วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
Journal of MCU Peace Studies

ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม 2561)
Vol. 6 Special Issue (May 2018)

P-ISSN : 2287-0962
E-ISSN : 2539-6765

• วัตถุประสงค์

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร เป็นวารสารวิชาการราย 3 เดือน (ปีละ 4 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน, ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา สันติศึกษา สังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร

The Journal of MCU Peace Studies is an academic journal published twice a year (1st issue January – March, 2nd issue April – June, 3rd July – September, 4th October – December) It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students. The Journal focuses on Buddhism, Peace Studies, Sociology, Liberal Arts and Interdisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of MCU Peace Studies, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of MCU Peace Studies including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of MCU Peace Studies, are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **เจ้าของ**

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ห้อง D 423 79 หมู่ที่ 1
ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทรศัพท์ 035248000 ต่อ 8528,
โทรสาร: 035-248000 ต่อ 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **ที่ปรึกษา**

อธิการบดี
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
คณบดีคณะพุทธศาสตร์
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

เลขาธิการสำนักงานศาลยุติธรรม

- **บรรณาธิการบริหาร**

พระมหาหรรษา ธมมหาโส, รศ.ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **หัวหน้าบรรณาธิการบริหาร**

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Master of Arts Program in Peace Studies,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Zone D, D423 4th floor, School Building,
79 M.1, Phahon Yothin Road, Lam Sai,
Wang Noi, Phra Nakhon Si Ayutthaya, 13170,
Thailand.
Tel: + 66 35 248 000 ext. 8528
Fax: + 66 35 248 000 ext. 8528
http://www.journal-peace.mcu.ac.th

- **Advisors**

The Rector
Vice-Rector for Academic Affairs
Dean, Faculty of Buddhism
Dean, Graduate School
The Secretary-General of King Prajadhipok's Institute
The Secretary-General of the Office of the Judiciary

- **Executive Editor**

Assoc. Prof. Dr. Phramaha Hansa Dhammahaso,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **Chief Editor**

Dr. Phrapalad Somchai Payogo,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **กองบรรณาธิการ**

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
ศ.ดร. จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร. ปราโมทย์ ยอดแก้ว,
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผศ.ดร. รัตนะ ปัญญาภา,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร. ไกรฤกษ์ ศิลาคม,
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. ถวิลวดี บุรีกุล,
สถาบันพระปกเกล้า
ดร. เดโชพล เหมนาไลย,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ดร. พูนสุข มาศรังสรรค์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. หิมพรรณ รักแต่งาม,
มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร. ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Editorial Board**

Ven. Prof. Dr. Khammai Dhammasami,
University of Oxford, UK
Prof. Dr. Le Mahn That,
Vietnam Buddhist University, Vietnam
Ven. Prof. Dr. Jinwol Lee,
Dongguk University, Korea
Dr. Rabindra Panth,
Nalanda Deemed University, India
H.E. Janos Jelen,
Dharma Gate Buddhist College, Hungary
Prof.Dr. Chamnong Adivadhanasit,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Asst.Prof.Dr. Pramote Yotkaew,
Suan Dusit University
Asst.Prof.Dr. Rattana Panyapa,
Ubon Ratchathani Rajabhat University
Asst.Prof.Dr. Krairoek Silakom,
Udon Thani Rajabhat University
Phramaha Duangden Thitañāṇo,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Thawilwadee Bureekul,
King Prajadhipok's Institute
Dr. Dechopol Hemnalai,
Thammasat University
Dr. Poonsuk Masrungson,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Dr. Himapan Ruktaengam,
Mahidol University
Dr. Khantong Wattanapradith,
Mahachulalongkornrajavidyalaya, University

- **ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)**

  พระมหาดนัย อุปวฑฺฒโน : Phramaha Danai Upawattano
  พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี : Phramaha Polkrish Thitamethi
  สิรินาฏ พิมเสนาะ : irinad Pimsanoa

- **ฝ่ายกฎหมาย (Law Department)**

  คชาภรณ์ คำสอนทา : Kachaporn Kumsonta

- **ออกแบบปก (Cover designed)**

  จุฬารัตน์ วิชานาติ : Jularatana Vichanati

- **จัดรูปเล่ม (Content designed)**

  บุศกรณ์ สรรพกิจจานนท์ : Busakorn Subpakijjanone

- **กำหนดออกเผยแพร่**

  ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม – มีนาคม
  ฉบับที่ 2 เดือน เมษายน – มิถุนายน
  ฉบับที่ 3 เดือน กรกฎาคม - กันยายน
  ฉบับที่ 4 เดือน ตุลาคม - ธันวาคม

- **พิมพ์ที่**

  บริษัท แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด
  99/164 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210
  โทรศัพท์ 0-2575-1791, 088-5788400 http://www.protexts.com

บทบรรณาธิการ

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับ คณะกรรมการสมาคมวิสาขบูชาโลก และกรรมการสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ จาก 18 ชาติ ได้จัดให้มีการจัดสัมมนาวิชาการ และกิจกรรมเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ระหว่างวันที่ 22-27 พฤษภาคม พุทธศักราช 2561 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา และศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร

สำหรับในการจัดงานวิสาขบูชาโลก ครั้งที่ 15 ในปี พ.ศ. 2561 นี้ ในประเทศไทยคณะกรรมการนานาชาติจัดงานวิสาขบูชาโลก ได้มีมติให้จัดตั้งสมาคมวิสาขบูชาโลกในแต่ละประเทศ และให้ดำเนินการจัดงานนี้ให้สมเกียรติในประเทศนั้นๆ รัฐบาลไทย และมหาเถรสมาคมได้สนับสนุน และเห็นชอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดงานเฉลิมเฉลิมวันวิสาขบูชาโลกขึ้นในประเทศไทย ในระหว่างวันที่ 25-27 พฤษภาคม 2560 ณ ที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร

เพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน และเป็นการร่วมเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาวันสำคัญสากล สหประชาชาติ พร้อมกับสำนักงานใหญ่ สหประชาชาติ อันแสดงถึงความร่วมมืออันดีของชุมชนชาวพุทธและองค์กรชาวพุทธทั่วโลก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกับคณะกรรมการสมาคมวิสาขบูชาโลก และกรรมการสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ จึงได้จัดการสัมมนาการเชิงวิชาการ ภายใต้หัวข้อ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์ (Buddhist Contribution to Human Development)” ณ ประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่ออาราธนาและเชิญผู้นำชาวพุทธ นักปราชญ์ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจากนานาชาติ และองค์กรระหว่างประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามา ร่วมจัดกิจกรรม ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา และศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ฉบับนี้จัดทำขึ้นเป็นพิเศษในวาระสำคัญดังกล่าวข้างต้น โดยการรวบรวมบทความทางวิชาการ ภาคภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจำนวนมากได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการเข้าร่วมตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ในวารสาร กองบรรณาธิการวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ส่งบทความเข้าร่วมตีพิมพ์อันเป็นส่วนหนึ่งในการเฉลิมฉลองในครั้งนี้

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(5)
บทความวิจัย : Research Articles	
เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ : การขับเคลื่อนกระบวนการสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้: Buddhist Network for Peace: Movement of Peace Building Process in Three Southern Border Provinces *พระมหาสุชาติ อนาลโย และ สุริชัย หวันแก้ว : Phramaha Suchat Analayo and Surichai Wangaew*	1-12
ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 : ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง: Peace Community in the 26Th Buddhist Century : Knowledge Learned From Peace Community in Conflict Areas *ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ : Khantong Wattanapradith*	13-24
บวรสันติสุข : รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ จังหวัดเชียงใหม่: Ba Worn Santisook Project: A Participatory Model of Home, Temple, School for promote morality of 12 Values, Chiang Mai *ยุรธร จีนา และ รมิตา จีนา: Yurathorn Jeena and Ramita Jeena*	25-34
การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก: An Analytical Study of Buddhist Psychology in Tipitaka *พระครูปลัดมารุต วรมงฺคโล: Phrakrupalad Marut Varamanggalo*	35-46

เรื่อง	หน้า

รูปแบบการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จังหวัดนครราชสีมา:
The Model of Networking the Five Precepts Observing Village for Improving People's Quality of Life in Nakhon Ratchasima Province **47-60**

พระครูศรีปริยัตยารักษ์: Phrakhrusripariyattayarak

ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน:
Scholars of the Forest: The Process of Consciousness Cultivation for the Model Community Forest Management in the Upper Mun River Basin **61-75**

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) เดชา กัปโก และ พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ
Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikorn), Decha Kuppako and Phramaha Boonlert Inthapanyo

การมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี:
Buddhist Women's Participation in Enhancing Peaceful Community in Southern Border Provinces: A Case Study of Bannok Community, Bannok Sub-district, Panare District, Pattani Province **76-90**

*พระวีระพจน์ ชาครธมฺโม (ผลจันทร์)*ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และพูนสุข มาศรังสรรค์:*
Phra Weerapot Chakaradhummo (Phonjun), Khanthong Wattanapradith and Poonsuk Masrungson

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา:
The Development of Students Characteristics of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College Follow Navaluck Framework by Trisikha Principle **91-104**

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม, พระมหาสมคิด กมโล, พีรภัฒน์ ระรื่นรมย์ และ ณัชชา ณัฐโชติภคิน:
Phrakhubaidika Theerayut Chantupamo, Phramaha Somkit Kamalo, Perapat Raruenrom and Natcha Natthachotphakhin

เรื่อง **หน้า**

แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ตามหลักพุทธสันติวิธี:
Mahatma Gandhi's Peace building According to Buddhist Peaceful Means **105-118**

ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และ พูนสุข มาศรังสรรค์:
Nattasit Dachapipatkhon, Phramaha Hansa Dhammahaso and Poonsuk Masrungson

การประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธี เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากร
วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ:
An Application of Buddhist Peaceful Means to Develop Teamwork of
Preaching Monks at Sisaket Buddhist Sangha College **119-133**

พระสมพงษ์ ชินวโส, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์
Phra Sompong Jinavamso, Phramaha Duangden Thitañāno and
Kanthong Wattanapradith

แนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนด้วยพุทธสันติวิธี: กรณีศึกษาชุมชนวัดคู้บอน
เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร: The Way to Create Co-Operation in
a Community by Buddhist Peaceful Means: A Case Study of
Kubon Temple Community, Klongsamwa District, Bangkok **134-145**

ศรคม เผือกผิววงศ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์:
Sornkom Phuakphewvong, Phramaha Duangden Thitañāno and
Khanthong Wattanapradith

การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน: ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน:
An Application for Mindfulness in Living Daily Life: A Case Study of
Practitioners at Kubon Temple **141-159**

จงลักษณ์ เผือกผิววงศ์, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พูนสุข มาศรังสรรค์:
Jongluck Phuakphewvong, Khanthong Wattanapradith and Poonsuk Masrungson

กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบในจังหวัดนครราชสีมา:
Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development
in Nakhon Ratchasima Province **160-170**

พระมหาประเสริฐ ถาวโร : Phramaha Prasert Trawaro

เรื่อง **หน้า**

การประยุกต์ใช้สติเพื่อพัฒนาการทำงานอย่างมีสันติสุขของแรงงานฝ่ายผลิต: ศึกษากรณีห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง:
An Application of Mindfulness to Develop Manufacture Labour's Work with Happiness: A Case Study of Continental Knitting Ltd., Part **171-181**

ปัญจรีย์ จุลไกรอานิสงส์, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และพูนสุข มาศรังสรรค์:
Panjaree Julkraianisong, Phramaha Hansa Dhammahaso, and Poonsuk Masrungson

วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ.ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี:
The Multi–Cultural Way of Wat Khan-ngoen Community in Chumporn Province According to Buddhist Peaceful Means **182-193**

พระโกวิท พลญาโน, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และขันทอง วัฒนะประดิษฐ์:
Phra Kowit Palanano, Phramaha Duangden Thitañāno and Kanthong Wattanapradith

การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท:
The Conflict Management of Novices as Found in Theravada Buddhist Scripture **194-206**

พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี, บรรจบ บรรณรุจิ และ ประพันธ์ ศุภษร:
Phramaha Polkrish Thitamethi (Dornthee), Banjob Bannaruji and Prapan Supasorn

ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์:
The Based Economic Security of the Silk Entrepreneur in Nakhonchaiburin **207-216**

ไพวรรณ บุริมาตร: Paiwan Purimart

กลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:
Sustained Competitive Advantage Strategy of Meat Goat Farmer in Northeastern Thailand **217-231**

ราเชนทร์ ดวงศรี, สังวาล สมบูรณ์ และ ธวมินทร์ เครือโสม:
Rachen Duangsi, Sungwarl Somboon and Tawamin Kruasom

เรื่อง **หน้า**

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับพระราชกรณียกิจด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนานาชาติ:
King of Thonburi Royal Duties in International Culture Relationship **232-246**

วิชุดา พรายยงค์: Vichuda Prayyong

แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย:
The Guidelines on Creating Inspiration According to
Buddhist Peaceful Means of Thai National Water Polo Athlete **247-257**

อัศวิน วาจางาม: Aussawin Wajangam

แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและ
อัตตกิลมถานุโยค:
The Concept of the Majjhimāpatipadā (the Middle way) as a Solution
to the indulgences in Sensual Pleasures andSelf-mortification **258-267**

กิติมา ลิ้มประเสริฐ: KitimaLimprasert

การสื่อสารธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์:
The Communication for the Development of Creative Society **268-283**

ชญาน์นันท์ อัศวธรรมานนท์ และ ประทีป พืชทองหลาง:
Chayanan Assawadhammanond and Prateep Peuchthonglang

แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี :
กรณีศึกษาชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง:
The Way of Promotion of the Peaceful Community According to
BuddhistPeaceful Means: A Case Study of Doichang Coffee Farmers **284-297**

ชนาภา ศรีวิสรณ์, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์:
Chanapa Siwisorn, Phramaha Duangden Thitañāno and Kanthong Wattanapradith

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา:
The Disciplinary Rules Pertaining to non-Buddhist monks (Aññatitthiya) **298-309**

พระมหาประกาศิต อาจารปาลี:
Phramaha Prakasit Ācārapāli

รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา:
A Pain Management Model Based on Buddhist teaching **310-321**

พระมหาวนัส กตสาโร: Phramaha VanasKatasaro

เรื่อง **หน้า**

คุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา:
The Qualification and the Role of Buddhist Abbot in Buddhist Texts **322-334**

พระมหาสมชาย ธมฺมวโร และ ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน:
Phramaha Somchai Dhammavaro and Chanasith Sithsungnoen

แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธี:
A Way of Managing the Foreign Labors in a Grocery by Buddhist Peaceful Means **335-349**

พัฒน์ณิชา สายโรจน์พันธ์, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พูนสุข มาศรังสรรค์:
Patnicha Sairojpan, Khanthong Wattanapradith and Poonsuk Masrungson

กระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ:
The Process of the Self-Esteem Enhancements by Buddhist Methods Integration **350-360**

ภารดี พูลประภาเอี่ยมเจริญ, พระครูพิพิธสุตาทร, ไพฑูรย์ รื่นสัตย์ และ พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์
ParadeePoonprapa Eiemcharoen, Phrakru Piphitsutatorn,
Paitoon Ruensat and Phisit Kotsupho

การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม:
A Development of Predicative Mental Factor Assessment for Personality of Meditation Practitioner **361-371**

โย่ง ศรีเวียน, สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, พุทธชาติ แผนสมบุญ และ เมธาวี อุดมธรรมนุภาพ
Yong Srivien, Siriwat Srikhruedong, Phutthachat Phaensomboon and
Methawee Udomthammanupap

ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่:
The Effect of Applying Model on the Integration of 4 Iddhipādas towards the Scout's Activities in Prathom Suksa 4-6 students of Ban Luang Nue School, Doi Saket District, Chiang Mai Province **372-382**

ศิริ ผิวชัย, พระครูประวิตรวรานุยุต และพูนชัย ปันธิยะ: Siri Pheiwchai, Phrakrupravitvaranuyut
and Poonchai Pantiya

เรื่อง **หน้า**

รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ:
The Administration Model for Public Works of Thai Sangha Council in Srisaket Province **383-394**

สุริยนต์ น้อยสงวน: Suriyon Noisangoun

อาลยวิชญาณตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท:
Ālayavijñāna of the Concept of Yogācāra Buddhist Philosophy in the View of the Theravāda Buddhist Philosophy **395-405**

กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน พระครูโกศลศาสนบัณฑิต และ พระราชปริยัติกวี: Kanokwan Karunaritthiyotin, Phra Krugosonshasanapantita and Phra Rajapariyattikavi

โมเดลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น:
Model of Family Relationship to Intellectual Well–Being of Adolescence **406-417**

ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์, พระมหาเผื่อน กิตฺติโสภโณ, พระครูพิพิธปริยัติกิจ และ ลำพอง กลมกูล: Thananchai Pattanasing, Phramaha Phuen Kittisobhano, Phragrupipitpariyattikit and Lampong Klomkul

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล:
An analytical study of Buddhist Ethics and Careers in Buddha's time **418-426**

กฤต ศรียะอาจ: Kit Sriya-ad

แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน:
Guidelines for creating a social network based on the Thailand tourism industry to develop sustainably **427-442**

ปราโมทย์ ยอดแก้ว และอุทัย สติมั่น: Pramote Yotkaew and Uthai Satiman

การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย:
An Analytical Study of Dhammavinaya Bases on Thai Manners **443-452**

ปัญญา งามสง่า และ วีรชาติ นิ่มอนงค์:
Panya Namsagha and Veerachart Nimanong

เรื่อง **หน้า**

พุทธบูรณาการในการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม:
Buddhist Integrated Approach in Participative Urban Community Management of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province **453-463**

พัชราวลัย ศุภภะ, พระมหาประกาศิต สิริเมโธ และ สัญญา สดประเสริฐ:
Patcharawalai Suppa, Phamaha Prakasit Sirimeto1 and Sanya Sodprasert

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ:
The Buddhist Integration on a Model of Developing Leadership of Business Women **464-477**

สุพัตรา ชั้นสุวรรณ และ พระมหาหรรษา ธมมหาโส:
Supatra Chansuvan and Phramaha Hansa Dhammahaso

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย :
A Study of The Pali Studies in Sukkhothai Period **478-489**

พระเทพสิทธิมงคล และ ศุภกาญจน์ วิชานาติ:
Phratepsittimongkol and Supakanjana Vichanati

แรงจูงใจและการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9:
Motivation and Work of Volunteerism in the Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Rama IX **490-501**

ธรรณปพร หงษ์ทอง, สุเมธ บุญมะยา และ พระมหาอดิเดช สติวโร:
Thannapaporn Hongthong, Sumeth Boonmaya and Phramaha Adidej Sativaro

แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในคัมภีร์สัมภารวิบากเพื่อพัฒนาชีวิต:
Guidelines for appication of Buddhadhamma in Sambāravipāka to life Development **502-515**

ณัฏฐนาถ ศรีเลิศ: Nattanart Srilert

บทความวิชาการ : Articles

การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21:
The Buddhist Integration for Human Resource in 21st Century **516-526**

พระเทพสิงหวราจารย์ (โสภณ โสภโณ/ยอดคำปา):
Phratepsinghavarajarn (Sophon Sopana/Yodkumpa)

เรื่อง	หน้า

ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน:
Leadership and Community Development 527-538

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระถนัด วฑฺฒโน:
Chakkree Sricharumedhiyan and Phra Thanat Vaddhano

ศาสตร์พระศาสดา: ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อการเยียวยาจิตใจอย่างยั่งยืน:
The Buddha's Science: The Buddhist Psychological Counseling can sustainably heals the Mental Problems 553-574

ประทีป พืชทองหลาง: Prateep Peuchthonglang

ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา:
Life, the Right to Live and Spiritual Death Based on the Buddhist Perspective 575-589

พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก และธัญญลักษณ์ บุญลือ:
Phrakhrupalad Natthaphon Candiko and Thanyaluk BoonLue

ความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ:
The Happiness of Personnel in the Performance of Government 590-599

ภัทรดนัย ฉลองบุญ: Pattaradanai Chalongbun

ปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย:
The Problem of Family Violence in Thai Society 600-609

สุกัญญา สดศรี: Sukanya Sodsri

นโยบายสาธารณะ: การบริหารและการจัดการภาครัฐ:
Public Policy: Government Administration and Management 610-623

อิงฟ้า สิงห์น้อย และ รัฐชาติ ทัศนัย: Ingfah Singnoi and Rattachart Thasanai

พุทธจริยศาสตร์: ทางเลือกของการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น:
Buddhist Ethics: The Alternative Practice of Anti-Corruption 624-634

ธัศฐ์ชาพัฒน์ ยุกตานนท์: Tascharpat Yuktananda

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ : การขับเคลื่อนกระบวนการสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

Buddhist Network for Peace : Movement of Peace Building Process in Three Southern Border Provinces

พระมหาสุชาติ อนาลโย
Phramaha Suchat Analayo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya
Email: suchatmaion@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ 2) วิเคราะห์รูปแบบการสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ 3) เสนอยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จำนวน 27 รูป/คน ผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 18 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้ 1) ขั้นการพูดคุย 2) ขั้นการกำหนดประเด็นขับเคลื่อน 3) ขั้นการจัดตั้งกลุ่ม/การแบ่งหน้าที่ 4) ขั้นการดำเนินกิจกรรม 5) ขั้นการทบทวนการดำเนินกิจกรรม 6) ขั้นการกำหนดแนวปฏิบัติใหม่

2. รูปแบบการสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ได้แก่ 1) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการมีส่วนร่วม 2) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการให้ความรู้ 3) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม 4) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสื่อสารเชิงสันติ 5) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ

3. ยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ร่วมกัน ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างสำนึกความเป็นไทย ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความปรองดองอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: เครือข่ายชาวพุทธ; สันติสุข; 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This research has objectives to 1) study the building process of Buddhist networks for peace, 2) analyzed model of the building process of Buddhist networks for peace, 3) offered strategic of the building process of Buddhist networks for peace. Methodology of the research is qualitative; it is collected the data the information provided by Focus Group Discussion of 18 monks/persons and collected the data by interview and observation and analyzed the data from documentaries by non-participant observation, in-depth interview. It used the analysis of context and descriptive

The research result is found that

1. the building process of Buddhist networks for peace as follows; 1) negotiating 2) Definition the building process, 3) setting the group/assign the duties, 4) operate the activities, 5) review the activities operating, 6) definition the new method

2. model of the building process of Buddhist networks for peace such as 1) model of the building process by participation, 2) model of the building process by communicating, 3) model of the building process by learning about multi culture of society, 4) model of the building process by communication for peace, 5) model of the building process by create the relationship of the leader

3. offered strategic of the building process of Buddhist networks for peace; strategic 1 is learning together, strategic 2 is create realization of Thai, strategic 3 is Continuous reconciliation

Keywords: Buddhist Network; Peace; Three Southern Border Provinces

บทนำ

ปัญหาของสภาพของสังคมไทยปัจจุบันนั้นมีมากมายหลายอย่าง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้พยายามหาทางแก้ไข เพื่อจะได้เกิดความสงบทางสังคมและเพื่อประโยชน์ของประชาชนในสังคมไทย ไม่ว่าเป็นปัญหาทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะปัญหาของความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลาและนราธิวาส) ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็ได้ผลกระทบไปยัง 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นปัญหาที่มีเวลาช้านานตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงในยุคปัจจุบัน โดยสถานการณ์หรือเหตุการณ์ของความไม่สงบอาจจะไม่เกิดขึ้นในบางช่วง แต่นั้นก็ไม่ได้หมายความว่าปัญหาเหล่านั้นจะสงบลงอย่างแท้จริง แต่บางครั้งความรู้สึกของคนในพื้นที่ 3 จังหวัดคิดว่านั้นอาจจะเป็นการรอเวลาอะไรบางอย่าง ซึ่งปัญหาในด้านต่างๆ อันเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาของความไม่สงบก็ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริงหรืออย่างยั่งยืน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เป็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขในทางถูกต้องไม่ว่าจะเป็นทางด้านรัฐบาลเอง หรือทางประชาชนเองซึ่งต้องมีส่วนในการร่วมแก้ปัญหาในเชิงพื้นที่ด้วยกัน

สถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบที่เกิดขึ้นนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ ประชาชนผู้บริสุทธิ์ เจ้าหน้าที่รัฐ ได้รับผลกระทบส่งผลให้สูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน โดยเฉพาะครอบครัวที่สูญเสียหัวหน้าครอบครัว ภรรยาสูญเสียสามี บุตรขาดผู้อุปการะ และเหตุการณ์การก่อความไม่สงบใบพบที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ยังคงมีความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง แม้บางช่วงเหตุการณ์เบาบางลงแต่ยังคงเกิดความ สูญเสีย ก่อให้เกิดความหวาดระแวง วิตกกังวล หวาดกลัว ไม่มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบยังคงต้องการความห่วงใยและดูแลจากภาครัฐ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับครอบครัว สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข ในมุมสถานการณ์ปัญหาของกลุ่มไทยพุทธในพื้นที่ ซึ่งนับเป็นชนกลุ่มน้อยในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีประชากรประมาณ ร้อยละ 20 หรือ ประมาณ 380,000คน จากประชากร 1.9 ล้านคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ชาวไทยพุทธไม่อาจหลีกพ้นจากปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นได้ ทั้งจากการถูกกระทำความรุนแรงทางกายให้เกิดการบาดเจ็บและเสียชีวิต จากการระเบิด และอื่นๆ การสร้างสถานการณ์ข่มขู่คุกคามชาวไทยพุทธและชาวไทยเชื้อสายจีนให้หวาดกลัว และการทำลาย ทรัพย์สินต่างๆ

สถานการณ์ปัญหาที่นำเสนอในเบื้องต้นทำให้ทุกคนได้แต่ปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ จนนำไปสู่การอพยพ โยกย้ายถิ่นฐาน และที่น่าสนใจคือ การดำรงอยู่ภายใต้พหุลักษณ์วัฒนธรรมอาจจะหายไปได้ (Deep South Watch, 2017) จนเกิดการนำ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาเป็นกฎหมายที่มีลักษณะพิเศษเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติอย่างหนึ่งที่มีการบังคับใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Bunmak, Deesawas, Chitniratna and Raekphinit, 2015)

สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรุนแรงและเกิดความไม่สงบมาอย่างต่อเนื่องโดยมีลักษณะปัญหาที่มีความซับซ้อนละเอียดอ่อนและเชื่อมโยงกันหลายมิติ ทั้งนี้ปัจจัยหลักที่ถูกนำมาเป็นเงื่อนไขของปัญหา คือ ชาติพันธุ์ ศาสนา วัฒนธรรม และ ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ รวมทั้งประชาชนมีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตเพื่อดำรงอยู่ในสังคมไทยภายใต้ความเข้าใจและการยอมรับบนพื้นฐานของความเป็นอัตลักษณ์ดังกล่าว อนึ่ง การใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เป็นผลมาจากคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีอุดมการณ์แตกต่างจากรัฐ มีความรู้สึกคับแค้นใจและรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการดำเนินงานของภาครัฐ จึงนำมาเป็นเงื่อนไขขยายผล และต่อสู้ด้วยการใช้ความรุนแรง ส่งผลทำให้เกิดบรรยากาศความกลัว ความไม่ไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนและประชาชนกับประชาชน รวมทั้งยังส่งผลกระทบทางตรงและทางอ้อมต่อการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน ของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้ความไม่เข้าใจและ ไม่เห็นคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริงของคนบางกลุ่ม ยังคงถูกใช้เป็นเงื่อนไขสร้างความชอบธรรมในการก่อเหตุรุนแรง ส่งผลให้ ประชาชนมีความหวาดระแวงและไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐบางคน ในขณะที่การพัฒนาพื้นที่ทั้งในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต สังคมและการศึกษา ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงการบริหารจัดการของภาครัฐที่ขาดเอกภาพ และการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ความรุนแรงและความไม่สงบดังกล่าว (Office of The National Security Council, 2017) รวมถึงการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐที่ขัดต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ หรือด้านพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีสาเหตุจากเจ้าหน้าที่รัฐบางคนใช้อำนาจไปในทางที่ผิด (Boonrith, 2013)

ในส่วนการแก้ปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นนั้นทางรัฐบาลหลายๆ ชุดที่มีโอกาสเข้ามาบริหารประเทศก็พยายามที่จะใช้นโยบายต่างๆ เข้าไปใช้ และในปัจจุบันคณะรัฐบาลก็ได้มีนโยบายการบริหารและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังรักษาแนวทางที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่อง คือ การที่จะแก้ไขปัญหาโดยยึดหลักยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” พร้อมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่รัฐลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ และกำหนดให้มีกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจัดให้เป็นวาระแห่งชาติ ตลอดจนให้ทุกภาคส่วนได้ส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และให้ความสำคัญกับสังคมพหุวัฒนธรรม มีอีกวิธีหนึ่งที่สามารถสร้างความเข้าใจ และลดความไม่สงบลงได้ โดยอาจจะถือได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ นั่นคือ เครือข่าย ซึ่งเครือข่ายนั้นหมายถึง “เครือข่าย” ในปัจจุบันมีความหมายประการหนึ่ง คือ ขบวนการทางสังคม อันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกันอีกประการ การสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เนื่องจากการแก้ปัญหาไม่สามารถที่แก้ไขให้มีความสงบอย่างต่อเนื่องได้ จากการที่มีผู้เสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามที่ได้รับผลกระทบ

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ในทุกวันนี้ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จึงได้เกิดมีกลุ่มหรือเครือข่ายต่างๆ เกิดขึ้นมากมายในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มเครือข่ายชาวพุทธที่ได้ทำงานร่วมกันระหว่างชาวพุทธด้วยกัน หรือแม้กระทั่งได้ทำงานร่วมกันระหว่างชาวมุสลิม โดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยและเปลี่ยนเรียนรู้ต่อกัน กิจกรรมทางด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ จำเป็นที่กระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะต้องมีโครงสร้างพื้นฐานการบริหารจัดการที่ตอบสนองต่อความจำเป็น (Buranajaroenkij, Suwanbubbha, Yimyong, 2017) โดยมีความมุ่งหวังเพื่อที่จะสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตัวอย่างโครงการเดินสายใจสู่สันติชายแดนใต้ จากจังหวัดยะลาสู่ปัตตานีไปยังจังหวัดนราธิวาส โดยมีเป้าหมายของการเดินเพื่อต้องการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ว่าในพื้นที่นี้มีความรุนแรง มีคนเสียชีวิตมีคนได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งเป็นการเยี่ยมเยียนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบทั้งคนมุสลิมและพุทธ อันเป็นแนวทางหนึ่งของการสื่อสารที่ดีและเพื่อที่ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของกลุ่มหรือเครือข่าย การกระทำในลักษณะนี้นับได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นโดยปราศจากความรุนแรง และเป็นแนวทางของสันติวิธีตามหลักของทางพระพุทธศาสนา ที่มีเป้าหมายชัดเจนในการไม่ให้ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้ แต่กลับให้ใช้หลักของความเมตตาโดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา และอยู่เป็นบนพื้นฐานของความจริง ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากลและความเมตตาที่เป็นสากล เพราะถือได้ว่าทุกคนต่างเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย (Phra Dhammapitaka P.A. Payutto), 1999)

จากการศึกษาภาพรวมของสถานการณ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบได้ว่ามีการขับเคลื่อนของการทำงานในเชิงสร้างความเข้าใจ ความรักความสามัคคี ของกลุ่มชาวเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติอยู่หลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของพระสงฆ์ในพื้นที่ หรือนอกพื้นที่ การทำงานของกลุ่มนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ หรือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยของรัฐ องค์กรต่างๆรวมทั้งภาคประชาชนในพื้นที่ ว่ามีการขับเคลื่อนกระบวนอย่างไร อันจะมุ่งไปสู่สันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดสันติสุขและสันติภาพอย่างยั่งยืนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธ
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธ
3. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 27 รูป/คน โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวของกับกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยแบ่งออกเป็นดังต่อไปนี้ 1) ผู้นำทางคณะสงฆ์และพระสงฆ์ผู้มีบทบาทการสร้างสันติสุข ประกอบไปด้วยคณะสงฆ์ในพื้นที่ 3 จังหวัดสงขลาและ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา 2) สมาชิกเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) สมาชิกเครือข่ายพุทธธรรมนำสันติสุข 4) เครือข่ายชายพุทธเพื่อสันติภาพ 5) นักวิชาการด้านศาสนา นักวิจัยในพื้นที่ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเทพา อำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอสะบ้าย้อย โดยมุ่งเน้นศึกษาเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ คือ เครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เครือข่ายพุทธธรรมนำสันติสุข เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพ

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์อย่าเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

2) การสังเกต ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นเครื่องมือในการใช้เก็บข้อมูล ด้วยการที่ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมโดยมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อจะได้มาซึ่งข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกมีจุดสนใจในการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการขับเคลื่อนกระบวนการสร้าสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนกระบวนการสร้าสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยร่วมทำกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จดบันทึก สังเกตการณ์กิจกรรมเพื่อศึกษาเหตุการณ์และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น

ในช่วงจัดกิจกรรมทำการประเมินความสัมพันธ์ของการทำงานในกลุ่มต่างๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมและสภาพทางสังคมซึ่งบ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ในเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการวิเคราะห์การขับเคลื่อนกระบวนการการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธ วิเคราะห์รูปแบบการสร้างสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เสนอยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

ผลการวิจัย

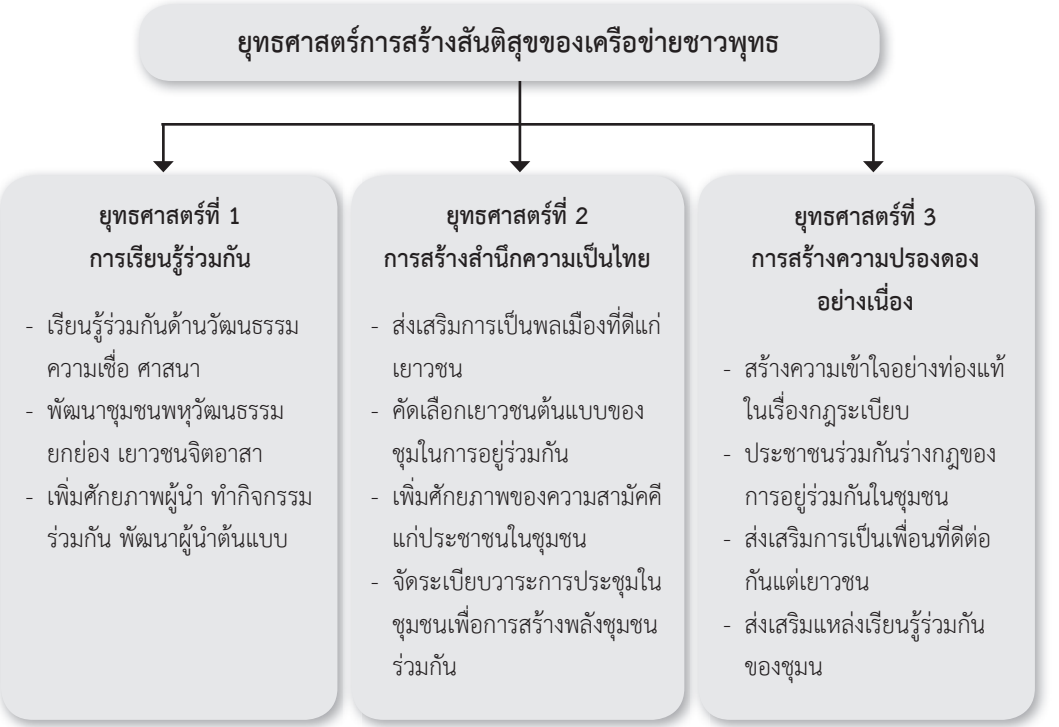
1. กระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ

กระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ผลการวิจัยพบว่า มีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้ 1) ขั้นการพูดคุย 2) ขั้นการกำหนดประเด็นขับเคลื่อน 3) ขั้นการจัดตั้งกลุ่ม/การแบ่งหน้าที่ 4) ขั้นการดำเนินกิจกรรม 5) ขั้นการทบทวนการดำเนินกิจกรรม 6) ขั้นการกำหนดแนวปฏิบัติใหม่ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการบรรเทาความหวาดระแวง วิตกกังวล หวาดกลัว ความไม่มั่นใจในชีวิตและทรัพย์สิน รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบยังคงต้องการความห่วงใย และดูแลจากภาครัฐ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับครอบครัว สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ

2. รูปแบบการสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ได้แก่ 1) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการมีส่วนร่วม 2) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการให้ความรู้ 3) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม 4) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสื่อสารเชิงสันติ 5) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ เพื่อเป็นรูปแบบที่จะเข้าไปจัดการกับเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้ ประชาชนมีความหวาดระแวงและไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐบางคน ในขณะที่การพัฒนาพื้นที่ทั้งในเรื่องของการพัฒนาเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต สังคมและการศึกษา ไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ รวมถึงการบริหารจัดการของภาครัฐที่ขาดเอกภาพ และการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง รวมถึงการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐที่ขัดต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

3. ยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ร่วมกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเข้าใจกันต่อกันและกัน เกิดความความสามัคคีภายในชุมชน ผู้นำพร้อมเป็นแกนนำในการสร้างสันติสุข ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างสำนึกความเป็นไทย มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีความหวงแหนแผ่นดินไทย มีความสำนึกในความเป็นไทย

กตัญญูต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความปรองดองอย่างต่อเนื่อง มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความสัมพันธภาพที่ดีต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เกิดการป้องชุมชนของตนเองอย่างมีส่วนร่วม ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “เครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ : การขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั่นคือยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ตามกรอบในแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

อภิปรายผล

1. กระบวนการขับเคลื่อนการดำเนินงานของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้ 1) ขั้นการพูดคุย 2) ขั้นการกำหนดประเด็นขับเคลื่อน 3) ขั้นการจัดตั้งกลุ่ม/การแบ่งหน้าที่ 4) ขั้นการดำเนินกิจกรรม 5) ขั้นการทบทวนการดำเนินกิจกรรม 6) ขั้นการกำหนดแนวปฏิบัติใหม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กระบวนการขับเคลื่อนเป็นการดำเนินงานเริ่มต้นใช้วิธีการพูดคุยกับสมาชิกและมิใช่เครือข่ายเพื่อให้การดำเนินการสร้างสันติ ในรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นการริเริ่มเพื่อการทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับการดำเนินการของทางเครือข่ายในแต่ละกิจกรรมหรือในแต่ละโครงการเพื่อให้เกิดเข้าใจที่ดีกันของสมาชิกภายในเครือข่าย สอดคล้องกับ สมคิด เลิศไพฑูรย์ (Lertphaithoon, 2005) กล่าวว่า สิทธิเสรีภาพในการแสดงเจตจำนงทางการสร้างสันติสุขคือ การพบปะพูดคุยกันกับสมาชิกในเครือข่าย หรือนอกเครือข่าย เพื่อคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และเพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Bunmak, Deesawas, Chitniratna and Raekphinit, 2015) สอดคล้องกับ วันชัย ศรีวงษ์ญาติดี (Sriwongyatdee, 2011) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการขับเคลื่อนหมู่บ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเข้มแข็ง พบว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนใต้โดย

ทุกองคาพยพต้องบูรณาการปฏิบัติการขับเคลื่อนหมู่บ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีความเข้มแข็ง สามารถป้องกันตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. รูปแบบการสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ได้แก่ 1) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการมีส่วนร่วม 2) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการให้ความรู้ 3) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการเรียนรู้สังคมพหุวัฒนธรรม 4) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสื่อสารเชิงสันติ 5) รูปแบบการสร้างสันติสุขโดยการสร้างสัมพันธ์ของผู้นำ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ รูปแบบการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันตินั้น จะเห็นได้จากทำงานของกลุ่มที่เน้นเรื่องของการมีส่วนร่วมของสมาชิกภายในเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือผู้นำทางศาสนา มุ่งเน้นให้ชาวพุทธได้ดำเนินการมีส่วนร่วมการให้ความรู้แก่สมาชิกภายในเครือข่ายของตนเอง สอดคล้องกับพิทักษ์สิทธิ์ ชีวรัฐพัฒน์ (Shiwarattapat, 2016) ได้ศึกษาเรื่อง การกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ากระบวนการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาความไม่สงบจังหวัดชายแดนภาคใต้ ขั้นการก่อตัวของนโยบาย มีการทบทวนและปรับปรุงนโยบายให้ทันต่อสถานการณ์ และตรงกับสภาพความเป็นจริง รวมทั้งเปิดโอกาสและเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาร่วมกับประชาชนในพื้นที่ทั้งชาวไทยพุทธและชาวมุสลิม ขณะเดียวกันต้องให้ความมั่นใจและความปอลดภัยกับประชาชนในการแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงการดำเนินนโยบายบางอย่างของรัฐที่ขัดต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ หรือด้านพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีสาเหตุจากเจ้าหน้าที่รัฐบางคนใช้อำนาจไปในทางที่ผิด (Boonrith, 2013)

3. ยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเรียนรู้ร่วมกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเข้าใจกันต่อกันและกัน เกิดความความสามัคคีภายในชุมชน ผู้นำพร้อมเป็นแกนนำในการสร้างสันติสุข ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างสำนึกความเป็นไทย มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีความหวงแหนแผ่นดินไทย มีความสำนึกในความเป็นไทย กตัญญูต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความปรองดองอย่างต่อเนื่อง มีเป้าประสงค์เพื่อให้ประชาชนมีความสัมพันธภาพที่ดีต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม เกิดการป้องชุมชนของตนเองอย่างมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ กอสิน กัมปนยุทธ์ ได้ทำการศึกษา กลยุทธ์และแนวทางในการเข้าถึงและปฏิบัติการในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของกำลังพลศูนย์สันติสุข พบว่า ยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนที่แท้จริงควรผลักดันงานพัฒนาต่างๆ ให้หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เข้าดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของตนแทนที่ภาระทุกอย่างจะตกอยู่ที่ฝ่ายทหารเพียงฝ่ายเดียวควรแสวงความร่วมมือและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือทางการอย่างแท้จริง ดังที่งานวิจัยที่นำเสนอว่า “กระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะต้องมีโครงสร้างพื้นฐานการบริหารจัดการที่ตอบสนองต่อความจำเป็น” (Buranajaroenkij, Suwanbubbha, Yimyong, 2017; Chucherd, 2005)

ดังนั้นการสร้างความเข้าใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มนักวิชาการ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนา และองค์กรเอกชนที่มีแนวความคิดในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดที่แตกต่างไปจากฝ่ายรัฐบาล อันจะมุ่งไปสู่สันติสุขอย่างยั่งยืนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการที่จะทำให้เกิดสันติสุขและสันติภาพอย่างยั้งยืนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมให้เกิดการจัดทำนโยบายชาวพุทธสร้างสันติ ทั้งนโยบายที่เกิดจากความต้องการของชาวพุทธในพื้นที่ และนโยบายที่เกิดจากองค์กรชาวพุทธจัดทำร่วมกันให้เกิดการสร้างสันติในพื้นที่

1.2 องค์กรชาวพุทธสนับสนุนการจัดกิจกรรมสร้างความสุข สันติสุขในพื้นที่ภายใต้โครงการ แผนงาน ตามแนวทางที่นโยบายกำหนดไว้

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 เครือข่ายชาวพุทธในพื้นที่ควรดำเนินการปฏิบัติการสร้างสันติสุขโดยเริ่มจากการทำกิจกรรมสร้างสันติสุขในกลุ่มชาวพุทธ และกลุ่มเห็นต่างในพื้นที่เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานของการสร้างสันติสุข

2.2 หน่วยงานงานภาครัฐสนับสนุนการจัดทำแผนงาน กิจกรรม ในรูปแบบของโครงการให้เครือข่ายชาวพุทธสามารถปฏิบัติกิจกรรมในพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการปฏิบัติการเครือข่ายชาวพุทธที่มีผลต่อการสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.2 ควรศึกษาการสร้างแบบจำลองชาวพุทธสร้างสันติสุขในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

References

Boonrith, B. (2013). Southern Insurgency in the Three Border Provinces, Local People Identity and Government Official Behavior. *Kasem Bundit Journal*, 14 (2), 46-58.

Bunmak, S., Deesawas, M., Chitniratna, N. and Raekphinit, C. (2015). Public Opinion on The Enforcement Decree of Emergency on Public Administration in Emergency Situation, B.E. 2548 in The Southern Border Provinces of Thailand. *Parichart Journal*, 28 (1), 137-155.

Buranajaroenkij, D., Suwanbubbha, P., and Yimyong, M. (2007). Women at a Periphery of the Deep South Peace Process: A perspective of Female Victims of Violent Conflict. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (1), 14-27.

Chucherd, V. (2005). Long-term strategic planning of the solution for insurgency in the three southern border provinces. *Indochina Study Journal.* 5 (6), 159-178.

Deep South Watch. (2017). *Border Conflict in the Southern in 13 years.* [17 June 2017]. [online]. source : https://www.deepsouthwatch.org/ node/1105317

Lertphaithoon, S. (2005). *Constitutional law: New Principle accordance with Constitute of Kingdom of Thailand B.E.2540 (1997).* Bangkok: Thammasat University Press.

Office of the National Security Council. (2017). *Policy of Administration and Development in Southern Border Provinces 2017-2019.* Bangkok: The Office of the Prime Minister.

Phra Dhammapitaka (PA Payutto). (1999). *A Peace through the background of globalization.* Bangkok: Buddhadhamma Foundation.

Shiwarattapat, P. (2016). *Policy formulation for solving unrest in the Southern border provinces.* Dissertation. Doctor of Philosophy. Graduate Study: Ramkhamhaeng University.

Sriwongyatdee, W. (2011). *Effective Factors of Powered the village in Southern border provinces to strengthened. Thesis.* Master of Public Administration, Graduate Study: Thammasat University.

ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 : ถอดบทเรียนชุมชนสันติสุขในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

Peace Community in the 26ThBuddhist Century:Knowledge Learned From Peace Community in Conflict Areas

ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

Khantong Wattanapradith

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

79 M.1, Lamsai, Wang-noi, Phra Nakorn Si Ayutthaya 13170, Thailand.

Email: khantong.wat@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 โดยศึกษาถอดบทเรียนการจัดการความขัดแย้งของชุมชนต้นแบบ 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนแพรกหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง ชุมชนย่านกะดีจีน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม เครื่องมือวิจัยที่ใช้คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 30 คน และการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม

การศึกษาถอดบทเรียนจากชุมชนทั้ง 3 ทำให้พบองค์ความรู้ 5 มิติสำคัญในกระบวนการสันติภาพและสันติสุขในชุมชน ได้แก่ มิติด้านกายภาพ มิติด้านสังคม มิติด้านจิตใจ มิติด้านปัญญา มิติด้านผู้นำ ที่นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 ประกอบด้วย หลักการสำคัญ คือ การใช้พลังอ่อนนุ่มที่มาจาก 2 ตัวประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ธรรมะ คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข 2) อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี ทั้งสองหลักการนี้เป็นเบ้าหลอมของตัวบุคคล ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาชุมขนสันติสุข ได้แก่ ผู้นำสมาชิกชุมชนและเครือข่ายทางสังคมทำให้ได้ภาพสะท้อน เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการพัฒนาทางกายภาพและ การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม ผู้วิจัยนำเสนอเป็นองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 คือ D&P (LINE) = 2 D

คำสำคัญ: ชุมชนสันติสุข; พุทธศตวรรษที่ 26; พื้นที่ที่มีความขัดแย้ง

Abstract

This research is interdisciplinary between qualitative and field research focusing on peace sustaining and conflict solution. The fieldwork has focused on the past-conflict areas consisted of three communities: Phraeknamdaeng, Banthakoynang Village and Yan Kadeecheen. The objective of this research is to propose the peace building process and the development of peace community in the 26thBuddhist century. Methodology of this study bases on documents and depth interview collected from thirty populations and observers who are non-stakeholders.

The translation of knowledge learned from three communities provided the five keys of dimension; physical, social, psychic, intellectual, and leadership dimension. This led to the establishment of a conceptual framework for peace communities in the 26th Buddhist Century containing the essential principle of using the Soft Power that came from the two principles, 1) Dharma based on religious faith as the foundation leading to peace and 2) Ideology and trust in the process of Peaceful means of the people. Both principles are factors of peacebuilding which the leader of community and members must concern because they are the cores of the development of peaceful communities. Consequently, this reflects the symbol that expresses the physical and moral developments. The researcher has then presented a new knowledge on the equation for building a peaceful community in the 26th Buddhist century as D & P (LINE) = 2 D.

Keywords: Peace Community; the 26th Buddhist Century; Conflict Areas

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายอย่างยิ่ง เกี่ยวกับปัญหาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยเริ่มจางหายไป ซึ่งแต่เดิมคนไทยอาศัยอยู่ร่วมกันแบบครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน ที่มีความเอื้ออาทร และถ้อยทีถ้อยอาศัยพึ่งพิงซึ่งกันและกัน มีความปรองดอง สมานสามัคคีต่อกัน แต่ทว่าเมื่อสังคมไทยทั้งในเมืองและชนบท ได้แปรเปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและกระแสของของโลกาภิวัฒน์ ทำให้วิถีชุมชนของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมีลักษณะของต่างคนต่างอยู่ ขาดปฏิสัมพันธ์ที่เอื้ออาทรต่อกัน นับวันสังคมไทยจึงเป็นสังคมที่อ่อนแอ ซึ่งทำให้ภัยในสังคมจากโจรผู้ร้ายและภัยจากยาเสพติด มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ทำให้สังคมชุมชน ขาดสันติสุข ดังจะเห็นได้จากปัญหาความขัดแย้งในสังคมที่มีปรากฏให้เห็นทั้งชุมชนเมืองและชนบท ไม่เว้นแม้แต่ปัญหาระหว่างชุมชนกับวัด อย่างกรณีของชุมชนตลาดพาหุรัดที่มีปัญหาการเวนคืนที่ดินของวัดมีสาเหตุจาก ความขัดแย้งที่เกิดจากองค์ประกอบด้านบุคคล ด้านการปฏิสัมพันธ์กัน และด้านสภาพองค์การ (Plathog; et.al, 2011) ทั้งนี้เป็นเพราะวิถีความเป็นอยู่แบบชุมชนที่เคยเข้มแข็งจางหายไปจากสังคมไทย ในขณะที่นโยบายภาครัฐก็มุ่งเน้นความเจริญของประเทศด้านเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย การขยายเขตชุมชนเมืองและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัด เหล่านี้เป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศที่ไม่สามารถนำพาประเทศไทย คนไทยเข้าถึงการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่ทรัพยากรในโลกเริ่มมีจำกัด และนับวันยิ่งขาดแคลนมากยิ่งขึ้นช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยที่กว้างขึ้น ความไม่สมดุลของการแบ่งสรรทรัพยากร ล้วนแล้วแต่จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่ยุ่งยากต่อการจัดการ และมีโอกาสที่จะนำไปสู่ความรุนแรงมากยิ่งขึ้นด้วย (Panyapong, et al., 2012)

ดังนั้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (Office of the National Economics and Social Development Board, 2012) จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ คือ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” เพื่อเสริมสร้างสังคมที่เป็นธรรมและเป็นสังคมสันติสุข โดยวางยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม “ชุมชน” นับว่า เป็นสถาบันทางสังคมที่เป็นพื้นฐานสำคัญรองมาจากสถาบันครอบครัว การสร้างสันติภาพและสันติสุขในชุมชน จึงเป็นเครื่องมือป้องกันและแก้ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่นที่เป็นปัญหาในระดับประเทศให้หมดไป ดังคำกล่าวของมหาตมคานธี (Mahatma Gandhi, 1985) ที่ว่า หมู่บ้านหรือชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาและการพัฒนาสังคม

ชุมชนสันติสุข จึงเป็นเสียงเพรียกร้องที่สังคมทุกพื้นที่ต่างก็แสวงหาในพุทธศตวรรษที่ 26 กล่าวคือชุมชนที่สังคมในยุคปัจจุบันและในสังคมอนาคตต่างก็พึงปรารถนา มีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน หมู่บ้าน ที่มีความเข้มแข็งสามารถพึงตนเองได้ และมีความสามัคคีในชุมชนแม้ว่าจะมีพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและ

วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถก้าวข้ามผ่านความขัดแย้งด้วยการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนเกิดสันติภาพและสันติสุขเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน คำถามมีว่า ทำอย่างไรที่ชุมชนสามารถก้าวข้ามความขัดแย้งเป็นชุมชนที่มีสันติภาพและสามารถพัฒนาเป็นชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 ตามที่สังคมปรารถนา การถอดบทเรียนชุมชนที่ประสบความสำเร็จที่สามารถใช้กระบวนการสร้างสันติภาพก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง และสลายความขัดแย้งให้เป็นชุมชนที่ประสานสามัคคี รักษาประโยชน์ส่วนรวม เกื้อกูลกันด้วยวัฒนธรรมแห่งเมตตาและวัฒนธรรมแห่งปัญญา เพื่อสะท้อนให้เห็นแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพที่นำพาชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ คณะผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

(1) ชุมชนย่านกะดีจีน ในย่านฝั่งธนบุรีของกรุงเทพมหานาคร เป็นแหล่งรวมของ 6 ชุมชน คือ ชุมชนวัดกัลยาณ์ กะดีจีน กะดีขาว บุปผาราม โรงคราม และวัดประยุรวงศ์ เป็นชุมชนต้นแบบในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขมาอย่างเนิ่นนานเป็นแหล่งชุมชนเก่าแก่ของชาวบ้าน 3 ศาสนา 4 ความเชื่อ ได้แก่ พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนามหายาน คริสต์ และอิสลามมีผลการศึกษา พบว่า ชุมชนย่านกะดีจีนเป็นชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการท่องเที่ยวชุมชนพหุวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขแม้ว่าจะมีความแตกต่างในด้านศาสนาและความเชื่อ (Raksaphol and PhraRajworamethee, 2016)

(2) ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง อ.ปรางกู่ จ.ศรีสะเกษ มีภาษาท้องถิ่นใช้ 3 ภาษาคือภาษาเขมร ลาว กูย (กวย) มีการอยู่ร่วมกันของหลายชาติพันธุ์เป็นหมู่บ้านที่ผ่านกระบวนการพัฒนาโครงการหมู่บ้านช่อสะอาดจากโครงการวิจัยของสำนักงานป้องกันและปราบปรามทุจริตแห่งชาติ ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบต่อต้านการทุจริต หรือหมู่บ้านช่อสะอาดแห่งแรกของประเทศไทย (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2015)

(3) ชุมชนแพรกหนามแดงจ.สมุทรสงคราม เป็นชุมชนที่เคยมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวฝั่งน้ำจืดและฝั่งน้ำเค็มและมีการกระทบกระทั่งและสร้างความบาดหมางที่ยาวนานระหว่างชาวบ้านสองฝั่งน้ำปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ได้ก้าวข้ามผ่านความขัดแย้ง และได้รับการยกย่องเป็นชุมชนต้นแบบในการแก้ไขความขัดแย้งและการนำระบบการบริหารจัดการน้ำจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ (Tokthonget al, 2007)

กล่าวได้ว่า พื้นที่ชุมชนทั้ง 3 แห่ง นับว่าสามารถเป็นตัวอย่างในการศึกษาถอดบทเรียน **ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26**ที่สามารถสะท้อนให้เห็นการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงชีวิตที่สะอาดทั้งทางกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา อันเป็นรากฐานหรือพื้นฐานความดีงามและเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงสันติสุข ส่งผลให้เกิดสันติภาพภายใน คือ การพัฒนาตนเอง และ สันติภาพนอก คือ ความสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติท่ามกลางความแตกต่าง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถอดบทเรียนวิถีการดำเนินชีวิตของพื้นที่ศึกษาดังกล่าว เพื่อศึกษาถึงกระบวนการสร้างสันติภาพในระดับชุมชนหมู่บ้าน มีองค์ประกอบปัจจัยใดที่เกี่ยวข้องและวิถีการเข้าถึง

สันติภาพในระดับชุมชนหมู่บ้านนั้นควรเป็นอย่างไร ซึ่งจะเป็นแนวทางที่สามารถนำมาพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน ที่เป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งและเกิดสันติสุขได้อย่างยั่งยืน ดังคำขวัญที่ว่า “หมู่บ้านสะอาด สังคมสะอาด ประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง”อีกทั้งยังเป็นต้นแบบแนวทางให้หน่วยงาน องค์กร และแวดวงการศึกษาหรือผู้สนใจงานด้านสันติภาพได้ศึกษาเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพได้อย่างสร้างสรรค์สืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26

วิธีการดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยย่อย 3 ซึ่งอยู่ภายใต้แผนการวิจัยการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสันติภาพเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพในสังคมไทยโดยโครงการย่อย 1 เป็นการศึกษามิติของสันติภาพในมุมมองศาสนา และโครงการย่อย 2 เป็นการศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์การสันติภาพโลก และโครงการย่อย 3 เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Qualitative field Research) ในการศึกษาปรากฏการณ์จริงในสังคม โดยการถอดบทเรียนชุมชนสันติสุข 3 ชุมชนซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purpose sampling) โดยการเลือกศึกษาชุมชนที่เป็นต้นแบบชุมชนสันติสุข3 แห่ง ที่มีประสบการณ์การจัดการความขัดแย้งหรือก้าวข้ามความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และศาสนา สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ชุมชนที่นำมาศึกษา ได้แก่ ชุมชนแพรกหนามแดง ชุมชนหมู่บ้านท่าคอยนาง และ ชุมชนย่านกะดีจีน ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ได้แก่ ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำศาสนา สมาชิกชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 30 คนโดยมีขั้นตอนกระบวนการวิจัยดังนี้

1) การศึกษาเอกสารเพื่อประมวลองค์ความรู้ และการนำผลการศึกษาเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์กรสันติภาพโลก จากโครงการวิจัยย่อย 2 นำมาประยุกต์เพื่อสร้างเครื่องมือในการวิจัย

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In–depth Interviews) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ด้วยการหาค่าความสอดคล้องของเนื้อหากับวัตถุประสงค์ ได้ค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) = 0.80 ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม

3) ลงพื้นที่ศึกษา 3 ชุมชน เพื่อทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ บันทึกข้อมูลด้วยเครื่องอัดเสียง การจดบันทึกและการถ่ายภาพ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ จำแนกแยกแยะ จัดกลุ่มเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

4) การตรวจสอบข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย ด้วยเทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ การนำผลการศึกษาข้อมูลที่ได้ของทั้ง 3 พื้นที่ มาหาความเชื่อมโยง ตรวจสอบความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพตามกรอบเกณฑ์ชี้วัดความสำความสำเร็จกระบวนการสร้างสันติภาพของนักสันติภาพและองค์การสันติภาพโลก จากงานวิจัยโครงการย่อย 2 ประกอบกับกรอบมิติสันติภาพในมุมศาสนาในการวิเคราะห์กระบวนการสร้างสันติภาพจากผลการศึกษาโครงการย่อย 1 ของงานวิจัยชุดนี้

5) การสรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีและกรอบวิจัยที่เสนอไว้ข้างต้น มาวิเคราะห์ตามหลักการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษากระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขของชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชุมชน ผู้วิจัยพบว่าความหมายของชุมชนสันติสุขสะท้อนอยู่ในกรอบของมิติ 5 ด้าน ได้แก่ **มิติทางกาย** (Physical development) เป็นการสะท้อนถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ การมีเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้บนวิถีความพอเพียงเป็นต้น**มิติทางสังคม** (Moral development) เป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมการแสดงออกทางสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่น กล่าวคือ การมีความรักความสามัคคีและความปรองดองในชุมชน**มิติด้านจิตใจ** (Emotional development) เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาตนจิตของคนในชุมชนโดยอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ตามหลักศาสนาหรือวิถีศรัทธาแห่งท้องถิ่น สำหรับชุมชนสันติสุขมิติทางด้านจิตใจที่สะท้อนให้เห็นคือ การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน**มิติด้านปัญญา** (Intellectual development) เป็นการสะท้อนถึงปัญญาของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยปัญญา การรู้เท่าทันโลกและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงโดยยังคงรักษาวิถีชุมชนไว้ได้ **มิติด้านผู้นำ** (Leaders) เป็นด้านที่ส่งผลสะท้อนถึงทิศทางชุมชนในการที่ผู้นำทั้งด้านผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชน หรือผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถนำพาชุมชนก้าวผ่านความขัดแย้ง และสร้างสันติสุขให้กับชุมชน คุณธรรม วิสัยทัศน์ ทัศนคติของผู้นำเป็นตัวบ่งชี้สำคัญกล่าวว่าทุกศาสนาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ด้วยผู้นำศาสนามีการไปมาหาสู่กัน เวลามีปัญหาผู้นำศาสนาก็มาพูดคุยกัน เสวนา มีการจัดงาน ผู้นำศาสนามีการเสวนาร่วมกัน (Jamwongsa, 2018)

ข้อค้นพบจากการศึกษาภาคสนาม ประกอบกับการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางกระบวนการสร้างสันติภาพและพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 ดังนี้

กรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26

หลักการสำคัญ (Principle) : แนวคิด Soft power เป็นรากฐานและกลไกส่งเสริมการมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุขสิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบจากการศึกษาทั้ง 3 ชุมชน กล่าวคือ ชุมชน

จะเกิดสันติสุขได้ จำเป็นต้องอาศัยพลังที่เป็น Soft power หรือพลังประชาชน (Civilian power) ที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย โดยมีจุดศูนย์รวม คือ การมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข (Peace community development goals) ซึ่งการจะนำพาให้ชุมชนสันติสุขได้นั้นต้องอาศัยพลังในการขับเคลื่อน อันได้แก่ พลังที่มาจาก **(1) ธรรมะ (Dhrama) :**ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข **(2) อุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means)** หากเปรียบธรรมะจากความศรัทธาในศาสนาเป็นหัวใจและเส้นเลือดที่คอยนำพามนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่และเป็นเข็มทิศกำกับการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ในวิถีที่ดีงามเพื่อให้เข้าถึงสันติสุข กระบวนการสันติวิธีก็เปรียบเสมือนกับระบบกลไกป้องกันตนเองของมนุษย์หรือภูมิต้านทานมนุษย์หรือหางเสือเรือ ที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ในการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ทั้งนี้เป็นเพราะ ธรรมชาติของมนุษย์เมื่อมาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่มาก ย่อมมีการกระทบกระทั่งการเบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์สามารถร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ หากทุกฝ่ายยังเชื่อมั่นในการใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือสลายความขัดแย้ง และสร้างความสมานฉันท์ให้กับชุมชน

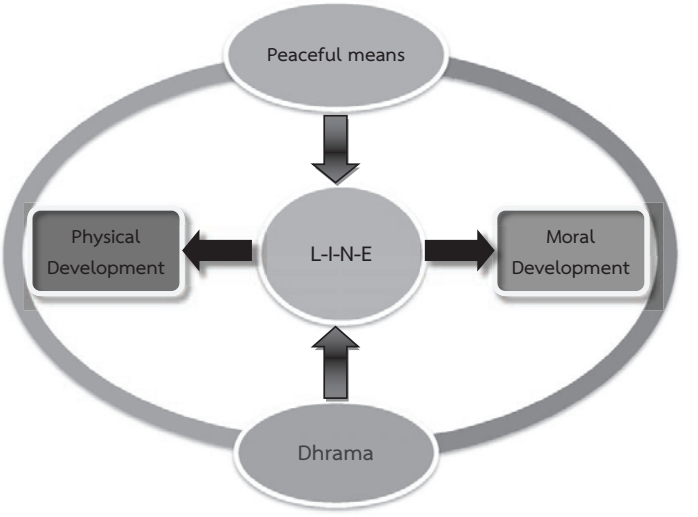
ตัวบุคคล (People) : **แกนกลางของการพัฒนาชุมชนสันติสุข** กล่าวได้ว่า ตัวการที่จะดำเนินการให้การขับเคลื่อนให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายต้องอาศัยหลายภาคส่วน แต่ตัวการขับเคลื่อนที่สำคัญจากการถอดบทเรียนทั้ง 3 ชุมชน พบว่า **(1) ผู้นำ (Leaders)** เป็นส่วนสำคัญที่จะชักนำ ผลักดัน ชุมชนไปในทิศทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนสันติสุขได้นั้นจำเป็นต้องได้ผู้นำที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีวิสัยทัศน์ สร้างการมีส่วนร่วม และเชื่อมั่นในการใช้สันติวิธีเพื่อจัดการความขัดแย้ง **(2) สมาชิกชุมชน (Members)** แม้ว่าจะมีฐานะเป็นผู้ตาม แต่ถ้าสมาชิกชุมชนมีพลังเข้มแข็งย่อมเป็นแรงเสริมให้กับผู้นำ และในขณะเดียวกันก็สามารถคัดคานผู้นำไม่ให้ชักนำชุมชนไปในทางที่ผิด การนำหลักธรรมะสามารถเป็นตัวบ่มเพาะให้กับสมาชิกชุมชนจึงเป็นรากฐานที่สำคัญ ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงสมาชิกชุมชน จึงเป็นเรื่องของ **การพัฒนาจิต (Emotional development)** และ**การพัฒนาทางปัญญา (Intellectual development)** ของคนในชุมชนเพื่อนำพาให้ชุมชนเกิดสันติสุข **(3) เครือข่ายทางสังคม (Net work)** ประกอบด้วยเครือข่ายในชุมชนคือ บ.ว.ร. (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่ต้องผนึกกำลังในการพัฒนาชุมชนให้เกิดสันติสุข และการได้เสริมแรงจากเครือข่ายทางสังคมในฐานะคนนอกชุมชน เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน ควรเข้ามามีบทบาททั้งในแง่ของการกระตุ้น ส่งเสริม และสร้างองค์ความรู้ อีกบทบาทหนึ่งคือ การเป็นกาวประสานเชื่อมให้ชุมชนที่มีความขัดแย้งฟื้นฟูความสัมพันธ์ สร้างความสมานฉันท์เพราะมีคนกลางมาช่วยประสานไกล่เกลี่ย

Reflection (ภาพสะท้อน) : ภาพสะท้อนชุมชนสันติสุขจากแนวคิดและแกนกลางการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 สิ่งที่เป็นเครื่องบ่งชี้และเป็นภาพสะท้อนผลของการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 ได้นั้น ผู้วิจัยพบว่า มี 2 มิติที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนสันติสุข กล่าวคือ **(1) การพัฒนาทางกายภาพ (Physical development)** กล่าวคือ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนต้องดี สามารถหาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพสุจริต มีรายได้ที่พอเลี้ยงตัวเองได้ ไม่มีเป็นหนี้จากความฟุ่มเฟือย ปราศจากขโมย หรืออาชญากรรม มีสมดุลชีวิตและครอบครัวมีความอบอุ่น เป็นสันติภาพเชิงกายภาพที่สอดคล้องกับ

รูปแบบการการพัฒนาของประเทศจีนที่เน้นว่า “อาหารมาก่อน พูดคุยกันคราวหลัง” (Food First Speech Later) ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวไว้ในประเด็นเดียวกันว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง” (PhramahaHansaDhammahaso, 2011) **(2) การพัฒนาคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม (Moral development)** เป็นภาพสะท้อนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีเกื้อกูลแก่กัน ความประพฤติทางศีลธรรมของคนในชุมชน การเคารพและอยู่ในกฎระเบียบหรือข้อตกลงชุมชน การไม่เบียดเบียนสร้างความเสียหายให้ผู้อื่นทั้งในด้านของทรัพย์สิน ร่างกาย บุคคล หรือแม้กระทั่งการใช้วาจา ชุมชนมีความรักความสามัคคี คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง พร้อมใจกับพัฒนาชุมชนให้เกิดมั่นคง เคารพให้เกียรติ การมีปฏิสัมพันธ์จากการร่วมกิจกรรมชุมชน การเสวนาพูดคุย และไม่มีการขัดแย้งที่แสดงออกด้วยความรุนแรง สามารถแสดงความเห็นต่างๆ ได้ด้วยการใช้เหตุผลและถ้อยที

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากกรอบแนวคิดชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26ที่ได้นำเสนอมาในเบื้องต้น อันมีหลักการสำคัญจากการใช้พลังนุ่ม (Soft power) ได้แก่ ธรรมะ คือ ความเชื่อความศรัทธาในศาสนาเป็นรากฐานนำพาให้เข้าถึงสันติสุข กับอุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี (Peaceful means) ดังรายละเอียดที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่ คือ **สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26** คือ **“D&P (LINE) = 2 D”** ดังแผนภาพ

แผนภูมิแสดงโมเดลสมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26

จากแผนภูมิสามารถอธิบายได้ดังนี้**D= Dhrama**คือ รากฐานศาสนธรรมนำพาซึ่งสันติสุข:ดังที่กล่าวไว้เบื้องต้น “ธรรมะ” จะเป็นหัวใจและเส้นเลือดหล่อเลี้ยงพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงสันติสุขได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้จากการศึกษาแนวคิดและกระบวนการสร้างสันติภาพในมิติของศาสนา พบว่า ทุกศาสนาต่างก็มีจุดหมายเพื่อนำพามนุษย์เข้าสู่ความสันติ ความสุข ความสะงบ แม้ว่า ทั้งพระพุทธศาสนา คริสต์ อิสลาม อาจมีจุดหมายในสภาวะการเข้าถึงสันติในมิติที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม คำสอนทุกศาสนาก็เป็นรากฐานเครื่องมือสำคัญในการทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึงธรรมะต้องทำงานควบคู่กับวิธีการที่ดีในการสร้างสันติภาพและสันติสุข กล่าวคือ

P = Peaceful meansคือ การมีอุดมการณ์และความเชื่อมั่นในกระบวนการสันติวิธี ซึ่งถึงแม้ว่าในมิติศาสนาได้การกล่าวถึงหลักการและแนวทางปฏิบัติไว้บ้างแล้ว ทั้งนี้การจะเข้าถึงกระบวนการสร้างสันติภาพด้วยสันติวิธี สิ่งแรกที่ต้องทำความเข้าใจตรงกัน คือมุมมองหรือทัศนะที่มีเกี่ยวกับสันติภาพให้ตรงกัน เพราะหากชุมชนมองภาพสันติภาพที่ไม่ตรงกัน ย่อมนำไปสู่การใช้เครื่องมือในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันD & P เป็นส่วนที่เสริมกันและกันผ่านกระบวนการภายใต้หลัก การเจรจา (Negotiation) การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) การประนีประนอม (Compromising) การมีส่วนรวม (Participation) ที่ผลักดันให้ **L-I-N-E** ซึ่งเป็น สัญลักษณ์ที่แสดงถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนสันติสุขในศตวรรษที่ 26 อันได้แก่ **ผู้นำชุมชน** แทนสัญลักษณ์ด้วย **L= Leader สมาชิกชุมชน** (Member) แทนสัญลักษณ์ด้วย **I = Intellectualdevelopment** (การพัฒนาปัญญา) **E= Emotional development** (การพัฒนาจิต) **เครือข่าย** แทนสัญลักษณ์ด้วย **N = Network**

โดยกระบวนการทำงานของ D & P แบ่งเป็น **D & P สายดับ** เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เกี่ยวข้องต่างระลึกถึงและระมัดระวังเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้ง ประกอบด้วย **1) Self-peace**ตนเองความเข้าใจเรื่องสันติภาพ **2) Resolution**การขจัดความขัดแย้งหรือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพในมิติของศาสนาและตามนักวิชาการ **D & P สายเกิด** เป็นกระบวนการที่ต้องมาจากปัญญาเป็นวิถีทางแก้ปัญหา อันมีจุดหมายสูงสุดตามความเชื่อทางศาสนาเป็นส่วนจูงใจให้ดำเนินตามในวิถีทางที่ดีงาม นำไปสู่การเรียนรู้และปฏิบัติตนที่จะร่วมสร้างสันติภาพให้งอกงาม **(Outer Prevention & Development)** และการรักษาสันติภาพให้ยั่งยืน **(Sustainable Preservation)** หัวรถจักรสำคัญที่กระบวนการต่างๆ เหล่านี้สำเร็จผล ต้องอาศัย การมีผู้นำที่ดีของชุมชน

ดังนั้นในพุทธศตวรรษที่ 26 การคัดสรรหรือการคัดเลือกผู้นำจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและต้องมีการนำเสนอเป็นองค์ความรู้ให้กับชุมชน ขี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการคัดคนมาเป็นผู้นำที่ต้องมีคุณธรรมเป็นรากฐาน มากกว่าการมีพวกพ้องหรือบารมีที่มาจากการหวังผลประโยชน์ คำตอบที่ได้จากสมการนี้ คือ ภาพความเป็นชุมชนสันติสุข ซึ่งผู้วิจัยเสนอไว้ **2 D**โดย D ที่ 1 หมายถึง การมีภาพสะท้อนเชิงกายภาพของชุมชน **(Physical development)** และ D ที่ 2 คือ การมีภาพสะท้อนเชิงสังคมที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในชุมชน (**Moral development**)

อภิปรายผล

จากโมเดลสมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 คือ “D&P (LINE) = 2 D” เห็นได้ว่าการใช้ D คือ DhrammaกับP = Peaceful meansประสานขับเคลื่อนร่วมกันในการเป็นพลังนุ่มหรือ soft power ซึ่งเป็นรากฐานและกลไกส่งเสริมการมีเป้าหมายร่วมในการพัฒนาชุมชนสันติสุข สอดคล้องกับแนวคิดของJosepS.Nye Jr., (2004) กล่าวว่า soft power คือ ความสามารถที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการโดยใช้การจูงใจมากกว่าการใช้กำลังขู่เข็ญหรือการจ่ายเงิน ซึ่งตามแนวคิดของ Nye เกิดขึ้นจากความพึงพอใจในวัฒนธรรม อุดมคติทางการเมือง และนโยบายประเทศและ Robert Cooper (2004) กล่าวว่า Soft power มีพื้นฐานสำคัญมาจากความชอบธรรมและการเคารพเชื่อฟัง ผู้วิจัยมองว่าแนวคิดเรื่อง Soft power นับว่าเป็นแนวคิดร่วมสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ในการพัฒนาชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 หัวใจสำคัญคือ หมู่บ้าน หรือชุมชน ต้องมีความร่วมมืออันเกิดจากพลังความรักความสามัคคีและพลังปัญญาที่เข้มแข็งถึงจะนำพาชุมชนไปสู่สันติสุขได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับ LIST Model กล่าวถึง ปัจจัยการเรียนรู้ในยุคใหม่ด้วยความรักในการเรียนรู้จะนำไปสู่การสรรค์ที่มีพลังมากกว่า (PhraSuteerattanabandith, 2018)

นอกจากนี้องค์ความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี (Peaceful means) เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และศึกษา ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความขัดแย้งในทางที่ถูกต้องซึ่งจะนำพาไปสู่การแก้ไขหรือหาวิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง สอดคล้องกับ PhramahaHansaDhammahaso (2015) กล่าวว่า ความขัดแย้งเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหากำลังคุกกรุ่นอยู่ อันจะนำไปสู่กระบวนการในการหาช่องทางในการแก้ไข หรือจัดการ หรือแปรสภาพความขัดแย้งให้กลายเป็นบวกในลำดับต่อไปกระบวนการสร้างสันติภาพและสันติสุขด้วยวงรอบของ D&P สายเกิดและสายดับ ที่เน้นการระงับ การป้องกันแก้ไขความขัดแย้ง และการสร้างสันติสุขพัฒนาให้ชุมชนมีความรักและสามัคคี ด้วยการขับเคลื่อนในกลุ่มผู้นำ สมาชิกชุมชน และเครือข่ายสังคม เป็นวงรอบที่จะช่วยพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 สอดคล้องกับการนำเสนอว่าการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ควรเน้นพื้นฐานการสร้างพลังของคนในชุมชนที่ต้องการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาศัยความศรัทธา ความเชื่อมั่น การให้อภัย การยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน การใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีทั้งการพูดคุย การเจรจาไกล่เกลี่ย การใช้คนกลาง หลักการประนีประนอม (Suntorn et.al. 2012) และการสร้างสันติในชุมชนด้วย การคำนึงถึงสัมพันธ์ในชุมชน การเคารพ การมีผู้นำเป็นศูนย์รวมใจช่วยประคับประคองแก้ไขปัญหาเมื่อชุมชนเกิดความขัดแย้ง

โมเดล สมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 เป็นโมเดลสมการที่จะช่วยทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือ Transformation ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดและหลักการ เครื่องมือกลไก และผู้เกี่ยวข้อง ที่จะต้องทำงานร่วมกันอาศัยอิงแอบกันเพื่อนำพาชุมชนสู่สันติสุขได้อย่างยั่งยืนสอดรับกับสอดคล้องกับ LIST Model ในด้านของ Transformation กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทีนำไปสู่การรู้จักและรู้แจ้งในตัวตน คือ การเปลี่ยนการกระทำที่มีความรักเป็นพื้นฐาน

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การธำรงไว้ซึ่งวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา การสร้างสรรค์เทคโนโลยีที่เหมาะสม และการสร้างระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม (PhraSuteerattanabandith, 2018) ซึ่งสอดรับกับผลของแนวทางการสร้างสันติภาพและทำให้ชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 สะท้อนได้ทั้งในเชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง จิตวิญญาณที่เข้มแข็ง มีการแสดงออกต่อกันที่สะท้อนถึงความรัก ความปรองดองและความสามัคคีในชุมชน

สรุป

สันติสุขในสังคมไทยจะกลับคืนมาได้ หากทุกภาคส่วนต่างก็ตระหนักและให้ความสำคัญกับการสร้างชุมชนสันติสุข อันเป็นรากฐานที่สำคัญที่สามารถทำให้สังคมไทยเกิดความรัก สามัคคีปรองดอง การรักและภูมิใจในท้องถิ่น ซึ่งต้องอาศัยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องของสังคมให้ความร่วมมือและเอาใจใส่อย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการตระหนักและให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนโดยมีพื้นฐานคำสอนทางศาสนาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุขเป็นวิถีปฏิบัติที่พึงปฏิบัติต่อกัน และการให้ความรู้เครื่องมือด้านสันติวิธีซึ่งสถาบันการศึกษา องค์กรหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพควรต้องเข้าไปชี้แนะให้แนวทางในฐานะพี่เลี้ยงให้กับชุมชน กล่าวโดยสรุปคือ ชุมชนสันติสุขได้ต้องมาจากสุขที่เกิดจากสันติภายในของคนในชุมชน และสุขที่สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยการเคารพให้เกียรติ การยอมรับความแตกต่างการแสดงออกที่เป็นมิตรต่อกันในฐานะพี่น้องชาวไทยที่ต่างก็รักผืนแผ่นดินและปรารถนาให้สังคมไทยเกิดสันติสุขประกอบกับความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคมที่ปรารถนาที่จะช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สามารถดำรงสันติสุขในชุมชนทั้งในเชิงกายภาพและจิตภาพซึ่งจะทำให้ชุมชนสันติสุขได้อย่างแท้จริงและมีความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการศึกษานี้ภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาสังคม และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการวางวางแผนพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน และเป็นกรอบในการวิเคราะห์ให้เห็นจุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อพัฒนาส่งเสริมชุมชนได้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับการศึกษานี้ เป็นการถอดบทเรียนจากพื้นที่โมเดลต้นแบบที่มีบริบทที่แตกต่างกัน สำหรับสมการสร้างชุมชนสันติสุขในพุทธศตวรรษที่ 26 จำเป็นต้องนำไปศึกษาเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนา โดยผู้วิจัยเสนอให้ควรมีการนำผลการศึกษาไปทดลองใช้กับชุมชนต่างๆ ในแต่ละภูมิภาค โดยใช้กรอบโมเดลที่ได้ และพัฒนาตามแนวทางที่ได้นำเสนอไว้ เป็นการศึกษาวิจัยและพัฒนา (R & D)

References

Cooper.R. (2004). *Hard Power. Soft Power and the Goals of Diplomacy". in American Power in the 21 st Century*. (eds). Cambridge: United Kingdom.1-2.

Gandhi, M. (1985).*The Answer to the Village, Rossana Kositrakul*. (2nd ed). Bangkok: Komolkeemthong Foundation.

Jamwongsa, P. (2016). President of Wat PrayurawongsawasWarawihan commuity. *Interview.* December 15.

Nye Jr.J.S.. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affair: New York.

Office of the National Economics and Social Development Board. (2012). *Summary of National Economics and Social Development Plan*. Vol.11 (2012-2016). 8-9.

Panyapong, S. et al. (2012). Conflict between Local Community and Public Organizations on Water Management from Lam Patao Dam, Kaengkhro District, Chaiyaphum Province. *Journal of Mekong Societies*, 8 (1), 115-135.

PhramahaHansaDhammahaso. (2011).*Buddhist Peaceful means*.Bangkok: 21 Century.

Phramaha Hansa Dhammahaso. (2015). *The village five precepts, Develop into a Choasaard village: Take the development lessons from Banthakoynang Village, Srisake*t. RetrievedDecember 2, 2017, fromhttp://www.mcu.ac.th/En/articlecontent_ desc.php?article_id=2042&articlegroup_id=330

Phra Suteerattanabandith. (2018). *List Model for Research and Social Development*. Buddhist Institute: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Plathong, K. et.al. (2011). *Conflict management in the Pahurat community of Bangkok*. Research report. Research and Development Office King Prajadhipok's Institute.

Raksaphol, S. and Phrarajworamethee. (2016). Wat Prayurawongsawas-Warawihan's Role in promoting Multicultural of Tourism Community Based on Buddhist Peaceful Means. *Journal of MCU Peace Studies*. 4 (Special), 119-139.

Tokthong, P.et al. (2007). *Water Management Project in Phragnhamdaeng Canal District Amphawa, SamutSongkhram Province*. Thailand Research Fund (TRF).

การศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก
An Analytical Study of Buddhist Psychology in Tipitaka

พระครูปลัดมารุต วรมงฺคโล
Phrakrupalad Marut Varamanggalo
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: marut2497@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎกโดยผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาถึงประวัติและพัฒนาการของจิตวิทยาในตะวันตก และแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับการประยุกต์ใช้กับสังคม ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยานั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตและกระบวนการทำงานของจิตที่พระพุทธศาสนาถือว่าจิตนั้นมีพลังในการควบคุมกาย แต่ถึงอย่างนั้นจิตก็ไม่ได้เป็นเอกเทศจากกายเพราะจิตกับกายจะต้องทำงานแบบอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ในแง่อภิธรรมจิตมนุษย์หรือสัตว์มีความละเอียดอ่อนสามารถจำแนกประเภทได้อย่างหลากหลาย เมื่อนำแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยามาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องจิตวิทยาตะวันตกก็จะพบว่า จิตวิทยาตะวันตกศึกษาจิตและกระบวนการทำงานของจิตในแง่ของพฤติกรรมภายนอกด้วยการพิสูจน์ทดลองโดยหลักวิทยาศาสตร์ แต่พุทธจิตวิทยานั้นศึกษาจิตและกระบวนการทำงานของจิตในแง่ของการปฏิบัติเพื่อฝึกฝนจิตด้วยการปฏิบัติธรรมทั้งในด้านสมถะและวิปัสสนากรรมฐานโดยมุ่งทำให้จิตมีศักยภาพที่จะสามารถเอาชนะหรือควบคุมกิเลสได้

2) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎก พบว่า แนวคิดเรื่องจิตในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถที่จะนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตและสังคมได้หลายประการทั้งในเรื่องของการเรียนรู้ การเรียนการสอน การพัฒนาตนเองและการแก้ไขปัญหาเรื่องทุกข์ด้วยการให้คำปรึกษาเชิงพุทธ ซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงนำไปใช้ได้ผลมาแล้ว

คำสำคัญ: พุทธจิตวิทยา; พระไตรปิฎก; จิตวิทยา

Abstract

The objectives of this research are to analytically study the concept of Buddhist Psychology in the Tripitaka which are divided into 2 parts, namely :- 1) to study the history and the development of the Psychology in the west and to study the concept of the Buddhist Psychology in the Theravada Buddhist Scriptures (2) to analytically Study the concept of Buddhist Psychology in Theravada Buddhist Scriptures with applying to social,

The result of research found that,

the concept of the Buddhist Psychology is pertaining to mind and the procedure of mind that Buddhism are regarded as that mind have the power to control body, thereby the mind is not departed from the body because, the mind and body will must work to like to are based on live each other, in the sense of one book of the mind human Tripitaka or, animal has the delicacy can classify variously, when, lead the idea about psychology Buddha comes to analyze the manner compares with the idea about west psychology, meet that, west psychology studies the mind and the procedure work of the mind in the sense of outside behavior with the proof experience in principle the science, but, psychology that Buddha studies the mind and the procedure work of the mind in the sense of the practice for train the mind with dharma both of practice in the sense of the ambitiousness and meditation by are bound for make the mind have will the latency to will can win or, control the passion, when, analyze the idea about Buddhist psychology in the Tripitaka found that, the idea about the mind in the sense of that Buddhism will have can to induce fine apply is born the advantage and the life and the social many both of points in about of learning, instruction education, oneself development and the remedy about are distressful with manner Buddha guidance, which, be with regard to Lord shape Buddha has applied effective come to already.

Keywords: Buddhist Psychology; Tipitaka; Psychology

บทนำ

ปัจจุบันการศึกษาเรื่องจิตนั้นได้มีพัฒนาการก้าวหน้าไปเป็นอย่างมากเนื่องจากการพยายามที่จะค้นหาคำตอบเกี่ยวกับหลักความจริงเรื่องจิตในเชิงวิทยาศาสตร์มากกว่าการศึกษาในเชิงปรัชญามากขึ้น เนื่องจากการศึกษาเรื่องจิตในแง่ปรัชญานั้นย่อมให้คำตอบกับมนุษย์เฉพาะความจริงที่เป็นหลักการหรือทฤษฎีเท่านั้นไม่สามารถที่จะนำมาปฏิบัติได้ ดังนั้นนักวิทยาศาสตร์ที่สนใจในเรื่องดังกล่าวจึงได้พัฒนากรอบความรู้เรื่องจิตให้สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับมนุษย์ได้ โดยใช้หลักและวิธีการศึกษาในทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถตั้งสมมตติฐาน พิสูจน์ ทดลองได้ ซึ่งเราเรียกศาสตร์สมัยใหม่ที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตนี้ว่า “จิตวิทยา” หรือ Psychology (Leahey, 2000) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในทางตะวันตก ซึ่งเราจะพบว่าจิตวิทยาตะวันตกมีการศึกษาค้นคว้าในฐานะศาสตร์เฉพาะแขนงหนึ่ง และนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในหลายวงการ อาทิ การศึกษา การแพทย์ ธุรกิจ กฎหมาย การปกครอง หรือแม้กระทั่งในขอบเขตเชิงปฏิบัติของศาสนาเอง โดยเป้าหมายของการศึกษาจิตวิทยาเป็นไปเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของความคิด ความรู้สึก และการกระทำ ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เพื่อพยายามหาคำตอบว่า สาเหตุของประพฤติความเชื่อ และการกระทำต่างๆ ในบุคคลนั้นเป็นเพราะอะไร สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร และสัมพันธ์กับเรื่องใดบ้าง จะเห็นได้ว่าความรู้จากจิตวิทยาตะวันตกเป็นการศึกษาถึงสาเหตุของการกระทำต่างๆเพื่อนำผลการศึกษานั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุดแก่มนุษย์ เนื่องจากจิตวิทยาได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่ใช้หลักการความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นระเบียบวิธีของการศึกษา อันประกอบด้วยวิธีการศึกษาเชิงเหตุผลและรวมกับความรู้ในรูปแบบของพฤติกรรมเชิงประจักษ์ และมีการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีมากมาย รวมทั้งวิธีการรักษาที่สอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีในแต่ละยุคสมัยมาเป็นระยะๆ ฉะนั้นแนวคิดหรือทฤษฎีของจิตวิทยาตะวันตกจึงมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามข้อสรุปของข้อเท็จจริงจากการศึกษาวิจัยที่ค้นพบเป็นส่วนใหญ่ (Harvey, 1995)

สำหรับในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่าเป็นศาสนาที่ถือกำเนิดมากว่า 2500 ปี แม้จะไม่มีการบัญญัติคำว่าจิตวิทยามาใช้เป็นการเฉพาะเหมือนกับชาวตะวันตก แต่เราก็จะพบว่าเมื่อพิจารณาเนื้อหาของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาททั้งหมดก็จะพบว่า พระพุทธองค์นั้นได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่ทรงเป็นนักจิตวิทยาและสอนเรื่องจิตวิทยา (Kalupahana, 1995; Brennam, 1991) เนื่องจากตลอดพระชนม์ชีพนั้นพระองค์ทรงสั่งสอนธรรมเพื่อรักษาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์อันเนื่องมาจากการประสบปัญหาทางจิตเพราะถูกกิเลสครอบงำทำให้เกิดโรคประเภทหนึ่งเรียกว่าโรคจิต ดังนั้น หลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องราวของจิตวิทยาแทบทั้งสิ้นเพราะพระพุทธองค์นั้นทรงสอนหลักธรรมเพื่อรักษาโรคจิตเพื่อให้เหล่าสาวกสามารถฝึกฝนจิตเพื่อให้บรรลุธรรมได้นั่นเอง ความที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำในเรื่องจิตนั้นก็มีปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า

> “โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตผลักไสไป จิตเป็นธรรมอย่างหนึ่งที่โลกทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจ” (Thai Tipitaka 15/62/73) “ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนอกุศล ที่เป็นไปในฝักฝ่ายอกุศลทั้งหมดมีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลัง ภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนกุศล ที่เป็นไปในฝักฝ่ายกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้นกุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลัง” (Thai Tipitaka 32/57-58/107) “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายจะเศร้าหมอง เพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายจะบริสุทธิ์ เพราะจิตผ่องแผ้ว ” (Thai Tipitaka 27/259/353) “ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนห้วงน้ำขุ่นมัวเป็นตม บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่บนฝั่ง ไม่พึงเห็นหอยโข่งและหอยกาบบ้าง ก้อนกรวดและกระเบื้องถ้วยบ้าง ฝูงปลาบ้าง ซึ่งเที่ยวไปบ้างตั้งอยู่บ้าง ในห้วงน้ำนั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะน้ำขุ่น ฉันใดภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักรู้ประโยชน์ตนบ้าง จักรู้ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง จักรู้ประโยชน์ทั้งสองบ้าง จักกระทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ คือ อุตตริมนุสสธรรม อันเป็นความรู้ความเห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ ได้ด้วยจิตที่ขุ่นมัว ข้อนี้ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตขุ่นมัว” (Thai Tipitaka 32/46/94)

คำว่า “จิต” เป็นสภาวะธรรมที่เป็นนามธรรม มีสภาพที่นึกคิด เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ (Thai Tipitaka 16/61/116) บางครั้งเรียกว่า “มโน” บ้าง หรือ “วิญญาณ” บ้าง แต่ก็ใช้ในความหมายเดียวกันดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมชาติที่เรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้างวิญญาณบ้าง ขณะที่ดวงหนึ่งกำลังดับ ดวงใหม่กำลังเกิดขึ้น เป็นอย่างนี้เรื่อยไปตลอดวันและคืน” (Thai Tipitaka 16/231/115)

พระพุทธศาสนายืนยันการมีอยู่ของจิต ในพระไตรปิฎกยืนยันการมีอยู่ของจิตว่า มีอยู่ตั้งแต่เกิด การเริ่มต้นของชีวิตนั้นเกิดตั้งแต่จิตดวงแรกหรือปฐมวิญญาณ เกิดขึ้นในครรภ์มารดาความเป็นมนุษย์จึงเริ่มขึ้น การปฏิสนธิของจิตดวงแรก คือ เมื่อมีขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ มารวมกัน การเริ่มต้นของชีวิตจึงมีคุณสมบัติเบื้องต้น 3 ประการ คือ 1) กายทสกกลาป คือ กลุ่มของลักษณะทางกายภาพ 2) ภาวะทสกกลาป คือ กลุ่มของความเป็นหญิงหรือเป็นชาย โดยกรรมเป็นตัวกำหนด และ 3) วัตถุทสกกลาป คือ กลุ่มที่ตั้งของจิตทางมโนทวาร จิตในพระพุทธศาสนาจึงถือเป็นของความจริง แต่เป็นความจริงที่ไม่สามารถสืบเนื่องอยู่ได้นาน โดยอธิบายว่าเป็นภาวะที่เกิดและดับอย่างรวดเร็วมาก จนจับกระแสที่ต่อเนื่องคงตัวของเหตุหรือจุดตั้งต้นแทบไม่ได้ และไม่ใช่อยู่ในรูปของพลังงาน ซึ่ง “หลักอภิธรรมถือว่าจิตเป็นของแท้ ตรวจสอบได้ ส่วนพลังงานนั้นเป็นเรื่องสมมุติฐานประการหนึ่งของวิทยาศาสตร์” (Phawilai, 1993) การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ มักตั้งชื่อสมมติสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาก่อน

และประเด็นสำคัญของความจริงเรื่องจิตในทางพระพุทธศาสนานั้นก็คือ จิตนั้นสามารถฝึกฝนได้ และจิตนั้นเมื่อฝึกฝนดีแล้วย่อมก่อให้เกิดความสุขตั้งแต่สุขในระดับเริ่มต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุดคือพระนิพพานดังนั้น การศึกษาเรื่องจิตจึงมิได้จำกัดอยู่แค่การมุ่งถึงเฉพาะการลดทุกข์เพิ่มสุขเพียงเล็กน้อยเท่านั้นแต่เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความสุขอันถาวรอีกด้วย

จากการกล่าวมานั้นเราจะพบว่า ความที่พระพุทธศาสนาให้ความสนใจกับเรื่องการศึกษาและปฏิบัติตามกรอบแนวคิดเรื่องจิตดังกล่าวจึงมักมีผู้เรียกแนวคิดของพระพุทธศาสนาในเรื่องจิตว่า “พุทธจิตวิทยา” โดยเนื้อหาขอการศึกษามักอธิบายตามเนื้อหาในพระอภิธรรมปิฎก (Phra Tepwiswttikawee Pijit Thitavanno, 2000; Rhys Davids and Caroline A. F., 1993; Herbert V. Guenther, 1999; W. F. Jayasuriya, 1988) ซึ่งเป็นการอธิบายเชิงอภิปรัชญา (Metaphysics) และเพื่อการค้นหาความจริงสุดท้ายโดยตรงของธรรมชาติมนุษย์และโลก เกี่ยวกับองค์ประกอบของจิต กระบวนการของจิต และองค์ประกอบต่างๆ ในภาวะต่างๆของจิตหลักและทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาในทางพระพุทธศาสนาอันแสดงให้เห็นว่ากรอบแนวคิดเรื่องจิตวิทยาของพระพุทธศาสนานั่นมีอยู่และมีองค์ประกอบที่สามารถจะอธิบายได้ทัดเทียมกับจิตวิทยาตะวันตกได้

อย่างไรก็ตามจะพบว่าในกรอบความคิดเรื่องพุทธจิตวิทยานั้นถือว่าเป็นแนวคิดที่พระพุทธองค์ทรงสอนเพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความจริงเรื่องจิตด้วยการพัฒนาจิตในรูปแบบต่างๆ แต่ถึงอย่างนั้นผู้วิจัยก็มีคำถามเกี่ยวกับประเด็นเรื่องจิตในทางพระพุทธศาสนาว่าความรู้เรื่องจิตในทางพระพุทธศาสนานั้นให้คำตอบในเรื่องใดบ้างนอกจากเรื่องจิตและกระบวนการทำงานของจิต เช่น เรื่องจิตการการบรรลุธรรมจิตกับปัญหาในเชิงปรัชญา จิตกับการรักษาหรือจิตกับการดำเนินชีวิตหรือจิตกับปัญหาเรื่องการเรียนรู้ การเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งเรื่องต่างที่นำเสนอมานั้นถือว่าเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและเป็นปัญหาที่มีผู้ถกเถียงกันอยู่ ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อหาคำตอบและจะได้นำเสนอคำตอบนั้นแก่ผู้สนใจในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของจิตวิทยาในตะวันตก และแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับการประยุกต์ใช้กับสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยที่สำคัญดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษา ค้นคว้าและ เก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และเอกสารวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องคือหนังสือ บทความ งานวิจัยต่างๆโดยได้ใช้แหล่งข้อมูลในการ

ค้นคว้าที่สำคัญคือ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรีและบรรดาหอสมุดที่สำคัญๆ ในมหาวิทยาลัยอื่นๆ

2. จัดลำดับข้อมูลตามขั้นตอนที่ค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาให้เป็นระบบแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์แล้วนำไปสรุปผลเพื่อนำเสนอเป็นผลงานวิชาการต่อไป

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยจากเอกสาที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยเอกสารปฐมภูมิจะศึกษาจาก พระไตรปิฎก ส่วนเอกสารทุติยภูมินั้นจะศึกษาจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา ส่วนเอกสารทฤษฎีจิตวิทยาตะวันตกนั้นผู้วิจัยจะศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องที่เป็นภาษาอังกฤษโดยเน้นแหล่งข้อมูลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎกมาทั้งหมดนั้นสามารถที่จะสรุปเพื่อให้เห็นกรอบสาระสำคัญของพุทธจิตวิทยาในพระไตรปิฎกได้ดังนี้

1. ประวัติและพัฒนาการของจิตวิทยาในตะวันตก และแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัย พบว่า จิตวิทยาตะวันตก มีการวางรูปแบบการศึกษาตามหลักเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นรูปแบบและกระบวนการคิดของโลกยุคสมัยใหม่ (Modernity) ที่เน้นการจัดระเบียบตามลำดับขั้นเพื่อจำแนกความแตกต่าง โดยการหาโครงสร้างหรือหน้าที่ที่เป็นแกนกลางของเรื่องนั้นๆ ทั้งนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของระบบ และมนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลในการนำความเจริญก้าวหน้าให้กับโลกได้เพื่อความเป็นสากลของโลก การจัดรูปแบบมโนทัศน์ของจิตวิทยาจึงสามารถแยกออกได้ชัดเจน 2 รูปแบบ คือ แนวคิดเรื่องพฤติกรรม หรือสิ่งที่สามารถวัดหรือประเมินได้ เช่น สมอง ระบบประสาท เป็นต้น การเรียนรู้จะเป็นการเรียนรู้แบบการวางเงื่อนไข การปรับพฤติกรรม โดยการให้แรงเสริม หรือ การลงโทษ ไม่เน้นเรื่องบุคลิกภาพ แต่เน้นเรื่องสิ่งแวดล้อม เพราะสามารถนำมากำหนดผลที่ตามมาได้ชัดเจน กลุ่มนี้จะมีข้อด้อยที่ไม่ค่อยได้คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ (Aronson, Harvey B., 2004) แต่ก็มีประสิทธิภาพมากในการค้นหาความผิดปกติทางกายภาพและการรักษา อีกกลุ่มหนึ่งเน้นเรื่องแบบอัตวิสัย มีที่ตัวตนหรือภาพลักษณ์ของตนเองเป็น ปรากฏการณ์เชิงจิตวิทยา พัฒนามาจากการอบรมเลี้ยงดู ความเชื่อ และปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม กลุ่มนี้เน้นคุณค่า ความหมายของมนุษย์ ความเป็นอิสระ และการพัฒนาไปสู่ภาวะบุคคลที่สมบูรณ์ การเรียนรู้จึงเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลักและมีความเป็นอิสระและมีรูปแบบที่หลากหลาย กลุ่มนี้มีการศึกษาทั้ง

จิตสำนึก จิตไร้สำนึก และศึกษาผสมผสานทุกๆ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดูลึกลับและไม่มีสาระตามการประเมินทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มนี้ยังพัฒนาวิธีการบำบัดรักษาโดยกระบวนการทางจิตโดยการสนทนา โดยมีรูปแบบหลากหลายเช่นกัน

การใช้แนวคิดวิทยาศาสตร์มาเป็นเกณฑ์ของการศึกษา ทำให้จิตวิทยาตะวันตก มีทั้งข้อดีและข้อด้อย ข้อดีคือสามารถอธิบายพฤติกรรมต่างๆ ได้ชัดเจนเชิงประจักษ์มากขึ้น และข้อด้อย คือ การใช้แนวคิดเชิงสสารนิยมมาศึกษาเรื่องของจิตที่นามธรรม ทำให้ไม่สามารถอธิบายรอบคลุมทุปรากฏการณ์ของจิต อย่างไรก็ตาม การศึกษาจิตวิทยาตะวันตกในปัจจุบัน มีการศึกษาโดยใช้แนวคิดของพหุนิยม ซึ่งยอมรับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่หลากหลายมากขึ้นในการศึกษาเรื่องจิต นำให้เกิดมิติของการศึกษาที่หลากหลายตามไปด้วย และการศึกษายังคงเรื่องความน่าเชื่อถือและความสม่ำเสมอของการได้มาของความรู้ เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ การตีความการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา เป็นต้น

เมื่อนำจิตวิทยาตะวันตก มาพิจารณาเทียบเคียงกับแนวคิดเชิงจิตวิทยาในพระพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว พบว่ามโนทัศน์ที่แตกต่างอย่างชัดเจน คือ การยอมรับว่ามีจิต การอธิบายการมีอยู่ของจิตในพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะพิเศษ คือ การมีอยู่ในลักษณะที่ไม่เที่ยง ไม่คงทน และไม่มีอยู่แบบนิรันดร์ จิตวิทยาตะวันตกจะสร้างการอธิบายจิตในมิติเฉพาะของตน ซึ่งไม่อาจครอบคลุมในทุกๆ ด้าน แต่จากการศึกษา ทำให้ทราบว่ามโนทัศน์พื้นฐานของแนวคิดเชิงจิตวิทยาพระพุทธศาสนาเถรวาท อธิบายอยู่ระหว่างกลาง และมีความใกล้เคียงกับการอธิบายของกลุ่มจิตวิทยาเชิงรู้คิด และจิตวิทยาผ่านตัวตน ซึ่งกลุ่มจิตวิทยาเชิงรู้คิดสามารถอธิบายกระบวนการของจิตระดับสูงที่ชัดเจน ในรายละเอียดในแง่ของการเกิดและความสัมพันธ์ของการเกิดกระบวนการทางจิตต่างๆ เชิงประจักษ์ แต่ก็ยังขาดการอธิบายที่ชัดเจนในส่วนของจิตที่พระพุทธ-ศาสนาเรียกว่า วิญญาณ การอธิบายจึงครอบคลุมในเพียง รูป เวทนาสัญญา และสังขารบางส่วน การอธิบายของจิตวิทยาผ่านตัวตนทำให้สามารถขยายขอบเขตการอธิบายของมิติของจิตในประสบการณ์ที่ลี้ลับต่างๆ ได้มากขึ้น แนวคิดเชิงจิตวิทยาพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถอธิบายได้ในลักษณะของการศึกษาแบบอัตวิสัยเป็นไปในเชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบไม่มีตัวตน มีลักษณะเป็นปรากฏการณ์วิทยา และอยู่กึ่งกลางระหว่างเจตจำนงเสรีและเหตุวิสัย ที่พระพุทธศาสนามักเรียกว่า “เหตุ-ปัจจัย” ซึ่งเป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัน

การศึกษาแนวคิดเชิงจิตวิทยาในพระพุทธศาสนา ต้องใช้วิธีการ 3 แบบ คือ 1) ความรู้ระดับประสาทสัมผัส หรือ ทิฏฐิ ซึ่งสามารถทดสอบหาความรู้ได้ด้วยวิธีอุปนัย 2) ความรู้ระดับประสบการณ์จิตหรือญาณ ซึ่งเป็นความรู้เชิงเหตุผล ระดับวิชาการของศาสตร์ต่างๆ ในโลกการศึกษาจึงใช้หลักตรรกศาสตร์นิรนัย การวิจัยเชิงคุณภาพ อรรถปริวรรตศาสตร์ หรือการตีความ 3) ความรู้ระดับเหนือประสบการณ์ หรือโพธิญาณ เป็นความรู้ที่จะประจักษ์ชัดด้วยตนเอง ฉะนั้นการตรวจสอบจึงต้องมาจากผู้ที่เคยผ่านประสบการณ์นี้มาเท่านั้น

รูปแบบของแนวคิดเชิงจิตวิทยาในพระพุทธศาสนา จึงได้มาจากความเชื้อพื้นฐานว่ามนุษย์มีความขัดแย้งในใจ ที่ทำให้ส่งผลออกมาในรูปแบบของกพฤติกรรมที่ไม่เป็นสุข ด้วยความปรารถนาที่ขัดกับกฎความ

จริงของธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา (กฎไตรลักษณ์) ถ้าความทุกข์ในใจนี้ไม่สามารถทำความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็ไม่สามารถพบกับความสงบสุขในชีวิต ซึ่งมนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะได้ความสุข หนทางที่จะพบความสงบได้จึงต้องหันกลับมาตรวจสอบปัญหาในใจ เพื่อทำให้เกิดปัญญา ที่จะนำไปสู่ความสุขที่แท้

ดังนั้น แนวคิดพุทธจิตวิทยาจึงมีกรอบสำคัญของกระบวนการทางจิตได้ดังนี้ 1) ข้อมูลจากภายนอก การรับรู้จากประสาทสัมผัส คือ อายตนะภายในและภายนอกทั้ง 6 2) ข้อมูลจากภายใน หรือ อารมณ์ การคิด การจำ และความรู้สึกตัว คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ 3) การเรียนรู้ คือ ระเบียบของความสัมพันธ์ ตามเหตุ-ปัจจัย ในปฏิจจสมุปบาท 4) การมีอิสระทางจิต หรือ ชีวิตที่ดี คือ หนทางนำความเข้าใจที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฏฐิ และปัญญา เพื่อนำไปสู่นิพพาน ส่วนมโนทัศน์รอง เรื่อง สติปัญญา และบุคลิกภาพเป็นมโนทัศน์ที่ซับซ้อน และเจือไปด้วยความเป็นตัวตน จึงไม่ควรนำมาศึกษาเป็นมโนทัศน์หลัก เพราะมโนทัศน์หลักต้องการนำออกจากความซับซ้อนของระบบความคิดมนุษย์เพื่อประจักษ์แจ้งกับรูปแบบที่ธรรมดาของความไม่มีตัวตน

2. วิเคราะห์แนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับการประยุกต์ใช้กับสังคม

ผลการวิจัย พบว่า เมื่อนำหลักพุทธจิตวิทยามาวิเคราะห์เราจะพบว่าเราสามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงสาระสำคัญของพุทธจิตวิทยาในแง่ของสารัตถะทางจิตที่เป็นปัญหาโต้แย้งกันอยู่ดังนี้ 1) วิเคราะห์ธรรมชาติดั้งเดิมของจิต พบว่าแม้ว่าจะมีหลักฐานว่าจิตของมนุษย์นั้นมีธรรมชาติบริสุทธิ์ แต่เศร้าหมองเพราะกิเลสที่จรมาแต่ก็มีข้อสรุปจากนักวิชาการฝ่ายเถรวาทว่าคำว่าจิตปภัสสรนั้นไม่ได้หมายความว่าจิตมนุษย์หมดจดจากกิเลสมาตั้งแต่ต้น แต่เป็นเพราะการตีความที่ผิดจึงทำให้เกิดความเข้าใจเช่นนั้น แต่ความจริงจิตมนุษย์ปภัสสรจริงแต่ก็ยังคงมีกิเลสอยู่ตราบเท่าที่ยังไม่สามารถกำจัดกิเลสได้ 2) หลักพื้นฐานของพุทธจิตวิทยาเถรวาท จากการศึกษาพบว่าแนวคิดเรื่องจิตของพุทธศาสนาเถรวาทนั้นเห็นว่ามีพื้นฐานมาจากหลักการสำคัญตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา 3) พุทธจิตวิทยากับความเป็นมนุษย์ จากการศึกษามาทั้งหมดพบว่าจิตวิทยาพุทธศาสนานั้นได้อธิบายว่ามนุษย์มีองค์ประกอบสองส่วนคือกายกับจิตและจิตนั้นถือว่ามีอำนาจเหนือกาย ดังนั้นความเป็นมนุษย์จึงเกิดมาจากการที่กายกับจิตทำงานประสานสอดคล้องกัน 4) พุทธจิตวิทยากับปัญหาความเป็นเอกนิยมหรือสัจนิยม จากปัญหาที่มีผู้ถามว่าจิตมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นเอกเทศจากกายหรืออยู่เหนือการทำงานของกายหรือเป็นจิตผู้อยู่ในฐานะของการเป็นผู้สร้างเหมือนแนวคิดเชิงอัตวิสัยหรือไม่ คำตอบคือไม่เพราะจิตของพุทธศาสนาเถรวาทเป็นจิตที่มีกระบวนการทำงานแบบเกิดดับเปลี่ยนแปลงตามหลักอนิจจังดังนั้นจึงไม่ใช่จิตตามแนวคิดเอกนิยมแต่ประการใด 5) พุทธจิตวิทยากับปัญหาเรื่องเจตจำนงเสรี และเมื่อพิจารณาจากประเด็นที่ว่าจิตมีเจตจำนงเสรีหรือไม่ก็จะพบว่าจิตในทางพระพุทธ-ศาสนานั้นมีเจตจำนงเสรีเป็นบางครั้ง บางครั้งก็ต้องตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จำเป็นอื่นๆได้

นอกจากนั้นเราก็จะพบว่าผลการวิเคราะห์เรื่องจิตในประเด็นอื่นก็สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของจิตเชิงพุทธได้ เช่น พุทธจิตวิทยากับหลักจริยธรรม (กรรม-เจตนา) พุทธจิตวิทยากับการบรรลุ

ธรรม จิตกับการเวียนว่ายตาย (จุติจิต) เกิด (ปฏิสนธิจิต) และจิตกับความฝัน เป็นต้น การฝึกอบรมจิตจากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่า จิตมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนได้ด้วยการปฏิบัติธรรมตามแนวของกรรมฐาน 2 ประการคือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผลการฝึกจิตก็จะก่อให้เกิดความสุขจากสุขในเบื้องต้นจนถึงสุขในที่สุดก็คือพระนิพพาน เมื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธจิตวิทยากับการประยุกต์ใช้ในสังคมก็จะพบว่า จิตมนุษย์หรือจิตในทางพระพุทธศาสนานั้น มีหลักการที่สามารถนำไปใช้เพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ เช่น พุทธจิตวิทยากับการเรียนรู้ พุทธจิตวิทยากับการเรียนการสอน พุทธจิตวิทยากับการปกครอง จิตวิทยากับการดำเนินชีวิต พุทธจิตวิทยากับการให้คำปรึกษา เป็นต้น และเมื่อพิจารณาถึงสถานะและจุดยืนของพุทธจิตวิทยาในสังคมไทยก็จะพบว่าสังคมไทยนั้นให้ความสนใจเกี่ยวกับหลักการทางด้านพุทธจิตวิทยาเป็นอย่างมากอันจะสังเกตได้จากการที่มีการนำเอาหลักการทางพุทธจิตวิทยาไปศึกษาในสถาบันทางการศึกษาในทุกระดับรวมถึงการนำไปปฏิบัติในรูปของงการเปิดสำนักหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมทั่วประเทศด้วย แสดงให้เห็นถึงท่าทีและจุดยืนที่แท้จริงของพุทธจิตวิทยาที่มีต่อสังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาทั้งหมดนั้นเราจะพบว่า ได้มีการนำเอาหลักการทางพุทธจิตวิทยาในเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในกรอบของคัมภีร์อยู่มาก แต่ก็ยังไม่มีการนำไปประยุกต์หรือพัฒนาเพื่อศึกษาในประเด็นที่น่าสนใจด้านอื่นๆ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรที่จะมีการนำเอากรอบของการวิจัยพุทธจิตวิทยานี้ไปใช้ในเรื่องอื่นๆ ดังต่อไปนี้

1) ควรนำกรอบแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาในพระพุทธศาสนาไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดเรื่องจิตวิทยาของศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงกรอบแนวคิดของศาสนาต่างๆกับพระพุทธศาสนามีมุมมองหรือทรรศนะด้านจิตวิทยาที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

2) ควรนำเอากรอบแนวคิดเรื่องพุทธจิตวิทยาไปไปศึกษาในเชิงปฏิบัติการทางโลก เช่น กรณีการให้คำปรึกษา เพื่อเป็นกุศโลบายลดหรือผ่อนคลายความเครียด การลดภาวการณ์ฆ่าตัวตาย การเยียวยาผู้ประสบภัย เป็นต้น ซึ่งเป็นการนำเอาหลักทฤษฎีไปใช้เพื่อการปฏิบัติให้เกิดผลจริงได้เหมือนกับที่นักจิตวิทยาตะวันตกนำไปใช้ได้ผลมาแล้ว นั่นเอง

References

Aronson, H. B. (2004). *Buddhist Practice on Western Ground: Reconciling Eastern Idealsand Western Psychology.* MASS: Shambhala.

Brennam, J.F. (1991). *History and Systems of Psychology.* (3rd ed.). NJ: Prentice-Hall.

Guenther, H.V. (1999). *Philosophy and Psychology in the Abhidharma.* (3rd ed.). Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

Harvey, P. (1995). *The Selfless Mind: Personality, Consciousness and Nirvana in Early Buddhism.* Surrey: Curzon Press.

Jayasuriya, W. F. (1988). *The Psychology and Philosophy of Buddhism: An Introduction to the Abhidhamma.* (3rd ed.) Kala Lumpur: Buddhist Mission Society.

Kalupahana, D. J. (1995). *Ethics in Early Buddhism.* Honolulu: University of Hawaii Press.

Leahey, T.H. (2000). *A History of Psychology: Main Current in Psychological Thought.* (5th ed.). NJ: Prentice Hall.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1966). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Phawilai, R. (1993). *Abhidharma for new generation.* Bangkok: Dokya.

Phra Tepwiswttikawee Pijit Thitavanno. (2000). *Psychology in Abhidharma*. Bangkok: MBU Press.

Rhys Davids and Caroline A. F. (1993). *A Buddhist Manual of Psychological Ethics (Dhamma-Sangani).* (4th ed.). London: Pali Text Society.

รูปแบบการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จังหวัดนครราชสีมา

The Model of Networking the Five Precepts Observing Village for Improving People's Quality of Life in Nakhon Ratchasima Province

พระครูศรีปริยัตยารักษ์
Phrakhrusripariyattayarak
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya
Email: songnork@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์หลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานในการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 จากเครือข่ายคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้าน/ชุมชน จังหวัดนครราชสีมา การปฏิบัติงานเชื่อมโยงเครือข่ายภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ แนวทางการขับเคลื่อนภายใต้การผสมผสานความต้องการมีส่วนร่วมสร้างหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยเครือข่ายคณะสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นกลไกขับเคลื่อน ในการสร้างแรงศรัทธาจูงใจให้หมู่บ้านและชุมชนเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายตาม 1) หลักการสร้างความตระหนัก และรวมตัวเป็นเครือข่าย 2) หลักการสร้างพันธกรณี และการบริหารเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 3) หลักการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 4)หลักการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5

2. ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

หมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์เครือข่ายเชิงอำนาจหน้าที่ เป็นเครือข่ายการทำงานบูรณาการภารกิจที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ในการทำงานร่วมกัน ตามหน้าที่รับมอบหมาย 2) ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ การดำเนินการเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นการดำเนินการตามสภาพการปกครอง 32 อำเภอ มีคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้าน/ชุมชน เป็นจัดตั้งเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในเชิงพื้นที่การปกครอง 3) ความสัมพันธ์เชิงประเด็น มีการวางแผน มีการดำเนินงาน ช่วยเหลือ สนับสนุน ให้คำปรึกษาแก่กันและกัน มีการติดตามประเมินผล ตามประเด็นที่สนใจร่วมกัน ลงไปสู่พื้นที่การทำงานระดับหมู่บ้าน วัด ชุมชน องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา เพื่อจัดกิจกรรมต่างตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้

คำสำคัญ: รูปแบบ; เครือข่าย; หมู่บ้านรักษาศีล 5; คุณภาพชีวิต

Abstract

This objectives of this research were 1) analyzed the working principles of network the five precepts observing village, 2) analyzed correlative of the networking that integrated the tasks to improve quality of life for people in the five precepts observing village, 3) present the model of networking the five precepts observing village for improving people's quality of life. Methodology is mixed between quantitative and qualitative research; the statistics that used are frequency, percentage, mean and standard deviation

The research result is found that

1. the working principles of network the five precepts observing village; has corporate to networking under regulations, driven approach that consist the requirement and participation to encourage the five precepts observing village accordance with 1) principle of realization and participation as the network, 2) principle of create the obligations and manage the networking of five precepts observing village, 3) principle of correlative development of the networking of five precepts observing village and 4) principle of keep in the correlation and continue the networking of five precepts observing village

2. correlative of the networking that integrated the tasks to improve quality of life for people in the five precepts observing village in Nakhon Ratchasima Province such as 1) correlation of authority is the networking by integrated that tasks and participation that assigned, 2) correlation of regional is operate according to administrative conditions of 32 districts with Provincial Buddhist Monks Hierarchy in Nakhon Ratchsima, Provincial Buddhist Office of Nakhon Ratchasima, Village/Community has established their networking of five precepts observing. It is administration of regional, 3) correlation of issue; has plan, operate, assist, support, monitor the evaluation by their interested issue and lead to working in village, temple, community, organization, section, education institute to provide the activity accordance with determined issue

Keywords: Model; Networking; Five Precepts Observing Village; Quality of life

บทนำ

ศีล 5 หรือ เบญจศีล เป็นวินัย เป็นสิกขาบท และเป็นข้อที่คนในสังคมควรศึกษา และควรปฏิบัติในฐานะที่เป็นมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ หรือเป็นมนุษยธรรม คือธรรมสำหรับความเป็นมนุษย์ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้ (วิ.ป. (ไทย) 8/448/631) เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน ศีล 5 ประกอบด้วยสิกขาบท หรือข้อที่ควรศึกษา สำเหนียก ปฏิบัติด้วยการละเว้นจากสิ่งที่ไม่ควรกระทำ 5 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/286/302) ได้แก่ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ เจตนางดเว้นจากการจากการประพฤติผิดในกาม เจตนางดเว้นจากการจากการพูดเท็จ เจตนางดเว้นจากการจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ศีล 5 ประการเหล่านี้ มีลักษณะเป็นข้อห้าม คือเป็นข้อที่มิให้ประพฤติปฏิบัติ เพราะเป็นการละเมิดสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ขณะที่การปฏิบัตินั้น ที่เป็นหลักธรรมที่มีความหมายสอดคล้องควบคู่กันไปในแต่ละข้อ ในลักษณะที่ศีลเป็นข้อห้ามและธรรม เป็นข้อที่ทรงอนุญาต ที่สามารถปฏิบัติได้ ในลักษณะเป็นแนวทางปฏิบัติ ที่ตรงกับหลักศีล 5 เรียกว่า ธรรม 5 หรือ เรียกว่าเบญจธรรมมี 5 ประการ ได้แก่ ความมีเมตตากรุณา การประกอบอาชีพสุจริต การสำรวมในกามมีความซื่อสัตย์ การมีสติสัมปชัญญะ (Phra Phromkhunaphon (P.A. Payutto), 2005)

สำหรับสังคมไทยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา แม้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา แต่ปัญหาต่างๆ ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนับวันจะมีทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างประชาชนในประเทศ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ก็ตาม มหาเถรสมาคม โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์ และทุกภาคส่วนต่างๆ ของสังคมไทย ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวในสังคมไทย จึงได้ดำเนินการขับเคลื่อน “โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” อย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2557 โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการด้วยกัน ได้แก่ (1) เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (2) เพื่อเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ ลดความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับประชาชนในประเทศ (3) เพื่อให้ประชาชนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข (4) เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกได้สำนึกและสร้างความตระหนัก รักและเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ให้เป็นสถาบันหลักของประเทศอย่างมั่นคง (National Office of Buddhism, 2014)

ประชาชนที่ได้ปฏิบัติตามหลักศีล 5 จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต เพื่อเน้นให้ประชาชนมีสุขภาวะ มีความมั่นคงในชีวิต และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าในช่วงที่ผ่านมา โดยมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5 ซึ่งแนวทางการพัฒนาให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง

ความรู้และปรับเจตคติด้านสุขภาวะผ่านสถาบันครอบครัวและระบบการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เกิดจากประชาชนนำหลักการของศีล 5 มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ชีวิตมีความสงบ ลดรายจ่าย ป้องกันปัญหา และผลกระทบที่เกิดจากอบายมุข สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอบายมุขของชุมชน (Office of Women's Affairs and Family Development, 2011)

จังหวัดนครราชสีมา และคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา ได้ทำโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้ดำเนินการเป็นรูปแบบเครือข่ายจัดตั้ง โดยประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการทำงานขับเคลื่อนโครงการ หน่วยงานราชการ คณะสงฆ์ ภาครัฐ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การเครือข่ายชาวพุทธ มีการลงบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา เจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา นายอำเภอทุกอำเภอ เจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ กำนันทุกตำบล เจ้าคณะตำบลทุกตำบล ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน เจ้าอาวาสทุกวัด ดำเนินการจัดทำโครงการอบรมพระวิทยากรแกนนำ โครงการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมทูต โครงการตรวจการคณะสงฆ์ เพื่อขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ให้ดำเนินการไปด้วยดี (Provincial Buddhist Office of Nakhon Ratchasima, 2014)

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือบนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน การแบ่งงานกันทำ การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน บทบาทของความร่วมมือจะขยายออกไป นอกจากการให้ความร่วมมือทางด้านข้อมูลจะนำไปสู่ความร่วมมือในการสร้างความเข้มแข็งในด้านอื่นๆ อีกด้วย สมาชิกหมู่บ้านรักษาศีล 5 สมควรจัดกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงาน/องค์กรที่สมัครใจ ที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือภายใต้หลักการกระจายอำนาจ โดยมีผู้นำชุมชนทั้งท้องที่ ท้องถิ่น เพื่อให้เป็นไปได้อย่างเหมาะสม คล่องตัว สมบูรณ์ เรียบร้อย มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามเจตนารมณ์ของการโครงการ และควรคำนึงถึงองค์ประกอบหลักของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่ การมีสมาชิก ผู้นำเครือข่าย การมีส่วนร่วมของสมาชิก การเรียนรู้ร่วมกัน การลงทุน การสื่อสาร การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และความสนใจร่วมกัน รวมทั้งสมาชิกต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาค มีความสมัครใจ มีการแลกเปลี่ยน มีการบริหารจัดการ และการปฏิบัติงานโดยมีจุดหมายร่วมกัน อันจะเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ให้ประสบความสำเร็จ

จากความสำคัญดังกล่าว จะเห็นได้ว่าโครงการฯ นี้ เป็นโครงการใหญ่ และเป็นโครงการใหม่ มีความสำคัญที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนทั่วทั้งประเทศ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และหารูปแบบการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์หลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผู้สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 32 อำเภอ

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงการหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 25 รูป/คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ ใช้การเลือกแบบแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน ประชากร ได้แก่ ข้าราชการ และประชาชน ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1,532,064 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนผู้สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างของท่าโร่ ยามาเน่

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ ศีล 5 แนวคิดทฤษฎีเครือข่าย รูปแบบการสร้างเครือข่าย การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

เดือนตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ. 2560 รวม 12 เดือน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงการหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 25 รูป/คน ประชากร ได้แก่ ข้าราชการ และประชาชน ผู้สมัครเข้าร่วมโครงการ หมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1,532,064 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนผู้สมัครเข้าร่วมโครงการ

หมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างของท่าโร่ ยามาเน่ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนผู้สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ไดแก่ แบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการการพัฒนาสังคม เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอแจกแบบสอบถาม และดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม ที่รับกลับมาแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ มาประกอบการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

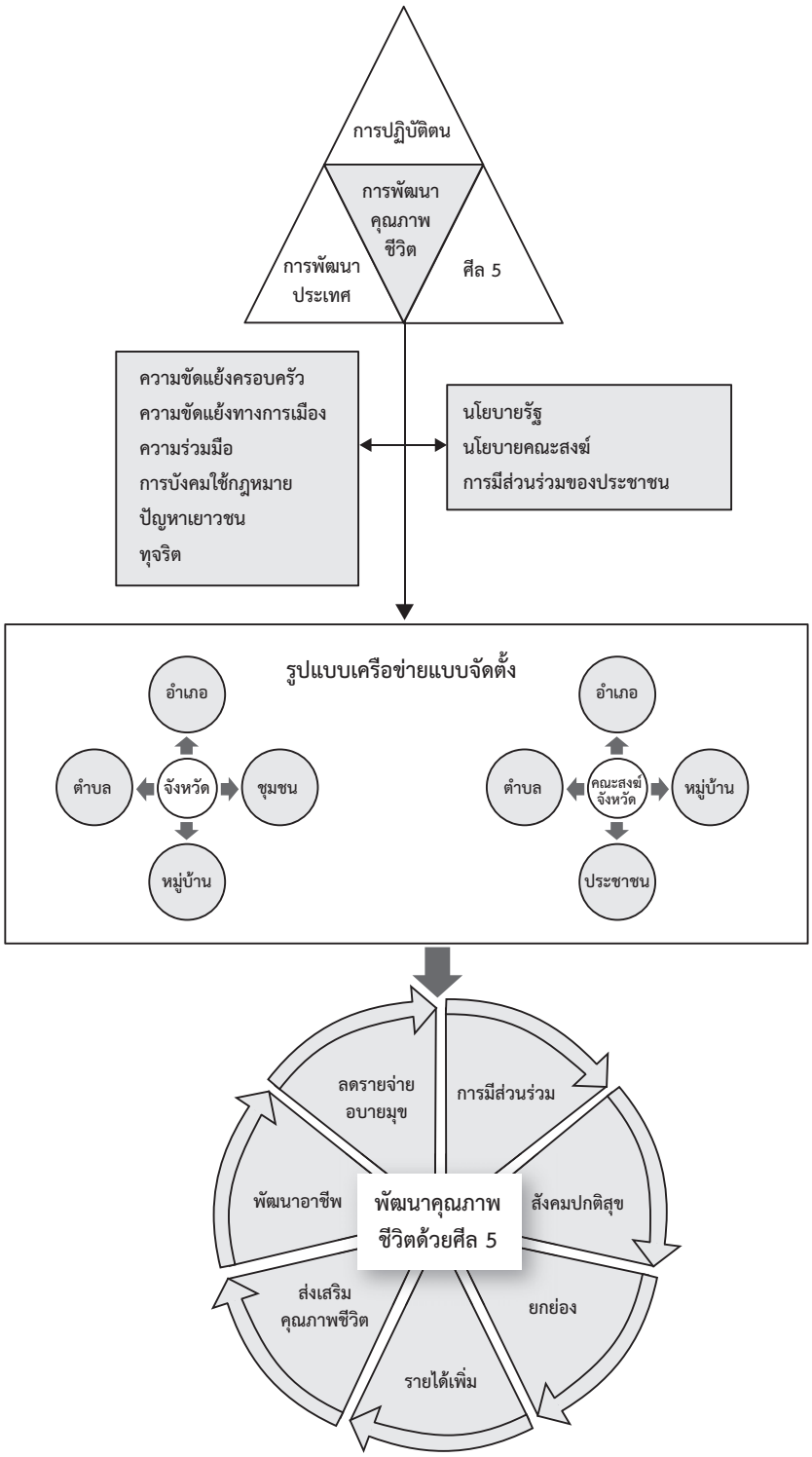
1. หลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นเครือข่ายของคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา ระดับการปฏิบัติงานที่มีต่อหลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่อยู่ในระดับสูงที่สุด ได้แก่ ด้านการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนในการพัฒนาหมู่บ้านรักษาศีล 5 รองลงมาได้แก่ ด้านยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และด้านที่มีระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านการติดตามและประเมินผลหมู่บ้านรักษาศีล 5 หลักการทำงานของ

เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นเครือข่ายของคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้าน/ชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ได้ยึดหลักการทำงานภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ ตามแนวทางการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประกอบด้วย 1) หลักการการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน 2) หลักการจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล 5 3) หลักการการติดตามและการประเมินผล

2. ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา มีลักษณะความสัมพันธ์ 3 อย่าง ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์เครือข่ายเชิงอำนาจหน้าที่ เป็นเครือข่ายการทำงานบูรณาการภารกิจที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ในการทำงานร่วมกันตามหน้าที่รับมอบหมาย 2) ความสัมพันธ์เครือข่ายเชิงพื้นที่ เป็นเครือข่ายการทำงาน ที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงพื้นที่แต่ละแห่ง ในจังหวัดนครราชสีมา ภายใต้พื้นที่การปกครอง 32 อำเภอ มาทำงานร่วมกัน 3) ความสัมพันธ์เชิงประเด็น เป็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายการทำงาน ที่ได้นำเอาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 มาเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนลงไปสู่พื้นที่การทำงานระดับหมู่บ้าน วัด ชุมชน องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา เพื่อจัดกิจกรรมตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ มีขั้นตอนดังนี้ 1) สร้างความตระหนัก และรวมตัวเป็นเครือข่าย 2) สร้างพันธกรณี และการบริหารเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 3) พัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 4) รักษาความสัมพันธ์ และความต่อเนื่องของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดนครราชสีมา” ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลนั่นคือยุทธศาสตร์การสร้างสันติสุขของเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติ ตามกรอบในแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า หลักการทำงานของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 จากเครือข่ายคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้าน/ชุมชน จังหวัดนครราชสีมา การปฏิบัติงานเชื่อมโยงเครือข่ายภายใต้ระเบียบ กฎเกณฑ์ แนวทางการขับเคลื่อนภายใต้การผสมผสานความต้องการมีส่วนร่วมสร้างหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยเครือข่ายคณะสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นกลไกขับเคลื่อน ในการสร้างแรงศรัทธาจูงใจให้หมู่บ้านและชุมชนเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายตาม 1) หลักการสร้างความตระหนัก และรวมตัวเป็นเครือข่าย 2) หลักการสร้างพันธกรณี และการบริหารเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 3) หลักการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 4)หลักการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 สอดคล้องกับ Phisit Thepkraiwan (2011) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก ประกอบด้วย กระบวนการสร้างเครือข่าย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย 2) ขั้นประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่าย 3) ขั้นสร้างพันธสัญญาร่วมกัน 4) ขั้นบริหารจัดการเครือข่าย 5) ขั้นพัฒนาความสัมพันธ์ และ 6) ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ดังเช่น Somsak Eiamdee (2013) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่มีประสิทธิผลของระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เป็นเครือข่ายผสมผสานระหว่างบุคคลและเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งอย่างไม่เป็นทางการและเป็นทางการช่วยการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประกอบด้วย 1) องค์การของเครือข่าย 2) การจัดการเครือข่าย 3) การใช้ประโยชน์จากเครือข่าย 4) การธำรงรักษาเครือข่าย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายแบบบูรณาการภารกิจเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์เครือข่ายเชิงอำนาจหน้าที่ เป็นเครือข่ายการทำงานบูรณาการภารกิจที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง ในการทำงานร่วมกัน ตามหน้าที่รับมอบหมาย 2) ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ การดำเนินการเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นการดำเนินการตามสภาพการปกครอง 32 อำเภอ มีคณะสงฆ์จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา หมู่บ้าน/ชุมชน เป็นจัดตั้งเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในเชิงพื้นที่การปกครอง 3) ความสัมพันธ์เชิงประเด็น มีการวางแผน มีการดำเนินงาน ช่วยเหลือ สนับสนุน ให้คำปรึกษาแก่กันและกัน มีการติดตามประเมินผล ตามประเด็นที่สนใจร่วมกัน ลงไปสู่พื้นที่การทำงานระดับหมู่บ้าน วัด ชุมชน องค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา เพื่อจัดกิจกรรมต่างตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ดังเช่น Phramaha Yuttana Norrachettho and Jutarat Thong-In (2016) ได้วิจัยเรื่อง แนวคิด องค์ประกอบ ตัวชี้วัด บทเรียน และการบูรณาการรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 พบว่า การประยุกต์เอาหลักการและแนวทางการ

ปฏิบัติตามหลักศีล 5 ในทางพระพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ด้านองค์ประกอบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประกอบด้วยคณะทำงานในระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และตัวชี้วัดของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ประกอบด้วย 7 ตัวชี้วัดเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ บทเรียนที่ได้จากหมู่บ้านรักษาศีล 5 ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 คือความร่วมมือระหว่างวัด ชาวบ้าน หน่วยงานราชการ เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของโครงการนี้ การบูรณาการหลักธรรมของศีล 5 ในการพัฒนามาตรฐานชีวิตของคนในสังคมไทยสามารถบูรณาการได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล หน่วยงาน องค์กร และสังคม ด้วยการเชื่อมโยงเอากิจกรรมที่เคยมีมาแล้ว เข้ามาเป็นส่วนประกอบ และใช้สถาบันหลักที่มีอยู่ในสังคมไทย คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

นำรูปแบบการสร้างเครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดนครราชสีมาไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษาวิเคราะห์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดเครือข่ายและเกิดความยั่งยืน

References

Eiamdee, S. (2013). *Development of Administration the networking to participate in Education Management of the Primary education Service Area Office.* Dissertation of Education Graduate Study of Naresuan University.

National Office of Buddhism. (2014). *Manual of Performance of reconciliation project using the principles of Buddhism "the five precepts observation village.* Bangkok: National Office of Buddhism.

Office of Women's Affairs and Family Development. (2011). *Development Plan for Women during period of the National Economic and Social Development Issue 11.* Bangkok: Office of Women's Affairs and Family Development.

Phra Phromkhunaphon (P.A. Payutto). (2005). *Buddhist Dictionary.* Bangkok: S.R. Printingmassproducts.

Phramaha Boonlert Intapanyo. (2013). *The five precepts observation: Model and Encouragement Process of The culture of coexistence of Thai society.* Phra Nakhon Sri Ayuthaya : Research Institute of Buddhist, Mahachulalongkorn-rajavidalaya University.

Phramaha Yuttana Norrachettho and Jutarat Thong-In. (2016). Concept Elements indicator lesson and *integrate the five precepts accordance with the five precepts observation village.* Phra Nakhon Si Ayuuthaya: Research Institute of Buddhist, Mahachulalongkornrajavidalaya University.

Provincial Buddhist Office of Nakhon Ratchasima. (2014). *Performance Report of reconciliation project using the principles of Buddhism "the five precepts observation village"Phase 2 (July-October 2014) Nakhon Ratchasima Province.* Nakhon Ratchasima: Provincial Buddhist Office of Nakhon Ratchasima.

Thepkraiwan, P. (2011). *Development of networking model to education management quality in small Primary Education School.* Dissertation of Philosophy Education Administration Khon Kaen University.

บวรสันติสุข : รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ จังหวัดเชียงใหม่*

Ba Worn Santisook Project: A Participatory Model of Home, Temple, School for promote morality of 12 Values, Chiang Mai

ยุรธร จีนา[1*] และ รมิตา จีนา[2]

Yurathorn Jeena[1*] and Ramita Jeena[2]

[1] กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

Department of Social Sciences and Humanities, Rajamangala University of Technology Lanna,

[2] นักวิจัยอิสระ

[2]Independent researcher, 190 Namlong, Sanpong, Maerim, Chiangmai

*Corresponding Author. Email: yurathorn_27@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ นำเสนอแนวคิด รูปแบบ ขั้นตอน กระบวนการ การมีส่วนร่วมของชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ ภายใต้โครงการบวรสันติสุข กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชนตำบลแม่สา คณะครูนักเรียนโรงเรียนบ้านแม่สา ตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า (1) โครงการบวรสันติสุข เกิดจากแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ในศตวรรษที่ 21 ของคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและยุคสมัยปัจจุบัน เน้นการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริม

*บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ : กรณีศึกษาโครงการบวรสันติสุข องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” ได้รับทุนการวิจัย งบประมาณแผ่นดิน ปี 2560 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

คุณธรรมค่านิยม 12 ประการในโครงการบวรสันติสุข มีการบูรณาการในชุมชนทุกหน่วยงาน เพื่อสนับสนุนตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ โดยเป็นไปตามนโยบายของคณะรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (คสช.) (3) แนวปฏิบัติที่ดีในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการโครงการบวรสันติสุข อาศัยหลัก 5 บ. ได้แก่ 1. บารมีผู้นำ 2. บำเพ็ญทำด้วยจิตอาสา 3. บวรชนสนทนา 4. บูรณาการสัมพันธ์ และ 5. บริหารความยั่งยืน ซึ่งจะเป็นต้นแบบของชุมชนที่สนใจ นำไปใช้ส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ เพื่อให้บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นองค์กรหลักแห่งการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืนสืบไป

คำสำคัญ: บวรสันติสุข; รูปแบบการมีส่วนร่วม; คุณธรรมค่านิยม 12 ประการ

Abstract

This research analyzes the concepts, model, steps, and procedures of the participation of communities, households, and temples in promoting the 12 core values under the Ba Worn Santisook Project. The target groups were monks, local administrators, community leaders, and a group of teachers and students from the Ban Mae Sa School, Mae Sa Sub-District, Mae Rim District, Chiang Mai Province. This research was a combination of qualitative research methods including: documentary research; interviews; group discussion; observation, and participatory research. The findings showed the following. (1) The Ba Worn Santisook Project was conducted based on the concept of proactive Buddhism propagation in the 21st century and adjusted to the context of community and era focusing on the participation of households, temples, and schools. (2) The participatory model of Ba Worn Santisook demonstrated that households, temples, and schools have promoted the 12 core values following their roles and responsibilities under the policies of the National Council of Peace and Order. (3) Guidelines on promoting the 12 core values used in the Ba Worn Santisook Project were mainly comprised of charismatic leadership, voluntarily contributions, group discussions, integral relationship, and sustainable management. These guidelines can be used as an example for interested communities to use in sustainably promoting the 12 core values.

Keywords: Ba Worn Santisook Project; Participatory model; Morality of 12 values

บทนำ

สังคมไทยปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาในด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น แต่จากสภาพของเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งจากกระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการติดต่อสื่อสาร ทำให้สังคมไทยไม่หยุดนิ่ง แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา มีผลทำให้ค่านิยมของคนในสังคมแปรเปลี่ยนไปในทางวัตถุนิยมมากขึ้น คนไทยมีค่านิยมในการแข่งขัน เปลี่ยนจากสภาพสังคมที่เรียบง่ายมีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจกัน เอื้ออาทร กลายเป็นสังคมที่มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์แก่งแย่งชิงดี ไร้น้ำใจ และส่งผลให้เกิดความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมตามมา เป็นปัญหาสังคม ทั้งปัญหาความยากจน ปัญหาครอบครัว ความแตกแยกทางความคิด ปัญหาการเมือง ปัญหาด้านเศรษฐกิจ อาชญากรรม ดังที่ปรากฏตามสื่อมวลชนต่างๆ และจากผลสำรวจสถานการณ์คุณธรรมของสังคมไทย ปี 2559 พบว่าปัญหาที่มีความรุนแรงในสังคมไทย โดยประเด็นที่วิกฤตมากที่สุด ร้อยละ 20.73 คือ ปัญหาความซื่อสัตย์สุจริต การทุจริตคอร์รัปชั่น รองลงมาร้อยละ 19.30 ปัญหาขาดความสามัคคี เกิดความขัดแย้งในสังคม และร้อยละ 14.69 ปัญหาจิตสำนึกสาธารณะ ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม (Moral Promotion Center, 2016) ดังนั้นต้องรีบปลูกฝังแนวความคิด ทัศนคติ รวมทั้งพฤติกรรมเชิงจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมไทย โดยเฉพาะค่านิยมจากต่างชาติที่มีผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนไทย ซึ่งมีงานวิจัยพบว่า ในปัจจุบันเยาวชนเติบโตอยู่ในกระแสบริโภคนิยมกำลังเผชิญกับกระแสค่านิยมเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกอย่างรุนแรง เช่น ด้านการบริโภคอาหาร การใช้ชีวิต การสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยใช้สื่อโซเชียลมีเดียเพื่อความบันเทิงมากกว่าการแสวงหาความรู้ ซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วนี้ได้นำค่านิยมแบบวัตถุนิยมเข้ามา ทำให้เกิดความหลงใหลมัวเมามากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ความยากจนและภาวะความเป็นหนี้ในสังคมไทยเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา (Phoowachanathipong, 2014) จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันหาแนวทางในการส่งเสริมค่านิยมหลักที่เหมาะสมกับคนไทยเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้อย่างเร่งด่วน

คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เล็งเห็นถึงปัญหาของค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจนส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา จึงได้แถลงออกรายการโทรทัศน์ คืนความสุขให้คนในชาติ เมื่อคืนวันที่ 11 กรกฎาคม 2557 สรุปใจความได้ว่า สิ่งแรกที่ยังถือเป็นปัญหาของประชาชนคนในทุกระดับชั้นซึ่งต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน คือ การกำหนดค่านิยมหลักให้ชัดเจนในสังคมไทย เพื่อที่จะสร้างประเทศไทยให้เข้มแข็ง โดยที่ประชาชนไทยต้องเข้มแข็งก่อน จึงได้กำหนดนโยบายส่งเสริมให้เกิด “ค่านิยมหลักของคนไทย” โดยต้องสร้างคนในชาติให้มีค่านิยมไทย 12 ประการ ได้แก่ 1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน 3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ 4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม 5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย 6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ 7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย 8. มีระเบียบ วินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักเคารพผู้ใหญ่ 9. มีสติ

รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ 10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ และ 12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งค่านิยมทั้ง 12 ประการที่กล่าวมาล้วนแล้วแต่ปรากฏอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนพึงนำมาประพฤติปฏิบัติ โดยสามารถศึกษาได้จากการรับฟังธรรมะตามแต่โอกาสจะอำนวย เช่น การทำบุญวันพระ การฟังเทศน์ การร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น ค่านิยม 12 ประการจึงปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล เป็นการรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยเป็นปกติที่เรียกว่า การมีศีลที่สมบูรณ์อันจะขัดเกลาตนเองในด้านความประพฤติ หรือการมีศีลตามแนวทางพระพุทธศาสนาจะส่งผลดีต่อสังคม ได้แก่การฝึกขัดเกลาให้แก่ตนเอง เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป และการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคม เพื่อประโยชน์อันจะทำให้เกิดความดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชนของประชาชนในสังคม (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2009)

วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับสถาบันหลักในสังคมไทย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนไทยนับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และมีอิทธิพลต่อแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง จึงเกิดแนวคิดการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันหลักในสังคมไทย เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยการขับเคลื่อนทั้ง 3 สถาบัน เป็นกระบวนการภาคประชาสังคมที่มีพลังในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ดังนั้น บ้าน วัด โรงเรียน จึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนา และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นทั้งทุนทางจิตวิญญาณและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน โดยมีงานวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน สามารถสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนได้ (Soonthornsaratoon, 2009) เช่นเดียวกับโครงการ “บวรสันติสุข” เป็นโครงการที่เกิดขึ้นโดยวัดสว่างบรรเทิงและคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยตั้งอยู่บนฐานคิดที่ต้องการสร้างความเชื่อมโยงในชุมชน ไม่ให้เกิดความขัดแย้ง ให้มีความสันติสุขในชุมชน ซึ่งมีงานวิจัยที่พบว่า แนวทางการใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา (พุทธสันติวิธี) จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจ โดยอาศัยความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งทางกาย วาจา ใจ ความประพฤติที่เรียบร้อย มีความเห็นสอดคล้องกัน และเกื้อกูลในสิ่งที่ขาดแคลน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข (Siriart and Phrapalad Somchai Payogo, 2016) และยังมีงานวิจัยที่พบว่า บ้าน วัด โรงเรียน มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาเยาวชนในชุมชน เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาพฤติกรรม ปัญหาติดเกม ด้วย (Thongjan and Boonkumnerd, 2017) โครงการบวรสันติสุขได้จัดกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา เทศนาธรรม เสวนาธรรม การตอบปัญหาธรรมะ โดยเปลี่ยนสถานที่จัดจากวัดเป็นบ้านของศรัทธาญาติโยมในตำบลแม่สาที่มีความพร้อมจะเป็นเจ้าภาพในแต่ละครั้ง จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทำให้มีอุบาสกอุบาสิกา เยาวชน เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากทุกปี โดยการมีส่วนร่วมของทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงาน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) และมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนเป็นรูปธรรมชัดเจน นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเพิ่มพูนศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (Phramaha Kritsada Sobhanasilo, 2016) และเหมาะสมเป็น

อย่างยิ่ง ที่คณะผู้วิจัยศึกษา และพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบของการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอ รูปแบบ ขั้นตอน กระบวนการและแนวปฏิบัติที่ดี ในการดำเนินกิจกรรมโครงการบวรสันติสุข โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการตามนโยบายรัฐบาล เพื่อเป็นต้นแบบแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของชุมชน ให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงองค์กร ชุมชนที่มีความสนใจนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิภาพตามบริบทของตนเอง เพื่อร่วมพัฒนาให้คนในชุมชนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม ตามค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ สร้างสังคมเข้มแข็ง เป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพของประเทศชาติและสังคมไทยอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) การวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหา จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และเอกสารโครงการบวรสันติสุข การสัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้ปฏิบัติ การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการจัดโครงการ แล้วนำมาสรุปเขียนบรรยายเชิงพรรณนา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ระหว่างผู้แทนบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันกำหนดแผนการดำเนินงานส่งเสริมค่านิยม 12 ประการ และการถอดองค์ความรู้ภายหลังจากการจัดโครงการ โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะก่อนดำเนินการวิจัย การศึกษาแนวคิดการจัดโครงการบวรสันติสุข ศึกษาสภาพการปฏิบัติตนตามค่านิยม 12 ประการ และศึกษาความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ตามบริบทของชุมชน โดยใช้การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชน (บ้าน) ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา ผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน มัคนายก ไวยาวัจกร กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ ตัวแทนของวัด ได้แก่ พระสงฆ์ตำบลแม่สา ตัวแทนของโรงเรียน ได้แก่ คณะครูนักเรียนโรงเรียนบ้านแม่สา ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีกระบวนการในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการบวรสันติสุข ประกอบด้วย พระสงฆ์ 3 รูป ผู้นำชุมชน 5 คน ผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน 4 คน ผู้บริหารเจ้าหน้าที่ อบต. แม่สา 5 คน และคณะครูโรงเรียนบ้านแม่สา 3 คน รวมจำนวน 20 รูป/คน และการลงพื้นที่ชุมชนตำบลแม่สา บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อสังเกตการปฏิบัติตนตามค่านิยม 12 ประการ ในชีวิตประจำวัน

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการวิจัย ศึกษา รูปแบบ ขั้นตอน กระบวนการ ของการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และร่วมกันวางแผนการดำเนินโครงการบวรสันติสุขส่งเสริมค่านิยม 12 ประการ

1. ประกอบด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาแนวทางสร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ในการ การวางแผน รูปแบบการดำเนินโครงการบวรสันติสุขส่งเสริมค่านิยม 12 ประการ ร่วมกับคณะผู้วิจัย

2. จัดโครงการบวรสันติสุขส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โดยเชิญทุกหน่วยงานในตำบลแม่สาเข้าร่วมโครงการ ณ วัดสว่างบรรเทิง ต.แม่สา อ.แม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยใช้การสังเกต การมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ

ระยะที่ 3 ระยะหลังดำเนินการวิจัย ประเมินและศึกษารูปแบบความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โครงการบวรสันติสุข ใช้การจัดประชุมเพื่อถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดโครงการ วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โครงการบวรสันติสุข ให้แก่พื้นที่ชุมชนต่างๆ ที่มีความสนใจนำไปปฏิบัติ

นำข้อมูลมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง (Content Analysis) รวมถึงการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีการ สัมภาษณ์ สังเกต และตรวจสอบเอกสาร

ผลการวิจัย

1. แนวคิดโครงการบวรสันติสุข และสภาพการณ์การมีคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ

ผลการวิจัยพบว่า โครงการบวรสันติสุข เกิดขึ้นด้วยแนวคิดของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก เชิงรุก ในศตวรรษที่ 21 ของคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยมีพระครูวิบูลธรรมพิพัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสว่างบรรเทิง/เจ้าคณะตำบลแม่สา และพระสามารถ ปุญฺญจโย รองเจ้าอาวาสเป็นผู้ริเริ่มเขียนโครงการ และมีพระชัยรักษ์ ผาสุกวิหาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นผู้ประสานงานโครงการกับหน่วยงานภายในตำบลแม่สา มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบันที่มีโอกาสเข้าวัดทำบุญฟังธรรมะค่อนข้างน้อย เนื่องจากภารกิจหน้าที่การงานในช่วงเวลากลางวัน จึงมีแนวคิดที่จะเปลี่ยนสถานที่จัดกิจกรรมการบรรยายธรรมและศาสนพิธีจากที่วัดไปจัดที่บ้านของศรัทธาญาติโยมภายในตำบลแม่สาที่มีความพร้อมเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา , หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแม่สา, คณะศรัทธาญาติโยมร่วมกันบริจาคทำบุญ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนในตำบลแม่สา เช่น โรงเรียนบ้านแม่สา, กองการสัตว์และเกษตรกรรมที่ 3 หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนการจัดสถานที่ดำเนินโครงการภายในตำบลแม่สา โดยกำหนดการจัดกิจกรรมละครั้ง ในช่วงเวลา 18.00 – 21.00 น. กิจกรรมของโครงการประกอบด้วย การทำวัตรสวดมนต์

การเจริญสมาธิภาวนา การฟังการบรรยายธรรม การเสวนาธรรม ยกประเด็นปัญหาในชุมชน ข่าวเหตุการณ์ปัจจุบันใน สังคม มาร่วมกันวิเคราะห์แลกเปลี่ยนความคิด การตอบปัญหาธรรมะ จบด้วยการประชาสัมพันธ์ข่าวสารจากหน่วยงานในตำบลแม่สา ซึ่งที่ผ่านมาโครงการบวรสันติสุขได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นอย่างยิ่งเพราะอยู่ในช่วงเวลาที่เลิกงานแล้วและช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมไม่ดึกจนเกินไป ในส่วนของการรับทราบแนวนโยบายค่านิยม 12 ประการ ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และรัฐบาลปัจจุบันนั้น ทุกหน่วยงานในตำบลแม่สาต่างรับทราบแนวนโยบายดังกล่าว เป็นลายลักษณ์อักษรตามลำดับชั้นของแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้เร่งดำเนินการปลูกฝัง ส่งเสริมค่านิยม 12 ประการให้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ชุมชน

สภาพการณ์การนำค่านิยมหลัก 12 ประการมาปฏิบัติของประชาชน และหน่วยงานในตำบลแม่สา พบว่า ค่านิยม 12 ประการมีอยู่แล้วในสภาพวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนตำบลแม่สา เพราะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นว่าเป็นสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาล เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความรักสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น เพียงแต่ไม่ได้กำหนดออกมาเป็นหัวข้อให้เห็นอย่างชัดเจนดังเช่นในปัจจุบัน และด้วยการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตสภาพสังคมไทยตามยุคสมัย เป็นเหตุให้ค่านิยม 12 ประการมีการประพฤติปฏิบัติที่น้อยลง จึงควรมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนตำบลแม่สาได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังค่านิยม 12 ประการ ผ่านกระบวนการของโครงการบวรสันติสุข โดยการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการโครงการบวรสันติสุข

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมค่านิยม 12 ประการ ผ่านโครงการบวรสันติสุขนั้น แต่ละหน่วยงานจะร่วมมือกันในการให้ความสนับสนุนในการดำเนินโครงการฯ ตามบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบ และยังจัดกิจกรรมโครงการของหน่วยงานให้สอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ โดยเชิญทุกหน่วยงานในตำบลแม่สาเข้าร่วม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการนำค่านิยม 12 ประการ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

2.1 บทบาทของ บ้าน/ชุมชน

บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการบวรสันติสุข, บรรจุโครงการบวรสันติสุขไว้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ประจำปี และอำนวยความสะดวกในการจัดโครงการทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะรับส่งผู้ที่จะไปร่วมโครงการ บทบาทของผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะประชาสัมพันธ์ให้คนในหมู่บ้านรับทราบกำหนดการจัดโครงการ เชิญชวนให้ไปร่วมงาน และมีผู้มีจิตศรัทธาที่เป็นเจ้าภาพน้ำปานะ อาหารว่าง จัดเลี้ยงแก่ผู้มาร่วมงานอีกด้วย

นอกจากนี้ในส่วนของการดำเนินงานตามภาระหน้าที่บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สานั้น ได้จัดกิจกรรมโครงการต่างๆ ตลอดทั้งปี เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ เช่น โครงการรดน้ำ

ดำหัวผู้สูงอายุ, โครงการวันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ โครงการส่งเสริมประชาธิปไตย ค่ายอบรมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเยาวชนตำบลแม่สา โครงการสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น โดยทุกกิจกรรมได้รับความเห็นข้อเสนอแนะจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ได้รับความร่วมมือจาก ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน ในการประชาสัมพันธ์ และเข้าร่วมกิจกรรมที่องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาจัดขึ้นทุกครั้ง

2.2 บทบาทของวัด/พระสงฆ์

บทบาทของคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์จากวัดสว่างบรรเทิงเนื่องจากเป็นผู้ที่ริเริ่มจัดโครงการ จึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการบวรสันติสุข โดยแต่ละครั้งพระสงฆ์วัดสว่างบรรเทิงจะเป็นผู้ประสานงานกับทุกหน่วยงาน ทั้งการติดต่อบ้านเจ้าภาพ เพื่อจัดเตรียมสถานที่จัดโครงการรองรับผู้ที่เข้ามาร่วมงาน การเชิญทุกหน่วยงานในตำบลแม่สาเข้าร่วมโครงการ การติดต่อวิทยากรในการเสวนาธรรม การกำกับด้านศาสนพิธี โดยคณะสงฆ์ทุกวัดในตำบลแม่สา ได้เป็นผู้ประชาสัมพันธ์และนำศรัทธาญาติโยมในวัดของตนเข้าร่วมโครงการบวรสันติสุขในแต่ละครั้ง

ในส่วนของบทบาทภาระหน้าที่หลักของพระสงฆ์ตำบลแม่สา ได้นำหลักค่านิยม 12 ประการ ไปสอดแทรกในทุกโอกาส ทั้งวันธรรมสวนะ การโปรดเมตตารับนิมนต์งานต่างๆ เช่น การบรรยายธรรม การแสดงพระธรรมเทศนา การสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การเป็นพระวิทยากรอบรมค่ายคุณธรรมต่างๆ เพื่อกล่อมเกลาจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เข้าใจเห็นความสำคัญของค่านิยมพื้นฐาน 12 ประการ สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

2.3 บทบาทของโรงเรียน/คณะครูนักเรียน

บทบาทคณะครูนักเรียนโรงเรียนบ้านแม่สาในโครงการบวรสันติสุข ได้ประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนและผู้ปกครองรับทราบกำหนดการจัดโครงการบวรสันติสุขในแต่ละครั้งว่าดำเนินงานที่บ้านของเจ้าภาพท่านใด หมู่บ้านใดในตำบลแม่สา เพื่อให้นักเรียนและผู้ปกครองที่อยู่บริเวณใกล้เคียงสามารถเดินทางไปได้ให้เข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ โรงเรียนบ้านแม่สายังรับเป็นเจ้าภาพในการจัดโครงการในบางโอกาสด้วย

บทบาทภาระหน้าที่หลักของโรงเรียนบ้านแม่สาในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการเริ่มจากการนำนโยบายจากรัฐบาล นำมาประชุมวางแผนดำเนินงานของโรงเรียน การจัดทำหลักสูตรสอดแทรกค่านิยม 12 ประการ ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนแก่นักเรียนทุกรายวิชา การบูรณาการผ่านกิจกรรมของโรงเรียน โดยมีความโดดเด่นในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือขับเคลื่อนค่านิยมพื้นฐาน 12 ประการกับองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สา วัดสว่างบรรเทิง ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อ.แม่ริม การสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โรงเรียนบ้านแม่สาจัดให้มีกิจกรรมสอดคล้องกับค่านิยม 12 ประการ เช่น วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของราชการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในรายวิชาที่สอน การอบรมค่ายคุณธรรม

จริยธรรม ค่ายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น และมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำมาปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จนเป็นตัวอย่างสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นต้นแบบการส่งเสริมค่านิยมพื้นฐาน 12 ประการ

3. แนวปฏิบัติที่ดี ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โดยการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน โครงการบวรสันติสุข

รูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โดยการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน จะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นต้องอาศัย ความร่วมมือ การบูรณาการจากทุกภาคส่วนในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบของแนวปฏิบัติที่ดีเพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมค่านิยม 12 ประการ โดยมีองค์ประกอบเรียกว่า หลัก 5 บ ได้แก่

บ 1 บารมีผู้นำ หมายถึง โครงการบวรสันติสุขจะไม่ประสบความสำเร็จ หากขาดบารมีของผู้นำ ซึ่งหมายถึง ผู้นำต้องเป็นที่น่าเคารพ เลื่อมใสศรัทธา มีความน่าเชื่อถือ มีภาวะความเป็นผู้นำ มีศักยภาพในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา และเป็นผู้ที่มีความเข้าใจ เอาใจใส่ต่อบทบาทหน้าที่ของตน และพร้อมจะเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนค่านิยม 12 ประการ จึงจำเป็นต้องอาศัยพลังของผู้นำ จากบ้าน วัด โรงเรียน ตลอดถึงผู้นำจากหน่วยงานทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์

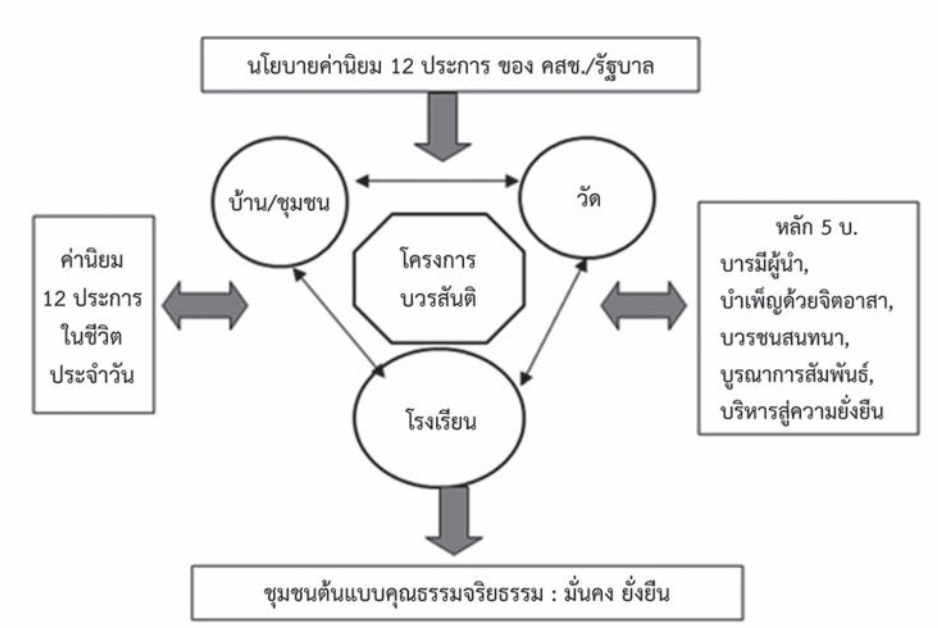
บ 2 บำเพ็ญด้วยจิตอาสา หมายถึง ทุกคนในชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน จะต้องมีความเสียสละ มุ่งมั่น มีจิตอาสาที่จะร่วมกันดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จ โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน พร้อมให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน ตามบทบาทหน้าที่ และกำลังของตนเอง

บ 3 บวรชนสนทนา หมายถึง การร่วมกันพูดคุยระหว่างตัวแทนจาก บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อค้นหาสาเหตุของการปฏิบัติตามค่านิยม 12 ประการที่ลดน้อยลงไป แล้วร่วมกันนำเสนอแนวทางในการแก้ไข ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน ในบรรยากาศที่เป็นกันเองพิจารณาด้วยเหตุและผล จึงเป็นการพูดคุยแบบบวรชน

บ 4 บูรณาการสัมพันธ์ หมายถึง การร่วมแรงร่วมใจให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนประสานงานระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และแสดงบทบาทหน้าที่ของตนเองให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และสามารถปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะกับยุคสมัย

บ 5 บริหารสู่ความยั่งยืน หมายถึง การร่วมกันทำตามเป้าหมายแผนงานที่มาจากการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานทุกเพศทุกวัย ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติค่านิยม 12 ประการ และสอดแทรกในวิถีชีวิตของคนในชุมชน แม้ว่าจะไม่มีการสนับสนุนนโยบายจากรัฐบาล ชุมชนต้องสามารถดำเนินงานต่อไปได้ อย่างมั่นคง และยั่งยืน

จากที่ผลการวิจัยที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยขอเสนอแผนภูมิที่เกิดจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้ที่พบจากการวิจัย การส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โดยการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน ในโครงการบวรสันติสุข ในรูปแบบแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 บวรสันติสุข : รูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ

อภิปรายผล

รูปแบบการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนในการส่งเสริมคุณค่านิยม 12 ประการ ในโครงการบวรสันติสุข คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร การลงพื้นที่เพื่อสังเกต การสัมภาษณ์ รวมทั้งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การประชุมรับฟังแนวคิดข้อเสนอแนะ เพื่อให้ได้ผลวิจัยที่สามารถนำไปเป็นแบบอย่างให้แก่ชุมชนที่มีความสนใจนำไปปฏิบัติ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า โครงการบวรสันติสุขเกิดเกิดจากแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก ของคณะสงฆ์ตำบลแม่สา โดยแปรเปลี่ยนตามบริบทของชุมชนและยุคสมัยปัจจุบัน สอดคล้องกับ ประสิทธิ์ สระทอง ที่กล่าวถึงบทบาทของวัดที่มีต่อสังคมในการก้าวเดินในศตวรรษที่ 21 ว่า วัดเป็นสถานที่ที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทยทั้งอดีตและปัจจุบัน เมื่อสังคมโลกก้าวเดินมาสู่ศตวรรษที่ 21 เป็นความท้าทายอย่างยิ่งของพระสงฆ์ว่าจะต้องปรับตัวอย่างไรให้เหมาะสมกับสมณสารูปและการให้คำแนะนำสั่งสอนประชาชนในการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และวัดต้องปรับตัวเพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษา เพื่อให้เกิดทักษะที่มีความประสงค์จะให้เกิดกับสังคมหรือทักษะชีวิต (Srathorng, 2016) ทั้งนี้รูปแบบการมีส่วนร่วมของ บ้าน วัด โรงเรียน ในโครงการบวรสันติสุข แต่ละหน่วยงาน จะมีแนวทางในการขับเคลื่อนส่งเสริมการมีคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ ตามนโยบายของรัฐบาล ตามแต่บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เรวัฒน์ แก้วเก่า และมณฑา จำปาเหลือง ซึ่งได้ศึกษาบทบาทบ้าน วัด โรงเรียน กับคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา พบว่า การดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน โดยรวมอยู่ใน

ระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านเรียงตามลำดับพบว่า มีการดำเนินงานตามบทบาทของวัดมากที่สุด รองลงมาคือโรงเรียน และบ้านตามลำดับ (KeawKaow and Champalurng, 2014) แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัดที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อสังคมในชุมชนในด้านของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม อย่างไรก็ตามทุกหน่วยงานต่างช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยจะเห็นได้จากการเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในหน่วยงาน เช่น คณะกรรมการในการประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบล (บ้าน) คณะกรรมการวัด (วัด) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (โรงเรียน) ต่างก็มีตัวแทนจากบ้าน วัด โรงเรียนเข้าไปเป็นคณะกรรมการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชน และจากการวิจัยยังได้ค้นพบแนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงานโครงการบวรสันติสุขให้ประสบความสำเร็จคือ หลัก 5 บ ได้แก่ บารมีผู้นำ บำเพ็ญด้วยจิตอาสา บวรชนสนทนา,บูรณาการสัมพันธ์ และบริหารสู่ความยั่งยืน ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาในชุมชนโดยภาคประชาสังคม สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูสันติวชิรกิจ (วิโมกข์) และคณะ ที่พบว่าการสร้างสังคมสันติสุขโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจำเป็นต้องอาศัยหลัก 4 ส. คือ 1. ใส่ใจของผู้นำ 2. สืบหาสาเหตุและสร้างการมีส่วนร่วม 3. สันติสนทนา และ 4. สืบสานแผนงานอย่างต่อเนื่อง (Phrakhusantiwachirakit et al., 2017)

บทสรุป

โครงการบวรสันติสุข เกิดจากแนวคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ในศตวรรษที่ 21 เป็นการจัดกิจกรรมทางศาสนา การทำวัตรสวดมนต์ เจริญสมาธิภาวนา การเสวนาธรรม ตอบปัญหาธรรมะ วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ที่บ้านของศรัทธาญาติโยม ที่มีจิตศรัทธารับเป็นเจ้าภาพในเวลาช่วงหัวค่ำจนถึง 3 ทุ่ม เมื่อมีนโยบายการขับเคลื่อนคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ ของ คสช.และรัฐบาลเข้ามาร่วม ทุกหน่วยงานในตำบลแม่สา บ้าน วัด โรงเรียน ต่างนำมาปฏิบัติทั้งในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และร่วมกันดำเนินงานในลักษณะการบูรณาการร่วมกันภายใต้โครงการบวรสันติสุข สร้างความรัก ความสามัคคี สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้นแบบชุมชนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ให้ชุมชนที่สนใจสามารถนำไปปรับใช้ตามบริบทของตนเองได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

1. ชุมชน หน่วยงาน ที่มีความสนใจ สามารถนำผลงานวิจัยนี้ไปต่อยอดเพื่อเป็นแนวทางการสร้างความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนา ป้องกันแก้ไขปัญหา หรือส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในด้านอื่นๆ ในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบการส่งเสริมคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ โดยมุ่งเน้นไปที่แต่ละหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ การขับเคลื่อนคุณธรรมค่านิยม 12 ประการ ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, วัด ศาสนสถาน , สถาบันการศึกษา, หน่วยงานราชการรัฐวิสาหกิจ เพื่อให้ได้ข้อมูลในการส่งเสริมค่านิยม 12 ประการในบริบทที่แตกต่างกัน

2. ควรศึกษาผลของการนำค่านิยม 12 ประการไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ว่าส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในคนชุมชนอย่างไร

References

Moral Promotion Center. (2016). *The Situation of Thailand Moral.* Retrieved December 10, 2016, from http://www.moralcenter.or.th/index.php/assembly/situation

Keawkaow, R. and Champalurng, M. (2014). Relationship between the Implementation of Activities According to the Roles of Home, Temples, Schools in Characteristics of the Learners in Accordance with Threefold Training in Schools under the Phetchaburi Primary Educational Service Area Office 1. *Veridian E-Journal Silpakorn University,* 7 (2), 826-839.

Phoowachanathipong, K. (2014). *The Cultivational Process of the Consumption Values For Adolescents by the Buddhist Wisdom.* Book of Abstracts and MCU Congress Proceedings.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2009). *Buddhadhamma.* (15th ed). Bangkok: Sahadhammika.

Phrakhusantiwachirakit, Phramaha Duangden Thitayarno, and Wattanapradith, K. (2017). The Way of Conceptual Idea of Citizen Engagement in Mobilizing the Project of Five-Precept Village for Peaceful Community : A Case Study of Bannonedum Community, Kampaengphet Province. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (sp), 1-16.

Phramaha Kritsada Sobhanasilo. 2016. Reconciliation Building By Five Precepts Observing Village Project In Ayutthaya Province. *Journal of MCU Social Science Review,* 5 (3), 45-62.

Srathorng, P. (2016). The role of temple on society to move forward in the 21st Century. *Veridian E-Journal Silpakorn University,* 10 (1), 936-951.

Soonthornsaratoon, S. (2009). *A cooperation Model of Home, Monastery School and Community for Building Cultural Immunity Children and Young People in the Perimeter of Bangkok Metropolis Cultural Immunity Promotion in the Suburban Bangkok Metropolis.* Doctor of Philosophy Thesis. Cultural Science. Mahasarakam University.

Siriat, C. and Phrapalad Somchai Payogo. (2016). The Conflicts Management between the State and the Community by Buddhist Peaceful Means : A Case Study of Suvarnabhumi Airport. *Journal of MCU Peace Studies,* 4 (2), 144-158.

Thongjan, S. and Boonkumnerd, S. (2017). Participatory Development of Home, Temple and School in Problem Solving of Young People within Phanom Sub-district Municipality, Phanom District, Suratthani Province. *Narkbhut Paritat Journal,* 9 (2), 154-166.

ปราชญ์ป่า : กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบ เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน

Scholars of the Forest: The Process of Consciousness Cultivation for the Model Community Forest Management in the Upper Mun River Basin

พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร) เดชา กัปโก และ
พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ
Phramaha Prakasit Sirimedho (Thitipasitthikorn), Decha Kuppako and
Phramaha Boonlert Inthapanyo
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
1Corresponding Author. sirimato@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน 2) ศึกษาบทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และ 3) นำเสนอกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน สรุปได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบเดิม” คือ การจัดการอนุรักษ์ พิทักษ์ป่าชุมชนที่ดำเนินการด้วยองค์ความรู้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ความศรัทธา กฎกติกาที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่อดีต และรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า “แบบใหม่” คือ การจัดการอนุรักษา พิทักษ์ป่าชุมชนที่มีหน่วยงานภาครัฐ

2) ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์

3) กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนตนแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า มี 5 กระบวนการ เรียกว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย 1) กระบวนการให้ความรู้ 2) กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำ 3) กระบวนการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรม 4) กระบวนการสร้างเสริมการมีส่วนร่วม และ 5) กระบวนการสานสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม โดยกระบวนทำงานด้านการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่านั้นเริ่มจากการหาจุดร่วม มีระเบียบเสมอกัน และใช้ประโยชน์ร่วมกัน

คำสำคัญ: ปราชญ์ป่า; กระบวนการสร้างจิตสำนึก; การจัดการป่าชุมชนต้นแบบ; เขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน

Abstract

This qualitative research, consists of three main objectives, namely: 1) to study the model of community based forest management in the upper basin of Mun river; 2) to study roles of the forest scholars in cultivating consciousness in community based forest management in the upper basin of Mun river; and 3) to demonstrate a model of Consciousness Cultivation for the community based forest management in the upper basin of Mun River. The research was carried out using in-depth interviewing with 40 key informants. The Collected data were analyzed using descriptive and exploratory data analyses.

Findings in this study reveal as follows:

1. The model of community based forest management in the upper basin of Mun river can be categorized into the following 2 types: “Traditional Forest Conservation” refers to community forest management based on knowledge, local wisdom, beliefs, faith and rules descended as local tradition since the part. And another type of management model is “Modern Forest Conservation” which refers to community based forest management as implemented by governmental authorities like the Royal Forest Department in allowing the community to participate in owning and managing the community forest by themselves and work together with the authority, whereas the government will supervise the management processes to follow the required standards.

2. Forest scholars have played significant roles in the development of community based forest management including: 1) the role of the instructor, 2) the role of the creator of the management process, 3) the role of the intellectual leader, 4) Network builder role, and 5) Coordinator role.

3. The process in cultivating awareness in community forest management in the upper basin of Mun river includes the following 5 steps of process known as “KLIPS Model = A Process in cultivating consciousness implemented by forest scholar” consisting of : 1) K = knowledge, 2) L= leadership, 3) I = innovation, 4) P = participation, 5) S = Social Networks (Social Networking Process).

Keywords: Scholars of the Forest; The Process of Consciousness Cultivation; Model Community Forest Management; the Upper Mun River Basin

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญอย่างมากต่อสิ่งมีชีวิต มนุษย์มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยประโยชน์ทางตรง ได้แก่ เป็นแหล่งปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค สำหรับประโยชน์ทางอ้อม วิถีชีวิตของชุมชนในชนบทไทยส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับพื้นที่ป่ามาเป็นระยะเวลายาวนาน มีการอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในการดำรงชีวิต การพัฒนาประเทศและการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ในช่วงที่ผ่านมา เป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการใช้ทรัพยากรต่างๆ เป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตจำนวนมาก ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกใช้เกินกว่าศักยภาพ มีการบุกรุกแผ้วถางเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้เป็นที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมทำให้สูญเสียพื้นที่ป่าไม้อย่างถาวร ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอให้เปลี่ยนแปลงปรัชญาในการจัดการป่าเสียใหม่ โดยหวังผลหลัก 2 ประการ คือ ไม่ทำลาย และทั้งยังรักษาและฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศป่าไม้ให้ดีขึ้น ในขณะเดียวกันก็หาทางให้ผู้คนรอบๆ ป่าและในป่า มีส่วนได้รับประโยชน์จากที่ดินในป่าและทรัพยากรจากป่ามากขึ้น นั่นก็คือ “ป่าชุมชน” หรือ “Community Forestry” ป่าชุมชนว่าเป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน ที่รวมถึงป่า ทั้งที่เป็นป่าบก ป่าชายเลน รวมถึงป่าพรุและบุ่งทาม ประกอบด้วย ต้นไม้ ทุ่งหญ้า พันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมด ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้านรอบแหล่งชุมชน หรืออาจอยู่ใกล้เคียงกับ (Sookwong, 2007)

ป่าชุมชนเป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐานหรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน การจัดการหรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน อีกทั้งป่าชุมชนยังเป็นรูปแบบการใช้ที่ดิน ทรัพยากรป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชุมชนรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการ บำรุง รักษาอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น และความตระหนัก ต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Leknoi, 2017) โดยผ่านกระบวนการสะสมและถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน แนวคิดที่มองป่าชุมชนในฐานะทางเลือกการจัดการทรัพยากรป่าไม้ หรือมองป่าชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ป่าชุมชนจะช่วยรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนให้ชาวชนบท (Onphrom, 2011)

จากสถานการณ์จะเห็นได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดนครราชสีมามีแนวโน้มลดลงทุกๆ ปี แม้จะมีกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้อยู่หลายฉบับ แต่ก็ไม่สามารถใช้บังคับได้อย่างทั่วถึง ปัญหาสำคัญ คือการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้อันเป็นผลมาจากการแสวงหาผลประโยชน์โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมาย ความไม่ชัดเจนของแนวเขตป่าไม้ที่ทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างต่อเนื่อง แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ค่อนข้างได้ผลมากที่สุด คือ การหาแนวร่วมระดับท้องถิ่นเพื่อร่วมกันการจัดทำแนวเขตป่าไม้ให้ชัดเจนควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายทราบถึงโทษทางกฎหมายของการบุกรุกยึดถือครอบครองพื้นที่ป่าไม้ ตลอดจนการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมไปถึงการเร่งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทเรียนด้านรูปแบบในการจัดการป่าชุมชนในเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน ซึ่งเป็นเขตต้นน้ำของแม่น้ำมูลอันเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อถอดบทเรียนการจัดการรูปแบบและกลไกที่ประสบผลสำเร็จในระดับท้องถิ่น ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้อันเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน บทเรียนที่ได้จะแสดงถึงแบบอย่างการสร้างจิตสำนึกร่วมแก่ผู้มีส่วนได้เสียในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้กระบวนการที่เรียกว่า “ปราชญ์ป่า” เป็นรูปแบบการสร้างจิตสำนึกร่วมที่จะสนับสนุนให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันสร้างความตระหนักต่อปัญหาและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การจัดการ การแก้ไขปัญหาและการอนุรักษ์พิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบของปราชญ์ป่า

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่ ป่าชุมชนต้นแบบที่ได้รับรางวัลป่าชุมชนดีเด่นระดับจังหวัดจากโครงการ “คนรักษ์ป่า ป่ารักชุมชน” ระหว่าง ปีพ.ศ.2555 – 2559 ตั้งอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนในพื้นที่อำเภอหนองบุญมาก ปักธงชัย และสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ในการดำเนินงานโครงการป่าชุมชน โดยที่ผ่านมาสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้มีการวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการดำเนินโครงการป่าชุมชน ซึ่งมี 3 กลุ่มหลักรวมทั้งสิ้น 40 รูป/คน ประกอบด้วย 1)กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก (Key Stakeholders) จากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 8 (นครราชสีมา) ผู้อำนวยการส่วนจัดการป่าชุมชน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานป่าชุมชน และจากผู้นำชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ พระสงฆ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้นำองค์กรชุมชน 2) กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง (Primary Stakeholders) จากประชาชนในพื้นที่วิจัย และ 3)ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอง (Secondary Stakeholders) จากกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ สถานศึกษา ภาคเอกชน เครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา และผู้ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจงจากจากผู้เชียวชาญด้านการจัดการป่าชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้แทนจากสำนักจัดการป่าชุมชน หรือผู้แทนจากสำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 8 (นครราชสีมา) และ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น 15 รูป/คน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชุมชน จากสำนักพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ 8 (นครราชสีมา) 2) ผู้นำส่วนท้องถิ่น ผู้แทนเครือข่ายป่าชุมชน ผู้แทนคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัด ผู้แทนคณะกรรมการป่าชุมชนในพื้นที่ เครือข่ายภาคเอกชน 3) นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านต่างๆ ประกอบด้วย ด้านสิ่งแวดล้อม/ป่าชุมชน ด้านการสร้างจิตสำนึก ด้านพระพุทธศาสนา

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีการจัดการป่าชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการสร้างแรงจูงใจ แนวคิดการสร้างจิตสำนึก แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระพุทธศาสนา

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่าง เดือนตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ.2560 รวมระยะเวลา 12 เดือน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยมีได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการป่าชุมชนเพื่อทราบถึงพัฒนาการและรูปแบบการจัดการการอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นแบบ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ การแสดงบทบาทองผู้นำกับการพัฒนาชุมชน เพื่อทราบถึงบทบาทของปราชญ์ป่าในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดการสร้างเครือข่าย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนรวม เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชน บทบาทของผู้นำชุมชน แกนนำในการใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการจัดการป่าชุมชน มีทั้งแบบสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชน การประกอบพิธีกรรมและพฤติกรรมชุมชนหรือกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย

3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน โดยร่วมทำกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จดบันทึก สังเกตการณ์กิจกรรมเพื่อศึกษาเหตุการณ์และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงจัดกิจกรรม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยทำการสังเกตพฤติกรรมของแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีส่วนในกิจกรรมนั้นๆ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยวิเคราะห์รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน บทบาทของปราชญ์ป่าในการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และ นำเสนอรูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี ของป่าชุมชนสามสิบส่างและเขาเขียวมีกระบวนการปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า จารีตประเพณี มีความเชื่อ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตเกี่ยวกับการจัดการป่า เช่น การบวชป่า การเช่นไหว้ศาลปู่ตา การบายศรีสู่ขวัญข้าว ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ ได้ให้ประชาชน ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ และรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจวิถีชีวิตชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการรูปแบบนี้ จะมีผู้เกี้ยวข้องที่เป็นผู้นำพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำทำกิจกรรมต่างๆ โดยการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้จะปรากฏในช่วงเริ่มต้นการอนุรักษ์ที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ โดยเป็นหารอาศัยความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์ในป่าเป็นเครื่องชักจูงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์จัดการป่าชุมชน

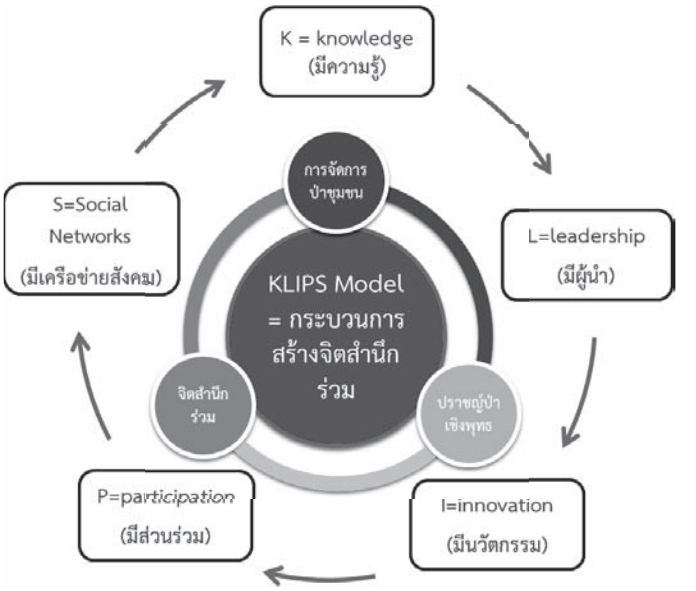
1.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ของป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว มีรูปแบบการจัดการโดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสูงสุด“ป่ายั่งยืนชุมชนได้ประโยชน์” โดยมีการสร้างเครือข่ายจัดการป่าชุมชนร่วมกัน นำโดยภาคชุมชนคือคณะกรรมการป่าชุมชน องค์กรภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนที่ดำเนินกิจกรรม CSR มีรูปแบบการจัดการเป็นประชารัฐอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน และหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็ทำหน้าที่ร่วมกันสนับสนุน เช่น สนับสนุนแรงงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น จึงทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยโปรงใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการทำงานที่เสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นสร้างจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความรู้ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองของป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ โดยป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียวเดิมทีแม้จะมีปัญหาด้านการจับจองพื้นที่อยู่บ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งโดยมากเป็นผู้นำชุมชนได้ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวม แล้วประชาชนในพื้นที่ที่จับจองพื้นที่ต่างยินยอมคืนพื้นที่ด้วยดี อาจมีข้อขัดแย้งอยู่บ้างเป็นบางราย ก็จะเข้าสู่กระบวนการไกลเกลี่ยของชุมชน เช่น เมื่อมีข้อพิพาทขึ้นเกี่ยวกับแนวเขต คณะกรรมการป่าชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้ ที่ดิน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวินิจฉัยหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้หลังจากได้รับอนุมัติจดทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้วปรากฏว่าคณะกรรมการป่าชุมชนสามารถใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้นมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไม่ปรากฏมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอีกเลย

2. บทบาทของปราชญ์ป่าในการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน การแสดงบทบาทของปราชญ์ป่าแต่ละกลุ่มนั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมจัดการป่าชุมชนในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายร่วมปฏิบัติการร่วมกัน แต่ละกลุ่มจะมีการแสดงบทบาทของตนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนางานด้านการจัดการป่าชุมชน ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทที่มีผลต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนใน 5 บทบาทด้วยกัน คือ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ โดยปราชญ์ป่านั้น ที่เรียกว่า “ปราชญ์ป่าเชิงพุทธ” เพราะได้มีการนำหลักคิด คือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินส่งเสริมหรือสร้างจิตสำนึกร่วมในเบื้องต้น คือ 1) หลักสาธารณโภคี ร่วมกันบริโภค คือ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน ผลที่เกิดจากการอนุรักษ์ พิทักษ์ ฟื้นฟู รักษาป่าชุมชน เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็มีการแบ่งปันกันอย่างยุติธรรม ทุกคนในชุมชนร่วมเป็นเจ้าของ คือ การใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2) หลักสีลสามัญญตา มีศีลเสมอกัน คือ การมีระเบียบ กฎ กติกาการใช้ประโยชน์จากปุ่มชนที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ และ 3) หลักทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นเสมอกัน คือ การที่ปราชญ์ป่าส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยสร้างกิจกรรมให้ชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของป่าร่มกัน คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของเครือข่ายป่าชุมชน โดยปราชญ์ป่าเชิงพุทธมีวิธีการจัดการป่าชุมชนที่สรุปได้คือ 1) การให้สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นพ้องและยอมรับในหลักการการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน 2) การร่วมกันกำหนดแนวเขตป่าชุมชนอย่างชัดเจน โดยอาจจำแนกป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น ป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าประเพณี ป่าใช้สอย 3)การมีกฎเกณฑ์ กฎกติกาและแนวทางการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชนทราบ โดยมีการตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อทำหน้าที่ดูแล ตรวจตราและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งนี้ สาระของกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากป่ามักมีลักษณะ

ร่วมกันหลายประการ เช่น ห้ามตัดไม้ในเขตป่าอนุรักษ์หรือป่าต้นน้ำโดยเด็ดขาด ในบริเวณป่าใช้สอยที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์จะต้องใช้เท่าที่จำเป็นและเพื่อการบริโภคเท่านั้น มิใช่เพื่อจำหน่าย การตัดไม้ใช้สอยต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสียก่อนและตัดเท่าที่จำเป็นต้องใช้ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดค่าปรับและบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของชุมชน และ 4) มีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกเป็นครั้งคราว เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน มีการจัดตั้งองค์กรของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ดูแลตรวจตรา และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยหลักการในการจัดการป่าชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญ 4 ประการ คือ การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรของชุมชน การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกและความเป็นธรรมทางสังคม ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนทั้งหมด

3. กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนตนแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วม 5 กระบวนการ เรียกว่าว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย 1) K = knowledge (ความรู้) เป็นกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เช่น ประโยชน์ของป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชน ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ 2) L = leadership (ภาวะผู้นำ) เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเองได้ในรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่ชุมชนแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการจัดการป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง 3) I = innovation (นวัตกรรม) เป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมการพัฒนารูปแบบการจัดการ ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆ เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อมาสนับสนุนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน 4) P = participation (การมีส่วนร่วม) เป็นกระบวนหาแนวร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน 5) S = Social Networks (เครือข่ายทางสังคม) เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงาน รวมไปถึงการหาผู้สนับสนุนในการจัดกิจกรรม เผยแพร่องค์ความรู้ และขยายผลการอนุรักษ์จัดการป่า มีแผนภาพสรุปได้ดังนี้

“KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า”

อภิปรายผล

1. รูปแบบการจัดการป่าชุมชนต้นแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน

1.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี ของป่าชุมชนสามสิบส่างและเขาเขียวมีกระบวนการปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนด้วยแนวคิด ภูมิปัญญา จารีต ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า จารีตประเพณี มีความเชื่อ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านใช้ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการผลิตเกี่ยวกับการจัดการป่า เช่น การบวชป่า การเช่นไหว้ศาลปู่ตา การบายศรีสู่ขวัญข้าว ทั้งนี้กิจกรรมต่างๆ ได้ให้ประชาชน ชุมชนเกิดการอนุรักษ์ และรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการ กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ วิถีชีวิตชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการรูปแบบนี้ จะมีผู้เกี้ยวข้องที่เป็นผู้นำพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำทำกิจกรรมต่างๆ โดยการจัดการป่าชุมชนในรูปแบบนี้จะปรากฏในช่วงเริ่มต้นการอนุรักษ์ที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ โดยเป็นหารอาศัยความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์ในป่าเป็นเครื่องชักจูงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์จัดการป่าชุมชน สอดคล้องกับ Kanjana Khoomsap (2002) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านดอนหมูจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนบ้านดอนหมูมีทุนทางสังคม ที่เข้มแข็ง มีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความพอเพียง มีความเอื้ออาทร มีจารีตประเพณี ของการจัดการทรัพยากรส่วนรวมได้อย่างเข้มแข็ง มีความไว้วางใจ เชื่อใจซึ่งกันและกัน

1.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ของป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว มีรูปแบบการจัดการโดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดสูงสุด ซึ่งแต่ละหน่วยงานต่างมีแผนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจน และหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายก็ทำหน้าที่ร่วมกันสนับสนุน เช่น สนับสนุนแรงงาน สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เป็นต้น จึงทำให้การจัดการป่าชุมชนเกิดขึ้นโดยโปรงใส ตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมในการทำงานที่เสริมสร้างฐานรากของระบบประชาธิปไตย เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยให้กระบวนการจัดการมีความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันของการใช้ทรัพยากรของคนในท้องถิ่น ได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นสร้างจิตสำนึกให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เสริมสร้างความรู้ให้รู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ Apidet Meaunnoi (2005) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนป่าดงนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ในภาพรวมราษฎรมีส่วนร่วมเกือบทุกครั้งในกิจกรรมด้านการสรรหาและคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนด้านบุคลากรเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการ ด้านการประสานงานกับองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือการได้รับการส่งเสริม และรับการสนับสนุนการบริหารจัดการป่าชุมชนจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ด้านการกำหนดกฎระเบียบบังคับขององค์กร ราษฎรมีส่วนร่วมเป็นบางครั้ง ในกิจกรรมด้านกรรมการกำหนดนโยบายและวางแผนการจัดการป่าชุมชน ด้านการปลูกป่าและบำรุงดูแลรักษาป่ารวมถึงกิจกรรมด้านการอนุรักษ์

1.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง รูปแบบการจัดการที่เป็นกระบวนการต่อรองทางการเมืองของป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียว ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากรและการขยายอิทธิพลทางการเมือง ปัญหาการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบของการจัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายมาเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนและต่อต้านนโยบายของรัฐ โดยป่าชุมชนเขาสามสิบส่างและเขาเขียวเดิมทีแม้จะมีปัญหาด้านการจับจองพื้นที่อยู่บ้าง เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งโดยมากเป็นผู้นำชุมชนได้ทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนให้เห็นถึงประโยชน์ของส่วนรวม แล้วประชาชนในพื้นที่ที่จับจองพื้นที่ต่างยินยอมคืนพื้นที่ด้วยดี อาจมีข้อขัดแย้งอยู่บ้างเป็นบางราย ก็จะเข้าสู่กระบวนการไกลเกลี่ยของชุมชน เช่น เมื่อมีข้อพิพาทขึ้นเกี่ยวกับแนวเขต คณะกรรมการป่าชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ป่าไม้ ที่ดิน รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันวินิจฉัยหาข้อสรุปร่วมกัน ทั้งนี้หลังจากได้รับอนุมัติจดทะเบียนเป็นป่าชุมชนจากกรมป่าไม้แล้วปรากฏว่าคณะกรรมการป่าชุมชนสามารถใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้นมาบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นไม่ปรากฏมีการบุกรุกพื้นที่ป่าอีกเลย

2. ปราชญ์ป่าได้แสดงบทบาทที่มีผลต่อการพัฒนางานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนใน 5 บทบาท ด้วยกัน คือ 1) บทบาทผู้ให้ความรู้ 2) บทบาทผู้สร้างกระบวนการจัดการ 3) บทบาทผู้นำทางภูมิปัญญา 4) บทบาทผู้สร้างเครือข่าย และ 5) บทบาทผู้ประสานสัมพันธ์ สอดคล้องกับ Thawatchai Phaengphinit

(2009) ได้ศึกษา คุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมแผนใหม่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านทำการเกษตรกรรมแผนใหม่ โดยการทำเกษตรผสมผสานผ่านแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมแผนใหม่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ล้มแล้วลุก คิดแตกต่าง สร้างทางเลือก ยึดศาสนธรรม ปฏิบัติเพื่อพัฒนา กล้านำเสนอ และศรัทธาเศรษฐกิจพอเพียง

3. รูปแบบกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมในการจัดการป่าชุมชนตนแบบเขตลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนของปราชญ์ป่า โดยมีกระบวนการที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกร่วม 5 กระบวนการ เรียกว่าว่า “KLIPS Model = กระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมของปราชญ์ป่า” ประกอบด้วย 1) K = knowledge (ความรู้) เป็นกระบวนการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เช่น ประโยชน์ของป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชน ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่างๆ 2) L = leadership (ภาวะผู้นำ) เป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนจัดการตนเองได้ในรูปแบบต่างๆ โดยส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนที่ชุมชนแสดงบทบาทเป็นผู้นำในการจัดการป่าเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง 3) I = innovation (นวัตกรรม) เป็นกระบวนการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมการพัฒนารูปแบบการจัดการ ด้วยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่ๆ เทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อมาสนับสนุนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน 4) P = participation (การมีส่วนร่วม) เป็นกระบวนหาแนวร่วม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน 5) S = Social Networks (เครือข่ายทางสังคม) เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลงาน รวมไปถึงการหาผู้สนับสนุนในการจัดกิจกรรม เผยแพร่องค์ความรู้ และขยายผลการอนุรักษ์จัดการป่า สอดคล้องกับ Vimollak Chuchart (1997) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า การที่จะทำให้เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน ควรมีการจัดให้สมาชิกได้พบปะกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สนับสนุนการจัดกิจกรรมของเครือข่าย ให้คุณค่าให้ขวัญและกำลังใจแก่สมาชิกกระตุ้นให้ร่วมมือกันทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน ปลูกฝังให้สมาชิกมีความสำนึกในความเป็นเจ้าขององค์กรและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้คือ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาคนที่เป็นสมาชิก พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มในฐานะเป็นสมาชิกองค์กรโดยให้มีความต่อเนื่องและประสานสัมพันธ์อย่างราบรื่น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1.1 รัฐจัดทำนโยบายการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันของชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐ

1.2 นโยบายส่งเสริมการขับเคลื่อนแผนการอนุรักษ์ป่าชุมชนของภาคีเครือข่าย

1.3 จัดทำแผนปฏิบัติการของภาคีเครือข่ายสร้างการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยยึดการใช้ประโยชน์ของชุมชนเป็นแกนขับเคลื่อน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิเคราะห์ถึงผลสัมฤทธิ์ในการจัดทำแผนกลยุทธ์และกลไกในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พิทักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา

2.2 การพัฒนาต่อยอดพื้นที่เศรษฐกิจด้วยผลผลิตจากป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของป่าชุมชนต้นแบบจังหวัดนครราชสีมา

2.3 แนวทางการยกระดับการพัฒนาจากพื้นที่ระดับชุมชนสู่พื้นที่อื่นๆ ด้วยกระบวนการเชื่อมโยงที่เป็นรูปธรรม

References

Chuchart, V. (1997). *Presentation of Model of Learning Network Process for Forest Conservatio*n. Dissertation of Education, Graduate Study, Chulalongkorn University.

Khoomsap, K. (2002). Sustainable Management of the local forest, in case study of the community forest Ban Don Moo, Ubon Ratchathani Province. *Rajabhat Agricultural Journal,* 4 (1), 33-35.

Leknoi, U. (2017). Suburban community to Green Community Driven Guideline: Low Carbon Community. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 56-74.

Meaunnoi, A. (2005). *Participation of the pubic in Forest Management Case Study: Community Forest of Dong Na Mon Karasin province,* Thesis of Master of Science, Graduate Study of Khon Kaen University.

Onphrom, S. (2011). Community Forest: Technology of power controlling the community in Chieng Mai in case: Community Forest of Huai Kaew Subdistrict, Mae on District, Chieng Mai Province. *Journal Sociology and Anthropology*, 30 (2), 176.

Phaengphinit, T. (2009). Characteristics of Scholar of the Forest in New Agricultural Northeastern. *Research Journal of Suan Dusit University, Social Sciences and Humanities*, 3 (1), 22-32.

Sookwong, S. (2007). *Management of the community Forest.* Bangkok: Documentary.

การมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้: กรณีศึกษาชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี

Buddhist Women's Participation in Enhancing Peaceful Community in Southern Border Provinces: A Case Study of Bannok Community, Bannok Sub-district, Panare District, Pattani Province

พระวีระพจน์ ชาครธมฺโม (ผลจันทร์)* ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และพูนสุข มาศรังสรรค์
Phra Weerapot Chakaradhummo (Phonjun)*, Khanthong Wattanapradithand
Poonsuk Masrungson
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
*Corresponding Author. Email: epot2518@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบจากความรุนแรงของสตรีชาวพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) แบ่งเป็น 5 กลุ่ม จำนวน 27 ท่าน

ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทำให้สตรีชาวพุทธ เกิดความโศกเศร้าเสียใจ ความกลัว และความหวาดระแวง ความยากลำบากในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต เป็นต้น ผลกระทบที่เกิดกับสตรีแบ่งได้เป็น 3 ด้าน (1) ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต (2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านสังคม สตรีชาวพุทธมีส่วนร่วมในการสร้างสันติสุข ได้แก่ 1) ร่วมฟื้นฟูเยียวยาจิตใจให้กับสตรีที่ได้ผลกระทบ 2) ร่วมคิดร่วมสร้างความเชื่อมั่นในสันติวิธี 3) ร่วมนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาชีวิต 4) ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนอย่างสร้างสรรค์ 5) ร่วมกันแก้ปัญหาก้าวข้ามความเห็นต่าง 6) ร่วมรักษาวิถีแห่งประเพณีวัฒนธรรม 7) ร่วมประสานใจด้วยวิถีการสื่อสารอย่างสันติ องค์ความรู้ใหม่ พลังสตรีชาวพุทธเพื่อสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนใต้ เรียกว่า Buddhist Lady Power 4 Peace 's Model อันประกอบ

ด้วย L-G-W-S ได้แก่ L= Live together with love คือ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข G = Good economic community คือ การสร้างอาชีพเพิ่มรายได้เสริมต่างๆ W = Worldwide for peace คือ การมีโลกทัศน์กว้างอย่างสันติ การหาข้อมูลความรู้ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลกในปัจจุบัน และ S = Self-sufficient คือ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธ; ชุมชนสันติสุข; จังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study the impact of violence to the Buddhist women in southern-border provinces, 2) to interpret and relieve lesson on Buddhist women's participation in enhancing peaceful community in southern-border provinces of Bannok community, Bannok sub-district, Panare district. This paper is a qualitative and field-work research by collecting relevant documents and the in-depth interview given by five groups of key informants and twenty-seven interviewees.

As the result, violence causes Buddhist women fall in being sad, fear, and distrust. Furthermore, it causes difficulties in earning and living. The consequent impact to the women can be classified into three aspects; 1) physical and mental health, economic impact, and 3) social impact. However, Buddhist women can participate for creating peace. They can do as follows: 1) joining for restoring and remedying the women who are effected by the violence, 2) cooperating in creating confidence in peaceful means, 3) practicing Dhammas, 4) running creative activities, 5) solving problems of different opinions, 6) preserving tradition and culture, and 7) mutually harmonizing by peaceful way of communications. The new knowledge: The power of Buddhist women for making peace in the southern-border provinces is called 'Buddhist Lady Power 4 Peace 's Model' comprising L-G-W-S: L= Live together with love: happily living together; G = Good economic community: creating various occupations to add up extra incomes; W = Worldwide for peace: having peacefully broad world views, searching knowledgeable information to catch up the changes of the present global-society; S = Self-sufficient: self-dependency, the ability of the community, respectively.

Keywords: Buddhist Women's participation; Peaceful Community; and Southern-border provinces.

บทนำ

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สินของประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบที่เกิดกับกลุ่มสตรี ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลกระทบโดยตรง คือ “ผลกระทบทางด้านร่างกาย” อันเกิดจากการบาดเจ็บและเสียชีวิต ตามรายงานตัวเลขความสูญเสียของสตรีของมูลนิธิผสานวัฒนธรรม (CrCF) เครือข่ายส่งเสริมสิทธิและเข้าถึงความยุติธรรม (HAP) และกลุ่มด้วยใจความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่วันที่ 1 ม.ค.47 จนถึงวันที่ 31 ต.ค.56 ส่งผลให้ผู้หญิงเสียชีวิตไปแล้ว 404 ราย บาดเจ็บ 1,587 ราย (Cultural Foundation, 2560) ส่วนผลกระทบทางอ้อมอันเป็น “ผลกระทบทางจิตใจ” มาจากปัจจัยอันหลากหลาย ทั้งการตกเป็นเหยื่อเสียเอง การต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก การต้องก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำครอบครัวหลังจากผู้นำครอบครัวเสียชีวิต มีความวิตกกังวลว่าคนในครอบครัวจะถูกทำร้าย ต้องตกเป็นหม้ายและเลี้ยงลูกที่กลายเป็นกำพร้า ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ไม่ได้มีเฉพาะทางจิตใจ แต่หลายเรื่องส่งผลต่อสุขภาพในระยะยาว โดยเฉพาะภาวะซึมเศร้า เครียด และวิตกกังวลสูง (KrungthepThurakit, 2014)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ความรุนแรงดังกล่าว ส่งผลให้สตรีได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม และเริ่มแสดงบทบาทต่อสังคม ในการขับเคลื่อนชุมชนและสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ท่ามกลางความแตกต่างทางศาสนา จะเห็นได้จากการจัดตั้งเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ ทำให้เห็นบทบาทของสตรี การแปรเปลี่ยนจากเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงมาเป็นคนกลุ่มแรกๆ ที่เข้าไปเยียวยาเยี่ยมเยียนครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ ก่อตัวเป็นกลุ่มองค์กรต่างๆ ร่วมกันขับเคลื่อนงานในมิติต่างๆ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ สตรีเริ่มเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ (Pluemja &Sungkharat, 2015) สะท้อนให้เห็นว่าสตรีมีส่วนช่วยเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขในสังคม

ทั้งนี้ในสมัยพุทธกาล สตรีชาวพุทธถือได้ว่าเป็นอีกกลุ่มสตรีที่มีบทบาทในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม สตรีในสมัยพุทธกาลก็ได้มีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมและส่งเสริมสังคมให้เกิดสันติสุขและสนับสนุนงานพระพุทธศาสนามาเป็นอย่างดี Sirirat (2016) เนื่องด้วยสตรีมีคุณลักษณะที่ดีงาม อาทิ มีความสงบจากวาจา มีความสุขจากการให้ มีความสวยสง่าจากการเป็นผู้เสียสละ สมถะจากความเรียบง่ายอย่างเสมอต้นเสมอปลาย จากเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้บทบาทของสตรีชาวพุทธ เริ่มมีความสำคัญอย่างเห็นได้ชัด จากการออกมาขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสันติภาพในพื้นที่และเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญขององค์กรเครือข่ายชาวพุทธ ที่ออกมาขับเคลื่อนงานสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้ ดังนั้น บทบาทสตรีจึงไม่ได้จำกัดพื้นที่เพียงแค่ปัญหาในท้องถิ่นของตนเท่านั้น หากยังเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับขบวนการใหญ่ในระดับต่างๆ ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างความเป็นหญิงชาย และการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม (Citnirat, 2015) ดังตัวอย่างของ กลุ่มสตรีชาวพุทธในพื้นที่อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี กลุ่มสตรีเหล่านี้มีบทบาทในการ

ขับเคลื่อนการสร้างสันติสุขในชุมชนเชิงสร้างสรรค์ผ่านงานพัฒนาชุมชนจากจุดเล็กๆ ในชุมชน แต่หนุนเนื่องสู่การสร้างสันติภาพในนิยามใหม่ๆ ได้อย่างลงตัว การแสดงความคิดเห็นของสตรีชาวพุทธเหล่านี้ เริ่มได้รับความสนใจและน่าเชื่อถือมากขึ้น นำไปสู่การรวมตัวกันจนกลายเป็นกลุ่มพลัง ที่มิได้ซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงบทบาทจากช้างเท้าหลังที่เคยสงบเงียบ โดยการก้าวออกมาข้างหน้าอย่างเปิดเผยอย่างท้าทายพร้อมๆ กับบทบาทใหม่ทั้งต่อตนเอง ครอบครัวจนขยายไปเป็นพลังที่สำคัญในชุมชน จากพลังเงียบที่ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นนี้ กลายเป็นพลังที่เข้มแข็งขึ้นตามลำดับ จนในที่สุดสตรีชาวพุทธเหล่านี้ก็สามารถที่จะต่อรอง รวมพลัง และกลายเป็นกลุ่มพลังสำคัญ ที่เป็นที่พึ่งให้กับกลุ่มสตรีด้วยกัน รวมทั้งผู้ที่ได้รับผลกระทบอื่นๆ (Pluemjai &Sangkharat, 2015)

พื้นที่ชุมชนบ้านนอก ตำบลบ้านนอก อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีกลุ่มสตรีชาวพุทธขึ้นมาเป็นแกนนำชุมชนภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความคิดความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ซึ่งกลุ่มแกนนำสตรีกลุ่มนี้มีวิถีวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ใช้หลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต และใช้เป็นเครื่องมือในงานพัฒนาชุมชนและเอื้อผลประโยชน์ให้กับคนทุกกลุ่มในชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข “ตามหลักพุทธสันติวิธี” ครอบคลุมมิติด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง และจิตวิญญาณ โดยได้สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์หลักธรรมในพุทธศาสนาให้เข้ากับบริบทสถานการณ์ในพื้นที่ ได้เห็นความสำคัญของ “ความเป็นแม่” หรือสตรีเพศ ที่มีอิทธิพลเป็นปัจจัย ที่ส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่ มีสภาวะที่ผ่อนคลาย (Andaya, 2002) และนำไปสู่ทิศทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นเรื่องที่สังคมไทยควรตระหนัก และใส่ใจต่อการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธ ในการทำงานเพื่อเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่ (Juilamphen, 2015) ดังนั้น การก่อตัวและบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วม ในกระบวนการสร้างสันติสุข ในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจยิ่ง ที่สตรีชาวพุทธ สามารถก้าวข้าม “ความกลัว” จนกลายเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพราะพลังของสตรีเหล่านี้ เป็นพลังหนึ่งที่จะสร้างความหวังและเยียวยาให้กับสตรีด้วยกัน และอาจเป็นปัจจัยเสริมที่จะช่วยให้กระบวนการสร้างสันติภาพจากนโยบายภาครัฐได้เติมเต็มยิ่งขึ้น ทำให้เกิดสันติภาพและความสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในอนาคต

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและถอดบทเรียนสตรีชาวพุทธกับการมีส่วนร่วมการสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อค้นหาแนวทางและวิธีการตามหลักพุทธสันติวิธี ที่สตรีชาวพุทธเหล่านี้ได้น้อมนำหลักธรรมมาใช้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในชุมชน และการศึกษาหลักธรรมที่สตรีชาวพุทธนำมาใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มสตรีชาวพุทธเพื่อให้ชุมชนสันติสุขนั้นเป็นอย่างไร ประโยชน์ของการถอดบทเรียนนี้ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะทำให้สังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานสันติภาพในภาคใต้ ได้เห็นถึงบทเรียน และประสบการณ์ของสตรี ในกระบวนการทำงานเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ ทั้งยังเป็นการสะท้อนให้สังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญ ในการรวมกลุ่มของสตรีชาวไทยพุทธ ให้มีความเข้มแข็งร่วมกันธำรงสันติภาพและสันติสุขให้มีต่อพี่น้องในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาผลกระทบจากความรุนแรงของสตรีชาวพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative Research แบบภาคสนามโดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอ การมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของชุมชนบ้านนอก ตำบลบ้านนอก อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็น 5 กลุ่ม โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) กลุ่มสตรีชาวพุทธในพื้นที่ ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม จำนวน 9 คน กลุ่มผู้นำอาวุโสในชุมชนที่เป็นผู้ชาย จำนวน 3 คน เครือข่ายพระสงฆ์ในพื้นที่สามจังหวัดและในชุมชน จำนวน 5 รูป กลุ่มตัวแทนเครือข่ายชาวพุทธเพื่อสันติภาพภาคประชาสังคมในพื้นที่ชายแดนใต้ จำนวน 7 คน และกลุ่มตัวแทนนักวิชาการในพื้นที่ จำนวน 3 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น จำนวน 27 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย งานวิจัยนี้เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านด้วยกระบวนการหากค่าน้ำหนักความน่าเชื่อถือ Index of Objective Congruence (IOC) ร้อยละ 60 ขึ้นไป

การเก็บรวมรวมข้อมูล โดยการใช้การจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

สรุปและวิเคราะห์ผล โดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความ ด้วยหลัก Content Analysis และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาผลกระทบจากความรุนแรงของชาวพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 5 กลุ่ม พบว่า ปัญหาและผลกระทบจากความรุนแรง ส่งผลให้สตรีบางส่วนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ได้รับผลกระทบทางด้านจิตใจ อันเกิดจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ต้องตกเป็นหม้ายและเลี้ยงลูกที่กลายเป็นกำพร้า ต้องแบกรับภาระในฐานะการเป็นผู้นำครอบครัวที่ต้องรับภาระเรื่องค่าใช้จ่าย จึงส่งผลให้เกิดภาวะเครียด ซึมเศร้า มีความวิตกกังวลว่าคนในครอบครัวจะถูกทำร้าย ทำให้สตรีมีการเก็บตัว ไม่ออกสู่สังคมภายนอก มีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดระแวง มีการดำรงชีวิตอยู่แบบปัจเจก ไม่ชอบการรวมกลุ่ม หรือการทำกิจกรรมกลุ่ม ดังเสียงสะท้อนว่าจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ส่งผลกระทบทางด้านจิตใจกับสตรีพุทธอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ความกลัว ความหวาดระแวง ในการใช้ชีวิต ส่งผลให้สตรีพุทธในพื้นที่ มีภาวะซึมเศร้า มีการเก็บตัว ไม่ออกสู่พื้นที่สาธารณะภายนอกครอบครัว ต้องใช้ชีวิตอยู่ด้วยความหวาดระแวง ส่งผลให้สตรีชาวพุทธมีการดำรงชีวิตอยู่แบบปัจเจก ไม่ชอบการรวมกลุ่ม หรือการทำกิจกรรมกลุ่ม (Suksuphan, 2017)

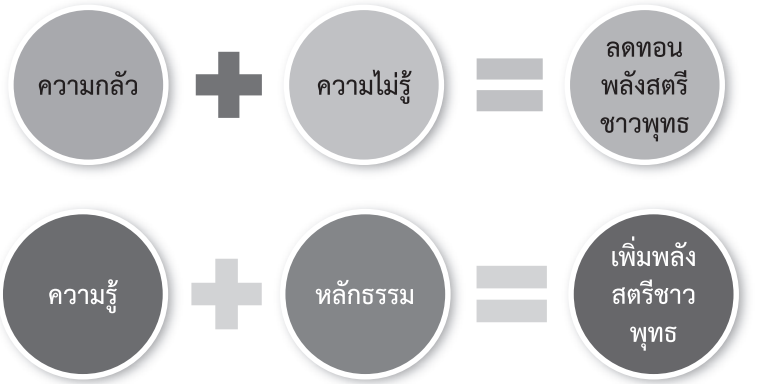
นอกจากนั้น สตรีชาวพุทธยังได้รับผลกระทบในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนต่างศาสนิกที่เปลี่ยนแปลงไป มีความหวาดระแวงกัน เกิดความไม่ไว้วางใจและไม่ไปมาหาสู่กันดังเดิม มีความเหินห่างกับญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่น ที่ไม่กล้าเข้าไปเยี่ยมเยียนเหมือนที่ผ่านมา เนื่องจากกลัวอันตรายไม่มั่นใจในความปลอดภัย ประชากรกลุ่มเด็กและเยาวชนถูกส่งไปศึกษาต่อนอกพื้นที่ จึงทำให้จำนวนประชากรของชาวพุทธเริ่มลดน้อยถอยลง (Feukaew, 2017) ทำให้ขาดพลังของหนุ่มสาวที่จะกลับมาช่วยเสริมพลังให้กับชุมชน

อย่างไรก็ตามจากผลกระทบดังกล่าวทำให้เห็นกลุ่มสตรีชาวพุทธในบางส่วนในพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและสามารถปรับตัว ในเชิงที่สร้างสรรค์และเป็นพลังมากขึ้น สตรีพุทธสามารถก้าวข้ามอคติและความเจ็บปวดลุกขึ้นมาทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือและเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบและเป็นแบบอย่างให้กับสังคมได้ กล่าวได้ว่า สตรีชาวพุทธส่วนหนึ่งมีการปรับตัวและลุกขึ้นมาทำหน้าที่ผู้นำได้อย่างเข้มแข็ง เปลี่ยนจากผู้ที่ไม่เคยได้รับบทบาททางสังคม มาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทั้งในระดับชุมชนและภาคประชาสังคม สามารถปรับตัวและทำให้ตนเองมีพลังในการต่อสู้กับปัญหาชีวิตที่เข้มแข็ง มีพลังทางจิตวิญญาณที่จะช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ ที่ไม่เลือกว่าจะเป็นพี่น้องชาวพุทธหรือมุสลิม โดยไม่นำร่องรอยบาดแผลจากการสูญเสียมาฝังในจิตใจ (Srisuk, 2017) บางพื้นที่สตรีชาวพุทธได้รวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและประคับประคองให้สังคมชาวพุทธยังคงอยู่โดยไม่ย้ายถิ่นฐาน แต่ปรับตัวและปรับใจให้อยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีความสุข ดังตัวอย่างเช่น กลุ่มสตรีชาวพุทธในชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี

ทั้งนี้จากข้อมูลสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) ได้สะท้อนให้เห็นว่า ยังมีสตรีชาวพุทธอีกจำนวนมากที่อาจมีความสามารถแต่ไม่สามารถลุกขึ้นมาทำงานเพื่อสร้างสันติสุขในพื้นที่ได้ ด้วยเหตุปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรค หลายประการ อาทิเช่น ความกลัว การถูกจับจ้อง กลัว

อันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับตัวเอง เพราะยังมีความไม่มั่นใจ ในความปลอดภัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว สตรีพุทธขาดองค์ความรู้ ไม่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสันติสุข หรือสันติภาพ จึงทำให้สตรีส่วนใหญ่ไม่ให้ความสนใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม บางส่วนมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ รายได้ จึงไม่สามารถออกมาทำงานเพื่อส่วนรวมได้

เสียงสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 5 กลุ่มสามารถสรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคในการที่สตรีชาวพุทธไม่สามารถใช้พลังศักยภาพที่มีในการขับเคลื่อนหรือสร้างสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ คือ ความกลัว ประกอบกับการขาดองค์ความรู้ด้านสันติภาพ ด้านการเข้าถึงข้อมูลที่ช่วยให้สตรีชาวพุทธเกิดความมั่นใจ อาจหาญที่จะแสดงออก แนวทางการพัฒนาศักยภาพสตรีชาวพุทธคือ การเสริมความรู้ และการมีหลักธรรมเป็นพื้นฐานดำเนินชีวิต

แสดงภาพการสรุปเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพสตรีชาวพุทธ

ดังนั้นการศึกษาถอดบทเรียนสตรีชาวพุทธที่สามารถปรับตัวจากสถานการณ์ความรุนแรงเปลี่ยนความสูญเสียมาเป็นพลังในเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการมีส่วนร่วมเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของสตรีชาวพุทธ ชุมชนบ้านนอก อ.ปานาเระ จังหวัดปัตตานี เพื่อนำเสนอเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่สามารถนำมาพัฒนาสตรีชาวพุทธอีกจำนวนมากที่ยังตกอยู่ในวังวนแห่งปัญหา ที่ยังขาดพลังชีวิตให้สามารถลุกขึ้นมาสร้างศักยภาพให้กับตนเองและช่วยเสริมสร้างให้เกิดสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ถอดบทเรียนการมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี

จากการลงพื้นที่ศึกษาบริบทของพื้นที่ทำให้มองเห็นพื้นฐานของชุมชนบ้านนอกที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชนที่หยั่งรากลึกในวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังจะสังเกตได้ว่าสภาพแวดล้อมวัด อาคารบ้านเรือน วิถีคนในชุมชน ยังคงรักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิตที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ

หรือฟุ่มเฟือย การทำนุบำรุงศาสนาและเป็นพุทธมามกะที่ดีของพระพุทธศาสนา การเข้าวัด ฟังธรรม ยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมองว่า เป็นเหตุปัจจัยหนึ่งให้สตรีในชุมชนบ้านนอกสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสันติสุขแม้ว่าจะมีสตรีในชุมชนบางท่านได้รับผลกระทบโดยตรง สูญเสียสามี บุคคลอันเป็นที่รัก แต่ก็สามารถฟื้นฟูเยียวยาตนเองสามารถนำความทุกข์นั้นมาสร้างพลังให้กับตนเองและชุมชน ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย ข้อมูลที่ได้สามารถนำมาเป็นบทเรียนที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของสตรีชาวพุทธในชุมชนบ้านนอกต่อการเสริมสร้างสันติสุขใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

1) ร่วมฟื้นฟูเยียวยาจิตใจให้กับสตรีที่ประสบทุกข์: สตรีมีการเยียวยากันเอง พูดคุยระบายความรู้สึกทุกข์ใจ เศร้าเสียใจ กับเพื่อนสนิทใกล้บ้าน ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็รู้สึกดีขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นการเยียวยาที่สร้างพลังใจให้กันในหมู่สตรี

2) ร่วมคิดร่วมสร้างเชื่อมั่นในสันติวิธีทำให้ชุมชนเกิดสันติสุข: สตรีชุมชนบ้านนอกมีหลักคิดและมุมมอง ที่มีต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในเรื่องของการปรับตัวด้วยการเรียนรู้ในวิถีที่แตกต่างของกันและกัน การฟื้นฟูความสัมพันธ์ด้วยกิจกรรมที่นำไปสู่การสร้างความสามัคคีปรองดอง การทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อลดช่องว่างของความไม่ไว้วางใจ

3) ร่วมนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาชีวิต: ผู้นำสตรีชาวพุทธ ได้นำหลักปฏิบัติในเรื่อง ศีล 5 มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นหลักที่ไม่ขัดข้องกับหลักปฏิบัติของศาสนาอื่น และยังได้น้อมนำ หลักพรหมวิหารธรรม การสวดมนต์ทุกวันพระที่วัด และควรสวดที่บ้านทุกวัน และสร้างเงื่อนไขในการยึดโยงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติตนตามหลักของชาวพุทธที่ดี รวมถึงการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ ในเรื่องความมีน้ำใจต่อกันโดยไม่แบ่งแยกศาสนาและความเชื่อ การสื่อสารที่ดี เปี่ยมไปด้วยความรัก การที่ทุกคนเสียสละออกมาทำตนให้เป็นประโยชน์ ต่อชุมชนด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย เป็นต้นแบบที่ดีในการนำหลักอปริหานิยธรรม มาใช้ในกระบวนการบริหารจัดการชุมชน โดยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายโดยพร้อมเพียงกัน

4) ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนอย่างสร้างสรรค์: ดังจะเห็นได้จากแกนนำตั้งแต่ระดับผู้ใหญ่บ้านจนถึงคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ก็มีสัดส่วนมาจากกลุ่มสตรีเป็นส่วนใหญ่ สตรีชาวพุทธในชุมชนบ้านนอกจึงมีส่วนร่วมสำคัญในงานพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม รวมถึงการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้วิถีของพุทธสันติวิธีมาเป็นกรอบและเครื่องมือในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

5) ร่วมกันแก้ปัญหา ก้าวข้ามความเห็นต่างอย่างมีพลังด้วยอปริหานิยธรรม: สะท้อนให้เห็นจากการแสดงออกต่อกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ตัวผู้นำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรี แม้ว่าจะมีบุรุษน้อยในชุมชน แต่ในการทำงานพัฒนาชุมชน สตรีชุมชนบ้านนอกก็มิได้ละเลยในการให้ความสนใจเอาใจใส่ และเปิดพื้นที่ให้ผู้ชายสามารถมีส่วนร่วมและนำศักยภาพของตนในฐานะบุรุษมาช่วยเติมเต็มให้สตรีชาวพุทธในชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน ด้วยหลักอปริยานิยธรรม 7 ประการ เป็นธรรมที่มีประโยชน์ก่อให้เกิดความรัก

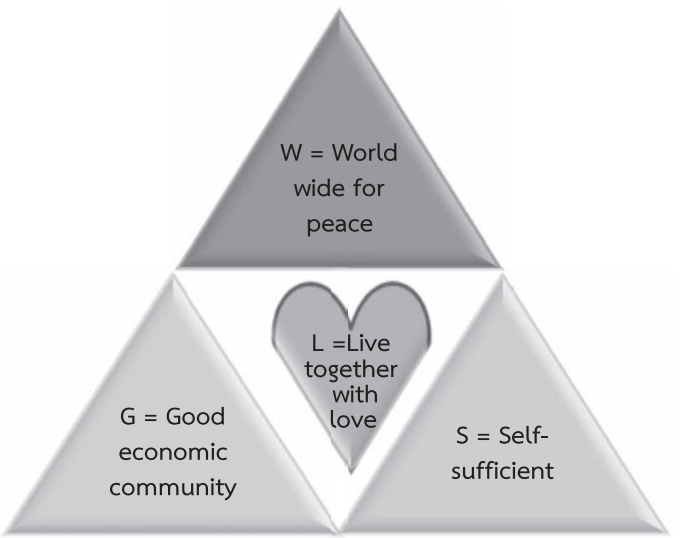
ความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งดึงการมีส่วนร่วมภายในชุมชน กระบวนการจัดการความขัดแย้งของสตรีชุมชนบ้านนอกด้วยการนำหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้ดังที่ปรากฏในแผนภาพ

6) ร่วมรักษาวิถีแห่งความหลากหลายทางประเพณีวัฒนธรรม ดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา: ในส่วนงานประเพณีวัฒนธรรมที่มีสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ของชุมชนบ้านนอก จะมีทั้งแกนนำที่เป็นสตรีและเป็นบุรุษที่เป็นผู้อาวุโสคอยประสานงานด้วยดีมาโดยตลอด ซึ่งเป็นที่เคารพของผู้คนในหมู่บ้าน และเป็นตัวหลักสำคัญในการประสานงานประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญต่างๆทั้งประเพณีแบบชาวพุทธและมุสลิม ได้แก่ การตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่,ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์, ประเพณีทำบุญเดือนสิบ (วันสารท) ซึ่งจะเป็นวันร่วมญาติ,ประเพณีลากพระในเดือนสิบเอ็ด,ประเพณีทำบุญวันวิสาขบูชา, ประเพณีทำบุญวันอาสาฬหบูชา, ประเพณีวันฮารีรายอ, ประเพณีกวนอาซูรอและประเพณีงานเมาลิด เป็นต้น

7) ร่วมประสานใจด้วยวิถีการสื่อสารอย่าง: ทั้งนี้จากข้อมูลที่ได้สะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะมีปัญหาใดๆ สตรีชุมชนบ้านนอก ยังคงไว้ซึ่งการเคารพ ให้เกียรติ ไม่ก้าวร้าว ใช้ถ้อยคำรุนแรง รู้จักผ่อนหนัก ผ่อนเบา การสื่อสารในชุมชนเกิดวัฒนธรรมที่เรียกว่า ปิยวาจา เมตตา สันติ ชัดเจน โปรงใส่ (Choochart, 2017)

ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า **Buddhist Ladys Power 4 Peace** เป็นโมเดลที่นำเสนอแนวทางที่จะพัฒนาสตรีชาวพุทธให้มีพลังในการเป็นส่วนร่วมทำให้พื้นที่ชายแดนใต้เกิดสันติสุข โดยมีองค์ประกอบ 4 อย่าง เรียกว่า **L-G-S-W** ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 **Buddhist Ladys Power 4 Peace**

จากแผนภูมิที่ 1 Buddhist Ladys Power 4 Peace สามารถอธิบายโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

L = Live together with love หมายถึง **อยู่ร่วมกันด้วยความรัก** คือ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีความสามัคคี และเหนียวแน่น ไม่แบ่งแยกระหว่างพุทธ-มุสลิม ทุกคนยึดส่วนรวมเป็นหลัก ทั้งนี้พลังความรักที่จะเกิดขึ้นได้นี้ต้องอาศัยธรรมะประจำตนเป็นบาทฐานในการพัฒนาตน ซึ่งจากการถอดบทเรียนสตรีชาวพุทธ ชุมชนบ้านนอกการใช้หลักธรรมในการพัฒนาตนสอดคล้องกับเสียงสะท้อนจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีก 4 กลุ่ม กล่าวถึงหลักธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพสตรีชาวพุทธ คือ 1) การปฏิบัติตนให้มีศีล 5 ซึ่งมีเสียงสะท้อนจากสตรีชาวพุทธที่กล่าวถึงหลักปฏิบัติของตนที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ศีล 5 ช่วยเสริมให้สตรีมีความงดงามทั้งภายนอกภายใน อานิสงส์ของศีล 5 ทำให้ลดความหวาดกลัว และทำให้เกิดความกล้าหาญ ดังเสียงสะท้อนว่า “หากเราใช้ศีลมาพัฒนาตัวเราให้ดีก็จะส่งผลให้ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างดีขึ้นตามไปด้วย ซึ่งสามารถทำให้เกิดสันติภาพสันติสุขในชุมชนขึ้นได้จริง” (Choochart, 2017) 2) การมีพรหมวิหาร 4 คือ มองเพื่อนมนุษย์ด้วยความรัก เมตตากรุณา และสามารถปลดปล่อยความเกลียดชังที่เกาะกินในใจด้วยการปล่อยวาง ทั้งนี้หลักการให้อภัยก็ได้ถูกกล่าวถึงในสตรีชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบโดยตรง คือ สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักและที่พึ่ง 3) การลดอคติ ด้วยการมองเห็นความสุขความทุกข์มีเฉกเช่นเดียวกันในความเป็นมนุษย์ การไม่เหมารวมความเกลียดชังกับเพื่อนต่างศาสนิก 5) หลักสังคหวัตถุ 4 คือ การให้ การใช้วาจา การสร้างประโยชน์ และการไม่ถือตนว่าเหนือกว่า หลักธรรมนี้ช่วยเสริมให้สตรีชาวพุทธมีความนุ่มนวล แต่เข้มแข็ง และสร้างสะพานสัมพันธ์ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่ศาสนาและเพื่อนต่างศาสนิกให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยไม่หวาดระแวงกันและกัน

G = Good economic community หมายถึง **ปากท้องอิ่ม** การรวมกลุ่มเป็นแกนนำสตรีชาวพุทธก็เพื่ออยากให้ทุกคน ทุกครอบครัวอยู่ได้ในทางเศรษฐกิจ ครอบครัวไหนมีปัญหาเรื่องรายได้สตรีก็หาทางช่วยเหลือกัน ร่วมกันหาช่องทางเพื่อนำอาชีพ และรายได้เสริมต่างๆ จากภายนอกหรือในระดับนโยบาย เข้ามาสู่ชุมชน ทั้งนี้หลักธรรมที่ช่วยเสริมให้สตรีสามารถรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งคือ หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งสะท้อนอยู่ในวิถีของสตรีชาวพุทธชุมชนบ้านนอก ดังจะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ แผนผังโครงสร้างของหมู่บ้านหรือชุมชนที่ชัดเจน การแสดงออกต่อกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ตัวผู้นำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรี แม้ว่าจะมีบุรุษน้อยในชุมชน แต่ในการทำงานพัฒนาชุมชน สตรีชุมชนบ้านนอกก็มิได้ละเลยในการให้ความสนใจเอาใจใส่ และเปิดพื้นที่ให้ผู้ชายสามารถมีส่วนร่วมและนำศักยภาพของตนในฐานะบุรุษมาช่วยเติมเต็มให้สตรีชาวพุทธในชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาร่วมกัน ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน อีกทั้งการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองภายในชุมชน สร้างรายได้กับครอบครัวและภายในชุมชนเกิดความรักใคร่ เคารพซึ่งกันและกัน มีการให้เกียรติกันไม่ว่าศาสนาใดๆ ก็ตามสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจกันและชุมชนเกิดความสันติสุข

S = Self-sufficient หมายถึง **ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง** ในอนาคตชุมชนต้องสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง คือมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นพุทธหรือมุสลิม ให้มีศักยภาพ มีข้อมูลความรู้ มีความสามารถในเรื่องการประกอบอาชีพ ให้มีรายได้ที่มั่นคง รวมถึงการหาแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม

W= World wide for peace หมายถึง **มีโลกทัศน์กว้างอย่างสันติ** คือ การหาข้อมูลความรู้ต่างๆ จากสถานการณ์ภายนอกชุมชน เพื่อนำมาสื่อสารต่อคนในชุมชน ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลกในปัจจุบัน เพื่อให้คนในชุมชนมีข้อมูลความรู้ในด้านต่างๆ ที่ทันการเปลี่ยนแปลง การที่ต้องส่งเสริมองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสันติวิธีที่จะช่วยส่งเสริมผลักดันให้สตรีชาวพุทธมีความมั่นใจยิ่งขึ้นในการร่วมแสดงออกทางความคิดในวงสานเสวนาเพื่อสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุป

ผลการวิจัยนี้ ทำให้เห็นว่า ภายใต้สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้ง หรือสถานการณ์ปัญหาที่สตรีชาวพุทธได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงโดยตรง สตรีลุกขึ้นมาแสดงบทบาทได้อย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นบทบาทผู้เชื่อมประสาน การเชื่อมโยงเครือข่าย การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Buranajaroenkij, Suwanbubbha & Yimyong (2017) ที่พบว่า ผู้หญิงมีบทบาทในการเยียวยาบาดแผลทางกายและทางจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อปี 2547 รวมทั้งการเยียวยาความสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆในชุมชนเพราะผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับครอบครัวและชุมชน โดยสตรีได้ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนสันติสุข ตามแนวทางพุทธสันติวิธี เช่น นำหลักศีล 5 มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อน การใช้หลักคิด เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Wattanapradith (2013) ที่พบว่า หลักศีล 5 มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม เป็นพื้นฐานการพัฒนาตนเองให้พบกับความสุขสงบเย็น เข้าถึงการดับทุกข์ และเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคี ในหมู่ชน เกิดความรักใคร่ปรองดอง อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Buanoi (2015) พบว่า การใช้หลักศาสนาชี้นำทำให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการศาสนาอย่างถูกต้องแก่ประชาชน การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนไม่ว่าจะมีความเชื่อความศรัทธาที่ต่างกันได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้รับรู้และเกิดความเข้าใจข้อมูลที่ถูกต้องตามหลักคำสั่งสอนของศาสนาซึ่งกันและกัน จะเป็นการเสริมสร้างการดำรงคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคม ผลการศึกษาวิจัยในครั้ง ยังพบว่าความคิดความเชื่อทางศาสนาไม่เป็นอุปสรรคของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนเลย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Khammung (2014) ที่พบว่า ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบ ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ จุดแข็งที่ทำให้ชาวบ้านยืนหยัดอยู่ด้วยรอยยิ้มและดำเนินชีวิตประจำวันอย่างปกติสุขอยู่ได้นั้น เนื่องจากเป็นชุมชนที่ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา และเลือกอยู่ร่วมกันเสมือนญาติพี่น้อง

นอกจากนี้การส่งเสริมโลกทัศน์กว้างอย่างสันติ นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะต้องส่งเสริมให้กับชุมชนควบคู่กับการมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต หากเปรียบธรรมะจากความศรัทธาในศาสนาเป็นหัวใจและ

เส้นเลือดที่คอยนำพามนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่และเป็นเข็มทิศกำกับการกระทำของมนุษย์ให้อยู่ในวิถีที่ดีงาม เพื่อให้เข้าถึงสันติสุข กระบวนการสันติวิธีก็เปรียบเสมือนกับระบบกลไกป้องกันตนเองของมนุษย์หรือภูมิต้านทานมนุษย์หรือหางเสือเรือ ที่ช่วยประคับประคองมนุษย์ในการปรับตัวและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ดังนั้นหากสตรีชาวพุทธได้รับการส่งเสริมในหลักการสำคัญดังกล่าวย่อมจะช่วยให้สตรีชาวพุทธมีพลังที่เข้มแข็งเป็นที่พึ่งให้กับตนเองและกับสังคมชุมชนและประเทศชาติ

กล่าวได้ว่า จากเหตุการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และในพื้นที่ชุมชนบ้านนอก ต.บ้านนอก อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ นำมาสู่การทำงานของกลุ่มสตรี ซึ่งมีจุดหมายร่วมกันคือต้องการให้เกิดสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนใต้ โดยเริ่มจากการทำพื้นที่ชุมชนของตัวเองให้เป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ผู้วิจัยพบว่า ภายใต้สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรง สตรีสามารถเป็นคนกลางที่ทำให้สถานการณ์มีความทุเลาเบาบางลงได้ หากแต่ควรต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนศักยภาพของสตรีให้มีข้อมูลองค์ความรู้และมีทักษะในเรื่องนั้นๆมากยิ่งขึ้น ในเชิงนโยบายต้องสร้างความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับสิทธิสตรี สิทธิการยอมรับ ความเสมอภาค สร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมและเพิ่มโอกาส ทางสังคมให้กับสตรี โดยเฉพาะสตรีชาวพุทธซึ่งถือได้ว่าเป็นประชากรกลุ่มน้อย ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ควรส่งเสริม สนับสนุนการทำงานของสตรีให้เข้าไปมีส่วนร่วม ในกระบวนการเจรจาสร้างสันติภาพที่กำลังจะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะความเป็นสตรีเพศ จะส่งผลต่อการเจรจาประนีประนอม ซึ่งจะนำมาสู่การสร้างความเข้าใจและแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้

2. ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำโมเดลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้นำไปสร้างและพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรในการพัฒนาศักยภาพของสตรีชาวพุทธตามแนวทางพุทธสันติวิธี ซึ่งสามารถจะใช้เป็นโมเดลนำร่องในการพัฒนาศักยภาพสตรีชาวพุทธในการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างชุมชนสันติสุขในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้สืบต่อไป

References

Buranajaroenkij, D.,Suwanbubbha, P. & Yimyong, M. (2017). Women at a Periphery of the Deep South Peace Process: Aperspective of Female Victims of Violent Conflict. *Journal of MCU Peace Studies*. (5) 1, 25.

Buanoi, C. (2015). *Religious way for peace in Community of Songkhla. Songkhla Provincial Public Relations Office*.Retrieved September 12, 2017, from: http://talung.gimyong.com/index.php?topic=355015.0.

Citnirat, N. Makchuchit, K. &Wangshaphan, K. (2015). Southern man and woman: Covered with Delusion and Passing through. *Parichart Journal of Thaksin University*. (27) 2, 13

Cultural Foundation (CrCF). Network to promote rights and access to justice. (2017). *Report of Children and Women situation in Southern Border Provinces*.Retrieved September 27, 2017, from: http: //www.deepsouthwatch.org/node/5334.

Choochart, S. (2017). Headman Moo 3. *Interview*. September 20

Fuakeaw, Y. (2017). Buddhist Network for Peace. *Interview*. September 22

Juilamphen, W. (2015). *Academic FocusThe process for peace in the southern provinces Comparative Study of the case of Mindanao the Philippines*.Retrieved September 3, 2017, from: http:// library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2558/ may 2558-1.pdf.

Krungthep Thurakit. (2014). *Women: victims of violence from the city to the southern border.*Retrieved September 27, 2017, from: http://www.KrungthepThurakit.com/news/detail/565727.

Khammung, P. (2014). *Three Good Model of Saikhaw Village in Southern border prototype community. Public Relations Office Nan Province*. Retrieved September 12, 2017, from: http://pr.prd.go.th/nan/ ewt_news.php?nid=2433&filename=index.

Plumcai, S. & Sankharat, U. (2015). Woman and Peace-building in Southern Territories.

Journal of the Humanities and Social SciencesThaksin University. (10) 1, 228-290.

Sirirat, B. (2016). *The character of Visakha to strengthen peace in society under Four kinds of Sanghavatthu*. M.A. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Srisuk, B. (2017). Affected person Foundation Songkhla Province. *Interview*. September 23

Sukhsuphan, S. (2017). Southern Region Research Coordinator. *Interview.* September 22

Wattanapradith, K. (2013). *The Process for Creating Motivation to Observe the Five Precepts for The Leaders*. Ph.D. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Watson Andaya, B. (2002). Localizing the Universal: Women Motherhood and the Appeal of Early Theravada Buddhism. *Journal of Southeast Asian Studies*. (33) 2, 8

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา
The Development of Students Characteristics of Buddhist College Budthapanyasritavaravadee Follow Navaluck Framework by Trisikha Principle

[1]พระครูใบฎีกาธีรยุทธ จนฺทูปโม, พระมหาสมคิด กมโล
พีรภัฒน์ ระรื่นรมย์ และ ณัชชา ณัฐโชติภคิน
[1]Phrakhubaidika Theerayut Chantupamo, Phramaha Somkit Kamalo,
Perapat Raruenrom and Natcha Natthachotphakhin
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
51 M.2, Raikhing, Samphran, Nakhon Pathom, 73210, Thailand
[1]Corresponding Author. Email: mcuraiking@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตตามหลักไตรสิกขา และนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี โดยส่วนแรกจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย

ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ 1.การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาวิทยาลัย เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านจิตใจและปัญญาพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ขั้นศีล คือ ประพฤติตนที่ดี มีหลักคุณธรรมและจริยธรรม 2.ปกป้องและรักษาพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยใจ รู้จักให้อภัย เปิดการรับรู้ รับฟังความคิดเห็นผู้อื่นอย่างมีสติ ขั้นสมาธิ คือ พัฒนาจิตใจ รับรู้ รับฟังความคิดใหม่ๆ อย่างมีสติ 3.ค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ ทันต่อสถานการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาอย่างมีกระบวนการ ขั้นปัญญา เรียนรู้ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาทันต่อสถานการณ์

คำสำคัญ: การพัฒนาคุณลักษณะนิสิต; นวลักษณ์บัณฑิต; หลักไตรสิกขา

Abstract

This research The researchers define the purpose of research for study the guidelines in the development of students characteristics follow navaluck framework, concept the development of students characteristics by Trisikha Principle and offer guidance the development of Students characteristics of Buddhist College Budthapanyasritavaravadee follow navaluck framework by Trisikha Principle. The methodology was the Mixed Methods Research the first part will be Quantitative Research using Survey Research. Qualitative Research With In-depth Interview with Key Informants and Analytic Induction.

As the result, The development of Students characteristics of Buddhist College Budthapanyasritavaravadee follow navaluck framework by Trisikha Principle is 1. Compliance Methodist University set a good example for both the mind and the intellect with moral and ethical precepts is to behave well. There are moral and ethical principles 2. Protecting and preserving Buddhism Help others with heart unforgiveness Open awareness Listen to the opinions of others consciously focus is the development of the mind awareness listen to new ideas consciously 3. Researching things. Circumstances, both secular and religious analysis, problem solving process has wit, learning analytics solutions to the prevailing conditions.

Keywords: The Development of Students Characteristics; Navaluck; Trisikha Principle

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education; TQF : HEd) เพื่อประกันคุณภาพของบัณฑิตในแต่ละระดับคุณวุฒิและสาขา/สาขาวิชา โดยต้องเป็นไปตามมาตรฐาน ผลการเรียนรู้ที่คณะกรรมการการอุดมศึกษากำหนดและต้องครอบคลุมอย่างน้อย 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง บุคคลและความรับผิดชอบ และ 5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Government Gazette, 2009) ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรมนับเป็นคุณลักษณะด้านแรกที่มีความสำคัญในการผลิตบัณฑิต การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน การพัฒนาคนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันคือการฝึกฝนอบรมจิตใจด้วยการนำหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนา เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้พัฒนาตนเองเป็นเบื้องต้นแล้วจึงพัฒนาผู้อื่นตลอดจนมีความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น (Mansumitrchai, 2017)

การจัดการศึกษาจึงมุ่งพัฒนาผู้เรียนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามศักยภาพของแต่ละบุคคลเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุด โดยเน้นสาระสำคัญ 2 ประการ คือการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคนส่งเสริมให้ผู้เรียนนำเอาสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่ศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคลที่พึงมีและเป็นได้ ทั้งนี้การจัดการจัดการศึกษาต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 4 มาตรา 22 ที่กล่าวว่าการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้สามารถพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ซึ่งมาตรา 24 กล่าวว่ากระบวนการจัดการศึกษาต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและความแตกต่างของผู้เรียนฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาให้กับผู้เรียนอย่างหลากหลายวิธีการ (Government Gazette. (1999) การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพเป็นความคาดหวังของสังคมที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาเป็นคนเก่งมีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต มีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เป็นคนทันสมัยทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยีสารสรเทศ มีความเป็นไทยสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ ทำประโยชน์ให้แก่ตนสังคมและประเทศชาติ และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมีความสุข มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี มีความรักต่อทุกสรรพสิ่งและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างพอเพียงตามอัตภาพของตน อันเป็นคุณลักษณะที่ดีที่พึงประสงค์ของสังคม (Commission of National Education, 2000) มีกระบวนการคบหากัลยาณมิตร การฟังธรรมจากจากนั้นจึงพัฒนาด้านภายในด้วยการคิดวิเคราะห์และตรวจสอบด้วยตนเองอย่างเป็นกระบวนการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นสัมมาทิฏฐิ (Manvichien, 2017)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ มีบทบาทในการให้การศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงที่มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล สร้างความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัย ให้การบริการทางวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยในด้านการผลิตบัณฑิตตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนานิสิตทุกระดับอย่างต่อเนื่อง เพราะเชื่อว่านิสิตเป็นปัจจัยสำคัญในการชักนำให้เกิดความเจริญยั่งยืนนาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีจึงได้กำหนดเป็นเป้าหมายชัดเจนที่จะผลิตและพัฒนาบัณฑิตที่ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ (นวลักษณ์บัณฑิต) ประกอบด้วย 1) มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส 2) รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3) มีศรัทธา อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา 4) มีความสามารถในการแก้ปัญหา 5) มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด 6) มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวม 7) มีโลกทัศน์กว้างไกล 8) มีความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา 9) มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม (Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, 2015)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต โดยนำหลักไตรสิกขามาบูรณาการ เกิดแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี เพื่อเป็นกระบวนการพัฒนาความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ โดยการพัฒนาตนทั้ง 3 ด้านอย่างเป็นองค์รวม การศึกษา การปฏิบัติและการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์ (Thai Tipitaka 20/91/320) ได้แก่ ศีล คือ การประพฤติทางกายและวาจาที่ดีงาม ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนรวมทั้งเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ได้แก่ ความประพฤติทางกายและวาจาที่เกื้อกูลต่อตนเองและสังคม การใช้สอยบริโภคด้วยปัญญา การประกอบอาชีพสุจริต และการจัดวางกฎระเบียบเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคม สมาธิคือ การบังคับจิตใจของตนเองให้อยู่ในสภาพที่เป็นประโยชน์และพร้อมทำงาน ได้แก่ ด้านคุณธรรม ด้านความสามารถของจิต และด้านความสุข ปัญญา คือ การฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความเชื่อที่มีเหตุผล การรู้จักคิด พิจารณาตรวจสอบความรู้ความเข้าใจ การนำความรู้มาใช้เพื่อแก้ปัญหา ความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง (Phra Dhammapidok P.A.Payutto, 2003; Buddhadasa Bhikkhu, 2005) อันจะเป็นข้อมูลประกอบและเป็นแนวทางแก่หน่วยงานด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา คณาจารย์ ในการกำหนดนโยบายและการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรม จริยธรรม และส่งเสริมพันธกิจวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยส่วนแรกจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ส่วนที่สองจะศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. แหล่งข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารดี วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม จำนวน 205 รูป/คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 136 รูป/คน ได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane ซึ่งใช้ระดับความความคลาดเคลื่อนที่ 0.05

ผู้ให้ข้อมูลในการหาข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ จำนวน 6 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สร้างโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย จากนั้นนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์รายข้อ (IOC) (Prasitrattasin, 1995) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.984 นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาค่าความเชื่อมั่นกับกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 30 รูป/คน โดยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีของครอนบัค (Cronbach, 1971; Cite in Silpajaru, 2000) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.976 โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต ซึ่งเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแบบ Likert Five Rating Scale

ตอนที่ 3 ระดับการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงพุทธปัญญาศรีทวารวดีตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแบบ Likert Five Rating Scale

ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ ซึ่งจะเป็นคำถาม ปลายเปิดที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง ชนิดปลายเปิด (Structure In-depth Interview) จำนวน 1 ฉบับ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี เพื่อขอความร่วมมือไปยังนิสิต หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย คือ นิสิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วัดไร่ขิง พระอารามหลวง จังหวัดนครปฐม จำนวน 136 รูป/ และดำเนินการสัมภาษณ์ โดยขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใดผู้วิจัยก็จะไม่ทำการบันทึกเสียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นจึงนำไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ประกอบด้วย ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยภาพรวม

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต	ระดับความคิดเห็น		แปลผล
	$\bar{X}$	SD	
มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส	3.68	0.83	มาก
รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม	3.67	0.86	มาก
มีศรัทธา อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา	3.71	0.91	มาก
มีความสามารถในการแก้ปัญหา	3.70	0.84	มาก
มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด	3.73	0.81	มาก
มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวม	3.85	0.83	มาก
มีโลกทัศน์กว้างไกล	3.84	0.81	มาก
มีความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา	3.77	0.79	มาก
มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม	3.83	0.80	มาก
รวม	**3.75**	**0.83**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบ นวลักษณ์บัณฑิต ทั้ง 9 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.75, SD = 0.83) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านมีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.85, SD = 0.83) และด้านรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.67, SD = 0.86)

2. แนวคิดทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามหลักไตรสิกขา

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวม

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต	ระดับความคิดเห็น		แปลผล
	$\bar{X}$	SD	
ด้านศีล	3.79	0.87	**มาก**
ด้านสมาธิ	3.81	0.83	**มาก**
ด้านปัญญา	3.82	0.80	**มาก**
รวม	**3.81**	**0.83**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.81, SD = 0.83) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านปัญญามีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.82, SD = 0.80) รองลงมาคือ ด้านสมาธิอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.81, SD = 0.83) และด้านศีล มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.79, SD = 0.87)

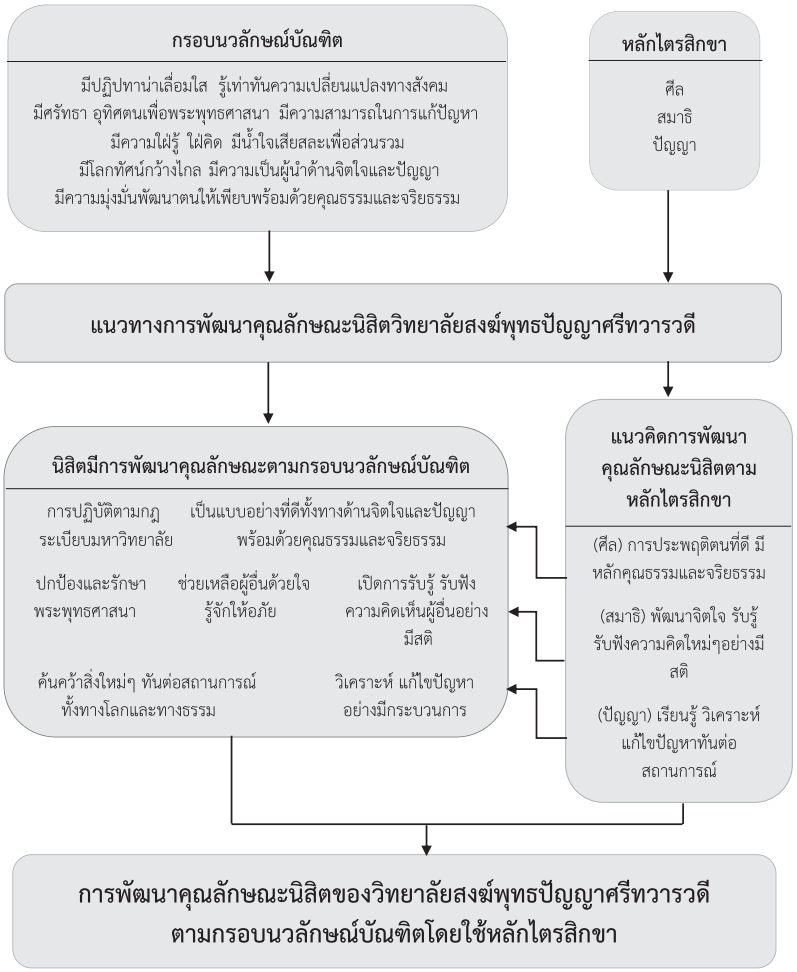
3. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา เกิดจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีในฐานะที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้แบบพุทธที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนานิสิตเพื่อให้เป็นนิสิตที่มีความสมบูรณ์แบบ ได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จากหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ประการ สามารถบูรณาการให้เกิดแนวทางการพัฒนานิสิตให้เป็นไปตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตทั้ง 9 ด้าน ดังนี้

ด้านศีล คือ การพัฒนาความประพฤติทางกายและวาจาต่อสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางวัตถุและทางสังคม โดยไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน แบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย ได้แก่ ความประพฤติทางกายและวาจาที่ดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งปฏิบัติตามกฎระเบียบของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี การรับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน และการใช้เทคโนโลยีเพื่อแสวงหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตน โดยแนวคิดด้านศีลนี้สามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตตามกรอบนวลักษณ์ทางการมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีความเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา และมีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม

ด้านสมาธิ คือ การพัฒนาลักษณะของจิตใจให้มีคุณธรรม มีความดีงามในจิตใจ สามารถควบคุมจิตใจของตนเองให้อยู่ในสภาพที่พร้อมเรียน มีความเพียรในการทำสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์และจิตใจที่เบิกบาน แจ่มใส มีความสุขต่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยแนวคิดด้านสมาธินี้สามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตตามกรอบนวลักษณ์ทางการมีศรัทธา อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา มีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวม และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ด้านปัญญา คือ การฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต การรู้จักคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง มีความเชื่อที่มีเหตุผล รวมทั้งการนำความรู้มาใช้เพื่อแก้ปัญหาให้กับตนเองและสังคม โดยแนวคิดด้านปัญญานี้สามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตตามกรอบนวลักษณ์ทางความสามารถในการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด และมีโลกทัศน์กว้างไกล ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี ตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยใช้หลักไตรสิกขา

จะเห็นได้ว่านิสิตได้มีการพัฒนาคุณลักษณะตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตโดยเป็นการพัฒนาจากแนวคิดตามหลักไตรสิกขา ส่งเสริมการประพฤติตนที่ดี มีหลักคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยการเน้นให้นิสิตปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีออกสู่สังคมทั้งทางด้านจิตใจและปัญญาพร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจ รับรู้ รับฟังความคิดใหม่ๆอย่างมีสติปลูกจิตสำนึกให้ปกป้องและรักษาพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยใจไม่หวังถึงผลตอบแทน รู้จักให้อภัย และส่งเสริมการเรียนรู้ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาต่างๆ ศึกษาค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ เท่าทันต่อสถานการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาจากหลายส่วนงาน เช่น ผู้บริหารในการวางนโยบายการพัฒนานิสิต หัวหน้าส่วนงานในการวางกิจกรรมในการส่งเสริมการพัฒนานิสิต อาจารย์ผู้สอนในการดูแลให้นิสิตปฏิบัติตาม และจากนิสิตที่ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต ทั้ง 9 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่าด้านมีน้ำใจเสียสละเพื่อส่วนรวมมีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากทั้งนี้เป็นเพราะว่า การศึกษาในวิทยาลัยสงฆ์ได้สนับสนุนให้นิสิตได้รับการอบรมในคุณลักษระที่พึงประสงค์ มีกระบวนการในพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ และ ปัญญา ตลอดจนกระบวนการขัดเกลาในด้านต่างๆ สอดคล้องกับการวิจัยของวิชญาภา เมธีวรฉัตร (Metheeworachat, 2015) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ภาคเหนือตอนล่าง 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง2 ด้านศีล ได้ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานอย่างเต็มที่มีการจัดอบรมถือศีลและปฏิบัติธรรมประจำปีการฝึกอบรมขั้นศีล คือ ฝึกกาย วาจา ขั้นสมาธิ คือ ฝึกจิตใจ ขั้นปัญญา คือฝึกองค์ความรู้ในการพัฒนา ด้านสมาธิ มีการส่งเสริมให้บุคลากรทำสมาธิให้จิตใจมีความสงบสุขก่อนปฏิบัติงานอยู่เสมอ ด้านปัญญา สนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงาน โดยใช้หลักความเห็นชอบ และคิดชอบในการทำงาน สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้บริหารที่กล่าวว่า “การที่นิสิตรู้จักให้อภัยไม่มีอคติต่อเพื่อนและสถาบันยินดีในการทำงานเพื่อส่วนรวมเสียสละทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์กำลังสติปัญญา มีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาตนเองเป็นใหญ่ ค่อยอาศัยซึ่งกันและกัน รู้จักสามัคคี ให้ความช่วยเหลือกัน มีจิตอาสา อยู่แบบเหมือนครอบครัวเดียวกัน มีน้ำใจ เสียสละต่อกัน มีจิตใจเกื้อกูล รู้จักเสียสละแบ่งปั้นสิ่งของให้แก่ผู้อื่นและมีจิตสำนึกสาธารณะ ไม่เห็นแก่ตัวและตระหนักในการเสียสละพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่คำนึงถึงว่าเป็นแค่หน้าที่ของตน” (Thong-un, 2016) “สามารถชักจูงผู้อื่นให้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ดีงามที่ถูกต้องทั้งด้านอารมณ์และความคิด ใช้ปัญญาอย่างชาญ

ฉลาดและสามารถวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ได้อย่างถูกต้อง” (Phramaha Prakasit Sirimato, 2016)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่ออภิปรายผลตามรายด้าน พบว่า ทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีเป็นสถาบันในระดับอุดมศึกษาที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้แบบพุทธจึงมีแนวทางในการพัฒนาตนเองควบคู่กับการเรียนรู้แบบวิถีพุทธ โดยยึดหลักธรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาใช้เป็นแนวปฏิบัติและรู้สำนึกในคุณงามความดีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญรัชต์ บุญช่วย (Boonchauy, 2007) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษา กระบวนการสร้างภาวนา 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการ ฝึกอบรมตนเองอย่างเป็นขั้นตอนและมีกระบวนการที่ประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กันจนถึง ความพ้นทุกข์ โดยเริ่มจากการสำรวมระวัง กาย วาจา ใจ ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกิเลส และให้มีปกติไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต่อเมื่อกาย วาจา ใจ สงบระงับจากอารมณ์ภายนอกแล้วจึงเป็นฐาน ในการฝึกอบรมจิตให้มีสติตั้งมั่น เกิดสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของนิวรณ์ 5 จนจิตนิ่งสงบ เป็นกลาง อย่างมีสติอยู่ในสภาพควรแก่การงานแล้ว จึงสามารถใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรมที่ปรากฏขึ้น ในปัจจุบันขณะจนรู้ทันสภาวะไตรลักษณ์ของสิ่งทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกตามความเป็นจริง และรู้แจ้งในอริยสัจ 4 ทำให้สามารถละกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ทั้งใช้ปัญญากำกับการตัดสินเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผล เกิดการกระทำที่สร้างสรรค์และอำนวยประโยชน์ต่อตนเอง ทั้งตระหนักถึงการประสานงานเพื่อช่วยกันสร้างสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมทางการศึกษา เพื่อเป็นผู้เรียนในยุคศตวรรษที่ 21 ได้แก่ เรียนรู้จากการลงมือทำ และเรียนรู้จากสื่อหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข มีสุขภาพที่แข็งแรง มีความภาคภูมิใจในตนเอง เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ (Bundasak et al., 2016; Sotat, 2016)

ผลจากการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต การรู้จักคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง มีความเชื่อที่มีเหตุผล รวมทั้งการนำความรู้มาใช้เพื่อแก้ปัญหาให้กับตนเองและสังคม สามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตตามกรอบนวลักษณ์ทางความสามารถในการแก้ปัญหา มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด และมีโลกทัศน์กว้างไกล

สรุป

การพัฒนาคุณลักษณะนิสิตของวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดีตามกรอบนวลักษณ์บัณฑิต โดยใช้หลักไตรสิกขา ด้วยการเน้นให้นิสิตปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีออกสู่สังคมทั้งทางด้านจิตใจและปัญญา พร้อมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยใจไม่หวังถึงผลตอบแทน รู้จักให้อภัย และส่งเสริมการเรียนรู้ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาต่างๆ ศึกษาค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ เท่าทันต่อสถานการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาจากหลายส่วนงาน เช่น ผู้บริหารในการวางนโยบายการพัฒนานิสิต หัวหน้าส่วนงานในการวางกิจกรรมในการส่งเสริมการพัฒนานิสิต อาจารย์ผู้สอนในการดูแลให้นิสิตปฏิบัติตาม และจากนิสิตที่ปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถานศึกษาควรส่งเสริมให้คณาจารย์และนักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแนวทางการพัฒนานิสิต มั่นประชุมปรึกษาหารือกัน หมั่นฝึกจิตตภาวนาให้มากขึ้น ให้นิสิตได้ใช้สติในการเรียนให้มาก ใช้ความรู้ให้เกิดทักษะและประสบการณ์ ตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่าของการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม

2. สถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาอาจารย์ในการเป็นผู้นำ โดยจัดกิจกรรมที่มีการปลูกฝังนวลักษณ์ในโครงการต่างๆ และบูรณาการเข้ากับทุกสาขาวิชา ซึ่งตัวอย่างกิจกรรมที่ได้เสนอไว้ในงานวิจัยครั้งนี้มีหลายกิจกรรมโดยยึดแนวทางการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ตามองค์ประกอบแต่ละด้าน แล้วอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นจะมีน้อยมากเพราะว่านิสิตไม่ได้มากมายนัก สามารถดูแลนิสิตได้ กลุ่มที่มีปัญหาน่าจะเป็นกลุ่มคนที่ทำงาน พอมาเรียนกับเราเวลาที่ต่างกับเราอย่างการจัดกิจกรรม บางที่เขาก้อมากันไม่ได้เพราะต้องทำงาน แต่พวกเขาจะต้องทำหนังสือมาขออนุญาตอย่างถูกต้องเพื่อขอลาว่ามาร่วมกิจกรรมไม่ได้ นี้คือปัญหาเล็กๆน้อยๆที่เกิดขึ้น

3. สถานศึกษาควรมีการกำกับ ติดตาม รายงานผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และนำผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนานิสิต
2. ควรทำการศึกษาวิจัยโดยรูปแบบพุทธบูรณาการเครือข่ายพหุภาคีในการพัฒนานิสิต
3. ควรทำการศึกษาถึงแนวทางในการบูรณาการกิจกรรมกับการพัฒนานิสิต

References

Boonchauy, P. (2007). *A Study of the Process of Constructive Four Aspects of Self-Development (Bhavana 4) Through the Threefold Training (Trisikkha)*. Ph.D. Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhadasa Bhikkhu. (2005). *Human Guidebook (Full Story)*. (4th ed.). Bangkok: Sukkhapapjai.

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. (2015). *College Annul Report*. Nakhon Pathom: Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College.

Bundasak, T. et al. (2016). Being Learners in 21st Century: Teacher and Nursing Students' Perspectives. *Journal of MCU Peace studies*, 4 (2), 175-189.

Charu art [citation needed]. Research and statistical data analysis with SPSS. 10. Edition (Bangkok: business r & DC-2552).

Commission of National Education. (2000). *Reform of learning the most important participant*. Bangkok: Commission of National Education

Government Gazette. (1999). *The National Education Act B.E. 2542*. Vol. 116/74, August 19.

Government Gazette. (2009). *Thai Qualifications Framework for Higher Education; TQF: HEd*. Vol. 126 special books 125 E, August 1.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Mansumitrchai, P. (2017). A Model of Nonviolent Communication through Buddhist Psychology. *Journal of MCU Peace studies*, 5 (2), 76-90.

Manvichien, C. (2017). The Wisdom Development Process from the Pilgrimage at the Four Main Buddhist Pilgrimage Places. *Journal of MCU Peace studies*, 5 (2), 286-298

Metheeworachat, W. (2015). Human Resource Development Model in Line Buddhism of Rajabhat Universities in Lower North of the Second Area. *Journal of MCU Social Science Review*, 4 (1), 190-204.

Phra Dhammapidok (P.A.Payutto). (2003). *Dictionary of Buddhism.* Bangkok: MCU Press.

Phramaha Prakasit Sirimato. (2016). Director of Academic, *Interview*, March 14.

Prasitrattasin, S. (1995). *Research Methodology in Social Sciences*. Bangkok: NIDA.

Silpajaru, T. (2009). *Research and Statistical Data Analysis with SPSS*. (10th ed.). Bangkok: Business R & D.

Sotat, S. (2016). The Causal Factors of Learning in A Happy Way according To the Basis for Success (Iddhipada 4) of The University Students of Bachelor of Arts Programme in Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Journal of MCU Peace studies*, 4 (1), 56-72.

Thong-oon, P. (2016). Vice-Director, *Interview*, March 6.

แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ตามหลักพุทธสันติวิธี

Mahatma Gandhi's Peace building According to Buddhist Peaceful Means

ณัฐศิษย์ เดชาพิพัฒน์กุล, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และ พูนสุข มาศรังสรรค์
Nattasit Dachapipatkhon, Phramaha Hansa Dhammahaso and Poonsuk Masrungson
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: nattasit38@gmail.com

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์มีวัตถุประสงค์ คือ 1. ศึกษาแนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี 2. ศึกษาแนวทางการสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา และ 3. วิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติวิธี เป็นการวิจัยคุณภาพ และนำเสนอในรูปแบบพรรณนา

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

1. แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ได้รับอิทธิพลจากการขัดเกลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่างๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ "อหิงสา" เป็นระบบจริยธรรมของอินเดีย คือการไม่ใช้ความรุนแรง และเน้นพลังแห่งความรัก ความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมือง มหาตมะ คานธี ยึดหลักสัตยาเคราะห์ 2 อย่างคือ 1) สัจธรรมและศรัทธาในสัจธรรม และ 2) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

2. แนวทางการสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา ในหลักธรรมพละ 5 ประกอบด้วย 1) ศรัทธาพละ กำลังแห่งความเชื่อควบคุมความสงสัย 2) วิริยะพละ กำลังแห่งความเพียรควบคุมความเกียจคร้าน 3) สติพละ ความระลึกได้ กำลังแห่งการควบคุมความประมาท การไม่ใส่ใจ ใจลอย ไร้สติ 4) สมาธิพละ ความตั้งใจมั่น กำลังแห่งการควบคุมจิตให้ตั้งมั่น และ 5) ปัญญาพละ ความรอบรู้ กำลังการควบคุมความเพิกเฉยไม่สนใจ หลงงมงาย

3. การวิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติ พบว่า มหาตมะ คานธี สร้างสันติภาพด้วยหลักการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง โดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ ที่ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์ แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นศัตรู การใช้ความไม่รุนแรงนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อ ความวิริยะอุตสาหะ สมาธิ สติ ปัญญา

ความสำคัญ: การสร้างสันติภาพ; มหาตมะ คานธี; พุทธสันติวิธี

Abstract

This thesis aimed to 1) study the way of Mahatma Gandhi's Peace building, 2) to study the way of peace building according to Buddhism, and 3) to analyze Mahatma Gandhi's peace building according to Buddhist peaceful means.

From the research, it is found the followings:

1. The way of Mahatma Gandhi's peace building is influential by the social refinement among various religions. The use of Ahimsa, the Non-violence, as political fighting means is the ethical system of India, and the emphasizing the power of love and virtue is for solving political problems; political leaders have to yield such objectives. Gandhi emphasized the Dhamma for everyone in the society; in politics he successfully applied 'Ahimsa'. Satyagraha is not the use of violence; it is both the administrative principle and the distinguish political-fighting process of Mahatma Gandhi of which was the fighting between the good and the evil. Satyagraha is based on the 2 principles: 1) The truth and the trust in truth, and 2) The continual and consistent actuation.

2. The way of peacebuilding according to Buddhism by Bala consists of 1) Saddha Bala: the energy of controlling confidence, 2) Viriya Bala: the energy of effort controlling laziness, 3) Sati Bala: Mindfulness: the energy of controlling carelessness, un-attention, absent mind and the lack of mindfulness, 4) Samadhi Bala: Concentration: the controlling of attentiveness, and 5) Panna: Wisdom: the energy of controlling neglecting and false belief.

3) In analyzing Mahatma Gandhi's peacebuilding according to Buddhist peaceful means, it is found that the peace the Mahatma Gandhi built was with the avoidance of performing violence by applying Ahimsa and Satyagraha that love among fellowmen must be concerned despite some of them might be enemies. The handling of non-violence is of the application of belief, hard effort, concentration, mindfulness and wisdom.

Keywords: Mahatma Gandhi; Peace building; Buddhist Peaceful Means

บทนำ

โลกนี้มีความขัดแย้งในหลายมิติ ในยุคโลกาภิวัตน์นั้น เป็นสังคมที่มีความซับซ้อนสูง นอกจากนั้นยังเป็นสังคมที่หลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามจะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตัวเองเอาไว้ สาเหตุของความขัดแย้งมาจากตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน เช่น ตัวแปรที่เกี่ยวกับการแสวงหาความต้องการในการดำรงชีพของคน อันทำให้เกิดความขัดแย้งเพื่อแสวงหาการควบคุมภาวะแวดล้อมของมนุษย์ ตัวแปรทางจิตวิทยา ได้แก่ความต้องการและการขัดขืนอำนาจของมนุษย์ สำหรับตัวแปรทางสภาพภูมิศาสตร์ก่อให้เกิดกรณีพิพาทด้านพรมแดนระหว่างประเทศ ตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจทำให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น และการช่วงชิงทรัพยากรในระดับชาติด้วยรูปแบบต่างๆ ส่วนตัวแปรทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนา (Satha-anan, 1986) นอกจากนี้ในทัศนะของเจมส์ โค (James Kho) อธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ ผลประโยชน์ ค่านิยม แนวทาง อำนาจ สถานภาพ และทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นภายในบุคคลเพียงคนเดียว หรือเป็นการขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มองค์กร หรือระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลายๆ กลุ่มของบุคคล (Watthanasap et al., 2002)

มหาตมะ คานธี เป็นนักคิดและเป็นผู้นำชาตินิยมอินเดีย ได้นำประเทศอินเดียให้เป็นเอกราชจากจักรวรรดิอังกฤษ “ท่านมหาตมะ คานธี เป็นบุคคลสำคัญในฐานะนักการเมืองและนักปรัชญาของโลก ความคิดของท่านมีอิทธิพลมากต่อโลกปัจจุบัน” (Adiwattanasit, 1981) สัตยาเคราะห์เป็นหนึ่งในความคิดที่ท่านมหาตมะ คานธี ได้นำเสนอเพื่อจัดการความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยมีพื้นฐานมาจากคำสอนของศาสนาฮินดูที่ท่านนับถือ สัตยาเคราะห์เป็นปฏิบัติการที่ต่อสู้เพื่อความยุติธรรม โดยสันติวิธีท่านมหาตมะ คานธี จึงได้นำสัตยาเคราะห์มาแก้ไขปัญหาทางการเมืองด้วยการนำสัตยาเคราะห์มาปฏิบัติแทนวิธีการที่รุนแรงในการเรียกร้องความไม่เป็นธรรม และต่อต้านรัฐบาลอังกฤษที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมกับประชาชนอินเดียผู้ถูกปกครองเช่น กรณีที่รัฐบาลอังกฤษออกกฎหมายเก็บภาษีเกลือในราคาสูงและรัฐบาลผูกขาดการทำ เกลือในปี ค.ศ. 1930 การออกกฎหมายเกลือในครั้งนี้สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนจำนวนมาก โดยเฉพาะคนยากจนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของอินเดียปฏิบัติการสัตยาเคราะห์เป็นปฏิบัติการที่มหาตมะ คานธีนำมาใช้แทนวิธีการที่รุนแรง สัตยาเคราะห์ไม่ใช่ปฏิบัติการของคนอ่อนแอแต่เป็นปฏิบัติการที่ต่อสู้ด้วยความอดทนเพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรม ด้วยวิธีที่สงบไม่ใช้กำลังความรุนแรง (Satha-anan, 1991) มหาตมะคานธีได้สั่งสอนให้ประชาชนเลื่อมใสในหลักการทั่วไปนี้ และนำเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากความอสัตย์ ทั้งหลาย การใช้วิธีอหิงสาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เราจะเห็นทุกยุคทุกสมัยในการใช้อำนาจและความรุนแรงในการสร้างหรือแก้ไขความขัดแย้ง แต่อหิงสาเป็นความพยายามแก้ไขปัญหาด้วยความไม่รุนแรง เรียกร้องสิ่งที่ถูกต้องอย่าสงบ โดยเชื่อว่าท้ายสุดแล้วสัจจะจะต้องชนะเสมอ ซึ่งมหาตมะ คานธี ได้นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาระหว่างชาวมุสลิมกับชาวอินดู โดยมหาตมะ คานธีเป็นผู้ชักชวนให้ชาวมุสลิมกับ

ชาวฮินดูรักกันและเข้าใจกัน เช่นเดียวกับที่รักชนกลุ่มอื่นๆ เพราะมีความเชื่อว่าต่างก็เป็นบุตรของพระเจ้าในดินแดนแห่งพระเจ้าด้วยกันทั้งสิ้น และด้วยการรณรงค์ตามหลักการของคานธี สามารถระงับข้อพิพาทระหว่างกลุ่มชนและได้รับการยอมรับนับถือทั้งฝ่ายคานธี และฝ่ายตรงข้ามด้วย จนทำให้เชื่อมสมานกลุ่มคนในชาติโดยใช้หลักอหิงสา คือการไม่เบียดเบียนจนทำให้ชาวอินเดียสามารถอยู่ร่วมกับประเทศอังกฤษ ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

เหตุผลในการศึกษาเพราะมหาตมะ คานธี ได้พยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมและชาวอินดู สอดคล้องกับหลักการอันเป็นอุดมการณ์สำคัญของท่านที่ท่านยึดถือ แนวทางนี้มีพื้นฐานมาจากปรัญชาธรรมะ มิใช่กุศโลบายทางการเมืองแต่เป็นแนวทางที่ยึดมั่นในสัจจะมากกว่าอรรถประโยชน์ ดังนั้นจึงเป็นที่เลื่อมใสและเข้าถึงจิตวิญญาณของประชาชนประชาชนอินเดียที่มีความผูกพันกับศาสนาอย่างลึกซึ้ง คือหลักสัตยาเคราะห์ คือการยึดมั่นในความจริง เพราะความจริงเป็นสัจจะ ก็คือพระเจ้าสูงสุดที่มนุษย์บรรลุแล้ว จะถึงความหลุดพ้นในที่สุด วิถีทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายนี้ก็คือ อหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรง ผู้วิจัยนี้จึงสนใจที่จะนำแนวทางของมหาตมะ คานธี มานำเสนอเพื่อเป็นทางเลือกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบพุทธสันติวิธี โดยนำเสนอหลักพละ 5 ซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างอำนาจทั้งภายในและภายนอกของสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์ (Analytical Qualitative Research) โดยศึกษา ค้นคว้าทางเอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

– รวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกอรรถกถามหาฎีกาฎีกาและปกรณวิเสสทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย

– รวบรวมข้อมูลจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสารหนังสือและตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

– วิเคราะห์อธิบายความและแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากที่สุด

– รวบรวมเรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอผลงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. การสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา

ผู้วิจัยนำเสนอ เกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พละ 5 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีหลักคำสอนที่หลากหลาย ที่จะนำมาใช้เป็นแรงขับเคลื่อนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี และนำมาเป็นแนวทาง แก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ผู้วิจัยจึงควร และนำมาเสนอในงานวิจัยในหัวข้อเรื่องของการการวิจัย วิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี โดยนำหลักธรรมพละ 5 มาวิเคราะห์ประยุกต์ บูรณาการใช้ดังกล่าวมา

เพราะหลักธรรม พละ 5 เปรียบเสมือนเป็นตัวกระตุ้นให้มีพลังในการสร้างสรรค์ เป็นแรงบันดาลใจในทุกมุมมอง ที่ควรนำมาเป็นหลักธรรม พละ 5 (Thai Tipitaka) จึงหมายถึงกำลังแรง ความเข้มแข็ง ที่ทำให้ข่มขจัดได้แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม ปลอดโปร่งอย่างเป็นสุข บำเพ็ญกิจอย่างบริสุทธิ์ และเต็มที่ ซึ่งประกอบด้วย สัทธาพละ กำลังคือ ศรัทธา (1) วิริยะพละ กำลังคือวิริยะ (1) สติพละ กำลังคือ สติ (1) สมาธิพละ กำลังคือ สมาธิ (1) ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา (Thai Tipitaka 22/12/16)

สัทธา หมายถึง กำลังคือศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคง อยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออันประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งแล่นไปตามไปรับคุณความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้นๆ ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงามและในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก (P.A. Payutto, 2015) ในความหมายนี้ผู้วิจัยหมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสภาวะที่สังคม มีความสงบสุขปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรี ของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง

วิริยะพละ หมายถึงกำลังความพากเพียร พยายาม ความอุตสาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อจากศรัทธา ตามศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลังของวิริยะ ที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป แต่ดำเนินต่อเนื่องไม่มีหยุดท้อถอย ล้มเลิกกลางคัน การจะทำให้สังคมมีความสมดุล ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความเหลื่อมล้ำ และปราศจากความรุนแรง เป็นสังคมแห่งสันติภาพ ไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากผู้คนในสังคม ถูกหล่อหลอม จากบริบทที่ต่างกัน อัตตาของการยึดมั่น ถือมั่น ย่อมต่างกัน ฉะนั้น การสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องมีความมั่งคงในวิริยะ

สติพละ หมายถึง กำลังคือสติ สติคือความระลึกได้ไม่ลืมเลือนเป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจคนเราให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่ผลุนผลัน ขาดความยั้งคิด การไม่ยั้งคิด การปล่อยวางสติ

ถือเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหายขึ้นได้ การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้องสร้างสันติพละให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบนั้น เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม อย่างปรุโปร่ง สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลังเมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจดันทุรังอย่างไร้จุดหมายปลายทาง นอกจากสร้างสันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย

สมาธิพละ หมายถึง กำลังคือสมาธิ สมาธิในความหมายนี้ ผู้วิจัยหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว เมื่อถูกกระทบ ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ใจที่เป็นสมาธิแน่วแน่ มั่นคงไม่หวั่นไหว ไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิริยะ มั่นคงกับสติ เป็นเหตุให้สิ่งทีเพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งสำเร็จ ไม่ชะงักหรือล้มเลิกกลางคัน หากเมื่อใดใจที่ขาดความมุ่งมั่นในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลายไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง

ปัญญาพละ หมายถึง กำลังคือปัญญา ปัญญาในความหมายนี้ ผู้วิจัยหมายถึง ความฉลาดรอบรู้ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พละกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พละกำลังที่มีอยู่ ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ แต่นำไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกง ย่อมเกิดความเสียหายแน่นอน

ดังนั้น พละ 5 จึงเปรียบเสมือนเป็นพลังผลักดัน ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจให้เกิดศรัทธาในสัมมาทิฐิ เกิดแรงกระตุ้นหนุนส่งความเพียร ประพฤติ ปฏิบัติ บำเพ็ญ ด้วยความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ ไม่มีกิเลสหรือความทุกข์เข้ามาบั่นทอน หรือบีบคั้น ครอบงำจิตใจ และทำให้ได้สร้างสรรค์หาวิธีสร้างสันติสุขสร้างสรรค์สันติภาพ ได้อย่างเต็มที่เต็มพลัง เป็นต้น

2. แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี มหาบรุษของชาวอินเดีย และเป็นชาวอินเดียที่คนทั่วโลกรู้จัก ยกย่องได้ในความกล้าหาญ ความเสียสละ อดทนต่อสู้ จนประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ ด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงได้สำเร็จในหลักการและการปฏิบัติที่ทุกคนรู้จัก คือ หลักอหิงสา หลักสัตยาเคราะห์ และหลักสัจจะ โดยเริ่มต้นด้วยการไม่เห็นแก่ตัว การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเสมอภาคสมถะ ถ่อมตน เรียบง่าย ติดดิน ไม่ทะเยอทะยาน มีความหนักแน่น จริงใจ เข้าได้กับคนทุกวรรณะโดยสิ่งเหล่านี้ได้รับการหล่อหลอมจากการเลี้ยงดูของครอบครัว การเรียนรู้ และแนวทางศาสนา ปัจจัยดังกล่าวส่งผลเป็นเบ้าหลอมให้มหาตมะ คานธี เป็นบุคคลผู้ซึ่งมวลชนเกิดพลังศรัทธาอย่างมากมายกลายเป็นพลังของการสร้างสันติภาพ

มหาตมะ คานธี กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของคนสามัญที่ต่อสู้กับระบอบการปกครองอันไม่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิของตน หลักการของอหิงสาอันเป็นแนวคิดของศาสนาฮินดูนั้นคือการไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ถึงแม้จะถูกทำร้ายก่อนก็ไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง กรณีกฎหมายเกลือ (Louis Fischer, 1982) เป็นการเรียกเก็บภาษีเกลือที่คนอินเดียใช้ในการยังชีพ ประเทศอังกฤษได้เก็บภาษีเกลือ ซึ่งได้สร้างภาระให้กับชาวอินเดียที่ยากจนเป็นอย่างมาก ด้วยคนยากจนบริโภคเกลือมากกว่าคนที่ร่ำรวย คานธีได้ประกาศว่าจะยึดถือแนวทางสันติวิธี และขอให้มาเจรจาอย่างเท่าเทียมร่วมกัน แต่ถ้าข้อเรียกร้องไม่ได้ผลก็จะทำการดื้อแพ่งต่อกฎหมายเกลือ แต่ก็ไม่มีการตอบสนองจากผู้มีอำนาจ คานธีจึงได้ละเมิดกฎหมายที่มีบทลงโทษผู้ที่ไม่ซื้อเกลือจากรัฐบาล ซึ่งเกลือนั้นผูกขาดโดยรัฐบาล

จะเห็นได้ มหาตมะ คานธี มหาบุรุษของอินเดีย ผู้ที่ได้นำศาสนาและการเมืองมาปฏิบัติควบคู่กัน เพื่อใช้ในการนำสันติภาพและความยุติธรรมมอบให้กับชาวอินเดีย กับการเอาชนะใจตนเองโดยไม่หวังผลตอบแทน และด้วยการต่อสู้แบบสันติวิธีที่ไร้ความรุนแรง แต่มหาตมะ คานธีมีอาวุธที่สำคัญ คือพลังแห่งความรัก พลังแห่งความจริง พลังแห่งจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อมโยงถึงความยุติธรรม ซึ่งสันติภาพกับความยุติธรรมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน จนอินเดียได้รับความยุติธรรมและได้รับเอกราชจากอังกฤษ

3. วิเคราะห์แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติ

การสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ด้วยหลักการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง โดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ ที่ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์ แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นศัตรู การใช้ความไม่รุนแรงนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อ ความวิริยะอุตสาหะ สมาธิ สติ ปัญญา ดังนั้นแนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี จึงเป็นแบบอย่างกับผู้นำในยุคต่อมา เช่น เนลสัน แมนเดอลา และชื่อเสียงของมหาตมะ คานธี ยังคงเป็นที่กล่าวขานถึงทั่วทุกมุมโลกสมกับคำกล่าวของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวถึงมหาตมะ คานธี ว่า “เป็นผู้นำของประชาชนโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจจากสิ่งภายนอกเป็นนักต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ผู้ตำหนิการใช้กำลังรบ เป็นบุคคลผู้เปี่ยมไปด้วยสติปัญญาและความอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้มีพละกำลังคือความเด็ดเดี่ยวและความเสมอต้นเสมอปลายอย่างไม่เปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่อุทิศกำลังทั้งหมดเพื่อยกระดับจิตใจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นบุคคลที่เผชิญหน้ากับความก้าวร้าวโหดเหี้ยมของยุโรป ด้วยศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ธรรมดานี้เอง และทุกครั้งก็สามารถอยู่เหนือกว่า”

ศรัทธาพละกับกับการสร้างสันติภาพ

คานธี เป็นผู้นำคนสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้องอิสรภาพของอินเดีย จากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษ โดยใช้วิธี อหิงสา ซึ่งภายหลังได้กลายเป็นต้นแบบของการประท้วงแบบสันติที่ได้รับการยกย่อง มหาตมะ คานธี เริ่มเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านทางความคิดทางการเมือง เนื่องจากกฎหมายใหม่กำหนดให้ชาวอินเดียทุกคนจะต้องเข้ารับการจดทะเบียนและพิมพ์ลายนิ้วมือ ข้อบังคับนี้รวมถึงการให้หญิงชาวอินเดียต้องเปลื้องผ้าต่อหน้าตำรวจผิวขาว เพื่อกรอกตำหนิรูปพรรณลงในทะเบียนด้วย ด้วยความโกธรแค้น

ชาวอินเดียประมาณ 3,000 คน มารวมตัวกันที่เมืองโยฮันเนสเบิรต์ เพื่อวางแผนการตอบโต้ เขาลุกขึ้นแล้วก็พูดว่า “เราจะสวดขอต่อพระเป็นเจ้าว่า เราจะเข้าคุก และเราจะอยู่ในนั้นจนกว่ากฎหมายนี้จะถูกเพิกถอน และเราจะยอม” คำพูดของเขาจุดประกายให้เกิดการต่อต้านครั้งยิ่งใหญ่เป็นประวัติการณ์ของมวลชนผู้ประท้วงกระทำตามอย่างคานธี พวกเขาอดทนต่อการทุบตีของตำรวจ ยอมรับความเจ็บปวดอย่างกล้าหาญโดยไม่ตอบโต้

ในปี 1906 ในระหว่างการประท้วงกฎหมายฉบับใหม่ที่บังคับให้ชาวอินเดียต้องลงทะเบียนกับทางการ คานธีได้ใช้วิธีการต่อสู้ที่เรียกว่า “สัตยาเคราะห์” หรือการต่อสู้คัดค้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นครั้งแรก เขาเรียกร้องให้ชาวอินเดียปฏิเสธที่จะทำตามกฎหมายและยินยอมรับโทษ แทนการต่อต้านโดยใช้ความรุนแรง แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับจากชาวอินเดีย ตลอดระยะเวลา 7 ปีของการต่อสู้ มีชาวอินเดียหลายพันคนถูกคุมขัง บางคนถูกโบย หรือกระทั่งถูกยิง จนทำให้รัฐบาลแอฟริกาใต้ถูกกดดันจากการใช้ความรุนแรงกับผู้ที่ประท้วงโดยสันติ และต้องเจรจาประนีประนอมกับคานธีในที่สุด

รูปแบบการต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรงด้วยการปิดล้อมศูนย์ลงทะเบียนอย่างสันติ เผาบัตรลงทะเบียน ทำให้เกิดการจับกุมและเกิดการลงโทษอย่างสง่างามตามที่ถูกตัดสิน การประท้วงของคานธี ส่งผลให้เกิดการรอมชอมบางประการซึ่งน้อยกว่าการเรียกร้องเดิมของเขา ปฏิบัติการสัตยาเคราะห์ เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งโดยมีสตรีและคนงานเหมืองชาวอินเดียเข้าร่วมต่อต้านมาตรการต่างๆ เช่น การเก็บภาษีรัชชูปการ การปฏิเสธการรับรองการแต่งงานของชาวอินเดีย ระเบียบการเข้าเมือง และระบบแรงงานตามสัญญาผูกมัด การประท้วงครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างท้วมท้นและนำไปสู่หนทางออกกฎหมายผ่อนปรนการจำกัดสิทธิในปี ค.ศ. 1914

ด้วยความเชื่อความศรัทธาที่แน่วแน่ในคุณงามความดีว่าทำดีได้ดี เมื่อศรัทธาว่ามนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ตลอดระยะเวลาในแอฟริกาใต้ของคานที ทำให้การรวมตัวของคนอินเดียที่เข้ามาอยู่ในแอฟริกาใต้ มีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นโดยการเรียกร้องตามแนวของคานธี เรื่องสัตยาเคราะห์ การรวมกันเป็นกลุ่มสามารถเป็นแรงกดดันได้ไม่มากก็น้อยแต่กระนั้น จำต้องอาศัยพลัง คือ หัวใจ ความอดกลั้น ของชาวอินเดียที่อาศัยในแอฟริกาใต้อีกด้วย การใช้ความพยายามในด้านการเรียกร้องของ คานธี เห็นเป็นรูปธรรมและเป็นประโยชน์แก่คนในชนชาติอินเดียในแอฟริกาใต้ และยังผลให้เกิดแก่คนในชนชาติอื่นอีกด้วย

วิริยะพละกับการสร้างสันติภาพ

การเดินทางกลับมาประเทศอินเดียของคานธี ช่วงแรกคานธีเดินทางไปทั่วประเทศด้วยการ “ปิดหู ปิดตา ปิดปาก” ดังคำแนะนำของ ครูทางการเมือง” ของโคปาลา กฤษณะ โคขเล การสังเกตุทำให้เขาสรุปได้ 2 ประการ คือ

1) การเรียกร้องเอกราชจะยังไม่ใช่วาระ แต่ก็มีการต่อต้านกฎข้อบังคับที่กดขี่ของอาณานิคมขึ้นเรื่อยๆ

2) อินเดียอยู่ในสภาวะ “เสื่อมถอย” สืบเนื่องจากการปกครองโดยต่างชาตินานหลายทศวรรษ เป็นเหตุให้ชาวอินเดียแตกแยก แบ่งชนชั้นวรรณะ หัวอ่อน ขาดสำนึกทางสังคมและคุณธรรมของพลเมือง นอกเสียจากจะได้รับชีวิตใหม่ “เกิดใหม่”

คานธีเดินทางกลับอินเดียในปี ค.ศ. 1915 และเริ่มต้นงานทางด้านการแก้ไขปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน เขาจัดการประท้วงกดดันบรรดาเจ้าที่ดินซึ่งรัฐบาลอังกฤษให้การหนุนหลัง เพื่อลดการกดขี่ขูดรีด และแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหาร เขารวบรวมทีมงานอาสาสมัครตระเวนไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อเรียนรู้ปัญหาและสร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้าน มีการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล และกระตุ้นให้ชาวบ้านต่อสู้กับการถูกกดขี่ขูดรีด

ต่อมาได้มีการรวมพลังกันต่อสู้เพื่ออิสรภาพของอินเดีย มีการตั้งพรรคการเมืองชื่อพรรค National Congress ขึ้น จุดประสงค์มิได้เล่นการเมือง แต่มุ่งไปที่การหาทางปลดปล่อยอินเดียให้เป็นเอกราช มีการรณรงค์ให้ความรู้และปลุกระดมความเป็นชาตินิยมขึ้นในอินเดีย นำโดยคานธี ซึ่งชาวอินเดียเรียกด้วยความยกย่องว่า “มหาตมะ” (Mahatama แปลว่า Great Soul) ผู้ใช้วิธีอหิงสา (non-violence) ต่อสู้กับผู้ปกครองอังกฤษอย่างเงียบๆ คานธีเป็นผู้นำชาวอินเดียทั้งประเทศทำการประท้วงอย่างสันติในปี ค.ศ. 1922 และได้นำชาวอินเดียต่อต้านกฎหมายเรียกเก็บภาษีเกลือของอังกฤษในปี ค.ศ. 1930 และเดินขบวนครั้งใหญ่เรียกร้องให้อังกฤษปลดปล่อยอินเดียในปี ค.ศ. 1942 มีการก่อการจลาจลกลางเมืองจนถึงขั้นนองเลือดเกิดขึ้นในหลายเมืองของอินเดีย เหตุการณ์เหล่านี้บีบบังคับให้อังกฤษต้องทำความตกลงยอมยกอำนาจการปกครองประเทศให้อินเดีย ในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1947 ซึ่งชาวอินเดียถือว่าเป็นวันประกาศอิสรภาพและวันหยุดราชการของประเทศ

“หนทางแห่งความดีนั้น ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า บุคคลผู้ต้องการประกอบคุณงามความดีนั้น ย่อมไม่เห็นแก่ตัวและไม่รีบร้อน เขารู้ดีว่าการกระทำให้ผู้อื่นซาบซึ้งในคุณงามความดีนั้น ต้องอาศัยเวลา” (Dhirendra Mohan Datta, 1972) คำพูดสั้นๆ แต่เต็มไปด้วยความหมายของคานธี พิสูจน์ให้ชาวโลกได้เห็นถึงความวิริยะ มุมานะ ประกอบคุณงามความดี เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องเตือนสติในการลดทอนกิเลส “เรามีชีวิตเพื่ออยู่ไม่ใช่เพื่อกิน และตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์อันสวยสดงดงาม เราจะทำทุกอย่างพอเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดเท่านั้น ชีวิตของเรามีค่าก็ต่อเมื่อสามารถบังคับจิตใจให้ควบคุมร่างกาย ให้ได้รับสิ่งที่พอประทังชีวิตเท่านั้น มีคนจำนวนมากที่ทำให้ชีวิตพินาศไปกับการกินดีอยู่ดีแบบคนมีอันจะกิน” การมีความสมถะ ถ่อมตน ไม่ทะเยอทะยาน ไม่ระแวงสงสัยในผู้อื่น เป็นผู้มีความหนักแน่น มั่นคง จริงใจ ไม่มีเล่ห์เหลี่ยมแอบแฝงความไม่เห็นแก่ตัว (Mahatma Gandhi, 1985) หมู่บ้านหรือชุมชน เป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาและการพัฒนาสังคมและการให้ความรักแก่คนทุกจำพวกโดยเท่าเทียมกัน แสดงให้เห็นความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ของคานธี บุคลิกภาพของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่นี้ มีความสอดคล้องกับคำว่าสันติภาพเป็นอย่างยิ่ง

ความพากเพียร ทุกอย่างที่จะสำเร็จ ไม่ใช่นั่งเฉยๆ และก็นึกให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนั้นก็เกิดขึ้นเป็นไป เพราะฉะนั้นจึงต้องมีวิริยะ มีความเพียรที่จะกระทำสิ่งนั้นให้เกิด ให้สำเร็จได้

สติพละกับการสร้างสันติภาพ

สติจดจ่อตั้งมั่นอยู่ในเรื่องนั้นๆ มีศรัทธาวิริยะแล้วอาจที่จะหลงไปได้เชื่อในสิ่งที่ไม่ถูกก็มี เพียรพยายามในสิ่งที่ผิดก็มี ถ้าหากสติไม่ควบคุมไว้ว่าสิ่งนั้นควรหรือไม่ควรสิ่งนั้นผิดหรือถูก ความหวังสูงสุดของคานธีก็คือ การได้เป็นสุภาพบุรุษอังกฤษ สวมหมวก Top Hat ถือไม้เท้าหัวเลี่ยมเงิน เรียนเต้นรำ สีไวโอลิน และเรียนภาษาฝรั่งเศส ทว่าสิ่งเหล่านี้ คือสิ่งที่คานธีได้รับกับเป็นเพียงสิ่งใหม่ๆ ที่ได้ประสบพบเจอและเรียนรู้ กลับไม่ได้ทำให้คานธีหวั่นไหวในความเจริญที่แตกต่างอินเดียบ้านเกิด คานธีกลับใช้ชีวิต สมถะ รับประทานอาหารมังสวิรัติ

. คานธีพูดถึงคืนอันหนาวเหน็บนั้นให้ฟังในเวลาต่อมาว่า เป็นประสบการณ์ที่สร้างสรรค์ที่สุดในชีวิต คานธีคิดจะกลับไปอินเดียแต่ปฏิเสธความคิดนั้นเพราะเห็นว่าเป็นการขี้ขลาด เขาคิดว่าจะยอมรับความไม่เท่าเทียมกันนั้นแต่ก็ขัดกับความรู้สึกของตนเอง เขาคิดว่าจะใช้กำลังเข้าต่อสู้ แต่ก็ต้องล้มเลิกเพราะไม่สมควร ทางเลือกเพียงอย่างเดียวที่เหลือก็คือ “อยู่และต่อต้าน” ในวันรุ่งขึ้นเขาจับรถไปอีกขบวน สัปดาห์ต่อมาเขาจัดประชุมผู้อพยพชาวอินเดียขึ้น ด้วยวัย 24 ปี ความคิดอ่านของคานธีเติบโตเกินตัว เพื่อจะฝ่าฟันอุปสรรคซึ่งใหญ่ขึ้น สิ่งนี้ทำให้เขารู้สึกว่าตัวเองมีความหมาย เขาต้องอยู่ต่อไป ต้องต่อสู้เพื่อสิทธิของชาวอินเดีย และในท้ายที่สุดเพื่อสิทธิของคนผิวดำทุกคน และนั้นคือจุดเริ่มต้นของมหาตมะ เมื่อคานธี เริ่มวิวัฒน์ตัวเองเป็นมหาตมะผู้ยิ่งใหญ่ (Bhikhu Parekh, 2001)

สำหรับคานธี ศาสนาเป็นเรื่องของวิธีที่คนคนหนึ่งใช้ชีวิต ไม่ใช่สิ่งที่เขาเชื่อ ศาสนาเกี่ยวข้องกับศรัทธาที่ผ่านการใช้ชีวิตละมีชีวิต มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน ทุกการกระทำทุกกิจกรรมของมนุษย์จึงเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ทั้งกับตนเองและผู้อื่นการกระทำของมนุษย์กระทบผู้อื่นและหล่อหลอมบุคลิกและวิถีชีวิตของผู้กระทำ อีกทั้งอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมนุษย์พัฒนาตนเอง ก็จะปลุกผู้อื่นให้ตระหนักถึงศักยภาพของตน เป็นแรงบันดาลใจสนับสนุนและส่งเสริมผู้อื่นด้วยเช่นกัน เมื่อล้มเหลวผู้อื่นก็ได้รับความเสียหายไปด้วย

สมาธิพละกับการสร้างสันติภาพ

นางปุตลิบา มารดาของคานธี เป็นผู้หญิงที่มีอิทธิพลต่อคานธี นางอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ไม่เคยได้เข้ารับการศึกษาจากโรงเรียนใดๆ แต่นางมีปัญญาความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ชีวิต นางเป็นคนซื่อสัตย์และเคร่งศาสนา นางได้ปลูกฝังให้คานธีรู้จักความรับผิดชอบและมีวินัยในชีวิต ไม่ใช่มีวินัยแบบออกคำสั่งอย่าง

ทหาร แต่เป็นวินัยในตัวเอง อันเกิดจากการตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณ โดยนางจะสอนด้วยการปฏิบัติให้เห็นมากกว่าสอนด้วยการออกคำสั่ง นางไม่เพียงแต่สวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำวัน แต่ยังแปรเปลี่ยนคำสวดภาวนานั้นไปเป็นการปฏิบัติและการดำเนินชีวิต

“จิตที่ขาดการควบคุมนั้นเปรียบเสมือนเรือนของผีร้าย” คำสอนของมารดาคานธี ซึ่งจะเห็นผลกระทบของจิต ที่ขาดการควบคุม เวลาที่พ่ายแพ้ต่อสิ่งยั่วยวนทั้งหลาย มนุษย์จะบอกตัวเองว่า ขาดมันไม่ได้ การยอมละวางและรู้จักใช้ชีวิตโดยปราศจากของบางอย่างนั้น คือวิธีควบคุมจิตใจ การจะละเว้นจากของบางอย่างที่ชอบมากๆ ไว้สักพักหนึ่ง แล้วตั้งใจรักษาสัตย์ที่ให้ไว้อย่างจริงจัง โดยปกติเวลาจะสมาทานศีลพวกนี้เมื่ออยู่ในสถานที่แห่งการภาวนา โดยขอให้พระผู้เป็นเจ้าเป็นพยาน เพื่อที่ว่าหากละเมิดคำปฏิญาณ ก็แสดงว่าไม่มีความซื่อสัตย์ต่อตัวเอง และต่อพระเจ้าด้วย

การที่มารดาของคานธีมีทัศนคติมุ่งรับใช้และเสียสละ เพื่อขัดเกลาตนเองและเกื้อกูลผู้อื่น ทั้งยังทำสิ่งเหล่านี้ด้วยรอยยิ้มได้ส่งผลถึงคานธี ประสบการณ์ที่ได้รับในวัยเด็ก เป็นแรงบันดาลใจให้คานธีแสวงหาสัจธรรมขั้นสูง ตระหนักถึงอานิสงส์ของการสวดภาวนา มีวินัยและความจริงใจในการแสวงหาความจริง (Gandhi)

เมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ คานธีตระหนักถึงความสำคัญของการสมาทานและตั้งใจรักษาสัจจะเพื่อรักษาศรัทธาให้บริสุทธิ์ เช่น ความตั้งใจในการอดอาหารสอนให้รู้ว่าไม่ต้องตกเป็นทาสของอาหาร สามารถเป็นนายเหนือความติดใจในรสอาหาร ก็จะทำให้เป็นนายทั้งกายและใจ คานธีให้ความสำคัญเรื่องการมีวินัยในเรื่องทั่วๆ ไปโดยเฉพาะในเรื่องการติดในรสอาหารแล้ว ถือเป็นเรื่องจำเป็นต่อความเข้าใจและฝึกฝนหลักอหิงสา เพราะเป็นการเรียกร้องให้ต้องอดทนต่อความยากลำบากขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานทั้งปวง เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรมและเพื่อเปลี่ยนแปลงจิตใจของฝ่ายตรงข้าม

คานธีจัดเวลาของตัวเองเพื่อสวดมนต์เป็นประจำทุกวัน การสวดมนต์นี้จะมีทั้งพิธีทางศาสนาฮินดูหรือศาสนาอื่น โดยจะใช้บทสวดจากทุกศาสนาสำคัญๆ ที่มีอยู่ในโลก ส่วนคนที่เข้าร่วมก็มาจากต่างศาสนากัน พิธีสวดมนต์มักกระทำขึ้นกลางแจ้ง หรือในห้องซึ่งจุคนได้สองถึงสามร้อยคน โดยไม่มีการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนาใดๆ และจะทำตามเวลาที่กำหนดไว้ชัดเจนในช่วงเช้าหรือเย็น ในทุกๆ แห่งที่คานธีพักอยู่ เพื่อที่ว่าใครที่สนใจก็สามารถเข้าร่วมได้ โดยจะมีคนต่างวรรณะ ต่างศาสนา ทุกสาขาอาชีพมาร่วมสวดมนต์ด้วย จำนวนคนที่มาร่วมสวดมนต์บางครั้งก็ถึงหลักพัน

เป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือการเติบโตทางจิตวิญญาณ และชำระตนให้บริสุทธิ์ เรื่องเพศเป็นเพียงบันไดขั้นหนึ่งของชีวิต เช่นเดียวกับการแสวงหาทรัพย์สมบัติและความสุขในชีวิต ที่เราทุกคนต้องผ่านไปให้ได้ เพื่อจะกลายเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐกว่า หนทางที่บรรลุทางจิตวิญญาณ และความหลุดพ้นขั้นสูงสุด ไม่อาจกำหนดได้จากจำนวนครั้งที่เราสวดมนต์ แต่ด้วยการมีวินัยที่เราต้องฝึกฝนในทุกด้านของชีวิติ และความพยายามอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้จิตใจและจิตวิณญาณเข้มแข็ง โดยอาศัยความอ่อนน้อมถ่อมตนและยึดมั่นในความจริง “ข้าพเจ้าไม่ต้องการให้บ้านของข้าพเจ้ามีผนังล้อมทุกด้านและหน้าต่างปิดสนิท ข้าพเจ้าต้องการ

ให้วัฒนธรรมของทุกดินแดนพัดผ่านไปทั่วบ้านอย่างเสรีเท่าที่เป็นไปได้ แต่ข้าพเจ้าปฏิเสธที่จะถูกวัฒนธรรมใดก็ตามพัดจนล้ม" (Bhikhu Parekh, 2001)

ปัญญาพละกับการสร้างสันติภาพ

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ผู้นำที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวอินเดียด้วยวิธีอหิงสา มีแค่ 2 มือเปล่ากับความมุมานะไม่หวั่นต่อเหตุการณ์ใดๆ อังกฤษต้องยอมคืนเอกราชให้กับอินเดีย ภาวะความเป็นผู้นำในแบบของคานธีนี้ไม่ได้มาเพราะพรสวรรค์ แต่ได้มาเพราะความมุ่งมั่นและกล้าแสดงออกถึงจุดยืนของตัวเอง คานธีกลายเป็นผู้นำในแบบครองใจผู้คนด้วยการกระทำไม่ใช่การใช้อำนาจใดๆ มาบังคับ เมื่อครองใจคนให้ศรัทธาในตัวเขาได้แล้วก็ไม่ยากที่จะนำพาผู้คนไปสู่เป้าหมายใหญ่ที่ต้องการ

บุคคลในประวัติศาสตร์อินเดียที่ทุ่มเทจิตวิญญาณ เพื่ออิสรภาพของชาวอินเดียและความเท่าเทียมกันของมนุษย์จากชีวประวัติของมหาตมา คานธี สามารถแสดงให้เห็นมรดกตกทอดในเรื่องสิทธิมนุษยชน การเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของมหาตมา คานธี ได้ในหลากหลายแง่มุม อาทิเช่น

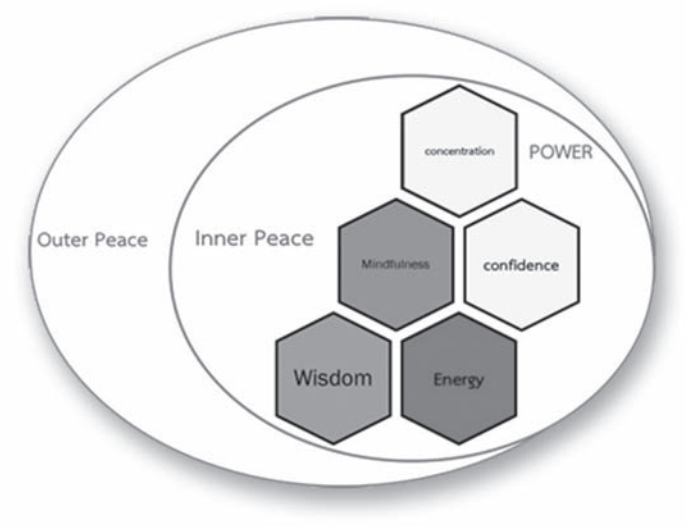
1) ความเท่าเทียมกันในการใช้ทรัพย์สินสาธารณะ เช่น รถไฟที่แม้คนดำจะมีเงินซื้อตั๋วชั้นหนึ่งแต่ก็ไม่มีสิทธิจะนั่งชั้นเดียวกับคนผิวขาว ทำให้คานธีพยายามหาทางกำจัดความอยุติธรรม ไม่ต้องก้มหัวให้กับสิ่งที่กำลังละเมิดสิทธิมนุษยชน

2) ความเท่าเทียมกันในเพศสภาพ ไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงทุกคนล้วนเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน กฎหมายใหม่ของอังกฤษในอินเดียละเมิดสิทธิสตรี และในประเทศอินเดียก็มีการกดขี่เพศหญิง คานธีจึงเรียกร้องให้ผู้หญิงมีส่วนรับผิดชอบต่อสังคมได้เท่าเทียมกับผู้ชาย สามารถปลดปล่อยสตรีนับล้านให้เป็นอิสระและเป็นพลังเสริมอย่างใหม่ให้แก่มวลชน

3) สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรและวัตถุดิบ อินเดียภายใต้การปกครองของอังกฤษ คนอินเดียถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงวัตถุดิบของตนเองโดยเฉพาะเกลือ คานธีปลุกให้ชาวอินเดียลุกขึ้นจากการถูกกดขี่และวางแผนการต่อต้านการเก็บภาษีไม่เป็นธรรมของอังกฤษ ให้ทุกคนจะมีสิทธิในการเข้าถึงสิ่งที่เป็นของประเทศตนได้ตรง

4) สิทธิมนุษยชนในด้านความเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งชนชั้นและวรรณะ ศาสนาพราหม์ ฮินดูมีความเชื่อเรื่องชนชั้นในสังคม หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษหรืออาจขับออกจากวรรณะได้ คานธีเป็นบุคคลที่ปฏิเสธระบบชนชั้นวรรณะ ถือว่าทุกคนเท่าเทียมกันจึงได้เปลี่ยนแปลงระบบชนชั้นของอินเดีย ทำให้การถูกกดขี่และสิ่งที่ไม่เป็นธรรมต่างๆ ในประเทศอินเดียได้รับความชอบธรรมมากขึ้น โดยยึดหลักอหิงสาที่ประกอบด้วยหลักการแห่งความรัก ความอดทน ความกล้าหาญ ความบริสุทธิ์และความซื่อสัตย์

ทุกคนจะมีภาวะความเป็นผู้นำเกิดขึ้นตามธรรมชาติแห่งวัย เพียงแต่ว่าเรามักจะแสดงออกถึงความเป็นผู้นำที่แตกต่างกันออกไป แต่การที่เราจะครองใจผู้ตามให้มากที่สุด ด้วยวิธีที่ทรงพลังที่สุดก็คือการปฏิบัติตัวให้พวกเขาได้เห็นเป็นแบบอย่าง เช่นเดียวกับมหาตมะคานธี ปฏิบัติตัวจนทุกคนเกิดความเลื่อมใสในตัวเขา และที่สำคัญที่สุดคือความไม่ย่นย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ สามารถแสดงได้ดัง แผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติ

สรุป

มหาตมะ คานธี สร้างสันติภาพด้วยหลักการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง โดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ ที่ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์ แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นศัตรู การใช้ความไม่รุนแรงนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อ ความวิริยะอุตสาหะ สมาธิ สติ ปัญญา ด้วยความเชื่อความศรัทธาที่แน่วแน่ในคุณงามความดีว่าทำดีได้ดี เมื่อศรัทธาว่ามนุษย์ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม ตลอดระยะเวลาในแอฟริกาใต้ของคานที ทำให้การรวมตัวของคนอินเดียที่เข้ามาอยู่ในแอฟริกาใต้ มีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นโดยการเรียกร้องตามแนวของคานธี เรื่องสัตยาเคราะห์ การรวมกันเป็นกลุ่มสามารถเป็นแรงกดดันได้ไม่มากก็น้อยแต่กระนั้นจำต้องอาศัยพลัง คือ หัวใจ ความอดกลั้น ของชาวอินเดียที่อาศัยในแอฟริกาใต้อีกด้วย การใช้ความพยายามในด้านการเรียกร้องของ คานธี เห็นเป็นรูปธรรม และเป็นประโยชน์แก่คนในชนชาติอินเดียในแอฟริกาใต้และยังผลให้เกิดแก่คนในชนชาติอื่นอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผู้นำที่ยึดมั่นค่านิยมหลักเรื่องสัจจะความจริง และอหิงสา ไม่เคยยอมประนีประนอมในหลักการนี้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์แบบไหน สัจจะและอหิงสาล้วนเป็นปรัชญาด้านศีลธรรม คานธีเชื่อว่าตัวเองไม่ได้มีอะไรใหม่มาเผยแพร่แก่โลก ค่านิยมเหล่านี้มีมาพร้อมกับมนุษย์เรา แต่สิ่งที่เป็นนวัตกรรมของคานธี คือ การ

ทดลองใช้ค่านิยมที่เชื่อมั่นว่าถูกต้อง ในขอบเขตที่กว้างขวางมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ นำค่านิยมที่เคยยึดมั่นอยู่ภายในตัวเองออกไปสู่พื้นที่สาธารณะ

ข้อเสนอเชิงวิชาการ

1. ควรวิจัยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของมหาตมะ คานธี ในการสร้างสันติภาพ มุ่งเน้นการสร้างสันติภาพโดยปราศจากความรุนแรง

2. ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลโดยตรงและอิทธิพลโดยอ้อมต่อการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ตามแนวพุทธสันติ

References

Adiwattanasit, C. (1981). *History and Social Concepts*. Bangkok: Kasetsart University.

Bhikhu Parekh. (2001). GANDHI: Very Short Introduction. UK: Oxford University Press.

Dhirendra Mohan Datta, (1972). *The Philosophy of Mahatma Gandhi, Third Priming*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Gandhi, M. (1985). *The Answer to the Village, Rossana Kositrakul*. (2nd ed). Bangkok: Komolkeemthong Foundation.

Louis Fischer. (1982). *Gandhi His life and message for the World*. England: Penguin Books.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

Satha-anan, C. (1991). Challenge the alternative: Violence and Non-Violence. Bangkok: Komolkeemthong Foundation.

Satha-anan, C. (1986). Violence against peace in *Peace Studies and Conflict Resolution* Bangkok: Chulalongkorn University.

Kho, James. (2002). *Guide the process of managing disputes*. Watthanasap, W. tr.. Nonthaburi: King Prajadhipok's Institute.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธี เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
An Application of Buddhist Peaceful Means to Develop Teamwork of Preaching Monks at Sisaket Buddhist Sangha College

พระสมพงษ์ ชินวโส, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ
ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์
Phra Sompong Jinavamso1,Phramaha Duangden Thitañāno and
Kanthong Wattanapradith
สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Peace Studies Program. Graduate School. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
79 M.1. Lamsai. Wang-noi. Phra Nakorn Si Ayutthaya 131710. Thailand
1Corresponding Author. E-mail: niwarana2514@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ 2) ศึกษาหลักพุทธสันติวิธีเพื่อการทำงานเป็นทีมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธสันติวิธีเพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า

1) ปัญหาในการทำงานเป็นทีม คือ ความไม่เข้าใจในจุดประสงค์และบทบาทหน้าที่ของตน การประสานงาน ความไม่พร้อมของผู้จัดโครงการ ขาดอุปกรณ์เครื่องมือ ขาดพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ และขาดผู้ประสานงาน

2) พุทธสันติวิธีที่ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม คือ หลักสาราณียธรรม 6 ได้แก่ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณโภคี ศีลสามัญญตา และ ทิฏฐิสามัญญตา เป็นแนวทางแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในการทำงานเป็นทีม ท่าทีของความเป็นมิตรและความร่วมมือ เกิดการผ่อนปรนเข้าหากัน และความเห็นพ้องต้องกัน

3) การประยุกต์หลักพุทธสันติ เพื่อการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ในระดับบุคคลช่วยส่งเสริมและสร้างแนวทางให้พระวิทยากรได้ใส่ใจในการปฏิบัติงานร่วมกัน ปรับท่าทีการทำงานด้วยความทุ่มเท ช่วยเหลือกิจกรรมอย่างจริงใจ ความเคารพให้เกียรติกัน ใช้วาจาสุภาษิตในการสื่อสาร เป็นกัลยาณมิตร มีจิตสาธารณะ และมุ่งสร้างประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ส่วนในระดับการบริหารจัดการทีมจะต้องมีการจัดตั้งกองทุน ร่วมจัดทำคู่มือระเบียบการปฏิบัติให้กับทีมพระวิทยากร การยืนหยัดอุดมการณ์เผยแผ่คำสอน และสร้างปัญญาตื่นรู้กับสังคม

คำสำคัญ: ทีมงาน; พระวิทยากร; สาราณียธรรม

Abstract

This research has the following three objectives, 1) to study the problems of teamwork of preaching monks at Sisaket buddhist Sangha college, 2) to study the concept of the Buddhist peaceful means in teamwork in theravada Buddhist texts, and 3) to study the application of the Buddhist peaceful means to development the teamwork of preaching monks at sisaket Buddhist Sangha college. This research is a qualitative and field research.

As the result, firstly, the problems of teamwork can be enumerated as: lack of understanding the purpose and their roles, lack of coordination, lack of the project manager, lack ok equipment of training, lack of coordinator. Secondly, the Buddhist peaceful means of teamwork can be applied in are: Sārānīyadhamma, Mettā-Kāyakamma, Mettā-Vacīkamma, Mettā-Manokamma, Sādhāranabhogī, Sīlasāmaññata, and Diṭṭhisāmañ-ñata. These are the ways of solving conflict and creating harmony in teamwork. Furthermore, the attitude of friendship, cooperation, adjusting, and agreement also should be applied.

Finally, an application of the Buddhist peaceful means of preaching monks at Sisaket Buddhist Sangha college can be divided into two levels: personal and team management level. On the personal level, if a monk can adjust his attitude, it will be helpful and supports cooperation among them. Furthermore, the way of Sārānīyadhamma encourages and creates guidelines for the preaching monks to work together. They should work with dedication, sincerity, respecting, and honoring each other. For communicating, they should take Sammāvācā or Right Speech, good friendship, and public mind. On the level of team management, monks should set up the fund, publish a manual, stand on the ideology, propagate the teachings, and evoke society.

Keywords: Teamwork; Preaching Monks; Sārānīyadhamma

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับพระภิกษุสงฆ์สาวกเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลายเราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (Thai Tipitaka: 4/32/40) จากพระพุทธดำรัสนี้ เป็นเครื่องชี้ให้ทราบชัดถึงบทบาทสำคัญของพระภิกษุสงฆ์ คือการสื่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลก การเผยแผ่ สืบสานและถ่ายทอด ถือว่าเป็นภารกิจอันสำคัญของพระภิกษุสงฆ์ที่พึงปฏิบัติ นอกจากนั้นแล้ว การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด จึงเป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจ ทำให้พุทธศาสนิกชนได้ประพฤติปฏิบัติตาม ความสำเร็จในการทำหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ ก็คือ พุทธศาสนิกชนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (Department of Religious Affairs. 1997) ทีมงานพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษได้ทำงานทั้งในแง่พระวิทยากรรุ่นใหม่ และนักเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนและเยาวชนในทั่วทุกพื้นที่โดยอาศัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ปี 2560-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ซึ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทุนมนุษย์ และการพัฒนานั้นมุ่งเน้นการพัฒนาเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ผลสรุปว่า ผู้ผ่านการอบรมแล้วมีความพึงพอใจในระดับมากในทุกด้าน และโครงการเผยแผ่ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความเชื่อมากที่สุดของประชาชนและเยาวชน ถือเป็นรูปแบบของการเผยแผ่เชิงรุก ซึ่งการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความเสียสละของพระวิทยากร ทุ่มเทกำลังกายและกำลังใจอย่างไม่คิดเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนตัว แต่เห็นประโยชน์ของผู้อื่น และความสุขสงบของสังคมเป็นหลัก (Include Buddhist missionary activities, Aug 27, 2017)

หลักการพระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญแก่ประชาชนและสังคมมายาวนานนับพันๆ ปีในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า แต่ภายหลังบทบาทของพระสงฆ์ได้ลดลงไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง วัด พระสงฆ์กับประชาชนนั้นก็ห่างกัน ขาดการส่งเสริมและไม่ได้รับการร่วมมือในกิจกรรมการทางศาสนาเท่าที่ควร ส่งผลให้โอกาสของประชาชนที่จะได้ศึกษารับรู้หลักธรรมทางศาสนาก็น้อยลง มีผลทำให้คุณธรรม จริยธรรมในสังคมเสื่อมลง ประกอบกับสังคมในปัจจุบันมีการพัฒนาในด้านวัตถุ มากกว่าการพัฒนาในด้านจิตใจ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนไม่สนใจในการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ดังนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบได้กำหนดแนวทางดำเนินกิจการพระศาสนาให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและช่วยชี้แนวทางที่ถูกต้อง และเป็นศูนย์รวมจิตใจ (National Buddhism Office. 2016)

ดังนั้น วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษจึงได้มุ่งปฏิบัติพันธกิจที่สำคัญ คือ การให้บริการทางวิชาการในพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความมุ่งมั่นในการให้การบริการวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาแก่คณะสงฆ์และสังคม รวมทั้งส่งเสริมการเรียนรู้ และความร่วมมืออันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนในระดับท้องถิ่นและภูมิภาค (Sisaket Buddhist Sangha College, Feb 11, 21018.) สาเหตุอันเนื่องมาจากสังคมไทยในปัจจุบัน เกิดปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมเริ่มทวีคูณมากขึ้น สาเหตุหนึ่งมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่เน้นพัฒนาเฉพาะวัตถุ มากกว่าพัฒนาจิตใจ ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ของสังคมตามมา เพราะขาดคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน ซึ่งมีพฤติกรรมก้าวร้าว ขาดระเบียบวินัย ปัญหาการติดเกมส์ มีการทะเลาะวิวาท สำหรับประชาชนทั่วไป คือ ได้แก่ปัญหาการทำงานที่ไม่มีความสุข ปัญหาขาดความสามัคคีในองค์กร ปัญหาครอบครัว เป็นต้น ดังนั้น จึงได้จัดแต่งตั้งคณะพระวิทยากรขึ้น เพื่อทำหน้าที่ฝึกหัดอบรมตามกระบวนการ แต่การทำงานเป็นทีมนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เกิดมีปัญหาต่างๆ มากมาย เกิดความไม่เป็นเอกภาพ ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดความเมตตา ขาดความมีจิตอาสา มีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าควรได้รับการแก้ไข เพื่อให้มีกระบวนการทำงานเป็นทีมที่ดีเลิศ มีจิตเมตตา มีเอกภาพหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความคิดเห็นที่ตรงกัน ยึดถืออุดมการณ์อย่างเดียวกัน เพราะต้องอาศัยพลังทางสติปัญญา ความสามารถ ความเสียสละ เพื่อสังคมโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง

หลักพุทธสันติวิธีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหาคำตอบในเรื่อง “การพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ คือ หลักสาราณียธรรม 6 ประการ มีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้ 1) เมตตากายกรรม แสดงกิริยาอาการสุภาพ 2) เมตตาวจีกรรม บอกแจ้งสงที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนแนะนำตักเตือน 3) เมตตามโนกรรม ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ 4) สาธารณโภคี แบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน 5) สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน (Thai Tipitaka: 11/317/257) หลักสาราณียธรรมทั้ง 6 ประการนี้ เป็นหลักการในทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ จัดการความขัดแย้งแบบ “มัชฌิมวิธี” ที่สอดรับกับ “ความชอบธรรม” หรือ “ประกอบด้วยธรรม” (ธรรมิกะ) ในพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็น “จุดเด่น” ของ “พุทธสันติวิธี” เพราะมิได้หมายถึง “ความเป็นกลางด้านนอก” เท่านั้น หากแต่มุ่งเน้น “ความเป็นกลางภายใน” ของผู้ที่เข้าเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งด้วย ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึง “พุทธสันติวิธี” จึงเป็นวิธีการสร้างสันติภาพที่เต็มไปด้วยการ “รู้ ตื่น และเบิกบาน” บนสายทางความเป็นกลางอย่างแท้จริง (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2011).

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวทางในการทำงานเป็นทีม ของพระวิทยากรของวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการใช้หลักพุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการทำงานเป็นทีมคือ หลักสาราณียธรรม ที่สำคัญเพื่อให้การทำงานรับใช้สังคมของพระวิทยากรนั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันในการทำงานเป็นทีม เพื่อนำเนื้อหาสาระธรรมเสนอในรูปแบบกิจกรรมในค่ายอบรม ตามโครงการต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นฐานข้อมูลและโครงสร้างพื้นฐาน อันจะนำผลจากการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยส่วนรวมเป็นลำดับสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สภาพปัญหาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

2. หลักพุทธสันติวิธีเพื่อการทำงานเป็นทีมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3. การประยุกต์หลักพุทธสันติวิธีเพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนาม ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวกับแนวทางการทำงานของพระวิทยากร วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยอาศัยกรอบแนวคิดตามแนวพุทธสันติวิธี จากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เอกสาร หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และทำการรวบรวม ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม พร้อมทั้งวิเคราะห์ หาแนวทางตามหลักพุทธสันติในการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากร วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ดำเนินการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการรวบรวมข้อมูล หลักการ วิธีการ แนวทาง ของหลักธรรมสาราณียธรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่มีความสัมพันธ์ต่อการทำงานเป็นทีม

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการทำงานเป็นทีม

ขั้นตอนที่ 4 ทำการสร้างเครื่องมือ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจเครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและประเด็นที่จะศึกษา เพื่อทำการสัมภาษณ์ โดยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ Key Informants จำนวน 16 ท่าน

ขั้นตอนที่ 5 ทำการศึกษาข้อมูลที่เกิดจากการรวบรวมเอกสาร และการสัมภาษณ์ทั้งหมด เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์หลักการและวิธีการการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากร วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแนวพุทธสันติวิธี

ขั้นตอนที่ 6 สรุปการประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธี เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากร วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อจะได้มีประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นทีม

มุมมองจากผู้บริหารคณาจารย์และพระวิทยากร เห็นเหมือนกันว่า ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ที่พบและเป็นเครื่องกีดขวางผลสำเร็จในการทำงานเป็นทีม คือ พระวิทยากรไม่เข้าใจในจุดประสงค์หรือความต้องการของโครงการฯ ทุกฝ่ายขาดการประสานงาน ไม่ได้รับความร่วมมือ สถานที่ เครื่องเสียง งบประมาณ การเตรียมความพร้อม ซึ่งบริบทของปัจจัยเหล่านี้จะมีความแตกต่างกันออกไป ตามสิ่งแวดล้อม มุมมองจากเครือข่ายพระวิทยากรภายนอกที่มีประสบการณ์ ซึ่งได้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคส่วนใหญ่ คือ พระวิทยากรขาดที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญ ไม่เข้าใจปัญหา และจุดประสงค์ของค่ายฯ (Phra Rājdhamsārasudhī, 2018) ขาดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ กระบวนการในการนำเสนอ (Phra Pramote Vādakovido, 2018) พระวิทยากรต่างค่าย ไม่เข้าใจในกระบวนการการอบรม สาเหตุเพราะขาดการประสานงานกันเอง ไม่ประชุมกันก่อน จึงทำให้ไม่เข้าใจกันในบทบาทและหน้าที่ของกันและกัน (Phramaha khwanchai kittimetee, 2018) นอกจากนี้ เกี่ยวกับกิจกรรม ทุกฝ่ายขาดการประสานงานที่ดี (Phramaha Vichān Suvichāno, 2018) จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ สถานที่ เครื่องเสียง วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตคือ บางกิจกรรมมีรูปแบบหรือกระบวนการอบรมที่เข้มข้นและหนักมากไป จนทำให้ผู้อบรมถูกบีบคั้น สาเหตุหลักๆ คือ การไม่มีความรู้ในกระบวนการ ขาดทักษะในการนำเสนอที่ถูกต้อง (Phra Bisāl Abhinandho, 2018)

ประเด็นที่ 2 หลักพุทธสันติวิธีเพื่อการทำงานเป็นทีมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

หลักพุทธสันติวิธีที่นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาหาคำตอบในเรื่อง “การพัฒนาการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ คือ หลักสาราณียธรรม 6 ประการ มีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้ 1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา (Thai Tipitaka: 11/317/257)

ประเด็นที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักพุทธสันติวิธี ในการเสริมสร้างหรือพัฒนาการทำงานเป็นทีม โดยใช้หลักพุทธสันติวิธี จากการได้ศึกษาวิเคราะห์พระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัยต่างๆ ผนวกกับการให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In dept-Interview) ของกลุ่มผู้บริหารคณาจารย์ กลุ่มพระวิทยากร และเครือข่ายพระวิทยากรภายนอก แบบมีส่วนร่วม ได้พบแนวทางที่สามารถนำไปสู่การเสริมสร้างและพัฒนาในการทำงานเป็นทีม ได้ค้นพบหลักการและแนวทางปฏิบัติสรุปได้ดังนี้

1) การประยุกต์ใช้หลักเมตตากายกรรม มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

การแสดงออกต่อกันด้วยความเคารพยึดหลักพระธรรมวินัย: กล่าวคือ การยอมรับและเคารพในความเป็นอาวุโส ภัณเต หน้าที่การงาน อ่อนน้อมถ่อมตน ให้เกียรติแก่กันด้วยความเมตตาและจริงใจในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งแรงกาย แรงใจ แรงสติปัญญา (Phra Rājdhamsārasudhī, 2018) มีจิตสำนึกในความเป็นสมณะผู้ที่เจริญแล้ว วางตัวให้อยู่ในสมณสารูปที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นแบบตัวอย่างที่ดีไม่แสดงกิริยามารยาทอันต่ำทรามต่อเพื่อนร่วมทีม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ที่สำคัญทุกรูปต้องสำเหนียกว่า “ต้องทำหน้าที่ในการสั่งสอนธรรมะแก่สาธุชน อย่าอยู่ห่างหรือใกล้โยมมากหรือน้อยเกินไป” (Phra Udompaññābhor, 2018). ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักเมตตากายกรรมในพระไตรปิฎกที่ว่า “ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง” ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักเมตตากายกรรม ทุกท่านต่างก็มีความคิดเห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อมีการแสดงกิริยามารยาทที่เหมาะแก่สมณะสารูป หรือวางตัวที่ดี มีความไว้เนื้อเชื่อใจ เห็นอกเห็นใจ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพราะมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาอันเกิดจากใจจริงๆ แล้ว ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างทีมงานนั้นแนบแน่นยั่งยืนแน่นอน (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2018)

การทุ่มเทและเสียสละให้ความช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ อย่างจริงใจ: กล่าวคือ เมื่อพระวิทยากรต่างก็ปฏิบัติต่อกันและกันด้วยการยึดหลักพระวินัยแล้ว สิ่งที่จะช่วยยึดโยงให้เกิดความรักสามัคคีในทีมพระวิทยากรซึ่งจะนำพาความร่วมมือให้เกิดขึ้นในทีม คือ การหมั่นช่วยกิจการงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานค่ายอบรมหรืองานใดๆ ก็ตาม ต้องออกแรงกายแรงใจแรงสติปัญญาช่วยกัน มีการวางตัวให้เหมือน “งูที่สิ้นพิษ” อ่อนน้อมถ่อมตนให้เกียรติซึ่งกันและกันด้วยความเมตตา นอกจากนี้ยังมีเสียงสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อมีกิจกรรมหรือการงานใดๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทุกรูปต้องมีจิตอาสาในการรับใช้เพื่อนมนุษย์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยส่วนรวมเป็นหลัก หรืองานใดๆ ก็ตาม เกิดขึ้นในสังคมแล้วไม่นิ่งดูดาย ต้องร่วมแรงกายแรงใจกันอย่างเต็มความสามารถ อันมีเมตตาจิตด้วยความจริงใจอย่างแท้จริง (Phramaha Vichān Suvichāno, 2018)

2) การประยุกต์ใช้หลักเมตตาวจีกรรม มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

การใช้วาจาสุภาษิตในการสื่อสารประสานงาน: กล่าวคือ การพูดต้องเป็นวาจาสุภาษิต เป็นวจีสุจริต ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ดีที่สุด และต้องประกอบด้วยความมีเมตตาเปิดเผยออกมาจากใจจริง ไพเราะ

มีหางเสียง เป็นคำพูดที่ให้เกียรติแก่กัน ไม่พูดเหยียดหยามเย้าแหย่ ดูถูก และไม่ตะคอกใส่กัน ต้องยิ้มไหว้ ทักทาย ด้วยธรรมปฏิสันฐานต่อกันด้วยความเมตตา (Phra Pramote Vādakovido., 2018)

เป็นวาจาที่เหมาะแก่สมณะสารูป : กล่าวคือ มีสัมมาวาจา มีวาจาที่สมเหตุสมผล อันประกอบไปด้วยประโยชน์ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง ตักเตือนกันด้วยความหวังดีมีเมตตาด้วยวจีที่ไพเราะ ให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้สังคมได้เห็น (Phra Maha khwanchai kittimetī, 2018) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักเมตตาวจีกรรมในพระไตรปิฎกที่ว่า “ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งส่งข่าวที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลังหลัง” ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักเมตตาวจีกรรม ทุกท่านต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อมีการพูดด้วยจิตเมตตา มีสัมมาวาจา มีเหตุผล มีวจีไพเราะ มีความใจจริงเป็นกันเอง อันเกิดจากใจจริงแล้ว ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ทีดีของทีมมีความยั่งยืนแน่นอน

3) การประยุกต์ใช้หลักเมตตามโนกรรม มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติดังต่อไปนี้

การเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกัน : กล่าวคือ การมีทัศนคติที่ดี ต้องประกอบด้วยจิตเมตตาหรือคิดดีต่อกันและกัน ไม่มีอคติต่อกันและกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เปิดใจให้กว้าง ด้วยความจริงใจ มีจิตคิดให้ด้วยการเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ (Phra Udompaññābhor, 2018) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วยการคิดดีมีกุศลมีจิตเมตตาหรือให้คิดดีต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส (Mr. Sompong Thibsombat, 2018) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักเมตตามโนกรรมในพระไตรปิฎกที่ว่า “ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน”

การมีจิตสาธารณะมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง: กล่าวคือ ความคิดเสียสละเพื่อส่วนรวมด้วยความจริงใจ และทำเพื่อเพื่อนมนุษย์เป็นหลัก โดยต้องความปรารถนาให้เพื่อนร่วมทีมเกิดความเจริญโดยทั่วกัน เปิดใจกว้างไว้ด้วยความรู้สึกทีดีมีเมตตา คิดดี พูดดี จริงใจออกมาจากใจจริง และทำดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2018) ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักเมตตามโนกรรม ทุกท่านต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อตั้งกัลยาณจิตเมตตา ยกจิตของตนให้สูง ต้องตั้งจิตให้มีค่าต้องออกมาจากใจจริง ต้องตั้งจิตให้มีเมตตาก่อนว่า เราจะไม่คิดอะไรที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนร่วมงานและเราจะแสดงออกทาง ควรตั้งจิตให้มีความอดทนเป็นหลัก เราจะไม่ทำให้เพื่อนร่วมทีมต้องเสียใจ เป็นอันขาด ตั้งจิตคิดด้วยเมตตาว่า ต้องให้เพื่อนได้มีโอกาสเหมือนกับเรา มีความอดทนเป็นเยี่ยม เราจะไม่ทำให้ทอดทิ้งกัน อันเกิดจากใจจริงดังนี้แล้ว ย่อมทำให้ความสัมพันธ์ทีดีของทีมมีความยั่งยืนแน่นอน

4) การประยุกต์ใช้หลักสาธารณโภคี มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

จัดตั้งกองทุนเพื่อจัดสรรประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม: กล่าวคือ บริหารจัดการอย่างมีระบบทำตามระเบียบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ ลาภที่ได้มาส่วนหนึ่งใช้ในกิจกรรมของทีม ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิด

การสร้างความยุติธรรมและลดความขัดแย้งด้วยยึดหลักแนวคิดการใช้ทรัพย์สินส่วนกลางร่วมกัน ไร้การเอารัดเอาเปรียบ มีการแบ่งปันกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน (Phramaha Duangden Thitañāno, 2013) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักสาธารณโภคีในพระไตรปิฎกที่ว่า “ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน” ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักสาธารณโภคี ทุกท่านต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ มีกองกลาง มีความโปร่งใสเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย หรือมีการจัดสรรแบ่งปันสิ่งที่ได้มาอย่างเท่าเทียมกัน แต่มีเสียงสะท้อนให้เห็นว่า จุดประสงค์ที่สำคัญ คือ การนำเสนอเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์แก่สาธุชน นี่คืออุดมการณ์ของทีม ย่อมส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและยั่งยืนแน่นอน

5) การประยุกต์ใช้หลักศีลสามัญญตา มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้คือ

การร่วมวางระเบียบปฏิบัติในการทำงานเป็นทีม: กล่าวคือ นอกเหนือจากการยึดพระธรรมวินัยเป็นส่วนที่สำคัญแล้ว ทีมต้องกำหนด ระเบียบ กฎ กติกา ข้อบังคับ หรือเงื่อนไขต่างๆ เพื่อเสริมเพิ่มเติมให้ตรงกับบริบทของความเป็นพระวิทยากร แล้วนำไปปฏิบัติโดยพร้อมเพรียงกัน (Phra Rājdhamsārasudhī, 2018) การปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เห็น คือ การปฏิสัณฐานเบื้องต้นอันดีงามและต้องมีจิตสำนึก ว่าควรหรือไม่ควรในปฏิบัติตนให้เหมาะแก่สมณสารูป (Phra Maha khwanchai kittimetī, 2018)

จัดทำคู่มือระเบียบการปฏิบัติให้กับทีมพระวิทยากร: กล่าวคือ ทั้งนี้เมื่อมีการหารือและวางแนวปฏิบัติร่วมกันแล้ว สิ่งที่จะควรทำให้เห็นคือ การจัดทำคู่มือให้เป็นรูปธรรม ดังปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับทีมพระวิทยากร เมื่อมีเหตุให้สมาชิกเดิมไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ต้องหาพระวิทยากรอื่นมาช่วยเสริม ปัญหาที่เกิดขึ้นคือความไม่เข้าใจการทำงานของกันและกัน (Phramaha Hansa Dhammahāso, 2018) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักศีลสามัญญตาในพระไตรปิฎกที่ว่า “มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ” ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักศีลสามัญญตา ทุกท่านต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ตาม ระเบียบ กฎ กติกา ข้อบังคับ หรือเงื่อนไขที่เป็นข้อตกลงกันไว้ด้วยความจริงใจแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์อันดีมีความรักความสามัคคีต่อกันอย่างยั่งยืนแน่นอน

6) การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐิสามัญญตา มีหลักการและแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ยึนหยัดอุดมการณ์ การเผยแผ่คำสอนสร้างปัญญาตื่นรู้ให้กับสังคม: กล่าวคือ สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการทำงานทีม คือ มีความคิดยึดมั่นในอุดมการณ์ร่วมกันด้วยความสมัครสมานสามัคคี มีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่ขัดกับหลักพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง รับใช้สังคมพระพุทธศาสนาและรับใช้เพื่อนมนุษย์อย่างแท้จริง จิตสำนึกระลึกอยู่เสมอว่าต้องทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนแห่งองค์

พระบรมศาสดาอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ได้รู้ ตื่น และเบิกบานได้ด้วยกัน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของสัตว์โลก เพื่อประโยชน์ในโลกนี้ ฯลฯ” ตามหลักโอวาทปาติโมกข์ (Phramaha Vichān Suvichāno, 2018)

มีความสมัครสมานสามัคคี : กล่าวคือ การมีความคิดเห็นที่ตรงกัน จะต้องอาศัยความสมัครสมานสามัคคี ประสานประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญ คือ การกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางการทำงานร่วมกันที่ดี ว่าควรมีการลงมติเห็นชอบร่วมกัน อันจะนำไปสู่เป้าหมายทีกำหนดไว้ คือการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนแห่งองค์พระบรมศาสดาอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งสำคัญที่ทีมต้องทำงานร่วมกันอย่างมีความสามัคคี คือ เป้าหมายหรือปณิธานของทีมอย่างแท้จริง จะต้องมีความพร้อมเพียงด้วยความมีเมตตาต่อกันด้วยความจริงใจ (Phra Rājdhamsārasudhī, 2018) ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทหลักศีลสามัญญตาในพระไตรปิฎกที่ว่า “มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา” ดังนั้น ผลที่ได้จากการประยุกต์ใช้หลักศีลสามัญญตา ทุกท่านต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่า เมื่อมีการร่วมกำหนดเป้าหมาย มีอุดมการณ์หรือทิศทางในการทำงานร่วมกัน คือ สนองงานพระพุทธองค์อย่างจริงใจและเข้าใจอุดมการณ์ร่วมกันแล้วย่อมส่งผลหรือทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันอย่างยั่งยืนแน่นอน

นอกจากนี้ กลุ่มผู้บริหารคณาจารย์และกลุ่มพระวิทยากร ยังได้ให้ข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมว่าทีมงานจะต้องมีการประชุมกันเป็นประจำ ทั้งสมัยสามัญและวิสามัญ เพื่อชี้แจง วิธีดำเนินการ กระบวน การประสานงาน ทุกฝ่ายต้องทำเข้าใจกัน เพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สมาชิกภายในทีม ต้องมีความอดทน เมื่อรูปใดอาจผิดพลาดไป พร้อมให้อภัยซึ่งกันและกัน (1) ทุกฝ่ายต้องมีการประชุมกันเป็นเนืองนิจ ปรึกษาหารือพูดคุยกันด้วยเมตตาเป็นกันเอง (2) ทีมต้องมีที่ปรึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญที่มากด้วยประสบการณ์ โดยเฉพาะในกระบวนการอบรม เพื่อให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหา และแนะนำในกิจกรรมต่างๆ ได้ (3) ตั้งหัวหน้าทีม ที่มีพลังและบทบาทในการสั่งการ (Set team) และแก้ไขปัญหา ให้คำแนะนำทีมงานได้ ให้เสมือนกับพี่สอนน้องให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติหน้าที ว่าใครมีทำหน้าที่และมีบทบาทอะไร แค่ไหน อย่างไร 4) ทีมควราตั้งอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นในจิตใจร่วมกันให้ชัดเจนว่า ต้องปฏิบัติตามหลัก “ไตรศึกษา ศีล สมาธิ ปัญญา” และ“โอวาทปาติโมกข์ คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6” ตั้งปณิธานว่าเรา “ต้องทำการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อถวายเป็นพระพุทธบูชา ทำเพื่อเพื่อนมนุษย์โดยส่วนรวม” 5) สมาชิกทุกรูปควรได้เข้ารับการอบรมในโครงการฝึกหัดอบรมพระวิทยากรของหน่วยงานต่างๆ ศึกษาเรียนรู้ ปรับปรุงข้อมูลในองค์ความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติม และเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ และเพื่อให้เกิดทักษะในการนำเสนอที่หลากหลายออกไป 6) สมาชิกทุกรูปต้องมีความทุ่มเท เสียสละในการทำงานอย่างจริงใจ พัฒนา เสริมสร้าง อย่างยั่งยืน ต้องเปิดใจให้กว้างเพื่อรับกับความหลากหลายของต่างทีมได้ พร้อมประสานงานเครือข่ายต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับทีมของตนเองนั้นเอง

ดังนั้น หลักสาราณียธรรม 6 จึงเป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกนึกถึงกัน เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดี ให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอ อันเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสมัคร

สมานสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้น หากองค์หรือ หรือทีมงานพระวิทยากรได้ประพฤติปฏิบัติตามก็จะเสริมสร้างความสามัคคี และความรักเมตตาต่อกัน ความเป็นปึกแผ่นของทีมงานย่อมให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นแนวทางที่ดีที่ควรนำมาปฏิบัติ อันจะนำมาซึ่งความผาสุข เกิดสันติสุขในสังคมหรือองค์กรของทีมงาน มีความมั่นคง และ ความเจริญก้าวหน้าได้ทั้งหลายทั้งปวง ดั่งพระพุทธศาสนสุภาษิตบทที่ว่า “สมคฺคยาน ตโป สุโข ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุอันนำมาซึ่งความสุข” เมื่อทีมงานหรือองค์กรใดนำไปประพฤติปฏิบัติได้ทั้ง 6 ประการ ก็จะทำให้ทีมงานหรือองค์กรนั้นๆ เป็นเอกภาพได้เพราะผลที่จะเกิดตามมาจากการประพฤติตามหลักสาราณียธรรมนี้ คือ 1) สารณียะ ทำให้ระลึกถึงกนในแง่ดี 2) ปิยกรณะ ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน 3) ครุกรณะ ทำให้เกิดความเคารพมีสัมมาคารวะต่อกัน 4) สังคหะ ทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 5) อวิวาทะ ทำให้เกิดความไมวิวาทบาดหมางกัน 6) สามัคคียะ ทำให้เกิดความพร้อมเพียงสมัครสมานสามัคคี 7) เอกีภาวะ ทำให้เกิความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีและสันติสุขในสังคม ทำให้สังคมรู้จักประสานประโยชน์ ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้เป็นที่รักใคร่ เคารพนับถือ ไว้วางใจ และระลึกถึงกัน เป็นเครื่องช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ไม่เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนตัวฝ่ายเดียว และทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่างของหมู่คณะ ซึ่งนับว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาการของการทำงานเป็นทีม เป็นหลักการที่สำคัญสามารถนำมาใช้ในกระบวนการการทำงานเป็นทีมได้เป็นอย่างดีเพราะหลักธรรมนี้ช่วยทำให้คณะผู้ร่วมงาน มีความสมัครสมานสามัคคี สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้บังเกิดขึ้นแก่องค์กร และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่รัดเอาเปรียบรู้จักแบ่งปันองค์ความรู้ กระบวนการในการทำงานร่วมกันมีเมตตาต่อกันมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ใช้ปิยวาจา เป็นการพูดด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ในการสื่อสารที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน อันจะนำมาซึ่งการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ซึ่งกันและกันภายในทีมงานพระวิทยากรมีประสิทธิ์ผลที่ได้กล่าวมานั้น ต้องมีการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรมทั้ง 6 ประการที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้นอย่างเท่าเทียมกันอย่างแน่นอน

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์หลักพุทธสันติเพื่อการทำงานเป็นทีมของพระวิทยากร วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ โดยผู้วิจัยใช้หลักสาราณียธรรม เป็นพุทธสันติวิธีในการนำมาประยุกต์ใช้ ผลการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าหลักสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นพุทธสันติวิธีสามารถนำมาใช้ในการสร้างการทำงานเป็นทีมให้กับทีมพระวิทยากรได้ โดยการนำไปประยุกต์ใช้ผู้วิจัยจัดเป็น 2 หมวด คือ หมวดว่าด้วยการปฏิบัติในระดับบุคคลและแนวทางปฏิบัติของทีมงาน

แนวทางปฏิบัติการพัฒนาในระดับบุคคล กล่าวคือ การมุ่งเสริมให้พระวิทยากรใส่ใจในการปฏิบัติต่อกันการทุ่มเทให้ความช่วยเหลือกิจการงานต่างๆ อย่างจริงใจการแสดงออกต่อกันด้วยความเคารพยึดหลักพระธรรมวินัยการใช้วาจาสุภาษิตในการสื่อสารประสานงานการเป็นกัลยาณจิตรแก่กันและกันการมีจิตสาธารณะมองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

แนวทางปฏิบัติร่วมกันในทีมพระวิทยากร กล่าวคือ การจัดตั้งกองทุนเพื่อจัดสรรประโยชน์ด้วยความเป็นธรรมการร่วมวางระเบียบปฏิบัติในการทำงานเป็นทีมจัดทำคู่มือระเบียบการปฏิบัติให้กับทีมพระวิทยากรการยืนหยัดอุดมการณ์เผยแผ่คำสอนสร้างปัญญาตื่นรู้กับสังคมซึ่งการหาแนวปฏิบัติที่ดีร่วมกันนอกจากอาศัยการมีส่วนร่วมของทีมพระวิทยากรแล้ว การมีระบบพี่เลี้ยงหรือผู้เชี่ยวชาญในการจัดอบรมเข้ามาร่วมหารือให้แนวทาง และสามารถนำมาเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันจะทำให้การทำงานของทีมพระวิทยากรมีความชัดเจนเป็นระบบและมีพลังมากขึ้น

กล่าวได้ว่า สาราณียธรรมเป็นพุทธสันติวิธีที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการการทำงานเป็นทีมได้เป็นอย่างดีเพราะหลักธรรมนี้ช่วยทำให้คณะผู้ร่วมงาน มีความสมัครสมานสามัคคี สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้บังเกิดขึ้นแก่องค์กร และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีมพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษช่วยทำให้ ทำให้เกิดอัตลักษณ์การทำงานเป็นทีมของพระวิทยากรสงฆ์ศรีสะเกษคือ **“สรรค์สร้างสังคมดี สามัคคีมีวินัย จิตแจ่มใส ใจเมตตา นำพาพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง”**

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยประยุกต์ใช้

1) หน่วยงานหลักควรจะต้องมีการจัดให้มีโครงการฝึกอบรมพระวิทยากร ซึ่งเป็นการสร้างคลื่นลูกใหม่ มาทดแทนรุ่นเก่าด้วย ควรร่วมกันไปศึกษาดูงาน หรือสังเกตการณ์ทีมอื่นๆ ด้วย มีกิจกรรมในการสานความสัมพันธ์ร่วมกัน สร้างประสบการณ์ใหม่ๆ แก้ปัญหาร่วมกัน

2) ควรจัดอบรม เพิ่มพูนความรู้ และสร้างศักยภาพของทีม โดยการนำทีมไปศึกษาดูงาน ของทีมพระวิทยากรที่ประสบผลสำเร็จ และร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสามัคคี กลมเกลี่ยวซึ่งกันและกัน

3) ควรจัดให้มีการสัมมนาในบางโอกาส พระวิทยากรทุกรูปจะต้องมีการพัฒนาตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่อย่างไม่ลดละ มีการให้รางวัลผู้ที่ทำความดี โดยในหลายด้าน โดยหัวหน้าทีมงานกับพระเจ้าคณะพระสังฆาธิการ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรมีศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “พุทธสันติวิธีกับการพัฒนากระบวนการอบรมของพระวิทยากร ในองค์กรระดับสูง” ซึ่งเป็นการต่อยอดโครงการศึกษาวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต ของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการพัฒนา ต่อยอดองค์ความรู้ของกระบวนการอบรมให้มีประสิทธิภาพ ในการเผยแผ่เชิงรุกในอานาคตต่อไป

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ผลสัมฤทธิ์ทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียนนักศึกษาที่เข้าร่วมอบรมกับทีมงานพระวิทยากรของวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ” ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดโครงการศึกษา

วิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต ของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการตอบปัญหา ถึงศักยภาพของทีมงานพระวิทยากร ว่าได้ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด เพื่อการเผยแผ่ที่พัฒนาต่อยอดในอานาคตต่อไป

3) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “แนวทางและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่มีประสิทธิภาพของพระวิทยากรวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ” ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดโครงการศึกษาวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต ของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการตอบปัญหา ประสิทธิภาพการทำงานของพระวิทยากร ว่าได้ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด เพื่อการเผยแผ่ที่พัฒนาต่อยอดในอานาคตต่อไป

4) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “หลักพุทธสันติวิธีกับการพัฒนาศักยภาพของพระวิทยากร ในกระบวนการอบรมคุณธรรมจริยธรรม” ซึ่งเป็นการพัฒนาต่อยอดโครงการศึกษาวิจัยระดับดุษฎีบัณฑิต ของหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการตอบปัญหา เกี่ยวกับหลักพุทธสันติวิธีกับการพัฒนาศักยภาพพระวิทยากร เพื่อการเผยแผ่ที่พัฒนาต่อยอดในอานาคตต่อไป

References

Department of Religious Affairs, Ministry of Education. (1997). *The monks and monks manual.* Bangkok: Printing House. Department of Religious Affairs.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Tipitaka: Thai Version.* Bangkok: MCU Press.

Include Buddhist Missionary Activities. *Promotion Office Ethics & Security.* DailyNews. 26th Year (Issue 9534). Aug 27, 2017. from http://27.254.32.8/viewnews.php?ne wsid=TUROaWRXUXdNakEwTURFMkBPT=&sectionid=TURNd1053PT10=&day=TWpBeE55MHdNUzB3TkE9PQ.

National Buddhism Office. (2016). *Ministry of Education.* Bangkok: Department of Religious Affairs.

Phramaha Hansa Dhammahāso. (2011). *Peace studies method: Integrating the principles and tools of conflict management.* Bangkok: 21 Century.

Phramaha Duangden Thitañāno. (2013). *Peace on the Basis of Justice: An Analytical Study of Karl Marx’s Concept of The Political Philosophy. Journal of MCU Peace Studies*. 1 (2).

Phra Rājdhamsārasudhī. Dr., (2018). Director. Sisaket Buddhist Sangha College - Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview.* February, 14-15.

Phra Udompaññābhor. (2018). Deputy Director of Administrative section. Sisaket Buddhist Sangha College nMahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview.* February, 14-15.

PhraKhūsutabhadrābhor. (2018). Deputy Director of Student Affairs Department. Sisaket Buddhist Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview.* February, 14-15.

Phra Koslsāsanavoṅ and Mr. Sompong Thibsombat. (2018). Lecturer. Sisaket Buddhist Sangha College - Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview.* February, 14-15.

Phra Pramote Vādakovido. (2018). Preaching Monks of Dhamma OD Happy Life. *Interview.* February, 9.

Phramaha khwanchai kittimetee. (2018). Director of Preaching Monks Development Institute for national, religion, monastery. *Interview*. February, 11.

Phramaha Vichān Suvichāno. (2018). Director of Training's Planing and Developing Part. Vipassanādhura of Institution. Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview*. February, 10.

Phra Bisāl Abhinandho. (2018). Preaching Monks of Sisaket Buddhist Sangha College – Mahachulalongkornrajavidyalaya University. *Interview.* February, 14-15.

Sisaket Buddhist Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Feb 11, 2018. From ssk.mcu.ac.th.

แนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนด้วยพุทธสันติวิธี: กรณีศึกษาชุมชนวัดคู้บอน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร

The Way to Create Co-Operation in a Community by Buddhist Peaceful Means: A Case Study of Kubon Temple Community, Klongsamwa District, Bangkok

ศรคม เผือกผิววงศ์[1], พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

Sornkom Phuakphewvong[1], Phramaha Duangden Thitañāno and Khanthong Wattanapradith

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[1]Corresponding Author. E-mail: Sornkomp@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาบริบทการสร้างความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือในชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอนตามหลักพุทธสันติวิธีเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ แบบลงภาคสนามโดยการศึกษาเอกสาร, การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า

วัดคู้บอนเป็นวัดหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ ที่มีความเจริญในกรุงเทพฯ หากมองภาพรวมถือได้ว่ามีความพร้อม แต่ถ้ามองในแง่ของการยกระดับเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดคู้บอนถือได้ว่ายังต้องอาศัยเวลา และความร่วมมือในการพัฒนาให้วัดเจริญยิ่งๆ ขึ้นต่อไป ทั้งนี้แนวคิดและแนวปฏิบัติวิธีหนึ่งเพื่อสร้างความร่วมมือตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งจะช่วยในการสร้างสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริงและมั่นคง จึงได้ทำการประยุกต์หลักสาราณียธรรม เพื่อใช้ในการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอน ซึ่งมีแนวทางการสร้างความร่วมมือฯดังนี้คือ 1) การปรับทัศนคติของชุมชนในการหวงแหนวัดเป็นสมบัติของชุมชน 2) การสร้างกติกาอย่างมีส่วนร่วมและยึดเป็นแนวปฏิบัติที่ชุมชนต้องร่วมมือ 3) การปรับใจเข้าหากันมองทุกอย่างด้วยเมตตา 4) การพัฒนาท่าทีการแสดงออกต่อกันด้วยเมตตา 5) การสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เมตตาในชุมชน และ 6) การจัดสรรด้วยความเป็นธรรมในมุมมองประโยชน์ต่อส่วนรวม

คำสำคัญ: ความร่วมมือ; การมีส่วนร่วม; สาราณียธรรม

Abstract

This research is of 3 objectives: 1) to study the context of creating co-operation of Kubon temple community, 2) to study the idea and practical way of creating co-operation in a community according to Buddhist peaceful means and 3) to propose the way to create co-operation of Kubon Temple community by Buddhist peaceful means. It is a field-work qualitative research by the tools of a documentary study, and an in-depth interview given by a group of 8 key informants, together with a participatory observation. From the research, it is found the followings:

Kubon temple is one of the temples located in civilized area of Bangkok. It can be considered of readiness in the overall view but in the sense of upgrading as the example of a developed temple, it still needs time and co-operation for the continuous development. One of the idea and practical way to create the co-operation by Buddhist peaceful means, for the unity in truly and sustainably co-operating and making a community developed, is to apply "Sārāṇīyadhamma" for creating co-operation in Kubon Temple community. The way to create co-operation in Kubon temple community comprises: 1) the adjustment of a mutual attitude of cherishing the temple as the community's property, 2) the participatory designation of the rules that the community must co-operate to follow as the practical way, 3) the mindful adaptation to one another with loving-kindness, 4) the development of the expression towards one another with loving-kindness, 5) the creation communication culture in the community with loving-kindness, and 6) the arrangement with justice in the perspective of common interest.

Keywords: Co-Operation; Participation; Sārāṇīyadhamma

บทนำ

"วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดดัดนิสัย บ้านกับวัดผลัดกันช่วยก็อวยชัย ถ้าขัดกันก็บรรลัยทั้งสองทาง" (Komsan, 2015) สุภาษิตนี้มีนัยยะที่สอดคล้องกับแนวพระราชดำริพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทรงตระหนักและเห็นความสำคัญในบทบาทของ "บ้าน วัด โรงเรียน" เพราะทรงมีพระราชดำริที่จะให้ดำเนินการจัดตั้งวัดขึ้นคู่กับชุมชนเพื่อเป็นพุทธสถานในการประกอบกิจการของสงฆ์ในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา (Ministry of Education, 2003) สะท้อนบ่งบอกให้รู้ว่าบ้านและวัดต้องพึ่งพาอาศัยส่งเสริมกันและกัน รวมถึงโรงเรียนที่เข้ามามีบทบาทในสองหน่วยหลักทางสังคม ซึ่งรวมเรียกย่อๆ ว่า "บวร" ที่ไม่ได้มีความหมายตามพจนานุกรมไทยที่แปลว่า ประเสริฐ ล้ำเลิศ เท่านั้น แต่"บวร" บ้านวัดโรงเรียน จึงเป็นคำที่หลายๆคน เคยได้ยินกันคุ้นหูมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน "บวร"เป็นคำที่มีนัยสำคัญของคำแต่ละคำ หากจะแยกออกเป็นส่วนๆ ก็จะเป็นคำที่มีความหมายเฉพาะของแต่ละบริบทดังนี้ วัดในอดีตถือเป็นสถานที่บ่มเพาะ ฝึกปรือ ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนคู่กับสังคมไทยมาก่อนที่จะมีการสร้างโรงเรียนในชุมชน จึงถือได้ว่าวัดเป็นสถานที่เรียนรู้ฝึกอบรมแห่งแรก รวมถึงประเพณีที่เป็นค่านิยมชายไทยเมื่อมีอายุครบ 20 ปีจะต้องบวชเรียนอย่างน้อย 1 พรรษา หรือชายไทยก่อนแต่งงานออกเรือนก็ควรจะต้องบวชเรียนเพื่อทดแทนพระคุณบิดามารดา บุพการีก่อนจึงจะไปมีครอบครัวได้ ดังนั้นความเกี่ยวเนื่องผูกพันกันระหว่างวัดกับชุมชนมานาน แต่เมื่อสังคมไทยยุคปัจจุบันภายใต้ความเจริญของเทคโนโลยีไร้สาย ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยโดยเฉพาะผู้ที่ทำงานอยู่ในเมืองที่มีประชากรหนาแน่น เช่น กรุงเทพมหานครนั้น ต่างก็เต็มไปด้วยความเร่งรีบและเร่งรัดที่จะไขว่คว้าหาความสำเร็จ จึงนับได้ว่าสภาพสังคมเช่นนี้ เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ 3 สถาบันหลัก คือ บ้าน วัดและโรงเรียน ไม่ค่อยได้ยึดเหนี่ยวเกี่ยวโยงกันดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ถึงแม้ว่าในความเป็นจริง ก็ยังคงพบเห็นบางชุมชนที่ 3 สถาบันหลักยังคงให้ความเกื้อหนุนกันอยู่บ้าง (Phramedhavinaiyaros, 2017) เข้าใจหลักความจริงเกี่ยวกับชีวิต อันเป็นไปตามสาระสำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน (Puchthonglang, 2017)

การทำงานที่ดีต้องมีความร่วมมือตามแนวคิด (Graham & Wright, 1999) ได้อธิบายถึง ความร่วมมือเป็นการทำงานร่วมกันและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การวางแผน การแบ่งปัน และการบรรลุเป้าหมายของกิจกรรม โดยมีตัวบ่งชี้ในความร่วมมือประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การแบ่งปัน (Sharing) และ 3) การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Goal Achieving Activities) (Pisit, 2011) ความสำเร็จในการพัฒนาจึงต้องทำให้เกิดการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับคำกล่าวว่า "การมีส่วนร่วมของประชาชนคือหัวใจของการพัฒนา"ที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา ดังนั้นเมื่อวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งเรียนรู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของคนไทย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและควรศึกษาเพื่อหาแนวทางความร่วมมือในการพัฒนาวัดอย่างจริงจังให้ประสบผลสำเร็จเพื่อก้าวข้ามความขัดแย้งหรือความเห็นที่แตกต่าง อันนำมาซึ่งความร่วมมือในการพัฒนาวัดให้ประสบความสำเร็จสามารถเป็นศูนย์กลางที่พึ่งของประชาชน

การจะทำกิจการใดร่วมกันนั้นย่อมเป็นธรรมชาติที่ต้องมีความคิดเห็นที่แตกต่าง ถ้าหนักก็จะเป็นความขัดแย้ง แต่ถ้าต้องการความสำเร็จต้องการก้าวข้ามความขัดแย้งและทำให้เกิดความร่วมมือเพื่อทำให้เป้าหมายบรรลุ ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมหลายหมวดธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการปัญหาความขัดแย้งและเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน หนึ่งในหมวดธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จที่มีพลังอันยิ่งใหญ่สามารถสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ คือ สาราณียธรรม 6 (Thai Tipitakas, 1996/12/492/531) เป็นหลักธรรมที่สมาชิกในชุมชนทุกๆ คนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุดพัฒนาตนเอง ให้มีความเสียสละเมตตากรุณา กตัญญูกตเวทีและสามัคคีธรรม เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เป็นหน้าที่หรือข้อปฏิบัติที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคมซึ่งมีองค์ประกอบไปด้วยหลัก 6 ประการด้วยกันคือ 1) เมตตากายกรรม 2) เมตตาวจีกรรม 3) เมตตามโนกรรม 4) สาธารณโภคี 5) ศีลสามัญญตา 6) ทิฏฐิสามัญญตา โดยรวมคือ การแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจแสดงอาการกิริยาสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง การช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง การตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน การมีความประพฤติสุจริตดีงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวมไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ การเคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกันตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน (Phra Promgunaporn, 2008)

ดังนั้นหากพุทธศาสนิกชนคนไทยที่ยังมีแนวคิดและมีความเชื่อที่ว่า 3 สถาบันหลักคือ “บ ว ร” นั้นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่จะต้องคงอยู่ตลอดไป ความร่วมมือร่วมใจกันของชุมชนที่มีแนวคิดแบบเดียวกัน อย่างเช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาวัดในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ โดยอาศัยหลักธรรม “สาราณียธรรม 6” เป็นแนวทางพัฒนาทำให้ชุมชนเกิดความร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบ โดยมีความเข้าใจในหลักธรรมและนำไปใช้ให้เกิดผลตามลำดับด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วัดคู้บอนซึ่งอยู่ใกล้กับที่พักอาศัยของผู้วิจัยเอง เป็นกรณีศึกษาถึงการนำหลักสาราณียธรรม 6 มาใช้ให้เกิดประโยชน์ เกิดความร่วมมือของชุมชนฯ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1) เพื่อศึกษาบริบทการสร้างความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร
2) เพื่อศึกษาแนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือในชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี
3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอนตามหลักพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยมีการดำเนินงานหาแนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอน ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัย เชิงคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Field Research) โดยการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก เอกสารที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาและทางสังคม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำฐานข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้อยู่อาศัยในชุมชนโดยรอบวัดคู้บอน จำนวน 2 คน (2) กลุ่มประชากรที่มีส่วนร่วม หรือเคยร่วมในการทำกิจกรรมประเพณีและกิจกรรมบุญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่จัดขึ้นที่วัดคู้บอน จำนวน 2 คน (3) กลุ่มผู้เข้าวัดปฏิบัติธรรม จำนวน 2 คน และ (4) กลุ่มพระ เณร จำนวน 2 รูป รวมเป็น 8 รูป/คน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านด้วยกระบวนการหาค่าน้ำหนักความน่าเชื่อถือ Index of Objective Congruence (IOC) ร้อยละ 60

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ขั้นที่ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความร่วมมือ และรวบรวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ ขั้นที่ 2) ศึกษาภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 4 กลุ่มรวม 8 ท่าน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทปและสกัดประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และนำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์อธิบายตีความ ประกอบกับข้อมูลแนวคิดทฤษฎี เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทฤษฎีกับบริบทความร่วมมือในชุมชน

6) สรุปผลการวิจัย การวิเคราะห์ผล ใช้หลักการวิเคราะห์แบบอุปนัย และสรุปผลการวิจัยในเชิงพรรณนาโวหาร โดยนำเสนอข้อมูลสภาพบริบทความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอน ปัญหา อุปสรรค จุดแข็งจุดอ่อน ของความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอนที่ผ่านมา แนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือ ตามแนวพุทธสันติวิธี “สาราณียธรรม” แล้วจึงนำเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอนตามหลักพุทธสันติวิธี โดยสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาวัด ของสำนักงานพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 บริบทความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอน

วัดคู้บอนเป็นวัดหนึ่งในเขตเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่เจริญ สามารถสัญจรไปมาได้สะดวก เพราะวัดอยู่ติดริมถนน ทั้งนี้สภาพบริบทของวัดโดยทั่วไป ถือว่าสามารถเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ภายในบริเวณศาลาการเปรียญวัดมีพระประธาน,รูปจำลองพระเกจิอาจารย์ และเป็นสถานที่ที่วัดจัดสรรไว้ทำกิจกรรมบุญต่างๆ ของทางวัด และบริเวณชั้นสองจัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม มีเส้นทางสัญจรไปมาได้ทั้งทางน้ำและทางรถยนต์ ถือว่าสะดวกต่อพุทธศาสนิกชน ญาติโยมที่จะเดินทางมาทำบุญหรือร่วมกิจกรรมกับทางวัด มีคลองสำหรับปล่อยปลา นั่งพักผ่อน ชมบรรยากาศริมคลอง

นานาทัศนะเกี่ยวกับวัดคู้บอน: หากมองภาพรวมถือได้ว่ามีความพร้อม แต่ถ้ามองในแง่ของการยกระดับเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง วัดคู้บอนถือได้ว่ายังต้องอาศัยเวลา และความร่วมมือในการพัฒนาให้วัดเจริญยิ่งๆ ขึ้นต่อไป ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษามุมมองทัศนะของผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวแทน ของ บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งเสียงสะท้อนเหล่านี้จะช่วยทำให้เห็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือของ “บวร.” ในการพัฒนาวัดคู้บอนได้อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยได้รวบรวมสรุป ได้ดังนี้ **เสียงสะท้อนจากภายในวัด:** เรื่องของการพัฒนาวัดคู้บอน ต้องมองสองด้าน คือ พัฒนาทางด้านวัตถุ กับพัฒนาทางด้านศีลธรรม การพัฒนาวัดด้านวัตถุกล่าวได้ว่า วัดได้รับการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัดในสิ่งปลูกสร้าง สำหรับการพัฒนาวัดในด้านของศีลธรรม เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตใจ ซึ่งวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ในวัด นับว่ามีการปฏิบัติตนวางตนให้เป็นที่นับถือ ส่วนเรื่องของความร่วมมือในการพัฒนาวัด โดยอาศัย “บวร.” ที่ผ่านมาวัดได้มีนโยบายในการดำเนินการเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน และโรงเรียน (PhraKru Samuwaiyawuthi, 2018) **เสียงสะท้อนจากภายนอก**: เสียงสะท้อนเกี่ยวกับการพัฒนาวัดคู้บอนในสายตา ของชาวบ้านในชุมชนมองว่า วัดยังต้องพัฒนาอีกมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบและยังมีผู้กล่าวว่า “วัดนี้พัฒนาแต่สิ่งปลูกสร้าง แต่ยังไม่พัฒนาความสะอาดและจิตใจของคนในวัด” (Patnicha, 2018) สำหรับเรื่องของการให้ความช่วยเหลือของวัดที่มีต่อชุมชน มีเสียงสะท้อนถึงเจ้าอาวาสวัดที่ท่านมีเมตตาต่อญาติโยมในมุมของผู้เข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมวัด (Puang, 2018) แต่ในเรื่องของความร่วมมือ มีเสียงสะท้อนว่า “เจ้าอาวาสควรออกมาสร้างสายสัมพันธ์กับชุมชนบริเวณรอบๆ วัด” (Patnicha, 2018) แม้ว่าที่ผ่านมาจะมีพระสงฆ์ในวัดให้ออกมาทำกิจกรรมกับชุมชนแต่ผู้นำไม่มีส่วนร่วมก็ถือว่ายังไม่เป็นเรื่องดี เพราะเจ้าอาวาสถือว่าเป็นศูนย์รวมใจของวัด ดังนั้นการเชื่อมโยงวัดกับชุมชน เจ้าอาวาสนับว่ามีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

การสร้างความร่วมมือของวัดคู้บอนที่ผ่านมา วัดมีนโยบายที่จะสร้างความร่วมมืออยู่แล้ว โดยวัดจะทำตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่แยกออกจากกัน และยังมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านคือ การไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างเช่น การจัดโครงการเปิดบ้านศีล 5 เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามวัดคู้บอนยังถือว่าทำได้ไม่เต็มที่นัก เป็นช่วงของการพัฒนาซึ่งต้องอาศัยการ มีส่วนร่วมและความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนมาก

กว่านี้ (PhraKru Samuwaiyawuthi, 2018) และยังมีเสียงสะท้อนจากมุมมองของจิตอาสาในวัด ซึ่งมองเห็นปัญหาเรื่องความร่วมมือในการช่วยวัดดูแลรักษาอุปกรณ์ ที่กล่าวว่า การพัฒนาวัดต้องอาศัยทั้งพระและโยมที่ต้องร่วมด้วยช่วยกันดูแลวัด ดูวัดให้ดี ให้มีความสะอาดมีความพร้อม (Puang, 2018)

วิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดคู้บอน พบว่า จุดแข็งในการพัฒนาวัดคู้บอน คือ วัดและบุคลากรของวัด มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาวัดให้เจริญก้าวหน้าเป็นศูนย์พัฒนาจิตและปัญญาให้กับชาวพุทธในย่านคู้บอน ส่วนจุดอ่อน พบว่าวัดยังขาดแผนการพัฒนาวัดที่ชัดเจน ทำให้ที่ผ่านมาวัดจะสร้างถาวรวัตถุใดๆ ก็สร้างด้วยศรัทธาทั้งพระและโยม แต่ขาดการวางแผนรองรับในการดูแลรักษาหรือบริหารจัดการ

ประเด็นที่ 2 แนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือในชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธี

แนวคิดและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือฯ ตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้เกิดความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งจะช่วยในการสร้างสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชุมชนได้อย่างแท้จริงและมั่นคง จึงได้ทำการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อใช้ในการสร้างความร่วมมือในชมชนของวัดคู้บอน โดยมีหลักและแนวทาง คือ **1) เมตตากายกรรม** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาการขาดความร่วมมือที่มีสาเหตุมาจากการแสดงออกทางการกระทำที่ไม่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน ไม่เคารพ ให้เกียรติผู้อื่น **2) เมตตาวจีกรรม** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาการขาดความร่วมมือที่มีสาเหตุมาจากการใช้วาจาต่อกันลับหลังเพื่อนร่วมงานการพูดกระทบกระเทียบเปรียบเปรย **3) เมตตามโนกรรม** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาการขาดความร่วมมือที่มีสาเหตุมาจากการแสดงออกทางการ เชื่อง่าย หูเบา เมื่อมีคนอื่นมาพูดหรือทำให้เกิดการเข้าใจผิดต่อกันจิตใจไม่มั่นคง จิตใจหวั่นไหว **4) สาธารณโภคี** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาการขาดความร่วมมือ ที่มีสาเหตุมาจากการแสดงออกทางการกระทำที่ไม่ดี การมีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม **5) ศีลสามัญญตา** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาความด้านประพฤติ รักษาระเบียบวินัย มีความสุจริตทางกาย วาจา ที่จะกลมกลืนเข้ากันได้ มีความประพฤติดีงามต่อกัน ถูกต้องตามระเบียบวินัยของบ้านเมือง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม **6) ทิฏฐิสามัญญตา** นำมาประยุกต์ใช้ได้กับปัญหาการขาดความร่วมมือที่มีสาเหตุมาจากการแสดงออกทางการกระทำที่ไม่ดี ที่มีต่อเพื่อนร่วมงาน และการไม่เคารพกันและกันการมองกันในแง่ร้าย คือ เพ่งโทษกันและกันการมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน

ซึ่งทั้ง 6 แนวทางข้างต้นนี้สอดคล้องตรงกันกับที่ได้มีการกล่าวโดยสรุปไว้ว่า สาราณียธรรมแปลว่าธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึงคุณธรรมที่ทำให้คนเราเกิดความร่วมมือ ไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละแก่ผู้อื่นมากขึ้น (Thonglor, 1995)

ประเด็นที่ 3 แนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอนตามหลักพุทธสันติวิธี

การร่วมมือกันของชุมชนในการพัฒนาวัด มีกรอบแนวทางปฏิบัติตามหลักการ คือ การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัดจนกระทั่งมี ความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาวัด 5 ประการคือ 1) พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน 2) สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุ เป็นที่บวชเรียน เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศล เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ และเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน 3) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น 4) สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชน และ 5) ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้นๆ เป็นหน่วยงานเดียวกันโดยมีกรอบในการพัฒนาวัด ได้แก่ (1) การสาธารณูปการ (2) การปกครอง (3) การศาสนศึกษา (4) การศึกษาสงเคราะห์ (5) การเผยแผ่ (6) การสาธารณสงเคราะห์ (National Office of Buddhism, 2011)

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นวัดคู้บอนได้ดำเนินการพัฒนาวัดให้เป็นไปตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดและก็ยังมีบางด้านที่วัดยังต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนา คือ ด้านสาธารณูปการ วัดคู้บอนในมิติของการจัดสรรให้ในวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จำเป็นเหมาะสม และมีความมั่นคง แต่อย่างไรก็ตามวัดยังขาดมิติของการทำสถานที่ให้เป็นรมณียสถาน ทำให้สะอาด เป็นระเบียบ และมีความร่มรื่น **ด้านการสาธารณสงเคราะห์** มีประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาปลูกฝังจิตสำนึกในการจะใช้ประโยชน์จากวัดควรคำนึงถึงการส่งมอบของที่หยิบยืมไปในสภาพที่ดี มีความเรียบร้อย ไม่เป็นภาระของวัด ซึ่งอาจรวมไปถึงการใช้สถานที่ต่างๆ ในวัดที่ต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการดูแลรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือกและการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจ การรับรู้การเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (Orathai, 2003) ซึ่งหมายรวมถึงการทำงานร่วมกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรม การวางแผน การแบ่งปัน และการบรรลุเป้าหมายของกิจกรรม โดยมีตัวบ่งชี้ของความร่วมมือประกอบด้วย 1) การวางแผน (Planning) 2) การแบ่งปัน (Sharing) และ 3) การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Goal Achieving Activities) สอดคล้องกับคำกล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนคือหัวใจของการพัฒนา” นั่นคือ การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับวัดนั้นจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยหลักคิดพื้นฐานสำคัญ คือ การมีส่วนร่วม ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของความร่วมมือของชุมชนวัดคู้บอนนี้มี 4 องค์ประกอบได้แก่ 1) การประนีประนอมเพื่อให้เกิดการเคารพความคิดใหม่และการเปลี่ยนแปลง 2) การสื่อสารที่ประกอบด้วยการฟังและการเสนอความคิดความรู้สึก 3) การแก้ปัญหาที่มีการระบุความต้องการ ความ

จำเป็น การระดมสมอง การปรับสิ่งที่ได้เพื่อใช้ในการสร้าง แผนปฏิบัติการและการประเมิน 4) การพัฒนาแผนปฏิบัติการและการประเมินการปฏิบัติการ

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะสามารถสำเร็จผลได้ ต้องมีสิ่งสำคัญคือ การมีใจรวมเป็นหนึ่งเดียว เพราะความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันนี้ จะช่วยกันนำพาให้ไปถึงเป้าหมายและมีความพร้อมเพรียงกันที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จ หลักการนี้มีอยู่ในพระพุทธศาสนา เรียกว่า สาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นพุทธสันติวิธีที่พระพุทธองค์ทรงวางหลักเอาไว้สำหรับป้องกันความขัดแย้ง และขจัดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดพุทธสันติวิธีนี้ ประกอบกับแนวคิดการมีส่วนร่วม การสร้างความร่วมมือ และประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างความร่วมมือในชุมชนของวัดคู้บอนตามหลักพุทธสันติวิธี ดังนี้

1) การปรับความเห็นของชุมชนในการหวงแหนวัดเป็นสมบัติของชุมชน โดยการมีเป้าหมายและแนวทางเดียวกัน เพื่อร่วมกันวางหลักปฏิบัติที่ดีนำไปสู่พลังความร่วมมือเพราะเป้าหมายที่ดี นำมาซึ่งความสำเร็จในการให้ความร่วมมือ

2) สร้างกติกาอย่างมีส่วนร่วมและเป็นแนวปฏิบัติที่ชุมชนต้องร่วมมือ (ศีล) เพราะการร่วมกันสร้างกฎกติกาเพื่อประสิทธิภาพในการพัฒนาวัดจะสร้างจิตสำนึกในการเคารพกฎกติกาเพื่อหวังประโยชน์ของชุมชนและวัดให้แก่ทุกภาคส่วน

3) การปรับใจเข้าหากันมองทุกอย่างด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม)ด้วยการมองกันแบบเมตตาให้เกียรติ ให้อภัยและจริงใจจะช่วยขยายพลังความคิดบวกด้วยใจที่เมตตาและเบิกบานและเมื่อมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร ทุกอย่างก้าวจะมีแต่ความสำเร็จ

4) การพัฒนาท่าทีการแสดงออกต่อกันด้วยเมตตา (เมตตากายกรรม): ด้วยการเปิดรอยยิ้มแห่งความเป็นมิตรเชื่อมสัมพันธ์ในชุมชนรวมถึงการแสดงเจตนายินดีให้ความช่วยเหลือท่าทีการแสดงออกต่อกันที่ดีนี่เอง จะส่งผลให้งานสำเร็จ เกิดพลังมาใหม่ เป็นพลังที่อัดแน่นด้วยความรัก ความเอื้อเฟื้อ หน่วยงานก็ก้าวหน้า ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง

5) การสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เมตตาในชุมชน (เมตตาวจีกรรม): โดยการใช้วจีที่ดีพื้นฐานจากการฟังอย่างมีสติและใส่ใจ**และ**การสื่อสารด้วยความเมตตาจะส่งผลในการสร้างความร่วมมือ เพราะถ้าเจรจากันได้อย่างรู้เรื่องและราบรื่นแล้ว ทุกอย่างจะเป็นเรื่องง่าย

6) การจัดสรรด้วยเป็นธรรมมองประโยชน์ต่อส่วนรวม (สาธารณโภคี): เมื่อกระบวนการจัดสรรประโยชน์มีความเป็นธรรมและโปร่งใส ปราศจากอคติ ทำให้วัดและผู้มาประสานวัดกับชุมชน เป็นที่น่าเชื่อถือและศรัทธา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเสมอภาค มีกำลังใจ ไม่มีความขัดแย้ง และการมีกติกาการจัดสรรผลประโยชน์เมื่อเจรจากันลงตัวแล้ว ทุกคนจะเข้าใจและตั้งใจทำงาน โดยสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับวัดด้วยพุทธสันติวิธี

สรุป

การสร้างความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชนด้วยพุทธสันติวิธีตามหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความร่วมมือหรือความสามัคคีปรองดองได้ ทำให้เกิดความระลึกถึงกันสร้างสรรค์ให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีใน วิธีการสร้างความร่วมมือที่ดีที่สุด คือ การแก้ที่ภายในจิตใจของทุกคนตามหลักพุทธสันติวิธีดังกล่าวแล้ว จึงจะสามารถสร้างความร่วมมือหรือสามัคคีปรองดองในชุมชนได้อย่างถาวรมั่นคง ชุมชนวัดคู้บอนได้การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับวัดด้วยหลักพุทธสันติวิธี มีความเป็นเอกภาพ ด้วยกัน คือ การปรับความเห็นในการหวงแหนวัดเป็นสมบัติของชุมชน (ทิฏฐิสามัญญตา) ด้วยการมีเป้าหมายและแนวทางเดียวกัน ร่วมกันวางหลักปฏิบัติที่ดีนำไปสู่พลังความร่วมมือ เป้าหมายที่ดีนำมาซึ่งความสำเร็จในการให้ความร่วมมือ ร่วมสร้างกติกาและเป็นแนวปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม (ศีลสามัญญตา)ร่วมกันสร้างกฎกติกาเพื่อประสิทธิภาพในการพัฒนาวัด สร้างจิตสำนึกในการเคารพกฎกติกาเพื่อหวังประโยชน์ของชุมชนและวัดมีการปรับใจเข้าหากันมองทุกอย่างด้วยเมตตา (เมตตามโนกรรม) มองกันแบบเมตตาให้เกียรติ ให้อภัยและจริงใจขยายพลังความคิดบวกด้วยใจที่เมตตาและเบิกบาน การพัฒนาท่าทีการแสดงออกต่อกันด้วยเมตตา (เมตตา

กายกรรม) เปิดรอยยิ้มแห่งความเป็นมิตรเชื่อมสัมพันธ์ในชุมชน การแสดงเจตนายินดีให้ความช่วยเหลือ มีการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่เมตตาในชุมชน (เมตตาวจีกรรม) ด้วยการใช้วจีที่ดีพื้นฐานจากการฟังอย่างมีสติและใส่ใจ และสุดท้าย คือ การจัดสรรด้วยเป็นธรรมมองประโยชน์ต่อส่วนรวม (สาธารณโภคี) จัดสรรประโยชน์โดยธรรม เรื่องการจัดสรรประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ต้องให้เกิดความเป็นธรรมและยึดโยงกับประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

จึงกล่าวได้ว่า ชุมชนวัดคู้บอนมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการพัฒนาชุมชน ได้อาศัยหลักสาราณียธรรมในการสร้างความสามัคคีนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ตัวบุคคลและสังคมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตไปในทางที่จะพัฒนาขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ เป็นชุมชนที่มุ่งสร้างคุณประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกันผลแห่งสามัคคีความร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน ได้กลายเป็นแนวทางหรือเครื่องมือที่ช่วยระงับแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่จะชักนำไปสู่ความแตกความสามัคคีและปัญหาอื่นๆ และยังเป็นการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ด้วยการวิจัยครั้งนี้เน้นการศึกษาหาข้อมูลในส่วนของวัด และ บ้าน (ชุมชน)เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าสังคมไทย แม้ในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครเองนั้น โรงเรียนที่อยู่ร่วมกับ วัด และบ้าน มานานก็มีส่วนเกื้อหนุนให้ทั้งสามส่วน “บ ว ร” มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงควรที่จะศึกษาวิจัยในมุมของโรงเรียนว่ามีส่วนร่วมในการผสานประโยชน์เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งสามส่วนนี้ อย่างไรบ้าง ผู้วิจัยเชื่อว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไทยได้อย่างทั่วถึง

References

Chansuk, P. (2018). *Interview*.

Komsan, J. (2015). Bovorn Ban, Wat, Longlieng. Prachathai Online. From https://prachatai.com/journal/2015/12/62826.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Ministry of Education. (2003). *The responsibility of temple for education under the National Education Act*. Bangkok: Office of the Education Council.

National Office of Buddhism. (2011). *Manual of Temple Development to Standardization*. Bangkok: National Office of Buddhism

Orathai, K. (2003). *Manual for Residents Participation*. Bangkok: Foundation of Public Administration.

Patnicha Sairojpan. (2018). *Interview*.

Phra Promgunaporn (P.A. Payutdo). (2008). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: MCU Press.

PhraKru Samuwaiyawuthi Chittajitto. (2018). Deputy Abbot of Kubon Temple. *Interview*.

Phramedhavinaiyaros. (2017). The Form in Promoting Reconciliation and Peacefulness with Five Precepts of People in Saraburi Province. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (1), 1-14.

Pisit, T. (2011). *The Development of Collaborative Network Model for Educational Quality Management in Small Sized Primary Schools*. Doctor of Philosophy Thesis. Khon Kaen: Khon Kaen University.

Puchthonglang, P. (2017). The Metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of Life. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (2), 348-365.

Thonglor, W. (1995). *201 Buddhism Philosophies*. Bangkok: Odienstore

การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวัน: ศึกษากรณีผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน
An Application for Mindfulness in Living Daily Life: A Case Study of Practitioners at Kubon Temple

จงลักษณ์ เผือกผิววงศ์[1], ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พูนสุข มาศรังสรรค์
Jongluck Phuakphewvong[1], Khanthong Wattanapradith and Poonsuk Masrungson
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author. E-mail: jongluck99@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน 2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ แบบลงภาคสนามโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนจะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนบริเวณรอบวัด ซึ่งทางวัดจะจัดให้มีการอบรมวิปัสสนากรรมฐานทุกเดือน ในช่วงเข้าพรรษาผู้ปฏิบัติธรรมจะมาพักที่วัดเพื่อถือศีลอุโบสถ ผู้ปฏิบัติธรรมที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นประจำส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงสูงอายุ มีการรักษาศีล 5 และศรัทธาใน

พระรัตนตรัย ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสติในพุทธศาสนา การประยุกต์ใช้หลักสติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนประกอบด้วย 1) การส่งเสริมพัฒนาจากศูนย์ปฏิบัติธรรม (Meditation Center) เป็นการปรับอินทรีย์ในห้องปฏิบัติการเสริมสร้างศรัทธาให้มั่นคง สร้างวัฒนธรรมการปฏิบัติที่มุ่งมั่น และหมั่นสร้างบ้านเพื่อพัฒนาชาติ 2) การนำไปฝึกฝนในชีวิตประจำวัน (Daily Life Mindfulness Practice) คือ การฝึกสติในวิถีชีวิตโดย การบ่มเพาะสติด้วยการสวดมนต์,จัดเวลาปฏิบัติระหว่างช่วงวัน สร้างบรรยากาศยกวัดมาบ้าน และปรับวิถีแห่งการไม่เบียดเบียน โดยสามารถแสดงเป็นโมเดลว่า **M-SEC D-ISAM Model**

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต; สติปัฏฐาน 4; ผู้ปฏิบัติธรรม

Abstract

This research is of 2 objectives: 1) to study the daily-life living of the meditation practitioners at Kubon temple. 2) to study the application of mindfulness in daily-life living of the meditation practitioners at Kubon temple. It is a field-work qualitative research by the tools of a documentary study, and the in-depth interview from key informants, together with a participatory observation. From the research, it is found the followings:

Most of the meditation practitioners at Kubon temple live in the community around the temple. The temple arranges for Vipassanã-kammaṭṭhãna (Vipassanã-Bhãvanã) retreat every month. In the period of rains-retreat, the practitioners will come to reside at the temple for holding Uposathasĩla. Most of practitioners who come regularly for meditation practicing at the temple are elderly women who preserve the five precepts and have faith in the Triple Gems which is in line with the way to practice the related mindfulness in Buddhism. To apply mindfulness in daily lives of the meditation practitioners at Kubon temple, it is done by: 1) Encouragement for developing by the Meditation Center in adjusting Indriya or the sense-forces in the practicing room for strongly enhancing their faith, a creation of the culture of being attentive in practicing, and being persistent in making homes to improve the nation, 2) The practice of mindfulness in daily life (Daily Life Mindfulness Practice) which is the practice of mindfulness in the lifestyle of awareness-cultivation by praying, finding times to practice during the day, creating home the atmosphere of the temple, and adjusting the way of not harming others; this is called **M-SEC D-ISAM Model**.

Keywords: Living Daily Life; Satipatthàna; Practitioners

บทนำ

สภาพปัจจุบันในยุคไทยแลนด์ 4.0 ที่มีความเจริญทางด้านวัตถุทั้งเศรษฐกิจ สังคมเทคโนโลยีและการสื่อสาร แต่พบว่าหลายคนมีความทุกข์ทางจิตใจ ในเรื่องต่างๆ เช่น มีความวิตกกังวลความเครียดความเหนื่อยล้า ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ความรัก ความโกรธ ความเบื่อหน่าย เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วมีสาเหตุจากการขาดภูมิคุ้นกันกิเลสและป้องกันจิตใจจากสภาพแวดล้อมที่คอยกระตุ้นเร้าอารมณ์ ทำให้เกิดอาการ ของโรคที่เรียกว่า ป่วยใจ ทั้งนี้ทางพระพุทธศาสนามีเครื่องมือขจัดความทุกข์ที่สามารถป้องกันและดับพิษอารมณ์ได้ด้วยการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน การมีสติในการพิจารณาข้อมูลโดยใช้สติปัญญามากกว่าการใช้อารมณ์ จึงเป็นประโยชน์อย่างมากในทุกๆ ด้าน อาทิเช่น การเรียน การปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม (Maliwan, 2016) การปฏิบัติธรรมเป็นการฝึกจิตให้สงบและเป็นสมาธิ นับว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงมอบเป็นมรดกไว้ มิใช่แต่เฉพาะเจาะจงหมู่พระภิกษุสงฆ์สาวก แต่รวมถึงอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นพุทธบริษัท ก็พึงปฏิบัติเจริญสติให้มากได้

คุณค่าและประโยชน์ของการปฏิบัติธรรม มีผลจากการศึกษา พบว่า ผู้เข้าปฏิบัติกรรมฐานส่วนใหญ่ต้องการพัฒนาชีวิตตนเองให้ดีขึ้น โดยนำธรรมะจากการปฏิบัติกรรมฐานไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิต เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และพัฒนาจิตใจ ตลอดจนสติปัญญาของตนเองให้สูงขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างบุญกุศลให้แก่ตนเองและบุคคลในครอบครัว ด้านทัศนคติที่มีต่อการปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐานนั้น มีเสียงสะท้อนจากผู้ฝึกปฏิบัติว่าการปฏิบัติธรรมทำให้พวกเขาได้พัฒนาตนเองทางด้านพฤติกรรม คือ กาย วาจา และสามารถพัฒนาทางด้านปัญญาได้ด้วยพุทธศาสนิกชนทุกคนควรเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมการปฏิบัติธรรมจึงเป็นเสมือนรูปแบบหนึ่งแห่งการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย (Kanitarat, 2000)

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานว่ามีอยู่ 4 ประการ คือเมื่อใกล้ตายจะได้มีสติ ระลึกถึงบุญกุศล คุณงามความดีของตนที่ได้ทำไว้ ไม่หวั่นกลัวต่อความตาย เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สุคติ คือ การเกิดในโลกสวรรค์รอกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ที่เป็นบัณฑิตชน ถ้ายังไม่บรรลุในชาตินี้จะเป็นความเชื่ออันเป็นพื้นฐาน เป็นอุปนิสัยส่งเสริมให้บรรลุมรรคผล นิพพาน ในชาติหน้าต่อไป แต่ถ้าได้เจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 นี้ เป็นเวลา 7 วันถึง 7 ปีต่อเนื่องกันจะได้ผลคือจะได้บรรลุธรรมในชาตินี้ (Thai Tipitakas, 1996/10/404/338) ซึ่งสติปัฏฐานสูตร หรือ มหาสติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวกุรุชนบท ชื่อว่ากัมมาสธัมมะ (ปัจจุบันอยู่ในกรุงนิวเดลี เมืองหลวงของประเทศอินเดีย) สติปัฏฐานสูตรหรือมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ (Thai Tripitakas, 1996/10/372/301) เมื่อพิจารณาจากพระพุทธพจน์ตอนเริ่มพระสูตร อาจกล่าวได้ว่าหลักการในพระสูตรนี้ เป็นหลักแนวปฏิบัติตรงที่เน้นเฉพาะเพื่อการรู้แจ้งคือให้มีสติพิจารณากำกับดูสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง

โดยไม่ให้ถูกครอบงำไว้ด้วยอำนาจกิเลสต่างๆ โดยมีแนวปฏิบัติเป็นขั้นตอน 4 ระดับ คือ พิจารณากาย ความรู้สึก (เวทนา) จิต และธรรมที่เกิดในจิต (PramahaNutchapol punthiyano, 2011)

กล่าวได้ว่า หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สมบูรณ์ที่สุด มีปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นหนทางเดียว ที่ทำให้จิตบริสุทธิ์หมดจดทำให้พ้นจากทุกข์และบรรลุมรรคผล นิพพาน และสติปัฏฐาน 4 ได้ชื่อว่าเป็น เอกายนมรรค หรือทางสายเอก (Phra Sophon MahaThera, 2006) เพราะเป็นทางที่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นทรงค้นพบ เว้นจากการอุบัติของพระพุทธเจ้าแล้ว จะไม่มีการสอนตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในโลก เป็นวิถีทางปฏิบัติที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้นไม่มีในศาสนาอื่นๆ เป็นทางที่จะต้องไปคนเดียว คือต้องไปด้วยตนเอง แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้เท่านั้นเป็นทางสายเดียว ไม่มีสองแพร่ง ผู้ดำเนินตามทางนี้เท่านั้นจึงจะพ้นจากสังสารวัฏ เป็นทางที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งเดียวคือ พระนิพพาน กล่าวโดยสรุป สติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้จิตบริสุทธิ พ้นจากทุกข์ และบรรลุมรรคผล นิพพาน ไม่มีหนทางอื่นนอกจากการปฏิบัติตามหลักการในสติปัฏฐาน 4 นี้ เท่านั้น

เวลาผ่านร่วมมากว่า 2600 ปี ปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนสนใจให้ความสำคัญในการปฏิบัติธรรมมากขึ้น และมีสถานปฏิบัติธรรมเปิดมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาของผู้ปฏิบัติธรรม นอกจากเป็นปัญหาจากการฝึกปฏิบัติในห้องกรรมฐานแล้ว ปัญหาที่พบอีกประการหนึ่งคือ ผู้ปฏิบัติธรรม ไม่สามารถนำ สติ สมาธิ ปัญญา เหตุผล คิดเชิงบวก ให้เกิดในระหว่างวัน กับตัวเอง ที่บ้าน หรือที่ทำงาน (PhrarajSitthiMuni, 2013) แต่ในขณะเดียวกันก็มีผู้ปฏิบัติธรรมที่สามารถนำมาพัฒนาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธา กัลยาณมิตร การใคร่ครวญพิจารณาในคลองธรรม การเลือกวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานที่เหมาะกับจริตของตน ความเพียรและอุปนิสัยในการบรรลุธรรม การฝึกจิตให้มีสมาธินี้ ฝึกได้ทั้งในขณะปฏิบัติภารกิจประจำวัน ในการสวดมนต์เช้า (ทำวัตรเช้า) สวดมนต์เย็น (ทำวัตรเย็น) ทุกวัน (Tussanee, 2007) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติธรรมแต่ละแห่งก็มีกลุ่มที่ปฏิบัติแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เป็นผู้ดำรงสติ และมีความสุข มองโลกได้อย่างเข้าใจสามารถใช้สติในการแก้ปัญหาชีวิตได้ และมีกลุ่มที่มีสติ สงบ ในห้องกรรมฐาน แต่ไม่สามารถนำไปฝึกใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

เฉกเช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติธรรมของวัดคู้บอน ซึ่งเป็นวัดเป็นวัดที่เก่าแก่อายุร่วม 125 ปี ตั้งอยู่เลขที่ 9 ถนนคู้บอน แขวงบางชัน เขตคลองสามวา กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน และจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับญาติโยมเป็นประจำ โดยมีญาติโยมบริเวณรอบชุมชนสนใจร่วมปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ และได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไปที่ทราบข่าวหรือได้รับคำแนะนำต่อๆ กันมา นับได้ว่าวัดคู้บอนเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนชุมชนย่านคู้บอน ผู้วิจัยเองในฐานะเป็นสมาชิกในชุมชนแห่งนี้ ได้มีโอกาสไปฝึกปฏิบัติและเข้าไปช่วยเหลืองานบุญวัดอย่างสม่ำเสมอ เห็นผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม บางท่านมีการเปลี่ยนแปลงและมีความประพฤติเป็นที่น่าเลื่อมใส ในขณะเดียวกันผู้ปฏิบัติธรรมบางท่านแม้จะเข้ามาอบรมหลายครั้งแต่ก็ยังเป็นผู้ที่ใจร้อน ขาดสติ และมีอคติต่อผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกัน ทำให้ผู้วิจัยมีคำถามว่า วิธีการใดที่ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีการพัฒนาและสามารถนำการฝึกปฏิบัติธรรมในห้องกรรมฐานมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดสติ หรือ

เจริญสติในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษากลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในวัดคู้บอนที่สามารถนำการปฏิบัติธรรมไปใช้เจริญสติในชีวิตประจำวันและเป็นผู้ที่มีสันติภายในและสันติภายนอก ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังว่าประโยชน์จากการ ศึกษานี้จะทำให้เห็นถึงแนวทางวิธีการที่จะช่วยให้ทางวัดและผู้ปฏิบัติธรรมสามารถนำหลักสติปัฏฐานไปใช้ปฏิบัติให้มากขึ้นในชีวิตประจำวัน เพื่อสันติสุขกับตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน
2) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน

วิธีดำเนินการวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนาม โดยการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำฐานข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ หาแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เป็นผู้มาปฏิบัติธรรมซึ่งพระวิปัสสนาจารย์ในวัดคู้บอนช่วยคัดเลือกจากผู้ที่มาปฏิบัติธรรมแล้วมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมีความสุขในชีวิต จำนวน 7 คน (2) พระวิปัสสนาจารย์ในวัดคู้บอนจำนวน 1 รูป (3) ผู้เชี่ยวชาญในการเป็นวิปัสสนาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 1 รูป รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดจำนวน 9 รูป/ท่าน

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านด้วยกระบวนการหาค่าน้ำหนักความน่าเชื่อถือ Index of Objective Congruence (IOC) ร้อยละ 60 ขึ้นไป

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย ขั้นที่ 1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวคิด หลักสติปัฏฐาน 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรวบรวมทั้งข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารวิชาการและบทความที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่างๆ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์เรื่องของสติของชาวพุทธ ตามหลักพุทธศาสนา ขั้นที่ 2) ศึกษาภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 3 กลุ่มรวม 9 ท่าน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

5) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเทปบันทึกเสียงสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาถอดเทปและสกัดประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้ตอบไว้ตรงกัน และคัดแยกประเด็นที่ให้ไว้ไม่เหมือนกัน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และนำข้อมูลเหล่านั้น มาวิเคราะห์อธิบายตีความ ประกอบกับข้อมูลแนวคิดทฤษฎี เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของแนวคิดทฤษฎีกับปรากฏการณ์จริงในพื้นที่ศึกษา

6) สรุปผลการวิจัย การวิเคราะห์ผลใช้หลักการวิเคราะห์แบบอุปนัย และสรุปผลการวิจัยในเชิงพรรณนาโวหาร โดยนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหา อุปสรรค ของการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน และการประยุกต์ใช้สติในชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน อันจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรม ได้ตระหนักถึงความสำคัญของสติโดยเฉพาะผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน ให้ทราบถึงหลัก สติปัฏฐาน 4 ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือ และแนวทางในการควบคุมสติสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข

ผลการวิจัย

การดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน

จากการสัมภาษณ์สภาพบริบทของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน ทำให้เห็นภาพสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นกลุ่มสตรีสูงวัย เนื่องจากมีเวลาและมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีประเด็นต่างๆ ดังนี้

ภูมิหลัง ภูมิธรรม และวิถีปฏิบัติ: ผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นวัยผู้สูงอายุ เส้นทางชีวิต เส้นทางธรรมของแต่ละท่านมีทั้งเข้ามาเพราะหมดห่วงลูกหลาน จึงหันหน้าเข้าหาวัดเพื่อพัฒนาจิตตนเอง บางท่านก็ประสบความทุกข์จึงหันหน้ามาปฏิบัติธรรม บางท่านก็เป็นเพราะการได้บ่มเพาะจากการเลี้ยงดูตั้งแต่เด็กในการเข้าวัดฟังธรรม เป็นต้น จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน เป็นสตรีทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเพราะส่วนใหญ่ผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดคู้บอนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและอยู่ในวัยสูงอายุ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มาวัดคู้บอนต่อเนื่องก็เป็นกลุ่มสตรีสูงวัยเหล่านี้ ทำให้ข้อมูลที่ได้จึงมีน้ำหนักไปทางผู้สูงวัย อย่างไรก็ตามเส้นทางชีวิต เส้นทางธรรมของแต่ละท่านก็น่าสนใจศึกษาเรียนรู้ เสียงสะท้อนจากการสัมภาษณ์ถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรม ต่างก็สอดคล้องกันคือ เมื่อเสร็จสิ้นจากภารกิจประจำวัน ก็จะเข้าวัดเรียนรู้ปฏิบัติธรรม เนื่องจากวัดอยู่ใกล้บ้านสะดวกในการเดินทาง ดังเสียงสะท้อนมีว่า ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดคู้บอน ฝึกปฏิบัติและฟังธรรมที่วัดคู้บอนได้สะดวกเนื่องจากใกล้บ้านไม่ต้องเดินทางมาก (Apiya, 2018) กล่าวได้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมแต่ละท่านแม้จะมีความแตกต่างในเรื่องของภูมิหลัง วิถีอาชีพ การศึกษา แต่อย่างไรก็ตามเหตุปัจจัยสำคัญที่สอดคล้องกันในการเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดคู้บอน เป็นเพราะวัดอยู่ใกล้บ้าน ซึ่งจากทำเลที่ตั้งวัดมีรถสาธารณะ รถรับจ้าง อยู่ติดริมถนน ทำให้สะดวกในการเดินทางแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม นับว่าเป็นจุดที่น่าสนใจ คือ การปฏิบัติธรรมเริ่มจากวัดใกล้บ้านทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถมาปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง

หลักการที่ใช้ในการดำเนินชีวิต: จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการกำหนดด้วยคำภาวนา ได้แก่ พุทธ-โธ (Thonglor, 2018) หรือ หยุบหนอง-พองหนอ และบางท่านใช้กำกับด้วยอิริยาบถย่อย (Patnicha, 2018) คือ รู้เท่าทันอาการกริยาที่เคลื่อนไหว แต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่จะเน้นการภาวนามากกว่าการกำหนดอิริยาบถย่อย ทั้งนี้ยังพบว่า ผู้ปฏิบัติแต่ละท่านมีวิธีการปฏิบัติตัวที่เป็นส่วนเกื้อหนุนให้การปฏิบัติกรรมฐานของตนพัฒนาขึ้น ได้แก่ หลักศีล 5 หลักการปล่อยวาง หลักการวางตนให้ดีและมีความสุข ดังเสียงสะท้อนว่า “คิดดีทำดีหรือมีศีล 5เป็นหลัก ทำชีวิตตัวเองให้ดีมีความสุขโดยไม่ไปทำร้ายใครแนวทางของการปฏิบัติใช้ พุทธ-โธ” (Urai, 2018) พยามทำใจให้สงบก่อนการปฏิบัติและต้องมีสติ อยู่กับการปฏิบัติตลอด (Kimyong, 2018)

คุณค่าและการพัฒนาตนเองจากการนำสติมาใช้ในการดำเนินชีวิต: เมื่อถามถึงสิ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนได้รับจากการมาฝึกปฏิบัติธรรมที่วัด เสียงตอบรับไปในทางคล้ายๆ กันคือ ผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านได้มีการปรับเปลี่ยนตนเอง ทั้งในด้านการแสดงออก และด้านจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการควบคุมอารมณ์ ด้วยการฝึกทำให้การดำเนินชีวิตมีสติและทำให้ตนเองเข้าถึงความสุข ความสบายใจจากการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดให้เป็นกุศลและนึกถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น การมาปฏิบัติที่วัดคู้บอนทำให้เจอกัลยาณมิตร ได้หลักในการปฏิบัติที่สามารถเอาไปฝึกต่อที่บ้าน เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิที่บ้าน เป็นต้น ส่งผลให้ท่าทีการแสดงออกทางสังคม เช่น การรู้จักแบ่งปัน การคำนึงถึงความรู้สึกผู้อื่น ทำให้รู้จักคิดก่อนพูด ช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว การฝึกสติช่วยทำให้สมองเกิดความจำดีไม่เป็นโรคขี้หลงขี้ลืม เสียงสะท้อนที่แสดงถึงการปรับเปลี่ยนตนเองนำมาใช้กับการดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน คือ

“ส่วนตัวจะนำมาฝึกต่อที่บ้าน คือ กลับมาทำสมาธิต่อที่บ้าน ในการดำเนินชีวิตพบปะผู้คนจะมองว่า ทุกคนเหมือนญาติพี่น้อง” (Apiya, 2018) และมีเสียงสะท้อนจากผู้ปฏิบัติธรรมท่านหนึ่งเล่าว่า การมาฝึกปฏิบัติธรรมทำให้ได้ความสบายใจ เมื่อกลับมาบ้านก็มาสวดมนต์นั่งสมาธิต่อ ได้นำมาใช้ประโยชน์มากปัจจุบันถ้าเริ่มจะโกรธ ก็จะยึดหลักว่างกับวาง เห็นอะไรๆ ก็วางไว้ และได้เอามาใช้กับครอบครัวด้วย คือเรื่องสติ มีวันหนึ่งกลับมาจากวัดตนไม่ได้ยินว่าสามีเค้าถามอะไร จึงโดนตบหน้า สิ่งที่คิดได้คือ เหมือนมาใช้เวรใช้กรรมเรื่องมันจะได้ผ่านไปด้วยดีไม่ทะเลาะลุกลามใหญ่โต เพราะเรามีสติเป็นตัวกำกับ และมองว่าทุกอย่างเป็นเรื่องของกรรมต้องให้กรรมเป็นผู้จัดการ และการมาฝึกปฏิบัติธรรมทำให้เรียนรู้และได้ฝึกจิตอารมณ์ปัจจุบันทำให้ตนเองมีสติในการพูด ก่อนพูดให้คิดก่อน (Poonsri, 2018) “ใจเย็นขึ้น คอยบอกกับตัวเองว่าต้องตั้งใจฟัง ต้องมีสติ แม้จะมองตนเองประสบความสำเร็จแต่ไม่เต็มร้อย แต่อย่างไรก็ดีขึ้นมาก โดยดูว่าแต่ก่อนจากที่เป็นคนใจร้อนลูกๆจะกลัว แต่ตอนนี้ก็จะเย็นลง ปัจจุบันนี้เมื่อฟังอะไรไม่เข้าใจ ไม่ต้องไปนั่งเถียงกันคุยกับใครเราต้องตั้งใจฟัง ต้องให้เกียรติเขา ถ้าเราไม่ฟังเขาเราจะไม่รู้เขาพูดเรื่องอะไร ไม่ว่าพระสอนอะไรหรือคุยกับเพื่อนฝูงเราต้องตั้งใจฟัง (พวง จันทร์สุข, 2561) “ทำให้จิตใจสงบเย็นมีคำพูดและวาจาที่สุภาพคิดทำการงานอย่างมีสติ และนำมาใช้ในการอบรมดูแลลูกหลานอย่างมีสติและมีเหตุผล” (Patnicha, 2018) นอกจากนี้ยังมีเสียงสะท้อนถึงการนำสติไปใช้ว่า การมี สติ ต้อง คิดก่อนพูดให้มาก สำหรับตนเองเวลากลับไปบ้านก็จะอยู่บ้านแบบมีสติ ลูกสามีทำไม่ถูกใจก็จะมีสติ ถามตัวเองก่อนว่า เงียบไว้ก่อนสงบไว้ก่อน แล้ค่อยมา

คุยกันใหม่คิดว่าได้นำมาใช้กับครอบครัวเป็นหลัก เช่นพาลูกพาผัวสวดมนต์นั่งสมาธิ วันพระก็บอกให้ไปทำบุญบ้างนะ จะคิดจะทำอะไรก็ต้องมีสติมาก่อน คิดหน้าคิดหลังให้ดี (Urai, 2018) และมีเสียงสะท้อนว่าเมื่อมาปฏิบัติธรรมที่วัดจิตใจสงบขึ้น มีความเชื่อมั่นว่าการมาปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่ดีควรทำบ่อยๆสม่ำเสมอ ผลที่ได้จะทำให้เรามีสมาธิดีความจำดีไม่หลงลืมพร้อมทั้งใจเย็นไม่โกรธใครง่ายด้วย สำหรับการฝึกต่อของตนเองเมื่อกลับมาบ้านคือ ก่อนนอน สวดมนต์นั่งสมาธิทำใจให้สงบ มีความใจเย็นมากขึ้น มีสติคิดพูดก่อนทำตลอด (Kimyong, 2018)

การประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน

จากการศึกษาวิถีปฏิบัติ ภูมิหลัง ภูมิธรรม ของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนที่เป็นกลุ่มที่มีการพัฒนาและเข้าวัดปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เห็นการดำเนินชีวิตและการนำหลักสติไปใช้กับชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามก่อนนำเสนอการประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติวัดคู้บอน ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมมาวิเคราะห์ พบว่า การที่ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มที่สามารถนำหลักสติไปใช้ดำเนินชีวิตพัฒนาจิตและปัญญาของตนเองได้ เพราะผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 7 ท่าน เป็นผู้ที่ได้มีการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาทั้งกายและใจ แม้ว่าหลายท่านจะประเมินตนเองว่าในการฝึกปฏิบัติจะสำเร็จในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้การศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นเบื้องหลังในการทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านี้สามารถนำความรู้จากการฝึกปฏิบัติไปใช้ได้และเห็นผลได้จริงจึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจและสอบถาม ทำให้ได้มาซึ่งคำตอบที่น่าสนใจคือ ปัจจัยภายใน คือ ตัวเอง และปัจจัยภายนอก คือ สภาพแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยภายใน: ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำหลักเจริญสติไปใช้ในชีวิตประจำวันบางท่านให้แง่คิดว่า ต้องเริ่มจากการฝึกอย่างจริงจัง ตั้งใจ ในระหว่างฝึกปฏิบัติอยู่ที่วัด การนำกลับไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องที่บ้าน เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การมีศรัทธาต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งสูงสุด การเข้าถึงความสุขจากการปฏิบัติทำให้เกิดกำลังใจที่จะปฏิบัติต่อเนื่อง นอกจากนี้การได้ฟังธรรม คำสอนจากพระวิปัสสนาจารย์ทำให้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาชีวิตได้จริง ทำให้เกิดพลังเชื่อมั่นว่าปฏิบัติมาถูกทางแล้วและยิ่งต้องทำต่อไป ดังเสียงสะท้อนแสดงแง่มุมเกี่ยวกับความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จนั้น ความว่า “ตนเองจะปฏิบัติอย่างเต็มเมื่อมาวัดจะตั้งใจปฏิบัติจริงๆ” (Apiya, 2018)

“ในมุมของตนมองว่าตนเองปฏิบัติดีขึ้นมาก ปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น คือ ความสุข ทำแล้วมีความสุขสบายใจ (Thonglor, 2018) “สำหรับตนเองพัฒนาสติมากขึ้น เพราะการใช้เวลาที่มีในการฝึกต่อเนื่องที่บ้าน เช่น ตนเองช่วงเที่ยงก็จะสวดมนต์เมตตาใหญ่ และอ่านพระไตรปิฎกเป็นประจำ เป็นต้น (Poonsri, 2018) บางท่านกล่าวว่า การที่ใจเย็นลง มีสติ ไม่เครียดเพราะมองทุกอย่างว่ามันเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป (Puang, 2018) และบางท่านเป็นเพราะความศรัทธามีพระพุทธ พระธรรม เป็นที่พึ่ง เข้าวัดปฏิบัติธรรมแล้วสบายใจ (Urai, 2018) ทั้งนี้นอกจากความตั้งใจ การมีวิริยะในการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันแล้ว ปัจจัยภายในที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยเสริมให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จในการนำหลักสติไปใช้ในชีวิตประจำวันคือ

การมีหลักธรรมพื้นฐานในการปฏิบัติ ได้แก่ ศีล 5 หลักขันติ หลักการมองโลกตามความเป็นจริง หรือสัมมาทิฏฐิ การใช้หลักสังคหวัตถุ 4 แต่หลักปฏิบัติที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด คือ เรื่องของการรักษา ศีล 5 ช่วยทำให้มีสติและสติ ก็ช่วยให้รักษาศีล 5 ได้

ปัจจัยภายนอก: นับว่าเป็นปัจจัยเสริมที่ช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมประสบความสำเร็จในการนำการฝึกปฏิบัติไปใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่คำตอบที่ได้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความพร้อมของแต่ละบุคคล การมีกัลยาณมิตร เป็นต้น

เมื่อถามถึงเหตุปัจจัยใดที่ผู้ปฏิบัติธรรมกลุ่มที่ให้ข้อมูลสำคัญเห็นว่า เหตุที่ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดส่วนใหญ่ยังไม่สามารถนำสติไปใช้ในการดำเนินชีวิตพัฒนาจิตและปัญญาของตนอย่างเต็มที่ เป็นเพราะการไม่เตรียมร่างกายให้พร้อมก่อนมาปฏิบัติอดนอนมาจึงทำให้ง่วง ความกังวลในใจที่มีมาก่อนเข้าปฏิบัติ ทำให้เวลาฝึกปฏิบัติจริงจึงไม่สามารถซึมซับการฝึกเจริญสติที่สามารถนำไปเป็นพลังในการพัฒนาชีวิตประจำวันให้เข้าถึงความสุข และแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ ปัญหาอุปสรรคเหล่านี้ สรุปได้ว่า มีทั้งที่เป็นเครื่องกีดขวางที่มาจากความพร้อมของตัวผู้ปฏิบัติเอง และอาจมีการสังเกต การคัดกรองหรือพูดคุยกับญาติโยมก่อนปฏิบัติธรรมเพื่อเช็คความพร้อมทางใจ เป็นการเคลียร์ความรู้สึก ความกังวล และการรับทราบกติกา ซึ่งน่าจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้ตั้งใจปฏิบัติให้มากขึ้น เพื่อให้สัมผัสประสบการณ์เจริญสติจำลองในห้องปฏิบัติธรรม ก่อนที่จะนำไปฝึกใช้ในชีวิตประจำวัน

การประยุกต์ใช้สติในชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน

STEP 1) จุดเริ่มต้นจากการฝึกสติในห้องปฏิบัติ: ปัจจัยภายนอก Meditation center ต้องปฏิบัติในห้องไปพร้อมๆ กัน ถึงแม้จะเป็นความจริงว่าการปฏิบัตินอกห้องกรรมฐานก็ย่อมสามารถที่จะกระทำได้ แต่การปฏิบัติในสภาวะ/สภาพแวดล้อมที่มีเพื่อนสายบุญอยู่ร่วมด้วยกันนั้น จะส่งเสริมให้เกิดแรงผลักดันการฝึกสติที่ดีโดยมีกลไกที่ช่วยส่งเสริมในห้องปฏิบัติ ดังนี้

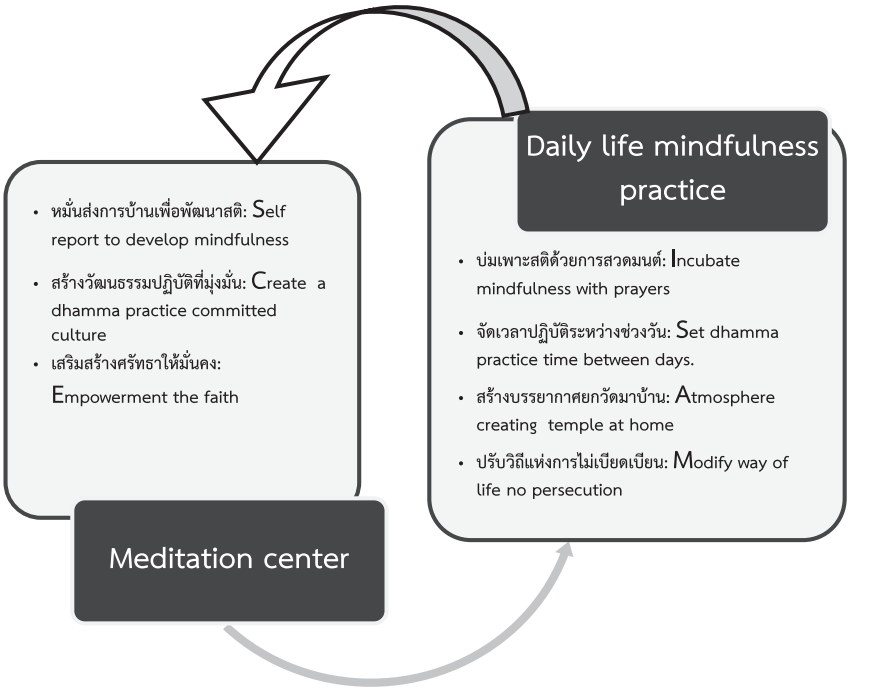
เสริมสร้างศรัทธาให้มั่นคง: Empowerment the faith: โดยนำเสนอว่าในการจัดอบรมกรรมฐานของวัดคู้บอน ควรมีการบ่มเพาะด้วยการสั่งสอนการวางเป้าหมายในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นปลายทางสูงสุดคือ พระนิพพาน และการพัฒนาตนเองให้เข้าสู่กระบวนการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมีรากฐานสำคัญจากการเริ่มต้นที่การรักษาศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งศีล 5 ที่เป็นพื้นฐานของอุบาสก อุบาสิกา ชาวพุทธ ทั้งนี้จึงต้องอาศัยเสียงจากภายนอกในฐานะกัลยาณมิตรไม่ว่าจะเป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อนร่วมปฏิบัติธรรมทำให้เสริมสร้างสัมมาทิฏฐิ จากกัลยาณมิตรและ พระวิปัสสนาองค์ประกอบทั้งหลายเหล่านี้จะช่วยผลักดันให้พลังศรัทธาในตัวของผู้ปฏิบัติธรรมนั้น ก่อเกิดเพิ่มพูนขึ้นอย่างรวดเร็วและยังคงมั่นคงอยู่ในตัวผู้ปฏิบัติอยู่ตลอดไป **สร้างวัฒนธรรมปฏิบัติที่มุ่งมั่น: Createa Dhamma practice committed culture:** ด้วยเพราะส่วนหนึ่งของการยืดหยุ่นในกฎกติกาผู้ปฏิบัติธรรมของวัดทำให้ผู้ปฏิบัติบางท่านเกิดความหย่อนในการปฏิบัติในห้องวิปัสสนา ซึ่งถือว่าเป็นห้องบ่มเพาะพัฒนาสติให้เติบโต เมื่อไม่เข้มข้นย่อหย่อนทำให้ผู้ที่ยังไม่มีอินทรีย์แก่กล้าในความมั่นคงในพระรัตนตรัย การมีจุดหมาย

ปลายทางชีวิตคือ พระนิพพาน และการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์ 8 ทำให้ผู้ปฏิบัติจำนวนมาก ไม่สามารถนำสิ่งที่ได้จากห้องบ่มเพาะสติไปใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาอินทรีย์ให้กับผู้ปฏิบัติการจัดสภาพแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการกำหนดกติกา วางระเบียบวินัยให้กับตนเองด้วยความวิริยะมีความเพียรกลับมาทำการบ้านปฏิบัติธรรมทุกๆวันอย่างสม่ำเสมอเพื่อจะได้เกิดความชำนาญ **หมั่นส่งการบ้านเพื่อพัฒนาสติ: Self report to develop mindfulness:** จากการสังเกตการณ์การสัมภาษณ์ ประกอบกับการศึกษาแนวปฏิบัติกรรมฐานจากสำนักวิปัสสนาอื่นๆ ผู้วิจัยเห็นว่า ส่วนหนึ่งที่จะช่วยทำให้ทราบได้ว่า ผู้ปฏิบัติมีความรู้ความเข้าใจและสามารถนำการเจริญสติไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องด้วยการสอบอารมณ์ หรือเรียกว่าส่งการบ้าน ซึ่งที่ผ่านมาวัดคู้บอนใช้เครื่องมือการสอบอารมณ์จากการให้ผู้ปฏิบัติหากสงสัยเข้ามาซักถาม หรือใช้การสังเกต แต่อย่างไรก็ตามโดยพื้นฐานผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยและคุณวุฒิการศึกษาไม่สูง ดังนั้นจึงอาจไม่กล้าหรือไม่เข้าใจในการสอบถาม จึงไม่ได้ถูกสอบอารมณ์ หรือส่งการบ้านพระวิปัสสนาจารย์ ทำให้เมื่อกลับไปปฏิบัติที่บ้านจึงไม่อาจแน่ใจว่าปฏิบัติถูกทางหรือไม่ ดังในคัมภีร์ที่ระบุไว้ สติมีทั้งที่เป็นมิจฉาสติ และสัมมาสติ ดังนั้นสัมมาสติจะเกิดได้ ต้องได้รับการทวนสอบ ทวนถามด้วยการสอบอารมณ์กรรมฐานในห้องบ่มเพาะสติ ซึ่งจะเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ รักความก้าวหน้าในการปฏิบัติ และต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเองด้วย การสอบอารมณ์คือการให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนมีศรัทธาก็จริง แต่พอปฏิบัติไปเจอทุกข์เวทนาอยากกลับบ้านเพราะฉะนั้น จึงต้องมีพระวิปัสสนาเป็นกัลยาณมิตร โดยจะถามถึงความเป็นอยู่ ถามถึงการปฏิบัติ มีปัญหาอุปสรรคอะไรไหม พอถามไปผู้ปฏิบัติก็มีกำลังใจแล้วหรือที่เค้าเรียกว่าการสอบอารมณ์ หรืออีกนัยหนึ่ง การสอบอารมณ์เป็นการทวนสอบความเข้าใจของผู้ปฏิบัติธรรม ว่าถูกต้องตามที่สอนหรือไม่ พระอาจารย์จะได้แนะนำวิธีการที่ถูกต้อง พร้อมทั้งย้ำสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ

STEP 2) การนำไปฝึกฝนในชีวิตประจำวัน: Daily life mindfulness practice

ทั้งนี้การปฏิบัติธรรมไม่จำเป็นต้องอยู่ที่วัดเสมอไป เราสามารถปฏิบัติที่ไหนก็ได้ เราต้องเอากายและใจมาปฏิบัติ ในขณะที่ปฏิบัติก็ต้องมีอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน คู้ เหยียด เคลื่อนไหว จับ หยิบอะไรต่างๆคือ อารมณ์กรรมฐานมันอยู่กับเราตลอดเวลา เกิดขึ้นทุกวัน ทุกขณะทุกวินาทีด้วย สติหากฝึกเพื่อให้เกิดความชำนาญในชีวิตประจำวัน เมื่อมีเรื่องกระทบทางตา หู ลิ้น กาย มันก็เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เราจะรู้ทันหรือไม่ แต่ถ้าเราไม่ฝึก เราก็จะเผลออยู่ตลอดเวลา เวลาที่เราอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ก็เป็นเช่นนี้ เร็วมั่งช้ามั่ง ทันมั่ง ไม่ทันมั่ง ฝึกไปเรื่อยๆ มันก็ชำนาญ เขาเรียกว่าเป็น ปรมาจารย์ในชีวิต การเจริญสติ การปฏิบัติกรรมฐาน ไม่จำเป็นจะต้องไปนั่งหลับตาในห้องสี่เหลี่ยม นั่งอยู่ที่ไหนก็ได้ ที่จริงไม่ต้องไปวัดก็ได้ อยู่ที่บ้านที่ทำงานก็ทำได้หมด อยู่ที่การฝึกของเรา ว่าเข้าใจ มีความชำนาญและเราก็มีความสามารถที่จะปฏิบัติได้ตลอดเวลาฝึกง่ายๆ ก็คือ กายอยู่ไหน ใจอยู่นั่น กายกับใจให้มันไปพร้อมกัน รู้เท่ารู้ทันกายใจของตนเอง ให้บ่อยขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันของเรา เราปัดกวาดเช็ดถู ก็เป็นการฝึกการปฏิบัติเหมือนกัน เราล้างจานก็เป็นการปฏิบัติเหมือนกัน นอกจากการน้อมนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ฝึกฝนจากห้องปฏิบัติมาใช้ฝึกอิริยาบถในชีวิตประจำวันแล้ว ลำดับต่อไปคือ **บ่มเพาะสติด้วยการสวดมนต์: Incubate mindfulness with prayers** ซึ่งเปรียบเหมือน

เป็นการเสริมสร้างพลัง ให้เก็บไว้ในคลังปัญญา เช่น เดียวกับการชาร์จแบตเตอร์รี่โทรศัพท์มือถือ ที่ต้องมีการหมั่นเติม เสริม เพื่อป้องกันการหมดพลังงาน การสวดมนต์ก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งจะช่วยเติมพลังเป็นฐานให้เกิดสติได้ ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอนที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผ่านการคัดเลือกจากพระวิปัสสนาจารย์ ในฐานะที่มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ พบว่า กลุ่มผู้ปฏิบัติเหล่านี้จะใช้การสวดมนต์ช่วยในการฝึกเจริญสติในชีวิตประจำวัน **จัดเวลาปฏิบัติระหว่างช่วงวัน: Set Dhamma practice time between days** สำหรับการฝึกเจริญสติในชีวิตประจำวัน แท้จริงแล้วสามารถฝึกได้ตลอดเวลาทุกขณะ ทุกกิจกรรมในชีวิต โดยกำหนดรู้ทันอิริยาบถ การตามลมหายใจ การเคลื่อนไหว การดูจิตดูอารมณ์ การดูเวทนากาย แต่อย่างไรก็ตามการเพิ่มพูนเจริญสติควรเสริมด้วยการฝึกที่มีแบบแผนมีข้อกำหนดให้ตนเองว่าจะตั้งใจฝึกอย่างไรในแต่ละวัน ดังที่มีผู้ปฏิบัติธรรมหลายท่านใช้วิธีการ เช่นจัดเวลานั่ง ยืน เดิน ในช่วงเวลาที่สะดวก ระยะเวลาที่เหมาะสมกับตนเอง และขอให้ทำอย่างต่อเนื่องตามที่ตั้งใจหรือกำหนดไว้ ซึ่งทั้งหมดไม่มีแบบแผนกำหนดที่ตายตัวผู้ปฏิบัติแต่ละท่านสามารถกำหนดให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นต้น นอกจากนี้ส่งที่จะช่วยเสริมได้อีกประการหนึ่งคือ **สร้างบรรยากาศยกวัดมาบ้าน: Atmosphere creating temple at home** ทั้งนี้ ด้วยภาระหน้าที่การงานที่ทำให้ผู้ปฏิบัติจำนวนมากที่ยังไม่สามารถมาวัดได้โดยสะดวกจึงอาจใช้กุศโลบายโดย การแต่งชุดขาวในวันพระ (อยู่บ้านหรือไปทำงาน) เพื่อเตือนสติให้ระลึกนึกถึงว่าวันนี้เป็นวันธรรมสวนะ หรือการนิมนต์พระภิกษุมาแสดงพระธรรมเทศนา ณ.ที่ทำการสมาคมของหมู่บ้าน หรือเป็นกรณี ที่ชักชวนเพื่อนบ้านมาร่วมสวดมนต์ (เย็น) ที่บ้านของตนทุกวันพระ ก็จะเป็นการเสริมสร้างอุปนิสัยที่ดี พร้อมทั้งสร้างบรรยากาศของวัดให้มีอยู่ในทุกๆที่ และประการสุดท้ายคือ **ปรับวิถีแห่งการไม่เบียดเบียน: Modify way of life no persecution** ด้วยพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยให้การฝึกสติมีการเจริญมากยิ่งขึ้น ต้องเริ่มจากการรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด เพราะถ้ามีศีล ก็จะมีสติ เมื่อมีสติ ก็จะเกิด สมาธิ และเกิดปัญญาในที่สุด โดยปัญญานั้นจะช่วยทำให้คิดได้ว่า “การเลือกซื้ออาหารที่ตายแล้ว เป็นการลดการเบียดเบียนชีวิต” หรือ“การไม่พูดโกหกพูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ ก็เป็นวิถีแห่งการลดการเบียดเบียนทางวาจาด้วยเช่นกัน ทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการประยุกต์ใช้สติในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรมวัดคู้บอน เป็นแผนภาพโมเดล เรียกว่า **M-ECS / D- ISAM’S Model** ดังนี้

แผนภาพที่ 1 โมเดล M-ECS / D- ISAM

สรุปผล

การปฏิบัติธรรมไม่จำเป็นต้องอยู่ที่วัดสามารถปฏิบัติที่ไหนก็ได้ แต่ต้องเรียนรู้จุดเริ่มต้นจากการฝึกสติในห้องปฏิบัติ ด้วยการเอากายและใจมาปฏิบัติ อิริยาบถต่างๆ ให้เป็นอารมณ์กรรมฐานที่อยู่กับจิตใจตลอดเวลา ทุกขณะทุกวินาทีให้มีสติรู้เท่าทันอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในชีวิตประจำวัน ต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนตนเองให้สามารถควบคุมอารมณ์ ที่จะแสดงออกทางกาย วาจา และจิตใจ การฝึกใช้ทำให้การดำเนินชีวิตมีสติและทำให้ตนเองเข้าถึงความสุข ความสบายใจจากการปรับเปลี่ยนมุมมองทางความคิดให้เป็นกุศลและนึกถึงคุณค่าของตนเองที่จะสร้างประโยชน์ละกิเลสได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ การปฏิบัติธรรมเพื่อการเจริญสตินี้เป็นหลักสูตรมาตรฐานของหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ ตั้งแต่ประถมวัย จนถึงอุดมศึกษา ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการเจริญสติอยู่เป็นประจำแล้ว จะช่วยส่งผลให้มีสมาธิในการศึกษาหาความรู้ของเยาวชน และสุดท้ายคือจะเกิดปัญญาแตกฉาน อีกทั้ง

หากสามารถสนับสนุนให้ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจได้เข้ารับการอบรมวิปัสสนากรรมฐานไตรมาสละหนึ่งครั้ง (ครั้งละ 5 วัน) เป็นอย่างน้อย ก็จะเกิดผลดีแก่การปฏิบัติหน้าที่การงานที่จะมีสติ ระลึกรู้ตัว ตลอดเวลา เพราะเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเริ่มเน้นที่การพัฒนาจิตใจตนเองเป็นอันดับแรก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำโมเดลนี้ไปทำการวิจัยต่อยอดขยายผล โดยการนำไปทดลองใช้ที่วัดคู้บอน และมีการติดตามวัดผลการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาสติของผู้ปฏิบัติธรรม

2. ควรมีการศึกษาเชิงปัจจัย สาเหตุ ที่ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติยังไม่สามารถเจริญสติในชีวิตประจำวันให้มากโดยการวิจัยเชิงสำรวจสถานปฏิบัติหลายๆ แห่ง เพื่อเปรียบเทียบ

References

Apiya Phonchan. *Interview*, 2018

Kanitarat, S. (2000). *Knowledge, Attitude and Utilization of Dhamma among Meditation Practitioners at Wat AMPAWAN, Sing Buri Province*. (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.

Kimyong Faithongdee, *Interview*, 2018

Maliwan, L. (2016). Effectiveness of Meditation Program to Multiwisdom of 1st Year Student St. Louise College. *Journal of the royal Thai army Nurses*. 17 ().

Patnicha Sairojpan. *Interview*, 2018

Phakrupawanasarapundith, Chief of Vipassana Institue Mahachulalongkornrajavidyalaya University, *Interview*, 2018

Phakrusamu Waiyawut Chittajitto, Deputy Abbot of Kubon Temple, *Interview*, 2018

PhrarajSitthiMuni. (2013). *Problem and Obstacle which happen in Vipassanābhāvanā Practice*. Retrieved August, 2, 2017. Online. From /main. php?url= about1 &code = about18

Phra Sophon MahaThera. (2006). *MahaSatipatthànaSutra Way to Nirvana*. Bangkok: Thai Daily Press.

Poonsri Klaichiengrak. *Interview*, 2018

PramahaNutchapol Punthiyano. (2011). An Analytical Study of the Equanimity in Vipassanā-bhāvanā Practice according to the four foundations of mindfulness. Master of Arts Thesis. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Puang Chansuk. *Interview*, 2018

Thonglor Kotcharak, *Interview*, 2018

Tussanee. W. (2007). *An Analytical Study on meditation Practise with Mindfulness Regarding to the body (KAYAGATASATI) in Theravada Buddhism*. (Master of Arts Thesis). Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Urai Boonmee. *Interview*, 2018

กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบในจังหวัดนครราชสีมา

Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development in Nakhon Ratchasima Province

พระมหาประเสริฐ ถาวโร
Phramaha Prasert Trawaro
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya
Email: dekwa_n@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา 2) ศึกษากลไกการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา 3) นำเสนอกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จำนวน 25 คน ผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แบบสุมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ มีองค์ประกอบ ดังนี้ Input ได้แก่ 1) ด้านความรู้ มีการให้ความรู้เยาวชนในเรื่อง กฎแห่งกรรม หลักปฏิบัติศีล 5 2) ด้านพฤติกรรม ได้มีกิจกรรมการอบรมเยาวชนเพื่อให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่ดี 3) ด้านทัศนคติ เยาวชนที่มีต่อการเข้ารับการอบรม มีทัศนคติที่ทำให้เกิดความเชื่อว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว Process ขั้นที่ 1 ขั้นรับมอบตัวเด็กและเยาวชน โดยการลงทะเบียนรับรายงานตัวเข้ารับการอบรม ขั้นที่ 2 ดำเนินการฝึกอบรม การปฐมนิเทศ ขั้นที่ 3 ขั้นประเมินผลการอบรม ทำแบบประเมิน โดยการแจกแบบสอบถาม Output 1) ด้านความรู้ เยาวชนได้ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของตน 2) ด้านพฤติกรรม เยาวชนมีความกลัวต่อการทำความชั่วมากขึ้นทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้เรื่องทักษะของชีวิตที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน 3) ด้านทัศนคติเยาวชนเห็นสภาพความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น

2. กลไกการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ 1) กลไกศูนย์อบรม ศูนย์อบรมดำเนินการจัดอบรมให้บริการแก่เยาวชน ประชาชน หน่วยงาน สถานศึกษา ส่งเสริมการอบรมคุณธรรมจริยธรรม 2) กลไกเชิงกระบวนการ ขั้นเตรียมการอบรม การอบรมคุณธรรมจริยธรรม ขั้นดำเนินการอบรม การแนะนำหลักธรรมเพื่อมาผสานกับการดำเนิน ขั้นการประเมินผล ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถาม 3) กลไกเครือข่าย ได้ดำเนินการการทำงานร่วมกับเครือข่ายต่างๆ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนศีล 5 ต้นแบบกับเครือข่ายสถานศึกษา เครือข่ายชุมชน เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายพระวิทยากร

3. กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ ตามหลัก 7’S เพื่อให้เกิดกลยุทธ์ในการนำมาใช้ในการอบรมเยาวชนให้ประสบความสำเร็จและผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ S1 = โครงสร้าง (Structure) S2 = กลยุทธ์ (Strategy) S3 = ระบบต่างๆ (System) S4 = รูปแบบการบริหาร (Style) S5 = พนักงานทั้งหมด (Staff) S6 = ทักษะฝีมือ (Skills) S7 = จิตสำนึกร่วม (Shared values)

คำสำคัญ: กลไกการขับเคลื่อน; พัฒนาเยาวชน; ศีล 5

Abstract

The dissertation has purposive to 1) study of the Prototype 5 Precepts Youth Development in Nakhon Ratchasima Province, 2) study of Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development in Nakhon Ratchasima Province and 3) present to Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development in Nakhon Ratchasima Province. Methodology is quantitative research; the data from the key informant interview of 25 informants and used the structured interview. The research result is found that

1. study of the Prototype 5 Precepts Youth Development has the elements as follows about INPUT such as 1) Knowledge; educate the youth in Law of Action, , practice the five precepts, 2) Behavior: There are activities for youth to promote good conducts, 3) Attitude; there are training the youth to be a good conducts and believe in law of action. About the process; step 1 is enroll the youth, step 2 is training and step 3 is evaluation. About OUTPUT has 1) Knowledge: the youth knows about law of action, 2) Behavior; the youth fear to do more bad deeds and 3) Attitude; the youth realizes more reality of society

2. study of Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development; 1) Driving Mechanism for training center to the youth, public, section, education institute to encourage morality, 2) preparatory training mechanisms of morality, introducing the dhamma principles for evaluation process by the questionnaires, 3) The network mechanism has been working with various networks for the Prototype 5 Precepts Youth Development with education institute, community, local administrative organization, government sector, monk instructor.

3. present to Driving Mechanism for the Prototype 5 Precepts Youth Development accordance with 7'S to rising the mechanisms in training and purpose to the youth achieves and success such as S1 = Structure, S2 = Strategy, S3 = System, S4 = Style, S5 = Staff, S6 = Skills and S7 = Shared values.

Keywords: Driving Mechanism; Youth Development; Five Precepts

บทนำ

ปัจจุบันปัญหาของเยาวชนในสังคมไทยรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมเมือง ประกอบกับเยาวชนเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเจริญเติบโตมีความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำให้เยาวชนประสบปัญหามากมายเช่น ปัญหาเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาความรุนแรง เป็นต้น ซึ่งมีสาเหตุสำคัญจากปัญหาครอบครัว สภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่ชักจูงไปในทางไม่ดี และการใช้ความรุนแรงในสังคม สถานการณ์และปัญหาของเด็กและเยาวชนในจังหวัดนครราชสีมา มีสถานการณ์ที่เยาวชนกำลังเผชิญกับความเสี่ยงมากมายอันเกิดจากสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอันตรายที่ล้อมรอบตัวเด็ก เยาวชนจำนวนมากซึมซับพฤติกรรมความรุนแรง สื่อลามกอนาจาร เสพยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร อยู่ในแหล่งมั่วสุม และอื่นๆ จนพฤติกรรมเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตร่วมสมัยของเด็กและเยาวชนที่เติบโตขึ้นทุกวัน (Research Center and Development of Education Innovation for the children and the special require, 2012)

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการพัฒนา ศักยภาพของตนเอง โดยเน้นที่การกระทำ เพื่อให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนา หากเยาวชนมีการกระทำทั้ง ทางกาย วาจา และจิตใจ ย่อมเป็นผู้ประเสริฐได้ เนื่องจากวัยไม่ได้เป็นตัวชี้วัดทางพระพุทธศาสนาเลยว่า คนดีจะต้องเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น เยาวชนก็ทำดีได้เช่นกัน ถ้าแม้เด็กมีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึงร่างกายใหญ่โต ก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคมที่ควรจะได้รับการทะนุบำรุงอย่างดีที่สุดต้องช่วยกันสร้างโอกาสในด้านการพัฒนาทางสรีระ และสติปัญญาตลอดจนโอกาสทางสังคมอื่นๆให้แก่เด็กและเยาวชนไทยให้มากขึ้นเพราะการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเกื้อกูลต่อพัฒนาการของมนุษย์ต้องมีโครงสร้างการทำงานทางร่างกายจิตใจและสติปัญญาที่สมบูรณ์มีประสิทธิภาพในการเรียนรู้ (Suratkavikul, 1999)

ดังนั้นการสร้างพฤติกรรมของเยาวชนตามหลักคติธรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้เป็นวัยที่ขาดการยับยั้งชั่งใจขาดความอดทนอดกลั้นความลำบากตรากตรำต่อทุกขเวทนาต่อการกระทบกระทั่งต่อความยั่วยวนของกิเลสตัณหา การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ของกระแสโลกาภิวัฒน์ในช่วง 2 ทศวรรษ ที่ผ่านมาได้นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมไทยก่อผลกระทบทั่งในด้านเป็นคุณ และโทษในระดับต่างๆ โดยเฉพาะความเติบโตทางด้านวัตถุที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมวัตถุนิยมได้กระตุ้นโน้มน้าวส่งเสริมให้บุคคลโดยเฉพาะเยาวชนวัยหนุ่มสาวอันเป็นพลังสำคัญของสังคมในอนาคตตั้งเป้าหมายชีวิตที่เป็นการแสวงหาความมั่งคั่งและวิถีชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อรักสบาย เน้นการแข่งขันชิงดีชิงเด่นเกิดวิธีคิดแบบตัวใครตัวมันขาดจิตสำนึกสาธารณะ (Banthurat, 1999)

สถาบันพระพุทธศาสนาจึงต้องเป็นหนึ่งในกลไกทางสังคมที่มีหน้าที่สร้างเสริม สำนึกในศีลธรรม รวมไปถึงอบรมให้คนในสังคมเรียนรู้เข้าใจถึงคุณของการรักษาและโทษของการ ละเมิดศีล 5 การแก้ปัญหาในปัจจุบันนั้น จำเป็นอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าถึงจิตใจของคนในสังคมให้ได้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากปัญหา

ของสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นจากการกระตุ้นโดย สื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ อินเตอร์เน็ต วีซีดี ดีวีดี เป็นต้น สื่อต่างๆ ถือได้วาเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ พฤติกรรมการละเมิดศีลหรือการรักษาศีล 5 เปลี่ยนไป นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอีกมากมายหลาย อย่างที่ทำให้คนในสังคมมีการละเมิดศีล 5 ดังนั้น เราในฐานะของคนรุ่นปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเรียนรู้ถึงสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และต้องหาสาเหตุของปัญหาในสังคมยุคใหม่ว่าอะไร เป็นสาเหตุทำให้พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันมีการเปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะเข้าใจถึงปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถแก้ไขได้อย่างตรงจุด

การดำเนินโครงการศีล 5 สำหรับเยาวชนในจังหวัดนครราชสีมา ที่สอดรับกับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โดยได้จัดให้โรงเรียนรักษาศีล 5 เพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน โดยสถานศึกษาได้มีโครงการการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยมุ่งเน้นในเรื่องของการอบรมปฏิบัติ โดยสถานศึกษาได้นำเยาวชนเข้ารับการอบรมในศูนย์อบรมตามวัดต่างที่ได้ดำเนินงานอบรมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน เป็นการต่อยอดจากโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ซึ่งจะต้องขับเคลื่อนไปด้วยกันทั้ง 3 ส่วน การขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนโดยกระบวนการอบรมปฏิบัตินี้พบปัญหาอุปสรรค คือ สถานที่เป็นศูนย์อบรมเยาวชนที่มีให้บริการทางด้านนี้มีจำนวนน้อย จากปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางด้านให้การอบรม ก็คือพระสงฆ์ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการทำให้โครงการขับเคลื่อนเยาวชนให้ประสบความสำเร็จ และมีอีกหลายกลไกที่ต้องเป็นส่วนขับเคลื่อนเพื่อเกิดการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบ และผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบ ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษานำร่องที่จะพัฒนาเยาวชนให้มีศีล 5 อันเป็นภูมิต้านทานที่ดีที่สุดในการให้เยาวชนสามารถป้องกันตนเองจากปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาชักจูงชีวิตให้เดินผิดทาง ส่งผลให้สังคมเกิดสันติสุขมีความสงบร่มเย็นทำให้ประเทศชาติเกิดความเจริญก้าวหน้า และความมั่นคงอย่างมีเสถียรภาพ (Phramedhavinaiyaros, 2017)

กลไกถือเป็นแนวทางสร้างสังคม ที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม ในการตัดสินว่า สิ่งใหม่ ที่ถูกแนะนำสู่สังคม ดีหรือไม่ดีอย่างไร มีคุณค่าต่อสังคมมากหรือน้อยเพียงใด และดีพอที่จะกลายเป็นมาตรฐานในสังคมได้ การใช้กลไกเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่สมาชิกในสังคม ต้องสามารถเข้าถึงข้อมูลและเข้าใจองค์ความรู้อย่างเท่าเทียม เพื่อนำมาสู่การแสดงทัศนะและการวิจารณ์ด้วยเหตุและผล กลไกพัฒนาเยาวชนผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านการทำงานการพัฒนาเด็ก และเยาวชนในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละภาค แต่ละจังหวัด ที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน และกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อให้หน่วยงานทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคมในทุกระดับ ใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการการดำเนินงานตามภารกิจขององค์กรให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ และพันธกิจสู่วิสัยทัศน์ของแผนที่กำหนดไว้

จากการวิเคราะห์กลไกรองรับการพัฒนาเยาวชนศีล 5 ต้นแบบ และสร้างกลไกพัฒนาเยาวชนศีล 5 ต้นแบบ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้สมบูรณ์แบบนำไปประยุกต์ใช้กับสังคม ครอบครัว สถานศึกษา

สำหรับการพัฒนาเยาวอย่างเป็นระบบ รองรับการพัฒนาประเทศ ผู้วัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลไกการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบ และการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาเยาวชน ไปใช้ให้เกิดการพัฒนาเยาวชนต้นแบบ ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเยาวชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษากลไกการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อนำเสนอกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เยาวชนที่เข้าอบรมในศูนย์อบรม จำนวน 373 คน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลไกการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบ ในจังหวัดนครราชสีมา โดยคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ที่มีส่วนได้เสีย ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เยาวชนที่ผ่านการอบรมจากศูนย์อบรม กลุ่มที่ 2 พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ จำนวน 25 รูป/คน

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ การสังเกต และเครื่องมือการบันทึก

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ และศึกษาจากเอกสาร นำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยถึงศูนย์อบรมเยาวชน ทั้ง 3 แห่ง เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์โดยสัมภาษณ์ โดยคัดเลือกแบบเจาะจงผู้ที่มีส่วนได้เสีย ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เยาวชนที่ผ่านการอบรมจากศูนย์อบรม กลุ่มที่ 2 พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ จำนวน 25 รูป/คน และ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยคัดเลือกแบบแบบเจาะจง จำนวน 10 รูป/คน

3.2 การเก็บรวบรวมเชิงปริมาณ ผู้วิจัยขอหนังสือเพื่อส่งแบบสอบถาม จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำหรับแจ้งแก่หน่วยงานเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 388 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์ การมีส่วนได้เสียในการจัดอบรมเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ เพื่อให้เห็นการขับเคลื่อนกลไกพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ มาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับความรู้เรื่องศีล 5 วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเกี่ยวกับการพฤติกรรมในการรักษาศีล 5 ต้นแบบใช้การวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

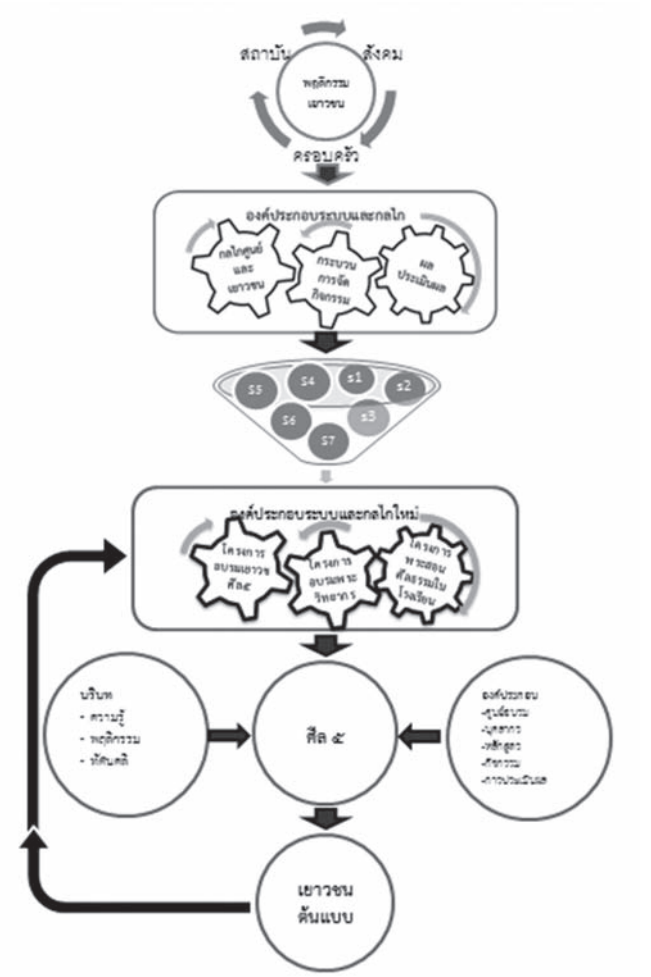
1. การพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา มีองค์ประกอบ ดังนี้ Input ได้แก่ 1) ด้านความรู้ มีการให้ความรู้เยาวชนในเรื่อง กฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคม หลักปฏิบัติศีล 5 2) ด้านพฤติกรรม ได้มีกิจกรรมการอบรมเยาวชนเพื่อส่งเสริมด้านพฤติกรรมเพื่อให้เยาวชนมีพฤติกรรมที่ดี 3) ด้านทัศนคติ เยาวชนที่มีต่อการเข้ารับการอบรม มีทัศนคติที่ทำให้เกิดความเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว Process ขั้นที่ 1 ขั้นรับมอบตัวเด็กและเยาวชน โดยการลงทะเบียนรับรายงานตัวเข้ารับการอบรม ขั้นที่ 2 ดำเนินการฝึกอบรม การปฐมนิเทศ ขั้นที่ 3 ขั้นประเมินผลการอบรม ทำแบบประเมิน โดยการแจกแบบสอบถาม Output 1) ด้านความรู้ เยาวชนได้ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของตน 2) ด้านพฤติกรรม เยาวชนมีความกลัวต่อการทำความชั่วมากขึ้นทำให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้เรื่องทักษะของชีวิตที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน 3) ด้านทัศนคติเยาวชนเห็นสภาพความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น ทำให้เยาวชนไม่เกิดความเพ้อฝันหรือการสร้างจินตนาการเพื่อสร้างพฤติกรรมให้เยาวชนประพฤติไปในทางที่ไม่ดี

2. กลไกการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา 1) กลไกศูนย์อบรม ศูนย์อบรมดำเนินการจัดอบรมให้บริการแก่เยาวชน ประชาชน หน่วยงาน สถานศึกษา ส่งเสริมการอบรมคุณธรรมจริยธรรม 2) กลไกเชิงกระบวนการ ขั้นเตรียมการอบรม การอบรมคุณธรรมจริยธรรม ขั้นดำเนินการอบรม การแนะนำหลักธรรมเพื่อมาผสานกับการดำเนิน ขั้นการประเมินผล ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถาม 3) กลไกเครือข่าย ได้ดำเนินการการทำงานร่วมกับเครือข่ายต่างๆ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนศีล 5 ต้นแบบกับเครือข่ายสถานศึกษา เครือข่ายชุมชน เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายพระวิทยากร เครือข่ายคณะสงฆ์

3. กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ ตามหลัก 7’S เพื่อให้เกิดกลยุทธ์ในการนำมาใช้ในการอบรมเยาวชนให้ประสบความสำเร็จและผลสัมฤทธิ์ ได้แก่ S1 = โครงสร้าง (Structure) S2 = กลยุทธ์ (Strategy) S3 = ระบบต่างๆ (System) S4 = รูปแบบการบริหาร (Style) S5 = พนักงานทั้งหมด (Staff) S6 = ทักษะฝีมือ (Skills) S7 = จิตสำนึกร่วม (Shared values)

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยโดยการสำรวจ เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ต้นแบบ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

อภิปรายผล

1. การพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ จังหวัดนครราชสีมา โดยมีองค์ประกอบ Input ปัจจัยนำเข้า Process กระบวนการ Output ผลผลิต สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักศีล 5 ของ นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ (Mensuwan, 2017) ผลการวิจัย แนวทางการเสริมสร้างสันติภาพตามหลักศีล 5 ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จากองค์ความรู้ใหม่ IPO Model's โดยมีองค์ประกอบดังนี้ I = Input ปัจจัยนำเข้า คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิต P = Process กระบวนการ คือด้านนโยบาย กิจกรรม โครงการ ส่งเสริมการรักษาศีล 5 การติดตาม/ประเมินผล และสร้างแรงจูงใจด้วยการมอบรางวัลให้กับผู้รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด O = Output ผลผลิต คือ เกิดการรักษาศีล 5 เกิดสันติภาพ สันติสุขของการอยู่ร่วมกัน ภายในวิทยาเขตนครสวรรค์

2. กลไกการพัฒนาเยาวชน ศีล 5 ประกอบด้วย 3 กลไก ได้แก่ 1) กลไกศูนย์อบรม 2) กลไกกระบวนการ 3) กลไกเครือข่าย สอดคล้องกับ Phrakhruvinaithorn Anek Techavaro (2016) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อสร้างวัฒนธรรมการอยู่ ร่วมกันของชุมชนต้นแบบภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบการอยู่ร่วมกันโดยใช้กลไกการบริหารโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จากชุมชน ต้นแบบ ค้นพบว่า มีอยู่ 2 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการสร้างวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันโดยใช้กลไกการบริหารโครงการหมู่บ้านรักษา 5 แบบแนวราบ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยการผสานความร่วมมือในการ ทำงานของชุมชน 2) รูปแบบการสร้างวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันโดยใช้กลไกการบริหารโครงการ หมู่บ้านรักษา 5 แบบแนวดิ่ง เกิดขึ้นโดยกระบวนการสั่งการ อย่างไรก็ตามทั้ง 2 รูปแบบนี้ มี เป้าหมายที่ตอบสนองต่อนโยบายโครงการหมู่บ้านที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ที่ต้องการให้สังคมเกิด ความสงบสุข

3. การสังเคราะห์กลไกขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนรักษาศีล 5 ต้นแบบ ตามหลัก 7'S คือ S1 = โครงสร้าง (Structure) โครงสร้างของศูนย์อบรมเยาวชนอบรมเยาวชน ให้การอบรมแก่เยาวชน และมีการกระจายหน้าที่ในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดทีมงานได้ร่วมมือปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้ จัดทำโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสมต่อการให้การอบรมเยาวชน S2 = กลยุทธ์ (Strategy) แผนงานของศูนย์อบรมเยาวชนกำหนดขึ้นจากนโยบายภาครัฐสนับสนุนให้สถาบันสถานศึกษาพัฒนาเยาวชนด้วยหลักธรรม นำมาจัดทำเป็นแผนการการอบรมเยาวชน จัดทำแผนงานเชิงกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน S3 = System ระบบต่างๆ กิจกรรมการอบรมเยาวชนหรือแผนงานขั้นตอนการปฏิบัติงานให้การอบรมแก่เยาวชนที่ถูกกำหนดไว้เป็นระบบตามตารางปฏิบัติงานประจำวัน ที่ช่วยเสริมสร้างการปฏิบัติงาน S4 = รูปแบบการบริหาร (Style) รูปแบบการปฏิบัติงานที่หัวหน้าศูนย์อบรมเยาวชนนำมาปรับใช้ให้การอบรมความรู้บรรลุเป้าหมายไม่สร้างความสับสนแก่ทีมงาน S5 = พนักงานทั้งหมด (Staff) บุคลากรของของศูนย์อบรมเยาวชนมีทัศนคติที่ดีต่อการให้บริการด้านการอบรมเยาวชนมีการเรียนรู้สะสมองค์ความรู้และเกิดความชำนาญในการให้การอบรมเยาวชน S6 = ทักษะฝีมือ (Skills) ความรู้ความชำนาญในการให้บริการอบรมเยาวชนซึ่งสามารถปฏิบัติงาน

ตามแผนงานที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งมีการใช้อุปกรณ์ช่วยในการอบรม จัดทำรายงานได้บรรลุตามที่หน่วยงานหรือผู้บังคับบัญชากำหนดไว้ S7 = จิตสำนึกร่วม (Shared values) บุคลากรในศูนย์อบรมปฏิบัติเป็นประจำทำหน้าที่ให้การอบรมแก่เยาวชนจะเกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กรในการให้การอบรมแก่เยาวชน มีการยอมรับในผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่เกิดจากการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาองค์กร ตามเกณฑ์คุณภาพการบริหาร จัดการภาครัฐของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขผลของการวิจัยเชิงปริมาณตามกรอบแนวคิดของ แมคคินซีย์ (McKinsey) (Nutdechanan, 2015) พบว่า มีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ 4 ตัวแปรคือ 1) ความพร้อม ของระบบงาน 2) ค่านิยม ร่วมและวัฒนธรรมองค์กร 3) การมีส่วนร่วมของบุคลากร 4) ความชัดเจนของโครงสร้าง องค์กร

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวของควรมีการเสริมสร้างในการเรียนรู้เยาวชน โดยเขามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนและบริหารศูนย์การเรียนรู้ทุกขั้นตอน เพื่อให้ความเหมาะสม และสอดคลองกับบริบทของชุมชน

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่หลายหน่วยงานควรประสานในการปฏิบัติแบบบูรณาการเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน และเพื่อเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนการบริหารศูนย์การเรียนรู้

1.3 สามารถนำข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ไปต่อยอดการดำเนินงานที่ผ่านมาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานของศูนย์อบรมเยาวชนได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการเสริมสร้างการเรียนรู้เยาวชน เพื่อที่จะนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ประโยชน์การปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความเข็มแข็งภายในตน

2.2 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติเบื้องต้นของเยาวชน

References

Banthurat, S. (1999). *Concepts and methods of volunteer conscious development.* Bangkok: Office of Volunteer Student, Thamasat University.

Mensuwan, S. (2017). The Way to Enhance Peace-building According to the Five Precepts of the Students at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonsawan Campus. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (sp), 363-376.

Nutdechanan, Y. (2015). *Factors that affected Achievement in Organization Development accordance with standard of quality the Management in Government Sector*. Bangkok: Management System Development Group, Department of Mental Health Ministry of Public Health.

Phrakhruvinaithorn Anek Techavaro (Yai-In). (2016). Administrative the five precepts observation village to create the culture of coexistence of the lower northern prototype communities. *Journal of MCU Social Science Review*, 6 (2), 1.

Phramedhavinaiyaros. (2017). The Form in Promoting Reconciliation and Peacefulness with Five Precepts of People in Saraburi Province. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (1), 1-14.

Research Center and Development of Education Innovation for the children and the special require. (2012). *Situations and problems of local children and youth.* Bangkok: Chulalongkorn University.

Suratkavikul, P. (1999). *Social Human*. Bangkok: Kasetsart University Press.

การประยุกต์ใช้สติเพื่อพัฒนาการทำงานอย่างมีสันติสุขของแรงงานฝ่ายผลิต: ศึกษากรณีห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง

An Application of Mindfulness to Develop Manufacture Labour's Work with Happiness: A Case Study ofContinental Knitting Ltd., Part.

ปัญจรีย์ จุลไกรอานิสงส์[1], พระมหาหรรษา ธมฺมหาโสและพูนสุข มาศรังสรรค์

Panjaree Julkraianisong[1], Phramaha Hansa Dhammahāso, and Poonsuk Masrungson

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

79 M.1, Lamsai, Wang-noi, Phra Nakorn Si Ayutthaya 13170, Thailand

[1]Corresponding Author. E-mail: panjaree_j@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาปัญหาการทำงานที่ส่งผลต่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของแรงงานในห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง 2) เพื่อศึกษาหลักสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อประยุกต์ใช้หลักสติในการพัฒนาการทำงานอย่างมีความสุขของแรงงานฝ่ายผลิต ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของแรงงาน คือ แรงงานฝ่ายผลิตยังขาดสมาธิและสติในการทำงาน ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและข้อผิดพลาดในการผลิต ดังนั้น จึงเกิดการใช้ประยุกต์ใช้สติด้วยการจัดกิจกรรมมโครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความระลึกได้ ความเอาใจใส่ ความจำได้ ความไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท กระทำทุกอย่างระมัดระวังตัว รับผิดชอบไม่ปล่อยปละละเลย รู้จักคิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน ความรอบคอบ ไม่ทำผิดพลาดเสียหายผลการประยุกต์ใช้หลักสติพบว่า พนักงานมีใจเย็นขึ้น มีอารมณ์สุขุม มีความคิดเป็นเหตุเป็นผล พูดจาสื่อสารกันอย่างระมัดระวัง มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น มีความรอบคอบ ไม่เข้าใจผิด ไม่หลงลืม ไม่เผลอตัว การสูญเสียผลิตภัณฑ์อันเกิดจากความผิดพลาดมีอัตราส่วนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด และเกิดประสิทธิภาพในการทำงานมีคุณภาพ

คำสำคัญ: สติ; แรงงาน; การทำงาน

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study working problems affected in the working and the way of living of the labours in Continental Knitting Ltd., 2) to study the principle of mindfulness in Theravada Buddhism, and 3) to apply the principle of mindfulness for development of working with happiness of labours in department of manufacturing of Continental Knitting Ltd. This research is interdisciplinary research between qualitative and field-work research.

As a result, the problem is that labours in department of manufacturing still lack of concentration and mindfulness. They are not aware of the problems and mistakes that will affect the organization. To solve the problems, principle of mindfulness was applied to labours by training in the project of activities, i.e. praying, meditating together for awareness, attentiveness, remembering, doing every action with care, being responsible without neglect, awakening while working, careful considering, deliberateness, and preventing mistake. By this project, the labours are chilled out, discreet, not aggressive, able to control oneself, and reasonable. They carefully communicate with one another and have more sympathy towards one another. Furthermore, the damage of products from the mistake have done in past are less than afterward. The working efficiency is qualified.

Keywords: Mindfulness; Labor; Working

บทนำ

ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 ซึ่งปัจจุบันพบว่า เศรษฐกิจไทยได้ผนวกเข้ากับเศรษฐกิจอาเซียนแล้ว โดยเฉพาะกับกลุ่มประเทศ CLMV ทั้งในด้านการค้าระหว่างประเทศ การลงทุนโดยตรง และการเคลื่อนย้ายแรงงานไร้ฝีมือ ทำให้ที่ผ่านมาเศรษฐกิจไทยได้รับประโยชน์สูง แต่ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา คือ การเตรียมความพร้อมมาตรฐานฝีมือแรงงานที่สอดคล้องกับมาตรฐานอาเซียน ส่วนแรกคือ การกำหนดมาตรฐานฝีมือแรงงานเพิ่มเติมเพื่อยกระดับฝีมือแรงงานไทยให้มีความพร้อมมากขึ้นเพื่อกันไม่ให้มีการนำแรงงานอื่นมาเติมในตำแหน่งนั้นๆ โดยเฉพาะความพร้อมด้านภาษาและทักษะในการประกอบอาชีพ (Chalamvong, 2017) การแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตที่มีการใช้แรงงานเข้มข้นและมีการนำแรงงานต่างด้าวมาทดแทนนั้น โดยจัดให้มีบริการจัดหางานครบวงจรอยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ รวมถึงกระบวนการคัดกรองแรงงานที่ดี มีการจัดทำฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเชื่อมโยงกับส่วนกลาง จะช่วยแก้ปัญหาการหลั่งไหลของแรงงานเข้ามาในส่วนกลางได้ รวมถึงช่วยแก้ปัญหาแรงงานต่างด้าวในมิติอื่นๆ ได้ด้วย (Ministry of Labour, 2017) เช่น การพิสูจน์สัญชาติ และการฝึกอบรมหรือทดสอบทักษะแรงงานให้เสร็จสิ้นก่อนเข้ามาทำงานในประเทศไทย เป็นต้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารตลาดแรงงานในภาพรวม และเป็นประโยชน์สำหรับภาคธุรกิจในการวางแผนประกอบกิจการ จึงควรเร่งดำเนินการให้มีความชัดเจนโดยเร็ว

อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เป็นอุตสาหกรรมที่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก เมื่อแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม ผู้ลงทุนส่วนใหญ่จึงพยายามแสวงหาแรงงานราคาถูกที่มีประสิทธิภาพเพื่อมาดำเนินธุรกิจของตน ในภาวะที่ค่าจ้างแรงงานในประเทศสูงขึ้นทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานในการผลิต ผู้ประกอบการส่วนหนึ่งประสบกับปัญหาต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจึงมีแนวทางในการที่จะต้องทำการจ้างแรงงานต่างด้าวจำนวนเพิ่มขึ้นโดยมีฐานการผลิตที่สำคัญบริเวณแถบชายแดน และอีกจำนวนหนึ่งได้เสาะแสวงหาฐานการผลิตแหล่งใหม่ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจในต่างประเทศที่สำคัญคือ การขาดข้อมูลที่เพียงพอต่อการพิจารณาในการประกอบกิจการที่ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (Board of Investment (BOI), 2011)

ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง เป็นโรงงานผลิตผ้าลูกไม้ ตั้งอยู่ที่ ต.อ้อมน้อย อ.กระทุ่มแบน จ.สมุทรสาคร จากสถานการณ์แรงงานในปัจจุบันเป็นผลทำให้ห้างหุ้นส่วนจำกัดฯ มีการจ้างงานทั้งแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว สาเหตุสำคัญที่ทำให้ห้างหุ้นส่วนจำกัดฯ ประสบกับปัญหา คือ ด้านประสิทธิภาพการทำงานของแรงงาน จนเป็นเหตุให้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสินค้า ต้นทุนการผลิต และรวมถึงความปลอดภัยในการทำงาน สาเหตุหลักอันเนื่องมาจากวิธีการทำงาน ทักษะ และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพนักงานซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ต้องพัฒนาแรงงานทั้งทางด้านเทคนิคการทำงานอย่างถูกต้องและการพัฒนาทางด้านสติ สัมปชัญญะ สมาธิ เพราะในการทำงานต้องเกี่ยวข้องกับเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่มีส่วนประกอบของอุปกรณ์มากมายจนอาจจะเป็นเหตุให้เกิดข้อผิดพลาดในงานและเป็นอันตรายต่อร่างกายได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำกิจกรรมกลุ่มโดยใช้หลักสติมาประยุกต์ใช้กับแรงงานฝ่ายผลิต เพื่อเสริมสร้างพัฒนาฝึกฝนอบรมความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานอย่างถูกต้องและมีความสุขกับชีวิตในการทำงาน ภายใต้การทำงานอย่างมีสติ ซึ่งจะช่วยลดปัญหาที่เกิดจากสาเหตุดังกล่าวจนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการทำงานอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการทำงานที่ส่งผลต่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของแรงงานในห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง
2. เพื่อศึกษาหลักสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักสติในการพัฒนาการทำงานอย่างมีความสุขของแรงงานฝ่ายผลิต ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยสภาพบริบทปัญหาการทำงานที่ส่งผลต่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของแรงงานใน ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง ไม่ว่าจะเป็นเชื่อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา ตลอดถึงระบบรูปแบบการทำงาน และการดำเนินชีวิตของพนักงาน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา แนวทาง หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดหลักการหรือพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องสติ เพื่อการพัฒนาศักยภาพในการทำงานและการใช้ชีวิตให้เกิดความสุข จากแหล่งข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยทำการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ตามกรอบแนวคิดข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร นำมาเป็นแนวคำถามที่ปรึกษา จากนั้นดำเนินการตรวจเครื่องมือวิจัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจเครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาหรือผ่านค่า IOC

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยดำเนินการจะศึกษาข้อมูลพร้อมทั้งลงพื้นที่ เพื่อทำการสัมภาษณ์โดยจะทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ Key Informants จำนวน 17 ท่าน รวบรวมเอกสาร และข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับหลักการ วิธีการในการประยุกต์ใช้สติเพื่อพัฒนาการทำงานอย่างมีสันติสุขของแรงงานฝ่ายผลิต โดยจะมีการคัดกรองเอาข้อมูลอย่างเหมาะสมรอบด้าน ภายใต้กรอบหรือแนวทางของหลักธรรมว่าด้วยสติที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานให้มีความสุข

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลทั้งหมด สรุปผลการวิจัยด้วยการเรียบเรียงเชิงเนื้อหา (Content analysis) ตามกรอบแนวคิดสติ สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิต การทำงาน การอยู่ร่วมกันของพนักงานแรงงานภายใต้กรอบการฝึกฝนอบรมของสติ

ขั้นตอนที่ 6 ผู้วิจัยนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้สติเพื่อพัฒนาการทำงานอย่างมีสันติสุขของแรงงานฝ่ายผลิตห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง

ผลการวิจัย

ปัญหาการทำงานที่ส่งผลต่อการทำงานและการดำเนินชีวิตของแรงงาน

ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดการบริหารจัดการแรงงานในองค์กรของเจ้าของกิจการ ยังคงเน้นให้ความสำคัญต่อระบบการทำงานที่ยังใช้คนในการควบคุมการผลิตมากกว่าที่จะใช้เครื่องจักรในการผลิตทั้งหมด เหมือนอุตสาหกรรมอื่นๆด้วยผู้บริหารได้ตระหนักถึงคุณภาพสินค้าประเภทสิ่งทอโดยเฉพาะอย่างยิ่งสายการผลิตการถักลูกไม้ซึ่งมีลวดลายที่ค่อนข้างละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรมิสามารถทำแทนได้หมด หรือถ้าหากใช้เครื่องจักรมาทดแทนคน ผู้ประกอบการคงต้องใช้ทุนมหาศาลและท้ายที่สุดก็คงต้องอาศัยคนในการควบคุมเครื่องจักรให้มีคุณภาพอยู่ จึงได้ริเริ่มนำระบบการจัดการทำงานองค์กรโดยใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์บ้าง ซึ่งในช่วงแรกๆ ค่อนข้างจะเป็นปัญหากับบุคลากรฝ่ายผลิตเนื่องจากความที่ไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีและการจัดการทำงานระบบใหม่ ที่เน้นการนำหลัก PDCA P (Plan) คือ ขั้นตอนการวางแผน D (Do) ขั้นตอนการดำเนินการแก้ไข C (Check) คือ ขั้นตอนการตรวจสอบ และเปรียบเทียบผล A (Action) คือ การกำหนดเป็นมาตรฐานและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น (Deming,1986)

การพัฒนาคุณภาพการทำงานของพนักงานในองค์กรซึ่งสามารถจำแนกมุมองที่มีต่อปัญหาได้ดังนี้

มุมมองจากหัวหน้าฝ่ายผลิต: ปัญหาที่เกิดจากความผิดพลาดในการผลิตเกิดจากความไม่สนใจในการทำงานอย่างจริงจังและการไม่จดจ่อในงานเท่าที่ควรเนื่องจากขาดสมาธิและสติในการทำงาน การบอกต่องานที่ยังขาดการถ่ายทอดให้กันและกันในระหว่างกะของการเปลี่ยนงานการประมาทคิดว่าไม่น่าจะเกิดการเสียหายในขณะไปเข้าห้องน้ำทำธุระจึงไม่ได้บอกกล่าวพนักงานท่านอื่นให้ช่วยดู และยังมีปัญหาเรื่องการสื่อสารการใช้ภาษาที่ไม่เข้าใจกันของแรงงานต่างด้าว (Marntong, 2018)

มุมมองของแรงงานฝ่ายผลิต: สภาพเหตุปัจจัยแวดล้อมการทำงาน แสงสว่างไม่เพียงพอ สภาพอากาศที่ร้อนความอ่อนล้าจากการพักผ่อนไม่เพียงพอ เพราะมีการเข้ากะดึก บ้างครั้งอุปสรรคเกิดจากความง่วงนอน ความหิวและความเหนื่อยล้า (Usonsilivongsar, 2018)

ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของแรงงานฝ่ายผลิตในด้านของเชิงกายภาพ สภาพแวดล้อมของการทำงาน เป็นสิ่งที่แก้ไขปรับปรุงไม่ยากและองค์กรได้เล็งเห็นและแก้ไขปรับปรุงให้อำนวยความสะดวกกับแรงงานฝ่ายผลิตมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามปัญหาความผิดพลาดการทำงานก็ยังพบเห็นได้อยู่ แรงงานฝ่ายผลิตยังขาดการจดจ่อในงาน และยังมองไม่เห็นตระหนักถึงปัญหาการผิดพลาดในการผลิตที่เกิดขึ้นว่าจะส่งผลกระทบอย่างไร (Teantud, 2018)

จากการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของแรงงานฝ่ายผลิต ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง เป็นบริบทปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในทุกๆ บริษัท เพราะเหตุว่าเป็นโรงงานผลิตที่มีพนักงานแรงงานมีความหลากหลายของด้านเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรม อีกทั้งอุปกรณ์เครื่องมือการผลิตยังต้องอาศัยทักษะความรู้ความชำนาญอีกด้วย จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่อาจเกิดความเสียหายและส่งผลกระทบระยะยาว คนต่างชาติต่างภาษามักมีความเข้าใจผิดในพฤติกรรมของฝ่ายตรงข้ามเนื่องมาจากความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ผลของความเข้าใจผิดมักนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ส่งผลทำให้เกิดอคติ เกิดการกล่าวโทษการกระทำผิดของผู้อื่นและมักเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง การกีดกัน มีการดูถูกเหยียดหยาม ส่งผลกระทบในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างเชื้อชาติและระหว่างประเทศทำให้เกิดการเข้าใจผิดและนำมาซึ่งความสัมพันธ์ที่ไม่ดี (Chompooming and Team, 2014)

แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานควรปรับปรุงวิธีการทำงานให้พนักงานแต่ละตำแหน่งสามารถทำงานทดแทนกันได้ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับเรื่องความผิดพลาดในการทำงานเป็นลำดับต้นๆ ควบคู่ไปกับการมีนโยบายการฝึกอบรมที่เน้นให้พนักงานมีทักษะความสามารถการทำงานในสายงานที่มีความใกล้เคียงกันและควรมีการปรับเปลี่ยนการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการควรกำกับดูแลเอาใจใส่ลูกน้องเพื่อลดความผิดพลาดในการทำงาน (Wathantrangson, 2015)

หลักสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า สติเป็นหลักแนวทางการพัฒนามนุษย์ สามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะทำกิจการงานใดๆ ต้องมีสติและสัมปชัญญะเพราะสติเป็นตัวกำหนด คือ การที่จิตนึกถึงสิ่งทำจะพูดจะทำได้ นึกถึงสิ่งจะทำคำที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอไผลฉุกคิดขึ้นได้ ระงับยับยั้งใจได้ เรียกอีกหนึ่งว่าความไม่ประมาท (Thai Tipitaka 21/30/49) คือ ให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่เลินเล่อพลั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเป็นต้น เป็นเหตุให้ฉุกคิด ยับยั้งชั่งใจ และกระตุ้นทำให้นึกถึงชีวิตทำให้เสียสละทำความดีต่างๆ ได้ แต่หากขาดสติแล้ว จะเป็นเหตุให้ทำอะไรผิด และเสียหายร่ำไป

สติ หมายถึง ความระลึกได้คือความไม่ประมาทความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติหรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุมได้แก่การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่างระมัดระวังตัวไม่ยอมถลำลงไปในทางเสื่อมแต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้าตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบไม่ยอมปล่อยปละละเลยกระทำการด้วยความจริงจังรอบคอบและรุดหน้าเรื่อยไป (Phra Brahmagunabhorn P. A. Payutto, 2003) และ สติ เป็นคุณที่เกิดเองไม่ได้ ต้องทำให้เกิดด้วยการฝึกจิตรวบรวมจิตให้นิ่งด้วยวิธีต่างๆ เช่น ทำสมาธิ สวดมนต์สติ มีความหมาย 3 อย่างคือ 1. ความระลึกได้ความเอาใจใส่ความจำได้ (Poonyanupar, 1992) 2.การตามระลึกความหวนระลึกกิริยาที่ระลึกความทรงจำความไม่เลื่อนลอย (Thai Tipitaka 34/52/36) 3. ความไม่หลงลืมคือสติที่เป็นอินทรีย์สติที่เป็นพละสัมมาสติคือ ความระลึกได้นึกได้สำนึกอยู่ไม่เผลอในการปฏิบัติการเจริญสติ

การมีสติคือความระลึกได้สำนึกอยู่ความไม่เผลอความระมัดระวังความไม่ประมาทระลึกรู้อยู่ตลอดตั้งความรู้สึกไว้กับตัวให้สติเฝ้าดูอารมณ์และการเคลื่อนไหวของตนเองความรู้ตัวว่า กำลังทำอยู่ พูดอยู่ หรือกำลังคิดอะไรอยู่ ความตื่นตัวในขณะทำงาน หรือยืน เดิน นั่งนอน เป็นต้น ไม่หลงๆ ลืมๆ หรือ เลอะเลือนในขณะนั้น พร้อมทั้งรู้ว่า สิ่งที่ทำที่พูดคิดนั้นดีไม่ดี สามารถควบคุมการทำการคิด ให้อยู่ในกรอบให้คิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนในขณะทำ พูด คิด ทำให้เกิดความรอบคอบ (Phra Dhammakittiwong Thongdee Suratejo, 1092) ไม่ผิดพลาดเสียหาย และสามารถละการทำพูดคิดที่ไม่ถูกต้องด้วยตัวเองการรู้ตัวว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์จะทำอะไรก็ไม่ควรรีบร้อนควรให้รอบคอบทำด้วยความสุขุมสติจึงจะเกิดทันและได้ผลเพิ่มขึ้นสติก็คือความไม่ประมาทนั้นเอง เพราะชีวิตของผู้ไม่ประมาทมีสติรอบคอบระมัดระวังในทุกสถานจะมีความสมบูรณ์การดำเนินชีวิตจะไม่ผิดพลาดและมีประสิทธิภาพมากขึ้นจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมสำหรับส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้มีระเบียบวินัยเพราะการมีสติสติกำกับให้ระลึกได้ คือ ความไม่ประมาท (Thai Tipitaka 21/30/49)

จากการศึกษาพบว่า หลักสติดังกล่าวข้างต้นมีสติ คือ ความระลึกได้ ความไม่หลงไม่ลืม ความไม่เลื่อนลอย ความไม่ประมาท คือการระลึกรู้อารมณ์ และเป็นสิ่งที่ยับยั้งมิให้จิตตกไปในฝ่ายอกุศล หน้าที่ของสติคือ การไม่หลงลืมหน้าที่ การจำได้อย่างแม่นยำ เหนี่ยวอารมณ์ไว้กับจิต คุมหรือกำกับจิตไว้กับอารมณ์ การรักษาอารมณ์ให้คงที่อยู่เสมอ ประโยชน์ของสติ คือ ห้ามมิให้เราสร้างกรรมชั่ว ป้องกันมิให้มีการก่อเวรเกิดขึ้น เป็นการเตรียมตัวก่อนตาย ถ้ามีสติเป็นเครื่องระลึกรู้ไม่ต้องไปทุคติภูมิ (Marpue, 2013) เป็นเหตุนำสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขหรือสันติภาพ สติเป็นเหตุก่อเกิดภาวะที่คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขโดยปราศจากความรุนแรงต่อกัน (Phrakhrusantiwachirakit Wimok, 2017)

การประยุกต์ใช้หลักสติในการพัฒนาการทำงานอย่างมีความสุขของแรงงานฝ่ายผลิต ห้างหุ้นส่วนจำกัด คอนติเนนตัลนิตติ้ง

ผลการวิจัยพบว่า จากการจัดกิจกรรม “โครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกัน” ซึ่งเป็นการนำหลักสติมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการทำงานของแรงงานฝ่ายผลิต เพื่อเป็นการพัฒนาอบรมสติให้เกิดขึ้นให้พนักงานมีความไม่ประมาท ความเพียร สามารถควบคุมประพฤติกรรม ปฏิบัติและการกระทำทุกอย่างระมัดระวังตัว การตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบไม่ยอมปล่อยปละละเลยกระทำการด้วยความจริงจังรอบคอบสามารถควบคุมการทำการคิด ให้อยู่ในกรอบให้คิดไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนในขณะทำ พูด คิด ทำให้เกิดความรอบคอบ ไม่ผิดพลาดเสียหายคือ รู้ชัดว่ามีประโยชน์หรือตระหนักในจุดหมาย รู้ชัดหรือตระหนักในความเหมาะสม รู้ชัดว่าในกิจหน้าที่ของตน รู้ชัดว่าไม่หลงหรือตระหนัก ไม่สับสน ฟั่นเฟือน (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2008)

แนวทางการพัฒนาฝึกฝนอบรมสติในการทำงานใช้ทำกิจกรรมโครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกันเพื่อกล่อมเกลาจิตใจให้รู้สึกผ่อนคลายจากการทำงานหน้าเครื่องจักรเป็นเวลาหลายชั่วโมงในแต่ละวัน กิจกรรมมีรายละเอียด คือ กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ปฏิบัติเจริญจิตภาวนา ร่วมกันสวดมนต์ รับฟังพระ

ธรรมเทศนาถวายทาน บริจาคสงเคราะห์ โดยใช้ระยะเวลาของโครงการ 6 เดือน ผลที่ปรากฏอันเกิดจากการฝึกฝนอบรมสติของแรงงานฝ่ายผลิตจากการจัดกิจกรรม “โครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกัน” พบว่า จากผลการทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสติในการทำงาน ก่อน-หลัง การเข้าร่วมกิจกรรม ได้คะแนนรวมคิดเป็นร้อยละ 62.50 และ 84.50 กล่าวได้ว่า กิจกรรมฯ สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับหลักสติในการทำงานให้กับแรงงานฝ่ายผลิตได้สูงขึ้น

เมื่อผ่านการอบรมหรือร่วมกิจกรรมแล้ว พบว่า พนักงานใจเย็นขึ้น มีอารมณ์สุขุม ไม่วู่วาม สามารถควบคุมตนเองได้ อดทนได้นานขึ้น (Vongtalar, 2018) มีความคิดเป็นเหตุเป็นผล พูดจาสื่อสารกันรู้เรื่องอย่างระมัดระวัง มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น อภัยกันได้ง่าย รู้จักวิธีการแผ่ความปรารถนาดี แผ่เมตตาจิตมีความสุข ใจเยือกเย็นลงจากการได้ฟังธรรมะ ได้สวดมนต์ไหว้พระในแต่ละวัน ทำจิตให้เป็นสมาธิ หายโกรธหงุดหงิดได้เร็ว สติสัมปชัญญะให้รู้ตัวเมื่อหงุดหวิด รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง มีความรอบคอบ ไม่เข้าใจผิด ไม่ค่อยหลงลืม ไม่เผลอตัว หลงลืมสติ มีสภาวะแห่งความตื่นและความรู้สึกตัวควบคุมอารมณ์ได้ง่าย (Onkom,2018) แรงงานฝ่ายผลิตสามารถนำองค์ความรู้และการปฏิบัติที่ได้ที่รับการฝึกฝนมาใช้ในการทำงานจนได้ผลการผลิตที่ดีขึ้นในแง่ของความปลอดภัยในการทำงาน, การสูญเสียผลิตภัณฑ์อันเกิดจากความผิดพลาดของผู้ควบคุมเครื่องจักรมีอัตราส่วนลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากตัวบ่งชี้ที่ปรากฏประสิทธิภาพในการทำงานมีคุณภาพ มีความเสียหายผิดพลาดน้อย กล่าวคือ จำนวนเงินสมทบที่ส่งเข้ากองทุนเงินทดแทน สำนักงานประกันสังคม สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนการส่งเงินสมทบเข้ากองทุนเงินทดแทนที่มีอัตราส่วนลดลง นับตั้งแต่ปี 2558-2560 ตามลำดับ (Dangthisong, 2018)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

กิจกรรมที่ชื่อว่า “**โครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกัน**” สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเจริญสติในระหว่างวันทำงาน และการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดความระมัดระวังมีความรอบคอบในการทำงาน มีความตั้งใจใส่ใจในกระบวนการขั้นตอนของการทำงาน ไม่รัดขั้นตอนมีความเป็นระเบียบหรือมีวินัย พนักงานมีความอดทนขยันหมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์และความกตัญญู เป็นต้น ผู้วิจัยได้สรุปประมวลกระบวนการขั้นตอนแนวทางการพัฒนาด้วยกระบวนการ 4 ป. คือ ป.ปลูก ป.ปลุก ป.ปรับ ป.เปลี่ยน ได้แก่

1. ป.ปลูก เพื่อการตื่นรู้ในการทำงาน: สร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม สร้างความเห็นถูกปลูกปัญญาด้วยการ การทำวัตร การรักษาศีล การทำสมาธิภาวนาแผ่เมตตาจิตต่อกัน

2. ป.ปลุก การฝึกสติเพื่อปลุกจิตสำนึกการทำงาน: จัดกิจกรรมสานสายใยผู้นำด้วยการเสวนาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างแรงบันดาลใจในการทำงานต้องอาศัยจิตวิญญาณของความรักในอาชีพหรืองานที่ตนทำ มีจิตจดจ่อในการทำงาน สร้างการตื่นตัวระมัดระวังเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

3. ป.ปรับ เพื่อการเข้าหากันฉันมิตร: เปิดโอกาส สอบถามความห่วงใย ชักชวนแนะนำปรับความคิดความรู้สึก ปรับทัศนคติในการอยู่ร่วมกัน ปรับความเข้าใจปรับอารมณ์ในการทำงานหรือปรับท่าทีการทำงานการอยู่ร่วมกัน

4. ป.เปลี่ยนเพื่อผลการทำงานที่ดีและมีความสุข: เปลี่ยนทัศนคติมุมมองและหันมาความสัมพันธ์ที่ดีของผู้ร่วมงานส่งต่องานด้วยสำนึกของความรับผิดชอบและด้วยความใส่ใจเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานสร้างความสามัคคีเข้าใจกับเพื่อนร่วมงานมีความอ่อนน้อมถ่อมตน สงเคราะห์เกื้อกูลกัน แบ่งปันเอื้อเฟื้อและช่วยเหลือกันและกัน สรุปเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักสติในการพัฒนาการทำงานอย่างมีความสุขของแรงงานฝ่ายผลิต มีการใช้สติทำให้เกิดความรู้ตัว มีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว โดยการฝึกอบรมสวดมนต์ภาวนาผ่านโครงการกิจกรรมที่ชื่อว่า “โครงการสวดมนต์ปฏิบัติธรรมร่วมกัน”ได้เกิดการปรับเปลี่ยนประพฤติกรรม มีความระมัดระวัง มีความรอบครอบ ใคร่ครวญ ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี เกื้อกูลกันมีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง มีความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ มีความไม่ประมาทรู้อยู่กับสิ่งที่เป็นปัจจุบันที่กำลังคิดพูดทำอยู่ในขณะนั้น ทำให้ไม่เกิดความผิดพลาดเสียหายหลงลืมหรือพลั้งเผลอ และยังเกิดการปรับเปลี่ยนเชิงบวกทำให้พนักงานทำงานมีประสิทธิภาพ เกิดความเสียหายจากการทำงานน้อย พนักงานมีสติ มีความระมัดระวังรอบครอบ พนักงานแรงงานเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดีมีความสุขในการทำงาน มีความตั้งใจมุ่งมั่นและมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

การมีสติก่อเกิดความไม่ประมาท เกิดความเข้าใจ สร้างมนุษยสัมพันธ์ การครองใจคน รู้วิธีปฏิบัติทำให้คนรัก องค์กรหรือบริษัทโรงงานต่างๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติได้ เพราะทำให้เกิดการให้การเสียสละหรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันรูปแบบโครงการทดลองฝึกสติดังกล่าวสามารถนำมาเป็นตัวอย่าง เพื่อเป็นแบบในการปฏิบัติและพัฒนาองค์กรบริษัทของตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นองค์กรบริษัทแห่งการเรียนรู้ตื่นตัว ไม่ประมาทพึ่งตนเองได้และมีความสุข

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาบริษัทสันติสุขตามกรอบแนวคิดธรรมาภิบาลกับหลักสติในพระพุทธศาสนา

2. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างเชื่อชาติตามหลักสติในพระพุทธศาสนา

3. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนเพื่อให้เห็นโทษ และการห่างไกลจากยาเสพติดตามหลักสติในพระพุทธศาสนา

4. ศึกษาแนวทางการพัฒนาพหุวัฒนธรรมของพนักงานเพื่อการเรียนรู้และเข้าใจกันและกันตามหลักศีล 5

References

Board of Investment (BOI). (2011). *Textile industry and clothing in the country of CLMV.* Complete Insights ReportAsian Studies Institute. Bangkok: Chulalongkorn University.

Deming, W.E. (1986). *Out of the Cisis.* Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

Mahachulalongkorn University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Ministry of Labour. (2017). *Introduction to Aliens.* Retrieved Dec. 8,2017, from http://from http://www.mol.go.th/academician/basic_alien>.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism (Word).* (11th ed.). Bangkok: Sahadhamika.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). 2003). *Dictionary of Buddhism*. Bangkok: MCU Press.

Phra Dharmkittiwong (Thongdee Suratacho). (2010). *Dictionary for Buddhist Studies "Kamwat words"*. Bangkok: Morals Counciland Morals Celebrate Institutions.

Phrakhrusantiwachirakit (Wimok). (2017).The Way of Conceptual Idea of CitizenEngagement in Mobilizing the Project of Five-Precept Village for Peaceful Community : A Case Study of Bannonedum Community, Kampaengphet Province. *Journal of MCU Peace Studies.*5 (Special Issue), 1-16.

Chompooming, P. et al. (2014). Human Resources Institute. *Thammasat University*, 9 (1).

Wathantrangson, P. (2015).*Enhancing the performance of 4 star hotel employees in SiamSquare.*Thesis Master of Arts. Graduate School: Bangkok University.

Marpue, S. (2013). *Use mindfulness to apply.To solve doing work Employees of Electricity Generating Authority of Thailand.* Thesis Master of Arts. Graduate School: Mahachulalongkorn University.

Chalamvong Y. (2017). *Challenges of Thai workers in the digital age.* National Institute for ThailandDevelopment Research. From http://tdri.or.th/2015/01/thailaborinthe digitalage>.

Dangthisong, T. (2018). Laborof Production. *Interview.* February, 1.

Onkom, J. (2018). Laborof Production. *Interview.* February, 1.

Vongtalar, B. (2018). Laborof Production. *Interview.* February, 1.

Teantud, M. (2018). Chiefof Production. *Interview.* February,8.

Usonsilivongsar, K. (2018). Laborof Production. *Interview.* February,1.

Marntong, A. (2018). Chiefof Production. *Interview.* February,2.

วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ.ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี

The Multi–Cultural Way of Wat Khan-ngoen Community in Chumporn Province According to Buddhist Peaceful Means

[1]พระโกวิท พลญาโน, พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และ ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

[1]Pra Kowit Palanano, Phramaha Duangden Thitañāno and Kanthong Wattanapradith

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School. Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1]Corresponding Author. E-mail: Kowitkarakate@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ1)เพื่อศึกษาสภาพบริบททางสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร ภายใต้กรอบแนวคิดตามหลักพุทธสันติวิธี 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า

1) สังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ.ชุมพร เป็นศูนย์กลางทางการค้าขาย มีกลุ่มคนชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกับคนไทยท้องถิ่นเดิม นับถือระบบเครือญาติ เชื่อถือในบุญกุศล มีวัฒนธรรมเชื้อชาติที่หลากหลายและผสมผสานกัน มีความร่วมมือ เป็นชุมชนแห่งความรักความเข้าใจระหว่างกัน

2) ศึกษาวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน เป็นชุมชนเอื้ออารี ด้วยวิถีแห่งการให้ การเสียสละแบ่งปัน (ทาน) คือ การตระหนักในหน้าที่ ให้ความช่วยเหลือ การทำงานรับใช้คน การให้บริการ ให้ความช่วยเหลือด้วยใจ สืบทอดรักษาวิถีชุมชนด้วยความรัก และความเข้าใจ (ปิยวาจา) คือ การไม่ว่าร้ายกัน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเคารพให้เกียรติ ไม่เอาเรื่องเชื้อชาติ ศาสนามากล่าวถึงในทำนองล้อเล่น มุ่งสร้างสรรค์พัฒนาชุมชน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขร่วมกัน (อัตถจริยา) คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์สุขต่อตนและคนอื่น การไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน สร้างสิ่งที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ ร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมกันพิจารณา การพึ่งพาอาศัยกัน มีการสืบสานสายสัมพันธ์วิถีแห่งความเป็นญาติมิตร (สมานัตตตา) คือ ความอดทนอดกลั้น ยอมรับผู้อื่น เห็นผู้อื่นเปรียบเสมือนญาติ มีกิจกรรมร่วมกัน อยู่อย่างสามัคคี และรักกันดุจพี่น้อง

คำสำคัญ: วิถีพหุวัฒนธรรม; ชุมชน; วัดขันเงิน

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the multicultural context of Wat Khanngoen community, Chumphon Province under the concept of Buddhist Peaceful Means and 2) to analyze the multicultural Way of Wat Khanngoen community in chumporn province according to Buddhist peaceful means. This research is interdisciplinary between a qualitative and field research.

As the result, the multicultural context of the Wat Khanngoen Community in chumporn province is center of trade. There are migrate chinese settle down and living together with the local people. The members of this community believe in relative clan and merit making. Therefore, Wat Khanngoen community is multi-cultural community relies on the various culture. The members live with love and mutul-understanding in community.

By the study, Wat khanngoen community is community of sharing (Dana), responsibility of duty, help, service, services, and mental supporting. The members in community communicate each other's with love and understanding (Piyavãcã). In this communicating, they avoid lying. They respect each other, do racism, and no religious parody. The community has creative development for the benefit of happiness (atthacariyã) in order to make happiness for themselves and others. Finally, by the continuity of the relationship, the community has concerned the way of the family (Samãnattatã) in order to tolerate, to accept the others, to see other like relatives, to join activity, to live in harmony, and love like brothers.

Keywords: Multi–Cultural Way; Community; Wat Khanngoen

บทนำ

ชุมชนวัดขันเงินในจังหวัดชุมพร ถือเป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีความเก่าแก่ และดำรงความเป็นเอกลักษณ์ทางชุมชนโบราณ ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรมท้องถิ่น วิถีอาชีพทางการเกษตร งานประเพณีท้องถิ่นที่เป็นมรดกสืบทอดมายาวนาน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ประกอบกับมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่งดงาม เหมาะแก่การอยู่อาศัย อนุรักษ์ประเพณีเก่าแก่ และจัดเป็นแหล่งศูนย์รวมความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ของกลุ่มคนเชื้อสายจีน ไทยพุทธ อิสลามและคริสต์ ประกอบกับชาวพม่า และชนชาติอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน กับการมีกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นเก่าแก่ในชุมชน ที่สืบสานมานานในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน และทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นร่วมกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตคล้ายๆ กันและ ชุมชนก็ถือได้ว่า เป็นหน่วยสังคมขนาดเล็กที่เป็นฐานของสังคมขนาดใหญ่ๆ ตามลำดับ ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ทางกระแสสังคม ทำให้เกิดการรับรู้อารยธรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างง่ายดาย จึงมีกระแสการปรับตัวของคนในชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนต่างๆ เกิดการตามกระแส หรือหลงค่านิยมทางสังคมใหม่ๆ โดยปราศจากการยั้งคิด และพิจารณาวัฒนธรรมอันดีงามในอดีต จึงควรให้มีการรณรงค์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของทางชุมชน หรือขยายแนวทางการเปิดโลกเสรีทางการศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มให้มากยิ่งขึ้นเพื่อเสริมสร้างเครือข่ายความรัก สามัคคี โดยทั้งนี้ด้วยการจะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาต่อยอดความรู้ ทางภูมิปัญญาวิถีชาวบ้านแบบยั่งยืน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยอย่างสันติสุข และเพื่อการรณรงค์ กระตุ้นมิติสังคมทางด้านจริยธรรมในกลุ่มชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญมากต่อความรัก สามัคคี และฐานสำนึกรักบ้านเกิด อันเป็นสิ่งสำคัญมากต่อทุกชุมชน โดยการจะเชื่อมความสัมพันธ์ในความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อต่างๆ โดยผ่านหน่วยงาน หรือสถาบันทางสังคมชุมชน เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น มีการร่วมมือกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้วยการสืบสานประเพณีต่างๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ในการศึกษาวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมชุมชนวัดขันเงิน จ.ชุมพร ที่ว่าด้วยมุมมองของการสร้างค่านิยมคนในชุมชนให้รักษาเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีชุมชนดั้งเดิม กิจกรรมชุมชนต่างๆ มาใช้ในการขับเคลื่อนสังคมตามหลักพุทธสันติวิธีได้อย่างไร และมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไรในการจะอยู่ร่วมกันในชุมชนสันติสุข มีการยึดมั่นในความรักสามัคคี และโดยต้องการทราบว่าหลักการใช้พุทธสันติวิธี ในการเชื่อมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชน ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา อาศัยปัจจัยอะไร ในการจะอยู่ร่วมกัน โดยความรักสามัคคี ปรองดอง ปราศจากความขัดแย้งในการมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มตนเอง และเพื่อความคาดหมายที่จะมีขึ้นต่อการขยายตัวของคนในชุมชนต่อไปในอนาคตอันใกล้นี้

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1) สภาพบริบททางสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร
2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี

วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารงานวิชาการงานวิจัย และบทความที่เกี่ยวข้อง รวมถึงในข้อมูลเว็บไซด์ต่างๆ

ขั้นตอนที่ 2 นำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในทางชุมชน และพุทธสันติวิธีมาเป็นกรอบเพื่อออกแบบคำถามที่จะทำการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง โดยได้รับคำแนะนำจากคณาจารย์

ขั้นตอนที่ 3 ทำการสกัดประเด็นข้อมูลสัมภาษณ์ที่เป็นประเด็น พร้อมทั้งได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ในการสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการอธิบาย ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีพุทธสันติวิธีกับสภาพความจริงในชุมชนที่เป็นพื้นที่กรณีศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การสรุปผลการวิจัยในเชิงพรรณนา โดยการนำเสนอข้อมูลจากประวัติ ความเป็นมาของชุมชน สภาพของวิถีพหุวัฒนธรรมชองชุมชนวัดขันเงิน ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขตามหลักการทางพุทธสันติวิธี พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 สภาพบริบททางสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ.ชุมพร ผลการวิจัยพบว่า

สังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน มีความเจริญงอกงาม ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจที่มีการสืบทอดมาเป็นเวลานาน และตกทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง ได้แก่ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี การแต่งกาย วัฒนธรรม แบ่งประเภทเป็น วัฒนธรรมทางวัตถุหรือรูปนาม และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หรือนามธรรม ได้แก่ ภาษา อุดมการณ์ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ เป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนการดำรงชีวิต เป็นมรดกทางสังคม ถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม

พื้นที่ชุมชนวัดขันเงินได้รับอิทธิพลหลักจากเมืองชุมพร ในอดีตเมืองชุมพร มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรนครศรีธรรมราชที่เป็นเมืองหน้าด่าน และเมื่อได้ค้าขายกับอาหรับก็นับถือศาสนาอิสลาม ต่อมาเมื่อชาวจามที่ย้ายมาอยู่เมืองชุมพรในภายหลังก็หันมานับถือศาสนาพุทธมีวัฒนธรรม ประเพณีเหมือนกัน

แต่เมื่อเวลาผ่านไปกว่า 500-600 ปี ที่ชาวจามเข้าปกครองเมืองชุมพรในดินแดนแถบในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นมณฑลชุมพร ต่อมามีการยุบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นจังหวัด ชุมพรจึงมีฐานะเป็นจังหวัด ชุมชนวัดขันเงินถือเป็นพื้นที่หนึ่ง โดยสภาพแล้วเป็นชุมชนทางการเกษตร และเป็นจุดศูนย์กลางทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า เพราะในพื้นที่แถบนี้ เดิมเป็นชุมชนท่าเรือข้ามคาบมหาสมุทร มีกลุ่มคนชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกับคนไทยท้องถิ่นเดิม และกลุ่มคนจีนนี้เองที่เป็นผู้นำอารยธรรมใหม่ๆ เข้ามาเผยแผ่ รวมถึงการค้าขายจนเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของเมืองหลังสวน และสภาพในอดีตเมืองหลังสวนเป็นแหล่งที่มีผลไม้มาก จนเป็นสินค้าสำคัญของเมือง ลักษณะสำคัญของชุมชนนับถือระบบเครือญาติ เป็นชุมชนที่เชื่อถือในการบุญการกุศลในเทศกาลต่างๆ เป็นชุมชนแบบเกษตรกรรม นิยมความสนุกสนานการละเล่น และมีวัฒนธรรมผสมผสานของวัฒนธรรมเชื้อชาติ และศาสนาลักษณะของพื้นที่ในชุมชนวัดขันเงิน ดังนี้

1. ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน ชุมชนทางการเกษตร ชุมชนมีอาชีพเกษตร มีประเพณีชุมชนเก่าแก่ โดยมีที่จากตำนานพระพุทธศาสนา คนในชุมชนประกอบอาชีพทางการเกษตรและค้าขาย มีการปรับตัวพัฒนาสู่ความเป็นเทศบาลเมือง (Phra Dhammakosājār (Angarch Thitadhammo), 2018) ชุมชนแห่งความร่วมมือ (Jitruen, 2018) ชุมชนวินัยต่อตนเอง (Pechsuvan, 2018) ชุมชนแห่งความดี คนในชุมชนมีความศรัทธาวัด หรือผู้นำสูง มีเมตตา และให้ความร่วมมือทางสังคมเป็นอย่างดีในชุมชนตนมีจิตสำนึกรักบ้านเกิดสูง สร้างความรักความเข้าใจระหว่างกัน การเข้าร่วมกลุ่มชมรมต่างๆ ที่มุ่งสร้างประโยชน์สาธารณะ (Jitruen and Aksonnam, 2018) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Ratanasuban, 2018) ชุมชนได้สะสมภูมิปัญญา ส่งเสริมการศึกษา องค์ความรู้ ประสบการณ์ของคนในชุมชน ด้วยการการฝึกเด็กให้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ชุมชนแห่งความรัก และอ่อนน้อมถ่อมตน ส่งเสริมระบบอาวุโส การสร้างค่านิยมของบุคคลในเรื่องการเคารพ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่เพื่อสร้างระบบของชุมชนเข้มแข็ง (Vangin, 2018)

2. ด้านคุณธรรม จริยธรรม มีการให้คำแนะนำสั่งสอนหลักธรรม หลักเหตุผลสู่ภาคปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ และมีกิจกรรมเพื่อฝึกพัฒนาให้คนได้ปฏิบัติจริง (Phra Dhammakosājār (Angarch Thitadhammo), 2018) การเชื่อมหลักศรัทธา ความรู้ในหลักสัทธา และหลักปฏิบัติในชีวิตของคนด้วยการพูดคุยอย่างใกล้ชิด (Vangin, 2018) การจัดการส่งเสริมกิจกรรมในโรงเรียนเพื่อเสริมทักษะประสบการณ์ของเด็ก และเยาวชนด้านต่างๆ เน้นความซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู และมีการประชุมเพื่อขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง หรือความร่วมมือจากชุมชนในกิจกรรมต่างๆ โดยผ่านสถานศึกษา และเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (Yodsudar, 2018) จิตสำนึกของคนในชุมชนที่นี่ ไม่ต้องควบคุมมากนัก ฝ่ายปกครองเป็นแค่เติมเต็มส่วนที่ขาด และเป็นหน้าที่โดยตรงของฝ่ายปกครองโดยตรงที่ผูกพันตามกฎหมายที่ต้องมีส่วนส่งสริมกิจกรรมความรู้ และความรักในท้องถิ่น โดยฝ่ายปกครองระดมคณะกรรมการชุมชนจัดประชุม จัดกิจกรรมของเทศบาลลักษณะที่เป็นตัวกลางสู่การปกครองท้องที่ และนำไปสู่ประชาชนในท้องที่ นั้นๆ (Aksonnam, 2018)

3. ด้านเศรษฐกิจ รายได้ การดำรงชีวิต วิถีชีวิตแบบชาวสวน และการค้าขาย เศรษฐกิจของคนในชุมชนค่อนข้างไม่ขัดสน เป็นเมืองแห่งผลไม้ (Phra Dhammakosājār (Angarch Thitadhammo), 2018) เศรษฐกิจในชุมชนอยู่ในฐานะปานกลาง คนในชุมชนประกอบอาชีพอย่างไม่ลำบาก ยากจนเกินไป เมื่อเทียบกับชุมชนอื่น แต่มีปัญหาที่ผู้ปกครองส่งเสริมให้เด็กฟุ่มเฟือย (Aksonnam and Ratanasuban, 2018)

4. ด้านสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยาในชุมชน สภาพภูมิประเทศสะอาด เป็นพื้นที่มีแม่น้ำอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การอยู่อาศัย ซึ่งควรที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกไม่ควรทำลาย (Aksonnam, 2018) ธรรมชาติอุดมณ์สมบูรณ์ ชีวิตชาวสวนอยู่สบาย (Ratanasuban, 2018) การปรับปรุงสถานที่เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดความสุข ความพอใจแก่ผู้ที่อยู่อาศัย (Meesombut, 2018)

5. ส่วนสิ่งที่ต้องส่งเสริมปรับปรุงพัฒนาในชุมชน ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะศีล 5 (Meepat, 2018) ส่วนของคนพุทธควรมีการผลักดันให้คนเข้าวัดกันให้มากยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้คนในชุมชนมีสำนึกรักบ้านเกิด หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรืออนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ให้ยั่งยืนตลอดไป (Aksonnam, 2018)

6. อัตลักษณ์ จุดเด่น คุณค่าของลักษณะชุมชน การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนขันเงินอาศัยหลักการเคารพในหลักเกณฑ์ การอยู่ร่วมกันร่วมกันในลักษณะต่างๆ (Aksonnam, 2018) การร่วมแรงร่วมใจกัน โดยลักษณะของสมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจร่วมกัน (kongpee, 2018) จากการที่คนในชุมชนมุ่งพัฒนาการศึกษา คนในชุมชนส่วนใหญ่มีค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษา และเห็นความสำคัญของความรู้ในระบบการศึกษา โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กและเยาวชน บุตรหลานในชุมชน ได้มีการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (Meesombut, 2018)

ประเด็นที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี ผลการวิจัยพบว่า

หลักพุทธสันติวิธีในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ให้เกิดความรัก มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน มุ่งเน้นให้อยู่รวมกันอย่างสันติสุข หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนหลักการพื้นฐานที่จะปฏิบัติและนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนให้เกิดสันติสุข สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักการในการเสริมสร้างชุมชนสันติสุข เพราะเป็นหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ หรือสร้างมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งมีนัยยะของหลักการเพื่อการครองใจคน เป็นหลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ เป็นวิธีทำให้คนรัก เป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคีพระพรหมคุณาภรณ์ (Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto), 2008)

หลักการพื้นฐานของสังคหวัตถุ 4

หลังธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ของผู้อื่นผูกไมตรีเอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีการให้การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนี่ยวไม่เป็นคนเห็น การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานพูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมหรับกาลเทศะ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอหรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย (Malarthong, 2009) เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธซึ่งใช้ในการสงค์เคราะห์ผู้อื่นอันจะเป็นเครื่องผูกไมตรีประสานหมู่ชนเข้าด้วยกันพระวีรวัฒน์ รอดสุโข, “เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคงทนในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา”, มีหลักการพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ทาน การให้การปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่หรือทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา การให้เป็นความจำเป็นต้องมีในทุกๆ สังคม เพราะในสังคมมนุษย์เราจะคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ หรือจะให้เขาทั้งหมดเราก็อยู่ไม่ได้ (Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto), 1997)

2. ปิยวาจา วาจาอันเป็นที่รัก คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สุภาพอ่อนโยน

3. อัตถจริยา ทำประโยชน์สุข คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ความเป็นผู้มีน้ำใจไม่นิ่งดูดาย รู้จักสงเคราะห์และช่วยเหลือกิจการของผู้อื่นให้สำเร็จ รู้จักช่วยกระทำกิจอันเป็นประโยชน์บุคคลอื่นหรือแก่สังคมส่วนรวม ตามความเหมาะสมแก่ฐานะและโอกาส ไม่เป็นคนแล้งน้ำใจช่วยใครไม่เป็น (Phra Bhāvanāvisudhigun Saremchai Jayamanglo, 1999)

4. สมานัตตตา การวางตัวอย่างเหมาะสม คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto), 1997)

วิถีพหุวัฒนธรรมของชุมชนวัดขันเงิน จ. ชุมพร ตามหลักพุทธสันติวิธี

จากกรอบแนวคิดสังคหวัตถุ 4 มีนัยยะแสดงถึงหัวใจสำคัญของการโอบอ้อมอารี ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภายในครอบครัว หรือหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะด้วยแนวทาว กล่าวคือ ทาน การให้ คือ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกันในด้านวัตถุ

ปิยวาจา คือ การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย การรักษาระเบียบวิจัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ชุมชนวัดขันเงินได้ดำเนินวิถีพหุวัฒนธรรมชุมชนตามกรอบสังคหวัตถุ 4 ดังนี้

1. ชุมชมเอื้ออารีด้วยวิถีแห่งการให้การเสียสละแบ่งปัน (ทาน) ชุมชมวัดขันเงิน เป็นชุมชนแห่งการเอื้ออารีด้วยวิถีแห่งการให้การเสียสละแบ่งปัน โดยการตระหนักในหน้าที่ (Pechsuvan, 2018) เป็นสิ่งที่ต้องทำ ให้ความช่วยเหลือ การทำงานรับใช้คน การให้บริการ ให้ความช่วยเหลือด้วยใจจะสามารถสื่อให้เข้าใจและรับรู้ถึงความเต็มใจของทุกท่าน

2. การสืบทอดรักษาวิถีชุมชนด้วยความรักและความเข้าใจ (ปิยวาจา) โดยมีรูปแบบการปฏิบัติด้วยสำรวมวาจา ไม่ว่าร้าย (Phra Dhammakosājār Angarch Thitadhammo, 2018) เรียนรู้ซึ่งกันและกัน (Meepat, 2018) การนำประวัติศาสตร์มาศึกษาในฐานะที่เป็นบทเรียน การเคารพให้เกียรติ (Ratanasuban, 2018) อย่าเอาเรื่องเชื้อชาติ ศาสนามากล่าวถึงทำนองล้อเล่น ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา ศาสนา ที่เกี่ยวกับบุคคล ชุมชน โดยเปลี่ยนเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันและการสลายความเป็นตัวตน (Yodsudar, 2018) การพูดด้วยความสัจจ์จริง บุคคลพึงชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ ชนะความชั่วด้วยความดี ชนะความตระหนี่ด้วยการให้ และชนะคนพูดเหลาะแหละด้วยการพูดคำจริง (Phra Dhammakosājār Angarch Thitadhammo, 2018) เปิดใจให้กว้าง อภัยซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างไรที่จะไม่เกิดความขัดแย้ง ต้องหากิจกรรมทำร่วมกัน เปิดใจกว้างมากขึ้น เรียนรู้วิถีชีวิตของกันและกันให้มาก ไม่นำศาสนา ประวัติศาสตร์ มาเปรียบเทียบกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือแบ่งปัน (Vangin, 2018) การให้อภัยซึ่งกันและกัน ต้องระวังคำพูด พูดแต่สิ่งที่ดี และการสลายอัตตา หมายถึง ลดทอน สลาย และทะลายความยึดมั่นถือมั่นในทางชาติพันธุ์ การยอมรับความหลากหลาย พยายามจะฟังและยอมรับความเห็นต่างกัน การเคารพ ให้เกียรติในชีวิต และทรัพยากรของคนอื่น (Phra Dhammakosājār Angarch Thitadhammo, 2018)

3. การสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขร่วมกัน (อัตถจริยา) การประพฤติประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์สุขต่อตนและคนอื่น การทำตนให้เป็นประโยชน์ ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน การปฏิบัติงานในแต่ละหน้าที่แต่ละแผนกเต็มกำลังและความสามารถ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กระทำด้วย เน้นการไม่ทำบาปทั้งปวง รักเพื่อนบ้านเหมือนรักตัวเอง ผลประโยชน์ลักษณะนี้ยังพอรับได้ ทำให้อยู่ร่วมกันได้ ความรักนั้นอดทนนาน คนที่รักกันอยู่เป็นครอบครัวจะต้องอดทนให้ได้ ชีวิตครอบครัวจึงอยู่อย่างราบรื่น ความรักจะทำให้ทนได้ทุกสิ่ง เราต้องเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเพื่อให้สันติสุขกลับมาได้ ชาวพุทธก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สร้างสิ่งที่ดีงามต่อเพื่อนมนุษย์ ร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมกันพิจารณา และร่วมกันตัดสินใจ ร่วมมือกันในการดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ ร่วมรับผลประโยชน์ การพึ่งพาอาศัยกัน (Aksonnam, 2018)

4. สืบสานสายสัมพันธ์วิถีแห่งความเป็นญาติมิตร (สมานัตตตา) ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัวคือ ไม่หยิ่งจองหอง การวางตนให้สมกับฐานะที่ตนมีอยู่ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ในยามสุขก็สุขด้วย หรือไม่ยามทุกข์ก็ทุกข์ด้วย เอาตัวเข้าสมาน ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลายไม่เอาเปรียบ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน วางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคลเหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้มี แนวทางปฏิบัติคือ ความอดทน อดกลั้น ซึ่งเป็นเป้าหมายหลัก การไม่ทำร้าย การไม่เบียดเบียนกันทั้งกาย วาจา ใจ การอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางความแตกต่างคือ ยอมทำใจ สลายตัวตน ดึงคนเข้ามาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อะไรที่ยอมได้ก็ยอมและไม่กระทบต่อสันติสุข เรียนรู้ซึ่งกันและกันความขัดแย้งย่อมไม่เกิดขึ้น ยอมรับผู้อื่น สอดคล้องกับสังคมพหุวัฒนธรรม ไปเยี่ยมเยือนวัด มัสยิด ทำความดีร่วมกัน เห็นผู้อื่นเปรียบเสมือญาติ มีกิจกรรมร่วมกัน อยู่อย่างสามัคคี และพี่น้องกัน

กล่าวโดยรวม ด้วยเหตุที่ว่าชุมชนมีการให้ปัน มีการเอื้อเฟื้อเผื่อ เสียสละ มีน้ำใจ สะท้อนการเป็นสังคมแห่งมิตรสหาย นั้นหมายความว่าหลักการให้ทาน การแบ่งปันของชุมชนก็ดี การพูดคุยสื่อสารดุจดังพี่น้องกันก็ดี การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่จำเป็นไม่เป็นคนนิ่งดูดายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่พอจะช่วยเหลือได้ก็ดี การคบกันด้วยความจริงใจ และมีความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำก็ดี ได้ก่อเกิดการสร้างมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกันไว้ เกิดความมีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกันอย่างเห็นได้ชัดในชุมชน ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

คุณค่าความสำคัญของสังควัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมชุมชนพหุวัฒนธรรม

การพัฒนาชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบสังคหวัตถุ 4 ชุมชนวัดขันเงินได้ก้าวสู่ความเป็นชุมชนสันติสุข ประสบผลสำเร็จ สะท้อนสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้โอกาสกันและกันในการพัฒนา สะท้อนถึงการสื่อสารสั่งการ ความสมานสามัคคี การเสียสละเพื่อขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การร่วมสุขทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา มีการให้กำลังใจในการช่วยเหลือกัน การให้ความรู้ ให้คำแนะนำและคำปรึกษา การจัดสรรแบ่งปันรายได้ ด้วยความเป็นธรรม การยินดีรับผิดชอบ และร่วมแก้ปัญหาของงานด้วยความเต็มใจ สะท้อนการรับรู้ การสื่อสารที่ดีต่อกัน ร่วมงาน ร่วมรับฟังข้อคิดเห็นต่างๆ ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะของชุมชนวัดขันเงิน สะท้อนการมีส่วนร่วม คือ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” มีกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจในชุมชน มีการพูดคุยสาเหตุที่มาของปัญหากาแฟหรือปัญหาของชุมชน มีส่วนร่วมในการคิดและสร้างรูปแบบ และ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน มีการวางแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาพร้อมทั้งรับผิดชอบร่วมกัน

ชุมชนได้กลายเป็นชุมชนที่มีความมั่นคง คำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองรวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่นๆ การดำเนินชีวิตของชุมชุนมีความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม

หลักสังคหวัตถุ 4 มีความสอดคล้องยืดหยุ่นทำให้สังคมมีการปรับตัว เพื่อการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน และได้สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนแห่งศรัทธา ชุมชนที่เชื่อมั่นในความดี แบบอย่างของคนดี รวมถึงการตั้งมั่นในความถูกต้อง บริสุทธิ์ ยุติธรรม และในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

2. ชุมชนแห่งการเคารพกฎเกณฑ์ มีพันธสัญญาพื้นฐานของมนุษย์ในการยอมรับ และเรียนรู้ร่วมกันในวิถีการปฏิบัติของตนด้วยความเข้าใจจริงใจ และอยู่ในระเบียบของชุมชน

3. ชุมชนแห่งการรับผิดชอบร่วมกัน มีการจัดสรร และแบ่งปันหน้าที่ให้เหมาะสมกับความรู้สถานะ ความสามารถที่ตนจะพึงกระทำในชุมชนนั้นๆ ด้วยความสามัคคี และบรรลุข้อตกลงอันเป็นเป้าหมายเดียวกันในชุมชน

4. ชุมชนเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม มีการสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในชุมชนให้ด้วยความเมตตา กรุณา หรือสร้างค่านิยมที่ดีในการช่วยเหลือคนในชุมชนเดียวกัน มิให้มีความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมากนัก เช่น การสงเคราะห์คนยากจน ผู้มีความเดือดร้อนต่างๆ เป็นต้น

5. ชุมชนเพื่อการสื่อสารที่ดี มีการติดต่อกันระหว่างบุคคลด้วยความสุภาพ อ่อนโยน ด้วยความเมตตา และเคารพในสิทธิหน้าที่ของคนในชุมชน ด้วยการเชื่อมโยงทุกเครือข่ายของคนในชุมชนให้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงปราศจากอคติ การแบ่งปันความรู้ วิทยาการใหม่ๆ ระหว่างกันเสมอๆ

6. ชุมชนเพื่อความยุติธรรม หมายถึง การที่คนในสังคมมีวินัยทางศีลธรรม และกฎหมายในสังคมด้วยการรักษากฎ กติกาชุมชนร่วมกันอย่างเคร่งครัด

สรุป

การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีการเสริมสร้างชุมชนพหุวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้กรอบหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ชุมชนวัดขันเงินได้สะท้อนความเป็นชุมชนที่น่าอยู่อาศัย เนื่องจาก สังคมหรือชุมชนมีมิติการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นชุมชนที่มีความเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกัน ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อเกื้อกูล การสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สะท้อนการให้การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนี่ยวไม่เป็นคนเห็น การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ เป็นประโยชน์เหมาะสมหรับกาลเทศะ เป็นหลักธรรมซึ่งใช้ในการสงค์เคราะห์ผู้อื่นอันจะเป็นเครื่องผูกไมตรีประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน เป็นชุมชนที่ไม่มีความเบียดเบียน มีความรัก สามัคคี มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิมนุษยชน มีความสัมพันธ์ที่ดี เป็นอิสระ มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางกายภาพหรือรูปธรรม ชุมชนวัดขันเงินเป็นชุมชนที่หันหน้าเข้าหากันเพื่อพูดคุยกัน ทำตามข้อตกลงของชุมชน มีการพูดคุยกันด้วยจริงใจต่อกัน จากแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนข้างต้น หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถเป็นกรอบแนวทางสะท้อนชุมชนให้เกิดสันติสุขได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ชุมชน องค์กร หน่วยงานต่างที่ต้องการสร้างความมั่นคงเข้มแข้งในชุมชนของตนเองสามารถที่จะนำหลักการพุทธวิธีดังกล่าว และเป็นแบบในการปฏิบัติและพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ พึ่งตนเองได้ บนพื้นฐานของความเสียสละ สื่อสารกันด้วยความเข้า ความเห็นอกเห็นใจกัน และมีท่าทีความเป็นมิตรต่อกันและกัน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยจึงขอเสนอประเด็นปัญหาชุมชนเอาไว้ เพื่อให้ผู้ใคร่ศึกษาได้ทำการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ในโอกาสต่อไป ดังนี้

1. ศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวตามกรอบแนวคิดหลักสังคหวัตถุ 4
2. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ตามกรอบแนวคิดหลักสังคหวัตถุ 4

References

Aksonnam, P. (2018). Chief of the Dubuty Secretary of Muanglangsuan. *Interview.* February 20.

Jitruen, A. (2018). Teacher of Suansriwittay School. *Interview*. February, 21.

Kongpee, K. (2018). Teacher of Muanglangsuan School. *Interview.* February 20.

Meepat M. (2018). Deputy Director of Wat Khanngoen School. *Interview.* February 20.

Meesombut, S. (2018). Director Wat Khanngoen School. *Interview.* February 20.

Malarthong S. (2009). *Morality Operation Manual for developing the children and young.* Bangkok: Agriculture Cooperatives of Thailand.

Pechsuvan, N. (2018). Teacher of Suansriwittay School. *Interview.* February 21.

Phra Brahmagunabhorn (P. A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism.* Bangkok: MCU Press.

Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto). (1997). *A Constitution for Living: Thai Version.* (82nd ed.). Bangkok: Pimsuay.

Phra Virawat Raudsuko. (2007). *Comparison of Learning Achievement and Durability to Learn Buddhism*. Master of Arts. Graduate School: Mahasarakrm University.

Phra Bhāvanāvisudhigun (Saremchai Jayamanglo). (1999). *Answer the question of Dhamma Practice.* Bangkok: HTC Press.

Phra Dhammakosājār (Angarch Thitadhammo). (2018). Monks Consultants of Chumporn Province. *Interview.* February 20.

Ratanasuban, J. (2018). Instructor of Christian doctrine and Teacher of Muanglangsuan School. *Interview.* February, 20.

Vangin, U. (2018). Practitioner and Instructor Principle of Islam. *Interview.* February 20.

Yodsudar, P. (2018). Teacher of Muanglangsuan School. *Interview.* February 20.

การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

The Conflict Management of Novices as Found in Theravada Buddhist Scripture

[1]พระมหาพลกฤษณ์ ฐิตเมธี, บรรจบ บรรณรุจิ และ ประพันธ์ ศุภษร
[1]Phramaha Polkrish Thitamethi (Dornthee)*,
Banjob Bannaruji andPrapan Supasorn
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
[1]Corresponding Author. Email: Polkrish27@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาหลักการแนวคิดการจัดการความขัดแย้งโดยหลักพุทธสันติวิธี (2) เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยผลการศึกษาพบว่า

1) การจัดการความขัดแย้งโดยหลักพุทธสันติวิธีนั้น คือ หลักปาฏิหาริย์ 3 อธิกรณสมถะ และอริยสัจ 4 ได้แก่ (1) ปัญหาความขัดแย้ง (2) สาเหตุความขัดแย้ง (3) การจัดการความขัดแย้ง (4) แนวทางในการจัดการความขัดแย้ง

2) การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า สามเณรได้นำกระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งคือ 1) สติ ขันติ สันติ 2) อหิงสกวิธี 3) วาจาสุภาษิต 4) อิทธิบาท 5) ปมาณิกธรรม 6) อิทธิวิธี

3) การศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า ไตรวิทยา ได้แก่ 1) ทัศนวิทยา คือ ความฉลาดรอบรู้ 2) จิตวิทยา คือ ความเข้าใจรู้จริง 3) ญาณวิทยา คือ ความชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยปัญญา ด้วยสามเณรมีคุณสมบัติอย่างนี้แล้ว จึงทำให้สามเณรทุกรูปที่ทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งมีผล คือ สามารถจัดการเพื่อยุติความขัดแย้งระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาได้สำเร็จเสร็จสิ้นทุกคดีอันนำซึ่งความดีงามความเจริญมั่นคงมาสู่บวรพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏมาดังนี้

คำสำคัญ: การจัดการความขัดแย้ง; สามเณร; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This thesis is of 3 objectives: 1) to study the principally concepts of conflict management by Buddhist peaceful means, 2) to study conflict management of novices as existed in Buddhist Scripture, and 3) to analytical study conflict management of novices as found in Theravada Buddhist Scripture. It is a qualitative research mainly emphasizing the documentary study from Buddhist Scripture, i.e. Tipitaka, Commentary and Tika, including books, documents and general text-books, by analyzing, according to Buddhist peaceful means, the roles of conflict management of novices found in Theravada Buddhist Scripture.

From the research, it is found the followings:

1. The conflict management by Buddhist peaceful means are by Pāṭihāriya or the Three Miracles, Bodily harm or Athikaranasamatha and the Four Noble Truth, i.e. 1) the problem of conflict, 2) the cause of conflict, 3) the conflict management, and 4) the way to manage conflict.

2. Regarding the conflict management in Buddhist Scripture, it is found that novices brought the process of Buddhist peaceful means to manage conflict; the process consists of 1) mindfulness-patience-peace, 2) Ahimsã: non-harming means, 3) pleasant saying, 4) Iddhipãda: the four paths of accomplishment, 5) Pamãṇika: those who measure, and 6) Itthiwithi: the power miracle.

3. The analytical study of Novices' conflict management found in Theravada Buddhist Scripture has yielded the new knowledge; this new knowledge is called Tivittaya of 1) Dassana-vittaya: the smartness of knowledge, 2) Psychology: the real understanding, and 3) Nãna-vittaya: the clearness of wisdom. From the novices have these properties, each of them, having the duty of managing conflict, that is the ability to stop the conflicts and the disputes occurred in Buddhism successfully every case which has brought sustainable virtue to Buddhism.

Keywords: Conflict management; Novices; Theravada Buddhism.

บทนำ

ความรุนแรงที่เกิดโดยวัยรุ่น เป็นความรุนแรงที่เห็นได้ชัดเจน ตั้งแต่มีความรุนแรงมากจนถึงขั้นเสียชีวิต และไม่ถึงแก่ชีวิต เช่น การต่อสู้โจมตีกัน การข่มขืน การทำลายสิ่งของรูปแบบของการใช้ความรุนแรงตั้งแต่ใช้อวัยวะของร่างกาย เช่น การใช้มือต่อยตี ใช้เท้าเตะ ถีบ หรือใช้อาวุธ เช่น ใช้ไม้ มีด ไปจนถึงการใช้ปืน จึงเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดการตายก่อนวัยอันสมควร การบาดเจ็บ และไร้ความสามารถ ความรุนแรงในวัยรุ่นไม่ได้สร้างความเสียหายเฉพาะกับเหยื่อ ที่ถูกใช้ความรุนแรงเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบไปถึง ครอบครัว เพื่อน และชุมชนด้วย ความรุนแรงในวัยรุ่น มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงรูปแบบอื่นๆ และนำไปสู่การก่ออาชญากรรมที่เป็นปัญหาสังคมด้วย ส่วนมากเพศที่ก่อความรุนแรงมักเป็นเพศชายเกิดขึ้นได้ทุกๆ ภูมิภาคของโลก (World Health Organization, 2002)

จากปัญหาความขัดแย้งนำไปสู่ความรุนแรงจึงทำให้เยาวชนบางกลุ่มเลือกการบรรพชาเป็นสามเณรเพื่อศึกษาหลักธรรมอันเป็นอีกหนึ่งหนทางในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และความรุนแรงนำไปสู่การแสวงหาสันติภาพภายในใจต่อไป อนึ่งการพัฒนาสามเณรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากปัจจุบันสามเณรที่เข้ามาศึกษาในพระพุทธศาสนาทำให้การดำรงชีวิตของสามเณรจะแตกต่างจากการดำรงชีวิตของคนทั่วไป จำเป็นต้องมีการปรับตัว หากไม่สามารถปรับตัวได้ก็จะทำให้เกิดปัญหาทางจิตใจ ขาดความสุข ส่งผลกระทบต่อการเรียน ทำให้ต้องลาสิกขาในที่สุด จากข้อมูลพบว่าในแต่ละปีการศึกษาจะมีสามเณรลาออกระหว่างเรียนประมาณร้อยละ 5 ส่งผลให้จำนวนสามเณรที่จะเป็นศาสนาทายาทมีจำนวนลดลงตามไปด้วยกองพุทธศาสนศึกษา (พศ.) ได้มีการสรุปปัญหา 3 ด้านหลักๆ ของสามเณร ได้แก่ ปัญหาด้านการเรียนรู้, ปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย, ปัญหาด้านจิตใจ มีสามเณรเป็นโรคภาวะซึมเศร้า เหงา เพราะห่างไกลพ่อแม่ และขาดที่ปรึกษา จึงทำให้สามเณรไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติศาสนกิจที่เคร่งครัด จะทำให้สามเณรรู้สึกว่าเรียนหนักเกินไป (Bunyakorn, 2007) หรือแม้แต่ทางการก็มิได้ให้ความสำคัญกับสามเณรเท่าที่ควรเหมือนสามเณรเป็นบรรพชิตผู้เยาว์ในพระพุทธศาสนา (Phra Dhammapitaka P.A. Payutto, 1995)

สังคมไทยยังมีทัศนคติในทางที่ไม่ดีต่อสามเณร จึงเป็นที่มาของการไม่ค่อยให้ความเคารพ และให้เกียรติสามเณรเท่าที่ควร สังคมพุทธมักมองสามเณรในด้านลบกล่าวคือ มองสามเณรเหมือนเด็กคนหนึ่ง ซึ่งบังเอิญมานุ่งเหลืองห่มเหลืองเหมือนพระเท่านั้นสามเณรมีเพียงศีล 10 ซึ่งมีศีลน้อยและบริสุทธิ์น้อยกว่าพระ เมื่อเป็นเช่นนี้คนจึงไม่นิยมทำบุญกับสามเณร (Wannapok, 1982) ทั้งนี้เพื่อจะให้สามเณรนั้นนำศักยภาพที่มีอยู่ในตนออกมาใช้ และเพื่อเป็นการเสริมสร้างทักษะ และคุณภาพให้สามเณรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องจำเป็นมากในการที่จะพัฒนาสามเณรเหล่านั้นให้มีทักษะ และคุณภาพ นับเป็นศาสนาทายาทที่สำคัญอย่างยิ่ง (Phramaha Saenyakorn Siribhaddo Methikaisoraphong, 2011) หากคณะสงฆ์ไทยไม่ได้ส่งเสริมการบวชเรียนเป็นสามเณรของเยาวชนอย่างจริงจังเนื่องจากสามเณรในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวพุทธในเขตชนบท ดังนั้น การศึกษาเรื่องสาเหตุของปัญหาการลดจำนวนลง

ของสามเณรไทย จึงมุ่งประเด็นไปที่การมีส่วนเกี่ยวข้องกับการบวชเรียน และกลุ่มชาวพุทธในเขตชนบทซึ่งเป็นผู้ปกครองของเยาวชนเพศชาว ในฐานะเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณร (Boonsathit, 2000)

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าบทบาทความสำคัญของสามเณรตามที่ปรากฏคัมภีร์พระพุทธศาสนา เรื่องของสังกิจจสามเณรที่พระพุทธเจ้าส่งตัวไปเพื่อจัดการความขัดแย้งทางด้านข้อมูลความรู้และค่านิยมแตกต่างกันของคนทั้ง 2 ฝ่าย ระหว่างโจร 500 คนที่มีต่อพระภิกษุ 30 รูป ที่กลางดงป่าห่างจากเมืองสาวัตถี 120 โยชน์ (Tripitaka : Thai version, 1996) และในคัมภีร์ได้มีบันทึกกล่าวถึงเรื่องราวของสามเณร 4 รูป ผู้เป็นนักจัดการความขัดแย้งให้โลกไว้ได้บันทึกนั้นก็คือ ราหลุสามเณรนักจัดการความขัดแย้งเชิงโครงสร้างผู้เป็นปฐมเหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทขึ้นใหม่อันมีปรากฏในพระวินัยปิฎก นิโครธสามเณรที่จัดการความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจของพระเจ้าพระเจ้าอโศกมหาราช และสุมนสามเณร รวมถึงสามเณรอีกหลายๆ รูป มีอุตตรสามเณร เป็นต้น สามารถอธิบายถึงการปฏิบัติหน้าที่ในจัดการความขัดแย้งของสามเณร ในการทำหน้าที่ของพุทธบุตรในพระศาสนาโดยแท้ จนถึงอายุกาลครบจึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเหมือนกับพระมหาเถระหลายๆ รูปในปัจจุบันนี้ โดยพระเดชพระคุณได้บรรพชาเป็นสามเณร และปฏิบัติศาสนกิจจนกว่าจะมรณภาพ (Phothiṇạntha, 2001; Songroek, 2007)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเกี่ยวข้องในฐานะผู้จัดการความขัดแย้งได้สำเร็จ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางที่จะชี้ให้สังคมเห็น และตระหนักถึงความสำคัญของสามเณรที่ปรากฏมาแล้ว เพื่อเป็นแนวทางต่อผู้ที่สนใจสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการแนวคิดการจัดการความขัดแย้งโดยหลักพุทธสันติวิธี
2. เพื่อศึกษาการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” การดำเนินการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นศึกษาจากเอกสาร Documents Research เป็นหลักโดยการค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา รวมทั้งหนังสือ เอกสาร และตำราวิชาการทั่วไป โดยศึกษาวิเคราะห์บทบาทการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทตามหลักพุทธ

สันติวิถี ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยเพื่อช่วยให้สามารถดำเนินการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้วางรูปแบบในการดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษารวบรวมเนื้อหา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งแนวตะวันออก และแนวตะวันตก

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาการจัดการการความขัดแย้งของสามเณรที่มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้ง พร้อมทั้งประวัติของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลส่วนต่างๆ มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาบทบาทในการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยสรุป และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากบทบาทของสามเณรในการจัดการความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัย

หลักการแนวคิดการจัดการความขัดแย้งโดยหลักพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัย พบว่า การจัดการความขัดแย้ง โดยหลักสันติวิธี แนวคิดเรื่องการยอมรับในความหลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน แนวคิดเรื่องความยุติธรรม แนวคิดเรื่องความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ และแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม สำหรับแนวทางในการปฏิบัติการเพื่อจัดการความขัดแย้งตามแนวทางของสันติวิธีที่พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงใช้พุทธวิธีในการจัดการความขัดแย้งเมื่อในสมัยพุทธกาลด้วยหลักธรรมต่างๆ อันสมควรแก่เหตุ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบรูปแบบในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับพระภิกษุสงฆ์มีปรากฏมีรูปแบบ ดังนี้ คือ 1. การเรียกประชุมสงฆ์ 2. การไต่สวน 3. การแก้ไข 4. การกำหนดโทษ 5. การป้องกัน อันมีวิธีในการจัดการความขัดแย้ง 4 วิธี ซึ่งประกอบด้วย 1. อิทธิปาฏิหาริย์ คือ ทรงแสดงฤทธิ์ 2. อาเทสนาปาฏิหาริย์ คือ ทายจิตใจ หรือรู้วาระจิตใจของเวไนยสัตว์ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ ย่อมพร่ำสอนด้วยวิธีอันชาญฉลาด 4. อธิกรณสมถะ 7 ประการ คือ การกระทำปัญหาให้สงบระงับตามพระธรรมวินัย และมีหลักพุทธสันติวิธีในจัดการความขัดแย้งอันได้แก่ อริยสัจ 4 ที่พระองค์จะต้องทรงแสดงตลอดเพื่อเป็นการทำที่สุดแห่งธรรมให้งามหลังจากทรงแสดงธรรมเทศนาเพื่อจัดการความขัดแย้งตามเหตุสมควรแห่งธรรมในกัณฑ์ต่างๆ เสร็จแล้วอันสมควรแก่ปัจจัย ส่วนการแก้ไขความขัดแย้งตามหลักพุทธสันติวิธีในการวิจัยนี้คือ อริยสัจ 4 ได้แก่ 1. ปัญหาความขัดแย้ง กล่าวคือ ทุกข์ 2. สาเหตุความขัดแย้ง กล่าวคือ สมุทัย 3. การจัดการความขัดแย้ง กล่าวคือ นิโรธ 4. แนวทางในการจัดการความขัดแย้ง กล่าวคือ มรรค

การจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการวิจัย พบว่า สามเณรได้นำกระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง คือ 1. สติ ขันติ สันติ 2. อหิงสกวิธี 3. วาจาสุภาษิต 4. อิทธิบาท 5. ปมานิกธรรม 6. อิทธิวิธี ดังตัวอย่างในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

1) ราหุลสามเณร

ราหุลสามเณรท่านได้เลือกใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธี คือ สติ ขันติ และสันติ ได้แก่ มีสติ)รู้ว่าจะต้องทำอย่างไรกับเหตุที่เกิดขึ้น มีขันติอดทดต่อสภาพความเป็นอยู่ที่ลำบากไม่เรียกร้องต่อการที่ถูกพระภิกษุละเลยไม่ดูแลเอาใจใส่ และไม่มีส่วนร่วมในการที่จะแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับสามเณร จนท้ายที่สุดท่านจึงเลือกการนอนอยู่ในห้องน้ำของพระพุทธเจ้าอันเป็นเหตุให้พระพุทธทรงทราบความนั้น และพระองค์ทรงแก้ไขสิกขาบทบัญญัติ ถือว่าท่านได้เลือกสันติวิธีมาใช้จนเกิดการแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสิกขาบททำอนุบัญญัติเพิ่ม ในเหตุการณ์นี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งเชิงบวกซึ่งเป็นไปเพื่อการต่อยอดสู่การพัฒนาระบบโครงสร้างของสิกขาบทบัญญัติในพระพุทธศาสนา โดยมีพระอนุบัญญัติเพิ่มเติมว่า “อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันเกิน 2-3 คืน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังนี้ (Tripitaka : Thai version, 1996) จากการกระทำของราหุลสามเณรจึงนับได้ว่าท่านใช้วิธีในการจัดการอย่างชาญฉลาด และสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเชิงโครงสร้างคือข้อบัญญัติสิกขาบทที่มีต่อสามเณรได้จริง

2) สังกิจจสามเณร

สังกิจจสามเณรท่านเลือกใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธี คือ อหิงสกวิธี และวาจาสุภาษิต 5 ประการ มาใช้ในการจัดการในครั้งนี้ด้วย เพราะท่านคือไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ท่านจึงได้ชื่อว่าใช้อหิงสกวิธีอย่างแท้จริง คือท่านนั่งทำสมาธินิ่งเงียบไม่ต่อสู้ไม่ขัดขืนแม้แต่ประการใดเลย ถึงแม้ว่าท่านจะรู้ตัวว่าจะต้องถูกโรฆ่าก็ตามท่านก็ไม่ได้เกรงกลัวต่อความตายเลย เป็นผู้นิ่งและเงียบอย่างเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนั้น จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า ความขัดแย้งในเรื่องนี้ เป็นความขัดแย้งเชิงค่านิยมความเชื่อ เพราะความขัดแย้งในเรื่องนี้เกี่ยวกับทัศนคติของเหล่าโจรที่มีความคิด ความเห็นผิดว่า การฆ่าเอาชีวิตของคนเพื่อทำพลีกรรมต่อเทพยดาเป็นเรื่องที่ดี ซึ่งความคิดอย่างนี้มีความตรงกันข้าม และขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาด้วยความเชื่อในพระพุทธศาสนาเชื่อกันว่าการทำปาณาติบาต หรือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไม่ว่าจะเป็นชีวิตคน หรือชีวิตสัตว์ ก็เป็นบาปเป็นเหตุแห่งอกุศล อีกทั้งยังผิดศีลข้อที่ 1 ว่าด้วยเรื่อง ปาณาติบาต จึงเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิงในเรื่องของความเชื่อของพวกโจร 500 กับสังกิจจสามเณรผู้เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา และเป็นปัจจัยทำให้สังกิจจสามเณรถูกพวกโจรจับไปเพื่อกระทำพลีกรรมสังเวยต่อเทพยดาที่พวกเขานับถือดังเรื่องราวที่ปรากฏมา จนถึงคราวที่โจรไม่สามารถประหารชีวิตสามเณรได้ สังกิจจสามเณรจึงได้กล่าวด้วยหลักวาจาสุภาษิต 5 ประการ ทำให้โจรทั้งหมด 500 คนนั้น เห็นความจริงในสัจธรรมถึงความกลับใจได้ และยอมตนเป็นสาวกของสามเณรนั้นออกบวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด 500 คน (Tripitaka : Thai version, 1996)

3) อุตตรสามเณร

อุตตรสามเณรได้เลือกใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธี คือ อิทธิบาท 4 ดังพุทธดำรัสที่ว่า “เธอต้องทำความอดกลั้นด้วยกำลังแห่งการพิจารณาในผลของกรรมนั้น” เพื่อให้ท่านยอมรับ และพอใจในวิบากกรรมครั้งนี้ไปให้ได้ และจัดการความขัดแย้งในการทำลายทิฏฐิของวัสสการพราหมณ์อีกด้วย ด้วยสาเหตุที่สามเณรปฏิเสธไมตรีของวัสสการพราหมณ์ที่จะยกบุตรีให้แต่งงานเป็นภรรยา แต่สามเณรท่านปฏิเสธเพราะท่านมีจิตใจยินดีต่อการบวชจึงเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งกันซึ่งเป็นความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ของคนทั้งสอง หลังจากที่ท่านบวชแล้วไม่นานท่านก็ถูกใส่ร้ายยัดเยียดข้อหาว่าท่านเป็นโจรขโมยห่ออัญมณี ในขณะเดียวกันวัสสการพราหมณ์ได้รับการโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นผู้รับผิดชอบคดีจึงได้โอกาสที่จะชำระความแค้นที่มีต่อสามเณรด้วยการสั่งประหารชีวิต พระพุทธเจ้าได้มีพระดำรัสกับสามเณรว่า “เธอต้องทำความอดกลั้นด้วยกำลังแห่งการพิจารณาในผลของกรรมนั้น” เพื่อให้ท่านยอมรับ และพอใจในวิบากกรรมครั้งนี้ไปให้ได้ เป็นเหตุทำให้อุตตรสามเณรพิจารณาธรรมสมควรแก่เหตุกระทั่งบรรลุพระอรหันต์ พร้อมกับได้อภิญญา 6 ด้วยการพิจารณาธรรมคือ อิทธิบาท 4 จนทำให้สามเณรนั้นหลุดออกจากหลักแดนประหารอันเหตุปรากฏต่อสายตาสาธารณชน และทำลายมานะทิฏฐิของวัสสการพราหมณ์ได้สำเร็จ ด้วยการกระทำความพอใจเพียรพยายามบากบั่นตั้งใจและไตร่ตรองในการที่จะพิสูจน์ตนให้พ้นผิดอันเป็นเครื่องยืนยันว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ทำให้ท่านพ้นจากเหตุการณ์อันไม่ถูกต้องนี้ และได้ทำหน้าที่คือโปรดพุทธบริษัทโดยการแสดงพระธรรมคาถาทำให้ปุถุชนผู้ที่ยังไม่รู้ธรรมให้ได้รู้ธรรมตามที่ตนได้รู้ จึงนับว่าท่านได้ทำงานในพระพุทธศาสนาด้วยบริบทของสามเณร จากเหตุการณ์นี้อุตตรสามเณรได้เลือกใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธี คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย (Tripitaka : Thai version, 1996)

4) นิโครธสามเณร

นิโครธสามเณรเป็นมากกว่านักจัดการความขัดแย้งด้วยการปฏิบัติงานช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาโดยการจัดการความขัดแย้งที่มีในพระราชหฤทัยของพระเจ้าอโศกมหาราชเปลี่ยนพระองค์จากผู้มีมิจฉาทิฏฐิ ทำให้พระองค์ตั้งดำรงอยู่ในสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นสันติภาพภายในใจ เหมือนกับการเปิดภาชนะที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นแล้วนำน้ำอันเย็นชุ่มชื่นเทลงในภาชนะคือใจนั้น จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า ความขัดแย้งในเรื่องนี้ เป็นความขัดแย้งเชิงค่านิยมความเชื่อ เพราะว่าพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น เมื่อก่อนพระองค์ทรงนับถือ ลัทธิปาสัณฑะของพวกพาเหียรนักบวชนอกพระพุทธศาสนา โดยลัทธินี้มีความเชื่อกันว่า บ่วงแห่งตัณหา และทิฏฐิเป็นที่พึ่งเป็นสรณะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ธรรมทั้ง 2 ประการนั้น ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ผู้พ้นจากอำนาจตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ย่อมไม่ดิ้นรน ส่วนผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจตัณหาเป็นต้น ถือมั่นอยู่ ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่นไปได้” จากพุทธพจน์นี้ จะเห็นว่า “ตัณหา และทิฏฐิ นั้นเป็นธรรมที่ขวางแห่งทางพ้นทุกข์” ซึ่งมีความแตกต่างกันโดยปริยายระหว่างความเชื่อของลัทธิปาสัณฑะกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระเจ้าอโศกมหาราชพระองค์จึงมีความขัดแย้งภายในพระหฤทัยของพระองค์เอง อันเป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้งกันใน

เพราะเรื่องนี้ ดังที่ปรากฏมาแล้วในข้างต้น จากการที่พระเจ้าอโศกทรงทอดพระเนตรเห็นนิโครธสามเณรเดินด้วยกิริยาอาการอันผ่อนผันสงบเรียบร้อยสมเป็นสมณะสารูปทำให้พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใสในรูปของสามเณร และได้ทูลนิมนต์สามเณรนั้นเข้ามาในพระบรมมหาราชวังแล้วได้สนทนาธรรมกันยิ่งเพิ่มทวีพูนความเลื่อมใสในสามเณรฉะนั้น ด้วยเหตุการณ์นี้นิโครธสามเณรท่านได้ใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธีโดยนำหลักปมาณิกธรรม 4 ประการ มาใช้ประพฤติปฏิบัติให้พระเจ้าอโศกมหาราชเห็นอย่างประจักษ์จนให้พระองค์ได้เข้าพระราชหฤทัยถึงสัจธรรมแก่แท้ในพระพุทธศาสนา ทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะและดำรงพระองค์โดยความไม่ประมาทตลอดพระชนม์ชีพ จากเหตุการณ์นี้นิโครธสามเณรท่านได้ใช้กระบวนการตามหลักพุทธสันติวิธี โดยนำหลัก ปมาณิกธรรม 4 ประการ ในรูปสูตรอันประกอบด้วย (Tripitaka : Thai version, 1996)

5) สุมนสามเณร

สุมนสามเณร ท่านได้เกิดข้อพิพาทระหว่างพระยานาคราชอันมีมูลเหตุ คือ สามเณรและพระยานาคราชต่างมีความต้องการใช้น้ำในสระอโนดาต เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นเพื่อจัดการความขัดแย้งสามเณรจึงใช้กระบวนการอันประกอบด้วย การสอบถาม หาพยาน ร้องขอ จัดการ ด้วยการเลือกใช้อิทธิวิธีนี้ โดยการเนรมิตอัตภาพเป็นพญาครุฑมีขนาดประมาณ 12 โยชน์ แล้วลงจากอากาศ เหยียบที่พังพานของพระยานาคราช กดให้หน้าคว่ำลงแล้ว เมื่อสามเณรเหยียบพังพานของพระยานาคเท่านั้น แผ่นพังพานได้หดเข้าประมาณเท่าทัพพี เหมือนกับหนังสดที่ชายหนุ่มผู้มีกำลังเหยียบแล้วอย่างนั้น เมื่อพ้นจากพังพานของนาคราชออกมา สายน้ำประมาณเท่าลำตาลพุ่งขึ้นสู่อากาศแล้วสามเณรจึงบรรจุน้ำดื่มในขวดให้เต็มในอากาศนั้นนั่นเอง โดยหมู่แห่งเทพผู้มาประชุมในมณฑลนั้นได้เป็นสักขีพยาน จากนั้นท่านสามเณรกลับมาที่กุฏิของพระเถระผู้เป็นอาจารย์ของตนโดยมีนาคราชนั้นติดตามมา อีกอย่างหนึ่งเพราะเหตุที่พระอนุรุทธเถระกล่าวกับนาคราชนั้นว่า “มหาราช สามเณรมีอานุภาพมาก ท่านจักไม่สามารถเพื่อสู้รบกับสามเณรได้หรอก ท่านจงให้สามเณรนั้น ขอโทษแล้วกลับไปเสียเถิด” เพื่อเป็นการยืนยันการันตีคุณวิเศษของสามเณรอีกหนทางหนึ่ง นาคราชจึงยอมขอขมาสามเณรนาคราชนั้นย่อมรู้อานุภาพของสามเณรแม้เอง ตั้งแต่ติดตามสามเณรนั้นมาเพราะความละอายด้วย ลำดับนั้น นาคราชให้สามเณรนั้นขอโทษตามคำของพระเถระ ทำความชอบพอกันฉันมิตรกับสามเณร จึงกล่าวกับสามเณรนั้นว่า “แต่บัดนี้เป็นต้นไป เมื่อท่านมีความต้องการด้วยน้ำในสระอโนดาต ท่านอย่าได้มาเองเลย ท่านเพียงแค่ส่งข่าวไปถึงข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักนำน้ำมาถวายเอง” ถือว่าท่านได้เป็นเป็นผู้สร้างกัลยาณมิตรผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอีกรูปหนึ่ง (Tripitaka : Thai version, 1996)

วิเคราะห์ผลจากการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการวิเคราะห์ผลจากการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททำให้พบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งได้ถอดบทเรียนองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งของสามเณร

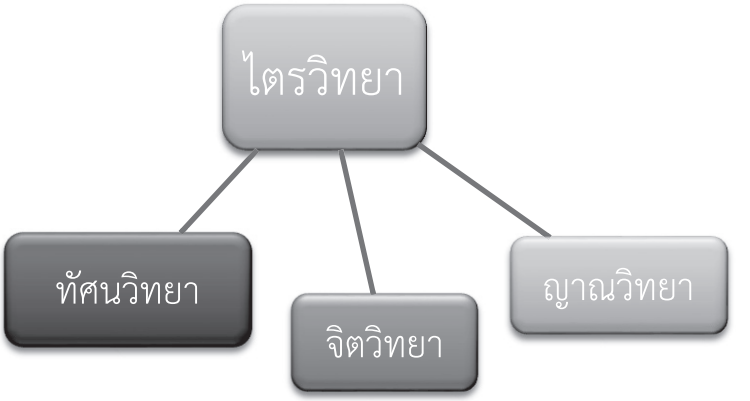
ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้ องค์ความรู้ใหม่นี้เรียกว่า ไตรวิทยา ได้แก่ 1) ทัศนวิทยา คือ ความฉลาดรอบรู้ 2) จิตวิทยา คือ ความเข้าใจรู้จริง 3) ญาณวิทยา คือ ความชัดเจนแจ่มแจ้งแตกฉานด้วยปัญญา ด้วยสามเณรมีคุณสมบัติอย่างนี้แล้ว จึงทำให้สามเณรทุกรูปที่ทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งมีผลปรากฏออกมาสู่สาธารณชน คือ สามารถจัดการเพื่อยุติความขัดแย้งระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาได้สำเร็จเสร็จสิ้นทุกคดีอันนำซึ่งความดีงามความเจริญมั่นคงมาสู่บวรพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นศาสนทายาทอย่างแท้จริงตามที่ปรากฏมาดังนี้ ผู้วิจัยได้ได้องค์ความรู้ใหม่ จากการศึกษาวิเคราะห์ถอดบทเรียนจากองค์ความรู้ในการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานี้ โดยการวิเคราะห์จากคุณสมบัติพิเศษที่ท่านสามเณรทั้ง 5 รูปนี้ตามที่ปรากฏให้คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังตารางที่แสดงมานี้

สามเณร	ความขัดแย้ง	การจัดการความขัดแย้ง	กระบวนการการจัดการความขัดแย้ง	ผลการจัดการความขัดแย้ง
ราหุลสามเณร	เชิงโครงสร้าง	สติ ขันติ สันติ	ท่านจึงนอนอยู่ในห้องน้ำของพระพุทธเจ้าอันเป็นเหตุให้พระพุทธทรงทราบความนั้น	พระพุทธองค์ทรงแก้ไขสิกขาบทบัญญัติ ซึ่งเป็นการนำสันติวิธีมาใช้จนเกิดการแก้ปัญหาและทำอนุบัญญัติเพิ่ม
สังกิจจะสามเณร	เชิงค่านิยมความเชื่อ	อหิงสกวิธี และวาจาสุภาษิต	ไม่เบียดเบียน ไม่โต้ตอบ ท่านจึงได้ชื่อว่าใช้อหิงสกวิธีอย่างแท้จริง คือ ท่านนั่งทำสมาธินิ่งเงียบไม่ต่อสู้ไม่ขัดขืนแม้แต่ประการใดเลยและได้กล่าวธรรมด้วยหลักวาจาสุภาษิต	โจรไม่สามารถประหารชีวิตสามเณรได้ และได้กลับใจยอมตนเป็นสาวกของสามเณรด้วยการออกบวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด 500 คน
อุตตรสามเณร	ความสัมพันธ์	อิทธิบาท 4	สามเณรได้นำหลักอิทธิบาท 4 จนทำให้นั้นหลุดออกจากหลักแดนประหารอันเป็นการพิสูจน์ตนให้พ้นผิดอันเป็นเครื่องยืนยันว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ทำให้ท่านพ้นจากเหตุการณ์อันไม่ถูกต้องนี้	วัสสการพราหมณ์ได้ลดมานะทิฏฐิของตนลงยอมต่อสามเณร และได้กลับมามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันดังเดิม

สามเณร	ความขัดแย้ง	การจัดการความขัดแย้ง	กระบวนการการจัดการความขัดแย้ง	ผลการจัดการความขัดแย้ง
นิโครธสามเณร	เชิงค่านิยม ความเชื่อ	ปมาณิกธรรม 4	การเดินด้วยกิริยาอาการอันผ่อนผันสงบเรียบร้อยสม เป็นสมณะสารูปทำให้พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใสในรูปของสามเณรที่ประกอบด้วยจริยาวัตรอันงดงาม	พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเข้าพระราชหฤทัยในสัจธรรมอันเป็นแก่นแท้ในพระพุทธศาสนา และทรงประกาศพระองค์เป็นพุทธมามกะ ดำรงพระองค์โดยความไม่ประมาทตลอดพระชนม์ชีพ
สุมนสามเณร	ความต้องการผลประโยชน์	อิทธิวิธี	การสอบถาม หาพยาน ร้องขอ จัดการ โดยการเนรมิตอัตภาพเป็นพญาครุฑมีขนาดประมาณ 12 โยชน์ แล้วลงจากอากาศ เหยียบที่พังพานของพระยานาคราช	สามเณรขอโทษพระยานาคราชตามคำของพระอนุรุทธเถระ ทำความชอบพอกันฉันมิตรกับสามเณร

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการวิจัย เป็นกระบนการที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เรียกว่า **ไตรวิทยา** ซึ่งไตรวิทยานี้ได้ถอนบทเรียนมาจากคุณสมบัติของสามเณรผู้ถึงพร้อมด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นปัจจัยทำให้สามเณรนั้น มีความฉลาดรอบรู้ ความเข้าใจรู้จริง และความชัดเจนแจ่มแจ้งแตกฉาน คุณสมบัตินี้เรียกว่า ไตรวิทยา อันเป็นคุณสมบัติของสามเณรทำให้สามเณรสามารถนำองค์ความรู้นั้นมาเป็นเครื่องมือใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ตามแผนภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

จากแผนภาพการแสดงองค์ความรู้จากการวิจัย สามารถอธิบายในรายละเอียดโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1) ทัศนวิทยา คือ ความฉลาดรอบรู้ ซึ่งได้ถอดจากการจัดการความขัดแย้งของสามเณรได้นำเครื่องมือมาใช้อันได้แก่ หลักธรรมซึ่งเป็นธรรมหลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หลักพุทธสันติวิธี ซึ่งประกอบด้วย 1) สติ ขันติ สันติ 2) อหิงสกวิธี 3) วาจาสุภาษิต 4) อิทธิบาท 5) ปมาณิกธรรม 6) อิทธิวิธี ซึ่งได้นำมาประมวลเป็นองค์ความรู้ใหม่เรียกว่า ทัศนวิทยา

2) จิตวิทยา คือ ความเข้าใจรู้จริง ซึ่งได้ถอดจากกระบวนการการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ได้แสดงมาอันปรากฏในตารางข้างต้นแล้ว ซึ่งได้นำกระบวนการการจัดการความขัดแย้งทั้งหมดมาประมวลเป็นองค์ความรู้ใหม่เรียกว่า จิตวิทยา

3) ญาณวิทยา คือ ความชัดเจนแจ่มแจ้งแตกฉาน ซึ่งได้ถอดจากผลการจัดการความขัดแย้งของสามเณรตามที่ได้แสดงมาอันปรากฏในตารางข้างต้นแล้ว ซึ่งได้นำผลจากการจัดการความขัดแย้งทั้งหมดมาประมวลเป็นองค์ความรู้ใหม่เรียกว่า ญาณวิทยา

สรุป

การศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ใหม่ คือ ไตรวิทยา ได้แก่ 1) ทัศนวิทยา คือ ความฉลาดรอบรู้ 2) จิตวิทยา คือ ความเข้าใจรู้จริง 3) ญาณวิทยา คือ ความชัดเจนแจ่มแจ้งแตกฉานด้วยปัญญา จากผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ทำให้เห็น ถึงความสอดคล้องกับการทำโครงการต่างๆ ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเล็งเห็นความสำคัญที่จะทำให้สามเณรมีศักยภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ และมีปัญญา เห็นได้จากทั้งอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ก็จะมีการฝึกฝนทดสอบสามเณรในพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมที่เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนา และเพิ่มพูนปัญญา อันเป็นไปเพื่อการพัฒนาศักยภาพของสามเณรในการสร้างศาสนทายาทที่ดีต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของสามเณรควรให้ความสำคัญที่จะทำให้สามเณรมีศักยภาพ มีความรู้ ความเข้าใจ และมีปัญญา เห็นได้จากทั้งอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ก็จะมีการฝึกฝนทดสอบสามเณรในพระพุทธศาสนา เช่น เปิดให้มีการเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลี ซึ่งมีการสอบวัดระดับความรู้ทั้งแผนกธรรม และบาลี สนับสนุนการแสดงความสามารถของสามเณร ดังโครงการส่งเสริมวิชาการเทศนาธรรม “สามเณรธรรมาสน์ทอง” เป็นการส่งเสริมให้สามเณร ผู้เป็นรากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาได้ศึกษาเรียนรู้และสืบทอดวิถีแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาอย่างถูกต้อง และต่อยอดความสามารถให้สามเณรเป็นนักเทศนาธรรม สามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนตามแบบฉบับแห่งการเทศนาที่สืบทอดกันมา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดในการวิจัยที่ผู้วิจัยไม่สามารถวิจัยต่อได้ จึงเสนอให้วิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1) การพัฒนาศักยภาพของสามเณรให้เป็นผู้นำในด้านการสร้างสังคมสันติสุข เพราะว่า สามเณรเป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาที่สำคัญในองค์ประกอบหลายๆ ด้าน ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้ เพื่อสนับสนุนงานของคณะสงฆ์ต่อไป

2) การวิจัยครั้งนี้ยังไม่มีกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก จึงเสนอแนะให้วิจัยต่อ เรื่อง ไตรวิทยา: ทัศนะ วิจารณ์

References

Boonyakorn, C. (2007). *Office of National Buddhism: Accelerate solutions novice ordained for learn is unhappy*, Ok Nation on line.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. Bangkok: MUC Press.

Phothiṇantha, S. (2001). *History of Buddhism*. (4th ed.). Bangkok: Sangsanbooks.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto) (1995). *Ethical Development*, (4th ed.). Bangkok: Buddha Dhamma Foundation.

Phramaha Saenyakorn Siribhaddo Methikaisoraphong. (2011). *A Study of the Buddhist Novices in Theravada Buddhism,* Thesis Master of Arts, Buddhist Studies (Graduate School of Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Songroek, C. (2007). Novices Biography. Bangkok: Pho Nuan Mae Phua Songroek Foundation.

Wannapok, S. (1982). *History of Buddhism*. Bangkok: Department of Curriculum and Instruction Faculty of Education, Silpakorn University.

World Health Organization. (2002). *Life Skills Education in Schools*. Geneva: WHO.

ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์
The Based Economic Security of the Silk Entrepreneur in Nakhonchaiburin

ไพวรรณ ปุริมาตร
Paiwan Purimart
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya
Email : pichitpuri2@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัย-บุรินทร์ 2) ศึกษาห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1) การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ เป็นการสร้างองค์ความรู้เป็นกระบวนการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มของผู้ประกอบการมาสร้างและเก็บไว้กับตนเองผ่านวงรอบการเรียนรู้

2) ห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบันซึ่งผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ไหมของไทยนั้นต่างได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ อุตสาหกรรมการผลิตไหมไทยสามารถสร้างงานให้กับชาวบ้าน และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แรงงานในชนบท

3) เศรษฐกิจฐานรากจากรายได้ผู้ประกอบอาชีพผลิตผลิตภัณฑ์ไหมขึ้นอยู่กับผู้ประกอบอาชีพไหมจะกำหนดรูปแบบและรายได้เข้าสู่ครอบครัวและชุมชน การผลิตผ้าไหมอาจเป็นกิจกรรมพิเศษของครอบครัวในการสร้างรายได้ เงินเก็บ รูปแบบของการใช้เวลาว่างผลิตผ้าไหมแล้วเก็บผ้าไหมไว้ขายในยามที่จำเป็น

คำสำคัญ: ความมั่นคง; เศรษฐกิจฐานราก; ผู้ประกอบการ; นครชัยบุรินทร์

Abstract

This objectives of this research were 1) to study of potential improvement of Nakhonchalburin Thai Silk Entrepreneur, 2) to study of demand and supply chains of the grounded economics security of Nakhonchalburin Thai Silk Entrepreneur and 3) to analyze the foundation of economic security of Nakhonchalburin Thai Silk Entrepreneur. Methodology employed by this research is qualitative method. It used the analysis of context and descriptive explanation

The research result found that

1) Potential development of the silk entrepreneur in Nakhonchaiburin is creating the knowledge-process that gained from various sources, both internal and external to keep up on their own through the learning cycle.

2) Demand-Supply chain of the fundamental economic security of the silk entrepreneur in Nakhonchaiburin is silk products of Thailand; as the Thai unique that has long been well known in the beauty of colors and patterns including weaving skill of Thai people which has been inherited to the present day. Silk and silk products of Thailand have been widely popular both in country and abroad. Thailand silk manufacturing industry create jobs for the locals and increase incomes for the workers in the villages.

3) The founds mental economic security of the silk entrepreneur depends on how the silk entrepreneurs customize their products and their determination to earn more income to their families and communities. Silk producing might be the special activity of family to increase their income and saving. It take quite a long period of time to produce the silk products and they usually will sell them at the time of needs.

Keywords: Security; Based Economic; Entrepreneur; Nakhonchaiburin

บทนำ

เศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การขยายตัวและหดตัวของเศรษฐกิจเป็นผลมาจากภาวะเศรษฐกิจโลกส่วนหนึ่งและปัจจัยภายในประเทศส่วนหนึ่ง ทำให้นักวิชาการทั้งหลายพยายามเสนอความคิดการพัฒนาอย่าง (Wasi, 1999) โดยเน้นการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางการบริหารจัดการทั้งในระดับรัฐและเอกชน มีลักษณะความสัมพันธ์เชิงห่วงโซ่อุปสงค์ อุปทานที่มีต่อกัน การพัฒนาศักยภาพทางการแข่งขันของผู้ประกอบการไหมที่ได้จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันนำไปสู่การพึ่งพากันและกัน เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อกระทำในสิ่งเดียวกัน (Phrapalad Weerachon Khemaweero, 2016)

ห่วงโซ่ของผู้ประกอบการไหมมีความสัมพันธ์ต่อการแข่งขันในภาคธุรกิจ และอุตสาหกรรมที่มีความรุนแรงมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดช่องว่างทางการค้าอย่างมากมาย กลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ไหมจำนวนมากไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ตลาดโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว การแก้ปัญหาที่สำคัญคือ การสร้างกระบวนการพัฒนาศักยภาพให้เกิดความเข้มแข็งให้แก่ผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ เพื่อให้เกิดข้อได้เปรียบเชิงแข่งขันด้านธุรกิจการค้าต่อไป ส่งผลให้ผู้ประกอบการไหมสามารถแข่งขันด้านการตลาดได้อย่างกว้างขวางและยั่งยืน ตลอดจนพัฒนายกระดับขีดความสามารถกลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการไหมให้มีความเจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะดำเนินการ เพราะกลุ่มผู้ผลิต/ผู้ประกอบการไหม ได้มีการพัฒนาขีดความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

เศรษฐกิจฐานรากเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของชุมชนที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกันการนักการพัฒนาที่ใช้เงินเป็นตัวตั้งจึงเป็นการทำลายทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติทำให้ขาดดุลยภาพความมั่นคง ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเป็นการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อเป็นการสร้างโอกาส รายได้และการพึ่งพาตนเองภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจที่เติบโตบนฐานของผู้ประกอบการจำนวนมาก หากมีการกระจายรายได้และความมั่งคั่งในหมู่ผู้ประกอบการอย่างเป็นธรรม ย่อมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนกว่าเศรษฐกิจที่เติบโตภายใต้อิทธิพลของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะสร้างอำนาจผูกขาดเพื่อแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจ และส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในระบบเศรษฐกิจกว้างขึ้นเช่นนี้แล้ว เนื้อนาดินที่อุดมสมบูรณ์สำหรับเศรษฐกิจผู้ประกอบการ คือ เศรษฐกิจแห่งโอกาส ที่เปิดให้มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ไม่มีการกีดกัน มีกลไกการจัดสรรและกระจายทรัพยากร รายได้ ส่วนเกิน และความมั่งคั่งที่เป็นธรรม รวมทั้งมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจระดับหนึ่งโดยเฉพาะในกลุ่มทุนขนาดเล็กและขนาดกลาง กล่าวโดยสรุปคือ เป็นเศรษฐกิจที่ผลประโยชน์ถูกกระจายอย่างทั่วถึง เป็นเศรษฐกิจ เพื่อคนจำนวนมากที่สุด ไม่ใช่เศรษฐกิจที่ผลประโยชน์กระจุกตัวอยู่กับกลุ่มที่ร่ำรวยหรือมั่งคั่งที่สุด ไม่ใช่เศรษฐกิจเพื่อคนจำนวนหยิบมือเดียว (Triatsurayatanma, 2009)

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมตามลักษณะความเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานจะก่อให้เกิดการพัฒนารากฐานทางเศรษฐกิจระดับล่างตรงกับความต้องการของผู้ประกอบการและผู้ประกอบการมีการขับเคลื่อนความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัวและของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์
2. เพื่อศึกษาห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหม นครชัยบุรินทร์
3. เพื่อวิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

มุ่งศึกษาผู้ประกอบการไหม ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 32 รูป/คน โดยซึ่งใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุนผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์โดยตรง และผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ที่เป็นผู้ผลิต ผู้แปรรูป และผู้จำหน่ายประกอบอาชีพไหม เป็นอาชีพหลัก และมีอายุการประกอบการ 10 ปี ขึ้นไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษาการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหม ห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหม และวิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์โดยวางหลักในการศึกษาไว้ ดังนี้

1) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 2) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา 3) แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพ 4) แนวคิดเกี่ยวกับผู้ประกอบการ 5) แนวคิดเกี่ยวกับ อุปสงค์-อุปทาน 6) แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง 7) ทฤษฎีเกี่ยวกับฐานราก

2) การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ ในประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ อุปนิสัยในการทำงาน

3) ศึกษาห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหม นครชัยบุรินทร์ ในประเด็นเชื่อมโยงความต้องการซื้อสินค้าของลูกค้าและความต้องการขายสินค้าระหว่างผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์

4) วิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ โดยวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบไหม เชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจระดับฐานรากตั้งแต่ผู้ผลิตและผู้จำหน่าย สร้างความมั่นคงให้กับผู้ประกอบการ ชุมชน สังคม รวมถึงระบบเศรษฐกิจของประเทศตามลักษณะห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานทางด้านการมีอาชีพ มีรายได้เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันในอนาคต และมีปัจจัยสี่ที่เพียงพอ

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่าง เดือนตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนธันวาคม พ.ศ.2560 รวมระยะเวลา 12 เดือน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 32 รูป/คน โดยซึ่งใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุนผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์โดยตรง และผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ที่เป็นผู้ผลิต ผู้แปรรูป และผู้จำหน่าย ประกอบอาชีพไหม เป็นอาชีพหลัก และมีอายุการประกอบการ 10 ปี ขึ้นไป

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

2.2 การสังเกต ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นเครื่องมือในการใช้เก็บข้อมูล ด้วยการที่ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมโดยมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อจะได้มาซึ่งข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างคำถาม โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมาย การสัมภาษณ์

แบบเจาะลึกมีจุดสนใจในการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์

3.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัย เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ โดยร่วมทำกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัย จดบันทึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ วิเคราะห์ห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์และวิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

ผลการวิจัย

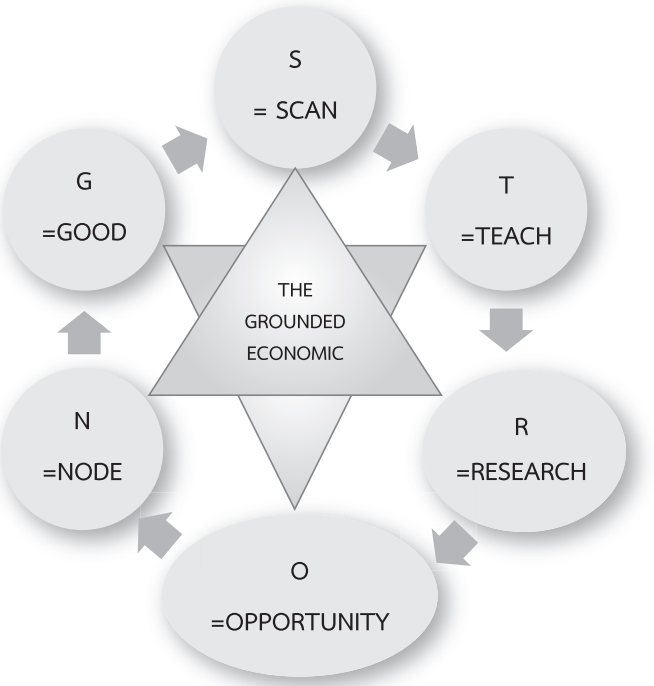
1. การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ การสร้างสมองค์ความรู้เป็นกระบวนการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มของผู้ประกอบการมาสร้างสมเก็บไว้กับตนเองผ่านวงรอบการเรียนรู้ การพัฒนาด้านทักษะ ผู้ประกอบการจะเข้าร่วมโครงการกับหน่วยงานภาครัฐ เข้าร่วมโครงการพัฒนาทักษะผู้ประกอบการไหม ซึ่งก่อนการเข้าร่วมโครงการ เป็นการนำมาใช้ในการทอผ้าไหมได้มาจากบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตายาย และผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการผลิตในชุมชนโดยได้จากการเล่าสู่กันฟัง เป็นการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น การพัฒนาด้านอุปนิสัยในการทำงานผู้ประกอบการมีความเข้มแข็งของ ความตั้งใจในการทำงาน ความสามัคคี และความไว้วางใจกัน

2. ห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ พบว่า ลูกค้าไหมภายในประเทศมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไหม ให้ความสนใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไหม แต่ต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ในราคาที่ไม่สูงเกินไป ด้วยการที่ลูกค้าไม่ซื้อผลิตภัณฑ์ไหมในราคาสูง ทำให้การแสดงความคิดเห็นของลูกค้าที่มีต่อผลิตภัณฑ์ไหม ไม่มีอิทธิพลทำให้ผู้ประกอบการไหมปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์มาก การปรับปรุงทำได้เพียงการแก้ไขข้อผิดพลาดในขั้นตอนการผลิตที่ทำให้ผลผลิตไม่ได้ตรงตามมาตรฐานเท่านั้น ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ไหมถูกตัดระดับว่ามีคุณภาพ ราคาที่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งนอกกลุ่มผู้ประกอบการได้ และแนวโน้มความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ไหมมีแนวโน้มสูงอย่างต่อเนื่อง ห่วงโซ่อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ อุตสาหกรรมต้นน้ำ เป็นผู้ประกอบการในขั้นต้นที่สำคัญ เช่น ผู้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผู้ย้อมสีและผู้สาวไหม ผู้ประกอบการที่อยู่ในสายงานการผลิต จะกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ อุตสาหกรรมกลางน้ำและปลายน้ำ หรือผู้ทอผ้าไหมและผู้ขายเป็นผู้ประกอบการที่มีจำนวนมากที่สุด มีความสามารถในการทอผ้าที่เป็นผ้าพื้นซึ่งมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์

3. ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ พบว่า เศรษฐกิจฐานรากจากรายได้ผู้การประกอบอาชีพผลิตผลิตภัณฑ์ไหม ขึ้นอยู่กับผู้ประกอบอาชีพไหมจะกำหนดรูปแบบและรายได้เข้าสู่ครอบครัวและชุมชน กล่าวคือ การผลิตผ้าไหมอาจเป็นกิจกรรมพิเศษของครอบครัวในการสร้างรายได้เงินเก็บ รูปแบบของการใช้เวลาว่างผลิตผ้าไหมแล้วเก็บผ้าไหมไว้ขายในยามที่จำเป็น เนื่องจากผ้าไหมสามารถเก็บและสร้างมูลค่าเพิ่มได้ในตัวเองแทนการขายหลังการผลิต บางครอบครัวมีการผลิตเก็บไว้ 100 ปี ทำให้เกิดมูลค่าและคุณค่าทางวัฒนธรรมยากต่อการประเมินเป็นมูลค่าและรายได้ บางครอบครัวมีการประกอบอาชีพเป็นรายได้เสริมหลังฤดูการเกษตร และยังใช้เวลาว่างผลิตผ้าไหมผสมผสานกับการดูแลครอบครัว สมาชิกในครอบครัว สมาชิกในชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย นำเสนอในรูปแบบ Modal STRONG เป็น Modal ที่มุ่งเน้นการเข้าถึงศักยภาพของผู้ประกอบการไหมก่อนเป็นอันดับแรก มีการประยุกต์ใช้ความรู้ มีการค้นคว้าความรู้ใหม่ๆ จากการวิจัย มีการสร้างโอกาสให้ตัวผู้ประกอบการเองอยู่เสมอ แกนนำเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐานรากและความสุขของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 Modal STRONG ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานราก

อภิปรายผล

1. ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ การสร้างองค์ความรู้เป็นกระบวนการนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกกลุ่มของผู้ประกอบการมาสร้างและเก็บไว้กับตนเองผ่านวงรอบการเรียนรู้อันได้แก่ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคล หรือให้กับผู้ประกอบการรายใหม่ ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีการแปลงความรู้ของตนเองให้เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อระบบของผู้ประกอบการ จากนั้นเป็นการนำเอาความรู้ที่แปลงแล้วมาจัดเรียงและรวบรวมให้เป็นระบบ และนำเอาความรู้ที่มีอยู่ภายนอกกลับเข้ามาสู่ตัวบุคคลและจัดการต่อยอดจากความรู้เดิม ไม่ว่าจะจากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือจากหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้เพื่อเกิดประโยชน์แก่ผู้ประกอบการไหม ผู้ให้ข้อมูลมีการปฏิบัติในการสร้างสมองค์ความรู้ มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ให้กับเพื่อนร่วมงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้ประกอบการไหมในแต่ละพื้นที่มีความสนิทสนมเป็นกันเอง ทำให้การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้แบบไม่เป็นทางการมีอยู่เสมอ ซึ่งวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันในกลุ่มผู้ประกอบการไหมย่อมเอื้ออำนวยนวยให้เกิดการสร้างสมองค์ความรู้ในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลาง ได้แก่ความรู้ ความเชี่ยวชาญและการพัฒนาตนเอง โดยมีปัจจัยย่อยคือ การถ่ายทอดความรู้ (Kee-ariyo, 2016) เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลในชุมชน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อกระทำในสิ่งเดียวกัน (Phrapalad Weerachon Khemaweero, 2016)

2. ศึกษาห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานเศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ห่วงโซ่อุปสงค์เศรษฐกิจฐานรากผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ สำหรับบทบาทของรัฐบาล หากพิจารณาจากแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดนครชัยบุรินทร์ ต้องการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตการแปรรูป การจัดการ และการตลาดผลิตภัณฑ์ไหม ทั้งภายในและต่างประเทศ โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตร กับยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ไหม ซึ่งทั้งสองยุทธศาสตร์มีความสัมพันธ์สนับสนุนส่งเสริมผู้ประกอบการผ้าไหม ทำให้ผู้ประกอบการได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ลูกค้าไหมภายในประเทศมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ไหม ให้ความสนใจในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ไหม แต่ต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ในราคาที่ไม่สูงเกินไป ด้วยการที่ลูกค้าไม่ซื้อผลิตภัณฑ์ไหมในราคาสูง ทำให้การแสดงความคิดเห็นของลูกค้าที่มีต่อผลิตภัณฑ์ไหมไม่มีอิทธิพลทำให้ผู้ประกอบการไหมปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์มากนัก การปรับปรุงทำได้เพียงการแก้ไขข้อผิดพลาดในขั้นตอนการผลิตที่ทำให้ผลผลิตไม่ได้ตรงตามมาตรฐานเท่านั้น ซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ไหมถูกตัดระดับว่ามีคุณภาพ ราคาที่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งนอกกลุ่มผู้ประกอบการได้และแนวโน้มความต้องการซื้อผลิตภัณฑ์ไหมมีแนวโน้มสูงอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับกิตติยา ปริญญาสุรเดช (Parinyasuradej, 2015) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการโซ่ อุปทานผ้าชิ่นยวน บ้านโนนกุ่ม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า โซ่อุปทานผ้าชิ่นยวนซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นอิสระต่อกันซึ่งแต่ละส่วนจะไม่มีการวางแผนในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสำเร็จในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Roung-onnam, 2016)

3. วิเคราะห์ความมั่นคงเศรษฐกิจฐานรากของผู้ประกอบการไหมนครชัยบุรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ที่ผ่านมาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าไหมเชื่อมโยงการส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมกลุ่มในชุมชน รองลงมาคือ ที่ผ่านมาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าไหมและการแปรรูปสร้างโอกาสรายได้เข้าสู่ชุมชน น้อยที่สุดคือ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผ้าไหม สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน สอดคล้องกับวันปิติ ธรรมศรี (Thammasri, 2015) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทขององค์กรท้องถิ่นในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์หมูหันของตำบลท่าข้าม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชน โดยรวมหน่วยงานมีบทบาทในการส่งเสริมอยู่ในระดับน้อยเช่นเดียวกันจากการสำรวจแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนผู้วิจัยได้ศึกษาระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์หมูหันจากตัวแทนและผู้นำของหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด พบว่า แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่มีต่อผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือการส่งเสริมให้เป็นผลิตภัณฑ์เด่นในระดับชุมชนเพื่อสร้างโอกาสทางการตลาด และการส่งเสริมให้ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและ สร้างมูลค่าเพิ่มอย่างบูรณาการศึกษาวิจัยการพัฒนาหม่อนที่ทนทานต่อโรคและสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง วิจัยพัฒนาเทคโนโลยีการเก็บเกี่ยวหม่อน ศึกษาวิจัยนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ไหม

1.2 ส่งเสริมการตลาดสินค้าและผลิตภัณฑ์ในทุกระดับ สร้างช่องทางการตลาดทั้งในและต่างประเทศโดยบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์ไหมให้เข้ากับสมัยนิยมส่งเสริมและสนับสนุนการใช้มาตรการด้านการค้าราคากลางของวัตถุดิบประเภทเส้นไหม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 หน่วยงานงานภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจระดับชุมชน

2.2 หน่วยงานงานภาครัฐจัดทำแผนส่งเสริมการตลาดสินค้าและผลิตภัณฑ์ในเชื่อมโยงสร้างตลาดชุมชนบนเส้นทางสายเศรษฐกิจของจังหวัดขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการลดต้นทุนผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก โดยเฉพาะต้นทุนวัตถุดิบทางตรงที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทุกปี ทั้งนี้ ประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษา ได้แก่ การเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนที่ได้รับในกรณีที่มีการซื้อวัตถุดิบทางตรง (เส้นไหมดิบ) กับกรณีที่ไม่ได้ซื้อวัตถุดิบทางตรงแต่ผลิตวัตถุดิบทางตรงเอง (การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม)

References

Parinyasuradej, K. (2015). Sarong Yuan Supply Chain Management of Ban Kum at Sikhio in Nakhon Ratchasima Province. *Research Report*. Nakhonratchasima College.

Kee-ariyo, C. (2016). Potential Development Model of Small and Micro Community Enterprise of Central Region. *The Journal of KMUTNB*, 26 (1), 141-152.

Wasi, P. (1999). *Community Economy: The choice to survive Thai society*. Bangkok: Dhurakij Pundit University.

Triatsurayatanma, P. (2009). *Macrotrends: New World Economic Landscape and Adaptation of Thailand.* Bangkok: Thammasat University Press.

Thammasri, W. (2015). The role of local organizations in the promotion of grilled swine products Tambon TaKam Amphoe Sampran Nakhon Pathom Province and approach of economic foundations for the development of the economy community. *Research Report*. Suan Dusit University.

Roung-onnam, R. (2016). Analysis of the Structural of Factors Affected To Transformational Leadership Navanakorn Industrial Estate. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (1), 180-197.

Phrapalad Weerachon Khemaweero. (2016). Belief in Traditional Rituals of Buriram Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (1), 123-132.

กลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
Sustained Competitive Advantage Strategy of Meat Goat Farmers in Northeastern Thailand

ราเชนทร์ ดวงศรี[1], สังวาล สมบูรณ์ และ สราญ ปริสุทธิกุล
Rachen Duangsi[1], Sungwarl Somboon and Saran Parisuthikul
[1]สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Regional Development Strategies, Faculty of Humanities and Social Science,
Ubon Ratchathani Rajabhat University
[1]Corresponding author. Email: d_rachen@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้วิธีการศึกษาเฉพาะกรณีแบบกลุ่ม เพื่อศึกษากลยุทธ์และวิธีการดำเนินการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของฟาร์มกรณีศึกษา 3 ราย ที่เลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,721 ราย ที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น ดำเนินการเพื่อการค้า และเป็นฟาร์มครอบครัว โดยใช้เกณฑ์ระยะเวลาดำเนินการไม่น้อยกว่า 5 ปี และมีแม่พันธุ์เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 40 ตัว รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสังเคราะห์ตัวแปรกลยุทธ์โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำตัวแปรกลยุทธ์ที่ได้มาสร้างแบบสอบถามเพื่อจัดกลุ่มตัวแปรกลยุทธ์ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ โดยสุ่มสำรวจจากกลุ่มประชากรเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 1,721 ราย

ผลการวิจัยพบว่า

กลยุทธ์การสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยกลยุทธ์ระดับธุรกิจและระดับปฏิบัติการโดยดำเนินกลยุทธ์แบบบูรณาการ กลยุทธ์ระดับธุรกิจประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ คือ (1) กลยุทธ์ต้นทุนต่ำ และ (2) กลยุทธ์การสร้างความแตกต่าง ส่วนกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการที่ใช้ขับเคลื่อนกลยุทธ์ระดับธุรกิจมี 9 กลยุทธ์ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลยุทธ์ด้านสมรรถนะ ประกอบด้วย การจัดการการผลิต เครือข่ายสังคมออนไลน์ มาตรฐานและบริการ และการจัดการต้นทุน และ (2) กลยุทธ์ด้านทรัพยากร ประกอบด้วย ลักษณะบุคลิกภาพ สมรรถนะและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทำเลที่ตั้ง จำนวนแม่พันธุ์ และประสบการณ์

คำสำคัญ: กลยุทธ์ต้นทุนต่ำ; การได้เปรียบในการแข่งขัน; เกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อ; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

The article aimed to study the sustainable competitive advantage (SCA) strategy of the meat goat farmers in northeastern Thailand. A collective case study was conducted to find the strategies and implementation methods from three model farms. Three farm cases were purposive selected from 1,721 farmers of meat goat in northeastern Thailand. They were studied as they were the producers in initial stages, family farms and commercial purpose. The criteria used were as follows. The farms under study had to be operative no less than five years and they had no less than 40 productive females. Data were collected by means of a semi-structured interview and a non-participatory observation. Data were analyzed by means of a content analysis. Acquired strategies were used to construct a questionnaire. The strategic variables were grouped by analyzing the components of the survey which was conducted on 1,721 goat farmers in northeastern Thailand.

The research findings were as follows.

The strategies used for SCA of the meat goat farmers in northeastern Thailand comprised business level and functional level strategies. Two business strategies; cost leadership and differentiation strategies were integral implemented. There were nine functional strategies which were divided into two groups: 1) capability-based strategies comprised production management, online social network, standard & service and cost management; 2) resource-based strategies comprised trait of personality, family capability & relationship, location, the number of the reproductive doe and experience.

Keywords: Cost leadership strategy, competitive advantage, Meat goat farmers, Northeastern Thailand

บทนำ

โอกาสทางการตลาดของแพะเนื้อในประเทศมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องตามแนวโน้มความต้องการของตลาดต่างประเทศ โดยเฉพาะจากผู้บริโภคกลุ่มศาสนา กลุ่มชาติพันธุ์ และกลุ่มผู้บริโภคที่ห่วงใยสุขภาพ และมีราคาซื้อขายแพะมีชีวิตหน้าฟาร์มเฉลี่ยสูงถึง 120 บาทต่อกิโลกรัม ประกอบกับรอบเวลาการผลิตแพะเนื้อ (Cycle Time) ค่อนข้างสั้นเมื่อเทียบกับการผลิตโคเนื้อ และการเปิดตลาดประชาคมอาเซียนทำให้สามารถส่งออกแพะไปยังตลาดหลักได้ง่าย แต่ปริมาณผลผลิตแพะเนื้อในประเทศไทยกลับยังตามไม่ทันความต้องการของตลาด

ในปัจจุบันกลุ่มผู้บริโภคแพะเนื้อ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ตลาดกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Markets) ที่นิยมบริโภคเนื้อแพะ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาสเปน (Hispanic Groups) (2) ตลาดกลุ่มศาสนา (Religious Markets) ได้แก่ กลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม ฮินดู (Simon, 2013) และยูดาย (Penn State Extension, 2017) ซึ่งนิยมบริโภคและใช้แพะในพิธีกรรมและการเฉลิมฉลองในเทศกาลต่างๆ และ (3) ตลาดผู้บริโภครายใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาและชาติพันธุ์ (Simon, 2013) แต่ในปี พ.ศ. 2558 มีประชากรแพะทั่วโลกประมาณ 979.25 ล้านตัว (FAOSTAT, 2015) ทว่ามีประชากรผู้บริโภคกลุ่มศาสนาที่นับถือศาสนาอิสลาม ฮินดู และยูดาย รวมกันจำนวน 2,865.99 ล้านคน จากประชากรทั่วโลก 7,284.64 ล้านคน และประมานการว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2558-2603 ประชากรในกลุ่มนี้จะเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 1.57 0.59 และ 0.33 ตามลำดับ (Pew Research Center, 2017) คิดเป็นสัดส่วนน้ำหนักซากแพะต่อประชากรกลุ่มศาสนา 0.41 กิโลกรัมต่อคนต่อปี (Skapetas & Bampidis, 2016) ซึ่งชี้ว่าปริมาณแพะทั่วโลกยังมีน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรที่บริโภคแพะเนื้อ

ในส่วนของการบริโภคเนื้อแพะ พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2550-2558 ตลาดเนื้อแพะทั่วโลกมีอัตราเติบโตเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2.4 ต่อปี มีผลผลิตเนื้อแพะรวม 5.73 ล้านตัน ในปี พ.ศ. 2558 โดยมีจีนเป็นตลาดที่บริโภคมากที่สุด (2.27 ล้านตัน) รองลงมา คือ อินเดีย ปากีสถาน ไนจีเรีย และซูดาน ตามลำดับ คิดเป็นปริมาณรวมร้อยละ 62 ของการบริโภคทั่วโลก ซึ่งมีอัตราการบริโภคทั่วโลกเฉลี่ย 0.8 กิโลกรัมต่อคนต่อปี (Avramenko, 2017)

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่า ปริมาณแพะเนื้อยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดที่กำลังเติบโต จึงเป็นโอกาสที่ดีสำหรับเกษตรกรไทย แต่สถานะภาพการผลิตในประเทศไทยนั้นพบว่า ยังมีปริมาณน้อยมาก เฉพาะในปี พ.ศ. 2558 มีเกษตรกรเลี้ยงแพะเพียง 43,118 ครัวเรือน มีจำนวนแพะทั้งประเทศ 539,583 ตัว เป็นแพะเนื้อร้อยละ 95.46 เฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแพะเนื้อเพียง 18,686 ตัว (Information Technology and Statistics Group, 2015) ทั้งที่สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศมีความเหมาะสมต่อการทำปศุสัตว์ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Wongsena, 2009) สาเหตุส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ส่วนใหญ่เกษตรกรมักเลี้ยงแพะเป็นอาชีพรอง และมักกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลาม (Maksiri, 2005; Boonsiri & Sinprasat ek, 2005)

นอกจากนี้ งานวิจัยของ Klanarong (1999) ยังชี้ว่า อุปสรรคในการส่งเสริมการเลี้ยงแพะเพื่อการค้า คือ เมื่อเกษตรกรเลี้ยงแล้วไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเกษตรกรจะเลิกเลี้ยง ซึ่งเกิดจากสาเหตุที่แตกต่างกันไป ได้แก่ (1) ขาดความเอาใจใส่ดูแลแพะและแปลงพืชอาหารสัตว์ (2) อาหารสัตว์ไม่เพียงพอ (3) ปัญหาการจัดการสุขภาพแพะ และ (4) พื้นที่การเลี้ยงมีจำกัด นอกจากนี้ยังเกิดจากการขาดข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดและทุนดำเนินการ (Cherdchom, Pakichai, Intasorn & Sajjapan, 2011) ขาดทักษะความรู้ในการเลี้ยงและการจัดการฟาร์ม และความไม่ใส่ใจศึกษาด้านการตลาด (Pralumkan, 2000) ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังพบอยู่ในปัจจุบัน

ปัญหาดังกล่าวนั้นเป็นปัญหาด้านทรัพยากรและสมรรถนะของฟาร์ม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อผลิตภาพการผลิต (Productivity) ต้นทุนการผลิต และความสามารถด้านการตลาด สาเหตุเหล่าทำให้ขาดความสามารถในการแข่งขันและการทำกำไรเนื่องจากมีต้นทุนสูง และมีปริมาณแพะไม่เพียงพอที่จะมีรายได้อย่างต่อเนื่อง อันเป็นตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินการเติบโตและมูลค่าของฟาร์ม (Ireland et al., 2001)

การมีความสามารถในการแข่งขันเกิดจากการดำเนินการโดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันที่องค์กรมี (Liučvaitienė et al., 2013) ซึ่งการมีความได้เปรียบในการแข่งขันจะทำให้องค์กรสามารถขายสินค้าได้และมีกำไรมากกว่าคู่แข่ง ทำให้เติบโตและมีมูลค่าทางการตลาดสูงขึ้น (Ireland et al., 2001) และองค์กรจะยั่งยืนหากมีความได้เปรียบในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ซึ่ง Hoffman (2000) ได้ให้ความหมายของความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง ผลประโยชน์หรือกำไรที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนานจากการดำเนินกลยุทธ์ซึ่งสร้างคุณค่าพิเศษที่เหนือกว่า ซึ่งคู่แข่งหรือผู้ที่คาดว่าจะมีโอกาสเป็นคู่แข่งใดๆ ในอนาคตไม่สามารถทำได้ในห้วงเวลาเดียวกัน ตราบเท่าที่คู่แข่งเหล่านั้นยังไม่สามารถลอกเลียนกลยุทธ์ที่สร้างผลประโยชน์ดังกล่าวได้ กลยุทธ์ดังกล่าวนั้นคือกลยุทธ์การแข่งขัน ที่ถูกใช้เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันผ่านกระบวนการสร้างคุณค่าที่ลูกค้าต้องการ (Ensign, 2001) โดยการกำหนดตำแหน่งการแข่งขันที่ชัดเจน เจาะจง และมีคุณค่า ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลายๆ กลุ่มที่แตกต่างกันรวมเป็นระบบกิจกรรมที่ประสานกันอย่างสอดคล้อง ทำให้เกิดความได้เปรียบจากความซับซ้อนของระบบกิจกรรมที่ยากจะเลียนแบบหรือทำตามได้เหมือนทั้งหมด (Porter, 2012) การกำหนดตำแหน่งการแข่งขันดังกล่าวเป็นการจัดวางความสอดคล้องระหว่างสภาพแวดล้อมการแข่งขันกับจุดแข็งขององค์กรจากการมีทรัพยากรและความสามารถเชิงกลยุทธ์ สอดคล้องกับทฤษฎีพื้นฐานเชิงทรัพยากร (Resource-Based Theory) ที่ใช้การอธิบายผลการดำเนินงานเชิงเปรียบเทียบ (Relative Performance) ด้วยแนวคิดความมีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร ซึ่งตามแนวคิดนี้ ความได้เปรียบในการแข่งขันเกิดจากการมีทรัพยากรที่จำเพาะ หายาก และพิเศษในการใช้งานเมื่อเทียบกับคู่แข่ง ทรัพยากรที่มีคุณลักษณะดังกล่าวนั้นจะมีประสิทธิภาพอย่างมากในการทำให้องค์กรสามารถดำเนินการได้โดยมีต้นทุนต่ำลง และสร้างคุณค่าที่ลูกค้าพึงพอใจหรือผลประโยชน์สุทธิที่สูงกว่าได้ (Peteraf & Barney, 2003) ทั้งนี้ Porter (2012) ได้เสนอกลยุทธ์การแข่งขันสำเร็จรูป (General Strategy) ไว้ 4 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) การเป็นผู้นำด้านต้นทุน (2) การสร้างความแตกต่าง (3) การมุ่งเน้นต้นทุนในตลาดเฉพาะ และ (4) การมุ่งเน้นการสร้างความแตกต่างในตลาดเฉพาะ

ดังนั้น จากแนวคิดข้างต้น การมีความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนจะทำให้เกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อสามารถดำรงชีพได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาว่าเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อที่ประสบความสำเร็จและมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพนั้น ใช้กลยุทธ์ใดเป็นกลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขัน มีทรัพยากรใดเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ และมีสมรรถนะหรือกิจกรรมการดำเนินการอย่างไร จึงสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืนนั้นได้ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนให้แก่เกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธีระหว่างวิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรกลยุทธ์และแหล่งของความได้เปรียบในการแข่งขัน เพื่อใช้สร้างเกณฑ์การคัดเลือกกรณีศึกษา และการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ได้แก่ (1) ทฤษฎีความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน (2) สภาพแวดล้อมการแข่งขัน (3) แหล่งของความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน และ (4) ตัวชี้วัดความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาภาคสนามเพื่อค้นหากลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยวิธีการศึกษาเฉพาะกรณี มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

(1) เลือกกรณีศึกษาแบบกลุ่ม โดยใช้กรณีศึกษา 3 ราย ด้วยการเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงแพะเนื้อเพื่อการค้า เป็นฟาร์มครอบครัว และเป็นผู้ผลิตขั้นต้น ที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,721 ราย ใช้เกณฑ์การเลือกจากมิติด้านความยั่งยืน (Bachev, 2010) โดยต้องดำเนินการมาไม่น้อยกว่า 5 ปี และมิติด้านการเติบโตของฟาร์ม โดยต้องมีแม่พันธุ์เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 40 ตัว (Qushim, Gillespie & McMillin 2016) กรณีศึกษาทั้ง 3 ราย มีรายละเอียดเบื้องต้นดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปข้อมูลฟาร์มกรณีศึกษาและผู้ให้ข้อมูล

กรณีศึกษา	อายุ (ปี)	การศึกษา	ปีที่เริ่มเลี้ยง	จำนวนแม่พันธุ์ (ตัว)		รูปแบบการเลี้ยง
				เริ่มต้น	ปัจจุบัน	
ฟาร์มที่ 1	54	มศ.3	2554	5	44	ขังคอก/ไล่ทุ่ง/มีลานให้วิ่งเล่น
ฟาร์มที่ 2	42	ปริญญาตรี	2555	1	47	ขังคอก/ไล่ทุ่ง/มีลานให้วิ่งเล่น
ฟาร์มที่ 3	45	ม.3	2554	4	50	ขังคอก/มีลานให้วิ่งเล่น

(2) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือวิจัย บันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงการสนทนา และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในฟาร์ม และในสื่อสังคมออนไลน์ของฟาร์ม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงองค์ประกอบ (Construct Validity) โดยใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง โดยผู้เชี่ยวชาญทบทวน และใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3. วิเคราะห์องค์ประกอบกลยุทธ์ โดยวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle Component Analysis) ดังนี้

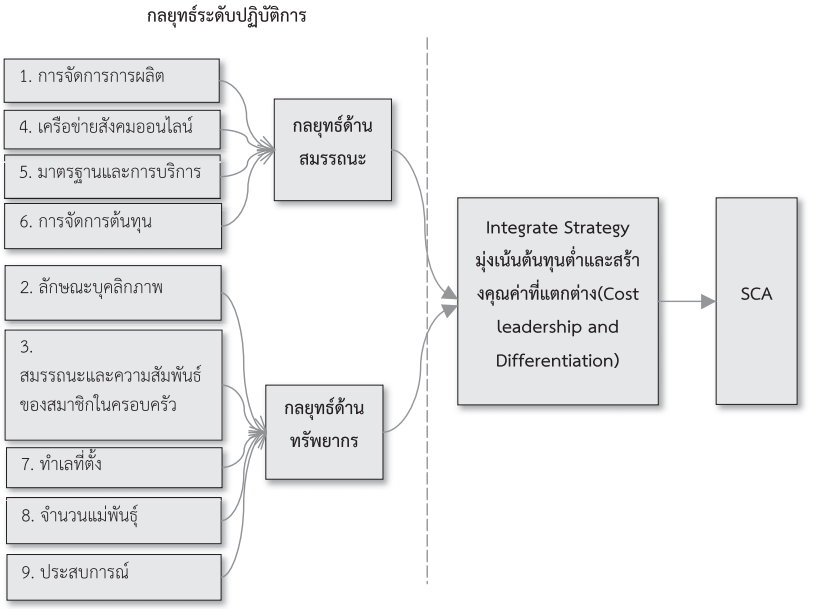
(1) ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย โดยใช้ตัวแปรกลยุทธ์ที่ได้จากข้อ 2 เป็นข้อคำถาม

(2) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาด้วยดัชนีความสอดคล้อง (Index of Items Objective Congruence : IOC) ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของ Cronbach และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ โดยประเมินความเหมาะสมของข้อมูลต่อวิธีการวิเคราะห์ ตามวิธีการทดสอบทั่วไปของ Hair et al. (2010)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเฉพาะกรณี พบว่า กลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของฟาร์มกรณีศึกษาประกอบด้วยตัวแปรที่เป็นทรัพยากร สมรรถนะ และกิจกรรมการดำเนินงานรวมทั้งสิ้น 54 ตัวแปร (ไม่ได้แสดงข้อมูล) ที่ส่งผลให้ฟาร์มมีความมั่นคงและเติบโต ดังคำกล่าวที่ว่า *"ปีที่แล้วผมมีเป็นร้อย ผมกะบ่เคยมีเงินแสน ปีที่ 5 ที่ 6 ผมเห็นเงินแสนผมมายืนได้ สามารถเลี้ยงเจ้าของได้คือแบบว่าเงินบ่ขาด"* (ฟาร์มที่ 1) นำตัวแปรทั้ง 54 ไปตั้งเป็นข้อคำถามในแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ได้ค่า IOC ของแบบสอบถามทุกข้อคำถามสูงกว่า 0.5 (=0.97) และมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.97 เมื่อนำไปเก็บข้อมูลพบว่า ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมีความเหมาะสมต่อวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจตามวิธีการทดสอบทั่วไปของ Hair et al. (2010) ภายใต้เงื่อนไข 6 ประการได้ผลดังนี้ (1) ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภายในกลุ่มจากตาราง Correlation Matrix ของตัวแปรที่ถูกจัดไว้ในองค์ประกอบเดียวกันทุกตัวมีค่าสหสัมพันธ์มากกว่า 0.3 ($p < 0.01$) (2) ความสามารถขององค์ประกอบแต่ละตัวในการอธิบายความแปรรวนของตัวแปรทั้งหมด มีค่าเริ่มต้นที่ร้อยละ 74.55 ก่อนสกัดองค์ประกอบและหมุนแกน (ควรมากกว่าร้อยละ 60) และลดลงเป็นร้อยละ 73.57 หลังหมุนแกน Varimax (3) ค่าความร่วมกัน (Communalities) ของตัวแปรทุกตัวมีค่ามากกว่า 0.50 (=0.508 ถึง 0.888) (4) ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเมื่อทดสอบด้วยวิธี Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) เท่ากับ 0.91 อยู่ในระดับดีมาก (5) ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเมื่อทดสอบด้วยวิธี Measure of Sampling Adequacy (MSA) ของตัวแปรแต่ละตัวมากกว่า 0.5 (= 0.512 ถึง 0.952) และ (6) ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเมื่อทดสอบด้วยวิธี Bartlett Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติ (Chi-Square = 25,797.68 df = 1,378 และ $p < 0.001$)

ผลการสกัดองค์ประกอบและการหมุนแกนดูจากค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigen Value) ซึ่งต้องมากกว่า 1.00 และน้ำหนักปัจจัยองค์ประกอบ (Factor Loading) ของตัวแปรแต่ละตัวในองค์ประกอบนั้นเป็นตัวชี้วัดร่วม ซึ่งต้องมีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปจึงจะถือว่ามีนัยสำคัญ พบว่า องค์ประกอบที่มีค่าความแปรปรวนของตัวแปรมากกว่า 1.00 และมีตัวแปรในองค์ประกอบนั้นอย่างน้อย 1 ตัวแปร มีจำนวน 9 องค์ประกอบ ที่สามารถอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบทั้งหมดได้รวมร้อยละ 73.57 ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 9 ดังกล่าว ในที่นี้เรียกว่าเป็นกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ (Functional Strategy) ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งชื่อรหัสของแต่ละองค์ประกอบตามลักษณะสำคัญของกลุ่มตัวแปรด้านทรัพยากร สมรรถนะ และกิจกรรมที่เป็นตัวแปรอธิบายความแปรปรวนขององค์ประกอบนั้นได้ ดังสรุปในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยจะพบว่ากลยุทธ์ที่สร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของกรณีศึกษาประกอบด้วยกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการที่มาจากแนวคิดด้านสมรรถนะและแนวคิดด้านทรัพยากร รวม 9 กลยุทธ์ ดังสรุปในแผนภาพที่ 1

1. กลุ่มกลยุทธ์ด้านสมรรถนะ (Capability-Based Strategy)

สมรรถนะจะทำให้เกิดกิจกรรมการบูรณาการ ปรับตัว หรือเปลี่ยนแปลงทักษะและทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในการแข่งขันที่เปลี่ยนไปได้ (Teece, Pisano & Shuen, 1997) และกิจกรรมดังกล่าวต้องมีประสิทธิภาพ (Liučvaitienė et al., 2013) หรือมีคุณค่า ทั้งที่เป็นกิจกรรมพื้นฐานและกิจกรรมสนับสนุน (Duncan, Ginter & Swayne 1998) จึงถือเป็นแหล่งของความได้เปรียบในการแข่งขัน กลยุทธ์ในกลุ่มนี้ประกอบด้วย กลยุทธ์การจัดการการผลิต กลยุทธ์เครือข่ายสังคมออนไลน์ กลยุทธ์มาตรฐานและบริการ และกลยุทธ์การจัดการด้านต้นทุน ดังนี้

กลยุทธ์การจัดการการผลิต ประกอบด้วยสมรรถนะด้านการจัดการการผลิตลูกแพะ การจัดการพันธุกรรมแพะ และการจัดการสวัสดิภาพและสุขภาพแพะ สอดคล้องกับ Attamangkune (2013) ที่กล่าวว่าการจัดการด้านพันธุกรรม โภชนาการ สภาพแวดล้อม การเลี้ยงดู และสุขภาพสัตว์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผลิตภาพการผลิตรวมสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการมีผลผลิตตามศักยภาพสูงสุดของแม่พันธุ์แพะ และ

ลดอัตราการสูญเสียจากการเจ็บป่วย การขาดโภชนะ และการเสื่อมทางพันธุกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า *"ปีแรกๆ ตายปีละ 3-4 ตัว ปีที่แล้วลูกแพะตายไป 1 ตัว เป็นไข้ขาแข็ง รักษาไม่ทัน ปีหลังๆ สูญเสียน้อยลง เพราะดูแลเช้ากลางวันเย็น ต้องหมั่นสังเกต ต้องเอาใจใส่"*(ฟาร์มที่ 2) การมีผลิตภาพการผลิตรวมสูงขึ้นนั้นบ่งชี้ถึงการมีต้นทุนที่ต่ำลง การจัดการการผลิตที่ดียังช่วยปรับปรุงคุณภาพของแพะและสามารถเพิ่มมูลค่าของแพะได้ เห็นได้จากการที่ฟาร์มกรณีศึกษา มีจุดเด่นเรื่องคุณภาพของแพะที่ขายให้แก่เกษตรกรที่จะนำไปเลี้ยงเป็นพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ และไปเลี้ยงขุน ดังที่กล่าวว่า *"เขาบอกว่าแพะผมนี่น้ำหนักดีได๋ โตน้อยๆ กะน้ำหนักหลาย ขุนง่าย บ่ตาย ละกะใหญ่เร็ว"* (ฟาร์มที่ 1)

กลยุทธ์เครือข่ายสังคมออนไลน์ กิจกรรมการเรียนรู้ การตลาด และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญยิ่งในโลกปัจจุบัน เนื่องจากมีต้นทุนต่ำ เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ สามารถเข้าถึงผู้คนและแหล่งความรู้ได้รวดเร็วและกว้างขวาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Persson (2015) ซึ่งสรุปว่าสื่อสังคมออนไลน์จัดเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของฟาร์ม สื่อสังคมออนไลน์ยังช่วยลดต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) ในการติดต่อ ค้นหาข้อมูล หรือกิจกรรมทางการตลาด และสอดคล้องกับ Ireland et al. (2001) ที่ระบุว่า การมีเครือข่ายความสัมพันธ์และการเรียนรู้ขององค์กรเป็นกิจกรรมเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งการเรียนรู้ทำให้เกิดประสบการณ์และพัฒนาสมรรถนะในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการจัดการการผลิตและการตลาดสูงขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือทำให้มีอัตราการสูญเสียลดลง สอดคล้องกับ Qushim, Gillespie & McMillin (2016) ซึ่งพบว่า การศึกษาเรียนรู้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของฟาร์มแพะได้ โดยเฉพาะกรณีฟาร์มขนาดเล็กที่มีเวลาทำงานในฟาร์มเต็มเวลา การเรียนรู้ยังทำให้เห็นช่องทางและรูปแบบการขายที่หลากหลาย เช่น การขายแพะตัวผู้ที่มีลักษณะดีในราคาพ่อพันธุ์ หรือขายแม่พันธุ์ที่ผสมติดแล้วจะขายง่ายและได้ราคาสูงขึ้น เป็นต้น สอดคล้องกับ Teece, Pisano & Shuen (1997) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จะทำให้เห็นโอกาสใหม่ๆ

กลยุทธ์มาตรฐานและบริการ การสร้างมาตรฐานและการบริการ ดังที่กล่าวว่า *"ของผมตรวจเลือดผ่านทุกตัว มีใบรับรอง"* (ฟาร์มที่ 2) การรักษาคุณภาพของแพะให้เป็นแพะที่ปลอดโรคแท้งติดต่อ จะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือของฟาร์มและลดโอกาสในการสูญเสียเนื่องจากโรค หรือสูญเสียโอกาสในการขายเนื่องจากการถูกกรมปศุสัตว์สั่งกักห้ามซื้อขายหรือเคลื่อนย้ายแพะออกนอกฟาร์ม

การมีบริการก่อนและหลังการขาย และการประกันสินค้า ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างฟาร์ม ดังที่กล่าวว่า *"ขายไปแล้วผมติดตาม จะถามตลอดว่า เป็นยังไงบ้าง เอาแพะท้องไป มีปัญหาอะไรมั้ย มีปัญหาคือโทรมาปรึกษา"* (ฟาร์มที่ 2) และ *"ถ้าซื้อไป ยังไม่เกิน 1 เดือน แล้วมีปัญหา คุณเอากลับมาเอาตัวใหม่ไป หรือไม่ก็เอาเงินไปคืน ผมให้ค่าเสียเวลาด้วยนะ เขาเลยเชื่อมั่น ตรงนั้น"* (ฟาร์มที่ 2) คำกล่าวเหล่านี้แสดงถึงการยึดมั่นในกลยุทธ์ ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือ

การแสดงออกถึงการยึดมั่นในความซื่อสัตย์ซื่อตรง ดังที่กล่าวว่า *"เราขาย เราไม่โกหก ไม่เอาแพะเสีย แพะมีตำหนิให้เขา ทำให้ลูกค้าเค้าซื้อแล้วเขาก็กลับมาซื้ออีก"*(ฟาร์มที่ 3) เป็นกิจกรรมที่มองเห็นได้ถึงความแตกต่างระหว่างฟาร์มในสายตาของลูกค้า สอดคล้องกับงานของ Suwannapak (2013) ซึ่งพบว่า

จริยธรรมทางธุรกิจด้านความซื่อสัตย์ จะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อลูกค้าหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ลูกค้าเกิดความเชื่อมั่น ไว้วางใจที่จะทำธุรกิจกับองค์การ มีความจงรักภักดีต่อองค์การ ส่งผลให้ผลประกอบการดีขึ้น และงานของ Persson (2015) ซึ่งพบว่า การมีบริการที่ดี มีสินค้าคุณภาพสูง น่าเชื่อถือ และซื่อสัตว์โปร่งใสต่อลูกค้า มีผลดีต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของฟาร์มครอบครัว

กลยุทธ์การจัดการด้านต้นทุน ตัวแปรกิจกรรมในกลยุทธ์นี้บ่งชี้ถึงสมรรถนะของเจ้าของฟาร์มในการจัดการและบูรณาการทรัพยากรที่มีค่าของฟาร์มอย่างประหยัดและคุ้มค่า ดังที่กล่าวว่า *"ของผมเริ่มจากแม่เดียว ลูกติดตัวเมีย 2 ตัว เงินทุนเริ่มแรกคือ 20,000 บาท ซื้อไม้ สังกะสี ซื้อทุกอย่างมาสร้างคอกจากวัสดุพื้นบ้าน มีที่หาไม่ได้ก็คือพื้นไม้พาเลท ไม้สนนอก นอกนั้นก็จะเป็นไม้ยูคา"* (ฟาร์มที่ 2) รวมถึงการเลือกใช้ยานพาหนะให้เหมาะสมกับภารกิจ เช่น ไปตัดกระถินโดยใช้รถเข็นพ่วงท้ายรถจักรยานยนต์ในช่วงที่ฟาร์มยังมีแพะไม่มาก หรือใช้รถกระบะบรรทุกมือสองเพื่อให้สามารถขนกระถินต่อเที่ยวได้มากขึ้น ลดเที่ยววิ่ง เพื่อลดค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น

กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการทั้งดังกล่าว 4 ส่งเสริมให้ฟาร์มมีประสิทธิภาพสูงสุดและมีต้นทุนรวมและต้นทุนธุรกรรมของฟาร์มลดลงต่ำที่สุด สอดคล้องกับ Bachev (2010) ที่กล่าวว่า ประสิทธิภาพของฟาร์มคือศักยภาพของฟาร์มที่จะจัดการกิจกรรมการผลิตและกิจกรรมธุรกรรมของฟาร์มได้อย่างประสิทธิภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิตรวมและต้นทุนธุรกรรมให้ต่ำที่สุด

2. กลุ่มกลยุทธ์ด้านทรัพยากร (Resource-Based Strategy)

ประกอบด้วย กลยุทธ์ลักษณะบุคลิกภาพ กลยุทธ์สมรรถนะและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว กลยุทธ์ทำเลที่ตั้ง กลยุทธ์จำนวนแม่พันธุ์ และกลยุทธ์ประสบการณ์ ดังนี้

กลยุทธ์ลักษณะบุคลิกภาพ ลักษณะบุคลิกภาพ หรือ อุปนิสัย (Trait) ของเจ้าของฟาร์มเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการตัดสินใจดำเนินกลยุทธ์ของฟาร์ม สอดคล้องกับ Rizov & Mathijs (2003) ซึ่งพบว่าทรัพยากรบุคคลและบุคลิกลักษณะที่จำเพาะมีผลต่อการอยู่รอดของฟาร์ม และ Persson (2015) ที่พบว่าวิธีคิดและความทะเยอทะยานเป็นลักษณะบุคลิกภาพมีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของฟาร์ม ลักษณะบุคลิกภาพสำคัญที่พบในฟาร์มกรณีศึกษา เช่น ความรอบคอบ ความใจเย็น อดทนและยืดหยุ่น มุ่งมั่น ดังที่กล่าวว่า *"เห็นมันตายเฮากะอย่าท้อ คืองานทุกอย่างมีท้อ แต่เฮาอย่าถอย"* (ฟาร์มที่ 1) รวมถึงรักในสิ่งที่ทำ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใฝ่รู้ และซื่อสัตว์ซื่อตรง เป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรม (Ethical Leadership) ที่พบในงานของ Özbağ (2016) ได้แก่ การเปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ความซื่อตรง ความเห็นใจผู้อื่น และความมั่นคงทางอารมณ์ และงานของ Peacock & Sherman (2010) ที่พบว่าผู้เลี้ยงแพะที่สามารถเลี้ยงแพะได้อย่างยั่งยืนจะมีความอดทนและยืดหยุ่น อยากรู้อยากเห็น ชอบผจญภัย มีไหวพริบ และคิดนอกกรอบ ลักษณะบุคลิกภาพดังกล่าวยังส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างแพะและคนเลี้ยง ซึ่งมีผลต่อสวัสดิภาพของแพะในฟาร์ม (Caroprese & Others, 2009) และช่วยปรับปรุงผลิตภาพการผลิต (Hemsworth & Coleman, 2010)

กลยุทธ์สมรรถนะและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีสมรรถนะที่ส่งเสริมการจัดการการผลิต หรือกิจกรรมอื่นๆ ในฟาร์ม จะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการผลิตของฟาร์ม ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Persson (2015) ซึ่งพบว่า เจ้าของฟาร์มและสมาชิกในครอบครัวเป็นทรัพยากรสำคัญและเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ฟาร์มครอบครัวประสบความสำเร็จ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจต่อเป้าหมายและแนวทางในการทำฟาร์มและมีการเห็นพ้องต้องกัน นอกจากจะส่งผลทางจิตวิทยาต่อเจ้าของฟาร์มแล้ว ยังทำให้เกิดการเรียนรู้ สั่งสมประสบการณ์ทำให้มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น สามารถเพิ่มกำลังการผลิตให้สูงขึ้นได้ สอดคล้องกับ Attamangkune (2013) ที่กล่าวว่าขนาดของแรงงานจะต้องสอดคล้องกับขนาดของฝูงสัตว์จึงจะสามารถจัดการการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม การมีปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว อาจเกิดผลอย่างที่กล่าวว่า *“มีคนเลี้ยงหลายๆ อยู่แถวนี่ มีซ่ำผมนี่ เลี้ยงแบบผม เฮ็ดอย่างดี มีป่าโคกทำเลคือกัน เอาไปเอามาแกเซาเลี้ยงเพราะมีปัญหาในครอบครัว”* (ฟาร์มที่ 1)

กลยุทธ์ทำเลที่ตั้ง ทำเลที่ตั้งที่ได้เปรียบด้านแหล่งอาหารธรรมชาติที่มีต้นทุนต่ำ เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการฟาร์ม ฟาร์มกรณีศึกษาใช้ประโยชน์จากแหล่งอาหารธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนการผลิต ดังที่กล่าวว่า *“กระถินมีทั้งปี ป่าละเดือนนี่สบายๆ”* (ฟาร์มที่ 2) และ *“โคกนี้มีที่ดินเป็นร้อยไร่เด้ มันสิบ่อยู่ระดับนี้ มันไปอีก พุ้น เขตพุ่นอีก 40 50 ไร่ ถ้าเขาบ่เฮ็ดหยังกะไปเรื่อยแหลว ถ้าเขาเฮ็ดอี่หลีผมไปนาผม 7 ไร่ ติดโคกทำเลอีกประมาน 40 50 ไร่ เขามาเบิ่ง โอ๋ ของลุงนี่ได้เปรียบหมู่”* (ฟาร์มที่ 1) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Persson (2015) ซึ่งพบว่า ทำเลที่ตั้งทางกายภาพที่ดีมีผลบวกต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของฟาร์มครอบครัว ช่วยลดต้นทุนค่าอาหารแพะ ซึ่งจากงานของ Németh et al. (2004) และ Celik & BAYRAMOĞLU (2010) พบว่าต้นทุนค่าอาหารแพะและแรงงานของฟาร์มแพะคิดเป็นส่วนมากกว่าร้อยละ 60 ของต้นทุนรวม

กลยุทธ์จำนวนแม่พันธุ์ จำนวนแม่พันธุ์ของฟาร์มบอกถึงขนาดและกำลังการผลิตของฟาร์ม ฟาร์มกรณีศึกษามีแม่พันธุ์เฉลี่ยสูงกว่า 40 ตัว ซึ่งเป็นขนาดของฝูงแพะที่มีประสิทธิภาพที่ฟาร์มจะสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานของ Qushim, Gillespie & McMillin (2016) Kumar (2007) และ Oberholzer, Buys & Fourie (2014) และยังสอดคล้องกับงานของ Rizov & Mathijs (2003) ซึ่งรายงานว่า ฟาร์มที่มีอายุมากกว่าและมีขนาดใหญ่กว่าจะมีแนวโน้มอยู่รอดได้และมั่นคง เนื่องจากผลของการเรียนรู้และประสบการณ์ของเจ้าของฟาร์ม

กลยุทธ์ประสบการณ์ ประสบการณ์ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญ ประสบการณ์ก่อนและระหว่างการเลี้ยงแพะมีความสำคัญต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการเห็นโอกาสดังกล่าวแล้วข้างต้น ประสบการณ์ดังกล่าวยังมีส่วนช่วยพัฒนาลักษณะบุคลิกภาพของเจ้าของฟาร์มและสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องความใจเย็น ความยืดหยุ่น และความรักในอาชีพเลี้ยงแพะ ซึ่งจะส่งเสริมกิจกรรมการจัดการการผลิตได้ ผ่านการมีความรู้และทักษะในการดูแลเลี้ยงดูสัตว์เพื่อให้สัตว์เลี้ยงในฟาร์มอยู่ในสภาวะที่ปลอดภัย

มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และไม่มีภาวะเครียด ซึ่งการมีคุณลักษณะดังกล่าวนั้นเรียกว่า Stockmanship (Stockmanship Journal 2018) ดังที่กล่าวว่า *“ผมเลี้ยงวัวมาแล้ว ตั้งแต่เป็นเด็ก คืออยู่กับวัว กับหมู อยู่กับสัตว์มาตลอด มันปลูกฝัง”* (ฟาร์มที่ 2)

จากการสัมภาษณ์ สังเกต และติดตามกิจกรรมของกรณีศึกษาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า แม้กรณีศึกษาทั้ง 3 จะมีกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ 9 กลยุทธ์ และมีตัวแปรกลยุทธ์ร่วมกัน แต่ตัวแปรเหล่านั้นจะมีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละฟาร์ม อันเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่มีรายละเอียดต่างกัน ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการทรัพยากร สมรรถนะ และกิจกรรมที่ต่างกัน ทำให้เกิดเป็นระบบของการดำเนินกลยุทธ์ที่ซับซ้อน ยากจะเลียนแบบหรือทำซ้ำได้ หรือทำซ้ำได้ทั้งหมด สอดคล้องกับแนวคิดของ Barney (1995) และจากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่ากลยุทธ์ระดับปฏิบัติการทั้ง 9 นั้นมุ่งทำให้ฟาร์มแพะมีต้นทุนต่ำ ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่งในด้านคุณภาพของสินค้าและบริการ ซึ่งเป็นกลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Strategy) สอดคล้องกับทฤษฎีกลยุทธ์การแข่งขันของ Porter (2012) และเป็นการดำเนินกลยุทธ์ระดับธุรกิจแบบบูรณาการ แม้ว่าจะแย้งกับแนวคิดของ Porter ที่ให้ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ Weerasai (2012) ชี้ว่าการใช้กลยุทธ์แบบบูรณาการเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา เนื่องจากมีตัวอย่างองค์กรระดับโลกที่ประสบความสำเร็จจากการใช้กลยุทธ์ในลักษณะนี้หลายองค์กร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

เกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อเพื่อการค้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และเป็นผู้ผลิตขั้นต้น ควรนำกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการทั้ง 9 กลยุทธ์ และตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบในแต่ละกลยุทธ์ไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงานในฟาร์ม และกรมปศุสัตว์ ควรนำกลยุทธ์การสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืนที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น เพื่อให้มีความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนและอยู่ได้อย่างมั่นคงและมั่งคั่ง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลยุทธ์การแข่งขันระดับธุรกิจ กลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ และตัวแปรกลยุทธ์ กับการมีความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น

2.2 ควรศึกษา กระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความได้เปรียบเชิงการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะเนื้อที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น

สรุป

กลยุทธ์ความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนของเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยกลยุทธ์ระดับธุรกิจและกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ โดยที่กลยุทธ์ระดับธุรกิจประกอบด้วยกลยุทธ์ต้นทุนต่ำ และกลยุทธ์การสร้างความแตกต่าง ส่วนกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มกลยุทธ์ ได้แก่ (1) กลุ่มกลยุทธ์มุ่งเน้นสมรรถนะ ประกอบด้วย กลยุทธ์การจัดการการผลิต เครือข่ายสังคมออนไลน์ มาตรฐานและบริการ และการจัดการต้นทุน และ (2) กลุ่มกลยุทธ์มุ่งเน้นทรัพยากร ประกอบด้วยกลยุทธ์ลักษณะบุคลิกภาพ สมรรถนะและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทำเลที่ตั้ง จำนวนแม่พันธุ์ และประสบการณ์

References

Attamangkune, S. (2013). New Paradigm Shift in Animal Production. Agricultural Science Journal, 44(suppl.1), 1-17.

Avramenko, S. (2017). *Which countries consume the most goat meat?*. Retrieved December 3, 2017, from http://www.indexbox.co.uk/news/which-countries-consume-the-most-goat-meat/.

Bachev, H. (2010). *Assessing farm competitiveness in Bulgaria.* Retrieved December 5, 2017, from https://pdfs.semanticscholar.org/d571/1e6a938145b14f5946fee624a977480f3561.pdf?_ga=2.55100395.1181225474.1527478344-713687273.1527478344

Barney, J.B. (1995). "Looking Inside for Competitive Advantage," *The Academy of Management Executive*. 9(4), 49-61.

Boonsiri, J. and Sinprasat ek, W. (2005). *A Study on Meat Goat Raising and Marketing Channel in Prachuap Khiri Khan Province.* Retrieved January 5, 2018, from http://pvlo-pkk.dld.go.th/th/images/stories/news/2555/research%20conditions%20in%20goats.pdf

Caroprese, M. et al. (2009). Monitoring the on Farm Welfare of Sheep and Goats. *Italian Journal of Animal Science,* 8(sup1), 343-354.

Celik, Y. and Z. Bayramoğlu. (2010) "Cost-Benefit Analysis of Angora Goat Production in Turkey: The Cases of Konya and Karaman Provinces," *Kafkas Univ Vet Fak Derg***.** 16(2), 251-256.

Cherdchom, P. et al. (2011). *The Possibility of the Investment for the Commercial Goat Farming in Southern Thailand.* Songkhla: Haral Institute, Songkhla University.

Duncan, W. J., Ginter, P. M., & Swayne, L. E. (1998). Competitive advantage and internal organizational assessment. *The Academy of Management Executive, 12,* 6-16.

Ensign, P. C. (2001). Value Chain Analysis and Competitive Advantage: Assessing Strategic Linkages and Interrelationships. *Journal of General Management,* 27(1), 18–42.

FAOSTAT. (2015). *Live Animals.* Retrieved April 10, 2018, from *file:///C:/Users/hp/Downloads/FAOSTAT_live-animal.pdf*

Hair, J.F. and Others. Multivariate Data Analysis: A Global Perspective. 7th ed. London: Pearson Educaton, 2010.

Hemsworth, P. H. & Coleman, G. J. (2010). *Human-Livestock Interactions: The Stockperson and the Productivity of Intensively Farmed Animals.* Chippenham: CPI Antony Rowe.

Hoffman, N. P. (2000). An examination of the "sustainable competitive advantage" concept: past, present, and future. Retrieved January 5, 2018, from https://pdfs.semanticscholar.org/d571/1e6a938145b14f5946fee624a977480f3561.pdf?_ga=2.64305514.493884092.1521276211-972454505.1521276211.

Information Technology and Statistics Group. (2015). *Information of Livestock Number in Thailand 2015.* Bangkok: Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Thailand.

Ireland, R. D. et al. (2001). Integrating Entrepreneurship and Strategic Management Action to Create firm Wealth. *Academy of Management Executive,* 15(1), 49–63.

Klanarong, N. (1999). Investigate the factors which effected the farmers rearing goat for trade who quite from the promotion group member in Amphor Jana, Songkhla Province. Retrieved January 10, 2018, from http://kb.tsu.ac.th/jspui/bitstream/123456789/721/1/12648.pdf

Kumar, S. (2007). Commercialization of Goat Farming and Marketing of Goats in India.

Mathura: Central Institute for Research on Goats, 2007.

Liučvaitienė, A. et al. (2013). Competitive advantage in global market: theoretical assumptions and assessment options. *Strategic Management Quarterly, 1,* 1-10.

Maksiri, W. (2005). *Situation of Goat Farming in Petchaburi Province.* Phetchaburi: Phetchaburi Rajabhat University.

Németh, T. et al. (2004). Factors Affecting the Profitability of Different Goat Farm Sizes in Hungary. *South African Journal of Animal Science,* 34(5), 126-129.

Oberholzer, M., Buys, P. W. & Fourie, W. (2014). A Model to Determine Capital Needs for Efficient Boer Goat Farming. *Journal of Applied Business Research,* 30(3), 575.

Peacock, C. and D.M. Sherman. (2010) "Sustainable Goat Production-Some Global Perspectives," *Small Ruminant Research***.** 89(2): 70-80.

Penn State Extension. **(**2017**)**. Ethnic holiday calendar. Retrieved February 15, 2018, from https://extension.psu.edu/ethnic-holiday-calendar.

Persson, K. **(2015).** Adding Value to Gain Competitive Advantages- Agricultural and Horticultural Firms' Corporate Strategies to Create Wealth**.** Degree Project in Business Administration. Faculty of Natural Resources and Agricultural Sciences. Swedish University of Agricultural Sciences.

Peteraf, M.A. & Barney, J.B. (2003). Unraveling the Resource-Based Tangle. *Managerial and Decision Economics,* 24(4), 309-323.

Pew Research Center. (2017). The changing global religious landscape. Retrieved January 22, 2018, from http://www.pewforum.org/2017/04/05/the-changing-global-religious-landscape/.

Porter, M. E. (2012). *Strategies.* Bangkok: ExportNet.

Pralumkan, W. (2000). Problems and Development of Goat Farming in Thailand. *Journal of Walailak University,* 1(1), 16-20.

Qushim, B., Gillespie, J. & McMillin, K. (2016). Meat Goat Enterprise Efficiency Analysis in the Southeastern United States. *Journal of Agricultural and Applied Economics,* 48(1), 52-72.

Özbağ, G.K. (2016). "The Role of Personality in Leadership: Five Factor Personality Traits and Ethical Leadership," *Procedia-Social and Behavioral Sciences***.** 235, 235-242.

Rizov, M. & Mathijs, E. (2003). Farm Survival and Growth in Transition Economies: Theory and Empirical Evidence from Hungary. *Post-Communist Economics,* 15(2), 227-242.

Simon, M. (2013). Marketing meat goats, the basic system. Retrieved January 10, 2018, from http://articles.extension.org/pages/62566/marketing-meat-goats-the-basic-system.

Skapetas, B. & Bampidis, V. (2016)**.** Goat production in the world: Present situation and trends. Retrieved January 10, 2018, from http://www.lrrd.org/lrrd28/11/skap28200.html

Suwannapak, T. (2013). Business Ethics and Performance of Small and Medium-Sized Enterprises of Makdahan Province. *Journal of Social Sciences and Humanities*. 4(1): 46-66.

Stockmanship Journal. Defining "Stockmanship". (online) 2018 (cited April 2018). Available from: http://stockmanshipjournal.com/defining-stockmanship/

Teece, D.J., G. Pisano and A. Shuen. (1997). "Dynamic Capabilities and Strategic Management. *Strategic Management Journal.* 18(7), 509-533.

Weerasai, C. (2012). Avoidance of 'Stuck-in-the-Middle' Competitive Strategies: Supports and Arguments. *MUT Journal of Business Administration,* 9(1), 111-126.

Wongsena, P. (2009). The Study of Suitable Geographic Condition for Goat Farming in Thailand. *Ramkhamhaeng Research Journal of Sciences and Technology,* 12(2), 39-58.

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับพระราชกรณียกิจด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนานาชาติ
King of Thonburi Royal Duties in International Culture Relationship

วิชุดา พรายยงค์
Vichuda Prayyong
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University
E-mail: au_vichuda@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและนานาชาติ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี จำนวน 10 หมายรับสั่ง พื้นที่ทางวัฒนธรรมในแขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชนชาติในกรุงธนบุรี คือ วัฒนธรรมของชาวจีน วัฒนธรรมของชาวมอญ วัฒนธรรมของชาวลาว วัฒนธรรมของชาวโปรตุเกส เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยคือแบบบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมนานาชาติจากหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี แบบบันทึกในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม และแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านวัฒนธรรมนานาชาติในกรุงธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงโปรดให้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อันเป็นสิ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นชาติ ปรากฏวัฒนธรรมของชาวจีน ชาวมอญ ชาวลาว ชาวโปรตุเกส ในงานมหรสพ ปรากฏศาสนสถาน และวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ ซึ่งมีการผสมผสานวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติกับวัฒนธรรมไทยอย่างกลมกลืน ด้วยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชปณิธานในการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรมของไทย และทรงมีวิสัยทัศน์ในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลายในกรุงธนบุรีให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ด้วยกลยุทธ์ทางนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งในการจัดการทางสังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักความเสมอภาคระหว่างชนชาติต่างๆ ในกรุงธนบุรี

คำสำคัญ: สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี; ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม; วัฒนธรรมนานาชาติ

Abstract

The research's objective is for analyzing the King of Thonburi royal duties in the dimension of international culture. This is qualitative research which collects the main data via the 10 pieces of royal command in writing in the King of Thonburi reign and field research on the cultural space in the Wat Kanlaya and Hiranrujee sub-districts, Thonburi district, Bangkok. The studying focuses on the King of Thonburi royal duties about the various-nation dweller's cultures; Chinese, Mons, Laos and Portuguese. The research's tools for collecting the datas are the international cultural recording form of the royal command in writing in the King of Thonburi reign, the recording form of field research, and the interviewing form in order to collect datas from the experts and intellectuals in communities and to collect the international cultural datas in Thonburi reigning period. The research's result is the King of Thonburi maintained the cultures which implied the national identity and clearly revealed on the cultures of Chinese, Mons, Laos and Portuguese in the cultural celebrations, and exposed by the religious places and the culture of nations which were harmoniously blended into the Thai culture. In summary, the King of Thonburi had the royal resolution to preserve traditions, customs, arts and cultures of Thai society and his vision was to manage the various nations in Thonburi reigning era for happily living together with a main policy strategy to manipulate the social and cultural affairs, that is 'the concept of equity' between the various cultural groups in Thonburi.

Keywords: King of Thonburi royal duties; Cultural Relativity; International Culture.

บทนำ

ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชกรณียกิจหลักของพระองค์คือ การทำศึกสงคราม และพัฒนาประเทศ แต่พระองค์ก็มิได้ทรงละเลยการฟื้นฟูทางด้านวัฒนธรรมของไทย และยังทรงมีพระเมตตาในการรับวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสมัยกรุงธนบุรี ได้มีส่วนร่วมในพระราชพิธีหลวงต่างๆ ด้วย ถือเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมของสังคมนานาชาติในกรุงธนบุรี และแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสมัยกรุงธนบุรี ดังที่ เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ (Yuenyong-anand, 2001) กล่าวว่า สังคมสมัยกรุงธนบุรีเป็นสังคมนานาชาติ จะเห็นได้จากการแสดงและการละเล่นสมัยนี้ มีความหลากหลายแต่ละชนิดเป็นศิลปะของหลายเชื้อชาติ หลายภาษา เช่น การแสดงหุ่นก็มี หุ่นไทย หุ่นมอญ หุ่นเขมร หุ่นลาว หุ่นจีน หุ่นญวน และหุ่นทวาย ส่วนงิ้วมีทั้งงิ้วจีนและงิ้วญวน ละครมีทั้งละครไทย ละครเขมร การแสดงเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพของสังคมสมัยกรุงธนบุรีซึ่งประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติหลายภาษาหลายวัฒนธรรมอาศัยอยู่ด้วยกัน สอดคล้องกับ เรืองศิลป์ หนูแก้ว (Nukaew, 2003) ที่ชี้ให้เห็นว่า ในกรุงธนบุรีมีชาวต่างชาติจำนวนมากที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เช่น ชาวจีน ชาวมุสลิม ชาวมอญ ชาวลาว ชาวเวียดนาม ชาวกัมพูชา ชาวยุโรป และเชื้อชาติต่างๆ ได้เข้ามาอาศัยในกรุงธนบุรี จำนวนชาวต่างชาติเหล่านี้มีส่วนทำให้เศรษฐกิจของธนบุรีฟื้นตัวเพราะทำให้ธนบุรีได้แรงงานและได้เก็บภาษีจากการค้า เป็นต้น

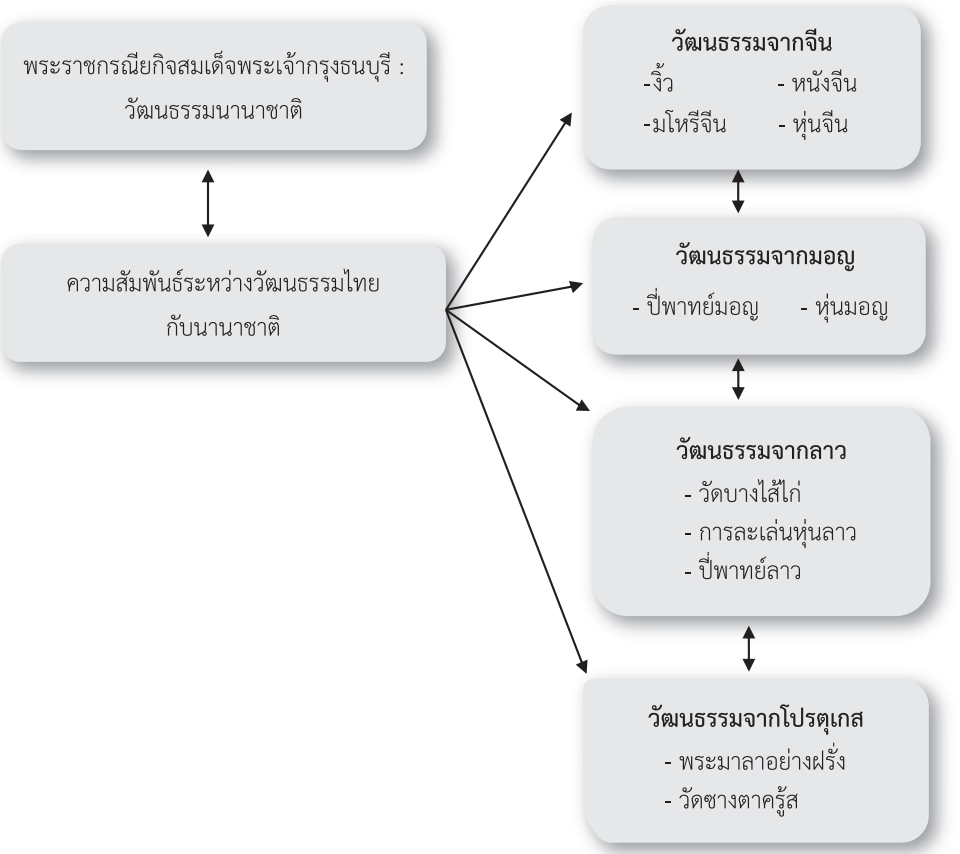
อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่ที่ผ่านมาจะเป็นการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของกรุงธนบุรี และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านการสงครามเป็นหลัก แต่ผู้วิจัยพบว่า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับนานาชาติ ยังไม่มีผู้ศึกษาเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็นนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรี อันจะทำให้ทราบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรี ตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องภาษากับสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันชัดเจนว่าสังคมไทยระยะฟื้นตัวจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยบนพื้นฐานที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล พระราชกรณียกิจในด้านวัฒนธรรม คือทรงเปิดกว้างทางสังคมเปิดโอกาสให้ประชาชนแต่ละเชื้อชาติได้อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ได้แก่ จีน มอญ ลาว โปรตุเกส โดยแต่ละเชื้อชาติสามารถแสดงอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของตนและเชื่อมโยงวัฒนธรรมของตนกับวัฒนธรรมของไทย ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความเป็นไทยอย่างมีความสุข ดังแผนภาพ

แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาวิเคราะห์เฉพาะความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรีเท่านั้น โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยเป็นขั้นตอน คือ ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) การศึกษาสังเกตภาคสนาม (Observation) และการสัมภาษณ์ (Interview) มีประชากรในงานวิจัย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) วรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี 2) พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขตกรุงธนบุรี 3) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้อาวุโสที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ชุมชนในธนบุรี และมีกลุ่มตัวอย่างสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) วรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ หมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี จำนวน 10 หมายรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ 1 เรื่อง การถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ ณ วัดบางยี่เรือนอก จ.ศ. 1138

หมายรับสั่งที่ 2 เรื่องเกณฑ์ให้เจ้าพนักงานแต่งการเชิญพระอัฐิสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพามาตย์ไปบำเพ็ญพระราชกุศล ณ วัดบางยี่เรือนอก จ.ศ. 1138

หมายรับสั่งที่ 3 เรื่องโปรดเกล้าฯตั้งเจ้านครศรีธรรมราช จ.ศ. 1138

หมายรับสั่งที่ 4 เรื่องให้เจ้าพนักงานเชิญพระราชโองการ ออกไปพระราชทานมอบเมืองให้เจ้านครศรีธรรมราช จ.ศ.1138

หมายรับสั่งที่ 5 เรื่องการพระราชทานเพลิงพระศพกรมขุนอินทรพิทักษ์ และพระเจ้า นราสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช จ.ศ.1138

หมายรับสั่งที่ 6 เรื่องพระราชทานเพลิง พระศพหม่อมเจ้าแสง และศพพระยาสุโขทัย พระยาพิชัยไอยสวรรค์ ณ วัดบางยี่เรือนอก จ.ศ.1138

หมายรับสั่งที่ 7 เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตที่ท่าเจ้าสนุก จังหวัดสระบุรี จ.ศ.1141

หมายรับสั่งที่ 8 เรื่องการพระราชทานเพลิงพระศพพระมารดาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ ณ วัดบางยี่เรือนอก จ.ศ.1142

หมายรับสั่งที่ 9 เรื่องก่อพระทราย

หมายรับสั่งที่ 10 เรื่องพระราชโองการตั้งเจ้านันทเสนเป็นเจ้าครองนครเวียงจันทร์

2) พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขตกรุงธนบุรี ได้แก่ แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี อันประกอบด้วย วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร วัดกัลยาณมิตรมหาวรวิหาร โบสถ์ชางตาครู้ส วัดบุปผาราม ศาลเจ้าเกียนอันเกง วัดหิรัญรูจีวรวิหาร วัดใหญ่ศรีสุพรรณ วัดประดิษฐาราม วัดบางไส้ไก่ และชุมชนกุฎีจีน

3) ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้อาวุโสที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ชุมชนในธนบุรี เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)

เครื่องมือวิจัยในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ (1) แบบบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมนานาชาติจากหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี (2) แบบบันทึกในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม (3) แบบสัมภาษณ์ โดยนำมาวิเคราะห์ข้อมูลหาความเชื่อมโยงเชิงเหตุผล และอธิบายความในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัย

วัฒนธรรมนานาชาติที่พบในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี

ผลการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ว่า ประชากรที่เข้ามาอยู่ในกรุงธนบุรีมาจากหลายเชื้อชาติ ได้แก่ จีน มอญ ลาว โปรตุเกส เมื่อมาอาศัยอยู่รวมกันจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมนานาชาติที่พบในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ การแสดงมหรสพในงานพระราชพิธี เช่น งานพระศพ งานสมโภชพระแก้วมรกต เป็นต้น โดยแบ่งเป็นประเภทของวัฒนธรรมดังนี้ 1) อาหาร 2) ที่อยู่อาศัย 3) เครื่องแต่งกาย 4) ความเชื่อศาสนา และ 5) ประเพณีการละเล่น อนึ่ง พบประเภทของวัฒนธรรมนานาชาติมากที่สุด ได้แก่

1) วัฒนธรรมเกี่ยวกับมหรสพ ประเพณีการละเล่น

สมัยกรุงธนบุรีมีผู้คนหลายเชื้อชาติมาอาศัยอยู่ร่วมกัน ในงานพิธีสำคัญจึงปรากฏประเพณี มหรสพการละเล่นของหลายเชื้อชาติ ซึ่งแต่ละเชื้อชาติแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกทางวัฒนธรรมของตน[1] ดังนี้

1) ร้านน้ำ	10) โรงละครเขมร	19) ปี่พาทย์ลาว
2) โขน	11) โรงละครรามัญ	20) ปี่พาทย์รามัญ
3) ดอกไม้เพลิง	12) ญวนหก	21) ปรบไก่
4) งิ้ว	13) บำเหน็จเบี้ยเลี้ยง	22) เทพทอง
5) หุ่นลาว	14) มังกร	23) รำหญิง
6) หนังจีน	15) มโหรีไทย	24) ช่าง (ดอกไม้)ไทย
7) หนังไทย	16) มโหรีแขกฝรั่ง	25) ช่าง (ดอกไม้)จีน
8) หุ่นญวน	17) มโหรีจีน	26) วันมหาสงกรานต์
9) โรงงิ้วใหญ่	18) มโหรีญวน	27) บายศรี

[1]ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก วิชุดา พรายยงค์. *รายงานการวิจัยพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี: วัฒนธรรมนานาชาติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2561.

28) ทองอังกฤษ
29) ปี่กลองจีน
30) ปี่กลองมลายู
31) ก่อพระทราย
32) พลุจีน
33) คู่ปล้ำ คู่มวย
34) คู่โล่ดั้ง
35) คู่กระบี่
36) คู่ทวนมอญ
37) ลาวญวนหกไม้
38) ไต่ลวด
39) ต่อเท้า
40) โมงครุ่ม
41) กระบี่ กระบอง

2) วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อศาสนา

หมายรับสั่ง จำนวน 10 หมายรับสั่ง เป็นหมายรับสั่งเกี่ยวกับพิธีพระศพจำนวน 5 หมายรับสั่ง วัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อศาสนาเป็นพิธีพระศพ ได้แก่

1) ราชวัติ
2) ฉัตรเบญจรงค์
3) ระทา
4) สามซ่าง
5) ทิม
6) โรงทึม
7) ร้านม้าโกศ
8) ช่างทำบุษบก
9) พระราชทานเพลิงศพ
10) บังสุกุล
11) ถวายเงินพระ
12) ต้นกัลปพฤกษ์

3) วัฒนธรรมเกี่ยวกับการแต่งกาย

วัฒนธรรมด้านการแต่งกายที่ปรากฏในหมายรับสั่ง ปรากฏเฉพาะการแต่งกายของกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองเท่านั้น ได้แก่

1) พระมาลาอย่างฝรั่ง
2) ฉลองพระองค์เข้มคาบอย่างน้อยก้านแย่งพื้นแดง
3) ฉลองพระองค์ญี่ปุ่น
4) เครื่องสูง
5) เสื้อครุยขาว
6) เสื้อเกราะ

4) วัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหาร

ในหมายรับสั่งสมัยกรุงธนบุรี มีปรากฏวัฒนธรรมอาหารไม่มากนัก ปรากฏเพียงวัฒนธรรมด้านอาหาร ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพิธีทางศาสนา ได้แก่ ข้าวห่อถวายพระ

ผลการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมนานาชาติดังปรากฏว่ามีการละเล่น มหรสพ ของแต่ละชนชาติมาแสดงอยู่ร่วมกันในงานเดียวกันหลายครั้ง ซึ่งเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมเดียวกัน แสดงถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้า

กรุงธนบุรี ที่ทรงมีวัตถุประสงค์ในการรวมคนแต่ละเชื้อชาติให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งแต่ละเชื้อชาติสามารถแสดงอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยทำให้ทุกเชื้อชาติได้มีส่วนร่วมในการแสดงมหรสพ และอยู่รวมกันภายใต้ความเป็นไทยอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

นอกจากนี้ จากจำนวนหมายรับสั่งทั้งหมด 10 หมายรับสั่ง วิเคราะห์จำแนกได้สองลักษณะ ดังนี้

ก) ประเภทของหมายรับสั่ง

ปรากฏเป็นหมายรับสั่งเรื่องพระราชพิธีพระศพมากที่สุดคือ 5 หมายรับสั่ง หรือครึ่งหนึ่งของหมายรับสั่งทั้งหมด รองลงมาคือ การตั้งเจ้าเมืองประเทศราชจำนวน 3 หมายรับสั่ง หมายรับสั่งเรื่องสมโภชพระแก้วมรกต จำนวน 1 หมายรับสั่ง หมายรับสั่งเรื่องก่อพระทราย จำนวน 1 หมายรับสั่ง

ข) วัฒนธรรมที่ปรากฏในหมายรับสั่ง

ปรากฏวัฒนธรรมด้านประเพณีการละเล่นมากที่สุด จำนวน 41 รายการ รองลงมาคือ วัฒนธรรมด้านศาสนาความเชื่อ จำนวน 13 รายการ วัฒนธรรมด้านเครื่องแต่งกาย 6 รายการ วัฒนธรรมด้านอาหาร จำนวน 1 รายการ และไม่พบวัฒนธรรมด้านที่อยู่อาศัย

ปรากฏวัฒนธรรมนานาชาติของชาติพันธุ์จีนมากที่สุด จำนวน 7 รายการ รองลงมาคือชาติพันธุ์มอญ 4 รายการ ชาติพันธุ์ลาว 3 รายการ ตามลำดับ

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชนชาติในกรุงธนบุรี จากการศึกษาเอกสาร สังเกตภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้สูงอายุในชุมชน เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชนชาติในกรุงธนบุรีในภาพรวม ผู้วิจัยได้แบ่งหมวดหมู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกเป็น 4 กลุ่มชนชาติ ได้แก่

1) วัฒนธรรมของชาวจีน

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีเชื้อสายจีน ตามพระราชประวัติปรากฏว่า พระองค์เป็นบุตรชายของนายไหฮอง และนางนกเอี้ยง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพูดภาษาจีนได้เป็นอย่างดี และในคราวที่ทรงรวบรวมผู้คนตีฝ่ากองทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยามายังเมืองจันทบุรี รวบรวมกำลังไพร่พล เพื่อกลับมากู้อิสรภาพจากพม่าเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ.2310 นั้น ชาวจีนเป็นกำลังสำคัญในการร่วมกู้อิสรภาพในครั้งนั้น นอกเหนือจะเป็นกองทหารร่วมรบพม่าแล้ว ยังมีชาวจีนในแถบตะวันออกที่เชี่ยวชาญการต่อเรือและเดินเรืออาสา เป็นไต้ก๋งเพื่อถือท้ายเรือให้กองทัพเรือ ทัพหน้าที่รับมอบหมายให้ตีค่ายใหญ่ของสุกี้นั้นเป็นทัพจีนมีพระยาพิพิธซึ่งเป็นชาวจีน ต่อมาได้เป็นพระยาราชาเศรษฐีครองเมืองพุธไธมาศหรือบันทายมาศ (Supasopon, 1984:39) ชาวจีนจึงมีบทบาทสำคัญในกรุงธนบุรีเป็นอย่างมาก และพระองค์ได้ให้ชาวจีนที่ร่วมรบกับพระองค์ได้รับตำแหน่งสำคัญในราชสำนัก ตลอดจนพระราชทานที่ดินให้สร้างชุมชนกระจายอยู่ทั่วไปในกรุงธนบุรี และฝั่งตรงข้ามพระราชวังของพระองค์

ขณะที่พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรมจีนของพระองค์นั้น ปรากฏชัดเจนในด้านประเพณีการละเล่น กล่าวคือ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดให้มีการละเล่น มหรสพ ในงานพระราชพิธีสำคัญต่างๆ ดังปรากฏในหมายรับสั่ง เช่น การถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระพันปีหลวง กรมพระเทพา-มาตย์ ณ วัดบางยี่เรือนอก “กลางวัน โขน หลวงอินทรเทพ 1 โขนขุนราชเสนี 1 (รวม) 2 โรงๆ ละ 7 ตำลึง วันละ 14 ตำลึง 3 วัน 2 ชั่ง 2 ตำลึง งิ้ว พระยาราชเศรษฐีโรง 1 วันละ 4 ตำลึง 3 วัน 12 ตำลึง เทพทอง โรง 1 3 วัน 1 ชั่งช่องระทา โขน 4 โรงรำหญิง 4 โรง หนังกลางวัน 2 โรง หุ่นยวน 1 โรง งิ้ว 2 โรง (รวม) 13 โรงๆ ละ 1 บาท วันละ 3 ตำลึง 1 บาท (รวม) 3 วัน 9 ตำลึง 3 บาท หุ่นลาว 2 โรงๆ ละ 2 บาท วันละ 1 ตำลึง 3 วัน 3 ตำลึง (รวม) 12 ตำลึง 3 บาท (รวม) 19 โรง 4 ชั่ง 6 ตำลึง 3 บาท”

2) วัฒนธรรมของชาวมอญ

ชาวมอญมีบทบาทในราชการสงครามของไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจวบจนในสมัยกรุงธนบุรี มีผู้นำมอญที่สำคัญคือพระยาเจ่ง ซึ่งเป็นต้นตระกูลคชเสนี เข้ารับราชการในสมัยกรุงธนบุรี และร่วมรบในคราวรบกับอะแซหวุ่นกี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้พระยาเจ่งคุมกองทัพมอญสมทบกับไพร่พลเมืองชัยนาทยกไปตั้งที่กำแพงเพชร เพื่อซุ่มสกัดทัพพม่าที่อะแซหวุ่นกี้จัดส่งลงมาจากทางเหนือ พระยาเจ่งได้นำทัพไปตั้งซุ่มอยู่ที่แขวงเมืองกำแพงเพชร เมื่อกองทัพพม่ายกลงมาก็โจมตีทันที พม่าแตกพ่ายไปหมด ในสมัยกรุงธนบุรีได้เรียกมอญกลุ่มนี้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ปากเกร็ดนี้ว่ากลุ่มมอญใหม่ เพราะมีชาวมอญดั้งเดิมที่ได้ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาและชาวมอญเหล่านี้ได้อพยพจากกรุงศรีอยุธยา มาตั้งถิ่นฐานในกรุงธนบุรี เรียกว่า กลุ่มมอญเก่า (Klaynatorn, 2012) ชาวมอญพวกหนึ่งได้มาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี และสามโคก ปทุมธานี มอญที่เข้ามาครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวทหารและได้ร่วมรบกับทหารมอญเก่าสมัยกรุงศรีอยุธยาและทหารไทยทำสงครามขับไล่พม่าอย่างมาก ซึ่งเป็นการขับไล่ข้าศึกอย่างเข้มแข็ง (Nguenshai, 2007)

ขณะที่พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรมชาวมอญ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระเมตตาต่อชาวมอญในสมัยกรุงธนบุรีมาก ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ขุนนางสำคัญชาวมอญ ได้แก่ พระยารามัญวงศ์ ซึ่งมียศเสมอจตุสดมภ์ในสมัยกรุงธนบุรี (O-Charoen, 1998) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังทรงพระราชทานตำแหน่งขุนนางให้ชาวมอญอีกหลายคน แม้กระทั่งผู้หญิงก็มิได้ทรงรังเกียจ คือ ท้าวทรงกันดารหรือนางเม้ยทอ ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีพระคลังฝ่ายใน เป็นใหญ่ในบรรดาฝ่ายในทั้งหมด เนื่องจากท้าวทรงกันดารนี้ เป็นข้าราชบริพารรับใช้อยู่ในวังตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา จึงรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างดี เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงขึ้นครองราชย์ นางเม้ยทอจึงรวบรวมญาติพี่น้องมาถวายตัวรับใช้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และได้ส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี ของไทยและมอญที่มีการผสมผสานมาช้านาน ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ออกพรรษา ปัจจุบันยังมีชาวมอญที่ถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรมของชาวมอญสู่ชนรุ่นหลัง เช่น การตัดธงตะขาบ อันเป็นสัญลักษณ์ของชาวมอญที่ใช้ในงานบุญในปัจจุบัน

3) วัฒนธรรมของชาวลาว

เมื่อคราวที่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกไปตีเวียงจันทน์ในสมัยกรุงธนบุรี ได้กวาดต้อนชาวลาวมาเป็นเชลยจำนวนมาก ชาวลาวส่วนใหญ่ในสมัยนี้คือลาวเวียงและลาวโซ่งหรือไทดำ ซึ่งมีชื่อเรียกชองจันทน์ว่า “ลาวเวียง” หรือ “ลาวกลาง” ชุมชนชาวลาวที่สำคัญในธนบุรี คือชาวลาวในชุมชนบางไส้ไก่ (ด้านหลังของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา) ซึ่งมีชื่อเสียงในฐานะเป็นแหล่งผลิตขลุ่ยคุณภาพดี (ซึ่งในปัจจุบันยังคงทำอยู่) บรรพบุรุษของชาวลาวที่ชุมชนนี้อพยพมาจากเวียงจันทน์ ส่วนชาวลาวที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับชุมชนชาวลาวที่สระบุรีคือกลุ่มคนที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ขณะที่พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรมของชาวลาว บังอร ปิยะพันธุ์ (Piyapun, 1998) ชี้ว่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมลาว ปรากฏว่าการแสดงที่เรียกว่าหุ่นลาวได้เข้าร่วมแสดงในพิธีสำคัญ เช่น งานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้านราสุริยวงศ์ ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราชใน พ.ศ.2319 จัดขึ้นที่กรุงธนบุรีและอีกครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตที่ท่าเจ้าสนุกจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2322 ได้มีหมายกำหนดการให้ตั้งการสมโภชมีการละเล่นต่างๆ ทั้งของไทยและของต่างชาติรวมทั้งหุ่นลาวด้วย การแสดงหุ่นลาวมีทั้งแบบตั้งเป็นโรงขึ้นกลางแปลงกรณีงานพระราชทานเพลิงศพและงานสมโภชต่างๆ อีกแบบหนึ่งเป็นการเข้าขบวนแห่ทางเรือ เช่น การอัญเชิญพระแก้วมรกตมากรุงธนบุรี เรียกว่าแห่หน้าเครื่องเล่น คณะผู้แสดงต่างได้รับพระราชทานเงินรวมทั้งปี่พาทย์ลาว 12 คน ได้คนละ 1 ตำลึงด้วย

ส่วนลักษณะ *หุ่นลาว* สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มวัฒนธรรม 2 กลุ่มใหญ่ คือ หุ่นอีป๊อก หรือหุ่นตุ๊กตา หุ่นลาวแบบประเพณี ศูนย์กลางอยู่ที่หลวงพระบาง หุ่นอีป๊อกมีรูปร่างโครงสร้างคล้ายหุ่นกระบอกไทยเพียงแต่เสื้อผ้า และเครื่องประดับจะมีความละเอียดน้อยกว่า นิยมเล่นในวังเรื่องที่นำมาเล่น ได้แก่ รามายณะ และตำนานท้องถิ่น (Laos Puppet And Bludgeon Band, 2014)

4) วัฒนธรรมของชาวโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกสเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยเป็นเวลานานแล้ว ทั้งในรูปแบบของการค้าขาย เผยแผ่ศาสนา และการช่วยราชการสงคราม ดังเห็นว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น แต่แรกเริ่มพระมหากษัตริย์ทรงพระเมตตาให้ชาวต่างชาติเช่นโปรตุเกสสามารถค้าขายในกรุงศรีอยุธยาได้ แต่ยังมิได้พระราชทานที่ดินให้อยู่เป็นหลักแหล่งชัดเจน ต่อเมื่อชาวโปรตุเกสได้ช่วยราชการสงครามร่วมรบ พระมหากษัตริย์จึงทรงพระราชทานที่ดินให้ชาวโปรตุเกสและมอบสิทธิพิเศษในการยกเว้นภาษีอากรถึง 3 ปี เมื่อพิจารณาถึงชาวโปรตุเกสในสมัยกรุงธนบุรี จะเห็นได้ว่า ทหารเชื้อสายชาวโปรตุเกสได้เข้าร่วมรบในกองทัพของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เพื่อกอบกู้เอกราชคืนจากการยึดครองของพม่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ให้ความไว้เนื้อเชื่อใจกลุ่มเชื้อชาติโปรตุเกสเป็นอย่างมากในรัชสมัยของพระองค์

ขณะที่พระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรมของชาวโปรตุเกส พระองค์ทรงมีพระเมตตาในการพระราชทานเงินให้บาทหลวงสร้างโบสถ์ซางตาครู้ส ดังที่ จิราภรณ์ มาตังคะ (Matungka et al., 2006)

กล่าวว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงพระราชทานที่ดิน เงิน จำนวน 20 กษาปณ์ และเรือ 1 ลำ ให้กับคุณพ่อ ยาโกเบ กอร์ (Jaques Corre) บาทหลวงมิชชันนารีชาวประเทศฝรั่งเศส เมื่อปี 2312 เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2315 บาทหลวงกอร์ได้ตั้งชื่อที่ดินว่า ซางตาครู้ส (Santa Cruz) เป็นภาษาโปรตุเกส แปลว่า กางเขนศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากวันที่ได้รับพระราชทานที่ดิน ตรงกับวันฉลองเทิดทูนมหากางเขน เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีคริสตชนเชื้อสายโปรตุเกสอยู่มาก สอดคล้องกับหนังสือจดหมายเหตุฯ (Archives, 2017) ระบุไว้ว่า วัดซางตาครู้ส วัดของพวกชาวฝรั่งพุทเกต ซางตาครู้สมีความหมายว่ากางเขนศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องหมายสำคัญของชาวคริสต์ทั่วโลก บริเวณรอบๆ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเชื้อสายโปรตุเกส หรือที่คนไทยมักเรียกว่าฝรั่งพุทเกตที่อพยพโยกย้ายมาหลังเสียกรุง พ.ศ.2310 เมื่อบาทหลวงกอร์ได้รับพระราชทานที่ดินแห่งนี้จากพระเจ้ากรุงธนบุรี ให้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของพวกศาสนาคริสต์ ในวันที่ตรงกับเทศกาลฉลองมหากางเขนศักดิ์สิทธิ์ จึงได้นำนามที่เป็นมงคลนี้ มาตั้งชื่อหมู่บ้าน

สรุปความพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่มีต่อวัฒนธรรมนานาชาติ ได้แก่

1) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชกรณียกิจด้านวัฒนธรรมกับนานาชาติที่มาอาศัยอยู่ในกรุงธนบุรีอย่างหลากหลาย ด้วยบริบททางสังคมในสมัยกรุงธนบุรี เป็นช่วงเริ่มสร้างบ้านเมืองใหม่ ต้องรวบรวมผู้คนให้มีพลัง และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อฟื้นฟูบ้านเมืองให้มั่นคงแข็งแรง

2) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ละชนชาติจะต้องมีศูนย์รวมทางจิตใจตามศาสนาของตน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา และทำนุบำรุงวัฒนธรรมของแต่ละเชื้อชาติ

3) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนในบริเวณพื้นที่ทางวัฒนธรรม แขวงวัดกัลยาณ์ แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีการอยู่ร่วมกัน เป็นมิตรไมตรีต่อกันตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ดังคำกล่าวของผู้อาวุโสในชุมชนวัดประดิษฐาราม กล่าวว่า“วัดลาวบางไส้ไก่ วัดใหญ่ศรีสุพรรณ วัดมอญรามัญ วัดน้อยหิรัญรูจี” ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ดังพระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งแต่สร้างกรุงธนบุรี ที่ทรงมีพระเมตตาให้ประชาชนทุกเชื้อชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข

อภิปรายผลการวิจัย

งานค้นคว้าเรื่องการศึกษาสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกับพระราชกรณียกิจด้านความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรี ทำให้ทราบชัดเจนว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้ความสำคัญกับชนเชื้อชาติต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยร่มพระบรมโพธิสมภารในราชอาณาจักรของพระองค์ สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งศึกษาจากวรรณกรรมยอพระเกียรติและเอกสารที่เกี่ยวข้อง มีความสอดคล้องกันในเรื่องพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณดังนี้

1) ด้านพระราชกรณียกิจ

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีหลากหลายประการ เหมือนเช่นพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณ สอดคล้องกับ ประคอง นิมมานเหมินท์ (Nimmanhemin, 1999) ศึกษาเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยจากวรรณคดียอพระเกียรติ กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่เก้า วรรณคดียอพระเกียรติพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ได้สะท้อนให้เห็นภาพของพระมหากษัตริย์ใน 5 สมัย ในลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน กล่าวคือพระมหากษัตริย์ 5 พระองค์ ทรงเป็นผู้มีบุญญาธิการทรงศรัทธาค้ำจุนพระพุทธศาสนา และทรงเมตตาต่อคนทั้งปวงเหมือนกัน ส่วนที่แตกต่างนั้นมีความสัมพันธ์มาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละรัชสมัย ตรงกับโคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีฯ (The Royal Chronicle Of Thonburi: Version of Puntanumas (Jerm), 2008) แสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระเมตตาต่อประชาชนในกรุงธนบุรีอย่างเท่าเทียมกัน

2) ด้านการผสมผสานทางวัฒนธรรม

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเปิดเสรีในงานมหรสพนานาชาติในสมัยกรุงธนบุรี เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีความรู้ทางภาษาและวัฒนธรรมต่างชาติมาแต่ครั้งกรุงธนบุรี เพื่อเป็นการรวบรวมกำลังไพร่พลที่กระจัดกระจายไปตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา ฟื้นฟูขวัญและกำลังใจของประชาชน เพื่อร่วมกันสร้างบ้านเมืองใหม่ และยังมีพระปรีชาสามารถในการประพันธ์บทละคร ดังปรากฏว่า “พระองค์ท่านได้ละครผู้หญิงของเจ้านครเมื่อคราวเสด็จไปปราบชุมนุมเจ้านครเมื่อ พ.ศ.2312 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในทางนาฏศิลป์และการละครเป็นอันมาก ทรงพระราชอุตสาหะนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง รวม 4 ตอน ในเวลาเพียงเดือนเดียว (Supasopon, 1984:89) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทมา วัฒนพานิช (Wattanapanich, 2008) การศึกษานาฏยลักษณ์ของละครหลวงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กล่าวว่า ละครหลวงในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นการแสดงละครผู้หญิงที่ได้รับมาจากละครผู้หญิงของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) ใน พ.ศ.2312 ประกอบครูละครในสมัยอยุธยาที่หนีภัยสงครามจากพม่า นาฏยลักษณ์ของการแสดงละครหลวงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นการแสดงละครผู้หญิงของหลวงที่มีจารีตในการแสดงแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย ละครหลวงในสมัยธนบุรีรูปแบบและลักษณะในการแสดง เช่นเดียวกับละครรำ การแสดงยังคงจารีตประเพณีและขั้นตอนตลอดจนการแสดงเริ่มจากการไหว้ครู โหมโรง การรำเบิกโรงแล้วจึงจับเรื่อง

3) ด้านการปฏิบัติตามจารีต

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงปฏิบัติตามจารีตของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องการมีพระบรมราชานุญาติให้ประชาชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมกรุงธนบุรีอยู่ร่วมกัน สังคมกรุงธนบุรีมีชาวต่างชาติมาอาศัยอยู่ร่วมด้วยเหมือนเช่นสมัยกรุงศรีอยุธยา เมื่อกรุงศรีอยุธยา

แตก สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมาสร้างกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแห่งใหม่ จึงมีผู้คนที่ติดตามมาจากกรุงศรีอยุธยาส่วนหนึ่งและประกอบกับเมืองธนบุรีแต่เดิมเป็นเมืองท่าที่มีการค้าขายอยู่แต่โบราณจึงทำให้มีชาวต่างชาติมาอาศัยอยู่รวมกันในกรุงธนบุรี สอดคล้องกับ พัชรพรรณ เสือคง (Soeykong, 2010) ชี้ให้เห็นว่า วิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 ถึง พ.ศ.2310 ชาวเมืองบางส่วนปรับตัวเพื่อประกอบอาชีพค้าขายและปฏิสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ แต่ทั้งนี้ยังดำรงวิถีการปฏิบัติแบบพุทธศาสนิกชนที่ดี ยังคงผูกพันกันในหมู่เครือญาติ เมื่อมีงานมหรสพหรืองานประเพณีชาวเมืองจะออกมาร่วมสนุก กิจกรรมยามว่างมักเล่นพนันและดื่มเหล้า จึงเห็นได้ว่าแม้จะมีการเรียนรู้วัฒนธรรมของต่างชาติ แต่ชาวอยุธยายังคงวิถีแห่งเกษตรกรรมและวัฒนธรรมดังเดิมไว้ ยังทำนุบำรุงพระศาสนา และสามารถอยู่ร่วมกันกับชาวต่างชาติได้อย่างมีขันติธรรม และงานวิจัยของ กรรณิการ์ สุธีรัตนาภิรมย์ (Suteratanapirom, 2012) ในวิทยานิพนธ์เรื่อง กรุงธนบุรีในสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวว่า ชุมชนธนบุรีมีพัฒนาการมาจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกษตรกรรมริมน้ำกระจัดกระจายโดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง ชุมชนจะมีความหนาแน่นมากบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม การเข้ามาของชาวตะวันตกโดยเฉพาะเพื่อการพาณิชย์นานาชาติ

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกและเปิดกว้างทางสังคมให้คนต่างชาติแต่นับถือพุทธศาสนาได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องด้วยกรุงธนบุรี มีคนหลากหลายเชื้อชาติศาสนาและวัฒนธรรมอาศัยอยู่ร่วมกัน ดังปรากฏในจดหมายรายวันทัพ ดังนี้ “วันจันทร์ ขึ้น 3 ค่ำ เดือนอ้าย เพลาบ่ายถึงปากน้ำพุทไธมาศ สถิตพระราชวัง ให้นิมนต์พระสงฆ์ในจังหวัดแขวงเมืองพุทไธมาศเข้ามาถวายจีวร แล้วเสด็จไป ณ วัดญวน ถวายนมัสการรูป (พระ) พุทธประติมากร ฝ่ายพระสงฆ์ญวนสวดมนต์ให้ทรงฟัง จึงมีพระราชบริหารให้โอวาทโดยภาษาญวน ให้ตั้งอยู่ในวินัยสิกขา อย่าคบหาส้องเสพย์ด้วยสีกา ให้อุตสาห์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป (The Royal Chronicle Of Thonburi: Version of Puntanumas (Jerm), 2008)

ดังนั้นการที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเปิดโอกาสให้คนต่างชาติได้เข้ามาอาศัย ค้าขาย ตั้งบ้านเรือนในกรุงธนบุรี นอกจากจะทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตาแล้วยังทรงต้องการรวบรวมคน เพื่อร่วมกันสร้างบ้านเมือง คือกรุงธนบุรีขึ้นใหม่ การให้ชาวต่างชาติเข้ามาอาศัยในกรุงธนบุรี นับว่าเป็นการปฏิบัติตามจารีตของกษัตริย์จักรพรรดิราชในสมัยกรุงศรีอยุธยา สะท้อนให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชปณิธานในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม และสืบสานจารีตประเพณีของกรุงศรีอยุธยา การผสมผสานทางวัฒนธรรมไทยกับนานาชาติมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ด้วยเป็นสังคมนานาชาติ มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน สืบต่อมาสมัยกรุงธนบุรีก็มีชาวต่างชาติส่วนหนึ่งอพยพมาอาศัยอยู่ร่วมกันเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ขอเสนอแนวทางการวิจัยในระยะต่อไป ดังนี้

1) กรุงธนบุรีมีความเป็นสังคมนานาชาติ จึงควรศึกษาคำยืมภาษาต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรี

2) ควรศึกษาพระราชกรณียกิจด้านอื่นของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เช่น ด้านเศรษฐกิจ ตอนต้นรัชกาล กรุงธนบุรีมีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำมากจากภัยสงคราม แต่ในตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี เศรษฐกิจในสมัยกรุงธนบุรี มีความเจริญขึ้นมาก จึงควรศึกษาแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูเศรษฐกิจของกรุงธนบุรี

3) สมัยกรุงธนบุรีมีวรรณคดีสำคัญเรื่อง นิราศกวางตุ้ง ซึ่งเป็นวรรณคดีเรื่องแรกของไทยที่มีการบรรยายถึงการเดินทางไปต่างประเทศและมีพิธีทางการทูตเล่มแรกของไทย เมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว การศึกษาวรรณคดีเรื่องนิราศกวางตุ้ง จะเป็นประโยชน์ในด้านภาษา ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและจีนได้เป็นอย่างดี

References

Archives. (2017). *Commemorated '250-years' Thonburi*. Bangkok.

Honoring Ballad to King of Thonburi. (2008). Bangkok: Sripunya Publisher.

Klaynatorn. W. (2012). *Proceeding Tracking Of King Taksin the Great In The Thonburi Side: Studied By Chronicles And Real Places*. Bangkok: Bansomdejchaopraya Rajabhat University.

Laos Puppet and Bludgeon Band. (2014). Retrieved November 15, 2016, from http://www.nuks.nu.ac.th.

Matungka. J. et al. (2006). *Research Report on Religious Arts of Religious Place on Waterfront In Case Of Thonburi Community.* Bangkok: Office of Arts and Culture. Dhonburi Rajabhat University.

Nguenshai. O. (2007). *A Study on the Cultural Status of the Mon Community at Koh Kret, Pakkred District, Nonthaburi Province*. Master of Science in Geography. Srinakarinthrwirot University.

Nimmanhemin. P. (1999). Images of Thai King from the Praising Royal Literature. *Journal for Thai Language and Literature*, 16 (Special Issue).

Nukaew. R. (2003). *The International Society of Thonburi during 1767-1782 A.D.* Master of Liberal Arts in Thai History. Srinakarinthrwirot University.

O-Charoen. S. (1998). *Mons in Thailand*. Foundation for Textbooks in Social Sciences and Humanities. Bangkok: Thammasat University.

Piyapun. B. (1998). *Laos in Rattanakosin Royal Period.* Foundation for Textbooks in Social Sciences and Humanities. Bangkok: Thammasat University.

Soeykong. P. (2010). *Lifestyle of the People in the City Of Ayutthaya from the 17th Century To 1767 A.D.* Master of Arts in History. Department of History. Silpakorn University.

Srisuay. P. (1997). *Aesthetics in Thai Dramatic Arts*. Bangkok: Tana Printing.

Supasopon. S. (1984). *King Taksin the Great and the Chinese Role in Siam*. Bangkok: Pollachai Printing Center.

Suteratanapirom, K. (2012). *Thonburi Town in Ayutthaya until Rattanakosin Royal Ages*. Ph.D. Dissertation for Archaeology in History. Department of Archaeology in History. Graduate School. Silpakorn University.

The Royal Chronicle of Thonburi (King Taksin the Great): Version of Bradley. (2008). Bangkok: Kosit Publisher.

The Royal Chronicle of Thonburi: Version of Puntanumas (Jerm). (2008). Bangkok: Sripunya Publisher.

Wattanapanich. P. (2008). *A Study on Dance of the Royal Drama in the Reign of King Taksin the Great*. Ph.D. in Liberal Arts. Chulalongkorn University.

Yuenyong-anand, K. (2001). *A Reflection of the Entertainment in the Thonburi Royal Period*. Bangkok: Dhonburi Rajabhat University.

แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย

The Guidelines on Creating Inspiration According to Buddhist Peaceful Means of Thai National Water Polo Athlete

อัศวิน วาจางาม

Aussawin Wajangam

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

79 M.1, Lamsai, Wang-noi, Phra Nakorn Si Ayutthaya 13170, Thailand.

*Email: aussawingeophysics@gmail.com

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทของปัญหา สาเหตุการขาดแรงบันดาลใจของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย 2) เพื่อศึกษาพุทธสันติวิธีสร้างแรงบันดาลใจในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยการศึกษาเอกสารและใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-interview) มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Interview) จำนวน 9 ท่าน ผลการวิจัย พบว่า

แรงบันดาลใจเป็นแรงขับเคลื่อนที่อยู่ภายในทำให้มนุษย์อยากกระทำบางสิ่งบางอย่างให้ลุล่วงตามความมุ่งหวัง และมีพลังที่จะข้ามปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้ ปัญหาและอุปสรรคของนักกีฬาคือ จำนวนนักกีฬามีน้อย เวลาการซ้อมไม่สอดรับกับวิถีดำเนินชีวิตที่ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา ผู้นำขาดความมั่นใจในตนเอง และนักกีฬาขาดระเบียบวินัยในการซ้อม ขาดความมุ่งมั่น ประมาทในการแข่งขัน การสร้างแรงบันดาลใจเป็นพื้นฐานที่ทำให้นักกีฬามีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ไม่ย่อท้อ มุ่งสู่ความสำเร็จอย่างมีความสุข สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นพุทธสันติวิธี กล่าวคือ ผู้ฝึกสอนควรสร้างแรงบันดาลใจโดยปลูกฉันทะขึ้นมา เมื่อมีการปลูกความยินดี ความพึงพอใจขึ้นภายในใจแล้ว ผลที่ตามมาคือ นักกีฬามีวิริยะ หรือความเพียรพยายามในการฝึกซ้อมหรือแข่งขันเพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงคลื่นลูกเก่ามีความพยายาม อดทนในการถ่ายทอด สั่งสอนคลื่นลูกใหม่ด้วยความมุ่งมั่น มีจิตใจที่จดจ่อไปกับงานนั้นๆ มีสมาธิ ไม่ประมาท และสุดท้ายนำผลการฝึกซ้อม แข่งขันมาไตร่ตรองและมุ่งไปสู่เป้าหมายในที่สุด

คำสำคัญ: กีฬาโปโลน้ำ; แรงบันดาลใจ; อิทธิบาท 4

Abstract

This thesis has the following 3 objectives 1) to study the context of the problem and cause lack of inspirations of Thai national water polo athletes. 2) To study the Buddhist Peaceful mean concepts of making inspiration of from the Buddhist principles. 3) To present the model of making inspiration followed the Buddhist peaceful way of the Thai national water polo athletes. The qualitative research is was used by studying the documents and using the in – depth interview by 9 key informants.

From the research, it was found that the inspiration to become the Thai national water polo athletes is from a personal purpose, however, but the athletes do have similar goal of leading the team to a higher level of competition. The obstacles of athletes are short number of athletes, because water polo is not a popular sport in Thailand, the practice schedule is not practical for the university students and the lack of self-discipline and problem-solving skill. The reason that Thai national team has not been successful is because the athletes are lack of inspiration and underestimate the practice for competition. Inspiration is an internal force that makes human beings want to do something to overcome their obstacles. In Buddhism, there is a principle called the Four Iddhippada, which is a Buddhist Peaceful mean to overcome problems and obstacles and achieve success and happiness. Creating inspirations is the foundation for athletes to aim for success. The coach should inspire athletes for positivity which will eventually lead them to a stronger intention to reach their goals.

Keywords: Water Polo Athletes; Inspiration; Four Iddhippada

บทนำ

“กีฬา” ไม่ว่าจะเป็นประเภทเดี่ยวหรือทีมย่อมมีการแข่งขันด้วยกันทั้งสิ้น การพัฒนานักกีฬาสู่ความเป็นเลิศทางกีฬา ผู้ฝึกสอนเป็นปัจจัยใจหนึ่งในชีวิตของ นักกีฬาเป็นผู้มีอิทธิพลกับนักกีฬามากที่สุด ผู้ฝึกสอนต้องมีความเชี่ยวชาญ ความรู้และประสบการณ์สำหรับการพัฒนาทักษะความสามารถและตอบสนองต่อความต้องการของนักกีฬา และส่งเสริม แรงบันดาลใจให้นักกีฬาเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถทั้งในการฝึกซ้อมและแข่งขันกีฬาเพื่อบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวได้ว่า แรงบันดาลใจของนักกีฬาส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากผู้ฝึกสอนซึ่งนับเป็นแรงจูงใจภายนอกที่คอยกระตุ้นให้กำลังใจและอีกนัยหนึ่งนักกีฬาเองก็ต้องมีความฝันหรือแรงบันดาลใจในการคว้าชัยชนะจากการแข่งขันซึ่งเป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้นักกีฬายึดมั่นในจุดหมายและเป็นพลังนำไปสู่ความสำเร็จ ผู้ที่มีความหวังสูงจะมีพลัง ในการทำให้ตนมีสุขภาพร่างกายที่ดีขึ้น ทั้งในแง่ของการป้องกัน รักษา และสร้างเสริมสุขภาพของตน (Snyder et al., 2002)

“โปโลน้ำ” เป็นกีฬาทางน้ำประเภททีม ทีมหนึ่งประกอบด้วยผู้เล่น 6 คน และผู้รักษาประตูอีก 1 คน ผู้แข่งขันต้องพยายามทำคะแนนจากฝ่ายตรงข้ามให้มากที่สุด การเล่นจะมีองค์ประกอบทั้งการว่ายน้ำ ผู้เล่นจะโยนลูกบอลเข้าไปทำประตูในฝ่ายตรงกันข้าม กีฬาประเภทนี้อาจจะไม่เป็นที่รู้จักมากนักในหมู่คนไทย แต่กีฬาประเภทนี้ก็ทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทยมาอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างการแข่งขันมหกรรมกีฬาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือซีเกมส์ 2 ครั้งล่าสุดที่ผ่านมากีฬาโปโลน้ำสามารถคว้าเหรียญทองแดงมาได้ถึง 2 ครั้ง จนมาถึงขณะนี้ มหกรรมกีฬาดังกล่าวกำลังจะเริ่มขึ้นอีกครั้ง ณ เมืองกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย มาเลเซียเป็นประเทศที่ผิดหวังไม่ได้รับเหรียญรางวัลจากกีฬาโปโลน้ำมาแล้วถึง 2 ครั้ง สำหรับการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ที่กำลังจะเกิดขึ้นเป็นการได้เปรียบมากสำหรับมาเลเซียในการที่จะได้รับเหรียญรางวัล ดังนั้นกีฬาโปโลน้ำของประเทศไทยในสภาพที่มีทรัพยากรนักกีฬาจำกัดพร้อมด้วยคู่แข่งตัวฉกาจเป็นเจ้าภาพในการจัดการแข่งขัน ประเทศไทยจึงต้องเตรียมพร้อมอย่างหนักสำหรับการสู้ศึกครั้งนี้นักกีฬาจะต้องมีความแข็งแกร่งทั้งร่างกายและจิตใจ แรงบันดาลใจในการฝึกซ้อมและการแข่งขันจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการป้องกันตำแหน่งเพื่อรักษาเหรียญรางวัลหรือจะพัฒนาก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำด้านกีฬาโปโลน้ำในภูมิภาคนี้

ความเข้มแข็งทางจิตใจ คือ การควบคุมสภาวะทางความคิด ซึ่งจะมีอยู่ในนักกีฬาทุกคนเป็นสภาวะทางกายภาพและการกระตุ้นทางจิตวิทยา ซึ่งอารมณ์ที่แสดงออกจากการเล่นกีฬาบางอารมณ์จะแสดงออกให้เห็นถึงพรสวรรค์และทักษะในตัวของนักกีฬาที่มีอยู่อย่างมีพลังและเป็นอิสระ ซึ่งจะเกิดมาจากความท้าทาย พลังขับ ความเชื่อมั่น การค้นหาการต่อสู้พลังงาน การยืนหยัดและความสนุกสนาน ส่วนความรู้สึกอ่อนล้า หมดหนทาง ไม่มั่นคง พลังต่ำ อ่อนแอ กลัว และสับสน เป็นสิ่งที่ทำให้ไม่สามารถแสดงพลังออกมาได้ สำหรับกีฬาประเภททีมอย่างกีฬาโปโลน้ำ แรงบันดาลใจนี้ไม่สามารถทำสำเร็จได้เพียงคนเดียว เพราะกีฬาประเภทนี้เป็นกีฬาที่มีการปะทะกันอย่างรุนแรงไม่ว่าจะเป็นบนผิวน้ำหรือใต้น้ำ เพราะฉะนั้นนักกีฬาจะต้องมี “ขันติ” ขันติ คือ ความอดกลั้นต่อสิ่งที่เข้ายั่วยุทำให้เราเกิดโทสะ และอีกสิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยสำหรับการเล่นกีฬาประเภทนี้คือ “สติ” สติจะเป็นสิ่งที่กำหนดทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการฝึกซ้อมหรือการแข่งขัน

เนื่องจากเราต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เราคาดไม่ถึงได้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะเป็นการยั่วยุจากฝ่ายตรงข้าม การตัดสินอย่างไม่เป็นธรรมจากกรรมการ การผิดพลาดจากการกระทำของเราหรือเพื่อนร่วมทีม และผลลัพธ์ของการแข่งขันไม่ว่าจะเป็นแพ้หรือชนะเราควรมีสติจัดการกับจิตใจของเราในขณะนั้น หากเราชนะการแข่งขันคงมิใช่เรื่องยากสำหรับการจัดการกับจิตใจเพราะเราคงต่างมีความสุขหัวเราะกันสนุกสนาน แต่หากผลการแข่งขันกลับกันหากเราได้รับซึ่งความพ่ายแพ้มันเป็นสิ่งที่ไม่ง่ายสำหรับการจัดการกับจิตใจของตนเองและผู้อื่นดังนั้นแรงจูงใจภายในของนักกีฬาจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้นักกีฬาประเภททีมสามารถเดินไปในจุดหมายเดียวกันโดยไม่หันหลังออกจากทีมเมื่อไม่ประสบความสำเร็จ

จากปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทยในฐานะผู้วิจัยได้รับโอกาสเป็นตัวแทนนักกีฬาประเภทนี้ ได้สังเกตเห็นว่าการที่กีฬาโปโลน้ำยังไม่สามารถมุ่งสู่จุดหมายได้สำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาเรื่องการขาดแรงบันดาลใจ ซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมของนักกีฬาในทีมไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการฝึกซ้อม ระเบียบวินัยระหว่างการซ้อม ความมุ่งมั่น แรงบันดาลใจระหว่างการแข่งขันสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรได้รับการแก้ไขทำอย่างไรให้นักกีฬาสามารถจดจ่อในเป้าหมายส่วนตัวและเป้าหมายทีมให้เป็นหนึ่งเดียว สอดคล้องกับการให้ความหมายของซไนเดอร์ (Snyder, 1995)ที่ว่า “ความหวังเป็นกระบวนการของความคิดที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายของบุคคลหรือเป็นชุดของความคิดที่รับรู้ถึงความสำเร็จ” ทั้งนี้เพราะนักกีฬาโปโลน้ำซึ่งเป็นกีฬาประเภททีมจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนต้องรวมแรงรวมใจ สามัคคีกัน มีความพยายามขยันหมั่นเพียรในการฝึกซ้อมและ การวางแผนที่ดี เพื่อนำทีมไปสู่จุดหมายและมีสันติสุขในการเล่นกีฬาอย่างเต็มทีและไม่ว่าจะแพ้หรือชนะก็สามารถนำประสบการณ์เหล่านั้นมาพัฒนาตนเองและทีมให้ดียิ่งขึ้น การทำให้เกิดความชอบในงาน เพียรพยายามที่จะทำให้งานนั้นสำเร็จ มีความมุ่งมั่นจดจ่อในงานนั้น และมีการพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบในงานนั้นให้ดียิ่งขึ้นเป็นพุทธสันติวิธีหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 (Thai Tipitaka 11/306/277) ซึ่งเป็นแรงจูงใจในทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีงาม (P.A. Payutto, 2015)

ผู้วิจัยเห็นว่า อิทธิบาท 4 หรือแรงจูงใจตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถนำมาใช้จัดการในการเล่นกีฬาและการแข่งขันกีฬาได้เป็นอย่างดี เพราะทำให้เรามีสติสามารถจัดการกับจิตใจของเราไม่ว่าผลการแข่งขันจะแพ้หรือชนะ ก็สามารถทำให้จิตใจนักกีฬามีความวิริยะ อุตสาหะอย่างต่อเนื่อง และสามารถมีความสุขได้เพราะผ่านการลงมือทำอย่างเต็มความสามารถ ความสามัคคีในทีมเป็นพลังใจ ไม่ต้องมีการว่ากล่าวกันแต่จะช่วยให้ทีมพัฒนาขึ้นโดยความร่วมมืออันเกิดจากแรงบันดาลร่วมกันของทีม กล่าวได้ว่า อิทธิบาท 4 เป็นพุทธสันติวิธีที่เป็นดังน้ำหล่อเลี้ยงจิตใจของนักกีฬาให้เอาชนะปัญหาและอุปสรรคได้อย่างดี มีทั้งเรื่องที่เห็นด้วยและเรื่องที่ไม่เห็นด้วย เรื่องที่เห็นด้วยก็ยอมรับกันไป บางเรื่องอาจจะเห็นด้วยในภาพรวมหรือเรื่องหลักแต่รายละเอียดก็จะมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ เรื่องที่ไม่เห็นด้วยก็วิพากษ์วิจารณ์หรือยืนยันกันไป (P.A. Payutto, 1989)

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการมุ่งมั่นพัฒนาตนเองของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย นอกจากเรื่องแรงจูงใจภายในอันเนื่องจากปัญหาหลักๆ ของกีฬาประเภทนี้คือความไม่แพร่หลาย ความไม่เป็นที่นิยม เนื่องด้วยกีฬานี้ต้องใช้หลายทักษะในการเล่นถึงจะมีประสิทธิภาพที่ดี จึงทำให้มีทรัพยากรนักกีฬาในกีฬาโปโลน้ำน้อยมากเมื่อเทียบกับประเทศต่างๆ ที่เราต้องทำการแข่งขันด้วย สำหรับนักกีฬาดาวรุ่งชุดใหม่ที่กำลังจะขึ้นมาทดแทนชุดเก่านั้นมักคิดว่าตนนั้นทำไม่ได้ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยควรหาแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่นักกีฬาเหล่านั้น ควรเสริมสร้างให้นักกีฬาเหล่านั้นมีหลักพุทธสันติวิธีสร้างแรงบันดาลใจที่อยู่ในจิตใจซึ่งเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทของปัญหา สาเหตุ อุปสรรค และแรงบันดาลใจของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย
2. เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท 4ในการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและนำเสนอแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์มี 2 กลุ่ม 1) กลุ่มผู้ฝึกสอน จำนวน 2 คน และกลุ่มนักกีฬา จำนวน 7 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้านและสมบูรณ์มากที่สุด คณะผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เอกสารการประชุม รายงานวิเคราะห์ บทความ วิทยานิพนธ์และสิ่งพิมพ์ต่างๆ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตุการณ์อย่างมีส่วนร่วม จากกลุ่มผู้ฝึกสอนและกลุ่มนักกีฬา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยดูความสมบูรณ์ของข้อมูลนั้น โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive and analytic Study) โดยการนำข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์แยกประเภทหาข้อสรุป แล้วเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย สำหรับการสร้างข้อสรุปผลการวิจัยตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า กีฬาโปโลน้ำ เป็นกีฬาประเภทเดียวที่ทำการแข่งขันในน้ำโดยใช้ลูกบอลเป็นอุปกรณ์ในการแข่งขัน มีทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการแบ่งตำแหน่งหน้าที่ชัดเจนตามความถนัดของแต่ละบุคคล เริ่มมีการแข่งขันในประเทศไทยเมื่อ 20 ปีที่แล้ว แต่ยังไม่แพร่หลายนัก กีฬาโปโลน้ำ นอกจากจะช่วยส่งเสริมสมรรถภาพทางร่างกายแล้ว ยังช่วยส่งเสริมการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นทีม สร้างเสริมมิตรภาพและความสมัครสมานสามัคคี นอกจากนี้กีฬาโปโลน้ำยังสร้างเสริมความมีน้ำใจนักกีฬา ให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งนี้สำหรับกีฬาโปโลน้ำในประเทศไทยเริ่มจากการมีทีมนักกีฬาทีมชาย จนพัฒนามีนักกีฬาทีมหญิงใน 4 - 5 ปีที่ผ่านมา นักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทยทั้งชายและหญิงต่างก็สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามผลการแข่งขันสำหรับมุมมองนักกีฬาเองก็ถือว่าประเทศไทยยังไม่ประสบความสำเร็จเป็นที่พอใจ เหตุหนึ่งที่ทำให้กีฬาโปโลน้ำประเทศไทยยังไม่สามารถนำทีมประเทศไทยสู่การเป็นแชมป์ในระดับสากลโลก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแรงบันดาลใจของนักกีฬาในทีมยังไม่มากพอและเป็นหนึ่งเดียวกัน

เหตุที่มาเป็นนักกีฬาโปโลน้ำ เป้าหมายแรกที่มาเป็นนักกีฬา นักกีฬามีเป้าหมายเพื่อตนเองแสดงให้เห็นว่านักกีฬาส่วนใหญ่ที่มาเป็นนักกีฬาทีมชาติ ก็เพราะต้องการตอบสนองเป้าหมายชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Khemsiri (2015) พบว่า มาเป็นเพราะมองเห็นโอกาสที่ได้รับจากการเป็นนักกีฬาทีมชาติ บางท่านก็มองว่าสามารถเป็นทางผ่านเข้าเรียนในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงในฐานะโควต้านักกีฬา (Thitirat, 2018) บางท่านก็มาเป็นเพราะความชอบในกีฬานักกีฬาต่างมีจุดหมายที่นำพาทีมไปสู่การแข่งขันในระดับที่สูงขึ้น (Waritttha, 2018) สำหรับนักกีฬาชายจะมีจุดหมายในระดับที่มองเป้าตามหน้าที่แข่งขันของตนเอง ในขณะที่นักกีฬาหญิงมีพลังและเป้าหมายของการเป็นนักกีฬาทีมชาติที่เข้มแข็งเปี่ยมด้วยพลัง

ประเด็นที่ 1 สภาพปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับกีฬาโปโลน้ำ สามารถสรุปได้ ดังนี้

จากผลการศึกษาของ Wanjak (2018) พบว่า ในประเทศไทยกีฬาโปโลน้ำยังไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร และยังไม่เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ส่งผลให้มีนักกีฬาน้อยเพราะไม่เป็นที่นิยมแพร่หลายทำให้

การแข่งขันภายในทีมจำกัด ไม่มีทักษะใหม่ๆ ส่งผลให้มาตรฐานในทีมต่ำกว่ากำหนด อีกทั้งผลการศึกษาของ Nirawan (2018) พบว่านักกีฬาเองไม่มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมทีม ผู้นำขาดความมั่นใจในตนเองทำให้ทีมเกิดความเข้าใจผิดบ่อยครั้งทำให้นักกีฬาบางคนเกิดความท้อถอย เลิกเล่นกีฬาไปในที่สุด

ปัญหาที่พบถัดมามีผู้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันได้แก่ Khemsiri (2018), Thitirat (2018), Supakorn (2018) และ Noppawich (2018) พบว่า เวลาในการฝึกซ้อมไม่สอดรับกับวิถีดำเนินชีวิต เนื่องจากนักกีฬาโปโลน้ำส่วนใหญ่ยังอยู่ระหว่างการศึกษา จึงทำให้เกิดปัญหาด้านการแบ่งเวลาให้กับการเรียนและการฝึกซ้อม สถาบันการศึกษาจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับกีฬาชนิดนี้ นักกีฬาจึงไม่สามารถแบ่งเวลาให้กับการฝึกซ้อม ฝึกฝนได้อย่างจริงจัง รวมไปถึงครอบครัวไม่สนับสนุนการเล่นกีฬาควบคู่ไปกับการศึกษา

นอกจากนี้ ยังขาดโอกาสในการให้นักกีฬาตัดสินปัญหาด้วยตนเอง เนื่องจากผู้ฝึกสอนไม่เปิดโอกาสให้นักกีฬาเข้าร่วมการแข่งขัน อีกทั้งผลการศึกษาจาก Danielle (2018) พบว่า ตัวนักกีฬาเองขาดระเบียบวินัยการซ้อมปัญหาดังกล่าวถือเป็นปัญหาหลักที่ทำให้นักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทยยังไม่ประสบความสำเร็จ

กล่าวได้ว่า ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นกับนักกีฬาส่วนหนึ่งมาจากนักกีฬาขาดแรงบันดาลใจและการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีเส้นทางสู่เป้าหมายในทีมไม่ชัดเจนนักกีฬาขาดความสามารถ ขาดความมุ่งมั่น ขาดความพยายาม ความขยันหมั่นเพียรในการฝึกซ้อม ขาดความอดทนอดกลั้น ขาดระเบียบวินัย ประมาทในการฝึกซ้อมเนื่องจากมีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง อีกทั้งครอบครัวไม่สนับสนุนการเล่นกีฬาควบคู่ไปกับการศึกษา

ประเด็นที่ 2 พุทธสันติวิธีสร้างแรงบันดาลใจในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

หลักอิทธิบาท 4 เป็นพุทธสันติวิธีที่สามารถนำมาใช้ในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทยได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬาแล้ว ยังส่งผลให้กีฬาโปโลน้ำประสบความสำเร็จได้ ดังนี้

ฉันทะ (ความพอใจ) : การสร้างความพอใจให้กับนักกีฬา ถือเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำกีฬาโปโลน้ำไปสู่ความสำเร็จ กล่าวคือ การทำให้นักกีฬาเกิดความยินดี พอใจ เต็มใจ ที่จะทำสิ่งนั้นด้วยใจรักและต้องการทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ มีความพึงพอใจในผลงานของตนและเพื่อนร่วมทีม ในส่วนของผู้ฝึกสอน ควรสร้างความพึงพอใจในความสามารถให้กับตัวนักกีฬา หมั่นสังเกตนักกีฬาว่ามีความพึงพอใจในการฝึกซ้อมมากน้อยเพียงใจ เสริมสร้างความมั่นใจ เสริมกำลังใจในการแข่งขัน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในวงการกีฬา สร้างแรงบันดาลใจจากเป้าหมายที่นักกีฬาแต่ละคนตั้งไว้ ร่วมกันปลูกฝังค่านิยมและมุมมองเพื่อประเทศชาติ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตน

วิริยะ (ความเพียร): บันไดขั้นที่ 2 ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ หากมีการปลูกฉันทะขึ้นในใจของแต่ละบุคคลแล้วนั้น ฉันทะจะเป็นตัวหนุนให้เกิดวิริยะขึ้นได้โดยง่าย เพราะฉะนั้น จึงต้องปลูกฉันทะตลอดเวลา หากนักกีฬามีความเพียรพยายาม ความอุตสาหะ และมานะบากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด

ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบากต่างๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย และต้องเอาชนะให้สำเร็จ หากนักกีฬามีความเพียรพยายาม ความขยัน ยึดกฎกติกาเป็นนิจ ไม่ว่าการฝึกซ้อม หรือการแข่งขันก็จะสำเร็จโดยง่าย

จิตตะ (การเอาใจใส่): การเอาใจใส่ สนใจและให้ใจจดจ่ออยู่กับอยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ และทำงานด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ ผู้ฝึกสอนควรตั้งเป้าหมายให้กับนักกีฬา เพื่อให้นักกีฬามีความมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการฝึกซ้อม หลังจากทุกคนรู้เป้าหมายตรงกันแล้ว นักกีฬาจะเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการซ้อม แต่นักกีฬาแต่ละคนมีความมุ่งมั่นไม่เท่ากันบางทีเราอาจจะต้องใช้เสียงของนักกีฬาด้วยกันเองในการกระตุ้นสิ่งเหล่านั้นให้เพิ่มขึ้นมา เช่น เวลาที่นักกีฬาเกิดความท้อ เบื่อหน่าย จะต้องมีนักกีฬาอีกกลุ่มคอยรับฟังปัญหา ปลอบโยน คอยให้กำลังใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับคนในทีม

วิมังสา (การไตร่ตรอง): การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้นๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอผู้ฝึกสอนควรจัดให้มีการประชุมกันเองภายในทีมบ่อยครั้ง เพื่อนักกีฬาจะรับรู้เรื่องราวและปัญหาของกันและกัน ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้น รวมไปถึงควรมีการแบ่งปันประสบการณ์ทั้งการฝึกซ้อม การแข่งขันให้กับนักกีฬารุ่นใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ได้ทราบถึงปัญหาและนำเป็นแบบอย่างต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในทีมอีกด้วย

กล่าวได้ว่าหลักพุทธสันติวิธีที่เป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจให้นักกีฬาโปโลน้ำตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักการชัดเจนและเข้าถึงเนื้อหาได้ดีที่สุด หลักอิทธิบาท 4 ประกอบไปด้วย (1) ฉันทะ ความพอใจ (2) วิริยะ ความเพียร (3) จิตตะ การเอาใจใส่ (4) วิมังสา การไตร่ตรอง หลักอิทธิบาท 4 นี้ ถือเป็นบันไดในแต่ละขั้นที่นำพานักกีฬาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ประเด็นที่ 3 แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กีฬาโปโลน้ำเป็นกีฬาที่ยังไม่ได้รับความนิยมแพร่หลายในประเทศไทย ประชาชนโดยทั่วไปยังไม่รู้จักกีฬาชนิดนี้ จึงก่อให้เกิดปัญหาโดยแบ่งเป็นปัญหาภายนอก เช่น จำนวนนักกีฬาที่มีจำกัด ไม่ได้รับการสนับสนุนจากสมาคมต่างๆ และจากครอบครัว เป็นต้น และปัญหาภายใน เช่น นักกีฬายังขาดความรู้ความเข้าใจในกีฬา ขาดความเพียรพยายาม ความอดทน ไม่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักกีฬาด้วยกัน เส้นทางไปสู่เป้าหมายไม่ชัดเจนจากการไม่ได้รับโอกาสในการแข่งขัน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้หากไม่ได้รับการแก้ไข จะทำให้นักกีฬาเกิดความท้อถอย และเลิกเล่นไปในที่สุด ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นกับนักกีฬาโปโลน้ำ เพื่อหามูลเหตุ ที่มาของปัญหาและหาแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งแนวทางที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้คือ การสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธสันติวิธี คือ **ฉันทะ** สร้างความพอใจเสริมสร้างความมั่นใจ เสริม

กำลังใจในการแข่งขันให้กับนักกีฬาสร้างค่านิยมก้าวต่อไปที่ท้าทาย มีการสั่งสอนนักกีฬารุ่นน้องเพื่อเพิ่มความสัมพันธ์ภายในทีม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามกับนักกีฬารุ่นน้อง นักกีฬารุ่นใหม่ได้รับการปลูกฝังค่านิยมและมุมมองเพื่อประเทศชาติและส่วนรวมว่าการที่เราเป็นนักกีฬาต้องมองผลประโยชน์ของส่วนรวมก่อนผลประโยชน์ส่วนตน จากนักกีฬายุคก่อน สร้างแนวคิดที่ว่าการที่ได้เป็นตัวแทนของประเทศไปแข่งขันกีฬาระดับนานาชาติ เป็นเกียรติยศแก่ตนเองและครอบครัว**วิริยะ** ผู้ฝึกสอนสร้างความเพียร พยายามให้กับนักกีฬา นักกีฬารุ่นเก่ามีความเพียรพยายามเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ ควรมีความอดทน และพยายามในการที่จะสั่งสอนหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามสู่นักกีฬารุ่นน้อง พร้อมกับเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักกีฬารุ่นหลังได้เห็นถึงความสำคัญของระเบียบวินัย ความอดทน ความพยายาม และความขยันหมั่นเพียร มีกฎกติการ่วมกันอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ นักกีฬาจะต้องอยู่ในกฎระเบียบที่วางไว้อย่างเคร่งครัด รวมถึงความพยายาม ขยันหมั่นเพียร เพื่อที่จะขึ้นมาเป็นกำลังหลักของตัวแทนทีมชาติไทยในอนาคต **จิตตะ** ความเอาใจใส่ ผู้ฝึกสอนควรตั้งเป้าหมายให้กับนักกีฬา เพื่อให้นักกีฬามีความมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการฝึกซ้อม หลังจากทุกคนรู้เป้าหมายตรงกันแล้ว นักกีฬาจะเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการซ้อม แต่นักกีฬาแต่ละคนมีความมุ่งมั่นไม่เท่ากันบางทีเราอาจจะต้องใช้เสียงของนักกีฬาด้วยกันเองในการกระตุ้นสิ่งเหล่านั้นให้เพิ่มขึ้นมา เช่น เวลาที่นักกีฬาเกิดความท้อ เบื่อหน่าย จะต้องมีนักกีฬาอีกกลุ่มคอยรับฟังปัญหา ปลอบโยน คอยให้กำลังใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้กับคนในทีม **วิมังสา** ความไตร่ตรอง ผู้ฝึกสอนควรจัดให้มีการประชุมกันเองภายในทีมบ่อยครั้ง เพื่อนักกีฬาจะรับรู้เรื่องราวและปัญหาของกันและกัน ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้น รวมไปถึงควรมีการแบ่งปันประสบการณ์ทั้งการฝึกซ้อม การแข่งขันให้กับคลื่นลูกใหม่สม่ำเสมอ เพื่อให้คลื่นลูกใหม่ได้ทราบถึงปัญหาและนำเป็นแบบอย่างต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในทีมอีกด้วย

อภิปรายผล

การศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย ผู้วิจัยได้สรุปแนวทางการสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬาไว้ ดังนี้

ในปัจจุบัน กลุ่มผู้ฝึกสอน ได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการสอนตลอดเวลา เพื่อให้เข้ากับนักกีฬาแต่ละคนให้มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการที่นักกีฬาทีมหญิงขาดความเข้าใจในตัวกีฬา จึงต้องมีการฝึกฝนในด้านนั้นๆ จนนักกีฬาเกิดความเข้าใจ และพอใจในผลงานของตนเองในระดับหนึ่ง สำหรับนักกีฬาทีมชาย ทางผู้ฝึกสอนเล็งเห็นถึงปัญหาในด้านของการขาดระเบียบวินัย ไม่ตรงต่อเวลา จึงได้กำหนดมาตรการต่างๆ ในการควบคุมดูแลนักกีฬา และพยายามในการชักนำนักกีฬากลับมาสู่กฎกติกาสากลที่กำหนดขึ้น หากไม่มีการเปลี่ยนแปลง ก็จะมีบทลงโทษในลำดับถัดไป เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับนักกีฬาท่านอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ผู้ฝึกสอนยังมีการนำผลการแข่งขันมาวิเคราะห์ ไตร่ตรองถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของนักกีฬา และปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในข้อ “วิมังสา คือ การไตร่ตรอง” ในส่วนของนักกีฬาจะ

เห็นได้ว่านักกีฬาเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ มีการปรึกษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันมากขึ้น จากการที่ได้แลกเปลี่ยนหมุนเวียนห้องพักตามคำแนะนำของผู้ฝึกสอน นักกีฬามีความพยายามมากขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตนเองตั้งไว้ อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างให้นักกีฬารุ่นใหม่ประพฤติปฏิบัติตาม สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในข้อ “วิริยะ คือ ความเพียร”

นอกจากนี้ นักกีฬาโปโลน้ำ ได้กำหนดเป้าหมายขึ้น และพยายามก้าวไปสู่เป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ จะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ว่า นักกีฬาส่วนหนึ่งสามารถก้าวขึ้นไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว และมีการตั้งเป้าหมายใหม่ขึ้นไป ซึ่งนักกีฬามีความพอใจในระดับที่ดี สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในข้อ “ฉันทะ คือ ความพอใจ”อีกทั้ง ในการแข่งขันที่ผ่านมารวมไปถึงการฝึกซ้อม จะเห็นได้ว่า จากเป้าหมายที่นักกีฬาตั้งไว้ การจะไปสู่เป้าหมายที่นักกีฬาตั้งไว้ได้ จะต้องมีความมุ่งมั่น ความเอาใจใส่ในการฝึกซ้อม ในการแข่งขันแต่ละครั้ง นักกีฬามีความตั้งใจ มีสมาธิ มุ่งทำตามหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ ซึ่งสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ในข้อ “จิตตะ คือ ความเอาใจใส่” อาจกล่าวได้ว่า สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากนักกีฬาขาดแรงบันดาลใจ หรือมีเป้าหมายไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถก้าวไปยังเส้นทางสู่ความสำเร็จได้ และที่เป็นส่วนสำคัญผู้ฝึกสอนและนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทยได้นำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจ ทำให้นักกีฬามีความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีเป้าหมายที่ชัดเจน สร้างแรงบันดาลใจให้ตนเองและปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้กับนักกีฬารุ่นใหม่ได้ปฏิบัติตามต่อไป

สรุป

แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักพุทธสันติวิธีของนักกีฬาโปโลน้ำทีมชาติไทย เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนกระบวนการสอนตลอดเวลา เพื่อให้เข้ากับนักกีฬาแต่ละคนให้มากที่สุด นอกจากนี้ ผู้ฝึกสอนยังมีการนำผลการแข่งขันมาวิเคราะห์ ไตร่ตรองถึงจุดแข็ง จุดอ่อนของนักกีฬา และปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ตลอดจนกลุ่มนักกีฬาโปโลน้ำ ได้กำหนดเป้าหมายขึ้น และพยายามก้าวไปสู่เป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ ในการแข่งขันที่ผ่านมารวมไปถึงการฝึกซ้อม จะเห็นได้ว่า นักกีฬามีความมุ่งมั่น ความเอาใจใส่ในการฝึกซ้อม ในการแข่งขันแต่ละครั้ง นักกีฬามีความตั้งใจ มีสมาธิ มุ่งทำตามหน้าที่ของตนเองอย่างสุดความสามารถ แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากนักกีฬาขาดแรงบันดาลใจ หรือมีเป้าหมายไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถก้าวไปยังเส้นทางสู่ความสำเร็จได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผู้ฝึกสอนและนักกีฬามีการตั้งเป้าหมายให้กับตนเองเป็นที่ชัดเจน มีหลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในอาชีพของตน ผู้วิจัยเสนอแนะสำหรับผู้ฝึกสอน ให้มีการสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักกีฬา นำหลักอิทธิบาท 4

มาปรับใช้ในการฝึกสอนนักกีฬา สำหรับนักกีฬา ควรมีหลักอิทธิบาท 4 อยู่ตลอดเวลา วิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม นอกจากนี้ ยังเป็นแบบอย่างในการสร้างค่านิยม จิตสำนึกให้กับนักกีฬาหรือเยาวชนที่สนใจต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาการนำหลักอิทธิบาท 4 มาปรับใช้กับนักกีฬาโปโลน้ำ และเป็นแนวทางสำหรับนักกีฬาอาชีพอื่นๆ พร้อมทั้งมีการประเมินผลหลังจากการปรับใช้ว่าไปในด้านใด อย่างไร

2) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบก่อนและหลังนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

3) นำรูปแบบที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนาการกีฬาให้นักกีฬาสามารถนำหลัก“อิทธิบาท 4”ไปใช้เป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง พัฒนานักกีฬารุ่นอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นต้นแบบให้กับนักกีฬารุ่นใหม่ๆ และนักกีฬาในอาชีพอื่นๆ ได้นำไปปรับใช้ และปฏิบัติต่อไป

References

Danielle, C. (2018). Athlete. *Interview*. January 15.

Khemsiri, S. (2018). Goal Keeper. *Interview*. January 12.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Nirawan, C. (2018). Athlete. *Interview*. January 12.

Noppawich, S. (2018). Athlete. *Interview*. January 14.

P.A. Payutto. (1989). *Buddhism and Thai society.* Bangkok: Komol-Keemthong Foundations.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

Snyder, C. R. (1995). Conceptualizing, measuring and nurturing hope. *Journal of Counseling & Development*, 73, 355-360

Snyder, C. R. et al. (2002). *Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press.

Supakorn, K. (2018). Athlete. *Interview*. January 14.

Thitirat, S. (2018). Athlete. *Interview*. January 13.

WanJak, S. (2018). Goal Keeper. *Interview*. January 11

Warittha, S. (2018). Athlete. *Interview*. January 12.

แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค

The Concept of the Majjhimãpatipadã (the Middle way) as a Solutionto the indulgences in Sensual Pleasures andSelf-mortification

กิติมา ลิ้มประเสริฐ
KitimaLimprasert
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand.
E-mail: kitima.siam@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร 1) เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา 2) เพื่อเป็นการศึกษาแนวคิดกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคและ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคผลวิจัยพบว่า

แนวคิดมัชฌิมาปฏิปทา เป็นการปฏิบัติทางสายกลางประกอบด้วยมรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นหนทางสายเดียวที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์ เป็นอิสระจากทุกข์ทั้งปวง โดยองค์ธรรม คือ ปัญญา มีสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ แล้วแสดงออกเป็นพฤติกรรม ได้แก่ สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และสัมมาวาจา มีสัมมาวายามะ เป็นแรงเคลื่อนผลักดันให้มีสัมมาสติ และสัมมาสมาธิ

แนวคิดกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตถิลมถานุโยค เป็นข้อปฏิบัติวิธีการดำเนินชีวิตที่สุดโต่ง 2 ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข ดำเนินชีวิตแบบย่อหย่อนเกินไปและอัตตกิลมถานุโยค การประกอบความลำบากให้ตนเองการบีบคั้นทรมานตน

แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค มัชฌิมาปฏิปทาเป็นข้อปฏิบัติสายกลาง คือ ไม่เข้าใกล้ที่สุดโต่งทั้ง 2 และเป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 ได้ เพราะสัมมาทิฏฐิทำให้เห็นโทษของที่สุดโต่ง จากนั้นจึงกลั่นกรองเป็นการคิดวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การฝึกจิตที่จะทำให้มีพลังเข้มแข็ง หากปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน ย่อมจะประสบความสำเร็จในชีวิต ทั้งทางโลกและทางธรรม

คำสำคัญ: มัชฌิมาปฏิปทา; กามสุขัลลิกานุโยค; อัตตกิลมถานุโยค

Abstract

The objectives of this dissertation entitled 'The Concept of the Majjhimāpatipadā as a Solution to the Indulgence and Self-mortification' are: 1) to study the concept of Majjhimāpatipadā, 2) to study the concept of and self-mortification, and 3) to contribute the concept of Majjhimāpatipadā as a solution to indulgence and self-mortification. This research is qualitative research which bases on document review. In the documentary research, Tipitaka as primary source, commentaries and sub-commentaries as secondary source, literary works including relevant researches were studied. On the other hand, in-depth interview of both six Buddhist scholar monks and two experts were also made. The content analysis was done in order to synthesize new body of knowledge.

As the result, Majjhimāpatipadā basically means the middle path for practice comprising of eightfold path. It is strongly believed that this is the only way leading to the required wisdom. If one properly follows this path, one's mind can be completely purified and reaches the total destruction of all suffering. In this matter, wisdom is regarded as a centre of virtue following by right view and right thought as the leader, right action and right livelihood one physically behaves, right speech and right effort one verbally expresses leading to right mindfulness and concentration respectively.

As regards the concept of self-indulgence and self-mortification,These are two extreme ways to live: the extreme of sensual indulgence or extreme hedonism and the extreme of self-mortification or extreme asceticism. The eightfold component given by the Buddha was found in the first sermon; Dhammacakkappavattanasutta Sutta. This Sutta is mainly was mentioned as middle way remaining from both extreme ways.

Keywords: Majjhimāpatipadā; self-indulgence; self-mortification; solution

บทนำ

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามีมากมายถึง 84,000 ธรรมขันธ์ บรรจุไว้ในคัมภีร์พระไตร-ปิฎก โดยจำแนกออกเป็น 3 คัมภีร์ คือ พระวินัยปิฎก 21,000 พระสุตตันตปิฎก 21,000 และพระอภิธรรม 42,000 พระธรรมขันธ์ โดย พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์หมวดพระวินัย คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติความเป็นอยู่ ฯลฯ พระสุตตันตปิฎก เป็นคัมภีร์หมวดพระสูตร คือ พระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมต่างๆ และพระอภิธรรม เป็นคัมภีร์หมวดพระอภิธรรม คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วนๆ สำหรับงานวิจัยนี้ จะขอกล่าวถึงพระสูตรที่มีความสำคัญยิ่งพระสูตรหนึ่ง เป็นพระสูตรบทแรกในพระพุทธศาสนาที่มีชื่อว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกมีเนื้อหาครอบคลุมการปฏิบัติธรรมไว้อย่างครบถ้วน พระสูตรนี้จึงเป็นการประกาศคำสอนแนวใหม่ ที่ขัดแย้งกับคำสอนของชาวอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงทดลองปฏิบัติมาแล้วเมื่อทรงออกผนวชใหม่ๆ โดยเหตุที่พระพุทธองค์เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ทรงเบื่อหน่าย ในกามสุขัลลิกานุโยค และเพื่อต้องการแสวงหาหนทางที่จะดับความทุกข์ แสวงหาความสุขที่แท้จริง จึงทรงเสด็จออกจากพระราชวังในตอนกลางคืน เพื่อออกผนวชถือเพศเป็นบรรพชิต ขณะนั้นพระองค์มีพระชนมายุเพียง 29 พรรษา เป็นวัยที่คนทั่วไปยังหมกมุ่นอยู่ในกามสุข เสด็จไปสู่สำนักของอาฬารดาบสและอุทกดาบส ศึกษาจนสำเร็จ หรือ เนวสัญญานาสัญญายตนภพ เรียกว่า สมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 ทรงเห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ ต่อมาพระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยวิธีการต่างๆ แต่ก็ยังไม่พบหนทางที่จะพ้นจากทุกข์ได้ จึงทรงปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) ที่สุดในวันเพ็ญเดือน 6 ก็ทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ พบหนทางออกจากทุกข์ ตามพระประสงค์ที่ตั้งพระปณิธานไว้

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงประทับนั่งที่ต้นอชปาลนิโครธ ทรงพิจารณาว่าการบำเพ็ญ ทุกรกิริยาและอัตตกิลมถานุโยคหาประโยชน์มิได้ และการพ้นไปจากการทำทุกรกิริยา เป็นต้นเป็นการพ้นที่ดี พญามารที่คอยเฝ้าดูอยู่ถือโอกาสกล่าวโทษพระพุทธองค์ว่า พระองค์เป็นผู้ย่อหย่อนในการปฏิบัติได้หันเหไปจากหนทางแห่งความบริสุทธิ์แล้วกลับมาอ้างว่าตนเองละกิเลสได้แล้วพระองค์ตรัสตอบว่าการปฏิบัติที่สุดโต่งทั้งหลาย ไม่ใช่ทางที่จะนำไปสู่ความเป็นอมตะ การทรมานตนเป็นสิ่งที่เปล่าประโยชน์ จึงได้เลิกการทรมานตนทุกอย่างและพระองค์ทรงพิจารณาว่าจะแสดงธรรมครั้งแรกแก่ผู้ใดก่อน ทรงทราบด้วยญาณว่าอาฬารดาบสและอุทกดาบสผู้เป็นอาจารย์ได้เสียชีวิตเสียแล้ว จึงทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 คน ซึ่งพักอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน จึงเสด็จไปทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เมื่อจบพระธรรมเทศนาพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและได้รับการอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระสังฆรัตนะเกิดขึ้นครั้งแรกในโลก และครบทั้ง 3 รัตนะ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระสูตรนี้เป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรกของพระพุทธเจ้าที่ทำให้กงล้อแห่งธรรมหมุนไปตราบจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วได้ไปแสดงพระเทศนาเป็นพระสูตรแรก คือ ธัมมจักกัปปวัตตน-สูตร โปรดแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ในเทศนากัณฑ์แรกนั้น ทรงเริ่มต้นด้วย การกล่าวถึงที่สุดโต่ง 2 อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาความสุขจากกามกับ อัตตกิลมถานุโยค การหมกมุ่นกับการทำตัวเองให้ลำบาก จากนั้นทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 นั้น มัชฌิมาปฏิปทา หรือที่เรียกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งทั้งหมดนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสอธิบายว่าเป็นทางทำให้เกิดจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) แล้วทำให้เกิดญาณ (ความรู้แจ้งธรรม) เป็นไปเพื่อการทำกิเลสให้สงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความรู้พร้อม เพื่อนิพพาน (การดับกิเลสออกเสียได้) จากพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 นั้น ซึ่งพระพุทธองค์ไม่เพียงแต่แสดงหรือสอน แต่ทรงปฏิบัติให้เห็นด้วยพระองค์เอง จึงกล้ายืนยันว่า ปฏิปทานี้เป็นทางออกจากที่สุดโต่งทั้ง 2 ได้ และเป็นทางออกให้พระองค์ได้บรรลุ พระปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ

กามสุขัลลิกานุโยค เป็นการหมกมุ่นในกามสุข เห็นเป็นสิ่งที่น่าใคร่ น่าปรารถนา น่ายินดี เปรียบเสมือนรสหวานซึ่งเป็นที่โปรดปรานของสิ่งมีชีวิตทั่วไป มักเรียกว่าเป็นทางสุดโต่งแบบย่อหย่อน

อัตตกิลมถานุโยค เป็นการทรมานตนให้ลำบาก หรือการบำเพ็ญตบะต่างๆ เป็นวิธีการ ข่มกิเลสอย่างหนึ่งโดยการทรมานกาย อันมีแนวคิดจากลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของนักพรตนักบวชในสมัยก่อนพุทธกาล และมีการพัฒนาการมาจากสัสสตทิฏฐิในทิฏฐิ62 ประการตาม ที่ปรากฏใน พรหมชาลสูตรมักเรียกว่าเป็นทางสุดโต่งแบบตึงเครียดครัด

แม้ที่สุดโต่งทั้ง 2 จะไม่เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อได้บรรลุความสุขที่แท้จริง ตามความเข้าใจของคนในสังคมอินเดียโบราณก็ตาม ทว่าในปัจจุบันวิธีปฏิบัตินี้ก็ยังไม่ได้หายไปจากสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะข้อกามสุขัลลิกา-นุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยความสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ) ก็ยังแพร่หลายอยู่ในสังคมปัจจุบัน ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนแสวงหา ความสุขนั้น ที่คิดว่าเป็นความสุขที่แท้อยู่ตลอดเวลาไม่มีที่สิ้นสุด ทำให้ไม่พบทางออกที่จะได้พบความสุขที่แท้จริง (Buddahatasa Bikkhu, 2005)

มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางในศาสนาพุทธ หมายถึง การไม่ยึดถือสุดโต่งของทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตกิลมถานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามในความสบาย พระพุทธเจ้าทรงกำหนดหลักทางสายกลางนี้ไว้ชัดเจน คือ อริยมรรคมีองค์ 8 เมื่อย่นย่อแล้ว เรียก “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา (Phra Dhammapitaka P.A.Pyutto, 1998) ซึ่งหลักพระพุทธศาสนาในทุกระดับมีเรื่องของความพอดี หรือความเป็นสายกลางนี้ ฉะนั้นความเป็นสายกลาง คือ ความพอดีที่จะให้ถึงจุดหมาย และที่จะให้ตรงกับความจริง ไม่ให้ไปสุดโต่ง เอียงสุดทางหนึ่งทางใด เป็นทางออกที่จะไปพบความสุขที่แท้จริง เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสายกลางทั้งหลักทฤษฎี และหลักการปฏิบัติ (มัชฌิมาปฏิปทา) (Wongthanma, 1992)

งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ศึกษาต้องการจะมุ่งหาคำตอบและคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค" ว่าวิธีปฏิบัติสุดโต่งทั้ง 2 นี้ คืออะไร? สุดโต่งอย่างไร? ผลที่เกิดจากการปฏิบัติสุดโต่งเป็นอย่างไร? และมัชฌิมาปฏิปทา วิธีปฏิบัติแบบสายกลางไม่อิงที่สุดโต่งทั้ง 2 เป็นอย่างไร? มีวิธีปฏิบัติอย่างไร? และเป็นทางออกของที่สุดโต่งทั้ง 2 ได้อย่างไร?เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับวงวิชาการในสาขาพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจาก กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยลักษณะเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล โดยศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกอรรถกถา ข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของปัญหาและประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึงข้อมูลที่เกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้ คือวิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่างๆ ข้อความที่เกี่ยวเนื่องอื่นๆในงานวิจัยนี้ ใช้งานที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิจัย

2. วิธีการศึกษา ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เกี่ยวกับประเด็นมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจาก กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคโดยศึกษาจากจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อนำมาวิเคราะห์และทำให้งานวิจัยนี้ชัดเจนขึ้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสาร วารสารหนังสือ และงานวิจัยต่างๆ นั้น มาอธิบายตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลจากตำรา, หนังสือ, บทความทางวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2การจัดทำแบบสอบถาม และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อหาประเด็นยืนยัน และตรวจทานความรู้ที่ได้จากการค้นคว้าเอกสาร

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมประเด็นสำคัญวิเคราะห์เพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 4 สรุปประเด็นสำคัญวิเคราะห์และสังเคราะห์

การสรุปเป็นผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนา (Description) พร้อมประเด็นที่มีเพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ของมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ได้แสดงเพื่อการปฏิบัติให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ทรงแนะให้เดินทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาคือมรรคมีองค์ 8 เป็นไปเพื่อนิพพานและเป็นทางเลือกเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ผู้วิจัยสรุปแนวคิดมัชฌิมาปฏิปทาตามลำดับดังนี้

ความหมายของมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 นี้ เป็นข้อปฏิบัติ วิธีการ วิถีทางดำเนินชีวิตที่เป็นกลางๆ ตามธรรมชาติ สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ พอเหมาะพอดีที่จะให้เกิดผล คือการแก้ปัญหาตามกระบวนการการดับทุกข์ของธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาวะตามที่เป็นจริง เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ซึ่งไม่เอียงเข้าไปหาที่สุดโต่ง 2 อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุข) และอัตตกิลมถานุโยค (การประกอบด้วยความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง) เป็นทางที่มีจุดหมายหรือเป้าหมายที่แน่ชัดซึ่งคือความดับทุกข์ (นิพพาน) โดยมีจุดกำเนิดของมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ที่คำว่า สัมมา (โดยชอบ, ดี) คือ ชอบด้วยการคิด ชอบด้วยการพูด ชอบด้วยการกระทำ ชอบด้วยผลที่เกิดประพฤติปฏิบัติไปแล้วตนเองไม่เดือดร้อน คนอื่นไม่เดือดร้อน สังคมไม่เดือดร้อน ผู้รู้ไม่ติเตียน

องค์ประกอบของมัชฌิมาปฏิปทา คือ เป็นองค์ประกอบทั้ง 8 ของมรรคเรียกว่าขันธ์ หรือธรรมขันธ์ แปลว่าหมวดธรรม หรือกองธรรม มี 3 ขันธ์ หรือ 3 ธรรมขันธ์ กล่าวคือ ศีลขันธ์ สมาธิขันธ์ และปัญญาขันธ์ หรือเรียกง่ายๆว่า ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา คือเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญมากในพุทธปรัชญาเป็นทางปฏิบัติไปสู่ความอริยบุคคล มีจุดมุ่งหมายที่มีความเป็นพระอรหันต์เป็นที่สุด มีความสำคัญโดย (1) เป็นทางแห่งความพอดีหรือความสุข คนเราทุกคนพยายามศึกษาหาความรู้พยายามทำงาน หรือประพฤติปฏิบัติตนต่างๆ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นความหวังแห่งความสำเร็จในชีวิตของตนเอง (2) เป็นเครื่องวัดความเจริญของพระพุทธศาสนา มัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องวัดความเจริญ

ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เพราะว่าถ้าตราบใดก็ตามที่ยังมีผู้ประพฤติปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 (3) เป็นอุดมการณ์ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในพระพุทธศาสนา ในระดับสูงสุดสำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มัชฌิมาปฏิปทาเป็นเครื่องยืนยัน

มัชฌิมาปฏิปทา หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือ อริยมรรค หรือ อริยอัฏฐังคิกมรรค ไม่ว่าจะมีชื่อเรียกว่า หลักธรรมใดก็ตาม แต่เป็นสิ่งที่เหมือนกันคือ การประกอบกันของ มรรคมีองค์ 8 ประการ เป็นทางสายเดียว ทว่ามีส่วนประกอบ 8 อย่าง คือ สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งมั่นชอบ) โดยสัมมาสติทำหน้าที่ควบคุมดูแล มรรคอื่น ทั้งนี้การปฏิบัติสู่จุดหมายจะสำเร็จได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้ง 8 อย่างนั้น ทำหน้าที่คอยเสริมกัน และประสานสอดคล้องพอเหมาะ พอดี ความพอเหมาะ พอดีและตรงเป้าหมายนี้ อาศัยปัญญาที่เห็นชอบหรือรู้เข้าใจถูกต้องช่วยชี้นำให้ มรรคนั้นจึงมีสัมมาทิฐิเป็นองค์ประกอบข้อแรกและเป็นการปฏิบัติพอเหมาะพอดี ที่จะแล่นตรงสู่เป้าหมายคือ ข้อปฏิบัติ วิธีการ วิถีทางดำเนินชีวิตที่เป็นกลางๆ ตามธรรมชาติ สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ พอเหมาะพอดีที่จะให้เกิดผล คือการแก้ปัญหาตามกระบวนการการดับทุกข์ของธรรมชาติ ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสภาวะตามที่เป็นจริงมัชฌิมาปฏิปทา ทำหน้าที่เสมือนเป็นเชือกเส้นใหญ่ที่ประกอบด้วยเชือก 8 เส้น ที่ผูกคล้องคอโคคอยเหนี่ยวรั้ง และคอยผ่อนปรนให้เกิดความยืดหยุ่น ควบคุมด้วยสติ ไม่ให้โคนั้นเดินไปที่อื่นอย่างเพลินเพลิน จนลืมภาระหน้าที่ หรือเป้าหมายที่ต้องการ ที่ต้องเริ่มต้นที่สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นที่ดีที่ถูกต้องแล้ว จะมีความคิดที่ดีตามมา และเมื่อประกอบกันจะเกิดเป็นปัญญาความรู้แจ้งชัด เพื่อเป็นเสมือนแนวคิดแผนที่ที่จะใช้ในการเดินทางหรือปฏิบัติงานต่างๆ ได้ดี สิ่งที่ตามมาคือการแสดงออกทางกาย วาจา ที่ดี กระทำการต่างๆ ที่เหมาะสม ไม่ทำให้เกิดความผิดพลาด และเมื่อมีการพยายามและความตั้งมั่นที่ทำอย่างต่อเนื่อง จะเกิดเป็นความสำเร็จ ไม่ว่าจะกระทำการใดใด

2. แนวคิดกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค

กามสุขัลลิกานุโยค เป็นการประพฤติตนให้พัวพันคลุกคลีอยู่ในกามสุข หรือความสุขทางกายเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของชีวิต และการปฏิบัติที่ตามใจตนเองในความสุขทางเนื้อหนัง นั่นคือ รูป รส กลิ่น เสียง หรือกามคุณ เป็นทางสุดโต่งฝ่ายวัตถุกาม ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เพราะเป็นแนวพฤติกรรมที่ย่อหย่อนกระทำตามความพึงพอใจทางด้านวัตถุเป็นหลัก ขาดสติในการควบคุมการกระทำ ขาดความเห็นชอบในการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ เป็นหนทางการดำเนินชีวิตของฝ่ายฆราวาส ผู้หวังความสุขทางวัตถุนิยม ไม่ใช่หนทางที่เหมาะสำหรับการดำเนินชีวิตของฝ่ายบรรพชิต ผู้หวังความหลุดพ้น ผู้แสวงหาหนทางแห่งการพ้นความทุกข์

อัตตกิลมถานุโยค เป็นการประพฤติตนให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ในการทรมานตนให้ลำบากเดือดร้อนทุกข์ทรมาน เป็นความพยายามเพื่อบรรลุที่หมายด้วยการทรมานร่างกายและบังคับจิตใจของตน ทำตนเองให้อยู่ในบ่อแห่งความทุกข์ เป็นทางสุดโต่งฝ่ายกิเลสกาม ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง มีความเชื่อว่าการทรมานตนเองจะทำให้กิเลสตัณหาหมดสิ้นไป โดยการบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัด ทรมานตนเพื่อหวังพ้นทุกข์ เพราะ

ปรารถนาพบความสุขแท้จริงตามลัทธิความเชื่อวัฒนธรรมของชนเผ่า เชื่อว่า ความสุขทางจิตเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดของชีวิต แต่ทว่าการกระทำไม่ใช่การทำให้ได้รับความสุขที่แท้จริง เพราะเป็นแนวพฤติกรรมที่ตึงเครง่ครัดจนเกินไป กระทำตามความเชื่อของลัทธิเป็นหลัก มุ่งเน้นให้เกิดสมาธิ เป็นการกระทำแบบเสียประโยชน์เปล่า ขาดสติในการควบคุมการกระทำ ขาดความเห็นชอบในการคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ (Phrakhrusathitdhammalangkar Jamnion Sujato, 2017) เป็นหนทางการดำเนินชีวิตของฝ่ายนักพรต นักบวชในบางลัทธิ ผู้หวังความหลุดพ้น ผู้แสวงหาหนทางแห่งการพ้นความทุกข์ ต้องการความสุขทางวิมุตนิยม ไม่ใช่หนทางที่เหมาะสำหรับการดำเนินชีวิตของฝ่ายฆราวาส

3. แนวคิดเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาในฐานะเป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคกับอัตตกิลมถานุโยค

มัชฌิมาปฏิปทาที่ประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ 8เป็นทางออกจากกามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยคทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกัน มัชฌิมาปฏิปทาเป็นต้นแบบของความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ทำให้เกิดปัญญา เห็นอริยสัจ 4 ปัญญาเห็นชอบ เห็นทุกข์ เพราะมีสัมมาสติเป็นตัวควบคุมอยู่ ทำงานไปโดยอาศัยความกลมเกลียวกัน เกิดสัดส่วนพอดีกับมรรคอื่นๆ สัมมาสติที่ควบคุมนี้ทำให้ควบคุมไม่ให้ติดกามสุขจนเกินไป (Phra Prommamolee Yannavaro, 2002) กามสุขอาจเป็นคุณสำหรับปุถุชน แต่กามสุขทำให้เกิดตัณหาคือความอยากได้ไม่สิ้นสุด เมื่อเกิดตัณหา ก็เกิดอุปาทานคือความยึดมั่น มีผลที่เกิดคือความเศร้าโศกเสียใจ (Phradhammagosajarn Buddahatasa Bikkhu, 2009; Suwannapong, 2017) จากการที่ต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รัก การประสบกับสิ่งที่ไม่รัก การไม่สมปรารถนา (Royal Academy, 2003) แต่โดยวิสัยของคนทั่วไปยิ่งทุกข์เพราะพลัดพรากก็ยิ่งอยากแก้ด้วยการหามาเพิ่มจนไม่มีที่สิ้นสุด สัมมาสติควบคุมไม่ให้ทรมานตนเองจนเกินไป การทำตัวเองให้ลำบากเป็นทุกข์ที่ตรงกันข้ามกับกามสุขโดยสิ้นเชิง

วิธีทำตนเองให้ลำบากซึ่งนักบวชอินเดียโบราณไม่เว้นแม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติมาแล้วด้วยความเชื่อมั่นว่าจะทำให้พ้นทุกข์ได้ นักบวชอินเดียโบราณ ยอมทำตนให้ลำบากในชีวิตนี้เพื่อจะได้เสพสุขในชีวิตหน้า แต่พระพุทธองค์ตรัสว่า นั่นไม่ใช่ทางดับทุกข์แต่เป็นการเพิ่มทุกข์ หากจะดับทุกข์ต้องดับตัณหาคือความอยากได้ให้ได้ และการจะดับตัณหาคือความอยากได้นั้นต้องเห็นโทษของตัณหาเห็นโทษของกามเห็นโทษของความสุขในกามได้ชัดเจน การจะเห็นอย่างนี้เป็นหน้าที่ของสัมมาทิฏฐิคือเห็นถูกต้อง วิปัสสนาญาณได้แก่เห็นแจ้งตามความเป็นจริงว่า กามและความสุขในกามล้วนเป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) เป็นทุกข์ (บีบคั้น) และเป็นอนัตตา (บังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาไม่ได้) เมื่อสัมมาทิฏฐิมีมากขึ้นก็เป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาสังกัปปะคือคิดถูกต้องโดยคิดออกจากกามสุขซึ่งแสดงตัวออกมาเป็นคิดบ่อยๆที่จะต้องออกจากกามให้ได้ สองข้อนี้เป็นเรื่องของปัญญาที่ต้องทำให้เกิดคือ รู้เข้าใจและคิดตามที่รู้และเข้าใจ (Pantarungsri, 1989) ต่อมาถึงขั้นแสดงพฤติกรรมซึ่งหากมีความเห็นถูก สัมมาทิฏิฐิ มีความคิดถูกต้องสัมมาสังกัปปะ ที่จะออกจากกามมีมากก็จะมีผลต่อการดำเนินชีวิตให้เป็นสัมมากัมมันตะ (พฤติกรรมทางกายที่ถูกต้อง) เป็นสัมมาวาจา

(พฤติกรรมทางวาจาที่ถูกต้อง) และเป็นสัมมาอาชีวะ (มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง) ซึ่งประกอบกับสัมมาวายามะ ความเพียรพยายามชอบ สัมมาสติ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นชอบ โดยต้องเกิดทำหน้าที่ร่วมด้วยเสมอ อย่างที่มีคำเรียกว่า มัคคสมังคี แปลว่า ความพร้อมเพรียงของมรรค

สรุป

มัชฌิมาปฏิปทานั้น พระพุทธองค์ได้แสดงเพื่อเป็นการทักท้วง และเสนอแนวทางเลือกสำหรับการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาโดยทรงชี้ทางผิดอันได้แก่กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมานุโยค เป็นส่วนสุดที่บรรพชิตไม่ควรดำเนิน แต่ให้เดินทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือไม่เข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้นเป็นทางเลือกใหม่ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบอันเป็นแนวทางเพื่อการตรัสรู้ เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) สถาบันทางพระพุทธศาสนา สถานปฏิบัติธรรมต่างๆ ตลอดจนสมาคมควรจัดให้มีการอบรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ชาวพุทธได้ดำเนินชีวิต ตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ได้ จะทำให้ชาวพุทธเห็นประโยชน์ในการนับถือพระพุทธศาสนา

2) สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ทั้งมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ ตลอดจนอุดหนุนทุนการศึกษาวิจัย และการจัดสรรงบประมาณต่อไป

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารอาจจะเป็นประโยชน์ในฐานะข้อมูลที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ว่าวิธีการศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาได้ในมิติไหนบ้างในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาบ้างแล้วในบางส่วนเช่นในเบื้องต้นผู้วิจัยมองว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรจะมีการทำวิจัยต่อไปอีกคือ

1) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมด้วยการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาใช้เพื่อเกิดประโยชน์จริงในการดำเนินชีวิต

2) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปรียบเทียบมัชฌิมาปฏิปทาระหว่างพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับมัชฌิมาปฏิปทาระหว่างพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานว่ามีประเด็นเหมือนกันอย่างไร

3) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

References

Buddahatasa Bikkhu. (2005). *Buddhism Biography.* Bangkok: Tathata Publication.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Pantarungsri, S. (1989). *Comparison of Religions*. (7th ed.). Bangkok: MCU Press.

Phra Dhammapitaka P.A.Pyutto. (1998). *Buddhadhamma*. Bangkok: MCU Press.

Phra Prommamolee (Yannavaro). (2002). *Wimuttirattamalee 2*. (2nd ed.). Bangkok: Dokya.

Phradhammagosajarn Buddahatasa Bikkhu. (2009). *Some aspects of the Erotic of Buddahatasa Bikkhu perspective. Bangkok: Sukkhapapjai.*

Phrakhrusathitdhammalangkar (Jamnion Sujato). (2017). The Vipassanā Teaching Process for Qualities of Life Development Among Thai Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 159-168.

Royal Academy. (2003). *The Royal Institute dictionary B.E. 2542*. Bangkok: Nanmee books publication.

Suwannapong, W. (2017). A study of Buddhist Disciplines in Vinaya Tipitaka. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2, (2), 45-54.

Wongthanma, T. (1992). *India Philosophy*. Bangkok: OS Printing house.

การสื่อสารธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์
The Communication for the Development of Creative Society

ชญาน์นันท์ อัศวธรรมานนท์[1] และประทีป พีชทองหลาง[2]
Chayanan Assawadhammanond[1] and Prateep Peuchthonglang[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
[2]คณะบริหารธุรกิจและศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lamphun Buddhist College.
[2]Faculty of Business Administration and Liberal Arts,
Rajamangala University of Technology Lanna, Chiang Mai
[1]Corresponding Author. Email: Chaijaipra@hotmail.com.

บทคัดย่อ

การสื่อสารเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน คือ ความสำคัญของการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสื่อสารด้วยคำพูด ต้องพูดด้วยถ้อยคำที่เป็นจริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้ นำเสนอการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ 3 ประเด็นหลัก คือ 1) การสื่อสารเชิงพุทธ 2) หลักการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ และ 3) เป้าหมายของการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า 1) การสื่อสารเชิงพุทธ เป็นไปเพื่อการประพฤติปฏิบัติในระดับของศีล สมาธิ ปัญญาผ่านการพูดเป็นหลักใหญ่ตามหลักของสัมมาวาจา วาจาสุภาษิต กถาวัตถุ องค์แห่งธรรมกถึก และมงคลสูตร 2) หลักการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ คือ การไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้าย ไม่โจมตีใครด้วยคำพูด มีเมตตามโนกรรมเป็นที่ตั้ง 3) เป้าหมายของการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ คือ การสร้างประโยชน์สุขแก่ชีวิตของผู้ฟังและสังคมในทุกด้าน ทำให้เกิดการพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ สงบ เรียบร้อย อยู่เย็นเป็นสุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ทั้งในระดับครอบครัว สังคม ประเทศชาติ จนเกิดเป็นสังคมแห่งสัมมาทิฏฐิ

คำสำคัญ: การสื่อสารธรรม; การพัฒนาสังคม; เชิงสร้างสรรค์

Abstract

The communication for the benefit of the public society is the importance of Buddhist communication. Especially spoken words, such as saying a good deeds, sympathy, harmony, usefulness and compassion. This qualitative research paper presents The Dhamma communication for the development of creative society into 3 topics as follow; 1) Buddhist communication; 2) Dhamma communication principles for creative society; 3) Dhamma communication goals. The research found that 1) Dhamma communication is a way to practice base on morality, concentration and wisdom throughout spoken words base on the right speech, spoken poem of teaching matter and blessing sutra. 2) The principle of communicating of the creative doctrine is that not hurt, not attack anyone with spoken words and cultivate loving kindness as fundamental, 3) The goal of creative communication is to create a happy life for the listeners and the society in all aspects, developing of creative society in to peaceful life, helping one another starting from family, society, nation, till having the right view society.

Keywords: Dhamma communication; Social development; Creative

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักพูดที่ประเสริฐที่สุดโดยแท้ พุทธบริษัทผู้ได้ศึกษาหลักการ เป้าหมายของการพูดได้เผยแผ่ด้วยการน้อมนำหลักการพูดในพระพุทธศาสนามาปลูกฝังถ่ายทอดและสืบต่อเป็นต้นแบบของการพูดการแสดงธรรมของพุทธบริษัทจนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งได้เผยแพร่ทางหนังสือ การบรรยาย คำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ ฯลฯ ทั้งคฤหัสถ์และพระสงฆ์ โดยได้แสดงหลักการพูดในพระพุทธศาสนา พระมหาหรรษา ธมมหาโส (Phramaha Hansa Thammahaso, 2011) ได้นำเสนอไว้ว่า “พูดดี ดูดี สังคมดี” ประกอบด้วยเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพูด การพูดถ้อยคำที่จริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบด้วยเมตตา เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน เพราะถ้อยคำดีๆ นอกจากจะทำให้ชีวิตของผู้พูดดูดีแล้ว ยังทำให้สังคมนี้อุดมไปด้วยสิ่งดีๆ น่าอยู่ด้วยเช่นกัน และการที่สังคมจะกลายเป็นสังคมที่สร้างสรรค์ การพูดดีของคนในสังคมได้อย่างจริงแท้นั้น หลักเมตตาวจีกรรมถือว่าเป็นกลไกที่จะส่งเสริม สนับสนุนให้คนในสังคมมีความรัก ความปรารถนาดีซึ่งกันและกัน เพราะเมตตาวจีกรรมนั้นคือ การปรารถนาให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์ ได้รับความสุข อีกนัยหนึ่งทั้งผู้พูดเองก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ดีงามอีกด้วย เพราะเหตุแห่งเมตตาวจีกรรมนั้น ย่อมกำเนิดมาจากเมตตามโนกรรมเป็นใหญ่ พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้น สรรเสริญและกำหนดหลักการพูดไว้ในหมู่พุทธบริษัททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ให้เป็นผู้มีเมตตาวจีกรรม

การสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ ผ่านภาษากาย ภาษาท่าทาง เสียงดังชัดเจน กังวานนั้น ปรากฏในวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าและพุทธบริษัทว่าได้ใช้วิธีการสื่อสาร เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ผู้ฟังทุกคนจะได้ยินพระสุรเสียงเท่าเทียมกันหมดทุกคน แสดงถึงวิธีการใช้เสียงในการพูด การแสดงธรรม ในพระพุทธศาสนามีการยกย่องท่านผู้มีเสียงดี เช่น พระลกุณฏกภัททิยเถระ เอตทัคคะในทางผู้พูดเสียงไพเราะ วิธีการโน้มน้าวใจ จุดมุ่งหมายของการพูดเพื่อให้ละชั่ว ทำดี โน้มน้าวให้สติ ให้กำลังใจ ตัวอย่าง เช่น การที่พระพุทธเจ้าตรัสโน้มน้าวอหิงสกะกุมาร หรือโจรองคุลีมาลให้ละชั่ว ทำดี ให้เกิดสติได้ทันเวลา เป็นต้น วิธีการพูดที่กระจ่าง วิธีการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับผู้ฟัง วิธีการวิเคราะห์ผู้ฟัง เมื่อพูดกับชาวนาก็เปรียบธรรมะกับการทำนา โดยปรากฏว่าการพูด การแสดงธรรมนั้น ประดุจเปิดของที่ปิด หงายของที่คว่ำ จุดประทีปในที่มืด บอกทางให้แก่คนหลงทาง เป็นต้น สอดคล้องกับพิณจ์จอง แมนสุมิตร์ชัย (Mansumitrchai, 2017) ที่กล่าวว่าการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา การสื่อสารอย่างสันติตามหลักจิตวิทยานับเป็นการสื่อสารที่เริ่มต้นมาจากจิตใจ ภายในของผู้ที่ต้องการจะสื่อสาร ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องในตนเอง ทั้งไม่มีการแบ่งแยกภายในใจ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารอย่างสันติ

การสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสาราณียธรรมแก่กัน ทั้งคนฟังและคนพูด ซึ่งทำให้บุคคลเป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากันเพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Thai Tipitaka/12/492/531-532,

Peuchthonglang, 2014; 2016) ข้อที่ปรากฏความสำคัญของการพูด ได้แก่ เมตตาวจีกรรมต่อบุคคลทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้ทรงโปรดให้พระสาวก 60 องค์ ได้จาริกไปด้วยด้วยพระพุทธวจนะ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด” (Thai Tipitaka/4/32/40) จาก| พระดำรัสดังกล่าวนี้ เป็นหลักการที่พระธรรมโกศาจารย์ (Phra Dhammakosajarn, 2012) ถอดความเป็นนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5 ข้อ คือ 1) ตกปลานอกบ้าน มาจากพุทธพจน์ว่า “เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป” 2) ประสานสิบทิศ มาจากพุทธพจน์ว่า “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก” 3) ผูกมิตรทั่วหล้า มาจากพุทธพจน์ว่า “เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” 4) บริหารปัญญา มาจากพุทธพจน์ว่า “แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์” และ 5) สาลิกาป้อนเหยื่อ มาจากพุทธพจน์ว่า “จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด”

บทความนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร แหล่งข้อมูลหลักคือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) และเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเชิงพุทธ และการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา นำเสนอการสื่อสารเชิงพุทธหลักการ และเป้าหมายการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ จากต้นแบบคือ พระพุทธเจ้า และพระธรรมคำสอนที่ทรงแสดงไว้ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนความคิด ความเห็นของปราชญ์ทางพุทธศาสนา ซึ่งการสื่อสารธรรมนั้นเน้นการใช้ปิยวาจาในการพูด เว้นคำพูดที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นธรรม หากให้พูดแต่คำสุภาพ สร้างความสมัครสมานสามัคคี คำชี้ประโยชน์ และคำที่ไม่ผิดธรรม เพื่อเป็นแนวทางและต้นแบบในการใช้การสื่อสารธรรมสำหรับพุทธบริษัทและและสาธุชนทั่วไปเพื่อร่วมกันสร้างสังคมแห่งการสื่อสารที่สร้างสรรค์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. การสื่อสารเชิงพุทธ

ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีสื่อและเทคโนโลยีในการสื่อสาร ดังนั้น การสื่อสารที่ใช้เป็นส่วนมากคือการสั่งสอน ซึ่งเน้นไปที่การพูด การฟัง ซึ่งประกอบด้วยการใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษา ซึ่งกระบวนการสื่อสารที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสามารถนำไปพัฒนาประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารในทุกรูปแบบตามหลักของการ

สื่อสาร พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (P.A. Payutto., 2000) ได้สรุปกระบวนการรับรู้ของมนุษย์ตามหลักธรรมของพระพุทธองค์ คืออายตนะ (ช่องทางการรับรู้) + อารมณ์ (สิ่งที่ถูกรับรู้) + วิญญาณ (ความรู้) = ผัสสะ (การรับรู้) นำสู่เวทนา (ความรู้สึกต่ออารมณ์) กระบวนการรับรู้เช่นนี้ มีองค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร ตัวสาร และผู้รับสาร โดยผ่านการอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์กัน ซึ่งทำให้กระบวนการสื่อสารเกิดขึ้นได้ คือ มีอายตนะภายนอกหรือช่องทางการสื่อสาร (Channel) คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสาร ภายในของตัวผู้ส่งสาร และมีตัวสาร (Message) คือ เนื้อหาของสาร โดยมีกลไกคือ ผัสสะ การกระทบ+กับวิญญาณ คือการรับรู้ ของอายตนะภายนอกและภายในในขณะที่เกิดผัสสะ (การกระทบ) ระหว่างอายตนะภายนอก กับอายตนะภายใน เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็น ร้อนอ่อน แข็ง และใจรับรู้อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารเชิงพุทธมีข้อแตกต่างในการอธิบาย กระบวนการสื่อสารเพิ่มมากกว่าการสื่อสารตะวันตก คือ การรับรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ในกระบวนการสื่อสาร เชิงพุทธนั้น พระพุทธศาสนาได้ให้น้ำหนักกับองค์ประกอบเหล่านี้ทุกองค์ประกอบ แต่องค์ประกอบที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญ คือ ตัวสาร (Message) หรือหลักธรรม โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระวักกลิว่า “ผู้ใดเห็นพระสัทธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเป็นบัณฑิตเห็นเรา (ส่วน) ผู้ไม่เห็นพระสัทธรรม ถึงจะเห็นเราก็ชื่อว่า ไม่เห็น” (Thai Tipitaka/33/54/244) และเมื่อครั้งพระองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ ในคราวก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (Thai Tipitaka/10/216/164)

การสื่อสารเชิงพุทธทั้งหลักการ รูปแบบ และวิธีการ จึงมีบรรทัดฐานของหลักธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสอน แม้คำว่า “การสื่อสาร” ในภาษาบาลีที่เป็นศัพท์บัญญัติเฉพาะในพระไตรปิฎกมิได้ถูกบัญญัติขึ้นโดยตรง (Jenwithisuk, T., 2011) จึงไม่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในลักษณะที่เป็นเรื่องราวหรือเป็นหมวดหมู่ที่เกี่ยวกับการสื่อสาร ตามคำอธิบายเกี่ยวกับการสื่อสารอย่างในปัจจุบัน แต่การสื่อสารที่ปรากฏในรูปของหลักธรรม เนื้อหาและพฤติกรรม การสื่อสารมีอยู่ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังเช่น สัมมาวาจาวาจาสุภาษิต กถาวัตถุ องค์แห่งธรรมกถึก มงคลสูตร โอวาทปาฏิโมกข์ สังคหวัตถุ และในศีล 5 เป็นต้น ซึ่งถือเป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (P.A. Payutto, 2009) ได้กล่าวว่า “พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักธรรมไว้มากมาย และบางทีเราก็เรียนกันเยอะแยะไปหมด แต่ในชีวิตจริงนี้ไม่รู้จะจับอันไหนมาทำมาใช้” และ “อยากจะให้มีหลักที่กะทัดรัดชัดเจน และหลักนั้นจะมี 2 หมวดคือ หลักความเชื่อแล้วก็หลักปฏิบัติ ให้รู้กันว่า ถ้าเป็นชาวพุทธแล้ว ต้องมีการกระทำอันนี้ชัดออกมาเลย” ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะกระทำในเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสารในทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบอย่างชัดเจนว่า นี้คือหลักการ นี้คือหลักปฏิบัติ ที่เป็นการสื่อสาร เชิงพุทธ และนี้คือที่มาของการนำเสนอหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในพระพุทธศาสนา ในรูปแบบของกระบวนการและพฤติกรรมการสื่อสารที่ปรากฏในรูปของหลักธรรม เนื้อหาและวิธีการการสื่อสารมีอยู่ในพุทธวจนะที่ทรงตรัสไว้และทรงประพฤติปฏิบัติเป็นต้นแบบแนวทางซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน

การสื่อสารสมัยพุทธกาล จะเน้นการสื่อสารประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคล คือ การสื่อสารด้วยการพูดเป็นหลักใหญ่ ตามสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของยุคสมัย เพราะพุทธกาลนั้น ไม่มีอุปกรณ์ เครื่องมือเทคโนโลยีการสื่อสารใดๆ ดังนั้น หลักการสื่อสารเชิงพุทธหรือหลักการสื่อสารตามแนวศาสนาพุทธจะเน้นถึงหลักของการพูด การฟัง ความคิด เป้าหมาย วิธีการ ทั้งวัจนะภาษาและอวัจนะภาษา โดยมีต้นแบบมาจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงใช้ สอดคล้องกับทัศนีย์ เจนวิถีสุข (Jenwithisuk, T., 2011) พบว่าวิธีการสื่อสารมี 3 ระดับ คือ ระดับศีล คือ การละเว้นการกล่าวคำเท็จ คำหยาบคาย ส่อเสียด เพ้อเจ้อ ตามศีลสิกขาบท สำรวมระวังในกาย วาจาด้วยอินทรีย์สังวรศีล ในระดับสมาธิ คือ การกระทำด้วยความตั้งใจ เอาใจใส่ จดจ่อ ด้วยการตั้งใจฟัง (เสียงของตนที่กำลังพูด) และตั้งใจ เอาใจใส่ มีสมาธิกับการฟังผู้อื่นพูด ส่วนในระดับปัญญา จะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาใคร่ครวญ ด้วยสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นในตัวเอง ก่อนที่จะส่งสารไปสู่ผู้รับสาร เป็นวิธีการที่ถูกต้อง ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ทำให้ระวังรักษาการคิด การพูดได้อย่างถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิและสัมมาวาจาได้ เมื่อจะกล่าวถึงการสื่อสารเชิงพุทธสิ่งสำคัญจะไม่ใช่เพียงรูปธรรมที่จับต้องได้เท่านั้น แต่จะมีเหตุปัจจัยที่เป็นนามธรรม คือ จิตใจมาเกี่ยวข้อง ดังหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

> ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่วก็จะพูดชั่วหรือทำชั่ว ตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้นทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไปฉะนั้น ถ้าคนมีใจดีก็จะพูดดีหรือทำดีตามไปด้วยความดีนั้นสุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไปฉะนั้น (Thai Tipitaka/25/1-2/23–24)

หลักการที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือการประพฤติปฏิบัติกาย วาจา ใจให้สุจริต ด้วยการละบาปทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม และรักษาจิตให้บริสุทธิ์ (Thai Tipitaka/10/90/50) ดังนั้น หลักการสื่อสารเชิงพุทธจึงใช้แนวทางของการสื่อสารที่สุจริต ละเว้นวจีทุจริต เริ่มจากมโนกรรม นำสู่วจีกรรม และกายกรรมที่เมตตา ปรารถนาดี ทั้งผู้พูด และเนื้อหาของการพูด เป้าหมายและวิธีการพูด จึงตั้งอยู่ในหลักการนี้ การสื่อสารเชิงพุทธ มีนัยยะว่า ผู้สื่อสาร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตร สาร คือ ปรโตโฆษะ คือ สารที่มีเนื้อหามุ่งประโยชน์ คุณงามความดี เป็นเมตตาวจีกรรมตามแนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และผู้รับสารนั้น คือ ผู้ที่มีโอกาสฝึกฝนตนเองด้วยวิธีการคิดพิจารณาใคร่ครวญในเนื้อหาของสาร ซึ่งจะส่งผลสู่ปฏิสัมพันธ์ความเชื่อมโยงกันของผู้ส่งสาร สาร และผู้รับสารที่มุ่งเป้าหมายในระดับความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ สรรค์สร้างประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งประโยชน์นั้นมีทั้งระดับโลกิยะและในระดับประโยชน์อย่างยิ่ง คือ ความพ้นทุกข์ (โลกุตตระ) การสื่อสารเชิงพุทธจึงเป็นกระบวนการที่มีประโยชน์และคุณค่ามาก หลักการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงยิ่ง และเป็นหลักการสื่อสารที่ก่อให้เกิดสัมฤทธิผล สร้างสรรค์ความเข้าใจอันดี ความรับรู้ในการสื่อความที่ละเอียดลึกซึ้ง เพราะเป็นเครื่องมือพัฒนา

ความเจริญทั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ไม่ว่าจะเป็นการพูด ฟัง คิด การเป็นผู้ส่งสาร ผู้รับสาร หรือตัวสารเอง มีความชัดเจนและดำรงมาตรฐานของความเป็นพุทธะ ซึ่งหมายถึงความรู้ ตื่น เบิกบาน ดังนั้น การสื่อสารเชิงพุทธจึงเป็นการส่งเสริมจริยธรรมในการสื่อสารทุกรูปแบบ

2. หลักการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์

การสื่อสารเชิงพุทธ โดยเฉพาะการพูด เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ดังปรากฏในข้อธรรมมากมาย ซึ่งต้องใช้หลักการพูด การสนทนา การบรรยาย เป็นต้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาหนึ่งที่ให้ความสำคัญต่อการพูดอย่างยิ่ง ซึ่งปรากฏในศีลของพุทธบริษัททุกระดับ ปรากฏในพุทธวจนะ ปรากฏในหลักธรรมหมวดต่างๆ พุทธภาษิต ซึ่งในที่นี้จะนำมาประมวลไว้และเพื่อศึกษาถึงหลักการพูดที่มีอยู่พระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ทรงแสดงหลักธรรมคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการพูดไว้มากมาย ทั้งที่ได้บัญญัติไว้โดยตรง และหนทางปฏิบัติสู่ความพ้นทุกข์ คือ อริยมรรค “สัมมาวาจา” ทรงตรัสว่ากุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัย (Thai Tipitaka/3/360/436-437)

1) การสื่อสารธรรมตามหลักสัมมาวาจา

การใช้วาจาในการสื่อสาร นับเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้คิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกัน การพูดตามหลักสัมมาวาจาต้องละเว้นวจีทุจริต วจีทุจริตเป็นวจีกรรม (Thai Tipitaka/21/221/338) การกระทำไม่ดีทางวาจา เป็นความประพฤติชั่วด้วยวาจาหรือประพฤติชั่วทางวาจา มี 4 ประการ คือ 1) พูดเท็จ (มุสาวาท) คือ พูดไม่จริงพูดตรงกันข้ามกับความจริงเพื่อให้เข้าใจผิด 2) พูดคำหยาบ (ผรุสวาจา) หมายถึง พูดคำระคายหู คำหยาบโลน ไม่น่าฟังไม่เป็นคำพูดที่ดี 3) พูดส่อเสียด (ปิสุณวาจา) หมายถึง การพูดยุให้คนสองคนฝ่ายทะเลาะกันการยุยงให้แตกกัน 4) พูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาปะ) คือ พูดพล่าม พูดเหลวไหลไม่มีสาระ วกวนไม่รู้จบ ทำให้เสียเวลาและประโยชน์ หลักการสื่อสารที่สำคัญเด่นชัดที่สุดตามแนวพระพุทธศาสนาก็คือ การห้ามพูดเท็จ

พระพุทธองค์ตรัสสอนว่า เมื่อบุคคลยังไม่ละธรรมข้อหนึ่ง คือ การพูดปดทั้งๆ ที่รู้ เรายอมไม่กล่าวว่า มีบาปกรรมอะไรบ้างที่ผู้นั้น จะทำไม่ได้ และผู้ที่มักพูดปด ย่อมตกนรก เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ ขณะเดียวกันทรงกล่าวถึงคุณค่าของการเว้นจากการพูดปดว่า บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมเว้นจากการพูดปดย่อมขึ้นสวรรค์ เหมือนถูกนำตัวไปวางไว้ (Thai Tipitaka/18/365/434) คำว่ามุสา แปลว่า ความเท็จ ได้แก่ การโกหก ซึ่งแสดงออกได้ 2 วิธีคือ ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหก และทางกาย คือ การแสดงออกให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น เขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอมทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ สั่นศีรษะในเรื่องควรรับ พยักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธ ล้วนถือว่าผิดศีลข้อนี้ ผิดทั้งทางกายและวาจา ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นวจีทุจริต เป็นธรรมที่ทำให้เร่าร้อน มีทุคติเป็นที่ไป (Thai Tipitaka/1/14/7) วจีทุจริตจึงเป็นสิ่งควรละเว้น และวจีสุจริตคือหลักการพูดที่ถูกต้องดีงามที่ควรปฏิบัติ วจีสุจริต คือ การประพฤติชอบด้วยวาจา มี 4 อย่าง คือ พูดจริง พูดไม่ส่อเสียด พูดคำสุภาพ พูดพอประมาณ และเมื่อละวจีทุจริต 4 นั้นจะสร้างคุณประโยชน์ได้ดังนี้ (1) เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของคนอื่น (2) เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความ

ซื่อสัตย์ต่อกัน (3) เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ (4) คนไม่พูดเท็จย่อมได้รับความเชื่อถืออย่างสูง (Thai Tipitaka/1/14/7) ไม่พูดส่อเสียด ได้แก่ การพูดคำที่ทำให้เกิดความสามัคคีพูดสมานคนที่แตกกัน อันแสดงถึงคุณของความสามัคคี กล่าววาจาที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายพร้อมเพรียงกัน พูดคำสุภาพ ได้แก่ การกล่าววาจาที่ไม่มีโทษ ไพเราะโสต คือวาจาสบายหู ไพเราะด้วยพยัญชนะ ไม่เกิดแสลงหูดุจเข็มแทงหู เพราะไม่ทำให้เกิดความโกรธ ให้เกิดความรักชื่นชม วาจาไพเราะหยั่งลงถึงจิตใจ เพราะไม่มีอะไรด้านลบกระทบไปถึงจิตใจเขา บริบูรณ์ด้วยคุณ เป็นที่พอใจของชนหมู่มาก ทำความงดงามให้แก่ใจด้วยเป็นวาจาที่น่าพอใจ การพูดพอประมาณ ได้แก่ พูดถูกกาล เพราะพูดถูกกาลอันควร คือพูดตามกำหนดกาลที่ควรพูด เพราะพูดจริงแท้ตามความจริง เพราะพูดอิงประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า คือ กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ กล่าววาจาปราศจากโทษ

ขณะที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (P.A. Payutto, 2000) ได้กล่าวถึงการพูดในหลักสัมมาวาจา หรือวาจาชอบหรือเจรจาชอบ ตามหลักการพูดของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศีลพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไป ให้เป็นหลักปฏิบัติ ดังนี้ 1) ละมุสา เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัจจวาจา พูดคำจริง 2) ละปิสุณาวาจา เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงสมัคคกรณีวาจา พูดคำสมานสามัคคี 3) ละผรุสวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึง สัณหวาจา พูดคำอ่อนหวานสุภาพ 4) ละสัมผัปปลาปะ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึงอัตถสัณหิตาวาจา พูดคำมีประโยชน์

2) การสื่อสารตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์

หลักการพูดที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือการไม่กล่าวร้าย ได้ทรงตรัสสอนไว้แก่พระอรหันต์จำนวน 1,250 องค์ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ว่า “อนูปวาโท อนูปฆาโต” การไม่พูดร้าย การไม่ทำร้าย” ซึ่งการไม่ว่าร้าย ได้แก่ไม่กล่าวให้ร้ายหรือกล่าวโจมตีใคร การไม่ทำร้ายคือการไม่เบียดเบียนใคร เมื่อพุทธบริษัทผู้ได้ศึกษาแล้ว จะพึงปฏิบัติตามอยู่ซึ่งหลักการไม่พูดร้าย ไม่กล่าวร้ายตามพระพุทธวจนะ ดังนี้ 1) การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่การงดเว้น การลด ละเลิก ทำบาปทั้งปวง อันเป็นความชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจ การละเว้นความชั่วทางวาจาคือการไม่พูดเท็จ การไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดคำส่อเสียดและไม่พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สารประโยชน์ และการไม่ว่าร้าย การไม่กล่าวโจมตีใคร 2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ การทำความดี ทางกาย ทางวาจาและทางใจ การทำความดีทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำให้เกิดความสามัคคีและพูดถูกกาลเทศะ การทำความดีทางใจ ได้แก่ การไม่โลภอยากได้ของของผู้อื่นมีแต่คิดเสียสละ การไม่ผูกอาฆาตพยาบาทมีแต่คิดเมตตาและปรารถนาดี และมีความเห็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 3) การทำจิตของตนให้ผ่องใส ในด้านที่เกี่ยวข้องกับการพูดคือการตั้งจิตที่เมตตา เรียกว่า เมตตามโนกรรม เมื่อพูดด้วยเมตตา วาจา ความหมาย น้ำเสียง ภาษากายก็จะสื่อให้ผู้ฟังได้รับรู้ได้ด้วย ดังนั้น เมตตามโนกรรมจึงมีผลอย่างยิ่งเพราะเป็นเหตุให้เกิดการพูดดี การใช้วาจาสุภาษิต ตามหลักสัมมาวาจาในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือได้ว่าบรรลุเป้าหมายที่มุ่งละการพูดชั่ว ส่งเสริมการพูดดี การใช้วาจาที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่าเป็นวาจาที่ไม่มีโทษ เรียกขานกันว่า เป็นผู้มีวาจาสุภาษิต

3) การสื่อสารธรรมตามหลักวาจาสุภาษิต

พระพุทธเจ้าตรัสวาจาสูตรแก่พระสาวกว่า วาจาประกอบด้วยองค์ 5 ประการดังนี้ 1) พูดถูกกาล 2) พูดคำจริง 3) พูดคำอ่อนหวาน 4) พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ 5) พูดด้วยเมตตาจิต วาจา 5 ประการนี้แล เป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิต และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน (Thai Tipitaka/22/198/338) สุภาสิตสูตรเป็นหลักการพูดในพระพุทธศาสนาที่สำคัญจากพระพุทธประสงค์ คือ 1) การกล่าววาจาสุภาษิตอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาทุพภาษิต 2) กล่าววาจาที่เป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาที่ไม่เป็นธรรม 3) กล่าววาจาเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาไม่เป็นที่รัก 4) กล่าววาจาสัตย์จริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเหลาะแหละ (Thai Tipitaka/15/213/308-309) สุภาสิตสูตรนี้ ชาวพุทธได้ถือเป็นหลักในการพูดคุยหรือสนทนากับบุคคลต่างๆ ซึ่งเป็นการน้อมนำพระพุทธประสงค์ที่ทรงสอนการใช้คำพูด กล่าววาจาให้เป็นวาจาที่สะอาดงดงาม เป็นวจีสุจริต อันจะทำให้ผู้พูดสำเร็จประโยชน์ได้ด้วยการพูด ซึ่งการพูดด้วยวาจาสุภาษิตนี้ ยังเป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความระลึกถึงกันตามหลักเมตตาวจีกรรม คือ การกล่าววาจาสุภาพ ด้วยความหวังดี บอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม

ข้อที่ควรใส่ใจในการใช้วาจาให้เหมาะสมกับกาละ เทศะ บุคคล ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ถึงแม้เป็นคำพูดจริง ไพเราะ มีประโยชน์ คนฟังชอบ ตถาคตย่อมรู้จักเลือกเวลาที่เหมาะในการพูด” (ม.ม. (ไทย) 13/86/87) หลักการสนทนา การใช้วาจา คำพูด ตามหลักคำสอน ตามหลักการพูดเช่นนี้คือการพูดที่ดีเป็นคำพูดอันหาโทษมิได้ ถูกกาลอันควร ในสุภาสิตสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงตรัสแสดงแก่หมู่ภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัท ด้วยพุทธประสงค์ให้พุทธบริษัทพูดถ้อยคำเป็นวาจาสุภาษิต ทรงแสดงวาจาสุภาษิตว่านำมาซึ่งประโยชน์ วาจาสุภาษิตเป็นวาจาที่สูงสุดกว่าวาจาทั้งปวง และเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บรรลุพระนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ (Thai Tipitaka/25/457/603)

ส่วนในพาลบัณฑิตสูตร พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นคุณสมบัติสำคัญของบัณฑิต คือ การพูดถ้อยคำที่ดี ที่ตนเคยพูดมาเป็นปกติ วจีกรรมหรือการพูดของบัณฑิตที่สุภาพดีงามมีลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ 1) พูดคำจริง คือ คำพูดที่แน่นอนและคงที่ รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา 2) พูดคำสมานไมตรี คือพูดคำผูกไมตรี และพูดคำประสานสามัคคี พูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักให้รู้จักกัน และพูดชักนำให้คนที่รู้จักกันให้ชอบพอกัน พูดชักจูงคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน 3) คำไพเราะ คือคำพูดที่ดูดดื่มและคำพูดอ่อนหวานถ้อยคำที่ออกมาจากน้ำใจใสสะอาดของผู้พูด พูดเร้าใจผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ซึ่งจัดเป็นคำพูดดูดดื่ม พูดให้กำลังใจ ทำให้ผู้ฟังชื่นบาน 4) พูดคำพูดที่มีประโยชน์ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนว่าคำพูดมีประโยชน์ คือคำพูดมีเหตุผล มีหลักฐานยืนยันผู้อื่นคัดค้านมิได้ (Thai Tipitaka/24/260/308)

การสื่อสารธรรมของพระพุทธองค์ได้สั่งสอนไว้นี้ บุคคลทุกยุคสมัยสามารถน้อมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน จาก 6 ประเด็น ดังกล่าวข้างต้น อาจแยกได้เป็น 2 เรื่องคือ “ไม่พูด” 4 เรื่อง “เลือกพูด” 2 เรื่อง ซึ่งทรงแสดงแก่อภัยราชกุมาร คือ 1) คำพูดไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 2) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส 3) คำพูดที่จริง

ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส 4) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 5) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส 6) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น-เลือกการตรัส เรื่องที่พระพุทธองค์ “เลือกกาลตรัส” นั้นคือ “พูดโดยดูกาลเทศะ” หรือ “เลือกพูด” นั้น มีแต่คำพูดที่จริง ถูกต้อง และเป็นเรื่องที่ “เป็นประโยชน์” เท่านั้น (Thai Tipitaka/13/87/88)

ลักษณะการใช้วาจา แสดงไว้ถึงองค์ประกอบของการใช้วาจา ถ้อยคำ น้ำเสียง เป็นแบบอย่างของพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงมีพระสุรเสียงที่โน้มน้าวจิตใจ ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ และตรัสพระวาจาสุภาพ สละสลวย อย่างคำชมของจังกีพราหมณ์ที่ว่า “พระสมณโคดม มีพระวาจาไพเราะรู้จักตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพสละสลวยไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจเนื้อความได้ชัดแจ้ง” (Thai Tipitaka/13/387/481) และคำของอุตรมาณพที่ว่า “ท่านพระโคดมพระองค์นั้น ทรงมีพระสุรเสียงกึกก้องเปล่งออกจากพระโอษฐ์ประกอบด้วยองค์ 8 ประการคือ 1) นุ่มนวล 2) ฟังชัดเจน 3) ไพเราะ 4) ฟังง่าย 5) กลมกล่อม 6) ไม่พร่า 7) ลุ่มลึก 8) มีกังวาน” (Thai Tipitaka/13/388/481)

4) การสื่อสารตามหลักมงคลสูตรและคูถภาณีสูตร

มงคลสูตรข้อที่ 20 การสนทนาธรรม การได้สนทนากันเรื่องธรรม ทำให้ขยายขอบเขต การเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้ และได้รู้ในสิ่งใหม่ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึง หรือเป็นการเผื่อแผ่ความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย ก่อนที่เราจะสนทนาธรรม ควรต้องพิจารณาและคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ 1) ต้องรู้เรื่องที่จะพูดดี 2) ต้องพูดเรื่องจริง มีประโยชน์ 3) ต้องเป็นคำพูดที่ไพเราะ 4) ต้องพูดด้วยความเมตตา 5) ต้องไม่พูดจาโอ้อวด หรือยกตนข่มท่าน (Thai Tipitaka/25/29/8)

ในคูถภาณีสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปมาการพูดไว้ว่า คูถภาณี คนพูดภาษาคูถ ปุปฺผภาณี คนพูดภาษาดอกไม้ มธุภาณี คนพูดภาษาน้ำผึ้ง ทรงอธิบายว่า 1) คูถภาณี หมายถึง คนพูดเท็จทั้งที่รู้อยู่ว่าเท็จ แต่ก็ยังพูดเพราะเห็นแก่ตน เห็นแก่ผู้อื่น และเห็นแก่ลาภ 2) ปุปฺผภาณี หมายถึง คนที่ไม่กล่าวเท็จ เมื่อรู้ว่าเท็จ ก็ไม่พูด ไม่เห็นแก่ตน 3) มธุภาณี หมายถึง ผู้ละคำพูดหยาบ พูดแต่วาจากัณณสุขา ได้แก่ วาจาสบายหู วาจาเปมนียา วาจาน่ารัก วาจาหทยังคมา วาจาไพเราะจับใจ วาจาโปรี เป็นวาจาของชาวเมือง (เช่น คุณพ่อ คุณแม่) วาจาเหล่านี้ชื่อว่า พหุชนมนาปา เพราะเป็นวาจาที่คนเป็นอันมากพึงพอใจ (Thai Tipitaka/20/28-29/177-178) นอกจากนั้นในหลักสาราณียธรรม (Thai Tipitaka/8/274/368-369) ธรรมที่ทำให้ระลึกถึง คือ สามัคคีกัน ได้ระบุหลักการพูดด้วยเมตตาจีกรรม การพูดด้วยเมตตา โดยให้ความสำคัญ คือ เจตนาในการพูด เจตนาดี มีจิตประกอบด้วย เมตตามโนกรรม ตั้งปรารถนาดีเป็นที่ตั้งในการพูด ก่อนจะพูดนั้นต้องเริ่มจากเจตนาเป็นอันดับแรก ผู้พูดตามหลักการพูดในพระพุทธศาสนาควรเป็นผู้ตั้งเจตนาดีต่อผู้ฟัง ความหมายตามองค์ธรรม ในพระไตรปิฎกมีหลักฐานแสดงสาราณียธรรม 6 ซึ่งสัมพันธ์กับหลักการพูดคือ เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน แล้วจึงเลือกใช้ถ้อยคำ ซึ่งเป็นคำจริงและเป็นประโยชน์

และการใช้หลักเมตตาวจีกรรม (Thai Tipitaka/11/324/321-322) ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ถ้าหากไม่เป็นความจริง ไม่ถูกต้อง และไม่เป็นประโยชน์ แม้ผู้ฟังจะชื่นชอบ เป็นที่รักที่พอใจของผู้ฟังก็จะไม่พูด และต้องละเว้นจากการพูดใส่ร้ายผู้อื่น การพูดเพ้อเจ้อ การพูดคำหยาบคาย การพูดมากเกินไปก็เป็นโทษ เป็นบาป เพราะการใช้วาจาที่ดีเป็นหลักสำคัญของการดำรงตนอย่างปกติ เป็นข้อวัตรปฏิบัติของความเป็นคนดีที่เรียกว่า ศีล จะต้องระวังคำพูดเป็นปกติ เพราะหากผิดพลาด ไม่ใช่จะได้รับความเสื่อมจากการเป็นผู้มีศีลขาด หรือศีลบกพร่องแล้ว ยังจะต้องรับทุกข์โทษเป็นทุคติในอบายภูมิ พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการพูดการแสดงธรรม ที่ตรัสกับพระอานนท์ไว้ว่า อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น พึงตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ 1) เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ 2) เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ 3) เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา 4) เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อามิส 5) เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (Thai Tipitaka/22/159/263)

5) การสื่อสารตามหลักองค์แห่งธรรมกถึก

ปัจจุบันได้หลักธรรมนี้มาอธิบายโดยใช้ภาษาร่วมสมัย โดยกล่าวว่าองค์แห่งธรรมกถึก คือ นักเทศน์ 5 อย่าง หลักเกณฑ์เตือนใจ นักบรรยายธรรม ต้องยึดและคิดถึงขณะแสดงธรรม คือ 1) พรรณนาธรรมโดยละเอียดมิให้บกพร่อง พอเหมาะแก่บุคคลเวลาและสถานที่ 2) เน้นตรงจุดสำคัญและลึกซึ้ง ยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจง่าย 3) มีเมตตาจิต มุ่งให้ผู้ฟังเพลิดเพลิน เกิดความสนใจนำไปปฏิบัติตาม 4) มุ่งประโยชน์และผาสุกในชีวิตแก่ผู้ฟัง มิใช่หวังลาภผล 5) มิให้ผู้ฟังสะเทือนอารมณ์ พลอยชื่นชมเป็นกันเอง พุทธวิธีที่ทรงใช้เป็นหลักการแสดงธรรม ได้สืบทอดเป็นหลักขององค์ธรรมกถึกตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน อนึ่ง หลักการและวิธีการ ที่นำเสนอเป็นต้นแบบมาจากพระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้นั้น ทั้งภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัททุกฝ่ายได้นำมาใช้เป็นหลักการพูด ถือว่าพุทธวิธีนั้นคือต้นแบบสืบทอดกันมา และไม่จำกัดว่าผู้พูดจะเป็นใคร หากได้ปฏิบัติตามหลักสัมมาวาจา หลักวาจาสุภาษิต หลักการพูดด้วยเมตตาวจีกรรม เป็นต้น ดังกล่าวมาแล้วนั้น ก็ถือว่าเป็นผู้ใช้หลักของการพูด การใช้วาจาในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเป็นหวังความเจริญรุ่งเรืองทั้งในทางโลกและทางธรรมมาสู่ชีวิตได้อย่างแน่นอน ความมุ่งหมายในการใช้วาจาแสดงธรรม 4 อย่าง ในหนังสือเรื่องพุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา สรุปได้ว่าพูดให้เขารู้คือถ้าคนฟังมั่นใจ ว่าผู้พูดมีความรู้เรื่องที่เขาพูดจริงก็สามารถผลักดันให้เกิดความเชื่อได้ พูดให้เขาฟังเรื่องที่นำมาพูดนั้นมีผลกระทบต่อผู้ฟัง คนฟังจะสนใจฟังเรื่องเหล่านั้น พูดให้คิด เรื่องนั้นต้องน่าคิดได้ประโยชน์ เป็นรูปธรรมด้วย เป็นผู้พูดที่เชื่อถือและศรัทธาของผู้ฟัง เป็นเรื่องที่ผู้ฟังสนใจอยู่ก่อน หรือสามารถกระตุ้นให้เกิดความสนใจ

สรุปได้ว่า ผู้สื่อสารในแนวทางการพูดของพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งและคุณสมบัติด้านคุณธรรมตั้งมาตรฐานไว้สูงมาก เพราะต้องเป็นผู้ที่มีจิตคิดดีก่อนการสื่อสารเรื่องราวใดๆ ออกไป ต้องให้ความสำคัญต่อเนื้อหา คือสาร ผู้สื่อสารต้องมีศักยภาพด้านทักษะพื้นฐานในด้านการสื่อสาร เช่น หลักการใช้ภาษาในการสื่อสาร การออกเสียง การเข้าใจความหมายของคำ การใช้ประโยค การใช้ถ้อยคำใน การส่งสาร

การใช้ประโยคในการส่งสารและการรับสาร ซึ่งหลักการสื่อสารเชิงพุทธที่สำคัญยิ่ง ซึ่งปรากฏในอริยมรรคคือ “สัมมาวาจา” ก็คือเว้นจากการพูดไม่ดีหรือทุจริตทางคำพูด 4 ประการ ให้พูดดี มีวาจาไพเราะ เป็นวจีสุจริต เป็นต้น อีกทั้งควรฝึกหัดตนให้เป็นคนพูดดี การพูดดีนั้น คือจะต้องรู้จักเลือกเวลาพูด ควรจะพูดก็ต่อเมื่อคนฟังเขาตั้งใจฟัง ไม่ควรแย่งชิงใครพูด ไม่พูดเพื่อเป็นชนวนทะเลาะทุ่มเถียงกัน ไม่จำเป็นก็ไม่ควรพูดแข่งส่งเสียงอีกทีก และเมื่อพูดนั้น พึงกล่าวแต่ความสัตย์จริง ไม่กล่าวคำโป้ปดมดเท็จ ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะเสนาะหู ไม่ใช้ภาษา สำนวน ที่ไม่สุภาพ และในการสนทนานั้นไม่ควรเล่าข่าวลือไร้ประโยชน์ หรือเพ้อเจ้อถึงเรื่องไร้สาระ

3. เป้าหมายของการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แล้วพระองค์ได้ทรงโปรดให้พระสาวก 60 องค์ได้จาริกไปด้วยด้วยพระพุทธวจนะไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (Thai Tipitaka/4/32/40) เมื่อพิจารณาจากอานิสงส์แห่งการฟังธรรม ย่อมเห็นถึงคุณประโยชน์ที่ได้รับจากการสื่อสารด้วยการพูดธรรมะนั้น ย้อนกลับมาสู่เป้าหมายในการพูดได้เช่นกัน คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรม หรือธัมมัสสวนานิสงส์ มี 5 ประการ ได้แก่ 1) ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ 5) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส (Thai Tipitaka/22/202/344) สอดคล้องกับเสฐียรพงษ์ วรรณปก (Vannapok S.,1999) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของผู้พูด ผู้แสดงธรรม ดังนี้ 1) ย่อมมีจุดมุ่งหมายให้ความรู้ ให้ข้อมูลแก่ผู้ฟัง 2) ย่อมเป็นแหล่งความรู้ ด้วยการบอกกล่าว ถ่ายทอด สั่งสอน จำแนก ชี้แจง อรรถาธิบาย ฯลฯ 3) ย่อมเป็นผู้ทำความกระจ่างด้วยข้อมูลต่างๆ เช่น โอวาท หัวข้อธรรม ตัวอย่างการอุปมาอุปมัย 4) ย่อมนำความจริง สัจธรรม ธรรมชาติ เหตุผล มาแสดงในถ้อยคำที่พูดในหัวข้อและเนื้อหาต่างๆ 5) ย่อมนำพาให้เกิดความเบิกบาน ด้วยอรรถพยัญชนะที่สร้างคุณค่าสุนทรียารมณ์ได้

เป้าหมายหลักของการสื่อสารเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนจำนวนมาก ในกถาวัตถุ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย กถาวัตถุ 10 ประการนี้แล ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายจะพึงยกกถาวัตถุ 10 ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมากล่าว เธอทั้งหลายก็จะสามารถครอบงำเดชานุภาพของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชานุภาพของตนได้” (Thai Tipitaka/29/85/257) เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงของการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ในลำดับข้อของกถาวัตถุ คือถ้อยคำที่ควรพูด เรื่องที่ควรนำมาสนทนากันในหมู่ภิกษุ มี 10 อย่าง คือ 1) เรื่องที่ชักนำ ให้มักน้อย ปรารถนาน้อย (อัปปิจฉกถา) 2) เรื่องที่

ชักนำ ให้สันโดษ ยินดีในปัจจัยตามมีตามได้ (สันตุฏฐิกถา) 3) เรื่องที่ชักนำ ให้สงัดจากกิเลส สงัดกาย สงัดใจ (ปริเวกกถา) 4) เรื่องที่ชักนำ ไม่ให้คลุกคลีกับกิเลส ไม่ให้คลุกคลีเป็นหมู่ (อสังสัคคกถา) 5) เรื่องที่ชักนำ ให้ปรารภความเพียร (วิริยารัมภกถา) 6) เรื่องที่ชักนำ ให้บริสุทธิ์ในศีล (สีลกถา) 7) เรื่องที่ชักนำ ให้จิตตั้งมั่นในสมาธิ ให้ทำใจให้สงบ (สมาธิกถา) 8) เรื่องที่ชักนำ ให้เกิดปัญญา (ปัญญากถา) 9) เรื่องที่ชักนำ ให้ทำใจให้พ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง (วิมุติกถา) 10) เรื่องที่ชักนำ ให้เกิดความรู้ความเห็นในความที่ใจพ้นจากกิเลส (วิมุตติญาณทัสสนกถา) (Thai Tipitaka/24/3036-3064/130-131) ด้วยอรรถสาระจากกถาวัตถุคำพูดถ้อยคำที่มีประโยชน์อันเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อละคลายกิเลส เพื่อให้ถึงการบรรลุพระนิพพาน คำพูดที่เป็นกถาวัตถุ จึงเป็นคำพูดที่มุ่งไปเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อถึงการดับกิเลส กถาวัตถุจึงเป็นถ้อยคำที่เมื่อพูดแล้วย่อมยังให้ผู้ที่พูดและได้ฟัง ย่อมขัดเกลากิเลสในใจของผู้พูดและผู้ฟัง ย่อมทำให้ปัญญาเจริญขึ้น ละความไม่รู้เมื่อละกิเลสเป็นลำดับก็ย่อมถึงความสิ้นกิเลสจนหมดสิ้น มีเป้าหมายมุ่งตรงเพื่อละสละกิเลสตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด นอกจากนี้ เป้าหมายการพูดในพระพุทธศาสนานั้น ได้สร้างคุณประโยชน์ต่อชีวิตและสังคมในทุกด้าน เช่น การเมืองการปกครอง ทำให้สังคมเกิดความสงบเป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่เย็นเป็นสุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ทั้งในระดับครอบครัว สังคม ประเทศชาติ พัฒนาการศึกษา พัฒนาตน เกิดความรู้ ความแตกฉาน และเผยแผ่ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจต่อคำสั่งสอน ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ และสัมมาปฏิบัติในสังคมมนุษย์ที่พึงประสงค์ได้ เป้าหมายสำคัญยิ่งในชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายนี้ในทุกเรื่อง และเป็นความสำคัญที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งคือ เป้าหมายของการพัฒนากาย วาจา ใจ ให้ดีงามยิ่งขึ้นไป

4. วิธีการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์

รูปแบบการสื่อสารธรรมของพระพุทธเจ้า และพระสาวกครั้งพุทธกาล เป็นวิธีการที่สืบทอดมาสู่การบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรมในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งจะนำเสนอรูปแบบการสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์สำหรับนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้ดังนี้

1) วิธีการพูดตามหลักวาจาสุภาษิต : พุทธวิธีในการพูดคือ คำพูดที่เปล่งเป็นเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ ไม่มีโทษ สบายหู เป็นถ้อยคำแฝงด้วยคติ มีลักษณะเป็นคำจริง เป็นคำสุภาพ เป็นคำมีประโยชน์ทั้งผู้ฟังและผู้พูด เป็นถ้อยคำคติสอนใจ หรือเป็นถ้อยคำที่นำออกจากทุกข์ ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยเมตตาจิต ซึ่งสิ่งที่สำคัญคือต้องเป็นการพูด หรือการใช้วาจาที่ไม่เบียดเบียนกาย ใจของตนและคนอื่นให้เดือดร้อน วาจานั้นเป็นวาจาสุภาษิต

2) วิธีการพูดจากมงคลสูตร : จะเห็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงลำดับมงคลจากระดับพื้นฐานไปสู่ระดับการพัฒนาจิตวิญญาณจนจิตสู่ความเกษมคือพระนิพพานได้ นี้คือวิธีการที่ทรงแสดงด้วยการตรัสสอนตามลำดับจากขั้นต้น สู่ขั้นกลาง และขั้นสูง อย่างชัดเจน

3) วิธีการพูดแบบอนุปุพพิกถา เป็นการพูดหรือสอนธรรมที่เชื่อมโยงเป็นลำดับ ปรากฏในการแสดงธรรม ซึ่งประกอบด้วย อนุปุพพิกถา 5 เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นชั้นๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วน

ปรมัตถ์ ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารเป็นลำดับไป โดยเริ่มจากสื่อสารเพื่อเตรียมความพร้อมเชื่อมโยงจากระดับต้นสู่ระดับสูงและเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน คือ (1) ทานกถา เรื่องทาน กล่าวถึงการให้ การเสียสละเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือกัน (2) สีลกถา เรื่องศีล กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม (3) สัคคกถา เรื่องสวรรค์ กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดี ของกาม ที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น (4) กามาทีนวกถา เรื่องโทษแห่งกามกล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้ (5) เนกขัมมานิสังสกถาเรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น (Thai Tipitaka/4/26/32)

วิธีการเรียงลำดับเนื้อหาการพูดในพระพุทธศาสนา เช่น อนุปุพพิกถา และมงคลสูตร เป็นวิธีการที่สอนธรรม ในสิ่งที่ใกล้ตัว เข้าใจง่ายและเพิ่มระดับและพรรณนาคุณ-โทษ ที่เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกัน คือ 1) ทานกถา 2) ศีลกถา 3) สัคคกถา (พรรณนาสวรรค์) 4) อาทีนวกถา (โทษของกาม) 5) เนกขัมมนิสังสกถา (อานิสงส์การออกจากกาม) ในมงคลสูตรนั้นเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมากว่า การพูดในพุทธศาสนาใช้การลำดับเนื้อหาเป็นขั้นตอนซึ่งทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้กระจ่างชัด และมีเนื้อหาที่ประณีตขึ้นไปนำสู่การพัฒนาตนในระดับกาย วาจา และการพัฒนาจิตในระดับโลกิยะ และนำสู่โลกุตระความพ้นจากทุกข์ เป็นที่สุด พระพุทธเจ้า เมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ ทรงแสดงอนุปุพพิกถานี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจจ์ 4 เป็นการทำจิตให้พร้อมที่จะรับ “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี” (Thai Tipitaka/5/242/4)

การนำเสนอในเบื้องต้น สรุปได้ว่า เมื่อแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด สมบูรณ์ทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายเมื่อฟังธรรม ย่อมเห็นถึงคุณประโยชน์ที่ได้รับจากการสื่อสารธรรมะนั้น คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการฟังธรรมก็จะเกิดขึ้น ได้แก่ 1) ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ 5) จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส สมารถบรรลุเป้าหมายของผู้พูดและผู้แสดงธรรม ดังนี้ 1) ย่อมมีจุดมุ่งหมายให้ความรู้ ให้ข้อมูลแก่ผู้ฟัง 2) ย่อมเป็นแหล่งความรู้ ด้วยการบอกกล่าว ถ่ายทอด สั่งสอน จำแนก ชี้แจง อรรถาธิบาย ฯลฯ 3) ย่อมเป็นผู้ทำความกระจ่างด้วยข้อมูล เช่น โอวาท หัวข้อธรรม ตัวอย่างการอุปมาอุปมัย 4) ย่อมนำความจริง สัจธรรม ธรรมชาติ เหตุผล มาแสดงในถ้อยคำที่พูดในหัวข้อและเนื้อหา 5) ย่อมนำพาให้เกิดความเบิกบาน ด้วยอรรถพยัญชนะที่สร้างคุณค่าสุนทรียารมณ์ได้

บทสรุป

การสื่อสารธรรมเพื่อพัฒนาสังคมเชิงสร้างสรรค์ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีหลักการพูด เป้าหมายการพูด วิธีการพูดที่เป็นระบบมาตรฐานและได้สืบทอดกันมาผ่านกาลเวลาช้านาน พุทธวิธีและหลักการถ่ายทอดสารของพระพุทธเจ้าเพื่อสื่อสารให้มนุษย์ที่มีความสามารถในการเรียนรู้และเข้าใจที่ต่างกัน พระพุทธเจ้าได้จำแนกมนุษย์ตามความแตกต่างในการเรียนรู้ธรรมะ พุทธวิธีและเทคนิคการสอนธรรมะของพระพุทธองค์จึงแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะสั่งสอน ทั้งในส่วนของเนื้อหาตัวผู้รับการสอนและวิธีการสอน หลักการพูดในพระพุทธศาสนาต้องเป็นวาจาสุภาษิต ได้แก่ ต้องเป็นคำจริง คือข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า ต้องเป็นคำพูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ ต้องเป็นคำพูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง ต้องเป็นคำพูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากน้อยเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับเรื่องที่พูด

References

Jenwithisuk, T. (2011). The Buddhist Communication and the Social Change. *Doctoral Dissertation :* Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996), *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Mansumitrchai, P. (2017). A Model of Nonviolent Communication through Buddhist Psychology. *Journal of MCU Peace Studies. 5 (3),* 76-90.

P.A. Payutto. (1999). Buddhist Methods of Teaching. Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.

P.A. Payutto. (2000). *Buddhadahmma.* Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2009). *Siam Sam Tri.* (3th ed). Bangkok: Phermsap Publisher.

P.A. Payutto. (2010). *Dictionary of Buddhism.* (18th ed). Bangkok: Phermsap Publisher.

Peuchthonglang, P. (2014). *Buddhist Counseling Model According to Kalyanamitra*. Doctoral Dissertation Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Peuchtonglang] P. & Peuchthonglang, Y. (2016). The metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of life. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (2), 348-365.

Phra Dhammakosajarn. (2012). Concept and Methods of Teaching. Retrieved March 2, 2017, From http://watprayoon.org/contentimage/pdf/learntalkdharmma.pdf

Phramaha Hansa Dhammahaso. (2011). *Samma Vayama*. Bangkok: 21 Century.

Vannapok S. (1999). *Buddhist Methods in Tipitaka.* Bangkok: Amarin Printing & Publishing.

แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี : กรณีศึกษาชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง

The Way ofPromotion of the Peaceful Community According to BuddhistPeaceful Means: A Case Study of Doichang Coffee Farmers

ชนาภา ศรีวิสรณ์[1], พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ และขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

Chanapa Siwisorn[1]*, Phramaha Duangden Thitañāno and Kanthong Wattanapradith

สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 79 M.1, Lamsai, Wang-noi, Phra Nakorn Si Ayutthaya 13170, Thailand

[1]Corresponding Author. E-mail: Chanapa6355@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างตามหลักพุทธสันติวิธีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือชาวไร่กาแฟดอยช้าง

ผลการวิจัย พบว่า1) ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีประเพณีและการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้มีอาชีพทำไร่กาแฟ ซึ่งเดิมทีชุมชนฯ ปลูกฝิ่นเป็นอาชีพหลัก ต่อมาในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงนำต้นกาแฟไปมอบให้แก่คนในหมู่บ้านได้นำไปปลูก จึงทำให้กาแฟกลายเป็นผลิตภัณฑ์หลักและดอยช้างเป็นชุมชนที่ชำนาญการเพาะปลูกกาแฟคุณภาพดี 2) ชุมชนมีการบริหารจัดการเพื่อการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ประสานกลมเกลียว มีเสรีภาพและความยุติธรรม พึ่งตนเองได้ ให้โอกาสเท่าเทียม มีสวัสดิการบนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจและเกื้อกูลกัน 3) พุทธสันติวิธีการสร้างชุมชนสันติสุขของดอยช้าง มิติการให้ด้วยการรวมกลุ่มกันสร้างกาแฟดอยช้างให้มีคุณภาพ แบ่งปันความรู้ ให้โอกาสและกำลังใจ ให้ความยุติธรรมและเสมอภาคมิติการสื่อสารมีการพูดคุยกันแบบตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวง ใช้สัจจะเป็นที่ตั้ง, มิติการบำเพ็ญประโยชน์ ทุกคนมุ่งสร้างทำเพื่อส่วนร่วม ผลประโยชน์ทั้งหมดเป็นของพี่น้องบนดอยทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และมิติท่าทีการวางตนที่ทำให้ผู้ใด้รับความช่วยเหลือหรือผู้มาเยือนมีความประทับใจเชื่อใจกันด้วยความอบอุ่นเอื้อเฟื้อ ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างได้กลายเป็นที่รู้จักเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง; ชุมชนสันติสุข; พุทธสันติวิธี และชาวไร่กาแฟดอยช้าง

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the context of the community of Doi Chang coffee farmers, 2) to study the concept of enhancing of peaceful community according to Buddhist peaceful means, and 3) to present the guidance of enhancing a peaceful community of Doi Chang coffee farmers by Buddhist peaceful means. It is a qualitative field research. The population and sample is the Doi Chang coffee farmers.

As the result, firstly, the community of Doi-chang coffee farmers has a long history where traditions and ways of lives merge with nature. The majority of territory surrounds with forest. Coffee farming is their occupation. In the past, the major occupation of this community was opium-poppy farming. Later, the King Rama the 9th gave villagers coffee seeds for growing instead of opium-poppy. Thus, coffee bean has become the main product of Doi-chang community. Doi-chang villagers become the expert in growing good quality of coffee bean. Secondly, the community has administration for economic self-dependency, harmoniously unique with freedom, justice, self-dependency, and equality of chance, including the welfare on the foundation of trust and helping one another. Finally, Doi-chang community shares some aspects of Buddhist peaceful means: Giving by gathering for making Doi Chang coffee good quality, sharing knowledge, giving chance, will power, justice, equality, honesty, and performing truth. Doi-chang villagers conduct mutual benefits of the brotherhood-uphill. Everyone is the owner by assisting and consulting to one another. They have meetings to facilitate ones who need help. For example, they have warm and impressive welcome to visitors. Therefore, the community of Doi Chang coffee farmers becomes the well-known, strong and prosperous community up to the present.

Keywords: Enhancing; Peaceful Community; Buddhist Peaceful Means; and Doi Chang Coffee Farmers

บทนำ

การพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับ ขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐานคือการมีกิน พอใช้ของประชาชนโดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด ระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นในลำดับต่อไป (Kasetsart University, 1955-1992) จากพระราชดำริได้ก่อเกิดแนวทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ได้รับโอกาสน้อยเช่นผู้ที่อยู่ในทุรกันดาร กลุ่มชาวเขา เป็นต้นบนดอยช้างในอดีตได้ประสบปัญหาเรื่องการทำการเกษตรที่เป็นลักษณะการปลูกฝิ่น มีการทำไร่เลื่อนลอย ส่งผลให้เกิดการแผ้วถางป่าเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปีทั้งยังเป็นการทำลายความสมบูรณ์ของผืนป่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงทราบถึงปัญหาเหล่านี้ดี จึงได้พระราชทานเมล็ดกาแฟอาราบิก้า เพื่อให้ชาวบ้านดอยช้างได้มีอาชีพทำกินแทนการปลูกพืชเสพติด การแก้ไขปัญหาด้านการปลูกฝิ่น และการทำไร่เลื่อนลอยของชุมชนถูกจัดการด้วยการส่งเสริมให้เปลี่ยนอาชีพใหม่ ด้วยการปลูกกาแฟ ทำให้ปัญหาของการปลูกฝิ่นและเกิดการสร้างรายได้ของชุมชนที่มั่นคงและยั่งยืน แต่ทั้งนี้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้น ดังจะเห็นได้จากโครงการในพระราชดำริที่ส่งเสริมให้ชาวเขาทำไร่กาแฟทดแทนไร่ฝิ่นเริ่มต้นกันตั้งแต่ปี 2516 กรมวิชาการเกษตรได้นำสายพันธุ์กาแฟที่ดีมาให้วิจัยพัฒนา พร้อมตั้งศูนย์ค้นคว้าทดลองเพื่อแนะนำสร้างกระบวนการปลูกกาแฟ การผลิต การแปรรูปให้แก่ชาวดอยช้าง พร้อมทั้งส่งเสริมบรรยากาศแวดล้อมธรรมชาติให้งดงาม รักษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายและแตกต่าง (Choco-Pie company, 2014)

การบริหารจัดการของคนในชุมชนที่ได้ลุกขึ้นมาช่วยกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผิดชอบ ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ดังจะเห็นได้จากภายหลังชาวดอยช้างได้รวมตัวกันเพื่อสร้างกาแฟดอยช้างให้เป็นที่ยอมรับและเป็นกาแฟอันดับ1 ของโลก ชาวไร่กาแฟดอยช้างได้ทำงานโดยอาศัยแรงกายและจิตอาสาจากชาวบ้านเป็นสำคัญ เน้นสร้างคนเพื่อพัฒนาธุรกิจและชุมชนให้เข้มแข็งจนกระทั่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาในหลายด้าน อาทิ การสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การปลูกจิตสานึกให้มีการอนุรักษ์ผืนป่า การนำมาซึ่งรายได้ของชุมชนรวมถึงเป็นการยกระดับให้เกษตรกรบนดอยช้างมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างพยายามหาแนวทางที่จะรักษาเอกลักษณ์ในวิถีชีวิตของชุมชนไว้ให้ยั่งยืนต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างได้เริ่มกลับมาสู่วิถีชีวิตที่เคยเป็นอยู่ในอดีต มีความรักผูกพันกันมากขึ้น

การรวมตัวกันเพื่อการเรียนในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาของชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อถอดบทเรียนวิถีการอยู่ร่วมกันของชาวไร่กาแฟดอยช้างท่ามกลางสถานการณ์ปัจจุบัน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างมีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาภายใต้กรอบหลักสังคหวัตถุ 4 ว่ามีกิจกรรมรูปแบบแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างไรที่ทำให้ชุมชนเกิดความสุขและมีความยั่งยืน เพราะชุมชนมีความช่วยเหลือ

เกื้อกูลและร่วมแรงร่วมใจในการทำอาชีพชาวไร่กาแฟจนเป็นที่รู้จักทั้งในด้านผลิตภัณฑ์กาแฟและเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย 1. ทาน การให้ให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันและกัน การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร ประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่เป็นคนเห็นแก่ 2 ปิยวาจา พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวานในการให้บริการประชาชน ชี้แจงข้อความ หรือข้อกฎหมายด้วยวาจาที่อ่อนโยน 3. อัตถจริยา การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น 4. สมานัตตตา ความเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันไม่ถือชนชั้นวรรณะ *(Thai Tipitaka* 21/32/37)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังผลการวิจัยที่จะได้เห็นการนำแนวคิดตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในฐานะพุทธสันติวิธีว่าสามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในชุมชนหรือไม่ โดยอาศัยความเป็นชุมชนสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างเป็นเครื่องสะท้อนบอกแนวทางปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ 4 ว่าการเป็นชุมชนสันติสุขได้นั้นต้องมีรูปแบบแนวทางปฏิบัติอย่างไร มีกระบวนการขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคอย่างไร อะไรคือเงื่อนไขและปัจจัยที่จะส่งผลนำไปสู่ความเป็นชุมชนสันติสุข ทั้งนี้ด้วยคาดหวังว่าผลงานวิจัยที่เกิดจากการค้นพบแนวทางการเสริมสร้างชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างตามหลักพุทธสันติและจะเป็นแบบแนวทางปฏิบัติต่อสังคมอื่นๆ สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบทของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง
2. เพื่อศึกษาแนวคิดการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างตามหลักพุทธสันติวิธี

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมและความเชื่อของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับชุมชนสันติสุขตามหลักวิชาการตะวันออกและตะวันตก

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ แบ่งประเภททั้งหลักการ วิธีการหรือแนวทางของการเสริมสร้างสังคมให้เกิดสันติสุข ตามหลักหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ที่มีความสัมพันธ์ต่อการเสริมสร้างชุมชนสันติสุข

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยได้การสร้างเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคำถามที่ใช้ได้ผ่านกระบวนการเรียบเรียงให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎี และให้อาจารย์ที่ปรึกษาดำเนินการตรวจเครื่องมือวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

จำนวน 10 ท่าน โดยมีคุณสมบัติเป็นชาวไร่กาแฟดอยช้าง เป็นบุคคลในชุมชน เป็นนักวิชาการด้านธุรกิจกาแฟ หรือเป็นนักธุรกิจที่ค้าขายกับชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมด ทั้งเชิงเอกสาร และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาสังเคราะห์วิเคราะห์ จนได้เป็นรูปแบบแนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะทางของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง

ขั้นตอนที่ 6 ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยและนำเสนอผลในเชิงวิชาการ โดยใช้การเรียบเรียงเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ทำเป็นแผนผังโมเดลเพื่อเผยแพร่ทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชนอื่นๆ ต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาสภาพบริบทของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง

จากสภาพวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง ที่ตั้งสูง 1,800 เมตร จากระดับน้ำทะเล เป็นสถานที่ชมทิวทัศน์ที่สวยงาม อากาศเย็นสบายตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย 18 องศาเซลเซียส (Armarn Pakdeethamchimvilaishap, 2016) จึงทำให้เป็นที่มาของชื่อ ดอยช้างปัจจุบันชาวไร่กาแฟดอยช้างต่างเป็นที่รู้จักในฐานะผู้ผลิตกาแฟเพื่อส่งออกไปจำหน่ายทั่วโลก และชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างยังเป็นที่รู้จักในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ ทั้งนี้ชุมชนฯได้รับการพัฒนาจากโครงการหลวงทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านสภาพวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างจากคำสัมภาษณ์และเอกสารหลักการที่เกี่ยวข้อง สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทั้งในด้านทรัพยากรและรากฐานภูมิปัญญาที่สะสมกันมา มีความวิริยะอุตสาหะและระเบียบวินัยในการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ เหนือสิ่งอื่นใดคือเอกภาพชุมชน มีเอกลักษณ์ที่เข้มแข็งมีอิสรภาพสูง แสดงให้เห็นว่าเป็นสังคมที่มีความรักความสามัคคีกันมาก ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนจากโครงการในพระราชดำริในรัชกาลที่ 9 แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างที่เกิดความยั่งยืนในปัจจุบัน พบว่า ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างได้มีกิจกรรมที่พบปะกันเพื่อปรึกษาหารือและช่วยกันหาทางแก้ไขอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนเกิดการปรับตัวและพัฒนาตัวเองดังแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ผู้วิจัยได้ประมวลจากประสบการณ์ของแต่ละผู้ให้สัมภาษณ์ ดังนี้ ส่งเสริมการศึกษา ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างมุ่งเน้นการส่งเสริมพัฒนาลูกหลานให้มีการศึกษาไปพร้อมๆ กับการพัฒนากาแฟดอยช้าง ต้องการทำกาแฟดีๆ ออกมาขายให้คนรู้ว่าเมืองไทยสามารถปลูกกาแฟที่ดีได้ (Panachai, 27/12/17) สามัคคี เกษตรกรรวมตัวกันเพื่อต่อรองราคาผลผลิตและสร้างกลุ่มมิให้นำผลผลิตจากที่อื่นเข้ามาที่ดอยช้าง (Tanakorn, 27/12/17) ต้องมีการปรับแนวคิดทัศนคติใหม่เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ชุมชนเกษตรกรชาวไร่กาแฟดอยช้างต้องช่วยเหลือกันและกัน ในการให้ความรู้เพื่อการรับมือกับภัยธรรมชาติ (Banpot, 29/12/17)

ในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหานั้นได้มีการปรึกษาหารือและหาแนวทางป้องกันแก้ไข ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์คนในพื้นที่ ดังนี้ เนื่องจากการทำงานของชุมชนเป็นการทำงานหมู่มากทำให้บางครั้งการทำงานมีปัญหาขัดแย้งภายในต้องมีการปรับปรุงระบบการจัดการให้กับวิถีชุมชน (P1, 27/12/17) ชุมชนต้องร่วมมือกันเพื่อคานอำนาจการซื้อขายจากกลุ่มนายทุนจากที่อื่นที่เข้ามาทำให้รู้สึกไม่ดี (P2, 27/12/17) ชุมชนเกษตรกรชาวไร่กาแฟดอยช้างต้องได้รับความรู้ใหม่เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาสู้กับนายทุนนิยม (P3, 28/12/17) ชุมชนเกษตรกรชาวไร่กาแฟ ต้องฝึกการใช้ภาษากลางที่ไม่ใช่ภาษาพื้นบ้านในการติดต่อกับผู้มาเยือน (P4,29/12/17) ต้องอดทนขยันหมั่นเพียร ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างต้องต่อสู้กับสภาพแวดล้อมมากขึ้น ต้องเรียนรู้จักผู้มาเยือน สภาพอากาศ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นบนดอยช้าง (P5, 29/12/17) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสรุปได้ว่า สภาพปัญหาการดำเนินธุรกิจของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง โดยภาพรวม ดังนี้

หมู่บ้านดอยช้างเป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมทางด้านสาธารณูปโภคแทบครบถ้วน มีทั้งไฟฟ้า อินเทอร์เน็ต สัญญาณโทรทัศน์ ส่วนเรื่องน้ำนั้น มีแหล่งน้ำที่มาจากใต้ดิน ส่วนวัดมีระยะห่างไกลจากหมู่บ้านและมีเพียงแห่งเดียว ในขณะที่โบสถ์ภายในหมู่บ้านมีอยู่เป็นจำนวนพอสมควรแม้จะยังขาดความสมบูรณ์ทางกายภาพของโบสถ์ สถานีอนามัยก็มีอยู่แห่งเดียวภายใต้การบริหารของตำบลซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านค่อนข้างไกลมาก พื้นที่ส่วนกลางในการทำกิจกรรมของชุมชนนั้นยังขาดแคลน มีไม่เพียงพอและด้อยคุณภาพต่อกิจกรรมทางอาชีพ และกิจกรรมทางสังคม รวมถึงกิจกรรมทางการออกกำลังกายสำหรับเด็กและเยาวชนด้วย เอกลักษณ์ของชุมชนดอยช้างนั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์หลักๆ อยู่ 3 เผ่าพันธุ์ คือ ชนเผ่าลีซู ชนเผ่าจีนยูนนาน และชนเผ่าอาข่า สภาพสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันเป็นสังคมการเกษตร โดยการปลูกกาแฟเป็นอาชีพหลัก วิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น จึงมีรูปแบบการใช้ชีวิตที่สอดคล้องต่อการปลูกกาแฟ รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมนั้น ปัจจุบันมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันของแต่ละชนเผ่า โดยสถาปัตยกรรมในพื้นที่นั้นจะมีการใช้วัสดุ 3 อย่างคือ ไม้ คอนกรีต และการใช้ทั้งไม้และคอนกรีตผสมกัน วัฒนธรรมอื่นๆ ที่นอกจากการเกษตรนั้นจะแยกเป็นของแต่ละชนเผ่า แต่ปัจจุบันนั้น วัฒนธรรมดั้งเดิมไม่ค่อยมีผลต่อการใช้ชีวิตในปัจจุบันมาก จะมีก็เป็นลักษณะวันสำคัญ เนื่องจากวิถีชีวิตส่วนใหญ่นั้น ขึ้นอยู่กับการปลูกกาแฟ ความเชื่อในปัจจุบันจะมีการนับถือบรรพบุรุษ และนับถือศาสนาพุทธหรือคริสต์ ควบคู่กันไปด้วย สภาพแวดล้อมของหมู่บ้านนั้นอยู่กลางหุบเขาโดยมีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน สภาพหมู่บ้านมีลักษณะเป็นพื้นที่ลาดชัน

แนวคิดการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี

แนวคิดชุมชนสันติสุขเป็นแนวคิดของการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยรวม ได้แก่ มิติความปลอดภัยจากภาวะคุกคาม (Freedom from Fear) การมีเสรีภาพหรือปลอดจากความขาดแคลน (Freedom from Want) การได้รับโอกาสเท่าเทียมกัน (Equal opportunities) ที่กล่าวโดยรวม คือ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้านความมั่นคงทางอาหาร ด้านความมั่นคงทางสุขภาพ **อีกนัยยะหนึ่งชุมชน**

สันติสุขเป็นสังคมที่สื่อถึงการสงบระงับของกิเลส การไม่ทะเลาะ แก่งแย่ง วิวาท มุ่งร้าย ภาวะที่ไม่มีความขัดแย้ง บรรยากาศแห่งความเมตตา มิตรภาพ ปราศจากความมีอันตราย เป็นเอกภาพและความสอดคล้องประสานกลมเกลียว ความเสรีภาพ และความยุติธรรมของบุคค (Phra Medhidhammaporn Prayoon Mererk, 1994) **กล่าวโดยสรุป** ชุมชนสันติสุข หมายถึง ชุมชนหรือสังคมที่มีความสงบสุข เป็นเอกภาพและความสอดคล้อง ประสานกลมเกลียว มีเสรีภาพ และมีความยุติธรรม ดำรงชีวิตเป็นสุข มีสมานฉันท์ต่อกัน เป็นภาวะที่มีความสงบ มีความสุข ไร้ความขัดแย้ง เป็นชุมชนที่คนรวมกันอยู่เป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีการรวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน โดยมีแบบแผน การดำเนินชีวิตในแนวทางเดียวกัน มีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสมานสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ มีความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

องค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดที่สะท้อนชุมชนสันติสุข ได้แก่ มีการรักษาสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ได้สอดคล้อง เป็นปึกแผ่น สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เป็นสังคมที่เห็นได้ชัดในลักษณะของคนมีศีล มีคุณธรรม มีอารยธรรม มีสัมมาอาชีพ มีกิจการที่มั่นคง ขยัน สร้างสรรค์ ขวนขวาย กระตือรือร้น **กล่าวโดยรวม**คือ อยู่กันอย่างผาสุก สุขภาพแข็งแรง จิตใจเบิกบานร่าเริง ไม่ฟุ้งเฟ้อ แต่รุ่งเรือง ไม่ผลาญพล่า มีความประณีต ประหยัด แต่เอื้อเฟื้อสะพัดแจกจ่าย ละเอียดลออ ประหยัด ไม่มือบายมุข ไม่มีทุจริตกรรม มีความพร้อมเพรียง สามัคคี อบอุ่นและเป็นเอกภาพ พร้อมเพรียงกันทำงาน เป็นชุมชนที่แข็งแรง มั่นคง ยืนหยัด เป็นชุมชนอุดมสมบูรณ์ แต่ไม่สะสม กักตุน หรือกอบโกย เป็นชุมชนมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบ เสียสละอย่างเป็นสุข (K Pong Ngam,2010)

กรอบแนวคิดพุทธสันติวิธีเพื่อเสริมสร้างชุมชนสันติสุข: พระพุทธศาสนาคือสันติภาพภายในของตัวมนุษย์ ให้เรารักกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน มุ่งเน้นให้อยู่รวมกันอย่างสันติสุข หลักพุทธธรรมที่สะท้อนหลักการพื้นฐานต่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข คือ สังคหวัตถุ4 เพื่อเป็นหลักการเพื่อการสงเคราะห์ สร้างมนุษย์สัมพันธ์ การครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก เป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคหวัตถุมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา 2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์

สุขร่วมกัน (Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto), 1997) กล่าวโดยรวม ชุมชนสันติสุขคือชุมชนที่มีความเชื่อมันในศักยภาพของตน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง ทุกคนมีส่วนร่วมในการร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน ชุมชนมุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่นภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการและอื่นๆในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน สมาชิกชุมชนทุกๆ คน มีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของชาวไร่กาแฟดอยช้างตามหลักพุทธสันติวิธี

แนวทางพื้นฐานหลักพุทธสันติวิธี คือ รูปแบบ กระบวนการ ขั้นตอนในการปฏิบัติของคนในชุมชนในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมในหมู่คณะเกิดความสงบสุข (ThaiTipitaka, 21/32/50) ประกอบด้วยการให้แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเสียสละ การพูดจาน่ารัก สุภาพอ่อนหวาน การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีน้ำใจช่วยเหลือและการปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมทุกข์ร่วมสุขไม่เอาเปรียบและแก้ปัญหาร่วมกัน จากการศึกษาบริบทชาวไร่กาแฟดอยช้าง ผู้วิจัยพบว่าชุมชนมีวิธีที่น่าสนใจซึ่งได้สะท้อนให้เห็นแนวทางปฏิบัติของชุมชนตามหลักพุทธสันติวิธีที่ตรงกับ “สังคหวัตถุ 4” ดังนี้

1) แนวทางการเอื้อเฟื้อเสียสละแบ่งปันของชาวไร่กาแฟดอยช้าง (ทาน)

การให้หรือการแบ่งปัน คือ การเสียสละมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง ชาวดอยช้างยึดมั่นในในหลักการของการให้เสียสละซึ่งถือว่าเป็นการทำความดีอย่างหนึ่งในการทำงานทุกอย่าง ชาวไร่กาแฟดอยช้างพยายามเสนอสิ่งที่ดีสุดให้กับผู้บริโภค มีการแนะนำให้ความรู้ของแต่ละคนและนำความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน มองเพื่อนบ้านเปรียบเหมือนญาติพี่น้อง พร้อมให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดเวลา จัดได้ว่า การให้เป็นหัวใจที่ส่งผลอย่างมาก เนื่องจากการแบ่งปันมีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตชาวไร่กาแฟดอยช้าง ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างดี เมื่อเราให้ เขาได้รับเขาก็จะเป็นผู้ให้ต่อไป ทุกคนในชุมชนจะเกิดความสามัคคีด้วยพลังแห่งการแบ่งปัน ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นโอกาสให้คนในชุมชนเกษตรกรสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเมื่อทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนก็มีความเข้มแข็งตามมา แนวทางการปฏิบัติสำหรับการแบ่งปันหรือการให้ของชุมชนชาวไร่ดอยช้าง พอสรุปได้ คือ **(1) การให้ความรักความสามัคคี** แนวทางคือ ทุกคนต้องมีความเข้าใจร่วมกัน ทำดีเพื่อลูกหลานก็ได้ ถ้าทำไม่ดีลูกหลานก็ตายด้วย ทุกอย่างบนดอยช้าง คนดอยช้างทุกคนเป็นเจ้าของไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง (Panachai, 27/12/17) **(2) ให้การศึกษา** แนวทางคือ ให้ความรู้ การศึกษาเรื่องกาแฟและวิธีการเก็บกาแฟที่ดี เป้าหมายจริงๆ คือต้องการให้ญาติพี่น้องอยู่ดีกินดี ทุกคนมีความสุข (Bhumijit, 27/12/17) มีความรู้ความสามารถดี ก็สามารถแบ่งปันกันได้ด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกัน ร่วมสนับสนุนคุณภาพชีวิตชาวไร่โดยการให้ความช่วยเหลือด้านความรู้และวิทยาการใหม่ๆ (**3) ให้โอกาส** แนวทางคือ การให้ทุกคนได้มีส่วนแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นที่เรียน

มาให้ชาวบ้านรับรู้ด้วยกัน และรับความคิดเห็นส่งผ่านสู่ชุมชนต่อไป (Pongsekorn, 28/12/17) **(4) ให้กำลังใจ** แนวทางคือ ให้ความช่วยเหลือในด้านความเป็นอยู่ของประชาชน ให้กำลังใจ ให้ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกร การให้ความช่วยเหลือไม่หวังสิ่งตอบแทน วันหนึ่งผู้รับย่อมจะเห็นถึงความจริงใจของชุมชน (**5) ให้การสนับสนุน** แนวทางคือ บริษัทองค์กร หรือหน่วยงานช่วยกันเป็นกระบอกเสียงในการขายผลผลิตทางการเกษตร หากไม่มีหน่วยงานชาวบ้านไม่รู้จะไปขายผลผลิตที่ใดร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Bhumijit, 27/12/17) บริษัทรับซื้อกาแฟดอยช้างทำตัวเป็นเกษตรกรมากกว่าพ่อค้าคนกลาง (Pichit, 28/12/17) **(6) ให้ความยุติธรรมและความเสมอภาค**แนวทางคือ การให้ความเสมอภาคในการซื้อขายเมล็ดกาแฟกับชุมชน ดูแลความเป็นธรรมให้แก่ชุมชนในการซื้อขายเมล็ดกาแฟให้มีราคากลางตามมาตรฐานเดียวกัน หน่วยงานภาครัฐได้ช่วยเหลือเป็นกระบอกเสียงให้แก่ชุมชนในการขายผลิตผลมากกว่าสิ่งใด (Akradej, 29/12/17)

2) แนวทางการใช้วาจาของชาวไร่กาแฟดอยช้าง (ปิยวาจา)

หลักการพูดคุยเจรจาสื่อสารตามหลักปิยวาจา คือ การใช้วาจาให้เป็นที่รัก ซาบซึ้งใจ สุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี เกิดไมตรีรักใคร่นับถือการควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะ มีสติอยู่เสมอ เป็นวจีสุจริตคือ เว้นจากการพูดปด เว้นจากการพูดส่อเสียด ยุยงให้คนแตกร้าวกัน เว้นจากพูดคำหยาบคาย เว้นจากการพูดจาเหลวไหลไร้สาระ (Buddhadhamma, 628-629) แนวทางการปฏิบัติสำหรับการพูดการเจรจาของชุมชนชาวไร่ดอยช้าง พอสรุปได้คือ **การหันหน้าเข้าหากัน**เพื่อพูดคุยกันดั่งพี่น้อง ทำตามข้อตกลงของชุมชน การพูดคุยที่ดีต่อกันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการอยู่ร่วมกับของชาวไร่กาแฟดอยช้างเพราะจะทำให้ชุมชนมีความสุข เป็นการสื่อสารที่เข้าใจกันมากที่สุดอันจะส่งผลให้ต่อยอดการพัฒนาได้ง่ายขึ้น (Tirapong, 27/12/17) **พูดคุยด้วยความจริงใจต่อกัน** การพูดจาที่ดีต่อกันเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในการอยู่ร่วมกันของชาวไร่กาแฟ เพราะการสื่อสารภาษาท้องถิ่นอาจจะเข้าใจยากแต่ทุกคนมีความจริงใจ พี่น้องชนเผ่าต้องหันหน้าเข้าหากัน หากมีปัญหากับผู้มาติดต่อจะได้ช่วยกันแก้ไข **ไพเราะสุภาพ** มีการสื่อสารที่เข้าใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในการสื่อสารกับคนอื่นคือคนในชุมชนหรือผู้มาติดต่อ ปกติชุมชนเกษตรกรชาวไร่กาแฟดอยช้างเน้นการใช้คำพูดที่สุภาพกับมิตรทุกคนอยู่แล้ว **พูดกันแบบตรงไปตรงมา** ใช้สัจจะเป็นที่ตั้งในการติดต่อค้าขายกับผู้อื่นชาวไร่กาแฟดอยช้างจะให้ความรู้เกี่ยวกับผลผลิตในรูปแบบต่างๆ ใช้วาจาที่ถูกกาลเทศะ สุภาพ ทำให้ผู้ที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับชุมชนมีความรู้สึกปลอดภัยและเป็นกันเอง เกิดความเชื่อมั่นในการค้าขาย (Akradej, 29/12/17) ภายในชุมชนเองก็พูดคุยกันอย่างเป็นกันเอง เต็มใจและให้ความเคารพนับถือ (Pongsekorn, 28/12/17) **มุ่งให้ความรู้ความเข้าใจ** ชุมชนมีการสื่อสารเพื่อเน้นการให้ความรู้ใหม่ๆ ทำให้กาแฟดอยช้างเติบโตยิ่งๆ ขึ้น ทั้งพื้นที่เพาะปลูกก็เพิ่มมากขึ้น กาแฟดอยช้างจึงค่อยๆ กระจายสู่นักดื่มทั้งในและต่างประเทศ **พูดด้วยสัจจะความจริง โปร่งใสและเป็นธรรม** การเจรจาพูดคุยหรือการให้ข้อมูลสื่อสารเพื่อพัฒนาและกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการค้าโดยชอบธรรมและโปร่งใส (Panachai, 27/12/17) **พูดชี้นำประโยชน์สุขแก่ชุมชน** ชุมชนเน้นการพูดคุยด้วยการให้ความรู้และการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้

ข้อมูลสนับสนุนคุณภาพชีวิตแบบเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ผู้ประกอบการชาวไร่ฯ เจรจากันอย่างมีประสิทธิภาพ (Tawin, 29/12/17) **ผู้วิจัยสรุปได้ว่า** ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างได้เน้นหลัก ปิยวาจา คือ มีการพูดวาจาดูดดื่มน้ำใจ ใช้วาจาซาบซึ้งใจต่อกันและกัน สุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงมุ่งพูดแสดงประโยชน์สุขต่อชุมชน การใช้ปิยวาจาเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข้งและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

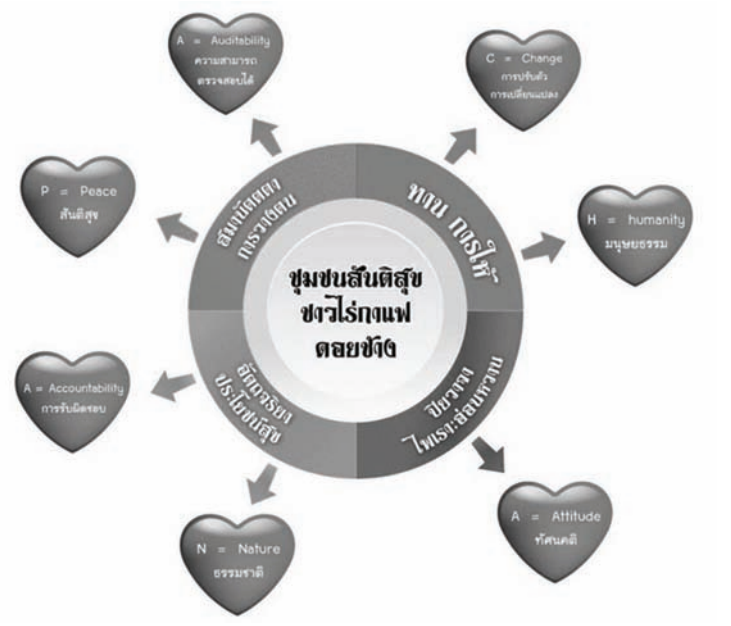
3) แนวทางการบำเพ็ญประโยชน์สุขของชาวไร่กาแฟดอยช้าง (อัตถจริยา)

อัตถจริยา คือ การประพฤติตนของแต่ละบุคคลควรให้เกิดประโยชน์ 3 ด้าน ได้แก่ อัตตัตถะ ประโยชน์ตน ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น และ อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขร่วมกันของชุมชนสร้างสรรค์เกื้อหนุนทั้งตนและผู้อื่น (A Constitution for Living: 22-23, B.E. 2540) แนวทางการบำเพ็ญประโยชน์สุขของชาวไร่กาแฟดอยช้าง พอสรุปได้คือเราทำ เรากิน เราใช้ ผลประโยชน์ทั้งหมดเป็นของพี่น้องบนดอย ทุกคนมีความเสมอภาคในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกันมุ่งสร้างทำเพื่อส่วนรวม โดยหลักใหญ่ชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่แล้ว (Bhumijit, 27/12/17) ไม่ดูถูกกันเพราะเป็นเกษตรกรด้วยกัน ให้ความเสมอภาค เป็นการให้กำลังใจในการทำงานร่วมกัน (Tirapong, 27/12/17) ชาวไร่เป็นเพื่อนร่วมงานกัน มีปัญหาก็จะปรึกษากันและช่วยกันหาทางออกที่ดี (Pongsekorn, 28/12/17) ให้เพื่อการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกันหลักใหญ่ชาวบ้านจะช่วยเหลือกันและกัน การให้ความเสมอภาคต่อเกษตรกรเป็นสิ่งดี เพราะเกษตรกรส่งขายเมล็ดกาแฟให้กับสหกรณ์โดยตรง (Banpot, 29/12/17) การทำประโยชน์เพื่อความเสมอภาค สิ่งที่ทุกคนอยากเห็นคือ กาแฟดอยช้างเป็นองค์กรเดียวในโลกเกี่ยวกับการผลิตกาแฟที่เกษตรกรเป็นเจ้าของทั้งหมด (Bhumijit, 27/12/17) การทำประโยชน์เพื่อความรักความสามัคคี ในการทำงานร่วมกันต้องมีการเกื้อกูลกันให้ความช่วยเหลือชุมชนให้มีความรักสามัคคีกันมากขึ้น จะทำให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจตัวเองและเชื่อมั่นในชุมชน การไว้วางใจเป็นเรื่องใหญ่ สัจจะวาจาเป็นเรื่องสำคัญมาก ปัจจุบันชุมชนเกษตรกรชาวไร่กาแฟดอยช้างบางกลุ่มร่วมมือกันตั้งสหกรณ์เป็นการทำงานแบบเคียงบ่าเคียงไหล่ (Banpot, 29/12/17) การมุ่งทำงานเป็นทีม ปัจจุบันชุมชนกาแฟดอยช้างได้รวมเป็นกลุ่มร่วมกัน เพื่อสร้างกาแฟดอยช้างให้สังคมภายนอกได้รับทราบ มีการรับฟังทัศนะของชุมชนและแนะนำหาหนทางร่วมกัน (Tanakorn, 27/12/17) การแบ่งปันประโยชน์สุขร่วมกัน โครงการกาแฟดอยช้างได้สร้างความสุขส่งต่อให้ชุมชนเกษตรกร ณ วันนี้ ชุมชนเกษตรกรดอยช้างอยู่ในชุมชนที่มีสหกรณ์เป็นของตัวเองจึงช่วยให้ชุมชนไม่มีปัญหาอะไร (Tawin, 29/12/17)

4) แนวทางการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันของชาวไร่กาแฟดอยช้าง (สมานัตตตา)

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า1) แนวทางการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันของชาวไร่กาแฟดอยช้าง ได้ยึดตามหลักสมานัตตตาเพราะมีการตัวเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอร่วมกิจกรรมกันในชุมชน และได้ร่วมสุขร่วมทุกข์รับรู้ปัญหาและร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะความเกษตรกร สอดคล้องกับภาวะสังคม เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม 2) วิถีชีวิตชุมชนหรือการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนสอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 และหลักวิชาการที่ว่าด้วยองค์ประกอบของชุมชนสันติสุข

จากการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี กรณีศึกษาชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างเพื่อจะชี้ให้เห็นคุณค่าความสำคัญ และรูปแบบแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างสันติสุขภายใต้กรอบแนวคิดหลักสังคหวัตถุ 4 ทั้งนี้ด้วยคาดหวังให้เป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นๆ จากการค้นพบข้อมูลได้สะท้อนบริบทการดำเนินชีวิตของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้าง สามารถนำเสนอในรูปแบบของแผนภาพที่ 1

แผนภาพแสดงแนวทางปฏิบัติของชุมชนสันติสุขชาวไร่กาแฟดอยช้าง

แนวทางปฏิบัติของชุมชนสันติสุขชาวไร่กาแฟดอยช้าง เพื่อการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักพุทธสันติวิธี ได้เกิดกระบวนการแนวคิดสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

C = Changeหมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างมีการปรับตัวยอมเปลี่ยนแปลง เพื่อความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไข หรือความจำเป็นที่เกิดขึ้น การปรับตัวคือการพัฒนาให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ชาวไร่กาแฟดอยช้างมีการเปลี่ยนแปลงตัวเองภายใต้การวางแผน มีทิศทางที่แน่นอน ถ้าไม่ยอมเปลี่ยนแปลงก็จะไม่สามารถดำรงเอกลักษณ์ของตนได้ ก็จะถูกคนอื่นบังคับให้ต้องเปลี่ยนแปลงซึ่งจะต้องสูญเสียโอกาสหรือไม่ทันต่อการแข่งขัน

H = humanityมนุษยธรรม หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างดำรงอยู่ด้วยกันด้วยการให้ความสำคัญต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่นิ่งดูดาย ไม่เอาเปรียบ ไม่โกง ไม่กดขี่คุกคาม มีความร่วมมือ ไม่ชิงดีชิงเด่น ให้ความเมตตาอนุเคราะห์แก่กันและกัน

A = Attitude ทัศนคติ หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างมีความยืดหยุ่นด้านมุมมอง ความเชื่อ ค่านิยมของชุมชน ที่เคยปฏิบัติสืบต่อๆ กันมา หรือการซึมซับรับรู้แนวคิดใหม่ๆ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ

N = Nature ธรรมชาติ หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างให้ความสำคัญต่อป่าไม้ ภูเขา ลำธาร พื้นดิน น้ำ ทุ่งหญ้า นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ที่มีต่อคนรอบข้างหรือสิ่งรอบข้าง การดูแลรักษา สืบทอดธรรมชาติให้คงอยู่ การปกป้องดูแล

A = Accountabilityการรับผิดชอบ หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันรับผิดชอบผลที่ตามมา ไม่ว่าจะเป็นสิ่งนั้นจะดีหรือไม่ดี ก็ต้องรับผิดชอบ หรือมีส่วนได้รับผลผลิตหรือผลกระทบจากสิ่งนั้น ความรับผิดชอบยังหมายถึงการเอาใจใส่ดูแลรักษา ไม่ปล่อยปละละเลย

P = Peace สันติสุข หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างเน้นความสงบ ความสุข ไม่เบียดเบียน เน้นธรรมชาติความอุดมสมบูรณ์ ความยุติธรรม ความพร้อมเพียงพร้อมหน้าพร้อมตากัน

A = Audittabilityความสามารถตรวจสอบได้ หมายถึง ชาวไร่กาแฟดอยช้างเน้นการประกอบอาชีพร่วมกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน โปร่งใส สุจริต เชื่อใจ ศรัทธาเชื่อมั่น ความชัดเจนในข้อมูลข่าวสารที่สามารถรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว

สรุป

แนวทางการเสริมสร้างชุมชนสันติสุขตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างเป็นชุมชนแห่งการปรับตัวการเปลี่ยนแปลงมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติจากการปลูกฝิ่นพืชเสพติด มาเป็นพืชเศรษฐกิจคือกาแฟ ทั้งยังให้ความสำคัญต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่นิ่งดูดาย ไม่เอาเปรียบ มีความร่วมมือ ไม่ชิงดีชิงเด่น มุ่งพัฒนากาแฟให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เกิดความภาคภูมิใจ ทำให้คนท้องถิ่นไม่ย้ายถิ่นฐานไปที่อื่น ปกป้องดูแลป่าไม้ มีการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันรับผิดชอบ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นชุมชนให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกัน ชุมชนชาวไร่ดอยช้างเป็นชุมชนแห่งความโปรงใส่ ซึ่งสามารถพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ทำตามข้อตกลงของชุมชน มีการพูดคุยกันด้วยจริงใจต่อกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ชุมชน องค์กร หน่วยงานที่ต้องการสร้างชุมชนของตนเองให้เกิดความมั่นคงหรือสามัคคีร่วมกัน สามารถนำหลักการพุทธวิธีและผลการวิจัยไปใช้ด้วยวิธีการ คือ ต้องยอมรับสภาพปัญหาและต้องการที่จะปรับตัวการเปลี่ยนแปลง ต้องกล้าที่จะทิ้งความคิดความเชื่อเก่าๆ สู้การเรียนรู้ปรับเปลี่ยนทัศนคติไปสู้แนวคิดที่ก้าวหน้ากว่า ไม่นิ่งดูดายต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ไม่เอาเปรียบ ไม่โกง ไม่กดขี่คุกคาม ไม่ชิงดีชิงเด่น มีความร่วมมือ มุ่งพัฒนาให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน ทำให้คนท้องถิ่นรักชุมชน มีอาชีพในชุมชน ไม่ย้ายถิ่นฐานไปที่อื่น ต้องประชุมกันร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันรับผิดชอบ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันกัน สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่กันและกัน มีความโปรงใส่ พูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ทำตามข้อตกลงของชุมชน บนพื้นฐานของความเสียสละ สื่อสารกันด้วยความเข้าใจกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีท่าทีความเป็นมิตรให้เกียรติต่อกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาชุมชนดอยช้างภายใต้กรอบแนวคิดบ้านวัดโรงเรียน

2) ศึกษาแนวทางการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันด้านพหุวัฒนธรรมของชุมชนดอยช้างตามหลักพุทธสันติวิธี

3) ศึกษาแนวทางการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนดอยช้างตามหลักสัปปายะ

References

Chimvilaishap A.P. (2016). *Sustainable Community Development: A Case Study of Doichang Community.* Rangsit University. RSU National Research Conference.

Bhusangwong T. (2017). Suan-Doichang-House Owner. *Interview*. December, 27.

Choco-Pie company. (2014). *Compulsive Course of Community: Doi Chang, Subdistrict Vary, District Maesarauy, Chiang Rai Province.* Faculty of Architecture Rangsit University.

Jaesauku T. (2017). Member of Doichang Cooperative. *Interview*. December, 29.

Kasetsart University. (1955-1992). *Process of royal guidance and speech.* Aug 8, 2017. From http://www.sa.ku.ac.th/king-spku/

Pong Ngam K. (2010). *Self-management of the communityand local*. Bangkok: Borpit Printing.

Kanta, K. (1993). *Participation of Village Committee inDevelopingCountryside: A Case Study of Waengyai District, Khonkaen Province*. A Thesis's Degree of Master of Arts, Social Development. NIDA University.

Kirikamsuk B. (2017). Member Group of Doichang Cooperative. *Interview*. December, 29.

Kirikamsuk P.. (2017). Doichang Coffee Farmer. *Interview*. December, 28.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Tipitaka: Thai Version.* Bangkok: MCU Press.

Pisailerd P. (2017). Managing Director. Original Doichang Coffee Co. *Interview*. December, 27.

Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto). (1997). *A Constitution for Living: Thai Version.* (82th ed.). Bangkok: Pimsuay.

Phra Medhidhammaporn (Prayoon Mererk). (1994). *Buddhist Morality.* Bangkok:MCU Press.

Pisailers P. (2017). Doichang Coffee Farmer. *Interview*. December, 28.

Piewcheku A.. (2017). Member of Doichang Cooperative. *Interview*. December, 29.

Winilwongphana, B. (2017). Suan-Doichang House Owner and Doichang Coffee Farmer. *Interview*. December, 27.

Wimolsawankul T.. (2017). Doichang Coffee Farmer. *Interview*. December, 27.

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา
The Disciplinary Rules Pertaining to Non-Buddhist Monks (Aññatitthiya)

พระมหาประกาศิต อาจารปาลี (แก้วกองเกตุ)
Phramaha Prakasit Ācārapāli (Kaewkongket)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University
Email: ajarapali09@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษานักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา และ 3) เพื่อศึกษาพุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา, งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ, ผลการวิจัยพบว่า

1. นักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกว่า อัญญเดียรถีย์ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ดาบส (เรียกอีกชื่อว่า ฤๅษีหรือชฎิล) 2) ปริพาชก แบ่งเป็น 2 พวก คือ นักบวชนุ่งผ้าและนักบวชเปลือย (แบ่งเป็นอาชีวกและอเจลก) และ (3) นิครนถ์ (สาวกของมหาวีระ) นักบวชนอกศาสนามักจะอาศัยอยู่รวมกันในอาศรมหรืออารามซึ่งสร้างในป่าใกล้ชุมชนคล้ายกับวัดในพระพุทธศาสนา

2. พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนา 3 ด้าน คือ (1) ความสัมพันธ์ส่วนตัว (2) ความสัมพันธ์ทางสังคม และ (3) ความสัมพันธ์ด้านคำสอน คำสอนบางเรื่องตรงกันก็ยอมรับและยกย่องซึ่งกันและกัน ส่วนคำสอนที่แตกต่างกันก็ต่างคนต่างปฏิบัติ แม้จะเกิดการโต้วาทะกันบ้างแต่ก็เป็นไปเพื่อสร้างความเข้าใจถูกต้อง ทำด้วยด้วยความปรารถนาดี มุ่งเน้นสร้างความรู้ในคำสอนที่แท้จริง

3. พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาจำแนกเป็น 6 เรื่อง คือ (1) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการให้บรรพชาอุปสมบทแก่นักบวชนอกศาสนา (2) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้เข้ารีตเดียรถีย์ (3) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนของนักบวชนอกศาสนา (4) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย 4 (5) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการสงเคราะห์นักบวชนอกศาสนา และ (6) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการทำกิริยามารยาทเหมือนนักบวชนอกศาสนา, พุทธบัญญัติเหล่านี้ พระพุทธองค์บัญญัติเพื่อป้องกันความหวาดระแวงระหว่างศาสนา ไม่ให้คนต่างศาสนาแฝงตัวเข้ามาทำร้ายพระพุทธศาสนา และป้องกันความสับสนในหมู่พุทธบริษัท แต่พระพุทธองค์ไม่ปิดโอกาสสำหรับคนที่ต้องการศึกษาพุทธธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจ

คำสำคัญ: พุทธบัญญัติ; นักบวชนอกศาสนา (อัญญเดียรถีย์); ความสัมพันธ์ทางศาสนา

Abstract

The objectives of this article are: 1) to study the non-Buddhist monks in Buddhist scriptures, 2) to study the the relationship between Buddhist and non-Buddhist monks, and (3) to analyze the Discipline (Vinaya) for non-Buddhist monks. This paper is a qualitative research. As a result, is was founded as follows :-

1. The non-Buddhist monk in Buddhist scriptures was called Aññatitthiya classified into three groups, namely, 1) ascetic (Isi or Jatila), 2) Parippājaka divided into 2 groups; ascetics wearing clothes and nude ascetics (whereas nude ascetics are divided into Acelaka and jīvaka), and 3) Nigantha (followers of Maha Veera). These other religious ascetics often lived together in a hermitage or monastery which is similar to a Buddhist temple.

2. In term of relationship, Buddhism had dealt with other religious ascetics in three dimensions, namely, 1) personal relationship, 2) social relationship, and 3) teaching relationship. Some teachings are identical to each others. This identity of teaching generates admiration to one another. Although there were some different teachings, they were based on good intention to make correct understanding without quarrels.

3. The discipline legislated by the Buddha for non-Buddhist monks was classified into six topics, namely, 1) legislation on ordaining The non-Buddhist monks, 2) legislation on treatment towards monks who convert to other religions, 3) legislation on practice teachings of non-Buddhist monks, 4) legislation on the use of four requisites, 5) legislation on aid non-Buddhist monks, and 6) legislation on behavior as non-Buddhist monks. These Buddhist legislations were legislated by Buddha in order to prevent suspicion among religions and infiltration to undermine Buddhism as well as confusion among Buddhists. However, Buddha did not prohibit anyone who demanded to study Buddhism with good faith.

Keywords: Discipline (Vinaya) ; Non-Buddhist monks (Aññatitthiya) ; Religious Relationship

บทนำ

เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นในชมพูทวีปนั้นได้มีกลุ่มบุคคลผู้สละบ้านเรือนออกบวชเป็นสมณะอยู่ก่อนแล้ว มีชื่อเรียกต่างๆ กัน บางพวกนุ่งผ้าเศร้าหมอง ผ้าเก่า หรือผ้าเปื้อนฝุ่น บางพวกนุ่งผ้าขาว (Thai Tipitaka 1/1/1) บางพวกนุ่งผ้าหนังสัตว์ (Thai Tipitaka 5/371/246-247) บางพวกใช้ผ้าผืนเล็กปิดบังร่างกายบางส่วน บางพวกสมาทานไม่นุ่งผ้าประพฤติตนเป็นคนเปลือย (Thai Tipitaka 5/290/108) แม้ในสมัยที่พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลกแล้ว นักบวชเหล่านั้นก็ยังคงทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนและรักษารูปแบบการปฏิบัติตามลัทธิของตนอย่างต่อเนื่อง ความเป็นมาของนักบวชนอกศาสนาเหล่านี้เป็นที่สนใจของนักวิชาการด้านศาสนาในประเทศต่างๆ มีทั้งที่เห็นตรงกัน มีทั้งที่เห็นไม่ตรงกัน เช่น

(1) บางทัศนะเชื่อว่านักบวชประเภทต่างๆในชมพูทวีปมีที่มาจากแนวคิดเรื่องอาศรม 4 ของพราหมณ์ คือ พรหมจารี คฤหัสถ์ วานปรัสถ์ สันยาสี โดยให้เหตุผลว่า วานปรัสถ์และสันยาสีน่าจะมีอิทธิพลให้เกิดนักบวชประเภทต่างๆ รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย (Suntorn N. Rungsri, 2545;24-25)

(2) บางทัศนะเชื่อว่านักบวชประเภทต่างๆในชมพูทวีปมีกำเนิดมาจากวัฒนธรรมหะรัปปา (Harappa) แห่งลุ่มแม่น้ำสินธุและวัฒนธรรมโหหันโจ-ดาโร (Mohenjo-daro) มีอายุก่อนคริสตกาลประมาณ 3,000 ปี (เก่ากว่าอาศรม 4) เนื่องจากพบปฏิมากรรมรูปคนในลักษณะขัดสมาธิ นัยน์ตาทั้งสองข้างหลับสนิท ด้านขวามือมีสิงห์โตและช้าง ด้านซ้ายมือมีวัวและแรด ด้านหน้าใต้อาสนะมีกวาง 2 ตัว สัตว์ทั้ง 6 นี้อยู่ในลักษณะการกระทำความเคารพต่อผู้กำลังนั่งสมาธิ ผู้ที่นั่งสมาธิไว้เครายาว บนร่างมีผ้าปกปิด เว้นไหล่ขวาซึ่งว่างไว้ (คล้ายภิกษุครองจีวรเมื่ออยู่ในวัด) (Lal Mani Joshi, 1970;47-49)

นักบวชเหล่านี้พระพุทธศาสนาเรียกว่า อัญญเดียรถีย์ (Thai Tipitaka 4/76/104) หรือ พาหิรบรรพชิต (ขุ.ชา.ทสก.อ. (ไทย) 59/3/5/835) หมายถึง นักบวชผู้ถือลัทธิอื่น หรือ นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ที่ผ่านมายังไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจนว่า บรรดานักบวชเหล่านั้น นักบวชพวกไหนเกิดขึ้นก่อน หรืออิทธิพลที่มีต่อกันอย่างไร รายชื่อที่พบมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ ดาบส ฤๅษี (อิสิ) ชฎิล ปริพาชก อาชีวก อเจลก นิครนถ์ เอกสาฎก เป็นต้น การจำแนกนักบวชเหล่านี้ออกเป็นประเภทต่างๆ นี้ ก็ยังมีข้อสงสัยว่าอาจมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน เช่น นักบวชประเภทดาบส บางครั้งเรียกว่าฤๅษี (ขุ.จริยา.อ. (ไทย) 74/9/3/214) บางครั้งเรียกว่าชฎิล (ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) 73/9/2/211) นักบวชเปลือยบางครั้งหมายถึง อาชีวก (Thai Tipitaka 4/44/16) อเจลก (Thai Tipitaka 2/271/420) นิครนถ์ (Thai Tipitaka 5/290/108) นักบวชประเภทต่างๆ เหล่านี้ยังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจนถึงลัทธิความเชื่อ รูปแบบการดำเนินชีวิตและหลักการปฏิบัติ แต่ก็น่าจะมีทั้งส่วนที่คล้ายกันและส่วนที่แตกต่างกัน เนื่องจากล้วนแต่เป็นนักบวชเหมือนกัน

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นอกจากจะทำหน้าที่หลักคือบันทึกคอสอนของพระพุทธเจ้าและสาวกแล้ว ยังได้บันทึกข้อมูลของนักบวชนอกศาสนาประเภทต่างๆ ไว้ด้วย เราจึงพบเรื่องราวของนักบวชนอกศาสนาอยู่เกือบทุกคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ประกาศพระพุทธ

ศาสนาในหมู่ประชาชนที่เป็นสาวกหรือดำเนินชีวิตตามแนวคำสอนของนักบวชเหล่านั้นนั่นเอง และมีหลายครั้งที่พระองค์มุ่งตรงไปแสดงธรรมแก่นักบวชเจ้าลัทธิและสาวกในสำนักเลยทีเดียว สถานที่พักอาศัยมักจะสร้างในป่าหรือภูเขา ตั้งเป็นสำนักนั้น จำแนกได้ 2 ประเภท คือ (1) อาศรม หรือ อาศรมบท เป็นที่พักอาศัยของดาบส ฤๅษี (อิสิ) หรือ ชฎิล (ขุ.จริยา.อ. (ไทย) 74/9/3/190) (2) อาราม เป็นที่พักอาศัยของปริพาชก อาชีวก อเจลกและนิครนถ์ (สำ.นิ.อ. (ไทย) 26/2/138)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจะมีจำนวนมาก และแต่ละลัทธิก็มีคำสอนและแนวทางปฏิบัติแตกต่างกันมาก แต่พระพุทธองค์ก็มิได้ทรงปฏิเสธทุกลัทธิ ทรงเห็นด้วยกับฝ่ายสัมมาทิฐิว่าสอนตรงกับพระองค์ ฝ่ายที่เห็นไม่ตรงกัน พระองค์ก็ไม่ได้รุกราน ทรงใช้การประนีประนอมชี้แจงตามเหตุผล บางครั้งก็ได้ผล บางครั้งก็ล้มเหลว (Thai Tipitaka 9/384/163) ส่วนหลักการปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาที่สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนาพบว่ามีจำนวนมากพอสมควร และลักการปฏิบัติเหล่านี้พระพุทธองค์ก็เคยปฏิบัติตอนที่ยังเป็นพระโพธิสัตว์ หลักการปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาบางเรื่องเป็นสิ่งเกื้อกูลหรือเป็นพื้นฐานแห่งการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

กล่าวเฉพาะพระวินัยหรือพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎกนั้น พบว่า พระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่พระสาวกนั้นมีจำนวนไม่น้อยที่มีที่มาเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนา บางอย่างพระองค์ถือปฏิบัติแสะสอนให้พระสาวกปฏิบัติตาม บางอย่างทรงมีการปรับปรุงแก้ไขให้รัดกุม แต่บางอย่างทรงห้ามไม่ให้พระสาวกของพระองค์ปฏิบัติ เพราะปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ได้รับความลำบาก ไม่เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และไม่เป็นไปเพื่อบรรลุธรรม แยกเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

(1) พระวินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวนหนึ่ง พระพุทธองค์บัญญัติให้พระสาวกถือปฏิบัติโดยปริยาย มองอย่างผิวเผินอาจทำให้เข้าใจว่าข้อปฏิบัติเหล่านี้มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้วเรื่องเหล่านี้นักบวชนอกศาสนาก็ถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน ในช่วงที่พระพุทธองค์ผนวชใหม่ๆ ก็ทรงเคยปฏิบัติ และเมื่อมีกุลบุตรออกบวชเป็นพระสาวกก็ทรงบัญญัติให้ปฏิบัติตามโดยปริยาย เช่น การนุ่งห่มผ้ากาสาวะ การภิกขาจารเลี้ยงชีพ การอาศัยอยู่ในเสนาสนะป่า ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า (นิสัย 4) การห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามพูดเท็จ ห้ามอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน (อกรณียกิจ 4) (Thai Tipitaka 4/73/101-102) การปลงผมและหนวดก่อนบวช การใช้บริขารของสมณะมีบาตรดิน เครื่องกรองน้ำ เป็นต้น

(2) พระวินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวนหนึ่ง ในช่วงแรกของการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ยังไม่ทรงบัญญัติ แต่ต่อมาเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในหมู่สงฆ์จึงได้ทรงบัญญัติให้พระสาวกปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และเป็นที่ศรัทธาของประชาชน เช่น การถืออุปัชฌาย์อาจารย์ การบำเพ็ญวัตรต่างๆ มีอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร สัทธิวิหาริกวัตร อันเตวาสิกวัตร (Thai Tipitaka 4/79/112) และวัตรเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ที่ภิกษุใช้สอยร่วมกันในวัด (Thai Tipitaka 7/373/251) เป็นต้น

(3) พระวินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวนหนึ่ง พระพุทธองค์บัญญัติตามคำกราบทูลของประชาชนเพราะเห็นว่านักบวชนอกศาสนาปฏิบัติแล้วเป็นประโยชน์ต่อภิกษุ เกิดความเรียบร้อยในหมู่คณะและนำมาซึ่งความ

ศรัทธาเลื่อมใสของผู้พบเห็น เช่น การพักจำพรรษา (Thai Tipitaka 4/184/292) การอนุโมทนาหลังฉันภัตตาหารเสร็จ

(4) พระวินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวนหนึ่ง เป็นสิกขาบทที่พระพุทธองค์บัญญัติห้ามไม่ให้พระสาวกของพระองค์ปฏิบัติ เนื่องจากทำให้เขาใจผิดว่าเป็นนักบวชนอกศาสนา เช่น การเปลือยกายอาบน้ำ (Thai Tipitaka 2/626/147) การนุ่งผมหนังสือ นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้กรอง ผ้าผมมนุษย์ (Thai Tipitaka 5/371/246-247)

(5) พระวินัยหรือข้อปฏิบัติจำนวนหนึ่ง พระพุทธองค์บัญญัติให้พระสาวกของพระองค์เท่านั้นปฏิบัติ ไม่มีการปฏิบัติในหมู่นักบวชนอกศาสนา เช่น การปรับอาบัติ การอยู่ปริวาสกรรม การรับผ้ากฐิน การสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน การปวารณาเข้าพรรษา-ออกพรรษา (Thai Tipitaka 4/184/292)

(6) พระวินัยจำนวนหนึ่ง พระพุทธองค์บัญญัติไว้เป็นแนวทางปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาหรือภิกษุผู้เข้ารีตไปนับถือนักบวชนอกศาสนา เช่น ห้ามให้อาหารแก่นักบวชเปลือยด้วยมือของตน การเลือกเปลี่ยนจีวร การให้ปริวาสแก่นักบวชเปลือย การให้บรรพชาอุปสมบทแก่นักบวชจำพวกดาบส (ชฎิล) ผู้ถือกรรมวาทีวิริยวาที เป็นต้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในการบัญญัติพระวินัยหรือข้อปฏิบัติในพระวินัยปิฎกที่เกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาดังกล่าวมานี้ (ทั้งส่วนที่ทรงอนุญาต ส่วนที่ทรงปรับปรุงแก้ไขขึ้นใหม่และส่วนที่ไม่อนุญาตให้ภิกษุปฏิบัติ) พระพุทธองค์ก็ได้พิจารณาจากแนวคิดและคำสอนเรื่องการบวช ตลอดทั้งหลักการปฏิบัติของนักบวชแต่ละประเภทเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม การจะแยกแยะในเรื่องสำคัญเช่นนี้จำเป็นต้องมีการสำรวจและศึกษาข้อมูลอย่างรอบด้าน และมีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ จึงจะทำให้ทราบพุทธประสงค์ในเรื่องนี้อย่างชัดเจนและรอบด้าน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา เพื่อศึกษาสถานการณ์นักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนา และเพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา เพื่อเป็นแนวทางแห่งการทำความเข้าใจและการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อนักบวชนอกศาสนาที่มีบทบาทร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระศาสนากับนักบวชนอกศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาและพุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลจากบทความ หนังสือ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

การวิจัยเอกสาร

การวิจัยเอกสาร คือ การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา (อัญญเดียรถีย์) และพุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จำแนกเป็นข้อมูล 2 ระดับ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ: ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี-ภาษาไทยไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (ชุด 91 เล่ม), รวมทั้งคัมภีร์ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและคัมภีร์ทางพระพุทธ ศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระวินัยและนักบวชนอกศาสนา ข้อมูลทุติยภูมิ: ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธบัญญัติกับนักบวชนอกศาสนา ทั้งส่วนที่เป็นกำเนิดความเป็นมาของนักบวชนอกศาสนา วัตรปฏิบัติ คำสอน บทบาทในสังคม ความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา และพุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร จึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ หลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยเน้นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใน 6 ประเด็น คือ (1) ความหมายของนักบวชนอกศาสนา 3 พวก คือ 1) ดาบส (ฤาษี หรือ ชฎิล), 2) ปริพาชกทั้งปริพาชกนุ่งผ้าและปริพาชกเปลือยกาย (อาชีวก, อเจลก) และ 3) นิครนถ์ (2) ความเป็นมาของนักบวชนอกศาสนา (3) ประเภทของนักบวชนอกศาสนา (4) รูปแบบการดำเนินชีวิตของนักบวชนอกศาสนา (5) สิ่งก่อสร้างและระบบความสัมพันธ์ในสำนักของนักบวชนอกศาสนา และ (6) นักบวชนอกศาสนาคนสำคัญในสมัยพุทธกาล

2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา จะเน้นศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสดา 5 ประเด็น คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา (2) ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อคำสอนของนักบวชนอกศาสนา (3) ท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อนักบวชนอกศาสนา (4) แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีปกติ (5) แนวปฏิบัติด้านความสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนาในกรณีเกิดความขัดแย้ง และ (6) เป้าหมายการสร้างความสัมพันธ์นักบวชนอกศาสนา

3) การวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา จะวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา 6 ประเด็น คือ (1) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการให้บรรพชาอุปสมบทแก่นักบวชนอกศาสนา (2) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้เปลี่ยนไปนับถือนักบวชนอกศาสนา (3) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำสอนของนักบวชนอกศาสนา (4) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย 4 (5) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการสงเคราะห์นักบวชนอกศาสนา และ (6) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการทำกิริยามารยาทเหมือนนักบวชนอกศาสนา จากนั้นจะศึกษาลักษณะและระดับโทษของพุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนาด้านต่างๆ สาเหตุของพุทธบัญญัติ ประโยชน์ของพุทธบัญญัติ และแนวปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาของภิกษุในสังคมไทย

ผลการวิจัย

1. นักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า นักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกรวมๆ ว่า เดียรถีย์ หรืออัญญเดียรถีย์ แปลว่า ผู้นับถือลัทธิอื่น จำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1) ดาบส คือ นับบวชผู้บำเพ็ญตบะ นิยมเรียกด้วยชื่ออื่นอีก 2 ชื่อ คือ ฤาษี (อิสิ) แปลว่า นักบวชผู้แสวงหาคุณมีฌานเป็นต้น และ ชฎิล แปลว่า นักบวชผู้มุ่นมวยผมเป็นทรงสูงเหมือนชฎา กลุ่มที่ 2) ปริพาชก คือ นักบวชเร่ร่อนชอบเที่ยวสัญจรตามเมืองต่างๆ เพื่อแสดงวาทะหรือท้าโต้วาทะกับคนอื่น จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ปริพาชกนุ่งผ้าขาว (ฉันนปริพาชก) และปริพาชกเปลือย (อัจฉันนปริพาชก) ปริพาชกเปลือยแบ่งเป็นอเจลก : เปลือยกายทั้งหมด และอาชีวก : ห่มสไบเฉียงข้างบนผื่นเดียว เปลือยท่อนล่าง กลุ่มที่ 3) นิครนถ์ นักบวชเปลือยกายผู้เป็นสาวกของนิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสดามหาวีระ

คัมภีร์พระไตรปิฎก (อัคคัญญสูตร) กล่าวถึงความเป็นมาของนักบวชจำพวกดาบส (ฤาษีหรือชฎิล) ว่า ผู้คนในวรรณะ 4 กษัตริย์เกิดขึ้นก่อน จากนั้นพราหมณ์ แพศย์ และศูทรจึงเกิดขึ้นตามลำดับ บรรดาวรรณะ4 นั้น พวกพราหมณ์เป็นคนกลุ่มแรกที่ปลีกตัวออกไปใช้ชีวิตในป่า ดังพุทธดำรัสตอนหนึ่งว่า “พราหมณ์เหล่านั้นจึงสร้างกระท่อมมุงด้วยใบไม้ไว้ในราวป่าแล้ว บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้นั้น พราหมณ์เหล่านั้นไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการตำข้าว พากันเที่ยวไปยัง หมู่บ้านตำบลและเมืองแสวงหาอาหาร เพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น เพื่อเป็นอาหารเช้าใน ตอนเช้า พวกเขาได้อาหารแล้วก็บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมมุงด้วยใบไม้ในราวป่านั่นเทียวอีก ต่อมามีพราหมณ์พวกหนึ่งไม่บรรลุฌาน จึงเที่ยวไปยังหมู่บ้านและนิคมที่ใกล้เคียงกันพากันทำคัมภีร์ (พระเวท) ขึ้น ต่อจากนั้นคนจากวรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และ ศูทร ติเตียนธรรมคือรังเกียจอาชีพการงานของตน เห็นว่าการงานในวรรณะของตนไม่สามารถทำให้เกิดความบริสุทธิ์ได้จึงพากันออกบวชเป็นบรรพชิต สมณมณฑล (ดาบส) จึงเกิดขึ้นในโลก” (Thai Tipitaka 11/135/99) อรรถกถาขุททกนิกายกล่าวถึงความเป็นมาของนักบวชพวกปริพาชกไว้ว่า “เดียรถีย์ทั้งหลาย ได้แก่ ชนทั้งหลายผู้เกิดในลัทธินอกพระศาสนาซึ่งเจ้าลัทธิ 3 ท่าน คือ นันทะ วัจฉะและ

สังกิจจะเป็นผู้ตั้งขึ้น, ศาสดาทั้ง 6 มีปูรณะ กัสสปะเป็นต้นบวชแล้วในศาสนาของเจ้าลัทธิเหล่านั้น" ส่วนนิครนถ์เป็นนักบวชเปลือยกายผู้เป็นสาวกของนิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสดามหาวีระ ซึ่งต่อมารู้จักกันในนามศาสนาเชน

นักบวชพวกดาบส (ฤาษีหรือชฎิล) จำแนกเป็น 7 ประเภทตามลักษณะรูปแบบการดำเนินชีวิต คือ 1) พวกที่บวชพร้อมบุตรและภรรยา 2) พวกที่รับอาหารในเวลาแห่งอาหารมาบริโภค 3) พวกที่บริโภคใบไม้ผลไม้ที่สุกด้วยไฟ 4) พวกที่บริโภคใบไม้ผลไม่ที่ไม่สุกด้วยไฟ 5) พวกที่ถือหินหรือมีดถากเปลือกไม้มาบริโภค 6) พวกที่ใช้ฟันแทะเปลือกไม้มาบริโภคเฉพาะเวลาหิว 7) พวกที่บริโภคเหง้าบัวในสระ ดอกไม้ ผลไม้ สะเก็ดเปลือกไม้ตามฤดูกาล นักบวชจำพวกปริพาชกจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ ปริพาชกนุ่งผ้าขาวและปริพาชกเปลือย (อเจลกและอาชีวก) ส่วนนิครนถ์ในสมัยพุทธกาลพบว่ามีเพียงนิครนถ์เปลือยกายและสาวกที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งผ้าขาว (Thai Tipitaka 11/164/125)

นักบวชนอกศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทุกประเภทมีรูปแบบการดำเนินชีวิตคล้ายกัน คือ เป็นนักบวชผู้ละทิ้งบ้านเรือนออกบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งเครื่องแต่งกายและพฤติกรรมของชาวบ้าน เว้นการเสพกาม (เมถุนวิรัติ) บางช่วงเวลาหาอาหารตามธรรมชาติมาบริโภคเอง แต่บางช่วงเวลาใช้วิธีการเที่ยวขอรับอาหารตามบ้านของอุปัฏฐากมาบริโภค นักบวชพวกดาบส (ฤาษีหรือชฎิล) นิยมหลีกหนีสังคมไปสร้างอาศรมอยู่ในป่าห่างไกลผู้คน มุ่งมั่นบำเพ็ญตบะหรือเพ่งกสิณ เจริญพรหมวิหารธรรมเพื่อหวังบรรลุฌานสมาบัติและโลกิย อภิญญา (P.A. Payutto, 2011) ส่วนพวกปริพาชกและนิครนถ์นิยมอาศัยอยู่ร่วมกับเจ้าลัทธิในสำนักที่เรียกว่า อาราม ซึ่งนิยมสร้างตามป่าใกล้ชุมชนคล้ายกับวัดในพระพุทธศาสนา จากนั้นอาจจะเลือกเรียนลัทธิจากอาจารย์เพื่อฝึกเป็นนักโต้ วาทะหรืออาจเลือกฝึกบำเพ็ญพรตต่างๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นตบะเน้นทรมารร่างกายและที่มุ่งเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในลัทธิของตน นักบวชนอกศาสนาในสมัยพุทธกาล ที่เป็นดาบส เช่น อสิตดาบส ปัญจวัคคีย์ดาบส ชฎิล 3 พี่น้องพร้อมบริวาร พราหมณ์พาวรีพร้อมศิษย์กลุ่มมาณพ 16 คน อัคคิทัตตดาบส สัจจพันธดาบส อามคันธดาบส เกณิยชฎิล ปริพาชกนุ่งผ้าคนสำคัญ เช่น สัญชัยปริพาชก โกลิตปริพาชก อุปติสสปริพาชก โปฏฐปทปริพาชก ทีฆนขปริพาชก ปริพาชกเปลือยคนสำคัญ เช่น อเจลกัสสปะ ปูรณะ กัสสปะ มักขลิ โคสาละ อุปกาชีวก ส่วนนิครนถ์คนสำคัญ เช่น นิครนถ์นาฏบุตร ทีฆตปัสสนีนิครนถ์ สัจจกนิครนถ์ ทีฆวิถนิครนถ์

2. ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนามีความสัมพันธ์ที่สำคัญ 3 ด้าน คือ (1) ความสัมพันธ์ส่วนตัว : พระพุทธองค์และพระสาวกส่วนมากเคยมีความเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาในหลายลักษณะ คือ ในอดีตชาติขณะที่กำลังบำเพ็ญบารมี พระพุทธองค์เคยออกบวชเป็นดาบสหรือฤาษีบางชาติไม่ได้ออกบวชแต่ก็เป็นศิษย์ใกล้ชิดของนักบวชนอกศาสนา พระสาวกรูปสำคัญต่างก็เคยบวชเป็นนักบวชนอกศาสนาตอนกำลังบำเพ็ญบารมี แม้ในปัจจุบันชาติหลายท่านก็เคยเป็นนักบวชนอกศาสนา เช่น ภิกษุปัญจวัคคีย์ ภิกษุกลุ่มมาณพ 16 คน ภิกษุกลุ่มปุราณชฎิล รวมทั้งภิกษุอดีตปริพาชก เช่น พระสุภัททะ

พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระวังคีสะ พระอุปกะ พระสภิยะ (2) ความสัมพันธ์ทางคำสอน : พระพุทธศาสนามีท่าทีค่อนข้างเปิดกว้างต่อคำสอนของนักบวชนอกศาสนา คือ มีทั้งเรื่องที่เห็นด้วยและเรื่องที่ไม่เห็นด้วย เรื่องที่เห็นด้วยก็ยอมรับกันไป บางเรื่องอาจจะเห็นด้วยในภาพรวมหรือเรื่องหลักแต่รายละเอียดก็จะมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ เรื่องที่ไม่เห็นด้วยก็วิพากษ์วิจารณ์หรือยืนยันกันไป (P.A. Payutto,1989) จำแนกได้ดังต่อไปนี้ 1) บางเรื่อง ลัทธิอื่นสอนว่าดี พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าดี 2) บางเรื่อง ลัทธิอื่นสอนว่าไม่ดี พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าไม่ดี 3) บางเรื่อง ลัทธิอื่นสอนว่าดี พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าไม่ดี 4) บางเรื่อง ลัทธิอื่นสอนว่าไม่ดี พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าดี 5) บางเรื่อง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าดี ลัทธิอื่นก็ว่าดี 6) บางเรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ดี ลัทธิอื่นกลับว่าไม่ดี 7) บางเรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสว่าดี ลัทธิอื่นก็ว่าไม่ดี และ 8) บางเรื่อง พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่ดี ลัทธิอื่นกลับว่าดี (Thai Tipitaka 9/165-179/53-59) และ (3) ความสัมพันธ์ทางสังคม: พระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนาเผยแผ่ในสังคมเดียวกัน จึงทำให้ศาสดาและสาวกของศาสนาทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องกัน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบ้าง มีความขัดแย้งกันบ้าง เรื่องราวที่พบในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในพระสูตรจะมีการกล่าวถึงความเกี่ยวข้องกันระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนาอย่างมากมาย ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงก็โดยอ้อม บางครั้งเป็นเรื่องราวระหว่างพระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนาและสาวกของนักบวชนอกศาสนา บางครั้งเป็นเรื่องของพระมหาสาวก ภิกษุหรืออุบาสกอุบาสิกากับนักบวชนอกศาสนาหรือสาวกของนักบวชนอกศาสนา อาจจำแนกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) เรื่องราวที่พระพุทธเจ้า พระมหาสาวก ภิกษุบางรูปหรืออุบาสกอุบาสิกาเข้าไปถามปัญหาหรือสนทนาธรรมกับนักบวชนอกศาสนาหรือสาวกของนักบวชนอกศาสนา 2) เรื่องราวที่เจ้าลัทธิ นักบวชนอกศาสนาหรือสาวกเดินทางมาโต้วาทะหรือสนทนาธรรม ถามปัญหากับพระพุทธเจ้า พระมหาสาวก ภิกษุบางรูปหรืออุบาสกอุบาสิกา 3) เรื่อราวที่พระพุทธองค์ตรัสสอนวิธีตอบปัญหาเมื่อถูกนักบวชนอกศาสนาถาม และ 4) เรื่องราวที่นักบวชนอกศาสนากล่าวถึงพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกกับสาวกของตนโดยมีทั้งที่กล่าวด้วยความประสงค์ดีและประสงค์ให้คนฟังเข้าใจผิด อย่างไรก็ตาม คำสอนบางเรื่องตรงกันก็ยอมรับและยกย่องซึ่งกันและกัน ส่วนคำสอนที่แตกต่างกันก็ต่างคนต่างปฏิบัติ แม้จะเกิดการโต้วาทะกันบ้างแต่ก็ทำด้วยด้วยความปรารถนาดี และมุ่งสร้างความเข้าใจถูกต้องในคำสอนที่แท้จริง

3. วิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธองค์เห็นความจำเป็นต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนที่เป็นสาวกของนักบวชนอกศาสนา และหลายครั้งมุ่งไปที่นักบวชนอกศาสนาโดยตรงเลยทีเดียว ขณะเดียวกันก็ทรงทราบดีว่า เมื่อพระพุทธองค์และพระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับนักบวชนอกศาสนาย่อมเป็นที่จับตาของทั้งจากอุบาสกอุบาสิกาและฝ่ายของนักบวชนอกศาสนาทั้งระดับเจ้าลัทธิและระดับสาวก จึงทรงบัญญัติพระวินัยเป็นสิกขาบทเพื่อเป็นแนวปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาสรุปได้ 6 ประเด็นสำคัญ คือ (1) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการให้บรรพชาอุปสมบทแก่นักบวชนอกศาสนามีหลักปฏิบัติ คือ ปริพาชกเปลือย คือ อาชีวก อเจลก และนิครนถ์ ก่อนจะเข้ามาบวชเป็นภิกษุจะต้องอยู่ติตถิยปริวาส 4 เดือนจนกว่าสงฆ์จะพอใจ เพราะนักบวชพวกนี้

เปลือยกายและมีทิฐิขัดแย้งกับพระพุทธศาสนา ส่วนดาบส (ฤาษีหรือชฎิล) และตาปะขาว เป็นนักบวชนุ่งผ้าพวกกัมมวาทีกิริยวาทีบวชได้ทันทีโดยไม่ต้องอยู่ติตถิยปริวาส (P.A. Payutto, (2015) เพราะมีทัศนะเรื่องกรรมและความเพียรคล้ายกับพระพุทธศาสนา อีกทั้งวิถีชีวิต ในช่วงที่เป็นพระโพธิสัตว์พระพุทธองค์และพระมหาสาวกจำนวนมากก็เคยออกบวชเป็นดาบสมาก่อน จึงได้รับยกเว้นไม่ต้องอยู่ติตถิยปริวาส อย่างไรก็ตาม สำหรับนักบวชเปลือย หากขณะกำลังประพฤติติตถิยปริวาส บุคคลเหล่านี้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันก็สามารถให้อุปสมบทได้ทันทีไม่ต้องอยู่ปริวาสจนครบ 4 เดือน เพราะถือว่าได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นซึ่งถือว่ามีศรัทธาและมีปัญญามั่นคงในพระพุทธศาสนาแล้ว (Thai Tipitaka 4/86/137-142) (2) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติต่อภิกษุผู้เข้ารีตเดียรถีย์มีหลักปฏิบัติ คือ ภิกษุผู้เดินทางจากวัดแล้วไปประกาศตนเป็นผู้นับถืออัญญเดียรถีย์ทั้งๆ ที่ยังครองผ้าจีวรอยู่จัดเป็นผู้เข้ารีตเดียรถีย์ ขณะกำลังเดินไปปรับอาบัติทุกกฏทุกย่างก้าว อรรถกถากุรุนทีแก้ว่า บุคคลผู้เข้ารีตเดียรถีย์และถูกห้ามบวชในพระพุทธศาสนาอีกนั้น ท่านห้ามเฉพาะผู้ที่ไปตอนเป็นภิกษุ หากสามเณรไปบวชในลัทธิเดียรถีย์ทั้งๆที่ยังถือเพศเป็นสามเณรอยู่เมื่ออยากจะกลับมาบวชเป็นสามเณรหรืออุปสมบทเป็นภิกษุอีกก็ควรได้รับอนุญาต (วิ.ม.อ. (ไทย) 6/4/1/321) (3) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการสงเคราะห์นักบวชนอกศาสนา มีหลักปฏิบัติ คือ ภิกษุในพระพุทธศาสนาถูกกำหนดให้ต้องอาศัยปัจจัย 4 จากคฤหัสถ์ โดยเฉพาะอาหารต้องขอรับจากคฤหัสถ์ พระพุทธองค์ไม่อนุญาตให้ภิกษุหุงต้มอาหารฉันเอง ในเวลาที่มีอาหารเหลือมากทรงอนุญาตให้ภิกษุให้อาหารแก่นักบวชนอกศาสนาได้ โดยให้วางไว้ในภาชนะ ห้ามยื่นให้ด้วยมือ ถ้ายื่นให้ด้วยมือปรับอาบัติปาจิตตีย์ (Thai Tipitaka 2/269-270/418-420) (4) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับนักบวชนอกศาสนา มีหลักปฏิบัติ คืออนุญาตให้ภิกษุไปมาหาสู่กับนักบวชนอกศาสนาได้ หากเขานิมนต์ไปฉันอาหารในอาศรมหรืออารามก็ไปฉันได้แม้จะเป็นคณโภชนะก็ตาม (Thai Tipitaka 2/217/367) อนุญาตให้ฉันน้ำปานะ 8 อย่างตามคำนิมนต์ของเกณิยชฎิลได้ (Thai Tipitaka 25/630-633) ในการพูดจากับนักบวชนอกศาสนาก็ต้องพูดคำจริง ห้ามเหลาะแหละ และปฏิบัติตามคำพูด ให้เกียรติกันในฐานะเป็นนักบวช (Thai Tipitaka 2/1-2/185-186) (5) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัย 4 มีหลักปฏิบัติ คือ ห้ามใช้บริขารเหมือนกับนักบวชนอกศาสนาโดยปรับอาบัติทุกกฏแก่ผู้ละเมิด คือ ห้ามใช้เครื่องนุ่งห่มของนักบวชนอกศาสนา เช่น ผ้าคากรอง ผ้าเปลือกไม้ ผ้าผมคน ผ้าปีกนกเค้า หนังเสือ (Thai Tipitaka 5/371/246-247) ห้ามใช้บาตรไม้ กะโหลกน้ำเต้า หม้อกระเบื้องและกะโหลกผีมาใช้ทำบาตรรับอาหาร (Thai Tipitaka 7/255/23-24) ห้ามจำพรรษาในโพรงไม้ค่าคบต้นไม้ ที่แจ้ง กระท่อมผี ร่ม ตุ่ม (Thai Tipitaka 4/204/320-322) (6) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการทำกิริยามารยาทเหมือนนักบวชนอกศาสนา มีหลักปฏิบัติ คือ ห้ามภิกษุพฤติวัตรหรือทำกิริยามารยาทเหมือนกับนักบวชนอกศาสนา เช่น เปลือยกาย ฉันเลียมือ ใช้มือทั้งสองรับอาหารแทนบาตร (Thai Tipitaka 2/609-610/128-129) เดินกั้นร่มเที่ยวในตลาด ตั้งกติกาไม่พูดในพรรษา (Thai Tipitaka 4/209/333-334) พุทธบัญญัติเหล่านี้ พระพุทธองค์บัญญัติเพื่อป้องกันความหวาดระแวงระหว่างศาสนา ไม่ให้คนต่างศาสนาแฝงตัวเข้ามาทำร้ายพระพุทธศาสนา และป้องกันความสับสนในหมู่พุทธบริษัท แต่พระพุทธองค์ไม่ปิดโอกาสสำหรับคนที่ต้องการศึกษาพุทธธรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจ

ข้อเสนอแนะ

จากการทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนานี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อมูลสำคัญหลายเรื่องที่เป็นประโยชน์จึงขอเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ควรให้การศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาให้ทราบถึงแนวคิดและหลักการปฏิบัติต่อนักบวชนอกศาสนาและประชาชนทั่วไปที่นับถือศาสนาต่างจากตน เพื่อจะได้เข้าใจความแตกต่างทางศาสนาจะได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้นับถือศาสนาอื่นได้อย่างเหมาะสม

2) ควรส่งเสริมให้ภิกษุสามเณรให้ศึกษาพุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา จะได้มีทัศนะที่ถูกต้องต่อนักบวชนอกศาสนา เมื่อมีเหตุต้องเข้าไปเกี่ยวข้องจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง

3) ควรส่งเสริมการเผยแผ่คำสอนและหลักการปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาที่เข้ากันได้ หรือคล้ายกับคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาตัวอย่างจากที่พระพุทธเจ้าและพระมหาสาวกเคยทำไว้ตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาให้เกิดในสังคมไทย

4) ควรประยุกต์วิธีการศึกษาคำสอนของนักบวชนอกศาสนามาเป็นแนวทางในการส่งเสริมการศึกษาลัทธิศาสนาต่างๆ ในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาวิเคราะห์พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนานี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีเนื้อหาอีกหลายประเด็นที่ควรทำการศึกษาวิจัยต่อไป เช่น

1) การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา : แนวคิดและวิธีปฏิบัติตามแนวพุทธ

2) ศึกษาการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาในสมัยพุทธกาล

3) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักบวชนอกศาสนาในสมัยพุทธกาลกับสังคมไทย

4) ศึกษาหลักธรรมของนักบวชนอกศาสนาที่สอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา

References

Thongprasert, C. (1997). *Source of India Tradition*. (2nd ed.). Bangkok: Office of the Royal Society

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakutta Rajavidyalaya. (2011). *Thai Tipitaka and Atthakatha.* (4th ed.). Bangkok: Mahamakutta Rajavidyalaya Press.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2011). *Response to dr.martin : Buddhist discipline and bhikkhuni.* (3th ed.). Bangkok: Buddhadamma Foundations Press.

P.A. Payutto. (1989). *Buddhism and Thai society.* Bangkok: Komol-Keemthong Foundations.

รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา
A Pain Management Model Based on Buddhist Teaching

พระมหาวนัส กตสาโร (ทิมนิ่ม)
Phramaha Vanas Katasāro (Thimnim)
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: nutmcu22@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา”เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์บุคลากรทางการแพทย์และผู้มีประสบการณ์ในการเผชิญความปวด มีวัตถุประสงค์เพื่อ1) ศึกษาทรรศนะเรื่องความทุกข์ที่เกิดจากความปวดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาวิธีการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา 3) วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา

รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมตัว คือ การศึกษาและปฏิบัติธรรม ด้วยการเรียนรู้ทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตในชีวิตประจำวัน 2) ขั้นจัดการกับความปวด ทำได้ด้วยการมีสติ ตามดูตามรู้ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น การใช้ความอดทน หรือด้วยการเบี่ยงเบนความสนใจจากทุกขเวทนาไปอยู่กับสิ่งอื่น เช่น การสวดมนต์ การแผ่เมตตา 3) ขั้นปล่อยวาง คือ การนำพุทธวิธีต่างๆ ที่ได้จากการศึกษามาปฏิบัติอย่างถูกต้อง เพื่อจัดการกับความปวดทั้งทางกายและทางจิตใจ จนสามารถปล่อยวางความปวดได้

คำสำคัญ: รูปแบบ; การจัดการ; ความทุกข์ที่เกิดจากความปวด; แนวพระพุทธศาสนา

Abstract

This paper is qualitative study which bases on documentary studies and interviews. Interview collected from two groups of informants : medical cooperator and specialist who experienced physical pain. The objectives of this paper are: 1) to study the concept of physical pains from Buddhist perspective, 2) to study model of physical pain management from Buddhist perspective, and 3) to propose Buddhist model of physical pain management.

As a result, the model of physical pain management based on Buddhist teaching can be divided into three processes: 1) Preparation : studying and practice Dhamma to realize the nature of life, 2) Dealing or facing to pain: being mindful of the feeling when one is experiencing pain, tolerance, diverting feeing from pain by other activities, such as chanting and sharing loving kindness, and 3) Detachment : employing Buddhist practice to deal with pain by detaching physical pain from the mind until all pains have been released.

Keywords: Model; Management; Physical pain; Buddhist model

บทนำ

การแพทย์แผนปัจจุบันถือว่าความปวดและประสบการณ์ความปวดของบุคคลมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาบุคลากรทางการแพทย์จึงต้องตระหนักในการรักษาความปวดมากขึ้นดังจะเห็นได้จากในปีพ.ศ. 2542 สมาคมความปวดของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ประกาศให้ความปวดเป็นสัญญาณชีพตัวที่5ที่ผู้รับบริการต้องได้รับการประเมินเพิ่มเติมจากการประเมินสัญญาณชีพที่มีอยู่เดิม4ประการในทุกครั้งที่มารับบริการสุขภาพไม่ว่าจะเรื่องใดก็ตาม (Luengsomnapha and SNgamkham, 2013)

การจัดการกับความปวดด้วยวิธีที่ไม่เหมาะสมย่อมทำให้ผู้ป่วยได้รับความทุกข์ทรมานมากกว่าที่ควรจะเป็น ฉะนั้น การแพทย์แผนปัจจุบันจึงพยายามคิดค้นวิธีการจัดการกับความปวดให้มีประสิทธิภาพที่สุดด้วยวิธีการที่หลากหลายแม้ในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์จะได้คิดค้นวิธีช่วยผู้ป่วยให้ได้รับความปวดน้อยที่สุดด้วยวิธีการต่างๆ ในการรักษา เช่น การใช้ยาสลบ การบล็อกเส้นประสาท การฉีดยาชา การฉีดมอร์ฟีนในขณะทำการผ่าตัดและทำแผล ซึ่งเป็นวิธีการที่มีความจำเป็นสำหรับการบรรเทาความปวดของผู้ป่วย แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าวิธีการบางอย่างย่อมมีผลข้างเคียงแก่ผู้ป่วยและต้องทำด้วยความระมัดระวังเพื่อความถูกต้องเหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละราย วิธีให้การรักษาไม่เพียงแต่เป็นวิธีที่ถูกต้องเท่านั้น แต่ต้องเป็นการรักษาที่ปลอดภัยด้วย เนื่องจากยาที่ใช้ในการรักษาอาการปวด มักเป็นยากลุ่มที่ก่อให้เกิดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรง ดังนั้น โดยทั่วไปแพทย์จึงมักให้ยาแก้ปวดแก่ผู้ป่วยน้อยกว่าความต้องการของผู้ป่วย ทั้งขนาดของยา (dose) ที่ไม่เหมาะสม ระยะห่างของการให้ยา (interval) รวมถึงวิธีการให้ยา (route) ด้วย ถ้าอาการปวดได้รับการบรรเทาลง บรรยากาศในการรักษาระหว่างผู้ป่วย แพทย์ พยาบาล และญาติผู้ป่วยจะเป็นไปด้วยดี (Silamat, n.d.)

พระพุทธศาสนาจัดความปวดว่าเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง เพราะเป็นสภาวะที่ทนได้ยากและเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน แม้แต่พระพุทธเจ้าก็เคยประสบกับความปวดทางกาย (Thai Tipitaka 10/164/109) ความปวดที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานมีหลายประเภทและหลายระดับ เช่น ความปวดอันเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บและความปวดที่เกิดจากอุบัติเหตุต่างๆ ทุกข์จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงของโรคหรืออุบัติเหตุที่ได้รับและวิธีจัดการกับความปวด ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าทุกคนมีโอกาสได้รับความปวดแม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงได้รับความปวดทางกายหลายครั้ง เช่น คราวที่พระเทวทัตกลิ้งหินลอบปลงพระชนม์ (Thai Tipitaka 32/79/576) หรือในคราวที่พระองค์ใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานก็ทรงได้รับความปวดจากพระอาการประชวรด้วยโรคปักขันทิกาพาธ (Thai Tipitaka 32/91/577) นอกจากนี้ ยังพบว่ามีพระสาวกอีกหลายท่านในครั้งพุทธกาลเคยเผชิญกับความปวด แต่ท่านเหล่านั้นก็จัดการกับความปวดได้อย่างงดงาม โดยใช้ความปวดเป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมและบรรลุธรรมซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส เช่น พระจักขุบาลเถระซึ่งได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคตาจนทำให้ตาบอด ท่านก็ใช้ความทุกข์นั้นให้เป็นประโยชน์จนสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุด (Mahamakut Buddhist University, 1991: 1/2/1/8) นอกจากนี้ ในปัจจุบันยังมีตัวอย่างผู้ใช้พุทธวิธีจัดการกับความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นและ

สามารถเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสได้อีกหลายท่านทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อาทิ สมเด็จพระพุทธโฆสาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเถระผู้เป็นนักปราชญ์แห่งยุค ถึงแม้ว่าท่านจะมีสุขภาพไม่ดีมาตั้งแต่เด็ก มีหลายโรครุมเร้า ทำให้ได้รับทุกขเวทนาต่างๆ แต่ท่านก็สามารถเขียนงานด้านพระพุทธศาสนาไว้มากมาย,พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาส) พระเถระผู้เป็นนักปราชญ์อีกท่านหนึ่ง แม้ในขณะที่ท่านป่วยจนต้องเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลเป็นเวลานาน ท่านก็ยังสามารถแต่งหนังสือได้,พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัญ จิตธมฺโม) ซึ่งประสบอุบัติเหตุได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่ก็สามารถผ่านมาได้โดยการใช้วิปัสสนากรรมฐาน, อาจารย์กำพล ทองบุญนุ่ม เป็นอีกท่านหนึ่งที่ประสบอุบัติเหตุจนไม่สามารถเดินได้ ต้องใช้รถเข็นได้รับความทุกข์ทรมานอยู่หลายปี ต่อมาได้อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนารักษาทั้งกายและใจ จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

เนื่องจากผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการเผชิญความปวดแบบเฉียบพลันจากอุบัติเหตุที่ได้รับ ต้องเข้ารับการผ่าตัดต่อเนื่องหลายครั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2557 จนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นผู้เผชิญความปวดแบบเรื้อรัง ประกอบกับการได้เห็นเพื่อนคนไข้หลายรายได้รับความทุกข์ทรมานจากความปวด โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีพื้นฐานทางการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมมาก่อน จะได้รับความทุกข์ทรมานทั้งทางร่างกายและจิตใจมาก จึงเห็นว่าในทางพระพุทธศาสนามีกรณีตัวอย่างและหลักธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการความปวดหลายกรณี ทั้งตัวอย่างขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกในครั้งพุทธกาล ตลอดจนพระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาหลายท่านในยุคปัจจุบันที่ผ่านการศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมมาในระดับหนึ่ง หลายท่านเมื่อเกิดความปวดอันเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุต่างๆ มักจะมีวิธีจัดการกับความปวดที่ได้รับด้วยอาการอันสงบ และมีความทุกข์ทรมานน้อยกว่าคนทั่วไปหากได้ศึกษาวิจัยและนำวิธีการเหล่านี้มาสร้างเป็นรูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามพระพุทธศาสนา ก็จะสามารถช่วยเหลือผู้ป่วยที่กำลังได้รับทุกขเวทนาได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังเป็นการช่วยลดภาระของผู้ดูแล และลดการใช้ยาระงับความปวดต่างๆ ซึ่งจะมีผลต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความทุกข์ที่เกิดจากความปวดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิธีการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. วิธีค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลตามลำดับ ดังนี้ 1) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถาจากพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย 2) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความปวด การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีประสบการณ์ในการจัดการความปวด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยแบ่งเนื้อหาและโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) แบบบันทึก (Record Form) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเทปเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์และถอดข้อความออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร 2) แบบสังเกต (Observation Form) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลโดยการสังเกตขณะสัมภาษณ์ตามประเด็นของงานวิจัย 3) แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (The depth-Interview Form) ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาแล้วและตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วนำเสนอเป็นรูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา

4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ความทุกข์ที่เกิดจากความปวดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ตามความหมายทางพระพุทธศาสนา ความปวดจัดเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง และจัดเป็นโรคอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ความปวดเป็นความทุกข์ในความหมายที่ว่าเป็นสภาพที่ทนได้ยาก (Thai Tipitaka 10/164/109) นอกจากนี้ ความปวดยังจัดเป็นโรคในความหมายที่ว่าเป็นสิ่งที่เสียดแทง (Phra Bhramagunabhorn P.A.Payutto, 2010) ตามหลักพระพุทธศาสนา ความปวดสามารถทำให้เกิดสิ่งที่ขึ้นตามมาทั้งในทางที่ดีและไม่ดี กล่าวในทางที่ดีคือเมื่อความปวดเกิดขึ้นมาแล้ว เราก็สามารถยึดเอาความปวดนั้นเป็นอารมณ์ในการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานได้ เป็นต้น (Thai Tipitaka 10/289/222–224) กล่าวในทางที่ไม่ดี คือ เมื่อความปวดเกิดขึ้นแล้ว หากไม่สามารถพิจารณาให้เห็นสภาวธรรมแห่งความปวดนั้นด้วยอำนาจแห่งความทุกขเวทนาที่รุนแรงก็จะเกิดความทุรนทุรายจิตใจกระสับกระส่าย ไม่สามารถกำหนดอะไรได้ ทำให้ได้รับแต่ความทุกข์ทรมานเพียงอย่างเดียว

ตามหลักพระพุทธศาสนา แบ่งความปวดได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ความปวดทางกาย คือ ความเจ็บป่วยทางร่างกาย ได้แก่ ความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทางกายแล้วทำให้ร่างกายได้รับความทุกข์ทรมาน ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า กายิกทุกข์ ทุกข์ทางกาย หมายถึง มีสภาพร่างกายไม่สมประกอบ มีโรคร้ายเบียดเบียน

มีความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ ทำอะไรก็มีอุปสรรคขัดขวาง 2) ความปวดทางใจ คือ ความเจ็บป่วยอันเกี่ยวเนื่องกับจิตใจ เรียกรวมๆ ว่า เจตสิกทุกข์ ทุกข์ทางใจ หมายถึง ใจที่เต็มไปด้วยเรื่องเดือดร้อน เพราะทุกข์ทางกายเบียดเบียน หรือประสบแต่อารมณ์ที่ไม่ชอบ ตลอดจนใจที่เป็นทุกข์เพราะถูกไฟกิเลสเผาให้รุ่มร้อนวุ่นวาย (Thai Tipitaka 1996: 38/16/360) ความปวดทางกายและความปวดทางใจนี้มีความสัมพันธ์ถึงกัน กล่าวคือ เมื่อกายปวดจิตใจก็พลอยหดหู่ไปด้วย เมื่อมีความไม่สบายใจหรือเกิดความเครียดก็ส่งผลให้เกิดโรคและความปวดทางกายต่างๆ ตามมา

2. วิธีการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา

ความหมายของการจัดการความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา อาจยังไม่มีการนิยามความหมายไว้โดยตรง แต่อาจเทียบเคียงกับความหมายของการจัดการความปวดในปัจจุบันที่มีผู้นิยามความหมายไว้ว่า “การปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัด ลด บรรเทา และควบคุมอาการปวด ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากอาการปวด” (Chiang Mai University, 2012) ดังนั้น ความหมายของการจัดการความปวดตามแนวทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง “การปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัด ลด บรรเทา และควบคุมอาการปวด ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากอาการปวดทั้งทางกายและทางใจโดยใช้พุทธวิธี”

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา การจัดการสิ่งที่เป็นความทุกข์หรือปัญหาของชีวิตเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นมาเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่โลก ดังนั้น การจัดการความปวดทั้งความปวดทางกายและความปวดทางใจซึ่งเป็นความทุกข์ของชีวิต เพื่อให้ดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขจึงมีความสำคัญ พระพุทธศาสนาไม่เพียงให้ความสำคัญกับการจัดการความปวดเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังมองไปถึงผลกระทบต่อการบรรลุธรรมหรือการไม่บรรลุธรรมอีกด้วย กล่าวคือ หากมีการจัดการความปวดที่ดี สภาพจิตย่อมปลอดโปร่งทำให้ง่ายต่อการพัฒนาคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไปได้ ถึงแม้ว่าบางกรณีอาจจะไม่สามารถบรรเทาความปวดลงได้ แต่ก็สามารถนำความปวดนั้นมาเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรมได้ เช่น การกำหนดเวทนาตามหลักมหาสติปัฏฐาน (Thai Tipitaka 10/289/222–224) นอกจากนี้ ในกรณีที่ผู้ป่วยได้รับความปวดในขณะใกล้จะเสียชีวิต การจัดการความปวดยิ่งมีความสำคัญ เพราะย่อมส่งผลต่อการไปสู่สุคติหรือทุคติในภพหน้าตามความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่าในเวลาใกล้ตาย หากจิตเศร้าหมองย่อมไปสู่ทุคติ ในทางตรงกันข้ามหากจิตผ่องใสในเวลาใกล้ตายย่อมไปสู่สุคติ (Thai Tipitaka 12/70/62–63) ดังนั้น การจัดการความปวดเพื่อปรับสภาพจิตให้พ้นจากความทุกข์ทรมานให้เป็นจิตที่ผ่องใสจึงมีความสำคัญ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความจำเป็นมากในการบรรเทาความปวดของผู้ป่วยช่วยให้ผู้ป่วยทำใจได้ และไม่ทุกข์ทรมานมากจนเกินไป ส่งผลดีต่อสุขภาพจิตของผู้ป่วย และช่วยให้การจัดการความปวดได้ผลดียิ่งขึ้น เช่น การประยุกต์ใช้สติปัฏฐาน 4 ในการจัดการความปวด ซึ่งเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการพัฒนาคุณภาพจิตในที่เหมาะสมกับทั้งผู้ที่มีสุขภาพแข็งแรงและผู้ป่วย เหตุที่กล่าวว่าเหมาะสมกับผู้ป่วยเพราะเป็นกระบวนการที่ผู้ป่วยสามารถทำได้ทุกเวลาทุกอิริยาบถ ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน นั่ง นอน

เป็นต้น โดยไม่ต้องใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมืออื่นๆ เพิ่มเติม ใช้เพียงความพากเพียรทางใจของผู้ป่วยเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดเวทนาตามหลักสติปัฏฐาน คือ การตามดูตามรู้เวทนาด้วยใจที่เป็นกลางเป็นคำสอนที่มีความสอดคล้องกับผู้ป่วยมาก เพราะผู้ป่วยเป็นผู้ที่มีทุกขเวทนามาก หากผู้ป่วยเรียนรู้ที่จะใช้ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นกับตนเองให้เป็นประโยชน์ก็สามารถนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ นอกจากนี้ อานาปานสติกรรมฐานที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร คือ การตามดูตามรู้ลมหายใจยังเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติมีใจสงบตั้งมั่น และเบี่ยงเบนความสนใจของตนเองจากความเจ็บปวดไปอยู่กับลมหายใจจะช่วยให้ลดความเจ็บปวดลงได้ ซึ่งการปฏิบัติตามแนวทางนี้ได้แพร่หลายมากในสังคมไทยและหมู่ผู้ป่วย

ตัวอย่างการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีปรากฏอยู่หลายแห่งทั้งเรื่องราวในชาดกและเรื่องในสมัยพุทธกาลเช่นขันติวาทิชาดกพระโพธิสัตว์ได้ใช้ขันติในการระงับความปวด ด้วยการไม่ทำความโกรธให้เกิดขึ้นในใจด้วยความอดทน ถึงแม้ร่างกายจะได้รับความทุกข์ทรมานสักเพียงใดก็ไม่ยอมปล่อยให้ใจนั้นขุ่นมัวหรือว่าเศร้าหมองไปด้วย โดยยกความเจ็บปวดไว้ส่วนหนึ่งจากจิตใจทำให้ไม่มีความกระวนกระวาย (Thai Tipitaka 27/49–52/166–167) ส่วนเรื่องในสมัยพุทธกาลก็มีตัวอย่างการจัดการความปวดอยู่มาก เพราะความเจ็บปวดทางกายสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนแม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ครั้งหนึ่ง พระเทวทัตได้กลิ้งหินจากยอดเขาคิชฌกูฏ หมายจะปลงพระชนม์พระศาสดา สะเก็ดหินได้กระเด็นไปกระทบพระบาทของพระพุทธเจ้า จนทำให้พระโลหิตห้อและทรงเกิดทุกขเวทนาคือความปวด (Mahamakut Buddhist University, 1991: 1/2/2/365–368) หรือเหตุการณ์เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ทรงพระประชวรหนักและทรงได้รับความทุกข์ (ทางกาย) ท่านพระมหาจุนทะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระมหาจุนทะและรับสั่งให้สาธยายโพชฌงค์ 7 ให้แจ่มแจ้ง ท่านพระมหาจุนทะได้ทำตามพระประสงค์ พระผู้มีพระภาคทรงชื่นชมและพอพระทัย หลังจากนั้นก็ทรงหายขาดจากพระประชวรนั้น (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996 : 19/197/130–131) นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างการจัดการความปวดทั้งทางกายและทางใจของพุทธสาวกอีกหลายท่านเช่นพระมหากัสสปะ และ พระมหาโมคคัลลานะใช้การพิจารณาธรรม คือ โพชฌงค์ ๗ เพื่อจัดการกับทุกขเวทนา คือความปวดทางกายจากอาการอาพาธ (Thai Tipitaka 19/195-196/128–130) พระคิริมานนท์ใช้การพิจารณาสัญญา 10 ประการ เพื่อระงับทุกขเวทนา คือความปวดทางกายจากอาการอาพาธ (Thai Tipitaka 24/60/128–133) พระนางสามาวดีและบริวารใช้การเจริญเมตตาและการเจริญเวทนาเพื่อจัดการกับความปวดทางกายจากการถูกไฟเผา (Mahamakut Buddhist University, 1991: 1/2/1/220-309) นางปฏาจาราจัดการความปวดทางใจจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักหลายคนในเวลาใกล้เคียงกันด้วยการพิจารณาความจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์และหลักอภิณหปัจจเวกขณ์ และนางวิสาขามหาอุบาสิกาจัดการทุกข์อันเกิดจากความปวดทางใจกรณีการเสียชีวิตของหลานสาวด้วยการพิจารณาตามหลักอภิณหปัจจเวกขณ์

3. วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และประสบการณ์ในการเผชิญความปวดแบบเฉียบพลันและเรื้อรังของผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

3.1 ขั้นเตรียมความพร้อม

1) ขั้นศึกษาธรรมะและทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิต

การศึกษาธรรมะและทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตจนเข้าใจตามความเป็นจริงว่า ความปวดเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ก็หายได้และอาจเกิดขึ้นได้อีก ความรู้นี้ตรงกับหลักไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา ความรู้และความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของชีวิตที่เห็นว่าความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ทำให้ผู้ที่ต้องเผชิญความเจ็บปวดสามารถยอมรับความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น และปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่น เมื่อต้องเผชิญกับความปวดอีกก็คิดได้ว่า ความปวดเป็นเรื่องธรรมดา แต่ความรู้ดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการศึกษาและทำความเข้าใจ ดังนั้นหากบุคคลได้ทำการศึกษาไว้ก่อนที่จะต้องเผชิญความปวดจะทำให้พวกเขาสามารถเผชิญความปวดได้ดียิ่งขึ้น เพราะผู้ที่มีความรู้ย่อมจัดการความเจ็บปวดได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ ผู้ที่ศึกษาหาความรู้ในหลักธรรมจะมีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรมชาติของความเจ็บปวดได้ลึกซึ้งดีกว่าผู้ที่ไม่เคยศึกษาหลักธรรมมาก่อนเลย

2) ขั้นนำหลักธรรมมาปฏิบัติ

การนำหลักธรรมมาปฏิบัติเป็นขั้นตอนต่อจากการศึกษาธรรมเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามสมควรแก่การปฏิบัติและตามจุดมุ่งหมายของธรรมข้อนั้นๆ โดยเฉพาะหลักธรรมที่นำมาใช้จัดการความปวด เช่น การนำขันติมาใช้ด้วยการฝึกความอดทนต่อสิ่งต่างๆ ที่ประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน เพื่อเตรียมตัวให้มีความพร้อมอยู่เสมอ เมื่อต้องเผชิญกับความปวดจะทำให้สามารถอดทนได้มากกว่าผู้ที่ไม่เคยฝึกความอดทนมาก่อน หรือการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อช่วยให้มีสติอยู่กับปัจจุบันเข้าใจสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงได้และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เมื่อต้องเผชิญกับความปวด ทักษะที่ได้ฝึกฝนไว้จะเป็นประโยชน์มาก เพราะนอกจากคุณภาพจิตที่ฝึกไว้ดีแล้วจะช่วยให้พวกเขาสามารถยอมรับความปวดโดยไม่ปรุงแต่งเพิ่มเติมเป็นความหวาดกลัวไปล่วงหน้าและยังสามารถทำใจให้อยู่กับความปวดด้วยใจที่สงบและเข้มแข็งขึ้น

3.2 ขั้นจัดการความปวด (ต่อสู้กับความปวด)

การจัดการความปวดหรือการต่อสู้กับความปวด สามารถทำได้โดยการตามดูตามรู้ความเจ็บปวดตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ซึ่งจะทำให้ผู้เผชิญความปวดมีจิตใจที่สงบไม่กระวนกระวาย นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเข้าใจสภาวะความจริงของความปวดว่า ความปวดเป็นเรื่องธรรมดา มีเกิดขึ้นและดับไป

เป็นธรรมดา จากการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยส่วนใหญ่จะรู้สึกเป็นทุกข์ทั้งทางร่างกายและจิตใจเมื่อเกิดอาการปวด ยิ่งคิดมากก็ยิ่งปวดมากและทุกข์ทรมานมาก แต่เมื่อฝึกสังเกตอาการปวดที่เกิดขึ้นโดยไม่เข้าแทรกแซงหรืออยากให้มันหาย ขณะเดียวกันก็ดูอาการปวดด้วยความอดทน มีสติอยู่กับความปวดไปเรื่อยๆ และรับรู้อาการปวดที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง จะทำให้ใจผ่อนคลายและสบายขึ้นได้ เมื่อใจผ่อนคลายกายก็พลอยคลายความปวดลงไปด้วย วิธีการนี้จะทำให้ผู้ป่วยเกิดความสงบในจิตใจและลดการใช้ยาแก้ปวดตลอดจนการบำบัดทางจิตเวชได้มากในกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถมีสติตามดูตามรู้ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นด้วยใจเป็นกลางได้ เนื่องจากทุกขเวทนามีมากจนไม่สามารถทนได้ ผู้ป่วยอาจใช้วิธีเบี่ยงเบนความสนใจของตนเองไปจดจ่ออยู่กับสิ่งอื่นๆ เช่นการสวดมนต์ การฟังธรรม การสนทนาธรรม หรือการเดินจงกรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชาวพุทธจำนวนมากใช้เพื่อพาจิตใจของตนเองออกไปจากความปวด อีกวิธีการหนึ่งที่ควรนำมาใช้ คือการแผ่เมตตาซึ่งจะช่วยให้จิตใจสบายมากขึ้น ดังเช่นกรณีของสุวรรณสามแผ่เมตตาให้กับผู้ที่ยิงตนเอง หรือกรณีที่พระนางสามาวดีแผ่เมตตาให้พระนางมาคันทิยาผู้สั่งให้คนจุดไฟเผาตนและบริวาร

การจัดการกับความปวดในขั้นนี้ ใช้หลักธรรมที่สำคัญ เช่น ศีล ขันติ เมตตา และใช้หลักปฏิบัติทั้งส่วนที่เป็นวิปัสสนากรรมฐาน คือ การตามดูตามรู้เวทนา และส่วนที่เป็นสมถกรรมฐาน คือ การเจริญเมตตา การสวดมนต์ เป็นต้น

3.3. ขั้นปล่อยวางความปวด

หากผู้ป่วยยังไม่สามารถควบคุมความปวดได้ ทางพระพุทธศาสนามีวิธีการสูงสุดที่สามารถใช้จัดการความปวดได้คือการปล่อยวางความปวด ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำได้ยาก ผู้ป่วยส่วนมากมักจะทำไม่ได้ แต่ถ้ามีการใช้พุทธวิธีต่างๆ มาตามลำดับ คือ เริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อมด้วยการศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันก่อนการเผชิญความปวด ก็จะสามารถนำพาจิตใจของผู้ป่วยให้ไปสู่ภาวะแห่งการปล่อยวางจากความปวดที่เกิดขึ้นได้ โดยมีความเข้าใจว่าแม้กายจะต้องเผชิญกับความปวดแต่จิตใจก็จะไม่เป็นทุกข์ไปด้วยโดยเฉพาะการที่ได้เรียนรู้และได้เข้าใจธรรมชาติตามหลักไตรลักษณ์ และเข้าธรรมชาติของชีวิตที่เห็นว่าความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ซึ่งเป็นการพิจารณาตามหลักอภิณหปัจจเวกขณ์ จะทำให้ผู้ที่ต้องเผชิญความเจ็บปวดสามารถยอมรับความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น และปล่อยวางจากความยึดติดที่ว่าเราจะต้องไม่มีความทุกข์เราจะต้องเผชิญแต่ความสุข เมื่อปล่อยวางความยึดติดเหล่านั้นแล้วก็จะทำให้สามารถที่จะอยู่กับความทุกข์ได้ดียิ่งขึ้น ดังเช่นในสมัยพุทธกาลมีตัวอย่างหลายท่านที่ใช้วิธีนี้จัดการความปวดทางกายและความปวดทางใจ คือ สามารถแยกความปวดทางกายออกจากจิตใจได้ และไม่ยึดมั่นถือมั่นในความปวดทางใจว่าเป็นของตนนอกจากนี้ ยังใช้ความปวดเป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมได้ในที่สุด เช่นพระปูติคัตตติสสเถระ พระนางสามาวดีและบริวารนางปฏาจาราเถรี และนางวิสาขา

การจัดการกับความปวดในขั้นนี้ ใช้หลักธรรมที่สำคัญ เช่น ไตรลักษณ์ อภิณหปัจจเวกขณ์ โลกธรรม 8 และใช้หลักปฏิบัติที่เป็นวิปัสสนากรรมฐาน คือ การตามดูตามรู้เวทนา

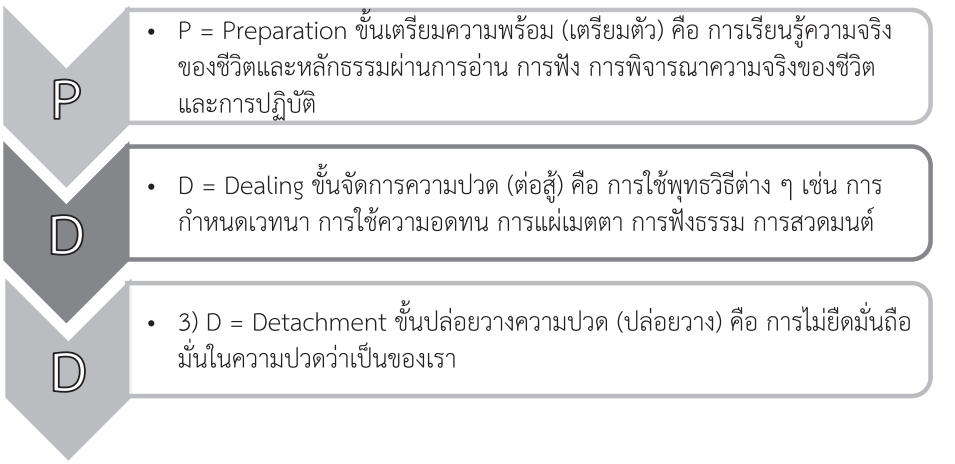
รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา สรุปได้ ดังนี้

1) ความปวดจัดเป็นความทุกข์อย่างหนึ่งตามแนวพระพุทธศาสนาในความหมายที่ว่าเป็นสภาพที่ทนได้ยากความรู้สึกไม่สบาย ถ้าเป็นความปวดทางร่างกาย คือ ความทุกข์กาย เรียกว่า ทุกขเวทนา ส่วนความปวดทางใจ คือ ความทุกข์ใจ เรียกว่า โทมนัสสเวทนาความปวดทางกายและความปวดทางใจนี้มีความสัมพันธ์ถึงกัน กล่าวคือ เมื่อกายปวดจิตใจก็พลอยไม่สบายไปด้วย

2) การจัดการความปวดตามแนวทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัด ลด บรรเทา และควบคุมอาการปวด ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากอาการปวดทั้งทางกายและทางใจโดยใช้พุทธวิธีจากการศึกษาพบว่าหลักธรรมที่นำมาใช้ในการจัดการความทุกข์อันเกิดจากความปวด มีดังนี้ คือ ขันติ เมตตาหลักกรรม ไตรลักษณ์ บุญกิริยาวัตถุ สติปัฏฐาน 4 อริยสัจ 4 อิทธิบาท 4 อภิณหปัจจเวกขณ์ 5 โพชฌงค์ 7 โลกธรรม 8 สัญญา 10 และ อนุสติ 10

3) รูปแบบในการจัดการความปวดตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมตัว คือ การศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยการเรียนรู้ทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตพร้อมทั้งนำหลักธรรมที่ได้ศึกษามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน 2) ขั้นจัดการกับความปวดหรือต่อสู้กับความปวด คือ การจัดการความปวดด้วยการใช้สติตามดูตามรู้ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น การใช้ความอดทน หรือการเบี่ยงเบนความสนใจจากทุกขเวทนาไปอยู่กับสิ่งอื่น เช่น การสวดมนต์ การแผ่เมตตา 3) ขั้นปล่อยวาง คือ การแยกความปวดทางกายออกจากจิตใจ และการไม่ยึดมั่นถือมั่นในความปวดทางใจว่าเป็นของตน

จากการศึกษาวิเคราะห์ สามารถสรุปรูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดได้เป็นแผนภาพรูปแบบ PDD ดังนี้

แผนภาพ รูปแบบการจัดการความทุกข์ที่เกิดจากความปวดตามแนวพระพุทธศาสนา (PDD)

สรุป

รูปแบบในการจัดการความปวดตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาและปฏิบัติธรรม โดยการเรียนรู้ทำความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตพร้อมทั้งนำหลักธรรมที่ได้ศึกษามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีสติในการจัดการความปวดด้วยการใช้สติตามดูตามรู้ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น การใช้ความอดทน หรือการเบี่ยงเบนความสนใจจากทุกขเวทนาไปอยู่กับสิ่งอื่น เช่น การสวดมนต์ การแผ่เมตตา และการไม่ยึดมั่นถือมั่นในความปวดทางใจว่าเป็นของตน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

สำหรับข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้นั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่า

1) การจัดการความปวดตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ทุกคนควรให้ความสำคัญและศึกษาให้เข้าใจเพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์เมื่อตนเองเกิดความเจ็บปวด

2) หน่วยงานที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลควรให้ความสำคัญกับผู้ป่วยที่ได้รับความปวดและควรให้ความสำคัญกับการจัดการความปวดแบบองค์รวม โดยใช้การจัดการความปวดแผนปัจจุบันร่วมกับวิธีการทางพระพุทธศาสนา รวมถึงควรให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความปวดแก่ผู้ป่วยอย่างถูกต้องและเพียงพอ

ข้อเสนอแนะทางการวิจัย

เนื่องจากในระหว่างการทำวิจัย ผู้วิจัยมีข้อจำกัดทางกายภาพอันเป็นผลมาจากการประสบอุบัติเหตุ ทำให้เกิดข้อจำกัดอีกหลายประการ จึงเห็นว่ายังมีประเด็นที่ควรศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการความปวดเชิงพุทธอีกหลายประเด็นเช่น

1) การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพุทธบูรณาการเพื่อการจัดการความปวดแบบองค์รวม

2) การศึกษารูปแบบการจัดการความปวดตามแนวพระพุทธศาสนาเชิงทดลอง โดยใช้กับผู้ป่วยที่มีพื้นความรู้ทางธรรมน้อย และไม่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติ

References

Chiang Mai University. (2012).*Policies and guidelines for dealing with pain.*from URL:http://www.med.cmu.ac.th/hospital/nis/guideline_policy/pain.pdf.

DujduenSilamat. (n.d.). *Postoperative Pain Management (Anesthesiology).* Bangkok: Department of AnesthesiologyFaculty of MedicineSrinakharinwirot University.

Know Understand To Cope With Pain. (2007).*Magazine for better health*.: Vol. 1. Retrieved from https://www.bumrungrad.com/th/betterhealth/2550 /aches-and-pains/pain-management.

Leo,Raphael J. (2007).*Clinical manual of pain management in psychiatry.* American Psychiatric.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka.* Bangkok: MCU Press.

Mahamakut Buddhist College Textbook Committee. (2012).*Magalatthadipani Translation Region 1.* (18^{t}h ed.). Bangkok:Mahamakut Buddhist University.

Mahamakut Buddhist University**.** (1991). *Thai Tipitakaand commentary*. Bangkok: MBU Press.

Phra Bhramagunabhorn (P.A.Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhist Vocabulary*. (15thed.) Bangkok: Sahadhammika.

Phra Dhammapitaka (P.A.Payutto). (2002). *Dictionary of Buddhist*. (10th ed.) Bangkok: Sahadhammika.

Phra-athikan Wongkaew Varābho (Kesorn). (2014). *An Analytical Study of Development of Life Quality on Abhinhapaccavekkhana.* Thematic Paper of Ph.D. (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Prasertsri, N. and Tirapraiwong, Y. (2013). Pain Managenent : Cultural Diversity. *Journal of Nursing and Education. 6* (2).

The Royal College of Anesthesiologists of Thailandand Thai Association for the Study of Pain. (2011). *Clinical Guidance for Acute Pain Management*. p.17. Retrieved from http://www.tasp.or.th/category/cpg/acute-pain.

Luengsomnapha, Y. and Ngamkham, S. (2013). Attention to pain.*The Journal of Prapokklao Hospital Clinical Medical Education Center.30* (1).

คุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาส ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
The Qualification and the Role of Buddhist Abbot in Buddhist Texts

พระมหาสมชาย ธมฺมวโร[1] และ ชนสิทธิ์ สิทธิ์สูงเนิน[2]
Phramaha Somchai Dhammavaro[1] and Chanasith Sithsungnoen[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2]มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2]Silpakorn University
[1]Corresponding Author. sdamnoen@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระเถระผู้ได้รับการยอมรับให้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของภิกษุและรับภาระดูแลเสนาสนะในอาวาส อาวาสในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะเป็นเสนาสนะที่สร้างในป่า เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นพหูสูต สมบูรณ์ทั้งมารยาทและวัตรปฏิบัติ ฉลาดในการใช้คำพูดต่อภิกษุและคฤหัสถ์ มีความรู้ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และทำหน้าที่โดยปราศจากอคติ เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญ 5 ด้าน คือ (1) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (2) เอาใจใส่ในการก่อสร้างและดูแลเสนาสนะในอาวาสให้พร้อมกับการพักอาศัย (3) ปกครองดูแลภิกษุในอาวาสให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (4) อนุเคราะห์อาคันตุกภิกษุให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัยตามสมควร และ (5) ให้การสงเคราะห์ประชาชนใกล้วัดด้วยความเมตตา รวมทั้งการแจ้งข่าวบุญกุศลและการเยี่ยมเยียนยามเจ็บป่วย

เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีรายละเอียดแตกต่างจากเจ้าอาวาสในสังคมไทย เพราะในสังคมไทย เจ้าอาวาสเป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์ผู้ปกครอง มีคุณสมบัติ อำนาจและหน้าที่ตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย มีความรับผิดชอบการบริหารและการจัดการทุกอย่างในวัด โดยมีผู้ช่วยเจ้าอาวาส กรรมการวัดและไวยาวัจกรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ

คำสำคัญ : คุณสมบัติ; บทบาท; เจ้าอาวาส; คัมภีร์พระพุทธศาสนา

Abstract

This article is aimed at analyzing the qualification and roles of Buddhist abbot in the Buddhist texts.

As the result, the Buddhist abbots means the Buddhist monks who has been authorized to foster monks' well-being and rule the temple. Mostly, the temple in the Buddha's lifetime was allocated in the forest. The qualifications of the abbot are: quality of learn person (Pahusutta), quality of manner, quality of communication with monks and layman, quality of construction and renovation (residence), and quality of justice. The roles of Buddhist abbot are: 1) Realizing on self-improvement according to the three studies (Tri Sikha), 2) concerning of temple construction and it ready for dwelling, 3) fostering of the Buddhist monks in the temple and encouraging them to observe doctrine, 4) welcoming and reserving monks who visited during their stay, and 5) assisting and subsidizing people who live near the temple with compassion, informing them about the religious rites, and visiting them when they are sick.

The roles of the Buddhist abbots as appeared in the Buddhist texts have different details from the roles of Buddhist abbots in the Thai society. The Buddhist abbots are appointed by the administrator monks (Sangha). They have the qualifications, authority and roles according to the laws and discipline. They are responsible for administering and managing in the temple by supporting of the assistant abbot, temple committee, and manager of temple affaire.

Keywords: Qualification; Role; Buddhist Abbot; Buddhist Text.

บทนำ

ในระยะแรกที่พระพุทธองค์ออกประกาศศาสนายังไม่ทรงอนุญาตที่พักอาศัยอย่างเป็นทางการแก่พระสาวก พระภิกษุที่บวชช่วงนั้นจึงต้องพักอาศัยอยู่ตามป่า ภูเขา ถ้ำหรือโคนไม้ ต่อเมื่อมีคนเข้ามาบวชมากขึ้นจึงมีคฤหัสถ์สร้างวัดให้เป็นที่พักอาศัยประจำ วัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา ชื่อ วัดเวฬุวัน ตั้งชื่อตามอุทยานหลวงของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเจ้าภาพสร้างถวายพระพุทธเจ้าและหมู่ภิกษุ (Thai Tipitaka4/59/72) ในสังคมไทยสถานที่พักอาศัยของภิกษุในพระพุทธศาสนามีชื่อเรียกว่า วัด คำนี้ตรงกับคำภาษาบาลีว่า อารามบ้าง อาวาสบ้าง วิหารบ้าง จากการศึกษาพบว่า วัดในพระพุทธศาสนามีลักษณะบาง อย่างคล้ายกับอาศรมของดาบส ฤษีหรือชฎิล และอารามขวงพวกปริพาชก แต่ก็มีลักษณะหลายประการที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนา ที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจนว่า เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลมีคุณสมบัติ บทบาทและหน้าที่อย่างไรบ้าง พบแต่เพียงข้อมูลว่า ในวัดที่ไม่มีพระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้นจะมีการมอบหมายให้ภิกษุผู้เป็นสังฆเถระทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส เรียกว่า “อาวาสิกะ” ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทั้งที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ตอนเสนาสนขันธกะ อาวาสิกวัต-ตกถาในวัตตขันธกะและพระสุตตันตปิฎก ตอนอาวาสิกวรรค (Thai Tipitaka/22/231-240/373-373)

อนึ่ง สองปีที่ผ่านมามีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาหลายด้าน เรื่องหนึ่งที่มีการพูดถึงกัน คือ เสนอเก็บภาษีจากพระสงฆ์รายได้เกินกว่า 2 หมื่น และจากวัดที่จัดกิจกรรมเชิงพุทธพาณิชย์ และเสนอให้มีการผลัดเปลี่ยนตำแหน่งเจ้าอาวาส จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาให้ทราบว่า เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธ-ศาสนามีคุณ สมบัติและบทบาทอย่างไรบ้างจึงจะสอดคล้องตามพระธรรมวินัยและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยปัจจุบัน หรือ การแสดงบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถนำมาช่วยแก้ปัญหาในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ปฏิบัติตามคำแนะนำ ตลอดจนสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขหรือเป็นแนวทางพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจปัญญา และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้มีบุคลิกภาพที่ดีและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (Phra Watcharawit Imwongsa, 2016; Phrakhrusathitdhamma-langkar Jamnion Sujato, 2017; Wipatchawatee, 2017)

บทความนี้ต้องการจะศึกษาความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส (อาวาสิกะ) รวมทั้งจะศึกษาคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นจะเสนอแนะด้วยว่า ผู้เป็นเจ้าอาวาสในสังคมไทยควรจะมีคุณสมบัติและบทบาทอย่างไรจึงจะสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาล

ความหมายของคำว่า เจ้าอาวาส (อาวาสิกะ)

ในสมัยพุทธกาลก็มีการกล่าวถึงภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสทั้งในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก เพื่อให้เห็นว่าเจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อพระพุทธศาสนาและสังคม ในเบื้องต้นนี้ ผู้เขียนจะได้แสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลมีความเป็นมาอย่างไร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

“เจ้าอาวาส” เป็นคำที่สังคมไทยเรียกพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ปกครองวัด (The Royal Academy, 2003) ตรงกับภาษาบาลีว่า อาวาสิกะ แปลได้ 2 ความหมาย คือ (1) ภิกษุผู้อยู่ประจำในอาวาส หรือ ภิกษุผู้อยู่ในอาวาส และ (2) ภิกษุผู้ปกครองดูแลอาวาส

ตามความหมายนี้ ภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสนั้นจะต้องพักอาศัยอยู่ในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำและดูแลความเรียบร้อยของเสนาสนะต่างๆ ในวัดให้เพียงพอต่อการอาศัยและคงทนถาวร ตำแหน่งของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนี้ไม่มีการแต่งตั้งจำทางฝ่ายบ้านเมืองเหมือนในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนมากเจ้าอาวาสจะเป็นพระสังฆเถระ หรืออุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และได้ทำหน้าที่ปกครองศิษย์ในสำนักและดูแลความเรียบร้อยของวัด

อย่างไรก็ตาม มีคำภาษาบาลีอีกศัพท์หนึ่งที่มีความหมายคล้ายกับอาวาสิกะ ได้แก่คำว่า “นิวาสี” หรือ “นิวาสิกะ” แปลว่า ภิกษุผู้อยู่ประจำ [ในอาวาส] หรือภิกษุเจ้าถิ่น คำนี้ใช้เรียกภิกษุทั่วๆ ไปที่อยู่ประจำในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งโดยไม่ได้รับหน้าที่ปกครองดูแลวัด มองในแง่หนึ่งก็มีความหมายคล้ายกับคำว่า “พระลูกวัด” พระอรรถกถาจารย์จำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างเจ้าอาวาส (อาวาสิกะ) กับภิกษุเจ้าถิ่น (นิวาสิกะ) ไว้ดังความในอรรถกถาพระวินัยปิฎกว่า

ในคำว่า อาวาสิกา โหนฺติ นี้ มีวินิจฉัยดังนี้:- อาวาสของภิกษุเหล่านี้ มีอยู่; เหตุนั้น ภิกษุเหล่านี้จึงชื่อว่า อาวาสิกะ (เจ้าอาวาส). วิหารท่านเรียกว่า อาวาส. วิหารนั้นเกี่ยวเนื่องแก่ภิกษุเหล่าใดโดยความเป็นผู้ดำเนินหน้าที่มีการก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ และการซ่อมแซมของเก่าเป็นต้นภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า อาวาสิกะ (เจ้าอาวาส) แต่ภิกษุเหล่าใด เพียงแต่อยู่ในวิหารอย่างเดียว, ภิกษุเหล่านั้น ท่านเรียกว่า เนวาสิกะ (เจ้าถิ่น)

ตามความในอรรถกถาพระวินัยปิฎกนี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าอาวาส (อาวาสิกะ) ได้แก่ภิกษุที่อาศัยอยู่ในวัด และมีหน้าที่สำคัญ คือ การปกครองดูแลความเรียบร้อยของวัด ด้วยการดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะใหม่และทำการซ่อมแซมเสนาสนะเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม ส่วนภิกษุอื่นที่อาศัยอยู่ในวัดอื่นๆ จะเรียกว่าพระลูกวัด หรือภิกษุเจ้าถิ่น (นิวาสิกะ) ก็ได้ จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปแล้วภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสมักจะเป็นภิกษุที่อาศัยอยู่ในวัดนั้นๆ ก่อนภิกษุรูปอื่นและมักจะเป็นพระสังฆเถระ คือ ภิกษุผู้บวชก่อนภิกษุทุกรูปที่อยู่ในวัดเดียวกัน บางครั้งก็เป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ของภิกษุในวัดด้วย เจ้าอาวาสจึงมักจะได้รับความเคารพจากหมู่ภิกษุและประชาชนทั่วไป

จากที่กล่าวมาสรุปความได้ว่า ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลนั้นจะต้องพักอาศัยอยู่ในวัดแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ พร้อมกันนั้นต้องทำหน้าที่ปกครองเพื่อนสหธรรมมิกที่อาศัยอยู่ในวัดและดูแล

ความเรียบร้อยของเสนาสนะต่างๆ ในวัดให้เพียงพอต่อการเป็นที่อาศัย สะอาดและคงทนถาวร ตำแหน่งของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนี้ไม่มีการแต่งตั้งจำทางฝ่ายบ้านเมืองเหมือนในสังคมไทยปัจจุบัน หากแต่เป็นคำเรียกพระสังฆเถระ อุปัชฌาย์หรืออาจารย์ผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และได้ทำหน้าที่ปกครองศิษย์ในสำนักและดูแลความเรียบร้อยของวัด

สถานะของเจ้าอาวาสสมัยพุทธกาลในฐานะผู้นำของวัด

ในการบำเพ็ญสมณธรรมนั้น พระพุทธองค์และพระภิกษุผู้เป็นสาวกจะให้ความสำคัญกับการพักอาศัยอยู่ในป่า พระพุทธองค์เห็นว่า นักบวชผู้สละบ้านเรือนออกมาแสวงหาความพ้นทุกข์นั้นควรจะอาศัยอยู่ในป่าไม้ เพราะการอยู่ในป่าจะทำให้ไม่ต้องพบปะผู้คนมาก อารมณ์จะได้ไม่ฟุ้งซ่านกับสิ่งนอกกาย แต่ถึงอย่างนั้นนักบวชก็ไม่ควรเป็นผู้หนีโลก เมื่อมีความเข้าใจหลักธรรมและเข้าใจชีวิตดีแล้วก็ควรจะนำธรรมที่ตนเองค้นพบไปแนะนำสั่งสอนชาวบ้านด้วย ด้วยเห็นความสำคัญของป่าดังกล่าวมานี้ ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์จึงกำหนดให้ภิกษุพักอาศัยอยู่ในวัดซึ่งส่วนมากมีลักษณะเป็นป่า วัดในสมัยพุทธกาลหมายถึงสถานที่สำหรับพักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมของภิกษุในพระพุทธศาสนา อาจจำแนกสถานของวัดกว้างๆ เป็น 2 ประเภท คือ

1) วัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่

สำหรับวัดประเภทนี้จะไม่มีการระบุตัวภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส พระพุทธเจ้าจะอยู่ในฐานะเป็นประมุขของหมู่ภิกษุในกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่อยู่ในวัดและนอกวัด ความเป็นอยู่หรือความเป็นไปต่างๆ ในวัด รวมทั้งการสนทนาธรรม การรับนิมนต์ก็จะมีพระพุทธองค์เป็นประธาน แต่บางกรณีแม้บางครั้งจะมีพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในวัด ก็อาจมีการมอบหมายให้พระสังฆเถระทำหน้าที่สำคัญในนามคณะสงฆ์ได้ เช่น การอนุโมทนาในที่ฉันภัตตาหาร แต่ก็เป็นการให้ความสำคัญแก่พระผู้มีพรรษาแก่กว่าภิกษุอื่นๆ เท่านั้น ไม่ได้ยกย่องในฐานะเจ้าอาวาสผู้ปกครองดูแลวัด (Thai Tipitaka/7/362/228-229)

2) วัดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ประทับอยู่

เนื่องจากวัดในสมัยพุทธกาลมีจำนวนมาก จึงมีบางวัดที่พระพุทธเจ้าประทับเป็นบางช่วงเวลา บางวัดพระพุทธเจ้าอาจไม่เคยประทับจำพรรษา จากการศึกษาพบว่า วัดที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ประทับอยู่ด้วยนั้นจะมีภิกษุเจ้าอาวาสปกครองดูแล วัดประเภทนี้จะถือว่าเป็นสมบัติกลางของภิกษุผู้อยู่ในทิศทั้ง 4 คือภิกษุทุกรูปสามารถเข้ามาพักอาศัยในวัดได้ โดยพระพุทธองค์กำหนดให้มีเจ้าอาวาสกระทำวัตรต่อภิกษุผู้เดินทางผ่านมาพัก เรียกว่า อาวาสิกวัตร และกำหนดวัตรให้ภิกษุผู้เดินทางผ่านมาพักได้ปฏิบัติเรียกว่า อาคันตุกวัตร เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนที่เป็นศาสนวัตถุและศาสนบุคคล สรุปสถานะของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้

(1) เจ้าอาวาสเป็นภิกษุผู้อยู่ประจำวัดเป็นเวลานานพอสมควรจนเป็นที่รับรู้ของสังคม และได้รับความไว้วางใจให้ดูแลความเรียบร้อยต่างๆในวัด การเข้าสู่ตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้นไม่พบข้อมูลอย่างชัดเจนว่าต้องได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายบ้านเมืองหรือฝ่ายคณะสงฆ์

(2) เจ้าอาวาสเป็นผู้มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับเสนาสนะในวัด 2 ด้านที่สำคัญ คือ การสร้างเสนาสนะใหม่และปฏิสังขรณ์เสนาสนะเก่าทั้งนี้เพื่อให้วัดมีเสนาสนะที่เพียงพอต่อการพักอาศัยของภิกษุในวัดและภิกษุทั่วไปที่เดินทางผ่านมา

(3) เจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัดตอนรับอาคันตุกภิกษุ คือ เมื่อมีอาคันตุกภิกษุเดินทางผ่านมาพักในวัด หากเจ้าอาวาสมีพรรษาแก่กว่า หลังจากนุ่งห่มให้เรียบร้อย เก็บบริขารและทำกิจส่วนตัวแล้ว อาคันตุก-ภิกษุจะต้องไปไหว้พระสังฆเถระที่เป็นเจ้าอาวาสแล้วค่อยเข้าพักในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ แต่หากเจ้าอาวาสมีพรรษาอ่อนกว่า เจ้าอาวาสจะเป็นฝ่ายไหว้อาคันตุกภิกษุและบอกคฤหัสถ์ให้มาถวายความอุปถัมภ์ภิกษุที่มาใหม่ (Thai Tipitaka/22/234/376) ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสถือว่ามีส่วนสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้แก่ภิกษุที่เดินทางผ่านมาให้ได้พักอาศัยในวัดตามเจตนาของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้ถวายวัดแก่สงฆ์ในทิศทั้ง 4

(4) เจ้าอาวาสเป็นอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ต้องเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา สรรเสริญการเอาใจใส่การศึกษา ชักชวนให้ภิกษุอื่นให้ใคร่ต่อการศึกษาและสรรเสริญคุณที่มีจริงเป็นจริงของภิกษุอื่นที่ใคร่ต่อการศึกษาตามโอกาสอันควร (Thai Tipitaka/20/92/323) พร้อมกันนั้นก็ให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุในวัดให้ได้รับการศึกษาตามหลักไตรสิกขาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน

(5) เจ้าอาวาสเป็นผู้ให้การอนุเคราะห์แก่คฤหัสถ์ผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงวัดตามพระธรรมวินัย เช่น แนะนำให้รักษาศีลและปฏิบัติธรรม หากคฤหัสถ์ป่วยก็ต้องไปดูแลจิตใจ ฉลองศรัทธาตามสมควรไม่ว่าไทยธรรมจะเลวหรือประณีต ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป (Thai Tipitaka/22/235/377)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สถานะของเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะโดดเด่นด้านการปกครองดูแลวัดและอำนวยความสะดวกให้แก่อาคันตุกภิกษุที่เดินทางผ่านมา พร้อมกันนั้นก็มีหน้าที่ต้องให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุในวัดและให้การสงเคราะห์อุบาสกอุบาสิกาผู้เป็นกำลังหลักในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตามสมควรด้วย

บทบาทของเจ้าอาวาสที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่ปรากฏในอาวาสิกวรรค เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนาและสังคมการทำหน้าที่เจ้าอาวาสจำต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องหน้าสนใจ คือ พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองของเจ้าอาวาส กล่าวคือในอาวาสิกวรรคพระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับการฝึกหัดพัฒนาตนเอง

ตามหลักไตรสิกขาของเจ้าอาวาสเป็นอันดับแรก เมื่อพัฒนาตนเองได้ดีพอสมควรแล้วค่อยผันตัวเองไปช่วยพัฒนาส่วนอื่นทั้งที่เป็นบุคคล (บรรพชิตและคฤหัสถ์) และเสนาสนะภายในวัด ดังนั้น ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสจะต้องเป็นคนมีความรู้และความสามารถ จากการศึกษาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้เป็นหลักในการปฏิบัติของเจ้าอาวาสโดยละเอียดแล้ว สามารถประมวลสรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำของวัดที่เป็นไปตามพุทธประสงค์นั้นครอบคลุมใน 5 ด้านที่สำคัญ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาส

ในการแสดงหลักธรรมเพื่อเป็นข้อปฏิบัติแก่ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น พระพุทธองค์จะให้ความสำคัญแก่คุณสมบัติส่วนตัวของเจ้าอาวาสมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิริยามารยาท วัตรปฏิบัติอันเป็นทำเนียมของภิกษุสงฆ์ รวมทั้งความรอบรู้ในพระธรรมวินัย ความใส่ใจในการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาและความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมตามลำดับ พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/22/231-233/373-375)

(1) เจ้าอาวาสที่สังคมควรยกย่องต้องมีอากัปกิริยาเรียบร้อย ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและข้อวัตรปฏิบัติตามแบบแผนของสมณะ คุณสมบัติข้อนี้นอกจากจะเป็นที่มาของความเลื่อมใสของพุทธ ศาสนิกชนแล้ว ก็จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ภิกษุสามเณรที่อยู่ใต้ปกครองด้วย

(2) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการศึกษาพระธรรมวินัย เป็นพหูสูตร ให้รู้หลักการสำคัญของพระพุทธ ศาสนาทั้งที่เป็นหลักการและข้อปฏิบัติ สามารถสั่งสอนแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้อย่างไม่ติดขัด คุณสมบัติข้อนี้นอกจากจะเป็นคุณต่อพระศาสนาด้านการสืบต่อคำสอนแล้ว ยังเป็นเครื่อง มือสำคัญของการปกครองดูแลวัดด้วย เพราะการที่พระพุทธองค์ตั้งวัดขึ้นก็เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมบรรยากาศ ระบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการที่แต่ละบุคคลจะได้พัฒนาตนขึ้นมาด้วยหลักไตรสิกขา ไม่อนุญาตให้ภิกษุใหม่ปลีกตัวไปอยู่ผู้เดียวโดยไม่เกี่ยวข้องกับภิกษุอื่น ดังนั้น ในแต่ละวัดจึงต้องมีเจ้าอาวาส อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครองดูแลภิกษุใหม่ให้ได้รับการศึกษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตน

(3) เจ้าอาวาสต้องฉลาดในการใช้คำพูดในเวลาสั่งสอนภิกษุในวัดและคฤหัสถ์ ต้องฝึกใช้คำพูดที่งดงาม สื่อสารได้เข้าใจง่าย ในการสั่งสอนธรรมก็ต้องฝึกหัดจนสามารถกล่าวสอนธรรมให้ผู้มาหาเข้าใจได้อย่างชัดเจน ยอมรับไปปฏิบัติ เร้าใจแกล้วกล้าและเบิกบานใจ โดยการกล่าวสั่งสอนนี้ต้องเป็นไปด้วยความหวังดี ปรารถนาดีและหวังความเจริญในพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

(4) เจ้าอาวาสต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการทำความเพียรเพื่อขัดเกลากิเลส เนื่อง จากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ชีวิตของผู้บวชในพระพุทธศาสนาจึงเป็นชีวิตของผู้ศึกษาไปจนตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ ความสิ้นอาสวกิเลส ตราบใดที่ยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก็ต้องศึกษากันต่อไป

(5) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการพัฒนาของตนเองให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ มีปัญญารู้แจ้งโลกตามความเป็นจริง (ทั้งเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ) พร้อมกันนั้นต้องสนับสนุนให้ภิกษุใน

วัดได้รับการศึกษาอบรมด้วย คุณสมบัติข้อนี้เป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสย้ำในเกือบทุกพระสูตรที่กล่าวถึงเจ้าอาวาส โดยรับสั่งว่า เจ้าอาวาสผู้เป็นฌานลาภีเป็นผู้ที่ควรยกย่อง เป็นที่เคารพรักของหมู่คณะและทำวัดให้งาม

2) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการเสนาสนะในวัด

ในการแสดงบทบาทของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการวัดนั้น พระพุทธองค์จะให้เห็นว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้มีหน้าที่บริหารจัดการวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อนสพรหมจารีผู้มาจากทิศทั้ง 4 พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการบริหารจัดการวัดได้ดังต่อไปนี้

(1) เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้พักอาศัยอยู่ในวัดเป็นเวลายาวนาน ข้อนี้ทำให้เจ้าอาวาสมัก จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดมาตั้งแต่ต้น ทำให้รู้จักเสนาสนะต่างๆ ในวัดดีว่า เหมาะสมแก่ภิกษุเช่นใด พร้อมกับรู้จักใช้วาจาและมีความฉลาดในการจัดให้ภิกษุเข้าอยู่ในเสนาสนะ

(2) เจ้าอาวาสจะต้องมีความรู้ในการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ ต้องรู้หลักการทำหน้าที่ของภิกษุผู้ชำนาญการก่อสร้าง (นวกัมมิกะ) (Thai Tipitaka/7/232/145-150) การก่อสร้างเสนาสนะในวัดนั้นจะต้องใช้ทัพสัมภาระหลายอย่าง เช่น ไม้ ดิน ศิลา หญ้า เสนาสนะแต่ละอย่าง เช่น ศาลา วิหาร มณฑป วัจจกุฎี เรือนไฟ เรือนโพธิ์ โรงย้อม สิ่งก่อสร้างนี้ต้องใช้สิ่งก่อสร้างต่างกันไป การได้มาซึ่งวัสดุเหล่านี้จะต้องอาศัยคฤหัสถ์

(3) เจ้าอาวาสจะต้องเอาใจใส่ในการปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดที่ชำรุดหักพัง โดยหน้าที่เจ้าอาวาสต้องรู้จักชักชวนคฤหัสถ์ที่ได้ปวารณาไว้ให้มาช่วยดำเนินการ เพราะภารกิจนี้บางอย่างภิกษุทำด้วยตนเองไม่ได้ต้องอาศัยคฤหัสถ์ช่วยเหลือ

(4) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ดูแลบริขารหรือสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นสมบัติของสงฆ์ เพื่อให้อยู่ในสภาพที่ดีพร้อมใช้งานเวลามีอาคันตุกภิกษุมาพักอาศัย เนื่องจากบางวัดมีอาณาบริเวณกว้างและมีสิ่งของมาก เช่น เตียง ตั่ง หมอน เมื่อไม่มีภิกษุอาศัยประจำก็อาจไม่มีคนดูแล สิ่งของเหล่านี้อาจจะชำรุดเสียหายไปเพราะตากแดด ตากฝน หรือถูกปลวกกัดทำลาย เมื่อเป็นเช่นนี้เจ้าอาวาสจะต้องมอบ หมายให้ภิกษุในวัดรูปอื่นเก็บสิ่งของเหล่านั้นให้เรียบร้อย เพื่อจะได้นำมาใช้ในโอกาสต่อไป

(5) เจ้าอาวาสจะต้องฉลาดในการจัดให้ภิกษุในวัดและอาคันตุกภิกษุเข้าพักอาศัยในเสนาสนะตามความเหมาะสมโดยให้คำถึงถึงลำดับพรรษา สุขภาพ ภาระหน้าที่และความสะดวกในการพักอาศัย โดยหน้าที่นี้อาจมอบหมายให้ภิกษุผู้เป็นเจ้าอธิการแห่งวิหารเป็นผู้ช่วยแบ่งเบาภาระ

จะเห็นว่า การดูแลวัดของเจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลนั้น นอกจากจะให้ความสำคัญกับการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ชำรุดหักพังแล้ว ยังเน้นไปที่จัดการให้ภิกษุทั้งหลายได้เข้าพักตามความเหมาะสมด้วย ไม่ได้เน้นไปที่การใช้วัดไปทำประโยชน์อย่างอื่น ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสจึงไม่ใช่ผู้มีกรรมสิทธิ์โดยสมบูรณ์ที่จะทำอะไรกับวัดก็ได้

3) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัด

ในการแสดงหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น หน้าที่สำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญมากคือ การให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุที่อยู่ในวัด (Thai Tipitaka/22/234/376) เนื่องจากเจ้าอาวาสส่วนมากจะเป็นพระสังฆเถระ หรือไม่ก็เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ของภิกษุทั้งหลาย การทำหน้าที่อบรมให้การศึกษาแก่ภิกษุในวัดจึงเป็นเรื่องไม่ยากนัก พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการปกครองดูแลภิกษุในวัดได้ดังต่อไปนี้

(1) หากเจ้าอาวาสเป็นอุปัชฌาย์ผู้ให้การอุปสมบทแก่ภิกษุ ภิกษุในวัดจะมีฐานะเป็นสัทธิวิหาริก อุปัชฌาย์จะต้องทำวัตรต่อศิษย์ คือ สัทธิวิหาริกวัตร กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

1.1 เอาธุระในการศึกษา พระอุปัชฌาย์ถึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธิวิหาริกด้วยการสั่งสอนอบรมศิษย์ให้มีความรู้แตกฉานในไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และด้านสาชีพ (สิกขาบทที่บัญญัติสำหรับภิกษุผู้ดำเนินชีวิตร่วมกัน มีความประพฤติเสมอกัน) (Thai Tipitaka/1/45/33) มีความปรองดองกัน เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติที่ดี ทำให้มีชีวิตร่วมเป็นอันเดียวกัน ทำให้ภิกษุทั้งหลายผู้มาจากถิ่นฐานชาติตระกูลต่างๆ กันมามีความเป็นอยู่เสมอเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

1.2 สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวรและบริขารอื่นๆ ถ้าสัทธิวิหาริกไม่มีบริขารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต พระอุปัชฌาย์จะต้องจัดหาให้ จากนั้นคอยให้ความช่วยเหลือด้วยกิจที่พอจะช่วยได้ ในลักษณะเดียวกับที่ศิษย์กระทำต่อตนเอง

1.3 ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด เป็นต้น พระอุปัชฌาย์ต้องคอยดูแลความเป็นอยู่ของสัทธิวิหาริกให้อยู่ในเพศพรหมจรรย์ได้อย่างมั่นคง หากเกิดความเสียหายแก่สัทธิวิหาริกต้องหาทางช่วยเหลือตามสมควร

1.4 เมื่ออาพาธเอาใจใส่พยาบาลจนตลอดชีวิต หรือรอจนกว่าจะหาย (Thai Tipitak/4/67/88-92)

(2) หากเจ้าอาวาสไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์ แต่เป็นพระสังฆเถระหรืออาจารย์ผู้สอนพระธรรมวินัยแก่ภิกษุ ภิกษุในวัดจะมีฐานะเป็นอันเตวาสิก อาจารย์จะต้องทำวัตรต่อศิษย์ คือ อันเตวาสิกวัตร โดยเน้นที่การให้การศึกษาอบรมเพื่อให้รอบรู้พระธรรมวินัย หากศิษย์ไม่มีบริขาร เช่น บาตร จีวรก็ต้องหาให้ และแนะนำการเลี้ยงชีพตามแบบของภิกษุ กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/4/79/112-118)

2.1 เอาธุระในการศึกษาของอันเตวาสิกให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขา

2.2 พึงอนุเคราะห์อันเตวาสิกด้วยสมณบริขารของตามสมควร

2.3 ขวนขวายป้องกัน ระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดแก่อันเตวาสิกจากหนักให้เป็นเบา

2.4 เมื่ออันเตวาสิกอาพาธ ให้ดูแลพยาบาลจนกว่าจะหาย

จะเห็นว่า หน้าที่ปกครองดูแลภิกษุที่อาศัยอยู่ร่วมกันในวัดเป็นหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า วัดหรือคณะสงฆ์เป็นหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดวางระบบระเบียบเป็นอย่างดี มีอุดมคติมี

จุดมุ่งหมายว่าจะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบเพื่อประพฤติปฏิบัติสิ่งดีงามคือการฝึกตนให้เจริญงอกงามในศีล สมาธิ ปัญญา การที่กำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ปกครองนี้จึงเป็นหลัก ประกันว่าภิกษุผู้บวชเข้ามาใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา โดยเริ่มต้นตั้งแต่อุปสมบทใหม่ไปจนกว่าจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์และให้ภิกษุทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน (P.A. Payutto, 1996) ทำให้ตนเองเป็นคนดีและทำให้สังคมเป็นอุดมศีลธรรม นำสู่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน (Suwannapong, 2017)

4) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการอนุเคราะห์อาคันตุกภิกษุ

การทำหน้าที่ของเจ้าอาวาสอันดับต่อมาที่พระพุทธองค์ให้ความสำคัญมากคือ การทำหน้าที่ต้อนรับอาคันตุกภิกษุที่เดินทางผ่านมาพัก เนื่องจากความเป็นไปของพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์และพระสาวกจะไม่ค่อยพักอาศัยอยู่ในที่ใดที่หนึ่งตลอดเวลา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยการเดินทางสัญจรพักค้างแรมในที่ต่างๆ ในเมืองที่ไม่มีวัด พระพุทธองค์และพระสาวกก็จะอาศัยพักตามป่าเขาบ้าง โรงปั้นหมอบ้าง ศาลาบ้าง แต่หากมีวัดก็จะมาพักในวัด ดังนั้น วัดจึงกลายเป็นที่พักของอาคันตุกภิกษุโดยปริยาย ส่งผลให้เจ้าอาวาสนอกจากจะมีหน้าที่ดูแลภิกษุในวัดแล้ว ยังมีหน้าที่ต้องดูแลภิกษุที่สัญจรผ่านมาจากเมืองอื่นด้วย พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการพัฒนาตนของเจ้าอาวาสได้ดังต่อไปนี้ (Thai Tipitaka/22/239/381)

(1) เจ้าอาวาสเป็นตัวแทนของวัดตอนรับอาคันตุกภิกษุ คือ เมื่อมีอาคันตุกภิกษุเดินทางผ่านมาพักในวัด หากเจ้าอาวาสมีพรรษาแก่กว่า หลังจากนุ่งห่มให้เรียบร้อย เก็บบริขารและทำกิจส่วนตัวแล้ว อาคันตุก-ภิกษุจะต้องไปไหว้พระสังฆเถระที่เป็นเจ้าอาวาสแล้วค่อยเข้าพักในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ แต่หากเจ้าอาวาสมีพรรษาอ่อนกว่า เจ้าอาวาสจะเป็นฝ่ายไหว้อาคันตุกภิกษุ ((Thai Tipitaka/7/356/222-223)

(2) เจ้าอาวาสจะต้องไม่มีความหวงแหนที่อยู่อาศัย ต้องเอาใจใส่จัดให้อาคันตุกภิกษุได้เข้าพักอาศัยในเสนาสนะตามสมควรแก่พรรษา สุขภาพและภาระหน้าที่

(3) เมื่อจัดหาที่พักให้แล้ว เจ้าอาวาสจะต้องบอกคฤหัสถ์ผู้ได้ปวารณาไว้ให้มาถวายความอุปถัมภ์ภิกษุที่เดินทางมาจากเมืองอื่นให้ดำรงชีพอยู่ได้ตามสมควร

(4) ในตอนที่อาคันตุกภิกษุพักอยู่ในวัดนั้น ก่อนถึงเวลาออกบิณฑบาต เจ้าอาวาสจะต้องบอกให้ทราบโคจรคาม (สถานที่เที่ยวรับบิณฑบาต) รวมทั้งตระกูลที่มีศรัทธาสามารถไปรับบิณฑบาตได้ และตระกูลที่ไม่มีศรัทธา โดยไม่มีความหวงแหนโยมอุปัฏฐาก

(5) เมื่อมีคฤหัสถ์นำลาภสักการะมาถวาย เจ้าอาวาสต้องแจกจ่ายให้ทั้งแก่ภิกษุที่อยู่ในอาวาสและอาคันตุกภิกษุ ไม่หวงไว้บริโภคเพียงคนเดียว

ตามความหมายนี้ เจ้าอาวาสถือว่ามีส่วนสำคัญในการอำนวยความสะดวกให้แก่ภิกษุที่เดินทางผ่านมาให้ได้พักอาศัยในวัดตามเจตนาของอุบาสกอุบาสิกาที่ได้ถวายวัดแก่สงฆ์ในทิศทั้ง 4 ดังจะเห็นได้จาก ในสมัยพุทธกาล หากเจ้าอาวาสรูปใดไม่สามารถบริหารจัดการวัดให้เพื่อนสพรหมจารีได้พักอาศัยตามสมควรและมีนิสัยชอบด่า บริภาษ เบียดเบียนและเสียดสีพระอาคันตุกภิกษุจนไม่สามารถอาศัยอยู่ในวัดได้ ก็จะถูก

อุบาสกอุบาสิกาขับไลให้พ้นจากอาวาส บางครั้งพระพุทธองค์ต้องแนะนำให้ปรับปรุงให้ระวังการใช้คำพูด ไม่ให้เบียดเบียนเพื่อนสพรหมจารีผู้มีคุณความดีเสมอตน

5) บทบาทของเจ้าอาวาสด้านการสงเคราะห์คฤหัสถ์

ในการทำหน้าที่ของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสนั้น พบว่าประเด็นหนึ่งที่พระพุทธองค์ให้ความ สำคัญมาก คือ การสงเคราะห์คฤหัสถ์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะวิถีชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนาจะต้องพึงพาอาศัยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพจากคฤหัสถ์ ทรงสอนให้อาศัยปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพที่จำเป็น 4 อย่าง คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและยารักษาโรค เมื่อได้รับความอุปถัมภ์จากคฤหัสถ์แล้ว จึงสอนให้สงเคราะห์คฤหัสถ์เป็นการตอบแทนด้วยวิธีที่ไม่เป็นการประจบคฤหัสถ์และไม่เป็นอเนสนา (การแสวงหาลาภด้วยวิธีไม่สมควร) พอประมวลบทบาทของเจ้าอาวาสด้านการสงเคราะห์คฤหัสถ์ได้ดังต่อไปนี้

(1) เมื่อมีพระสงฆ์หมู่ใหญ่มาจากต่างถิ่นต่างแคว้น ก็ขวนขวายบอกชาวบ้านผู้ปวารณาไว้ให้มาทำบุญ ให้คฤหัสถ์ได้มีโอกาสถวายทานในหมู่ภิกษุผู้เป็นบุญเขตอันยิ่ง โดยไม่หวงลาภ เป็นการเปิดโอกาสให้โยมอุปัฏฐากได้บำรุงภิกษุอื่นด้วย (ทาน)

(2) แนะนำสั่งสอน ชักนำให้คฤหัสถ์สมาทานรักษาศีล 5 เพื่อความเจริญแก่ชีวิต (ศีล)

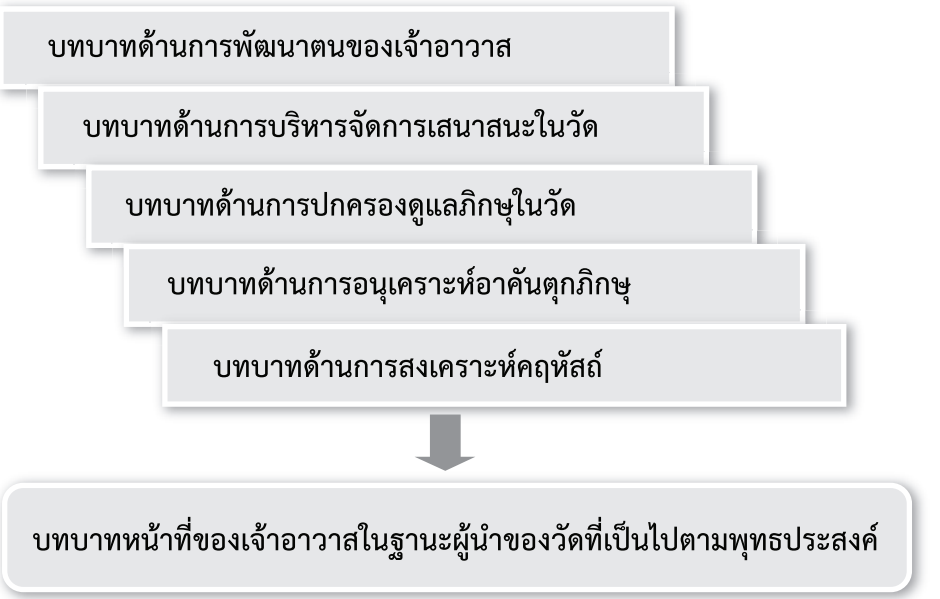
(3) แนะนำสั่งสอนคฤหัสถ์ให้มีโอกาสเจริญภาวนาเพื่อให้ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม (ภาวนา)

(4) คฤหัสถ์ถวายโภชนะใดๆ จะด้อยหรือดี ก็ใช้สอยด้วยตนเอง ไม่ทำของที่เขาถวายด้วยศรัทธาให้หมดคุณค่าไป ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป

(5) เมื่อคฤหัสถ์เจ็บป่วยหรือถึงวัยชรา เจ้าอาวาสจะต้องหาเวลาไปเยี่ยมเยือนให้สติ ให้คฤหัสถ์ตั้งสติมีใจแนบแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งสูงสุด

จะเห็นว่าการดำเนินชีวิตของภิกษุที่ต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 จากคฤหัสถ์นั้น แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์มีพระประสงค์ให้ภิกษุต้องพบปะกับชาวบ้าน เป็นโอกาสให้ได้สนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความเห็น ความสัมพันธ์เช่นนี้เรียกว่า “ระบบบุญกุศล” เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้กระทำอุปการะต่อกัน ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ตามสมควรแก่สถานภาพของตน ดังความในพหุการสูตรคือ (1) คฤหัสถ์จะได้ทำการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุด้วยปัจจัย 4 เรียกว่า “อามิสทาน” (2) ฝ่ายภิกษุเมื่อได้รับการอุปถัมภ์บำรุงแล้วก็จะได้ทำอุปการะตอบด้วยการอบรมสั่งสอนและแนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์พ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสาร เรียกว่า “ธรรมทาน” การทำการสงเคราะห์คฤหัสถ์นั้นให้ความสำคัญรวมไปถึงตอนเจ็บป่วยด้วย

เจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนมากจะเป็นพระสังฆเถระที่ผ่านการอบรมฝึกฝนตนเองมาดีพร้อมกับได้รับการยอมรับจากภิกษุภายในวัดและคฤหัสถ์ผู้อาศัยอยู่รอบๆ วัด ต้องเป็นผู้มีความรู้ทั้งปริยัติและการปฏิบัติ ฉลาดในการจัดแจงดูแลเสนาสนะ ยินดีในการต้อนรับอาคันตุกภิกษุ พร้อมกันนั้นเจ้าอาวาสจะต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกับคฤหัสถ์ด้วย สามารถสรุปได้ดังแผนภูมิ

สรุป

จากการศึกษาคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปความได้ว่า คำว่าเจ้าอาวาส (อาวาสิกะ) หมายถึง พระเถระผู้ได้รับการยอมรับให้ปกครองดูแลความเป็นอยู่ของภิกษุและรับภาระดูและเสนาสนะในวัด วัดในสมัยพุทธกาลส่วนมากจะเป็นเสนาสนะที่สร้างในป่า ในอาวาสิกวรรคได้รวบรวมหลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสจำแนกได้ 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ (1) หลักธรรมที่ส่งเสริมการทำหน้าที่เจ้าอาวาส และ (2) หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการทำหน้าที่ของเจ้าอาวาส กล่าวโดยสาระสำคัญ คือ เจ้าอาวาสควรมีคุณลักษณะสำคัญ คือ เป็นพหูสูต สมบูรณ์ทั้งมารยาทและวัตรปฏิบัติ ฉลาดในการใช้คำพูดต่อภิกษุและคฤหัสถ์ มีความรู้ในการก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และทำหน้าที่โดยปราศจากอคติ เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญ 5 ด้าน คือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา เอาใจใส่ในการก่อสร้างและดูแลเสนาสนะในอาวาสให้พร้อมกับการพักอาศัย ปกครองดูแลภิกษุในอาวาสให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย อนุเคราะห์อาคันตุกภิกษุให้ได้รับความสะดวกในการพักอาศัยตามสมควร ให้การสงเคราะห์คฤหัสถ์ใกล้วัดด้วยเมตตา ทั้งการแจ้งข่าวบุญกุศลและการเยี่ยมเยียนยามเจ็บป่วย

เจ้าอาวาสในสมัยพุทธกาลจะมีความแตกต่างจากสังคมไทย อย่างไรก็ตามพบว่าคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเหมาะสมที่เจ้าอาวาสในสังคมไทยจะนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติ ทั้งนี้เพราะเข้ากันได้กับบริบทในสังคมไทย สรุปคุณสมบัติและบทบาทของเจ้าอาวาสที่เหมาะกับบริบทสังคมไทยได้ 5 ด้าน คือ (1) เจ้าอาวาสต้องเอาใจใส่ในการศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษาตามหลัก

ไตรสิกขา เป็นการพัฒนาตนให้มีความรู้ดีมีการปฏิบัติถูกต้องก่อนที่จะไปสอนคนอื่นทั้งที่เป็นภิกษุและคฤหัสถ์ (2) มีความรู้ในการบริหารจัดการวัด มีความรู้เรื่องการก่อสร้างและซ่อมแซมเสนาสนะให้มีจำนวนเพียงพอ และอยู่ในสภาพสมบูรณ์พร้อมจะเป็นที่พักอาศัยของภิกษุ (3) ต้องเอาใจใส่ในการปกครองดูแลและเอาใจใส่ในการให้การศึกษาอบรมแก่ภิกษุที่อยู่ในวัด และให้คำแนะนำสั่งสอนแก่คฤหัสถ์ที่อยู่รอบวัดให้มีความรู้หลักธรรมเป็นอย่างดี (4) ต้องเอาใจใส่ในการต้อนรับอาคันตุกภิกษุให้ได้พักในวัดได้ตามสมควร และ (5) ต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับคฤหัสถ์ด้วยการให้คำแนะนำสั่งสอน บอกข่าวในคราวที่จะมีภิกษุมาพักเพื่อจะได้มาถวายการอุปถัมภ์ เมื่อยามคฤหัสถ์เจ็บป่วยหรืออยู่ในวัยชรา เจ้าอาวาสจะต้องเอาใจใส่ดูแล คอยแวะเวียนไปเยี่ยมให้กำลังใจ สอนให้มีสติตั้งรับกับความเป็นไปของชีวิตอย่างไม่ประมาท จะเห็นว่า เจ้าอาวาสในสังคมไทยควรเป็นผู้มีคุณสมบัติพร้อมทั้งความรู้และการปฏิบัติ เอาใจใส่ในการพัฒนาตนจนมีความพร้อมแล้วค่อยมาสั่งสอนคนอื่น ไม่มีความโลภในลาภสักการะ ไม่ตระหนี่กีดกันภิกษุอื่นจากตระกูลอุปัฏฐาก ไม่สะสมปัจจัยเพื่อตนเอง หากจะมีก็เพื่อใช้จ่ายเพื่อส่วนรวม หรือมีไว้เพื่อบำรุงเสนาสนะให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เป็นผู้ที่ต้องเสียสละเพื่อส่วนรวมสมควรที่จะได้รับการยกย่องสรรเสริญ

References

Mahachulalongkorn University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1996). *The situation of Buddhism. Flows, and superstition*. (2nd ed.). Bangkok: Buddhist Dharma Foundation.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (2003). *Measuring social development in rural areas must be refreshed, so Thailand will progress*. Bangkok: Department of Religion.

Phra Watcharawit Imwongsa. (2016). The Roles of Sangha Leaders to Support Democratic Way of The People The Municipality, Nakhonratchasima Province. *NRRU Community Research Journal,* 10 (1), 70-81.

Phrakhrusathitdhammalangkar (Jamnion Sujato). (2017). The Vipassanã Teaching Process for Qualities of Life Development Among Thai Society. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 159-168.

Royal Academy. (2003). *The Royal Institute dictionary B.E. 2542*. Bangkok: Nanmee books publication.

Suwannapong, W. (2017). A study of Buddhist Disciplines in Vinaya Tipitaka. *Journal of MCU Buddhapanya Review,* 2, (2), 45-54.

Wipatchawatee, S. (2017). Buddhist Philosophy on Personality Development. *Journal of Graduate Studies Review,* 13, (3), 134-143.

แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว ในร้านโชห่วยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธี

A Way of Managing the Foreign Labors in a Grocery By Buddhist Peaceful Means

พัฒน์ณิชา สายโรจน์พันธ์*, ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และ พูนสุข มาศรังสรรค์

Patnicha Sairojpan* Khanthong Wattanapradith and Poonsuk Masrungson

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Thailand.

*Corresponding Author. Email: patnicha_8662@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วย ตามหลักพุทธสันติวิธี เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ แบบภาคสนาม โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 14 ท่าน

ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจร้านโชห่วยจะนิยมใช้ลูกจ้างที่เป็นแรงงานต่างด้าว เพราะการขาดแคลนแรงงานไทย เนื่องจากถูกมองว่าเป็นงานหนักและจุกจิก ในขณะที่แรงงานต่างด้าวมีความอดทนและสู้งานหนักได้ การจ้างแรงงานต่างด้าวพบปัญหาและอุปสรรค ในเรื่องระบบการดำเนินการทำบัตรแรงงานต่างด้าว การหมุนเวียนเข้าออกของแรงงานสูง แนวทางการบริหารแรงงานจัดการแรงงานต่างด้าวของร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี นับได้ว่าเป็นได้นำหลักพุทธสันติวิธี กล่าวคือ หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ การให้ การใช้วาจาที่ดี การทำประโยชน์ และการวางตน มาใช้ในการบริหารจัดการแรงงานที่ช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร ทำให้แรงงานต่างด้าวได้เห็นถึงความจริงใจ ความรักความเมตตา ของเจ้าของกิจการยึดโยงจิตใจแรงงานต่างด้าวในร้านให้เกิดความสุขและรักในองค์กร องค์ความรู้ใหม่สรุปได้เป็นโมเดลการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วย เรียกว่า โมเดล “GPSE” โดย G – Giving for changing quality of foreign labors’ lives คือ การให้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตแรงงานต่างด้าว,P – Peaceful speech as the organizational culture คือ การใช้ภาษาสันติสร้างวัฒนธรรมในร้าน S – Striving for foreign labors’ benefits คือ ความมุ่งหวังแรงงานต่างด้าวได้รับการเกื้อกูลและ E – Equality consisting in impartiality คือ ความเสมอภาคประกอบด้วยความเป็นธรรม

คำสำคัญ: ร้านโชห่วย; แรงงานต่างด้าว; หลักพุทธสันติวิธี; การบริหารจัดการ

Abstract

This research article is aimed to study the conceptual way of managing foreign labors in accordance with Buddhist peaceful means; it is a field-work qualitative research by the tools of a documentary study, and an in-depth interview in 3 groups of interviewees totaling 14 key informants, altogether.

From the research, it is found that: the majority of grocery business hires foreign labors employees as of the shortage of Thai labors, who perceived the grocery work hard and fussy while the foreign ones are patient, and could cope with the hard work; in hiring foreign labors, difficulties occur in the aspects of foreign-labor I.D. card making system, the high turnover of the labors; the way to manage foreign labors of Hia Mote-Jae Nee Grocery is by Buddhist peaceful means, Sangahavatthu, the 4 bases of social solidarity, i.e. giving, using kindly speech, rendering services and proper self-positioning, all of which yields good relationship in the organization, showing business owner's sincerity and loving-kindness adhering foreign labors' minds for happiness, and love to the organization. It is concluded as GPSE Model, the new knowledge for managing foreign labors in a grocery: G -Giving for changing quality of foreign labors' lives, the giving that changes labors' quality of lives; P - Peaceful speech as the organizational culture, the using of peaceful language to create culture in the grocery; S - Striving for foreign labors' benefits, the aim to support foreign labors; and E - Equality consisting in impartiality, the equality comprising justice.

Keywords: Grocery; Foreign Labors; Buddhist Peaceful Means; Management

บทนำ

ประเทศไทยได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยมีความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว นำมาสู่การประกอบการธุรกิจเพิ่มมากขึ้น และเมื่อมีการประกบการธุรกิจต่างๆ ย่อมมีความต้องการแรงงาน ทำให้ความต้องการใช้แรงงานนั้นมีอัตราสูงขึ้น ทำให้สถานการณ์กระแสแรงงานต่างด้าวได้ไหลทะลักเข้าสู่ประเทศไทยนับวันจึงยิ่งมีจำนวนที่สูงขึ้น โดยจะเห็นได้จากสถานการณ์แรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ ได้แก่ เมียนมาร์ ลาว และกัมพูชา ที่เข้ามาทำงานและได้รับอนุญาตทำงานตามมาตรา 9 (Working of Alien Act, 2008 : 27) มีจำนวนทั้งสิ้น 1,292,498 คน ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากจากปี 2553 ที่มีแรงงานต่างด้าวเพียง 379,560 คน (Department of Employment, 2014)

การเพิ่มขึ้นของแรงงานต่างด้าว นอกจากเป็นความต้องการของเจ้าของธุรกิจที่มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานระดับล่าง เพื่อมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดำเนินธุรกิจแล้ว ประกอบกับชีวิตความเป็นอยู่ของพลเมืองในประเทศเพื่อนบ้านที่มีปัญหาจากความอดอยาก และยากจน จึงทำให้คนเหล่านี้หลบหนีเข้าเมืองมายังประเทศไทย เพื่อแสวงหาความมั่นคงที่ดีกว่าสำหรับตนเองและครอบครัว นอกจากนี้งานวิจัยของ Patanakidcharoenchai (2011) พบว่า สาเหตุในการจ้างแรงงานต่างด้าว คือ สาเหตุการขาดแคลนแรงงานไทย เป็นสาเหตุให้นายจ้างเห็นความสำคัญมากที่สุด รองลงมา คือ สาเหตุของค่าจ้างแรงงานต่างด้าวที่ต่ำกว่าแรงงานไทย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Limkanjanawat (2015) พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการจ้างแรงงานต่างด้าวมากที่สุด คือ ด้านการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากแรงไทยไม่ชอบทำงานหนักระยะการทำงานต่อวันยาวกว่า และไม่มีวันหยุด รองลงมา คือ ด้านคุณสมบัติของแรงงานต่างด้าว และด้านต้นทุนในการจ้างงาน

แม้ว่าแรงงานต่างด้าวจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานไทย และมีต้นทุนที่ต่ำกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ก็พบปัญหาว่า ปัจจุบันแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอย่างถูกกฎหมายยังมีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้ประกอบการ กรณีการขาดแคลนแรงงานของผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งไม่สามารถแย่งแรงงานกับผู้ประกอบการรายใหญ่ได้ เนื่องจากมีทุนและความสามารถในการจ่ายค่าแรงน้อยกว่า กระทรวงแรงงานควรร่วมมือกับกระทรวงอุตสาหกรรมเพื่อช่วยเหลือให้ผู้ประกอบการรายย่อยสามารถอยู่ได้ โดยกระทรวงแรงงานควรเปลี่ยนบทบาทของกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน จากพัฒนาฝีมือให้แรงงาน เป็นการพัฒนาผู้ประกอบการให้มีความรู้เรื่องการบริหารจัดการมากขึ้น ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนแรงงานและต้นทุนการผลิตได้ในระดับหนึ่งการแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องมีการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้สอดคล้องกัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการและดูแลแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาให้เหมาะสมและเพียงพอ หรือแม้กระทั่งการปฏิรูประบบอุดมศึกษาของไทยให้มีความเชื่อมโยงกับตลาดแรงงานมากขึ้น (Tiensri, 2017)

ทั้งนี้การบริหารแรงงานไม่ได้หมายเจาะจงถึงเฉพาะธุรกิจขนาดใหญ่เท่านั้น ธุรกิจขนาดย่อมก็ต้องมีหลักการบริหารจัดการที่ดีและมีคุณธรรม สำหรับประเทศไทยสถานประกอบการขนาดย่อม มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างงานและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และยังเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นกิจการที่ใช้เงินทุนความรู้ทางเทคโนโลยีไม่มากนัก และเจ้าของกิจการก็ร่วมทำด้วยอย่างใกล้ชิด จึงสามารถทำให้เริ่มกิจการได้ง่ายและมีความเสี่ยงน้อยต่อความแปรปรวนทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสร้างประสบการณ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการเติบโตเป็นผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ต่อไป ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุน SMEs ซึ่งเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญให้เกิดขึ้นและสามารถที่จะเจริญเติบโตต่อไปได้ จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจไปสู่ภาคส่วนต่างๆ ของประเทศ และเป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับความยากจน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ SMEs สามารถช่วยเพิ่มการจ้างงานสร้างผู้ประกอบการ และการเจริญเติบโตของผู้ประกอบการ ทั้งในสังคมระดับท้องถิ่นและประเทศชาติในที่สุด (Phramaha Paeng Techaseelo (Chumnigan), 2014) ที่เห็นได้ชัดและอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยคือ การทำธุรกิจร้านค้าปลีกที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน

สำหรับธุรกิจค้าปลีกแบบดั้งเดิมหรือร้านโชห่วย เป็นร้านค้าขายสินค้าที่เข้าถึงผู้บริโภคโดยผ่านบุคคลที่เป็นเจ้าของธุรกิจลักษณะการดำเนินงานมีความเป็นกันเองสูง และมีการบริหารจัดการร้านแบบอาศัยประสบการณ์ หรือคำแนะนำจากรุ่นสู่รุ่นจากครอบครัว เนื่องจากร้านค้าปลีกมักจะดำเนินธุรกิจแบบครอบครัว ดังนั้นการบริหารจัดการจึงเป็นแบบครอบครัวเสียเป็นส่วนใหญ่การจ้างงานแรงงานไทยในอดีตจึงเป็นไปอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย แต่ผลกระทบด้านแรงงานดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ทำให้ร้านค้าโชห่วยที่มีลูกจ้างแรงงานในร้านก็ได้รับผลกระทบไปด้วย กล่าวคือ ต้องอาศัยแรงงานต่างด้าวในการทำธุรกิจ เพราะนอกจากค่าแรงงานจะถูกแล้วแรงงานไทยในปัจจุบันก็หันไปทำงานในห้างสรรพสินค้า หรือร้านสะดวกซื้อที่เป็นแฟรนไชส์ แต่อย่างไรก็ตามการจ้างแรงงานต่างด้าวของธุรกิจร้านโชห่วย ก็ยังมีปัญหาการเข้าออกของแรงงานที่ไม่ยั่งยืน

ทั้งนี้ บทความนี้จึงได้ทำการถอดบทเรียนจากธุรกิจร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ซึ่งตั้งอยู่บ้านเลขที่ 6-6/1 ซอย รามอินทรา 73 ถนน รามอินทรา แขวง รามอินทรา เขต คันนายาว กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกิจการในครอบครัวที่ได้ดำเนินธุรกิจสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันทางร้านมีการจ้างแรงงานต่างด้าว ชาวกัมพูชาและพม่า จำนวน 25 คน โดยพนักงานในร้านเกินกว่าครึ่งเป็นพนักงานที่ทำงานกับร้านมายาวนาน และได้มีการชักชวนคนรู้จัก ครอบครัวให้มาทำงานในร้าน พนักงานในร้านไม่มีปัญหาความขัดแย้งแม้จะมีความแตกต่างทางชาติพันธุ์หรือการใช้ภาษาในการสื่อสารแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข นับว่ามีความแตกต่างจากร้านค้าอื่นๆ ที่มีการจ้างแรงงานต่างด้าวในลักษณะเช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถอดบทเรียนเพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวของร้านโชห่วยดังกล่าวได้ใช้วิธีการและนำหลักพุทธสันติวิธีใดในการประสานแรงงานต่างด้าวในร้านให้เกิดความรักความสามัคคีและทำงานในร้านได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เป็นแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวที่ยังเป็นปัญหากับธุรกิจขนาดย่อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจประเภทค้าปลีก

แบบดั้งเดิมหรือโชห่วย ซึ่งนับวันจะต้องแข่งขันกับธุรกิจขนาดใหญ่ที่ผันมาทำธุรกิจรายย่อยที่มีสายป่านด้านเงินทุนในการจ้างแรงงานสูงกว่าธุรกิจขนาดเล็ก ทำให้ธุรกิจร้านโชห่วยสามารถประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินธุรกิจให้ยั่งยืนและมั่นคง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยตามหลักพุทธสันติวิธี

วิธีการดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยโดยใช้หลักพุทธสันติวิธี

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบ่งกลุ่มออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าของกิจการร้านเฮียโมทย์-เจ๊ณี 1 คน แรงงานต่างด้าวที่ทำงานในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี จำนวน 11 คน เจ้าของกิจการร้านใกล้เคียง จำนวน 3 คน และพระภิกษุที่มีประสบการณ์ในการช่วยเหลือดูแลประชากรต่างด้าวในประเทศไทย จำนวน 1 รูป รวมทั้งหมด 16 รูป/คน โดยผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เช่น แรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ได้คัดเลือกตามอายุงาน โดยเลือกจาก 3 กลุ่ม ดังนี้ อายุงานน้อยกว่า 1 ปี อายุงาน 1-5 ปี และอายุงานมากกว่า 5 ปีขึ้นไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย งานวิจัยนี้เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยจัดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ มีการตรวจสอบเครื่องมือโดยใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC)

การเก็บรวมรวมข้อมูล โดยการใช้การจดบันทึก การบันทึกเสียง และการถ่ายภาพ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

สรุปและวิเคราะห์ผล โดยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง และที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยดูความสมบูรณ์ของข้อมูล ว่าสามารถตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครอบคลุม ครบถ้วน แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

แนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยตามหลักพุทธสันติวิธี

ผลการวิจัย พบว่า สภาพบริบทการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่ดำเนินธุรกิจด้วยการใช้เงินสด ซึ่งโดยทั่วจะใช้ลูกจ้างในลักษณะของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน โดยมีหน้าที่ในการดูแลจัดเรียงสินค้า การขาย และให้บริการลูกค้าหน้าร้าน การจัดส่งสินค้าตรงถึงบ้านลูกค้าในกรณีที่มีการสั่งสินค้าจำนวนมาก ตลอดจนถึงการจัดบรรจุสินค้าเพื่อความสะดวกในการขาย โดยในอดีตกลุ่มลูกจ้างจะเป็นแรงงานจากภาคอีสาน แต่ในปัจจุบันธุรกิจร้านโชห่วยได้หันมาใช้แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านแทน เนื่องจากมีค่าแรงที่ถูกกว่าแรงงานไทย และมีความอดทนสูง หนักเอาเบาสู้มากกว่าแรงงานไทย สำหรับร้าน ห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี มีการดำเนินธุรกิจมาแบบครอบครัวมา 2 รุ่น และกำลังจะสืบทอดสู่รุ่นที่ 3 ปัจจุบันธุรกิจดำเนินต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลา 51 ปี ทั้งนี้สภาพบริบทการดำเนินธุรกิจร้านโชห่วยของร้านเฮียโมทย์-เจ๊ณี เป็นสิ่งที่น่านำมาศึกษาและถอดบทเรียน ทั้งในแง่บริบทของการบริหารจัดการ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่มาจากประสบการณ์ทำธุรกิจจากรุ่นสู่รุ่นที่ประสบความสำเร็จ เป็นตัวอย่างให้กับผู้ประกอบธุรกิจร้านโชห่วย สรุปได้ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการ แม้ว่าในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี จะเป็นธุรกิจแบบครอบครัวแต่ก็มีการทำงานที่มีแบบแผนการบริหารงาน (Planning) ทั้งในแง่ของการวางแผนเรื่องคน เรื่องงาน เรื่องการเงิน เรื่องคุณภาพสินค้า ดังนี้

การวางแผนเรื่องคน : เนื่องจากลูกจ้างในร้านเป็นแรงงานต่างด้าวทั้งหมดดังนั้นการรักษาการคงอยู่ของแรงงานจึงใช้วิธีการสร้างแรงจูงใจในการทำงานด้วยค่าตอบแทนตามมาตรฐานกฎหมายแรงงานไทยกำหนด แต่ทางร้านจะเพิ่มผลประโยชน์อื่นๆ เพื่อจูงใจ เช่น โบนัส การให้ที่พักพร้อมน้ำ-ไฟฟรี การเอาใจใส่ในตัวลูกจ้าง จึงทำให้ลูกจ้างที่มาหลายเชื้อชาติสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขสำหรับการวางผังคนตำแหน่งหน้าที่การงานนั้น ทางร้านกำหนดโดยคำนึงถึงความถนัดของแต่ละบุคคล และประสบการณ์ทำงานที่มี นอกจากนี้การวางตำแหน่งเลขา เพื่อเป็นการปูทางในการเรียนรู้และสานต่อกิจการในรุ่นต่อไป

การวางแผนเรื่องงาน : ทางร้านได้มีการวางแผนการทำงานได้มีการแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบของลูกจ้างแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นลูกจ้างที่รับผิดชอบในงานนั้นๆจะต้องมาให้รายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น และหาแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันกับนายจ้างและมีการวิเคราะห์ความจำเป็นในการวางแผนการทำงาน อย่างเดิมเคยใช้การสั่งสินค้าจำนวนมากแล้วใช้แรงงานมาบรรจุหีบห่อย่อยเพื่อสะดวกในการขาย แต่ถ้ามีแหล่งสินค้าที่บรรจุหีบห่อสำเร็จรูปก็จะสั่งสินค้านั้นมาทดแทนเพื่อลดทอนการทำงาน

การวางแผนเรื่องวัสดุอุปกรณ์ : มีการสร้างอุปกรณ์ที่จำเป็นจะต้องใช้ในการทำงานให้พร้อมใช้งานได้อยู่เสมอ เก็บให้เป็นที่เป็นที่เป็นทาง (เก็บง่าย หายรู้ ดูงาม) มีการสร้างห้องเย็นเพื่อความสะดวกในการเก็บและถนอมสินค้าเพื่อให้ลูกค้าได้สินค้าที่มีคุณภาพ

การวางแผนการเงิน: ทางร้านใช้วิธีการบริหารจัดการเงินเป็นส่วนๆ โดยส่วนที่ 1 เป็นค่าใช้จ่ายในการสั่งสินค้าต่างๆ ในร้าน ส่วนที่ 2 เรื่องของค่าจ้าง สวัสดิการ และส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่เหลือจากการบริหารภายในร้าน ได้มีการวางแผนในการลงทุนต่างๆเล็กน้อย เพื่อช่วยให้เงินสามารถหมุนเวียนในบริษัท ใช้เงินในการสร้างเงิน (Sairojpan, 2018)

จากการศึกษาหลักพุทธสันติวิธีที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการแรงงาน ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 อันเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและทำให้เกิดความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ด้วย 1) การให้ (ทาน) อามิสทานการให้ด้วยวัตถุสิ่งของเพื่อช่วยค้ำจุนชีวิต คือ การมอบสวัสดิการให้กับแรงงานด้วยหลักของเมตตาธรรม และตามสิทธิ์หรือสวัสดิการที่กฎหมายระบุไว้ ให้ด้วยมีความศรัทธา การเคารพในความเห็นของแรงงาน 2) ปิยวาจา คือ การใช้การเจรจาที่ใช้ถ้อยคำที่น่ารัก คนฟังๆ แล้วชอบใจ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพูดหรือการใช้วาจา ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก สื่อสารกันด้วยความรัก หรือมีวาจาซาบซึ้งใจ การกล่าววาจาสุภาพไพเราะอ่อนหวานทำให้เกิดไมตรี รักใคร่นับถือ การบริหารจัดการแรงงาน การสื่อสารระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง 3) อัตถจริยา คือ การประพฤตประโยชน์ การช่วยเหลือด้วยแรงกายและ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม สร้างประโยชน์เกื้อกูลกันทั้งนายจ้างและลูกจ้าง 4) สมานัตตา หมายถึง การวางตนสม่ำเสมอ การทำตัวให้เข้ากันได้ ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสมในฐานะนายจ้างมีการบริหารปกครองลูกจ้างให้ได้รับสวัสดิการที่มีความสุขในการทำงาน วางตนอยู่ในฐานะเพื่อนร่วมงานและร่วมความสำเร็จ

ผลการศึกษาถอดบทเรียนแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยตามหลักพุทธสันติวิธีของร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี กล่าวได้ว่า ทางร้านได้นำหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นพุทธสันติวิธีมาใช้ในการบริหารแรงงานต่างด้าวที่ใช้ความจริงใจ ความรักความเมตตา ของเจ้าของกิจการยึดโยงจิตใจแรงงานต่างด้าวในร้าน ประกอบกับการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวร้านที่ใช้หลักการบริหารจัดการในเรื่องของการวางแผนเกี่ยวกับคน โดยการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งนอกจากการให้ค่าตอบแทนตามกฎหมายแล้ว ทางร้านยังเพิ่มผลประโยชน์อื่นๆ เพื่อจูงใจ เช่น โบนัส การให้ที่พักพร้อมน้ำไฟ การเอาใจใส่ในตัวลูกจ้าง จึงทำให้ลูกจ้างที่มาหลายเชื้อชาติสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีสันติสุขสอดคล้องตามหลักพุทธสันติวิธี กล่าวคือ

1) การใช้ทานในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว พบว่า การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ในแง่มุมของนายจ้างหรือเจ้าของกิจการร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณีได้ใช้หลักการบริหารจัดการในเรื่องของการวางแผนเกี่ยวกับคน โดยการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งนอกจากการให้ค่าตอบแทนตามกฎหมายแล้ว ทางร้านยังเพิ่มผลประโยชน์อื่นๆ เพื่อจูงใจ เช่น โบนัส การให้ที่พักพร้อมน้ำไฟ การเอาใจใส่ในตัวลูกจ้าง จึงทำให้ลูกจ้างที่มาหลายเชื้อชาติสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข ซึ่งการบริหารจัดการแรงงานต่างด้วยการให้ (ทาน) นั้น สามารถสรุปได้จากเสียงสะท้อนของแรงงานต่างด้าวในร้านดังนี้

(1) มอบโอกาสที่ดีแก่ชีวิต : สำหรับชีวิตของแรงงานต่างด้าว จากการสัมภาษณ์พูดคุยถึงภูมิหลังจะเห็นได้ว่า แรงงานต่างด้าวไม่ว่าจะมาจากประเทศไหนก็สะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากในเส้นทางชีวิตกว่าจะได้มาทำงานและมีงานทำอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ดังเสียงสะท้อนว่าจากแรงงานชายท่านหนึ่งว่า “ช่วงที่ผมเดือนร้อนไม่มีเงินก็เลยคุยกันว่าจะเอาลูกออก พอเรื่องนี้ได้ยินไปถึงเจ้าของร้าน แกก็เลยมาบอกว่า ลูกคนนี้เขาขอ เวลาคลอดแกจะรับผิดชอบเอง แกก็พาไปฝากท้อง ไปทำอะไรต่ออะไร ผมก็เลยเห็นใจแกตั้งแต่ตอนนั้นเป็นต้นมา ตอนนั้นผมยังไม่เลิกยานะ ยังติดยา แต่ก็เริ่มมาคิดได้ว่า เอ๊ะ! พ่อแม่ฉัน ยังไม่เคยคิดจะช่วยฉันแบบนี้เลย แกเป็นคนอื่นเขายังช่วย ตอนนั้นพ่อแม่ผมไม่คุยกับผม เพราะว่าผมเกเร เพิ่งมาคุยตอนที่ผมมาทำงานที่นี่แหล่ะ. . .แต่ก่อนผมเกเร ติดยา คนทั้งตลาดไม่มีใครรับผมเข้าทำงาน แต่มีเจ้าของร้านให้โอกาสผมได้เข้าทำงาน ผมเลยตัดสินใจก่อนมาทำงานว่าต้องเลิกยาให้ได้แกเป็นแสงสว่างให้กับเรา” (E03, 2561)

(2) การให้ความจริงใจและใจกว้าง กล่าวคือ เป็นการให้ด้วยความจริงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน แต่ต้องไม่มากเกินควร เพราะจะทำให้แรงงานต่างด้าวเหลิงไม่คิดที่จะดิ้นรน รอแต่จะเป็นผู้รับด้วยแนวคิดการทำงานในการดูแลคุณภาพคน (Controlling) ดังนั้นหากลูกจ้างได้ทำงานกับทางร้านแล้ว เมื่อมีความลำบากไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ทางร้านพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือรวมถึงการให้แรงงานต่างด้าวได้หยิบยืมเงินด้วยเห็นว่าแรงงานต่างด้าวเหล่านี้เมื่อเข้ามาใหม่ๆ ไม่มีอะไรติดตัวมาจึงต้องให้เขายืมเงินด้วยคิดว่าช่วยเขา ดังเสียงสะท้อนว่า “เข้ามาทำงานที่ร้านเรามาอยู่ไม่กี่วัน เราก็ยืมเจ้าของร้านได้ เรามีปัญหาแกก็ให้ยืมเงิน” (E05, 2561) ทั้งนี้การให้ยืมเงินนั้นเจ้าของร้านสะท้อนให้ฟังว่า การยืมเงินจะทำในลักษณะการให้เบิกเงินล่วงหน้า ซึ่งนับว่าเป็นการซื้อใจคนทำงาน เพราะสำหรับแรงงานต่างด้าวแล้วเงินจำนวนไม่มากสำหรับคนไทยแต่สามารถต่อยอดชีวิตให้กับเขาเหล่านั้นได้

(3) การให้คำแนะนำชี้แนวทางที่ดีในการทำงาน : กล่าวคือ การให้คำแนะนำสอนงาน เตือนสติชี้ให้เห็นถึงข้อดี ข้อเสีย และเป้าหมายในชีวิตคอยย้ำเตือนแรงงานต่างด้าวว่า ดังเสียงสะท้อนจากเจ้าของร้านว่า “ถึงเธอไม่ได้รักหรือตั้งใจในงานที่ทำอยู่ แต่ก็ต้องตั้งใจทำตรงนี้ให้ดีที่สุด เพราะเมื่อวันใดที่ไม่ได้ทำตนนี้เราก็ยังมีพื้นฐานของการเป็นคนที่มีความอดทนตั้งใจทำงาน และทำให้ตนเองมีความก้าวหน้าในชีวิตด้วยคุณสมบัติเหล่านี้”

(4) การให้ความเอาใจใส่และใส่ใจ : เป็นเรื่องที่เจ้าของร้านเอาใจใส่ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานต่างด้าว โดยการให้สวัสดิการมีห้องพักให้ ค่าน้ำ-ค่าไฟ ฟรี เมื่อลูกจ้างมีการตั้งครรภ์จะดูแลค่าหมอให้จนคลอด ทั้งนี้ในกรณีหามีลูกจ้างตั้งครรภ์ ทางร้านก็จะดูแลเรื่องการฝากครรภ์ในคลินิกพิเศษ จนถึงคลอดและมีการมอบค่านมเพื่อดูแลลูกเล็ก ด้วยเห็นว่าเป็นเรื่องของการทำบุญอย่างหนึ่งมีกรณีตัวอย่างแรงงานต่างด้าวหญิงจะขอกลับบ้านเพราะสามีไม่มีงานทำหรือรายได้ที่มีไม่พอที่จะส่งเงินไปให้ลูกที่บ้าน ด้วยเหตุนี้ทำให้เจ้าของร้านมองเห็นว่าหากเขากลับร้านก็ขาดคน และในร้านก็ยังมีความต้องการแรงงานเพิ่ม ดังนั้นจึงได้ชักชวนให้สามีมาทำงานด้วยโดยให้ค่าแรงเพิ่มขึ้นเพื่อจูงใจในการทำงาน จนถึงปัจจุบันครอบครัวนี้ก็ยังทำงานให้กับที่ร้านอย่างมีความสุข สามารถส่งเงินกลับบ้านได้มากกว่าเดิม นอกจากนี้ยังมีเสียงสะท้อนจาก

แรงงานต่างด้าวที่แสดงถึงความใส่ใจและเอาใจใส่จากเจ้าของร้านดังเสียงสะท้อนว่า “เจ้าของร้านเคยพาไปเที่ยวทะเล แต่เมื่อกลับมาลูกน้องไม่สบายหมดทั้งร้าน เพราะเกิดอาการเมารถ หลังจากนั้นอดไปเที่ยวกันอีกเลย เพราะเจ้าของร้านมองว่าหากจะไปก็ต้องไปกันทุกคนในร้าน” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความใส่ใจแม้จะเป็นเพียงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ

(5) การให้อย่างมีหลักการและมีความเป็นธรรม : นอกจากกรณีที่ใช้เงินเป็นแรงจูงใจในการทำงานแล้ว ในเรื่องของการขึ้นเงินเดือนหรือรายได้เพื่อจูงใจในการทำงาน ซึ่งคิดค่าแรงเป็นรายวันแต่จะจ่ายให้กับแรงงานเป็นรายเดือน ทั้งนี้ก็เพื่อให้แรงงานต่างด้าวนั้นได้รับเงินก้อนและสามารถเก็บเงินได้มากกว่าการให้เงินรายวัน สำหรับกรณีที่เดือดร้อนถึงจะสามารถเบิกล่วงหน้าจากเงินเดือนที่ได้รับ สำหรับการจูงใจในการทำงานโดยการขึ้นเงินเดือน เจ้าของร้านจะประเมินผลการทำงานรายครึ่งปี กรณีแรงงานเก่า และจะประเมินแรงงานเข้าใหม่ทุกเดือนเพื่อให้เกิดกำลังใจในการทำงาน เพราะบางกรณีแรงงานใหม่มีประสบการณ์จากที่อื่น แต่ด้วยมาตรฐานการให้เงินเดือนขั้นต่ำของร้านกำหนดไว้ตามกฎหมายแรงงานซึ่งเป็นกรณีสำหรับผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ทำงาน ดังนั้นแม้จะเป็นลูกจ้างใหม่แต่มีประสบการณ์ทางร้านจะให้เงินเดือนตามมาตรฐานก่อนและจะประเมินผลงานปรับขึ้นเงินเดือนให้อย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน และเป็นไปตามหลักการบริหารงาน บริหารคน บริหารเงิน อย่างมีหลักการและเป็นธรรม และทางร้านยังจัดให้มีการให้โบนัสในรูปแบบของอั่งเปาในเทศกาลตรุษจีน มีรางวัลพิเศษให้สำหรับช่วงเวลาที่ร้านยุ่งเป็นพิเศษหรือเมื่อลูกจ้างได้ทำงานพิเศษให้ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการให้การดูแลเอาใจใส่เรื่องของสุขภาพที่มากกว่ามาตรฐานกำหนดในการดูแลสุขภาพแรงงานต่างด้าวสามารถใช้บริการโรงพยาบาลของรัฐ แต่ด้วยทางร้านเห็นว่า แรงงานต้องเสียเวลารอนาน และบางครั้งก็ต้องไปหลายเทียว จึงจัดให้แรงงานต่างด้าวไปใช้สถานพยาบาลเอกชน หรือโรงพยาบาลของรัฐในช่วงเวลาคลินิกพิเศษดังเสียงสะท้อนว่า “ได้รับ เบี้ยขยันจากเถ้าแก่อยู่เสมอ และส่งเงินกลับบ้านตอนนี้มีบ้านและที่ดิน เป็นของตัวเอง” “เจ้าของร้านเขาใจดี ถ้าไม่สบายเขาก็ดูแล ให้เงินไปซื้อยากินเอง ถ้าอาการหนักก็พาไปหาหมอที่โรงพยาบาล ค่าใช้จ่ายเจ้าของร้านก็ออกให้หมด”

2) การใช้วาจาของกัลยาณมิตรในบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว : การใช้วาจาของเจ้าของร้านโชห่วย เฮียโมทย์-เจ๊ณี จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามหลักของการบริหารจัดการในด้านของอำนวยการ (Directing) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสื่อสาร ภายในร้านจะใช้วิธีการในการบอกการสั่งด้วยเมตตา และสอนการทำงานให้กับลูกจ้าง เหมือนกับลูกจ้างเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นการใช้ปิยวาจาในการทำงานที่มีหลักการและวิธีการในการสื่อสารหรือใช้วาจาที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ด้วยการพูดได้ถูกเวลาหรือสถานการณ์ คือ การพูดในสถานที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ในฐานะนายจ้างการจะสอนงานหรือเรียกลูกจ้างมาติเตียนเป็นศาสตร์และศิลป์ ที่ก่อนพูดต้องมีสติ ไม่ควรติเตียนในขณะที่มีอารมณ์โกรธหรือไม่พอใจ แต่ควรให้ใจเย็นและเรียกมากล่าวตักเตือนด้วยเหตุผลมองเห็นประโยชน์เพื่อการพัฒนางานให้ดีขึ้น และก่อนจะติเตียนจะใช้หลักของการชื่นชมเป็นตัวนำหรือเปิดใจให้เขาเห็นว่าเรามองเห็นสิ่งที่ดีงามและมีคุณค่าในตัวเขา แต่ยังต้องมีบางสิ่งที่ต้องปรับปรุง และที่สำคัญต้องไม่ติเตียนในที่ที่ผู้อื่นเห็นแล้วทำให้เขาอับอาย การใช้คำพูดน่าเชื่อถือ

และรักษาคำพูด และพูดในสิ่งที่สร้างสรรค์และมีประโยชน์ กล่าวคือ ในการบริหารแรงงานต้องตริตรองก่อนพูด กรองว่าสิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์หรือไม่ต่อผู้ฟังหรือต่อตนเอง พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟังเมตตา มีความรัก มีไมตรี ความปรารถนาดี ความอยากให้แรงงานต่างด้าวที่ผลัดจากบ้านจากครอบครัวมีความสุขและประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ซึ่งมีเสียงสะท้อนถึงวิธีการที่เจ้าของร้าน โชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ใช้ในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวได้อย่างมีประสบผลสำเร็จ เช่น **การบอกการงานด้วยเสียงที่เมตตา การแนะแนวทางที่รู้จัก การรักษาวาจาให้ การเอื้อนเอยวาจาอย่างมีสติ** นอกจากนี้ในเรื่องของวาจานอกจากเจ้าของร้านจะได้ใช้หลักปิยวาจาแล้วยังได้พยายามสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารในร้านที่เอื้ออาทรไม่ทำร้ายกันด้วยวาจา ดังเสียงสะท้อนจากนายจ้างว่า การทะเลาะกันในหมู่คนงานด้วยกัน ทางร้านจะใช้วิธีชี้ให้เห็นว่า ในเมื่อเราได้มาอยู่ด้วยกัน เหมือนได้กินข้าวหม้อเดียวกันเราก็ควรที่จะรักใคร่ปรองดอง และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเมื่อคนภายนอกเห็นเขาก็จะชื่นชมเรา

3) การใช้หลักการยึดหลักประโยชน์ในการบริหารจัดการแรงงานต่าง: จากการศึกษาพบว่า ในการทำบริหารกิจการใดๆ การกำหนดเงื่อนไข กติกา ที่นำมาใช้กับแรงงานต่างด้าว เจ้าของร้านจะยึดหลักประโยชน์ คือ การมองว่าสิ่งใดๆ ที่จะเกิดขึ้นกระทบกับลูกจ้างหรือผู้ใช้แรงงานอย่างไร และทำอย่างไรที่จะสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้ได้ทั้งประโยชน์ของนายจ้างหรือองค์กร และประโยชน์ของลูกจ้าง เพราะลูกจ้างหรือผู้ใช้แรงงานเป็นส่วนหนึ่งความสำเร็จขององค์กร ในขณะเดียวกันองค์กรก็ต้องเป็นที่พึ่งให้กับผู้ใช้แรงงาน กล่าวได้ว่าต่างคนต่างมีหน้าที่ต่อกันและกัน ดังเรื่องราวในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี มีวิถีปฏิบัติต่อเรื่องนี้ว่า

(1) เกื้อกูลแรงงานให้ได้ประโยชน์ : กล่าวคือ ทางร้านมองเห็นว่าความยากลำบากในการติดต่อเดินเรื่องทำเอกสารใบอนุญาต เพราะแรงงานต่างด้าวไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ทางร้านจึงได้ประสานหาตัวแทนที่ช่วยคอยแนะนำการเดินเอกสาร เพื่อให้แรงงานต่างด้าวในร้านได้รับความสะดวกนอกจากนี้ยังมีการมองเห็นความลำบากที่ต้องไปรอคิวรักษาพยาบาลตามสิทธิ์ และบางครั้งต้องไปหลายเทียวจึงได้เพิ่มการเบิกจ่ายการรักษาพยาบาลเอกชน หรือคลินิกภาคพิเศษให้กับแรงงานต่างด้าวในร้านด้วยมองเห็นประโยชน์ของแรงงานที่ไม่ต้องเสียเวลา

(2) การช่วยเหลืออย่างญาติมิตร : กล่าวได้ว่า ในช่วงการสานต่อช่วงกิจการ ทายาทของร้านได้ช่วยแรงงานต่างด้าวในการติดต่อประสานใบอนุญาตทำให้ลูกจ้างแรงงานต่างด้าวรู้สึกประทับใจ ในการให้ความช่วยเหลือ ดังเสียงสะท้อนว่า E11: “เจ้าของร้านเป็นคนดีให้ลูกพาไปทำพาสปอร์ต” ในขณะที่เสียงสะท้อนจากนายจ้างว่า “มีอะไรให้เราช่วยเหลือเขาได้ เราก็จะช่วยเหลือ เงินค่าตอบแทนแรงงานไม่ใช่เงินจำนวนมาก แต่อาศัยว่าเราดูแลเขา เขาอยู่ด้วยแล้วสบายใจ

4) การใช้หลักวางตนที่ดีในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว: การวางตนที่ดีสม่ำเสมอ เป็นการทำตัวให้เข้ากันได้ ด้วยการร่วมสุขร่วมทุกข์ ไม่ถือตัว มีความเสมอภาค และวางตัวเหมาะสมในการบริหารจัดการแรงงาน กล่าวคือ ในฐานะนายจ้างต้องบริหารปกครองลูกจ้างให้ได้รับสวัสดิการที่มี มีความสุขในการทำงาน วางตนอยู่ในฐานะเพื่อนร่วมงานและร่วมความสำเร็จ และในขณะเดียวกันก็ต้องมีบทบาทที่สามารถ

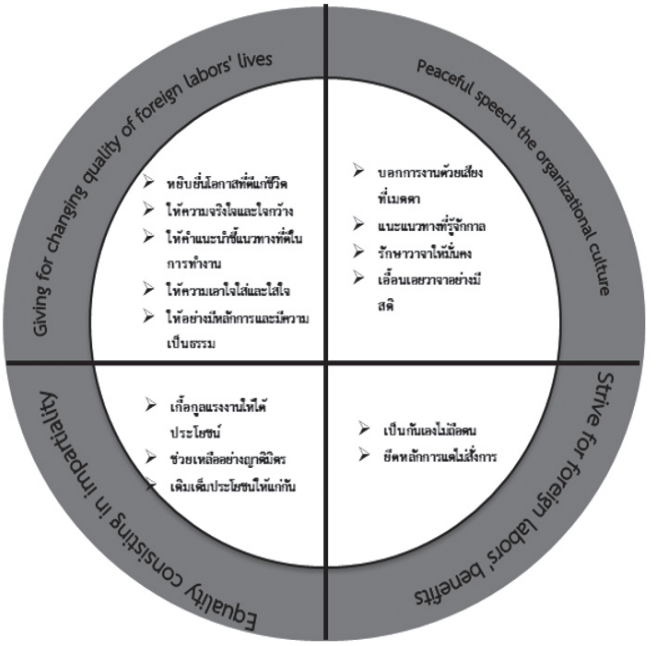
สั่งการให้คำแนะนำตักเตือนได้ ทั้งหมดอยู่ที่สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่นายจ้างต้องวางตนให้เสมอต้นเสมอปลาย และในอีกบทบาทหนึ่ง คือ การแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ เป็นนายจ้างที่ร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมแก้ปัญหา เพื่อประโยชน์ขององค์กรและเป็นประโยชน์ต่อลูกจ้างหรือผู้ใช้แรงงาน ให้ความสำคัญเสมอเท่าเทียมกัน ในฐานะนายจ้างการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (Phrakru Suvimon Karnjanawat, 2018) สำหรับร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ในเรื่องของการวางตนดีสม่ำเสมอ จะเห็นได้ชัดจากภาพบรรยากาศเวลาไปร้านจะเห็นลูกจ้างแรงงานต่างด้าวต่างก็ให้ความเคารพรัก และเจ้าของเองก็ไม่ได้มีการวางท่าทีแบบเจ้านายใช้อำนาจสั่งการอย่างเดียว แต่จะใช้การบอกกล่าวที่สุภาพและยึดหลักการวางตน ดังนี้

(1) การเป็นกันเองไม่ถือตน : แนวทางการวางตัวของการเป็นเจ้าของร้านได้ใช้หลักวางตัวที่ไม่ถือตนของกินของใช้ที่ให้ลูกน้องแรงงานต่างด้าว เจ้าของจะจัดสรรให้ในสิ่งที่ดี โดยไม่คิดว่าเขาเป็นแรงงานชั้นต่ำจึงเอาของไม่ดีให้ลูกน้อง และเอาของดีไว้ให้ตนเอง ดังจะเห็นได้จาก กรณีมีของรับประทานในร้าน เจ้าของจะมีการแบ่งปันให้กับลูกน้องหรือแรงงานต่างด้าวโดยไม่ถือตัว ร่วมทานด้วยกันได้โดยไม่มีการบ่งชนชั้นวรรณะ เป็นการลดช่องว่างความเป็นนายจ้างลูกจ้าง แต่ในขณะเดียวกันก็จะ ไม่พูดคุย แสดงท่าทีให้ลูกจ้างหรือแรงงานต่างด้าวนั้นตีเสมอเหมือนเพื่อนเล่นเพื่อนคุยที่นำไปสู่ล้ำเส้นระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และที่สำคัญจะไม่เอาปมด้อยของลูกจ้างมาล้อเลียนหรือดูถูกเห็นเป็นเรื่องตลก ทำให้แรงงานต่างด้าวในร้านอยู่ร่วมทำงานด้วยอย่างมีความสุขความสบายใจ โดยการวางตัวที่ไม่ห่างเหินและไม่ใกล้ชิดจนไม่สามารถควบคุมการบริหารจัดการในร้านได้ ดังเสียงสะท้อนว่า **E08 :** สบายใจอยู่กับเจ้าของท่านนี้ เป็นกันเองแต่ก็วางตนเองให้ลูกน้องนับถือ” นอกจากนี้เจ้าของร้านจะปลูกฝังมารยาทให้ลูกจ้างแรงงานต่างด้าวรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน มีมารยาทในการหยิบของส่งของให้ลูกค้า ฝึกคำขอโทษให้อยู่ที่ริมฝีปาก ด้วยกระบวนการอบรมบ่มเพาะเหล่านี้มาจากการทำตนเป็นตัวอย่างของเจ้าของร้านที่ลูกจ้างแรงงานต่างด้าวเห็นได้ สัมผัสได้ และฝึกปฏิบัติให้เป็นวัฒนธรรมในร้าน

(2) การยึดหลักการแต่ไม่สั่งการด้วยอำนาจ : ในการบริหารจัดการแรงงานในร้านบางครั้งเป็นเรื่องที่นอกเหนือบริบทของการเป็นนายจ้าง แต่ด้วยอาศัยหลักการคือ การมองเห็นประโยชน์คุณและโทษที่จะเกิดขึ้นกับลูกจ้างแรงงานในร้าน จึงได้ให้คำแนะนำเตือนสติเกี่ยวกับความประพฤติที่เหมาะสม ไม่ทำให้ตนเองเสื่อมเสีย ทั้งนี้ต้องอาศัยบริบทของการมีอำนาจในฐานะนายจ้างผนวกกับคุณธรรมและบัญชีออมใจที่สะสม จึงจะทำให้แรงงานเหล่านั้นรับฟังและเข้าใจ แต่ในขณะเดียวกันหากว่าความประพฤติใดๆ ที่ไม่ได้นำพาความเสื่อมเสียมาถึงส่วนร่วม ในฐานะเจ้าของกิจการต้องไม่ก้าวก่ายจนเกินขอบเขตหน้าที่ของความเป็นนายจ้าง

จากการศึกษาการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ด้วยหลักพุทธสันติวิธีที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการแรงงานแรงงานต่างด้าวที่มีหลักการกลยุทธ์การบริหารจัดการด้านที่ใช้ธรรมะมาใช้ได้อย่างกลมกลืนกับวิถีความเป็นร้านค้าโชห่วย ที่เป็นธุรกิจขนาดเล็ก บริหารจัดการในแบบครอบครัว และมีความท้าทายในการผูกใจแรงงานต่างด้าวที่เส้นทางธุรกิจเกี่ยวพันกับการหาแรงงานมา

ทำงานในร้าน การบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วย ควรต้องอิงกรอบการบริหารจัดการองค์กร ที่ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การนำ และการควบคุม (Sanrattana, 1999) ซึ่งมีเครื่องมือกลไกที่เชื่อมองค์ประกอบเหล่านี้แบบยึดโยงใยเข้าหากัน เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคำตอบที่สามารถนำมาไขกลไกการทำงานเหล่านี้ให้ประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วย อันเป็นผลจากการศึกษาถอดบทเรียนจากร้านโชห่วย เฮียโมทย์-เจ๊ณี ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยที่อื่นๆ ได้ ซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยดังนี้

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

Giving for change quality of foreign labors life – ให้การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตแรงงานต่างด้าว ได้แก่

- หยิบยื่นโอกาสที่ดีแก่ชีวิตคือ การที่นายจ้างได้หยิบยื่นโอกาสในการทำงานให้กับแรงงานแล้วนั้นก็เปรียบเสมือนกับการหยิบยื่นโอกาสให้แรงงานต่างด้าวจะได้สร้างความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองและ และยังเป็นการสร้างโอกาสที่ดีให้กับตนเองและครอบครัวสืบต่อไป
- ให้ความจริงใจและใจกว้าง คือความจริงใจและใจกว้างของนายจ้างสามารถเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของแรงงานได้ และเมื่อแรงงานได้ส่งต่อความจริงใจและใจกว้างเหล่านี้ไปอีกก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของบุคคลอื่นไปอีกเป็นทอดๆ

- ให้คำแนะนำชี้แนวทางที่ดีในการทำงานการชี้แนะแนวทางที่ในการทำงานให้กับแรงงานต่างด้าวจะช่วยให้แรงงานสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคตไม่ว่าจะในฐานะลูกจ้างหรือพัฒนาตนเองไปเป็นนายจ้างก็ตาม
- ให้ความเอาใจใส่และใส่ใจหากนายจ้างมีความเอาใจใส่และใส่ใจในตัวแรงงานแล้วนั้น นายจ้างจะได้รับความเอาใจใส่และใส่ใจจากแรงงานกลับคืนมา ไม่ว่าจะเป็นทั้งภายในงานหรือภายนอกงานก็ตาม
- ให้อย่างมีหลักการและมีความเป็นธรรม การให้ควรที่จะให้อย่างมีหลักการที่ชัดเจนและมีความเป็นธรรม เท่าเทียมกันตามความเหมาะสมของแรงงานแต่ละบุคคล เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งกันของแรงงานภายในองค์การ

Peace speech organization culture – ใช้ภาษาสันติสร้างวัฒนธรรมในร้าน

- บอกการงานด้วยเสียงที่เมตตา– ไม่ว่าเราจะเป็นแรงงานหรือนายจ้าง ทุกคนล้วนไม่ชอบให้บุคคลอื่นมาออกคำสั่ง หรือสั่งการด้วยน้ำเสียงที่ดูถูก กดขี่ จึงควรที่จะใช้การพูดจาด้วยภาษาและน้ำเสียงที่มีความสุภาพ เมตตา
- แนะแนวทางที่รู้จักกาลเป็นการแนะแนวทาง สร้างจิตสำนึก และปลูกฝังสิ่งดีให้กับแรงงาน เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับหน้าที่การงานของแรงงาน ส่งผลให้แรงงานได้พบเจอกับสิ่งดีๆในอนาคต
- รักษาวาจาให้มั่นคงการรักษาวาจาให้มั่นคงนั้นเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ทุกคนควรจะมี เมื่อเราได้กล่าววาจาออกไปแล้วนั้นก็ควรที่จะมีความรับผิดชอบต่อคำพูดของตนเอง ดังนั้น หากนายจ้างมีการรักษาวาจาให้มั่นคงกับแรงงานแล้วนั้น แรงงานจะซึมซับและปฏิบัติตามต่อๆกันไปจนเกิดเป็นวัฒนธรรมภายในร้าน
- เอื้อนเอยวาจาอย่างมีสติการเอื้อนเอยวาจาใดๆออกไปควรจะที่ต้องมีสติ คิด ไตร่ตรองก่อนที่จะเอื้อนเอยออกจากปากไป เพราะวาจาเป็นสิ่งที่เมื่อเอื้อนเอยออกไปแล้วนั้นไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ คำพูดของคนเราเมื่อได้ออกจากปากไปแล้วจะต้องไปเข้าหูของบุคคลอื่น ดังนั้น จึงควรที่จะมีสติทุกครั้งก่อนที่จะเอื้อนเอยวาจานั้นๆออกไป

Strive for foreign labors benefit – มุ่งหวังให้ชาวต่างชาติได้รับประโยชน์

- เกื้อกูลแรงงานให้ได้ประโยชน์การช่วยเหลือเกื้อกูลให้กับแรงงานได้รับความสะดวกและประโยชน์นั้น ไม่ได้มีแค่ตัวแรงงานเองที่ได้รับประโยชน์ในการช่วยเหลือเกื้อกูลในแต่ละครั้ง เพราะการช่วยเหลือเหล่านั้นมักจะส่งผลที่ดีให้กับตัวนายจ้างเองด้วย
- ช่วยเหลืออย่างญาติมิตรการดูแลช่วยเหลือแรงงานดุจญาติมิตร คือการที่นายจ้างช่วยเหลือแรงงานอย่างเต็มความสามารถของนายจ้าง เหมือนกับที่นายจ้างดูแลญาติ ดังนั้น แรงงานจึงได้รับประโยชน์จากการช่วยเหลือนั้นอย่างเต็มที่
- เติมเต็มประโยชน์ให้แก่กันจากการเกื้อกูลแรงงานและช่วยเหลือแรงงานอย่างญาติมิตรนั้นส่งผลให้แรงงานได้รับประโยชน์จากนายจ้างแล้วนั้น แรงงานก็จะสามารถช่วยเติมเต็มประโยชน์กลับมาให้สู่นายจ้างได้เช่นกัน

Equality consisting in impartiality - ความเสมอภาคประกอบด้วยความเป็นธรรม

- เป็นกันเองไม่ถือตนการที่นายจ้างไม่ถือตน ไม่แบ่งชนชั้นกับแรงงาน ทำให้นายจ้างสามารถที่จะเข้าถึงแรงงานได้ง่าย ส่งผลให้นายจ้างสามารถที่จะทราบความคิด ความต้องการของแรงงานได้ แต่การไม่ถือตนนั้นไม่ใช่การที่สนิทกับแรงงานจนแรงงานไม่ให้ความเคารพ และไม่สามารถควบคุมการทำงานของแรงงานได้
- ยึดหลักการแต่ไม่สั่งการไม่ว่าการจะทำธุรกิจใดๆจะต้องมีหลักการในการทำธุรกิจ แต่ในส่วนของการสั่งการนั้น จะต้องสั่งการแค่เพียงสมควรเท่านั้น ไม่ก้าวก่ายจนเกินขอบเขตของการเป็นนายจ้าง

สรุป

การนำหลักสังหคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวของร้านโชห่วยเฮียโมทย์-เจ๊ณี ทำให้ทางร้านสามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจคนทำงานด้วยการใช้ความรักความจริงใจ ความเอาใจใส่ ประกอบกับการบริหารจัดการอย่างมีระบบแบบแผนและมีความยุติธรรม สามารถนำพาตนเองให้ประกอบธุรกิจได้อย่างประสบความสำเร็จ แสดงให้เห็นว่าการใช้สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักพุทธสันติวิธีสามารถนำมาบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวในร้านโชห่วยได้อย่างประสบความสำเร็จ สามารถเป็นแนวทางที่เป็นต้นแบบให้ร้านค้าอื่นๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาการหมุนเวียนแรงงานต่างด้าวที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการทำธุรกิจต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

สำหรับในด้านนโยบายหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำโมเดลนี้ไปขยายผลให้ความรู้กับธุรกิจร้านโชห่วย ซึ่งจะทำให้เจ้าของธุรกิจหันมาใส่ใจในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารแรงงานต่างด้าวที่ส่วนใหญ่เป็นมีรากฐานศรัทธาเดียวกันคือ ความเป็นชาวพุทธ

ด้านของการนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาในธุรกิจค้าปลีกที่มีขนาดเล็ก ดังนั้น หากจะนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปปฏิบัติตามจะต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทและขนาดของธุรกิจ และนอกเหนือจากการนำไปปฏิบัติใช้ในธุรกิจแล้ว ผลการวิจัยนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในกลุ่มของผู้บังคับบัญชา หรือหัวหน้างานที่มีผู้ใต้บังคับบัญชา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาเปรียบเทียบร้านโชห่วยที่มีการนำหลักพุทธสันติวิธีไปใช้ในการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวกับร้านค้าอื่นๆ เพื่อศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว

2) ศึกษาการนำพุทธสันติวิธีในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจหรือองค์กรขนาดใหญ่

References

Department of Employment. (2014). [Online]. Retrieved August 9, 2017. From https://www.gotoknow.org/posts/575363.

Foreign labors in Hia Mote - Jae Nee Grocery. (2018). *Interview.* February 11.

Limkanjanawat, A. (2015). The Employment of Migrant Workers in Suratthani Province. *Journal of Management Sciences*, 2 (1), 93-113.

Patanakidcharoenchai, A. (2011). *Employers' Decision to Choose Foreign Migrant Workers in Changwat Rayoung.* Thesis Thammasat University.

Phrakru Suvimon Karnjanawat. (2018). Ecclesiastical chief of Chalae Village. *Interview.* January 27.

Phramaha Paeng Techaseelo (Chumnigan). (2014). *The Management of Foreign Workers of Small and Medium Enterprises in Bangkok Metropolitan.* M.A. Thesis Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sairojpan, C. (2018). Generation of Hia Mote - Jae Nee Entrepreneur. *Interview.* February 11.

Sanrattana, W. P.11. (1999). *Management, theories and issues of education***.** Bangkok. Tippaya Wisut Printing House.

Sirirat, B. (2015). *The Role of Visakhaa Mahaupasikaa for Strengthen Social PEACE According to Sagahavatthu 4***.** Thesis Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Tiensri, S. (2017). *Work Together to Solve Foreign Workers*. Thaipost. Retrieved August 2, 2017. From http://thaipost.net/?q

กระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ
The Process of the Self-Esteem Enhancements by Buddhist Methods Integration

ภารดี พูลประภาเอี่ยมเจริญ[1*], พระครูพิพิธสุตาทร[1], ไพฑูรย์ รื่นสัตย์[1] และ พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์[2]
ParadeePoonprapa Eiemcharoen[1], Phrakru Piphitsutatorn[1],
Paitoon Ruensat[1] and Phisit Kotsupho[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
[1]Mahachulalongkornrajavidayalaya University, Chiang Mai Campus
[2]มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[2]Chiang Mai University
[1*]Corresponding Author. Email E-Mail: Paradee2499@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มคุณค่าในตนเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและทางจิตวิทยา 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยพุทธวิธีบูรณาการ และ 3) เพื่อศึกษาผลการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าในตนเองตามแบบพุทธศาสนา คือบุคคลควรมีคุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา สามารถนำมาพัฒนากับชีวิตในกระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเอง กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองด้วยพุทธวิธีบูรณาการ ได้นำกลุ่มตัวอย่างมาสู่การพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองอีกขั้นหนึ่ง โดยเฉพาะในด้านกายเป็นการปฏิบัติสิ่งที่เกี่ยวข้องในทางที่เป็นคุณ มีกุศลธรรมงอกงาม และมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางอินทรีย์ทั้ง 5

สำหรับผลการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการนั้นได้อาศัยหลักธรรม 7 ประการสำหรับกลุ่มตัวอย่าง คือ 1) รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี 2) มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมด้วยระเบียบวินัย 3) พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ 4) มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ 5) ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล 6) มีสติกระตือรือร้น ตื่นตัวทุกเวลา และ 7) แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความคิด ส่วนวิธีพุทธบูรณาการได้เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ความสามารถ และนำไปในชีวิตประจำวันได้ รู้จักแสดงความคิดเห็น และแสดงความรับผิดชอบ มีสติสัมปชัญญะยอมรับความรู้สึกที่แท้จริงของตนสัมพันธ์กับกิจกรรมทำประโยชน์สาธารณะ เหล่านี้เป็นการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการที่เป็นแนวทางสำคัญในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเพิ่มคุณค่าให้ตนเอง; พุทธวิธี; จิตวิทยา; การบูรณาการ

Abstract

The objectives of this research are: 1) to investigate the concept and theory of self-enhancement according to Buddhism and Psychology, 2) to study the progress of self–enhancement by integration of Buddhist method, and 3) to analyze the results of the self-esteem enhancement by integration of Buddhist method. The methodology of this research is qualitative and bases on document investigation.

As the result, according to Buddhism, the concepts and theory of self-enhancement is that individual should concern four aspects: physical, moral, mental, and intellectual aspect. These qualities can be developed on the process of self-enhancement. In the development process of self–enhancement by integration of Buddhist method, some important samples have been taken to enhance the development of self-management, especially in the physical aspect. There are some practices dealing with positive dimension. This enhancement has related with context of the five controlling faculty.

The result of self-enhancement by integration of Buddhist method bases on seven principles of Dhamma: 1) one could know how to find good sources of knowledge and role models, 2) one could live and socialize with disciplines, 3) one could have learning motivation and creative inspiration, 4) one could strive to develop potentiality, 5) one could adjust one's attitude and value in the line of reasoning, 6) one could be conscious and alert all the time, and 7) one could solve problem and rely on his own ideas. The integrated Buddhist approach focuses on experiential learning, the ability and taking into everyday life. In addition, the comment, the accountability, consciousness and recognizing the true sense of their relationship with a public interest were also displayed. These are self-enhancement by integration of Buddhist method which are important approach at the present.

Keywords: Self–Enhancement; Buddhist method; Psychology; Integration

บทนำ

สังคมปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ยิ่งทำให้วิถีทางการดำเนินชีวิตคนไทยเปลี่ยนแปลงไป จูงใจให้เกิดตัณหาจากกระแสทางด้านวัตถุมีการแข่งขันอย่างสูง รูปแบบของการใช้ชีวิตก็เปลี่ยนไป นำไปสู่ความประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมยึดถือตัวตนที่เรียกว่า Egoism (อัตตา) ในทางตรงกันข้ามหากรู้สึกว่าตนเองไม่มีความหมาย หมดคุณค่า เห็นคุณค่าในตนเองต่ำก็จะนำไปสู่ภาวะดูหมิ่นตัวเอง คิดท้อถอย คิดสงสัยซึมเศร้ากับสภาพความทุกข์ของชีวิต การมีความคิดในแง่ลบ ทำให้จิตใจท้อแท้หมดหวัง มีความคิดบิดเบือนอาจเป็นสาเหตุที่สร้างพฤติกรรมความรุนแรงทำในสิ่งที่คาดไม่ถึงได้สภาวะการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้มีผลนำไปสู่รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในสังคม (P.A. Payutto, 2000) เห็นคุณค่าของตัวเองในทางที่ผิด หรือมองตนเองว่าด้อยคุณค่า ขาดความศรัทธาต่อตนเอง (Self-esteem) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบตนจริง (Real Self) หรือโลกแห่งความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจริงกับตนในอุดมคติ (Ideal Self) หรือโลกแห่งจินตนาการหรือสิ่งที่เพ้อฝัน โดยการประเมินคุณค่าของตนเองจากลักษณะทางกายภาพ จิตใจ ความเชื่อ และ ทัศนคติค่านิยม ความสามารถทางสติปัญญาและความสามารถในด้านต่างๆ (Suntawong and Panyapa, 2016)

การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self – Esteem) มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพื้นฐานของสุขภาพจิตที่ดีที่เกิดขึ้นหลังบุคคลได้รับการตอบสนองทางด้านร่างกาย และจิตใจ เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่สำคัญที่แสดงให้เห็นภาพรวมของบุคคล การประเมินคุณภาพชีวิตตามความหมายขององค์การอนามัยโลก ได้แบ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตออกเป็น 4 ด้าน คือด้านร่างกาย จิตใจ สัมพันธภาพทางสังคม และสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เกิดการประเมินตัดสินคุณค่า มีการรับรู้เกี่ยวกับตนเองต่อสถานะชีวิตภายใต้บริบทของวัฒนธรรม และค่านิยมในการดำรงชีวิต และจะสัมพันธ์กับเป้าหมาย ความคาดหวัง มาตรฐานของสังคม และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (World Health Organization, 2001; McDowell, 2006) ซึ่งองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตด้านจิตใจอธิบายการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง ได้แก่การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเองสอดคล้องกับแนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็นการประมาณค่าที่บุคคลให้กับตนเอง มีความรู้ความเข้าใจตนเองจากการที่ตนเองเป็นอยู่ในสถานภาพต่างๆ ในโครงสร้างของสังคมที่ได้อาศัยอยู่ และอธิบายตนเองโดยการนำตนเองไปประเมินกับสิ่งอื่นหรือคนอื่น เพื่อให้รู้ว่าตนเองมีคุณค่าหรือมีความภูมิใจในตนเองในระดับสูงหรือต่ำเพียงใด (Rosenberg, 1979) มีการศึกษาที่พบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิต ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเองมีอิทธิพลทางอ้อม ต่อคุณภาพชีวิต (Kulprasutidiloket al., 2014) โดยสร้างความมั่นใจให้สามารถเผชิญอุปสรรคในชีวิต ไม่รู้สึกไร้คุณค่า มีความพึงพอใจในตนเอง และปรับตัวได้ (Promjan et al., 2016)

การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการตัดสินคุณค่าของตนและแสดงออกในรูปแบบของทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง การเห็นคุณค่าของตนเองจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติหรือ

แสดงพฤติกรรมต่างๆ (Thongyoo, 2014) หากบุคคลซึ่งขาดการตระหนักการเห็นคุณค่าในตนเอง มองไม่เห็นสิ่งที่มีค่าในตนเอง การดำเนินชีวิตของบุคคลๆ คนหนึ่งก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ยิ่งทำให้วิถีทางการดำเนินชีวิตคนไทยเปลี่ยนแปลงไป จูงใจให้เกิดตัณหาจากกระแสทางด้านวัตถุมีการแข่งขันอย่างสูง รูปแบบของการใช้ชีวิตก็เปลี่ยนไป นำไปสู่ความประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมยึดถือตัวตนที่เรียกว่า Egoism (อัตตา) ในทางตรงกันข้ามหากรู้สึกว่าตนเองไม่มีความหมาย หมดคุณค่า เห็นคุณค่าในตนเองต่ำก็จะนำไปสู่ภาวะดูหมิ่นตัวเอง คิดท้อถอย คิดสงสัยซึมเศร้ากับสภาพความทุกข์ของชีวิต การมีความคิดในแง่ลบ ทำให้จิตใจท้อแท้หมดหวัง มีความคิดบิดเบือนอาจเป็นสาเหตุที่สร้างพฤติกรรมความรุนแรงทำในสิ่งที่คาดไม่ถึงได้ จึงควรมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองและการสนับสนุนทางสังคมในชุมชนเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (Wongpanarak and Wongpiriyayothar, 2015)

การพัฒนาความเป็นมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางหนึ่งที่มุ่งยกระดับจิตก้าวสู่ความเจริญและชีวิตที่ดีงามพระพุทธศาสนามีลัทธิกรรมที่สมบูรณ์ว่าทำกรรมดีได้ดี ทำกรรมชั่วได้ชั่ว ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าแสดงธรรมว่า “อริยสาวกใด เจริญด้วยศรัทธาศีล สุตะ จาคะ และปัญญาอริยสาวกนั้น เป็นสัตบุรุษมีปัญญาเห็นประจักษ์ชื่อว่าถือเอาแต่สิ่งที่เป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้ทีเดียว” และพระพุทธศาสนามองว่าการพัฒนาที่ครอบคลุมนั้นต้องอาศัยกระบวนการของอิทธิบาท กล่าวคือมีความรักความพอใจที่จะพัฒนา กาย ศีล จิต และ ปัญญาอย่างแท้จริง มีความเพียรพยายามทำการต่างๆ ในการที่จะพัฒนาชีวิตสู่ความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาฐานะของมนุษย์เป็นฐานะที่สูงสุด มนุษย์เป็นนายของตนเองและไม่มีผู้วิเศษหรือพลังอื่นใดที่จะมาตัดสินชะตากรรมของมนุษย์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์แต่ละคนย่อมมีเป้าหมายที่แตกต่างกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ จากสภาวะสังคมปัจจุบันที่มีความแตกต่างทั้งทางความคิดและกระบวนทัศน์ของผู้คนในสังคมซึ่งเป็นตัวผลักดันให้ผู้คนเกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง (Mansumitrchai, 2015) การปฏิบัติตนโดยใช้ตนเองเป็นที่ตั้งดังเช่นปุถุชนทั่วไป ได้เปลี่ยนทัศนะ มุมมองการปฏิบัติต่อสิ่งรอบข้างในแง่มุมใหม่ ด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อ อ่อนโยน คำนึงถึงบุคคลรอบข้างสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ด้วยการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนลดลง ซึ่งเป็นการพัฒนาศักยภาพทางอารมณ์และจิตใจของบุคคลในการเรียนรู้และปรับตัวเมื่อเกิดเหตุการณ์ยากลำบากหรืออุปสรรคในชีวิต บุคคลนั้นสามารถผ่านพ้นได้อย่างเข้มแข็ง แม้ว่าจะมีแรงกดดันจากปัจจัยภายนอกมากระทบ (Sucaromana, 2016)

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าการเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของพระนิสิตในวัยศึกษา ซึ่งสามารถพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองได้ตลอดชีวิตและจากการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยต่างๆ จึงเป็นแรงจูงใจให้ตัดสินใจทำการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ” โดยนำกิจกรรมการเพิ่มคุณค่าในตนเองตามแนวคิดทางจิตวิทยาที่สัมพันธ์ต่อการพัฒนาบุคคล มาบูรณาการเป็นกิจกรรมทางพุทธวิธีเพื่อปฏิบัติ โดยคาดหวังให้พระนิสิตได้รับการพัฒนาตามศักยภาพแห่งตน รู้ทัน คิดเป็น มีจิตเป็นกุศล มองตามเหตุปัจจัย คิดในเชิงปัญญา มองหา

ประโยชน์ให้ได้ เพื่อก่อให้เกิดความสุขอันเป็นองค์ประกอบด้านหนึ่งของชีวิต ที่พัฒนาไปด้วยกันกับคุณสมบัติอื่นๆ ทุกจุดทุกตอนเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มคุณค่าในตนเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทางจิตวิทยา

2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ

3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Descriptive Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantity Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่เป้าหมาย ดังนี้พื้นที่ปฏิบัติการ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วรวิหาร อำเภอเมืองพื้นที่ปฏิบัติงาน หรือการเลือกพื้นที่ชุมชน คือ พื้นที่วัดที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับการเชื่อมโยงในหลักธรรมและกระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการทั้ง 7 กิจกรรม

กลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มได้เลือกสถานที่และได้กำหนดกิจกรรมของแต่ละกลุ่มจากข้อมูลที่ได้สำรวจมีดังนี้พื้นที่ชุมชน (วัด) จึงตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง มีจำนวน 4 วัดดังนี้1) วัดไร่รัศมีธรรม 2) วัดเจดีย์ชาวหลัง 3) วัดวังหม้อ 4) วัดท่าโทกพื้นที่ชุมชน (วัด) ที่ตั้งอยู่นอกพื้นที่ อ.เมือง มีจำนวน 5 วัดดังนี้ 5) วัดแม่เมาะ อำเภอแม่เมาะ 6) วัดบ้านต้นค่า อำเภอห้างฉัตร 7) วัดสันกำแพงอำเภอห้างฉัตร 8) วัดบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม9) วัดบ้านหลุก อำเภอแม่ทะ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเลือกกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้1) นิสิต ชั้นปีที่ 2 ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง วัดบุญวาทย์วรวิหาร ประจำ ปีการศึกษา 2556 เป็นประชากร จากจำนวน 32 รูป หลังจากนั้น ผู้วิจัยให้มีการสมัครใจเข้าร่วมโครงการครั้งนี้ จำนวน 25 รูป เป็นกลุ่มตัวอย่าง2) กลุ่มเจ้าอาวาสและผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และ ครูผู้ชำนาญการ เป็นต้น จำนวน 12 ท่าน ที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ กับกลุ่มตัวอย่าง และให้ความสนับสนุนเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กว้างออกไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยเป็น การสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (structured interview) และไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบทดสอบ แบบประเมิน และแบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเองของคูเปอร์สมิธ (Coopersmith) โดยมีลักษณะเป็นงานวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) เป็นการค้นคว้าหาความจริงที่มุ่งอธิบายความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปรโดยมีการจัดกระทำ (Manipulation) กับตัวแปรอิสระ ภายใต้เงื่อนไขที่ผู้วิจัยจัดขึ้น แล้วติดตามผล การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม โดยไม่มีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Randomization) และการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อน (Control Extraneous Variables) แบบกลุ่มเดียว (Single Subject Research Design/ ABA Design: A = baseline, B=Treatment)

ลักษณะเครื่องมือเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ ตามแนวคิดของคูเปอร์สมิธ พิจารณาตามความเหมาะสมของวัยวุฒิ คุณวุฒิ และศักยภาพ ได้จำนวน 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมต้นไม้ชีวิตกิจกรรมอีคิว กิจกรรมฝันให้ไกลไปให้ถึง กิจกรรมเพื่อนที่รู้ใจ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในกระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ ดังนี้ นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขออนุญาตให้กลุ่มตัวอย่างในปกครองได้ตอบแบบสอบถามและให้สัมภาษณ์ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองจากกลุ่มตัวอย่าง ในช่วงการปฏิบัติกิจกรรมลงพื้นที่

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ในการวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ ครั้งนี้เป็นกระบวนการแปลงค่าข้อมูลดิบ (raw data) ให้เป็นสารสนเทศ information) ที่สามารถตอบคำถามการวิจัย หรือสมมติฐานได้ มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการคือ 1) การจัดระเบียบข้อมูล 2) การแสดงข้อมูล 3) การตีความ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการสังเคราะห์องค์ความรู้จากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มคุณค่าในตนเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทางจิตวิทยา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าในตนเองตามแบบพุทธศาสนาบุคคลควรมีคุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา สามารถนำมาพัฒนากับชีวิตในกระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยพุทธวิธีบูรณาการได้ ด้วยปฏิบัติตนทำประโยชน์สาธารณะ เป็นการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสมและดียิ่งขึ้น เรียนรู้การฝึกทักษะชีวิตในทุกๆ ด้าน การมีกัลยาณมิตร สนทนาคบหาคนดี มีแหล่งที่มีความรู้เป็นต้นแบบที่ถูกต้องมีคุณธรรม และจริยธรรมกระบวนการพัฒนาชีวิตนี้ได้สามารถปรับเปลี่ยนบางส่วนความคิดของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนที่จะได้รับการพัฒนาได้ถูกครอบงำด้วยอวิชชา เกิดความเห็นผิดดำเนินชีวิตไปตามตัณหา คือ ความอยากมี อยากเป็น และอยากได้ เกิดมีทิฏฐิมานะ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาไม่สรรเสริญความมีทิฏฐิมานะ เพราะเป็นกิเลส เป็นลักษณะของอารมณ์จิตที่มีแต่ความถือตัว หยิ่งทะนงตน เป็นความรู้สึกที่เกิดอยู่ภายในตนเอง และมิจฉาทิฏฐิ คือความเห็นผิดเป็นชอบ จึงเป็นที่มาแห่งความทุกข์ เพราะเกิดผลเสียต่อการทำงาน งานกลุ่ม กิจกรรม สังคม และวัฒนธรรม ก่อให้เกิดมองเห็นคุณค่าในตัวเองลดลง คือหมดความเชื่อมั่นในตนเอง หรืออีกนัย กล่าวคือ ความล้มเหลวทางความคิด และการกระทำ

2. กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ

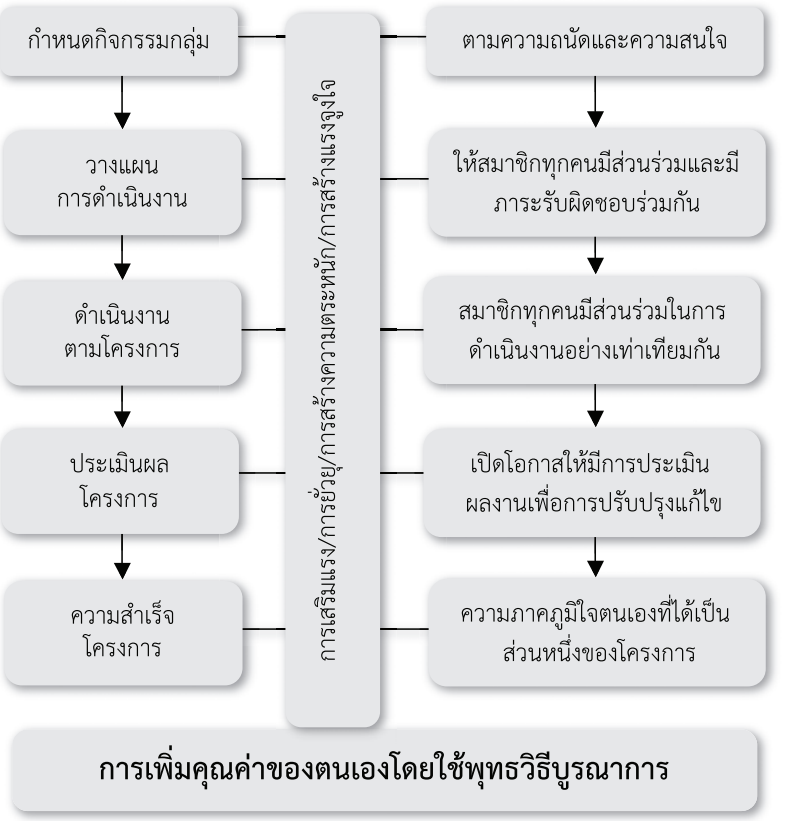
กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ เป็นการใช้หลักธรรม พัฒนาตนเองสอดคล้องของแนวคิดจิตวิทยา คือ ตามความรู้สึกที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย กิจกรรมต้นไม้แห่งธรรมและกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักเบญจศีล กิจกรรมก้าวไปสู่ใบบุญรู้คุณองค์ธรรม และกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิด เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม กิจกรรมสืบสานประเพณี รู้รักสามัคคีชุมชน และและกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 กิจกรรมเอื้อใจในศรัทธา นำพากุศลจิต และและกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักไตรลักษณ์ กิจกรรมใช้เวลาว่างวางจิต มีสมาธิ รู้คิด รู้เรียน และและกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักมรรคมีองค์ 8 กิจกรรมสมุนไพรใกล้ตัว และและกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักสังคหวัตถุ 4 กิจกรรมอักษรล้านนา พาเพลิน และกิจกรรมแบ่งกลุ่มระดมความคิด เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักวุฒิธรรม 4

3. ผลการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ

ผลการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการการเห็นคุณค่าในตนเองตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา และแนวคิดทางจิตวิทยาสอดคล้องในการดำรงชีวิตที่ต้องการแสวงหาความสุข และยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมี ดำรงตนอยู่ในศีล 5 มีพฤติกรรมทางกาย และวาจาเป็นไปในทางที่ใจบงการ ให้ได้มาซึ่งการยอมรับของสังคมและตนเอง ส่วนใหญ่พบว่าให้ความเคารพซึ่งกันและกัน มีความตระหนักรู้ ตั้งใจทำกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ความสามารถ เพื่อนำไปในชีวิตประจำวันได้ รู้จักแสดงความคิดเห็น และแสดงความรับผิดชอบ มีสติสัมปชัญญะยอมรับความรู้สึกที่แท้จริงขิงตน สัมพันธ์กับกิจกรรมทำประโยชน์สาธารณะ ส่วนกระบวนการการพัฒนา ได้ฝึกฝนความอดทน เสียสละมีความเต็มใจในการรับงานที่ได้รับมอบหมายด้วย ความตั้งใจ เรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา ไม่เอาเปรียบ มีความจริงใจต่องานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มองเห็นความสามารถของตนเอง และมองตนเองอย่างมีคุณค่า ด้วยการใช้หลักเบญจศีล หลักเบญจธรรม หลักสัปปุริสธรรม หลักไตรลักษณ์ มรรคมีองค์ 8 หลักสังคหวัตถุ และหลักวุฒิธรรม ในกิจกรรมได้สัมพันธ์ ภายใต้แนวคิดของอารมณ์ ความรู้สึกทางจิตวิทยา คือ ศรัทธาความเชื่อ ความคาดหวัง การรับรู้ความต้องการ การเกื้อกูล และสิ่งจูงใจ เพราะแนวคิดเหล่านี้นำไปสู่ผลของกระบวนการการเพิ่มคุณค่าในตนเอง คือได้พัฒนาทั้งทางด้านกายภาพที่มีต่อชุมชน ด้านจิตใจและปัญญาที่มีต่อสังคม โดยใช้หลักไตรสิกขาเป็นกรอบสำคัญในการนำสู่ชีวิตที่ได้รับการพัฒนาอย่างสมดุล มีวิถีชีวิตที่ถูกต้อง เรียกว่า มรรค และการทำให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้องที่เรียกว่า สิกขา เป็นระบบที่เป็นตามความสอดคล้องของธรรมชาติอย่างแท้จริง

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบวัดการเพิ่มคุณค่าในตนเองทางจิตวิทยาของคูเปอร์ สมิธแสดงการเพิ่มคุณค่าในตนเองตามแบบวัด Pre-test และ Post – test จากกลุ่มตัวอย่าง 25 รูป แบบวัดการเพิ่มคุณค่าในตนเองทางจิตวิทยาของคูเปอร์ สมิธ โดยรวม ก่อนการใช้กิจกรรมเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพุทธบูรณการกลุ่มตัวอย่างได้มีความรู้สึกไปตามแบบวัด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 70.08 คน และใช้แบบวัดการเพิ่มคุณค่าในตนเองชุดเดิม หลังกิจกรรมการทำประโยชน์สาธารณะเพื่อเห็นคุณค่าในตนเอง 7 กิจกรรม 9 พื้นที่ชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างได้มีความรู้สึกไปตามแบบวัด มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 77.40 จากการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่าง 25 รูป โดยรวมมีพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.32 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเอง ตามลักษณะแบบวัดการเพิ่มคุณค่าในตนเอง 48 ข้อ แบ่งเป็น 4 หมวด คือ 1) ตนโดยทั่วไป 2) ตนทางสังคม และเพื่อน 3) ด้านพ่อแม่ และ ทางบ้าน และ 4) ด้านโรงเรียนและการศึกษา ส่วนใหญ่มีคะแนนการเพิ่มคุณค่าเพิ่มขึ้น เมื่อได้ประกอบกับผลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และแบบประเมิน ผู้วิจัยจึงได้เลือกประเด็นสำคัญของการเพิ่มคุณค่าในตนเองของกลุ่มตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์ จากข้อความที่เห็นได้ชัดถึงผลของการเปลี่ยนแปลง

จากการศึกษาวิจัยทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการจากกระบวนการกลุ่มตามแผนผังดังต่อไปนี้

การอภิปรายผล

ผลการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ ตามหลักธรรมในกิจกรรม ทั้ง 7 หัวข้อ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลสรุปตามความสอดคล้องด้านจิตวิทยา คือแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าในตนเองตามแบบพุทธศาสนาคือบุคคลควรมีคุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา สามารถนำมาพัฒนากับชีวิต ด้วยปฏิบัติตนทำประโยชน์สาธารณะ เป็นการปรับพฤติกรรมให้เหมาะสม และดียิ่งขึ้น เรียนรู้การฝึกทักษะชีวิตในทุกๆ ด้าน มีกัลยาณมิตร มีแหล่งที่มีความรู้เป็นต้นแบบที่ถูกต้อง มีคุณธรรมและจริยธรรม ทางด้านทฤษฎีตะวันตกการเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดดีๆ ที่บุคคลมีต่อตัวเอง รักนับถือตัวเอง มีความมั่นใจในการกระทำสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น แต่มีการยอมรับจากคนอื่นโดยดูจากการตอบสนองของคนรอบข้างหรือจากการประเมินความสามารถและการประสบความสำเร็จ หากการประเมินเป็นไปในทางบวก จะเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าแห่งตนมากขึ้น แต่ถ้าการประเมินเป็นไปในด้านลบ จะทำให้มีความรู้สึกเป็นปมด้อย ไม่มีหลักในการดูแลตนเองทั้งกายและใจ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการประมาณค่าที่บุคคลให้กับตนเอง มีความรู้ความเข้าใจตนเองจากการที่ตนเองเป็นอยู่ในสถานภาพต่างๆ ในโครงสร้างของสังคมที่ได้อาศัยอยู่ และอธิบายตนเองโดยการนำตนเอง

ไปประเมินกับสิ่งอื่นหรือคนอื่น เพื่อให้รู้ว่าตนเองมีคุณค่าหรือมีความภูมิใจในตนเองในระดับสูงหรือต่ำเพียงใด (Rosenberg, 1979) การสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิต ส่วนการเห็นคุณค่าในตนเองมีอิทธิพลทางอ้อม ต่อคุณภาพชีวิต (Kulprasutidiloket al., 2014) โดยสร้างความมั่นใจให้สามารถเผชิญอุปสรรคในชีวิต ไม่รู้สึกไร้คุณค่า มีความพึงพอใจในตนเอง และปรับตัวได้ (Promjan et al., 2016) การเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการตัดสินคุณค่าของตนและแสดงออกในรูปแบบของทัศนคติที่บุคคลนั้นมีต่อตนเอง การเห็นคุณค่าของตนเอง จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมต่างๆ (Thongyoo, 2014)

เมื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและทฤษฎีตะวันตกแล้วสามารถที่จะบูรณาการเข้าสู่กระบวนการเพิ่มคุณค่าในตนและนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมได้หลายประการ ทั้งในเรื่องการเรียนรู้คุณค่าในตนเอง พัฒนาตนเอง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาโดยน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการสร้างทักษะชีวิตที่ดี ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม ที่สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เกิดคำถามและคำตอบขึ้นในความคิด ความรู้สึกและการกระทำ เกิดการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นเพราะอะไร สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร จะเห็นได้ว่า ทั้งแนวความคิดทฤษฎีตะวันตกและทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยการศึกษาเชิงเหตุผล รวมกับความรู้ในรูปแบบของพฤติกรรมเชิงประจักษ์ที่สอดคล้องกันที่สามารถอธิบายได้ จึงควรมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองและการสนับสนุนทางสังคมในชุมชนเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (Wongpanarak and Wongpiriyayothar, 2015) ดังนั้น เป้าหมายในการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการ ทำให้ทราบถึงบ่อเกิด ลักษณะ ประเภท ความรู้สึกนึกคิดที่ดีและพัฒนาบุคคลไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์จากการปรับพฤติกรรม จึงเห็นได้ว่าการเน้นคุณค่าของมนุษย์ก็จะมีประสิทธิภาพและสามารถกำหนดผลที่ตามมาได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ กระบวนการพัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยใช้พุทธวิธีบูรณาการนั้น เป็นข้อเสนอแนะที่ได้จากการค้นพบจากการวิจัยการปฏิบัติตามหลักธรรมร่วมกับแนวจิตวิทยาของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยได้พบประเด็นนำเสนอ ดังต่อไปนี้การปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม สัมพันธ์แนวคิดของแรงจูงใจความประสงค์เป็นสำคัญ พัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตน “เป็นกัลยาณชน” สภาวะจิตใจที่ดี มีเจตนาเป็นกุศล หวังให้ทุกคนและทุกชีวิตมีความสุขสมปรารถนา เป็นคุณค่าของคนที่มีจิตใจงาม หลักวุฒิธรรม 4 สัมพันธ์แนวคิดของสิ่งจูงใจใฝ่ดี พัฒนาการเพิ่มคุณค่าในตน “เป็นบัณฑิตชน”สภาวะจิตใจที่จัดลำดับขั้นตอนการศึกษาพัฒนาการเรียนรู้ได้เหมาะสม จนบรรลุผลที่ปรารถนาข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยควรศึกษาวิจัยเรื่อง “วุฒิธรรม 4 เพื่อเป็นการเสริมแรงการที่ทำงานให้มีประสิทธิภาพ เพราะมีความเห็นว่า หลักวุฒิธรรม 4 เป็นหลักของการพัฒนาปัญญาอย่างเป็นระบบ หรือเป็นขั้นตอนที่มีเป้าหมายชัดเจนต่อไปในองค์กรหรือหน่วยงานราชการ เพื่อพัฒนาประเทศชาติ

References

Kulprasutidilok, A. et al. (2014). PathAnalysis of Factors Affecting Quality of Life in the Elderly in Bang Khen District,Bangkok. *Journal of the Health Science Research*, 8 (2), 35-46.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996).*Thai Tripitakas*. Bangkok: MCU Press.

Mansumitrchai, P. Mercy Message: A Path to Peach. *Journal of MCU Peace Studies*, 3 (2), 162-175.

McDowell, I. (2006). *Measuring Health*. New York: Oxford University Press.

P.A. Payutto. (2000). *Life' Quality Development by Sustainable Psychology*.Bangkok: Buddhadhamma Foundation.

Promjan, S. et al. (2016). Predictive Power of Self-Esteem on Quality of Life among Disabled People. *The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health*, 4 (1), 47-59.

Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic Books.

Sucaromana, A, (2016). Resilience Quotient: RQ. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 209-200.

Suntawong, K and Panyapa, R. (2016). The Development of Youths' Self-Esteem through the Implementation of Sammadhitti. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (2), 74-88.

Thongyoo, D. (2014). Guideline for developing adolescent self-esteem based on self-efficacy theory. *ValayaAlongkorn Review*. 4 (2), 179-190.

WHO. (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF).* WHO.

Wongpanarak, N.and Wongpiriyayothar, A. (2015). Relationships between Self-Esteem, Social Support, and Quality of Lifeamong Persons with Disabilities in Urban Area. *Journal of The Royal Thai Army Nurses*, 16 (3), 14-22.

การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม

A Development of Predicative Mental Factor Assessment for Personality of Meditation Practitioner

[1]โย่ง ศรีเวียน, [1]สิริวัฒน์ ศรีเครือดง, [1]พุทธชาติ แผนสมบุญ และ [2]เมธาวี อุดมธรรมนุภาพ

[1]Yong Srivien, [1]Siriwat Srikhruedong, [1]Phutthachat Phaensomboon and [2]Methawee Udomthammanupap

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

[2]ม.สวนดุสิต

[2]Suan Dusit University

[1*]Email: yojai8989@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิจัยการสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์บุคลิกภาพและพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาข้อมูลเจตสิกปัจจัยที่พัฒนาเป็นจริต อันสามารถจัดเป็นกลุ่มแบบเจาะจงได้บุคลิกภาพ 6 หมวด โดยการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งมีการประเมินบุคลิกภาพเฉพาะบุคคลในการสังเคราะห์หามาตรวัด เพื่อทำนายบุคลิกภาพตามหลักของสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

ผลการวิจัย มีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบกับความรู้ด้านข้อมูล ดังนี้ 1) การศึกษาลักษณะเจตสิกปัจจัยที่เป็นกลุ่มโลภเจตสิก กลุ่มโทสเจตสิก กลุ่มโมหเจตสิก กลุ่มศรัทธาเจตสิก ปัญญาเจตสิกและวิตกเจตสิก 2) การศึกษาขบวนการพัฒนาของอกุศลจิตและกุศลเป็นจริตสู่บุคลิกภาพ 3) การสร้างแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับบุคลิกภาพประกอบด้วยจิตที่เป็นนามธรรมซึ่งถูกเจตสิกทั้งหลายปรุงแต่งอยู่เสมอ จนสามารถจำแนกเป็นบุคลิกภาพต่างๆ ได้ ว่าโดยย่อมี 6 หมวด เช่น บุคลิกที่หนักไปทางโลภ บุคลิกที่หนักไปทางโทสะ บุคลิกที่หนักไปทางหลง บุคลิกที่หนักไปทางปัญญา บุคลิกที่หนักไปทางศรัทธา บุคลิกที่หนักไปทางวิตก โดยมีการเกิดอากัปกิริยาหมุนเวียน

สับเปลี่ยนกันไปตามสภาพการแสดงออกมาของบุคคลที่มีหลากหลายรูปแบบเป็นบุคลิกภาพนั้นๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มากำหนดอารมณ์ให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้องตรงกับบุคลิกภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามความปรารถนาของตน

สรุป การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมฉบับนี้ สามารถจัดเข้าในระดับแบบวัดที่มีมาตรวัดอยู่เกณฑ์มาตรฐาน ที่ผ่านการทดสอบตลอดมาตามลำดับด้วยความเที่ยงความตรง ความน่าเชื่อถือ จึงสามารถนำไปใช้ประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมได้

คำสำคัญ: แบบประเมินเจตสิกปัจจัย; บุคลิกภาพ; มาตรวัด

Abstract

This research is intended to invent a tool for personality analysis and to develop a predicative assessment of mental factor (Jetasika) for Meditation practitioner. The metal factor is developed as temperament (Jarita) which can be grouped in to six. By ppersonality assessment, this research focuses on synthesis of gauges. This research is interdisciplinary between qualitative and quantitative research by using descriptive and inferential statistics respectively.

As the result, the elements of information are as follows: 1) the mental factors can be grouped into six groups; lustful temperament (Ragajarita), hating temperament (Dosajarita), deluded temperament (Mohajarita), faithful temperament (Saddhajarita), intelligent temperament (Buddhijarita), and speculative temperament (Vitakajarita), 2) the process of immoral and moral consciousness can be developed to personality, and 3) the invention of personality assessment can be enumerated into six groups. When synthesizing personality knowledge consists of the abstract mind that is always perfected forever. In short, they can be classified into different personality categories. There are 6 categories, such as heavy personality to greed, heavy personality to the anger, the heavy personality to the trail, heavy personality to intellectual, heavy personality to the faith, heavy personality to worry. There is a change in the way of rotation with the state of the expression of the person who has a variety of personality and then the information that has set the mood for the practitioner correctly to match his personality. It will encourage the practitioners to achieve their objectives as much as they wish.

In summary, the development of the mental factor evaluation of personality for meditation practitioner can be classified into standard scale. When the scale was tested and based on consistency, accuracy, and reliability, it can be used to evaluate the personality of the meditation practitioner.

Keywords: Mental Factor Assessment; Personality; Gauge

บทนำ

บุคคลในสมัยพุทธกาลนั้นไม่ต่างอะไรกับบุคคลในยุคปัจจุบัน โดยส่วนมากผู้คนในยุคสมัยนั้นมักจะเป็นผู้ที่ตั้งใจเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ และแสวงหาความสงบสุขให้แก่จิตใจที่เร่าร้อนและวุ่นวาย ส่วนมากล้วนมีลักษณะออกมาทางความโลภ ความโกรธและความหลง ดังปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กรณีตัวอย่างของภิกษุณีถุลลนันทาที่เคยเป็นภรรยาของพราหมณ์ เมื่อพราหมณ์ผู้เป็นสามีได้ตายไปเกิดเป็นพญาหงส์ที่มีขนเป็นทองคำล้วน หงส์นั้นบินมาสลัดขนทองคำให้แก่ภิกษุณีถุลลนันทาและธิดาคนละขน ต่อมาภิกษุณีถุลลนันทาคิดว่า “หงส์ตัวนี้สลัดขนให้พวกเราเพียงคนละขนเท่านั้น” จึงจับพญาหงส์ถอนขนทองคำจนหมดสิ้น เมื่อขนที่งอกขึ้นมาใหม่กลับกลายเป็นขนธรรมดาสีขาว ขนทองคำที่หงส์เคยสลัดทิ้งให้ก็เสื่อมไปกลับกลายเป็นขนสีขาวไปด้วยอำนาจแห่งความโลภนั้นเอง (Thai Tipitaka 3/793/128) บุคลิกภาพลักษณะที่แสดงออกทางด้านความโกรธ (โทสเจตสิก) เช่น องคุลีมาลเป็นคนจิตใจโหดเหี้ยม โดยการฆ่าคนแล้วตัดเอาหัวนิ้วมือร้อยเป็นพวงมาลัยสวมไว้ที่คอ ทำให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่ว (Thai Tipitaka 13/347/421) หรือบุคลิกภาพที่แสดงออกในลักษณะของความไม่รู้ (โมหเจตสิก) ของนางปฏาจารา ซึ่งเป็นธิดาของเศรษฐีผู้มีสมบัติถึง 40 โกฏิ มีอายุ 16 ปี รูปงาม อยู่บนชั้น 7 ของปราสาทในกรุงสาวัตถี แต่เธอก็ยังหลงรัก และแอบคบหาสมาคมกับคนรับใช้คนหนึ่งของตน เป็นต้น

ในยุคปัจจุบันที่โลกได้พัฒนาไปเป็นอย่างมากหากแต่สิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนเอาไว้นั้นยังเป็นประโยชน์ต่อผู้คนเป็นจำนวนมากหากว่าได้ศึกษาและทำความเข้าใจในสิ่งที่พระพุทธศาสนาเท่านั้นที่ชี้ทางแก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพตามเป็นจริงของชีวิตและโลก ระบบความรู้นี้เริ่มต้นที่การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และตกทอดมาถึงปัจจุบันในรูปของพระไตรปิฎกหรือพระบาลี รวมทั้งคำอธิบายขยายความชั้นหลัง คืออรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกา สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานที่ผู้ปรารถนาจะแสวงหาความจริงเกี่ยวกับชีวิตและโลก จะใช้สติปัญญาของตนค้นคว้าวิเคราะห์ นำมาตรวจสอบกับบุคลิกภาพประสบการณ์ และใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิตของตนได้ (Phavirai, 2016) จนพบเห็นสภาวะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงของบุคลิกภาพ (Phra Sophitittithada, 1995)

การศึกษาและทำความเข้าใจในหลักธรรมต่างๆ จึงเห็นเรื่องจำเป็นที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพ้นจากปัญหาและเข้าใจเรื่องบุคคลและสิ่งที่แต่ละคนเป็นอีกด้วย กล่าวคือ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ สัจจะ ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา (Thai Tipitaka, 1996/10/64-65/36) และบุคลิกภาพตามหลักพุทธจิตวิทยาที่เป็นรูปธรรมในลักษณะการแตกทำลายไป และมีหน้าที่แยกออกจากกันกับจิตได้ มีความเป็นอพยากตธรรมเป็นอาการปรากฏ มีวิญญาณเป็นเหตุใกล้ ประกอบด้วยหลักการ 5 อย่าง ได้แก่ สมุทเทส (การแสดงโดยย่อ) วิภาค (การจำแนก) สมุฏฐาน (การตั้งขึ้นหรือเหตุที่เกิด) กลาป (หมวดหมู่) ปวัตติกกัมต (โดยลำดับแห่งการเกิดขึ้น) (Phrakhanthasaraphivong, 2002) ที่อินทรีย์ 5 ได้อาศัยจิตแล้ว จึงกลายเป็นพละ 5 และหรือโดยปริยายที่พละ 5 ได้อาศัยจิตแล้ว จึงกลายเป็นอินทรีย์ 5 มีอยู่ (Jarudun and group, 1987) และในประเด็นเรื่องจริตทั้ง 6 อย่าง (Phra Bhramagunabhorn

P.A. Payutto, 2010) ถ้าพิจารณาตามหลักการรับรู้สีกของบุคคลปัจจุบันจะเห็นได้ว่า บุคคลหนึ่งมีจริตนิสัยผสมผสานหลายลักษณะแตกต่างกันออกไป (Phrabuddhakosathera, 2004)

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันถึงแม้ว่าจะมีเครื่องมือที่เป็นแบบวัดเฉพาะนามธรรมที่เกี่ยวกับสภาวะจิต ที่เรียกว่า การจำแนกทฤษฎีจิตวิทยา (khavanitch, 2003) วิชาจิตวิทยาเริ่มได้รับความสนใจและถูกพัฒนาค้นคว้าทดลองหลากหลายกระจายไปในวงการแพทย์ การศึกษา การปกครอง การทูตและการทหาร จนอาจกล่าวได้ว่าจิตวิทยาได้สอดแทรกเข้าไปพัวพันในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลของการใช้ชีวิตประจำวันโดยปริยาย เพราะสาระสำคัญของวิชาจิตวิทยา ได้แก่ การศึกษาเรื่องของบุคลิกภาพและพฤติกรรมของมนุษย์ ที่ขยายออกเป็นสาขาต่างๆ มากมาย เช่น จิตวิทยาบุคลิกภาพ จิตวิทยาการทดลอง จิตวิทยาสรีระ จิตวิทยาพัฒนาการ จิตวิทยาสังคม จิตวิทยาคลินิก จิตวิทยาอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยมีนักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียงต่างๆ เช่น ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) อีริก อีริกสัน (Erik Erikson) เดวิด พี ออสุเบล (David P Ausubel) (Siriwanbuth, 2013) คาร์ล จุง (Carl G. Jung) และวิลเลียม เจมส์ (William James) เป็นกลุ่มผู้นำจิตวิทยาเหนือตน (Surinthavong, 2013) ทั้งยังมี แนวคิดทางการรู้ คิด และปัญญา (cognitive approach) เป็นการมุ่งเน้นที่โครงสร้างและกระบวนการต่างๆ ทางสมองพร้อมทั้งกิจกรรมการทำงานขั้นสูงที่มีผลต่อพฤติกรรมทางปัญญา หรือความฉลาดของมนุษย์ทั้งหลาย (Pavakanan, 2013) เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่า จุดเด่นข้อดีของวิทยาการจิตวิทยาสมัยใหม่ สามารถเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาด้านบุคลิกภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงบูรณาการพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการนำร่องที่มีรูปแบบมาตรฐานสำหรับการปฏิบัติธรรมและส่งเสริมความสุขให้แก่มวลชนของสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของเจตสิกปัจจัยที่พัฒนาเป็นจริตเชิงทำนายบุคลิกภาพ
2. เพื่อศึกษาการสร้างสมาการโมเดลโครงสร้าง
3. เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) เพื่อพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่ประกอบด้วยเจตสิกปัจจัยในคัมภีร์ วิชาการตามหลักพุทธศาสนาเถรวาทและทฤษฎีจิตวิทยาที่ครอบคลุมถึงจริตที่แสดงด้วยบุคลิกภาพเป็น 6 หมวด ได้แก่

1) หมวดโลภเจตสิก 2) หมวดโทสเจตสิก 3) หมวดโมหเจตสิก 4) หมวดปัญญาเจตสิก 5) หมวดศรัทธาเจตสิก หมวด 6) วิตกเจตสิก ที่เกี่ยวกับเจตสิกปัจจัยที่พัฒนาเป็นจริตเชิงทำนายบุคลิกภาพ ที่เกี่ยวกับหลักการและวิธีการสร้างแบบประเมินเจตสิกปัจจัย ที่เกี่ยวกับแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม **ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร** ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่และประชากรกลุ่มตัวอย่าง เพื่อสะท้อนถึงการพัฒนาแบบประเมินเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมจำนวน 4 แห่ง เป็นประชากรกลุ่มทดสอบจำนวน 276 ท่าน

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้จำแนกผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มเจ้าสำนักพระวิปัสสนาจารย์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม 2. กลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 3. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา และ 4. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านโปรแกรมสำเร็จรูปด้านสถิติ

ผลการวิจัย

องค์ประกอบของเจตสิกปัจจัยที่พัฒนาเป็นจริตเชิงทำนายบุคลิกภาพ

พบว่า จากการศึกษาพระไตรปิฎก ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวกับเจตสิก มีองค์ประกอบของเจตสิกปัจจัยที่พัฒนาเป็นจริตเชิงทำนายบุคลิกภาพ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นกุศลจิต อกุศลจิต และอัพยากตจิต แบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง คือ

1. องค์ประกอบของเจตสิกปัจจัย จัดได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) เจตสิกประเภทโลภะ 2) เจตสิกประเภทโทสะ 3) เจตสิกประเภทโมหะ 4) เจตสิกประเภทปัญญา 5) เจตสิกประเภทศรัทธา 6) เจตสิกประเภทกุศลวิตก (Phra Bhramagunabhorn (P.A.Payutto), 2010)

2. เจตสิกปัจจัยที่นำไปทำนายบุคลิกภาพ อันเป็นเหตุให้จิตเหล่านั้นพัฒนาไปสู่จริต 6 แล้วจริตที่ประกอบด้วยกายก็กระตุ้นกายให้แสดงอากัปกิริยาออกเป็นบุคลิกภาพ ที่สามารถจำแนกบุคลิกภาพของบุคคลโดยทั่วไปออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ได้ 6 หมวด คือ 1) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางโลภะ 2) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางโทสะ 3) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางโมหะ 4) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางปัญญา 5) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางศรัทธา 6) หมวดบุคลิกภาพที่หนักไปทางวิตก ซึ่งประกอบโดยทั่วไปในกระทงคำถาม จำนวน 84 ข้อ

การสร้างสมาการโมเดลโครงสร้าง

พบว่า บุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยตัวแปรต้น ได้แก่ กระทงคำถาม จำนวน 84 ข้อ ตัวแปรตาม ได้แก่ หมวดคำถาม 6 หมวด ตัวแปรแฝง ได้แก่ จริต 6 จริต บุคลิกภาพ 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) บุคลิกภาพโลภะ = 6.46, 2) บุคลิกภาพโทสะ = 9.70, 3) บุคลิกภาพ โมหะ = 5.05, 4) บุคลิกภาพปัญญา = 5.55, 5) บุคลิกภาพศรัทธา = 6.94, 6) บุคลิกภาพวิตก = 2.60 ตามค่าประมาณการที่เป็นกลาง

(Unbiased estimate) ที่มีค่าน้ำหนักถดถอยอยู่ในระหว่าง - 0.02 ถึง 1.06 และตรงตามเกณฑ์สหสัมพันธ์จากการตรวจสอบกับค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค = .843 ของแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม 4.3 ผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม

ผลการสร้างแบบประเมินบุคลิกภาพจากเจตสิกปัจจัยเพื่อนำไปเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่าเป็นการสร้างจากข้อมูลกระทงคำถามที่มีความสัมพันธ์ของตัวแปรกับโมเดล โดยการวิเคราะห์สมาการโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นตามสมมุติฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่มีค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนระหว่างโมเดลการตรวจสอบความสอดคล้อง พบว่า มีความสอดคล้องกันตามค่าสถิติ ดังนี้ ไคว์-สแควไม่มากกว่า (X^2) = 58.461, P = .058, ratio = 1.360, GFI = .966, IFI =.977, AGFI = .939, CFI = .976, NFI = .919, RFI = .875, PGFI = .533, RMSEA = .036

สรุป แสดงว่าระดับความสอดคล้องมีค่าสูง ถ้าระดับความสอดคล้องมีค่าสูง ก็ยืนยันได้ว่า แบบประเมินเจตสิกปัจจัยนี้ สามารถนำไปใช้ทำนายบุคลิกภาพผู้ปฏิบัติธรรมได้

ความสอดคล้องของโมเดลแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม

พบว่า สำหรับแบบประเมินเจตสิกปัจจัยนี้สามารถจำแนกจริตของบุคคลเป็น 6 กลุ่มจริต ด้วยมาตรวัดค่าสถิติดัชนีความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ของฐานนิยม (Mode) ที่วัดได้ในกลุ่มตัวอย่างของผู้ตอบแบบประเมินเจตสิกปัจจัย 84 ข้อกระทงคำถาม เป็นจำนวนทั้งสิ้น 276 ท่าน แบ่งออกเป็นกลุ่มโลภจริต จำนวน 61 ท่าน กลุ่มโทสจริต จำนวน 27 ท่าน กลุ่มโมหจริต จำนวน 15 ท่าน กลุ่มปัญญา จำนวน 13 ท่าน กลุ่มศรัทธา จำนวน 8 ท่าน กลุ่มวิตกจริต จำนวน 4 ท่าน ร่วมทั้งสิ้น 128 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 46.37 และที่ไม่ปรากฏผลจำแนกความถี่ของผู้ตอบแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเป็นจำนวน 148 ท่าน คิดเป็นร้อยละ 53.62. ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่วิเคราะห์ไว้ได้เพียงบางส่วน แสดงว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตอบแบบประเมินเจตสิกปัจจัย โดยสามารถอธิบายได้ กล่าวคือ คุณลักษณะของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรที่ตอบแบบวัดบุคลิกภาพในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับน้อยกว่าหรือเท่ากับ 0.05 หมายความว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความพร้อมในการให้ข้อมูล ประกอบด้วยการเห็นประโยชน์ของงานวิจัย ความเข้าใจในกระทงคำถามที่ไม่ยากหรือมากเกินไป ความตั้งใจตอบ มีเวลาเพียงพอในการตอบ สอดคล้องกับจิตพิสัย เป็นพฤติกรรมด้านจิตใจ ที่ยอมรับได้ แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ การรับ การตอบสนอง การรู้คุณค่าหรือค่านิยม การจัดระบบคุณค่า และการสร้างบุคลิกลักษณะโดยคุณค่าใดคุณค่าหนึ่ง

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า ถ้าหากมีแบบประเมินเจตสิกปัจจัยที่สามารถคัดกรองและสามารถบ่งบอกถึงอารมณ์ ที่เหมาะสมกับการเจริญจิตตภาวนาเฉพาะของบุคคลนั้นๆ บุคคลผู้นั้นย่อมมีโอกาสจะประสบกับผลสำเร็จในการเจริญจิตตภาวนาได้รวดเร็วกว่าผู้ที่ไม่มีการคัดกรองอารมณ์ที่เหมาะสมสำหรับบุคลิกภาพของตนมาก่อนเลย

จากการวิจัยพบประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ได้แก่ คุณลักษณะความเป็นมาของบุคลิกภาพจำเพาะตนเบื้องต้นสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม อันมีบุคลิกภาพที่ประกอบด้วยเจตสิกปัจจัย 6 หมวด (Phra Bhramagunabhorn (P.A.Payutto), 2010) พร้อมทั้งรูปธรรมที่เป็นรูป 28 และนามธรรมที่เป็นจิตตุปบาทในสภาวะอกุศลจิต 12 และมหากุศลจิต 8 ที่ประกอบด้วยโลภเจตสิก ทิฏฐิเจตสิก มานเจตสิก โทสเจตสิก อิสสาเจตสิก มัจฉริยเจตสิก กุกกุจจเจตสิก ถีนเจตสิก มิทธเจสิก โมหเจตสิก อหิริกเจตสิก อโนตตัปปเจตสิก อุทธัจจเจตสิก ปัญญาเจตสิก ศรัทธาเจตสิก สติเจตสิก หิริเจตสิก โอตตัปปเจตสิก อโลภเจตสิก อโทสเจติก ตัตตรมัชฌัตตตาเจตสิก วิตกเจตสิก ที่มีเจตสิกใน 6 หมวดอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นประธานปรุงแต่งกายวิญญัติและวจีวิญญัติเป็นบุคลิกภาพ โดยมีกระทงคำถามของแบบประเมินเจตสิกปัจจัยที่สามารถจำแนกจริตที่ประกอบกับอารมณ์ที่เหมาะกับสมถะหรือวิปัสสนา สำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้สามารถใช้อารมณ์กรรมฐานที่เหมาะสมตรงกับบุคลิกภาพของตน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมธ โสพศ (Soros, 2011) ที่ได้ศึกษาเครื่องมือจำแนกจริตที่เหมาะสมในการเจริญสติปัฏฐาน พบว่า สติปัฏฐานและจริตมีการเชื่อมโยงบูรณาการความสัมพันธ์กัน เพื่อสร้างเป็นเครื่องมือจำแนกจริตได้ว่า คนประเภทตัณหาจริตมีปัญญาไม่กล้าเหมาะกับการเจริญกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คนประเภทตัณหาจริตแก่กล้าเหมาะกับการเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คนประเภททิฏฐิจริตมีปัญญาไม่แก่กล้าเหมาะกับการเจริญ จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คนประเภททิฏฐิจริตมีปัญญาแก่กล้าเหมาะกับการเจริญธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทั้งนี้ แม้ผู้มีตัณหาจริตก็เหมาะสำหรับแนวสมถยานิกและวิปัสสนายานิกด้วย

เนื่องจากงานวิจัยเน้นความสำคัญลงไปที่ความสามารถของเครื่องมือจำแนกจริต เพื่อจัดสรรจริตที่เหมาะสมกับการเจริญวิปัสสนาสติปัฏฐานโดยเฉพาะ ไม่ได้ให้น้ำหนักกับเจตสิกปัจจัยของบุคคลที่เป็นองค์ประกอบชี้วัดของจริตแต่ละจริต ซึ่งจะส่งไปยังบุคลิกภาพของบุคคลนั้น สะท้อนถึงรูปนามอาการเคลื่อนไหวโดยกายวิญญัติและวจีวิญญัติที่มีกุศลจิต อกุศลจิต ที่ถูกปรุงแต่งด้วยเจตสิก จึงมีการส่งผลให้เกิดเป็นบุคลิกภาพที่ยกระดับพัฒนาจิตเข้าสู่โหมดแห่งความทรงจำในจิตใต้สำนึกกลายเป็นจริต (PhraBuddha-uttathera, 1906) ต่อๆ ไปได้

ดังนั้น การพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมฉบับนี้ จึงมีความสอดคล้องกับผลงานของศรีเรือน แก้วกังวาน (Keawkungwan, 2008) ซึ่งได้อธิบาย “ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ” ไว้ว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลในด้านต่างๆ ทั้งส่วนภายนอกและส่วน

ภายใน กล่าวคือ ส่วนภายนอก ได้แก่ รูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท การแต่งตัว วิธีพูดจา การนั่ง การยืน...และส่วนภายใน ได้แก่ สติปัญญา ความถนัด ค่าเฉลี่ยของตัวแปรนิยม ความสนใจ ปรัชญาชีวิต ความใฝ่ฝันปรารถนา ลักษณะอารมณ์ประจำตัว และการพัฒนาบุคลิกภาพ ส่วน แซนดรา เครบส์ และ เจน เอ.จี.ไคส์ ได้อธิบาย “แก้ได้ทุกปัญหาด้วยบุคลิกภาพ แปลจาก Work It Out” ไว้ว่า การเข้าใจความแตกต่างทางความคิดระหว่างผู้ที่มีบุคลิกภาพต่างกัน จะแก้ไขความขัดแย้งได้ หากเรื่องต่างๆ เหล่านั้นเกิดขึ้นเป็นปกติอันเนื่องจากความแตกต่างทางบุคลิกภาพ

จากการทดสอบสมมุติฐานโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) หาค่าอำนาจแจกแจงด้านค่าเฉลี่ย (Mean) ค่ามัธยฐาน (Median) ค่าฐานนิยม (Mode) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าความแปรปรวน (Variance) เปอร์เซ็นต์ไทล์ (Percentile) เพื่อแจกแจงความถี่ (Frequencies) หาค่าการวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางและค่าการกระจายของข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พร้อมกับการทดสอบค่าที (One way ANOVA : f-test) ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ p = 0.00 และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของชุติมา พงศ์วรินทร์ (Phongvarin, 2011) ที่ได้ศึกษากรอบมโนทัศน์ความสุขของนิสิตนักศึกษาในบริบทพุทธธรรม พบว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันของตัวแปรสังเกตโดยโครงสร้างเชิงเส้นที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดี ที่มีค่า ไค-สแควร์ Chi – square (X^2) = 58.361 p = .058 RATIO = 1.36 GFI = .966 IFI = .977 AGFI = .939 CFI = .976 NFI = .919 RFI = .875 PGFI = .533 RMSEA = .036 ทำให้ได้เครื่องมือสำหรับใช้สำรวจ คัดกรองและประเมินผลความสุขที่สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาความสุขสำหรับนิสิตต่อไป

ทั้งนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงสามารถจัดเข้าในระดับแบบวัดที่มีมาตรวัดอยู่เกณฑ์มาตรฐาน ที่ผ่านการทดสอบตลอดมาตามลำดับด้วยความเที่ยง ความตรง ความน่าเชื่อถือ จึงสามารถนำไปใช้ประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรมได้

ข้อเสนอแนะ

จากกรอบแนวคิดการพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม ที่ได้ข้อมูลจากการศึกษาสังเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก...ในครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในทางพัฒนาหาบุคลิกภาพสำหรับบุคคลทั่วไปได้ เนื่องด้วยงานวิจัยนี้ได้ค้นพบข้อมูลจากการศึกษาเชิงประจักษ์ในกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกมาทดสอบแบบประเมินเจตสิกปัจจัยโดยตรง พร้อมทั้งการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันในโมเดลเชิงทำนายบุคลิกภาพในบริบทบุคลิกภาพจริต 6 ด้าน ที่มีสหสัมพันธ์สัมประสิทธิ์สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถประเมินเจตสิกปัจจัยสังเคราะห์เป็นบุคลิกภาพเฉพาะตนได้ชัดเจน เพราะเมื่อรู้ว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีบุคลิกภาพที่เป็นข้อมูลส่วนตัว หนักไปทางลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจ

นำข้อมูลที่ได้นั้นไปใช้เป็นปัจจัยโน้มน้าวจิตใจของบุคคลเหล่านั้น ให้ดำเนินเข้าสู่การกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ได้

จากกรอบแนวคิดการพัฒนาแบบประเมินเจตสิกปัจจัยเชิงทำนายบุคลิกภาพของผู้ปฏิบัติธรรม ที่ได้ข้อมูลจากการศึกษาสังเคราะห์เชิงสถิติ ในกลุ่มตัวอย่างผู้ไม่รู้ในบุคลิกภาพของตนเข้าข่ายจริตใด หรือควรใช้อารมณ์อย่างไรในการปฏิบัติธรรม ที่มีผลสัมฤทธิ์ตามแนวทางการปฏิบัติธรรม เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ยังควรนำงานวิจัยนี้ไปทดสอบวิจัยเชิงประจักษ์ โดยให้เจ้าหน้าที่ศูนย์ปฏิบัติธรรมคัดกรองผู้ที่จะมาปฏิบัติกรรมฐาน นำผลการประเมินให้พระวิปัสสนาจารย์ โดยการจัดหางบประมาณมาใช้รวบรวมประชากรกลุ่มทดลองภาคสนาม เพื่อควบคุมสภาวะสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรทั้งหลาย ซึ่งอาจส่งผลต่อความสัมฤทธิ์ในการทดสอบก่อนหรือหลัง เข้ารับการปฏิบัติธรรมไปทางใดทางหนึ่งก็ได้ เพราะผู้วิจัยไม่สามารถอยู่ในฐานะที่จะไปกำหนดอารมณ์ให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักหรือสถานที่อันมีการกำหนดอารมณ์ให้แก่ผู้เข้าการปฏิบัติธรรมสำหรับแต่ละสำนักโดยเฉพาะอยู่ก่อนแล้วได้

References

Phongvarin, C. (2011). *Happiness of University Students in The context of Buddha dhamma : Empirical Investigation and Scale Development.* Dissertation Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1966). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Jarudun, M. and group. (1987). *Dictionary of Pali-Thai-English of Electronics.* Bangkok: Bhumipharo Foundation.

Surinthavong, S. (2013). *Introduction/Book reviews.* Bangkok: Sappasarn Project Children Foundation press.

Phra Bhramagunabhorn (P.A. Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhism.* (19th ed.). Bangkok: S. R. Printing Mass Product.

Phra Bhramagunabhorn (P.A.Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhism For Dhamma*. (15th ed.). Bangkok: S. R. Printing Mass Product.

PhraBuddhauttathera. (1906). *Abhidhammavatarn*. Bangkok: Tharaiwan Press.

Siriwanbuth, P. (2013). *Theory of psychological development*. (6th ed.). Bangkok: Creative printing.

Phrabuddhakosathera. (2004). *Visutthimag.* (5th ed.). Bangkok: Prayoonsarn Printing.

Phrakhanthasaraphivong. (2002). *Abhidhammasangaha and paramutthathepanee.* Bangkok: Thai raiwan Graphics plat.

Phra Sophitittithada. (1995). *Royal Dictionary.* (5th ed.). Bangkok: Aksornjareonthut AJT Company.

Phavilai, R. (2016). *Abhidhamma for new generation.* (4th ed.). Bangkok: Phimsuoy.

Keawkungwan, S. (2008). *Theory of Personality psychology.* Bangkok: Morchayban.

Soros, S. (2011). *A study of Proper Personal Characteristic Classification Tools for Practicing the Satipatthana.* Dissertation Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Khavanitch, T. (2003). *General Psychology.* Bangkok: Seed Ukation.

Pavakanan. U. (2013). *Cognitive Psychology*. Bangkok: Id all Digital printing.

ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนืออำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

The Effect of Applying Model on the Integration of 4 Iddhipãdas towards the Scout's Activities in Prathom Suksa 4-6 students of Ban Luang Nue School, Doi Saket District, Chiang Mai Province

[1]ศิริ ผิวชัย, พระครูประวิตรวรานุยุต และพูนชัย ปันธิยะ

[1]Siri Pheiwchai, Phrakrupravitvaranuyut and Poonchai Pantiya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1]Corresponding Author. Email: pheiwchai@gmail.com

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้1) เพื่อศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ 3) เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ในงานวิจัยนี้ ใช้วิธีวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ ปีการศึกษา 2559จำนวน 48 คนผลการศึกษาพัฒนาและหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดกิจกรรมการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4ในการจัดกิจกรรมลูกเสือหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ ด้วยแนวคิดวิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ พบว่าประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ E_1/E_2เท่ากับ88.36/86.79 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 ผลการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบบูรณาการที่เกิดกับลูกเสือสูงกว่าก่อนจัดกิจกรรมโดยผลการพัฒนาทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: รูปแบบการบูรณาการ; หลักธรรมอิทธิบาท 4; การจัดกิจกรรมลูกเสือ; ประถมศึกษาปีที่ 4-6

Abstract

This dissertation aims to 1) to study the model of integrating of the 4 Iddhipãdas (path of accomplishmentor basis for success) with the Scout's activities 2) to develop the model of integrating the 4 Basis for Success with the Scout's activities and 3) to study the outcomes of using the Model of the Integration of the 4 Iddhipãdas with Scout's activities towards the Prathom Suksa 4-6 Students of Ban Luang Nue School, Doi Saket District, Chiang Mai Province. Methodology used in this research is the Experimental Research. The populations consisted of 486 Prathom Suksa 4-6 Students in Ban Luang Nue School, during the 2556 academic year.

The results of the study on the development and the efficiency of the Model on the integration of the 4 Iddhipãdasinthe Scout's Activities based on the FarHiking, and Scout Camping Learning Units based on the concept of the integrating Buddhism into Modern Science, thereby, were found that the Efficiency of the learning unitof E1 / E2 was 88.36 / 86.79, which was the higher than the standard set of 80/80. This was confirmed that the efficiency of learning was also higher than the level pre-test before activities done. That is the results of the study were significantly different at .01 level.

Keywords: Model on Integration; the 4 Iddhipãdas (path of accomplishment); the Scout's Activities; Prathom Suksa 4-6 Students.

บทนำ

การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีศักยภาพสมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญารวมทั้งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ระบบการศึกษาของไทยยุคปฏิรูปการศึกษาเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาชาติ โดยได้นำแนวความคิดปรัชญาการศึกษาตะวันตกมาเป็นแนวทางจัดการศึกษาไทย ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว ปรัชญาการศึกษาของไทยที่มีแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานมีหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดกาลเวลา ซึ่งจากการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว พบว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถปรับประยุกต์ใช้ได้กับบุคคลได้อย่างเหมาะสมทุกยุคทุกสมัย

สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดวิถีชีวิต และ พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย ซึ่งแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาถือว่าการเรียนรู้คือวิถีชีวิต ศึกษาเพื่อจะได้รู้ความจริงทำความรู้ให้ถูกต้อง การปฏิบัติถูกต้องทำให้ชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อมสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ทำให้เกิดความสุขสงบในสังคม ซึ่งในระบบการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่มีจุดเน้นสำคัญ คือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการจัดการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นคุณธรรมจริยธรรม

กระบวนการเรียนรู้การบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ เป็นกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนากับแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการพุทธศักราช 2551 (Ministry of Education, 2008) จัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน ในการเตรียมเข้าสู่โลกอนาคต เช่น การเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการคิด กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งการใช้สื่อการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง

ผลสัมฤทธิ์ทางการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2556 ถึง 2558 ที่ผู้กำกับลูกเสือ และครูฝ่ายวิชาการวัดผลและประเมินผลในการจัดกิจกรรมเดินทางไกลและเข้าค่ายพักแรมลูกเสือพบว่า ลูกเสือไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสถานศึกษาขาดคุณธรรม ด้านการศึกษา คือขาดความพอใจใฝ่เรียนรู้ ความความขยันหมั่นเรียน การตั้งใจเรียน และขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา (Ban Luang Nue School, 2015)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำเอาหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาบูรณาการกับกิจกรรมลูกเสือหน่วยการเรียนรู้ เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมลูกเสือ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ ปีการศึกษา 2559 ให้ได้ผลการพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐานของสถานศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ
3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

สมมุติฐานในการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ หน่วยการเรียนรู้เรื่องเรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ ที่สร้างขึ้นมีการพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้คือ 80/80
2. ผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ ที่เกิดกับลูกเสือจะสูงกว่าก่อนจัดกิจกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เป็นหลัก และ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นส่วนเสริม ซึ่งมีลำดับขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้ทำการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการบูรณาการและหลักธรรมอิทธิบาท 4 จากพระไตรปิฎกและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำองค์ความรู้ทั้งหมดที่ได้มาเป็นแนวทางในการวิจัยให้ถูกต้องและมีคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยและรายงานในครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ ปีการศึกษา 2559 มีนักเรียนทั้งหมด จำนวน 48 คน ที่ได้มาจากวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับสลาก แบ่งหมู่คละชั้นเรียนเนื่องจากโรงเรียนบ้านลวงเหนือเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จัดกิจกรรมลูกเสือเป็นช่วงชั้น คละชั้นเรียน ที่มีลูกเสือลักษณะคล้ายกัน (Bureau of Academic and Educational Standards, 2015)

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล มีแผนการจัดการเรียนรู้การบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือจำนวน 17 แผน เวลา 28 ชั่วโมงแบบทดสอบวัดด้านความรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมด้านคุณธรรมและแบบสังเกตการปฏิบัติการเรียนรู้การบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือก่อน-หลัง (Pre –testand Post – test) ของนักเรียน

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยเอกสารผู้วิจัยได้เก็บรวมรวมข้อมูลโดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก เครือข่ายสารสนเทศ (Internet) เอกสารงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาบูรณาการเป็นองค์ความรู้ใหม่และจัดทำเป็นรูปเล่ม เพื่อรายงานผลการวิจัยเชิงพรรณนา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงทดลองรวบรวมข้อมูลตามแผนการจัดการเรียนรู้ลูกเสือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นำคะแนนมาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์โดยใช้ดัชนีประสิทธิผลคำนวณค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย การทดสอบค่าที (t-test) และหาค่าร้อยละ เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานด้านผู้เรียนของโรงเรียน

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทดสอบค่าที (t-test) หาค่าร้อยละของนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน โดยใช้โปรแกรมเอสพีเอสเอส สำหรับวินโดว์ (SPSS For Windows) สำหรับข้อสอบได้วิเคราะห์ความเชื่อมั่นของข้อสอบ โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อสอบชื่อ EVANA 403 ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อสอบรายข้อ สูตร KR-20คูเดอร์ ริชาร์ดสัน และใช้ค่า IOC ในการหาค่าดัชนีตามคามสอดคล้องของข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้และการตรวจสอบคุณภาพหน่วยการเรียนรู้และหาค่าประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ โดยใช้สูตรE_1/E_2 กำหนดให้เกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 80/80

ผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบผลการวิจัยที่น่าสนใจ ซึ่งจะได้สรุปตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ด้านศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ พบว่าการศึกษาการจัดกิจกรรมลูกเสือในรูปแบบเดิมยังไม่สอดคล้องกับผู้เรียน ยังไม่เหมาะสมกับบทเรียนและศักยภาพของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนขาดคุณธรรมด้านการศึกษา คือความพอใจ ต้องการที่จะเรียนจะทำ ขาดความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่มีสมาธิหรือไม่มีจิตจดจ่อต่อการเรียน ขาดความไตร่ตรอง ผู้วิจัยจึงได้แสวงหารูปแบบการจัดกิจกรรมลูกเสือที่สามารถนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 มาสอดแทรกกับกระบวนการเรียนการสอน ที่เรียกว่า รูปแบการบูรณาการโดยการเสริมหลักธรรมเข้าไปในกิจกรรมอบรมทุกกิจกรรมตลอดระยะการเข้าค่ายลูกเสือของนักเรียน

2. ด้านการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ พบว่า ผู้วิจัยต้องพัฒนารูปแบบขึ้นมาใหม่โดยนำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการกับกิจกรรมลูกเสือ ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรมที่ถูกต้อง ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

3. ด้านผลการใช้รูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือพบว่า มีการพัฒนาสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80ที่ตั้งไว้คือการพัฒนากระบวนการ ได้เท่ากับ 88.36การพัฒนาผลลัพธ์ได้เท่ากับ 86.79 (E_1/E_2เท่ากับ88.36/86.79) จึงสรุปได้ว่าหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ มีการพัฒนาสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยการทดสอบที (t-test) พบว่า คะแนนเฉลี่ยการวัดผลสัมฤทธิ์ของลูกเสือที่จัดกิจกรรมแบบบูรณาการ สูงกว่าการทดสอบก่อนจัดกิจกรรมบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อภิปรายผล

จากการวิจัยการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัยแล้วพบว่ามีข้อที่ควรนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

แนวคิดและหลักการสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือก็คือ การจัดการเรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามวิธีสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อมโยงสัมพันธ์กันแบบบูรณาการ ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติและสังคมอย่างกลมกลืน ซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีสอนหลากหลายวิธีที่เหมาะกับประเภทของบุคคลและตามจริตของบุคคลโดยมีเป้าหมายการสอนอยู่ที่สัมฤทธิ์ผลเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงได้รับความสำเร็จในการสอนเป็นอย่างดี อนึ่งในสมัยพุทธกาลการจัดการเรียนรู้อยู่นอกระบบ ปัจจุบันการจัดการเรียนรู้อยู่ในระบบ จึงควรจะนำเอาวิธีสอนมาบูรณาการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับนักวิชาการทางการศึกษาดังที่กล่าวมา โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาสังคมที่นักเรียนกำลังประสบอยู่ในชีวิต เนื่องจากหลักธรรมเป็นสื่อกลางที่จะช่วยพัฒนาคนในสังคมให้เข้าถึงประโยชน์สุขได้ในชีวิตปัจจุบัน และทำให้นักเรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ตลอดจนส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีการนำสาระการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในลักษณะ ที่เป็นองค์รวม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่มี ความหมาย มีคุณค่าและความสำคัญต่อชีวิตนักเรียนและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

จากผลการพัฒนารูปแบบการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น มีการพัฒนาเท่ากับ 88.36/86.79 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80

สอดคล้องกับสมมุติฐาน ที่ตั้งไว้ว่าการพัฒนาของหน่วยการเรียนรู้มีเกณฑ์มาตรฐานที่ 80/80 (กรมวิชาการ) ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือที่สร้างขึ้น เน้นการทดลองและการพัฒนาที่ได้มีการทดลองหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการหาประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ) ของหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ กิจกรรมลูกเสือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านสันทราย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 ครั้ง ทดลองหนึ่งต่อหนึ่ง (One to One Testing) การทดลองกับกลุ่มเล็ก (Small Group Testing) จำนวน 9 คน หลังการทดลองผู้วิจัย มีการปรับปรุงและพัฒนาหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และทดลองภาคสนาม (Field Testing) กับโรงเรียนชลประทานผาแตก อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 ครั้ง ปีการศึกษา 2559 จำนวน 25 คน พบว่าหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ มีค่าประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 84.53/86.40 เป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้ 80/80 ดังนั้นเมื่อนำหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ นำไปใช้กับกลุ่มทดลองจริง จึงส่งผลให้หน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือมีการพัฒนาสูง

นอกจากนี้หน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ ยังสามารถพัฒนาคุณภาพลูกเสือให้มีพัฒนาการในด้านคุณธรรมอิทธิบาท 4 สูงขึ้น ดังนี้ 1. ด้านพฤติกรรมการเรียนเช่น 1.1 มีความพอใจใฝ่เรียน 1.2 มีความพยายาม 1.3 ตั้งใจทำงาน 1.4 มีการวางแผน คิดวิเคราะห์ 2. ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนเช่น 2.1 มีการสังเกต 2.2 จดจำ 2.3 เชื่อฟังแลพึ่งตนเอง 3. ด้านสมรรถนะสำคัญของนักเรียน เช่น 3.1 ความสามารถในการแก้ปัญหา 3.2 ความสามารถในการคิด 3.3 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต ตามเป้าหมายการเรียนรู้ของหลักสูตรกิจกรรมลูกเสือ พุทธศักราช 2551 ส่งผลให้ลูกเสือเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์นับเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่เป็นสุขในสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบัน

ผลการใช้รูปแบบการการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โรงเรียนบ้านลวงเหนือ ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 48 คน ที่เรียนจากหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ สอดคล้องกับการวิจัยของ สุรชัย เทพกรณ์ (Surachai, 2015) รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบบูรณาการหลักฆราวาสธรรมกับกระบวนการอบรมลูกเสือ-เนตรนารีสามัญ ที่พัฒนาขึ้นส่งผลให้คะแนนการปฏิบัติด้านฆราวาสธรรม และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฐิติรัตน์ วสิษฐ์พลพงศ์Thitirat,2014) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการใช้รูปแบบการเรียนรู้อย่างมีความสุขเชิงพุทธบูรณาการมีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนของกลุ่มทดลองสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนกลุ่มควบคุม เช่นเดียวกับการวิจัยของ ศรีไพร จันทร์เขียว (Sriprai,2015) วิธีสอนพุทธวิธีบูรณาการกับการสอนปกติพบว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีความก้าวหน้าสูงกว่ากลุ่มควบคุม สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (Tisana, 2004) กล่าวว่าการสอนแบบบูรณาการทั้งด้านเนื้อหา สาระและวิธีการ เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นองค์รวมทุกด้านของนักเรียนกำลังได้รับความนิยมมาก

และสอดคล้องกับวันเพ็ญ นามกร (Wanpen,2011) การสอนบูรณาการเป็นการสอนแบบผสมผสานด้วยรูปแบบวิธีสอนที่หลากหลาย เน้นการจัด การเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเองเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงช่วยพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีสอนแบบบูรณาการมาแล้วใน สมัยพุทธกาลและการประยุกต์วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในปัจจุบันจะช่วยให้ครูสอนนักเรียนได้ง่ายขึ้น เข้าใจนักเรียนมากขึ้นและช่วยให้นักเรียนเกิดปัญญาได้มากขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของ ธีระชัย ปูรณโชติ (Teerachai, 1999) กล่าวว่าการสอนบูรณาการสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่นักเรียนเรียนเข้ากับชีวิตจริงได้ และสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21ที่กล่าวว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาชีวิต เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นวิธีสอนหลากหลายสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้รอบตัว เรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนได้ดีขึ้น

ส่วนด้านหลักธรรมอิทธิบาท 4 สอดคล้องกับการวิจัยของ (Wichien, 1988) คุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนควรมีหลักธรรมไว้คอยยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อให้เกิดความรัก ความพอใจความขยันอดทน ความตั้งมั่น มีใจจดจ่อ และความไตร่ตรองในงานที่ปฏิบัติเป็นหลักธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานโดยตรง สามารถวัดระดับความสำเร็จในงานได้อย่างแม่นยำ หากปฏิบัติตามกรอบหลักอิทธิบาท 4 ได้ครบถ้วนก็ถือได้ว่าผลงานที่ได้รับนั้นประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (WichayaPha, 2011) บุคลากรมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา ในการปฏิบัติหน้าที่และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Bancha,2013) การใช้หลักอิทธิบาท 4 พัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียน ความรับผิดชอบตามหลักอิทธิบาท 4 ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ด้านการประพฤติตนเป็นคนดี ด้านความรับผิดชอบต่อชุมชนและประเทศชาติ ด้านการความรับผิดชอบต่อครอบครัว การใช้หลักอิทธิบาท 4 พัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียน จะเห็นได้ว่าการทำงานให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยกระบวนการ หรือวิธีการต่างๆ มาผสมผสานกันเป็นให้บรรลุตามเป้าหมาย ดังนั้นธรรมะเรื่องอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถือเป็นกลไกอันสำคัญที่ทำให้งานต่างๆ นั้นประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสมมุติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้กล่าวคือการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ ทำให้ผลการพัฒนาทางการเรียนสูงขึ้นและยังสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) การเรียนรู้ที่จะรู้ (Learning to Know) การเรียนรู้ที่จะปฏิบัติได้ (Learning to Do) และการเรียนรู้ที่จะอยู่ได้ (Learning tobe) อีกทั้งใน (National Education Commission, 2002) ฉบับที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2545 ให้ความหมายการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นโดยตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการรับความรู้หรือกิจกรรมในชีวิตที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาที่กล่าวว่าการศึกษาเรียนรู้เป็นวิถีชีวิต การศึกษาที่สร้างคุณภาพชีวิตและสังคมบูรณาการอย่างสมดุลระหว่างปัญญาธรรมกับคุณธรรมและวัฒนธรรมอันเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อปวงชนชาวไทยทั้งมวลเพื่อมุ่งสร้างพื้นฐานที่ดีในวัยเด็ก ปลูกฝังความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตั้งแต่วัยการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถเพื่อการทำงานที่มีคุณภาพ

ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตและสังคม นับเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน สามารถที่จะพึ่งตนเองและพึ่งกันเองได้และสามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติ รวมทั้งการจัดการเรียนรู้บูรณาการสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในหมวด 4 มาตราที่ 22 ถึงมาตราที่ 30 ที่เน้นให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้บูรณาการและในมาตราที่ 22,23,24ที่กำหนดให้การเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกิจกรรมที่เน้นกระบวนการจะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้เข้าใจง่ายขึ้น พัฒนาให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจมากขึ้นและเกิดเป็นความรู้ฝังลึกในตัวคน (Tacit Knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นการจัดการความรู้ในทางกิจกรรมลูกเสือที่มีการพัฒนาสูงมากและทำให้ลูกเสือมีผลการพัฒนาทางการเรียนสูงขึ้น ส่งผลทำให้พุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้าสามารถบูรณาการกับแนวคิดวิธีสอนแบบตะวันตกของ Grant Wiggins และ Jay McTighe ออกแบบการสอนแบบย้อนกลับBackward Design (Chalerm, 2009) นับเป็นการบูรณาการความรู้ในศาสตร์การสอนของตะวันออกและตะวันตกที่มีพื้นฐานการสอนที่แตกต่างกันเข้าด้วยกันทำให้เกิดวิธีสอนใหม่ที่จะช่วยให้มีความเข้าใจความจริงได้ลึกซึ้งและสมบูรณ์ขึ้นเป็นวิธีสอนสมัยใหม่ที่เป็นสากลในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดกิจกรรมและเกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมได้มากขึ้น ผลการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมแบบบูรณาการของลูกเสือกลุ่มทดลองมีผลการพัฒนาทางการเรียนสูง ทั้งนี้เนื่องมาจากหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ ที่สร้างขึ้น น่าสนใจ สามารถตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ในด้านศักยภาพการเรียนรู้ของลูกเสือแต่ละคนได้ดี รวมทั้งวิธีสอนบูรณาการของพระพุทธเจ้า มีวิธีสอนอย่างหลากหลายวิธีเช่นวิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบถามตอบ วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีสอนแบบใช้กรณีศึกษา อีกทั้งมีการสื่อการเรียนรู้ประเภทนิทานชาดก นิทานธรรมบถ การเล่าเรื่องเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาล และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง สถานการณ์เหตุการณ์ในปัจจุบันประกอบการเรียนรู้ มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการคิด กระบวนการปฏิบัติ การอภิปราย การรายงานผลปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลและระหว่างหมู่ ทำให้ลูกเสือมีความเข้าใจในการนำหลักธรรมอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตจริงได้ ลูกเสือเกิดความพอใจใฝ่เรียนใฝ่เรียน มีสมาธิจิตตั้งมั่น มีความพยายาม อดทนต่อการเรียน มีการพิจารณาไตร่ตรอง สามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติจริงในการแก้ปัญหาในชีวิตได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. โรงเรียนควรมีการบูรณาการหลักธรรมอิทธิบาท 4 กับการจัดกิจกรรมลูกเสือ หน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือไปจัดกิจกรรมลูกเสือ ในกิจกรรมลูกเสือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2. โรงเรียนควรมีการนำหน่วยการเรียนรู้เรื่องการเดินทางไกลและการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือซึ่งประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ จำนวน 17 แผน ไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้กิจกรรมลูกเสือ ที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรและชีวิตจริงของลูกเสือเพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาคุณธรรมด้านการศึกษาของลูกเสือ

3. โรงเรียนควรมีการนำวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ของลูกเสือไปใช้โดยครูผู้จัดกิจกรรมควรวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของลูกเสือให้ครบครอบคลุมทุกด้านเป็นการประเมินด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่สะท้อนความสามารถที่แท้จริงของลูกเสือ ดังนั้นจึงมีการประเมินทั้งภาคความรู้ (Knowledge) คุณธรรม และ การปฏิบัติ (Performance Assessment)

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการจัดกิจกรรมตามหลักทฤษฎีของนักการศึกษาตะวันตก

2. ควรจัดหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการ ในกิจกรรมอื่นๆ โดยใช้การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

References

Bancha Tha Thong. (2013).*4Develop the responsibility of the students*. Thesis Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Bureau of Academic and Educational Standards. (2015). *Time Management Lesson "Reduce Time to Learn" Office of Basic Education Commission Ministry of Education, Ban Luang Nue School (2015) Doi Saket District, Chiang Mai Province*.Chiang Mai: Ban Luang Nue.

Chalerm Phukon (2009). *The design of standardized learning management according to core curriculum2008 by Backward Design technique*. National Education Commission. (2002).*National Education Act No.2 Amendments*, BE 2545. Ministry of Education.

Surachai Thepakorn. (2015). *Integration of Moral Law and Scout Training*. Doctor of Philosophy thesis. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Sriprai chankheaw (2015). *Managing Buddhist Learning by Integral*. Buddhism, Doctor of Ph.D. Thesis, Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Teerachai Porncharoen. (1999). *Instructional materials and research in secondaryeducation*, Bangkok: Chulalongkorn University.

Tisana khammani (2004). *Teaching science*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Thitirat Witsitpolpong. (2014). *The effect of using the Buddhist paradigms as a model of Buddhist happiness*. Master Thesis. Mahidol University: Bangkok, Thailand.

Wanpen Namkorn. (2011). *Analytical study of integrated Buddhist teaching*. Master thesis. Graduate School: Mahamakut Buddhist University.

WichayaPha methevatachat. (2011).*4 Case study of Kiriwong Witthaya SchoolNakhon Sawan Province*. Philosophy thesis. Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Wichien Prakpean. (1988).*Create a test of moral virtue 4 for students*. Grade 6. Master of art. Srinakharinwirot University.

รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

The Administration Model for Public Works of Thai Sangha Council in Srisaket Province

สุริยนต์ น้อยสงวน
Suriyon Noisangoun
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand.
[1]Corresponding Author. E-mail:

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการพัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์แนวพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ และ 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ วิธีการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผลจากการวิจัยพบว่า รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ราชสังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม สาราณียธรรม สัปปุริสธรรม เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อมๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ย่อมนำประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่สังคมไทยสืบไป

คำสำคัญ: รูปแบบการปฏิบัติงาน; การสาธารณสงเคราะห์; คณะสงฆ์; จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the evolution of the Buddhist social work, 2) to study the state of public work of Sangha in Sisaket province, and 3) to analyze the pattern of public welfare of Sangha in Sisaket province. The methodology of this research is qualitative research.

As the result, the model of public welfare of Sangha in Sisaket province relies on Buddhist principles, such as threefold of training (Tri-sikkha), Sublime state of mind (Brahmavihara), Ruler's bases of sympathy (Rajasanghahavatthu), Conditions of welfare (Aparihaniyadhamma), Virtues of conciliation (Saraniyadhamma), Virtues of gentleman (Sabburisadhamma), and etc. There are two expectations of model of public works; material and mental aid. Its aim is leading to contribute sustainable development and integration in society. The development of public welfare should base on mentality, life, human resources, natural resources and the environment. In order to release suffering, Buddhist monks should integrate all forms of public welfare together.

Keywords: The Administration Model; Public Works; Sangha Council; Srisaket Province

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเริ่มต้นครั้งแรกของพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม “ปฐมเทศนา” หรือธัมมจักกัปปวัตนสูตร (Thai Pitakas/4/10/15) จากนั้นทรงมอบหมายให้พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 60 รูปออกทำการเผยแผ่และก็ถือว่าเริ่มมีการปฏิบัติงานสาธารณะของพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก เมื่อเห็นว่าพระสัทธรรมของพระพุทธองค์ทรงเป็นจริงตามที่ประกาศไปแล้ว จึงมีสาวกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก พอที่จะจัดส่งไปประกาศพระศาสนาได้แล้ว ก่อนที่จะส่งไปก็ได้ประทานโอวาทแล้วจึงส่งไป ดังพระพุทธดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลายเราพ้นจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าได้ไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์และบริบูรณ์ให้ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบล อุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (Thai Pitakas/4/32/40)

หลักการของพระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาทรงคิดวางนโยบายการบริหารไว้ก่อนและวิเคราะห์ถึงบริบทของสังคม กำหนดเป้าหมายวิธีดำเนินการและปฏิบัติการให้เป็นไปตามกระบวนการที่ทรงวางแผนไว้การบริหารจัดการองค์กรในพระพุทธศาสนามีเป้าหมายคือ มรรคผลนิพพาน โดยมีพระธรรมวินัยเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของสังคมสงฆ์ อันจะยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2014) จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย คือ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ เพราะสังคมชมพูทวีปในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นสังคมที่ผูกมัดอยู่กับระบบวรรณะสี่ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร โดยมีพราหมณ์เป็นผู้กำหนด (Kaeosri, 2007) ในท่ามกลางสังคมชมพูทวีปที่มีความเหลื่อมล้ำสูงต่ำเอารัดเอาเปรียบ หรือการชิงดีชิงเด่นในหมู่เหล่าเจ้าลัทธิต่างๆ ซึ่งก็ต่างโอ้อวดสรรพคุณที่ตนมี เช่น อ้างตัวเองเป็นผู้วิเศษเหาะเหินเดินอากาศได้ เป็นต้น ในความขัดแย้งทางสังคมและศาสนาเป็นไปอย่างรุนแรงในชมพูทวีปขณะนั้น ถึงกระนั้นพระพุทธเจ้าทรงสามารถฝ่าฟันอุปสรรค์ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้ตราบเท่าทุกวัน เกิดจากการวางแผนบริหารงานการเผยแผ่อย่างรัดกุม และใช้กลวิธีที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ด้วย คือ รูปแบบการบริหารสาธารณะของพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ (Tongprasert, 2007) กล่าวย้ำถึงความสำคัญของการวางแผนของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “การที่จะได้รับผลสำเร็จด้วยดีนั้น จำต้องวางแผนการเสียก่อน และต้องเป็นแผนการที่รัดกุมต้องทำให้รอบคอบที่สุด เมื่อวางแผนแล้วไว้ดีแล้ว วิธีการก็ต้องให้รับกันด้วย และต้องดำเนินการตามแผนการที่กำหนดไว้นั้นๆ ด้วยมิฉะนั้นแผนการที่วางไว้ก็ไร้ความหมาย และการดำเนินงานนั้นย่อมปราศจากผลสำเร็จโดยสิ้นเชิง” จึงมีผลออกมาเป็นการรู้แจ้งที่สมบูรณ์ในทุกข์และความดับทุกข์ซึ่งเป็นความจริงของชีวิต การเรียนรู้อย่างนี้สัมพันธ์อย่างสมบูรณ์แบบอยู่กับปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติและปฏิเวธ (การรู้แจ้ง) (Sikawee, 2017)

รูปแบบการบริหารจัดการสาธารณะในสมัยพุทธกาลประกาศพระศาสนาเป็นหัวใจของการบริหารองค์การพระพุทธศาสนา ผิดกับในสมัยปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการบริหารองค์กรในแง่ของการปกครองคณะสงฆ์มากกว่าการประกาศ หรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (Phra Dhammakosajan Prayoon Dhammacitto, 2006) ให้คำนิยามการบริหารไว้ว่า การบริหารหมายถึงการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์

จากศึกษารูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและท่านผู้เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ สรุปได้ การจัดการบริหารสาธารณะสงเคราะห์และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย มีการวางนโยบายวิธีการที่รัดกุม มิได้หมายถึงการออกไปเผยแผ่พระศาสนาเพียงอย่างเดียว หมายถึงการจัดองค์การการบริหารพระพุทธศาสนาด้วย ที่เป็นกระบวนการเบ็ดเสร็จพร้อมกันไปในตัว เป็นการบริหารสาธารณะสงเคราะห์ เพื่อมวลมนุษย์ทั้งโลก ในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าทรงส่งสาวกไปประกาศพระศาสนาก็ดี หรือแม้แต่หลังพุทธกาลยุคพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาทั้ง 9 สายก็ตาม ไม่ได้มีเป้าหมายการเผยแผ่พระศาสนาอย่างเดียว แต่ให้ไปเพื่อเข้าถึงประชาชนและนำหลักหลักธรรมไปแน่ะนำชี้แจ้งให้เข้าใจ และเข้าช่วยเหลือทำสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ สงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ประชาชนที่เดือดร้อนด้วย มีรูปแบการจัดการบริหารในด้านต่างๆ ให้ดี อันจะทำให้การประสานความร่วมมือในระหว่างกันเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน (Phramaha Danai Upawattano and Amnaj Buasiri, 2015) ที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้แก่การดับทุกข์ได้จริงเป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญา (Srisirirung and Bunchua, 2017)

ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการในจังหวัดศรีสะเกษ” เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์แนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาสภาพการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการในจังหวัดศรีสะเกษ” เป็นการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ เป็นวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน เชิงคุณภาพ และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview research) มีการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนและองค์ประกอบของการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ดำเนินการตามลำดับ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และทุติยภูมิ จากตำราเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมารวบรวมจัดเป็นหมวดหมู่ ตอบโจทย์ให้ตรงตามวัตถุประสงค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2559 ถึง เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสังฆาธิการจำนวน 18 รูป ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารคณะสงฆ์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากข้อมูลเอกสารมาสร้างเป็นรูปแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และหลังจากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบรูปแบบสัมภาษณ์ เมื่อตรวจแบบสัมภาษณ์เรียบร้อยนำมาแก้ไขให้ถูกต้อง แล้วจึงนำไปใช้สัมภาษณ์จริง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ในวิทยาการสมัยใหม่จากตำรา เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยใช้เครื่องมือคือการรวบรวมข้อมูลเอกสาร จำแนกและจัดหมวดหมู่หลักการคำสอน จากนั้นผู้วิจัยใช้การตีความเกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการสำธารณสงเคราะห์ที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ 1 เป็นกรอบในการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 3 นำผลที่ได้จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1-2 เป็นแนวทางในการสำรวจสภาพการจัดองค์ความรู้ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารสาธารณสงเคราะห์และขั้นตอนของการการบริหารสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ 4 การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดประเด็นในการศึกษาไว้ 3 ประเด็น (1) ด้านการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่ประชาชน (2) ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนเพื่อสาธารณประโยชน์ (3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและส่วนราชการ

ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ในเรื่องของการปฏิบัติงาน สาธารณสงเคราะห์ 3 ขั้นตอน และองค์ประกอบของการจัดการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จากนั้นทำการสรุปรูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ โดยใช้หลักทฤษฎี SWOT เพื่อนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลจากการศึกษา และนำเสนอรายงานผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัย พบว่า :

1. การพัฒนาการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์แนวพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า องค์การพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้นได้ก่อกำเนิดขึ้นโดยพระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อองค์การมีความเจริญเติบโตขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเพื่อเป็นเครื่องมือในการบริหารและปกครอง โดยการวางหลักการมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในองค์การไว้พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงประทานหลักการที่เป็นระเบียบการเพื่อใช้ในการสรรหา การคัดเลือก และการดำเนินงานเป็นไปด้วยความยุติธรรมตามหลักพระธรรมวินัย โดยพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้ 3 ประการ กล่าวคือ (1) หลักพระวินัย คือ การแต่งตั้งสมมติด้วยการถือเอาอายุพรรษาเป็นเครื่องมือกำหนด เพื่อให้พระภิกษุผู้ได้รับการแต่งตั้งสมมติได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ เพราะผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจะประกอบไปด้วยภาวะที่สามารถปกครองหรือบริหารตนเองได้และสามารถปกครองหรือบริหารคนอื่นได้เช่นกัน (2) หลักพระธรรม คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเพื่อทำการแทนคณะสงฆ์ โดยถือเอาความสามารถเป็นหลักในการแต่งตั้งมอบหมายหน้าที่ให้ดำเนินการในกิจนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเหตุที่ว่า พระภิกษุบางรูปถึงจะมีพรรษาตามที่กำหนดแล้ว แต่อาจจะเป็นผู้มีอุปนิสัยในด้านอื่นไม่ตรงกับหน้าที่นั้นๆ หรืออาจเป็นผู้ที่ไร้ความสามารถ เป็นผู้โง่เขลาไม่ฉลาดในกิจที่ได้รับการแต่งตั้ง ดังนั้น จึงต้องอาศัยหลักความสามารถเป็นเครื่องกำหนดคุณสมบัติเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ว่างไว้ (3) หลักพระธรรมวินัยรวมกัน คือ การแต่งตั้งสมมติพระภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่ทำการแทนสงฆ์โดยยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นการถือเอาอายุพรรษาและความสามารถเป็นเครื่องในการกำหนดคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งสมมติ ซึ่งผู้ที่รับการแต่งตั้งอาจจะเป็นผู้ที่มีพรรษามากหรือพรรษาน้อยก็ได้ตามความเหมาะสมตามหลักธรรมาธิปไตยนั่นเอง

หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปุริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ มี 7 ประการ กล่าวคือ

1) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำ ให้เกิดผล

2) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น

3) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป

4) ความผู้รู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ พิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการแข่งขั้นที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

5) ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้ การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ

6) ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์หรือการประสานงานกับชุมชน

7) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดถึงรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา

จากสาระของสัปปุริสธรรมที่ได้กล่าวมาในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาอธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่าพบได้ในสังคมมนุษย์หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้ สำหรับในส่วนของหลักการบริหารสมัยใหม่จะเน้นเทคนิคและวิธีการ โดยแสวงหากำไร และการแข่งขันให้องค์กรบรรลุสู่เป้าหมายตามแบบของทุนนิยม แต่หากผู้บริหารจะนำหลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์เข้ามาประกอบ หรือบูรณาการให้เข้ากับการปฏิบัติงานในปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางใหม่ หรือเข้าสู่มิติของการปฏิบัติงาน ที่ยั่งยืน มีความมั่นคง และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด รวมทั้งสร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อการปฏิบัติงานอย่างยั่งยืนและมั่นคง รวมทั้งจะเป็นหลักการของนักบริหารในการบริหารจัดการองค์กรของตนอย่างมีระบบ โดยที่ยังมีคุณธรรมมาประกอบในการพิจารณาบริหารจัดการด้วยอีกทางหนึ่งด้วย

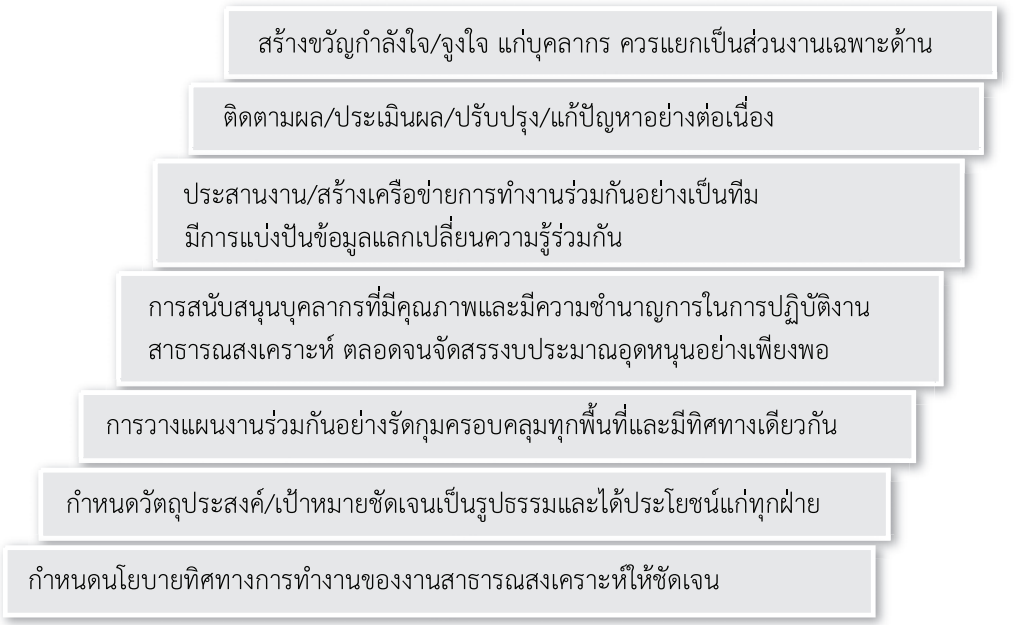
2. สภาพการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ เป็นการนำพางานการสงเคราะห์ให้เกิดความเจริญขึ้น โดยแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นสอนให้พัฒนาจิตใจเป็นหลักสำคัญเพื่อเพิ่มศักยภาพของมนุษย์ให้มีคุณภาพเจริญยิ่งขึ้นเพื่อไปขับเคลื่อนงานให้เจริญขึ้น ซึ่งเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ต้องไปพัฒนาจิตใจของประชาชน ให้ตื่นตัว ให้มีความเจริญก้าวหน้าทางธรรม เป็นการส่งเสริมและสร้างสรรค์ความดี การพัฒนาด้านจิตใจนั้นต้องส่งเสริมให้มีการประพฤติปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสงบด้วยอำนาจธรรมอย่างแท้จริง เพราะถ้าคนเราเข้าถึงการปฏิบัติธรรมแล้วจะเข้าใจถึงคุณค่าของชีวิต รู้ว่าเกิดมาเพื่ออะไร อยู่เพื่ออะไร สิ่งดีงามอันควรทำนั้นคืออะไร พระสงฆ์ต้องช่วยให้คนรู้และชี้นำแนวทางเพื่อลดปัญหาทางสังคม ให้คนรู้ใช้ปัญญาพิจารณาตัวเองให้มากขึ้น มีศีลบริสุทธิ์ ไม่ถือมงคลตื่นขาว เชื่อกรรมเมื่อประพฤติธรรม

3. รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณะสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน การปฏิบัติงานหรือการจัดการองค์กรมีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ในการปฏิบัติงาน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากโลกในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม หรือบริโภคนิยมที่แสวงหากำไร และมีการแข่งขัน เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งในเชิงบริหารงาน และการพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมายขององค์กร จึงมีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นกลยุทธ์ หรือหลักการในการบริหารจัดการ ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการทางตะวันตกกำลังสนใจหลักการ ในทางพระพุทธศาสนามาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ ถ้ามองภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ แล้วจะพบว่า มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่จะเน้นการเปลี่ยนแปลงเพื่อรับใช้ระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยม ในช่วงแรกของการปฏิบัติงาน ซึ่งอยู่ในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม จะเน้นการปฏิบัติงานในองค์กร เพื่อลดต้นทุนการผลิต และการผลิตสินค้าในปริมาณมากๆ แต่ในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของระบบการปฏิบัติงาน เพื่อรองรับระบบ การปฏิบัติงานสมัยใหม่เข้ามาปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กร จึงทำให้การปฏิบัติงานมีความซับซ้อน ต้องใช้กลยุทธ์ด้านต่างๆ มาปรับเข้ากับระบบการปฏิบัติงาน เน้นการแข่งขัน และผลกำไรสูงสุด เพื่อสนองระบบบริโภคนิยม

ดังนั้น การปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ที่สำคัญอยู่ที่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ซึ่งมีความใกล้ชิดและกำกับดูแลรับผิดชอบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์คณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษโดยตรง ซึ่งทั้งระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ต้องมีการจัดตั้งศูนย์กลางการทำงานขึ้นเพื่อใช้เป็นทั้งสถานที่ทำงานและรองรับงาน ตลอดทั้งให้การอำนวยงาน/กำกับดูแลรับผิดชอบโดยตรงต่องานการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์อย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นของตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ/ตำบลและวัด โดยมีการปฏิบัติงานร่วมกัน ดังแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 การมีส่วนร่วมในการจัดการ

จากแผนภูมิแสดงถึงความเป็นส่วนร่วมในการจัดการในแนวทางที่ดีและที่สำคัญสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ/สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด ต้องมาช่วยเป็นพี่เลี้ยงและช่วยสนองงานด้านการสาธารณสงเคราะห์แก่คณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ในด้านต่างๆ ดังนี้

1) ด้านการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่ประชาชน

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า ด้านการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่ประชาชน มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันและมีความคล้ายคลึงกัน คือ วัดและคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางแห่งการบริหาร/เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาในการทำหน้าที่สำคัญของงานสาธารณสงเคราะห์ มีการดำเนินงานบริหารจัดการในกิจการที่ดำเนินการหรือจัดทำโครงการขึ้นมาเอง ในลักษณะที่ทำเป็นกิจการประจำหรือชั่วคราว เช่น กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิ การตั้งกองทุน เพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรือช่วยเหลือคราวประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น เพื่อผลประโยชน์แก่คนในชุมชน มีการสร้างศูนย์พัฒนาอาชีพและศูนย์พัฒนาอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น จัดตั้งศูนย์สาธิตการเกษตรแบบยั่งยืน ตลอดจนจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ส่งเสริมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้น ฯลฯ วัดและคณะสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันในงานสาธารสงเคราะห์ให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ ด้วยเพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้นในสังคม ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึง

ประชาชนทั่วไป ปัจจัยที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคม คือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ ความเป็นผู้นำทางสติปัญญาอันนำพาไปสู่การพัฒนาจิตใจแก่ประชาชนที่ยังยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

2) ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนเพื่อสาธารณประโยชน์

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันและมีความคล้ายคลึงกัน คือ การสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามตามแนวทางพระพุทธศาสนา วัดและคณะสงฆ์เป็นส่วนสำคัญยิ่ง มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสนับสนุนชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ การช่วยเหลือทางราชการในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นเป็นการเกื้อกูลกิจการของภาครัฐหรือของภาคเอกชนในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการทำกิจกรรมส่งเสริมหน่วยงานอื่นที่ทำอยู่ก่อนแล้ว อีกทั้งวัดและคณะสงฆ์มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาสังคม จะอยู่ในลักษณะการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตน การเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่น การตัดถนนในหมู่บ้าน การจัดระเบียบรั้วบ้าน การลอกคลอง ทำประปา ถังเก็บน้ำฝน เป็นการร่วมมือกันระหว่างวัดชาวบ้านและทางราชการ ในส่วนข้อขัดแย้งทางการเมือง พระสงฆ์มีบทบาททางด้านการสร้างขวัญและกำลังใจกับประชาชน อยู่เคียงข้างประชาชนในทุกสถานการณ์ สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชนด้วยการ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมภาคภูมิยินดีกับประชาชน และสังคมประเทศชาติเน้นหลักสัปปายะ (อาวาส อาหาร บุคคล สัปปายะ) อันเป็นหลักธรรมชาติทั่วไปถือว่าสิ่งแวดล้อมต่างๆ มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ต่อความเสื่อม ความเจริญของบุคคล ถ้าบุคคลอาศัยอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดี ก็จะก่อให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต

3) ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนและส่วนราชการ

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันและมีความคล้ายคลึงกัน คือ วัดและคณะสงฆ์ยึดแนวทางการดำเนินการให้วัดเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองว่า ถึงคราวมีทุกข์ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท เพราะวัดและคณะสงฆ์มีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญมากในการพัฒนาความสมดุลแนวทางในการเข้าไปแบบให้เปล่า เช่น การช่วยผู้ประสบภัยพิบัติ ไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย การประสบอุบัติเหตุ การประสบภัยธรรมชาติ การสงเคราะห์คนชรา คนพิการ คนผู้ด้อยโอกาส หรือการสงเคราะห์โดยประการอื่นๆ ทั้งในยามปกติและตามโอกาสที่มาถึง เป็นต้น

สรุป

รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร ราชสังคหวัตถุ อปริหานิยธรรม สาราณียธรรม สัปปุริสธรรม เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุ และสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อมๆ กัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์แนวพุทธบูรณาการ หลักการปฏิบัติงานสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการด้านการจัดการบริหารเข้ามาสนับสนุนองค์กร เพื่อเสริมพลังการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (บุคคล) ขององค์กรอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุน ด้านฐานข้อมูล การสร้างบุคลากรในองค์กรให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีการตรวจสอบประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ มีการประสานประโยชน์ สร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจที่เหมาะสม จะเป็นแนวทางในการบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อนำองค์กรเข้าสู่โลกาภิวัตน์ และความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน ของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

References

Kaeosri, S. (2007). *An Analytical Study of the Buddha's Strategy in the Propagation of Buddhism.* Ph.D. Thesis Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.

Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2014). *Buddhadhamma*. (40th ed.). Bangkok: Phlidhamma.

Phra Dhammakosajan Prayoon Dhammacitto. (2006). *Buddhist Administration*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Phramaha Danai Upawattano and Amnaj Buasiri. (2015). The Model of the Organization Management for Peace: A Case Study of Wat Panyanantaram Khlongluang District, Pathumthani Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 3 (1), 23-36.

Sikawee, S. (2017). The Buddhist Integrated of Education Learning Process, *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (3), 278-289.

Srisirirung, S. and Bunchua, K. (2017). Buddhism and Science: An Analytic, Appreciative and Applicative Study. *Journal of Graduate Studies Review*, 13 (2), 71-83.

Tongprasert, C. (1997). *Recovery Plan of Freedom of Prince Sitdhattha*. (5th ed.), Bangkok: Sahathammika.

อาลยวิชญาณตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจาร ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

Ālayavijñāna of the Concept of Yogācāra Buddhist Philosophy in the View of the Theravāda Buddhist Philosophy

กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน[1*] พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ)

และ พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ)

[1]Kanokwan Karunaritthiyotin, Phra Krugosonshasanapantita (kisana Taruno)

and Phra Rajapariyattikavi (SomJin wanjan)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1]Corresponding Author. Email: iudiawankaruna@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ 1) วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท 2) อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจาร และ 3) อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสารคือการวิเคราะห์วิจารณ์

ผลการวิจัยพบว่า วิญญาณเป็นอภิปรัชญา จากหลักการที่ว่า วิญญาณคือนิพพาน วิญญาณหรือจิตทำหน้าที่รู้แจ้งอารมณ์ คือ (1) รู้คิด (2) รู้ก่อ (3) สั่งสม และ (4) วิจิตร ปรากฏอยู่ในขันธ์ 5 ปฏิจจสมุปบาท 12 โดยประเภทคือวิญญาณ 6 เป็นวิญญาณแบบข้ามภพข้ามชาติและชาติปัจจุบัน มีอยู่เพื่อแสดงความเป็นไตรลักษณ์หรือปฏิจจสมุปบาท มีกระบวนการเกิดดับตลอดเวลา ส่วนอาลยวิชญาณเป็นอภิปรัชญาจิตนิยม เพราะถือว่า วิชญาณหรือจิตเป็นจริงเพียงหนึ่งเดียว วัตถุภายนอกไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงความฝันหรือภาพลวงตา ทำหน้าที่ (1) รู้เก็บ (2) รู้ก่อ และ (3) รู้ปรุง วิชญาณมี 8 มีอยู่ก็เพื่อรับรู้โลกภายนอกและสร้างโลกภายใน โดยเฉพาะอาลยวิชญาณเป็นมูลฐานโลกที่เก็บก่อและสร้างสรรค์สรรพสิ่ง

ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท อาลยวิชญาณเป็นอภิปรัชญาจิตนิยมสุดโต่งที่มีการตีความคล้ายปรัชญาอุปนิษัทคือชีวาตมันและปรมาตมัน หรือสัสสตทิฏฐิ (เห็นว่าเที่ยงแท้หรือมีอยู่ชั่วนิรันดร์) แม้โยคาจารได้พัฒนาทฤษฎีอาลยวิชญาณจากแนวคิดภวังคจิตของเถรวาทสู่ความเป็นจิตสากลและนำเสนอหลักการว่าการบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือความรู้แจ้งปุทคลศูนยตาและธรรมศูนยตาก็ตาม แต่โยคาจารยืนยันว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ ไม่มีอยู่จริง อาลยวิชญาณเท่านั้นมีอยู่จริง

คำสำคัญ: สำนักโยคาจาร; อาลยวิชญาณ; จิตนิยม

Abstract

This research paper has thee objectives, 1) to study the Viññāṇa in Theravāda Buddhist Philosophy, 2) to study the Ālayavijñāṇa in the concept of Yogācāra Buddhism, and 3) to analytically study of the *Ālayavijñāṇa* in the concept of Yogācāra Buddhism in the view of the Theravāda Buddhist Philosophy. This research is used by the documentary research, which is the critical analysis.

The result of research found that the issue of *Viññāṇa* in Theravāda Buddhist Philosophy is Realism, from the concept of *Viññāṇa* (consciousness) is *Nibbāna*. In the Four Elements and *Upādāyarupa*: Deivative Forms which are not in consciousness. The Nama and Rupa are extinguished in consciousness because the consciousness is extinguished. The consciousness is called mind, it means the mind having known in mental objects, there are four meaning, (1) knowing thought, (2) knowing building, (3) knowing collection, and (4) knowing fineness. These are appeared in the five Aggregates and the twelve Dependent Originations. It is classified into the six consciousnesses as cross the world and in the present life. All consciousnesses have just shown to be the *Ti-Lakkhaṇa* or the Dependent Origination, it said that the process of rising – falling according to its functions. Then the concept of *Ālayavijñāṇa* in Yogācāra is Idealism. Yogācāra holds that *"Viññāṇa* or mind is only one reality that exists" it is to present that the mind is the only thing to exist. The external objects do not exist as a dream or an illusion. It has three meanings; (1) knowing accumulation, (2) knowing creation, and (3) knowing the mental formation. The *Viññāṇa* is classified into eight kinds to know external and internal world. It is espically the Ālayavijñāṇa which is the first consciousness asbasis of the world to collect, to keep, and to create all things.

The concept of *Ālayavijñāṇa* in Theravāda Buddhist Philosophy is classified into extremely Idealism which has the interpretation to philosophy in Vedanta that is Atman and Paramatman or the doctrine that soul and the world are eternal (*Sassataditthi).* Although Yogācāra has developed the theory of *Ālayavijñāṇa* from *Bhavaṅga-citta* of Theravada Buddhism to the universal mind, it has presented that the achievement of the highest goal is the enlightenment of emptiness from the person and emptiness from the doctrines. But Yogācāra has still asserted that the aggregates, and all elements are cause of objects and condition in the world, it has no nothing, it is just mind only exists.

Keywords: Yogācāra Buddhist Philosophy; Ālayavijñāṇa; Idealism

บทนำ

แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้เป็นประเด็นที่ถูกวิพากษ์มากนัก เพราะวิญญาณนัยหนึ่งเป็นคำที่หมายถึงจิต อีกนัยหนึ่งเป็นคำที่หมายถึงการรับรู้อารมณ์ทางตา (จักขุวิญญาณ) ทางหู (โสตวิญญาณ) เป็นต้น ในยุคต่อมา แนวคิดเรื่องวิญญาณนี้ถูกหยิบยกขึ้นมาวิพากษ์เชิงโต้แย้งมาก เช่น แนวคิดเรื่องวิญญาณของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจาร โดยเฉพาะประเด็นที่แสดงทัศนะว่า วิญญาณ (วิชญาณ) เท่านั้นเป็นสัจจะวัตถุทั้งหลายเป็นอสัจจะ แนวคิดนี้เรียกว่า “จิตตมาตร์” ดังปรากฏในลังกาวตารสูตรว่า โลกเป็นเพียงจิตเท่านั้นหรือไตรภูมิเป็นเพียงจิตของตนเท่านั้น หรือภพสามเป็นเพียงจิตเท่านั้น หรือว่าจิตแลเป็นบ่อเกิดแห่งภพสาม (Suzuki, 1972) ประเด็นดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การโต้แย้งแตกต่างกันไป แต่การโต้แย้งกระแสหลักที่ได้รับการยอมรับมานาน คือการโต้แย้งแบบจิตนิยมทางอภิปรัชญา (Metaphysical Idealism) ที่มองว่า ความจริงทางอภิปรัชญาที่มีอยู่เพียงอย่างเดียวในทัศนะของสำนักโยคาจาร คือ จิตมาตร์ (Mind-Only) โลกภายนอกเป็นเพียงมายาภาพที่เกิดจากการสร้างของจิต โดยมีการเปรียบเทียบกับแนวคิดปรัชญาฮินดูคือสำนักอไทวตะ เวทานตะ ซึ่งมีทัศนะว่า พรหมันเป็นสิ่งสัมบูรณ์สูงสุด (the Absolute) มีอยู่เพียงอย่างเดียว โลกภายนอกเป็นเพียงมายาภาพที่เกิดจากการสร้างของพรหมัน และเปรียบเทียบกับปรัชญาจิตนิยมตะวันตก เช่น แนวคิดของเบิร์คเลย์ (Berkeley) ที่มีทัศนะว่า ความมีอยู่คือการถูกรับรู้ (George Berkeley, 1985) และแนวคิดของเฮเกล (Hegel) ที่มีทัศนะว่า จิตสัมบูรณ์ (the Absolute Idea) เท่านั้นมีอยู่เพียงอย่างเดียว (Stcherbatsky, 1971)

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงนิยมเรียกแนวคิดของสำนักโยคาจารแตกต่างกันออกไปว่า “จิตนิยมสัมบูรณ์ (Absolute Idealism)”, “เอกนิยมทางวิญญาณ (Spiritual Monism)” “จิตนิยมเป็นเลิศ (Idealism par excellence)” และ “จิตนิยมทางอภิปรัชญา (Metaphysical Idealism)” เพราะมองจากหลักการสำคัญของสำนักโยคาจารอยู่ที่การยอมรับว่า จิตเท่านั้นเป็นความจริงสูงสุดเพียงอย่างเดียว ไม่มีความจริงอื่นนอกจากจิต โลกภายนอกเป็นเพียงมายาภาพที่เกิดจากการสร้างของจิต ต่อมาเมื่อมีการเน้นให้บำเพ็ญเพียร หรือโยคะ (กรรมฐาน) เพื่อควบคุมกายและจิตให้เกิดความสงบ (สมาธิ) คือมุ่งศึกษาให้รู้แจ้งสัจธรรมขั้นสูงสุดโดยวิธีปฏิบัติโยคะ ได้แก่การเข้าสู่ภูมิธรรมทั้ง 10 ของโพธิสัตว์จนหยั่งถึงพุทธจิตในที่สุด (Mahanarongchai, 2008)

คำว่า “จิตตมาตร์” เป็นชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งของ “อาลยวิชญาณ” ซึ่งมีพัฒนาการมาจากแนวคิดเรื่องจิต (Phra Rajapariyattikavi (SomJin wanjan). 2016) อาลยวิชญาณเป็นแนวคิดเชิงอภิปรัชญาเพราะทัศนะที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เกิดมาจากจิต จิตเป็นตัวสร้างปรากฏการณ์ทั้งหลาย ความรู้ความจริง หรือแม้แต่ความหลุดพ้นล้วนเกิดขึ้น เป็นไป และดับลงหรือจบสิ้นที่กระบวนการทำงานของจิตทั้งนั้น วัตถุ (หรืออารมณ์) ภายนอกมีหรือไม่มีไม่อาจยืนยันได้ (Sumalee Mahanarongchai, 2010) อาลยวิชญาณเป็นฐานแห่งสรรพสิ่ง เป็นมูลฐานของโลกและปรากฏการณ์ สรรพสิ่งเป็นเงาหรือเป็นภาพของอาลยวิชญาณซึ่งมีภาวะเป็นอัพยากฤต (เป็นกลาง) เกิดดับสืบเนื่องกันไม่ขาดสาย มีหน้าที่เก็บก่อ คือเก็บพืชะของสิ่ง

ทั้งปวงไว้และนำพืชะที่เก็บไว้มาสร้างสรรค์ (Dasetz Teitaro Suzuki, 1968) นอกจากนี้ อาลยวิชญาณเป็นจิตที่เป็นรากฐานอยู่ในภาวะธรรมชาติล้วนๆ ซึ่งมีความบริสุทธิ์ประภัสสรโดยธรรมชาติ เป็นครรภ์แห่งพระตถาคต (ตถาคตครรภ์) ดังความในลังกาวตารสูตรที่ว่า “จิตเป็นประภัสสรโดยธรรมชาติ เป็นตถาคตครรภ์ มีความงดงาม” (Suzuki, 1972) และอาลยวิชญาณดูเหมือนว่าจะมีความยิ่งใหญ่ยิ่งนัก ดังความที่ว่าสิ่งที่ถูกรู้ ไม่ได้มีอยู่ต่างหากจากจิตที่รับรู้ ทั้งผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในจิตนั่นเอง จิตเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงเพียงอย่างเดียวและไม่เคยสัมพันธ์กับวัตถุภายนอกเลย โลกภายนอกต่างหากไม่มีอยู่จริง จึงเรียกว่าจิตตมาตร์ (mind-only) ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่ถูกมองว่า เป็นแนวคิดจิตสัมบูรณ์ (Absolute Mind) เหมือนจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล และพรหมันเป็นสิ่งสัมบูรณ์สูงสุด ของสำนัก อไทวตะ เวทานตะ

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมองว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่อาลยวิชญาณของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจารมีพัฒนาการมาจากสำนักเสาตรานติกะหรือสุตตันติกะที่แยกออกมาจากนิกายสรวาทติวาทเพราะยึดพระสูตรเป็นหลัก (Ngamchitcharoen, 2012) โดยนัยนี้ แม้จะพัฒนาแนวคิดเรื่องอาลยวิญญาณขึ้นมาในยุคสมัยที่ห่างไกลจากสมัยพุทธปรัชญาเถรวาทยุคบาลี-สันสกฤตหรือในราวยุคต้น ประมาณ 800 ปี แต่ระยะเวลาดังกล่าว ไม่น่าจะทำให้พุทธปรัชญาสำนักโยคาจารมีแนวคิดเรื่องอาลยวิชญาณห่างไกลจากแนวคิดเรื่องวิญญาณของพุทธปรัชญาเถรวาท จนถึงขั้นมีแนวคิดเป็นจิตสัมบูรณ์ เหมือนจิตสัมบูรณ์ของเฮเกล และพรหมันที่เป็นสิ่งสัมบูรณ์สูงสุด (the Absolute) ของสำนักอไทวตะ เวทานตะ ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอาลยวิชญาณของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจารในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะย้อนกลับไปหาแนวคิดเรื่องวิญญาณที่เป็นรากฐานดั้งเดิมในพุทธปรัชญาเถรวาทยุคบาลี-สันสกฤตหรือยุคต้น เพื่อเป็นประเด็นโต้แย้งหรือทำให้เข้าใจแนวคิดเรื่องอาลยวิชญาณของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจารอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยทำการศึกษาเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วจึงศึกษาแนวคิดเรื่องอาลยวิชญาณตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจาร ต่อจากนั้นจึงศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอาลยวิชญาณตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นลำดับสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

2) เพื่อศึกษาอาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจาร

3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

1) ศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ เรื่องวิญญาณ จากคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมถึงหนังสือ ตำรา ดุษฎีนิพนธ์ บทความ เอกสาร งานวิจัย และสื่ออีเล็คทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2) ศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ เรื่องอาลยวิชญาณ จากคัมภีร์ของพุทธปรัชญามหายานสำนักโยคาจาร คือ คัมภีร์ชั้นต้น ได้แก่ ลังกาวตารสูตร ทศภูมิกสูตร สัมธินิรโมจนสูตร ปรัตยุตปันนพุทธสัมมุขาวัสถิตสมาธิสูตร (ภัทรปาลสูตร) และคัมภีร์ชั้นรอง เช่น โยคาจารภูมิศาสตร์ ตริสวภาวนิรเทศ เป็นต้น รวมถึงหนังสือ ตำรา ดุษฎีนิพนธ์ บทความ เอกสาร งานวิจัย และสื่ออีเล็คทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3) วิเคราะห์วิจารณ์ประเด็น “อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท”

4) สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัยมุ่งที่การตอบคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ว่า “ประเด็นเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร” จากการศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยได้พบว่า วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท มีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดเรื่องวิญญาณที่ว่า “วิญญาณหรือจิตคือนิพพาน (Thai Tripitaka/9/487-499/212-220) วิญญาณหรือจิตเป็นธรรมชาติรับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์อยู่ 4 อย่างคือ (1) คิด (2) ก่อหรือสร้าง (3) สั่งสม (4) ทำให้วิจิตร และทำหน้าที่โดยผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มีวิญญาณแบบข้ามภพข้ามชาติ และวิญญาณแบบชาติปัจจุบัน วิญญาณหรือจิตมี 16 บ้าง 89 (หรือ 121) บ้าง มีชื่อเรียกขานได้หลากหลายเปลี่ยนแปลงไปตามฐานะบทบาทและหน้าที่ คือ จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุ และชื่อทั้ง 3 คือ จิต มโน วิญญาณ เป็นชื่อประเภทการทำงานหรือหน้าที่ และวิญญาณหรือจิตมีฐานะบทบาทในการทำหน้าที่ 14 อย่าง คือ (1) ปฏิสนธิกิจ ทำหน้าที่สืบต่อภพใหญ่ (2) ภวังคกิจ ทำหน้าที่รักษาภพชาติ (3) อาวัชชนะกิจ หน้าที่น้อมนึกถึงอารมณ์ที่ปรากฏใหม่ (4) ทัสสนกิจ หน้าที่เห็นรูป (5) สวนกิจ หน้าที่ได้ยินเสียง (6) ฆายนกิจ หน้าที่ได้กลิ่น (7) สายนกิจ หน้าที่รู้หรือลิ้มรส (8) ผุสนกิจ หน้าที่รับสัมผัส (9) สัมปฏิจฉันนกิจ หน้าที่รับอารมณ์ทั้ง 5 คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (10) สันตีรณกิจ ทำหน้าที่ไต่สวนอารมณ์ (11) โวฏฐัพพนกิจ ทำหน้าที่ตัดสินกำหนดอารมณ์ (12) ชวนกิจ ทำหน้าที่เสพอารมณ์ (13) ตทาลัมพนกิจ ทำหน้าที่เก็บรับอารมณ์ที่เสพแล้ว (14) จุติกิจ ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพปัจจุบัน แต่มี

หน้าที่หลักอยู่ 8 อย่าง คือ (1) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางมโนทวาร เรียกว่า มโนวิญญาณ (2) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ (3) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ (4) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาณ (5) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้นเรียกว่าชิวหาวิญญาณ (6) รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางกายเรียกว่ากายวิญญาณ (7) ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพเก่าเรียกว่าจุติจิต (8) ทำหน้าที่เกิดในภพใหม่เรียกว่าปฏิสนธิจิต

ฐานะบทบาทและหน้าที่ของวิญญาณหรือจิตนั้นคือกระบวนการเกิดดับใน 2 รูปแบบ คือ (1) ปัญจทวารวิถี อติมหันตารมณ์ และ (2) มโนทวารวิถี วิภูตารมณ์ กระบวนการเกิดดับหรือการทำงานหรือหน้าที่ของวิญญาณหรือจิตมีดังนี้ ปฏิสนธิจิตทำหน้าที่เกิดขึ้นสืบต่อภพใหม่เป็นขณะแรกของจิตที่ปรากฏขึ้นในภพใหม่นั้น โดยที่จิตดวงแรกคือภวังคจลนะหรือภวังค์ไหว กล่าวคือภวังคจิตที่ได้รับการกระทบของอารมณ์จนเกิดการไหวตัวขึ้นมา ภวังค์คุปัจเฉทก็ทำหน้าที่ตัดกระแสภวังค์ เป็นจิตดวงสุดท้ายที่เป็นวิบากจิตซึ่งรับผลของกรรมสืบต่อมา และเป็นภวังค์ดวงสุดท้ายก่อนที่จิตจะขึ้นวิถีทำงาน ต่อจากนั้นก็เป็นมโนวิญญาณหรือมโนทวาราวัชชนะทำหน้าที่ทางการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการถูกต้องสัมผัสที่รับทางปัญจทวาร หรือเป็นการทำหน้าที่ที่เกิดขึ้นมาจากมโนทวาร (ธัมมารมณ์หรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นทางใจ) โดยตรงโดยมีชวนะจิตเป็นตัวเสพอารมณ์ จนกระทั่งจุติจิตทำหน้าที่เคลื่อนจากภพปัจจุบัน (ตาย) จิตที่ทำหน้าที่นี้ คือจิตดวงสุดท้ายของชาติหนึ่งๆ จะปรากฏได้เพียงขณะจิตเดียวในภพชาติหนึ่งๆ จิตที่ทำหน้าที่นี้ก็คือจุติจิตหรือจุติวิญญาณ เป็นจิตประเภทเดียวกันกับปฏิสนธิจิตและภวังคจิต โดยทำหน้าที่เก็บกรรม กิเลส และรักษาภพชาติไว้เช่นเดียวกัน เมื่อจุติดับลง ปฏิสนธิจิตก็เกิดทันทีในภพใหม่ โดยไม่มีจิตใดอื่นเกิดคั่นระหว่าง และเมื่อทำหน้าที่ปฏิสนธิเสร็จแล้วก็ดับลง โดยเกิดขึ้นครั้งเดียวเท่านั้น ในภพชาติหนึ่งๆ จากนั้นก็ตกลงสู่ภวังค์เป็นภวังคจิตไป คือเมื่อปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว จากนั้นภวังคจิตก็เกิดขึ้นติดต่อกันไปนับไม่ถ้วน ตราบเท่าที่จิตยังไม่ขึ้นวิถี และเป็นดังนี้จนกว่าจะสิ้นชีวิตแล้วมีการวนเวียนอยู่อย่างนี้ร่ำไปไม่ที่สิ้นสุด จัดเป็นวิญญาณกับการเวียนว่ายตายเกิดแบบข้ามภพข้ามชาติ ต่อเมื่อมีการปฏิบัติเพื่อทำลายกิเลสหรือถึงความหลุดพ้นกล่าวคือนิพพานเท่านั้น จึงจะทำให้วงจรการเวียนว่ายตายเกิดยุติลง

การตีความของพุทธปรัชญาเถรวาทยังคงมุ่งรักษาคำสอนดั้งเดิมหรือหลักสำคัญ 4 ประการ คือ (1) สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง (2) สาสวสังขาร (สังขารที่มีกิเลส) ทั้งปวงเป็นทุกข์ (3) ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา (4) นิพพานเป็นความสุขสงบอย่างยิ่ง ถึงแม้ในยุคต่อมาจะมีทฤษฎีวิญญาณ ทฤษฎีภวังคจิตและมโนทวารวัชชนจิต และทฤษฎีพีชะเกิดขึ้นก็ตาม ก็เพียงเพื่อใช้ในการอธิบายความพุทธพจน์เท่านั้น

อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจาร

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามวิจัยว่า “ประเด็นเรื่องอาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารเป็นอย่างไรและมีเนื้อหาว่าอย่างไรบ้าง” จากการศึกษาวิจัยพบว่า สำนักโยคาจารได้พัฒนาแนวคิดวิชญาณจากหลักสำคัญ 4 มีสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นต้น โดยมีทฤษฎีอภิปรัชญาที่ว่า “จิตเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงเพียงอย่างเดียว” จึงเน้นเรื่องจิตหรือวิชญาณภายใน (อาลยวิชญาณ) สร้างโลกภายนอก (อาลยวิชญาณเป็นมูลฐานของโลก

และปรากฏการณ์ สรรพสิ่งเป็นเพียงแค่เงาหรือพฤติภาพของอาลยวิชญาณ) สู่ความเป็นจิตสากล (อาลยวิชญาณไม่ดับเป็นวิชญาณที่คงอยู่ชั่วนิรันดร์กาล) วิชญาณมีคำใช้แทนกันและกันได้คือ“จิต วลปะ วิชญัปติ มโนวิชญาน อาลยะ”

“จิต มโน วิชญาณ” ได้รับการพัฒนาเป็นวิชญาณ 8 ว่าโดยประเภทแล้วมี 3 คือ ประเภทแรก วิชญาณมี 8 ประกอบด้วย (1) วิชญาณทางตา (จักขุวิชญาณ) วิชญาณทางหู (โสตวิชญาณ) (3) วิชญาณทางจมูก (ฆานวิชญาณ) (4) วิชญาณทางลิ้น (ชิวหาวิชญาณ) (5) วิชญาณทางกาย (กายวิชญาณ) (6) วิชญาณทางใจ (มโนวิชญาณ) (7) กลิษฏมโนวิชญาณ และรวมอาลยวิชญาณเป็น 8 ประเภทที่ 2 วิชญาณมี 7 ประกอบด้วยวิชญาณ 6 มีจักขุวิชญาณเป็นต้น และรวมกับกลิษฏมโนวิชญาณ 1 เป็น 7 และประเภทที่ 3 ประพฤติวิชญาณมี 6 ประกอบด้วย ปัญจวิชญาณ 5 คือ (1) จักขุวิชญาณ (2) โสตวิชญาณ (3) ฆานวิชญาณ (4) ชิวหาวิชญาณ (5) กายวิชญาณ และรวมเป็น 6 กับมโนวิชญาณ ส่วนฐานะบทบาทและหน้าที่ของวิชญาณทั้ง 8 นั้น อาลยวิชญาณพัฒนาการมาจากคำว่า “จิต” เป็นวิชญาณที่เป็นมูลฐานโลกและปรากฏการณ์ สรรพสิ่งล้วนเกิดได้เพราะมีอาลยวิชญาณ ถือว่าเป็นศูนย์รวมของทุกวิชญาณ และมีชื่อเรียกได้หลายอย่างคือ มูลวิญญาณ วิปากวิญญาณ สรรพพีชวิญญาณ อาทานวิชญาณ ซึ่งมีสภาพเป็นกลาง (อัพยากฤต) ทำหน้าที่เก็บ ก่อ และปรุงแต่งสรรพสิ่ง คือการเก็บพีชะของสรรพสิ่งไว้ แล้วก่อคือสร้างพฤติภาพต่างๆ ต่อจากนั้นก็ปรุงแต่งคือสร้างโลกและความรู้ทั้งหลายให้ปรากฏ กลิษฏมโนวิชญาณพัฒนาการมาจากคำว่า “มโน” มีฐานะบทบาทเป็นวิชญาณที่คอยเชื่อมประสานระหว่างอาลยวิชญาณกับมโนวิชญาณ (ประพฤติวิชญาณ) ทำหน้าที่รับรู้และยึดถืออารมณ์ภายใน (อาลยวิชญาณ) คือรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือตัวเจตจำนงที่ผูกตัวตนไว้กับการคิด

ประพฤติวิชญาณพัฒนาการมาจากคำว่า “วิชญาณ” มีฐานะบทบาทเป็นวิชญาณสองส่วน คือ ปัญจวิชญาณ มีฐานะบทบาทเป็นวิชญาณ 2 ส่วน คือส่วนแรกปัญจวิชญาณ เป็นวิชญาณที่มีกระบวนการทำหน้าที่ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือตา หู จมูก ลิ้น และกายด้วยการกระทบกับอายตนะภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ทำหน้าที่ในการรับรู้อารมณ์ภายนอกหรือโลกภายนอก และส่วนที่ 2 มโนวิชญาณทำหน้าที่รับรู้โลกภายในคือเชื่อมต่อระหว่างปัญจวิชญาณกับกลิษฏมโนวิชญาณ กล่าวคือรับรู้อารมณ์หรือปรากฏการณ์ภายนอกที่เป็นปัจจุบันร่วมกับปัญจวิชญาณ และรับรู้อารมณ์หรือปรากฏการณ์ภายในคือสิ่งที่ไม่ปรากฏประจักษ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต นอกจากนี้ อาลยวิชญาณเป็นตัวเก็บหรือรองรับรอยประทับแห่งกรรมของวิชญาณทั้งหมดทั้งที่เป็นอกุศล กุศล อัพยากฤต และเป็นตัวก่อให้เกิดวิชญาณทั้งหมดโดยการสั่งสมความจัดเจนรอยประทับแห่งกรรมทั้งหมด กระบวนการนี้ก็คือวงจรแห่งกิเลส กรรม และวิบากหรือวัฏจักรชีวิตของปุถุชนที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด แต่อีกด้านหนึ่งเป็นฝั่งสนับสนุนให้เกิดนิพพานหรือความหลุดพ้นจากทุกข์เรียกว่า ตถาคตครรภ์บ้าง อมลวิชญาณบ้าง ธรรมกายบ้าง สำนักโยคาจารจึงได้นำเสนอทฤษฎีวิชญาณ ทฤษฎีอาลยวิชญาณและกลิษฏมโนวิชญาณ และทฤษฎีพีชะเพื่อใช้ในการตีความอีกด้วย

อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามวิจัยว่า “อาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร” จากการศึกษาวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า พัฒนาการและสารัตถะของวิญญาณและอาลยวิชญาณ สำนักโยคาจารได้พัฒนาแนวคิดวิชญาณจากคำสำคัญที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทคือ คำว่า “จิต” มาจากคำว่า “จิต” ในพุทธปรัชญาเถรวาท, มโนจากมโน, วิชญาณจากวิญญาณ, อาลยวิชญาณจากภวังคจิต, กลิษฏมโนวิชญาณจากมโนหรือชวนจิต, วิชญาณ 6: จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน จาก วิญญาณ 6: จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย มโน, จิต 3 ระดับ คือ (1) ระดับมูลฐาน: อาลยวิชญาณ (2) ระดับความคิดภายใน : กลิษฏมโนวิชญาณ (3) ระดับรับรู้อารมณ์: วิชญาณ 6 จาก จิต 3 ระดับ คือ (1) ระดับมูลฐาน: ภวังคจิต (2) ระดับความคิดภายใน: มโนหรือชวนจิต (3) ระดับรับรู้อารมณ์: วิญญาณ 6 และชื่อที่ใช้แทนกันของอาลยวิชญาณ ได้แก่ มูลวิชญาณ วิปากวิชญาณ สรรพพีชวิชญาณ อาทานวิชญาณ อมลวิชญาณ ตถาคตครรภ์ ธรรมกาย และคำที่ใช้แทนกันของภวังคจิต ได้แก่ ปฏิสนธิจิต จุติจิต อดีตภวังคจิต ภวังคจลนจิต ภวังคุปัจเฉทจิต

สำนักโยคาจารมีแนวคิดอภิปรัชญาว่า “วิชญาณหรือจิตเท่านั้นเป็นความจริง” เพราะทัศนะที่ว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เกิดมาจากจิต จิตเป็นตัวสร้างปรากฏการณ์ทั้งหลาย ความรู้ความจริง หรือแม้แต่ความหลุดพ้นล้วนเกิดขึ้น เป็นไป และดับลงหรือจบสิ้นที่กระบวนการทำงานของจิตทั้งนั้น วัตถุ (หรืออารมณ์) ภายนอกมีหรือไม่มีไม่อาจยืนยันได้” หลักธรรม 100 โดยเฉพาะกลุ่มที่ 1 จิตตธรรม 8 ถือว่าเป็นธรรมพื้นฐานและสำคัญยิ่งของสำนักโยคาจารที่พัฒนาการมาเป็นวิชญาณ 8 ประกอบด้วย (1) จักขุวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางตา (2) โสตวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางหู (3) ฆานวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางจมูก (4) ชิวหาวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางลิ้น (5) กายวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางกาย (6) มโนวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้อารมณ์ทางใจ (7) กลิษฏมโนวิชญาณ จิตทำหน้าที่รับรู้และยึดถืออารมณ์ภายใน และ (8) อาลยวิชญาณ จิตทำหน้าที่รู้เก็บก่อปรุง คือเก็บพืชะของสิ่งทั้งปวงไว้ และนำเอาพืชะที่เก็บไว้มาสร้างสรรค์

พุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักธรรม 170 หรือธรรม 202 ส่วนที่เป็นจิต 89 หรือ 121 จัดเป็นวิญญาณหรือจิตมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักอภิปรัชญาที่มีกระบวนการเกิดดับหรือการทำงานตามเหตุและปัจจัย ใน 2 รูปแบบ คือ (1) ปัญจทวารวิถี อติมหันตารมณ์ และ (2) มโนทวารวิถี วิภูตารมณ์ ว่าโดยประเภทแล้วก็คือวิญญาณ 6 อันประกอบด้วย (1) ความรู้อารมณ์ทางตา (จักขุวิญญาณ) (2) การรับรู้อารมณ์ทางหู (โสตวิญญาณ) (3) ความรู้อารมณ์ทางจมูก (ฆานวิญญาณ) (4) ความรู้อารมณ์ทางลิ้น (ชิวหาวิญญาณ) (5) ความรู้อารมณ์ทางกาย (กายวิญญาณ) และ (6) ความรู้อารมณ์ทางใจ (มโนวิญญาณ) มีการทำหน้าที่อย่างละเอียด 14 อย่าง เมื่อสรุปลงเป็นหน้าที่หลักๆ ได้ 8 อย่าง คือ (1) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางมโนทวาร เรียกว่า มโนวิญญาณ (2) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ (3) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ (4) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางจมูก เรียกว่า

ฆานวิญญาณ (5) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ (6) ทำหน้าที่รับรู้หรือรู้แจ้งอารมณ์ทางกาย เรียกว่า กายวิญญาณ (7) ทำหน้าที่เคลื่อนจากภพเก่า เรียกว่า จุติจิต และ (8) ทำหน้าที่เกิดในภพใหม่ เรียกว่า ปฏิสนธิจิต

อาลยวิชญาณเป็นปฐมวิญญาณ คือ เป็นมูลฐานของโลกและปรากฏการณ์ สรรพสิ่งเป็นเพียงแค่เงาหรือพฤติภาพ อาลยวิชญาณเป็นธาตุรู้มีหน้าที่หลักอยู่ 3 ประการ คือ (1) รู้เก็บ (2) รู้ก่อ และ (3) รู้ปรุง อาลยวิชญาณเป็นตัวเก็บหรือรองรับรอยประทับแห่งกรรมของวิชญาณทั้งหมดทั้งที่เป็นอกุศล กุศล อัพยากฤต และเป็นตัวก่อให้เกิดวิชญาณทั้งหมดโดยการสั่งสมความจัดเจนรอยประทับแห่งกรรมทั้งหมด กระบวนการนี้คือวงจรแห่งกิเลส กรรมและวิบาก หรือวัฏจักรชีวิตของปุถุชนที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด แต่อีกด้านหนึ่งเป็นฝั่งสนับสนุนให้เกิดนิพพานหรือความหลุดพ้นจากทุกข์เรียกว่า ตถาคตครรภ์บ้าง อมลวิชญาณบ้าง ธรรมกายบ้าง ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท วิญญาณกับการเวียนว่ายตายเกิด คือการที่ปฏิสนธิจิต ในส่วนที่เป็นภวังคจิต (ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ) มโนวิญญาณจิต (มโนทวาราวัชชนะ ชวนวิถี) และจุติวิญญาณจิต (อดีตภวังคะ ภวังคจลนะ ภวังคุปัจเฉทะ) ทำหน้าที่ของตนคือการเกิดดับ จึงทำให้การเวียนว่ายตายเกิดมีอยู่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ต่อเมื่อมีการปฏิบัติเพื่อทำลายกิเลสหรือถึงความหลุดพ้นคือนิพพานเท่านั้น จึงจะทำให้วงจรการเวียนว่ายตายเกิดขาดสะบั้นหรือยุติลง ส่วนการตีความ สำนักโยคาจารได้นำเสนอทฤษฎีวิชญาณ ทฤษฎีอาลยวิชญาณและกลิษฏมโนวิชญาณ และทฤษฎีพีชะ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทยังคงรักษาคำสอนดั้งเดิมไว้ซึ่งเป็นฐานแนวคิดให้กับสำนักโยคาจาร โดยมีทฤษฎีวิญญาณ ทฤษฎีภวังคจิตและมโนทวารวัชชนจิต ตลอดถึงทฤษฎีพีชะในการอธิบายความอยู่ก่อนแล้ว

สรุป

วิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอภิปรัชญาเชิงสัจจนิยม จากหลักการที่มีอยู่แล้วว่า วิญญาณคือนิพพาน ในประเด็นว่าธาตุทั้ง 4 และอุปาทายรูปตั้งอยู่ไม่ได้ในวิญญาณ นามและรูปดับสนิทในวิญญาณ เพราะวิญญาณดับไป วิญญาณเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจิตหมายถึงการที่จิตรู้แจ้งอารมณ์ มีความหมาย 4 นัย คือ (1) รู้คิด (2) รู้ก่อ (3) รู้สั่งสม และ (4) กระทำให้วิจิตร ปรากฏอยู่ในขันธ์ 5 ปฏิจจสมุปบาท 12 ว่าโดยประเภทคือวิญญาณ 6 เป็นวิญญาณในแบบข้ามภพข้ามชาติและแบบชาติปัจจุบัน วิญญาณหรือจิตทั้งหมดมีอยู่เพียงเพื่อแสดงความเป็นไตรลักษณ์หรือปฏิจจสมุปบาทกล่าวคือกระบวนการเกิดดับตลอดเวลาตามฐานะบทบาทและหน้าที่ของตน ส่วนอาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารเป็นอภิปรัชญาจิตนิยม เพราะโยคาจารถือว่า “วิชญาณหรือจิตเป็นความจริงแท้เดียวที่มีอยู่” โดยนำเสนอว่า จิตหรือวิชญาณเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงเพียงอย่างเดียว วัตถุภายนอกไม่มีอยู่จริงเป็นเหมือนความฝันหรือภาพลวงตา มีความหมายอยู่ 3 นัย คือ (1) รู้เก็บ (2) รู้ก่อ และ (3) รู้ปรุง โดยประเภทวิชญาณมี 8 วิชญาณทั้งหมดมีอยู่เพื่อรับรู้โลกภายนอกและสร้างโลกภายใน โดยเฉพาะอาลยวิชญาณคือปฐมวิญญาณเป็นมูลฐานโลก เก็บก่อสร้างสรรค์สรรพสิ่ง ใน

ทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท อาลยวิชญาณ จัดว่าเป็นอภิปรัชญาจิตนิยมสุดโต่งที่มีการตีความที่เอนเอียงไปข้างปรัชญาอุปนิษัทคือชีวาตมันและปรมาตมัน หรือสัสสตทิฏฐิ (ความเห็นว่าเที่ยงแท้หรือจิตมีอยู่ชั่วนิรันดร์) ถึงแม้โยคาจารจะพัฒนาทฤษฎีอาลยวิชญาณจากทฤษฎีภวังคจิตของเถรวาทสู่ความเป็นจิตสากล และนำเสนอหลักการว่า การบรรลุเป้าหมายอันสูงสุด คือความรู้แจ้งหรือการตรัสรู้ปุทคลศูนยตาและธรรมศูนยตาก็ตาม แต่โยคาจารก็ยังยืนยันว่า ขันธ์ ธาตุทุกอย่างที่ทำให้เกิดวัตถุและภาวะในโลกนี้ไม่มีอยู่จริง จิตเท่านั้นมีอยู่จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจารในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ ทำให้เข้าใจเรื่องวิญญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทถึงแม้จะเป็นอภิปรัชญาแต่แสดงถึงแนวคิดซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยการที่ผู้ศึกษาปฏิบัติที่ต้องการมุ่งสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์สามารถที่จะบากบั่นพยายามเพื่อความหลุดพ้นเฉพาะตัวคือบรรลุอรหัตและบรรลุนิพพานอันเป็นความสงบสุขชั่วนิจนิรันดร์ ความมุ่งหมายคือการกระทำให้แจ้งความไม่มีอยู่จริงแห่งอัตตา (ปุทคลนิราตมะ) โดยการกำจัดกิเลสที่ครอบคลุมจิตใจ (กิเลสาวรณะ) และทำให้เข้าใจเรื่องอาลยวิชญาณตามแนวคิดของสำนักโยคาจาร โดยที่ผู้ศึกษาปฏิบัติที่ต้องการมุ่งที่ความพยายามที่จะตรัสรู้หรือทำให้แจ้งปุทคลนิราตมะและธรรมนิราตมะ (ปุทคลศูนยตาและธรรมศูนยตา) และทำให้เข้าใจทฤษฎีอาลยวิชญาณและทฤษฎีภวังคจิตชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะสามารถตอบปัญหาหรือข้อสงสัยเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ได้อย่างชัดเจน รวมถึงทำให้เข้าใจกระบวนการสืบต่อชีวิตจากชีวิตนี้ไปสู่ชีวิตภายภาคหน้าหรือจากปัจจุบันสู่อนาคตได้ง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งเรื่องบุญกุศลหรือบาปกรรมที่ได้สั่งสมไว้ในชีวิตนี้ ไม่จำเป็นต้องมีคำถามว่าจะติดตามตัวเราเองไปในชีวิตภายภาคหน้าหรือไม่ เรื่องทั้งหมดนี้ก็จะกลับกลายเป็นเรื่องที่ง่ายดายไม่ซับซ้อนอีกต่อไป เรื่องโลก เรื่องกรรม เรื่องของผู้ได้ฌาน และเรื่องของพระพุทธเจ้าที่ว่าเป็นเรื่องไม่ควรคิดเพราะจะทำให้จิตฟุ้งซ่านนั้นก็กลายเป็นเรื่องที่สามารถหาคำตอบได้ไม่ใช่เรื่องที่สลับซับซ้อนอีกต่อไปเช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในงานวิจัยเรื่องนี้มีหลายประเด็นที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แล้วมีประเด็นที่จะศึกษาวิจัยในเชิงลึกต่อไป เช่น แนวคิดเรื่องกลิษฏมโนวิชญาณหรือมนัส ผู้วิจัยมองว่าแนวคิดเรื่องกลิษฏมโนวิชญาณหรือมนัส มีความสำคัญในการเชื่อมโยงอยู่ระหว่างมโนวิชญาณกับอาลยวิชญาณ มีธรรมชาติเป็นกลางและอยู่พ้นระดับความคิด แม้จะไม่รับอารมณ์ภายนอก แต่สามารถสร้างทวิภาวะให้เกิดขึ้นกับอาลยวิชญาณจนทำให้อาลยวิชญาณกลายเป็นตัวรับรู้ (แยกตัวออกมาเป็นสอง) มีประเด็นอะไรหลายอย่างที่คล้ายคลึงกันกับแนวคิดเรื่องจิตเศร้าหมองในพุทธปรัชญาเถรวาท

นอกจากนี้ แนวคิดที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือเรื่องแนวคิดเรื่องวิญญาณกับสังสารวัฏในยุคคนใช้เทคโนโลยี ผู้วิจัยมองว่าเรื่องแนวคิดเรื่องวิญญาณกับสังสารวัฏในยุคคนใช้เทคโนโลยี น่าจะเป็นแนวคิดที่ได้รับการเน้นย้ำทั้งในพุทธปรัชญาเถรวาทและสำนักโยคาจารอันเป็นที่มาของแนวคิดที่ว่าด้วย “ทฤษฎีภวังคจิตและทฤษฎีอาลยวิชญาณ”

ประเด็นสุดท้ายที่น่าจะทำการศึกษาวิจัยในเชิงลึกต่อไปคือแนวคิดเรื่องกระบวนการแห่งวิญญาณ : กรรมและการเกิดใหม่ของชีวิตจากชีวิตนี้สู่ชีวิตหน้า ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใหม่อยู่เสมอและได้รับการเน้นย้ำมากในสำนักโยคาจาร ผู้วิจัยมองว่าแนวคิดนี้มีปรากฏอยู่แล้วในพุทธปรัชญาเถรวาท เพียงแต่ไม่ได้ถูกนำมาเน้นย้ำเหมือนในสำนักโยคาจารเท่านั้นเอง หากมีการศึกษาวิจัยก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ

References

Berkeley, G. (1985). *The Principles of Human Knowledge with Other Writings, ed., G.J. Warnock*. London: Fontana.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.

Mahanarongchai, S. (2008). *Mahāyāṇa Buddhism. (Revised edition)***.** 2nd Edition. Bangkok: Sayam Press.

Phra Rajapariyattikavi (SomJin wanjan). (2016). *Buddhist Philosophy*. Bangkok: MCU Press.

Suzuki, D.T. (1968). *The Laṅkāvatāra Sūtra*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Suzuki, D.T. (1972). *Studies in The Laṅkāvatāra Sūtra*. London: Routledge & Kegan Paul.

Th. Stcherbatsky. trans.. (1972). *Madhyānta-vibhaṅga: Discourse on Discrimination Between Middle and Extreme*. Calcutta: Indian Studies, Past and Present.

Ngamchitcharoen, V. (2016). *Theravāda Buddhism***.** (2nd ed) . Bangkok: Thammasat University Press.

โมเดลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น
Model of Family Relationship to Intellectual Well – Being of Adolescence

[1]ธนันต์ชัย พัฒนะสิงห์, พระมหาเผื่อน กิตฺติโสภโณ, พระครูพิพิธปริยัติกิจ และ ลำพอง กลมกูล

[1]Thananchai Pattanasing, Phramaha Phuen Kittisobhano, Phragrupipitpariyattikit and Lampong Klomkul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1]Corresponding Author. Email: ekmcukk@gmail.com

บทคัดย่อ

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น พบว่า อิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นมีค่าไคสแควร์เท่ากับ 37.38 องศาอิสระ (df) เท่ากับ 25 ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .053 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .990 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .970 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ .030 ความสัมพันธ์ในครอบครัวสามารถอธิบายความแปรปรวนของปัจจัยจิตลักษณะได้ร้อยละ 68.00 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและปัจจัยจิตลักษณะสามารถอธิบายความแปรปรวนของสุขภาวะทางปัญญาได้ร้อยละ 29.00 เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญา พบว่า อิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัวส่งผลต่อสุขภาวะปัญญามีค่าอิทธิพลเท่ากับ 0.530 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ไม่ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากปัจจัยจิตลักษณะ นอกจากนั้น ปัจจัยจิตลักษณะยังได้รับอิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.83 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : อิทธิพล; ความสัมพันธ์ในครอบครัว; สุขภาวะทางปัญญา; วัยรุ่น

Abstract

The validity of the causal relationship model showing the influence of family relationships affecting an intellectual well-being of adolescents, it found that the influence of family relationships affecting an intellectual well-being of adolescents was of the chi-squared of 37.38, degree of freedom (df) of 25, the probability (p) .053, Goodness of Fit (GFI) 990, Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI).970 and Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) of .030, family relationships could have explained the variance of mental factors at 68.00 %, family relationships and psychosocial factors could have explained the variance of intellectual well-being at 29.00 %. Considering the direct effect and indirect effect on intellectual well-being, it found that the direct effect from a family relationship affected intellectual well-being with a statistically significant degree of 0.530 at .01 level, but did not have indirect effect from mental factors. In addition, mental factors had also directly affected by family relationships with a statistically significant degree of effect of 0.83 at the .01 level.

Keywords: Effects; Family Relationship; Intellectual Well – Being; Adolescence

บทนำ

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานขนาดเล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดของสังคม โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนให้มีสุขภาวะที่ดี และพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ อีกทั้งครอบครัวเป็นแหล่งบ่มเพาะหล่อหลอมถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อและอบรมขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ครอบครัวจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลที่สุดต่อชีวิตมนุษย์ทุกคน ถือได้ว่า ครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของชุมชนและสังคมซึ่งนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของประเทศชาติ ดังจะเห็นได้ว่า การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นบ่อเกิดของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญต่อเนื่องไปอย่างไม่จบสิ้น การอยู่รวมกันไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ลูกซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือพ่อแม่ลูกอยู่กับปู่ย่าตายาย เป็นครอบครัวขยาย หรือแม้กระทั่งครอบครัวรูปแบบอื่นๆ ต่างก็มีเป้าหมายของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและมั่นคง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ครอบครัวมีความสุข หรือเป็นคุณสมบัติของครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรักใคร่กลมเกลียว มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต รู้จักประหยัดเก็บออมสร้างฐานะครอบครัวให้มั่นคง พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ไม่ทะเลาะเบาะแว้งทำร้ายกันและกัน มีทักษะการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้เป็นคนดีและส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาตามศักยภาพ สมาชิกในครอบครัว มีสุขภาพดี สถานที่อยู่อาศัยปลอดภัยถูกสุขลักษณะปราศจากมลพิษ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสมาชิก รู้จักคุณค่าตนอง มีส่วนร่วมและบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าสุขภาวะทางปัญญาเป็นสิ่งสำคัญที่สำคัญที่จะช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การมีความผาสุกในสังคม การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาตามแนวคิดทางพุทธศาสนามีจุดเด่นอยู่ที่เป็นการพัฒนาที่เน้นตัวบุคคลเป็นศูนย์กลางการพัฒนาซึ่งเริ่มจากการพัฒนาจิตให้ละชั่ว เพิ่มพูนสิ่งดีและฝึกจิตให้บริสุทธิ์ อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาที่เน้นความยั่งยืน และการพัฒนาตนเองตลอดชีวิต เพราะพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ทุกคนว่า สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรแห่งตน คือมีตนเป็นที่พึ่ง และยกย่องผู้ที่มีการฝึกฝนตนเอง เพื่อพยายามพาตัวเองออกจากกองทุกข์ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืน จุดเน้นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาของตนและเป้าหมายสูงสุดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมก็คือการช่วยให้กลุ่มเป้าหมายมีเป้าหมายและสนับสนุนเป้าหมายในการพัฒนาของตนเอง โดยกระบวนการเพิ่มภูมิคุ้มกันทางสังคมโดยอาศัยการพัฒนาปัญญาตามแนวคิดทางพุทธศาสนาจนเข้าใจและเข้าถึงภาวะแห่งความสุขได้ด้วยตนเอง หรือการกลายเป็นคนที่มีสุขภาวะทางปัญญานั่นเอง

ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น เพื่อนำผลการศึกษานี้ไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างถูกต้องเหมาะสม ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาจากครอบครัวที่เป็นแบบอย่างที่ดี

2. เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น

3. เพื่อตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นที่พัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีโดยใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่อขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 7 ครอบครัว การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยรุ่น จำนวน 540 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติบรรยายและการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป และตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนาขึ้นด้วยโปรแกรม LISREL

ผลการวิจัย

การศึกษาอิทธิพลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาจากครอบครัวที่เป็นแบบอย่างที่ดี พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะทางปัญญา ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้แก่ การใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การพูดคุยปรึกษาหารือและตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัว การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจของสมาชิกในครอบครัว และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัว 2) ปัจจัยจิตลักษณะ ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเผชิญปัญหา และความสัมพันธ์กับเพื่อน 3) สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (รู้) การควบคุมตนเอง (ตื่น) และความพอใจในชีวิต (เบิกบาน)

พัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัว ที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น

จากการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถนำมาสร้างเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ ดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรภายนอกแฝงและตัวแปรสังเกตได้

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และเครือญาติหรือบุคคลอื่นๆ ที่อาศัยรวมอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน โดยวัดจากตัวแปรที่สังเกตได้ 4 ตัวแปรคือ 1) ใช้เวลาในการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ร่วมกัน 2) มีการสนทนาพูดคุย ปรึกษาหารือกัน 3) มีการแสดงออกซึ่งความรักเอื้ออาทรต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ และ 4) ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม

(1) การใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ทั้งในบ้านและนอกบ้าน ได้แก่ การรับประทานอาหาร การทำงานบ้าน การพักผ่อนหย่อนใจ การเล่นกีฬา การเยี่ยมญาติมิตรเพื่อนฝูง การร่วมพิธีกรรมงานบุญ กิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

(2) การพูดคุย ปรึกษาหารือ และตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัว ได้ร่วมสนทนาพูดคุย แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ และปรึกษาหารือ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของครอบครัว

(3) การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง การให้ความรัก ดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพนับถือ ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการแสดงออกด้วยการไหว้ กอด หอม ลูบ และสัมผัสอย่างอ่อนโยนของสมาชิกในครอบครัว

(4) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวร่วมกัน รับผิดชอบงานของตนเองและส่วนรวม แบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน มีการอบรมสั่งสอน ปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่กัน รวมทั้งมีการกำหนดและยอมรับกฎระเบียบ หรือข้อบังคับของบ้านร่วมกัน เป็นต้น

2. ตัวแปรภายในแฝงและตัวแปรสังเกตได้

1) สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างรู้ ตื่น และเบิกบาน โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 3 ตัวแปร คือ 1) รู้ คือมองเห็นความเปลี่ยนแปลง มองเชื่อมโยง คิดแยกแยะ พิจารณาแก้ปัญหาด้วยเหตุผล รู้จักมองแง่ดี สามารถแสวงหาความรู้ 2) ตื่น คือ ควบคุมตนเองด้านกาย วาจา ใจ เห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ 3) เบิกบาน คือภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต สุขสงบทางใจ

(1) รู้ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการมองเชื่อมโยงจากเหตุถึงผล รู้จักคิดพิจารณาและแก้ปัญหาด้วยการคิดแยกแยะ ไตร่ตรองตามเหตุผลอย่างรอบด้านมากกว่าใช้อารมณ์ รู้จักมองแง่ดี สามารถหาประโยชน์จากอุปสรรคหรือความทุกข์ สามารถเห็นสิ่งทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงตามความจริงที่เกิดขึ้น ยอมรับความจริงที่ว่าทุกสิ่งมีขึ้นมีลง มีดีมีเสีย และสามารถแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสม อย่างต่อเนื่อง

(2) ตื่น หมายถึง ควบคุมตนเอง ด้านกาย วาจา ใจ เห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ

(3) เบิกบาน หมายถึง ภูมิใจในตนเอง พอใจชีวิต สุขสงบทางใจ

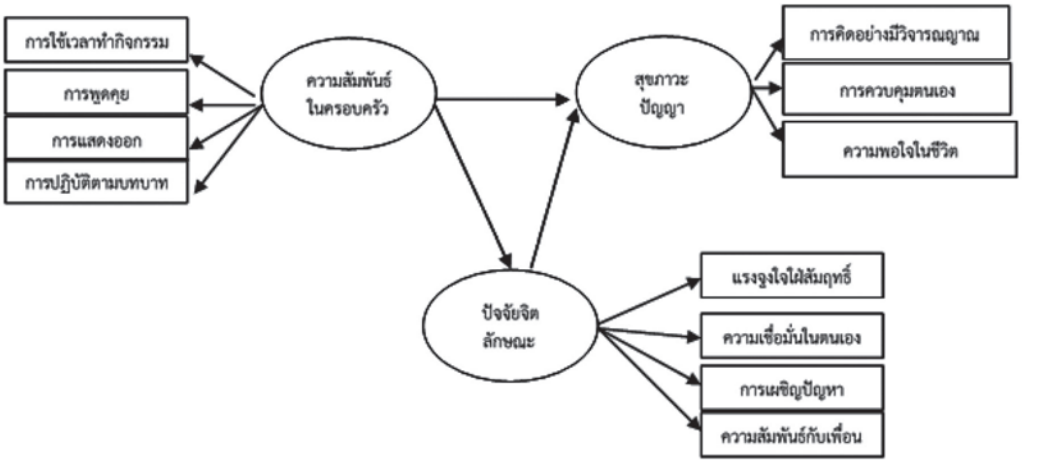
2) ปัจจัยจิตลักษณะ หมายถึง ปัจจัยส่วนบุคคลโดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ 1) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ 2) การเผชิญปัญหา 3) ความสัมพันธ์กับเพื่อน และ 4) ความเชื่อมั่นในตนเอง

(1) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้ประสบสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนเองวางไว้ มีความทะเยอทะยาน มุ่งความสำเร็จมากกว่าหลีกหนีความล้มเหลว โดยแต่ละคนจะมีระดับแรงจูงใจแตกต่างกันไป

(2) ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง ความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็นและสามารถตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ กล้าแสดงออกถึงความเป็นตัวตนของตนเองด้วยความมั่นใจ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

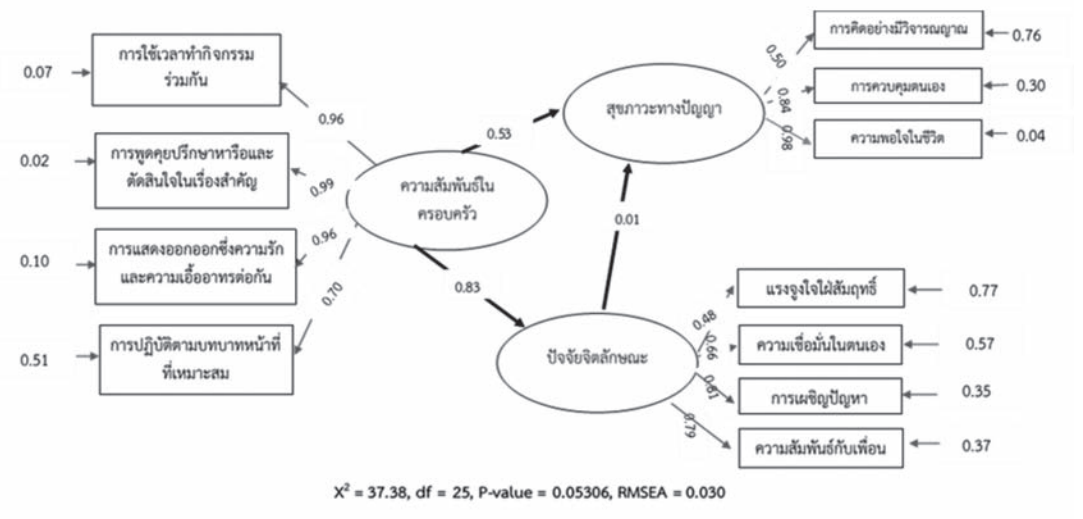
(3) การเผชิญปัญหา หมายถึง ความอดทน ความพากเพียร และความสามารถในการผ่านพ้นความยากลำบากโดยไม่ล้มเลิก

(4) ความสัมพันธ์กับเพื่อน หมายถึง การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรับคำแนะนำระหว่างเพื่อน

การตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

การตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่แสดงอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น พบว่า อิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นมีค่าไคสแควร์เท่ากับ 37.38 องศาอิสระ (df) เท่ากับ 25 ความน่าจะเป็น (p) เท่ากับ .053 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ .990 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ .970 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ .030 ความสัมพันธ์ในครอบครัวสามารถอธิบายความแปรปรวนของปัจจัยจิตลักษณะได้ร้อยละ 68.00 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและปัจจัยจิตลักษณะสามารถอธิบายความแปรปรวนของสุขภาวะทางปัญญาได้ร้อยละ 29.00 เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญา พบว่า อิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัวส่งผลต่อสุขภาวะปัญญามีค่าอิทธิพลเท่ากับ 0.530 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ไม่ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากปัจจัยจิตลักษณะ นอกจากนั้น ปัจจัยจิตลักษณะยังได้รับอิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.83 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาอิทธิพลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาจากครอบครัวที่เป็นแบบอย่างที่ดี พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะทางปัญญา ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ได้แก่ การใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การพูดคุยปรึกษาหารือและตัดสินใจในเรื่องสำคัญของสมาชิกในครอบครัว การแสดงออกซึ่งความรักและความเอื้ออาทรต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจของสมาชิกในครอบครัว และการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของสมาชิกในครอบครัว 2) ปัจจัยจิตลักษณะ ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเผชิญปัญหา และความสัมพันธ์กับเพื่อน 3) สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (รู้) การควบคุมตนเอง (ตื่น) และความพอใจในชีวิต (เบิกบาน) สอดคล้องกับเรวดี เพชรศิราสัณห์และคณะ (Phetsirasan, et al., 2007) พบว่า 1) ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ความหมายของความสุขและการสร้างเสริมสุขภาพต่างกัน ความสุขของวัยรุ่น คือ อิสระ ไม่ถูกควบคุมจากผู้ใหญ่ และได้รวมกลุ่มกับเพื่อน การสร้างเสริมสุขภาพคือการทำชีวิตให้ดีขึ้น ขณะที่ความสุขของวัยผู้ใหญ่ (มารดา) คือความสามารถในการควบคุมและจัดการสมาชิกในครอบครัว การสร้างเสริมสุขภาพคือการทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่วนความสุขของบิดาคือความสามารถในการหารายได้ ไม่ถูกควบคุมจากภรรยา การสร้างเสริมสุขภาพคือการทำให้ร่างกายแข็งแรง ทำงานได้ สำหรับวัยผู้สูงอายุให้ความหมายความสุข คือ ได้รับการยอมรับและเอาใจใส่ดูแลจากลูกหลาน สอดคล้องกับการนำเสนอของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (Office of Women's Affairs and Family Institutions, 2007) ที่พบว่า ผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ทำให้พบว่ามีประเด็น คือ

1) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ซึ่งเกิดจาการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก และแรงบันดาลใจจากครอบครัวส่งผลให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่ดี

2) ความเชื่อมั่นในตนเองซึ่งเกิดจากความภาคภูมิใจที่ได้จากสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวได้แสดงออก ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและเห็นว่าตนเป็นคนสำคัญในครอบครัวและให้ความสำคัญกับครอบครัว

3) การเผชิญปัญหา เมื่อเกิดปัญหาหรืออุปสรรคทำให้เกิดความพยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือถ้าแก้ปัญหาไม่ตกจะไปปรึกษาครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า บิดา มารดาเป็นแรงบันดาลใจให้กับวัยรุ่นครอบครัวตัวอย่างและวัยรุ่นครอบครัวตัวอย่างมีความต้องการให้สมาชิกในครอบครัวมีความภาคภูมิใจในตนเองด้วย

4) ความสัมพันธ์กับเพื่อน วัยรุ่นในครอบครัวตัวอย่างจะให้ความเสมอภาคในการคบกับเพื่อนและจะมองโลกในแง่ดี นอกจากนี้ยังยอมรับความผิดพลาดของตนเองและพยายามปรับปรุงตัวให้เข้ากับเพื่อน ยังพบอีกว่าวัยรุ่นในครอบครัวตัวอย่างจะให้ความสำคัญกับความรู้สึกของเพื่อน มักเป็นที่ปรึกษาของเพื่อนโดยมีสมาชิกในครอบครัวร่วมรับรู้ด้วย

อิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญา (AVGB) พบว่า ตัวแปรดังกล่าวได้รับอิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัว (AVGA) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.530 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ แต่ไม่ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากปัจจัยจิตลักษณะ (AVGC) นอกจากนั้น ปัจจัยจิตลักษณะ (AVGC) ยังได้รับอิทธิพลทางตรงจากความสัมพันธ์ในครอบครัว (AVGA) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 083 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับ พิณนภา หมวกยอด ได้ศึกษา “การพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา” ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แบ่งเป็นสามส่วน 1) ปัจจัยป้อน ได้แก่ การเตรียมกลุ่มผู้ร่วมวิจัยเพื่อการสร้างสัมพันธ์ และความเข้าใจในกระบวนการวิจัย และสุขภาวะทางปัญญา 2) กระบวนการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา ประกอบด้วย 5 แผน คือ แผนพัฒนาสติ แผนพัฒนาศรัทธา แผนพัฒนาปัญญา แผนพัฒนาการประยุกต์ใช้ แผนพัฒนาความสุข 3) ผลของการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาในการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาพบว่า นักศึกษามีศักยภาพในการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งจากข้อมูลเชิงคุณภาพและปริมาณ พิณณภา แสงสาคร ได้ศึกษา “การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณในบริบทของสังคมไทย” ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ลักษณะ ชีวสังคม ประสบการณ์ในอดีต บุคลิกภาพ การปฏิบัติทางพุทธศาสนา และภาวะซึมเศร้า และกลุ่มปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การถ่ายทอดทางสังคม การสนับสนุนทางสังคมสิ่งแวดล้อม และภาวะสุขภาพ และแนวทางการพัฒนา แบ่งเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับบุคคลประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณในเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ และ 2) ระดับสังคมประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณในโรงเรียนและในองค์กร

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นบรรทัดฐานในพัฒนาในหลายด้านทางสังคม นอกจากนี้ยังมีผลต่อการการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ควรส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยที่ทุกภาคส่วนนโยบายและวิธีปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ในสังคมแบบมีส่วนร่วม

2) การปลูกผังลักษณะที่พึงประสงค์ในวัยรุ่นควรได้รับมาตั้งแต่ปฐมวัยผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว

3) สุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นเกิดจากความสัมพันธ์ในครอบครัว ควรสร้างความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัวอย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุความสุขในครอบครัวโดยเลือกศึกษาตัวแปรอื่นๆ ทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยา และตัวแปรทางจิตวิทยาร่วมสมัย โดยเลือกตัวแปรส่งผ่านที่น่าสนใจอื่นๆ

ข้อเสนอแนะนี้ได้มาจากผลการวิจัยภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ พบว่า มีตัวแปรอีกมากมาย ทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยาและตัวแปรทางจิตวิทยาร่วมสมัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อเสนอแนะข้างต้น หรืออาจทำการศึกษาวิจัยตัวแปรบุคลิกภาพด้านอื่นๆ จากบุคลิกภาพห้าองค์ประกอบก็ได้ เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เลือกนำมาศึกษาเพียงตัวเดียวคือ บุคลิกภาพด้านการมีจิตสำนึก

2) ควรมีการทำวิจัยซ้ำกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ เพื่อตรวจสอบอิทธิพลของความสัมพันธ์ในครอบครัวด้วยตัวแปรที่มีผลต่อสุขภาวะทางปัญญา

ข้อเสนอแนะนี้ได้มาจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย เป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์เท่านั้น ซึ่งผลการวิจัยที่ได้อาจยังไม่ใช่คำตอบของการวิจัยสำหรับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มอื่นๆ ควรทำให้ครอบคลุมมากขึ้นเช่น สุ่มกลุ่มตัวอย่างในแต่ละภาคของประเทศไทย เป็นต้น

3) ควรมีการนำโมเดลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ ไปทำวิจัยเชิงทดลองต่อไปโดยใช้ตัวแปรในรูปแบบต่างๆ เป็นตัวแปรต้น เพื่อสนับสนุนว่าโมเดลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถทำให้บุคคลมีความสุขภาวะทางปัญญาจริง

ข้อเสนอแนะนี้ได้มาจาก ความต้องการพิสูจน์ว่าโมเดลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นบุรีรัมย์ที่สร้างขึ้นสามารถนำมาปรับใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ในการวิจัยเชิงทดลองอาจประกอบด้วยกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แล้ววัดค่าความสุขในความรักที่เกิดขึ้นจากบุคคลทั้งสองกลุ่มนำมาเปรียบเทียบกัน อย่างไรก็ตาม การวิจัยเชิงทดลองจากโมเดลนี้อาจจัดกระทำขึ้นได้ยาก เนื่องจากต้องมีการควบคุมตัวแปรแทรกซ้อนอื่นๆ ด้วย

สรุป

อิทธิพลความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นนั้นคือความสัมพันธ์ในครอบครัวจะผลให้เกิดปัจจัยส่วนบุคคลคือแรงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเผชิญปัญหา และความสัมพันธ์กับเพื่อน ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีทำให้เกิดสุขภาวะทางปัญญาคือการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การควบคุมตนเอง ความพอใจในชีวิต ปัจจัยจิตลักษณะคือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเผชิญปัญหา และความสัมพันธ์กับเพื่อนส่งผลให้เกิดสุขภาวะทางปัญญา

References

ASEAN Institute for Health Development. (2009). *Thai family relationship*. Research report. ASEAN Institute for Health Development: Mahidol University.

Sukharom, A. and Intarakamhaeng, A. (2005). *Processing and synthesis of Research on EQ in Thailand*. Research Report. Behavioral Science Research Institute: Srinakharinwirot University.

Thepthian, B. et al. (2007). *Project of Family Condition Survey based on strong family institution indicators.* ASEAN Institute for Health Development: Mahidol University,

Piyaphimonsit, C. (2003). *Development of causal models of emotional quotient for Mathayomsuksa 1*. Ph.D. thesis Field of Test and Measurement. Faculty of Education: Srinakharinwirot University.

Yolao and Others. (2011). *Creation of assessment tools and indicators for spiritual development for public health personnel***.** Applied Behavioral Science Research Institute: Srinakharinwirot University.

Ubonsaard, K et al. (2006). *Development of participation of families, youth and schools in the prevention of pregnancy and unsafe sex among adolescents in lower secondary school Laplae district Uttaradit province*. Research Report.

Klomkul, L. (2011). *The influence of reflective processes on research effectiveness in classroom practice: Mixed methods research*. Doctor of Philosophy thesis Department of Research and Educational Psychology Chulalongkorn University.

Khochpakdee, N. (2002). *Educational Project for Development of Indicators "Happy Family.* Research Report. Mahidol University.

Office of Women's Affairs and Family Institutions. (2007). *Situational Analysis and Policy Studies/ measures to assist families with special effects: Family of father or mother alone, young parent family and homeless family stage 1*. Research Report. Office of Women's Affairs and Family Institutions: Ministry of Social Development and Human Security.

Wansiriboot, P. (2000). *Family Psychology*. (4th ed). Bangkok: Chulalongkorn University.

Limanon, P. et al. (1995). *Preliminary Results of the Thai Family Study Program*. Bangkok. Institute of Demography: Chulalongkorn University.

Muakyord, P. (2015). *Developing students' potential for intellectual enhancement*. Doctor of Philosophy of Science dissertation, Field of Applied Behavioral Science Research. Graduate School: Srinakharinwirot University.

Saengsakhorn, P. (2013). *Young people's intellectual health in Chiangmai Province. Research Report.* Rajamangala University of Technology Lanna Chiangmai.

Masrangsan, P. (2011). *Integrated Buddhist Domestic Violence Management.* Doctor of Philosophy thesis. Graduate School: Mahachulalongkornrajvidayalaya University.

Phetsirasan, R. et al. (2007). *Happiness and healthier ways: Different needs between old man in Thai Family*. Research Report. Department of Nursing Science: Walailak University.

Isranuluk, S. (2003). *Research Report development project of children's intellectual in the country.* ASEAN Institute for Health Development: Mahidol University.

Thai Family Development and Research Center. (2010). *Study and develop models for enhancing family security.* Research Report. Field of Human Ecology: Sukhothaithammathirat Open University.

Saenprasit, Y. (2011). *Prevention of Domestic Violence through Family and Community Involvement: A case study of a community in Pathumthani Province.* Doctor of Philosophy in Science. Graduate School: Srinakharinwirot University.

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล
An analytical study of Buddhist Ethics and Careers in Buddha's time

กฤต ศรียะอาจ
Kit Sriya-ad
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: sriya-ad@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเภทของอาชีพพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพ และเพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาลโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมทั้งเอกสาร ตำราวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และ การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล โดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

จากผลการวิจัย พบว่า ประเภทอาชีพต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เริ่มจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวัฏกัปตามที่ปรากฏอยู่ในอัคคัญญสูตร โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อน คือ อาชีพเกษตรกรรม จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้านั้น ระบบชนชั้นมีความเข้มข้นอย่างมาก การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่าเกิดในตระกูลวรรณะใดการแบ่งประเภทอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาล จึงเป็นไปตามความเข้มแข็งของวรรณะ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน พบว่า อาชีพมีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก เนื่องจากระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง ได้แก่มโนธรรม และเกณฑ์ร่วม ได้แก่ กฎหมาย รวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; การประกอบอาชีพ; สมัยพุทธกาล

Abstract

This article is intended to Buddhist Ethical principles in Careers and to apply the Buddhist ethical principles in careers development in the present. The methods of this research work are documentary study by searching the data focus on the concept of Buddhist Ethics and Careers in Buddhism in Tipitaka, Commentaries, Sub-commentaries, related research works and analysis all data regarding the Buddhist ethics principles and careers

From the research, it is found that the kinds of various careers in Buddha time has evolved from the beginning of the absence of the cycle of existence of Aeon (Vivatta Kappa) which appears in Agganna Sutta. The original occupation was agriculture, from agriculture was developed into industrial society. However, in Buddha time the castes system was strength of which affected to people and occupations. Whatever occupation the people did, it depends on the caste they belong to.

In the issue concerning an application of Buddhist ethical principle in development of careers in present time, is found that careers in Buddha time was connected with religious belief –well-known as the castes –hence social system is not more complicated, while in the present time is more complex. As mentioned above, there are various careers which respond the demand of the people expanded. Then only Buddhist moral judgment which is major criteria to judge careers that "should do or should not do" "good or bad" may not enough, we have to use other criteria to judge i.e. minor criteria –consciousness – and participation criteria –law and code of profession, to find the way out for some careers in present time.

Keywords: Buddhist ethics; Career; Buddha's time

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพต่างๆ กัน ทั้งที่เป็นอาชีพทุจริต หรือสุจริตการประกอบอาชีพของประชาชนทั่วไปเต็มไปด้วยความทุกข์ ทั้งนี้เป็นเพราะความสมดุลระหว่างการประกอบอาชีพกับหลักธรรมนั้นไม่มี เพราะส่วนใหญ่แล้วประชาชนทั่วไปจะประกอบอาชีพเพื่อพาไปหาความสุขอันเป็นโลกิยะ โดยมีพื้นฐานมาจากตัณหา (Craving) กล่าวคือ ความอยากมีอยากเป็นของมนุษย์ที่เกินความจำเป็นของตน (P.A. Payutto, 2015) ซึ่งอาจเป็นไปตามกระแสของวัตถุนิยม ในขณะที่หลักจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่ไม่เอนเอียงตามกระแสของวัตถุนิยมโดยสอนเรื่องการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี มีความสันโดษ ประหยัดใช้จ่ายตามความจำเป็น ไม่ส่งเสริมการบริโภคเพื่อตามใจอยาก ตามใจต้องการจึงเป็นคำสอนที่หักล้างกับแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism) และแนวคิดแบบบริโภคนิยม (Consumerism) (Keown, 1992) จึงส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบพอเพียงที่เน้นความจำเป็นในการสนองตอบต่อความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตหลักจริยศาสตร์พระพุทธศาสนา จึงได้มีอิทธิพลต่อด้านการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก

วิวัฒนาการของโลกเกิดขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่ผู้คนไม่รู้ถิ่นฐานกำเนิดว่าตนเองมาจากที่ไหน จนกระทั่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสในอัคคัญญสูตร (Thai Tipitakas 11/111-140/83-102) กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลก อาหาร เพศ การทำมาหากิน การปกครอง เรื่องชนชั้นวรรณะ เป็นต้น เมื่อวิวัฒนาการของโลกได้เกิดขึ้นตามลำดับ บทบาทสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่บนโลกจึงประกอบไปด้วยหลักการ หรือวิธีการดำรงชีพ ซึ่งบ่งบอกถึงการวัดเกณฑ์คุณภาพชีวิต เกณฑ์การตัดสินว่า คุณภาพชีวิตจะเป็นอย่างไรนั้น (Jayatilleke, 2008) พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหน้าที่ของคน และการประพฤติตนว่าเป็นอย่างไร เช่น กล่าวถึงวรรณะทั้ง 4 ว่า วรรณะทั้ง 4 นี้ถ้าทำทุจริตกรรม ไปอบาย ถ้าทำสุจริตกรรม ไปสุคติสวรรค์ ถ้าทำสุจริตกรรมบ้างทุจริตกรรมบ้าง ก็สุขบ้างทุกข์บ้าง หากสำรวมกายวาจาใจ เจริญในโพธิปักขิยธรรม 37 ก็ปรินิพพาน เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงอาชีพในสมัยพุทธกาลแล้ว ย่อมมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งธรรมบทเป็นจำนวนมาก เช่น ทั้งอาชีพพ่อค้า อาชีพหมอ อาชีพนักการบัญชี อาชีพนักร้อง อาชีพผู้พิพากษา อาชีพคนหาฟืนขาย ชาวไร่ ชาวนา คนเลี้ยงโค หรือกระบือ อาชีพช่างตัดผม หรือแม้กระทั่งอาชีพโสเภณี เป็นต้น ทั้งที่เป็นอาชีพที่มีเกียรติและไม่มีเกียรติ แต่บุคคลเหล่านั้นก็สามารถดำรงชีวิตด้วยความสุข และบางคนที่ประกอบอาชีพบางอย่างก็สามารถที่จะบรรลุคุณธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนาได้ ประเด็นปัญหาสำคัญคือ คนเหล่านี้ประกอบอย่างไร และมีเป้าหมายอะไร (P.A. Payutto, 2015)

เพื่อให้การประกอบอาชีพให้เหมาะสม พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนเกี่ยวกับอาชีพ หรือแม้กระทั่งการจัดการกับทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพซึ่งจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมของผู้ประกอบอาชีพที่จะต้องมีหากปราศจากหลักธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้แล้วก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จในด้านของการดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทั่วไปต้องเข้าใจถึงหลักการและเป้าหมายของประกอบอาชีพ เช่น กรณีการประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขนส่งสินค้าระหว่างแคว้นของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น ซึ่งอาจ

เปรียบเทียบได้กับอาชีพนักธุรกิจนำเข้า หรือส่งออก (Import and Export) ในสมัยปัจจุบันจะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์หลักการประกอบอาชีพแล้ว พบว่า ท่านเป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะ ในการประกอบอาชีพ ทำการค้าขายกับลูกค้าก็มีความซื่อสัตย์ หรือเมื่อประสบความสำเร็จในอาชีพแล้ว ก็ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้ และหากมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพแล้ว ก็ยังไปฟังเทศน์จากพระพุทธเจ้าตลอดเวลา จนกระทั่งสามารถบรรลุคุณธรรมเบื้องต้นได้ ในขณะเดียวกันก็ปรากฏมีอาชีพหลายประเภทที่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้ประกอบซึ่งเรียกว่ามิจฉาวณิชชา (Thai Tipitakas 22/117/295) การค้าขายไม่ชอบธรรมการค้าขายที่ผิดศีลธรรมเป็นอาชีพที่ไม่รับความสรรเสริญจากพระองค์ว่าเป็นอาชีพที่ควรทำ ประกอบด้วยอาชีพ 5 อย่าง คือ 1) สัตถวณิชชา ค้าอาวุธ 2) สัตตวณิชชา ค้ามนุษย์ 3) มังสวณิชชา ค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร 4) มัชชวณิชชา ค้าของเมา และ 5) วิสวณิชชา ค้ายาพิษ

จากประเด็นนี้ไม่ได้รวมอาชีพโสเภณีว่าเป็นอาชีพที่ควรหลีกเลี่ยง ก็ทำให้ข้อโต้แย้งตามมา “เมื่อเป็นเช่น แสดงว่าพุทธศาสนาไม่ได้มีท่าทีรังเกียจอาชีพโสเภณีเท่าไรนัก การที่พระองค์สอนให้ละเว้นกาม ก็ดูเหมือนจะขัดแย้งกับอาชีพนี้” ซึ่งในประเด็นนี้เหล่านี้มีหลายฝ่ายออกมาโต้แย้งและแสดงความไม่เห็นด้วยในอาชีพโสเภณีเพราะเป็นอาชีพที่ผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคมโดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยินสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาโสเภณีเป็นอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับหลักศีล 5 ของพระพุทธศาสนาที่สอนให้งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในขณะที่อาชีพนี้ในสมัยพุทธกาลเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมาย (Intasara, 1994)และต้องเป็นผู้ที่พระราชาทรงแต่งตั้งและต้องเป็นอาชีพที่สืบต่อจากมารดาจึงจะเป็นอาชีพนี้ เช่นในกรณีนางสิริมา นางปทุมวดี และนางวิมลา เป็นต้น (Mahamakutta Rajavidyalaya, 2011) และบุคคลที่ประกอบอาชีพโสเภณีเหล่านี้หลายท่านภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็สามารถบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้ (Kusalasai, 1992) ปัจจุบันนี้ ปัญหานี้ไม่ได้เป็นแต่เพราะปัญหาทางสังคมเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้ามาอยู่ในขอบเขตของจริยศาสตร์ด้วย ซึ่งจะต้องให้คำตอบและชี้ทางออกอย่างเหมาะสม และตอบประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้โดยใช้กรอบแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

คามโภชก หรือเปรียบเทียบกับปัจจุบันก็คือ อาชีพนักการเมืองท้องถิ่นเช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำแหน่งเศรษฐีประจำเมืองของแต่ละแคว้น เช่น ธนัญชัยเศรษฐี ซึ่งอาจเปรียบได้กับรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ช่างกัลบก หรือช่างตัดผม ช่างทอผ้า ชาวนา เป็นต้น ผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้จะไม่ประสบความสำเร็จเลย หากละเลยการประกอบอาชีพควบคู่กับหลักจริยธรรม และในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าไม่เคยรังเกียจหรือดูถูกอาชีพใดเลย ดังตัวอย่าง เช่น นางอัมพปาลี (Thai Tipitakas 5/288/41) มีความสามารถในด้านดนตรีและนาฏศิลป์แต่หันไปเอาดีในการประกอบอาชีพโสเภณี ครั้งหนึ่งเธอทราบว่าพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังโกฏิคาม จึงต้องการไปเฝ้าเพื่อฟังธรรมหลังจากได้เฝ้าและฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารต่อมาเจ้าลิจฉวีได้เข้ามานิมนต์พระพุทธเจ้าเช่นเดียวกันแต่พระองค์ไม่ทรงรับเพราะได้รับนิมนต์จากนางอัมพปาลีไว้แล้วตรงนี้แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าทรงให้ความเสมอภาคแก่คนทุกชนชั้นและสาขาอาชีพมิได้เลือกว่าผู้นิมนต์จะเป็นคนชั้นใดและมิได้ดูถูกบุคคลผู้นั้นประกอบอาชีพโสเภณีซึ่งต่อมาภายหลังได้บวชเป็นภิกษุณีและได้เป็นพระอรหันต์ในที่สุดต่อ

มาเธอได้ถวายสวนมะม่วงให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ชื่อว่า “อัมพปาลีวัน” อีกด้วย (Mahamakutta Rajavidyalaya, 2011)

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เห็น อาชีพแต่ละอาชีพนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่เป็นสัมมาอาชีวะ และระบบพุทธจริยศาสตร์เองก็มีบทบาทสำคัญในการสอนให้มนุษย์ประกอบอาชีพโดยสุจริต อันจะก่อให้เกิดประโยชน์และผลผลิตเป็นที่ยอมรับเป็นที่ยอมรับในสังคมและประเทศชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบบพุทธจริยศาสตร์มีบทบาทอย่างไรต่อการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาลเหล่านั้น เพื่อให้เห็นหลักจริยศาสตร์ชัดเจนในแต่ละอาชีพ และสามารถเชื่อมโยงหลักพุทธจริยศาสตร์ในอาชีพสมัยพุทธกาลเข้ากับสมัยปัจจุบันได้ อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพของมนุษย์ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูล ค้นคว้า เก็บข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยตรงคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา และเอกสารวิชาการอื่นๆ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย โดยใช้แหล่งข้อมูลในการสืบค้นหรือค้นคว้าที่สำคัญคือ หอสมุดกลาง มจร. สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ สำนักงานหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ อีกทั้งเอกสาร วารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. ในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาลโดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

3. สรุปการวิจัยและนำเสนอ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์กับประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยมุ่งประเด็นศึกษาถึงอาชีพต่างๆ ทั้งที่เป็นสัมมาชีพ และมิจฉาชีพ จากเอกสารที่เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประเภทการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล

จากการวิจัย พบว่า ประเภทอาชีพต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เริ่มจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวัฏกัปตามที่ปรากฏอยู่ในอัคคัญญสูตร โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อน คือ นาข้าวสาลี ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และพัฒนากลายไปเป็นอาชีพในเวลาต่อ จากนั้นเมื่อมนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายของประเภทอาชีพก็มีวิวัฒนาการไปตามจำนวนของมนุษย์จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้านั้น ระบบชนชั้นมีความเข้มข้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบวรรณะ สาเหตุที่สังคมอินเดียสมัยโบราณ ได้แบ่งชั้นวรรณะของคนซึ่งมาจากความแตกต่างเรื่องผิว คือพวกอารยัน ซึ่งเป็นพวกผิวขาว กับพวกมิลักขะ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเก่าอยู่แล้ว เป็นชนผิวดำ ต่อมาพวกอารยันได้ย้ายไปประกอบอาชีพที่หลากหลาย จึงเกิดการแบ่งชนชั้น เนื่องจากอาชีพและฐานะทางสังคมเพิ่มมากขึ้น จึงกลายเป็นวรรณะ ซึ่งมี 4 วรรณะ (Varnas) ประกอบด้วย วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพทย์ และวรรณะศูทร แต่ว่าวรรณะทั้ง 3 ข้างต้นนั้น จัดเป็นพวกผิวขาว และวรรณะศูทรถูกจัดเป็นชนพื้นเมือง คือผิวดำ ดังนั้นบริษัท 4 กลุ่มนี้ เป็นการจำแนกแบ่งแยกบุคคลไปตามลักษณะอาชีพที่บุคคลเหล่านั้นได้จากสังคม เนื่องจากประเภทอาชีพในสมัยพุทธกาลไม่มีการแบ่งหมวดหมู่อาชีพเหมือนอย่างในสมัยปัจจุบัน (Panthasen, 20001) แต่จะแบ่งประเภทอาชีพของมนุษย์ไปตามความเข้มแข็งของวรรณะ จึงทำให้ลักษณะการประกอบอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาลขึ้นอยู่กับวรรณะที่ตนเกิด ผู้ที่เกิดในวรรณะใดก็จะมีอาชีพประจำวรรณะนั้น การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่า เกิดในตระกูลวรรณะใด แต่ถ้าหากแบ่งประเภทอาชีพตามพุทธจริยศาสตร์ สามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ สัมมาชีพ อันเป็นอาชีพที่ควรประกอบ และ มิจฉาชีพ อันเป็นอาชีพที่ไม่ควรประกอบ และควรหลีกเลี่ยง สำหรับประเด็นอาชีพที่เป็นสัมมาชีพนั้น พุทธจริยศาสตร์มองว่าเป็นอาชีพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวมันเอง (Intrinsic Value) คือผู้ประกอบอาชีพเมื่อทำอาชีพแล้วมีความสุข โดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทนหรือสิ่งอื่นใด ขอเพียงมีอาชีพก็มีความสุขแล้ว ในประเด็นนี้ อาจมองได้ว่า อาชีพมีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง เนื่องจากนักจริยศาสตร์บางคนคิดว่า การมีความสุขหรือการพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ นั่นคือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวของมันเองและพุทธจริยศาสตร์ก็ยังมองว่า อาชีพมีคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ได้เหมือนกัน ในกรณีที่ประกอบอาชีพเพื่อหวังค่าตอบแทนอันสุจริต และนำค่าตอบแทน กล่าวคือเงินที่ได้ไปแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อประทัง หรือปลดเปลื้องความทุกข์อะไรบางอย่าง เพื่อให้ชีวิตได้ประสบแต่ความสุขอันเป็นเป้าของการประกอบอาชีพ

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล

จากการวิจัย พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ศาสนา ซึ่งหมายถึง หลักความประพฤติที่ดีงามของพุทธศาสนา อันมีหลักศีลธรรมซึ่งมาจากคำสอนจากพระพุทธเจ้า ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิดถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายแล้ว สามารถแบ่งได้ 2 ระดับคือ 1) ระดับโลกิยธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือน เป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม มุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่างๆ ให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว หมดจดจากกองกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง เพื่อให้เกิดความความสุขแก่ตนเองและสังคม 2)โลกุตรธรรม ได้แก่ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะ พุทธจริยธรรมในขั้นนี้เป็นขั้นสูงของพระอริยบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ จนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด พ้นจากอำนาจกิเลสโดยสิ้นเชิง อยู่เหนือบุญและบาป เป็นผู้ที่ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ จึงมีความเป็นสมบูรณ์นิยม (Absolutely) กล่าวคือเป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง สำหรับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยความดีและความชั่วของมนุษย์ ทั้งนี้โดยอาศัยการกระทำ 2ลักษณะเป็นตัวจำแนก กล่าวคือ การกระทำใดมีรากฐานมากจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี มีประโยชน์ มีคุณค่า และการกระทำใดมีรากฐานมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ชั่วซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 อย่าง เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยโดยพิจารณาจาก 1) เจตนาของผู้กระทำ และ 2) ผลที่เกิดจากการกระทำนั้น

หลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยอาชีพว่า อาชีพที่ประกอบนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควร อย่างไรนั้น ได้แก่ เกณฑ์ดังต่อไปนี้ 1) สัมมากัมมันตะ 2) สัมมาอาชีวะ 3) การงานอันไม่อากูล (อนากุลา จ กมฺมนฺตา) 4) การงานไม่มีโทษ (อนวชฺชกมฺมานิ) 5) ศีล 5 6) หลักธรรมที่เป็นอุปการะต่อการประกอบอาชีพ ได้แก่ สันโดษ 3 ฆราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 สัปปุริสธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8

จากการนำเสนอสะท้อนถึงเป้าหมายในการประกอบอาชีพ จากการศึกษาพบว่า ในการประกอบอาชีพประเภทต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1) อัตตทัตถะอันหมายถึงประโยชน์ตน คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตน ได้รับประโยชน์ 3 คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้า และ ปรมัตถะ คือเพื่อประโยชน์สูงสุด 2) ปรัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ 3) อุภยัตถะ คือ ประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน

จากการวิจัย พบว่า การประกอบอาชีพในในสมัยพุทธกาลมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา การที่บุคคลใดจะประกอบอาชีพใดก็จะถูกกำหนดมาตั้งแต่เกิด และระบบสังคมก็อาจไม่มีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก แต่ในปัจจุบันระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น การประกอบอาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ขยายตัวมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง และเกณฑ์ร่วม เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน กล่าวคือ

1) เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่จะประกอบอาชีพแต่ละประเภทนั้น เกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า การประกอบอาชีพแต่ละอาชีพนั้นเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพ และสุขภาวะอย่างไร

2) เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มโนธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า อาชีพที่ตนที่ประกอบอยู่นั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเอง (Self-esteem) เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาร่วมกับเกณฑ์หลัก และเกณฑ์ร่วม เพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น

3) เกณฑ์ร่วม คือหลักมหาปเทส 4 ได้แก่ เมื่อใดก็ตามที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงประเทศใด ทวีปใด ในประเทศเหล่านั้น หรือทวีปนั้นอาจจะมีจารีต ประเพณี สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎหมายที่แตกต่างกัน ฉะนั้นให้ตรวจสอบ หรือเทียบเคียงกับพระวินัย หรือพระสูตร หากว่าไม่ขัดกันก็ให้ถือว่า การนั้นสามารถกระทำได้ ในทางตรงกันข้าม หากเมื่อเทียบเคียงแล้ว ตรวจสอบแล้ว พบว่า ขัดกันกับพระธรรมวินัยให้ทราบว่า การนั้นไม่ได้สามารถกระทำได้

4) จรรยาบรรณอาชีพ จากการศึกษาพบว่า นอกจากหลักการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์แล้ว จรรยาบรรณอาชีพ ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะถูกมาใช้เพื่อเป็นกรอบให้กับอาชีพแต่ละประเภท ซึ่งมีพื้นฐานมาบรรทัดฐานของสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดจากปรัชญาและศาสนาแต่ละศาสนา จนกลายเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันสำหรับผู้ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ หลายๆ อาชีพและไม่อาจจะขาดได้ เช่น จริยธรรมธุรกิจ จริยธรรมวิชาชีพแพทย์ จริยธรรม เป็นต้น

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน พบว่า อาชีพมีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก เนื่องจากระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง ได้แก่มโนธรรม และเกณฑ์ร่วม ได้แก่ กฎหมาย รวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการวิจัยพุทธจริยกับอาชีพภาพรวม ไม่ได้เจาะจงศึกษาเชิงลึกในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง

1. ควรมีการวิจัยพุทธจริยศาสตร์กับอาชีพที่ทรงห้าม คือ มิจฉาอาชีวะ ที่มีการประกอบกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน
2. ควรมีการวิจัยกระบวนทัศน์ในแก้ปัญหาทางอาชีพ โดยใช้ทัศนะของพุทธจริยศาสตร์
3. ควรให้มีการวิจัยเกี่ยว พุทธจริยศาสตร์ กฎหมาย และจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ

References

Intasara, V. (1994). *Buddhist Philosophy*. (3rd ed.). Bangkok: Chuan Printing.

Jayatilleke, K. N., (2008). *Ethics in Buddhist Perspective*. Kandy: Buddhist Publication Society.

Keown, D. (1992). *The Nature of Buddhist Ethics.* London: Macmillan.

Kusalasai, R. (1992). *Women in Buddhist literature*. Bangkok: Sayam.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Mahamakutta Rajavidyalaya. (2011). *Thai Tipitaka and Atthakatha.* (4th ed.). Bangkok: Mahamakutta Rajavidyalaya Press.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

Panthasen, A. (2001). *Buddhist Economics: Evolution of Theory and Applications to Economics*. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF).

แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Guidelines for creating a social network based on the Thailand tourism industry to develop sustainably

[1]ปราโมทย์ ยอดแก้ว และอุทัย สติมั่น

[1]Pramote Yotkaew Uthai Satiman

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต 295 ถ.ราชสีมา ดุสิต กรุงเทพฯ.

Suan Dusit University

295 Nakhon Ratchasima Road Dusit District, Bangkok.

[1]E-mail: pramote_yotkaew@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วม การเห็นประโยชน์ และความร่วมมือของเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสังคมไทย 2) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขการสร้างความร่วมมือของภาคธุรกิจ ภาคสังคม และภาครัฐ บนพื้นฐานความเป็นไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และ 3) เพื่อกำหนดแนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการวิจัยประยุกต์ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

1) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วม การเห็นประโยชน์ และความร่วมมือของเครือข่ายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสังคมไทย ภาพรวมอยู่ในระดับความสำคัญมาก ปัจจัยที่สำคัญคือ ความต้องการของคนในสังคม/ชุมชน เรื่องการธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปะ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน กับเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิม และแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างโดดเด่น อยู่ในระดับความสำคัญมาก และภาพรวมปัจจัยที่มีความสัมพันธ์มากที่สุดกับความไว้วางใจในเครือข่ายหรือความรู้ความเข้าใจกับเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2) ปัญหาอุปสรรคในการสร้างความร่วมมือของเครือข่ายคือ เรื่องคนขาดความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะผู้นำต้องมีจริงใจ มีความเข้มแข็ง เสียสละ มีจิตสำนึกที่ดีงาม ประสานงาน ให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และความร่วมมือจากภาครัฐ อย่างต่อเนื่อง

3) แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 4 แนวทางคือ (1) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคนเครือข่าย (2) แนวทางการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมเครือข่าย (3) แนวทางการขับเคลื่อนเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวด้วยมิตรภาพ (4) แนวทางการสื่อสาร ประสานประโยชน์ ประชาสัมพันธ์เครือข่าย

คำสำคัญ: เครือข่ายของสังคม; อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว; ความยั่งยืน

Abstract

The purpose of this research was 1) Study on factors influence on the network participation, benefits, and cooperation in Thailand Tourism Society 2) Study on the problems, treats, and solution for creating the cooperation among private, social, and public sector base on basic Thai culture in developing sustainable Thailand's tourism industry. 3) Setting the guideline for creating social network based on basic Thai culture in developing sustainable Thailand's tourism industry. This applied research use mix-method.

The result found that

1) the factors influence on the network participation, benefits, and cooperation in Thailand Tourism Society; the overview was very important . The key factors were community needs in art and traditional knowledge preserve, traditional culture, and Ethnicity identities. They was at very high level . The overview of the factors which correlated with network trust or cognitive on networks for developing the society tourism industry was middle positive correlation significantly at the .01 level.

2) The obstacle for forming network participatory is lack of knowledge in particular the leader must be sincere, strengthened, sacrificed, conscious mind, good coordinate to build community participation, and continue government cooperation.

3) The development of a Thai-based social network for the sustainable development of the tourism industry consists of four approaches: (1) Human development for network learning (2) network linkage and network involvement (3) friendship tourism linkage (4) network communication, benefit sharing, and public relation.

Keywords: Social Network; Tourism Industry; Sustainably

บทนำ

ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นกลไกหลักในการช่วยรักษาเสถียรภาพและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ตามนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 เพื่อเป็นแผนหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ จากผลการดำเนินที่ผ่านมาแม้จะประสบความสำเร็จในแง่ของจำนวนและรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ในการพัฒนาสินค้าและบริการ พบว่ายังมีข้อจำกัดหลายประการที่ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สะท้อนให้เห็นได้จากตัวชี้วัดการจัดอันดับความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวและการเดินทาง (Travel and Tourism Competitiveness Index) ของ World Economic Forum หรือ WEF โดยในปี 2556 ความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของไทยอยู่ในอันดับ 43 จาก 140 ประเทศทั่วโลกหรืออันดับ 9 จาก 25 ประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยตัวชี้วัดที่เป็นปัจจัยด้านมาตรฐานการเดินทางและปัจจัยที่เป็นจุดอ่อนสำคัญของประเทศไทยรองลงมา คือ ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อมของภาคธุรกิจ ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมาอย่างความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ที่เกิดการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยว ความไม่พร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ทักษะและองค์ความรู้ของบุคลากรท่องเที่ยว ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่ง รวมถึงปัญหาการบริหารจัดการของภาครัฐและการบูรณาการที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถระยะยาว การส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะกลยุทธ์สร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวสู่คนไทยทุกคนสามารถท่องเที่ยวได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเศรษฐกิจฐานะและข้อจำกัดด้านกายภาพ ในลักษณะเรียนรู้ เพื่อให้ได้รับประสบการณ์ เปิดโลกทัศน์ และ เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจในความเป็นไทยด้วยมาตรการส่งเสริมไทยเที่ยวไทย โดยส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวของคนไทยกลุ่มต่างๆ เช่น แรงงาน ข้าราชการ เกษตรกร กลุ่ม Corporate/Expats ผู้มีรายได้กลาง-สูง กลุ่มครอบครัว ผู้สูงอายุและผู้พิการ ส่งเสริมการเดินทางประชุมสัมมนาในประเทศ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เช่น ผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบรรจุเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในหลักสูตรการศึกษา สนับสนุนการเดินทาง ศึกษาดูงานในประเทศไทยของ เกษตรกร องค์การบริการส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เกษตรกร เป็นต้น (Ministry of Tourism and Sports, 2015)

การท่องเที่ยงไทยที่ชาวต่างชาติชื่นชอบในเรื่องของความเป็นไทย ซึ่งฉัตรทิพย์ นาถสุภา (Natsupa, 2007) กล่าวถึง “ความเป็นไทย คือคุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ผู้ที่รักความเป็นไทย จะมีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ชื่นชม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมไทย มีความกตัญญูกตเวที ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสมสิ่งที่กล่าวมา ถือเป็นทุนทางสังคม ซึ่งสังคมไทยมีลักษณะพิเศษ คือ ชุมชนท้องถิ่นมีความอุดมด้วยวัฒนธรรมแห่งชุมชน คือ วัฒนธรรมแห่งการพึ่งพาอาศัย

ผูกพันช่วยเหลือกัน โดยที่ทุกคนคำนึงถึงและยอมรับประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ" ภาพรวมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในสังคมไทย เป็นการท่องเที่ยวขั้นพื้นฐานเพียงรู้ว่าไปเที่ยว เคยไปเที่ยว แต่การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้รู้พื้นฐานความเป็นชาติไทย ส่งเสริมการเรียนรู้ รับรู้ จนเกิดการพัฒนาทางจิตใจมากขึ้นยังขาดกับสังคมไทย คงต้องใช้เวลาและต้องให้ผู้นำคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างความพร้อม ความไว้วางใจความรู้ความเข้าใจในเครือข่าย และเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นปัจจัยในการตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทยอย่างมีคุณค่า

จากเหตุสำคัญที่เป็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ไทยเที่ยวไทยส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างการท่องเที่ยวสู่คนไทย ที่น่าจะต้องส่งเสริมให้ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งถ้าหากไม่มีการปรับตัวในการสร้างเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้มแข็งของสังคม จากการท่องเที่ยวในสังคมบนพื้นฐานของความเป็นไทยที่มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทรถือเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนที่ต้องการการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการบริหารจัดการโดยสังคมของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ จึงทำการวิจัยแนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ต้องการรู้และเข้าใจถึงปัจจัยที่มีต่อการเข้าร่วม การเห็นประโยชน์ และความร่วมมือของเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงเรื่องปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขการสร้างความร่วมมือของภาคธุรกิจ ภาคสังคม และภาครัฐ บนพื้นฐานความเป็นไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน อันจะเป็นการพัฒนาผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสังคมให้เป็นเครือข่ายส่งเสริมการช่วยเหลือกันทางธุรกิจการท่องเที่ยวตามพื้นฐานความเป็นไทยที่ชาวบ้านในสังคมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วม การเห็นประโยชน์ และความร่วมมือของเครือข่ายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสังคมไทย

2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไขการสร้างความร่วมมือของภาคธุรกิจ ภาคสังคม และภาครัฐ บนพื้นฐานความเป็นไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

3. เพื่อเสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีประชากรคือ ผู้ประกอบการหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดเพชรบุรี กับ จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กลุ่มภาคธุรกิจ ผู้ประกอบการหรือเกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในด้านสถานที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ของเอกชน วิสาหกิจชุมชน สหกรณ์ อื่นๆ ในพื้นที่ 2) กลุ่มภาคสังคม ผู้นำชุมชน ด้านศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ และ3) กลุ่มภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและฝ่ายปกครองในส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องการท่องเที่ยว ฝ่ายจังหวัด ฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเก็บข้อมูลแยก เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลโดยกำหนดความเชื่อมั่นที่ 95% ความคลาดเคลื่อน + 5% ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 400 ตัวอย่าง ซึ่งกำหนดแจกแบบสอบถามจังหวัดละ 210 คน ในแต่ละจังหวัด รวมสองจังหวัด 420 คน แบบสอบที่ใช้เป็นเครื่องมือผ่านการทดสอบ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 3 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) กลุ่มภาคธุรกิจ (2) กลุ่มภาคสังคม (3) กลุ่มภาครัฐ ในอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 30 คน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น ของแบบสอบถาม โดยวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นเป็นรายข้อ โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาด (Cronbach’s Alpha Coefficients) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ มีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา เท่ากับ 0.98 รวบรวมแบบสอบถาม โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) กับผู้บริหาร ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เต็มใจให้ข้อมูล ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ จำนวน 400 ตัวอย่าง ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. (Standard Deviation) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน (Spearman Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง สองจังหวัด จังหวัดละ 15 คน รวม 30 คน มีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การศึกษาความเห็นของจากผู้บริหาร ผู้นำ และผู้ที่เกี่ยวข้อง 2 จังหวัด ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จำนวน 21คน และที่มหาวิทยาลัยสวนดุสิตวิทยาเขตสุพรรณบุรี จำนวน 29 คน และการสัมมนากับการเสวนา ณ โรงแรม ลองบีช ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมจำนวน 51 คน จาก 2 จังหวัด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งคำนึงถึงบริบท หรือสภาพแวดล้อม และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ

ผลการวิจัย

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามสามารถอธิบายตอบวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง และข้อที่สอง คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ไปใช้กับงานเชิงคุณภาพโดยนำผลไปเสนอที่ประชุมในการสนทนากลุ่มและการสัมมนากับการเสวนาเพื่อหาถามความคิดเห็นในการยืนยันประเด็นข้อค้นพบเพื่อสร้างกับเสนอแนวทางในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สาม จากการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วม การเห็นประโยชน์ และความร่วมมือของเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสังคมไทย พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญในปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.92, S.D. = 0.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความต้องการของคนในสังคมต่อชุมชน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.01, S.D. = 0.71) รองลงมาเป็นด้านเศรษฐกิจ ($\bar{X}$ = 3.96, S.D. = 0.64) และด้านที่ต่ำที่สุดคือด้านความพร้อมของสังคม ($\bar{X}$ = 3.77, S.D. = 0.78) **ดังตารางที่ 1**

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับความสำคัญในปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย

(n=400 คน)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่ายในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านความพร้อมของสังคม	3.77	0.78	มาก
2. ด้านเศรษฐกิจชุมชน	3.96	0.64	มาก
3. ด้านผู้นำเครือข่าย	3.89	0.71	มาก
4. ด้านความต้องการของคนในสังคมต่อชุมชน	4.01	0.71	มาก
5. ด้านความไว้วางใจหรือความรู้ความเข้าใจเรื่องเครือข่าย	3.91	0.73	มาก
รวม	**3.92**	**0.60**	มาก

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย พบว่า ความสำคัญในปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย จากภาพรวมทั้ง 5 ด้าน มีระดับความสำคัญอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความต้องการของคนในสังคม/ชุมชน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อให้ความสำคัญในเรื่อง การธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปะ ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน กับเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิม และแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้อย่างโดดเด่น รองลงมาด้านเศรษฐกิจชุมชน ให้ความสำคัญในเรื่อง การท่องเที่ยว

ส่งผลให้เกิดกิจกรรม สร้างอาชีพเสริม ชุมชนมีรายได้ กับเรื่องการท่องเที่ยวทำให้เกิดกระจายรายได้ และผลประโยชน์เกิดขึ้นตามท้องที่ต่างๆ รองลงมาด้านความไว้วางใจหรือความรู้ความเข้าใจเรื่องเครือข่าย ให้ความสำคัญในเรื่อง สมาชิกควรมีความเท่าเทียมกัน และให้เกียรติกัน รองลงมาด้านผู้นำเครือข่าย ให้ความสำคัญในเรื่อง การเป็นที่ยอมรับ และมีความน่าเชื่อถือ และด้านความพร้อมของสังคม อยู่ในระดับมาก ให้ความสำคัญในเรื่อง การดูแลขยะปฏิกูล และสิ่งแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยว

เมื่อทดสอบสมมติฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงเหตุที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเครือข่าย การเห็นประโยชน์ของเครือข่าย และความร่วมมือของเครือข่าย ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสังคมไทย โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบสเปียร์แมน ในภาพรวมปัจจัยที่มีอิทธิพลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสังคม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของสังคม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ

ส่วนการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เหตุผลเพราะ ความสนใจในเรื่องของชุมชน หรือมีสถานะเป็นผู้นำชุมชน เป็นคณะกรรมการ และสมาชิกที่ต้องการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนเรื่องการท่องเที่ยวและอนุรักษ์ประเพณี สืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีพลัง เกิดรายได้ในชุมชน สร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข มีเพื่อนเป็นผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประเภทร้านอาหาร โดยเคยแนะนำส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวธุรกิจอื่นๆ ให้กับนักท่องเที่ยว คือธุรกิจประเภทร้านอาหาร และก็เคยได้รับการช่วยเหลือจากธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยวธุรกิจประเภทที่พัก เคยเสนอแนะธุรกิจอื่นๆ เช่นธุรกิจประเภทร้านอาหาร ให้มีการปรับปรุง ซึ่งธุรกิจต้องการได้รับการส่งเสริมธุรกิจจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประเภทธุรกิจที่ควรต้องการได้รับการส่งเสริมคือ ร้านอาหาร เรื่องที่ต้องการได้รับการช่วยเหลือจาก อบต./เทศบาล คือ เรื่องขยะ ความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว และความสงบของประชาชน เงินทุน งบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จัดทำป้ายชื่อถนน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว และแนะนำการประชาสัมพันธ์ และการส่งเสริมสถานที่ให้คนรู้จักอย่างทั่วถึง รวมถึงการส่งเสริมเครือข่ายและความปลอดภัยในสถานที่ท่องเที่ยว

สิ่งที่เสนอว่าการมีเครือข่ายการท่องเที่ยวกับธุรกิจมีความสำคัญเพราะ เป็นประโยชน์ในเรื่องที่ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น จากการที่เครือข่ายช่วยกันแนะนำนักท่องเที่ยว จะทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่ม มีคนมาใช้บริการเพิ่มขึ้น ดังนั้นเครือข่ายสามารถช่วยในการประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยว และแนะนำข้อมูลที่รวดเร็วชัดเจน ช่วยส่งเสริมสนับสนุนด้านธุรกิจให้เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น มีการช่วยเหลือกันทางด้านข้อมูล รวมถึงเป็นศูนย์รวมการหารือถึงปัญหาต่างๆ และการเชื่อมโยง ที่ก่อให้เกิดภาคีร่วม เพิ่มเครือข่าย เพิ่มสมาชิกการใช้บริการส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ทำให้เกิดความคิดเห็นในการเข้าร่วมเครือข่าย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ให้เกิดความร่วมมือส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยเที่ยวไทย และมีความคิดเห็นในการช่วยเหลือเครือข่ายหรือความร่วมมือทางการท่องเที่ยว เรื่องการช่วยเหลือการโฆษณาประชาสัมพันธ์

2. ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขการสร้างความร่วมมือของภาคธุรกิจ ภาคสังคม และภาครัฐ บนพื้นฐานความเป็นไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ปัญหา อุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พบว่า เรื่องคน เรื่องสถานที่ เรื่องการจัดการ และเรื่องการส่งเสริมของภาครัฐ มีปัญหาหรืออุปสรรคในการสร้างเครือข่ายอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย ประกอบด้วย

1) เรื่องความรู้ เป็นการขาดความเข้าใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทย และการนำเสนอความงามของศิลปวัฒนธรรมที่ถูกต้องเหมาะสม และขาดการพัฒนาเรื่องการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ดี

2) เรื่องความร่วมมือ เป็นปัญหาจากการประสานงาน การทำงานร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของบุคคล ในพื้นที่ชุมชน ภาครัฐและเอกชน ที่เข้าใจสภาพแวดล้อมของสังคมแต่มีความขัดแย้งในชุมชน ความไม่เข้าใจกัน เรื่องของผลประโยชน์และเรื่องของการเมืองที่ทำให้เกิดความแตกแยกและมีอคติของหลายๆ ภาคส่วน

3) เรื่องผู้นำ เป็นเรื่องที่ยังไม่มีผู้นำที่ชัดเจนที่จริงใจ เอาจริง เชิญชวนทุกคนให้ร่วมแรงร่วมใจสร้างวิถีความเป็นไทย เป็นคนกลางในการประสาน ซึ่งผู้นำที่เข้มแข็งต้องมีจิตสำนึกถึงด้านคุณธรรมอันดีงาม ต้องปลูกจิตสำนึกของคนในชาติ ให้รักในขนบธรรมเนียมประเพณีไทย มีความเสียสละ และมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับของสังคม

4) เรื่องการส่งเสริมจากภาครัฐ เป็นเรื่องที่ภาครัฐควรเข้ามาด้วยความจริงใจ จริงจังในการเข้ามาดูแล และการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพอสร้างเครือข่ายแล้วไม่ติดตามขยายผลอย่างต่อเนื่อง

5) เรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ ยังขาดการบูรณาการเงินทุน งบประมาณในการจัดการ การระดมทุน และเวลาที่ตรงกัน

แนวทางแก้ไขการสร้างความร่วมมือของภาคธุรกิจ ภาคสังคม และภาครัฐ บนพื้นฐานความเป็นไทยในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1) สร้างจิตสำนึกให้รู้วัฒนธรรมของหมู่บ้าน เชิดชูอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ มีการจัดกิจกรรม ให้ชุมชนได้สัมผัสชุมชน ได้รู้จักมารยาทสังคม รู้จักคุณค่าของวัฒนธรรม เพื่อให้คนในพื้นที่สามารถช่วยเหลือแนะนำการท่องเที่ยวด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส กับนักท่องเที่ยวด้วยความจริงใจ สร้างจิตสำนึกให้ชุมชน และหวงแหนวัฒนธรรม เรียนรู้เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีเก่าๆ จากผู้สูงอายุในท้องถิ่นนั้นๆ

2) พัฒนาความรู้ จัดอบรมกับเครือข่าย โดยพัฒนาคน เรื่องบุคลิกภาพ ทัศนคติ เพื่อควรลดความเห็นแก่ตัว ไม่เห็นผลประโยชน์ของตัวเองมากเกินไป ให้คนไทยมีความสำคัญต่อกันและกันให้มากที่สุด ให้ความช่วยเหลือกันมากขึ้น เชิญผู้เกี่ยวข้องหลายองค์กรเข้าร่วมงานเพื่อสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็ง

3) ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนข้อมูลพื้นฐาน สร้างจุดแข็งของชุมชนให้เป็นรูปธรรม

4) การทำกิจกรรมต่างๆ ของเครือข่ายควรมีความต่อเนื่อง และจริงจังเพื่อประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้ ความภูมิใจในภูมิปัญญา และควรได้รับความร่วมมือจาก ภาครัฐ ประชาชน นักท่องเที่ยว

5) ต้องหาวิธีให้ข่าวสารแก่ชุมชน เครือข่ายให้ทั่วถึง เพราะส่วนใหญ่ชุมชนจะไม่ค่อยทราบข่าว จะรู้เป็นการเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

6) ภาครัฐควรมีจุดยืน หรือทิศทางในการพัฒนาที่ชัดเจน ให้ประชาชนมีส่วนร่วม และควรมีลงพื้นที่ ดึงผู้มีความรู้ เข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาร่วมทำงานให้ความเป็นไทยคงอยู่ตลอดไป ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาธุรกิจ และเครือข่าย สนับสนุนงบประมาณ ใช้จุดเด่นมองความเป็นไทยทุกๆ ชนเผ่า เป็นจุดขาย และรัฐบาลต้องช่วยเหลือสนับสนุนการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ กระจายงบประมาณมาจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อฝึกบุคลากรในท้องถิ่น

7) มีการส่งเสริมด้านผลผลิตของชุมชน เช่น หัตถกรรมไทย อาหารไทย เอกลักษณ์ไทย และควบคุมราคาสินค้าไม่ให้แพงเกินไป มีการพัฒนาเรื่องของร้านค้าในการให้บริการ เรื่องของราคาอาหารที่เป็นธรรม มีมาตรฐาน

3. แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพบว่า ต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และทุกภาคส่วนต้องร่วมแรงร่วมใจกัน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก สร้างความสามัคคีที่เป็นหนึ่งเดียวกัน มีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือกัน มีความเข้าใจในชุมชนและสภาพแวดล้อม เมื่อพิจารณาการเข้าร่วมเครือข่าย จะเกิดจากความเป็นชาติพันธุ์ การรวมกลุ่มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสมาคมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแต่ละจังหวัดทั่วประเทศ ด้วยความเป็นพันธมิตรกันโดยมีการประชุม เช่นทางสุพรรณบุรีมีการกินแชร์ และการทำกิจกรรม มีการเห็นประโยชน์จากเครือข่ายที่ทำให้เกิดการประชาสัมพันธ์ที่ดีโดยใช้การบอกต่อปากต่อปาก มีการแนะนำ ส่งต่อประโยชน์จากเครือข่ายที่ทำให้เกิดโอกาส จากภาครัฐ ชุมชน/สังคม และเอกชน ซึ่งถ้าเป็นเครือข่ายกันก็จะง่ายในการช่วยเหลือกันด้วยดี และเกิดความร่วมมือของเครือข่าย เป็นการทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจแก่กันและกัน ในกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น งานบุญ งานกีฬา งานประจำปี และกิจกรรมต่างๆ ที่เครือข่ายจะดำเนินงานด้วยความร่วมมือ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องเน้นการส่งต่อสถานที่ท่องเที่ยว ที่พัก ที่กิน ด้วยข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องจากการช่วยเหลือกัน จึงควรมีแนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้วย 4 แนวทางดังนี้

แนวทางที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้เครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมการเรียนรู้เครือข่าย การพัฒนาคน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเรื่องนี้ถือเป็นโอกาสของเครือข่าย ที่จะดึงหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของท้องถิ่นเป็นอย่าดีที่เข้าถึงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิต และส่งเสริมสถาบันการศึกษาอื่นๆ ให้เป็นเครือข่ายเพื่อการพัฒนาคนที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังนี้

(1) เรื่องทัศนคติที่มีต่อความเป็นคนไทยที่มีเมตตาพร้อมให้บริการ

(2) เรื่องผู้นำ ภาวะผู้นำ ของคนในชุมชน

(3) เรื่องการใช้ภาษาในการให้บริการด้วยใจ

(4) เรื่องกระบวนการให้บริการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(5) เรื่องการตลาดส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(6) เรื่องการประสานกับการสื่อสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(7) เรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่กล่าวนั้นเป็นเพียงตัวอย่าง ซึ่งแต่ละชุมชนก็อาจจะมีปัญหา ความต้องการในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ซึ่งประเด็นในการเรียนรู้นั้นต้องมีการระดมความคิดร่วมกันว่ามีปัญหาอะไร และจะพัฒนาอย่างไร แต่ในการพัฒนาคนต้องเน้นถึงการพัฒนาคุณค่าของคนตามหลักศาสนาต่างๆ หรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อย่างการพัฒนาคนบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อการท่องเที่ยวควรพัฒนาตามหลักกัลยาณมิตร 7 ประการดังนี้

(1) มุ่งพัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีความน่ารัก ซึ่งหมายถึงการมีเมตตากรุณา ใส่ใจคนอื่นๆ และประโยชน์สุข โดยเข้าถึงจิตใจและสร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง

(2) พัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีความน่าเคารพ หมายถึง เป็นคนหนักแน่น ยึดถือหลักการเป็นสำคัญ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจและเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้

(3) พัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีความน่าเจริญใจ หมายถึง เป็นคนมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงหรือรู้จักหาความรู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ ให้เป็นที่น่ายกย่องเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่น

(4) พัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีการรู้จักพูดให้ได้ผล หมายถึง รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรทำอะไร คอยให้คำแนะนำตักเตือนและเป็นที่ปรึกษาที่ดีแก่คนอื่น

(5) พัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีความอดทนต่อถ้อยคำ หมายถึง พร้อมรับฟังคำปรึกษา ตอบข้อซักถาม อดทนต่อคำล่วงเกิน คำตักเตือนและอดทนรับฟังปัญหาต่างๆ ด้วยจิตใจที่เมตตาอารมณ์ที่ดี

(6) คนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีการแถลงเรื่องล้ำลึกได้ หมายถึง กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ง่าย หรือยกตัวอย่างให้เห็นตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ

(7) พัฒนาคนในเครือข่ายหรือผู้ให้บริการ มีการชักนำแนะนำผู้อื่นให้ทำหรือปฏิบัติในสิ่งที่ดี หมายถึง ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหล แต่ต้องชักจูงแนะนำเพื่อนมิตรไปในทางที่ดีมีคุณประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ ต้องทำให้เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด รักประเทศชาติ รักความ

สามัคคี ซึ่งต้องเรียนรู้ให้เข้าใจ ถึงจะเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน คนถึงจะเกิดจิตอาสาอย่างแท้จริง จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน

แนวทางที่ 2 การสร้างความร่วมมือเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ ถือเครือข่ายเป็นเรื่องที่สำคัญ การสร้างความร่วมมือต้องเน้นให้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผลประโยชน์ และร่วมกันแก้ปัญหารับผลกระทบ ถ้าจะพัฒนาให้เป็นผลดีสิ่งที่เครือข่ายต้องทำคือ

(1) ทุกคนในเครือข่ายมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้อง มีหน้าที่ความรับผิดชอบ และมีข้อกำหนด กฎระเบียบที่เหมาะสมจากความเห็นด้วยของทุกคนที่เกี่ยวข้อง

(2) มีการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

(3) ทุกคนมีบทบาทเป็นผู้นำ และมีภาวะผู้นำที่พร้อมเป็นผู้ตามที่ดี

(4) ผู้ร่วมประชุมต้องมีอิสรเสรีในการแสดงความคิดเห็น

(5) ผู้ฟัง ควรฟังด้วยใจให้เกียรติกันและกัน

(6) ควรประชุมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าประชุม

(7) มีการจดบันทึกการประชุม สรุปการประชุม

(8) มีการจัดกิจกรรมร่วมกันตามความเหมาะสม

แนวทางที่ 3 การขับเคลื่อนเชื่อมโยงมิตรภาพเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่าย เรื่องที่สำคัญของผู้เกี่ยวข้องที่ต้องทำใจให้เป็นกลางเป็นมิตร โดยมิควรคิดว่าการขับเคลื่อนเป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องสร้างกัลยาณมิตร อันเป็นคุณธรรมสำหรับมิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตายและเพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนเป็นมิตรที่หวังดีต่อกันด้วยความจริงใจ ที่จะทำให้คนอื่นๆ หรือหน่วยงานอื่นๆ เกิดการพัฒนาดังนั้นการขับเคลื่อนเครือข่ายจึงควรปฏิบัติดังนี้

(1) สร้างเครือข่ายให้มีความสัมพันธ์เหมือนกับเป็นญาติพี่น้องเพื่อนสนิท ที่ต้องติดต่อ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยจะไม่ตัดสายสัมพันธ์ผู้อื่นเพราะเป็นคนไทยด้วยกัน

(2) คนสร้างเครือข่ายต้องทำใจด้วยว่าการขับเคลื่อนเครือข่าย ไม่ใช้เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของทุกคน ซึ่งหน่วยงานไหนทำกิจกรรมหน่วยงานนั้นจะเป็นผู้นำเครือข่าย หน่วยงานอื่นเป็นผู้ตาม เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมด้วยความปรารถนาดีและมีความจริงใจที่ดีต่อกัน

(3) เมื่อหน่วยงานมีการทำกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรม ถือเป็นงานบุญที่ควรบอกกล่าวพี่น้องเพื่อนๆ เครือข่ายให้รับรู้รับทราบ เพราะหน้าที่การขับเคลื่อนเครือข่ายผู้นำในการขับเคลื่อนกิจกรรมประเพณี วัฒนธรรม ต้องแสวงหาโอกาสเพื่อการขับเคลื่อนเครือข่ายให้ได้มากที่สุดในการเชิญบอกบุญในหน่วยงานเครือข่ายที่รู้จักทั้งภาครัฐ เอกชน และสังคมที่มีความสัมพันธ์

(4) การขับเคลื่อนเครือข่ายต้องทำด้วยหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ดังนั้นผู้รู้จักกันเป็นเหมือนญาติ พี่น้อง เพื่อน ที่ต้องมีความเมตตากรุณาต่อกัน มีการแจ้งข้อมูลข่าวสารหรือบอกบุญด้วยความเมตตากรุณาและมุทิตาแสดงความยินดีเมื่อพร้อม สะดวก หรือร่วมบุญในโอกาสต่างๆ และอุเบกขาในการวางใจเป็นกลางไม่ได้ร่วมเนื่องจากไม่พร้อมไม่สะดวกซึ่งต้องเกิดความเข้าใจกันในเครือข่าย

แนวทางที่ 4 การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์เครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้เกิดทางการสื่อสาร และประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อเป็นการสร้างความร่วมมือ ไปสู่การขับเคลื่อนเครือข่าย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเหมือนกับการเป็นญาติพี่น้องที่ต้องพอรู้ข้อมูลกันบ้าง สามารถบอกเรื่องทั่วๆ ไปได้ ดังนั้นแนวทางการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์เครือข่ายจะต้องประกอบด้วย

(1) ข้อมูลที่จะสื่อสารต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร ชุมชน / สังคม

(2) ข้อมูลที่จะสื่อสารประชาสัมพันธ์ต้องเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครบถ้วน แน่นอน ไม่สร้างผลกระทบต่อองค์กรและผู้สื่อสารประชาสัมพันธ์

(3) มีการจัดระเบียบการสื่อสาร โดยทำความเข้าใจในเรื่องที่จะสื่อสารให้ชัดเจน มีวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับเครือข่ายให้มากที่สุด มีการประเมินผลตรวจสอบข้อมูลย้อนกลับจากสิ่งที่สื่อออกไปว่ามีผลกระทบหรือไม่อย่างไร

(4) รู้ขั้นตอนของการสื่อสาร มีความตั้งใจ ความเข้าใจ การยอมรับ และนำไปสู่การปฏิบัติให้ตรงตาม เป้าหมายของการส่งสารให้เกิดประสิทธิภาพ

(5) ใช้การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ทุกทางที่เหมาะสม ซึ่งอาจหมายถึงการสื่อสารทางเดียวกับการสื่อสารสองทางไปพร้อมๆ กันกับเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดความพอใจจากการให้เกียรติยอมรับ เกิดความรู้สึกประทับใจ และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีของเครือข่ายในการทำงานในอนาคต

(6) มีการสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดี ด้วยการทักทายตามวาระโอกาสด้วยใจจริง

อภิปรายผล

แนวทางการสร้างเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาคนเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมการเรียนรู้เครือข่าย การพัฒนาคน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเรื่องนี้ถือเป็นโอกาสของเครือข่าย ที่จะดึงหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาท้อง

ถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจท้องถิ่นเป็นอย่าดีถึงประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิต สถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่เป็นเครือข่าย เพื่อการพัฒนาคน สอดคล้องกับภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด และคณะ (Intharakamnoet et al., 2010) อธิบายว่า การดำเนินการด้วยระบบเครือข่ายมีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน โดยภาครัฐสามารถช่วยในเรื่องการพัฒนาสาธารณูปโภค การพัฒนาสภาพแวดล้อม การสร้างสรรค์สินค้าและบริการ ระบบภาษีและการช่วยเหลือทางการเงิน การอบรมให้ความรู้ทั่วไปด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

แนวทางที่ 2 การสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือถือเครือข่ายเป็นเรื่องที่สำคัญ คนในสังคมเดียวกันต้องรวมกัน ช่วยกัน ส่งเสริมสนับสนุนกัน การสร้างความร่วมมือที่ต้องเน้นให้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันรับผลประโยชน์ และร่วมกันแก้ปัญหารับผลกระทบ ถ้าจะพัฒนาให้เป็นผลดีแต่ควรมีเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืนสอดคล้องกับวีระพล ทองมา และคณะ (Thongma et al., 2011) ที่พบว่าการบริหารจัดการชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเฉพาะการใช้ทุนภายในชุมชน 3 ด้านคือ 1. ด้านทุนทางสังคมที่ชุมชนพิจารณาความสามารถจากพื้นฐานตลอดจนการมีส่วนร่วมของคนในครอบครัวและชุมชนโดยเน้นการฟื้นฟูวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และกำหนดระเบียบหรือข้อปฏิบัติของคนในชุมชนตามวัฒนธรรมที่ชัดเจน 2. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีการพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างพอดีที่พิจารณาถึงคนรุ่นหลังในอนาคต 3. ทุนทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้คิดถึงเรื่องกำไร แต่เป็นกำไรจากการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยว เกิดการสร้างความสามัคคีและการแบ่งปัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การที่จะทำให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือ

แนวทางที่ 3 การขับเคลื่อนเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวด้วยมิตรภาพเครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่าย เรื่องสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องต้องทำใจเป็นกลางและเป็นมิตรกับทุกคน โดยว่าการขับเคลื่อนเครือข่ายเป็นหน้าที่ของทุกคน มิใช่หน้าที่ของใคร คนใดคนหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง สอดคล้องกับนิรชราภา ทองธรรมชาติ และศุภรดา ประภาวงศ์ (Tongdhamachart & Prapawong, 2013) ที่พบว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนร่วมกับภาคีเครือข่าย การมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่นและองค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยว

แนวทางที่ 4 การสื่อสาร ประสานผลประโยชน์ ประชาสัมพันธ์เครือข่ายของสังคมบนพื้นฐานความเป็นไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การส่งเสริมให้เกิดทางการสื่อสาร และประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อเป็นการสร้างความร่วมมือ ไปสู่การขับเคลื่อนเครือข่าย จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเหมือนกับการเป็นญาติพี่น้องที่ต้องมีข้อมูล สอดคล้องกับ นิรชราภา ทองธรรมชาติ และศุภรดา ประภาวงศ์

(Tongdhamachart & Prapawong, 2013) ที่พบว่า แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนในการวางแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนร่วมกับภาคีเครือข่าย ในเรื่องการจัดสรรงบประมาณการบริหารจัดการท่องเที่ยว ด้านการทำตลาด และทำการประชาสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ระดับคือ ข้อเสนอแนะระดับนโยบายและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด ควรทำแผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมสร้างเครือข่ายบนพื้นฐานความเป็นไทยเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ท้องถิ่นของจังหวัดและส่งเสริมความร่วมมือเครือข่ายข้ามจังหวัดในการสร้างมูลค่าเพิ่ม

2. หน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ควรเร่งรัด ส่งเสริม และสนับสนุน อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับการพัฒนาคนให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาความร่วมมือ พัฒนาการขับเคลื่อน และพัฒนาการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ จากโอกาสเครือข่ายด้วยกันหรือผู้ที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัดด้านการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา รวมถึงการเพิ่มโอกาสในแหล่งท่องเที่ยวตามแนวทางการสนับสนุนของหน่วยงานรัฐ

2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่นควรมีการประชุมวิเคราะห์หาปัญหา เพื่อแก้ปัญหาโดยการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคนเพื่อการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีการอบรมพัฒนาหรือทำแผนเพื่อส่งเสริมงบประมาณการสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

References

Intharakamnoet, P. et al. (2010). *Complete Research Report Innovative Systems for Developing a Knowledge-Based and Creative Economy: A Case Study of the Creative Tourism Industry*. Bangkok: Pimdee Karnpim.

Kosol, O. & Suttawet, C. (2013). Sustainable Tourism Management for Supporting ASEAN Economics Community. *Journal of Politics and Governance Current issues in Asean* 4(1), 200- 227.

Ministry of Tourism and Sports. (2015). *Thailand Tourism Strategy 2015-2017*. Retrieved February 17, 2017, from http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114

Natsupa, C. (2007). *Community Economic Concept Theoretical Propositions in Different Social Contexts*. (4nd ed.). Bangkok: Creative Publishing.

Tongdhamachart, N. & Prapawong, S. (2013). *Complete Research Report Sustainable Tourism at Baan Pihuchang, Nakorn Pathom Province*. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University.

Thongma, W. et al. (2011). *Complete Research Report Sustainable Cultural Tourism Management Through Sufficiency Economy Philosophy of Mae-ngon Watershed Area, Fang District, Chiang Mai, Thailand*. National Research Council of Thailand.

การศึกษาวิเคราะห์พระธรรมวินัย ในฐานะเป็นฐานของมารยาทไทย
An Analytical Study of Dhammavinaya Bases on Thai Manners

[1]ปัญญา งามสง่า และ [2]วีรชาติ นิ่มอนงค์
[1]Panya Namsagha and [2]Veerachart Nimanong
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1] Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[2]มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
[2]Assumption University
[1]Corresponding Author. E-mail: pmpani799@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทรรศนะสังคมไทย เพื่อศึกษาหลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากฐานของมารยาทไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า มารยาท คือกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม อันเหมาะสมตามกาลเทศะ มีขอบข่ายของมารยาทไทยครอบคลุมถึงกิริยาวาจาต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การพูด และบุคลิกภาพที่ดี เป็นต้น มารยาทไทยที่แสดงออกทางกายและวาจาที่ดีนั้น เป็นฐานของการประพฤติปฏิบัติธรรม หลักธรรมวินัยที่เป็นรากฐานของมารยาทไทย คือ เสขิยวัตร และวาจาสุภาษิต เป็นต้น ธรรมเหล่านี้เป็นรากฐานของมารยาทไทยและเป็นบ่อเกิดคุณธรรมสูงขึ้นไปตามลำดับ

คำสำคัญ: พระธรรมวินัย; เป็นฐาน; มารยาทไทย

Abstract

This article has three objects (1) For study of the views of Thai manners in Thai Society (2) For study the Thai manners according to Dhamma-Vinaya in Theravada Buddhism (3) For analyze the Dhamma-Vinaya which is on the basic of Thai manners. It is qualitative study. The Result of research is found as following : By the study, it is found that the manners mean the courtesy which is done in our society such as the appropriate rule, pattern of the physically, wordly proceeding covered in the act of standing, walking ,sitting, speaking, good personality act. Thai Manners about good action, good speaking based on the Dhamma practice. The Principle of Dhamma-Vinaya based on Thai manner such as Sekhiyavatta Apajayanadhamams and Vajasuphasit etc. These Buddhist morality and discipline that for Thai manner based on the Buddhist morality and discipline respectively.

Keywords: Dhammavinaya; Based; Thai Manners

บทนำ

มารยาทเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ทุกคนจะต้องยึดเป็นหลักประพฤติปฏิบัติเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ มารยาทเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เป็นมรดกทางวัฒนธรรม มารยาทของไทยเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามและแสดงความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (PhraBrahmagunaborn P.A. Payutto, 2008) โดยจะแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การพูด การเดิน การแสดงความเคารพ รวมทั้งการรู้จักปฏิบัติตนต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถแสดงให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลกได้ วัฒนธรรมของไทยที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งคนต่างชาติรู้จักกันดี คือ การกราบ การไหว้ เป็นการทักทายปราศรัย และแสดงความเคารพคาวระต่อกันตามสมควรแก่วัย และฐานะ ทั้งในเวลาพบหรือจะจากกันไป การไหว้นี้คนไทยทำได้นิ่มนวล อ่อนโยน สละสลวย ซึ่งคนชาติอื่นทำตามได้ยาก แม้กระทั่งการแสดงความเคารพในแบบอื่นๆ ก็ตาม คนไทยจะทำได้คล่องแคล่ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ชาติไทยเป็นดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา และได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนามาเป็นระยะเวลายาวนาน (Phradhammapidok P.A. Payutto, 1999) ที่สอนคนที่นับถือพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพุทธมามกะ มีความสุภาพ อ่อนโยน อ่อนน้อม ถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความกตัญญูกตเวทีและรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ง่าย ดังนั้น ความมุ่งหมายของมารวาทก็เพื่อต้องการให้บุคคลในสังคมสามารถออยู่ร่วมกันได้อย่างปกติและเป็นการป้องกันการกระทบกระทั้งซึ่งกันและกัน ด้วยการแสดงออกทางกาย ทางวาจา และจิตใจ การแสดงความเคารพในโอกาสต่างๆ การรู้จักการจัดลำดับแห่งการวางตนที่ถูกต้องตามประเพณีที่วางเอาไว้ ทำให้เกิดความสงบสุขในบ้านเมืองและสังคมส่วนรวม โดยนัยตรงกันข้าม ถ้าปฏิบัติขัดกับประเพณีทางสังคมที่วางเอาไว้ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ขัดเคืองความรู้สึกซึ่งกันและกัน แต่การมีกฎเกณฑ์ทางมารยาทในสังคม เป็นหลักความประพฤติชอบ ทางกายทางวาจา ทางใจ ยังจะเป็นทางที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตได้ และสร้างความงามสง่าให้กับสังคมด้วยเพราะเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม (Namanee, 2016)

ปัจจุบันวิวัฒนาการทางด้านสงคมและเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการก้าวหน้าสู่สหัสวรรษใหม่ที่เห็นได้อย่างชัดเจนในปัจจุบันนี้คือการเปิดกว้างทางวัฒนธรรม ประเทศไทยของเราให้การยอมรับวัฒนธรรมของต่างชาติมากขึ้น มีการรับเอาวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาผสมผสาน ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็อาจมีการปรับเปลี่ยนในตัวเองทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยและการกาลเวลาที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่เราต้องระลึกไว้เสมอคือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นเอกราชของชาติ และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษ ซึ่งเราผู้เป็นลูกหลานไทยจำเป็นต้องธำรงรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญหรือถูกกลืนหายไปในกระแสแห่งโลกมารยาทไทย เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติที่แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด (Phakseewong, 1995) การจะปลุกจิตสำนึกให้คนไทยเห็นคุณค่าของมารยาทไทยและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนั้นเป็นสิ่งที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อยู่ในวัยเยาว์ แนวปฏิบัติที่ได้ผลมาก

ประการหนึ่งคือการถ่ายทอดปลูกฝังโดยผ่านกระบวนการทางการศึกษาและการศึกษาโดยวิธีการให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองจากการอ่านหนังสือนับเป็นวิธีการหนึ่งซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดการพัฒนาไปได้ตามศักยภาพของตนเอง (Punyarit, 1996)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับมารยาทต่างๆ เช่น การฉันภัตตาหารไว้ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมและแบบแผนอันเดียวกัน เพื่อยังศรัทธาของผู้ศรัทธาอยู่ให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นและปลูกศรัทธาของผู้ยังไม่ศรัทธาให้งอกงามขึ้นซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับมารยาทการรับประทานอาหารในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติเกี่ยวกับ “อภิสมาจาริกสิกขา” อันหมายถึงพระบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติแก่สาวกทั้งหลายเกี่ยวกับเรื่องมรรยาทที่ดีงามที่พึงกระทำ ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกฏ เช่นการปฏิบัติตามข้อวัตรต่างๆ มีอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร อาวาสิกวัตร อาคันตุกวัตร คมิกวัตร และวัตรในการบิณฑบาต เป็นต้น (Thai Tipitakas 4/74-78/102-112)

อีกนัยหนึ่งอภิสมาจาริกสิกขา ที่ว่าด้วยหลักเกี่ยวกับมารยาทในการปรับตัวเพื่อความเรียบร้อยดีงามตามหลักพระธรรมวินัย ตลอดถึงบุคลิกภาพอันดีงามเรียบร้อยในการเข้าสมาคม เรียกว่า “เสขิยวัตร” (Thai Tipitakas 2/175-654 : 649-735) หมายถึงวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทที่ภิกษุพึงสำเหนียก หรือพึงฝึกฝนปฏิบัติ เป็นพุทธบัญญัติที่ได้เตือนสติให้ภิกษุสงฆ์พึงสำรวมกาย วาจา ใจ เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ชุมชนหรือในละแวกบ้านของผู้อื่น เพื่อยังให้เกิดความเลื่อมใสของบุคคลในชุมชนนั้นๆ จะได้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อนึ่ง เสขิยวัตรธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวินัยบัญญัติของภิกษุกล่าวคือวัตรที่ภิกษุจะต้องศึกษาถือเป็นธรรมเนียมสำหรับฝึกฝนกิริยามารยาทของภิกษุ ให้ดูเรียบร้อยงดงาม สมกับภาวะของสมณะ ยังความเลื่อมใสให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่เป็นชื่อของอาบัติ แต่ปรับอาบัติทุกกฏ แก่ผู้ไม่ปฏิบัติตามในทุกๆ สิกขาบท เว้นแต่ไม่ได้ตั้งใจ เผลอ ไม่รู้ตัวและอาพาธหนัก ไม่อาจทำกิจวัตรได้ มีทั้งหมด 75 สิกขาบท นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเทศนาไว้เกี่ยวกับการควบคุมกาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อยอันว่าด้วยเรื่องมารยาทหรือสมบัติผู้ดี เช่น หมวดว่าด้วย “อินทรียสังวร” ความสำรวมอินทรีย์ คือมีสติสำรวมใจเป็นไป ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ อันเป็นอายตนะภายใน อันเป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ แดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน บาลีเรียกอัชฌัตติกายตนะ ทั้ง 6 นี้ เรียกอีกอย่างว่าอินทรีย์ 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่นตาเป็นใหญ่ในทางเห็นรูป หูเป็นใหญ่ในทางฟังเสียง จมูกเป็นใหญ่ในการทราบกลิ่น ลิ้นเป็นใหญ่ในการทราบรส กายเป็นใหญ่ในทางถูกต้องสิ่งถูกต้อง มโน คือใจเป็นใหญ่ในทางคิดหรือรู้เรื่องราวทั้งหลาย ความมีสติคอยสำรวมในขณะที่เห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้ทราบอะไร ได้คิดได้นึกอะไร ไม่ให้สิ่งเหล่านั้นก่อกิเลสให้ไหลเข้ามาท่วมใจเรียกว่าอินทรียสังวร ความสำรวมอินทรีย์ ที่ตรัสสอนให้ปฏิบัติ และก็ได้ตรัสว่าเมื่อมีอินทรียสังวร ก็จะเป็นเหตุให้มีสุจริตทั้งสาม คือความประพฤติดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ในยุคสมัยต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย สังคมไทยก็ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาหลายยุคหลายสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ได้มีนักปราชญ์ไทยท่านหนึ่งคือ

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ได้เรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ “สมบัติของผู้ดี” เมื่อปี พ.ศ. 2455 แต่เรียกกันโดยทั่วไปว่าหนังสือ “สมบัติผู้ดี” (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี : 1-10) หนังสือสมบัติของผู้ดี แบ่งเนื้อหาออกเป็น 10 บท แต่ละบทกล่าวถึงหลักปฏิบัติแต่ละประการโดยแยกย่อยเป็น กายจริยา วจีจริยา และ มโนจริยา เนื้อหาของสมบัติของผู้ดี ประกอบด้วย 1) ผู้ดีย่อมรักษาความเรียบร้อย 2) ผู้ดีย่อมไม่ทำอุจาดลามก 3) ผู้ดีย่อมมีสัมมาคารวะ 4) ผู้ดีย่อมมีกริยาเป็นที่รัก 5) ผู้ดีย่อมเป็นผู้มีสง่า 6) ผู้ดีย่อมปฏิบัติการงานดี 7) ผู้ดีเป็นผู้ใจดี 8) ผู้ดีย่อมไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว 9) ผู้ดีย่อมรักษาความสุจริตซื่อตรง 10) ผู้ดีย่อมไม่ประพฤติชั่ว ซึ่งในแต่ละบทจะมีการขยายความ ที่พยายามสอนว่าจะต้องปรับพฤติกรรมใน 3 มิติ คือกายจริยา (ปรับร่างกาย) วจีจริยา (ปรับการพูด) และมโนจริยา (ปรับความคิด) (Phradhammapidok P.A. Payutto, 1999)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าที่มาของสมบัติผู้ดี หรือบ่อเกิดของมารยาทไทยดังกล่าวนั้น มีต้นกำเนิดจริงๆ มาจากพระวินัยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเกิดใหม่เกิดภายหลังศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน และลัทธิปรัชญาอื่นๆ หลายสำนัก และขยายไปอย่างรวดเร็วกว้างขวางมาก ซึ่งศาสนาที่เกิดขึ้นก่อนรู้สึกเสียผลประโยชน์ เพราะชาวบ้านหันมาศรัทธาพระพุทธศาสนา จึงได้มีกระบวนการโจมตีพระพุทธศาสนา โจมตีพระภิกษุและมีการใส่ร้ายอย่างมากมาย เพื่อลดความเชื่อถือไม่ให้พระพุทธศาสนาเติบโตขยายตัวในวงกว้างออกไป แต่ว่าพระพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเป็นของจริง ไม่ใช่ความเชื่อแต่เป็นความจริงของโลกและชีวิต พระพุทธศาสนาก็ยังคงขยายกว้างออกไป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่าพระภิกษุที่มาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วออกไปเผยแผ่ธรรมในที่ต่างๆ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ที่เคลื่อนที่ได้ของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมถูกต้องจะสร้างศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นมีความสำคัญมาก พระพุทธองค์จึงสอนมารยาท ที่เรียกว่าอภิสมาจาร บ้าง พระวินัย บ้าง ข้อวัตรปฏิบัติ บ้าง เสขิยวัตรธรรม บ้าง เพื่อให้บรรพชิตในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตาม ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามเกี่ยวกับมารยาท ในเรื่องเกี่ยวกับการเดิน การนั่ง การนอน การพูด การขบฉัน การติดต่อสื่อสาร การเข้าสมาคม การแสดงความเคารพต่อกัน การดูแลรักษาพยาบาลตลอดถึงมารยาทในการต้อนรับภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะ อีกทั้งการอยู่ร่วมกันในหมู่พระภิกษุจากทุกชั้นวรรณะ คำสอนในพระพุทธศาสนามีเรื่องเหล่านี้ปรากฏเพื่อเชื่อมประสานให้เกิดความเรียบร้อยดีงามในสังคมสงฆ์

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักพระธรรมวินัยในฐานะที่เป็นบาทฐานของมารยาทไทย เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทางวิชาการและเป็นประโยชน์กับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทรรศนะสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาหลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากาฐานของมารยาทไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยข้อมูลที่นำมาศึกษาวิจัยเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิจัยนี้ โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก บุคคลแบบเฉพาะเจาะจง การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูล โดยค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาฉบับแปลภาษาไทย หนังสือ ตำรา เอกสาร รายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ

ตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากการสังเกตพูดคุย โดยมีการศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อให้งานวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ข้อมูลเชิงพื้นที่จากการสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก และแหล่งข้อมูลอื่นๆ รวมทั้งวิเคราะห์ และนำมาสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ และสรุปผลจากการศึกษา เพื่อนำเสนอผลวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทรรศนะสังคมไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ว่าด้วยแนวคิดเรื่องมารยาทตามทรรศนะของสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า มารยาท หมายถึงกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผน อันเหมาะสมตามกาลเทศะ อันมีขอบข่ายของมารยาทไทยครอบคลุมถึงกิริยาวาจาต่างๆ เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับของส่งสิ่งของ การทำความเคารพ การแสดงกิริยาอาการ การรับประทานอาหาร การให้และรับบริการ การทักทาย การสนทนา การใช้คำพูด การฟัง การพูด การแต่งกาย บุคลิกภาพ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติในพิธีการต่างๆ ของบุคคลผู้ที่มี กาย วาจา ใจ อันประกอบสุจริตและความอ่อนน้อมถ่อมต้น เป็นต้น

ประเทศไทยในฐานะที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เป็นสถาบันหลักอันสำคัญยิ่งต่อการดำรงคงอยู่ของประชาชาติไทย พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจและสร้างสำนึกทางศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้ประชาชนเป็นผู้ที่ประพฤติดี มีศีลธรรม จรรยา มารยาทและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยลดการกระทบกระทั่ง และการขัดแย้งในสังคม กิริยามารยาทที่คนไทยปฏิบัติกันทุกวันนี้ มีความสอดคล้องกับข้อบัญญัติหมวดเสขิยวัตรที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

2. หลักมารยาทตามหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า มารยาทในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อาจาระ” หรือ “อากัปปะ” แปลว่าการประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ ที่แสดงออกทั้งทางกายและทางวาจา เมื่อกล่าวโดยประเภทการแสดงออกแล้วสามารถแบ่งออกเป็น 1) อุฏฐานะ การลุกขึ้นยืนรับ 2) วันทา การไหว้ 3) อัญชลี การประนมมือ 4) อภิวาท การกราบ 5) สามีจิกรรม การแสดงความเคารพ (PhraBrahmagunaborn P.A. Payutto, 2008) ส่วนลักษณะของการแสดงมารยาท พบว่า ถ้าเป็นบรรพชิตให้แสดงออกตามลำดับ อาวุโส ภันเต ว่าด้วยอายุพรรษา นอกจากนี้การแสดงความเคารพกล่าวไว้ 3 ระดับคือ ชาติวุฒิ วัยวุฒิ และ คุณวุฒิ มารยาทตามหลักพระธรรมวินัย คือ เสขิยวัตร สิงคาลกสูตร คารวธรรม เป็นต้น

มารยาทเป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ดีงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่สมควรจะถ่ายทอดสืบต่อไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้เหมาะกับลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ดังนั้นกิริยามารยาทในแต่ละท่า แต่ละแบบต่างๆ งดงามและถูกต้องตามหลักของกายวิภาค และมีความทันสมัยอยู่ตลอดกาล อนึ่ง องค์ประกอบของมารยาทไทย ดังต่อไปนี้ 1) มีกิริยา วาจา สุภาพ เรียบร้อยอ่อนโยนต่อชนทุกชั้น 2) ตกแต่งร่างกายด้วยเสื้อผ้าตลอดจนใบหน้า และ ทรงผมให้ถูกระเบียบสมส่วนแต่พองาม สุภาพเหมาะสมทุกโอกาส สะอาดและประหยัดอีกด้วย 3) มีอิริยาบถอยู่ในท่าธรรมดา สุภาพ ไม่แข็งกระด้าง ไม่ตีเสมอ ไม่ตื่นกลัว ไม่หัวเราะเปิดเผยเสียงดังหรือหลุกหลิกและไม่เก้อเขินหรือกระดากอาย 4) การแสดงมารยาทไม่จำเป็นต้องช้าเกินควรและต้องไม่ลุกลนจนขาดความเรียบร้อยงดงาม ส่วน ประเภทของมารยาทจำแนกออกได้เป็น 3 ประการ ได้แก่ มารยาททางกาย มารยาททางวาจา และ มารยาททางจิตใจ และนำไปสู่กระบวนการคิดให้เป็นระบบอันจะนำไปสู่การตระหนักรู้เรื่องคุณค่าและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องก่อนการปฏิบัติ (Phramaha Pornchai Sirivaro, 2016) อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มีมารยาทดี ต้องมีการฝึกฝนอบรมจิตใจ เมื่อจิตใจดีย่อมหมายถึงการแสดงออกทางกายและวาจาดีตามไปด้วย ยังประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและสังคม

3. วิเคราะห์พระธรรมวินัยในฐานะเป็นรากฐานของมารยาทไทย

ผลการวิจัย พบว่า หลักธรรมที่เป็นรากฐานของมารยาทไทย ได้แก่ หลักคารวธรรม นิวาตธรรม อุปจายนธรรม วาจาสุภาษิต พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม อคติ 4 หลักทิศ 6 เป็นต้น ในส่วนคำสอนที่เป็นพระวินัย หมวดว่าด้วยจรรยาบรรณและกิริยามารยาทที่ภิกษุพึงศึกษา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นสิกขาบท ไว้ถึง 75 ข้อ เรียกว่า เสขิยวัตร เป็นเครื่องฝึกอบรมกายและวาจา โดยถือว่ากายและวาจาเป็นพฤติกรรมคือการแสดงออกของจิตใจ ความเป็นผู้มีจิตใจดี การกระทำและการเจรจาก็ย่อมดี ตามไปด้วย แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยในทรรศนะสังคมไทย พบว่า คำว่ามารยาทคือกิริยาวาจาที่สุภาพเรียบร้อยที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมตามกาลเทศะ มารยาท ได้แก่ “กิริยาวาจาที่ถือว่าสุภาพ เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ” (The Royal Institute, 2003) มารยาทไทย หมายถึง “กิริยาวาจาที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัย ของคนไทยที่เป็นคนอ่อนโยน มีความสงบเสงี่ยมทั้งกาย วาจา เป็นการควบคุมกาย วาจาให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ”

ส่วนมารยาทชาวพุทธ คือสิ่งที่ชาวพุทธควรปฏิบัติต่อกันด้วยมารยาทที่ดีงามถูกต้องทั้งทางกาย วาจาและใจ ได้บอกวิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์การถวายปัจจัยเครื่องไทยธรรม พิธีกรรมกับชาวพุทธ การใส่บาตร การกรวดน้ำ อนุโมทนา และการแผ่เมตตา เป็นต้น การทำบุญใส่ บาตรพระสงฆ์นั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน ทั้งยังเป็นการสร้างบารมีให้มากขึ้นเฉพาะตนอีกด้วย อย่างไรก็ดี การทำบุญตักบาตรนั้นจะต้องให้ถูกวิธีด้วยมิฉะนั้นจะกลับเป็นการทำลายพระพุทธศาสนาเสียเอง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า สมณะจะต้องเป็นผู้ไม่โลภ ไม่สะสม นอกจากนี้บรรพบุรุษไทย ยังได้กล่าวถึงมารยาทการประพฤติปฏิบัติตนของคนไทยไว้ในรูปแบบบทร้อยกรอง ซึ่งมีอยู่มากมาย จึงนับว่ามารยาทไทยเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่ง เกี่ยวกับธรรมเนียมประเพณี แม้ผู้ใดไม่กระทำก็มิได้ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม แต่จะได้รับการตำหนิจากสังคม (Phakseewong, 1995) ระดับของผู้ที่มีการศึกษา มีวินัย มีระเบียบแบบแผน และมีพิธีกรรมไว้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนได้รับการยอมรับเป็นเนติธรรมคือธรรมเนียมประเพณี เป็นคติธรรมคือแบบแผนการดำเนินชีวิต เป็นวัตถุธรรมคือรูปแบบการแต่งกาย เป็นสหธรรมคือมีมนุษย์สัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ เป็นคุณธรรม คือครอบคลุมความดีงามทั้งกิริยา วาจา ใจ จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่ามารยาทคือการประพฤติ ปฏิบัติตนทั้งทางกาย วาจา ใจที่ถูกต้องงดงามเหมาะสมกับกาลเทศะของสังคมหนึ่งๆ และสมาชิกของสังคมนั้นยอมรับและถือปฏิบัติ นับว่าเป็นหลักการพัฒนาชีวิตและสังคมตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุดคือความหลุดพ้นที่เป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา (Phramaha Phatchawat Khematassi et al., 2016)

พระธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ที่เรียกว่าเป็นพุทธอาณา คือข้อบังคับนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการควบคุมกิริยามารยาทที่แสดงออกทางด้านกายกรรมและวจีกรรม เรียกว่ากายสังวร และวจีสังวร จนทำให้เกิดความสง่างามของบุคลิกภาพแก่ผู้ที่พบเห็น เช่น อุปติสสมานพ (พระสารีบุตร) ที่ได้พบเห็นบุคลิกภาพที่งดงามในการสำรวมด้วยการเดินบิณฑบาตด้วยการสำรวมอินทรีย์ จึงเกิด

ความเลื่อมใสและขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนให้เกิดกิริยามารยาทอันงดงามมีปรากฏในที่หลายแห่ง เช่นหลักคารวตา หลักอปจายนธรรม หลัก หลักวุฑฒาปจายนธรรม และ อินทรีย์สังวร เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นฐานให้เกิดมารยาทไทยที่งดงามทั้งสิ้น

บทสรุป

มารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผน ในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคม สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี โดยเฉพาะมารยาทชาวพุทธที่หล่อหลอมมาจาก หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เป็นกริยาวาจาที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จนนับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางศาสนา ที่มีลักษณะเฉพาะของชาวพุทธในประเทศไทย แม้จะไม่สำคัญเท่าหลักธรรมคำสอนโดยตรง แต่ก็มีส่วนในการสร้างความรัก ความสามัคคี อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทย ที่คนไทยทุกคนควรประพฤติปฏิบัติและสืบทอดต่อไปมารยาทในสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำโครงการศึกษาอบรมและบูรณาการหลักธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับมารยาทไทยร่วมกัน ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนให้ทั่วถึงทุกภูมิภาค

2. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ควรมีการจัดทำแผนงานให้ครอบคลุมและชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับมารยาทไทยและสมบัติผู้ดี โดยมีการจัดสรรงบประมาณและกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน

2. หน่วยงานภาครัฐ ควรมีการจัดทำหลักสูตรคู่มือการเรียนการสอนเรื่องมารยาทไทย และสมบัติผู้ดี บรรจุให้เป็นรายวิชาบังคับศึกษาในระดับประถมและมัธยม เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศไทย

3. มหาเถรสมาคม ควรมีนโยบายในการจัดทำศูนย์การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับมารยาทไทย ให้เป็นศูนย์ศึกษามารยาทไทยภายในวัดให้ครอบคุลมทุกพื้นที่ทั้งวัดภายในประเทศและนอกประเทศ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากระยะเวลาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีข้อจำกัดหลายอย่างหลายประการ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยวิทยานิพนธ์นี้จึงยังไม่ครอบคลุมในประเด็นต่างๆ ดังนั้น ควรจะมีการศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

1. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของเสขิยวัตรในฐานะรากฐานของมรรยาทสังคมไทย

2. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาพระวินัยในฐานะจรรยาของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย

3. ควรศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องมารยาทสังคมระหว่างแนวคิดตะวันตกกับพระพุทธศาสนา

4. ควรศึกษาเรื่อง อภิสมาจารกับมรรยาทสังคมไทย : มารยาทชาวพุทธ วิถีธรรม วิถีไทย

5. ควรศึกษาเรื่อง มารยาทไทยที่มีหลักธรรมวินัยเป็นฐานกับการจัดระเบียบสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

References

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.

Namanee, P. (2016). Sadarasantosa and Stability of Family Institution. *Journal of MCU Peace Studies,* 4(1), 42-55.

Phakseewong, S. (1995). *The manner in Thai society the manner and participation*. Bangkok: Tonor Grammy Press.

Phra Brahmagunaborn (P.A. Payutto). (2008). *Dictionary of Buddhism*. (16th ed.). Bangkok: S.R. Printing mass product.

Phradhammapidok (P.A. Payutto). (1999). *BuddhaDhamma*. (8th ed.). Bangkok: MCU Press.

Phramaha Phatchawat Khematassi et al. (2016). Magalatthadipani: The Science of Well-being Life. *Journal of MCU Peace Studies*, 4(2), 373-382.

Phramaha Pornchai Sirivaro. (2016). Is Buddhist Ethics Teleological Ethics or Deontological Ethics. *Journal of Graduate Studies Review*, 12(2), 49-63.

Punyarit, S. (1996). *Buddhist manner*. Bangkok: Thammasabha Press.

The Royal Institute. (2003). *Royal Institute Dictionary B.E. 2542.* Bangkok: Nanmee book publications.

พุทธบูรณาการในการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วม ของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

Buddhist Integrated Approach in Participative Urban Community Management of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province

พัชราวลัย ศุภภะ[1], พระมหาประกาศิต สิริเมโธ[1] และ สัญญา สดประเสริฐ[2]

Patcharawalai Suppa,[1] Phamaha Prakasit Sirimeto[1] and Sanya Sodprasert[2]

[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

[1]Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[2]มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

[2]Mahamakut Buddhist University

Email: doremeuram@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมบริหารและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐมเป็นการวิจัยแบบผสานวิธี โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่ม และการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารชุมชนเมืองของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3.72 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านสังคมด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรชุมชนและด้านการบริหารจัดการชุมชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน และการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านการตัดสินใจด้านการปฏิบัติการด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมควรมุ่งไปที่การปรับจิตใจและตัวตนของคณะผู้บริหาร และประชาชน โดยนำหลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านประชาชน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่นตามขั้นตอนต่างๆ

3. รูปแบบพุทธบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมบริหารและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนจึงเกิดขึ้นจากการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากภารัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรชุมชน จึงกลายเป็นภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความเป็นเมืองที่สมบูรณ์แบบมีการทำประชาคม ซึ่งเปรียบเสมือนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยมีตัวแทนจากชุมชนต่างๆ และกลุ่มผู้รับผิดชอบในส่วนงานต่างๆ ในชุมชน ได้มีโอกาสพบปะกัน เพื่อประชุมหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ; การบริหารชุมชนเมือง; การมีส่วนร่วม

Abstract

This research aims1) to investigate the participative local administration model of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province,2) to study the integration of Buddhist principles in the participative local administration model of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province and 3 to present the Buddhist Integrated Approach model of promoting the participation in sustainable local administration and development of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province. The research was conducted according to Mixed Methodology between qualitative research, focus group discussion and quantitative research. It was survey research from questionnaire. The research results revealed that:

1. The overall level of urban community administration of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province was found at high level with score of 3.72 when considered in each aspect, it was also noted at the high levels in all aspects, were Social, Community Economic, Community Resources and Community Management. And the overall level of urban community administration of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province was found at high level with score of 3.55 when considered in each aspect, it was also noted at the high levels in all aspects, were Adjudication, Operation, Advantage Receiving and Evaluation.

2. The integration of Buddhist principles in the participative local administration model of Raikhing Municipality, Nakhonpathom Province should focuses on adjusting the mental and self of management team and people with introduce the participative administration principle includes People, Participation and Public Sector. In order to the people who are person or group of person participate in local administration according to various procedures to develop, assist, support, make the advantage in various matters or activities from thinking, decision, receiving the advantage and evaluation to incur acceptance and maximum advantage with every parties coupled with compliance with the Buddhist principles for participative local administration.

3. Buddhist Integrated Approach model of promoting the participation sustainable local administration and development is a result of social, community economic, community resources and community management by of the participation by government, private, public and community organization sectors. Therefore, it is becomes participatory network associate and incur perfect city with organizing the community forums for the people in community to exchange knowledge together by representatives from various communities and the group who responsible for various sections in community have the opportunity to meet together for meeting to find the ways to solve various problems that occur in the community.

Keywords: Buddhist Integrated; Participative; Community Management

บทนำ

ประเทศไทยได้เริ่มปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมือง แต่การจัดการพื้นที่ที่แยกส่วนการพัฒนาชนบทและเมืองออกจากกัน ทำให้ขาดความเชื่อมโยงทั้งด้านนโยบายและการปฏิบัติ ผนวกกับนโยบายการบริหารแบบรวมศูนย์ที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและท้องถิ่น ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจภาคเมืองมีการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกมากกว่า โดยที่การพัฒนาแยกห่างจากพื้นที่ชนบทก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทมากขึ้น ทั้งในด้านการกระจายรายได้ และการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจตลอดจนคุณภาพและการกระจายบริการทางสังคม การตั้งค่าเป้าหมายให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงและเป็นการท้าทายตามหลักการจัดทำแผนกลยุทธ์ (Meesuk, 2014) โดยการเติบโตของเมืองไม่ได้มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาชนบทเท่าที่ควร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนา และไม่สามารถรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการพึ่งตนเองได้น้อยลงสภาวการณ์ดังกล่าวทำให้ภาคชนบทเจริญเติบโตไม่เท่าเทียมกันและเกิดภาวะความยากจนและความล้าหลังทั้งยังขาดความเชื่อมโยงกับระบบเมืองและโลกภายนอก ขณะที่ภาคการเกษตรซึ่งเป็นฐานการผลิตที่สำคัญ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง ขาดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเสื่อมโทรมลง ประกอบกับแรงจูงใจจากรายได้นอกภาคเกษตร ทำให้คนชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีขึ้นในการประกอบอาชีพในเมือง ส่งผลให้ที่ดินเพื่อการเกษตรถูกละทิ้ง ขณะที่การขยายตัวอย่างไร้ทิศทางของพื้นที่เมือง โดยไม่มีระบบผังเมืองและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสภาวะสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนทั้งในเมืองและชนบทจึงมีความจำเป็นต้องปรับกระบวนทรรศน์การพัฒนาเชิงพื้นที่ให้เหมาะสม เพื่อสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองให้มีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนกันและกัน (Sritong, 2009)

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงโดยมีรูปแบบขององค์กรท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป อาทิองค์กรท้องถิ่นที่มีความเก่าแก่มากที่สุด ได้แก่ เทศบาลถัดมาคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (องค์การบริหารส่วนจังหวัด) และองค์กรท้องถิ่นที่เกิดขึ้นหลังสุด คือองค์การบริหารส่วนตำบล (องค์การบริหารส่วนตำบล) การปกครองตนเองโดยรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Self Government) การใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดสรรแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ให้กับสังคมอย่างชอบธรรม (Easton, 1960) จะมีบุคคลที่ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองและเป็นผู้บริหารท้องถิ่น สามารถดำรงตำแหน่งหรือสามารถครองใจประชาชนได้อย่างประสบผลสำเร็จ ที่มีผลมาทักษะส่วนบุคคล หรือ การเข้าไปมีส่วนในการกระทำใดๆ ในกิจกรรมทางการเมือง (Kenaphoom, 2017; Pannasil, 2018) เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารงานพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติโดยรวมการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางโลกทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองและสิ่งแวดล้อมการกำหนดให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” เป็นเรื่องที่ปรับวิธีคิดให้มีการ

พัฒนาสู่ความยั่งยืน ทั้งนี้การพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่ไม่ส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีทั้งปัจจัยสนับสนุนข้อจำกัด และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการให้เกิดผลต่อภารกิจในการบริการประชาชน (Ministry of Social Development and Human Security, 2002) และการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของคนบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองได้ อันจะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในสังคม (Wongcha-um, 2011)

จากที่กล่าวมาข้างต้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบและสภาพการบริหารแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการบริหารงานของเทศบาลเมืองไร่ขิงและเสริมสร้างความสามัคคีร่วมมือของภาคีเครือข่ายต่างๆในชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนเพื่อ“เปลี่ยนแปลงไร่ขิงสู่เมืองน่าอยู่” ที่เข็มแข็งและยังยืนต่อไป ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเมืองบนฐานทรัพยากรของชุมชนที่เข็มแข็งและยังยืนต่อไป ทั้งรูปแบบการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมนี้ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นๆ สามารถเข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบพุทธบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมบริหารและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) (Boonyarat, 2005) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)

ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลเมืองไร่ขิง ในพื้นที่ 14 หมู่บ้าน 28 ชุมชน รวมจำนวนประชาการ 24,866 (Raikhing Municipality, 2017)

ทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของทาโร ยามาเน (Taro Yamane) โดยมีความคลาดเคลื่อน (5% = 394 คน) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 394 คน

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะเป็นบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญหรือมีประสบการณ์ในด้านการบริหารงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม จำนวน 15 รูป/คนโดยมีคุณสมบัติและจำนวน ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักพุทธธรรม (บรรพชิต) จำนวน 5 รูป
2. ผู้บริหารท้องถิ่น (นายกฯ/รองนายกฯ/ปลัดฯ/ผู้นำชุมชน) จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

2. การสนทนากลุ่มย่อย(Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม,การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติ (t-test) การทดสอบค่า (F-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) การเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ (Least Significant Difference : LSD)2. การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 3. การประมวลความรู้รวบยอด (Conceptualization) เป็นการสังเคราะห์ข้อมูล ความคิดและเนื้อหาทั้งหมดรวมเป็นประเด็นหลัก เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิเคราะห์ความถูกต้องยืนยันเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัย พบว่า การบริหารชุมชนเมืองของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3.72 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านสังคมด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรชุมชนและด้านการบริหารจัดการชุมชน อยู่ในระดับมากทุกด้าน และการบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3.55 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านการตัดสินใจด้านการปฏิบัติการด้านการรับผลประโยชน์และด้านการประเมินผลอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัย พบว่า การบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมควรมุ่งไปที่การปรับจิตใจและตัวตนของคณะผู้บริหาร และประชาชน โดยนำหลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านประชาชน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่น ตามขั้นตอนต่างๆ ดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือ สนับสนุน ทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่าย ควบคู่กับการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารงานท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ที่สามารถนำเป็นส่วนหนึ่งได้แก่ หลักฆราวาสธรรม (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) ได้แก่ 1) สัจจะ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่ออุดมการณ์ของตนเอง 2) ทมะ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัตย์ 3) ขันติ การอดทน อดกลั้น 4) จาคะ การรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน หลักสังคหวัตถุ ผู้บริหารท้องถิ่นและประชาชนต้องผูกมัดใจยึดเหนี่ยวใจคน 1) ทาน มีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) ปิยวาจา พูดจาด้วยคำที่ไพเราะ 3) อัตถจริยา ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น 4) สมานัตตตา วางตนพอดีเสมอต้นเสมอปลาย (P.A. Payutto, 2015)

3. รูปแบบพุทธบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมบริหารและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบพุทธบูรณาการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมบริหารและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนจึงเกิดขึ้นจากการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรชุมชน และการบริหารจัดการชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากภารัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และองค์กรชุมชน จึงกลายเป็นภาคีเครือข่ายการมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความเป็นเมืองที่สมบูรณ์แบบมีการทำประชาคม ซึ่งเปรียบเสมือนเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยมีตัวแทนจากชุมชนต่างๆ และกลุ่มผู้รับผิดชอบในส่วนงานต่างๆ ในชุมชนได้มีโอกาสพบปะกัน เพื่อประชุมหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน สร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเห็นความสำคัญในการพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมือง เมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนไร่ขิงทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเกิดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเข้ามา ความเป็นเมืองนั้นใช่ว่าจะมีแต่ด้านดีเท่านั้นเมืองก็ยังมีข้อเสียเกิดขึ้นเช่นกันเพราะในขณะที่ชุมชนเกิดการขยายตัวทำให้วัฒนธรรมการเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง ประชาชนเริ่มเห็นแก่ตัวกันมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จึงมีลักษณะการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนา ซึ่งหลักธรรมที่ถูกนำมาปรับใช้ ได้แก่ ฆราวาสธรรม สังคหวัตถุ โลกธรรม 8 (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) อย่างไรก็ตามชุมชนไร่ขิงก็จะมีการเดินหน้าพัฒนาชุมชนต่อไปเพื่อให้เกิดความเป็นเมืองที่สมบูรณ์แบบและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ

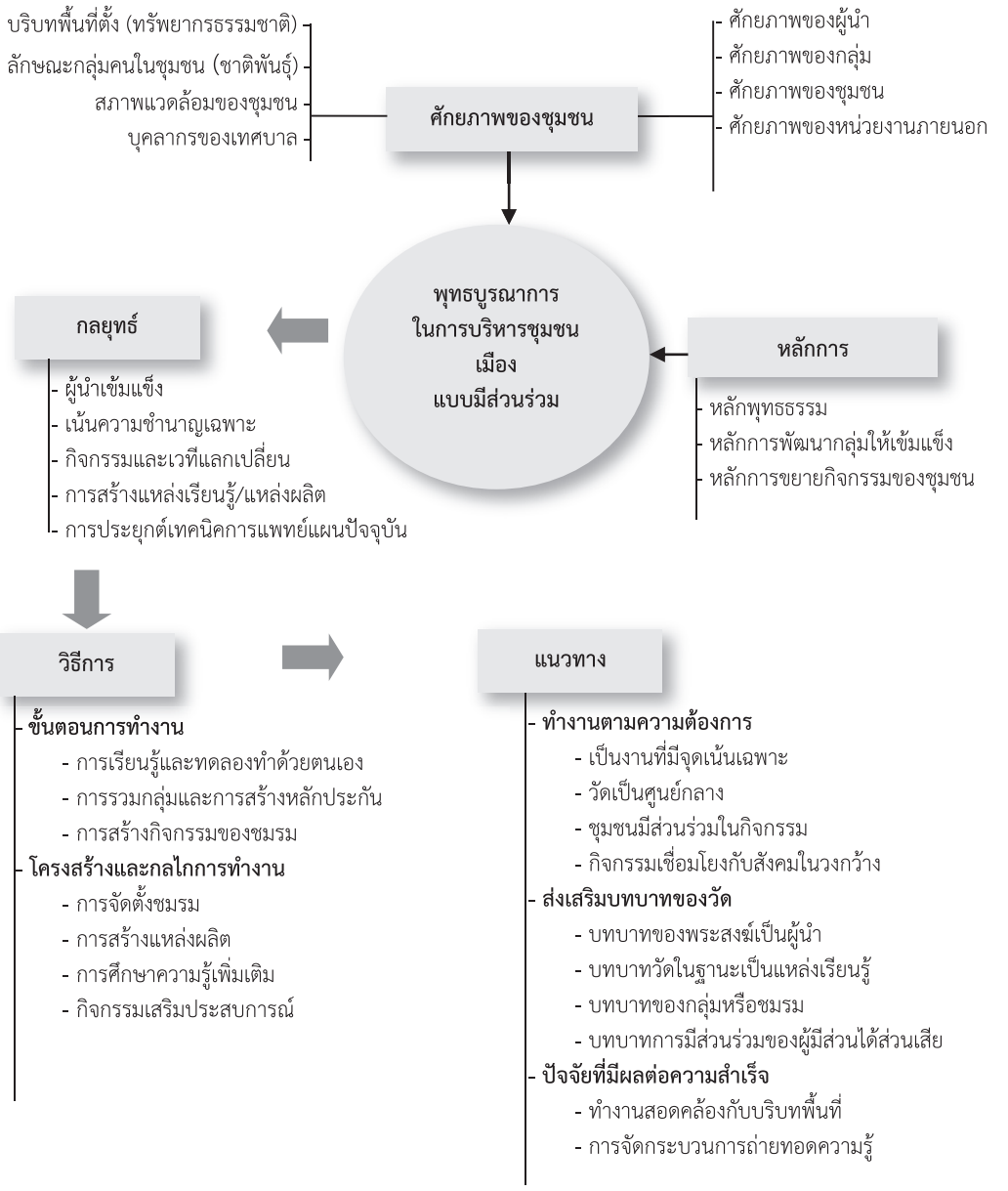
1) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจต้องนำหลักสัจจะ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่ออุดมการณ์ของตนเองที่เคยสัญญาไว้กับประชาชน ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนส่วนมากในชุมชน ส่วนประชาชนต้องนำหลักทมะ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัตย์ความดี รู้จักใช้ปัญญามากกว่าการใช้อารมณ์ความรู้สึก รับฟังข้อมูลข่าวสารด้วยความอดทน คิดวิเคราะห์ตามอย่างมีเหตุมีผล และนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เห็นต่าง ด้วยความสัตย์

2) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการต้องปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา (วางตนพอดี) วางตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลายกับทุกฝ่าย เป็นผู้นำองค์กรที่มีความรับผิดชอบ ยอมรับในการตัดสินใจของคน กล้าให้ตรวจสอบไม่หนีเอาตัวรอด ส่วนประชาชน เมื่อรับรู้ข่าวสารและตรวจสอบพบข้อผิดพลาด ก็ตั้งจิตเมตตาให้อภัยทาน ให้อภัยหากเกิดข้อผิดพลาด

3) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ปฏิบัติตามหลักจาคะ การรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน (คือไม่เอาประโยชน์เอาได้) ประชาชนต้องปฏิบัติให้ได้ เข้ารับรู้ข่าวสารพร้อมตรวจสอบและทักท้วง โดยร่วมรับฟังการประชุมของสภาท้องถิ่นได้ หรือส่งตัวแทนเข้าร่วม

4) การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล ต้องปฏิบัติตามหลักอัตถจริยา (สงเคราะห์ประชาชน) ใช้จ่ายเงินภาษีให้เกิดคุณค่า, ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร ชุมชน สังคม ช่วยเหลือเอื้ออาทร ผู้ด้อยโอกาส โดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยเหลือด้วยใจบริสุทธิ์ ตามที่ประชาชนร้องขอ อีกทั้งประชาชนต้องนำหลักทาน การให้ (โอบอ้อมอารี) การมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในหมู่ประชาชนและเพื่อนร่วมงานมาปฏิบัติด้วย เนื่องจากงบประมาณภาษีมีจำกัดไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ทั้งหมด การร่วมตัดสินใจของประชาชนจะช่วยให้การบริหารชุมชนเมืองแบบมีส่วนร่วมปฏิบัติได้ง่าย หรือการเข้าไปมีส่วนในการกระทำใดๆ ในกิจกรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Kenaphoom, 2017)

ดังนั้นพุทธบูรณาการเพื่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ในการศึกษาครั้งนี้ ควรมุ่งไปที่การปรับจิตใจและตัวตนของคณะผู้บริหาร และประชาชน โดยนำหลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านประชาชน (People) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐ (Public) (Panyapong, 2017) เพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่น ตามขั้นตอนต่างๆ ดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่ายควบคู่กับการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการบริหารงานท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ หลักฆราวาสธรรม (P.A. Payutto, 2015) คือ 1) สัจจะ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่ออุดมการณ์ของตนเอง 2) ทมะ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัตย์ 3) ขันติ การอดทน อดกลั้น 4) จาคะ การรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน หลักสังคหวัตถุ ผู้บริหารท้องถิ่นและประชาชนต้องผูกมัดใจยึดเหนี่ยวใจคน 1) ทาน มีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) ปิยวาจา พูดจาด้วยคำที่ไพเราะ 3) อัตถจริยา ทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น 4) สมานัตตตา วางตนพอดีเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

บริบทพื้นที่ตั้ง (ทรัพยากรธรรมชาติ)
ลักษณะกลุ่มคนในชุมชน (ชาติพันธุ์)
สภาพแวดล้อมของชุมชน
บุคลากรของเทศบาล
ศักยภาพของชุมชน
- ศักยภาพของผู้นำ
- ศักยภาพของกลุ่ม
- ศักยภาพของชุมชน
- ศักยภาพของหน่วยงานภายนอก
พุทธบูรณาการ ในการบริหารชุมชน เมือง แบบมีส่วนร่วม
กลยุทธ์
- ผู้นำเข้มแข็ง
- เน้นความชำนาญเฉพาะ
- กิจกรรมและเวทีแลกเปลี่ยน
- การสร้างแหล่งเรียนรู้/แหล่งผลิต
- การประยุกต์เทคนิคการแพทย์แผนปัจจุบัน
หลักการ
- หลักพุทธธรรม
- หลักการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง
- หลักการขยายกิจกรรมของชุมชน
วิธีการ
- ขั้นตอนการทำงาน
- การเรียนรู้และทดลองทำด้วยตนเอง
- การรวมกลุ่มและการสร้างหลักประกัน
- การสร้างกิจกรรมของชมรม
- โครงสร้างและกลไกการทำงาน
- การจัดตั้งชมรม
- การสร้างแหล่งผลิต
- การศึกษาความรู้เพิ่มเติม
- กิจกรรมเสริมประสบการณ์
แนวทาง
- ทำงานตามความต้องการ
- เป็นงานที่มีจุดเน้นเฉพาะ
- วัดเป็นศูนย์กลาง
- ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- กิจกรรมเชื่อมโยงกับสังคมในวงกว้าง
- ส่งเสริมบทบาทของวัด
- บทบาทของพระสงฆ์เป็นผู้นำ
- บทบาทวัดในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้
- บทบาทของกลุ่มหรือชมรม
- บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ
- ทำงานสอดคล้องกับบริบทพื้นที่
- การจัดกระบวนการถ่ายทอดความรู้

สรุป

พุทธบูรณาการเพื่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งไปที่การปรับจิตใจและตัวตนของคณะผู้บริหารและประชาชน โดยนำหลักการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ด้านประชาชน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนที่เป็นบุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่น ตามขั้นตอนต่างๆ ดำเนินการพัฒนา ช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล เพื่อให้เกิดการยอมรับ และก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกันทุกฝ่ายควบคู่กับการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อการบริหารงานท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมและเกิดเการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการเพื่อการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม” มีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับเทศบาลเมืองไร่ขิง ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่น โดยเลือกโครงการที่ประชาชนเสนอบรรจุไว้ในแผนพัฒนาสามปี และประชาชนดำเนินการเอง หรือร่วมลงทุน ภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชนในเขตปกครองเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม ควรเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อติดตามรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลเมืองไร่ขิง จังหวัดนครปฐม และดำเนินการตรวจสอบเชิงสร้างสรรค์ในการบริหารงานท้องถิ่น ด้วยคุณธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา

References

Boonyarat, S. (2005). *Research Methods for Public Administration*. (8th ed.). Bangkok: NIDA.

Easton, D. (1960). *The Political System*. New York: Alfred A. Knoff.

Kenaphoom, S. (2017). The Influences of Political Utility Affecting the Democratic Political Decision, Central Northeast, Thailand. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(2), 17-38.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

Ministry of Social Development and Human Security. (2002). *Social Welfare Service Development Plans and National Welfare 4 (2002-2006)*. Bangkok: The Department of Social Welfare and Development.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

Pannasil, P. (2018). Developing the Indicators of Leader Role for Female Administrators under Local Government Organization in the Northeastern Region. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 129-145.

Panyapong, S. (2017). Formal of Social Welfare Elderly in Chaiyaphum Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(3), 1-16.

Sritong, N. (2009). *To Increase its Leadership in Community Development*. Bangkok: OS Printing House.

The Raikhing Municipality. (2017). *Strategic Development Plan B.E. 2559– 2563*. (copy).

Wongcha-um, S. (2011). *Planning the Development of the Country*. Nonthaburi: Petrung.

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ
The Buddhist Integration on a Model of Developing Leadership of Business Women

สุพัตรา ชั้นสุวรรณ และ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส[1]
Supatra Chansuvan and Phramaha Hansa Dhammahaso[1]
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[1]Corresponding Author. Email: hansa_d@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจในวิทยาการสมัยใหม่ 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาและผลกระทบต่างๆ ของสตรีทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบัน มาจากสภาพทางกายภาพและจิตใจที่อ่อนไหวง่ายไม่เข้มแข็งและขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และปัจจัยทางสังคม คือขาดการยอมรับทางสังคมซึ่งมีวัฒนธรรมที่เน้นผู้ชายเป็นใหญ่ ถึงกระนั้น ปัญหาสำคัญที่มักจะเกิดกับสตรีในการบริหารจัดการคือขาดภูมิคุ้มกันด้านศีลธรรม ที่มักจะโกรธและฉุนเฉียวได้ง่าย และหลายครั้งที่สตรีบางคนทุจริตต่อหน้าที่การงาน

2. หลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่ผู้นำจะต้องใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารองค์กรและนำกลุ่มคนต่างๆ ในองค์กรให้สามารถทำงานอย่างเป็นสุข และบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างประสมประสาน ซึ่งเป็นเหตุผลที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับภาวะของผู้นำสตรีว่าต้องตั้งอยู่ในธรรม คือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

3. ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการนั้น พบว่า แนวทางในการพัฒนาที่เกิดจากการจากแนวทางของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีในวิทยาการสมัยใหม่ และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สามารถบูรณาการได้ 4 มิติการพัฒนา คือ แนวทางในการพัฒนาบุคลิกภาพ แนวทางในการพัฒนาพฤติกรรม แนวทางในการพัฒนาจิตใจ และแนวทางในการพัฒนาปัญญา

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา; ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจ; พุทธบูรการ

Abstract

The following research is aimed towards the study of problems inherent to the Buddhist Integration on a Model of Developing Leadership in Business Women, the study of Dharma principles on Developing Leadership of Business Women, and to present the Buddhist Integration on a Model of Developing Leadership of Business Women

The research on the Buddhist integration on a model of developing leadership for business women found that ways of development from the research in modern sciences and Dharma principles can be integrated in 4 dimensions which are personality development, behavioral development, mental development, and the development of wisdom. All four dimensions have the characteristics of development beginning with personality development, which plays a dominant role in leadership of business women as personality is the apparent reflection of the values of a well-trained and developed women.

Behavioral development, which is the development of designing the communication inside the organization with the intent of establishing positive communication and creating a work environment which stimulates determination and inspiration for employees, thus motivating said personnel to handle conflicts and work together peacefully. Mental development, resulting in good mental health with enough responsibility to manage work without having a tendency of becoming dishonest. Wisdom development, composed of an understanding of problems based on Critical Reflection (Yonisomanasikāra), thinking creatively and innovatively to assist in the progression of the organization, stimulating employees inside the organization to think positively and creating good results in order to develop the organization.

Keywords: Integration Model Developing; Leadership of Business Women; Buddhist Integration

บทนำ

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา สตรีเป็นพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สตรีที่เปลี่ยนบทบาทและหน้าที่มาเป็นผู้นำองค์กรด้านธุรกิจ และผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากได้พยากรณ์ว่า ในศตวรรษที่ 21 จะกลายเป็น “ศตวรรษแห่งสตรี” เพราะสตรียุคใหม่จะมีบทบาทสูงในการกำหนดความเป็นไปของเศรษฐกิจ และสังคม ในขณะที่ปัจจุบันได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการบริหารและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำมากยิ่งขึ้น ซึ่งต่างจากอดีตที่สะท้อนภาพของการเป็นคนอ่อนแอ ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ทำให้ขาดคุณลักษณะของการเป็นผู้นำ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (The Institution of the Family and Women’s Affairs Offices, 2012) เห็นว่า การพัฒนาสตรีเป็นประเด็นนโยบายที่สำคัญในหลายมิติ ซึ่งรวมไปถึงมิติที่มุ่งเน้นให้สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ประเทศไทยและรัฐบาลไทยได้ให้ความสนใจในการส่งเสริมและพัฒนาสตรีมานาน หน่วยงานหลายหน่วยงาน ทั้งในภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม ให้ความสนใจและมีผลจากการดำเนินงานด้านสตรีมาอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากในยุคปัจจุบันสตรีได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้บริหารหรือผู้นำ โดยองค์กรต่างๆ ได้เปิดรับและให้โอกาสสตรีในการดำรงตำแหน่งเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ดังเห็นได้ชัดเจนจากภาคส่วนราชการที่มีสตรีที่ก้าวเข้ามาเป็นผู้บริหาร ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัด ตำแหน่งนายอำเภอ ตำแหน่งผู้นำชุมชน หรือแม้กระทั่งในการเมืองท้องถิ่น จะมีสตรีที่ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองและเป็นผู้บริหารท้องถิ่น สามารถดำรงตำแหน่งหรือสามารถครองใจประชาชนได้อย่างประสบผลสำเร็จ ที่มีผลมาทักษะส่วนบุคคล นอกจากนี้จะมีปัจจัยในด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนให้เกิดการยอมรับในความสามารถของผู้บริหารสตรี (Kuenpak, 2015; Pannasil, 2018)

อันเกอร์ Unger (1979) ได้กล่าวไว้ว่า สตรีมีลักษณะ Expressive ไม่เป็นตัวของตัวเอง และไม่มีลักษณะของการนำ สอดคล้องกับเฮสเลอร์ Heller (1965) ที่ว่า “ผู้หญิงก็สามารถเป็นผู้นำได้เช่นเดียวกับผู้ชาย แต่มีลักษณะทางธรรมชาติของเพศ เพราะผู้หญิงเป็นคนเจ้าอารมณ์ อ่อนไหวง่ายต่อเหตุการณ์ต่างๆ และจะแสดงออกซึ่งอารมณ์นั้นต่อที่ประชุม รวมถึงการเอาปัญหาตัวเองมาปนกับการทำงาน

จากลักษณะดังกล่าว กลุ่มคนบางส่วนจึงเห็นว่า “สตรีไม่เหมาะกับการเป็นผู้นำ เพราะไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์” จนทำให้ โดย ดร. จรวยพร ธรณินทร์ อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าหากสตรีต้องการเป็นใหญ่ จุดอ่อนที่สำคัญคืออารมณ์ ดังคำกล่าวว่า

> “ผู้หญิงมักถูกมองว่าอ่อนแอ อ่อนไหว และไม่อดทน ผู้หญิงจึงต้องรู้จักการควบคุมอารมณ์ หากควบคุมตนเองได้ดีจะได้เปรียบคนอื่น จึงควรเริ่มต้นปรับปรุงตนเองโดยเริ่มจากการมารู้จักธรรมชาติของอารมณ์ซึ่งมีหลากหลายเช่น โลภ โกรธ หลง ฮึกเหิม รื่นเริง เหงาหงอย อารมณ์มีระดับความรุนแรง ได้แก่ มาก ,ปานกลาง,และ น้อย อารมณ์มีขั้นตอนเป็นลำดับกระบวนการเช่น อมยิ้ม ยิ้มเห็นฟัน หัวเราะ มีกลุ่มอารมณ์ :กลุ่มโกรธ เกลียด อิจฉาและ แค้น

กลุ่ม เศร้า ซึม เบื่อ และท้อ กลุ่มสนุก คะนอง เบิกบาน และผ่อนคลาย อารมณ์แสดงออกได้หลายวิธี : ซ่อนเร้น เปิดเผย หรือเก็บกด อารมณ์ปรับปรุงได้... อารมณ์ที่ทำให้ผู้หญิงต้องระมัดระวังและหลีกลี่ยง คือการ ร้องไห้ต่อวงประชุม นินทาต่อหน้าผู้คนและ กริยาปากตลาด”

จากสภาพปัญหา และวิกฤติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องผู้นำสตรีด้านธุรกิจดังที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นพบว่าสะท้อนกับหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้แก่ ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขาอธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา และอริยมรรคมีองค์ 8

จะเห็นว่า การที่งานวิจัย นักวิชาการ และนักปฏิบัติการจำนวนหนึ่ง ได้ร่วมกันตั้งข้อสังเกตต่อภาวะผู้นำของสตรีซึ่งทำหน้าที่ในการบริหารองค์กรข้างต้น รวมไปถึงการที่กลุ่มสตรีจำนวนหนึ่งได้สะท้อนผ่านชีวิตและประสบการณ์ในการทำงานว่าการ นำหลัก ธรรมดังกล่าวมาปฏิบัติและบริหารจัดการธุรกิจ จนทำให้ธุรกิจเจริญรุ่งเรือง ฉะนั้น หลักการนี้ จึงเหมาะสมที่นักบริหารที่เป็นสตรีจะนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติและบริหารธุรกิจ” (Suthisampat, 2017)

การสะท้อนและกระตุ้นเตือนให้นำหลักธรรมได้แก่ ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา อริยมรรคมีองค์ 8 (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) มาปฏิบัติของสตรีบางกลุ่มมิได้ยืนอยู่บนฐานของความประสงค์ส่วนตัว หากแต่ยืนอยู่บนแนวทางของสภาพปัญหาและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่ประเมินได้จากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต และการบริหาร ที่ผ่านการล้มเหลว รวมไปถึงการมองเห็นนักบริหารธุรกิจจำนวนหนึ่งที่มิได้ใส่ใจต่อหลักทศพิธราชธรรม จึงทำให้การดำเนินธุรกิจประสบปัญหา และเผชิญหน้ากับความเสี่ยง รวมไปถึงการประสบภาวะขาดทุน และปิดตัวลงของบริษัทธุรกิจที่โดยบริหารโดยนักธุรกิจที่เป็นสตรี

ในขณะเดียวกัน ตัวแบบของนักธุรกิจหญิงที่แสดงภาวะผู้นำในการทำหน้าที่สนองตอบต่อความอยู่รอดของชีวิตตัวเอง และการนำกำไรที่เกิดจากการดำเนินธุรกิจไปสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมในวงกว้างนั้น ย่อมจักเป็นประโยชน์ และเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตให้นักธุรกิจที่เป็นสตรีในยุคปัจจุบันได้ใช้เป็นกรอบในการเป็นภาวะผู้นำของตัวเองทั้ง 4 มิติ คือ พัฒนาผู้นำด้านกายภาพ ด้านพฤติภาพ ด้านจิตภาพ และด้านปัญญาภาพ (P.A. Payutto, 2015) เพื่อให้องค์กรที่บริหารได้เจริญรุ่งเรือง พนักงานมีความสุข และสังคมได้รับประโยชน์ในวงกว้างต่อไป

ดังนั้น บทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ” จึงมุ่งที่จะตอบคำถามว่า เราจะสามารถบูรณาการรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในวิทยาการสมัยใหม่ให้สอดรับกับรูปแบบในพระพุทธศาสนาอย่างไร จึงจะสามารถทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นเครื่องมือพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิผล ในการพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีให้สามารถนำไปพัฒนาตนเอง พัฒนาคน และพัฒนางาน เพื่อให้การบริหารจัดการธุรกิจในศตวรรษที่ 21 ให้ประสบความสำเร็จ และกลุ่มคนต่างๆ ในองค์กรสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจในวิทยาการสมัยใหม่
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีการดำเนินการวิจัย

1) การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน (Documentary Research) ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และปฏิบัติการ “ด้านภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการ” ในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาของภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจ และสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การเข้าร่วมสัมมนา

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มนักธุรกิจสตรี จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ 1) คุณศุลีมาศ สุทธิสัมพันธ์ ประธานกรรมการ บริษัท ยูไนเต็ดฟูดส์ จำกัด (มหาชน) 2) คุณหญิงกัลยา โสภณพนิช ผู้บริหารธนาคารกรุงเทพ 3) ดร.ประณม ถาวรเวช ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาบุคลิกภาพ จอห์นโรเบิร์ต เพาเวอร์ส 4) คุณเมธาวี อ่างทอง ดีไซเนอร์ เจ้าของแบรนด์ Black Sugar 5) คุณนงลักษณ์ ลักษณะโภคิน กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ซิงเกอร์ประเทศไทย จำกัด (มหาชน) SINGER

3) การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นของการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ ตีความ อธิบาย ขยายนัยจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎก และจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งเอกสาร อินเตอร์เน็ต บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยต้องการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่เห็นว่าจะต้องมีการอธิบายและขยายความให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4) การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ ทั้งตะวันออก ตะวันตก และพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการบูรณาการแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของตะวันออก ตะวันตก กับแนวคิดในพระพุทธศาสนานั้น โดยการศึกษาจากข้อมูลจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และจากเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ ส่วนที่เป็นอรรถกถา ฎีกา พร้อมทั้งเอกสาร หนังสือพิมพ์ อินเตอร์เน็ต บทความต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่จะได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมไปถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มย่อย

5) สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาและผลกระทบต่างๆ ของสตรีทั่วไปทั้งในอดีตและปัจจุบัน พบว่า มาจากสภาพทางกายภาพและจิตใจที่อ่อนไหวง่ายไม่เข้มแข็งและขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง และปัจจัยทางสังคม คือขาดการยอมรับทางสังคมทั้งที่ตนมีความสามารถพอที่จะบริหารงาน บริหารคน บริหารตน อย่างได้เป็นอย่างดี และแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำของสตรีด้านธุรกิจในวิทยาการสมัยใหม่พบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุระกิจคือใช้หลักบริหารองค์กรด้วยการมีความคิดสร้างสรรค์ บริหารความเปลี่ยนแปลงสร้างนวัตกรรมกระตุ้นให้คิดให้ทำ การทำงานให้ได้ผลเสริมบรรยากาศบริหารเวลา ออกแบบองค์กรในทางที่เหมาะสม สร้างทีมใช้การตัดสินใจร่วมบริหารความขัดแย้ง เข้าใจตนเองและผู้อื่นมีจิตสารธารณะสำนึกรับผิดชอบและเศรษฐกิจพอเพียง

2. หลักธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาทสรุปได้ว่า หลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่ผู้นำจะต้องใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารองค์กรและนำกลุ่มคนต่างๆ ในองค์กรให้สามารถทำงานอย่างเป็นสุข และบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างประสมประสาน ซึ่งเป็นเหตุผลที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับภาวะของผู้นำว่าต้องตั้งอยู่ในธรรมคือ (1) ไตรสิกขา (2) อริยมรรคมีองค์ 8 มีสัมพันธ์กับการพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้นำสตรีด้านธุรกิจโดยตรง เพราะว่าผู้นำความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารจัดการองค์กร ของตนเพราะการเป็นผู้นำจะมีอิทธพลในการตัดสินใจและการกระตุ้นให้ผู้ตามตระหนักรู้และเห็นภาพในการทำงานว่าจะนำองค์กรให้เดินไปในทิศทางใด ดังนั้นการเป็นผู้นำเป็นตำแหน่งที่สูง การตัดสินใจย่อมมีความเสี่ยงสูง อีกทั้งมีความรับผิดชอบต่อความเจริญและความล้มเหลวขององค์กรที่สูงเช่นเดียวกัน ฉะนั้น เมื่อผู้นำมีคุณค่าและความสำคัญต่อความอยู่รอดขององค์กรในระดับที่สูง คุณธรรมและจริยธรรมที่จะนำมาเป็นกรอบในการพัฒนา หรือสร้างภาวะผู้นำเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาองค์กรก็ย่อมมีความสำคัญในระดับที่สูงเช่นเดียวกัน

3. จากการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการวิจัยผู้สรุปความเป็นประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การบูรณาการแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในวิทยาการสมัยใหม่ด้วยหัวข้อหลักๆ 8 ประเด็นคือ

1. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของความเป็นครูประกอบด้วย

1) เข้าใจตนเองและผู้อื่น ต้องเริ่มจากการรู้ตัว หรือการมีสติ การรู้จักตนเองเป็นรากฐานของการสร้างความเชื่อมั่นในตนเองในการบริหารองค์กรและต้องเข้าใจตนตามอุดมคติและตนตามที่รับรู้สอดคล้องกันดี จะส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงาน

2) มีจิตสาธารณะช่วยเหลือสังคมไม่คิดแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตนอย่างเดียว

3) มีเครือข่ายการเป็นผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของความเป็นครูมีความจำเป็นมากในการบริหารธุรกิจเครือข่าย หากมีคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อย่างน้อยหนึ่งในจำนวนนั้นจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าบุคคลอื่น

4) สำนึกรับผิดชอบ ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นบทบาทหน้าที่ ที่องค์กรธุรกิจต้องตระหนักและให้ความสำคัญ นอกการการดำเนินการทางธุรกิจเพื่อเป้าหมายสูงสุดขององค์กรคือผลกำไร ไม่สร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม และสิ่งแวดล้อม

5) เศรษฐกิจพอเพียง ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของความเป็นครู ต้องรู้จักเศรษฐกิจพอเพียง อันแนวคิดแบบทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีที่บูรณาการศาสตร์สาขาต่างๆ เข้าด้วยหลักปฏิบัติ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่พสกนิกชาวไทยในการประกอบอาชีพ

2. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้สร้างสรรค์ประกอบด้วย

1) สร้างสรรค์ความเปลี่ยนแปลง บริษัทหรือองค์กรด้านธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยมีเป้าหมาย ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมเพื่อความยั่งยืนได้

2) บริหารความเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้สร้างสรรค์ ต้องปรับตัวและบริหารการเปลี่ยนแปลงเป็นการทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากสิ่งเก่า ที่มีดีกว่าเก่า

3) คิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (initiative) การสร้างสรรค์จะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การทำงานในองค์การบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นและสร้างความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในหมู่พนักงานขององค์กร

4) สร้างนวัตกรรม นวัตกรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการ หรือประสิทธิผลขององค์กร

3. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้กระตุ้นประกอบด้วย

1) สร้างฐานความคิด หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตามโดยการสร้างแรงจูงใจภายใน

2) กระตุ้นให้คิดหรือ การกระตุ้นทางปัญญา หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่มาแก้ปัญหาในหน่วยงาน เพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์

3) กระตุ้นให้ทำแนวทางการกระตุ้นให้ทำที่ผู้นำสตรีด้านธุรกิจพึงทำคือการมอบอำนาจให้บุคคลผู้ทำหน้าที่รองลงมาหรือผู้ช่วยหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ปฏิบัติแทนโดยผู้นำเป็นผู้มอบอำนาจให้

4. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้ผลิตประกอบด้วย

1) ทำงานให้ได้ผล การจะทำงานให้ได้ผลต้องมีรูปแบบผู้นำกับผลผลิตขององค์กรหน่วยงานที่มีผลผลิตในระดับสูงนั้น ผู้นำจะเป็นผู้ที่มุ่งการทำงานโดยคำนึงถึงตัวผู้ปฏิบัติงานเป็นหลัก ส่วนหน่วยงานที่มีผลผลิตในระดับต่ำนั้นผู้นำจะเป็นผู้ที่มุ่งการทำงานโดยคำนึงถึงตัวงานเป็นหลัก

2) สร้างบรรยายในการทำงาน ด้วยคุยกับพนักงาน จัดสรรเวลาในการชี้แจงเรื่องที่มีความสำคัญต่อองค์กร เพื่อให้พนักงานเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริง และรับฟังเสียงสะท้อนจากพนักงาน

3) บริหารเวลาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้ผลิตต้องบริหารเวลาด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ (1) การจดบันทึกการทำงานของคุณในรอบสัปดาห์ (2) ทุกกิจกรรมที่คุณทำควรมีการกำหนดเวลาเสมอ (3) วางแผนการทำงาน อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของเวลาทำงานทั้งหมด ควรให้กับสิ่งที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์สูงสุด (4) จัดสรรเวลาสำหรับการถูกขัดจังหวะ เช่น การให้ลูกน้องเข้าพบเพื่อตามงาน

5. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้อำนวยการประกอบด้วย

1) ออกแบบองค์กร คือการทำโครงสร้างของงาน (Task Structure) คือความแน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับโครงสร้างของงาน 2) สร้าง/สื่อสารวิสัยทัศน์เป็นสิ่งที่บอกให้ทราบถึงสิ่งที่องค์กรกำลังจะมุ่งไปสู่ในอนาคตว่ามีทิศทางขององค์กรในอนาคตอย่างไร 3) กำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์การ ของงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้

6. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้ประสานประกอบด้วย

1) บริหารโครงการหรือโครงสร้างองค์กรที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่เป็นกลุ่มย่อย ซึ่งโครงสร้างของกลุ่มย่อยนี้จะประกอบด้วยบุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ต่างๆ กัน 2) ออกแบบงานคือการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์กร 3) บริหารคณะทำงาน คือการจัดกระบวนการที่ถูกต้องเพื่อให้กำลังเคลื่อนตัวตามทิศทางและเป้าหมายต่างๆ ที่องค์กรกำหนดไว้

7. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของผู้กำกับ

ต้องบริหารข้อมูลด้วยวิจารณญาณ คือรูปแบบระบบปรึกษาหารือ ผู้นำมีความไว้วางใจและเชื่อถือผู้ใต้บังคับบัญชา จะรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชา

8. ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในสถานะของพี่เลี้ยงประกอบด้วย

1) สร้างทีม ปัจจัยสำคัญในสร้างทีม ด้วยการจัดบุคลากรให้ถูกต้องตามตำแหน่งงาน

2) ใช้การตัดสินใจร่วมคือยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะ

3) บริหารความขัดแย้งเมื่อมีการละเมิดเกิดขึ้นจะสร้างความขัดแย้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่ขยายวงกว้างออกไปจนเกิดความรุนแรง

ประเด็นที่ 2 การบูรณาการแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยประเด็นหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจตามหลักอธิศีลสิกขาประกอบด้วย

1) สัมมาวาจา ได้แก่

(1) การสื่อสารถูกต้อง การสื่อสารเป็นกระบวนการหรือเครื่องมือที่จะนาไปสู่การรับรู้ เรียนรู้ ให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและตรงกันของบุคลากรทั้งองค์กร

(2) มีวาจาสุภาษิต สงเคราะห์ได้กับวจีสุจริต 4 อย่าง คือ ความประพฤติชอบด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา มี 4 คือ เว้นจากมุสาวาท เว้นการพูดเท็จ เว้นจากปิสุณาวาจา วาจาส่อเสียด เว้นผรุสวาจา วาจาหยาบ และเว้นจากสัมผัปปลาปะคำพูดเพ้อเจ้อ

2) สัมมากัมมันตะ ได้แก่

(1) มีพฤติกรรมที่ดี (ศีล) พฤติกรรมการกระทำเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์ทางสังคม

(2) วิธีทำงานเหมาะสม สำหรับผู้นำสตรีในด้านธุรกิจวิธีทำงานเหมาะสม ความจริงใจ และความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต

(3) ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้แก่การขนขวายช่วยเหลือกันทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นกำลังกาย กำลังทางความคิดจะช่วยให้กิจกรรมต่างๆ ทางสังคมสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

3) สัมมาอาชีวะ ได้แก่

(1) อาชีพที่ถูกต้องตามหลักอธิศีลสิกขาในสัมมาอาชีวะ คือการละเว้นการค้าขายสินค้า 5ประเภทไว้ คือ 1. เว้นการค้าขายอาวุธ 2. เว้นการค้าขายมนุษย์ 3. เว้นการค้าขายเนื้อสัตว์ 4. เว้นการค้าขายน้าเมา 5. เว้นการค้าขายยาพิษ

(2) มีอาชีพที่ไม่เบียนตนเอง/และผู้อื่น คืออาชีพการงานสุจริตประกอบอาชีพสุจริตไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม

2. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจตามหลักอธิจิตตสิกขาประกอบด้วย

1) สัมมาวายามะ ได้แก่

(1) เพียรพยายามบรรลุผล สัมมาวายามะ ความเพียรชอบเกิดขึ้นแล้วย่อมละมิจฉาวายามะ ความพยายามที่ในทางที่ผิด ธรรมที่เป็นข้าศึกต่อสัมมาวายานะนั้นและความเกียจคร้าน เพราะว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้นต้องประกอบด้วยความเพียรพยายามในทางที่ชอบที่ถูก

(2) อดทนต่ออุปสรรคความเพียรเป็นความพยายามที่บุคคล ต้องพยายามศึกษาฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง ให้เกิดความประพฤติเคยชินเป็นปกตินิสัยมีระเบียบวินัย

2) สัมมาสติ ได้แก่

(1) สติที่ถูกต้องได้แก่ความระลึกได้คือความไม่ประมาทความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ

(2) ประเมินการทำงาน คือความสามารถในการใช้ประโยชน์ พัฒนาหรือสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน

(3) ประเมินสินค้าและบริการ หมายถึง การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้น

3) สัมมาสมาธิ ได้แก่

(1) จัดวางวิสัยทัศน์คือกุญแจสำคัญของผู้นำผู้นำสตรีด้านธุรกิจที่จะประสบความสำเร็จ

(2) มุ่งมั่นต่อวิสัยทัศน์ ผลที่ได้จากกระบวนมุ่งมั่นต่อการสร้างวิสัยทัศน์ คือการสร้างวิสัยทัศน์ที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว

3. แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจตามหลักอธิปัญญาสิกขาประกอบด้วย

1) สัมมาทิฏฐิ ได้แก่

(1) เข้าใจสภาพปัญหา ทำความเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีสติจะสามารถวิเคราะห์ได้ถึงสถานการณ์ ยอมรับถึงผลกระทบ

(2) มีโยนิโสมนสิการ การรู้จักคิดพิจารณา คิดให้ได้ประโยชน์ ให้ได้ความจริง โยนิโสมนสิการจะช่วยให้หลุดพ้นจากอำนาจของค่านิยมที่ถูกหล่อหลอมทางสังคมที่สั่งสอน บอกเล่า จดจำสืบต่อกันมา

2) สัมมาสังกัปปะ ได้แก่

(1) คิดพัฒนาอย่างต่อเนื่องผู้นำสตรีด้านธุรกิจที่มีความคิด พัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีสาเหตุความดำริชอบตามองค์มรรค เพราะความรู้ย่อมนำไปสู่ความคิดและความเข้าใจในการสร้างสรรค์ การปรับปรุง การแก้ไข

(2) ไม่มุ่งเบียดเบียนผู้อื่นคือผู้ปฏิบัติงานในองค์การจะต้องได้รับผลตอบแทนจากการทำงานที่เป็นธรรมการให้ค่าตอบแทนจากการทำงานจากผู้นำองค์กร

ประเด็นที่ 3 รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจใน 2 มิติ คือ มิติที่เป็นการพัฒนาตัวแปรภายนอก และมิติที่เป็นตัวแปรการพัฒนาภายใน ซึ่งการพัฒนาทั้งสองด้านนั้น ประกอบไปด้วยการพัฒนาใน 4 มิติ คือ

1. การพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านบุคลิกภาพประกอบด้วย

1) จัดการบุคลิกภาพ มีความจำเป็นกับการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพของผู้นำสตรีด้านธุรกิจให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลภายนอก

2) จัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม องค์กรที่ต้องการเป็นเลิศ ต้องใส่ใจดูแลการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม

3) อาชีพที่ถูกต้องได้แก่การประกอบอาชีพตามหลักอธิศีลสิกขาในสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจ ทางศีลธรรมของศาสนา

4) เศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่การประกอบธุรกิจตามแนวพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทาน

2. การพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านพฤติกรรมประกอบด้วย

1) ความซื่อสัตย์ การที่จะทำให้ ผู้นำสตรีนักธุรกิจได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือจากลูกค้า

2) ความโปร่งใส ไม่ว่าองค์กรใดๆ ก็มีความต้องการๆ ที่จะให้องค์กรของตนเองมีความโปร่งใส เพราะความโปร่งใสเป็นลักษณะของการแสดงถึงความถูกต้อง ยุติธรรม สามารถตรวจสอบได้

3) ความยุติธรรม เป็นเรื่องละเอียดอ่อนโดยเฉพาะเมื่อเกี่ยวพันกับคนหมู่มาก หากองค์กรใดไม่สามารถสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นได้ จะทำให้คนทำงานขาดแรงจูงใจในการทำงาน

4) ทักษะในการสื่อสารผู้นำสตรีด้านธุรกิจที่ดีจะต้องมีทักษะในการสื่อสาร ทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

5) การสร้างทีมเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจ เพราะว่าการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จนั้นประกอบด้วยหลายๆ ปัจจัย หนึ่งในนั้น คือ บุคลากร

6) การจัดการเวลา ในการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจ การจัดการเวลาก็เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญเช่นกัน ต้องบริหาร เวลาตามลูกค้านัดหมายไว้ เพราะว่า ลูกค้าเป็นผู้ที่มีผลต่อความอยู่รอดขององค์กร

7) สันติวิธี เป็นแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านพฤติกรรมที่สำคัญเพื่อความปรองดองของคนในองค์กร

8) ความสำนึกรับผิดชอบ ขององค์กรภาคธุรกิจต่อสาธารณะเป็นแนวคิดที่กำหนดให้บริษัทต้องรับผิดชอบต่อผลที่ได้จากการดำเนินธุรกิจของบริษัทที่เกิดขึ้นในพื้นที่โดยตรงและพื้นที่ต่อเนื่อง โดยบริษัทมีหน้าที่จะต้องวางนโยบายและแนวทางการตัดสินใจให้ตรงตามวัตถุประสงค์และคุณค่าที่สังคมปรารถนา

3. การพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านจิตใจประกอบด้วย

1) สติ การบริหารองค์กรอย่างมีสติ ก็จะทำให้ผู้นำสตรีนักธุรกิจเกิดปัญญา พอปัญญาเกิด ก็จะมองเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างชาญฉลาด

2) ลดตัวตน ผู้นำสตรีต้องพยายามลดอัตตาให้เหลือน้อยที่สุดหรือให้หมดไปจากองค์กร ผู้นำสตรีด้านธุรกิจที่มีอัตตานั้นถือว่าเป็นกับดักในการบริหารจัดการขององค์กรหลายๆ

3) ความคิดเชิงบวก ซึ่งก็คือมองโลกในแง่ดี มองว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีสิ่งที่ดีซ่อนอยู่เสมอ สิ่งที่ควรจะทำ การจะทำให้องค์กรหรือหน่วยงานประสบความสำเร็จ ความคิดเชิงบวก เป็นทางเลือกที่ผู้นำสตรีด้านธุรกิจต้องสร้างเสริมให้กับตัวเอง

4) ใจเปิดกว้าง ผู้นำสตรีด้านธุรกิจต้องยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของ ผู้ร่วมงานในทุกระดับ พร้อมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้ซึ่งกันและกัน

5) สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ร่วมงานในการทำงาน คือ โดยเป็นผู้สนับสนุนและจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทุ่มเทปฏิบัติงานอย่างทุ่มเทและอุทิศตนให้กับงาน โดยการใช้วิธีต่างๆ ที่ไม่ใช้วิธีการบังคับ

6) เสริมคุณค่าผู้อื่น คือผู้นำสตรีด้านธุรกิจต้องส่งเสริมคุณค่าผู้อื่นและพัฒนาบุคลากรหรือสมาชิกในองค์กรให้มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำ เพิ่มทักษะกล้าคิด กล้าตัดสินใจและสามารถควบคุมการทำงานได้ด้วยตนเอง

7) จิตสาธารณะผู้นำที่มีจิตสำนึกสาธารณะ จะเข้าใจและสามารถแยกแยะเรื่องของความเป็นส่วนตัวกับเรื่องของสาธารณะได้

4. การพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านปัญญาประกอบด้วย

1) มีวิสัยทัศน์กับการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีนักธุรกิจด้านปัญญาจำเป็นอย่างมากพราะวิสัยทัศน์เป็นภาพลักษณ์ทางสมอง เป็นสภาพอนาคตที่องค์กรต้องการและปรารถนา

2) เข้าใจถูกต้อง คือการนำความรู้ความเชี่ยวชาญในแต่ละเรื่องมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กร รวมทั้งให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น แสวงหาโอกาสในการเรียนรู้ทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพของตนเอง รวมถึงการใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมในด้านอื่นๆ เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลก

3) ทัศนคติถูกต้องผู้นำสตรีด้านธุรกิจต้องทันต่อเหตุการณ์ ความตื่นตัวเป็นลักษณะที่แสดงออกทางกาย แต่การไม่ตื่นตูมเป็นพลังทางจิตที่จะหยุดคิด ไตร่ตรองต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรู้จักใช้ดุลยพินิจที่จะพิจารณาสิ่งต่างๆ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

4) รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง การพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจจำเป็นต้องรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ผู้นำสตรีด้านธุรกิจที่ดีควรเป็นตัวแทนแห่งการเปลี่ยนแปลง คือ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการวางแผน บริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

5) ปัญญาเชิงนวัตกรรม ภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรม คือ การพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กรให้ดียิ่งขึ้น โดยการนำเสนอความคิดริเริ่มใหม่ๆ รวมถึงการประยุกต์และพัฒนาวิธีการทำงาน เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

สรุป

ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจเชิงพุทธบูรณาการนั้น พบว่า แนวทางในการพัฒนาที่เกิดจากการจากแนวทางของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีในวิทยาการสมัยใหม่ และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำสตรีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สามารถบูรณาการได้ 4 มิติการพัฒนา คือ แนวทางในการพัฒนาบุคลิกภาพ แนวทางในการพัฒนาพฤติกรรม แนวทางในการพัฒนาจิตใจ และแนวทางในการพัฒนาปัญญา

ข้อเสนอแนะ

1.ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์

ผู้วิจัยพบว่า สตรีเป็นพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สตรีที่เปลี่ยนบทบาทและหน้าที่มาเป็นผู้นำองค์กรด้านธุรกิจ และผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากได้พยากรณ์ว่า ในศตวรรษที่ 21จะกลายเป็น “ศตวรรษแห่งสตรี” เพราะสตรียุคใหม่จะมีบทบาทสูงในการกำหนดความเป็นไปของเศรษฐกิจ และสังคม ในขณะที่ปัจจุบันได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในการบริหารและได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำมากยิ่งขึ้นดังนั้น จึงควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ในการบริหารองค์กรธรกิจให้มาก

2. ข้อเสนอในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำรูปแบบที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้นำไปสร้างและพัฒนารูปแบบหรือหลักสูตรในการพัฒนาศักยภาพของภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจ ซึ่งสามารถจะใช้เป็นโมเดลนำร่องในการพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำสตรีด้านธุรกิจในประเทศไทยต่อไป

References

Heller, T. (1965). *Women and Men as Leaders: in Business, Educational and Social Severer Organixations.* New York: Praeger.

Kuenpak, Y. (2015). The Administrative Achievement of Female Chief Executives of Sub district Administrative Organization. *VRU Research and Development Journal Humanities & Social Sciences*, 10 (2), 287-300.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.

Pannasil, P. (2018). Developing the Indicators of Leader Role for Female Administrators under Local Government Organization in the Northeastern Region. *Journal of MCU Peace Studies*, 6(1), 129-145.

Suthisampat, S. (2017). *Interview*. February 19.

The Institution of the Family and Women's Affairs Offices (2012). *Love Thailand country local Promoting Women into Local Politics Thailand*. (5th ed.). Bangkok: Arun Printing.

Unker, R. (1979). *Female and Male: Psychological Perspectives.* New York. Harper & Row.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย
The Pali Study in Sukkhothai Kingdom

[1]พระเทพสิทธิมงคล และ [2]ศุภกาญจน์ วิชานาติ
[1]Phratepsittimongkol and [2]Supakanjana Vichanati
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1]Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand.
[2]มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
[2]Phranakhon Rajabhat University"
[1]Corresponding Author. Email: srithont@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย และ 2) เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมภาษาบาลีสมัยสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกเพื่อมุ่งศึกษาพระปริยัติธรรมในพุทธศาสนา โดยที่พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยนั้นได้แบบอย่างมาจาก ศรีลังกาซึ่งเรียกว่าลัทธิลังกาวงศ์ มีพระจากศรีลังกาที่พ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์มาสอน

2. ศูนย์กลางในการเรียนการสอนคือวัดและวัง โดยที่วัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นผู้สอนและจัดการศึกษา

3. วังเป็นราชสำนักราชบัณฑิตสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการและพระสงฆ์ และยังได้มีการส่งพระไทยไปศึกษากับคณะสงฆ์ของศรีลังกา รวมทั้งอาราธนาพระสงฆ์จากศรีลังกามาสอนในประเทศไทยอีกด้วย ทำให้การศึกษาของสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจากการอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่เรียนบาลีหรือพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ที่เรียนจบพระไตรปิฎกจะได้รับการยกย่องจากพ่อขุนรามคำแหงเป็นพิเศษ และมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แตกฉานในพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงออกผนวชและโปรดให้ใช้สถานที่ในพระราชวังเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร พระองค์ได้ทรงแต่งคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงเป็นภาษาไทย ได้ระบุชื่อคัมภีร์บาลีที่มาของเรื่องและเวลาดำเนินเรื่องจะยกภาษาบาลีเป็นอารัมภบทไปตลอดคัมภีร์ กล่าวได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงให้การอุปถัมภ์เป็นสำคัญ

คำสำคัญ: การศึกษา; พระปริยัติธรรมแผนกบาลี; สมัยสุโขทัย

Abstract

The objectives of this thematic paper entitled “The Pali Study in Sukhothai Kingdom” are: 1) to study the Pali study and 2) to analyze Pali literatures in Sukhothai Kingdom.

As the result, firstly, the Pali study in Sukhothai kingdom was focused in studying Buddhism based on the Tipitaka (the Pali Canon). Buddhism in Sukhothai kingdom had been influenced by Sri Lankan Buddhism called “Lankavamsa” which was introduced to the kingdom by Sri Lanka monks who were invited by King Ramkhamhaeng.

Secondly, the educational centers were located in the monasteries and palaces where the monasteries were provided for the children of the public taught by monks while the palaces for royal children taught by royal scholars.

Finally, by way of sending monks to study in Sri Lanka and inviting Sri Lanka to teach in the kingdom under the royal patronage, it glorified Buddhist education.

In Sukhothai kingdom, Pali studies or Tipitaka studies was well promoted and supported by the king. The monks who passed the Tipitaka studies were specially praised and promoted by the king. Furthermore, the king himself was a specialist in Buddhism and ordained a monk for sometimes. The palace were allowed to be the Buddhist educational center for monks and novices. King Lithai (one king of Sukkhothai kingdom) had composed a famous book named “Tebhumikatha” (The three worlds) in which many Pali texts like the Tipitaka and later scriptures were referred showing the king’s ability and knowledge in Buddhism. It can be said that Pali studies in Sukhothai Kingdom was very popular and advanced mainly under the royal patronage.

Keywords: Pali study; Sukhothai kingdom

บทนำ

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีสืบเนื่องมาแต่ครั้งโบราณกาล สามารถสืบค้นได้จนถึงยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดังจะเห็นได้เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหา กษัตริย์รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัย เมื่อประมาณ พ.ศ.1820 นั้น พระองค์ทรงทราบว่า มีพระเถระรูปหนึ่งซึ่งเป็นสายลังกาวงศ์มีความเชี่ยวชาญแตกฉาน ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาฎีกาเป็นอย่างยิ่ง ก็พระสงฆ์ลังกาวงศ์สายเถรวาทใช้ภาษาบาลีเป็นหลักในการศึกษาเล่าเรียนและทรงจำพระไตรปิฎก ดังนั้น พ่อขุนรามคำแหงจึงโปรดให้อาราธนาพระเถระรูปนั้นพร้อมพระอันดับอื่นๆ เข้ามาประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ณ กรุงสุโขทัยตั้งแต่บัดนั้น และพระองค์เองก็ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนแตกฉานในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ทรงสามารถแสดงธรรมโปรดประชาชนกรุงสุโขทัย

ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์รัชการที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัยซึ่งเป็นพระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงนั้นพระองค์ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างแตกฉาน สามารถแต่งหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” (King Mahadhammarajalithai, 1983) ได้เมื่อประมาณ พ.ศ.1888 ซึ่งการแต่งหนังสือเล่มนี้ต้องสืบค้นพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ที่เป็นภาษาบาลีเป็นอย่างมาก และทรงอ้างอิงคัมภีร์ต่างๆ ไม่ต่ำกว่า 30 คัมภีร์ โดยเฉพาะปณามคาถา คือถาคาแสดงความนอบน้อมพระรัตนตรัยนั้นทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาบาลี ชี้ให้เห็นชัดว่าพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นผู้เชี่ยวชาญแตกฉานยิ่งในพระปริยัติ-ธรรมแผนกบาลี (Department of Fine Arts, 1984) การศึกษาภาษาบาลีนับเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นกุญแจไขความรู้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงภาษาที่รักษาพระพุทธพจน์ที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนารักษาพระสัทธรรมให้สืบต่อมาถึงบัดนี้ (Phramahasittichai Chayasitti Panyawai, 2017) ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ชาวบ้านแคว้นมคธใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน เมื่อสมัยพุทธกาลและเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศศาสนาตามที่พระพุทธโฆสาจารย์กล่าวไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า **ธมฺมนิรุตฺติสญฺญิตาย สภาวนิรุตฺติยา มาคธิกาย สพฺพสตฺตานำ มูลภาสาย** ฯ (Phra Buddhaghosa, 1993)

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัย เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกโดยแยกออก เป็นตอนๆ ไป กล่าวคือเบื้องต้นให้ศึกษาพระสุตตันตปิฎก เมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วให้ศึกษาพระวินัยต่อไป เมื่อศึกษาพระวินัยจบแล้วก็ให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก การศึกษาในสมัยนี้มีวัดและวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไปโดยมีพระภิกษุเป็นครูผู้สอนและจัดการการศึกษา วังเป็นสำนักราชบัณฑิตเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการและเป็นที่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น ดังคำที่ว่า “เมื่อพระมหาธรรมราชาสร้างปราสาทราชมณเฑียรแล้ว ได้จัดให้มีพระสงฆ์เรียนพระไตรปิฎกและให้มีพวกพราหมณ์เรียนศิลปศาสตร์ในบริเวณพระมหาปราสาท” (Ministry of Education, 1984)

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย ถ้าพิจารณาในด้านการจัดการศึกษาคือการเรียนการสอนและการวัดผล อาจมีหลักฐานไม่ปรากฏมากนัก แต่ถ้าพิจารณาด้านศักยภาพของผู้เรียนที่แสดงออกมาทั้งในด้านภูมิความรู้และภูมิธรรมแล้ว มีคุณภาพสูงส่งมาก ดังจะเห็นได้จากพระปรีชาสามารถในการ

ทรงใช้ภาษาบาลี และความแตกฉานในหลักธรรมที่แสดงออกของพ่อขุนรามคำ แหง และพญาลิไทยเป็นตัวอย่าง ซึ่งจากหลักฐานข้อมูลที่ปรากฏตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยทั้งสองพระองค์นี้ มีความรู้ภาษาบาลีและสามารถนำความรู้ทางภาษานั้นไปใช้ศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสส ภาษาบาลีอื่นๆ แล้วนำแต่งหรือแสดงธรรมให้ผู้อื่นรู้เข้าใจได้ ดังเช่น พญาลิไททรงแต่ไตรภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วงโดยการศึกษาที่มาจากคัมภีร์บาลีต่างๆ อย่างแตกฉาน เป็นต้น (Department of Religion, 1996)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย และชี้ให้เห็นถึงผลงานที่เกิดจากการเรียนของผู้เรียน ซึ่งต้องวิเคราะห์จากหลักฐานที่ปรากฏ ดังเช่นศิลาจารึกและคัมภีร์ต่างๆ ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยและ เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมภาษาบาลีสมัยสุโขทัย ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยและงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เป็นการวิจัยเกี่ยวกับเอกสาร ซึ่งสามารถอธิบายโดยสังเขป ได้ดังต่อไปนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย พบว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 18 มีศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนามหายานและเถรวาทปนกัน วัดสำคัญเป็นหลักตั้งอยู่กลางเมืองสุโขทัย คือ วัดมหาธาตุ พระเจดีย์สำคัญของวัดนี้ปัจจุบันยังเหลืออยู่หลายองค์ และศิลปกรรมแปลกกว่าเจดีย์อื่นในไทยหรือในต่างประเทศ คือพระเจดีย์ที่เรียกว่า ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือพุ่มเทียน แต่ปัจจุบันรียกทรงดอกบัวตูม พระเจดีย์แบบนี้มีที่จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร เป็นต้น ที่เด่นชัดกว่าที่อื่น แสดงว่าในสมัยสุโขทัยโดยเฉพาะในรัชสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พระพุทธศาสนามั่งคงและเจริญรุ่งเรืองที่สุด โดยเฉพาะคณะสงฆ์เถรวาท ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง พระองค์ได้ส่งทูตไปนิมนต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์ จากเมืองนครศรีธรรมราชมาที่สุโขทัย เพื่อประดิษฐานที่สุโขทัย มีการจัดการศึกษา การปกครองคณะสงฆ์และศิลปกรรม กล่าวคือ มีการศึกษาพระไตรปิฎกทั้งอรรถกถา ฎีกา เป็นเหตุในการออกภาษามคธของคณะสงฆ์ไทยชัดถ้อยชัดคำตามแบบศรีลังกายิ่งกว่าชนชาติอื่น มีการจารึกด้วยภาษาสิงหล ต่อมาได้ถ่ายทอดเป็นภาษาขอม ภาษาไทยตามที่พ่อขุนรามคำแหงท่านประดิษฐ์ขึ้น (Maliwun, 1983)

พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มีบทบาทสำคัญในการปกครองคณะสงฆ์ ทำให้เกิดสมณศักดิ์ขึ้น ในชั้นเดิมตามลัทธิลังกาวงศ์ มี 2 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งสวามีและมหาสวามี ทางสุโขทัยรับมาเปลี่ยนตามทางโลกจึงเกิดเป็นทำเนียบสมณศักดิ์ขึ้น ครั้งแรก คือ (1) ครูบา (2) เถร (3) มหาเถร (4) สังฆราชเทียบตำแหน่งมหาสวามี (5) สังฆาธินายก พระมหากษัตริย์มีการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมาก ศิลาจารึกของพ่อขุน-

รามคำแหงได้พรรณนาถึงสภาพของสุโขทัยและประเพณีทางศาสนา“คนไทยเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามเจ้าแห่งเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิงฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนนึงจึ่งแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบี้ยมีพนมหมากมีพนมดอกไม้มีหนอนนั่ง หนอนโนน มีบริวารกฐิน” ชาวสุโขทัยเคร่งครัดในพระพุทธศาสนาทั้งมีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน เพราะในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีต่อไปว่า แต่คนอันมีในเมืองไทยด้วยรู้ด้วยหลวกด้วยแกล้ว ด้วยหาญ ด้วยแคะ ด้วยแรง หาคนจักเสมอมิได้ เมื่อคนสุโขทัยขยันขันแข็ง ทำให้มีพิหาร มีปู่ครู มีทะเล หลวงตา มีป่าหมาก ป่าพลู มีไร่ มีนา มีถิ่นถาน มีบ้านใหญ่มีบ้านเล็ก มีป่ามะม่วง มีป่าขามดูงามดังแกล้ง

ในการคณะสงฆ์ พระมหาธรรมราชาลิไทย ได้ส่งทูตไปนิมนต์คณะสงฆ์ศรีลังกาเข้ามาสุโขทัย มีการต้อนรับอย่างมโหฬาร พระองค์เองทรงผนวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ผนวชในขณะที่ครองราชย์ ทรงส่งทูต สร้างรอยพระพุทธบาทบนยอดเขาตามหัวเมืองสำคัญ เช่นสุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก รอยพระบาทนี้เป็นเหตุให้เกิดประเพณีไหว้พระบาทขึ้นครั้งแรก พระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงหล่อพระพุทธปฏิมาชุดใหญ่หลายชุดหลายครั้งๆ ละหลายสิบองค์ ครั้งที่สำคัญที่สุดคือชุดพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ ทรงก่อพระธาตุที่สำคัญที่เมืองกำแพงเพชร พระเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ทรงให้ทูตไปเชิญหน่อพระศรีมหาโพธิ์จากอนุปุระมาปลูกในอาณาเขตสุโขทัย พระมหาธรรมราชาลิไทย ยังแตกฉานในโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ ทรงทำพิธีทางไสยศาสตร์ หล่อเทวรูปชุดสำคัญ มีพระอิศวร พระนารายณ์ และอุมา ขนาดใหญ่กว่าคน ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร (Ministry of Education, 1984)

การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมอย่างจริงจริง ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ในสมัยสุโขไทยเป็นราชธานี พ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นครูสอนด้วยพระองค์เองด้วย นับตั้งแต่พระองค์ทรงประดิษฐ์อักษรไทยใช้เป็นครั้งแรก ในรัชสมัยพระเจ้าลิไท การศึกษาสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากจากการอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ มีการใช้ภาษาบาลีจารึกหลักศิลาจารึก อาณาจักรสุโขทัยมีบันทึกและเอกสารทางประวัติศาสตร์ของสยามประเทศเป็นระบบขึ้นมีการบันทึกประวัติศาสตร์ เรื่องราวและเหตุการณ์ทางบ้านเมืองไว้บนหลักศิลาเป็นหลัก ฐานและมีการคัดลอกคัมภีร์สำคัญทางศาสนาสืบทอดกันถึงยุคต่อๆ มา การที่พระมหากษัตริย์ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัยเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาและศิลปะรุ่งเรืองมากยุคหนึ่งของประวัติศาสตร์สยามประเทศ มีพระมหาเถระผู้ทรงพระไตรปิฎกหลายรูปตลอดจนถึงพระมหากษัตริย์เป็นผู้แตกฉานในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระมหาธรรมราชาลิไทยพระองค์ได้ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงออกผนวชและโปรดให้ใช้สถานที่ในพระ ราชวัง หรือพระราชมณเฑียร เป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรที่สำคัญคือพระอัจฉริยภาพด้านภาษาบาลีของพระองค์ ที่ได้แต่งคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงเป็นภาษาไทย ได้ระบุชื่อคัมภีร์ที่มาของเรื่อง และเวลาดำเนินเรื่องจะยกภาษาบาลีเป็นอารัมภบทไปตลอดคัมภีร์ นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของสยามประเทศที่พระมหา-

กษัตริย์ทรงผนวชอีกทั้งทรงพระราชนิพนธ์คัมภีร์ทางศาสนาอีกด้วย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่เรียนบาลี หรือพระไตรปิฎก จนมีพระสงฆ์ที่เรียนจบพระไตรปิฎกมาอยู่ในอาณาจักรสุโขทัยได้รับการยกย่องจากพ่อขุนรามคำแหง (Department of Religion, 1996)

สรุปได้ว่า สมัยสุโขทัยมีการสอนพระปริยัติธรรมในพระราชสำนัก ส่วนการศึกษาเล่าเรียนนั้น มีการศึกษาพระไตรปิฎก และภาษามคธ เมื่อมีความรู้ดีแล้ว จึงแปลพระสูตรบ้าง พระวินัยบ้าง และพระอภิธรรมบ้าง หรือไม่ก็แปลอรรถกถา ฎีกาต่างๆ คัมภีร์สำคัญๆ เช่น คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมภาษาบาลี แต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระชาวล้านนา คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง นิพนธ์โดยพระมหาธรรมราชาลิไท คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์ แต่งโดยพระพรหมราชปัญญา สรุปได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยสมัยนั้น เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกโดยแยกออกเป็นตอนๆ ไป กล่าวคือ เบื้องต้นให้ศึกษาพระสุตตันตปิฎก เมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วให้ศึกษาพระวินัยปิฎกต่อไป เมื่อศึกษาพระวินัยปิฎกจบแล้ว ก็ให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยสุโขทัย ได้บริหารการศึกษา ดังนี้ (Ministry of Education, 1984)

1. สถานศึกษา การศึกษาสมัยกรุงสุโขทัยมีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของบรรดาบุตร หลานขุนนางและราษฎร์ทั่วไปโดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสอน และวังสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าลิไท พระองค์ได้ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากได้ทรงออกผนวช และทรงอนุญาตให้ใช้สถานที่ในพระราชวังคือพระราชมณเฑียร เป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร นับว่าเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระราชสำนัก

2. หลักสูตร หลักสูตร การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสมัยนั้นไม่ปรากฏชัดเจน แต่ได้ก็คงใช้ภาษาบาลีพระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ต่างๆ

3. ครูผู้สอน คือ พระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต ผู้คงแก่เรียนนั่นเอง

4. ผู้เรียน คือ ผู้ที่จะเข้ารับการศึกษานั้น มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งการศึกษาของชาวไทยสมัยนั้น จัดให้เฉพาะผู้ชาย ส่วนการศึกษาของผู้หญิงจะได้รับการฝึกอบรมจากครอบครัวของตนเอง ครอบครัวญาติ หรือส่งไปเรียนในวัง ส่วนมากจะเรียนวิชาแม่บ้าน เช่น การทำอาหาร ทำขนม มวนยาสูบ จีบพลู ในตระกูลขุนนางชั้นสูง ผู้หญิงบางคนก็ได้เรียนหนังสือโดยราชบัณฑิตเป็นผู้สอนเรียนกันในสำนักราชวัง

5. การวัดประเมินผล ยังไม่มีระบบแบบแผนหรือระเบียบวิธีที่แน่นอน มักจะวัดผลจากความทรงจำและความสามารถพื้นฐาน แสดงให้เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัยนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะบรรพชิตเท่านั้น คฤหัสถ์ เช่น พระมหากษัตริย์ และประชาชนทั่วไปก็สามารถศึกษาเล่าเรียนได้เช่นเดียวกัน (Department of Religion, 1996)

กล่าวได้ว่าอิทธิพลของวรรณกรรมบาลี หรือวรรณคดีบาลีแบบเถรวาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งยิ่งไตรภูมิพระร่วง ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้ขยายครอบคลุมทุกสถาบัน อาทิ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ล้วนนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธ

ศาสนาวรรณกรรมบาลีมาประยุกต์ใช้ในสถาบันของตนทั้งสิ้น ฉะนั้นวรรณกรรมบาลีที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงมีความสำคัญ และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

วิเคราะห์วรรณกรรมภาษาบาลีสมัยสุโขทัย

การนับวรรณกรรมภาษาบาลี สมัยสุโขทัยเกิดในระยะตั้งแต่มีการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใน พ.ศ. 1826 จนกระทั้งถึงสมัยกรุงสุโขทัยตกอยู่ใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 1921 ช่วงนี้ถือว่าเป็นวรรณคดียุคสุโขทัย สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรเล็กๆ ทิศเหนือจดอาณาจักรหริภุญชัย อาณาจักรลานนาไทย อาณาจักรพะเยา ทิศตะวันตกจดเมืองฉอด ตลอดรัชสมัยของพ่อขุน-อินทราทิตย์ได้พยายามรวบรวมอาณาจักรให้เข้มแข็ง เมื่ออาณาจักรน่านเจ้าล่มสลายเมื่อปี พ.ศ. 1796 ได้ทำการอพยพชาวยูนานมาอยู่ในการปกครองของสุโขทัยมากขึ้น ทำให้พลเมืองจำนวนมาก จนสามารถสร้างความเข้มแข็ง เป็นเหตุให้ชนเมืองฉอด เมืองตาก ขยายอาณาจักรอย่างกว้างขวางลุถึงรัชสมัยพ่อขุน-รามคำแหงมหาราช กษัตริย์องค์ที่ 3 ของสุโขทัย พระองค์ทรงเป็นนักรบที่มีพระปรีชาสามารถยิ่ง ก่อนขึ้นครองราชย์สมบัติเคยชนช้างชนะเจ้าเมืองฉอด ครองราชย์สมบัติ 40 ปี

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ขยายอาณาเขตการปกครองทิศเหนือจดลำปาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดแพร่ น่าน หลวงพระบาง ทิศตะวันออกจดเวียงจันทร์ ทิศใต้ถึงนครศรีธรรมาราช แหลมมลายู ทิศตะวันตกจดทะวาย ตะนาวศรี เมาะตะมะ หงสาวดี จนถึงอ่าวเบงกอ หัวเมืองต่างๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่ในการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยบางเมืองส่งบรรณาการให้ในฐานะประเทศราชของอาณาจักรสุโขทัย นอกจากนี้พ่อขุนราม-คำแห่งมหาราช ยังทรงเจริญสัมพันธ์ไมตรีฉันเพื่อนกับพระเจ้ามังรายแห่งเชียงใหม่ พระยางำเมืองพะเยา กับมอญ ส่งผลให้อาณาจักรสุโขทัยปลอดภัยจากการรุกรานทางเหนือและทางตะวันตก คงเหลือแต่การรุกรานของเขมรเท่านั้น เมื่อประเทศชาติมีความมั่นคง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงพระปรีชาหลายๆ ด้าน ในปี พ.ศ.1826 ทรงให้มีการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นเอกราชและเป็นเครื่องมือสืบทอดวัฒนธรรมต่างๆของชนชาติไทยมาถึงปัจจุบัน (Ministry of Education, 1984)

การประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น ส่งผลให้การศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง พระมหา-กษัตริย์ ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ่ง ทรงอุทิศเวลาศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทรงนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง อันเป็นหนังสือที่จำแนกที่เกิดและที่อยู่ของสรรพสัตว์ตามผลกรรมที่สั่งสมไว้ ทรงสร้างวัดและสถูปเจดีย์ต่างๆ อีกมากมาย ทรงอุทิศที่พระราชวังสร้างวัดด้วย นอกจากนี้ยังทรงให้ขุดคลอง ตัดถนน และสร้างสถานที่สำคัญต่างๆ ในสุโขทัยอีกหลายแห่ง ในยุคต่อมาได้ค้นพบจารึกสุโขทัยที่ค้นพบหลายแห่ง ค้นพบในจังหวัดสุโขทัย สวรรคโลก พิษณุโลก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ มีอายุระหว่าง พ.ศ.1830 – 2050 วัสดุที่ใช้จารึกมีหินชนวนสีเขียว หินทราย ศิลปะ วัตถุสัมฤทธิ์ และแผ่นดินเผา ภาษาที่ใช้จารึกเป็นภาษาไทย บาลี และเขมร ก่อเกิดวรรณกรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ซึ่งปรากฏในรูปแบบศิลาจารึก ซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง

การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ อาทิ วัด สร้างพระพุทธรูป เจดีย์ ปราสาท วิหาร และปูชนียวัตถุต่างๆ ส่วนที่ปรากฏในรูปหนังสือจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญา คำสอนทางพระพุทธศาสนา คติสอนใจ และหลักการปฏิบัติตนต่างๆ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาบาลีหรือที่ใช้ภาษาบาลีเป็นฐานคัมภีร์สำคัญ ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณกรรมภาษาบาลีแต่งโดยพระมหาธรรมราชาลิไทแห่งกรุงสุโขทัย ประกอบด้วย

1) ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย และ
2) คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์
3) คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

ในด้านศาสนาแม้พระพุทธศาสนาเถรวาทจะได้เข้ามาตั้งมั่นในอาณาจักรสุโขทัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมาและได้มีอิทธิพลต่อชาวสุโขทัยมากมายทั้งในด้านการศึกษา ศาสนา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นต้นก็ตาม แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีวรรณคดีบาลีให้ศึกษาเลยจนลุถึงพุทธศตวรรษที่ 20 ในรัชกาลของพระมหาธรรมราชาที่ 1 คือ พระเจ้าลิไท พระราชนัดดาของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงปรากฏหลักฐานทางวรรณคดีบาลีขึ้น ได้แก่

1) ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย และ
2) คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์
3) คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง

ศิลาจารึกภาษาบาลีสมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยได้ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรลัมน์) ขุดพบที่วัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ.2451 เป็นศิลาจารึกที่จารึกเป็นภาษาบาลีอักษรขอมว่าด้วยเรื่องราวของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไท) เสด็จออกผนวชเมื่อวันพุธ แรม 8 ค่ำ เดือน 12 พ.ศ. 1905 ซึ่งบาลีอักษรขอมที่ปรากฏในหลักศิลาจารึก (ด้านที่ 1) นี้ ถอดเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ดังนี้

“ปรินิพฺพาน (โต) วสฺส สตูนทฺวิสหสฺสโต
อุทฺธ ปญฺจ อุ (สภ).....(ทิเนก)
ตฺติก มาสสฺส กาฬปกฺขสฺส อฏฺฐเม
พุทฺธวาเร (สุ) นกฺขตฺต
มุหุตฺตกรณาทิ (เก)
...นตฺราทิว ทาเน เวสฺสนฺตโร ยถา ... าว
ปญฺญาย สีเล สีลวราทิว
ปสสิตพฺโพ วิญญูหิ ทกฺโข พฺยากรณาทิเก
ติปิฏกสภาวญฺญู ราชา สีเทยฺยนามโก

สาสนสฺส หิตํ สพฺพ โลกสฺส จ หิตญฺจรํ
รชฺเช ฐิโต ปิ ราชตฺเต นิพฺพินฺทนฺโต คุณากโร
นิกฺขมฺมนิมนฺโน ชนโก ว ราชา
ราชูหิ มจฺเจหิ จ นาคเรหิ
เทวงฺคณาภา หิ จ สุนฺทรีหิ
มิตฺเตหิ ญาตีหิ นิวาริโต ปิ
สมฺโพธิสตฺเตหิ ชเนหิ จิณฺณํ
สทาสทาจารมเปกฺขมาโน
กาสาววตฺถํ รุทตํ ว เตสํ
อจฺฉาทยิ ฉฑิย ราชภารํ
ตํ ขณญฺเญว สงฺกมฺปิ ธารํตุ ธรณี ตทา
อสกฺโกนฺตีว ตสฺเสว คุณภารํ สมนฺตโต
ปาฏิหาริยมญฺญญฺจ อาสิเนกวธนฺ ตทา
เอส ธมฺมนิยาโม หิ โพธิสตฺตาน กมฺมนิ
ปพฺพชิตฺวาน โส ราชา โอรุยฺห สกมนฺทิรา
สฏฺฐีวสฺโส มหาเถโร ยถา สนฺตินฺทฺริโย ตถา
ยุคมตฺตํ ว เปกฺขนฺโต เนกปูชาหิ ปูชิโต
รุทมฺมุโข ชโนเฆหิ วรมฺพวนํ คโต
นานาทิชคณากิณฺเณ รมฺเม นนฺทนสนฺนิเภ
มุตฺตารชตวณฺณาภ วาลุการาสิสนฺถเต
ปวิตฺเตติ วิวิตฺตตฺถิ ชนานมาสยารเห
อุปสมฺปชฺชิ โส ตตฺถ วสา อมฺพวเน วเร ลทฺธา

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) แปลไว้ดังนี้...

“พระศาสดาเจ้า เข้าสู่ปรินิพานได้ 1905 พระวสา ในปีฉลู วันพุธ.เดือน 12 แรม 8 ค่ำ พระองค์ประกอบด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร ด้วยปัญญาบารมี คล้ายกับ (พระนามชำรุด และด้วยศีลบารมีคล้ายกับพระสีลวราช เป็นที่นักปราชญ์ทั้งหลาย ควรจะเข้าไปสรรเสริญ พระองค์ฉลาดในโหราศาสตร์ มีคัมภีร์พยากรณ์ เป็นต้น ทรงชำนาญในสภาวะ แห่งพระไตรปิฎก มีพระนามว่า สีเทยย์ ได้ประพฤติประโยชน์เกื้อกูลแก่พระศาสนาและโลกทั้งปวงถึงแม้ว่าพระองค์ทรงคุณเป็นบ่อเกิดได้เสวยราชสมบัติอยู่ ถึงกระนั้นได้บังเกิดความเบื่อหน่ายการเป็นพระราชา เมื่อ

มีพระทัยน้อมไปในเนกขัมมบารมี ที่พระราชามหาอำมาตย์ญาติมิตรชาวพระนครทั้งหลาย กับพระสนมรุ่งเรืองเหมือนหญิงนางสวรรค์ แม้ห้าม (ไม่ให้ทรงผนวช) แล้วพระองค์ก็เพ่งเล็งเอาอาจาระอันพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายได้ประพฤติแล้วในกาลทุกเมื่อ เมื่อราชบริพารยังปริเวทนาอยู่ พระองค์ทรงเปลื้องเครื่องกษัตริย์แล้ว ทรงกาสาวพัสตร์ อันย้อมพร้อม

ในขณะนั้น พระธรณีเจ้า ก็บันดาลกัมปนาทหวาดไหวมิอาจที่จะดำรงพระคุณอันหนักของพระองค์ไว้ได้ใน กาลนั้น ก็มีสำคัญประหนึ่งว่าสำแดงพระปาฏิหาริย์มีประการอเนก แท้จริงการเป็นดังนี้ ก็เป็นธรรมนิยมของพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย ครั้นเมื่อพระราชาเจ้า ได้ทรงบรรพชาเพศแล้ว เสด็จลงจากพระราชมณเฑียรของพระองค์ มีพระอินทรีย์สังวรอันสงบราวกับพระมหาเถระ มีพรรษากาลได้ 60 ปี เป็นประมาณ ทอดทัศนาคงอยู่เพียงชั่วแอก

พระองค์เป็นผู้ที่ฝูงชนทั้งหลายคร่ำครวญอยู่เอิกเกริกบูชาแล้วด้วยอเนกบูชา ได้เสด็จไปสู่อัมพวันอันประเสริฐ งามราวกับว่านันทนอุทยานเป็นรัมยสถาน ดาษดาด้วยคณานก พิหคต่างๆ มีพื้นอันเรี่ยรายด้วยทรายงามราวกะแสงแก้วมุกดา เงิน ทอง อันกองไว้ เป็นสถานอันควรแก่ชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนาวิเวก เมื่อพระราชานั้น เสด็จเข้าไปแล้วก็พำนักอยู่ในอัมพวันอันประเสริฐ ..... ครั้นพระองค์ได้แล้ว.....”

จากการที่พระมหากษัตริย์สุโขทัยตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ปกครองอาณาประชาราษฎร์พ่อปกครองลูก ส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการศึกษาภาษาบาลีทำให้เกิดวรรณกรรมแม้พระมหากษัตริย์ พระองค์ก็ทรงศึกษาด้วยพระองค์เอง ส่งผลให้มีการค้นคว้าและแต่งคัมภีร์ด้านพระพุทธศาสนา เช่นคัมภีร์หรือหนังสือไตรภูมิพระร่วง คัมภีร์หรือหนังสือรัตนพิมพวงศ์ ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำเสนอเรื่องที่สำคัญๆ เท่านั้น

วรรณกรรมภาษาบาลีคัมภีร์รัตนพิมพวงศ์

คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์ เรียกในภาษาบาลีว่า “รตนพิมฺพวสฺ” แต่งโดยพระพรหมราชปัญญา แห่งวัดภูเขาหลวง เมืองสุโขทัย ขณะมีอายุได้ 23 ปี บวชได้ 2 พรรษา แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน มีเนื้อหากล่าวถึงตำนานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรหรือประวัติพระแก้วมรกตว่า เทวดาสร้างถวายพระอรหันต์นามว่านาคเสนเถระ ในเมืองปาฏลีบุตร และพระเถระได้อธิษฐานอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 7 พระองค์ ประดิษฐานไว้ในองค์พระมหามณีรัตนปฏิมากร

คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์นี้แต่งสำเร็จเมื่อเดือน 5 ขึ้น 10 ค่ำ ปีระกา ไม่ปรากฏศักราชหนังสือเล่มนี้กล่าวในตอนจบถึงพระแก้วมรกตอยู่ที่เมืองลำปาง เพราะฉะนั้นพระพรหมราชปัญญา แต่งรัตนพิมพวงศ์เมื่อปีจุลศักราช 791 ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ครองกรุงศรีอยุธยา หนังสือนี้มีการแปลเป็น

ภาษาไทยอยู่ 2 ฉบับ คือ ฉบับแรกแปลโดยพระยาปโรหิต ในสมัยรัชกาลที่ 1 แปลเมื่อ พ.ศ.2331 ฉบับ 2 แปลโดยพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) เมื่อ พ.ศ.2455

คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์ แต่งเป็นร้อยแก้วและคาถาผสมกัน มีเนื้อความเหมือนอย่างตำนานพระพุทธ-มหารัตนปฏิมากรของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีการแปลเป็นภาษาไทยอยู่ 2 ฉบับ คือ ฉบับแรก แปลโดยพระยาปโรหิต ในรัชกาลที่ 1 แปลเมื่อ พ.ศ. 2331 ฉบับที่ 2 แปลโดยพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาลลักษณ์) เมื่อ พ.ศ.2455

วรรณกรรมภาษาบาลีไตรภูมิพระร่วง

อย่างไรก็ตามในสมัยกรุงสุโขทัยมีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกฉบับ คือ ไตรภูมิพระร่วง แต่งโดยพระมหาธรรมราชาลิไท เป็นวรรณกรรมชั้นเอก ประเภทร้อยแก้วที่เก่าแก่และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในสมัยกรุงสุโขทัย โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนา เดิมมีชื่อว่า เตภูมิกถา หรือ ไตรภูมิกถา มีการจารึกและคัดลอกหลายฉบับด้วยกัน สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงทรงเปลี่ยนชื่อเป็นไตรภูมิพระร่วง ในคราวพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ.2455 เป็นวรรณคดีที่พระยาลิไททรงนิพนธ์ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ

1. เพื่อเทศนาพระอภิธรรมถวายแด่พระมารดาของพระองค์
2. เพื่อสั่งสอนประชาชนทั่วไปให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี
3. เพื่อจะได้เกิดในยุคของพระศรีอาริย์ตามความเชื่อในไตรภูมิพระร่วง และ
4. เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร

อย่างไรก็ตามในทางประวัติศาสตร์ชลธิรา กลัดอยู่ กล่าวในหนังสือเรื่อง วรรณคดีปวงชนว่า พระมหาธรรมราชาลิไททรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เพราะตั้งแต่ พ.ศ.1863 ในรัชสมัยของพระยาลือไท พระราชบิดาของพระองค์นั้นกรุงสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจลง พระเจ้าแสนมิ่งกษัตริย์มอญยกทัพไปตรีเอาเมืองทะวายและตะนาวศรีได้ และเมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.1893 สถานภาพของกรุงสุโขทัยยิ่งคลอนแคลนยิ่งขึ้น พระมหาธรรมราชาลิไทจึงหาวิธีทอนอำนาจกรุงศรีอยุธยาด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ การขยายอาณาเขต ส่วนทางอ้อมได้แก่การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม โดยใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมือง เช่น ทรงผนวช 2 ครั้ง และทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิกถา

ในสมัยสุโขทัย มีพระมหากษัตริย์ที่ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญอยู่หลายพระองค์ที่ได้สร้างผลงานอันมีคุณค่า ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและมีผลดีต่ออาณาจักรที่เราควรศึกษาในชั้นนี้ ในที่นี้จะนำเรื่องนักปราชญ์ที่มีความเชี่ยวชาญ มีบทบาทสำคัญ ที่ทำหน้าที่สอนและแต่งหนังสือ จำนวน 3 ท่าน คือ ได้แก่ 1) พ่อขุนรามคำแห่งมหาราช บิดาแห่งอักษรไทย 2) พระมหาธรรมราชาลิไท ผู้แต่งคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง และ 3) พระพรหมราชบัญญา ผู้แต่งคัมภีร์รัตนพิมพวงศ์

สรุป

ตั้งแต่อดีตประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมบาลีอย่างปฏิเสธไม่ได้ อาจจะกล่าวได้ว่า อิทธิพลของคำสอนพระพุทธศาสนาที่มาจากวรรณกรรมบาลีได้ซึมทราบเข้าไปในวิถีชีวิต ของคนไทยโดยไม่รู้ตัวเรียบร้อยแล้ว เริ่มตั้งแต่ยุคสุโขทัย ยุคล้านนา ยุคกรุงศรีอยุธยาและยุครัตนโกสินทร์ คนไทยรับเอาคำสอนหรือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งโดย ตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็คือ เข้าไปศึกษาและปฏิบัติพระพุทธศาสนาในวัด โดยอ้อมคือการปฏิบัติตามประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น วรรณกรรมบาลีในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก เริ่มตั้งแต่วรรณกรรมบาลี ก่อนยุคสุโขทัย ยุคสุโขทัย ยุคล้านนา วรรณกรรมบาลีกรุงศรีอยุธยาและวรรณกรรมบาลียุคกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองของพระพุทธศาสนา โดยมีหลักฐานที่เป็นถาวรวัตถุโบราณและที่เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาประจักรต่อสังคมโลกอย่างมากมาย อาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของวรรณกรรมบาลี หรือวรรณคดีบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งยิ่งไตรภูมิพระร่วง ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ได้ขยายครอบคลุมทุกสถาบัน อาทิ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการเมือง สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ล้วนนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาวรรณกรรมบาลีมาประยุกต์ใช้ในสถาบันของตนทั้งสิ้น ฉะนั้นวรรณกรรมบาลีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย จึงมีความสำคัญ และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

References

Department of Fine Arts. (1984). *Sukhothai Inscription.* Bangkok: Department of Fine Arts.

Department of Religion. (1996). *Guide to the management of Sangha*. Bangkok: Department of Religion Publishers.

King Mahadhammarajalithai. (1983). *Traibhumiprarueng*. Bangkok: Department of Fine Arts.

Maliwun, P. (1983). *The Current Title of the Literary Heritage, Ramkhamhaeng, Thailand*. Bangkok: Department of Religion Publishers.

Ministry of Education. (1984). *The Education of Sangha*. Bangkok: Expanding Print.

Phra Buddhaghosathera. (1993). *Samantapasadika Nama Vinayatthakatha*, Tatiyo Bhago. (13th ed). . Bangkok: Mahamakutrajavidyalaya Print.

Phramahasittichai Chayasitti (Panyawai). (2017). Pali Language and Buddhist Scripture Study. *Dhammathas Academic Journal*. 17(3), 165-176.

แรงจูงใจและการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

Motivation and Work of Volunteerism in the Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Rama IX

ธรรณปพร หงส์ทอง[1*], สุเมธ บุญมะยา[1] และ พระมหาอดิเดช สติวโร2

Thannapaporn Hongthong[1], Sumeth Boonmaya[1] and Phramaha Adidej Sativaro[2]

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Bansomdejchaopraya rajabhat University

[2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[1*] E-mail:jinkbsru21@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจของจิตอาสาเฉพาะกิจ 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจตามหลักสังคหวัตถุ 4 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพในหลวงรัชกาลที่ 9 จำนวน 50 คน โดยวิธีทำแบบสอบถาม และสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัย พบว่า

1) กลุ่มจิตอาสาเฉพาะกิจ มีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ด้านจิตอาสาต่องานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพในหลวงรัชกาลที่ 9 ในระดับสูงทุกด้านคือ รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นอย่างยิ่ง ต้องการทำความดีถวายเป็นพระราชกุศล เกิดความรักความสามัคคีระหว่างประชาชนด้วยกัน รวมกลุ่มกันเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพี่น้องประชาชนทั้งคนไทยและคนต่างชาติ ต่างรู้สึกประทับใจและภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานอันมีเกียรติยิ่ง และต้องการแสดงพลังแห่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

2) ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจตามแนวพุทธ ในหมวดธรรมสังคหวัตถุ 4 พบว่า ทุกคนรู้จักการให้ การบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น เรียกว่า “ทาน” ซึ่งตรงกับข้อแรกของหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 อีกทั้งยังรู้จักการผูกมิตรไมตรี พูดจาดีต่อกันเป็นวาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา จัดอยู่ในข้อสองของสังคหวัตถุ 4 คือ ปิยวาจา นั่นเอง นอกจากนี้ยังพบว่า จิตอาสาเฉพาะกิจทุกคนมีอัตถจริยา คือ การที่ทุกคนให้การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และสุดท้ายคือจิตอาสาเฉพาะกิจทุกคน ทำงานตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของโครงการ ซึ่งตรงกับหลักธรรมสมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย

คำสำคัญ: แรงจูงใจ; สังคหวัตถุ 4; จิตอาสาเฉพาะกิจ; พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

Abstract

This article entitled “The Motivation and Work of Volunteerism the performance of the special volunteers in The Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Rama IX” has 2 objectives: (1) to study the motivation of the special volunteers (2) to study the performance of the Special Volunteers according to Sangahavatthu 4. This is a qualitative research that studied from the 50 special volunteers in The Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Rama IX by answering the questionnaire and in-depth interview through the focus group. The research findings were:-

1) The special volunteers gained the many rational volunteer motivations to The Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Rama IX; appreciation of the grace of His Majesty King Rama IX, to want to do the goodness to give a royal charity to the King, to unify each other, to join to be the service group to Thais and foreign people, to impress and be proud to perform the honor job and to show the loyalty power to the institute of King.

2) Everyone know how to give, donate and support another person which similar as “Dana; generosity”. They know to make the relationship with the good voice, kindness as “Piyavaca; kindly speech”; moreover, to help with beneficial support; Atthacariya. Last but not least, they worked from the beginning till end that similar as Samanattata; participation and behaving oneself properly in all circumstances.

Keywords: Motivation; Sangahavatthu 4; the special volunteers; The Royal Cremation Ceremony of His Majesty King Rama IX

บทนำ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รัชกาลที่ 10 ทรงโปรดเกล้าให้จัดตั้ง “จิตอาสาเฉพาะกิจ งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ” อันเป็นการสานต่อพระราชดำริของโครงการจิตอาสา “เราทำความดี ด้วยหัวใจ” รวมพลังความรักและพลังน้ำใจของปวงชนชาวไทย ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งประชาชนทุกหมู่เหล่าน้อมถวายพลังความรักความสามัคคีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในการร่วมกันเป็นจิตอาสาเฉพาะกิจ โดยแบ่งประเภทจิตอาสาเฉพาะกิจเป็นประเภทงาน 8 ประเภท ดังนี้ 1. งานดอกไม้จันทน์ 2. งานด้านประชาสัมพันธ์ 3. งานโยธา 4. งานขนส่งเพื่อความปลอดภัยของประชาชน 5. งานบริการประชาชน 6. งานแพทย์ 7. งานรักษาความปลอดภัย และ 8. งานจราจร

การที่ประชาชนแสดงออกถึงความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ เป็นเรื่องที่เกิดจากการรู้คิดเข้าใจ (cognitive) ที่มาจากอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจ ซึ่งแสดงออกถึงพฤติกรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่แสดงให้รับรู้ว่า มีความรัก ความผูกพันต่อพระองค์ได้มากน้อยแค่ไหน จากเหตุผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดด้านแรงจูงใจของแมคเคลแลนด์ (McClelland, 1973) ที่กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจของมนุษย์มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) 2) แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive) 3) แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) จะเห็นได้ว่าจากแนวคิดดังกล่าว ประชาชนชาวไทยมีความต้องการที่อยากจะมีส่วนร่วมในงานพระบรมศพของพระองค์เป็นอย่างมาก พฤติกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ในระดับสูงในการเป็นส่วนหนึ่งของงาน เพื่อนำไปสู่ความต้องการความสำเร็จในการมีส่วนร่วมอย่างแรงกล้าต่องานพระบรมศพของพระองค์ ความต้องการดังกล่าวนี้มีที่มาจากแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ซึ่งเป็นตัวผลักดันเจตคติ ความคิด ความสนใจของประชาชนที่ได้แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่อการมีส่วนร่วม ส่งผลให้เกิดแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เพื่อตอบสนองความต้องการที่มาจากความซาบซึ้ง ความเคารพรัก และความผูกพันต่อพระองค์ จากการเสนอในสื่อทุกชนิดจะพบได้ว่า ระดับของแรงจูงใจของประชาชนที่มีต่อพระองค์จะเป็นไปในทิศทางบวก คือมีระดับแรงจูงใจต่องานพระบรมศพค่อนข้างสูงทั้งแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอก

แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แสดงออกถึงความจงรักภักดีที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ผู้เป็นพ่อของแผ่นดิน เกิดจากการที่ได้รับรู้ว่าพระองค์ได้ทรงงานหนัก และสร้างผลงานทิ้งไว้บนแผ่นดิน ประชาชนทุก หมู่เหล่า ทุกเพศ ทุกวัย ทุกศาสนา ชาวไทยและชาวต่างประเทศ ทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อปวงชนชาวไทยอย่างหาที่สุดมิได้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหา-ปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง จึงมีจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้เกิดการรวมกลุ่มกันทำงานจิตอาสาเฉพาะกิจขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกซึ่งกันและกันของประชาชนแสดงให้เห็นถึงความรักและความอาลัยที่ประชาชนมีต่อพระองค์ท่าน นับได้ว่าเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทยที่ยิ่งใหญ่ ช่วยสร้างคุณค่าทางจิตวิญญาณร่วมกันของ

คนในชาติ ซึ่งประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมได้มีการนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 อันได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อเข้ามาหล่อหลอมกายและมีแรงจูงใจของผู้ที่มีจิตอาสาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วนั้น สามารถสร้างนวัตกรรมการอยู่ร่วมกันและมุ่งสร้างประโยชน์สุขต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมกันได้เป็นอย่างประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อขับเคลื่อนสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีงามต่อไป

ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแรงจูงใจและการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ซึ่งผลที่ได้รับจากงานวิจัยจะก่อให้เกิดคุณค่าและมูลค่าทางวิชาการ สร้างพลังการมีส่วนร่วมทางสังคม เกิดปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ และสร้างนวัตกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมอีกมิติหนึ่งขึ้นมา ซึ่งการศึกษาวิจัยแบบบูรณาการโดยการนำหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มาวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้จิตอาสาเฉพาะกิจต้นแบบที่มีคุณค่า สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเรื่องอื่นๆ ในชีวิตได้อย่างสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาแรงจูงใจของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นงานวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ วิคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีแรงจูงใจของแม็คเคลแลนด์ (McClelland, 1961) และแนวคิดทางพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมหมวดสังคหวัตถุ 4 โดยอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากการทำแบบสอบถาม และจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยจัดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีการตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 4 ท่าน และใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ผ่านเกณฑ์ความน่าเชื่อถือจากคณะกรรมการร้อยละ 80 และรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารแหล่งต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประกอบการศึกษาวิจัย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ และศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจ ในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และนำข้อมูลมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์

2. ศึกษาระดับแรงจูงใจของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

3. ศึกษาการปฏิบัติงานของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

4. วิเคราะห์แรงจูงใจ ของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญพระราชกุศล และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ด้วยทฤษฎีของ แม็คเคลแลนด์ (McClelland)

5. วิเคราะห์การปฏิบัติงานของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญพระราชกุศล และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ด้วยทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา ในหมวดธรรม สังคหวัตถุ 4

โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาและร่วมปฏิบัติการลงพื้นที่กับผู้มีส่วนร่วมบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในประเด็นที่ผู้วิจัยสามารถเข้าไปร่วมศึกษาและปฏิบัติการได้ ควบคู่กับการใช้วิธีการสัมภาษณ์จิตอาสาเฉพาะกิจ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจและการปฏิบัติงานต่อการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และให้จิตอาสาเฉพาะกิจทำแบบสอบถาม รวมทั้งการนำประเด็นที่น่าสนใจจากการตอบแบบสอบถาม มาสัมภาษณ์เพิ่มเติม ควบคู่กับการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์จากกลุ่มจิตอาสาและสถานที่จริง

6. การประชุมกลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์แรงจูงใจ และการปฏิบัติงานในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และร่วมถอดบทเรียนสู่สังคม

7. การจัดทำฐานข้อมูลและนำเสนอข้อมูลสู่สังคมและหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน และหน่วยงาน ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงบูรณาการแก่กันและกัน

สำหรับรายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือวิจัยที่หลากหลายผสานวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1. แบบสอบถาม ใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ และทฤษฎีทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมสังคหวัตถุ 4 สำหรับการวิเคราะห์แรงจูงใจ และการปฏิบัติงานของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ และการปฏิบัติงานของประชาชนที่เป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus-Group Discussion) โดยการเชิญบุคคลสำคัญ และแกนนำของจิตอาสาเฉพาะกิจในแต่ละส่วนงานจาก 8 งานหลัก (งานดอกไม้จันทน์ งานด้านประชาสัมพันธ์ งานโยธา งานขนส่งเพื่อความปลอดภัยของประชาชน งานบริการประชาชน งานแพทย์ งานรักษาความปลอดภัย และงานจราจร) มาประชุมร่วมกัน เพื่อให้ข้อมูล เกี่ยวกับแรงจูงใจและแนวปฏิบัติ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ผลการวิจัย

1. แรงจูงใจของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างต่างกล่าวถึงการเป็นจิตอาสาเฉพาะกิจว่า ในหลวงรัชกาลที่ 10 ทรงเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เป็นจิตอาสามีส่วนร่วมทำความดีถวายในหลวง รัชกาลที่ 9 ทุกคนต่างรู้สึกซาบซึ้งในพระพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง เพราะคิดว่าการมาเป็นจิตอาสาได้ช่วยเหลือบริการประชาชนที่เดินทางมายังท้องสนามหลวง ประชาสัมพันธ์แนะนำให้รู้และเข้าใจในการปฏิบัติตน ได้ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในหลายๆด้าน ต่างรู้สึกดีใจและภูมิใจที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการทำงานจิตอาสาดังกล่าว และไม่ได้รู้สึกเหน็ดเหนื่อยแต่อย่างใด แต่รู้สึกดีที่ตนเองได้ช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ ด้านแรงจูงใจวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีของแม็คเคลแลนด์ (1961) พบว่า จิตอาสาเฉพาะกิจทั้ง 50 คน มีแรงจูงใจที่มีความคล้ายคลึงกันในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นอย่างยิ่ง 2) ต้องการทำความดีถวายเป็นพระราชกุศล 3) ต้องการให้เกิดความรักความสามัคคีระหว่างประชาชนด้วยกันโดยมีในหลวงรัชกาลที่ 9 เป็นศูนย์รวมของจิตใจ 4) เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพี่น้องประชาชนทั้งคนไทยและคนต่างชาติ 5) รู้สึกประทับใจและภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานอันมีเกียรติยิ่งโดยการเป็นจิตอาสาเฉพาะกิจ และ 6) ต้องการแสดงพลังแห่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

2. ผลการวิเคราะห์การปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจ ในหมวดธรรมสังคหวัตถุ 4

ผลการวิจัย พบว่า จิตอาสาเฉพาะกิจมีลักษณะที่ตรงกับข้อปฏิบัติของหลักธรรมสังควัตถุ 4 หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ในที่นี้หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน หมายถึง การรู้จักให้ เป็นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่นที่อยู่รอบข้าง, ปิยวาจา หมายถึง การมีคำพูดที่อ่อนน้อม อ่อนโยน มีวาจาเป็นที่รักแก่คนรอบข้าง ส่งผลให้ผู้ฟังรู้สึกดีแก่ผู้พูด เป็นวาจาที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่หมู่คณะ, อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลรอบข้าง เป็นการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ให้เกิดแก่หมู่คณะ และสมานัตตตา หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย มีความประพฤติเสมอกันในหมู่คณะ มีความร่วมทุกข์ร่วมสุขกันในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งในที่นี้หมายถึงเหตุการณ์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ด้วยเหตุนี้ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, (1996) จึงเป็นหลักธรรมที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเหตุการณ์ในงานพระราชพิธีนี้ที่สุด เพราะบ่งบอกถึงความสามัคคีของผู้คนในชาติได้เป็นอย่างดี เป็นหลักธรรมที่บ่งบอกถึงการยึดเหนี่ยวจิตใจไว้ในบุคคลสำคัญของผู้คนในชาติ และเป็นหลักธรรมที่สลายความขัดแย้ง ก่อเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวของผู้คนในชาติอย่างน่าอัศจรรย์ใจ

จิตอาสาเฉพาะกิจทุกคนรู้จักการให้ การบริจาคช่วยเหลือผู้อื่น เรียกว่า “ทาน” ซึ่งตรงกับข้อแรกของหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2013) อีกทั้งยังรู้จักการผูกมิตรไมตรี พูดจาดีต่อกันเป็นวาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา จัดอยู่ในข้อสองของสังคหวัตถุ 4 คือ ปิยวาจานั่นเอง นอกจากนี้ยังพบว่า จิตอาสาเฉพาะกิจทุกคนนั้นมีอัตถจริยา คือ การที่ทุกคนให้การอนุเคราะห์สงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และสุดท้ายคือจิตอาสาเฉพาะกิจทุกคนทำงานตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายของโครงการ ซึ่งตรงกับหลักธรรมสมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยดังที่กล่าวมาข้างต้นในประเด็นต่างๆนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีเรื่องแรงจูงใจของแม็คเคลแลนด์ ในเรื่องของการมีแรงจูงใจใน 3 ด้านคือ 1. ด้านผลสำเร็จ (Achievement Motivation) 2.ด้านความผูกพัน(Affective Motivation) 3. ด้านการแสดงพลัง (Power Motivation) โดยที่จิตอาสาเฉพาะกิจทุกท่านที่ให้สัมภาษณ์แสดงออกให้เห็นในเชิงประจักษ์ มีแรงจูงใจที่จะทำงานด้านจิตอาสา และมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้สำเร็จ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ แสดงให้เห็นถึงการมีแรงจูงใจด้านผลสำเร็จ ซึ่งแม็คเคลแลนด์ เชื่อว่าเป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ และยังเห็นถึงแรงจูงใจในด้านความผูกพันด้วย โดยการที่จิตอาสาได้กล่าวถึงเรื่องความรักความสามัคคีที่มีให้กัน ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ซึ่งแรงจูงใจด้านนี้สามารถเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว และเป็นกำลังใจให้จิตอาสาเฉพาะกิจทุกคน ได้ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและภาคภูมิใจ และยังเห็นถึงแรงจูงใจในด้านการแสดงพลังของ จิตอาสาเฉพาะกิจที่แสดงออกร่วมกันอย่างชัดเจน เช่น การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมบำเพ็ญกุศล การรวมกลุ่มกันเพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของการถวายความอาลัย ถวายความจงรักภักดี เป็นต้น นอกจากนี้ในเรื่องของการบูรณาการหลักธรรมหมวดสังคหวัตถุ 4 วิเคราะห์การปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องมาจากแรงจูงใจ เมื่อเกิดแรงจูงใจจะด้วยเหตุผลใดก็ตามย่อมส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นไปตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) มีการให้ มีการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อและมีความเสียสละทั้งแรงกายแรงใจ การให้วัตถุทาน หรือให้โดยไม่หวังผลตอบแทน โดยที่ผู้ให้เกิดความสุขและความปลื้มปีติ 2) การใช้วาจาประสานไมตรี การใช้วาจาที่อ่อนโยนอ่อนหวานและมีความเป็นกันเอง รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน 3) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมได้สร้างประโยชน์มากมายให้กับสังคม มีการทำกิจกรรมที่สนับสนุนสังคมให้เกิดการบรรเทาทุกข์และสร้างความสุข 4) การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายและสม่ำเสมอ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม

คุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้น คือจิตอาสาเฉพาะกิจต้นแบบ ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ในช่วงวันเวลาที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นช่วงเวลาที่จะต้องบันทึกไว้ในความทรงจำของคนไทยทุกคน วันที่คนไทยพร้อมใจกันถวายความอาลัยแด่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 และเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวไทยร่วมใจกันเป็นจิตอาสาเฉพาะกิจในครั้งนี้ เนื่องจากทุกคนต่างต้องการทำความดีถวายเป็นพระราชกุศล และน้อมนำคำสอน รวมถึงพระราชดำริต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มาใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่าน เช่น กาญจนา บุญยัง และคณะ (Boonyong and Team, 2000) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็น อบต. ขนาดเล็ก มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารงานอยู่ในระดับมาก โดยถือประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกระบวนการประชาคม เปิดโอกาสให้ประชาชนรวมทั้งเครือข่ายร่วมติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน นโยบายการส่งเสริมให้ประชาชนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ให้สามารถพึ่งตนเองได้ สอดคลล้องกับการวิจัยของกรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (Phiromrat, 2010) พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมอยู่ในระดับสูงทุกมหาวิทยาลัย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมีระดับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมอยู่ในระดับสูง เช่น ด้านความพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล และด้านการมีภูมิคุ้มกัน เป็นต้น ความคิดเห็นของนักศึกษาในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต อาทิ การเก็บออมเงิน การจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด รู้คุณค่า การเรียนการสอน นิสรา ใจซื่อ (Jaisue, 2014) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการมีส่วนร่วม ด้านผู้นำหมู่บ้าน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความก้าวหน้าควรต้องมีความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนฝ่ายจัดการ คือ ผู้นำหมู่บ้านซึ่งมีส่วนผลักดันและสนับสนุนให้สมาชิกในหมู่บ้านดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสมาชิกก็ต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาและค้นหาปัญหาของหมู่บ้าน การวิเคราะห์และจัดสำดับความสำคัญของปัญหาหมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน การดำเนินงาน การติดตามประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้หมู่บ้านประสบสัมฤทธิผล และความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นแรงสำคัญในการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศาลินา บุญเกื้อ (Boonkue, 2013) ซึ่งวิจัยเรื่องการถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา พบว่า บทเรียนการปฏิบัติที่น่าสนใจ มีเส้นทางการพัฒนาสถานศึกษาพอเพียง และศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาตามบริบทของศูนย์ฯ โดยน้อมนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขับเคลื่อนสถานศึกษา ทำให้ได้รับรางวัลตามโครงการหรือนโยบายของต้นสังกัดและนอกสังกัด พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเป็นศูนย์การเรียนรู้ฯ ที่ดีสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารต้องดำรงตนเป็นต้นแบบและสร้างแรงจูงใจ ให้นักเรียนมีภูมิคุ้มกันที่ดีในชีวิต เรียนรู้อย่างมีความสุข เหมาะสมตามศักยภาพ ชุมชนและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนมีความพร้อม จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการกับหลักคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเน้นการส่งเสริมอุปนิสัยพอเพียง สร้างนิสัยประหยัด อดออม ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างจิตสาธารณะ อนุรักษ์ทรัพยากร-ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดถึงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างทักษะชีวิต เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ให้เป็น “นักเรียนอยู่อย่างพอเพียง” คือ ใช้ชีวิตสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ คิด พูด ทำ อย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ดำเนินชีวิตอย่างสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับเป้าหมาย 1 ใน 5 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีชีวิตของบุคลกร มาสู่อุปนิสัยพอเพียง ที่สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของรัฐบาลในการปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี และค่านิยมหลัก 12 ประการของคนไทย การสร้างเครือข่ายและขยายผลสู่โรงเรียนที่ต้องการประเมินเป็นสถานศึกษาพอเพียงและศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนและชุมชน และผลการวิจัยของ รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (Boonyanuwat, 2011) พบว่า การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งผิดกฎหมาย ไม่ทำการใดๆ ให้ตนเองเดือดร้อน พิจารณาในการคบเพื่อน ด้านการมีเหตุผล ได้แก่ ความเชื่อมั่นในการทำความดี และยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล มีใจกว้างหนักแน่น รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น การวางแผนการดำเนินชีวิตอย่างเป็นขั้นตอน ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ การดูแลรักษาสุขภาพเป็นประจำ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความประนีประนอมยืดหยุ่น มีความเสี่ยงด้านอบายมุขน้อย ด้านเงื่อนไขความรู้ ได้แก่ แสวงหาความเจริญก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว ได้ใช้ความรู้มาปรับปรุงตนเองและนำมาใช้ในการปฏิบัติงานและดำเนินชีวิต ความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองได้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ได้แก่ ความกล้ารับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ ยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต มีความละอายเมื่อกระทำผิด ยึดหลักทางสายกลางในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ยังมีนักวิจัยหลายท่านได้เสนอบทความในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักการทำงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เช่น เฉลิมเกียรติ แสนวิเศษ (Sanwiset, 2018) เสนอบทความเรื่อง บทความเฉลิมพระเกียรติ: โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อประโยชน์สุขประชาราษฎร์ พบว่า โครงการพระราชดำริเกิดขึ้นจากพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศ์ ที่ได้พระราชทานความช่วยเหลือราษฎรให้พ้นผ่านความทุกข์ยาก ตลอดทั้งได้วางรากฐานการพัฒนาเป็นตัวอย่างให้หน่วยงานได้นำไปปฏิบัติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาด้านต่างๆ ในการช่วยเหลือราษฎรในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ จนกระทั่งปี 2524 สำนักงานคณะกรรมการ

พิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้ถือกำเนิดขึ้นเนื่องจากรัฐบาลในขณะนั้นเห็นควรมีหน่วยงานกลางประสานงานหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การสนองงานเป็นไปตามพระราชดำริได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการช่วยเหลือราษฎรให้ตรงตามพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นสิ่งแสดงถึงการทรงงานที่สร้างประโยชน์สุขต่อราษฎรได้อย่างจำนวนมาก สร้างความอยู่ดีมีสุขให้ราษฎร แสดงถึงความสำเร็จจากพระราชดำริที่ส่งผลที่แท้จริงสู่ราษฎร โดยเห็นเป็นรูปธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานโครงการอันเนื่องมากจากพระราชดำริมากกว่า 3,000 โครงการ ที่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาค

สรุป

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัย เรื่องแรงจูงใจและการปฏิบัติงานของจิตอาสาเฉพาะกิจในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 มีความสอดคล้องกับงานวิจัยและบทความของนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่าน ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอเพียงบางส่วนเท่านั้นสำหรับในเนื้อหาของบทความ และตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ยังมีผลการวิจัยที่น่าสนใจอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะปรากฏในงานวิจัยเรื่อง แรงจูงใจและแนวปฏิบัติของประชาชนที่มีต่องานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นฐานข้อมูล เพื่อพัฒนาภาคส่วนต่างๆ จากจุดเริ่มต้นสู่การขยายผล การสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างความปรองดองในชาติด้วยพลังสามัคคี และสามารถศึกษาวิเคราะห์โดยใช้หลักธรรมหมวดอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา

2. การดำเนินการจิตอาสาเฉพาะกิจสามารถเป็นต้นแบบที่ดีในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ซึ่งสมควรนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมอื่นๆด้วย

3. ควรส่งเสริมให้มีความร่วมมือทางวิชาการ และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากบทเรียนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล-อดุลยเดช รัชกาลที่ 9

References

Boonkue, S. (2013). *Taking Lessons and Identity Analysis in Learning Center in Sufficiency Economy Philosophy of Education*. Funded by the Sufficiency Study Foundation Yuwasathirakun.

Boonyanuwat, R. (2011). *Greetings Sufficiency Economy Philosophy to in the Lifestyle of People in Sub-district in Bangkok*. Research Report, Funded by the Saun Sunandha Rajabhat University.

Boonyong, K. and Team. (2000). *Sufficiency Economy Philosophy in Sub-district Administration*. Research Report, Funded by the Secretariat.

Jaisue, N. (2014). *Factors Related with Success in to be Village Sufficiency Economy*. Research Report, Funded by the Dhurakij Pundit University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.

McClelland, David C. (1961). *The Achievement Society*. New York: The Free Press.

Phiromrat K. (2010). *Lifestyle in Sufficiency Economy Philosophy of Student in Rajabhat University in Bangkok*. Research Report, Funded by the Saun Sunandha Rajabhat University.

Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2013). *Dictionary Buddhist*. (25th). Bangkok: Plidham Printing.

Sanwiset, C. (2018). "Articles honor: Project due to the Initiative for Benefit of People. *RDPB Journal*, 4(3).

Uwanno, B and Team. (2011). *Research Report: The Participation of People in Public policy Process. Edition2*. Bangkok: A.P. Graphic Design and Printing Company.

แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรม ในคัมภีร์สัมภารวิบากเพื่อพัฒนาชีวิต

Guidelines for appication of Buddhadhamma in Sambāravipāka to life Development

ณัฏฐนาถ ศรีเลิศ

Nattanart Srilert

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand.

Email: jannynattanart@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาคัมภีร์สัมภารวิบาก 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก 3) เพื่อศึกษาแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก ผลวิจัยพบว่า 1) การศึกษาคัมภีร์สัมภารวิบาก คือ กระบวนการสั่งสมบารมีของบุคคลกว่าจะได้เป็นพระพระพุทธเจ้า ซึ่งบารมีเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของพระโพธิสัตว์ผู้สั่งสมคุณความดี เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์สัมภารวิบากจึงปรากฏเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจากรุ่นสู่รุ่น 2) หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก คือ หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบากที่ผู้วิจัยได้คัดย่อมา มีทั้งหมด 3 หมวด มี 13 หลักธรรม คือ หลักธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ บารมี 30 มหาปุริสลักษณะ 32 อนุพยัญชนะ 80 บุญญลักษณะ 9 อภิญญา 5 สมาบัติ 8 พุทธคุณ 9 3) แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก ใน 3 ระดับ คือ (1) ด้านความประพฤติ คือ ทางกาย และวาจา (ระดับศีล) (2) ด้านอินทรีย์ คือ ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ระดับสมาธิ) (3) ด้านปัญญา คือ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆทำให้เกิดปัญญา (ระดับปัญญา) นอกจากนั้น ก็ได้ศึกษาถึงโทษ (ผลกระทบ) ของการไม่พัฒนาชีวิต และคุณค่าของการพัฒนาชีวิตทั้งต่อตนและสังคม

คำสำคัญ: การประยุกต์; หลักพุทธธรรม; คัมภีร์สัมภารวิบาก; พัฒนาชีวิต

Abstract

This dissertation aimed 1) to study of Sambhāravipāka, 2) to study of the Buddhadhamma to life Development in Sambhāravipāka, and 3) to study of the way of Buddhadhamma application in SSambhāravipāka to life development.

From the study of the values and significance of Sambhāravipāka is found that the perfection (Pāramī) is the practical method of Bodhisattava who collecting goodness to be a Buddha. Sambhāravipāka is the result of Sambhāra which means the collection of goodness. Therefore, we must maintain the valuationand significance of Sambhāravipāka to next Buddhist generations.

The important Buddhadhamma appeared in Sambhāravipāka Scriptures, the researcher has abstracted from the scripture into three categories, namely, the principle about the Lord Buddha, the principle about the nature, and the principle about practice. There are 12 principles, namely, the thirty perfections (Pāramī), the thirty-two Marks of the Great Man (Mahāpurisalakkhaṇa), the eighty Subsidiary Characteristics (Anubyañjana), the nine Buddha's virtues (Buddhaguṇa), the three characteristics (Ti-Lakkaṇa), the Dependent Originations (Paṭccasamuppāda), the Law of Kamma, the four Foundations of Mindfulness (Sati-Paṭṭhāna), the four Great Efforts, and the four Paths of Accomplishment (Iddhipāda). This part is what the Buddha preached the benefits of the practice of the four Iddhipādas to Ananda at Pāvālacetiya. Another part of this scripture just appears only the title of principles.

The way of Buddhadhamma application in Sambhāravipāka to life development is the development of life quality in Buddhism, it is divided into four sides, e.g., (1) behavioral development is conduct by body and speech to have morality, (Sila). (2) Development of the six faculties (Indriya) is to control one's faculties by mindfulness, (Sathi) (3) mental development is to make a strength and stability to work efficiently, (Smathi) and (4) intellectual development is to gain knowledge and understanding of oneself practice to all things, not to be infatuated, be freedom from all things (Panya).

Keywords: Appication; Buddhadhamma; Sambhāravipāka; Development

บทนำ

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดเกิดมาจากความต้องการแก้ความทุกข์ เพราะความทุกข์เป็นสิ่งที่ทุกคนประสบด้วยตนเอง โดยรับรู้จากความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ (Thai Tipitaka 19/1081 / 593) เป็นต้น และมีความปรารถนาจะพ้นจากสภาพของความทุกข์นั้นๆ ก่อนพุทธกาลที่เห็นชัดมากคือประเทศอินเดีย ที่มีผู้แสวงหาความพ้นทุกข์ในรูปแบบของการปฏิบัติต่างๆ มากมาย แต่คำสอนเหล่านั้นก็ยังไม่สามารถนำพาผู้ปฏิบัติตามให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างแท้จริง จนเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ เทวทูต 3 อย่างแรก พระองค์ทอดพระเนตรเห็นสภาพแล้วเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน และรู้ว่าทุกคนจะมีสภาพเช่นนั้นจึงทรงดำริที่จะหาวิธีแก้ทุกข์ และเมื่อทรงเห็นสมณะ จึงทรงตัดสินพระหฤทัยออกผนวช เพราะเห็นว่าการดำรงเพศสมณะจะเป็นทางปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ (Thai Tipitaka 10/43/22) เมื่อทรงออกผนวชโดยการอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิตแล้ว ได้ไปศึกษากับครูอาฬารดาบส กาลามโคตรจนได้สมาบัติ 7 และศึกษากับอุทกดาบส รามบุตร ได้สมาบัติที่ 8 ซึ่งได้รับความสงบและความสุขทางใจมาก แต่ไม่สามารถละอนุสัยกิเลสได้จึงเสด็จออกจากสำนักอาจารย์ดังกล่าวข้างต้น เสด็จไปทำความเพียร ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา จนถึงวันเพ็ญเดือน 6 วิสาขบูชาจึงได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ และประกาศพระธรรมคำสอนตลอดพระชนม์ชีพ จนถึงพระชนม์มายุ 80 พรรษาและดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองเวสาลี พระธรรมคำสอนของพระองค์ได้สืบทอดมาโดยเหล่าพุทธบริษัทมีการทำสังคยนา ครั้งที่ 1 หลังปรินิพพาน 3 เดือน และมีการทำสังคยนา ครั้งที่ 2 หลังปรินิพพาน 100 ปี

ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมารยะ ซึ่งตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองปาฏลีบุตรแคว้นมคธในอินเดีย คือหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 ที่พระเจ้าอโศกทรงให้การอุปถัมภ์ หลังจากการทำสังคายนาเสร็จพระเจ้าอโศกมหาราชก็ได้ทรงจัดตั้งศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นที่เมือง “ปาฏลีบุตร” หรือเมืองราชคฤห์นั่นเอง ปัจจุบันนี้ก็คือเมืองปัตนะซึ่งตั้งอยู่ในรัฐพิหาร เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกาด้วยการส่งพระสมณะทูตภายใต้การนำของพระมหินทเถระซึ่งเป็นพระโอรสของพระองค์เองได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ 9 สายโดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากจึงโปรดให้ส่งธรรมทูต อัญเชิญพระพุทธศาสนาจาริกเผยแผ่ไปทั่วทิศานุทิศ ทั้งในอินเดียและประเทศอื่นๆรวมทั้งประเทศศรีลังกาซึ่งพระมหินทเถระได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนของชาวสิงหล อันมีพระเจ้าเทวานัมปิยติสะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นผู้ให้การต้อนรับคณะสงฆ์ที่มาพร้อมกันกับท่านพระมหินทเถระ ซึ่งพระองค์เองก็เป็น “อทิฏฐสหาย” สหายที่ไม่เคยเห็นหน้ากันกับพระเจ้าอโศกมหาราช แล้วได้เริ่มทำการวางรากฐานของพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในศรีลังกา และเริ่มทำการสังคายนาอีกครั้งศรีลังกาเพื่อให้เข้ากับภาษาสิงหล พ.ศ. 236

หลังจากการทำสังคายนาครั้งแรกที่ลังกาทวีปแล้ว (ครั้งที่ 4 รวมกับสังคายนาที่อินเดีย 3 ครั้ง)พระพุทธศาสนาก็หยั่งรากอย่างมั่นคงในศรีลังกา จนล่วงเลยมาถึงสมัยพระวัฏฏคามณีก็ได้เกิดสงคราม ระหว่างพวกทมิฬกับชาวสิงหล และเกิดภาวะทุพภิกขภัยติดต่อกันหลายปีประชาชนส่วนใหญ่ได้อพยพไปที่ ประเทศอินเดีย พระเถระที่ตกค้างอยู่ก็มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ต้องอาศัยฉันผลไม้ ใบไม้ประทังชีวิตที่ยังพอมี กำลังแข็งแรงก็พากันสาธยายพระพุทธพจน์เพื่อรักษาไว้ ผลกระทบจากการเกิดสงคราม ทำให้ในระยะนี้ พระพุทธศาสนาเสื่อมลงมาก อีกทั้งพระสงฆ์แตกกันเป็น 2 พวกคือ พวกมหาวิหารกับพวกอภัยคีรีวิหาร พระมหาเถระชั้นสูงจึงปรึกษากันว่าต่อไปในอนาคตพระพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญไม่หยั่งยืนและจะมีผู้ท่องจำ พระพุทธพจน์ได้น้อย อาจจะมีข้อวิปริตผิดพลาดได้ง่าย เพราะฉะนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้พระธรรมวินัยผิดพลาด จึงได้ตกลงกันว่า ควรที่จะทำการจดจารึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเก็บ รักษาไว้ให้มั่นคงถาวร แทนการท่องจำแบบเดิมที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” จึงได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงบนใบ ลานเป็นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 450

หลักจากการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกในครั้งนั้นแล้วทำให้พุทธพจน์มีความชัดเจนไม่คลาด เคลื่อน การจารึกพระไตรปิฎกเป็นรูปลายลักษณ์อักษร ทำให้มีการรวบรวมพระพุทธพจน์ให้เป็นหมวดหมู่จัด ระเบียบพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สืบทอดต่อๆกันมา การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการ ขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลาไม่เคยหยุดนิ่ง จนแผ่เข้ามาถึงดินแดนล้านนา ในยุคที่ล้านนารุ่งเรืองที่สุด มีพระสงฆ์ เถระที่เป็นปราชญ์เชี่ยวชาญในด้านภาษาบาลีหลายรูปหลายท่าน และพระไตรปิฎกยังมีข้อผิดพลาดอยู่มาก จึงจัดให้มีการจัดทำสังคายนาขึ้นมาอีกครั้ง หลังการทำสังคายนาในครั้งนั้นแล้วทำให้นิยมมีการจารพระธรรม คำสั่งสอนลงบนใบลานอย่างมากมายในสมัยล้านนา พุทธศาสนา ได้แพร่หลายเข้ามาสู่ดินแดนล้านนา เป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกส่งพระธรรมทูตภายหลัง การสังคายนาครั้ง 3 เป็นต้นมา จนรุ่งเรืองอยู่ในยุคปัจจุบัน ดินแดนล้านนาเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมทาง พระพุทธศาสนามา อย่างยาวนานจนกระทั่งถึงในปัจจุบันนี้ ซึ่งจะมองเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนาวัตถุทั้งหลายเช่น สถูปเจดีย์ โบสถ์ วิหาร โดยเฉพาะเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเอกสารโบราณต่างๆ เช่น คัมภีร์ใบลาน พับสา สมุดไทย และจารึกล้านนา เป็นจำนวนมาก เหล่านี้จะมีอยู่อย่างมากมาย ในดินแดนแถบทางภาคเหนือคือ “ล้านนา” วรรณกรรม และ คัมภีร์ธรรมที่เก็บรวบรวมไว้ที่วัดสูงเม่นจังหวัดแพร่มีจำนวนมากมายซึ่งนับว่าเป็นแหล่งที่รวมวรรณกรรม ต่างๆอีกด้วย และหนึ่งในวรรณกรรมที่สำคัญ คือ คัมภีร์สัมภารวิบากซึ่งเป็นคัมภีร์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติ ความเป็นมาและคุณค่าของคัมภีร์สัมภารวิบาก หลักธรรมที่ ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบากเท่าที่คัมภีร์สัมภารวิบากฉบับแปลภาษาไทยได้นำเสนอไว้ และวิเคราะห์เปรียบ เทียบหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบากกับคัมภีร์อื่น เพื่อส่งเสริมศรัทธาควบคู่กับปัญญาต่อพระพุทธ ศาสนาอันจะส่งผลต่อจริยธรรมของสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตต่อไป

1. ความเป็นมาของคัมภีร์สัมภารวิบาก

นับตั้งแต่อดีตกาลชาวไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตลอดมา โดยจะเห็นได้จากหลักฐานทั้งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวรรณกรรม เป็นต้น ในทางวรรณกรรมนั้นได้มีนักปราชญ์ทางศาสนาเป็นผู้รจนาขึ้นตามยุคสมัย ตั้งแต่ล้านนา สุโขทัย อยุธยา จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ตัวอย่างวรรณกรรมเหล่านี้ เช่น ปฐมสมโพธิ (Samdej Phra Mahasamanachoa Kromphraparamanuchitchinorot, 1996) ชินกาลมาลีปกรณ์ (Pra Rattanapannathara, 1997) สัมภารวิบาก (Pra Dhammahaviraniwat, 1962) วรรณกรรมเหล่านี้แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลี อักษรขอม อักษรมอญโดยมีรูปแบบการแต่งที่แตกต่างกันในรูปพงศาวดาร ตำนาน คัมภีร์ใบลาน ประวัติ ประกาศ ซึ่งมีวิวัฒนาการที่น่าสนใจ รศ.ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง ได้จำแนกวรรณกรรมเหล่านี้ออกเป็น วรรณคดีชาดก วรรณคดีศาสนประวัติ วรรณคดีสารธรรม วรรณคดีอัตถวัณณนา และวรรณคดีพุทธประวัติ (Na bangchang, 1990)

จากคำสอนในเบื้องต้นจึงนับว่าเป็นรากฐานสำคัญที่เป็นแนวทางให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันผ่านยุคสมัยต่างๆ ในแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในคัมภีร์สัมภารวิบากเพื่อพัฒนาชีวิตหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่เพื่อให้งานเผยแผ่นั้นสำเร็จผล (Phrakruyanapetcharat Tewin Piyatussi, 2014)

หนึ่งในวรรณคดีพุทธประวัติ คือคัมภีร์สัมภารวิบาก อันว่าด้วยผลแห่งกรรมซึ่งพระพุทธเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญมานับอเนกชาติ (Na bangchang, 1990) สำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ได้จัด พิมพ์คัมภีร์สัมภารวิบาก (Pra Dhammahaviraniwat, 1962) ฉบับแปลภาษาไทยเผยแพร่ครั้งแรก พ.ศ.2471 และพิมพ์ต่อมาอีก 3 ครั้ง ครั้งที่ 4 พิมพ์ พ.ศ. 2504 ผลงานแปลนี้ นาคะประทีปเป็นผู้ตรวจสอบชำระในการพิมพ์ครั้งแรก พระธรรมมหาวีรานุวัตรตรวจ สอบชำระในการพิมพ์ครั้งที่ 2 ถึงครั้งที่ 4 คัมภีร์สัมภารวิบากนี้มีอิทธิพลและความสัมพันธ์กับผลงานภาษาบาลีพุทธประวัติเรื่องอื่นๆที่แต่งในประเทศไทย เช่น สัมปิณฑิตมหานิทาน ปฐมสมโพธิ กล่าวถึงชีวิตของพระพุทธเจ้าแต่สมัยที่เสวยพระชาติเป็น พระโพธิสัตว์ในสมัยต่างๆ แนวคิดส่วนใหญ่มาจากผลงานบาลีของลังกา ซึ่งแต่งในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 แสดงเรื่องพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนาถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เนื้อหาสาระเน้นที่จริยวัตร และกรณียกิจของพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าว่าทรงกระทำอะไร เกิดผลอย่างไร แต่ไม่แสดงรายละเอียดของกระบวนการทำ เช่น เล่าแต่เพียงว่าพระโพธิสัตว์ก่อนการตรัสรู้ในยามสุดท้ายได้พิจารณาปฏิจจสมุปบาท แต่ไม่ได้แสดงรายละเอียดสาระของปฏิจจสมุปบาทที่ทรงพิจารณา หรือเล่าว่าพระพุทธเจ้าแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ โดยไม่ได้พรรณนารายละเอียดของสารธรรมในปฐมเทศนานั้น

คัมภีร์สัมภารวิบากฉบับแปลภาษาไทยมีเนื้อหาที่ไม่ครบบริบูรณ์ ดังที่ปรากฏในต้นฉบับเดิม เนื้อหาดำเนินมาถึงส่วนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เท่านั้น ไม่ดำเนินต่อในส่วนการประกาศพระศาสนาจนถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพาน แม้ว่าคัมภีร์สัมภารวิบากฉบับแปลภาษาไทยจะมีเนื้อหาที่ไม่ครบบริบูรณ์ แต่เนื้อหาที่นำเสนอนั้นก็มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยที่จะสร้างความศรัทธาต่อผู้ที่สนใจ เนื่องจากเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติเพียงแค่ส่วนน้อย แม้จะน้อยกว่าที่นำเสนอในคัมภีร์สัมภารวิบากฉบับแปลภาษาไทยนี้ ก็ยังสามารถเรียกศรัทธาจากผู้ที่สนใจดังจะเห็นได้จากการแสดงธรรมเทศนาในงานบุญต่างๆ ทั่วประเทศที่นำเสนอพุทธประวัติเพียงสั้นๆ ยังสามารถเรียกศรัทธาจากผู้ฟังได้ นอกจากนี้คัมภีร์สัมภารวิบากฉบับแปลภาษาไทยยังมีหลักธรรมต่างๆ ที่แทรกอยู่ตลอดในเนื้อหา ซึ่งเป็นกุศโลบายในการนำเสนอหลักธรรมที่ดี เนื่องจากเป็นการสร้างปัญญาให้กับผู้ที่สนใจ โดยสามารถควบคู่ไปกับการสร้างศรัทธานั้นไปพร้อมกัน

ผลการวิจัยพบว่า ในส่วนของประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สัมภารวิบากนั้น ไม่ปรากฏผู้แต่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยล้านนา ศตวรรษที่ 19 ที่เชียงใหม่ เป็นคัมภีร์บาลี อักษรขอม มีทั้งหมด 12 ฉบับ ได้ถูกเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติ ต่อมามูลนิธิภูมิพโลภิกขุได้ปริวรรตอักษรขอม มาเป็นบาลีอักษรไทย คัมภีร์ที่ผู้วิจัยได้นำมาศึกษานี้ เป็นสำนวนการตรวจสอบชำระและแปล โดยพระธรรมมหาวีรานุวัตร ซึ่งมีสำนวนการแต่งทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้านับตั้งแต่ตั้งปณิธานที่จะเป็นพระพุทธเจ้าจนกระทั่งถึงพระชาติสุดท้ายที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คัมภีร์สัมภารวิบากจัดเป็นคัมภีร์ในหมวดพุทธประวัติ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นงานเขียนที่ทรงคุณค่ายิ่งในทางพระพุทธศาสนา

คัมภีร์สัมภารวิบากแต่งเป็นบทประพันธ์ร้อยแก้วผสมร้อยกรอง เนื้อเรื่องพรรณนาประวัติชีวิตของพระพุทธเจ้าสมณโคดม ตั้งแต่สมัยที่ยังมิได้ตรัสรู้ในอดีตชาติ ก่อนสมัยที่พระพุทธเจ้าได้คิดจะนำสัตว์ข้ามสงสาร จนถึงสมัยที่มีพระพุทธเจ้าได้ตั้งจิตเปล่งวาจาแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในสำนึกของพระพุทธเจ้าจำนวนนับแสนโดยมิได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าเหล่านั้น ที่สุดได้รับคำพยากรณ์ ในสำนักของพระพุทธเจ้า 24 พระองค์ ทรงบำเพ็ญสั่งสมบารมี จนถึงชาติสุดท้ายที่การสั่งสมบารมีบริบูรณ์ คือชาติที่บังเกิดเป็นพระเวสสันดร จนชาตินั้นได้บังเกิดในดุสิตสวรรค์ จากดุสิตสวรรค์ได้ก้าวลงสู่พระครรภ์พระมารดาแล้วดำเนินเรื่องตามแนวพุทธประวัติเถรวาทไปจนถึงเรื่องตรัสรู้ การเผยแพร่ธรรม จนจบลงที่การปรินิพพาน

เนื้อความในส่วนแรก ตั้งแต่ต้นจนถึงชาติพระเวสสันดร ได้เสนอเนื้อหาตาม คัมภีร์โสฬสมหาทัตตกิมหานิทาน ซึ่งแต่งในศรีลังกาประมาณ พุทธศตวรรษที่ 18 ลักษณะเด่นของคัมภีร์สัมภารวิบาก คือ ความกระชับสั้น คัมภีร์นี้เป็นรากฐานสำหรับการแต่งคัมภีร์บาลีประเภทแสดงพุทธประวัติที่แต่งในประเทศไทยเรื่องอื่นๆ

ผู้วิจัยเห็นว่า คัมภีร์สัมภารวิบากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติมาในเบื้องต้นนั้น ยังมีข้อที่ไม่ได้กล่าวถึงในพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา คือ เรื่องของการตั้งความปรารถนาของพระพุทธเจ้า 7 อสงไขย การออกพระวาจาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า 9 อสงไขย และการบำเพ็ญบารมี พร้อมทั้งกายวาจาใจเป็นเวลายาวนานถึง 4 อสงไขยแสนกัปป์จนได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า

เนื้อหาที่แปลเป็นภาษาไทยในคัมภีร์สัมภารวิบากเล่มนี้ แปลมาจนถึงพระพุทธเจ้าทรงประทับใต้ร่มไม้เกต ท้าวสหัสสนัยน์เทวราชนำผลสมอทิพย์มาถวาย และถวายน้ำบ้วนพระโอษฐ์ ทรงประทับพักผ่อนใต้ร่มไม้เกตนั้น เป็นอันจบคำแปลที่เป็นภาษาไทยแต่เพียงเท่านี้ เป็นบทจบในตอนที่ 15 โพธิสัพพัญญูกถา

2. คุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์สัมภารวิบาก

ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์สัมภารวิบาก คือ เรื่องหลักกรรมของพระโพธิสัตว์ในชาติต่างๆนั้นมีผลทำให้ได้รับวิบากกรรมต่างๆกัน บางชาติก็ตกนรก บางชาติก็ตกอบาย ในชาติที่ตกอบาย 4 ชาติ ซึ่งเป็นชาติที่พระโพธิสัตว์ บังเกิด เป็นคนเลี้ยงช้าง ขึ้นช้างเที่ยวไปอยู่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในหนทางใหญ่เกิดความขัดเคืองจึงด่าพระปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยกรรมนั้นพระโพธิสัตว์ จึงได้เสวยทุกข์ในอบายหลายพันปีพระโพธิสัตว์ บังเกิดเป็นชาวประมง วันหนึ่ง ไปกับพวกบุรุษชาวประมง เห็นเขาฆ่าปลาเกิดความยินดี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลหนึ่งเพราะอำนาจชาติและเพราะความเป็นอันธพาล เห็นสาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้าผุสสะ ฉันข้าวน้ำอันอร่อย และโภชนะแห่งข้าวสาลีเป็นต้น เพราะวิบากแห่งกรรมนั้น พระโพธิสัตว์จึงเสวยทุกข์อยู่ในอบายทั้ง 4 หลายพันปีและชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลคหบดีสมบูรณ์ด้วยกำลัง ได้เป็นคนค่อนข้างเตี้ยได้ทำร้ายนักมวยปล้ำด้วยวิบากของกรรมนั้น พระโพธิสัตว์ได้เสวยทุกข์ที่ร่างกายและศีรษะเป็นต้น ในทุกภพที่เกิดในอัตภาพหลังสุด แม้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้เสวยทุกข์มีการเสียดแทงที่หลัง เป็นต้น

กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจครอบคลุมวิถีชีวิตของมวลหมู่มนุษย์ ผู้ประกอบการใดๆ ไว้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือชั่ว ก็ย่อม จะได้รับผลของกรรมนั้นอย่างยุติธรรม การที่เรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ เปรียบเสมือนอยู่ในสนามแห่ง การเลือกสรรแห่งการสร้างกรรมและเป็นสนามที่ซึ่งผลของกรรมที่มวลมนุษย์ได้สร้างกรรมไว้แต่ชาติปางก่อน (กรรมเก่า) ผลกรรมเมื่อตามมาทัน โดยกรรมนี้จะทำหน้าที่ของตนอยู่ตลอดเวลาโดยไม่ละเว้นทั้งผู้ที่กระทำดี จะได้รับผลดีเป็นสิ่งตอบแทนและผู้ที่กระทำชั่ว ก็จะได้รับผลชั่วเป็นสิ่งตอบแทน เพราะฉะนั้นคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์สัมภารวิบากจึงปรากฏเรื่อยมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่นของชาวพุทธ

3. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบาก

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบากที่ผู้วิจัยได้คัดย่อมามีทั้งหมด 3 หมวด คือ หลักธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า หลักธรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติ และหลักธรรมที่เกี่ยวกับปรมัตถสัจจ์ ทั้งหมดมี 13 หลักธรรมด้วยกัน ได้แก่ บารมี 30 มหาปุริสลักษณะ 32 อนุพยัญชนะ 80 บุญญลักษณะ 9 อภิญญา 5 สมาบัติ 8 พุทธคุณ 9 ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท กรรม สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 และอิทธิบาท 4 โดยได้คัดย่อส่วนเนื้อความในคัมภีร์สัมภารวิบากที่กล่าวถึงหลักธรรมต่างๆ ข้างต้นนี้มาไว้ในงานวิจัย ได้กล่าวถึงหลักธรรมดังกล่าวปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีในเล่มใดบ้าง หัวข้อหลักธรรมบางข้อก็มีการอธิบายเพียงเล็กน้อยในพระไตรปิฎก แต่มีปรากฏว่ามี

การขยายความเพิ่มเติมในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา และในคัมภีร์ชั้นฎีกา โดยใช้พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม และฉบับประมวลศัพท์ ประกอบการเขียน

หลักธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบาก เช่น **เรื่องกรรม** คือ ความสุขความทุกข์อยู่ที่ตัวเราเป็นสำคัญ หากเราทำกรรมดี เราก็จะได้รับผลดีตามกฎเกณฑ์ของกฎธรรมชาติ การทำความดีไม่มีวันสูญเปล่า ถึงแม้ว่าเราจะอยู่ในภพภูมิใดก็ตาม เราก็ประสบแต่สิ่งที่ดีมีความสุขอยู่ตลอดเวลา เมื่อเราได้เกิดมาในโลกนี้จึงไม่ควรประมาท ต้องรีบสั่งสมกรรมดีไว้ให้มากๆ เราไม่รู้ว่าชีวิตเราจะสิ้นสุดวันไหน จะยังมีลมหายใจถึงวันพรุ่งนี้หรือไม่ ความดีจึงเป็นที่พึ่งของเราอย่างแท้จริง คนที่ทำความดีไว้มากเหมือนกับมีเสบียงมาก พร้อมที่จะออกเดินทางอยู่ตลอดเวลา ไม่หวั่นกลัวต่อความตายใดๆ ทั้งสิ้น คนสมัยใหม่จำนวนไม่น้อยที่ไม่เชื่อเรื่องชาติหน้า จึงไม่อยากจะทำความดี การพิสูจน์ว่าชาติหน้ามีหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก ผู้ที่ต้องการพิสูจน์ต้องลงมาปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง เมื่อมีจิตสงบถึงระดับหนึ่งแล้ว จะรู้เองเห็นเองว่า ชาติหน้ามีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ดีการทำความดีไว้ในชาติปัจจุบันก็ไม่เป็นการเสียเปล่าอย่างแน่นอน เพราะกรรมดีจะทำให้เรามีความสุขในชาตินี้ ถึงชาติหน้าจะมีหรือไม่มี เราก็ยังได้รับผลดีอยู่ เป็นต้น

เรื่องจิต คือ 1. การฝึกจิต ทำเพื่อให้เกิดความสงบ มีความสุข สบายปลอดโปร่งในด้านจิตใจ และความสงบนี้เองจะทำให้เกิดอำนาจจิตหรือพลังจิต (กำลังภายใน) สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ นั้นอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดมีปัญญารู้เห็นสิ่งต่างๆ ตามสภาพตามความเป็นจริง ช่วยขัดเกลาให้จิตสะอาดขึ้นจนถึงจิตบริสุทธิ์ได้ 2. การใช้อำนาจจิต ให้เกิดประโยชน์ต่างๆ ในทางโลก เช่นวิชาเหนียวคงใช้ทางป้องกันอันตรายหรือใช้ทางรักษาโรคก็ได้ วิชาดับพิษร้อนเช่นน้ำมันเดือด เราส่งอำนาจจิตลงไปทำให้เย็นขณะกำลังเดือดอยู่ก็เอามือล้วงดูได้ตักกินได้คนอื่นมาล้วงหรือตักกินก็ได้หรือเหล็กเผาไฟจนร้อนแดงเอามือจับได้ เอามือกอบขึ้นได้ เมื่อคนหนึ่งดับพิษร้อนแล้ว คนอื่นๆ ก็จับเหล็กแดงนั้นได้ วิชาดับพิษร้อนนี้ก็ใช้กันอันตราย เช่นเวลาวิ่งฝ่าออกจากไฟที่กำลังไหม้บ้านหรือใช้ดับพิษร้อนของคนที่ถูกน้ำร้อนลวก ถูกไฟไหม้ให้หายจากความทุกข์ทรมานได้ การใช้อำนาจจิตในการทำงาน การรักษาโรคต่างๆ การสะกดจิต การทำให้เกิดความจำดี การป้องกันภัยอันตราย การสะเดาะกุญแจ ดูทางใน การแปลงธาตุ การหายตัว การเพิ่มความสามารถในการทำงาน ทำอาชีพให้ได้ผลดีขึ้น เหล่านี้ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องการใช้อำนาจจิตและมีตำรามีวิธีทำ มีครู สามารถสอนได้ทำได้ดูได้จนถึงทุกวันนี้ ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึงการเล่นกลหรือการสะกดให้เห็นไปเอง แต่หมายถึง การทำได้จริงด้วยอำนาจจิตอำนาจคุณพระรัตนตรัย ซึ่งเรียกว่า “พลังจิต” เรื่องเจตสิก

เรื่องอิทธิบาท คือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ คือฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา **เรื่องอภิญญาสมาบัติ** คืออภิญญา 5 ได้แก่ 1. อิทธิฤทธิญาณ มีความรู้ในการแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ 2. ทิพโสตญาณ มีความรู้เหมือนหูทิพย์ 3. เจโตปริยญาณ รู้วาระจิตของคนและสัตว์ 4. จุตูปปาตญาณ รู้ว่าสัตว์ที่ตายแล้วไปเกิด ณ ที่ใด 5. ปุพเพนิวาสนุสสติญาณ ระลึกชาติหนหลังได้ เรื่องสังสารวัฏปฏิจจสมุปบาท **เรื่องไตรลักษณ์** คือ 1. อนิจจตา ความเป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ลักษณะของอนิจจตาหรือที่เรียกว่า “อนิจจลักษณะ” ก็คือ การเกิดขึ้น, การเปลี่ยนแปลงขณะตั้งอยู่, และการดับไปของสิ่งทั้งหลาย 2. ทุกขตา

ความเป็นทุกข์หรือความทุกข์ คือสิ่งที่ทนได้ยาก และอาการที่ทนอยู่ในสภาวะเดิมไม่ได้ จำแนกความทุกข์ออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ (1) ทุกขทุกขตา หรือ ทุกขทุกข์ หมายถึง ทุกข์คือความรู้สึกทุกข์ซึ่งเป็นเวทนา (2) สังขารทุกขตา หรือ สังขารทุกข์ ทุกข์ตามสภาพสังขารหรือทุกข์คือสังขาร หมายถึงทุกข์ของสังขารทั้งปวง (3) วิปริณามทุกขตา หมายถึงความรู้สึกสุขหรือสุขเวทนาที่เป็นความทุกข์หรือมีทุกข์แฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา 3. อนัตตา ความเป็นอนัตตา คือความไม่ใช่และไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “อัตตา” รวมทั้งลักษณะของความไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา ความเป็นอนัตตามีความหมายหลัก 2 อย่างคือ (1) ความเป็นอนัตตาหมายถึงความไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “อัตตา” (2) ความเป็นอนัตตาหมายถึงลักษณะที่ไม่เป็นไปในอำนาจบังคับบัญชา **เรื่องกรรมฐาน** คือสมาธิหรือการนั่งหลับตาท่องคำซ้ำๆ ซึ่งเป็นการกระทำบางอย่างที่ต่างไปจากพฤติกรรม การให้ทาน การรักษาศีล **เรื่องการบำเพ็ญบารมี** คือ ปฏิปทาอันยวดยิ่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่นความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็นมหาสาวกเป็นต้น (Pra Brahmagunabhon P.A. Payutto, 2005) เรื่องวิชชา เรื่องจรณะ **เรื่องพุทธคุณ** คือพุทธคุณ 9 คือ คุณความดีของพระพุทธเจ้า 9 ประการ ดังที่นักปราชญ์ได้ร้อยกรอง เพื่อให้เป็นบทสวดสรรเสริญพระคุณอันประเสริฐ **เรื่องมงคล** คือมงคล 38 เป็นต้น **เรื่องพระนิพพาน** คือ เย็นหรือดับลง เย็นเหมือนไฟที่เย็นลง หรือของร้อนๆอะไรก็ตามมันเย็นลง นั่นแหละคืออาการที่นิพพานเพราะฉะนั้นคำว่านิพพานนั้นที่เป็นภาษาชาวบ้านแท้ๆ มันหมายถึงของที่ร้อนให้เย็นลงเท่านั้น แต่แล้วเราจะหมายความเพียงเท่านั้นไม่ได้ นั่นมันเป็นเรื่องของวัตถุ ส่วนนิพพานในเรื่องของธรรมะหรือทางศาสนามันหมายถึง เย็นลงแห่งไฟกิเลส ไฟกิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะ จนเย็นสนิท จึงจะเรียกว่านิพพาน และเรื่องความเพียร (สัมมัปปธาน) (Pra Dhammahaviraniwat, 1962)

จากหลักธรรมเหล่านี้ สามารถแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีและคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าและหมวดธรรมหลักในพระพุทธศาสนา หากได้ศึกษาอย่างเป็นระบบจะสามารถชี้ชัดในประเด็นเหล่านี้ตลอดจนรายละเอียดต่างๆ ในประเด็นดังกล่าว ซึ่งจะมีประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษา ซึ่งรวมทั้งผู้ที่ได้ศึกษาคัมภีร์สัมภารวิบากมาก่อน อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาควบคู่กับปัญญาแก่ผู้ที่สนใจอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไปสามารถสร้างทัศนคติบวกต่อมุมมองในการพัฒนาชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสมาชิกที่ดีต่อครอบครัว องค์กรและสังคม (Wattanabut, 2015)

จากคำสอนในเบื้องต้นจึงนับว่าเป็นรากฐานสำคัญที่เป็นแนวทางให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันผ่านยุคสมัยต่างๆ ในแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในคัมภีร์สัมภารวิบากเพื่อพัฒนาชีวิตหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่อย่างต่อเนื่อง และจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่เพื่อให้งานเผยแผ่นั้นสำเร็จผล (Phrakruyanapetcharat Tewin Piyatussi, 2014)

4. การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก พบว่า มีขั้นตอนการดำเนินการตามองค์ประกอบที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการดังนี้ 1) การจัดหาหรือสร้างปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ หมายถึงเหตุที่เป็นเครื่องหนุนให้สัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นมี 2 ประการ คือ ปรโตโฆสะ หมายถึงเสียงจากผู้อื่นหรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอกและโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย 2) การสร้างสัมมาทิฏฐิ คือ สร้างปัญญาอันเห็นชอบ เห็นถูกต้องตามเป็นจริง เป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค ในฐานะที่เป็นขั้นเริ่มแรกในระบบการศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา 3) การฝึกตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ การฝึกตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา 4) การวัดผลและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา เป็นการวัดพัฒนาการของการศึกษาทั้ง 4 ด้านได้แก่ ด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และ ด้านปัญญา

ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงเป็นสัพพัญญู คือทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงฉลาดในโวหารทั้งทรงเป็นเจ้าของแห่งธรรม ก่อนที่พระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่บุคคลใด ก็ทรงตรวจสอบภูมิหลังต่างๆของบุคคลนั้นด้วยพระพุทธญาณก่อน และต่อด้วยการทรงชักจูงจิตใจของผู้ฟังให้มีความเชื่อความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยและธรรมที่จะทรงแสดง แล้วจึงทรงแสดงธรรมที่เหมาะกับบุคคลนั้นพร้อมทั้ง ทรงยกข้ออุปมาอุปไมยให้เห็นตามความเป็นจริง และมาสรุปธรรมลงคือ ทรงให้พิจารณาเห็นสภาวะตามความเป็นจริงของขันธ์ 5 ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่ควรที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่านั่นเป็นเรา นั่นเป็นของๆ เรา ที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ เมื่อทำความเข้าใจได้อย่างนี้แล้ว ผลจากการฟังธรรมในที่ต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ จึงเป็นผลอันสำเร็จประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้ฟัง ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ได้แก่ผลที่เป็น โลกียสุขคือสุขสำหรับชาวโลกทั่วไป และโลกุตตรสุข คือสุขอย่างยิ่งคือพระนิพพาน

กิจกรรมที่บุคคลคบหาหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งก่อให้เกิดการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี จึงสนับสนุนการคบหากับบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุให้อริยมรรคมีองค์ 8 ที่เกิดขึ้นแล้วถึงความเจริญเต็มที่ เหมือนกัลยาณมิตตตานี้”

ดังจะเห็นได้ชัดในคำสอนเกี่ยวกับหลักกรรม เป็นต้น ถ้าใช้ศัพท์เฉพาะในทางธรรมก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำเอามัชเฌนธรรมเทศนามาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์เพื่อบรรลุผลที่มุ่งหมายของมัชเฌนธรรมเทศนานั้นเอง หลักการสำคัญของจริยะดังที่ได้กล่าวมานี้แยกแยะออกไปได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติหรือรู้เท่าทันธรรมดาว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขั้นที่ 2 ใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ คือ ปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมดาหรือกฎธรรมชาตินั้นโดยกระทำการที่เป็นเหตุให้เหตุปัจจัยทั้งหลายดำเนินไปในทางที่จะก่อผลดี ขั้นที่ 3 เมื่อทำอย่างถูกต้องที่ตัวเหตุปัจจัยแล้วก็ปล่อยให้ตัวเหตุปัจจัยเป็นไปตามธรรมดาหรือตามกฎจนก่อผลของมันเอง วางใจเป็นอิสระคอยดูอย่างรู้เท่าทันไม่ต้องถือมั่นเอาตัวตนเข้าไปผูกรัดขัดติดไว้ ตามหลักการนี้ ความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำของความประพฤติปฏิบัติเป็น

ส่วนสำคัญที่ต้องใช้ตลอดตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด เมื่อพูดอย่างสั้นจึงเรียกจริยธรรมนี้ว่า การเป็นอยู่ด้วยปัญญา และเรียกบุคคลผู้มีจริยธรรมนี้ว่าบัณฑิต แปลว่า ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ด้วยเหตุที่ต้องใช้ปัญญาตั้งแต่เริ่มต้น ระบบจริยะคือมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้ จึงมีสัมมาทิฏฐิ ได้แก่ความเห็นชอบหรือความเข้าใจถูกต้อง เป็นองค์ประกอบข้อแรก

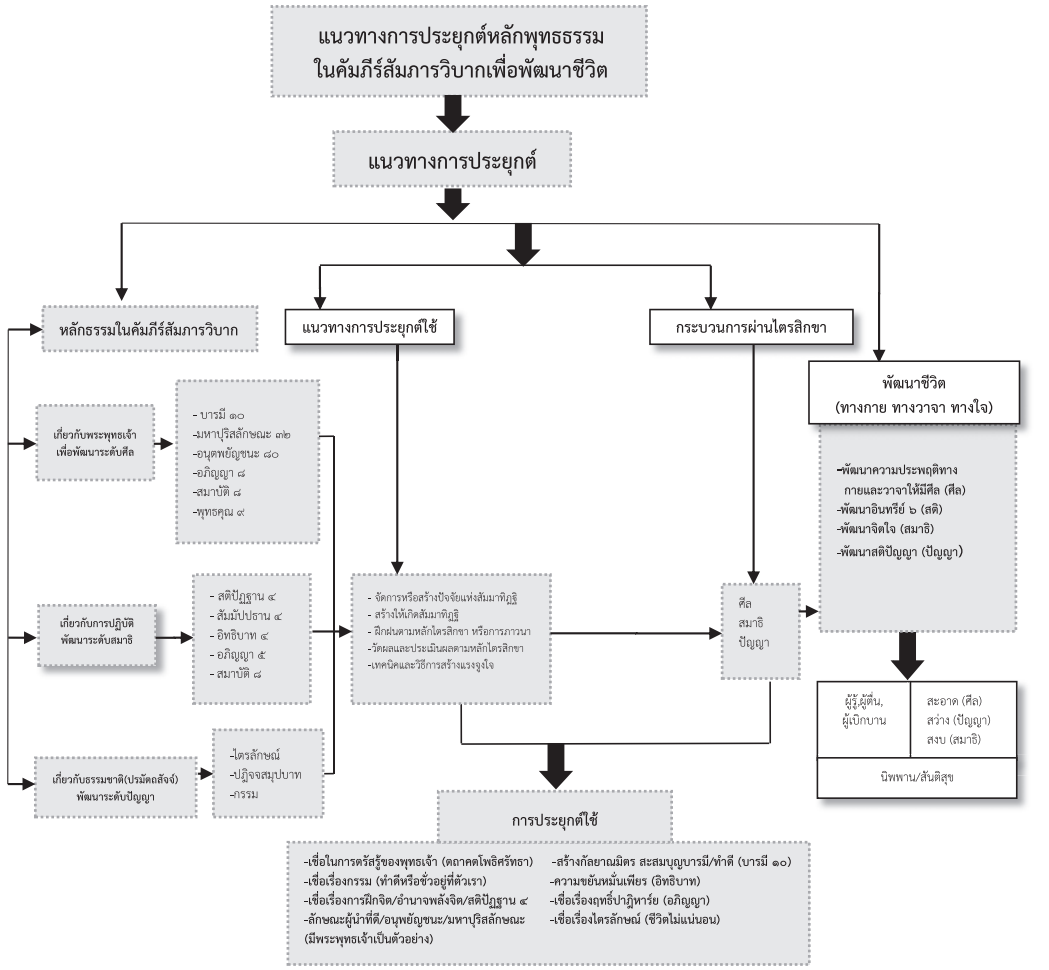
วิธีการสร้างแรงจูงใจ ให้เกิดการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาความรู้ในพระพุทธศาสนา เรื่องอริยสัจ 4 แบบประยุกต์ คือ ประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิต หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมในช่วงที่เกิดน้ำท่วม เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจว่า หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นำมาสอนนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั่นเอง ทุกข์ เป็น ภาษาบาลีและสันสกฤต มากจากคำว่า ทุกฺขํ แปลแบบทับศัพท์ตามที่เข้าใจกันในวงการบาลี คือ แปลเท่าเดิม ทุกฺขํ ก็แปลว่า ทุกข์ เพียงเปลี่ยนรูปแบบการเขียน ในทางอักษรศาสตร์เรียกว่า แปลแบบยืมคำ คือ ยืมคำว่า ทุกข์ที่เป็นภาษาบาลี มาเป็นคำแปลในภาษาไทย ตามตัวอักษร ทุกฺขํ มิได้แปลว่า ปัญหา และก็มิได้เป็นไวพจน์แห่งคำว่าปัญหา ทุกข์เป็นปัญหาโดยที่มีสภาพเสมอกันกับสิ่งที่เป็นปัญหา คือ สิ่งที่ต้องแก้ไข ปัญหาเป็นคำถามที่ต้องพยากรณ์ คือ ควรจะตอบ ทุ เป็นอุปสรรค คือ คำที่มาขวางหน้าคำอื่น ทั้งคำนามและกิริยา ทุกฺขํ เป็นนามกิตก์ที่ใช้เป็นทั้งบทนามกิตก์และบทนามนาม ทุ แปลว่า ชั่ว,ยาก ข นั้นมาจากขมธาตุ ในความหมายว่าทน, อดทน เช่น ขันติ ความอดทน เป็น ขมธาตุลงติปัจจัย ทุกฺขํ ตามรูปศัพท์ แปลว่า “สิ่งที่ทนได้ยาก” ความหมายที่ใช้กันในภาษาไทย หมายถึง ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ก็ไม่ผิด เพราะความไม่สบายกายไม่สบายใจนั้น มนุษย์รู้สึกว่า เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก ไม่ต้องการจะทนอยู่ในสภาพนั้น เช่น เวลาไม่สบาย เป็นไข้ มนุษย์ทุกคน ก็ไม่อยากจะทนอยู่ในสภาพนั้น ต่างหาวิธีบำบัดให้ความไม่สบายกายนั้นหายไป

แนวทางในการพัฒนาชีวิตนั้นสามารถค้นพบจากที่พระพุทธเจ้าดำเนินชีวิตการเป็นพระพุทธเจ้าเป็นกรณีศึกษาถึงเราไม่ได้ปรารถนาพุทธภูมิโดยตรง แต่ว่ามันสามารถที่จะเหมือนกับการสะสมบารมี แต่ละคนอาจจะเน้นบารมีคนละอย่างเท่าที่ตัวเองถนัด บางคนอาจจะไปเน้น ทานบารมี แต่ว่าไม่ได้หมายความว่าสิ่งอื่นหรือบารมีอื่นไม่สำคัญ ถ้ามองในคัมภีร์วิมุติมรรค ซึ่งยังถือว่าอยู่ในฝ่ายเรา จะถือว่าคำว่าเมตตาบารมีเป็นฐานของบารมีทั้งหมดเมื่อเรามีความเมตตา ปรารถนาช่วยเหลือคนอื่นให้มีความสุขจะให้ทานไม่คิดเบียดเบียนเขา เราก็รักษาศีล เราก็เนกขัม เนกขัมคือให้ตัวเองหลุดพ้นจากกิเลสเพื่อจะได้ช่วยคนอื่น ฉะนั้นตัวเมตตา ความรักความปรารถนาดี มันจึงเป็นตัวพื้นฐาน เป็นจิตตภาวนาพื้นฐานที่ทำให้เกิดการให้ทาน การรักษาศีล ทาน ศีล ภาวนา สำหรับคนทั่วไปจึงมีแค่ ทานคือการให้ ศีลคือการไม่เบียดเบียน มีเมตตาภาวนาเป็นฐานในการทำบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คนทั่วไปมักจะมองว่า ทาน ศีล ภาวนา ภาวนาคือกรรมฐานไปเลย ไม่ใช่สำหรับสังคมนี่แค่เมตตาภาวนาก็พอแล้ว เมตตาภาวนาเรียกว่าเป็นฐานของบารมีอื่นๆ ทั้งหมด ถ้าไม่มีเมตตาไม่มีความรักต่อสรรพสัตว์ จะไม่ไปช่วยใครให้พ้นทุกข์ การเป็นพระพุทธเจ้าก็จะไม่เกิด บุคคลที่จะเป็นคนยิ่งใหญ่ต้องรักสรรพสัตว์ ต้องแผ่เมตตา แล้วเมื่อมีเมตตาแล้วทานมาเอง เมื่อมีเมตตาไม่ฆ่ากัน ไม่ลักไม่อะไรทั้งนั้น ศีลก็จะมา เพราะฉะนั้นการปลูกฝังตามหลักทศบารมี จึงต้องมีเมตตา เมตตาเป็นฐาน

เรื่องของกรรมและบารมีที่ปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบาก และส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งด้านวิถีประเพณี วัฒนธรรมและคติธรรม มีความคิดเห็น และสามารถนำมาพัฒนาชีวิตทั้งทางวิธีคิดและพฤติกรรมซึ่งบางครั้งไม่ได้อย่างใจเรา เรื่องกรรม เพราะว่าบางครั้งผลที่เกิดจากการกระทำคือวิบากเกิดจากกรรมทั้งนั้น เมื่อปล่อยใจวางใจได้ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน ก็จะทำให้มีความทุกข์มากขึ้น วางใจแล้วก็พยายามประพฤติปฏิบัติให้เกิดการชำระกิเลสที่บ่อเกิดความทุกข์ คือการปฏิบัติธรรม ธรรมะของพระพุทธเจ้าในทุกส่วนที่มีอยู่ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังหนีกรรมไม่พ้นก็ต้องเชื่อในคัมภีร์สัมภารวิบาก พระพุทธเจ้าบำเพ็ญบารมีขนาดไหนสุดท้ายก็ยังประสบผลกรรม บารมีเรายังไม่ถึงขนาดนั้นก็ต้องเพียรพยายามมากขึ้นทำใจเมื่อทุกข์เกิดขึ้นก็ต้องทำใจให้ยอมรับ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็หาวิธีแก้ไขโดยการปฏิบัติธรรม มองใจเป็นกลางมองให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างนี้ ก็จะทำให้จิตปลอดโปร่งเมื่อจิตปลอดโปร่งก็จะเห็นหนทาง ที่จะดำเนินชีวิตให้มีความสุข วิธีการนี้มีอยู่ในคัมภีร์นี้ คนไทยก็ใช้อยู่เรื่อย คนไทยมองว่าทุกคนมีกรรมเป็นของของตน กรรมเป็นผู้ให้ผล คนไทยใช้หลักธรรมคัมภีร์สัมภารวิบากนี้มาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น ทางภาคอีสานจะมีการทำบุญเป็นประจำแต่ละเดือน เป็นต้น ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของคัมภีร์สัมภารวิบากนั่นเอง

สรุป

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตในคัมภีร์สัมภารวิบาก พบหลักธรรมที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และหนังสือธรรมโดยทั่วไป ที่สำคัญคือเรื่องหลักกรรม บารมี 30 ทัศ โดยเฉพาะเรื่องการสั่งสมบารมี คือ สั่งสมทาน รักษาศีล การออกบวช (เนกขัมมะ) การมีปัญญา การมีความเพียร บารมี ขันติ สัจจะ อธิษฐาน การมีเมตตา และการบำเพ็ญอุเบกขา ซึ่งปรากฏในคัมภีร์สัมภารวิบากที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาตลอด 20 อสงไขย แสนกัป อันเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิต สำหรับพุทธ-ศาสนิกชน เพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ บรมสุข (นิพพาน) ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แนวทางการประยุกต์ใช้

References

Mahachulalongkornrajavidayalaya University. (1996). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Na bangchang S. (1990). *The Evolution of Pali Literature in Thailand*. Bangkok: Chulalongkorn Publishing House.

Phrakruyanapetcharat (Tewin Piyatussi). (2014). Approach Strategies of Buddhist Propagation. *Journal of MCU Peace Studies,* 2(2), 80-93.

Pra Brahmagunabhon (P.A. Payutto). (2005). *Dictionary of Buddhism.* (10th ed.) Bangkok: S.R. Printing Mass Product Ltd.

Pra Dhammahaviraniwat. (1962). Trarslator. *Samphãra wibak (Phim khong thi) the history of the time before become Bhuddha.* Bangkok: Sor dhammaparkdi Phinting.

Pra Rattanapannathara. (1997). *Literature of the Ratanakosin Period Volume 4*. translation and Compilation by Saeng manavitor (2 ed.) Bangkok: MCU Printing.

Wattanabut, B. (2015). Happy Work Place and Quality Of Life. *Journal of MCU Social Science Review.* 4(1), 65-77.

การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21
The Buddhist Integration for Human Resource in 21st Century

พระเทพสิงหวราจารย์ (โสภณ โสภโณ/ยอดคำปา)
Phratepsinghavarajarn (Sophon Sopana/Yodkumpa)
โรงเรียนธรรมราชศึกษา
Dhammarajasuksa Charity School, Chiengmai Province, Thailand
E-mail: Munee752@gmail.com

บทคัดย่อ

การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์แบบคนเก่งคนดีในศตวรรษที่ 21เป็นบทความที่นำเสนอให้เห็นถึงการแนวคิดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อก่อให้เกิดศักยภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย ให้มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ทักษะ ทัศนคติที่ดี และมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ เพียบพร้อมไปด้วย การมีความมุ่งมั่นทุ่มเทพัฒนาตนเอง พัฒนาองค์กร พัฒนาสังคมและประเทศให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยนำคำสอนของพุทธศาสนามีความมุ่งหมายที่จะยกระดับจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้นให้มีปัญญารู้เห็นตามที่เป็นจริง ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งพัฒนาทั้งกายและใจของมนุษย์ ในการที่จะช่วยเหลือปกป้องและชักนำให้สังคมคนจนอยู่รอดและพัฒนาไปอย่างยั่งยืนได้ โดยลดละกิเลส และยึดทางปฏิบัติที่เหมาะสมพอดีจะทำให้ชีวิตอยู่ได้อย่างพอมีพอกิน มีความสุขและมีความอบอุ่นจากความสามัคคี ช่วยเหลือกันอย่างเป็นทีมงานได้ ด้วยการอาศัยวิธีการพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธที่จะนำมาใช้กันอย่างจริงจัง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเท่าเทียมกัน สามารถดำรงอยู่ในสังคมศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ; ทรัพยากรมนุษย์; ศตวรรษที่ 21

Abstract

This paper is intended to propose Buddhist Integration for human Resource in 21st century. To achieve the objectives, this paper has to investigate the development of human resource those who have potentiality for driving to the goal. Thailand should develop knowledge, skill, and good attitude, efficiency in working, responsibility, and good intention. By development on these categories, human can develop organization and society under the globalization which changes rapidly in the present. The Buddhist Integration is important to drive human mind to grow with wisdom that he can see the truth by using Sila (morality), Samathi (meditation), and Panya (wisdom). The Buddhist integration is the model of development for human resource in both body and mind. It is helpful to drive to society to achieve sustainable development. According to Buddhist integration, it can provide happiness and advance quality of people in 21st Century.

Keywords: The Buddhist Integration; Human resource; 21st Century

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 เป็นโลกที่เปลี่ยนไปจากเดิมมากส่วนหนึ่งเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้วิถีชีวิตคนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มุ่งแต่ความเจริญ ทำให้สังคมละเลยความสำคัญของการพัฒนาด้านจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของจริยธรรมเป็นผลจากการมีคุณธรรม ภายใต้กรอบการพัฒนาวิสัยทัศน์และความคิดว่าด้วย ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R ประกอบด้วย การอ่าน (Reading), การเขียน (Writing) และการคิดคำนวณ (Arithmetic) และ 4C ประกอบด้วย Critical Thinking - การคิดวิเคราะห์, Communication- การสื่อสาร, Collaboration-การร่วมมือ และ Creativity-ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ และทักษะด้านสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยี และการบริหารแบบใหม่ รูปแบบการพัฒนาต้องเป็นกระบวนการการถ่ายทอดในลักษณะ Active Learning ให้ผู้ได้รับการพัฒนาลงมือทำ และปฏิบัติ ควรเป็นการปลูกฝังทางอ้อม มากกว่าการปลูกฝังโดยตรง สอนให้จริยธรรมสอดแทรกในทุกกระบวนการพัฒนา ผลลัพธ์การเรียนรู้จากง่ายไปยาก 8 อย่าง คือ 1. รู้ 2. เข้าใจ 3. นำมาปฏิบัติ 4. วิเคราะห์ 5. สังเคราะห์ 6. ประเมินเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของตน 7. ปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ตนได้ และ 8. ขั้นสูงสุด คือ เปลี่ยนใจ เปลี่ยน Mind set หรือกระบวนทัศน์ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ยกระดับสูงขึ้นเรื่อยๆการเรียนรู้ที่ยกไปสู่ระดับสูง เป็นเครื่องมือของการเข้าสู่คุณธรรม จริยธรรม เพราะคุณธรรม จริยธรรม เป็นเรื่องลึกซึ้ง มีทักษะการควบคุมพัฒนาตน การสื่อสาร การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจ การจัดการความรู้สึก การปรับตัว และการเห็นอกเห็นใจต่อบุคคลอื่น (Phra Adikan Suchat Chanthasaro, 2017)

แนวทางการจัดการศึกษาและการฝึกอบรมในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นที่จะเน้นหนักในเรื่องของจิตใจเรื่องใกล้ตัวมากกว่าเรื่องไกลตัว เพราะสิ่งที่สำคัญของความก้าวหน้าทางธุรกิจหรือเศรษฐกิจต้องประกอบด้วยพื้นฐานของจิตใจที่งดงาม ลดทิฐิมานะ การแก่งแย่งชิงดีกัน ต่างคนต่างรู้ และนึกถึงใจเขาใจเรา ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบสุข เมื่อองค์กรและสังคมเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แต่เรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เป็นเรื่องที่อาจจะผูกพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา แต่ไม่ใช่สิ่งที่จะนำความเชื่อทางศาสนานั้นมามองต่างกัน แต่อยู่ที่การปรับความเชื่อของศาสนาต่างๆ ให้เข้ากัน เหมือนที่ทางโลกหรือทางธุรกิจเรียกว่า โลกไร้พรมแดน (Global Network) สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ ก้าวหน้ามากจนทำให้มนุษย์มองผ่านความต้องการ และลืมความปรารถนาเบื้องลึกของจิตใจ ดังนั้นหากมีการปลูกฝังตอกย้ำเรื่องจิตใจใฝ่จริยธรรมอยู่ตลอดเวลาและต่อเนื่อง ย่อมจะส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่เป็นอัตโนมัติด้วยสำนึกอัตโนมัติมิใช่การปฏิบัติตามคำสั่งเพียงอย่างเดียว ซึ่งเกิดการพินิจพิจารณาถึงความถูกต้องด้วยตัวเอง และการลงมือทำสามารถสร้างได้เช่นนี้แล้ว ความก้าวหน้าของโลกก็เติบโตอย่างเข้มแข็ง และความสงบสุขที่มนุษย์ต้องการโดยการพัฒนาที่แท้จริงควรเริ่มจากการพัฒนาความคิดและจิตใจของปัจเจกชนก่อนเป็นสำคัญ และค่อยๆ พัฒนาด้านต่างๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้การแก้ปัญหาจากประสบการณ์ความผิดพลาดเดิมและสานต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ รู้จักรักษาค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดีงามของไทย

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ทรัพยากรมนุษย์เป็นกำลังสำคัญที่มีส่วนช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งไว้ ดังนั้น ปัจจุบันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการสร้างทุนขององค์กร เพื่อก่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งเป็นการสะสมสิ่งที่มีคุณค่าในการผลิต การสร้างรายได้ในสังคมจากสังคมอุตสาหกรรมไปสู่สังคมการใช้ความรู้ ด้วยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถ ในการบริหารให้เกิดสินค้าบริการที่เหนือกว่าคู่แข่งอย่างยั่งยืนด้วยการสร้างความได้เปรียบผ่านทางทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถที่ยอดเยี่ยมในองค์กร ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนในการปฏิบัติการที่มีนัยสำคัญในเชิงธุรกิจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาในทุกๆ ด้านตั้งแต่องค์กรสังคมไปถึงการพัฒนาประเทศ และวิธีการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีก็คือการให้ความรู้ การศึกษาแก่บุคคลในทุกรูปแบบโดยไม่จำกัดเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น และอีกวิธีการหนึ่งที่หน่วยงานหรือองค์กรมักใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะวิชาการด้านต่างๆให้กับบุคลากรในหน่วยงาน หรือองค์กรให้การศึกษาในรูปแบบของการฝึกอบรมซึ่งมุ่งเน้นการตระหนักอย่างยิ่งถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านองค์กร ตลอดจนมีความรับผิดชอบและเป็นที่ไว้วางใจให้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ (Khankaew, 2017)

ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีนักวิชาการวิชาการสมัยใหม่ให้ความหมายโดยมีขอบเขต องค์ประกอบและจุดประสงค์การพัฒนาที่แตกต่างกันไปตามลำดับของ การสั่งสม องค์ความรู้ ซึ่งเวนเบอเกอร์ (Weinberger, 1998) ได้สรุปรวบรวมคำนิยามของนักวิชาการพร้อมทั้งจุดเน้นขอบเขตและทฤษฎีที่เป็นรากฐานของคำนิยามไว้ดังเช่น “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ชุดของกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในระยะเวลาหนึ่งโดยออกแบบมาเพื่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” ซึ่งจะมีจุดเน้นอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และมาริท และวาทคิน (Marsick & Watkins, 2001) มีจุดเน้นอยู่ที่การฝึกอบรม การพัฒนาสายอาชีพ การพัฒนาองค์การและองค์การแห่งการเรียนรู้ ส่วนผลงานของแมคคลีนและแมคคลีน (McLean & McLean, 2001) นิยามความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งก็คือ ใช้ประเทศเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ มิใช่เพียงองค์การของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนเท่านั้น ในปี ค.ศ. 2002 ซึ่งกิลลี่ และคนอื่นๆ (Gilley & et al., 2002) ให้นิยามโดยใช้ประสิทธิผลขององค์กรเป็นตัวตั้ง

ในมุมมองของตะวันตกจะมองทรัพยากรมนุษย์ในประเด็นที่เป็นความรู้ และทักษะเป็นส่วนใหญ่ ในทางกลับกันในสังคมไทยอันเป็นสังคมตะวันออกที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ภายใต้ร่มเงาของพุทธศาสนาที่เชื่อว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะต้องถึงพร้อมไปด้วยองค์รวม 3 ด้านด้วยความสัมพันธ์กัน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่าปัญญา โดยด้านศาสนาและศีลธรรมคุณธรรมภายในชาติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมีคุณธรรม ดังที่บุญทัน ดอกไธสง (Dokthaisong, 2008) ได้กล่าวว่า “วิชาการพัฒนามนุษย์ตามหลักศาสตร์เชิงพุทธนั้นจะให้คำตอบที่เด่นชัด คือการมุ่งตรงไปยัง

ฐานรากของมนุษย์หรือใจที่เป็นต้นน้ำของมนุษย์ สมองส่งใจให้เป็นผู้รู้ดีปฏิบัติดี นั้นคือ ทำมนุษย์ให้มีวิชาและจรณะในเบื้องต้นหรือสร้างสมองอัจฉริยะให้แก่มนุษย์ในครอบครัวและองค์กร" พร้อมกันนั้น บุญทันดอกไธสง (2008) ยังกล่าวว่า "มนุษย์คือสินทรัพย์ต้องเข้าใจอริยทรัพย์ที่มีอยู่ในตัวเขา เมื่อลงทุนให้การศึกษาต้องศึกษาวิชามนุษย์ ความดีที่ยิ่งใหญ่ คือ Virture เป็นความซื่อสัตย์สุจริตที่มีสมองเลิศเป็นพุทธ คือรู้แจ้ง รู้จริง ปฏิบัติได้มีประโยชน์ต่อชาวโลกอย่างไม่มีโทษมนุษย์จะสร้างคุณค่าเพิ่มจึงจำเป็นจะต้องเข้าใจธรรมชาติของการเรียนรู้และการพัฒนา" ซึ่งสอดคล้องกับวีระวัฒน์ ปันนิตามัย (Pannitamai, 2005) ที่กล่าวว่า "การพัฒนาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกผู้ทุกนาม โดยหลักการทางศาสนาเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่พัฒนาได้และเมื่อเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์กร ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร บุคลากรที่ต้องพัฒนาตน ทีมและองค์กรไปพร้อมๆ กัน ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ดี จะขึ้นอยู่กับการที่แต่ละบุคคลต้องรับผิดชอบในการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถของตนเป็นเบื้องต้น เพื่อที่จะสร้างทีมงาน และองค์กรให้เข้มแข็งและเจริญก้าวหน้าต่อไป ซึ่งการพัฒนามนุษย์ที่ดีนั้น นอกจากจะมุ่งให้เข้าถึงความสำเร็จ ความยิ่งใหญ่ ที่นับว่าเป็นกฎสมมุติแล้ว ที่สำคัญกว่านี้คือ การให้เข้าถึงความจริงและความดีของชีวิตที่เป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีอิสรภาพทางปัญญาที่หลุดพ้นจากสิ่งสมมติ โดยยึดหลักว่าการพัฒนาเป็นการพยายามปรับปรุงเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นและยังประโยชน์ให้แก่คนรุ่นปัจจุบันและอนาคตให้ดำรงชีวิต เข้าถึงโอกาสของการพัฒนาศักยภาพสูงสุดที่ตนมี (Living Life at the Fullest Potential) ซึ่งการพัฒนาไม่ควรใส่ใจในด้านเศรษฐศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องคำนึงถึงความต้องการทางสังคม จิตใจ สิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคในโอกาสร่วมด้วย"

สรุปได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะ สมรรถนะ และทัศนคติของบุคคลในองค์กร ให้ตรงกับตำแหน่งงานปัจจุบัน แล้วรองรับต่องานในอนาคตเพื่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด อันจะส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าในตนเองและองค์กร การพัฒนาทรัพยากรบุคคลนี้ ถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและยั่งยืนที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนประเภทอื่นๆทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ของบุคลากร องค์กรใดมีทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถสูง มีคุณธรรม มีจริยธรรม ย่อมสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ต้องการยั่งยืน องค์กรทุกองค์กรจึงปรารถนา และให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่งอยู่ตลอดเวลา การฝึกอบรมถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล การฝึกอบรมเป็นการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงให้เกิดการเรียนรู้ มีความชำนาญ และทัศนคติ ของตนเอง ส่วนการพัฒนานั้นเป็นการเตรียมบุคคลในองค์กรเพื่อรองรับงานในอนาคตและยังเป็นการเพิ่มความสามารถของบุคคลให้พร้อมที่จะปฏิบัติงานในปัจจุบัน ซึ่งเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นไปตามการ ให้ได้ให้บรรลุ ให้มีความสำเร็จในแง่ตัวบุคคล ให้มีความคล่องแคล่ว แข็งขัน รวดเร็ว และกระตือรือร้น ให้สามารถนำไปปรับ และประยุกต์ให้เหมาะสมกับหน้าที่ของตน ให้ได้รับความก้าวหน้า ก้าวกระโดด และ ให้นำไปใช้ประโยชน์ มีความขยันหมั่นเพียร

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเป็นความพยายามในการผสมผสานเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาสมัยใหม่ ก่อให้เกิดการบูรณาการหรือผสมผสานด้วยการพยายามในการที่จะใช้หลักไตรสิกขาหรือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการ อันเนื่องมาจากพุทธธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่มีความเป็นนามธรรมสูงกว่าความรู้สมัยใหม่ๆ ครอบคลุมวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งธรรมชาติ และสังคม (Sanyawiwat, 2008)

พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังเป็นผู้ที่ถ่ายถอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป

หลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี เมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพไปในตัวเอง เราจึงจะต้องดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม โดยอาศัยทั้งการมีศีล สมาธิ และสติปัญญา อันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา เป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา เช่น กำหนดวางวิธีการ วางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างปุถุชนให้เป็นอริยชนเป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ หรือมรรคมีองค์ 8 (Sreehaampai, 2007) คือ

1) สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ การมีความเห็นถูกต้องตามหลักธรรม

2) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ หมายถึง ความคิดถึงนึกตรึกตรองที่ถูกต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยมโนสุจริต

3) สัมมาวาจา วาจาชอบ หมายถึง การใช้วาจา หรือ คำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างถูกต้องตามหลักวจีสุจริต 4

4) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ หมายถึง การมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายอย่างถูกต้องตามหลักกายสุจริต 3

5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การเว้นขาดจากมิจฉาชีพ คือ วิธีเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด

6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ หรือเพียรชอบ หมายถึง การมีความเพียรพยายามที่ถูกต้องโดยเร่งระดมเพียรละความชั่ว สร้างและรักษาแต่ความดีตามหลักการสร้างความเพียรชอบ

7) สัมมาสติชอบ ระลึกชอบ หมายถึงการมีสติระลึกรู้ก่อนทำ พูด คิดหรือขณะทำ พูด คิดอยู่เสมอ

8) สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง การมุ่งมั่นบำเพ็ญทำจิตให้มีภาวะแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ที่แสดงออกมาในทางกุศลโดยส่วนเดียวและสามารถข่มระงับนิวรณ์กิเลสไว้ได้ พร้อมทั้งจิตมั่นคงแน่วแน่ในการประพฤติปฏิบัติธรรม

การพัฒนาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 ซึ่งประกอบด้วยทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค “มรรค” คือหนทางแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งก็คือชีวิตอันประเสริฐนั่นเอง อริยมรรคมีองค์ 8 หากกล่าวอย่างย่อก็คือหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วยศีลสมาธิ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนามนุษย์แนวพุทธ 3 ประการข้างต้น สามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้นสามขั้นตอน กล่าวคือขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ 1 ซึ่งตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์เฉพาะหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์) ในขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิ ซึ่งเป็นไตรสิกขาที่สอง ตรงกับอริยมรรคในข้อ สัมมาวายามะ (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้ คือประโยชน์เบื้องกลางหรือประโยชน์ในระยะปานกลาง (สัมปรายิกัตถะประโยชน์) การพัฒนา ในระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขา ที่ 3 คือปัญญา ตรงกับอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ (มีความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือ ประโยชน์เบื้องปลาย หรือประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะประโยชน์) ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนา จะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิต อันประเสริฐจะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ปัจจัยสัมมาทิฐิ

สรุปได้ว่าอริยมรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา อันได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นแนวทางเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์ปฏิบัติตามเส้นทางที่เคยมีท่านผู้เดินทางถูกต้องเคยเดินกันมาในกาลก่อนแล้ว พระองค์ทรงค้นพบแล้วทรงเปิดเผยแก่มวลมนุษย์ และทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้แก่เวไนยชน ดังนั้น มรรคมีองค์ 8 นี้จึงเป็นวิธีปฏิบัติของทรัพยากรมนุษย์ที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการหลักที่ประมวลความประพฤติดีปฏิบัติชอบหรือระบบจริยธรรมของมวลมนุษย์ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศไทยอันเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา

ดังนั้นการประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์รวม 3 ด้าน ได้แก่ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่าปัญญา ในด้านพฤติกรรมอันเป็นการกระทำของคนทั้งที่ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่มองเห็นและเป็นพฤติกรรมที่ไม่สามารถแสดงออกมาภายนอกได้ ซึ่ง

พฤติกรรมของการแสดงออก ทางพุทธศาสนาประกอบไปด้วย กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม โดยทรัพยากรมนุษย์ที่มีทุนด้านนี้ก็จะถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีทักษะ (Dokthaisong , 2008) และมีศีลในการควบคุมพฤติกรรม ทักษะของบุคคล อันเป็น 1 ใน 3 ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในมุมมองตะวันตก โดยการประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาด้านทักษะ พฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์จะก่อให้เกิดการแสดงออก มีการเคารพกติกาสังคมและองค์กร มีระเบียบวินัย การมีทัศนคติที่เหมะสมกับปทัสถานของสังคมและขององค์กรที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ ในด้านจิตใจอันเป็นการพัฒนาจิตใจ เป็นการสร้างความเข้าใจอันดีในการปฏิบัติงาน ก่อให้เกิดการมีสมาธิต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงด้วยการสร้างความผูกพันของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร มีบรรยากาศการปฏิบัติงานแบบพี่แบบน้อง เกิดการร่วมมือร่วมใจ มีการประสานงานอย่างราบรื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดการทำงานเป็นทีม มีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งแตกต่างกับทางตะวันตกที่มองทรัพยากรมนุษย์เป็นเพียงปัจจัยการผลิต มีแต่ความสัมพันธ์กันแบบเป็นทางการ และสุดท้ายประเด็นด้านความรู้ความคิดที่เรียกว่าปัญญา อันเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดปัญญา มีความสามารถในการคิดแยกแยะ คิดเชื่อมโยงแบบมีเหตุมีผล ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ สามารถมองเห็นความเป็นจริงด้วยความเป็นจริง ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในงานที่ตนทำเป็นอย่างดี ส่งผลให้มีพฤติกรรมที่ดี ผลิตงานที่มีประสิทธิภาพ สามารถวางแผนการทำงานและมีพฤติกรรมที่ดี จากที่กล่าวมาข้างต้น การประยุกต์พุทธบูรณาการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะก่อให้เกิดทรัพยากรมนุษย์ที่เปี่ยมไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และมีความรู้ทักษะ ความเชี่ยวชาญ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมและองค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่ดี ก่อให้เกิดการเป็นองค์กรคุณภาพ และการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืน

คุณลักษณะทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

ในสถานการณ์โลกปัจจุบันยุคศตวรรษที่ 21 ที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา มีการเชื่อมโยงข้อมูล ข่าวสาร สนเทศ และความรู้เกิดขึ้นใหม่มากมาย ที่สามารถสื่อสารระหว่างกันไปในทุกหนแห่งทั่วโลก ทาให้การใช้ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม ท่ามกลางสังคมบริโภคนิยม ในตลาดเชิงรุกคนถูกกระตุ้นการบริโภคด้วยสื่อต่างๆ มากมาย ดังนั้นการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญ ที่เราจะต้องเพิ่มพูนทักษะเพื่อการเรียนรู้และฝึกฝน รวมทั้งการเตรียมพร้อมทักษะในศตวรรษที่ 21 (21 Century Skills) เพื่อให้นักศึกษาได้เติบโตและมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบัน ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R ประกอบด้วย การอ่าน (Reading), การเขียน (Writing) และการคิดคำนวณ (Arithmetic) และ 4C ประกอบด้วย Critical Thinking - การคิดวิเคราะห์, Communication- การสื่อสาร, Collaboration-การร่วมมือ และ Creativity-ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ และทักษะด้านสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยี และการบริหารจัดการด้านการศึกษาแบบใหม่

ปี 2013 ประเทศไทยถูกจัดอันดับความโปร่งใสโดยองค์กรความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International, http://www.transparency.org/) ไว้ในกลุ่มเดียวกับประเทศในทวีปอัฟริกา ซึ่งถือเป็น

กลุ่มประเทศที่ล้าหลังที่สุดในการพัฒนา หลังจากที่ในปีที่ผ่านมาได้รับการจัดไว้ในกลุ่มเดียวกับประเทศในทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งดีกว่าประเทศในกลุ่มอัฟริกาหน่อยหนึ่ง นี่แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยมีความเสื่อมถอยในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในการพัฒนาประเทศ เพราะระดับความโปร่งใสแทนที่จะดีขึ้น กลับแย่ลง ทั้งๆ ที่เรื่องคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย เป็นเรื่องที่ได้รับการพูดถึงมากที่สุดเรื่องหนึ่ง หากสังคมไทยได้ดำเนินตามหลัก “สติ สมาธิ ปัญญา” เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตสังคมไทยเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการเพิ่มคุณธรรมในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องท้าทาย

ดังนั้นประเทศไทยในยุคศตวรรษที่ 21 จึงต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณธรรมในเยาวชนอย่างเป็นระบบโดยมี 2 กุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาได้แก่

1. การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เด็กไทยในปัจจุบันมีความเครียดเรื้อรังตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา มาจนถึงในวัยเด็กเล็กถูกเลี้ยงดูอย่างขาดแคลน ขาดอาหาร ขาดความรัก ความอบอุ่น โดยความไม่พร้อมเหล่านี้ มีผลต่อสมองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งปัจจุบันเด็กไทยในกลุ่มด้อยโอกาสนี้มีประมาณ 1 ใน 3 ของเยาวชนทั่วประเทศจำนวน 18 ล้านคน

2. การสร้างแนวคิดคุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ผ่านการปฏิรูประบบการเรียนการสอนของไทย จากการเรียนจากเรียนเพื่อสอบ เป็นเรียนเพื่อพัฒนารอบด้าน การเรียนเพื่อแข่งกับเพื่อนเป็นการเรียนร่วมมือกับเพื่อน การเรียนคนเดียว เป็นการเรียนเป็นทีม การเรียนแบบถ่ายทอด เป็นการเรียนสร้างความรู้จากการปฏิบัติ เรียนแบบปฏิบัติได้ เป็นปฏิบัติได้ แล้วสามารถอธิบายได้ ตลอดจนผู้สอนในศตวรรษที่ 21 ต้องมี ทักษะ Classroom skills ต้องเปลี่ยนการจัดกระบวนการเรียนรู้ จากการเป็นผู้สอนเป็นผู้ฝึก รวมถึงพ่อแม่จะต้องเปลี่ยนตัวเอง มาเป็นโค้ช

ประกอบไปด้วยมนุษย์มีจิตสำนึกที่จะใคร่ครวญ และแสวงหารากเหง้าที่มาของปัญหาและความทุกข์ และพิจารณาทางเลือก และหาคำตอบต่างๆ เพื่อจะได้ตัดสินใจกระทำการหรือไม่ ในการแสวงหาคำตอบแทนที่จะยอมจำนนต่อปัญหา หรือโชคชะตา โดยกระบวนการที่จะพัฒนาการคิดเป็นให้กับบุคคล ซึ่งจะเป็น กระบวนการตัด และตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยข้อมูล 3 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ มาประกอบการตัดสินใจ กระบวนการคิดเป็น ด้วยทักษะ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม หรือ 3R ประกอบด้วย การอ่าน (Reading), การเขียน (Writing) และการคิดคำนวณ (Arithmetic) และ 4C ประกอบด้วย Critical Thinking - การคิดวิเคราะห์, Communication- การสื่อสาร, Collaboration-การร่วมมือ และ Creativity-ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ และทักษะด้านสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยี และการบริหารจัดการด้านการศึกษาแบบใหม่ จึงเป็นการทำให้บุคคลได้เข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ว่า ตนเองเป็นใคร และอะไรคือสิ่งที่ตนเองต้องการ รวมทั้งการเข้าใจสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่ตนเองดำรงชีวิต และสามารถนำข้อมูลวิชาการที่มีอยู่มาประกอบการคิดและตัดสินใจ โดยวิเคราะห์ วิจารณ์อย่างเป็นระบบ ภายใต้หลักการ เหตุผล หลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติจนเกิดความพึงพอใจ เป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมคิดเป็น เป็นคนดี คนเก่ง และพบกับความสุขได้ในที่สุด

บทสรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการเพื่อเป็นคนดี คนเก่งในศตวรรษที่ 21 จะทำให้บุคลากรในองค์การมีระบบความสัมพันธ์ มีการคิดวิเคราะห์แยกแยะได้ทุกประเด็นด้วยการทำงานเป็นทีมร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อมุ่งสู่การเป็นองค์การวิถีพุทธ การแก่งแย่งเบียดเบียน ทำร้าย ทำลาย ชิงดีชิงเด่น กลั่นแกล้งกันเพื่อตำแหน่งอำนาจและเงินจะลดลงหรือหมดไป เนื่องจากเมื่อบุคคลมีความเชื่อความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามสัจธรรมด้วยสัมมาทิฐิ ซึ่งจะมีความคิดที่จะลดความโลภ ความโกรธขึ้ง ความแค้นลงโดยสัมมาสังกัปปะ ความเมตตากรุณา มุทิตาจิตจะมีตามมา เขาจะมุ่งช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อที่จะยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นแทนการมุ่งร้ายผู้อื่นที่ทำให้ระดับจิตใจของตนต่ำลง การยกระดับจิตใจของตนคือเป้าหมายแทนที่การแสวงหาเงินมาเพื่อบริโภคหรืออำนาจ การติดต่อสื่อสารเจรจากันของบุคลากรจะเป็นไปอย่างสร้างสรรค์โดยสัมมาวาจา มีพฤติกรรมการทำงานของผู้มีศีลโดยสัมมากัมมันตะ และแน่นอนว่าทั้งปัจเจกบุคคลและองค์การจะมีการทำมาหาเลี้ยงชีพ การประกอบธุรกิจที่มีจริยธรรมรับผิดชอบต่อผู้บริโภคและสังคมโดยสัมมาอาชีวะ และเมื่อองค์การมีแผนปฏิบัติการและนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจัง มีการประเมินผลเป็นระยะติดตามความก้าวหน้า ขจัดอุปสรรคที่เกิดขึ้น มีกิจกรรมที่ปลุกเร้ากุศลอย่างสม่ำเสมอ จากการเห็นความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการ องค์กรจึงนำแนวความคิดดังกล่าวไปปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ มีการจัดกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากน้ำท่วมหรือสึนามิ ย่อมช่วยตอกย้ำให้บุคลากรมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิอย่างต่อเนื่อง ใช้ตัวแบบแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยพุทธบูรณาการในการออกแบบโปรแกรมการพัฒนา หลักสูตรการพัฒนาก็จะทำให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ ลดค่าใช้จ่ายจากการลองถูกลองผิด การเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียนจะทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้เร็วขึ้น การเลือกเทคนิควิธีการ สื่อและกิจกรรมของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ต่างๆ จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิผลมากขึ้น การคาดหวังให้บุคลากรเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีจริยธรรม ศีลธรรมมากขึ้นโดยการพาไปนั่งสมาธิเป็นครั้งคราวหรือ เชิญพระนักเทศน์มาเทศน์เป็นครั้งคราว เป็นความคาดหวังที่ไม่สมเหตุสมผล เป็นความคาดหวังที่ไม่ได้ใช้องค์ความรู้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กระแสหลักที่มีฐานคติจากพุทธศาสนา

References

Dokthaisong, B. (2008). *Human Capital Management***.** Bangkok: Pimtawan Press.

Gilley, J. W., Eggland, S. A., & Maycunich, A. (2002). *Principles of human resource development.* Cambridge, MA: Persues Books.

Intrasara, W. (1985). *Man and the way for human resource development according to Buddhism*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University.

Keeves, J. P. (1988). *Models and model building***.** In J. P. Keeves (ed.) Education research, Methodology and Measurement: An International Handboch. Oxford: Pergamon Press.

Khankaew, T. (2017). The Process Strengthening Responsible Behavior toward the Organization Based On Buddhist Psychology of the Staffs of Mahachulalongkorn-rajavidyalaya University in The Northeast, *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (2), 190-201.

Marsick, V. J., & Watkins, K. (1997). *Lessons from informal and incidental learning.* In J. Burgoyne & M. Reynolds (Eds.), Management learning: Integrating perspectives in theory and practice (pp. 295-311). Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.

McLean, G. N., & McLean, L. (2001). If we can't define HRD in one country, how can we define HRD in one country, how can we define it in another? *Human Resource Development International.*

P.A. Payutto (1994). *Buddhist economics: A middle way for the market place.* Bangkok: Buddhadhamma Foundation.

Phra Adikan Suchat Chanthasaro. (2017). The Development of Life Skills in Making Friendship in Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5 (1), 116-127.

Phradhammapidok (P.A. Payutto) (1996). *The culture development in Thai people.* Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University press.

Punnitamai, W. (2005). *Sustainable Human resource development***.** Bangkok: TPN Press.

Sreehaampai, P. (2007). *The Education Basic in Religious and Ethics*. (4th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sunyawiwat, S. (2008). *Management according to Buddhism***.** 2nd Published. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน
Leadership and Community Development

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ[1] และพระถนัด วฑฺฒโน[2]
Chakkree Sricharumedhiyan[1] and Phra Thanat Vaddhano[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
[1]Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand.
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[2]Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[1]Corresponding Author. E-mail: chakkree_2532@hotmail.com

บทคัดย่อ

มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคมมีการดำรงชีพเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจึงมีความแตกต่างกันหลากหลายทางสังคมทั้งในด้านความต้องการ ความรู้สึกนึกคิด มนุษย์จึงมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาไปในทางที่ดี สนองต่อความต้องการและบรรลุยังประโยชน์และความสำเร็จที่เป็นจุดมุ่งหมาย ต้องอาศัยความสามัคคีระหว่างกันเป็นสำคัญ ซึ่งสื่อกลางที่สำคัญในการช่วยประสานคนให้บริหารงานได้อย่างสมบูรณ์ ถูกต้อง เหมาะสม นั้นก็คือ “ผู้นำ”ซึ่งเป็นบุคคลที่จะมาช่วยเป็นกำลังแรงใจและมันสมองในการปฏิบัติงานร่วมกัน เหตุนี้ในการพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนถือว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถที่จะระดมพลและทรัพยากรในด้านต่างๆ เพื่อใช้ในการบริหาร การพัฒนาหรือร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้การพัฒนานั้นไปสู่จุดมุ่งหมายได้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; การพัฒนาชุมชน

Abstract

Human is social animal and communes in group. Coexistence in society has been constituted from various needs and thoughts. Therefore, to achieve the goal, human need unity and interaction for change and progress. Furthermore, the most important key in administration in society is the leader. The leader would cause motivation and intellectual in interaction. In administration, the leader must be able in resource mobilization in order to achieve progress and goal.

Keywords: Leadership; Community Development

บทนำ

“ศักยภาพของผู้นำส่งผลต่อการพัฒนา การสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนยอมรับย่อมจะทำให้เกิดความร่วมมือของคนในชุมชนต่อไป”

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า ผู้นำ (Leader) เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์การทั้งนี้ เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องวางแผนสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์การปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่า ผู้นำทำอย่างไรหรือมีวิธีการนำอย่างไรจึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถ และพยายามที่จะทำให้งานสำเร็จด้วยความเต็มใจ ในขณะที่ผู้นำบางคนนำอย่างไร นอกจากผู้ใต้บังคับบัญชาจะไม่เต็มใจในการปฏิบัติงานให้สำเร็จอย่างมประสิทธิภาพแล้ว ยังเกลียดชังและพร้อมที่จะร่วมกันขับไล่ผู้นำให้ไปจากองค์การ การมีภาวะความเป็นผู้นำ (Leadership) นับว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพื่อที่จะทำให้องค์กรพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง (Change) ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรุนแรงมากในขณะนี้ นิยาม “ผู้นำ” ในด้านต่างๆ มีมากมาย หลากหลายทฤษฎี ขึ้นอยู่กับว่าใครจะชอบแบบไหน และแต่ละคนนั้นก็มี Style ของความเป็นผู้นำที่แตกต่างกัน ดังนั้น การจะบอกว่าผู้นำแบบไหนดีที่สุดหรือดีกว่ากันนั้นคงไม่สามารถบอกได้แน่ชัด และไม่สมควรที่จะนำมาพูดกันด้วย เพราะผู้นำแต่ละแบบก็มีข้อดี-ข้อเสียที่มีความแตกต่างกันออกไป รวมทั้งยังขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ความเป็นผู้นำก็อาจแตกต่างกันไปด้วย (Bhutanaro, 2017)

ดังนั้น ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของงานและองค์การ มีความเชื่อว่าผู้นำไม่ได้เป็นมาโดยกำเนิด การเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้ จากการที่ผู้นั้นใช้ความพยายามและการทำงานหนัก (Leaders are not born, leaders are made and they are made by effort and hard work) การเป็นผู้นำจึงเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ ภาวะผู้นำเป็นคำที่มีผู้ให้นิยามมากมาย แต่ที่คนส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันก็คือ เป็นกระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนด รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์การ ภาวะผู้นำจึงเป็นกระบวนการอิทธิผลที่ช่วยให้กลุ่มสามารถบรรลุเป้าหมาย ซึ่งประกอบได้ด้วยหลายองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความไว้วางใจและเชื่อมั่นในภาวะผู้นำเพื่อเป็นตัวบ่งชี้ความน่าเชื่อถือได้มากที่สุดในความพอใจของพนักงานในองค์การ รวมถึงการสื่อความหมายที่มีประสิทธิผลโดยภาวะผู้นำที่มีประโยชน์ในขอบข่ายที่สำคัญสามขอบข่าย นั่นคือ กุญแจในการเอาชนะความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในองค์การ

องค์ประกอบของผู้นำและผู้นำชุมชน

ผู้นำในระดับชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะสามารถนำพาชุมชนของตนไปสู่การพัฒนาที่มีความเหมาะสมกับการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ซึ่งองค์ประกอบของผู้นำชุมชนมีลักษณะที่ไม่ต่างจากลักษณะของผู้นำทั่วไป เพียงแต่ความเป็นผู้นำในระดับ

ชุมชนนั้นจะมีความเป็นกันเองกับชาวบ้าน มีความใกล้ชิดและเป็นระบบเครือญาติซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. มีความรู้ ความสามารถในกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอย่างดี
2. มีคุณธรรม เช่น ความโอบอ้อมอารี เป็นที่ยอมรับได้ในชุมชน
3. มีความมุ่งมั่นในการทำงาน
4. สามารถประสานต่อรองเรื่องต่างๆ ได้
5. มีฐานะค่อนข้างมั่นคง
6. มีความเป็นกันเองสูง หรือมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

ประเภทของผู้นำชุมชน

สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ข้าราชการครู ตำรวจ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน กำนัน สารวัตรกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) ฯลฯ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ

2. ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พระภิกษุสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน (ผู้มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ) ข้าราชการบำนาญ หรือผู้มีฐานะทางการเงินดี

ผู้นำคนหนึ่งๆ สามารถจัดอยู่ได้ในหลายประเภท โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในบุคคลคนเดียวกันก็ได้ ซึ่งสามารถจัดประเภทของผู้นำได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำทางความคิด จะเป็นผู้นำที่นำเสนอความคิดในการพัฒนา เช่น คิดที่จะพัฒนาคนแล้วพัฒนาเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางการเกษตรด้วยการทำเกษตรผสมผสาน การวิเคราะห์ชุมชน และทางเลือกในการแก้ไขปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคนจน และการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนโดยมีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน

2. ผู้นำทางด้านศีลธรรม โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำเริ่มจากการเทศน์สอนกรรมฐาน การลดละอบายมุขและประยุกต์กับงานพัฒนา

3. ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิค การปฏิบัติ

4. ผู้นำด้านการพูด แบบกระตุ้นเร่งเร้าทั้งแนวคิด และการปฏิบัติ

5. ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมาย เพื่อชาวบ้าน

6. ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของผู้นำไม่ว่าจะเป็นแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ ก็คือจะต้องมีลูกน้อง มีเงื่อนไขในการปกครองต่างๆ เช่น กฎระเบียบ ข้อบังคับ การให้คุณ ให้โทษ ฯลฯ นอกจากนี้ผู้นำยังมีเรื่องของ วิสัยทัศน์ ความซื่อสัตย์ การจัดความสำคัญก่อนหลัง ความสามารถในการสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงทางบวก ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการสื่อสารที่ดีและมีวินัย

คุณลักษณะของผู้นำ

คุณสมบัติที่ผู้นำแต่ละท่านมีอยู่โดยไม่จำเป็นต้องเหมือนกันโดยหลักการสัปปุริสธรรม คือ คุณธรรมของผู้นำที่จะต้องรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน รู้บุคคล และเลือกใช้คุณธรรมนั้นอย่างเหมาะสม เพราะถ้าผู้นำรู้จักสภาพการณ์ที่เหมาะสมย่อมสามารถที่จะนำพาสังคมไปสู่ความเป็นสังคมแห่งความดีงาม หลักการที่ทำให้เป็นผู้นำนั้นประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ การรู้จักตนเองและค้นหาปรับปรุงตัวเอง ให้รู้จักตัวเอง ให้เกิดความเชี่ยวชาญ เพื่อชี้นำองค์กรสู่สิ่งใหม่ๆ ด้วยความรับผิดชอบและมีการวางแผนในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนในชุมชน รวมถึงเป็นตัวอย่างให้กับบุคคลอื่น และเข้าถึงผู้คนในชุมชนด้วยความเข้าใจ ทำให้สามารถสื่อสารกับผู้คนในชุมชนได้ง่าย เพื่อให้การสื่อความหมายเป็นแนวทางก้าวไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว

ผู้นำที่ดีต้องเป็นบุคคลที่มีศีล สมาธิ และปัญญา ที่จะพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่จุดหมาย (Khiawlie, 2017) คุณลักษณะอีกประการหนึ่งที่แสดงออกถึงการเป็นผู้นำที่มีวุฒิภาวะคือ ความตระหนักในความรับผิดชอบ เช่น ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับเลือกเข้ามาเป็นผู้นำ ความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม เป็นต้น โดยมีลักษณะของการเกิดผู้นำ ได้แก่

1) ผู้นำที่เกิดจากการพัฒนาชุมชน ผู้นำประเภทนี้ทำให้ชาวชุมชนเชื่อมั่นและเข้าร่วมกิจกรรมตลอด ลักษณะผู้นำประเภทนี้ เน้นการประชาสัมพันธ์ การประชุม การประสานกับเพื่อนชุมชนอื่นๆ และถ่ายทอดได้ดี สมาชิกเข้าใจง่าย มีความโปร่งใส เคารพกติกาที่วางร่วมกัน

2) ผู้นำการต่อสู้ เมื่อเกิดปัญหาหรือมีสถานการณ์ต้องเผชิญหน้ากับทางราชการ หรือโรงงานอุตสาหกรรม จะมีผู้นำที่เป็นคนหนุ่ม การที่จะต่อรองและเรียกร้องสิทธิแต่จะไม่ค่อยมีคุณธรรม ผู้นำประเภทนี้ระยะหลังหาผลประโยชน์ใส่ตัวเอง ทำให้ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนในภาวะปกติ

โดยสรุปว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกัน และพยายามหาทางออกเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำนั้นจะมีอิทธิพลเหนือบุคคลทั่วไปเพื่อก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญหรืออาจกล่าวได้ง่ายๆ คือผู้ที่มีอำนาจหรืออิทธิพลทางสังคมสามารถชักจูงคนในสังคมของตนได้

ภาวะผู้นำ (LEADERS) ดังนี้

L = Listening & Learning ผู้นำที่ดีไม่ใช่ผู้ที่ชอบสั่งการให้ผู้อื่นทำงานแทนเท่านั้นแต่ผู้นำที่ดีต้องมีทักษะในการฟังคือต้องฟังอย่างตั้งใจและเข้าอกเข้าใจ

E = Ethic คุณธรรมที่ว่านี้เป็นความงดงามในจิตใจ (Integrity) ช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าของท่าน

A = Ability ผู้นำที่ดีต้องมีความสามารถ (Competence) และมีบุคลิกลักษณะ (Characters) เป็นที่น่าเชื่อถือมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน

D = Dominance ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถสร้างบารมี (Charisma) ให้กับตนเอง

ได้โดยบารมีในที่นี้คือ การแสดงออกให้ผู้อื่นยอมรับและทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่โดยไม่รู้สึกว่าถูกบังคับ

E = Employee-center การเป็นผู้นำที่ดีต้องรู้จักซื้อใจและประสานใจระหว่างผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์อันดีในการทำงานสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ซึ่งจะเอื้อไปถึงการทำงานเป็นทีมอย่างมีความสุข

R = Reinforcement การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จร่วมกันซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ท่านสามารถสร้างทีมของท่านให้แข็งแกร่ง

S = Stability (No bias) ความยุติธรรม หากองค์กรใดมีความลำเอียงผู้ใต้บังคับบัญชาทำดีเท่าไรก็เหมือนไม่ทำเสียดีกว่าท่านผู้นำอาจปล่อยคนทำงานมือดีหลุดมือไปในไม่ช้า

ความหมายของชุมชน

ชุมชนในที่นี้ตรงกับคำว่า Community ในภาษาอังกฤษซึ่งตามความหมายที่คนทั่วๆ ไปเข้าใจหมายถึงการที่คนมาอยู่ร่วมกันหรือมาชุมนุมกันจากความหมายนี้เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่ายังไม่ชัดเจนพอเป็นความหมายที่มีขอบเขตกว้างมาก นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงหลายๆท่านได้พยายามศึกษาพฤติกรรมหรือการกระทำของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวกๆ แล้วจึงสรุปความหมายของคำว่าชุมชนไว้ต่างๆ ดังนี้

ราชบัณฑิต ให้ความหมายชุมชนหรือประชาคม คือ 1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกันลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมทีประสานงานในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองทีจำกัดมากว่าสังคมแต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจจะมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่นเชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา 2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม (Royal Academy, 1981)

Robert M Maclver ให้ความหมายไว้ในหนังสือ Society, Its Structure and changes ว่า ชุมชนคือกลุ่มชนที่อยู่รวมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นร่วมกันมิเพียงแต่ให้ความสนใจอย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะแต่ให้ความสนใจโดยทั่วไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้แล้วชุมชนนั้นอาจหมายถึงการอยู่รวมกันอย่างง่ายๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือการอยู่ร่วมกันขนาดใหญ่ เช่นเมืองหนึ่งๆ หรือประเทศหนึ่ง (Techarin, 2004)

Roland Warran ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์

คล้ายๆ กันมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีวัฒนธรรมร่วมกัน (Kanchanachitra, 1987)

Cristient T Onussenb อธิบายว่า “ชุมชน“ ได้แก่ คนที่อยู่ร่วมกันในขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์และโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาอาศัยกัน ความสัมพันธ์และโครงสร้างดังกล่าวมีวิวัฒนาการขึ้นมาจากกระบวนการกลุ่มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นกลุ่มทางดินแดน ทั้งนี้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่มเกิดขึ้นได้เนื่องจากคนในกลุ่มสำนึกเรื่องเอกภาพ และความสามารถของชุมชนอันเพียงพอในการควบคุมกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในขอบเขตทางดินแดน (Panyasing, 1989)

กรมการพัฒนาชุมชน (Department of Community Development, 1983) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนที่มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถดำเนินงานกิจกรรมใดๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

สรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีกลุ่มคนพักอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไปอยู่รวมกันระยะเวลาที่ยาวนานจนเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันไม่ว่าในเมืองหรือชนบท โดยกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านการดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น มีถนนหนทางไฟฟ้า ประปา วัด/ศาสนสถาน โรงเรียน เป็นต้น คนกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจบางอย่างร่วมกัน มีขอบเขตอาณาบริเวณที่ชัดเจน มีความสนใจและปฏิบัติตนในวิถีชีวิตประจำวันที่คล้ายคลึงกัน และมีความสัมพันธ์กันภายในข้อตกลงของการอยู่ร่วมกันในกลุ่มของตนภายใต้กฎระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกัน

โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนหมายถึง ส่วนที่ประกอบและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นโครงสร้างชุมชนซึ่งประกอบด้วยส่วนใหญ่ ดังนี้

1) กลุ่มคน หมายถึงการที่คน 2 คนหรือมากกว่านั้นเข้ามาติดต่อเกี่ยวข้องกันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมในชั่วเวลาหนึ่งด้วยความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันความมุ่งหมายนั้นอาจเป็นการร่วมมือช่วยเหลือกันหรือเป็นศัตรูต่อกันก็ได้ และในการมารวมกลุ่มนี้จะมีการคาดคะเนพฤติกรรมซึ่งกันและกัน และจะต้องปรับปรุงพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่คนในกลุ่มต้องการ ในแง่ของชีววิทยามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ จึงจำเป็นจะต้องตอบสนองความต้องการทางสรีรวิทยาและจิตวิทยาซึ่งความต้องการนี้จะต้องตอบสนองด้วยศักยภาพหรือความสามารถซึ่งจะสมบูรณ์ได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์และพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจ เมื่อมนุษย์เกิดมาในโลกนี้ในระยะแรกจะยังไม่สามารถช่วยตัวเองได้ จึงจำเป็นจะต้องอาศัยการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนจากบุคคลอื่นรอบข้าง จึงนับว่าเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มารวมกลุ่มกัน อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์รวมกลุ่มกันเพราะแรงขับดันทางธรรมชาติ 2ประการ คือ 1) ความหิวกระหาย ซึ่งเป็นความหิวกระหายทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ ได้แก่

อาหาร ความต้องการทางเพศ การสังสรรค์สมาคมกันคนอื่น เป็นต้น ซึ่งความต้องการเหล่านี้นั่นเองที่ก่อให้เกิดการสังสรรค์ วัฒนธรรมต่างๆ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก การสมรส และครอบครัว การศึกษา ศาสนา ฯลฯ และ 2) การหลีกหนีต่างๆ เช่น หลีกหนีภัยธรรมชาติ หลีกหนีความเจ็บป่วยต่างๆ และความตาย เป็นต้นนอกจากนี้ถ้าจะแบ่งกลุ่มโดยยึดความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลัก ก็อาจแบ่งได้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

(1) กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) สมาชิกของกลุ่มอาจจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดด้วยเหตุทางการเป็นเครือญาติมิตรภาพ ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มจะใกล้ชิด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอย่างลึกซึ้งพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเมื่อมีความจำเป็นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความใกล้ชิดนี้เป็นความสัมพันธ์กันทั้งทางร่างกายและจิตใจ สมาชิกในกลุ่มจะมีความรู้สึกร่วมกัน คือถ้าสมาชิกคนอื่นมีความทุกข์สมาชิกอื่นๆก็จะรู้สึกทุกข์ร้อนด้วยในทางตรงกันข้ามถ้าสมาชิกมีความสุข สมาชิกอื่นก็จะมีความสุขด้วยเช่นกันกลุ่มปฐมภูมิมักจะมีขนาดเล็กมีหน้าที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมหรือ “สังคมกรณ์” (Socialization) แก่สมาชิกในอันที่จะทำตามตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนได้ กลุ่มปฐมภูมิที่สำคัญมี 2 ชนิดคือ กลุ่มครอบครัว ซึ่งมีความผูกพันกันโดยเครือญาติ กลุ่มเพื่อนฝูง ซึ่งสัมพันธ์กันโดยมิตรภาพ กลุ่มเพื่อนร่วมชั้นเรียน เป็นต้น

(2) กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Groups) กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่สมาชิกของกลุ่มขาดความคุ้นเคยใกล้ชิดสนิทสนม มีการพบปะกันเป็นครั้งคราว ความสัมพันธ์ของสมาชิกมักเป็นตามกำหนดกฎเกณฑ์แบบแผนของกลุ่ม มีการสัมพันธ์กันเพื่อผลประโยชน์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มมักจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนใดคนหนึ่งมากกว่าความรู้สึกร่วมทางอารมณ์และเมื่อใดที่สมาชิกรู้สึกว่าตนจะไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับประโยชน์น้อยลง ก็อาจออกจากการเป็นสมาชิกได้ง่าย เพราะความสัมพันธ์ของสมาชิกมักเกิดจากผลประโยชน์มากกว่าอารมณ์ร่วม ตัวอย่างของกลุ่มทุติยภูมิ เช่น กลุ่มนายจ้างกับลูกจ้าง กลุ่มพ่อค้ากับลูกค้า หน่วยราชการต่างๆ โดยปกติแล้วกลุ่มทุติยภูมิจะเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมากเป็นกลุ่มใหญ่

นอกจากนี้ ยังอาจแบ่งกลุ่มโดยยึดหลักสำคัญอื่นๆ ได้อีก เช่น การแบ่งกลุ่มโดยยึดลักษณะความสมัครใจของการเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น กลุ่มสมัครใจ กลุ่มไม่สมัครใจ หรือการแบ่งกลุ่มตามลักษณะประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มประกอบอาชีพเกษตรกรรม กลุ่มประกอบอาชีพอุตสาหกรรม เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการจะแบ่งกลุ่มเป็นกี่ประเภท ประเภทใดบางนั้น ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้แบ่งเป็นหลักสำคัญ

2) สถาบันทางสังคม เมื่อคนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มแล้ว และมีวิวัฒนาการไปถึงขั้นตั้งองค์กรทางสังคมแล้ว ก็จะมีการกำหนดแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในกลุ่มเพื่อสามารถดำเนินการตามภารกิจกลุ่มได้ เป็นสิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้ปฏิบัติไปในลักษณะที่สังคมต้องการ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมนั้น (Laksila, 1992) วิถีทางปฏิบัติซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนภายในสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและเป็นทางการของคนในสังคมหรือประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางไว้เป็นระเบียบแบบแผน (Hirunto, 1983; Maneerat, 1978)

สรุปได้ว่า สถาบันชุมชนหรือสังคม หมายถึง วิถีทางของการปฏิบัติซึ่งจัดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดความเป็นระบบระเบียบและเป็นมาตรฐานที่ดี เป็นที่ยอมรับของมวลชนในสังคมทั้งปวง โดยมีองค์กรเป็นเครื่องรองรับตอบสนองความต้องการในด้านต่างๆ ของสังคมได้เป็นอย่างดียิ่ง

การเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบททุกแห่งทุกส่วน โดยการดำเนินการและการริเริ่มจากประชาชนเอง การพัฒนาชุมชนต้องอาศัยความสามารถของรัฐบาลที่เป็นผู้แทนเข้าไปบริหารในด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ ตลอดจนกระตุ้นและเร้งเร้าให้ประชาชนมองเห็นปัญหาของตนเอง

การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยประชาชนเข้าร่วมมือหรือริเริ่มเอง ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มการใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดการริเริ่ม เมื่อประชาชนเข้าร่วมมือกับรัฐจึงทำให้เกิดบทบาทและกรรมวิธีขึ้นอีกเพราะประชาชนต้องปรึกษาหารือกันเอง กำหนดความต้องการ วางโครงการเองแล้วก็ร่วมมือกันเอง แล้วร่วมมือกันปฏิบัติตามโครงการนั้นๆ เพราะว่าวิธีที่ประชาชนคิดทำเอง มีความสำคัญยิ่งกว่าผลงานเสียอีก ตลอดจนความเชื่อมั่นในตนเอง (Maneerat, 1978) สิ่งที่ต้องคำนึงในการพัฒนาชุมชนอีกอย่างคือ ปัจจัยที่สามรถทำให้ชุมชนพัฒนา ได้แก่ ปัจจัยจากภายใน เช่น ผู้นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นและชาวบ้านภายในชุมชน ปัจจัยภายจากภายนอก เช่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เข้ามาในชุมชน เห็นได้ว่าการพัฒนาชุมชนจะมีปัจจัยหลายอย่างที่จะส่งผลให้ชุมชนพัฒนาแต่สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ชาวบ้านในชุมชนและผู้นำชุมชน ถ้าขาดสองอย่างนี้ก็จะพัฒนาไม่สำเร็จ ถึงแม้ว่าบางชุมชนจะมีโครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชนดีสภาพสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนสมบูรณ์,มีทุนในชุมชนมากมาย แต่ถ้าผู้นำชุมชนบริหารจัดการไม่ได้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเหล่านั้นก็สูญเปล่า ทำให้การพัฒนาชุมชนจะต้องมีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนในทุกๆ ด้าน ต้องทำให้คนในชุมชนเชื่อมั่นในตัวผู้นำ และต้องทำให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมมือให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆกัน ข้อดีของการให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา คือสามารถแก้ปัญหาของคนในชุมชนได้อย่างตรงจุดและเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนจริงไม่ใช่เป็นแผนพัฒนาจากภาครัฐ (Thammachati, 2017)

การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำชุมชน

การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะจะทำให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ใหม่ต่องานพัฒนา การพัฒนาความรู้ ทักษะของผู้นำจึงเป็นสิ่งจะต้องนำมาพิจารณาควบคู่ไปกับการทำงานพัฒนาชุมชนมาประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมในแต่ละชุมชน ผู้นำโดยส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่มีความสนใจใฝ่รู้ศึกษาและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ จะศึกษาด้วยตนเอง วิธีการศึกษาด้วยตนเองนั้น อาจเป็นการสังเกตสิ่งที่ตนเองพบเห็น แล้วจดจำมาทดลองปฏิบัติ หรือผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลต่างๆจัดกลุ่มพูดคุยสนทนา หลังจากผ่านการไปศึกษาดูงานภายนอก ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนสถานการณ์ของชุมชนของตน

หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจากแนวคิดพื้นฐาน หลักการพัฒนาได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด และต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผน เพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง

2. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน ยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่าต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

3. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการใดๆ ที่จะทำในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการดำเนินงาน อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็นเจ้าของโครงการ หรือกิจกรรม

4. ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชน จะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุม ปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

กระแสในปัจจุบันได้มุ่งให้ความสนใจกับภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ (Charismatic leadership) ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้พยายามอธิบายว่า ผู้นำประสบความสำเร็จในระดับสูงในการจูงใจสมาชิก ความผูกพันต่อองค์การ ความเคารพนับถือ ความไว้วางใจ ความชื่นชมในตัวผู้นำ การอุทิศตนในการทำงาน ความจงรักภักดี และการปฏิบัติงานของสมาชิกได้อย่างไร และยังพยายามอธิบายอีกว่า ผู้นำบางคนสามารถนำองค์การหรือหน่วยงานของตนประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมได้อย่างไร เนื่องจากการดำเนินธุรกิจขององค์การในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการลงทุนหรือดำเนินธุรกิจข้ามประเทศ ทำให้หลายๆองค์การมุ่งสร้างผู้นำที่สามารถบริหารและจัดการคนในประเทศที่ไปลงทุนหรือดำเนินธุรกิจ ประกอบกับแนวคิดที่มีอยู่ยังอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างรูปแบบภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงสุด จึงนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น (Hartog and Koopman, 2001) ผู้นำชุมชนจึงต้องมีการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เพื่อปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สรุป

ผู้นำเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาในระดับต่างๆ การพัฒนาในระดับชุมชนก็เช่นเดียวกัน ถ้าผู้นำมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ สามารถใช้คุณสมบัติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม จะเป็นการสร้างความสุขหรือสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้น อำนาจของผู้นำ จะต้องมีการใช้ให้ถูกต้องเพราะอำนาจเป็นสิ่งที่สร้างหายนะ หรือก่อให้เกิดอันตรายแก่ชุมชนได้ ชุมชนจะพบกับปัญหาในด้านต่างๆ ตามมา การเลือกสรรผู้นำของชุมชนสังคมก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และมากยิ่งกว่าคุณสมบัติที่มีผู้นำ คนที่เป็นผู้นำมักมีลักษณะบางอย่างที่เด่นกว่าผู้ตาม คนที่เป็นผู้นำมักเป็นคนที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น ผู้อื่นยอมทำตาม อีกทั้งผู้ตามยอมได้นำเอาความประพฤติ ได้นำเอาแบบอย่างในการทำงาน ผู้ตามบางคนถึงกับยอมถอดแบบผู้นำบางคนลอกเลียนแบบอย่างของผู้นำ

การพัฒนาชุมชนประสบกับความสำเร็จจากกระบวนการพัฒนาชุมชน ทำให้เห็นว่าผู้นำมีบทบาทที่ชัดเจนในการทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความยั่งยืน เป็นตัวอย่างให้ชุมชนอื่นๆ ได้ศึกษาเพื่อนำความสำเร็จจากการพัฒนาที่มาจากผู้นำไปประยุกต์ใช้กับชุมชน แต่ในขณะเดียวกันต้องได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนที่จะต้องให้ความสำคัญ และรับรู้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนเพราะปัญหาชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากคนเพียงคนเดียว ทุกๆ คนทำให้เกิดขึ้นก็ต้องช่วยกันคิดหาทางแก้พร้อมๆ กันต่อไป

References

Bhutanaro, T. (2017). *Leadership and Community Development*. Source https://www.gotoknow.org/posts Retrieved on June 11, 2560.

Den Hartog, D.N., & Koopman, P.L. (2001). *Leadership in Organization. Handbook of Industrial, Work, and Organizational Psychology: Volume 2 Organizational Psychology*. London: Sage.

Department of Community Development. (1983). *Community Development Practice for Developers*. Bangkok: Department of Community Development, Ministry of Interior.

Department of Community Development. (2009). *Leadership and Development*. Bangkok: (Online) Source http://www.uinthai.net/index.php Searched on July 11.

Hirunto, U. (1983). *Sociological terminology - Anthropology*. Bangkok: Odean Store.

Kanchanachitra, C. (1987). *Community Development* (10th ed.). Bangkok: Ramkhamhaeng University.

Khiawlie, J. (2017). *Leadership and Community Leadership for Development*. Source https://www.l3nr.org/posts/448872 Searched on June 11, 2560.

Laksila, P. (1992). *Thai Society and Culture*. Bangkok: Pikanet Printing.

Maneerat, P. (1978). *Social and Cultural Change*. Bangkok: Thammasat University.

Panyasing, S. (1989). *Community Development*. Khon Kaen: Khon Kaen University.

Royal Academy. (1981). *Dictionary of Sociolinguistics, English-Thai, Royal Academy*. Bangkok: Royal Institute of Thailand.

Techarin, P. (2004). *Policy and Strategy of Community Participation in Current Development Strategies*. Bangkok: Saksopa Publishing.

Thammachati, R. (2017). *Leadership and Community Development*. Source https:// www.gotoknow.org/posts/479846 Searched on June 11, 2560.

ศาสตร์พระศาสดา: ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา เพื่อการเยียวยาจิตใจอย่างยั่งยืน

The Buddha's Science: The Buddhist Psychological Counseling can sustainably heals the Mental Problems

ประทีป พีชทองหลาง

PrateepPeuchthonglang

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

Faculty of Business Administration and Liberal Arts,Rajamangala University of Technology Lanna.

Email: Khun_Jedrin@hotmail.com.

บทคัดย่อ

"ศาสตร์พระศาสดา" คือ องค์ความรู้จากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบและแสดงไว้ในพระไตรปิฎก ร่วมสมัยและทนต่อการพิสูจน์มาอย่างยาวนาน บทความนี้ นำเสนอการบูรณาการศาสตร์พระศาสดากับศาสตร์การปรึกษาทางจิตวิทยา ค้นพบองค์ความรู้ว่า ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ กระบวนการแห่งปรโตโฆสะที่บูรณาการศาสตร์วิธีสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ที่เกิด 2 ลักษณะ คือ ภายนอกใจ และภายในใจ โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ระดับ คือ (1) สกัดปัญหา (2) เยียวยาคนทุกข์ (3) เพิ่มสุขยั่งยืน โดยผู้ให้การปรึกษาต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ 6 ข้อ คือ (1) บุคลิกภาพชื่นตา (2) วาจาชื่นใจ (3) จิตใจมั่นคง (4) วางตนสม่ำเสมอ (5) ค้นเจอความแตกต่าง (6) วางกรุณาในเพื่อนมนุษย์ และคุณธรรม 3 ประการ คือ (1) พรหมวิหารธรรม (2) สังคหวัตถุธรรม (3) สัปปุริสธรรม สำหรับหลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือของพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ (1) อริยสัจ (2) โยนิโสมนสิการ โดยมีกระบวนการปรึกษาที่บูรณาการกับศาสตร์จิตวิทยาการปรึกษาตะวันตก2 กระบวนการ เพื่อใช้เยียวยาจิตใจของผู้ที่มีความทุกข์อย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ศาสตร์พระศาสดา; พุทธจิตวิทยา; การปรึกษา; เยียวยาจิตใจ

Abstract

"The Buddha's Science" is the Buddha's knowledge discovered and laid down in Tipitaka can be seen from the past till the present. This paper aims to present the integration of the Buddha's science and psychological counseling. It was found that the Buddhist psychological counseling is the process of hearing or learning from others (Paratoghosa) integrated with the Buddha's teachings to heal people who have either bodily or mental sufferings at three levels, namely, 1) to know the suffering, 2) to heal the suffering, and 3) to enhance the sustainable happiness. The Buddhist psychological counselors have to develop themselves to have six characteristics: 1) good character, 2) sweet speech, 3) firm mind, 4) even and equal treatment, 5) to find out the differences, and 6) to have compassion for human beings; and three virtues: 1) the four divine states of mind (Brahmavihàra), 2) the four objects of sympathy (Saïgahavatthu), and 3) the seven qualities of a good man (Sappurisadhamma). The tools of the Buddhist psychological counseling are 1) the four Noble Truths (Cattàri Ariyasaccàni), and 2) Systematic Attention (Yonisomanasikàra). There are two processes of Buddha's science and western psychological counseling to heal the mental problems sustainably.

Keywords: Buddha's Science; Buddhist psychology; Counseling; Healing the mental problems

บทนำ

ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ ศาสตร์แห่งการแนะแนวที่จะให้บุคคลสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ โดยทั่วไปคนทั้งหลายยังพึ่งตัวเองได้ไม่เต็มที่ หรือมีระดับการพึ่งตนเองที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงต้องมีผู้มาชี้แนะและให้การปรึกษา เมื่อช่วยตัวเองไม่ได้ ก็ต้องมีผู้ช่วยให้พึ่งตนเองได้ โดยใช้ภาษาและกิจกรรมเป็นตัวเข้ามาช่วย การช่วยคนให้ช่วยตนเองได้เป็นหน้าที่ของการแนะแนวและการปรึกษา (P.A. Payutto, 1999) พุทธจิตวิทยาการปรึกษาเป็นการให้ความช่วยเหลือผู้มารับการปรึกษากับผู้ให้การปรึกษาภายใต้สัมพันธภาพที่ช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง สภาพแวดล้อมและปัญหาหรือความทุกข์ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้ดีขึ้น ผู้ให้การปรึกษาใช้ศิลปะวิธีและวิธีการทางจิตวิทยาช่วยให้ผู้รับการปรึกษามีโอกาสสำรวจความรู้สึกค่านิยม ตลอดจนข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเองเพื่อนำไปสู่ทักษะในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจเลือกวิธีการในการแก้ปัญหาและจุดหมายในการดำเนินชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมพระพุทธเจ้าทรงช่วยให้ผู้มีปัญหามีความชัดเจนในการจัดการกับปัญหาเหล่านั้นด้วยตัวของเขาเอง และมีแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องเป็นกรณีตัวอย่างไว้อย่างชัดเจน เช่น การให้การปรึกษาแก่นางปฏาจารา และนางกีสาโคตมี เป็นต้น

ศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษานี้ คือ ศาสตร์แห่งพระศาสดา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงช่วยเหลือผู้มีความทุกข์ มีปัญหา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การเทศนา หรือการแสดงธรรมอบรมสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา เทศนาคือ การแสดงธรรม การชี้แจงแสดงความแบ่งออกเป็น2 ประเภท คือ 1) บุคลาธิษฐานเทศนา เทศนามีบุคคลเป็นที่ตั้ง เทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกคนขึ้นอ้าง ยกคนเป็นหลักฐานในการอธิบาย 2) ธรรมาธิษฐานเทศนา เทศนามีธรรมเป็นที่ตั้งเทศนาอ้างธรรมแสดงโดยยกหลักตัวสภาวะขึ้นอ้าง นอกจากนั้น เทศนา ยังหมายถึงการชี้แจงแสดงความ การยกตัวอย่างคน หรือธรรมะมาอธิบาย เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะและวิธีการในการช่วยเหลืออย่างเป็นกัลยาณมิตรต่อผู้มีทุกข์ และมีปัญหา ด้วยการชี้แจงแสดงความ การอธิบาย เพื่อให้ผู้มีทุกข์ และมีปัญหา สามารถดับทุกข์ของตนเองได้ ด้วยการปฏิบัติตามหนทางที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้ สอดคล้องกับครรชิตแสนอุบล (Saenubol, 2010) และประทีป พืชทองหลาง (Peuchthonglang, 2014; 2016) ได้เสนอไว้ว่า พุทธวิธีการปรึกษา คือ กระบวนการที่ผู้ให้การปรึกษาซึ่งเป็นปรโตโฆสะ ตามหลักองค์ประกอบของหลักธรรมในหัวข้อการเจริญปัญญาและมีภาวะแห่งความเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมนำหลักพุทธธรรมทั้งหลักการกระบวนการและเทคนิควิธีการมาเป็นพื้นฐานในการช่วยเหลือบำบัดผู้รับการปรึกษา ซึ่งมีความทุกข์เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้เท่าทันและไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงให้เกิดสติปัญญา ตระหนักรู้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นและสาเหตุของทุกข์ที่แท้จริง จนทำให้ผู้รับการปรึกษาพร้อมที่จะลดความทุกข์ลง พร้อมกับลงมือปฏิบัติพัฒนาไปในทั้ง 3 ด้าน ด้านใดด้านหนึ่ง คือ ด้านความคิด พฤติกรรมและด้านอารมณ์ความรู้สึก สำหรับเพริศพรรณ แดนศิลป์ (Daensil, 2007) กล่าวว่า การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธอาศัยหลักอริยสัจ 4 และกระบวนการคิดพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการเป็นหลักในการดำเนินกลุ่มเพื่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรม ความคิด ความเข้าใจไปสู่ความประจักษ์ในความเป็นจริงของธรรมชาติ และกฎของความเปลี่ยนแปลงจนสามารถมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามความเป็นจริง ซึ่งจะนำจิตใจยกระดับไปสู่สุขภาวะและแก้ปัญหาได้

บทความนี้นำเสนอศาสตร์พระศาสดา ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ กระบวนการที่ผู้ให้การปรึกษาซึ่งเป็นปรโตโฆสะและมีภาวะแห่งความเป็นกัลยาณมิตร โดยนำเสนอเป้าหมายคุณสมบัติ คุณธรรม หลักธรรม และกระบวนการแห่งศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษามาเป็นหลักในการช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาหรือความทุกข์ที่เกิดจากปัญหาภายนอกใจและปัญหาภายในใจ ช่วยให้ผู้มารับการปรึกษาเข้าใจปัญหาภายใน คือ ความทุกข์ใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ตนเองตามทางสายกลาง คือ มรรคมีองค์ 8 ได้ต่อไป

เป้าหมายแห่งศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษา

โรคทุกข์เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน ดังปรากฏในโรคสูตร ความว่า “สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกาย ตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมีอยู่ แต่สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียว หาได้โดยยาก ยกเว้น ท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (Thai Tipitaka/21/217/392) เพราะฉะนั้น ผู้ที่มาปรึกษากับพระพุทธเจ้าก็เพื่อต้องการรักษาโรคทุกข์ของตนเอง จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการให้การปรึกษาวิถีพุทธจึงอยู่ที่การดับทุกข์เท่านั้น ดังพุทธดำรัสในอลคัททูปมสูตร ความว่า “ทั้งในกาลก่อนและในกาลบัดนี้ เราบัญญัติทุกข์และความดับทุกข์” (Thai Tipitaka/12/264/554) พระพุทธองค์ต้องการให้บุคคลที่มีโรคทุกข์ได้พัฒนาตนเองให้สูงยิ่งขึ้นมีความสามารถในการเรียนรู้ แก้ไขและป้องกันโรคทุกข์ด้วยตนเอง และสามารถพลิกฟื้นชีวิตของตนเองให้พ้นจากโรคทุกข์ทั้งปวง พ้นจากวงจรการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เข้าสู่พระนิพพาน ดังที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกหลายเรื่อง หลายวาระซึ่งจะพบว่าบุคคลที่มาขอรับการปรึกษาชีวิตจากพระพุทธเจ้าแล้ว จะมีโอกาสบรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่ง หรือสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์ได้ จุดมุ่งหมายของการให้การปรึกษาวิถีพุทธนั้น มีขั้นตอน 3 ประการดังนี้

ก. สกัดปัญหา การให้การปรึกษาเพื่อสกัดป้องกันปัญหาโรคทุกข์นั้น พระพุทธองค์ทรงให้การปรึกษาเพื่อช่วยให้ภิกษุตระหนักและเล็งเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันเป็นผลมาจากการไม่สำรวม ไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งต่างๆ รวมทั้งต้นตอของปัญหานั้นๆ พระพุทธองค์ทรงให้การปรึกษาเพื่อสกัดปัญหาโรคทุกข์ ไว้ 3 ประการดังนี้

1) แสดงคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งนั้น โดยเฉพาะในกรณีที่พระภิกษุทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับสมณเพศและละเมิดพระวินัยที่พระองค์บัญญัติเอาไว้ อันนำมาซึ่งข้อครหา ติฉินนินทาในหมู่สงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ เช่น พระองค์ชี้ให้เห็นคุณค่าของการฉันอาหารเพียงมื้อเดียวแก่พระภัททาลิ ในภัททาลิสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารมื้อเดียว เราเมื่อ

ฉันอาหารมื้อเดียว ย่อมรู้สึกว่าสุขภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญภิกษุทั้งหลาย มาเถิด แม้เธอทั้งหลายก็จงฉันอาหารมื้อเดียวเถิด เธอทั้งหลายเมื่อฉันอาหารมื้อเดียว จักรู้สึกว่าสุขภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ" (Thai Tipitaka/13/150/614) อีกตัวอย่างหนึ่งในกีฏาคิริสูตร พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญคุณของการไม่ฉันอาหารในเวลากลางคืน ความว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ฉันโภชนะในราตรีเลย เราเมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็รู้สึกว่าสุขภาพมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็จงอย่าฉันโภชนะในราตรีเลย เธอทั้งหลาย เมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็จักรู้สึกว่าสุขภาพมีโรคาพาธน้อยกระปรี้กระเปร่ามีพลานามัยสมบูรณ์อยู่สำราญ" (Thai Tipitaka13/201/614)

2) สกัดปัญหาตั้งแต่ต้นพระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นภัยแห่งความแตกสามัคคีในหมู่สงฆ์ซึ่งเรื่องราวส่วนใหญ่มักเกิดจากความเข้าใจผิดของภิกษุด้วยกันเอง หรือต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แล้วนำมากราบบังคมทูลแก่พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสประชุมสงฆ์เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจก่อนที่ปัญหานั้นจะลุกลามขึ้นต่อไป ดังทรงแสดงในมหาปรินิพพานสูตรความว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงอปริหานิยธรรม 7 ประการแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว"ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย 1) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง 2) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะพึงทำ3) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่บัญญัติสิ่งที่เรามิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นตามสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แล้ว 4) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู บวชมานานเป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และสำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง 5) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาก่อให้เกิดภพใหม่ที่เกิดขึ้นแล้ว 6) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังเป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า 7) ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย ตราบเท่าที่ภิกษุยังตั้งสติไว้ในภายในว่า ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีศีลงามที่ยังไม่มา พึงมา ท่านที่มาแล้ว พึงอยู่อย่างผาสุก ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอปริหานิยธรรมทั้ง 7 ประการนี้อยู่ และใส่ใจอปริหานิยธรรมทั้ง 7 ประการนี้อยู่" เป็นต้น (Thai Tipitaka/10/370/83)

3) ให้สำรวมระวังไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้น พระพุทธองค์ทรงต้องการให้ภิกษุทั้งหลายสำรวมระวัง ให้มีสติทั่วพร้อมเพื่อสกัดปัญหาไม่ให้เกิดขึ้น โดยให้สำรวมอินทรีย์เพื่อมิให้เกิดกิเลส ตัณหา และอกุศลธรรมครอบงำได้ รวมทั้งการไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต พระพุทธองค์ทรงให้การปรึกษาเน้นการใช้ปัญญาพิจารณาก่อนที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป และทรงให้การปรึกษาเพื่อใช้เป็นหลักในการประพฤติพรหมจรรย์และการดำเนินชีวิตอีกด้วย ดังตัวอย่างในปิณฑปาติกสูตร ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาต หลังจากฉันอาหารเสร็จแล้ว มานั่งประชุมพร้อมกันในกเรริมณฑป ได้สนทนา อันตรากถาขึ้น (ถ้อยคำที่เป็นอันตรายต่อการประพฤติพรหมจรรย์) พระพุทธเจ้าทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นในเรื่องที่เพิ่มความทะยานอยากในกามคุณ 5 และทรงตรัสธรรมเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายนำไปปฏิบัติ ความว่า “เทวดาทั้งหลายย่อมเคารพรักภิกษุ ผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้เลี้ยงตน ไม่เลี้ยงคนอื่น ผู้คงที่” (Thai Tipitaka/25/225/784-785)

การปรึกษาของพระพุทธเจ้าเพื่อสกัดโรคทุกข์ทั้ง 3 ประการนั้น สามารถป้องกันโรคทุกข์ให้แก่หมู่ชนต่างๆ มากมาย สามารถแนะแนวทางให้เดินสู่เส้นทางแห่งพระอริยะได้อย่างดียิ่ง

ข. เยียวยาคนทุกข์ การเยียวยาคนที่มีปัญหาโรคทุกข์นั้นพระพุทธองค์ทรงให้การปรึกษาเพื่อช่วยเหลือแก่บุคคลให้รู้จักตนเอง และพยายามช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง แก้ไขโรคทุกข์ด้วยสติปัญญาของตน รู้จักต้นตอของโรคทุกข์ และแก้ไขโรคทุกข์ได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาตนเองไปสู่เส้นทางชีวิตที่เหมาะสมการเยียวยามี 2 ขั้นตอน ดังนี้

1) เยียวยาเพียงชั่วคราว ในวิสาขาสูตร พระพุทธเจ้าทรงให้การปรึกษาแก่นางวิสาขาผู้เศร้าโศกเสียใจเพราะหลานเสียชีวิต แต่การให้การปรึกษาครั้งนั้น ทรงใช้การยับยั้งเยียวยาเพียงชั่วคราวเท่านั้น (ใช้ธรรมข่มไว้) ซึ่งปัญหานั้นอาจเกิดขึ้นได้อีก ไม่สามารถเยียวยาได้อย่างถาวร พระพุทธองค์ตรัสถามว่า

> “วิสาขา ชาวกรุงสาวัตถีเสียชีวิตลงแต่ละวันมากเท่าไร” นางวิสาขาทูลตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาวกรุงสาวัตถีเสียชีวิตลงแต่ละวัน 10 คนบ้าง 9 คนบ้าง 8 คนบ้าง 7 คนบ้าง 6 คนบ้าง 5 คนบ้าง 4 คนบ้าง 3 คนบ้าง 2 คนบ้าง 1 คนบ้าง กรุงสาวัตถีจะไม่ว่างเว้นจากคนที่เสียชีวิตเลย พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “วิสาขา เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เธอมิต้องมีผ้าเปียก ผมเปียก ทุกครั้งทุกคราวหรือ”นางวิสาขาทูลตอบว่า “ไม่ถึงขนาดนั้นหรอก พระพุทธเจ้าข้า มีลูกและหลานมากขนาดนั้น หม่อมฉันก็พอใจแล้ว พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “วิสาขา ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 100 ก็มีทุกข์ 100 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 90 ก็มีทุกข์ 90 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 80 ก็มีทุกข์ 80 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 70 ก็มีทุกข์ 70 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 60 ก็มีทุกข์ 60 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 50 ก็มีทุกข์ 50 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 40 ก็มีทุกข์ 40 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 30ก็มีทุกข์ 30 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 20 ก็มีทุกข์ 20 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 10 ก็มีทุกข์ 10 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 9 ก็มีทุกข์ 9 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 8 ก็มีทุกข์ 8ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 7 ก็มีทุกข์ 7ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 6 ก็มีทุกข์ 6 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 5ก็มีทุกข์ 5 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 4 ก็มีทุกข์ 4 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 3ก็มีทุกข์ 3 ผู้มีสิ่งเป็นที่รัก 2 ก็มีทุกข์ 2 ผู้มีสิ่งเป็นที่รักเพียง 1 ก็

มีทุกข์เพียง 1 ผู้ไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ก็ไม่มีทุกข์ ซึ่งเราเรียกว่า ผู้หมดความโศกปราศจากกิเลสดุจธุลี ไม่มีความคับแค้นใจ" แล้วทรงอุทานว่า "ความคร่ำครวญ และความทุกข์หลากหลายมีในโลกนี้ ย่อมเกิดมีได้ เพราะอาศัยสิ่งเป็นที่รัก เมื่อไม่มีสิ่งเป็นที่รัก ความเศร้าโศกเป็นต้นเหล่านี้ ก็ไม่มี เพราะฉะนั้น คนที่ไม่มีสิ่งเป็นที่รักในโลกไหนๆ จึงชื่อว่ามีความสุข ปราศจากความเศร้าโศก ดังนั้น ผู้ปรารถนาความไม่เศร้าโศก ปราศจากกิเลสดุจธุลี จึงไม่ควรยึดสิ่งเป็นที่รักในโลกไหนๆ" (Thai Tipitaka/25/784/240-341)

2) เยียวยาอย่างถาวรพระพุทธเจ้าทรงให้การปรึกษาเพื่อช่วยเหลือผู้มีปัญหาโรคทุกข์ เพื่อให้สามารถประพฤติธรรม บรรลุธรรมให้พ้นเสียจากโรคทุกข์ด้วยธรรมโอสถ เป็นการเยียวยาโรคทุกข์อย่างถาวร เด็ดขาด โรคทุกข์ไม่สามารถเบียดเบียนจิตเขาได้อีก ดังปรากฏในเรื่องของพระอัสสชิ ท่านอาพาธป่วยหนัก พักอยู่ที่กัสสปการาม พระพุทธองค์ทราบข่าวว่าท่านมีความทุรนทุรายมากเพื่อเสื่อมจากสมาธิ จึงเสด็จไปเยี่ยมท่าน แล้วทรงตรัสสอนให้พิจารณาขันธ์ 5 ว่าไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา และสอนให้พิจารณาว่าเวทนา 3 (สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา) ไม่เที่ยง ไม่น่าหมกมุ่นไม่น่าเพลิดเพลิน ในที่สุดท่านก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ (Thai Tipitaka/25/784/240-341) การเยียวยาโรคทุกข์ของพระพุทธเจ้าทั้งการเยียวยาชั่วคราว และการเยียวยาอย่างถาวร สามารถสร้างคุณอนันต์ให้เกิดแก่มวลหมู่สัตว์ สามารถพึ่งพาตนเองได้ และแก้โรคทุกข์ได้ด้วยตนเอง ประสบผลสำเร็จในเส้นทางแห่งพระอริยะได้อย่างงดงาม

ค. เพิ่มสุขยั่งยืน พระพุทธองค์ให้การปรึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาความคิดของบุคคลนั้นๆ เป็นสำคัญ ไม่ยึดติดกับลักษณะภายนอกซึ่งพระองค์มองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นทุกข์ เป็นข้าศึกต่อความสงบของจิตใจ นอกจากนั้น พระพุทธองค์ยังทรงให้การปรึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะของบุคคลแบบองค์รวมทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกายอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณดังนี้

1) พัฒนาสุขภาวะทางร่างกาย พระพุทธเจ้าให้การปรึกษาบุคคลเพื่อไม่ให้ยึดติดในรูปร่างของตนหรือของบุคคลอื่นให้พิจารณาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และให้เข้าใจว่า สังขารทั้งหลายประกอบขึ้นด้วยธาตุ 4 มีภาวะที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่จีรังยั่งยืน เสื่อมไปเป็นธรรมดา ดังปรากฏในวักกลิสูตร (Thai Tipitaka/25/784/240-341) ความว่า พระวักกลิกำลังอาพาธหนัก มีความประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ไม่มีกำลัง พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวจากภิกษุทั้งหลาย จึงเสด็จไปเยี่ยม พระวักกลิและตรัสสอนท่านว่า ไม่มีประโยชน์อะไรเลย ที่จะมาจ้องดูร่างกายอันเปื่อยเน่าผุพังนี้ วักกลิ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา และทรงตรัสสอนให้พระวักกลิพิจารณาขันธ์ 5 ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ต่อมาพระวักกลิก็ได้บรรลุพระอรหัตต์

2) พัฒนาสุขภาวะทางอารมณ์ พระพุทธเจ้าทรงให้การปรึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางอารมณ์ของบุคคลให้มีความมั่นคง ไม่เป็นทุกข์กับสภาพที่ตนได้รับ หรือไม่หวั่นไหวต่อคำพูดที่ติฉิน นินทาหรือแม้แต่คำสรรเสริญเยินยอ ดังตัวอย่างในพรหมชาลสูตร (Thai Tipitaka/9/15/13) ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภคำติเตียนพระรัตนตรัยของสุปปิยะปริพาชก และคำสรรเสริญพระรัตนตรัยของพรหมทัตตมานพผู้เป็นศิษย์ที่พวก

ภิกษุได้ยินเข้าแล้วนำมาสนทนากัน พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายไม่ได้โกรธ เมื่อถูกตำหนิ และมิให้ยินดีเมื่อได้รับคำสรรเสริญเยินยอ แต่ให้พิจารณาสาเหตุแห่งการติเตียนและการสรรเสริญเยินยอนั้นๆ

3) พัฒนาสุขภาวะทางสังคม พระพุทธเจ้าทรงให้การปรึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีสุขภาวะในการอยู่ร่วม และปรับตัวกับบุคคลในสังคม โดยเฉพาะภิกษุใหม่ เมื่อบวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับพระธรรมวินัยได้ จึงทำให้อยากลาสิกขาบ้าง แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมบ้าง หรือบุคคลที่มีทิฏฐิมานะสูง ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ไม่สามารถปรับตัวเข้าสังคมสงฆ์ได้ ดังตัวอย่างในนันทสูตร (Thai Tipitaka/16/242/334-335) พระนันทะถือบาตรกาววาวเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ให้การปรึกษาแก่ท่านเรื่องถือธุดงควัตร คืออยู่ป่าเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร นุ่งห่ม ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่หมกมุ่นในกาม จนในทั้งสุด ท่านก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับพระธรรมวินัยได้และบรรลุพระอรหัตต์ในที่สุด อีกตัวอย่างหนึ่งในติสสสูตร (Thai Tipitaka/16/243/335-336) พระติสสะมีอุปนิสัยที่ชอบว่ากล่าวคนอื่นอยู่เสมอ ต่อมาถูกคนอื่นว่ากล่าวบ้างจนนั่งเป็นทุกข์ น้ำตาไหล พระพุทธองค์จึงทรงตักเตือนพระติสสะว่า เมื่อชอบว่ากล่าวคนอื่น ตนเองก็ควรอดทนต่อคำว่ากล่าวของคนอื่นด้วย อย่าโกรธเขา จงกำจัดความโกรธ ความถือตัว และความลบหลู่คุณท่าน ต่อมาท่านก็สำนึกตัวและสามารถปรับตัวเข้ากับหมู่สงฆ์ได้

4) พัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ พระพุทธเจ้าทรงให้การปรึกษาเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณและส่งเสริมสติปัญญาในการพัฒนาชีวิตด้วยตนเองสำหรับผู้มาขอรับการปรึกษา จนสามารถพัฒนาจิตวิญญาณของตนเองให้เสรีจากอาสวะกิเลสทั้งปวงได้ ดังปรากฏในคำพูดของพระอรหันต์หลายองค์ เช่น ภาษิตของพระสมิทธิเถระ ความว่า “เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา มีสติปัญญาเจริญ มีจิตมั่นคงดีแล้ว เจ้ามารร้ายเอ๋ย เจ้าจงบันดาลรูปแปลกประหลาดต่างๆ ตามใจชอบเถิด แต่จะไม่อาจทำให้เราสะทกสะท้านได้เลย” (Thai Tipitaka/26/46/320) ภาษิตของพระอุชชยเถระความว่า “ข้าแต่พระพุทธองค์ผู้ทรงแกล้วกล้าข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์พระองค์ทรงหลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งมวลข้าพระองค์ดำรงอยู่ในพระโอวาทของพระองค์จึงอยู่อย่างผู้ปราศจากอาสวกิเลส (Thai Tipitaka/26/47/320) ภาษิตของพระสัญชยเถระความว่า “ตั้งแต่เราออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตความดำริอันต่ำทราม ประกอบด้วยโทษข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักเลย (Thai Tipitaka/26/48/320)

ศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษาของพระศาสดาองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแนะนำแก่ผู้มาขอรับการปรึกษาจนสามารถพัฒนาสุขภาวะองค์รวมทั้ง 4 ประการ สามารถเพิ่มสุขที่ยั่งยืนให้แก่มวลหมู่มนุษย์ได้อย่างมหาศาล นอกจากนั้น ยังแสดงรูปแบบ วิถีและร่องร่อยให้ปรากฏเพื่อเป็นแนวทางศึกษาได้อย่างดีอีกด้วย

คุณสมบัติและคุณธรรมของผู้ให้การปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา

การสร้างความเชื่อมั่นสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้มาขอรับการปรึกษา บุคลิกภาพภายนอก ร่างกายสง่างาม เข้มแข็ง อ่อนน้อม วาจาไพเราะ จิตใจที่มั่นคง สุขุมเยือกเย็น ล้วนเป็นเครื่องผูกจิตใจเพื่อความสำเร็จในการปรึกษา บุคลิกภาพจึงมีความสำคัญมากและตัวอย่างที่ดีนั้น คือ บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีความสำคัญต่อการเผยแผ่ศาสนาเป็นอย่างมาก ในส่วนนี้ ผู้เขียนนำเสนอคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติต้นแบบของผู้ให้การปรึกษาที่สมบูรณ์ ดังนี้

ก. คุณสมบัติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของผู้ให้การปรึกษา ทรงได้รับการยกย่องว่า “นายแพทย์ผู้เยียวยารักษาสัตว์โลก” ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกว่า “มหาการุณิโก สตฺถา สพฺพโลกติกิจฺฉโก” แปลว่าพระศาสดาทรงมีพระกรุณาอย่างใหญ่หลวง ทรงเยียวยารักษาสัตว์โลกทั้งมวล (Thai Tipitaka/26/722/462) ทรงรักษาสัตว์โลกด้วยวิธีการสอนที่ล้ำเลิศ ทรงเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคน สามารถประยุกต์หลักธรรมและให้การปรึกษาที่เหมาะสม สั่งสอนสาวกให้เข้าใจและพัฒนาตนเองได้อย่างยอดเยี่ยม ดังปรากฏให้เห็นในคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนามากมาย พุทธศาสนิกชนขนานพระนามพระองค์ว่า พระบรมศาสดาหรือพระบรมครูซึ่งแปลว่า พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยม หรือผู้เป็นยอดของครู คุณสมบัติของพระองค์ที่บ่งบอกถึงความเป็นครูโดยตรง คือ อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ทรงเป็นสารถีผู้ฝึกคนที่ไม่มีผู้เทียมเท่า สตฺถา เทวมนุสฺสานำ เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (Thai Tipitaka/1/1/1) ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงเป็นครูชั้นยอดนี้เอง จึงทรงทำงานประกาศคำสอนใหม่อย่างได้ผล ในชั่วระยะเวลาเพียงแปดเดือนที่พระองค์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถทำให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นโพธิญาณ พลิกชีวิตสู่ความเป็นพระอริยบุคคลถึง 1,250 องค์ และในชั่วพระชนม์ชีพของพระองค์นั้นเอง พระพุทธศาสนาก็ตั้งเป็นหลักแหล่งมั่นคงกลายเป็นศาสนาที่สำคัญของโลกในปัจจุบัน บทบาทของพระบรมครู ผู้เยียวยารักษาจิต หลั่งรดกระแสธรรมโอสถลงในหัวใจให้กับเทวดาและมนุษย์ ทุกชั้นวรรณะ ฐานะ เพศ วัย สติปัญญา และจิตลักษณะด้วยพุทธวิธีการให้การปรึกษาโรคทุกข์ที่เด่นชัด สามารถพลิกฟื้นดวงจิตให้ต่อสู้กับกิเลสศัตรูได้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งพุทธวิธีการปรึกษาเพื่อการเยียวยารักษาโรคทุกข์นั้นมีรูปแบบ และวิถีที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน

บุคลิกภาพเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ให้การปรึกษาได้อย่างเป็นเลิศ และประสบผลสำเร็จ คือ พุทธลักษณะที่โดดเด่นสำหรับการเป็นผู้ให้การปรึกษา เพราะว่าคุณลักษณะส่วนตัวที่ดีของผู้ให้การปรึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเทียบเท่าทักษะ เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่ผู้ให้การปรึกษาใช้ร่วมกับกระบวนการปรึกษา คุณลักษณะที่ดีสามารถสร้างความเชื่อมั่น ความรู้สึกไว้วางใจ เคารพและอบอุ่นระหว่างผู้ให้การปรึกษากับผู้รับการปรึกษา ความรู้สึกดังกล่าวเป็นสภาวะที่เอื้อให้เกิดผลทางบวกต่อกระบวนการให้การปรึกษา พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะและคุณสมบัติทางการปรึกษาที่เป็นเลิศสามารถสรุปเพื่อนำมาเป็นต้นแบบการพัฒนาบุคลิกภาพขอผู้ให้การปรึกษาได้ดังนี้

1) บุคลิกภาพชื่นตา พระมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการของพระพุทธเจ้า (Thai Tipitaka/11/198/160-163) กระตุ้นให้บุคคลต่างๆ เกิดความสนใจ อยากมาเห็นด้วยตาของตนเอง โดยเฉพาะพวกพราหมณ์ที่ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง นอกจากนั้น อากัปกิริยาของพระพุทธเจ้าก็น่าเลื่อมใสมีพระพักตร์เบิกบาน มีมนุษยสัมพันธ์ ทักทายแขกก่อน มีสมบัติผู้ดีและมีมารยาทเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนบุคลิกภาพที่มีเสน่ห์ องอาจ สง่างาม ชวนให้อยากเข้าไปใกล้ชิด ชวนให้อยากเข้าไปสนทนาปราศรัย (Thai Tipitaka/9/304/115) บุคลิกภาพของพระองค์ช่วยกระตุ้นให้คนทั้งหลายเกิดความสนใจ เคารพอบอุ่น และไว้วางใจเป็นอย่างดี

2) วาจาชื่นใจ พระสุรเสียงของพระพุทธเจ้าไพเราะอย่างยิ่งฟังแล้วมีความสุขเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่กระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ ได้ยินแล้วติดใจ ดังปรากฏเรื่องที่พราหมณ์ชื่อจังกี ได้กล่าวคำชมพระพุทธเจ้าว่า “พระสมณโคดม มีวาจาไพเราะสุภาพ ประกอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวานอย่างชาวเมือง นุ่มนวล เข้าใจง่าย” (Thai Tipitaka/13/425/534) นอกจากนั้น อุตตรมานพได้กล่าวชมพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้าว่าประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ คือ นุ่มนวล ฟังชัดเจน ไพเราะ ฟังง่าย กลมกล่อม ไม่พร่า ลุ่มลึก และมีกังวาน (Thai Tipitaka/13/387/481)

3) หฤทัยมั่นคง แม้พระพุทธเจ้าจะถูกรุกรานด้วยคำพูดที่หยาบคาย รวมถึงการประทุษร้ายจากบุคคลต่างๆ พระองค์ก็ยังทรงมีขันติต่อถ้อยคำและการประทุษร้ายนั้น นอกจากนั้น พระองค์ยังทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อบุคคลเหล่านั้นด้วย ดังเรื่องอักโกสกภารทวาชพราหมณ์ที่เมื่อรู้ว่าพราหมณ์ในตระกูลเดียวกันกับตนเองออกบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าก็โกรธ จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงก็ด่าพระองค์ด้วยคำหยาบคายต่างๆ พระพุทธเจ้าปล่อยให้พราหมณ์ด่าจนหยุดไปเอง พระองค์จึงตรัสถามว่า “เมื่อแขกมาหา มาเยือน ท่านจัดอาหารไว้ต้อนรับหรือเปล่า” พราหมณ์ทูลว่า “ก็มีบ้าง” พระพุทธเจ้าถามอีกว่า “ถ้าคนเหล่านั้นไม่รับสิ่งของเหล่านั้นแล้ว สิ่งของจะเป็นของใคร” พราหมณ์ตอบว่า “ถ้าเขาไม่รับ มันก็เป็นของฉันละซิ” พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เรื่องนี้ก็เหมือนกัน ที่ท่านมาด่าเรา เราไม่ขอรับคำด่าของท่าน คำด่านั้นขอให้เป็นของท่านเองก็แล้วกัน”เป็นต้น (Thai Tipitaka/15/188/265-268)

4) วางตนสม่ำเสมอ พระพุทธเจ้าทรงให้โอกาสสำหรับการปรึกษาแก่บุคคลที่ด้อยโอกาสทุกคน ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส ไม่ถือยศถือศักดิ์ พระองค์เปิดโอกาสให้ชนทุกชั้นวรรณะ ฐานะ เพศ วัย มิได้แบ่งแยกไม่ว่าโจรร้าย นักบวชนอกศาสนา นิครนถ์ และคนเป็นโรคเรื้อน เป็นต้น พระองค์ก็มิได้ทรงนึกรังเกียจ แต่กลับเปิดโอกาสให้คนเหล่านั้นได้สัมผัสธรรมโอสถตามสมควรแก่ตน ดังปรากฏในเรื่องขององคุลีมาล ที่มีนิสัยโหดร้าย ฆ่าคนมา 999 คน เมื่อเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาแต่ไกล ก็ถือดาบ สะพายธนูวิ่งไล่ตามพระพุทธเจ้าเพื่อต้องการปลงพระชนม์ พระพุทธองค์สามารถปราบความโหดร้ายขององคุลีมาล และให้การปรึกษาจนบรรลุความเป็นพระอรหัตต์ (Thai Tipitaka/13/347-351/421-429)

5) ค้นเจอความแตกต่าง ก่อนจะให้การปรึกษาแก่ใครก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสติปัญญาที่เปรียบดังดอกบัวสี่เหล่าที่ปรากฏในอุคฆฏิตัญญูสูตรความว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคล

4 จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล 4 จำพวกไหนบ้าง คือ (1) อุคฆฏิตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน (2) วิปจิตัญญู ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ (3) เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ (4) ปทปรมะ ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบท คือพยัญชนะภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก" (Thai Tipitaka/21/133/202)

นอกจากนั้น พระองค์ยังคำนึงถึงจริต (Thai Tipitaka/29/430/620) ของบุคคลนั้นๆ แล้วทรงปรับปรุงกระบวนการ วิธีการและใช้อุปกรณ์ เรื่องราวในการปรึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐานความคิด ความสนใจของแต่ละบุคคลและแต่ละกลุ่ม ดังนั้น การปรึกษาของพระองค์จึงสัมฤทธิ์ผลเกือบทุกครั้ง

6) วางกรุณาในเพื่อมนุษย์ พระพุทธกิจ 5 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำเป็นเป็นกิจวัตร แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีแก่ชาวโลกได้เป็นอย่างดี พระองค์ทรงมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ที่เป็นโรคทุกข์และยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ การปรึกษาของพระองค์นั้น มุ่งช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากโรคทุกข์ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบาก ไม่หวังสิ่งตอบแทนอะไร ไม่ต้องการความร่ำรวย ไม่หวังเกียรติยศชื่อเสียง พระองค์มีเจตนาบริสุทธิ์ที่จะให้การปรึกษาช่วยเหลือชาวโลกอย่างแท้จริง ดังตัวอย่างที่อุตตรมานพ กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าต่อพรหมายุพราหมณ์ว่า "พระสมณโคดมไม่ทรงดำริเบียดเบียนพระองค์ ไม่ทรงดำริเบียดเบียนคนอื่น ไม่ทรงดำริเพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย ทรงดำริแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อพระองค์ สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายและสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่โลกทั้งปวงเท่านั้น" เป็นต้น (Thai Tipitaka/13/387/480-481)

คุณสมบัติทั้ง 6 ประการของพระพุทธเจ้า ถือว่าเป็นคุณลักษณะที่ดีอย่างยิ่งสำหรับผู้ให้การปรึกษา สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความรู้สึกไว้วางใจ เคารพ และอบอุ่นระหว่างผู้ให้การปรึกษากับผู้รับการปรึกษา เป็นสภาวะที่เอื้อให้เกิดผลทางบวกต่อกระบวนการปรึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ข. คุณธรรม นอกจากคุณสมบัติที่ดีแล้ว ผู้ให้การปรึกษาต้องมีหลักกัลยาณมิตตธรรมเป็นคุณธรรมพื้นฐานจิตใจแล้วยังต้องมีหลักธรรมเหล่านี้ ได้แก่ กัลยาณมิตตธรรม พรหมวิหารธรรมสังคหวัตถุธรรม และสัปปุริสธรรม ดังนี้

1) พรหมวิหารธรรม ผู้ให้การปรึกษาจะต้องอาศัยคุณธรรมอันประเสริฐที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ประการเป็นพื้นฐานในการให้การปรึกษา ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรหมวิหารธรรม 4 หมายถึง "ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ สัตว์โดยชอบ" (P.A. Payutto, 1999) เป็นธรรมสำหรับทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ที่จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อรักษาความสงบสุขของสังคมมี 4 ประการ ดังนี้1) เมตตา ความรักใคร่ ความปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ สัตว์ ทั่วหน้า 2) กรุณา ความสงสารคิดให้เขาพ้นทุกข์ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา ความพลอยยินดี คือพลอยมีใจแช่มชื่น เบิกบานเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และเจริญงอกงามประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ มีจิตเรียบตรง สม่ำเสมอเที่ยงตรงดุจตราชั่งไม่เอนเอียง

ด้วยรักหรือชัง พิจารณาเห็นมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายได้รับผลดีผลร้ายตามเหตุปัจจัยที่ตนประกอบ รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจดูเพราะเขาสมควรรับผิดชอบผลอันเกิดจากการกระทำพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมของกัลยาณมิตรในส่วนของเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา ซึ่งแสดงออกจากส่วนลึกของจิตใจ คือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้สัตว์และบุคคลดำรงอยู่ในความดีงาม ประสบสุข เป็นประโยชน์ เป็นความบริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นความรักกลางๆ อย่างเผื่อแผ่ เป็นคุณธรรมภายในซึ่งยังไม่ได้นำไปสู่ภาคปฏิบัติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานขั้นแรกของจิตใจที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้มองเห็นความหวังดีต่อกัน พร้อมที่จะรับฟังและเจรจาด้วยเหตุผลซึ่งกันและกัน ไม่ยึดติดความคิดเห็นแก่ตัวแต่ปรารถนาดีต่อทุกคนอย่างเสมอภาคและเที่ยงธรรม พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่ประเสริฐเป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์โลก กลายเป็นแห่งพรหม ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตามพรหมวิหารทั้ง 4 ข้อ โดยเฉพาะข้อ 4 อุเบกขานั้น ความจริงคือความเที่ยงธรรม”

โดยสรุปพรหมวิหาร 4 เป็นหลักคุณธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ความเมตตา โดยพยัญชนะ ได้แก่ ความสนิทสนม คือรักใคร่ เว้นจากราคะ โดยอรรถ ได้แก่ ปรารถนาความสุขความเจริญเพื่อผู้อื่น ความกรุณาโดยพยัญชนะ ได้แก่ ความหวั่นไหว เมื่อเห็นผู้อื่นได้ทุกข์ร้อนโดยอรรถ ได้แก่ ความปรารถนา เพื่อจะปลดเปลื้องทุกข์ของเขา มุทิตาโดยพยัญชนะ ได้แก่ ความชื่นบาน โดยอรรถได้แก่ ความพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา โดยพยัญชนะได้แก่ ความวางเฉย โดยอรรถได้แก่ ความวางตนเป็นกลาง ธรรม 4 ประการดังกล่าว จัดเป็นพรหมวิหาร

2) สังคหวัตถุธรรม สังคหวัตถุธรรมเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ ธรรมะสำหรับผูกมิตรไมตรี เป็นจรรยาบรรณด้านมนุษยสัมพันธ์ เกิดเสน่ห์มหานิยม ชนะใจคน ครองใจคน เป็นหลักการสงเคราะห์หรือหลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป 4 ประการดังนี้1) ทาน (การให้) คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละและแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้แลแนะนำสั่งสอน 2) เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) คือ วาจาดูดดื่มน้ำใจหรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี 3) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) คือ การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม 4) สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ) คือ ความมีตนเสมอคือทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันและเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรม (Thai Tipitaka/11/313/295, P.A. Payutto, 1999) สังคหวัตถุ เป็นคุณธรรมประจำใจ เป็นหลักการสงเคราะห์ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงน้ำใจระหว่างคนทั่วไป ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติต่อกันอย่างมิตร นับว่าเป็นคุณธรรมสำคัญที่มีผลต่อจิตใจ เป็นคุณภาพของจิตหรือในระดับความคิด เพื่อสร้างความผาสุกแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีเยื่อใย ไมตรีจิตมนุษยสัมพันธ์ การอนุรักษ์ สวัสดิภาพ วัฒนธรรม เพื่อตนและประเทศ และเป็นตัวอย่างที่ดี น่าเคารพสรรเสริญ

3) สัปปุริสธรรม พระพุทธเจ้าได้วางหลักจริยศาสตร์ทางสังคมไว้ให้บุคคลซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ทางมนุษยสัมพันธ์ ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการประกอบกิจการใดๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าและความสุขสันติแก่ชีวิตของตนเอง ครอบครัว และเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม ตั้งแต่สามัญชนคนทั่วไป จนกระทั่งถึงบุคคลที่ดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ นั้นก็คือเรื่องสัปปุริสธรรม 7 ประการ หรือหลักปฏิบัติของสามัญชนทั่วไปโดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) เป็นธัมมัญญู (ผู้รู้จักเหตุ) คือรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นตลอดจนชั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

(2) เป็นอัตถัญญู (ผู้รู้จักผล) คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำรู้ว่าที่ตนทำอยู่ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงานอย่างนั้น เขากำหนดไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายและประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

(3) เป็นอัตตัญญู (ผู้รู้จักตน) คือ รู้ตามความเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกต้องที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

(4) เป็นมัตตัญญู (ผู้รู้จักประมาณ) คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพึงพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

(5) เป็นกาลัญญู (ผู้รู้จักเวลา) คือรู้กาลอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจทำหน้าที่การงานปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

(6) เป็นปริสัญญู (ผู้รู้จักชุมชน) คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมนุม รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมนุม และต่อที่ชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ๆ เป็นต้น

(7) เป็นปุคคลัญญู (ผู้รู้จักบุคคล) คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอัธยาศัย ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่าควรจะคบหรือไม่ ได้คติอะไรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น (Thai Tipitaka/11/357/400, P.A. Payutto, 1999)

หากพิจารณาหลักธรรมทั้ง 7 ประการอย่างละเอียด ก็จะพบว่า คนดีต้องอาศัยหลักธรรมประจำใจเป็นสมบัติ มิใช่อาศัยลาภ ยศ สรรเสริญ เงินทองมากมาย เป็นสมบัติ ถ้าคนขาดคุณธรรมประจำใจแล้วก็จะเป็นคนดีไม่ได้ ผู้มีคุณธรรม อันได้แก่ สัปปุริสธรรม ดังกล่าวนี้ ชื่อว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์เป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าต่อสังคม คนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาและเรียกร้องของสังคม ดังนั้น คุณธรรมดังกล่าวจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้าง มนุษยสัมพันธ์ อันเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันซึ่งผู้ปรารถนาความเจริญก้าวหน้าในชีวิตส่วนตัวและส่วนรวมจึงควรประพฤติตนตามหลักสัปปุริสธรรมเพื่อนำสังคมไปสู่ความสามัคคีและสันติสุขต้องมีคุณสมบัติเบื้องต้น มีความเป็นกัลยาณมิตรซึ่งเป็นคุณธรรมของความเป็นมิตร ดังที่พระพุทธเจ้าทางตรัสและให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกๆ ของคุณลักษณะพื้นฐาน จิตใจที่มุ่งในสิ่งที่เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ต่อสังคม เรียกว่า “กัลยาณมิตต-ธรรม 7 ประการ”

นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ทุกคนมีเหตุผล ซึ่งตรัสในเกสปุตตสูตร เรื่องความเชื่อ10 ประการ ดังนี้ (1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา (3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) (6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุมาน (7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล (8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (Thai Tipitaka/20/66/257)

การที่พระพุทธองค์สอนไม่ให้บุคคลเชื่อถือสิ่งต่างๆ เพื่อให้ทุกคนรู้จักใช้สติปัญญาไตร่ตรอง ทดสอบและพิสูจน์ ข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยตนเอง ก่อนที่จะรับฟังว่าเรื่องราวนั้นเป็นจริงหรือจะปฏิเสธว่าเป็นเรื่องไม่น่าเชื่อถือ ฉะนั้นจะเห็นว่าคำสอนของพระองค์จะทรงใช้เหตุและผลตามหลักวิทยาศาสตร์เป็นแนวการสอนทั้งสิ้น จะเห็นว่าบุคคลใดก็ตามถ้ามีคุณธรรมเหล่านี้ถึงพร้อมแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรของทุกคนเช่นกัน แต่การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเมื่อเป็นผู้ให้การปรึกษาแล้วไม่ได้หมายความว่าบุคคลนั้นจะแสดงออกถึงความเป็นกัลยาณมิตรได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ฉะนั้นบุคคลต้องน้อมนำคุณธรรมให้เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบภายในจิตใจ และเชื่อมโยงคุณธรรมด้วยปัญญาและศรัทธาด้วยกันให้ได้ เพื่อนำไปสู่จุดหมายสูงสุดในการปรึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามจุดหมายอย่างมีคุณภาพ นำไปสู่ความมีจรรยาบรรณของผู้ให้การปรึกษาที่ดีต่อไป

หลักธรรมสำหรับเป็นเครื่องมือแห่งศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษา

การพิจารณาหาสาเหตุของปัญหา หรือต้นตอของความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้มาขอรับการปรึกษานั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งหลักธรรมสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาต้องอาศัยกระบวนการคิด ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรม สำหรับเป็นหลักคิด หลักวิเคราะห์ คือ อริยสัจ และโยนิโสมนสิการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) อริยสัจ 4 คือ หลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญที่สุดในพุทธวิธีการให้การปรึกษาที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจถึงสาเหตุของความทุกข์และประจักษ์แจ้งถึงแนวทางในการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาชีวิตของตนเองได้ ก็คือ “อริยสัจ 4” อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่เป็นแก่นสำคัญของพุทธวิธีการให้การปรึกษา เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มุ่งผลในทางปฏิบัติ สามารถใช้แก้ไขปัญหาในชีวิต มีความลึกซึ้งและมีหลักธรรมอื่นๆ ซ่อนซ้อนและผสมผสานรวมกันอยู่ในหลักธรรมนี้ ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งในหลักอริยสัจ 4 จะช่วยนำพาผู้ที่มีทุกข์ให้เข้าใจถึงกระบวนการแห่งความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและจิตใจ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดสิ้นสุดของความทุกข์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลก อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำของบุคคลทั้งภายในจิตใจของตนเองและในสัมพันธภาพที่มีต่อผู้อื่นและต่อสรรพสิ่งรอบตัวโดยมีองค์ประกอบดังนี้ (1) ทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก สภาวะที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์ (2) สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา (3) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือนิพพาน (4) มรรค หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่าทางสายกลาง มรรคมีองค์ 8 นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระธรรมปิฎก (P.A. Payutto, 1999) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่เด่นของอริยสัจไว้ว่านอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าเด่นที่น่าสังเกตอีกหลายประการ ได้แก่ (1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใดๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันเช่นนี้ (2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ (3) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกด้วยดี เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป (4) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่อง

อยู่กับชีวิต หรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปะวิทยาการ หรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนและไม่ว่าศิลปะวิทยาการ หรือกิจการต่างๆ นั้นจะเจริญขึ้น เสื่อมลง หรือสูญสลายไป หรือเกิดมีใหม่มาแทน อย่างไรก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ก็จะคงยืนยงใหม่และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

2) โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดถูกวิธี การกระทำในใจโดยอุบายแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สาวหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบ และโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตริตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นด้วยอุบายที่ชอบซึ่งจะทำให้ไม่เกิดอวิชชาและตัณหาดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในโยนิโสมนสิการสัมปทาสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัยอยู่ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตมาฉันใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นของอริยมรรค มีองค์ 8 ฉันนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีทำอริยมรรค มีองค์ 8 ให้มาก” (Thai Tipitaka/19/55/44-45) หรือตรัสในปมาทาทิวรรคว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนโยนิโสมนสิการนี้” (Thai Tipitaka/20/91/15) และทรงตรัสในทุติยปมาทาทิวรรคว่า “เพราะพูดถึงองค์ประกอบภายใน เราไม่เห็นองค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนโยนิโสมนสิการเลย” (Thai Tipitaka/20/10/17) โดยมีวิธีการคิด ดังนี้

(1) อุบายมนสิการ แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธี หรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะเข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้ากับแนวสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะลักษณะ และสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย (P.A. Payutto, 1999) ดังนั้น โยนิโสมนสิการจึงมีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาปัญญาเพราะเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ สามารถปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และหลุดพ้นไปจากความทุกข์ได้

(2) ปถมนสิการ แปลว่า คิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบตามแนวเหตุผล เป็นต้น ไม่ยุ่งเหยิง สับสน ไม่ใช่ประเดี๋ยวกเวียนคิดพันเรื่องนี้ ที่นี้ เดี๋ยวเตลิดออกไปเรื่องนั้นที่โน้น หรือกระโดดไปกระโดดมา ต่อเป็นชิ้นเป็นอันไม่ได้ ทั้งนี้รวมทั้งความสามารถที่จะชักความนึกคิดสู่แนวทางที่ถูกต้อง คือการคิดแบบอริยสัจ จากการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการแสวงหาสัจธรรมของพระพุทธองค์ที่ทรงลงทดลองปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ จนครบถ้วนก็ไม่ประสบความสำเร็จ ในที่สุดจึงหันมาทดลองโดยวิธีการบำเพ็ญเพียรทางจิตในที่สุดก็สามารถตรัสรู้อริยสัจ 4 โดยวิธีการคิดเริ่มต้นจากทุกข์ซึ่งเป็นผลหรือปัญหา และสืบสาวหาสาเหตุที่แท้จริงของทุกข์และวิธีการดับทุกข์ในที่สุด

(3) การณมนสิการ แปลว่า ติดตามเหตุ คิดค้นเหตุ คิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุให้เข้าใจถึงต้นเค้า

หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาตามลำดับ วิธีนี้อาจเรียกว่า วิธีคิดแบบอิทัปปัจจยตา หรือ คิดตามหลักปฏิจจสมุปบาทแสดงให้เห็นถึงวิธีการโยนิโสมนสิการคือการพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยใช้เหตุผลพิจารณาโดยลำดับถึงต้นสายปลายเหตุจนมองเห็นสภาวธรรมหรือความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยอย่างชัดเจนในที่สุดก็ได้บรรลุถึงความหลุดพ้นอย่างแท้จริง

(4) อุปปาทกมนสิการ แปลว่า คิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์คิดอย่างมีจุดหมาย เป็นการคิดพิจารณาเพื่อให้เกิดกุศลกรรม เช่น ปลุกเร้าให้เกิดความเพียร การรู้จักคิดด้วยอำนาจกิเลสก็จะไม่เกิดอีกต่อไป จึงต้องพยายามหยุดความคิดปรุงแต่งและหรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคงในการแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันวิธีคิดแบบนี้เป็นกุศลภาวนาอีกวิธีหนึ่งเพื่อให้เกิดสติสัมปชัญญะและเพื่อให้เกิดปัญญามองเห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จัดเป็นการเจริญวิปัสสนาโดยตรง เป็นวิธีการโยนิโสมนสิการเพื่อให้รู้เท่าทันสภาวะจิตเพราจิตของผู้ที่ขาดปัญญาไม่ได้ฝึกฝนอบรมด้านวิปัสสนามักตกเป็นทาสของความคิดและอารมณ์ที่สับสนวุ่นวาย ประกอบด้วยตัณหาอุปาทานเป็นเหตุให้บุคคลนั้นสับสน วิตกกังวล เศร้าหมองหงุดหงิดเป็นทุกข์เสมอ (P.A. Payutto, 1999)

โดยสรุปทั้ง 4 ข้อดังกล่าว เป็นเพียงการแสดงลักษณะด้านต่างๆ ของความคิดที่เรียกว่าโยนิโสมนสิการ การเกิดโยนิโสมนสิการขึ้นครั้งหนึ่งๆ อาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ข้อ หรือเกือบทั้งหมดก็ได้ สรุปความว่า ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด การคิดเป็น การคิดตรงตามสภาวะและเหตุปัจจัย การคิดสืบค้นถึงต้นเค้า หรือการทำในใจโดยแยบคาย

กระบวนการแห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา

กระบวนการของพุทธจิตวิทยาการปรึกษาจะเกิดขึ้น เมื่อผู้รับบริการเล่าเรื่องราว ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตของตนเองด้วยความรู้สึกที่ไว้วางใจ โดยนักจิตวิทยาการปรึกษารับฟังด้วยใจสงบ พร้อมด้วยปัญญาที่ชัดเจนและสื่อด้วยปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร นำตนเองเชื่อมสู่โลกของผู้รับบริการ เพื่อค้นหาอุปสรรคหรือปัญหาที่ซ่อนซ้อนอยู่ภายในใจ แล้วจึงอาศัยกระบวนการแห่งศรัทธาและกระบวนการแห่งปัญญานำหลักความจริงสื่อให้ผู้รับบริการมองเห็นทางเลือก ที่เหมาะสมที่สุด ภายใต้การเลือกพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้องในประเด็นปัญหาที่ผู้รับบริการกำลังเผชิญอยู่ และเอื้อให้บุคคลนำพาชีวิตไปสู่แนวทางที่สอดคล้องกับความจริง โดยมีนักวิชาการและนักจิตวิทยาการปรึกษาได้นำเสนอกระบวนการของพุทธจิตวิทยาการปรึกษาไว้ที่น่าสนใจ ธีรวรรณ ธีรพงษ์ (Teerapong, 2006) ได้จำแนกกระบวนการของพุทธวิธีการปรึกษาออกเป็นกระแสการเอื้อบุคคลออกเป็น 3 ภาวะดังนี้

1. การเชื่อมสมาน (Tuning In) หมายถึง การเชื่อมใจของผู้ให้การปรึกษาเข้ากับความจริงในใจของผู้รับบริการ เป็นภาวะจิตใจแจ่มใสที่เปิดกว้างด้วยความรู้ ความเข้าใจอันถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) รับรู้เรื่องเล่าและความทุกข์ของผู้รับบริการอย่างชัดเจนลึกซึ้ง และสื่อสารการรับรู้นั้นต่อผู้รับบริการ จนเกิดคุณลักษณะของสัมพันธภาพกัลยาณมิตรอันอ่อนโยนเชื่อมสมานระหว่างผู้ให้การปรึกษากับผู้รับบริการขึ้น

2. การพินิจรอยแยก (Identifying Split) หมายถึง การมุ่งค้นหาประเด็นช่องซ่อนเร้นอันเป็นรากเหง้าของความทุกข์ในใจของผู้รับบริการ ที่เป็นรอยแยกระหว่างความเชื่อ ความคาดหวัง ความปรารถนากับความจริงที่ปรากฏในชีวิตของผู้รับบริการ ผู้ให้การปรึกษาจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องในพุทธธรรม เพื่อสามารถค้นหาโจทย์ที่เป็นความทุกข์ในใจของผู้รับบริการ และเอื้อให้ผู้รับบริการได้ประจักษ์รากเหง้าของความทุกข์ในใจนั้น เปรียบเหมือนการค้นพบประตูนำพาผู้รับบริการก้าวออกไปสู่อิสรภาพด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง

3. การเข้าใจเห็นจริง (Realization) หมายถึง ภาวะที่ผู้ให้การปรึกษาอาศัยกระบวนการแห่งปัญญา เอื้อให้ผู้รับบริการประจักษ์แจ้งถึงความทุกข์ และเหตุแห่งทุกข์นั้น โดยอาศัยความเข้าใจโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง และนำพาให้ผู้รับบริการคลายออกจากความยึดมั่นถือมั่นที่เป็นความไม่รู้ (อวิชชา) ไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) เอื้อให้ผู้บริการรู้จักคิด พิจารณาอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) จนเกิดปัญญา สามารถจัดการแก้ไขความทุกข์ในใจที่เกิดขึ้นด้วยแนวทางปฏิบัติอันเหมาะสม (อริยมรรค) อย่างเข้าใจตามความเป็นจริงนอกจากกระแสการเอื้อบุคคลที่เกิดขึ้น (Personal Process) ระหว่างผู้ให้การปรึกษากับผู้รับบริการแล้ว ยังสามารถอธิบายการเกิดขึ้นนี้ผสมผสานไปกับกระแสกลุ่ม ในกระบวนการกลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ โดยมีกระบวนการที่เกิดขึ้นใน 4 ภาวะดังนี้

3.1 เอื้อการเปิดเผยตนเอง (Facilitate Disclosure) คือ การเชิญชวนสมาชิกสื่อสารผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ของตนให้กลุ่มได้รับรู้ ด้วยความเป็นกัลยาณมิตรของผู้นำกลุ่มภายใต้บรรยากาศอันอบอุ่นไม่เป็นทางการ

3.2 เอื้อปฏิสัมพันธ์ (Facilitate Interaction) คือ การก่อให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดผูกพันเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มผ่านประสบการณ์เรื่องเล่าที่ได้นำมาแบ่งปันสู่กัน

3.3 เอื้อความงอกงาม (Facilitate Growth) คือ การนำประสบการณ์เรื่องเล่าของสมาชิกที่มีคุณค่าน่าชื่นชมยินดี มาเป็นคุณประโยชน์หล่อเลี้ยงภาวะจิตใจสมาชิกในกลุ่มให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขปลื้มปีติมีกำลังใจ เกิดความมุ่งมั่นที่จะให้ดำเนินชีวิตในแนวทางอันถูกต้องที่ยังให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม

3.4 เอื้อการแก้ไขปัญหา (Facilitate Problem) คือ การนำประสบการณ์เรื่องเล่าที่สมาชิกรับรู้และเป็นทุกข์ มีความไม่สบายกาย สบายใจมาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อคลี่คลาย ค้นหาประเด็นความทุกข์ และหาหนทางหรือทางออกจากทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นร่วมกัน

โสรีช์ โพธิ์แก้ว (Pokeao, 2010) ได้นำเสนอกระบวนการช่วยเหลือที่นักจิตวิทยาการปรึกษาเชื่อมตนเองเป็นสะพานให้ผู้รับบริการก้าวเดินตามฐานภาวะจิตใจที่หนักหน่วง อึดอัดเป็นทุกข์ ไปสู่ความโล่งสบายเป็นสุข อธิบายเป็นกรอบกระบวนการกลุ่มตามลำดับขั้น เมื่อพิจารณาจากด้านผู้รับบริการ อาจมองเห็นภาพว่า ขณะที่ผู้รับบริการอยู่ในภาวะแห่งความทุกข์ ซึ่งหมายถึงสภาพจิตใจที่ไม่สงบวุ่นวาย เมื่อผู้ให้การปรึกษาอยู่กับผู้รับบริการด้วยความสงบนิ่งภายใน และค่อยๆ สื่อสารกับเขาด้วยภาวะของ Tuning In ภาวะแห่ง

สมาธิจะค่อยๆ ปรากฏขึ้นในใจของผู้รับบริการ ทำให้เขาค่อยๆ พิจารณาสังเกตตัวเองตามจังหวะการตอบสนองของผู้ให้การปรึกษาไปด้วย ในกระบวนการเช่นนี้ ผู้รับบริการจะเริ่มสังเกต (Awareness) เริ่มค้นหา เริ่มสำรวจ หรือทำความรู้จัก (Exploration) เริ่มตรวจพิจารณา (Examination) กระบวนการเช่นนี้จะช่วยให้ผู้รับการปรึกษาเป็นตัวของตัวเอง รู้จักตนเองชัดขึ้นเขาจะรู้ถึงความความยินดีหรือปีติ (Growth) และเมื่อผู้ให้การปรึกษาสามารถช่วยให้เขาสามารถพินิจรอยแยก (Identifying Split) ระหว่างความคาดหวัง กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ ภาวะแห่งปัญญาจะมีกำลังเพิ่มมากเพียงพอที่จะจัดการกับรอยเหลื่อมล้ำของความคาดหวังกับความเป็นจริง ซึ่งสิ่งนี้คือ วงจรปฏิจจสมุปบาทในพุทธธรรมนั่นเอง ภาวะดังกล่าวจะช่วยให้ผู้รับบริการแก้ปัญหาที่รบกวนจิตใจ (Problem Solving หรือ Realization) ซึ่งจะส่งผลให้ความทุกข์หรือภาวะใจที่ไม่เป็นสุขนั้นคลี่คลาย จนสลายไปในที่สุด ภาวะที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ สรุปเป็นกระบวนการพัฒนาเพื่อให้ผู้รับการปรึกษาเกิดคุณลักษณะ 6 ประการดังนี้

1. การสังเกต (Awareness) คือ การที่ผู้รับบริการตระหนักรู้ในตนเองถึงสิ่งที่ตนเองเผชิญอยู่หรือกำลังรู้สึก หรือกำลังคิดหาคำตอบอยู่ ผู้รับบริการมักจะไม่ค่อยได้ตระหนักรู้ในตนเองเมื่ออยู่ในกระบวนการกลุ่มจะเอื้อให้ผู้รับบริการค่อยๆ สังเกต อาจจะด้วยคำถามของผู้ให้การปรึกษาหรือเรื่องราวของเพื่อนสมาชิกคนอื่นที่ชวนให้หันกลับมาสังเกตตนเองมากขึ้น

2. การสำรวจ (Exploration) คือ การที่ผู้รับบริการได้เริ่มทำความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ผู้ให้การปรึกษาจะเอื้ออำนวยให้มีการเปิดเผยตนเอง ทั้งนี้การเปิดเผยตนเองหรือใคร่ครวญถึงประเด็นในใจนั้น อาจจะทำให้เกิดความเจ็บปวด หรือความละอาย แต่เมื่อผู้รับบริการมาอยู่ในบรรยากาศที่อบอุ่นปลอดภัยจากการเอื้ออำนวยของผู้ให้การปรึกษาก็ทำให้ผู้รับบริการได้หวนระลึกถึงประเด็นในใจนั้นๆ ด้วยภาวะใจที่มั่นคงอบอุ่น ปลอดภัย ไว้วางใจ กล้าที่จะสำรวจตนเองอย่างอิสระ

3. การตรวจพิจารณา (Examination) คือ การที่ผู้รับบริการได้ตรวจสอบระหว่างประเด็นในใจกับความเป็นจริงของชีวิต ว่ามีความสอดคล้องกลมกลืนกันหรือไม่ด้วยการเอื้ออำนวยให้เกิดการเปิดเผยตนเอง รวมทั้งการเอื้อปฏิสัมพันธ์จะเป็นการขยายมุมมองของผู้รับบริการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งทัศนะที่เคยคับแคบหรือเคยรับรู้เพียงมุมเดียวจากใจที่ยึดมั่นถือมั่น ก็จะถูกขยายให้กว้างขึ้น ชัดเจนขึ้น ผู้รับบริการก็จะได้ตระหนักว่าตนเองนั้นมีความเห็น มีทัศนะที่ก่อให้เกิดความทุกข์อย่างไรบ้าง

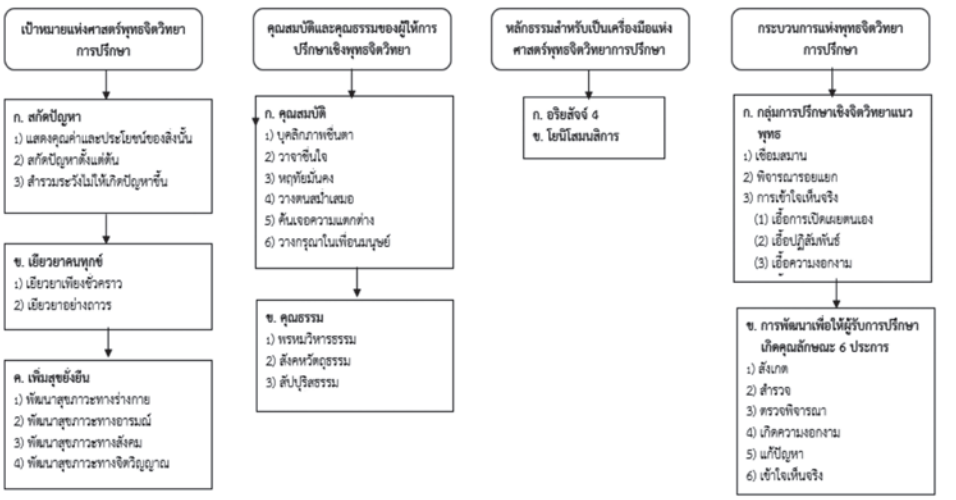
4. การเกิดความงอกงาม (Growth) คือ การที่ผู้รับบริการมีความเข้าใจโลก ชีวิตและธรรมชาติอย่างกว้างขวางขึ้น จริงแท้มากขึ้น อันเกิดจากการที่ผู้ให้การปรึกษาได้หยิบยกประเด็นในชีวิตผู้รับบริการที่ดีงาม ที่น่าชื่นใจมาทำให้มีคุณค่า ช่วยเปิดมุมมองแก่ชีวิตของผู้รับบริการให้มารับรู้ในส่วนที่ดีงาม มากกว่าจะไปยึดมั่นกับส่วนที่บกพร่อง อันจะทำให้ผู้รับบริการมีกำลังใจและความมั่นใจในการดำเนินชีวิตในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายมากขึ้น

5. การแก้ปัญหา (Problem Solving) คือ การที่ผู้รับบริการสามารถเข้าใจปัญหาที่เป็นประเด็นคงค้างในใจและสามารถมองเห็นทางออกของปัญหาด้วยตัวของตนเอง ด้วยการเอื้ออำนวยให้เกิดการแก้ปัญหา

จากผู้ให้การปรึกษา เมื่อผู้ให้การปรึกษาได้เชื่อมสมานกับผู้รับบริการ และนำให้ผู้รับบริการได้พิจารณารอยแยกระหว่างความเป็นจริงของชีวิตกับความคาดหวังที่ผู้รับบริการยึดมั่นและนำให้ผู้รับบริการได้เข้าใจเห็นจริง (Realize) ในปมประเด็นปัญหานั้นๆ

6. การเข้าใจเห็นจริง (Realization) คือ การที่ผู้รับริการเกิดความเข้าใจความทุกข์ในเรื่องนั้นๆ ขณะนั้นของตน ทำให้เขาคลายความคาดหวัง นำไปสู่ภาวะใจที่โล่ง โปร่ง สงบและสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองในที่สุด

กระบวนการของพุทธพุทธจิตวิทยาการปรึกษาของนักวิชาการ และนักจิตวิทยาการปรึกษาดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้บูรณาการหลักพุทธธรรมและพุทธวิธีสอนมาใช้กับการปรึกษาในรูปของกระบวนการของการปรึกษาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มาขอรับการปรึกษาให้สามารถเชื่อมสัมพันธ์ ร่วมมือกันค้นหาเค้ามูล หรือต้นเหตุของปัญหาชีวิต หรือความทุกข์ที่กำลังเผชิญอยู่ ให้ผู้มาขอรับการปรึกษาสามารถคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาสาเหตุที่แท้จริง พร้อมทั้งหนทางที่จะบรรเทา หรือแก้ปัญหานั้นได้ด้วยตนเองอย่างถาวรซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 1 ศาสตร์พระศาสดา: ศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษาเพื่อการเยียวยาจิตใจอย่างยั่งยืน

บทสรุป

องค์ความรู้จากคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบและแสดงไว้ในพระไตรปิฎก ร่วมสมัยและทนต่อการพิสูจน์มาอย่างยาวนาน สามารถบูรณาการศาสตร์การสอนของพระศาสดากับศาสตร์การปรึกษาทางจิตวิทยา ค้นพบองค์ความรู้ของศาสตร์แห่งพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ กระบวนการแห่งปรโตโฆสะที่บูรณาการศาสตร์วิธีสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อช่วยเหลือผู้ที่มีความทุกข์ที่เกิด 2 ลักษณะ คือ ภายนอกใจ และภายในใจ โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ระดับ คือ (1) สกัดปัญหา (2) เยียวยาคนทุกข์ (3) เพิ่มสุขยั่งยืน โดยผู้ให้การปรึกษาต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติ 6 ข้อ คือ (1) บุคลิกภาพชื่นตา (2) วาจาชื่นใจ (3) จิตใจมั่นคง (4) วางตนสม่ำเสมอ (5) ค้นเจอความแตกต่าง (6) วางกรุณาในเพื่อนมนุษย์ และคุณธรรม 3 ประการ คือ (1) พรหมวิหารธรรม (2) สังคหวัตถุธรรม (3) สัปปุริสธรรม สำหรับหลักธรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือของพุทธจิตวิทยาการปรึกษา คือ (1) อริยสัจ (2) โยนิโสมนสิการ โดยมีกระบวนการปรึกษาที่บูรณาการกับศาสตร์จิตวิทยาการปรึกษาตะวันตก 2 กระบวนการ เพื่อใช้เยียวยาจิตใจของผู้ที่มีความทุกข์อย่างยั่งยืนต่อไป การปรึกษาตามแนวคิดจิตวิทยาตะวันตกและการปรึกษาตามแนวคิดพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพุทธจิตวิทยาการปรึกษาที่ผู้เขียนยกมาทั้งหมดนี้ ตั้งแต่ เป้าหมาย คุณสมบัติ คุณธรรม หลักธรรม และกระบวนการแห่งศาสตร์พุทธจิตวิทยาการปรึกษา เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของศาสตร์พระศาสดาแห่งพุทธจิติวทยาการปรึกษาว่าเป็นอย่างไร เพื่อเป็นการปูพื้นความรู้ เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงและบูรณาการไปสู่พุทธจิตวิทยาการปรึกษาได้ซึ่งการนำหลักการของพุทธจิตวิทยาการปรึกษาไปใช้ จะช่วยให้สามารถช่วยเหลือจิตใจของผู้ที่มีความทุกข์ หรือประสบปัญหาชีวิตให้พบทางสว่างของชีวิต เห็นความทุกข์ตามความเป็นจริง สามารถเตรียมตัว เตรียมใจยอมรับความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีความสุขตามแนวทางแห่ง “ศาสตร์พระศาสดา” ได้ต่อไป

References

Daensil, P. (2007). *Effects of Yonisomanasikara group counseling on Panna in interconnectedness and change.* Doctoral Dissertation Chulalongkorn University.

Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996), *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

Peuchthonglang,P. (2014). *Buddhist Counseling Model According to Kalyanamitra*. Doctoral DissertationMahachulalongkornrajavidyalaya University.

Peuchthonglang, P., Peuchthonglang Y. (2016). Learning Provision Model for Develop Right Consumption Behavior Based on the Philosophy of Sufficiency Economy for Adolescents. *Journal of MCU Peace Studies.* 4 (2), 17-37.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). (1999). *Buddhist Methods of Teaching.* Bangkok: Dhammathamkusolchit foundation.

Pokeao, S. (2010). *An application of the Four Noble Truths to the counselling process for psychological treatment, healing, and development: Concepts, approaches, personal experience, and research*]. Bangkok: Chulalongkorn University.

Saenubol, K. (2010). *The effect of buddhist personal growth and counseling group and anapanasati training on upekkha and pann*a. Doctoral Dissertation Chulalongkorn University.

Teerapong, T. (2006). *Effects of Buddhist personal growth and counseling group emphasizing Sila and Panna on counseling relationship and its consequences on client satisfaction*. Doctoral Dissertation Chulalongkorn University.

ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา
Life, the Right to Live and Spiritual Death Based on the Buddhist Perspective

พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก[1*] และธัญญลักษณ์ บุญลือ[2]
Phrakhrupalad Natthaphon Candiko[1] and Thanyaluk BoonLue[2]
[1]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
[2]คณะบริหารธุรกิจและศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
[1]Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.
[2]Faculty of Business Administration and Liberal Arts,
Rajamangala University of Technology Lanna
[*]Corresponding Author. Email: Khun_Jedrin@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยประเด็นหลัก 3 ส่วน คือ 1) ทัศนะเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความหมายของชีวิต ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต คุณค่าของชีวิต 2) สิทธิในชีวิต ได้แก่ การได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน การไม่ละเมิดชีวิตตนเอง 3) การตายดี ซึ่งเป็นอารมณ์ของปฏิสนธิจิต ได้แก่ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ทัศนะของพระพุทธศาสนาเสนอทัศนะเกี่ยวกับชีวิตไว้ว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ แสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิต มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น 2) สิทธิแห่งชีวิต พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน สิทธิดังกล่าวจำแนกได้ 2 ส่วน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิที่จะตาย 3) การตายดี คือ การตายอย่างมีสติ ด้วยการเจริญมรณสติเพื่อจะได้เตรียมกายและใจให้พร้อม รู้เท่าทันความจริงของชีวิต มีสติระลึกถึงความดีที่ทำไว้ ไม่หลงตาย จะได้สามารถเชื่อมต่อความดีของตนเองในภพนี้และภพหน้า เมื่อตายลงจะได้ไปสู่สุคติหรือภพภูมิที่ดี ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ชีวิตนี้ต้องเป็นของเราเอง เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต สามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความทุกข์ได้ตามที่ตนเองปรารถนาและต้องการได้ รวมถึงกำหนดได้ว่าเราจะตายดีได้อย่างไร

คำสำคัญ: ชีวิต; สิทธิในชีวิต; ตายดี

Abstract

This article is intended to present the meaning of life, the right of life, and mindful death according to Buddhist perspective. It consists of three mains issues, 1) the views on the meaning of life, aggregation of life, and the value of life, 2) the right of life on the basic protection and non-violating of life, and 3) the mindful death based on the rebirth consciousness via the mental image of actions and course of existence.

As a result, according to the Buddhism, firstly, a person can independently perform the wholesomeness and unwholesomeness by themselves. It means that man has the right to live. Secondly, it is accepted by the Buddhist doctrines that all beings are born with certain rights which they should respect but must not violate each other. They have two certain rights viz., the right to live and the right to die. Finally, the mindful death is the passing away with awareness and realizing of the goodness that has done. He or she can realize the meritorious deeds in this life and in the next life. They will be born in the blissful states of existence. By this study, human has own life and right to live and die. We can determine our own lives for happiness or suffering as we wish and desire. As well as we can determine how we will die.

Keywords: Life; Right of life; Mindful death

บทนำ

คำสอนเกี่ยวกับชีวิตในพระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นแก่นแท้ของชีวิตว่าเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์ หมายถึง กฎธรรมดาสามัญของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถหลีกหนีได้พ้น แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) อนิจจัง หมายถึง ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ทุกขัง หมายถึง ความทุกข์ (3) อนัตตา หมายถึง ความไม่ใช่อัตตาของเรา และให้เห็นร่างกายเป็นของไม่งาม คือ อสุภะ กายนี้เป็นสิ่งปฏิกูล ฟันหัก ผมหงอก หนังหดเหี่ยว หย่อนยาน มีอาการทรุดโทรมให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้ว ชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้ จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง จึงควรมีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่ควรยึดติดในสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย (Peuchthonglang, 2016) พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า “พราหมณ์ รอยขีดในน้ำย่อมขาดหายไปอย่างรวดเร็ว คงอยู่ได้ไม่นาน แม้ฉันใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายที่เปรียบด้วยรอยขีดในน้ำ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นของเล็กน้อย รวดเร็ว ฯลฯ ไม่มีหรอก สัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตาย” (Thai Tipitaka/23/74/168) พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตของมนุษย์มีน้อยนัก ไม่นาน ไม่ยั่งยืน หมดไปอย่างรวดเร็ว บุคคลจึงไม่ควรประมาทในชีวิต พระพุทธศาสนาสอนว่า ความตายสามารถเอาชนะได้โดยการเผชิญหน้ากับความจริงนี้และมีความเข้าใจว่าร่างกายเป็นเพียงขันธ์ 5 ไม่ใช่ตัวตน และบุคคลสามารถคลายการยึดมั่น ถือมั่นได้โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคแปด การเสนอแนวคิดเรื่องตายก่อนตายที่กล่าวถึงการตายจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวกู ของกู และวิธีการปฏิบัติต่อความตายของพุทธทาสภิกขุว่า เป็นคำสอนของศาสนาที่จะนำมนุษย์ออกมาจากวัตถุนิยมและเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความสิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวงที่นี่และเดี๋ยวนี้ (Kanjanapisarn, 2012)

พระพุทธศาสนาจะมองชีวิตว่าอาศัยปัจจัยปรุงแต่งเป็นชีวิต มองชีวิตว่ามีคุณค่า มีศักยภาพสามารถสร้างความเจริญให้กับตนเอง และสังคมได้ พุทธศาสนาถือว่าการได้กำเนิดอัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ตรัสในเรื่องนี้ว่า “กิจโฉ มนุสฺสปฺปฏิลาโภ แปลว่า การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก” (Thai Tipitaka/25/182/90) ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุผลสองประการคือด้วยกันคือ (1) เพราะการที่คนจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกายและจิตใจ จะต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้บำเพ็ญบุญบารมีเพียงพอเหมาะสมตั้งแต่ชาติปางก่อนจึงจะมาเกิดได้ เพราะมนุษย์เป็นสุคติภูมิ คือ ภูมิแห่งความดีงาม หรือเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ไปดีไปงาม (2) จุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่จิตดวงแรก คือ ปฐมวิญญาณเกิดขึ้นในครรภ์มารดา (Thai Tipitaka/2/181/265) เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ยังจะต้องพบกับอุปสรรค คือ ความเสี่ยงต่อความตาย ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ ย่อมจุติ ตายหายไปสลายไปในกาลที่เป็นอัมพุทะบ้าง ในกาลเป็นเปสิบ้าง” (Thai Tipitaka/29/183)

เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วยเนื้อความนี้จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ

(ในกรณีที่ทำลายชีวิตผู้อื่นโดยเจตนา) และจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีล 5”และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” อันเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้วางไว้ อันพระพระพุทธเจ้าได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าให้ทำลายหายไปสิ้นไป

สิทธิในชีวิตควรเป็นของใครในวาระสุดท้ายของชีวิต เป็นคำถามที่พุทธจริยศาสตร์ต้องมีคำตอบ คำว่า สิทธิของชีวิต ไม่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า พระพุทธ-ศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน พระพุทธองค์ได้บัญญัติศีล 5 ประการ เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิพื้นฐานในชีวิตนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงสิทธิในชีวิต พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสกับพราหมณ์และคหบดีชาวเวหุทวารคามทั้งหลายเหล่านั้นว่า...

> เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร (Thai Tipitaka/19/1003/502)

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เอกสารหลัก คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996) และเอกสาร หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา นำเสนอประเด็นหลัก 3 ส่วน คือ 1) ทัศนะเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ความหมายของชีวิต ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต คุณค่าของชีวิต 2) สิทธิในชีวิต ได้แก่ การได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน การไม่ละเมิดชีวิตตนเอง 3) การตายดี ซึ่งเป็นอารมณ์ของปฏิสนธิจิต ได้แก่ กรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ และคตินิมิตอารมณ์ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสารนี้ ปรากฏผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ทัศนะเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีคุณค่า พฤติกรรมหลายๆ อย่างของมนุษย์กระทำขึ้นเพื่อดำรงรักษาชีวิตหรือพยายามที่จะหลีกเลี่ยงความตาย ซึ่งจะเห็นได้จากการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ และค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอทางด้านเทคโนโลยีต่างๆ และทางการแพทย์ เพื่อต่อสู้กับปัญหาและจัดการให้มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้น

1.1 ความหมายของชีวิต

คำว่า “ชีวิต” มีรากศัพท์มาจากคำว่า ชีว + อิ + ต ซึ่งเป็นกริยากิตก์ แปลว่า “เป็นอยู่แล้ว” หากมีคำถามว่า ชีวิต คือ อะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยขันธ์ทั้ง 5 ขันธ์ สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม คือ รูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุเรียกว่ารูปขันธ์ เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่าเจตสิก (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์) และมีจิต (วิญญาณขันธ์) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิตมนุษย์ หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เมื่อแบ่งแยกส่วนประกอบทั้ง 5 ออกไป ก็ไม่มีตัวตนเหลืออยู่ หลักขันธ์ 5 แสดงให้เห็นว่าชีวิตเป็นการประชุมเข้าของส่วนประกอบต่างๆ ส่วนประกอบแต่ละอย่างนั้นเอง ก็ไม่ใช่ตัวตน สิ่งทั้งหลายล้วนอยู่ในรูปของกระแส ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ที่เนื่องอาศัยกันและกัน และเรียกความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยนี้ว่า “กฎธรรมชาติ” หรือบางท่านเรียกว่า “กฎสากล” ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักธรรม 2 หมวด “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยสืบต่อกัน ไม่มีส่วนใดในกระแสที่คงอยู่ได้ มีแต่การเกิดขึ้นแล้วสลายตัวไปพร้อมกับปัจจัยให้มีการเกิดขึ้นแล้วสลายตัวต่อๆ ไปอีก ไม่มีส่วนไหนในตัวเราที่ไม่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปร “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ความจริงธรรมทั้ง 2 หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว เพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกันคือ ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อกันเป็นกระแสจนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์ (P.A. Payutto, 2000)

1.2 ส่วนประกอบสำคัญของชีวิต

ในทัศนะของพุทธศาสนา สิ่งที่เรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรมกับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนนี้ รวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ขันธ์ 5 (Thai Tipitaka/17/48/66-67, 17/82/135, 14/180) ซึ่งประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ความหมายของส่วนทั้ง 5 ตามแนวพระพุทธศาสนามีกล่าวไว้ดังนี้

1) รูป คือ ส่วนประกอบที่เป็นด้านกายภาพหรือด้านรูปธรรมทั้งหมด โดยสรุปก็คือ ร่างกาย (เนื้อหนังมังสา) และพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า คือ ส่วนที่เป็นสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารและพลังงานเหล่านั้น

2) เวทนา คือ ส่วนที่เป็นความรู้สึก ซึ่งเกิดจากการได้สัมผัสผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ ความรู้สึกนั้นอาจมีหลากหลาย เช่น ความรู้สึกร้อน หนาว อบอุ่น เจ็บปวด ผ่อนคลาย ฯลฯ กล่าวรวมๆ ได้ว่า เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์

3) สัญญา คือ การกำหนดรู้ การจำได้ และการแยกแยะความแตกต่างของสิ่งที่รับเข้ามาทางประสาทสัมผัสต่างๆ ได้ เป็นอาการที่ใจรับรู้และสามารถบอกได้ว่าสิ่งนั้นๆ เป็นอะไร อันเป็นเหตุให้จำสิ่งนั้นๆ ได้ เช่น จำรูปร่าง สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอาการต่างๆ ได้

4) สังขาร คำว่า สังขาร ในกรณีนี้ ไม่ได้หมายถึงเรื่องของร่างกายที่เป็นเนื้อหนัง คือ ไม่ใช่ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพ อย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่เป็นเรื่องของจิตหรือเกี่ยวกับจิตมากกว่า ความหมายในที่นี้จึงหมายถึง “สภาพที่ปรุงแต่งจิต” ให้มีลักษณะต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นฝ่ายดี ฝ่ายชั่ว หรือเป็นกลางๆ (ไม่ดีไม่ชั่ว) ก็ได้ ทั้งนี้ โดยมี เจตนา เป็นตัวนำ กล่าวอย่างง่ายๆ สังขารนี้คือ ความนึกคิด ซึ่งอาจจะเป็นด้านดี ไม่ดี หรือเป็นกลางๆ ก็ได้

5) วิญญาณ การรับรู้อารมณ์ โดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ คือ รู้โดยผ่านทางการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การรับสัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

จากที่กล่าวมานั้น เราจะพบคำถามว่า ชีวิต คืออะไร ก็ตอบได้ว่าชีวิต คือ ขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยขันธ์ทั้ง 5 ขันธ์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือรูปธรรมกับนามธรรม ด้วยเหตุที่ชีวิตมีรูปร่างอันเป็นวัตถุธาตุ เรียกว่า รูปขันธ์ เป็นตัวธรรมชาติ มีอารมณ์ เรียกว่าเจตสิก (เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์) และมีจิต (วิญญาณขันธ์) โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่า ชีวิต มนุษย์ หรือ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขานั่นเอง

1.3 คุณค่าของชีวิต

แม้พุทธศาสนาจะมองชีวิตว่า อาศัยปัจจัยปรุงแต่ง แต่ก็ได้ให้ความสำคัญกับชีวิตและมองชีวิตว่ามีคุณค่า มีศักยภาพ ที่สามารถสร้างความเจริญให้กับตนเอง และสังคมได้ การพิจารณาถึงคุณค่าของชีวิตมนุษย์นั้น พิจารณาได้ 3 ฐานะ ดังนี้

1) คุณค่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ พุทธศาสนาถือว่าการได้กำเนิดอัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ตรัสในเรื่องนี้ว่า “กิจโฉ มนุสฺสปฺปฏิลาโภ แปลว่า การได้อัตภาพเป็นมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่ได้โดยยาก” (Thai Tipitaka/25/182/90) ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุผลสองประการ คือ 1) เพราะการที่คนจะเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในด้านร่างกายและจิตใจ จะต้องอาศัยคุณธรรมที่ได้บำเพ็ญบุญบารมีเพียงพอ เหมาะสมตั้งแต่ชาติปางก่อน จึงจะมาเกิดได้ เพราะมนุษย์เป็นสุคติภูมิ คือ ภูมิแห่งความดีงาม หรือเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้ไปดี ไปงาม 2) จุดเริ่มต้นความเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่จิตดวงแรก คือ

ปฐมวิญญาณเกิดขึ้นในครรภ์มารดา (Thai Tipitaka/2/181/265) เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ยังจะต้องพบกับอุปสรรค คือ ความเสี่ยงต่อความตาย ดังมีพระพุทธพจน์ว่า “มนุษย์ ย่อมจุติ ตายหายไป สลายไปในกาลที่เป็นอัมพุทะบ้าง ในกาลเป็นเปสิบ้าง” (Thai Tipitaka/29/183) เหตุผลดังกล่าว เป็นเครื่องเตือนใจได้ว่าชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุด และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วย เนื้อความนี้ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ และจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีลห้า”และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” ได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่านั้น

2) คุณค่าที่เกิดจากการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง พุทธศาสนานั้นจัดอยู่ในกลุ่มปรัชญาแนวมนุษยนิยม (Humanism) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ ยกมนุษย์ไว้ในฐานะสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งปวง เพราะมนุษย์มีศักยภาพที่จะฝึกฝนพัฒนาได้ และเมื่อพัฒนาแล้วก็จะเป็นสัตว์ที่ประเสริฐสุด (P.A. Payutto. (2010) โดยอาศัยปัจจัยคือการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ ให้ทำหน้าที่เป็นปกติและสอดคล้องกัน ดังพุทธพจน์ว่า “การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่ายชอบใฝ่แต่อารมณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วนำสุขมาให้ (Thai Tipitaka/25/35/22) คือการทำให้จิตเกิดสุขภาพที่ดี เช่น แช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอให้จิตใจมีคุณภาพ คือมีคุณธรรมต่างๆ เช่นให้รู้จักบุญคุณของคนอื่น และพร้อมที่จะตอบแทนคุณและให้จิตมีสมรรถภาพ คือมีความสามารถที่จะเอาไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือจิตมีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจังกับการทำงานและการพัฒนาจิตใจนั้นไม่มีสิ้นสุด จนกว่าจะถึง “นิพพาน” ซึ่งเป็นจุดที่ “จิต” ได้รับการพัฒนาจนถึงที่สุดแล้วคือพ้นจากอำนาจของกิเลสอันเป็นโลกียวิสัยแล้ว ดังนั้น รากฐานทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับการรู้จักฝึกฝนพัฒนา และเมื่อพัฒนาแล้ว ก็ถือได้ว่า ได้เตรียมชีวิตให้พร้อมที่จะพัฒนาตนเองในด้านอื่นๆ จนสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นๆ และสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคมได้

3) คุณค่าที่เกิดจากการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีพระพุทธพจน์ว่า “การเป็นอยู่ด้วยปัญญาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ” (Thai Tipitaka/25/311/278) การเป็นอยู่ด้วยปัญญาก็คือ การเข้าใจชีวิต และมองชีวิตตามความเป็นจริง และในอีกแง่มุมหนึ่งก็คือ การมองชีวิตของมนุษย์ในฐานะที่ต้องติดต่อเชื่อมโยงกับโลก ซึ่งมี 2 ภาค เรียกว่าอายตนะหรือทวาร ได้แก่ ภาคแรก คือภาครับรู้และเสพเสวยโลก อาศัยทวาร 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และเสพเสวยโลกที่ปรากฏแก่มนุษย์โดยลักษณะอาการต่างๆ ที่เรียกว่า อารมณ์ 6 คือ รูป เสียงกลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์ ภาคที่สอง คือภาคแสดงออกหรือกระทำต่อโลก อาศัยทวาร 3 คือ กาย วาจา ใจสำหรับการกระทำต่อโลก โดยแสดงออกเป็นการกระทำ การพูด และการคิด (P.A. Payutto, 2000) ทวารหรืออายตนะจึงมีบทบาทสำคัญในชีวิต ซึ่งนักคิดบางท่านได้วางข้อเสนอพื้นฐานไว้ว่า “โลกและชีวิตคือจิตรู้อารมณ์” หรือ “โลกมีความหมายตามจิตรับรู้” ซึ่งทำให้เราสามารถพิจารณาตรวจสอบและพิสูจน์กับประสบการณ์จริงในชีวิตที่เราต้องรับรู้สิ่งต่างๆ โดยอาศัยอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

และใจ ของเราเพื่อให้เห็นความจริงในชีวิตโดยอาศัยการฝึกสติให้ระลึกรู้อย่างทันท่วงทีต่อสิ่งที่กำลังปรากฏอยู่หรือพึ่งผ่านพ้นไปซึ่งเป็นการฝึกฝนปัญญาด้วย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์รู้จัก และเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตนเองและของผู้อื่น เพื่อที่จะได้ไม่ต้องทุกข์โศก เสียใจ เมื่อต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ของชีวิตอันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สร้างสรรค์คุณค่าให้เกิดความสมบูรณ์แก่ชีวิตตนเองและสังคม

2. สิทธิของชีวิต

2.1 สิทธิและเสรีภานในชีวิต

มนุษย์มีสิทธิโดยตัวเองที่จะสืบต่อความมีชีวิตนั้น การทำให้กายมนุษย์ไม่มีการสืบต่อ รวมไปถึงการทำให้เสียภาวะปกติ เช่นทำให้ร่างกายได้รับความลำบาก ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง ถือเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิต พุทธศาสนาเถรวาทมีทรรศนะที่สนับสนุนการไม่ละเมิดสิทธิในชีวิต ซึ่งวางหลักไว้ในกุศลธรรมบถ 10 ประการคือ 1) เว้นจากการฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์อื่น ผู้อื่น 2) เว้นจากการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น 3) เว้นจากการประพฤติผิดประเวณี 4) เว้นจากการพูดเท็จ 5) เว้นจากการพูดยุยงให้แตกสามัคคี 6) เว้นจากการพูดคำหยาบ 7) เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหลไร้สาระ 8) คิดไม่โลภ อยากได้ของผู้อื่น 9) ไม่คิดพยาบาท ปองร้ายผู้อื่น 10) มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (Thai Tipitaka/24/108/332) ทรรศนะที่แสดงไว้ทั้ง 10 ประการนี้ แสดงให้เห็นว่า ปัจเจกชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความมั่นใจในสวัสดิภาพในสิทธิและทรัพย์สินของตนว่าจะไม่ถูกเบียดเบียน ถือว่าหลักการนี้ส่งเสริมสิทธิให้เกิดสันติสุขทั้งผู้นำไปปฏิบัติและผู้ได้รับการปฏิบัติตอบ แต่ก็มีประเด็นที่น่าสนใจในทรรศนะที่ว่า ทุกคนมีสิทธิในชีวิตติดตามมาตั้งแต่เกิด ส่วนทรรศนะของพุทธศาสนาเถรวาทนั้นจะมีหลักฐานการให้เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ในเกณฑ์ที่สูงมาก จะเห็นได้จากทรรศนะที่ไม่ให้มีการแบ่งชั้นวรรณะ เช่น ในกัณณกัตถลสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงว่า “วรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้ามีคุณธรรมแล้วชื่อว่าเสมอกัน โดยทรงเปรียบว่าถ้าจะนำไม้สาละ ไม้มะม่วง ไม้มะเดื่อที่แห้งมาเผาไฟ ผลคือเปลวไฟ สีของไฟและแสงของไฟที่เกิดขึ้น ก็จะไม่ต่างอะไรกัน” (Thai Tipitaka/13/380/465) และพระองค์ไม่สนับสนุนการมีมนุษย์ไว้เป็นทาสดังที่ปรากฏในหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าไม่ให้มีการซื้อขายทาส เช่น ห้ามไม่ให้ภิกษุมีทาสหญิงชายรับใช้ ภิกษุใดฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกฏ (Thai Tipitaka/4/97/151) ทาสที่มาบวชแล้วได้รับสิทธิทั้งปวงเท่าเทียมกับภิกษุอื่น และพระเจ้าแผ่นดินในครั้งนั้นถือว่าทาสที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วให้ถือว่าเจ้าของไม่มีสิทธิ์ที่จะจับกุมหรือเรียกตัวคืน แต่เพื่อตัดปัญหายุ่งยากพระบรมศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้ผู้ที่จะเข้ามาบวชไม่ให้หนีเขามา ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน ก่อนจะบวชจึงมีคำถามว่าท่านเป็นไทหรือเปล่า (Thai Tipitaka/4/97/151) ส่วนการค้าขายพระพุทธเจ้าให้เว้นจากการซื้อขายมนุษย์เพื่อทำการค้า การซื้อขายมนุษย์ถือว่าเป็นอาชีพที่ทุจริต และควรมีความเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลายไม่ให้มีการบูชายัญด้วยการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพในชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ดังนี้

1) ชีวิตกับการได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นพื้นฐาน แม้ว่าทุกคนมีสิทธิในชีวิตของตนเองแต่ทุกคนที่กำเนิดมาต้องอยู่ในการคุ้มครองของพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดู ก่อนที่จะมีความพร้อมด้วยตนเอง ผู้คุ้มครองมีความชอบธรรมที่จะแนะนำวิถีทางที่ถูกต้อง และห้ามจากการกระทำความชั่วได้ ผู้คุ้มครองเองย่อมเป็นผู้มีสิทธิ เพราะสิ่งนั้นอยู่ในการคุ้มครองของตน (Thai Tipitaka/1/304/346–347) การเลือกใช้คำว่า คุ้มครอง ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้ได้รับการคุ้มครอง ก็มีสิทธิที่สมบูรณ์ในตัวเองแต่ในช่วงหนึ่ง ต้องอาศัยผู้อื่นคุ้มครองดูแล ซึ่งมุ่งหมายถึงการสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อยู่ในการคุ้มครอง การละเมิดผู้ได้รับการคุ้มครองเท่ากับละเมิดสิทธิของผู้ให้การคุ้มครองด้วย ท่านจึงกล่าวว่า เด็กที่อยู่ในการคุ้มครองของบิดามารดาก็ล่วงละเมิดไม่ได้ เพราะมีผู้คุ้มครองนี้ย่อมแฝงไปด้วยคุณธรรมของผู้คุ้มครอง เช่นความเป็นพ่อแม่ ความเป็นสามีภรรยา สังคม หรือรัฐเองจำเป็นต้องให้ความสนใจเพื่อให้การคุ้มครองไม่เป็นการสร้างความเลวร้ายแก่ผู้อยู่ภายใต้การคุ้มครอง

2) การไม่ละเมิดในชีวิตตนเอง การที่พุทธศาสนาเถรวาทถือว่ามนุษย์เบียดเบียนตนเองไม่ได้ขัดแย้งกับสิทธิในชีวิตตนเองหรือไม่นั้น คำตอบสำหรับปัญหานี้คือ โดยที่จริงพุทธศาสนาเถรวาท ยอมรับว่ามนุษย์มีสิทธิในชีวิตของตนเอง และเพราะการยอมรับในสิทธิการเป็นเจ้าของชีวิตนั้นเองที่ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทยอมรับไม่ได้ว่ามนุษย์เบียดเบียนตนเองได้ การที่มนุษย์จะได้รับการเบียดเบียนตนเองควรจะให้ผู้อื่นมาเบียดเบียนตนได้อย่างไรถ้าหากกรณีที่มนุษย์ถูกยินยอมให้เบียดเบียนตนเองได้กฎที่ว่าด้วยการห้ามเบียดเบียนผู้อื่นก็เป็นกฎที่ไม่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะว่าถ้ากฎห้ามทำร้ายผู้อื่นถูกใช้อย่างได้ผลและไม่มีใครทำร้ายผู้อื่นเลย ความเลวร้ายยังคงมีจากการทำร้ายตนเอง ในลักษณะนี้ ไม่มีอะไรแตกต่างจากการที่อนุญาตให้มนุษย์ทำร้ายผู้อื่นได้อย่างอิสระ อย่างไรก็ตาม ในความคิดของพุทธศาสนาเถรวาทมีเหตุผลสำคัญตรงที่โดยภาวะแห่งมนุษย์นั้นเป็นผู้รักตน ดังนั้นการกระทำที่เป็นการเบียดเบียนตนเองโดยการเล็งผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่มนุษย์ไม่ได้อย่างแท้จริง จากการเบียดเบียนตนเองนั้น ย่อมเนื่องเข้าเป็นความหลงผิดของมนุษย์ ดังนั้นเหตุผลที่สมควรในการรักษาสิทธิในชีวิตของผู้นั้น คือการห้ามจากความหลงผิดนั้น แม้ว่าการมีสิทธิในชีวิตทำให้ปัจเจกชนสมารถใช้ชีวิตตามความพึงพอใจของตนได้อย่างเสรี แต่มนุษย์ก็ต้องไม่ได้รับความยินยอมให้ทำลายชีวิตด้วยความหลงผิด

3) ความสำคัญของอิสรภาพและเสรีภาพที่มีต่อชีวิต หลักการอีกประการหนึ่งที่นับเนื่องเข้ากับชีวิต คือ ความเป็นตัวของตัวเองซึ่งเป็นสารัตถะแห่งชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีค่าในตัวเอง ชีวิตที่ไร้ความเป็นตัวของตัวเองย่อมเท่ากับชีวิตที่ว่างเปล่าและเป็นหมัน แกนสำคัญของการเป็นตัวของตัวเองคือการที่ปัจเจกชนได้คิดตัดสินใจ พูดและกระทำด้วยความเชื่อมั่นในตนเองบนพื้นฐานของคำแนะนำของสังคม สังคมอาจเป็นผู้ชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ ปัจเจกชนเองเป็นผู้ตัดสินใจครั้งสุดท้ายอย่างอิสระความเป็นตัวของตัวเองยังต้องการความมีอิสระ หรือที่เรียกว่า สิทธิเสรีภาพด้วย

4) การมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตจำเป็นต้องมีขอบเขต ความปรารถนาที่จะปราศจากสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือขัดขวางในสิ่งที่มนุษย์พึงพอใจที่จะกระทำ จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียกร้อง แม้ว่าการปราศจากสิ่งเหนี่ยวรั้งหรือขัดขวางเป็นความพึงพอใจอย่างหนึ่งของมนุษย์แต่ก็ไม่ใช่ตัวกำหนดว่า มนุษย์ต้องได้รับตามความพึง

พอใจนั้น มนุษย์มีความพึงพอใจของตนที่เป็นอิสระ แต่การที่จะกระทำตนตามนั้นได้หรือไม่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความพึงพอใจของตน ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพ เพราะจะกำหนดไม่ได้ว่าจะไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้ง กีดขวางด้วย เนื่องจากสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา คือการให้มีสิทธิเสรีภาพ ในสิ่งที่ตนมีความชอบธรรมที่จะกระทำได้ ปัจเจกชนเป็นผู้สร้างหลักมโนธรรมสังคมเพื่อสร้างสิทธิเสรีภาพให้กับตนเองในขอบเขตของหลักมโนธรรมสังคม มนุษย์มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ การขัดขวางอาจเกิดขึ้น แต่เท่ากับเป็นการทำลายสิทธิเสรีภาพ

2.2 สิทธิในชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา

คำว่า สิทธิของชีวิต ไม่มีการบันทึกไว้อย่างชัดเจนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน พระพุทธองค์ได้บัญญัติศีลห้าประการเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิพื้นฐานในชีวิตนั้น เมื่อพระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงสิทธิในชีวิต พระพุทธได้ทรงตรัสกับพราหมณ์และคหบดีชาวเวฬุทวารคามทั้งหลายเหล่านั้นว่า...

> “เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุข เกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยาก ตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร” (Thai Tipitaka/19/1003/502)

จะเห็นได้ว่า เมื่อตรัสถึงศีลห้าข้อการพรากชีวิตสัตว์ พระพุทธองค์ทรงพยายามให้แต่ละบุคคลเคารพสิทธิในชีวิตผู้อื่นด้วย เหมือนกับชีวิตของตนเอง เพราะมนุษย์มีธรรมชาติในการต้องการชีวิตที่มีแต่ความสุข และหลีกหนีความทุกข์ด้วยกันทั้งสิ้น ทุกชีวิตเห็นคุณค่าในชีวิตว่าสามารถนำพาตนเองไปสู่บรมสุข จึงมีความรักและหวงแหนสิ่งที่มีค่านี้

อาจจะมีคนโต้แย้งว่าคำตรัสของพระพุทธองค์ หมายถึง มนุษย์ที่กำเนิดออกมาเป็นตัวตนแล้ว แต่จากหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ชีวิตมนุษย์หมายถึง ขันธ์ห้า คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่ความครบถ้วนของขันธ์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น พระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ทุกชีวิตมีสิทธิในการมีชีวิตเสมอภาคกัน ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของกลละ หรือมนุษย์ที่กำเนิดออกมาเป็นตัวตน ทุกชีวิตล้วนรักและหวงแหนในชีวิตของตนเอง ความรักต่อชีวิตนี้จะต้องไม่นำไปสับสนกับหลักอนัตตาที่ว่าด้วยความไม่มีตัวไม่มีตนของมนุษย์ จึงไม่สมควรยึดติดต่ออัตตานั้น หลักอนัตตาเป็นปรมัตถธรรม แต่หลักการของสิทธิในชีวิตมนุษย์เป็นเรื่องของโลกียธรรม ดังนั้น การอธิบายทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับชีวิตจึงเป็นการอธิบายในระดับโลกียธรรมเท่านั้น

ในทัศนะของพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตและการทำลายชีวิต มนุษย์เป็นตัวของตัวเอง จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับบัญชาตัวเองให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ตามที่ต้องการนั้นแสดงว่าเป็น

เจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิตมนุษย์ย่อมมีสิทธิ์ในชีวิตนั้น (Promta, 2005) สิทธิดังกล่าวนี้อาจจำแนกได้เป็นสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่และสิทธิที่จะตาย ตัวอย่างปรากฏในพระวินัยแม้จะมีการเอาผิดภิกษุที่พยายามทำลายชีวิตตนเองแต่ไม่สำเร็จ แต่ความผิดนั้นก็เป็นเพียงอาบัติทุกกฎที่ถือว่าเป็นอาบัติที่เบาที่สุด และที่ทรงเอาผิดก็ไม่ใช่เพราะสาเหตุการทำลายชีวิตแต่เพราะสาเหตุอื่น คือ การทำลายชีวิตนั้นเป็นวิธีที่อาจทำให้คนอื่นได้รับอันตรายเท่านั้น (Thai Tipitaka/1/213/201) การทำลายชีวิตตนเองจึงไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต คือ ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ในส่วนของภิกษุทำลายชีวิตก็ไม่ผิดปาราชิกตามสิกขาบทที่สาม ในวรรณกรรมพุทธศาสนาเราจะพบการทำลายชีวิตเสมอ (Thai Tipitaka/1/176-179/146-149) และเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงพบว่า มีภิกษุฆ่าตัวตายจะทรงตำหนิว่าการกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณะเพศ (Thai Tipitaka/1/179/149) แต่ไม่ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุนั้นเพราะพระภิกษุบ้างรูปได้ใช้สิทธิปฏิเสธการรักษาแล้วได้บรรลุธรรม เช่น พระฉันนะ พระวักกลิ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ในทัศนะทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าการใช้สิทธิปฏิเสธการรักษาโดยการแสดงเจตนาขอตายในวาระสุดท้ายของชีวิตนั้นมีความผิดเพราะชีวิตนี้ต้องเป็นของคนๆ นั้น เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต และสามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความทุกข์ได้ตามที่ตนเองปรารถนา อีกทั้งการใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูงแล้วยังสามารถทำให้บุคคลที่ปฏิเสธการรักษาอย่างพระวักกลิ พระฉันนะได้ยกระดับจิตของตนเองเป็นอริยชนโดยการใช้อริยมรรคพิจารณาจนเกิดแสงสว่างในความจริงของธรรมชาติ

ในทางหนึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าการเกิดมาเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่ยากอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเปรียบเทียบกับเต่าที่นานทีปีหนจะโผล่ขึ้นมาที่ผิวสมุทรสักครั้งหนึ่ง การที่เต่าตัวดังกล่าวจะโผล่ขึ้นมาตรงกลางห่วงที่ลอยคว้างอยู่กลางสมุทรเป็นเรื่องยากแค่ไหน การเกิดมาเป็นมนุษย์ก็ยิ่งยากกว่านั้นอีก ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ที่จะต้องดูแลรักษาชีวิตของตนอย่างเต็มที่เพื่อที่จะมีโอกาสทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นให้มากที่สุด หากแต่ในอีกทางหนึ่งพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาแบบมนุษยนิยม แนวคิดของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์จึงแตกต่างไปจากศาสนาแบบเทวนิยม พุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์เป็นตัวของตัวเอง จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง มนุษย์สามารถบังคับบัญชาตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง ดังนั้นมนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตของตนเองนั้น สิทธิดังกล่าวแบ่งได้เป็นสองส่วนคือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิปฏิเสธการรักษาในการแสดงเจตนาประสงค์ไม่ขอรับบริการด้านสาธารณสุขอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตนเองปรารถนา

ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ แม้พระพุทธศาสนาจะมองว่าการฆ่าตัวตายไม่ใช่ความดี และไม่ใช่การแก้ปัญหาชีวิต แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ประณามคนที่ฆ่าตัวตาย ในวินัยของสงฆ์แม้จะมีการเอาผิดพระภิกษุบางรูปที่พยายามฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จ แต่ความผิดนั้นก็เป็นเพียงอาบัติทุกกฎที่ถือว่าเป็นอาบัติที่เบาที่สุดในหลักสิกขาบท และที่ต้องเอาผิดนั้นมิใช่เพราะสาเหตุจากการพยายามฆ่าตัวตาย แต่เพราะการฆ่าตัวตายนั้นเป็นวิธีที่อาจทำให้คนอื่นได้รับอันตรายเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การฆ่าตัวตายในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ถือว่ามีความผิดในศีลข้อที่หนึ่ง ในส่วนของพระภิกษุการฆ่าตัวตายก็ไม่ผิดปาราชิกสิกขาบทที่สาม ดังเช่นในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาก็ปรากฏการฆ่าตัวตายเสมอ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพบว่ามีภิกษุฆ่าตัวตาย ก็

จะทรงตำหนิแต่เพียงว่าการกระทำดังกล่าวไม่เหมาะสมกับสมณเพศเท่านั้น จึงสรุปได้ว่า คนที่ฆ่าตัวตายในทัศนะของพระพุทธศาสนาคือคนที่ได้ใช้สิทธิประการหนึ่งของตน ตรงกับกฎหมายในสมัยปัจจุบันนี้อันได้แก่ กฎหมายการใช้สิทธิปฏิเสธการรักษา หากว่าการฆ่าตัวตายนั้นไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เราก็ไม่มีเหตุผลที่จะต้องประณามการฆ่าตัวตายนั้น

สรุปได้ว่า พุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิที่จะจบชีวิตลงอย่างไรก็ได้ ความสามารถในการมีชีวิตอยู่ต่อไปเพื่อที่จะทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ถ้ามนุษย์เจ็บป่วย และไม่มีทางที่จะรักษาได้แล้ว ผู้ป่วยก็มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการรักษาจากแพทย์ แล้วหันมาเตรียมตัวตายอย่างสงบ ซึ่งจะดีกว่าการให้แพทย์ยื้อชีวิตต่อไป โดยที่ผู้ป่วยไม่มีโอกาสกลับมาเป็นปกติและไม่อาจจะทำประโยชน์ใดๆ ต่อตนเองและผู้อื่นอีกต่อไปได้ ในทางกลับกัน ถ้าอาการป่วยดังกล่าว ยังพอมีทางรักษาให้หาย แต่กระบวนการรักษาอาจสร้างความทุกข์ทรมานให้กับผู้ป่วยบ้าง ผู้ป่วยก็ควรยอมรับวิธีการรักษาเหล่านั้น เพื่อที่ว่าตนเองจะได้กลับมาเป็นปกติและสามารถสร้างประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ ดังนั้น มนุษย์มีสิทธิ และสิทธิในชีวิตที่จะกำหนดชีวิตตนเองได้ว่า ควรตายอย่างไรได้

3. การตายดี

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความตายด้วย ความตายเกิดกับมนุษย์ทุกขณะ ทุกเวลา ทุกช่วงวัยของชีวิต ดังนั้นการตายดี หรือการเตรียมตัวก่อนตายเพื่อการตายดีจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก ในพระพุทธศาสนาได้อธิบายลักษณะอาการของสภาวะก่อนตายไว้ว่า ขณะความตายกำลังเกิดขึ้น ระยะนี้ขณะจิตกำลังดับลง วิถีจิตที่เกิดในเวลาใกล้ตายนี้ เรียกว่า “มรณาสันนวิถี” คือ วิถีจิตใกล้ตาย หรือกระแสของจิตใกล้ตาย วิถีจิตใกล้ตายนี้ เมื่อว่าโดยจำนวนย่อมมีมากมายหลายร้อยวิถี มิใช่เป็นวิถีจิตที่เกิดขึ้นเป็นวิถีสุดท้ายในภพหนึ่งๆ เท่านั้น และจิตที่เสพอารมณ์คือชวนจิตที่เกิดขึ้นในวิถีจิตใกล้ตายนี้ย่อมจะมีกำลังลดน้อยลง วิถีจิตใกล้ตายจึงมีจิตที่เสพอารมณ์เพียงเล็กน้อยสำหรับอาการทั่วไป เฉพาะคนที่ตาย ทุกคนจะมีมรณาสันนวิถี คือ วิถีจิตใกล้ตาย จิตใจขณะนั้นจะทำหน้าที่ระลึกรู้อารมณ์ รับอารมณ์ครั้งสุดท้าย จะเป็นบุญหรือบาปของผู้ที่ใกล้จะตายอารมณ์ที่มาปรากฏนี้เป็นเหมือนผู้นำทางว่าจะไปเกิดในภพใด อารมณ์ที่ปรากฏครั้งสุดท้ายนี้มาจากกรรมที่มีอำนาจมากที่ผู้นั้นได้กระทำไว้นั่นเอง ในขณะที่จะตายนั้น จิตของคนเรา จะบังคับให้นึกคิดเรื่องใดๆ ตามที่เราต้องการไม่ได้ เพราะจิตขณะนั้นดุจคนนอนหลับ จิตนึกคิดเรื่องต่างๆ ตามกำลังอำนาจของกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว และจิตได้สะสมสิ่งนั้นๆ ไว้ ปรากฏเป็นธรรมารมณ์กรรมอย่างเดียว เพราะทวารอื่นนอกจากมโนทวารปิดหมด ธรรมารมณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นประดุจมโนภาพในความฝันแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายและมีลักษณะแตกต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งอารมณ์ทางจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายขณะความตายเกิดขึ้นที่เรียกว่า “อารมณ์ของปฏิสนธิจิต” มี 3 ประการ ดังนี้ (Thai Tipitaka/77/493), พระอนุรุทธาจารย์ (Anuruddhācariya, 2004)

1) กรรม หรือ กรรมอารมณ์ เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลที่ได้กระทำแล้วจะปรากฏแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายในขณะที่ความตายกำลังเกิดขึ้น ได้แก่ การนึกถึงกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในระหว่างที่มีชีวิตอยู่ส่วนมากมักเป็นกรรมหนัก คือ ครุกรรม ซึ่งจะกลายเป็นชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด) ต่อไป

อนึ่ง ถ้าระหว่างใกล้จะตายมีคนให้สติ คือ ให้นึกถึงพระพุทธรูป หรือหาพระมาเทศน์ให้ฟัง ก็จะกลายเป็นอาสันนกรรม (กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย) ซึ่งมีผลถึงชาติหน้าได้เหมือนกัน ส่วนอาจิณณกรรม (กรรมที่ทำมากหรือกรรมที่กระทำจนชิน) และกตัตตากรรม (กรรมสักว่าทำ กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอันอ่อนหรือมิใช่เจตนานั้นโดยตรง) ก็อาจมาปรากฏเป็นอารมณ์กรรมได้เหมือนกัน จุติจิตรับเช่นนี้ไว้

2) กรรมนิมิต หรือ กรรมนิมิตอารมณ์ กรรมที่กระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศล เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยวัตถุใดวัตถุในการกระทำกรรมนั้นๆ มาปรากฏเป็นอารมณ์ก่อนจิตจะดับลง กรรมนิมิตนี้จะเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้ตายไม่สามารถระลึกถึงกรรมเก่าได้ แต่จะนึกถึงภาพต่างๆ ที่เนื่องด้วยกรรมที่ทำไว้ เช่น อุปกรณ์ในการทำกุศล อุปกรณ์ในการกระทำปาณาติบาต บางทีเห็นสัตว์ที่เคยฆ่า เห็นพระที่เคยถวายจตุปัจจัย เป็นต้น โดยมีกรรมนิมิตไว้ 2 อย่าง ได้แก่ (1) อุปลัทธกรรมนิมิต ได้แก่ อารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ (สภาพของรูป สภาพของนาม) และบัญญัติ ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมาโดยความเป็นประธานในเวลากระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม (2) อุปกรณกรรมนิมิต ได้แก่ อารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ (สภาพของรูป สภาพของนาม) และบัญญัติ ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมา แต่อารมณ์ 6 นั้น มิใช่ปรากฏโดยความเป็นประธาน เพียงแต่เป็นเครื่องอุดหนุน ในขณะที่กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม อารมณ์ 6 ดังกล่าวมานี้หมายเอาเฉพาะที่เกี่ยวกับการกระทำของแต่ละบุคคลๆ เท่านั้น ที่ตนได้เคยประสบพบเห็นมาแล้วในขณะที่กระทำกุศลกรรม อกุศลกรรม

3) คตินิมิต หรือ คตินิมิตอารมณ์ ภาพคติหรือภพภูมิที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้า หรือเห็นสิ่งแวดล้อม สถานที่ที่ผู้ตายจะไปเกิดในภพหน้าเข้ามาปรากฏให้เห็นในขณะที่กำลังจะตายหรือขณะจิตดับลง หากจะไปเกิดในนรกจะปรากฏให้เห็นเป็นเช่นกับหม้อทองแดงขนาดใหญ่ หากจะไปเกิดเป็นมนุษย์ จะปรากฏให้เห็นเป็นภาพท้องของมารดา ผ้ากัมพล และยานพาหนะ หากจะไปเกิดในเทวโลก จะปรากฏให้เห็นเป็นเช่นกับต้นกัลปพฤกษ์ วิมาน เป็นต้น (Anuruddhācariya, 2004)

กรณีตัวอย่างกรรมและกรรมนิมิตที่ปรากฏ ได้แก่ คนฆ่าโค แล้วตากเนื้อแห้งขายเนื้อเลี้ยงชีวิตอยู่หลายปี ด้วยเหตุนั้น เขาเมื่อตายแล้วก็ไปเกิดในนรก และเวลาใกล้จะตายจากนรกนั้น ภาพชิ้นเนื้อมาปรากฏให้เห็น ฉะนั้น แล้วไปเกิดเป็นเปรตชิ้นเนื้อ (Thai Tipitaka/26/707-708) หรือชายคนหนึ่งชื่อ โคปกสีวลี ให้สร้างเจดีย์ไว้ในตาลปิฏฐิกวิหาร เมื่อเขาเจ็บหนักนอนบนเตียงกำลังจะตาย ภาพเจดีย์ปรากฏให้เห็นจิตจับภาพเจดีย์เป็นอารมณ์พิจารณาอยู่ตลอดเวลาจนขาดสิ้นลมหายใจ แล้วไปเกิดในเทวโลก (Thai Tipitaka/77/493) ส่วนกรณีตัวอย่างคตินิมิต ได้แก่ เมื่อคราวพระฉันนเถระไม่สบาย แล้วก็ใช้มีดเชือดคอของตนในขณะนั้นเอง ภัยคือความตายมาเยือน คตินิมิตมาปรากฏให้เห็น พระฉันนะจึงรู้ว่าตนเองเป็นปุถุชน สลดใจ เริ่มตั้งวิปัสสนา กำหนดสังขารบรรลุอรหัตตผลเป็นสมสีสีขีณาสพแล้วปรินิพพาน (Thai Tipitaka/28/113-116)

สำหรับคนที่ตายอย่างกะทันหัน โดยที่ไม่ได้มีมรณาสันนกาล ไม่ได้รู้ตัวมาก่อน จึงไม่มีเวลาเตรียมตัวเตรียมใจไว้ก่อน เช่น ถูกฆ่าตาย ถูกรถชนตาย จะมีมรณาสันนวิถี คือ วิถีจิตเมื่อใกล้จะตายที่รับอารมณ์ครั้งสุดท้ายอย่างใดอย่างหนึ่งมาปรากฏ ดังตัวอย่างในอรรถกถาขุททกปีตวิมานวัตถุ กล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาค

เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูนำพระบรมสารีริกธาตุที่พระองค์ได้รับส่วนแบ่ง มาสร้างพระสถูป และทำการฉลอง อุบาสิกาชาวราชคฤห์คนหนึ่ง ปฏิบัติกิจของร่างกายแต่เช้าตรู่คิดว่า “จักบูชาพระศาสดาถือดอกบวบขม 4 ดอกตามที่ได้มา” มีศรัทธาเกิดฉันทะอุตสาหะขึ้นในใจอย่างฉับพลัน มิได้คำนึงถึงอันตรายในหนทาง เดินมุ่งหน้าไปสู่ยังพระสถูปขณะนั้น โคแม่ลูกอ่อนวิ่งสวนทางมาอย่างเร็ว ขวิดอุบาสิกานั้นให้สิ้นชีวิต นางตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (Thai Tipitaka/48/384-389) หรืออีกเรื่องหนึ่ง คือ มัณฑูกเทวปุตตวิมานเป็นเรื่องราวของกบถือนิมิตในเสียงของพระพุทธเจ้า จึงถูกคนเลี้ยงโคปักไม้ลงตรงกลางหัวตาย ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานทอง 12 โยชน์ (Thai Tipitaka/48/419-423) เรื่องมีอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา นครจัมปา เวลาเย็น เมื่อบริษัททั้ง 4 ประชุมกัน เสด็จออกจากพระคันธกุฎี เสด็จเข้ามณฑปศาลา ณ ริมฝั่งสระโบกขรณีทรงเริ่มแสดงธรรมด้วยพระพุทธลีลา ขณะนั้นกบตัวหนึ่งขึ้นมาจากสระโบกขรณี ได้ยินเสียงแสดงธรรม จึงถือนิมิตในพระสุรเสียงแสดงธรรมของพระพุทธองค์ ขณะนั้นคนเลี้ยงลูกโคคนหนึ่งเดินมายังที่นั้น เห็นพระศาสดากำลังทรงแสดงธรรม และบริษัทกำลังฟังธรรมอย่างสงบเงียบ ส่งใจไปในเรื่องนั้น ยืนถือไม้ (สำหรับต้อนโค) ไม่ทันสังเกตเห็นกบจึงได้ยืนปักไม้บนหัวกบจนถึงแก่ความตาย กบนั้นตายไปพร้อมด้วยจิตเลื่อมใสในพระสุรเสียงแสดงธรรม ไปบังเกิดในวิมานทอง 12 โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น

พระพุทธศาสนาเน้นว่า การตายไม่ว่าจะเป็นการตายตามธรรมชาติหรือการฆ่าตัวตายก็ตาม สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือสภาวะจิตขณะที่กำลังจะตาย ในทางพุทธศาสนา การตายที่ดีคือการมีสติ ไม่หลงขณะตาย ดังคำในภาษาบาลีว่า “อสัมมุฬโห กาลัง กโรติ” มีจิตใจไม่ฟั่นเฟือน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว จิตใจผ่องใส นึกแต่สิ่งดีๆ ชาวพุทธจึงมีประเพณีให้ผู้ใกล้ตายได้ยินได้ฟังแต่สิ่งดีงาม เช่น บทสวดมนต์ เป็นต้น และที่สำคัญมาก ก็คือ พุทธศาสนาถือว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะบรรลุธรรมได้แม้ว่าในวาระสุดท้ายขณะที่จะดับจิต หรือที่เรียกว่า ชีวิตตสมสูสิ อันหมายถึงการดับจิตไปพร้อมกับการบรรลุธรรม มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิต มีสิทธิที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองตราบเท่าที่ไม่กระทบผู้อื่น เหตุผลดังกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจได้ว่า ชีวิตหรือตัวตนของเรานั้นนับว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามากที่สุดในการเกิดมาเป็นมนุษย์ และเป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราจึงต้องทะนุถนอมให้ดี อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดขอบเขตเพียงแค่ชีวิตของตนเองเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพต่อชีวิตของผู้อื่นด้วยเนื้อความนี้ จึงเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การทำลายคุณค่าของชีวิต ก็ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นขาดจากความเป็นพระภิกษุ (ในกรณีที่ทำลายชีวิตผู้อื่นโดยเจตนา) และจากหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ คือ “เบญจศีล หรือ ศีล 5”และ “เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม” อันเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้วางไว้ อันพระพระพุทธเจ้าได้วางกฎเกณฑ์ในเรื่อง “การห้ามฆ่า” ไว้เป็นข้อแรก ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นการพิทักษ์รักษาชีวิต เว้นจากการกระทำด้วยตนเองและเว้นจากการสนับสนุนให้ผู้อื่นกระทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป เพื่อเป็นการพิทักษ์มิให้มนุษย์มุ่งทำลายชีวิตที่ถือว่าเป็นสิ่งมีค่าให้ทำลายหายไปสิ้นไป

บทสรุป

คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับชีวิตยืนยันชัดเจนว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการแสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิตมนุษย์ย่อมมีสิทธิ์ในชีวิตนั้น สิทธิดังกล่าวจำแนกได้เป็นสองส่วนหลักๆ คือ (1) สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (2) สิทธิที่จะตาย ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระวินัยแม้จะมีการเอาผิดภิกษุที่พยายามทำลายชีวิตตนเองแต่ได้ แต่ความผิดนั้นก็เป็นเพียงอาบัติเบาที่สุดคืออาบัติทุกกฏเท่านั้น และที่ทรงเอาผิดเพราะสาเหตุอื่น การทำลายชีวิตตนเองจึงไม่ผิดศีลข้อปาณาติบาต ภิกษุทำลายชีวิตจึงไม่ผิดอาบัติปาราชิกตามพระธรรมวินัยในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาพบการทำลายชีวิตเสมอ และเป็นที่น่าสังเกตว่า พระพุทธองค์ทรงพบว่ามีภิกษุฆ่าตัวตายจะทรงตำหนิว่าการกระทำนี้ไม่สมควรแก่สมณะเพศ แต่ไม่ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุนั้น สรุปได้ว่า ทัศนะของพระพุทธศาสนาเสนอทัศนะเกี่ยวกับชีวิตไว้ว่า มนุษย์จะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับตัวเองให้เป็นไปตามที่ต้องการ แสดงว่าเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง และในฐานะเจ้าของชีวิต มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น 2) สิทธิแห่งชีวิต พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิทธิบางประการที่มนุษย์ทุกคนควรเคารพ และไม่ควรละเมิดซึ่งกันและกัน สิทธิดังกล่าวจำแนกได้ 2 ส่วน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ และสิทธิที่จะตาย 3) การตายดี คือ การตายอย่างมีสติ ด้วยการเจริญมรณสติ เพื่อจะได้เตรียมกายและใจให้พร้อมรู้เท่าทันความจริงของชีวิต มีสติระลึกถึงความดีที่ทำไว้ ไม่หลงตาย จะได้สามารถเชื่อมต่อความดีของตนเองในภพนี้และภพหน้า เมื่อตายลงจะได้ไปสู่สุคติหรือภพภูมิที่ดี ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้ แสดงให้เห็นว่าชีวิตนี้ต้องเป็นของเราเอง เราต้องเป็นเจ้าของชีวิต สามารถที่จะกำหนดชีวิตของเราเองให้มีความสุข หรือมีความทุกข์ได้ตามที่ตนเองปรารถนาและต้องการได้ รวมถึงกำหนดได้ว่าเราจะตายดีได้อย่างไร

References

Anuruddhācariya. (2004). *Abhidhammattha Sangaha.* Bangkok: Win-yaan Press.

Kanjanapisarn, S. (2012). A Study of Buddhadasa Bhikku's Concept of Death before Death. *Ramkhamhaeng University Journal Humanities Edition,* 1 (31), 24-35.

Mahachulalongkornrajavidyalaya.. (1996). *Thai Tipitakas.* Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2000). *Buddhadahmma.* Bangkok: MCU Press.

P.A. Payutto. (2010). *Dictionary of Buddhism.* (18th ed). Bangkok: Phermsap Publisher.

Peuchtonglang, P. & Peuchthonglang, Y. (2016). The metaphor of Life: Meaning Analysis for Clearly Understanding of life. *Journal of MCU Peace Studies,* 5 (2), 348-365.

Promta, S. (2005). *Buddhism with Problem Ethics Prostitute, Abortion and Mercy Killing*. (3rd.). Bangkok: MCU Press.

ความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ
The Happiness of Personnel in the Performance of Government

ภัทรดนัย ฉลองบุญ
Pattaradanai Chalongbun
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and social sciences,
Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage
E-mail:Pataradanai_poom@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอเรื่อง ความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐทั้งนี้เพื่อศึกษาความสุขในการทำงานของบุคลากร ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลผลต่อความสุขในการทำงาน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสุขในการทำงานของบุคลากร เพื่อนำที่ได้เป็นข้อมูลหรือแนวทางในการสร้างวิธีการทำงานที่ดีและมีความสุข เพื่อประสิทธิภาพในการทำงานจะทำให้บุคลากรในที่ทำงานอยากที่จะทุ่มเทในการทำงาน ลดความเครียดและความขัดแย้งภายในองค์กรซึ่งจะช่วยให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

คำสำคัญ: ความสุข; การปฏิบัติงาน; บุคลากรภาครัฐ

Abstract

This article is intended to present happiness in performance of state personnel and to study the contextual factors affecting a pleasure in working and relationship happiness in the work of the personnel. Furthermore, the result of this study would be information and guidance how to create a good method in working. In order to achieve quality of working, state personnel would sacrifice in working and have motivation. Reducing stress and conflict in organization also is helpful for progressing.

Keywords: Happiness; the Performance; State Personnel

บทนำ

การทำงานอย่างมีความสุขนั้น เป็นสิ่งที่บุคลากรทุกคนในองค์กรนั้นปรารถนาหากได้ทำงานในที่ทำงานที่รู้สึกว่ามีความสุขจะรู้สึกผูกพัน สนุกสนาน ความรู้สึกที่มาทำงานจะหมดไปกลายเป็นการร่วมสนุกกับกิจกรรมต่างๆ ปัจจุบันกระแสการสร้างการทำงานอย่างมีความสุขในประเทศไทยได้เริ่มแพร่หลายมากยิ่งขึ้น สร้างแรงจูงใจในการทำงานให้แก่บุคลากรรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในการทำงาน ทำงานแล้วรู้สึกมีความสุข รู้สึกถึงความมั่นคงในงาน การเจริญเติบโตก้าวหน้า กระตือรือร้นในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย สนุกกับงาน มีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนร่วมงานและสภาพแวดล้อมที่ดี ที่เอื้ออำนวยให้เกิดความสุขในการทำงาน ลดความเครียดและความขัดแย้งภายในองค์กรซึ่งจะช่วยให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล (Dasa, 2009) องค์กรที่ประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงผลักดันก็คือปัจจัยแห่งความสุขจะเห็นได้ว่าถ้าบุคลากรในองค์กรมีความสุขในการทำงานจะส่งผลต่อตนเอง ต่องานที่ได้รับมอบหมาย และต่อองค์กร บุคลากรที่มีความสุขทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีส่งผลให้มีความพร้อมและมีประสิทธิภาพในการทำงานและนำไปสู่การพัฒนาองค์กรต่อไป (Jaitha, 2016)

การพยายามแสวงหาหรืออธิบายความสุข ตามความเข้าใจของตนเองของนักคิดทั้งหลาย โดยเริ่มแรกจะพากันมองปัญหาเกี่ยวกับความสุขด้วย คำถามไปที่ว่า How to live a good life จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้อย่างไร ซึ่งคำตอบที่ได้ก็ต่าง พากันยอมรับว่าบุคคลไม่สามารถจะอยู่อย่างมีความสุขได้ ถ้าหากไม่เข้าใจโลกที่เขามีชีวิตอยู่ ดังนั้น มนุษย์ทั้งหลายจึงได้พากันต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ด้วยคิดว่าเมื่อเข้าใจธรรมชาติของโลกจักรวาล แล้ว ก็จะสามารถเข้าใจถึงวิธีการให้ได้มีชีวิตอย่างมีความสุขได้ (Phanthan, 2012)

บทความนี้ต้องการนำเสนอเรื่อง ความสุขในการปฏิบัติงานของบุคลากรภาครัฐ ทั้งนี้เพื่อศึกษาความสุขในการทำงานของบุคลากร ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลผลต่อความสุขในการทำงาน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสุขในการทำงานของบุคลากร เพื่อนำที่ได้เป็นข้อมูลหรือแนวทางในการสร้างวิธีการทำงานที่ดีและมีความสุข เพื่อประสิทธิภาพในการทำงานจะทำให้บุคลากรในที่ทำงานอยากที่จะทุ่มเทในการทำงาน ลดความเครียดและความขัดแย้งภายในองค์กรซึ่งจะช่วยให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ความหมายของความสุขในการทำงาน

ความปรารถนาสูงสุดของมนุษย์ทุกคนคือความสุข หมายถึง ความสบายความสำราญ ความปราศจากโรค การกล่าวถึงเรื่องความสุขนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ความสุขของชีวิตได้มีการกล่าวมาตั้งแต่ยุคอริสโตเติล แต่ก็เป็นความหมายในเชิงจริยธรรม ซึ่งเป็นความหมายที่ได้รับอิทธิพลแนวคิดของทางตะวันตก ในการให้ความหมายเชิงระบบ “ความสุข” อริสโตเติล ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางที่นำไปสู่ความผาสุกหรือที่เรียกว่า “Eduaemonia” ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคำศัพท์สมัยใหม่คือ “Happiness” (Kittisuksatit, et al. 2013)

ความสุขในการทำงาน (happiness at Work) ของคนในองค์กรนั้นมีความสำคัญต่อการทำงานและองค์กรอย่างแท้จริง การศึกษาเรื่องความสุขในการทำงานจึงมีนักวิชาการได้ให้คำนิยามว่า “ความสุขในการทำงาน” ไว้หลายท่าน โดยความหมายดังกล่าวสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ความสุขในการทำงาน คือ การรับรู้ของบุคลากรหรืออารมณ์ ความรู้สึกชื่นชอบหรือเป็นสุขกับภารกิจหลัก (Durner, 2003) ต้องการให้ตนเป็นที่ยกย่องและยอมรับจากคนทั่วไป ได้ทำงานในที่ทำงานที่มั่นคง มีความก้าวหน้า เข้าถึงโอกาสในการพัฒนา มีผู้บังคับบัญชาที่มีความเมตตากรุณา เพื่อนร่วมงานที่จิตใจที่จริงใจ ไม่ใช่มีผู้บังคับบัญชาที่มีความเมตตากรุณามีเพื่อนร่วมงานที่จริงใจ ได้รับสวัสดิการที่พอเพียงและได้รับความปลอดภัยจากการทำงาน (Kittisuksatit, et al. 2013) ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำงานหรือประสบการณ์ของบุคคลในการทำงานประกอบไปด้วย

1) ความรื่นรมย์ในการทำงาน (Arousal) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะทำงานหรือเกิดความรู้สึกสนุกกับการทำงานและไม่มีความรู้สึกวิตกกังวลใดๆ ในการทำงาน

2) ความพึงพอใจในงาน (Pleasure) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะทำงานโดยเกิดความรู้สึกเพลิดเพลินชอบใจพอใจเต็มใจสนใจไม่มีมีความทุกข์ใจและยินดีในการปฏิบัติงานของตน

3) ความกระตือรือร้นในการทำงาน (Self-validation) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นในขณะทำงานโดยเกิดความรู้สึกว่าอยากทำงานมีความตื่นตัวทำงานได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว กระฉับกระเฉง มีชีวิตชีวาในการทำงาน (Warr, 1990)

จากการนำเสนอในเบื้องต้นสรุปได้ว่า ความสุขในการทำงานคือ การทำงานอย่างมีความสุข ก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน มีความสุขกับงานที่ทำมีความภูมิใจในงานที่ทำฉันได้ทำงานร่วมกับคนอื่นความช่วยเหลือเผื่อแผ่เพื่อนร่วมงาน การได้รับความปลอดภัยจากการทำงาน ตอนมีเพื่อนร่วมงานที่จริงใจได้รับสวัสดิการที่พอเพียงถ้าคนทำงานได้ทรัพย์สินต่างๆ ดังกล่าวยังไว้ค้างในต่อเนื่องคนทำงานก็จะทำงานอย่างมีความสุข

แนวคิดความสุขในการทำงาน

ในทศวรรษที่ 1950 เกิดโครงการ Quality of Work Life ในยุโรป และแพร่ไปยังสหรัฐอเมริกาในทศวรรษที่ 1960 จนกระทั่งปี 1979 ที่วิสาหกิจของสหรัฐอเมริกาเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นจากต่างชาติ โครงการ Quality of Work Life ในยุคดังกล่าวทำให้เกิด Self-managing Work Group อันเป็นรูปแบบการทำงานเป็นกลุ่ม ประกอบด้วยพนักงานในหลากหลายทักษะในการทำงาน มีอำนาจและข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการกำหนดและบริหารผลงานกลุ่มด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามโครงการ Quality of Work Life ที่แผ่ขยายไปในสหรัฐอเมริกานั้นมีความแตกต่างจากโครงการดังกล่าวในยุโรป ซึ่งในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดนิยามของ Quality of Work Life ไว้ 2 แบบ แบกแรก มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผลงานกับความรู้สึกของ

คนที่มีต่อการทำงาน อันเนื่องมาจากนิยามแบบแรกนี้มอง Quality of Work Life ในเชิงปฏิกิริยาของคนที่มีต่องาน ส่วนแบบที่สอง เกิดจากรากฐานโครงการ Quality of Work Life ในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ทำให้เกิดเทคนิคในการปรับปรุงงาน จึงมอง Quality of Work Life เป็นเทคนิควิธีการเฉพาะ สำหรับการปรับปรุงงาน รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความพึงพอใจของพนักงาน (Rasmeethammachot, 2015)

นิยามคุณภาพชีวิตการทำงาน

คุณภาพชีวิตการทำงานว่าเป็นคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมในการทำงานของบุคคลและเน้นมิติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์รวมทั้งยังครอบคลุมทุกเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมในการทำงานและสภาพในการทำงาน ตลอดจนควรให้ความสำคัญที่บทบาทการทำงาน ได้แก่ นายจ้าง ลูกจ้าง และสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน Davis, 1977; Merton, 1977; Seashore, 1975; Royuela, et al., 2007 (cite in Kittisuksatit, et al. 2013)

Huse และ Cumming (See in Khunpolkaew, 2018) ได้ให้คำนิยามของ “คุณภาพชีวิตการทำงาน” ไว้ใน 8 มิติ ได้แก่

1. ผลตอบแทน หรือระบบโครงสร้างเงินเดือนที่ชัดเจน เหมาะสม เพียงพอต่อการดำรงชีพ สวัสดิการ สิทธิประโยชน์ การเลื่อนขั้นเงินเดือน ที่สอดรับกับสภาพเศรษฐกิจ

2. สภาพแวดล้อมการทำงานที่มีความปลอดภัย (Safe and Healthy Environment) จากการมีอุปกรณ์และเครื่องมือในการทำงานที่เอื้อให้สามารถทำงานได้อย่างสะดวก ปลอดภัย รวมถึงการมีแผนที่ดีในการการป้องกันหรือระวังภัยอันตราย

3. การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของพนักงาน (Human Resource Development) มีเช่น การฝึกอบรมพัฒนาความรู้ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน การประเมินความรู้ความสามารถ ให้แก่พนักงาน รวมถึงการให้รางวัลและชมเชยบุคลากรที่มีผลงานดี

4. การส่งเสริมความก้าวหน้าในงาน (Growth and Career Development) ได้แก่ การเพิ่มค่าจ้างเงินเดือน การเลื่อนตำแหน่งหน้าที่การงาน รวมถึงการผลัดเปลี่ยนหน้าที่การทำงานให้มีความสอดคล้องกับศักยภาพและความสามารถของบุคลากร โดยต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาอย่างสม่ำเสมอ

5. ความสัมพันธ์ที่ดีภายในองค์กร (Social Integration) สร้างได้จากการแบ่งปันซึ่งกันและกัน การจัดกิจกรรมร่วมกัน การทำงานเป็นทีมระหว่างบุคลการสายงานเดียวกัน และบุคลากรต่างสายงาน

6. ระบบความยุติธรรมที่ดี (Constitutionalism) คือ ระบบการทำงานที่มีวิธีการปฏิบัติงานและแผนงานที่ชัดเจน ที่บุคลากรทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างอย่างถูกต้อง รวมถึงมีช่องทางสำหรับการส่งเรื่องร้องเรียน หรือการแสดงความคิดเห็นได้อย่างสะดวก

7. พื้นที่อิสระจากงาน (Total Free Space) คือการที่บุคลากรทุกคนสามารถมีเวลาส่วนตัว มีเวลาให้ครอบครัว สามารถผ่อนคลาย ตลอดจนสามารถแบ่งเวลาให้การทำประโยชน์เพื่อสังคมและชุมชน

8. ความภาคภูมิใจในองค์กร (Organizational Pride) บุคลากรในองค์การสามารถบอกบุคคลภายนอกโดยไม่เขินอาย ว่าตนทำงานในองค์การใด ส่วนใดขององค์การ

องค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace)

องค์กรแห่งความสุข (Happy Workplace) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการจัดการความสุขของมนุษย์ด้วยการสร้างสมดุลระหว่างโลกในมิติส่วนตัว มุ่งเน้นความสุขของตนเอง, โลกในมิติครอบครัว มุ่งเน้นความสุขของคนในครอบครัว และโลกในมิติสังคม มุ่งเน้น ความสุขขององค์กรและสังคม (ทั้งสังคมภายในองค์การ และภายนอกองค์การ) สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล วิจัย เรื่อง คุณภาพชีวิตและความสุข มาอย่างต่อเนื่อง ได้พัฒนาเครื่องมือวัดความสุขระดับบุคคล ที่เหมาะสมกับบริบทคนทำงานในประเทศไทย ที่มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบความสุข 8 ประการของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ โดยใช้ตัวชี้วัดที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ และกระบวนการวิเคราะห์ จากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวัดคุณภาพ ชีวิตและความสุขระดับบุคคลของหลากหลายโครงการวิจัย โดยในเครื่องมือวัดความสุขระดับบุคคล Happinometer นี้และได้เพิ่มการวัดความสุขอีก 1 มิติ เป็นมิติที่ 9 คือ มิติ HappyWork Life : การงานดี วัดความรู้สึกและประสบการณ์ของคนทำงานกับองค์กร (Kittisuksatit, et al., 2013) รวมเป็นความสุข 9 มิติ และมี ตัวชี้วัดตามเกณฑ์ Happinometer ดังนี้

1. Happy Body : สุขภาพดี คือ การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจใช้ชีวิตให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และห่างไกลจากสิ่งเสพติดทั้งหลาย มีตัวชี้วัด 6 ประการ ได้แก่ ค่า BMI และ เส้นรอบเอว การรับประทานอาหารเช้า การออกกำลังกาย การสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์ ความพึงพอใจกับสุขภาพกาย

2. Happy Heart : น้ำใจงาม คือ ความมีน้ำใจ รู้จักการให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน รวมถึงมีความชื่นชมยินดีและเข้าใจในผู้อื่น มีตัวชี้วัด 9 ประการ ได้แก่ ความเอื้ออาทรหรือห่วงใยต่อคนรอบข้าง การให้ความช่วยเหลือแก่คนรอบข้าง การให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม ความสัมพันธ์ในที่ทำงานเหมือนพี่เหมือนน้อง การสื่อสารพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนแบบอย่างการทำงานระหว่างกัน ความเต็มใจและยินดีในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การทำกิจกรรมที่สามารถทำได้ด้วยตนเองและมีประโยชน์ต่อสังคม

3. Happy Relax : การผ่อนคลาย คือ การผ่อนคลาย ลดความเครียด ต่อสิ่งต่างๆทั้งในชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน มีการพักผ่อนที่เพียงพอ อารมณ์ดี และยิ้มแย้มแจ่มใส มิตินี้ มีตัวชี้วัด 5 ประการ ได้แก่ ความเพียงพอที่ได้รับในการพักผ่อน การทำกิจกรรมที่เป็นการพักผ่อนหย่อนใจในรอบสัปดาห์ การมีความเครียดโดยรวม การมีชีวิตที่เป็นไปตามที่คาดหวังโดยรวม ความสามารถในการจัดการปัญหาโดยรวม

4. Happy Brain : หาความรู้ คือ ความใฝ่รู้ที่จะแสวงหาองค์ความรู้ มุ่งมั่นเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆและการฝึกฝนทักษะเพื่อการพัฒนาตนให้มีความเป็นมืออาชีพ และสติปัญญาที่เป็นเลิศสู่ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพรวมถึงการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) มีตัวชี้วัด 3 ประการ ได้แก่ การแสวงหาความรู้ใหม่ ความสนใจที่พัฒนาตนเองเพื่อความก้าวหน้าในชีวิต โอกาสที่จะได้รับในการอบรมศึกษาต่อ ดูงาน

5. Happy Soul : การมีคุณธรรม คือ การมีจิตใจที่ได้รับการยกระดับที่ดี มีศีลธรรมและเกรงกลัวต่อการทำบาปรวมถึงการมีจิตวิญญาณและสัญชาติญาณในการรักและกระทำสิ่งที่ดีต่อทั้งตนเองและผู้อื่น มีตัวชี้วัด 5 ประการ ได้แก่ การทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม ศาสนา การให้ทาน การปฏิบัติกิจตามศาสนาเพื่อให้จิตใจสงบ การยกโทษและให้อภัยอย่างจริงใจต่อผู้สำนึกผิด การยอมรับและขอโทษในความผิดที่ทำหรือมีส่วนรับผิดชอบ การตอบแทนหรือช่วยเหลือผู้มีพระคุณ

6. Happy Money : การที่สามารถจัดการรายรับรายจ่ายของตนเองได้ คือ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สามารถบริหารจัดการการเงินอย่างเหมาะสม การรู้จักการออม การลงทุน เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินให้งอกเงย และปลอดจากการเป็นหนี้ มีตัวชี้วัด 4 ประการ ได้แก่ ภาระในการผ่อนชำระหนี้สินต่างๆ การผ่อนชำระหนี้สินตามกำหนดเวลาการมีเงินเก็บออมในแต่ละเดือนค่าตอบแทนที่ได้รับเพียงพอกับรายจ่ายในแต่ละเดือน

7. Happy Family : ความสุขของครอบครัว (ครอบครัวดี) คือ การมีความสัมพันธ์ในครอบครัวอบอุ่น ซึ่งบุคลากรทุกคนในองค์กรต่างมีบุคคลในครอบครัวที่ต้องให้การดูแล ซึ่งการที่องค์กรดูแลเอาใจใส่ครอบครัวของบุคลากรให้มีความอบอุ่นมั่นคงนั้น เป็นรากฐานสำคัญที่เชื่อมความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างบุคลากรและองค์กร ทำให้บุคลากรมีความศรัทธา และความพร้อมอย่างแท้จริงที่จะทำให้บุคลากรทำงานให้กับองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีตัวชี้วัด 3 ประการ ได้แก่ การมีเวลาอยู่กับครอบครัวอย่างเพียงพอ การทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว การมีความสุขกับครอบครัว

8. Happy Society : ความสุขขององค์กรและสังคม (สังคมดี) การร่วมสร้างสังคมและชุมชนที่ดีในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถเป็นที่ไว้วางใจ และมีความรักความสามัคคีต่อกันในสังคมแวดล้อมให้เกิดเป็นทุนทางสังคมที่น่าอยู่ มีตัวชี้วัด 6 ประการ ได้แก่ เพื่อนบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเราการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของสังคม ความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อมีปัญหาสามารถขอความช่วยเหลือจากคนในชุมชน ความรู้สึกว่าสังคมไทยทุกวันนี้มีความสงบสุข การใช้ชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

9. Happy Work Life : ความสุขจากความรู้สึกและประสบการณ์การทำงานกับองค์กร (การงานดี) มีตัวชี้วัด 15 ประการ ได้แก่ การมีความสุขกับสภาพแวดล้อมโดยรวมขององค์กร การได้รับความดูแลเกี่ยวกับสุขภาพที่ดีจากองค์กร ความพึงพอใจกับสวัสดิการที่องค์กรจัดให้ การได้รับการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมายแรงงาน พระราชบัญญัติ หรือระเบียบต่างๆ การได้รับการพิจารณาเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่ง ปรับขึ้นค่าจ้างด้วยความเหมาะสม การมีอาชีพที่มั่นคง การได้รับค่าตอบแทนที่คุ้มค่ากับความเสี่ยงอันอาจ

เกิดจากการทำงาน การมีโอกาสในการพัฒนาต่อยอดการศึกษาและกลับมาพัฒนาหน่วยงาน หรือองค์กร ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในข้อเสนอแนะกับหัวหน้างาน หรือนายจ้าง การได้รับค่าตอบแทนถูกต้องและตรงตามเวลา การทำงานอย่างมีความสุข การมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นบุคลากรขององค์กรและการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมขององค์กร

สถานที่ทำงานที่มีความสุข คือ กระบวนการพัฒนาคนในองค์การอย่างมีเป้าหมายและยุทธศาสตร์เพื่อให้องค์การมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเติบโตอย่างต่อเนื่องขององค์การ หรือการจัดการองค์การโดยเน้นการจัดการ “คน” เป็นหลัก (Thai Health Promotion Foundation, 2015) ทั้งนี้สถาบัน The iOpener Institute ที่มหาวิทยาลัย Oxford สหราชอาณาจักร ได้ทุ่มเททำงานวิจัยคุณภาพตั้งแต่ปี ค.ศ. 2005 ในเรื่องศาสตร์แห่งความสุขในการทำงาน และข้อมูลเชิงประจักษ์ได้พบว่าบุคลากรที่มีความสุขทำงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง (Pryce-Jones &Lutterbie, 2010) และมีการศึกษาวิจัยปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความสุขในการทำงานอย่างแพร่หลาย โดยพบว่าคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Nekouei, Othman, Masud, & Ahmad, 2014) และความผูกพันต่อองค์การ (Boroujeni, Asadi, & Tabatabie, 2012) ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความสุขในการทำงาน อีกทั้งคุณภาพชีวิตในการทำงานก็ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ (Faghihparvar et al., 2013) การทำให้บุคลากรในองค์การมีความสุขแสดงถึงสภาพการทำงานที่ดีและประสิทธิภาพการทำงานซึ่งดีต่อความสำเร็จขององค์การ สาเหตุของความสุขในการทำงานนั้นได้มีการศึกษาวิจัยอย่างแพร่หลาย โดยพบว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานและความผูกพันต่อองค์การส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อความสุขในการทำงาน อีกทั้งคุณภาพชีวิตในการทำงานก็ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ (Chotivanich, 2017)

ดังนั้น ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในศตวรรษที่ 21 นี้ ที่บุคลากรเป็นทุนในการสร้างโอกาส และทรัพยากร ของแต่ละองค์การ แต่ละองค์การจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาสุขภาวะ และคุณภาพชีวิตการทำงานให้แก่บุคลากร เพื่อเป็นทุนที่เสริมสร้างให้บุคลากรมีความพร้อมในการสร้างสรรค์งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มมูลค่าให้กับองค์กร สอดคล้องกับกระแสการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในกระแสโลกาภิวัฒน์ เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของมนุษย์ องค์กรจึงต้องมีแนวปฏิบัติที่ดีในการดูแลบุคลากรให้มีสุขภาวะในการดำเนินชีวิต สามารถต่อสู้กับอุปสรรคได้อย่างมีความสุข

บทสรุป

ความสุขในการทำงานคือการรับรู้ของบุคลากรหรืออารมณ์ความรู้สึกชื่นชอบหรือเป็นสุขกับภารกิจหลัก ได้กระทำในสิ่งที่ตนเองรักและพึงพอใจชอบและศรัทธาในสิ่งที่ทำพึงพอใจในประสบการณ์ชีวิตที่ตนเองได้รับต้องการให้ตนเป็นที่ยกย่องและยอมรับจากคนทั่วไปได้ทำงานในที่ทำงานที่มั่นคงมีความก้าวหน้าเข้าถึงโอกาสในการพัฒนา เพื่อนร่วมงานที่จิตใจที่จริงใจตลอดจนได้รับสวัสดิการที่พอเพียงและได้รับความปลอดภัยจากการทำงาน ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ในการทำงานหรือประสบการณ์ของบุคคลในการทำงาน นอกจากนี้ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีผลผลต่อความสุขในการทำงาน จะเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสุขในการทำงานของบุคลาการ เพราะว่าการได้สร้างความสุขให้กับคนที่เข้ามารับการฝึกอบรมก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญในการทำงาน ที่ส่งผลทำให้ผู้ได้รับการฝึกอบรมได้รับประโยน์อย่างสูงสุด และนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปประยุคใช้ในงานต่างๆ ขององค์กรนั้นๆ

References

Boroujeni, I. N., Asadi, H., & Tabatabie, M. (2012). Relationship between happiness and organizational commitment of the employees of youth and sports department of Chahar Mahal and Bakhtiari province. *International Journal of Sport Studies*, 2 (9), 427-431.

Chawsithiwong, B. (2007). Happy Workplace. *Journal of Social Development*, 9 (2),61-93.

Chotivanich, P. (2017). Quality of Work Life and Organizational Commitment that Affect Happiness at Work of University Lecturer. *Executive Journal*, 37 (1), 83-96.

Dasa, C. (2009). *Happy Workplace*. From. http://www.il.mahidol.ac.th/th/images/stories/echange/7-05-52_Column_6.pdf

Faghihparvar, M. R., Allameh, S. M., & Ansari, R. (2013). Effect of quality of work life on organizational Commitment by SEM. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3 (10), 135-144.

Jaitha, A. (2016). *Joy in the performance of the personnel Department of the Ministry of Justice, protection of the rights and freedoms*. Pathum Thani.

Khunpolkaew, C. (2018). *Happy Workplace*. From. http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/520336.

Kittisuksatit, S. et al. (2013). *Quality of life, the work and Joy*. Bangkok: ThammadaPress.

Nekouei, M. H., Othman, M. B., Masud, J. B., & Ahmad, A. B. (2014). Quality of work life and job satisfaction among employee in government organizations in IRAN. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 4 (1), 217-229.

Phanthan, B. (2012). H*appiness of Non Commissioned Police Officers in Provincial Police Region 1*. Thesis Master of Public Adminnistration. NIDA.

Pryce-Jones, J., & Lutterbie, S. (2010). Why leveraging the science of happiness at work matters: The happy and productive employee. *Assessment & Development Matter*, 2 (4), 6-8.

Rasmeethammachot, J. (2015). *Organization development and change*. Bangkok: Thanwa 4 art.

Thai Health Promotion Foundation. (2015). *Annual report 2015*. Bangkok: Author. (in Thai).

ปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย
The Problem of Family Violence in Thai Society

สุกัญญา สดศรี
Sukanya Sodsri
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage
Email: nanjommom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอปัญหาการใช้ความรุนแรงของครอบครัวในสังคมไทย รวบรวมข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับความคิดของผู้เขียนมารวมกันเพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายในประเด็นต่างๆ ของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว เพื่อทราบถึงปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ในการนำเสนอในครั้งผู้เขียนจะนำเสนอในประเด็นได้แก่ สาเหตุของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของสังคมไทย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรงในครอบครัว ลักษณะของพฤติกรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว กรณีตัวอย่างความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และ แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

คำสำคัญ: การใช้ความรุนแรง; ครอบครัว; สังคมไทย

Abstract

This paper is intended to present the problem of family violence in Thai society by collecting relevant data, concept, theory, and the opinion of the author in order to explain the issues of family violence. In order to know the cause and to prevent the issues of violence in family, the author had proposed the following issues: 1) the cause of the problem of violence in the family in Thai society, 2) the factor influencing violence in family, 3) the trait of violent behavior occurred in the family, 4) the case of study of violence occurred in the family, 5) the impact of violence in the family, and 6) the guidance to prevent and resolve the problem of violence in the family.

Keywords: Violence; Family; Thai Society

บทนำ

ปัจจุบันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้น มีอัตราการเกิดที่เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากรายงานสรุปจำนวนคดีความรุนแรงในครอบครัวจำแนกตามประเภทความรุนแรงแบบรายปีช่วงปี 2551-2559 จากเว็บไซต์ศูนย์ข้อมูลความรุนแรงต่อเด็ก สตรี และความรุนแรงในครอบครัว ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ชี้ว่า ราว 90% ของผู้ถูกกระทำเป็นผู้หญิง โดยประเภทความรุนแรงที่พบมากที่สุด คือ ทางร่างกาย จิตใจ เพศ และทางสังคม ตามลำดับ (Ministry of Social Development and Human Security, 2016) ซึ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่พบเห็นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการทะเลาะตบตีกันของสามีภรรยา การทำร้ายร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงการกระทำทารุณทางเพศ กดขี่ข่มเหง เป็นต้น นอกจากนั้นปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังส่งผลให้เกิดปัญหาแก่สังคมไทยตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นการขาดการดูแลบุตรหลาน ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการเลียนแบบ บุตรหลานกลายเป็นเด็กมีปัญหา ทำให้เด็กต้องหาที่พึ่งโดยการ คบเพื่อนที่ไม่ดีแล้วถูกชักจูงไปในทางที่ผิด เกิดปัญหายาเสพติด การล่วงละเมิดทางเพศ มีการลักเล็กขโมยน้อย ค้าประเวณี ทำให้เกิดการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ปัญหาโรคเอดส์ (Aphai, 2013)

ดังนั้นบทความวิชาการนี้ผู้เขียนจะเน้น 2 ประเด็นได้แก่ 1) สาเหตุของการเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว 2) แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว โดย 2 ประเด็นดังกล่าวจะส่งผลให้ผู้ที่เข้ามาอ่านบทความวิชาการนี้ได้ทราบถึงสาเหตุของการเกิดปัญหารวมทั้งได้ทราบถึงวิธีการและแนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงให้มีอัตราการเกิดที่น้อยลงในอนาคต โดยผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงความคิดของผู้เขียนมานำเสนอโดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยมีเนื้อหาดังนี้

สาเหตุของปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของสังคมไทย

ความรุนแรงในครอบครัว คือ การใช้ความรุนแรงต่างๆระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันภายในครอบครัว ซึ่งมีผลทำให้เกิดอันตรายหรือความเดือดร้อนทางกาย เพศ หรือทางจิตใจต่อฝ่ายที่ถูกกระทำ และรวมไปถึงการข่มขู่ คุกคาม การบีบบังคับเพื่อการทำให้สูญเสียอิสรภาพ โดยสาเหตุของการใช้ความรุนแรงในครอบครัวสามารถแบ่งได้เป็นระดับ ดังนี้ (Pongpan-Anoosorn, 2013)

1) ระดับความรุนแรงในเด็ก สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากการที่เด็กอาจเกิดมาในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ไม่มีความพร้อมในการมีบุตร เด็กขาดการดูแลเอาใจใส่ที่เหมาะสมจากพ่อแม่ เนื่องจากในแต่ละวันพ่อแม่ต้องออกไปทำงาน จึงปล่อยให้เด็กอยู่บ้านกับญาติ พี่เลี้ยง หรือในบางกรณีเด็กอาจอยู่คนเดียว เป็นเหตุให้เกิดปัญหาตามมา คือ เด็กอาจถูกกระทำทางร่างกาย เช่น การทุบตีจากญาติ หรือพี่เลี้ยง โดยที่พ่อแม่ไม่รับรู้ พอเด็กถูกกระทำแบบนี้บ่อยครั้ง เด็กจึงกลายเป็นคนที่เก็บกด ไม่กล้าพูด ไม่กล้าสบตากับผู้อื่น ทำให้เด็กได้รับความกระทบกระเทือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2) ระดับความรุนแรงในผู้หญิง (ภรรยา) ส่วนใหญ่แล้วถ้ามองจากเหตุการณ์ที่เราพบเห็นกันบ่อยๆ ในปัจจุบัน การใช้ความรุนแรงในครอบครัว ระหว่างสามีภรรยา ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก การมีพฤติกรรมคบชู้ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เมื่อมีฝ่ายใดจับได้จึงมีการทะเลาะวิวาทกันเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกาย ทางจิตใจหรืออาจรุนแรงไปถึงขั้นการทำให้อีกฝ่ายถึงแก่ความตาย และสาเหตุอีกอย่างที่มีผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวระหว่างสามีภรรยาคือ การมีทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อที่ผิดๆว่า ผู้ชายเป็นผู้นำและมีอำนาจเหนือผู้หญิง จึงเป็นสาเหตุให้ภรรยามักจะถูกสามีกดขี่ข่มเหง ทำร้ายร่างกาย และอาจถูกปิดกั้นไม่ให้ได้รับอิสรภาพ

3) ระดับความรุนแรงในผู้สูงอายุ สาเหตุส่วนใหญ่มาจากการที่พ่อแม่แก่ตัวลงไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงตนเองได้ ต้องให้บุตรเป็นผู้ดูแล แต่บุตรก็มีครอบครัวที่ต้องดูแลเช่นกัน ทำให้บุตรต้องเหนื่อยเป็นสองเท่า ทั้งทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ดูแลครอบครัวของตนและดูแลพ่อแม่ตน เป็นเหตุให้เกิดการสะสมกันของความเครียด ส่งผลให้บางครั้งบุตรหลาน อาจบันดาลโทสะ ขาดสติ ด่าทอพ่อแม่ ทุบตี ทำร้ายร่างกายให้ได้รับบาดเจ็บ และในผู้สูงอายุนั้นกล่าวได้ว่า คือ ช่วงวัยที่มีความอ่อนไหวมาก ทำให้ผู้สูงได้รับความกระทบกระเทือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ หรือบางที่ผู้สูงอายุอาจถูกปล่อยปละละเลยจากบุตร การทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว หรือเป็นบุคคลเร่ร่อน ไร้บ้าน ซึ่งเป็นปัญหาของสังคมอย่างมากในปัจจุบัน

จากการนำเสนอในเบื้องต้นสะท้อนให้เห็นเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทั้งนั้น รวมไปถึงการมีความเชื่อผิดๆที่ว่า การใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นเป็นเรื่องปกติที่บุคคลในครอบครัวจะมีการกระทบกระทั่งกันและปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องภายในครอบครัวบุคคลภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรงในครอบครัว

จากการศึกษาเรื่องราวสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่ (Kovinta, 2007)

1) ปัจจัยส่วนบุคคลพื้นฐานการเกิดปัญหาความรุนแรงส่วนใหญ่มาจาก ทัศนคติ ความคิด และอารมณ์ในตัวบุคคล

2) ปัจจัยด้านครอบครัวอาจเกิดจากการขาดความรัก ความอบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่ที่เหมาะสมจากครอบครัว ขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน หรือบางกรณีบางคนอาจเกิดในครอบครัวที่มีการใช้ความรุนแรงอยู่แล้ว

3) ปัจจัยด้านพฤติกรรม จากการศึกษาปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในปัจจุบันพบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิกที่ชอบบังคับขู่เข็ญ มีนิสัยก้าวร้าว อารมณ์ร้อน ดื่มสุรา มีความเครียดมาจากกการทำงาน หรือในบางรายอาจมีสมาชิกที่ติดสารเสพติด จะมีโอกาสเกิดความรุนแรงในครอบครัวมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวที่สมาชิกไม่มีพฤติกรรมดังกล่าว

4) ปัจจัยด้านสื่อ พบว่า ครอบครัวที่มีพฤติกรรมความชอบส่วนตัว ที่ชอบดูสื่อประเภทที่มีการแข่งขันต่อสู้ หรือในบางครอบครัวจะมีสมาชิกที่ชอบเสพสื่อประเภทเกมออนไลน์ที่มีการสื่อถึงความรุนแรงจะมีโอกาสเกิดความรุนแรงในครอบครัวมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวที่ไม่มีผู้ที่ชอบดูสื่อเหล่านี้

ลักษณะของพฤติกรรมความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว

ลักษณะของพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงของครอบครัว เช่น การตบตี เตะ ต่อย และการที่บุคคลหนึ่งใช้อาวุธหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งทำร้ายร่างกายอีกบุคคลหนึ่งให้ได้รับบาดเจ็บ พิการหรือเสียชีวิต การทำร้ายจิตใจ การทำร้ายโดยการพูดจาหยาบคาย ว่าร้าย ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้ผู้ถูกกระทำขาดความเชื่อมั่น อับอาย หรือการปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลเอาใจใส่ ทำให้บุคคลนั้นได้รับความกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจ พฤติกรรมความรุนแรงทางสังคม การจำกัดสิทธิ กักขังหน่วงเหนี่ยว ไม่ยอมให้พบปะกับเพื่อนหรือญาติพี่น้อง การจำกัดค่าใช้จ่าย ควบคุมทรัพย์สินหรือไม่รับผิดชอบต่อค่าใช้จ่ายของครอบครัว การจำกัดสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและเรื่องที่สำคัญคือ การไม่ให้บุตรหลานในปกครองได้รับการศึกษาตามสมควร พฤติกรรมการทารุณกรรมทางเพศ การทำร้ายร่างกายทางเพศต่อเด็กและสตรี การคุกคามทางเพศ การบังคับข่มขู่ให้มีเพศสัมพันธ์ เช่น ภรรยาถูกสามีข่มขืน พ่อเลี้ยงข่มขืนลูกเลี้ยง ญาติพี่น้องผู้ชายข่มขืนญาติผู้หญิงในครอบครัว รวมไปถึงการถูกครอบครัวบังคับให้ขายบริการทางเพศ

กรณีตัวอย่างความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว

ตัวอย่างที่ 1 พ่อเลี้ยงทำร้ายร่างกายลูกสาวออทิสติกวัย 16 ปี

สาวออทิสติกอายุ16 ปี ถูกพ่อเลี้ยงทำร้าย เลือดคั่งในสมอง หลังจากยายป่วย เข้าโรงพยาบาล ไม่มีใครดูแลหลาน จึงฝากหลานไว้กับ แม่แท้ๆ ของเด็ก ทำให้ถูกพ่อเลี้ยงทำร้ายร่างกายดังกล่าว ข่าวเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2560 (BUGABOO.TV, 2017) “กรณีญาติของหญิงป่วยเป็นออทิสติก วัย 16 ปี เข้าร้องมูลนิธิปวีณา หงสกุล เพื่อเด็กและสตรี ให้เร่งตามตัวพ่อเลี้ยงมาดำเนินคดี หลังก่อเหตุทำร้ายหลานสาวจนเลือดคั่งในสมอง ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาล และเสียชีวิต ต่อมาตำรวจตามจับพ่อเลี้ยงได้แล้ว คือ นายเอกชัย เรืองรักษ์ อายุ 33 ปี เบื้องต้นให้การว่าแค่ใช้สบู่ขว้างใส่ศีรษะผู้ตายเท่านั้น กระทั่งถูกเค้นสอบอย่างหนัก จึงสารภาพว่าใช้มือทุบศีรษะเด็กหลายครั้งจนหมดสติ อ้างเพียงต้องการให้หยุดร้อง ไม่คิดว่าจะเสียชีวิต ขณะที่ตำรวจได้ออกหมายเรียกแม่ของผู้ตายมาสอบปากคำว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตของลูกสาวด้วยหรือไม่

จากการศึกษากรณีตัวอย่างเหตุการณ์ข้างต้น สรุปได้ว่า สาเหตุมาจากที่แม่ของหญิงสาวได้มีสามีใหม่ และหญิงที่เป็นผู้ถูกกระทำนั้น เป็นผู้ป่วยออทิสติก ทำให้การกระทำหรือพฤติกรรมบางอย่างของหญิงสาวไปสร้างความรำคาญให้แก่ผู้เป็นพ่อเลี้ยง ส่งผลให้พ่อเลี้ยงบันดาลโทสะ และทำร้ายร่างกายหญิงสาวจนถึงแก่ชีวิต จากกรณีดังกล่าวผู้เขียนคิดว่า สาเหตุที่พ่อเลี้ยงทำร้ายลูกเลี้ยงนั้น เกิดจากความเครียด ความรำคาญ และหญิงสาวไม่ใช่บุตรของตนจึงไม่สนใจในการกระทำผิดดังกล่าว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาอย่างมาก

ของสังคมในเรื่องของ การทำร้ายร่างกายระหว่างพ่อเลี้ยงและลูกเลี้ยง มีให้พบเห็นอย่างแพร่หลายตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน

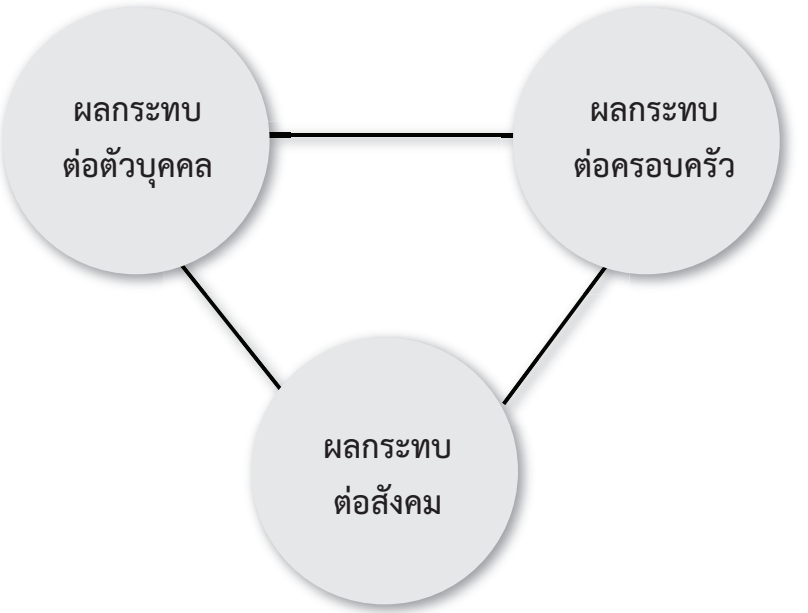
ตัวอย่างที่ 2 กรณีสามีทำร้ายร่างกายภรรยา

วนิดา (นามสมมติ) ในวัย 54 ปี ปัจจุบันดูแลกิจการของครอบครัว เล่าถึงอดีตสามีซึ่งมีอายุมากกว่าเธอ 7 ปีว่า ตอนพบกันใหม่ๆ เขาดูเป็นคนมีเหตุผล ฉลาดรอบรู้ คอยดูแลเอาใจใส่ พูดจาไพเราะ อีกทั้งไม่ดื่มเหล้าไม่สูบบุหรี่ เธอจึงตัดสินใจแต่งงานกับเขา เมื่ออยู่กินมาได้สักระยะสามีของเธอเริ่มดื่มเบียร์และกลายเป็นคนหยาบคายมากขึ้น เริ่มด่าทอ และเธอจับได้ว่าเค้ามีชู้ หลังจากนั้นสามีเธอก็เริ่มใช้ความรุนแรงกับเธอหลายครั้ง จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์รุนแรงที่ทำให้เธอเกือบพิการ เธอบอกว่าตอนนั้นเลือกที่จะทน เพราะความรักทำให้คิดว่าเขาจะกลับมาเป็นเหมือนเดิม ปัจจุบัน แม้เธอจะอยู่ในสภาพที่ต้องเดินไม่ปกติไปตลอดชีวิต แต่คลายความโกรธไปมาก เพราะคิดได้ว่าสิ่งที่เขาทำก็จะติดเป็นบาปกรรมของเขาเอง (BBC, 2017)

จากการศึกษากรณีตัวอย่างเหตุการณ์ข้างต้น สรุปได้ว่าปัญหาของวนิดาคือ สามีของเธอมีชู้ และสามีของเธอมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรงกับเธอทั้งการทำร้ายร่างกาย ด่าทอ ทุบตี แต่เธอเลือกที่จะทนและไม่แจ้งความเอาผิดกับสามีเพราะว่ารัก ซึ่งปัญหาแบบนี้มักมีให้เห็นมากมายในแต่ละวัน ในเรื่องของสามีทำร้ายภรรยาถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติของการอยู่ร่วมกันในครอบครัว จะมีกระทบกระทั่งกันบ้างก็ไม่เป็นไร เมื่อมีคนไม่สนใจ ทุกคนปล่อยปละละเลย มองว่าเรื่องแบบนี้เป็นเรื่องธรรมดา ทำให้เกิดความเคยชินในสังคม จึงทำให้ในปัจจุบัน ข่าวการทำร้ายร่างกายของคนในครอบครัวจึงเป็นปัญหาในอันดับต้นๆของสังคมไทย

ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว มีทั้งผลกระทบที่มีต่อตัวบุคคลที่ถูกกระทำไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางจิตใจ และพฤติกรรม รวมไปถึงผลกระทบต่อครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวที่มีพฤติกรรมรุนแรงจะไม่สามารถทำหน้าที่ครอบครัวได้ดี เพราะสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวถูกทำลาย บุคคลที่เป็นหัวหน้าหรือเสาหลักของครอบครัว คือสามีภรรยา หรือพ่อแม่ ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนได้ ครอบครัวไม่สงบสุข ขาดความรัก ขาดความอบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่ ขาดความสามัคคีและความไว้วางใจ ซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดการแตกร้าว (Intaravijit, 2013) ครอบครัวลักษณะนี้จะไม่สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติในสังคม และในที่สุดก็จะแตกและแยกทางกันไป และสิ่งสุดท้ายคือผลกระทบต่อสังคม พฤติกรรมรุนแรงในครอบครัวมีผลต่อทั้งความสันติสุขและเศรษฐกิจของสังคมทั้งยังเป็นปัญหาเรื้อรังถ่ายทอดถึงคนรุ่นหลังได้อีก จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่สังคมต้องเข้าใจปัญหาอย่างชัดเจนตระหนักถึงความรุนแรงและพร้อมใจกันทุกฝ่าย เพื่อดูแลป้องกันไม่ให้ปัญหาเกิดมากขึ้นในอนาคต ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว สามารถนำเสนอได้ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ผลกระทบที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

ดังนี้ในการปฏิบัติตนตามหน้าที่และความรับผิดชอบตามสถานภาพในครอบครัว การบ่มเพาะความรัก ความเมตตาปรารถนาดี อ่อนโยน และเอื้อประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการสื่อสารกันด้วยใจที่เปิดกว้าง การศึกษาพื้นฐานทางธรรมชาติของกันและกันโดยเฉพาะในทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจกันให้เกิดแก่สมาชิกครอบครัวในแต่ละครอบครัว และแผ่ขยายออกสู่ชุมชนและสังคม ก็จะสามารถพัฒนาให้คนในครอบครัวของหมู่บ้านโลกมีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สันติสุข ปราศจากการใช้กำลังรุนแรงให้เกิดความบอบช้ำทั้งทางร่างกาย และจิตใจของกันและกัน อันเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมแก้ไข “วิกฤติสังคมโลก” ในปัจจุบัน (Masrungson, 2016)

แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

แนวทางการปฏิบัติตนในการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ในครอบครัวโดยไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งผู้เขียนได้ทำการปรับปรุงแก้ไขมากจากบทความความรุนแรงในครอบครัวของ สุพัตรา อภัย (Aphai, 2013) สามารถสรุปได้ดังนี้

แนวทางการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว	วิธีการปฏิบัติ
1) เรียนรู้วิธีการควบคุมอารมณ์และระบายความโกรธโดยไม่ทำร้ายผู้อื่น	เมื่อเกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่งกับบุคคลในครอบครัว เราควรจะพูดคุยกันด้วยเหตุและผล มากกว่าการใช้อารมณ์
2) มีเทคนิคการหลีกเลี่ยงหรือการจัดการอย่างเหมาะสมเมื่อถูกก้าวร้าว	เมื่อเกิดเหตุการณ์กระทบกระทั่งกับบุคคลในครอบครัว ที่ส่อไปในทางที่รุนแรง เราควรที่จะหลีกเลี่ยงเพื่อหาทางทำให้ใจเย็นลงก่อน หลังจากนั้นค่อยพูดคุยเพื่อหาข้อยุติกัน
3) ให้ความรักความเข้าใจต่อคนในครอบครัว	เราควรให้ความรักกับทุกคนในครอบครัวอย่างเท่าเทียมกัน และต้องเรียนรู้ที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจซึ่งกันและกัน
4) สร้างสัมพันธภาพที่อบอุ่น เอาใจใส่ มีบรรยากาศของความเป็นมิตร	ดูแลเอาใจใส่ทุกคนในครอบครัวอย่างเหมาะสม คอยสร้างบรรยากาศที่ดี มีความสุขให้เกิดขึ้นในครอบครัว
5) ลดความเครียดด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมกีฬา นันทนาการ ดนตรี ดูหนัง หรือหาสถานที่เที่ยวที่ผ่อนคลายอารมณ์	เมื่อเราเกิดความเครียด หรือบรรยากาศในครอบครัวเริ่มตรึงเครียด สมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกัน เราจึงควรที่จะหากิจกรรมต่างๆ ให้ทุกคนในครอบครัวได้ทำร่วมกัน เพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันเช่นเดิม
6) ขอคำปรึกษาจากญาติหรือเพื่อนที่ไว้ใจได้ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว สิ่งแรกที่เราต้องทำคือการแก้ไขปัญหานั้นในทันที แต่ในบางกรณีที่ปัญหานั้นใหญ่เกินกว่าที่เราคนเดียวจะแก้ไขได้ เราจึงควรขอคำปรึกษาจากบุคคลที่เราไว้ใจได้ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อน หรือญาติ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

บทสรุป

ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจาก ความเชื่อ ทัศนคติ อารมณ์ในตัวบุคคล การเลียนแบบพฤติกรรมที่ผิด รวมไปถึงความไม่เข้มแข็งของกฎหมาย ที่ไม่สามารถเอาผิดได้ถ้าเป็นการทะเลาะวิวาทกันในครอบครัว (ถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติ) และยังมีปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความรุนแรงอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางครอบครัว ปัจจัยทางพฤติกรรมและปัจจัยทางสื่อ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลทำให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวและสังคมไทยอย่างยิ่ง โดยลักษณะของการใช้ความรุนแรงนั้นก็จะแบ่งเป็นระดับ ตั้งแต่ การทุบตี แตะ ต่อย การใช้อาวุธทำร้ายร่างกาย การพูดจาดูถูกเหยียดหยาม การทำร้ายจิตใจ การกักขังหน่วงเหนี่ยว การจำกัดสิทธิบางประการ (การไม่ให้บุตรหลานได้รับการศึกษาตามสมควร) จนไปถึงความรุนแรงในระดับสูงสุดคือ การทารุณกรรมทางเพศ การคุกคาม

ทางเพศ การบังคับให้มีเพศสัมพันธ์ รวมไปถึงการที่คนในครอบครัวบังคับให้เด็กในปกครองขายบริการทางเพศ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ถูกกระทำจากความรุนแรงในครอบครัวนั้นคือ เด็กและสตรี ซึ่งการที่จะทำให้ปัญหาความรุนแรงในสังคมไทยลดลงควรเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสถาบันครอบครัว โดยการให้ความรักความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันภายในครอบครัว มีความซื่อสัตย์ต่อครอบครัว รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม ปลูกฝังทัศนคติที่ดีในเรื่องของความเสมอภาคของหญิงและชาย รู้จักให้เกียรติซึ่งกันและกัน ให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 แก่ประชาชนทั่วไป ตำรวจและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรใช้กฎหมายควบคุมอย่างเข้มงวด ตลอดจนคนในสังคมควรให้การสนับสนุนและผลักดันให้ปัญหาความรุนแรงลดน้อยลงด้วยการแจ้งเจ้าหน้าที่เมื่อพบเห็นความรุนแรงในครอบครัว เพราะความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องของสาธารณชน ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวอีกต่อไป

จากการศึกษาสาเหตุของการใช้ความรุนแรงรวมถึงศึกษาลักษณะของการใช้ความรุนแรงแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าแนวทางแก้ไขและป้องกันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวนั้นควรจะแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ 1) การป้องกันในครอบครัวเอง คือ การให้ความรัก การดูแลเอาใจใส่บุคคลภายในครอบครัว เมื่อมีการกระทบกระทั่งกัน เราควรเลือกที่จะหลีกเลี่ยงรอให้อารมณ์เย็นลงทั้งสองฝ่ายแล้วค่อยคุยกันด้วยเหตุผลมากกว่าการใช้กำลัง แบ่งเวลาให้กับครอบครัว หากิจกรรมทำร่วมกันในครอบครัวเพื่อเป็นการสานสัมพันธ์ให้คนในครอบครัวรักกันมากยิ่งขึ้น 2) แนวทางการป้องกันการใช้ความรุนแรงในครอบครัวในกรณีที่เราเป็นบุคคลภายนอก เมื่อพบเห็นเหตุการณ์เราควรเข้าไปให้ความช่วยเหลือโดยด่วน หรือโทรแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นให้เข้ามาดูแลช่วยเหลืออย่ามัวรีรอเพียงเพราะมองว่าปัญหาในครอบครัวนั้นคือเรื่องส่วนตัว บุคคลนอกไม่ควรเข้าไปยุ่ง และการป้องกันอีกอย่างคือ เมื่อเราอยู่ร่วมกันในสังคม หน้าที่ของเราคือช่วยกันสอดส่องดูแลคนในชุมชนด้วยกัน ให้มองทุกอย่างเป็นส่วนรวม ให้เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตน เพียงเท่านี้ก็จะเป็นการช่วยกันลดอัตราการเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้แล้ว

References

Aphai, S. (8 Jan 2013). *Violence in the family*. Retrieved From http://sd-group1.blogspot.com /2013/01/53242735.html

BBC: http://www.bbc.com/thai/thailand-38955861

BUGABOO.TV. Retrieved From http://www.bugaboo.tv/watch/328666

Intaravijit, O. (2013). *Women and children victims of violence in the family*. Bangkok: Pokkloa Printing.

Masrungson, P. (2016). Family Violence Management in Integrative Buddhist Perspective. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 221-242.

Ministry of social development and human security. (2016). *Data centers. Violence against children. Women and violence in the family*. Retrieved From https://www.m-society.go.th/main.php?filename=index

Pongpan-Anoosorn, W. Critical Problem Resolution of Family Violence throughout the Protection of the Victim of Family Violence Act B.E. 2550. *Journal of Thai Justice System*, 6 (3), 65-80.

นโยบายสาธารณะ: การบริหารและการจัดการภาครัฐ
Public Policy: Government Administration and Management

อิงฟ้า สิงห์น้อย[1] และ รัฐชาติ ทัศนัย
Ingfah Singnoi and Rattachart Thasanai
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
Faculty of Humanities and social sciences,
Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage
[1]Corresponding Author. E-mail: th3_ingfah@hotmail.com

บทคัดย่อ

นโยบายสาธารณะมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เพราะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งประเทศ โดยรัฐบาลต้องออกนโยบายและนำไปปฏิบัติเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา หรือทำให้ประชาชนที่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ส่วนประชาชนเมื่อเห็นว่านโยบายของรัฐบาลมีประโยชน์และตอบสนองต่อความต้องการในการดำเนินชีวิต ก็จะให้การสนับสนุนรัฐบาลมากขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า นโยบายสาธารณะเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อทั้งประชาชนและรัฐบาล โดยนโยบายสาธารณะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทนั้นก็จะแตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสม ส่วนการนำไปใช้บริหารประเทศนั้นก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละชุดว่าจะกำหนดและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะแบบไหน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังนั้นนโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ การบริหาร; การจัดการภาครัฐ; นโยบายสาธารณะ

Abstract

This paper is intended to investigate the public policy of government administration and to persuade the guidance of proper public policy. Public policy is important for society and the nation because it affects the lives of citizens in the whole country. The policy must be issued by the Government in order to solve the problem, to make the well-being of citizens, and to fulfill basic needs of people. When people had received the Government's policies, they would support the Government. Moreover, public policy indicates benefits and relationship between citizen and government. The public policy can be divided into several categories. Each category is different. The condition of selection depends on government's decision and basic needs of citizens. Therefore, public policy mainly should focus on benefits of citizens. its aim is to achieve the better quality of life.

Keywords: Public Policy; Government Administration; Management

บทนำ

บริบทของนโยบายสาธารณะในกระแสการปฏิรูปมีเงื่อนไขของสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องที่สลับซับซ้อนและหลากหลายมากขึ้น รวมทั้งการปรับเปลี่ยนบริบทของการบริหารงานภาครัฐเข้าสู่ระบบอภิบาล (Governance) ทำให้กระบวนการนโยบายมีผู้แสดง และความต้องการที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้ภาครัฐต้องหันกลับมาให้ความสนใจต่อการตอบสนองต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะความตระหนักถึงภาวการณ์พึ่งพาหน่วยงานต่างๆ ในสังคมในการให้บริการสาธารณะและการแก้ไขปัญหาสังคม และกระบวนการการส่งเสริมการมีส่วนร่มของพลเมือง ทำให้เกิดเครือข่ายนโยบายในลักษณะต่างๆ ขึ้น พร้อมๆกับความต้องการข้อมูลและความรู้ในการใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกนโยบายสังคม ในลักษณะของการเมืองภาคพลเมือง เป็นการเมืองที่ตั้งอยู่บนฐานของการตระหนักรู้ถึงสิทธิและหน้าที่สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติได้และนำไปสู่พฤติกรรมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม (Jantawan, 2016; Jensantikul, 2013)

แนวทางในการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล จะต้องพัฒนาบุคลากรตามแนวทางของกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติตามบริบทและยุทธศาสตร์ (Strategies) ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นภารกิจงานใหม่ที่ท้าทายศักยภาพของบุคลากรภาครัฐเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลกับระบบราชการหรือการบริหารภาครัฐมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งนโยบายของรัฐบาล ก็คือ นโยบายสาธารณะที่มีผลผูกพันและผลกระทบไปสู่สาธารณะหรือประชาชนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญ ซึ่งปัจจุบันกระบวนการสาธารณะ โดยเฉพาะนโยบายของรัฐบาลมีการดำเนินการที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก เพราะปัจจุบันเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ประชาชนมีการรับรู้และมีความรู้มากขึ้น จึงสนใจและต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย (Patmasiriwat, 2015) ซึ่งแตกต่างจากการกำหนดนโยบายอย่างในอดีตที่ผ่านมาที่ผู้กำหนดนโยบายคือภาครัฐหรือรัฐบาลจะกำหนดมาโดยอาศัยการตัดสินใจของชนชั้นนำ (Elite) หรือคณะรัฐบาลอย่างเดียว ไม่ได้ให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมในการกำหนดนโยบายด้วย

เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสปฏิรูป หรือการปกครอง หรือระบบอภิบาลที่เป็นประชาธิปไตย (Democratic Governance) ทำให้หน่วยงานภาครัฐอันเป็นหน่วยปฏิบัติตามโยบาย จะต้องปรับตัวโดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรภาครัฐให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาที่แท้จริงแล้วก็คือ ไม่ว่าจำดำเนินการเรื่องใดก็ตาม การบริหารภาครัฐจำเป็นต้องพัฒนาเพื่อยกระดับการบริหารภาครัฐให้ตอบสนองต่อสาธารณกิจและประชาชนได้มากขึ้น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงแนวทางการพัฒนาใน 2 ส่วนคือ แนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและแนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจภาครัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวทางการพัฒนากรบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล

แนวทางที่ทำให้องค์การสามารถรับมือหรือปรับตัวได้ทันต่อสถานการณ์สภาพแวดล้อมขององค์การที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดีซึ่งปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จคือ “คน” หรือ “ทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐ” มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารและพัฒนาระบบบริหารภาครัฐถ้าปราศจากคนที่มีศักยภาพ จิตสำนึก รวมถึงทัศนคติในการทำงานที่เหมาะสมสอดคล้องแล้ว การบริหารภาครัฐจะเดินหน้าไปสู่สิ่งระบบในที่นี้จึงมุ่งเน้นให้ความสำคัญในมิติของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐที่ต้องตระหนักเพราะการปฏิบัติงานจะต้องเกี่ยวข้องกันอยู่เสมอกับนโยบายของรัฐบาล (Government Policy) ซึ่งก็คือนโยบายสาธารณะ (Public Policy) แต่ในที่นี้จะเน้นให้เห็นถึงมิติความสำคัญของการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) ซึ่งเป็นหน้าที่และภารกิจสำคัญของระบบราชการทั้งในส่วนกลาง (กระทรวง ทบวง กรม) ส่วนภูมิภาค (จังหวัด อำเภอ) และส่วนท้องถิ่น (เทศบาล อบจ. อบต. เป็นต้น) ในฐานะผู้ปฏิบัติตามโยบายของรัฐบาลจะต้องดำเนินการเพื่อการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับที่ผ่านมาได้กำหนดให้รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีแถลงนโยบายต่อรัฐสภาก่อนเข้าบริหารราชการแผ่นดิน ตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 1 บททั่วไป มาตรา 75-79 สรุปความได้ว่า รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีที่จะเข้าบริหารราชการแผ่นดินต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภา โดยชี้แจงให้ชัดเจนว่ารัฐบาลจะดำเนินการใด ในระยะเวลาใด เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐและต้องจัดทำรายงานแสดงผลการดำเนินการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง เป็นต้น

ตามบทบัญญัติข้างต้น คณะรัฐมนตรีหรือรัฐบาลต้องจัดทำแผนการบริหารราชการแผ่นดินให้สอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ไม่ว่าจะเป็นเจตนารมณ์ ยุทธศาสตร์และนโยบายของรัฐบาลเมื่อแถลงต่อรัฐสภาเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงจะดำเนินการตามนโยบายและแผนที่แถลงฯไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ ระบบการบริหารงานภาครัฐหรือระบบราชการจึงมีความใกล้ชิดกับนโยบายของรัฐบาลเพราะจะต้องเป็นกลไกหรือเครื่องมือของรัฐบาล เพื่อให้นโยบายและแผนต่างๆบรรลุเป้าหมายเป็นรูปธรรม

ในที่นี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการนำนโยบายไปปฏิบัติ จากนั้นจะกล่าวถึงบริบทของการนำนโยบายไปปฏิบัติภายใต้กระแสการปฏิรูประบบการบริหารภาครัฐในปัจจุบันและสุดท้ายจะสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารภาครัฐจะต้องมีแนวทางในการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับบริบทของนโยบายรัฐบาลได้อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

การบริหารสาธารณะแบบระบบธรรมาภิบาล

กระแสการบริหารแบบระบบธรรมาภิบาล (Public Governance) ซึ่งถือว่าเป็นการต่อยอดแนวความคิดมาจากกระแสการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่มีอิทธิพลมาตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ระบบธรรมาภิบาลเป็นเรื่องที่สำคัญมีมิติที่หลากหลาย ต้องอาศัยองคาพยพหลายอย่างในการขับเคลื่อน โดยเฉพาะทรัพยากรมนุษย์ เป็นตัวจักรที่สำคัญในการขับเคลื่อนระบบธรรมาภิบาลให้เดินหน้าไปได้ ซึ่งไม่พ้นที่ภาครัฐจะต้องเป็นผู้นำในการขับเคลื่อน ดังนั้น การบริหารภาครัฐให้สอดรับกับระบบธรรมาภิบาลจึงมีความจำเป็นอย่างมาก โดยต้องเน้นพัฒนาคนให้สอดคล้องกับหลักการสำคัญของระบบธรรมาภิบาล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประการแรก ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม (Rule Of Law) การบริหารงานภาครัฐต้องบริหารงานโดยยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ซึ่งหลักนิติธรรมนี้จะต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมของสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของคน กลุ่มคน องค์การที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยและต้องใช้บังคับให้เสมอภาคกันด้วยหลักคุณธรรม (Merit System)

ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับความเสมอภาค (Equity) ประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการบริการสาธารณะที่เสมอภาคกัน เท่าเทียมกันรวมถึงการเข้าถึงบริการสาธารณะนั้นๆอย่างทั่วถึงอีกด้วย

ประการที่สาม ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส (Transparency) ภาครัฐดำเนินการใดจะต้องมีกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถอธิบายอย่างมีเหตุผล มีผลได้รวมถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเป็นจริงด้วย

ประการที่สี่ ให้ความสำคัญกับการพร้อมรับการตรวจสอบ (Accountability) สอดคล้องกับความโปร่งใสมักต้องไปควบคู่กัน คือโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน

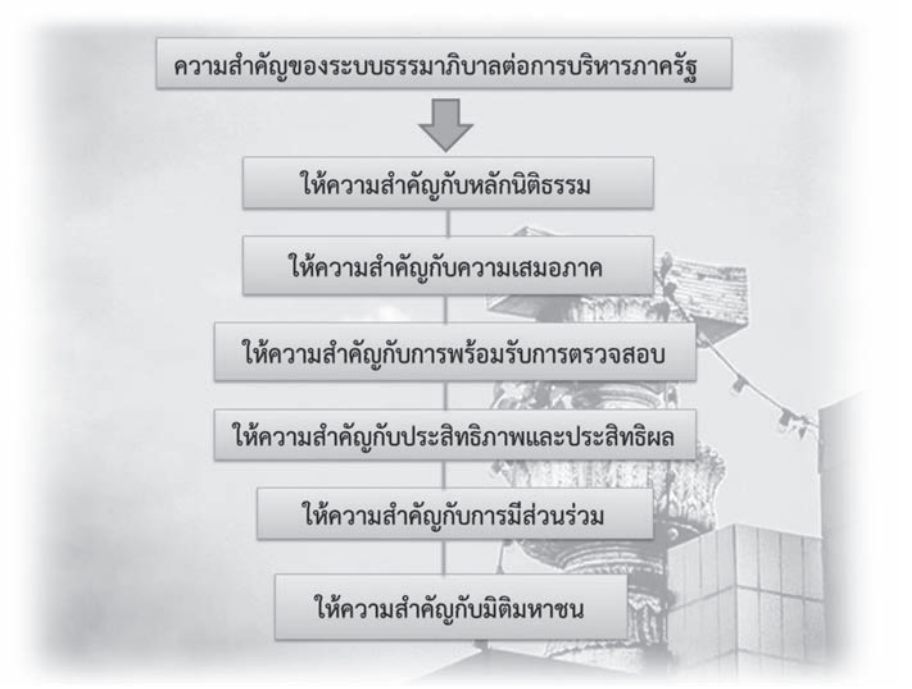
ประการที่ห้า ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency And Effectiveness) ในการบริหารงานคำสองคำนี้ต้องมีควบคู่กัน กล่าวคือ ประสิทธิภาพเน้นผลผลิต ประหยัด ส่วนประสิทธิผลเน้นเรื่องของการบรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานหรือตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ประการที่หก ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Participation) ภาครัฐต้องเปิดใจให้กว้างพร้อมที่จะให้ทุกฝ่ายทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เข้าร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ประการสุดท้าย ให้ความสำคัญกับมิติมหาชน (Consensus) คือการเห็นพ้องต้องกัน ความเห็นของคนส่วนใหญ่แต่คนละความหมายกับพวกมากลากไป หมายถึงว่าทุกคนมีโอกาสในการมีส่วนร่วมและตัดสินใจภายใต้ข้อมูลข่าวสารที่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น ถึงแม้จะถือเสียงส่วนใหญ่เป็นข้อยุติ แต่จะต้องไม่เพิกเฉยหรือละเลยต่อเสียงส่วนน้อย (Majority Rule, Minority Rights)

หลักการและความสำคัญของระบบธรรมาภิบาลข้างต้น หากสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในการ

บริหารภาครัฐ จะก่อให้เกิดระบบคุณธรรม (Merit System) ซึ่งเป็นระบบที่พึงปรารถนาในการบริหารที่ดี เพราะระบบธรรมาภิบาลตามหลักการนี้มีธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นหนึ่งในองค์ประกอบด้วย ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาคอร์รัปชั่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การเลิกปฏิบัติภายใต้ระบบอุปถัมภ์ จะเกิดขึ้นได้น้อยหรือยากกว่าในอดีตที่ผ่านมา การบริหารภาครัฐหรือระบบการบริหารงานที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนโดยเสมอภาค เท่าเทียมกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ให้บริการสาธารณะที่เท่าเทียมกัน รวมทั้งมีความยุติธรรมอันนำไปสู่การบริหารราชการที่ดี (Good Government) ในที่สุด ในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของรัฐมากขึ้น เพราะแท้จริงแล้วประชาชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารงานภาครัฐอย่างแท้จริง (Kanapol, 2016)

ความสำคัญของการนำนโยบายไปปฏิบัติ

นโยบายรัฐบาลที่มีสัญญาประชาคมไว้กับประชาชนตอนหาเสียงเลือกตั้งและแถลงไว้ต่อรัฐสภา จะสำเร็จเป็นรูปธรรมหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับกลไกการบริหารงานของภาครัฐ อันมีระบบราชการเป็นเสาหลักสำคัญจะนำนโยบายนั้นสู่การปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ดังนั้น การนำนโยบายไปปฏิบัติจึงมีความสำคัญอย่างมาก สรุปได้ดังต่อไปนี้ (Thamrongthanyawong, 2001)

ประการแรก ความสำเร็จหรือความล้มเหลมของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผู้ตัดสินใจนโยบาย ในกรณีที่การนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของนโยบาย จะส่งผลให้ผู้ตัดสินใจนโยบายได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชน เพราะได้กรทำการตัดสินใจเลือกนโยบายที่ถูกต้องและเลือกหน่วยปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งจะเป็นผลดีต่ออนาคตทางการเมืองของผู้ตัดสินใจนโยบาย ในทางตรงกันข้ามถ้าหากการนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความล้มเหลว จะส่งผลให้ผู้ตัดสินใจนโยบายถูกตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบจากประชาชน ทั้งต่อการตัดสินใจเลือกนโยบายที่ไม่เหมาะสมและความบกพร่องในการควบคุมและกำกับหน่วยปฏิบัติหรือการมอบหมายให้หน่วยปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นต้น

ประการที่สอง ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่นำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ จะทำให้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายได้รับการแก้ไขด้วยดี กลุ่มเป้าหมายได้รับความพึงพอใจ ถ้านำไปปฏิบัติไม่ได้กลุ่มเป้าหมายอาจเรียกร้องด้วยวิธีต่างๆ ทำให้การิหารงานของรัฐบาลมีความยุ่งยากมากขึ้น

ประการที่สาม ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำนโยบายไปปฏิบัติจะส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อหน่วยปฏิบัติ ในกรณีที่การนำนโยบายไปปฏิบัติประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ หน่วยปฏิบัติจะได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจทั้งจากผู้กำหนดนโยบายและกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นหน่วยปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประการที่สี่ ความคุ้มค่าของการใช้ทรัพยากร เนื่องจากทุกประเทศมีทรัพยากรที่จำกัด ดังนั้น การนำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและสามารถแก้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายหรือสังคมอย่างได้ผล ไม่เกิดภาวการณ์สูญเปล่า หรือต้องกลับมาแก้ไขใหม่ ทรัพยากรในที่นี้หมายความรวมทั้งบุคลากร งบประมาณ อุปกรณ์และเวลาที่ต้องใช้ไปทั้งหมด

ประการที่ห้า ความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศ การนำนโยบายไปปฏิบัติมีความสำคัญต่อการก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากการนำนโยบายไปปฏิบัติตามแผนงานและโครงการพัฒนาต่างๆ ประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศบรรลุเป้าหมายเพื่อความก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดีและมีความสุข

ประการสุดท้าย ความสำคัญต่อกระบวนการนโยบายสาธารณะในกระบวนการวิเคราะห์นโยบายนั้น การนำนโยบายไปปฏิบัติเข้าไปมีบทบาทตั้งแต่กระบวนการกำหนดทางเลือกนโยบาย กล่าวคือ นักวิเคราะห์นโยบายจะต้องคำนึงถึงการพิจารณาทางเลือกนโยบายที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเท่านั้น เพื่อให้มั่นใจว่าทุกทางเลือกที่นำมาวิเคราะห์จะไม่ก่อให้เกิดความสูญเปล่า และในการจัดทำนโยบายก็จะต้องคำนึงถึงการกำหนดแนวทางการนำไปปฏิบัติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและสามารถนำไปปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด ดังนั้น การนำนโยบายไปปฏิบัติจึงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการนโยบายว่านโยบายนั้นจะมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การนำนโยบายไปปฏิบัติมีส่วนสำคัญต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นอย่างมาก ซึ่งต้องอาศัยกลไกของระบบราชการเป็นตัวขับเคลื่อนให้ตัวนโยบายนั้นไปสู่การปฏิบัติได้ โดยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐมีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะต้องพัฒนาบุคลากรให้เข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมและบรรลุเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้

บริบทของการนำนโยบายไปปฏิบัติภายใต้กระแสการปฏิรูประบบการบริหารภาครัฐ

การบริหารนโยบายในปัจจุบันอยู่ภายใต้กระแสการปฏิรูป (Managing Policy Reform) ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแปลายศตวรรษที่ 1980 สืบเนื่องมาถึงต้นศตวรรษที่ 1990 มีการปฏิรูปนโยบายประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายโดยมีเนื้อหาสาระของแนวคิกประชาธิปไตยเขามาแทนที่มากขึ้นขยายวงกว้างไปทั่วโลก ทำให้เกิดแนวคิดในการจัดทำนโยบายตามกระแสแนวคิดระบบการปกครองหรือระบบอภิบาลแบบประชาธิปไตย (Democratic Governance) เชื่อมโยงกันทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเป็นตัวเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด ทำให้บริบทของการกำหนดนโยบายรวมถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติที่คุณลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา สรุปได้ดังนี้ (Brinkerhoff & Crosby, 2002)

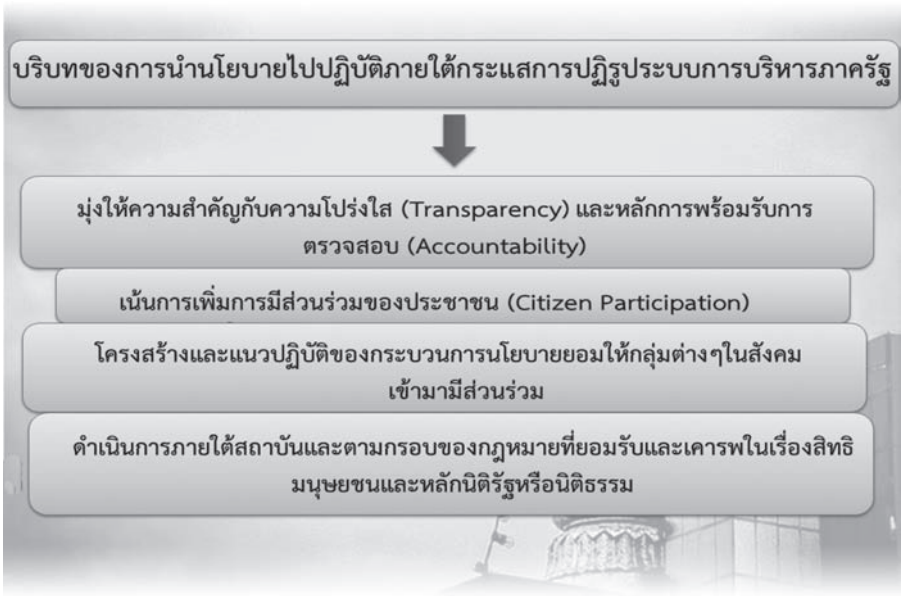
ประการแรก มุ่งให้ความสำคัญกับความโปร่งใส (Transparency) และหลักการพร้อมรับการตรวจสอบ (Accountability) มากขึ้น โดยอาศัยการเผยแพร่จ้อมูลข่าวสารให้กว้างขวางมากขึ้น กระบวนการตัดสินใจเป็นแบบเปิด การทำงานของภาครัฐจะต้องรับผิดชอบต่อการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมและเน้นการบรรลุถึงผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นหลัก

ประการที่สอง เน้นการเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน (Citizen Participation) โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นพวกชายขอบหรือถูกละเลย ขาดการเหลียวแล ดังนั้น กระบวนการนโยบายจึงต้องให้ความสำคัญกบการตัดสินใจของระดับท้องถิ่นที่สามารถเข้าถึงประชาชนในท้องที่นั้นได้ดีที่สุด

ประการที่สาม โครงสร้างและแนวปฏิบัติของกระบวนการนโยบายยอมให้กลุ่มต่างๆในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่างๆเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมในการได้รับบริการจากภาครัฐ ภาครัฐจำเป็นต้องทบทวนบทบาทการให้บริการ โดยการมอบให้ภาคเอกชนรับไปดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัฐแทน (Privatization)

ประการสุดท้าย ดำเนินการภายใต้สถาบันและตามกรอบของกฎหมายที่ยอมรับและเคารพในเรื่องสิทธิมนุษยชนและหลักนิติรัฐหรือนิติธรรม (Rule Of Raw)

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า บริบทของการจัดทำรวมถึงกระบวนการนโยบายสาธารณะ มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะกระแสความคิดการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นแรงผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายมากขึ้น ดังนั้นระบบการบริหารงานภาครัฐที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติจะต้องปรับตัวให้ทันต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลง

แนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับบทบาทหรือภารกิจภาครัฐเป็นการเชื่อมต่อจากแนวทางการพัฒนาบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล บทบาทหรือหน้าที่พื้นฐานหรือเบื้องต้นของรัฐหรือรัฐบาล การปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจภาครัฐตามกระแสการปฏิรูประบบราชการ และแนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจภาครัฐ มีรายละเอียดดังนี้

บทบาทหรือหน้าที่พื้นฐานของรัฐหรือรัฐบาล

ก่อนที่จะเข้าใจถึงบทบาทภารกิจภาครัฐที่มีบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับบทบาทหรือหน้าที่เบื้องต้นของรัฐหรือรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลหรือภาครัฐประเทศต่างๆต้องดำเนินการเสียก่อน ในที่นี้จะสรุปสาระสำคัญดังต่อไปนี้ (Nhimpanit, 2010)

ประการแรก จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ รัฐควรมีบทบาทหน้าที่ในการจัดให้มีกฎระเบียบที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการตามระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ปกป้องสิทธิในทรัพย์สิน การบังคับใช้สัญญาต่างๆ รวมทั้งการจัดให้มีมาตรการต่างๆ อาทิ เรื่องลิขสิทธิ์ การรักษากฎหมาย ระบบภาษี กฎหมายล้มละลาย รวมถึง กฎกติกาทางการเมืองที่สามารถรองรับชีวิตทางเศรษฐกิจได้ เป็นต้น

ประการที่สอง การจัดหาสินค้าและบริการส่วนรวมที่มีลักษณะหลากหลาย ในแง่ของหลักการ มีสินค้าสาธารณะ บางประเภทที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยรวมเป็นสินค้าที่ใช้ร่วมกัน บางคนใช้น้อยหรือมาก บางคนไม่ได้ใช้เลย เพราะสินค้าดังกล่าวเมื่อรัฐได้จัดให้มี จะเป็นประโยชน์สำหรับคนทั่วไป ได้แก่ การป้องกันประเทศ ถนน สะพาน ระบบการป้องกันน้ำท่วม ระบบสัญญาณควบคุมจราจร เป็นต้น

ประการที่สาม การหาข้อยุติและปรองดองความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ บทบาทหน้าที่นี้คือเหตุผลเบื้องต้นว่าทำไมรัฐจึงต้องมีหรือคงอยู่ เพราะถ้าปราศจากซึ่งบทบาทหน้าที่นี้ของรัฐ สังคมจะขัดแย้งวุ่นวาย จะมีแต่ความไร้ระเบียบ ไม่มีความมั่นคง หาความยุติธรรมไม่ได้ นอกจากนี้ บทบาทหน้าที่ในเรื่องนี้ของรัฐยังช่วยปกป้องคุ้มครองพวกที่อ่อนแอโดนรังแกจากพวกที่มีความเข้มแข็งหรือแข็งแกร่งกว่า

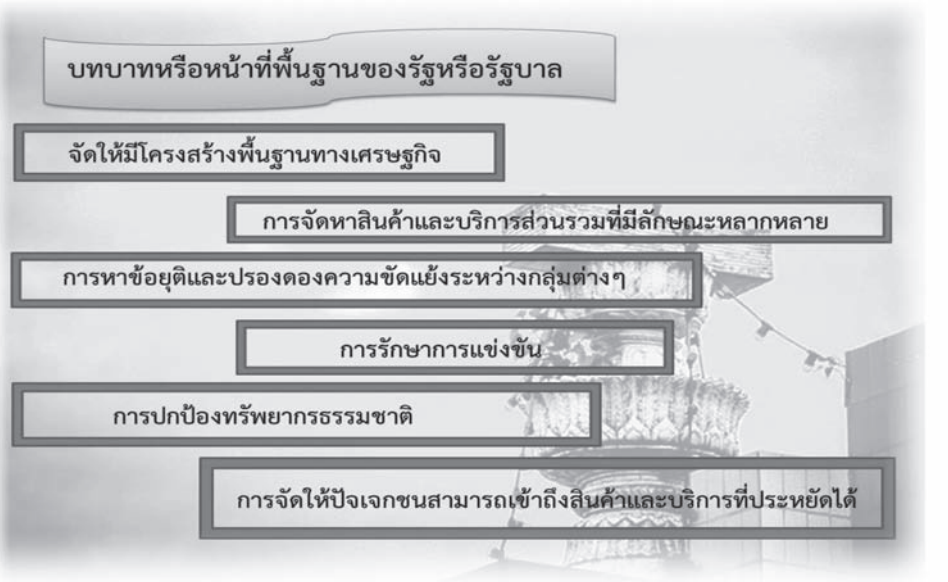
ประการที่สี่ การรักษาการแข่งขัน การรักษาการแข่งขัน ในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ในแง่ของหลักการเน้นการแข่งขัน ดังนั้นหากปราศจากบทบาทหน้าที่นี้ของรัฐ แน่นอนภาคเอกชนย่อมประสบปัญหาการแข่งขันระหว่างกัน ทั้งนี้ เพราะการแข่งขันไม่สามารถรักษาตัวของมันเองได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทางภาคเอกชนจึงต้องการให้รัฐเป็นคนรักษากติกาหรือคอยติดตามการแข่งขัน ทั้งนี้เพื่อให้มีหลักประกัน ถ้าไม่เช่นนั้น หากเกิดสภาวะการแข่งขันที่ไม่มีกติกาคือภาคเอกชนสามารถแข่งขันโดยไม่มีขอบเขตจำกัด โดยทั่วไปลักษณะของการแข่งขันดังกล่าวจะทำลายตัวมันเอง

ประการที่ห้า การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ โดยทั่วไป กิจกรรมการตลาดมักจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบสภาพแวดล้อม ดังนั้น หากรัฐไม่มีบทบาทหน้าที่นี้ย่อมนำไปสู่ความล้มเหลวทางการตลาด บทบาทหน้าที่ของรัฐหรือรัฐบาลช่วยระงับหรือบรรเทาเบาบางความเสียหายของระบบสภาพแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติได้

ประการที่หก การจัดให้ปัจเจกชนสามารถเข้าถึงสินค้าและบริการที่ประหยัดได้ การดำเนินการของตลาด บางครั้งก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สังคมยอมรับไม่ได้ เช่น การก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ในขณะที่ประชาชนบางกลุ่มอาจจะเจ็บไข้ได้ป่วย ชราภาพ ไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

ประการสุดท้าย การทำให้ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ ในแง่ของหลักการ วงจรธุรกิจของระบบเศรษฐกิจ มักจะมีภาวะที่แกว่งตัวไปมา กล่าวคือ ในบางช่วงธุรกิจอาจจะเฟื่องฟู แต่บางช่วงอาจจะอยู่ในภาวะถดถอย ในกรณีดังกล่าวรัฐจะต้องเข้ามาดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยใช้นโยบายทางงบประมาณหรือนโยบายทางด้านการเงิน รวมทั้งมีการควบคุมราคาค่าจ้าง แม้ว่าในการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวบางครั้งอาจจะเกิดความผิดพลาดแต่สังคมชุมชนก็ยังมีความคาดหวังให้รัฐมีความรับผิดชอบในเรื่องเหล่านี้ ทั้งนี้เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า รัฐหรือรัฐบาลมีบทบาทหน้าที่พื้นฐานที่สำคัญ จะให้ใครดำเนินการไม่ได้ เพราะจะเกิดความไม่ยุติธรรม เท่าเทียมและเสมอภาคได้ รัฐหรือรัฐบาลจึงจำเป็นต้องเป็นตัวแทนของรัฐในการดำเนินการแทนประชาชนทุกคน โดยเฉพาะการให้ได้รับซึ่งสินค้าและบริการสาธารณะพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนทุกคนในรัฐเข้าถึงซึ่งสินค้าและบริการสาธารณะนั้นทั่วถึงและเท่าเทียวกัน ส่วนรูปแบบในรายละเอียดจะเป็นเช่นใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมของรัฐนั้น อาทิ ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาการบริหารภาครัฐให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจภาครัฐ

จากกระแสการปฏิรูปการบริหารงานภาครัฐที่กล่าวมาข้างต้นทำให้องค์กรภาครัฐ โดยเฉพาะระบบราชการจำเป็นต้องปรับบทบาทภารกิจให้สามารถปรับตัวรองรับกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของประชาชนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจุดสนใจที่ต้องให้ความสำคัญ สรุปได้ดังนี้ (Barzelay, 1992)

ประการแรก มุ่งเน้นคุณค่าที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนเป็นสำคัญ แต่เดิมองค์กรภาครัฐหรือระบบราชการจะให้ความสนใจเพียงว่าอะไรคือประโยชน์สาธารณะก็จะดำเนินการเพื่อให้ส่วนรวมได้ประโยชน์โดยไม่เคยถามประชาชน แต่ปัจจุบันจะต้องรับฟังความต้องการหรือความจำเป็นของประชาชนด้วยว่าประชาชนที่เกี่ยวข้องต้องการสิ่งนั้นๆหรือไม่ เสมือนหนึ่งประชาชนเป็นลูกค้าที่ต้องให้ความสำคัญอยู่เสมอ

ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณภาพ ในศตวรรษที่ 20 องค์การมักเน้นการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันจะต้องเน้นคุณภาพการส่งมอบคุณค่าให้กับประชาชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะคุณภาพการให้บริการกับประชาชน

ประการที่สาม เน้นผลการปฏิบัติงานเพื่อส่งมอบบริการที่มีคุณภาพให้กับประชาชน โดยเน้นการจัดการคุณภาพโดยรวมเพื่อวิเคราะห์ระบวนการการทำงานและการมีส่วนร่วมของงบุคลากรในองค์การในการจัดการองค์การไปสู่คุณภาพและสร้างความพึงพอใจให้กับระชาชน

ประการที่สี่ กำหนดปทัสถานขององค์การละสร้างความเข้าใจกับบุคลากรในองค์การว่าปทัสถานหรือสิ่งที่องค์การาดหวังมีอะไรบ้าง จากนั้นสร้างกิจกรรมให้บุคลกรสามารถกำหนดวิธีการทำงานของตนให้สอดคล้องกับปทัสถานขององค์การ ด้วยวิธีนี้ทำให้บุคลากรมีความเต็มใจในการทำงานและมุ่งมั่นที่จะสร้างและส่งมอบบริการที่ดีมีคุณภาพให้กับประชาชนอยู่เสมอ

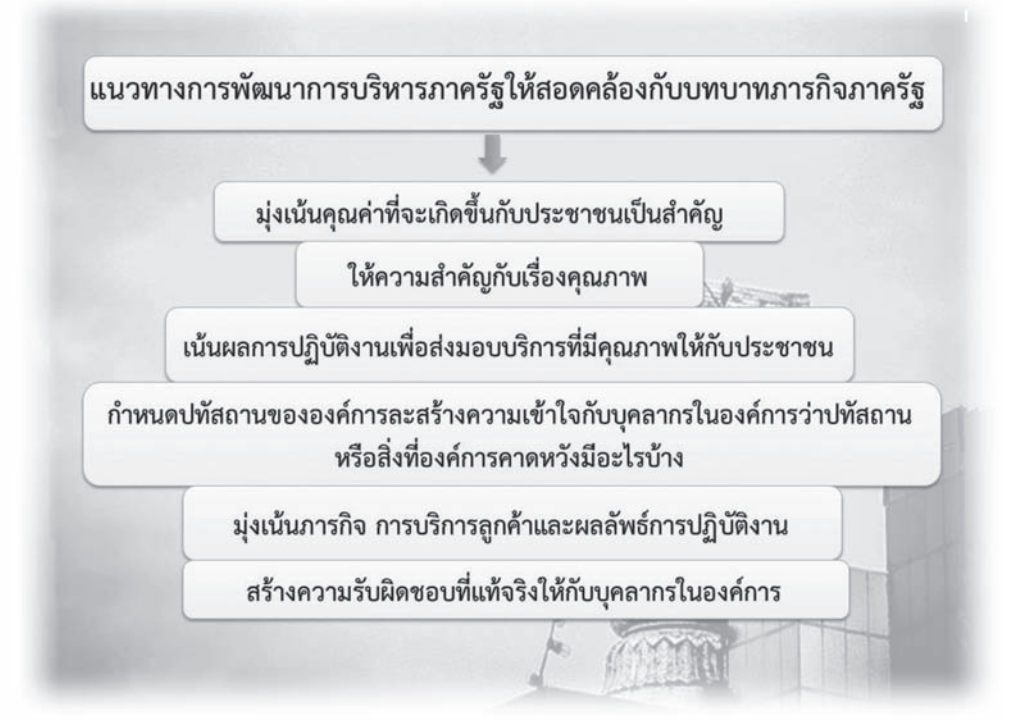
ประการที่ห้า มุ่งเน้นภารกิจ การบริการลูกค้าและผลลัพธ์การปฏิบัติงาน ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ผ่านมาที่มุ่งให้ความสำคัญกับหน้าที่งาน อำนาจหน้าที่และโครงสร้างที่เป็นทางการ การมุ่งเน้นภารกิจเป็นการกำหนดการส่งมอบคุณค่าในการบริการที่ดีให้กับลูกค้านั่นเอง

ประการที่หก สร้างความรับผิดชอบที่แท้จริงให้กับบุคลากรในองค์การ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงานและสามารถสนองตอบต่อลูกค้าได้อย่างมีคุณภาพ

ประการที่เจ็ด เน้นการส่งมอบคุณค่าให้กับลูกค้ามากกว่าการคำนึงถึงต้นทุนเพียงอย่างเดียว บางครั้งเพื่อมอบคุณค่าที่ดีให้กับลูกค้าจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการปรับปรุงคุณภาพการให้บริการ

ประการที่แปด เข้าใจในการปรับใช้กฎหมายและระเบียบปฏิบัติในการแก้ปัญหาสถานการณ์ต่างๆ

ประการสุดท้าย กำหนดระบบการบริหารงานที่มุ่งเน้นแยกการให้บริการออกจากระบบการควบคุม สร้างสิ่งสนับสนุนปทัสถานขององค์การ การขยายทางเลือกให้กับลูกค้า สนับสนุนการแก้ปัญหาให้ลุล่วง สร้างระบบจูงใจในการทำงาน การวัดและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานและกระตุ้นให้เกิดการป้อนข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

สรุป

นโยบายสาธารณะ คือ นโยบายที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ช่วยแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยผลประโยชน์และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อทั้งประชาชนและรัฐบาล โดยนโยบายสาธารณะแบ่งออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทนั้นก็จะแตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสม ส่วนการนำไปใช้บริหารประเทศนั้นก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลแต่ละชุดว่าจะกำหนดและปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะแบบไหน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด ดังนั้นนโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวทางปฏิบัติของรัฐบาลที่มุ่งเน้นสร้างผลประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และพัฒนาชีวิตประชาชนให้ดียิ่งขึ้น ที่สำคัญต้องให้ความสำคัญในหลายๆด้านไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายรวมไปถึงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ถ้าหากสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและตรงกับความต้องการของประชาชนก็จะสามารถช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้อย่างแท้จริง

References

Barelay, M. (1992). *Breaking through bureaucracy: A new vision for managing in government*. Los Angeles: University of California.

Brinkerhoff, D. W. & Crosby, B. (2002). *Policy Reform: Concept and tools for Decision-maker in developing and transitioning countries*. Bloomfield: Kumerian Press.

Jantawan, N. (2016). Democratic Citizenship: A Case Study of Undergraduates at the Main Campus of Ramkhamhaeng University. Academic *Jounal Phranakhon Rajabhat University*, 7 (1), 103-113.

Jensantikul, N. (2013). Social structure, role and public policy with the citizenship. *Journal of Liberal Arts Prince of Songkla University Hat Yai*, 5 (1), 49-62.

Kanapol, R. (2016). The Local Administration Partnership : Social Role to Strengthening the Peace Communities. *Journal of MCU Peace Studies*, 4 (1), 243-256.

Nhimpanit, C (2010). *The new public sector management: Concepts and case examples of Thailand*. (3rd ed.). Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Publishers.

Patmasiriwat, D. (2015). Income Inequality by Income Sources and Effects of Government Transfer: Evidence from Thailand. *Economics and Public Policy Journal*, 6 (12), 41-55.

Sunthornnon, N. (2017). *Thailand Government Management: Problems, Issues, Challenges and Solutions*. Bangkok: Prikwhan.

Thamrongthanyawong, S. (2001). *Public Policy: An Analysis of Concepts and Crosses*. (6th ed.). Bangkok: Sematham.

พุทธจริยศาสตร์: ทางเลือกของการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น
Buddhist Ethics: The Alternative Practice of Anti-Corruption

ธัศฐ์ชาพัฒน์ ยุกตานนท์
Tascharpat Yuktananda
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก
Faculty of Liberal Arts, Krirk University
Email: 3orchid.co.51@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักหลักพุทธจริยศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นในองค์กร ภายใต้นโยบายการบริหารจัดการประเทศ ด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล โดยผู้เขียนใช้วิธีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายประเทศไทย 4.0 ด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ร่วมกับหลักพุทธจริยศาสตร์ บูรณาการร่วมกับหลักการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นในองค์กร เพื่อค้นหาแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นในองค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศและการสร้างธรรมาภิบาลชาติ ซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาครั้งนี้คือ ได้แนวทางหรือวิธีการในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นในองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยอาศัยหลักการเชิงพุทธจริยศาสตร์เข้ามาช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้เจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงผู้บริหารทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างโปร่งใส ชอบธรรม และสามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจให้กับประชาชนทุกที่มาใช้บริการได้

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; การป้องกัน; การทุจริตคอร์รัปชั่น; องค์กร

Abstract

This article is aimed to study the application of Buddhist principles in preventing corrupt in organizations under the policy of good governance. The author uses the literature review methodology related to Thailand policy 4.0 in term of good governance management together with Buddhist ethics Integration with the principle of preventing corruption in the organization to find ways to promote anti-corruption in the organization to be consistent with national reform and the creation of national governance. The benefits of this study are: The method or method of applying the Buddhist Principles of Ethics to prevent corrupt corruption in organizations, both public and private based on the principles of Buddhist ethics, to help the minds of staff and workers including executives in both the public and private sectors to be able to work together transparently, righteously and can be monitored at every step for create trust to the people.

Keywords: Buddhist Ethics; Prevention; Corruption; Organizations

บทนำ

สังคมปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคม จึงเป็นธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน มีการทำงานและแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามบทบาทของแต่ละคน มนุษย์จึงได้รับความสะดวกสบายจากวิทยาการทางการสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่เหล่านั้น แต่งในขณะเดียวกันก็ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ทั้งปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น ปัญหาทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันทางสังคม มีการแบ่งชนชั้นและการแบ่งแยกทางสังคมอย่างรุนแรง การแบ่งฝักฝ่าย และเกิดความไม่ลงรอยกันทางความคิด ไม่สามารถที่จะประสานรอยร้าวที่เกิดจากความไม่เข้าใจร่วมกันให้เป็นเอกภาพได้

ภาวะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มิใช่เฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ลุกลามไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง แม้กระทั่งศาสนา จนเกิดขบวนการที่นำปัญหาต่างๆ เหล่านั้นโยงไปสู่การแบ่งแยกทางสังคมจนยากที่จะก่อให้เกิดสังคมสมานฉันท์ได้โดยง่าย ในขณะที่ปัญหาที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญในปัจจุบัน คือ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในทุกๆ องค์กร โดยเฉพาะองค์กรในกำกับของรัฐ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมและค่านิยมในการบริหารจัดการหน่วยงานของรัฐที่ล้าหลังและด้อยพัฒนา หากข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐมีการใช้อำนาจทางราชการโดยมิชอบเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเอง กลุ่ม พรรค พวกพ้อง เหนือผลประโยชน์ส่วนรวม ย่อมสร้างความเสียหายต่อประเทศชาติและประชาชน (Senanuch, 2015) ในไม่ช้าเรื่องราวการทุจริตคอร์รัปชั่นถูกเปิดเผยออกมาและก็จะถูกต่อต้านอย่างรุนแรงรุนแรงจากภาคประชาชนและหน่วยงานที่ทำการตรวจสอบ ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงการประยุกต์หลักหลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นในองค์กร ภายใต้นโยบายการบริหารจัดการประเทศ ด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อค้นหาแนวทางที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับการบริหารจัดการองค์กรสมัยใหม่ในปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ จากแนวทางการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีภายใต้นโยบายการบริหารจัดการประเทศอย่างมีธรรมาภิบาล ได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นการบริหารจัดการองค์กรต่างๆ ทั้งในภาครัฐและในองค์กรภาคเอกชน ให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการบริหารจัดการด้านงบประมาณและการเอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้องในเรื่องของการจัดซื้อ จัดจ้าง และการให้สินบนและอามิสสินจ้างอื่นๆ

ผู้เขียนหวังว่า บทความนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและสามารถที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์การโดยใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นหลักหรือแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อช่วยป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นที่อาจจะเกิดขึ้นได้กับทุกองค์กรในปัจจุบัน

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในปัจจุบัน

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในปัจจุบันเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกๆ ประเทศทั่วโลกต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นประเทศทั้งในกลุ่มที่พัฒนาแล้ว กำลังพัฒนา และประเทศที่ยังไม่พัฒนา เป็นปัญหาที่ความสำคัญในระดับโลก และทวีความรุนแรง ซับซ้อน และยากต่อการตรวจสอบมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้ว่าบางประเทศได้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาบริหารจัดการระบบราชการและหน่วยงานของรัฐ และยังมีการรณณรงค์จากองค์กรภาครัฐหรือองค์กรอิสระต่างๆ อย่างเช่น องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลกและการชักชวนให้ภาคประชาชนได้มีส่วนร่วมในการต่อต้านการคอรัปชั่น แต่ปัญหานี้ก็ยังคงอยู่และไม่มีทีท่าว่าจะหมดไปในเร็ววัน สำหรับประเทศไทย ปัญหาคอรัปชั่นเกิดขึ้นในสังคมไทยมาช้านานและมีแนวโน้มที่จะมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงแม้รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆจะมีความพยายามป้องกันและปราบปราม อีกทั้งยังรณรงค์เรื่องการต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ แต่ปัญหาการคอรัปชั่นก็ยังคงมีอยู่และไม่มีทีท่าว่าจะหมดไป แนวโน้มการทุจริตคอร์รัปชั่นจากดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์การคอร์รัปชั่นของประเทศไทยในช่วง 17 ปีที่ผ่านมาไม่ค่อยดี ถึงแม้จะเพิ่มขึ้นมาเล็กน้อยแต่เมื่อเทียบกับประเทศใกล้เคียง แล้วจะเห็นพัฒนาการที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ดูได้จากปี พ.ศ. 2555-2560 ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชั่นของประเทศไทยอยู่ในช่วง 35-38 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังไม่สามารถลดการทุจริตคอร์รัปชั่นลงได้อย่างมีนัยสำคัญ ถึงแม้จะมีการรณรงค์และปราบปรามอยู่เสมอก็ตาม ในปี พ.ศ. 2560 ค่าดรรชนีภาพลักษณ์คอรัปชั่นของไทยอยู่ที่ระดับ 37 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน อยู่อันดับ 96 ของโลก (Transparency International, 2017) ลดลงจากปี พ.ศ. 2559 อยู่ที่ระดับ 38 ซึ่งเป็นดัชนีที่สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีปัญหาคอรัปชั่นในระดับที่สูง และสะท้อนถึงผลของการต่อต้านการคอรัปชั่นของประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ เอกชนและประชาชนในประเทศ จะต้องมีส่วนร่วมในการต่อต้านและกำจัดปัญหาการคอรัปชั่นให้หมดไปจากประเทศร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (Chiengkul, 2018)

จากการศึกษาหลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันขององค์กรทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ 1) ธนาคารโลก 2) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย 3) องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา 4) รัฐบาลไทย 5) สถาบันออกแบบอนาคตประเทศไทย และ 6) องค์กรต่อต้านคอร์รัปชั่น (ประเทศไทย) ผลการศึกษา พบว่า หลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันจากทุกๆองค์กรมีความเกี่ยวเนื่องและคล้ายคลึงกันในบางหลักการ ซึ่งในแต่ละหลักการก็จะมีหัวใจหรือแก่นร่วมกัน คือ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือมีธรรมาภิบาล (Good Governance) (Sirirattanajit, 2013) และการปฏิรูปองค์กรในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การขจัดการทุจริตคอร์รัปชันในทุกรูปแบบ (Pitsuwan, 2014) ซึ่งเมื่อนำหลักการการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันทั้งองค์กรในต่างประเทศและในประเทศไทยมาบูรณาการเข้าด้วยกัน จะสามารถนำไปสร้างโมเดลใหม่ ซึ่งแบ่งหลักแห่งการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันออกเป็น 5 หลัก ดังนี้

1) หลักแห่งการเปิดเผยต่อสาธารณชน เป็นเรื่องของการแสดงจริงใจและเปิดเผย ไม่มีวาระซ่อนเร้นและผลประโยชน์แอบแฝง ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลและบริหารบ้านเมืองจะต้องแสดงตนว่าเป็นใคร ทำอะไร มีรายได้มาจากไหน ในส่วนของโครงการต่างๆ ทั้งที่เกิดจากภาครัฐหรือเอกชน จะต้องมีความตรงไปตรงมา สามารถเปิดเผยรายละเอียดต่างๆที่เกี่ยวกับโครงการทั้งหมดให้สาธารณชนได้รับรู้โดยทั่วกัน เป็นต้น

2) หลักแห่งกฎหมายและข้อบังคับ เป็นเรื่องของการออก เปลี่ยนแปลง แก้ไขและการบังคับใช้กฎหมายต่างๆให้มีความเข้มข้น และครอบคลุมการทุจริตคอร์รัปชั่นมากขึ้น อาจมีเป็นการแก้ไขลดช่องว่างหรือเป็นการเพิ่มโทษสำหรับผู้ที่ทุจริตคอร์รัปชั่นให้มากและยาวนานขึ้น เป็นต้น

3) หลักแห่งความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ เป็นเรื่องของความโปร่งใสและสาธารณชน ผู้ตรวจสอบ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถที่จะตรวจสอบ ทั้งในด้านตัวบุคคล นโยบาย โครงการต่างๆ หรือแม้แต่การปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์กรต่างๆ

4) หลักแห่งการส่งเสริมโดยภาครัฐ เป็นเรื่องของภาครัฐที่จะส่งเสริมและสนับสนับสนุนให้การขจัดและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชั่นมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ ทั้งการส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการเป็นพลเมืองที่ดีแก่ประชาชน

5) หลักแห่งการปฏิรูป เป็นการปฏิรูปหลายส่วน ทั้งองค์กร ระบบ โครงสร้าง ฯลฯ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการที่เอื้อต่อการขจัดและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชั่นอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่เป้าหมายแห่งการเป็นประเทศที่ปราศจากการทุจริตคอร์รัปชั่นและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

จากผลการศึกษาหลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันขององค์กรทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทยที่ได้ สามารถเขียนเป็นแผนภาพกรอบแนวคิดได้ดังภาพที่ 1 (World Bank, 2014; Anti-Corruption Organizations of Thailand, 2014)

ภาพที่ 1 โมเดลการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าโมเดลใหม่ของการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น ประกอบไปด้วยหลักใหญ่ทั้ง 5 หลัก ซึ่งในแต่ละหลักก็ยังแสดงออกถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักการทั้งห้านี้จะได้รับผลกระทบ หากหลักการใดหลักการหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากว่าโมเดลใหม่นี้ได้พัฒนามาจากการบูรณาการณ์หลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่นที่มาจากหลากหลายองค์กร ซึ่งในบางหลักการที่มาจากแต่ละองค์การก็มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอยู่ในตัวอยู่แล้ว เมื่อนำหลักการทั้งหมดมารวมเข้าด้วยกันและจัดแบ่งประเภทเสียใหม่ จึงส่งผลให้หลักทั้งห้าจากโมเดลใหม่ มีความสัมพันธ์กันและกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นการที่จะนำโมเดลใหม่นี้ไปใช้เพื่อต่อสู้กับการทุจริตคอร์รัปชั่น จำเป็นต้องเข้าใจการบูรณาการณ์แบบองค์รวม หรืออีกนัยนึงก็คือทุกๆ ส่วน จะต้องมีการเปลี่ยนแปรงหรือปฏิรูปไปพร้อมๆกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้การดำเนินการในแต่ละฝ่ายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สัมพันธ์และสอดคล้อง เอื้อต่อการดำเนินงานของกันและกัน โมเดลใหม่นี้จึงจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพสูงสุดในการขจัดและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชั่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์กร ประชาสังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

แนวทางการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น นอกจากจะใช้แนวทางในการแก้ปัญหาเชิงวิชาการที่ได้จากการศึกษาข้อเท็จจริงแล้ว การแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นยังสามารถใช้วิธีทางพุทธศาสนา โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ทางพุทธจริยศาสตร์เข้ามาช่วยปรับพฤติกรรมของบุคคล เพื่อสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรมีภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมและตั้งอยู่บนความดีงามในการทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กรได้ โดย Phraphromkhunakorn (P.A. Payutto), (2000) ได้ให้คำจำกัดความของจริยธรรมไว้ว่า เป็นศีลธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิตการใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกด้านทุกแง่ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา สอดคล้องกับ Phamethidhammaphon (Prayoon Dhammajitto) (1990) ที่มองว่า เป็น หลักแห่งความประพฤติ หรือ แนวทางของการประพฤติดี เช่นเดียวกับ Sawai Malathong (1999) ที่กล่าวว่า เป็นกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ พุทธจริยธรรมจึงมีความหมายว่า เป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือระบบการประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมทั้งหมดของพระพุทธศาสนาเพื่อให้บรรลุจุดหมาย คือ ความสุขในการดำเนินชีวิต สามารถประพฤติปฏิบัติตนให้สามารถอยู่ในสังคมได้ด้วยการครองชีวิตที่ประเสริฐ มีคุณธรรมในจิตใจรู้จักแยกแยะสิ่งที่ดีงาม ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ตลอดจนพัฒนาตนเองตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จนบรรลุความสุขในระดับต่างๆ ตั้งแต่ความสุขขั้นพื้นฐานจนเข้าถึงการบรรลุความสุขขั้นสุดท้ายที่เรียกว่า ความสุขในนิพพาน

ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมไว้เป็น 3 ระดับ (Somjai, 1989; Poonyanuphap, 1997) คือ 1) จริยธรรมระดับพื้นฐานได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม 2) จริยธรรมระดับกลางได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และ 3) จริยธรรมระดับสูงได้แก่ มรรคมีองค์ 8 และยังรวมไปถึงจริยธรรมในชีวิตประจำวัน

การบูรนาการพุทธจริยศาสตร์กับการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น

การแก้ปัญหาการการทุจริตคอร์รัปชั่นโดยอาศัยหลักการเชิงพุทธนั้น ผู้เขียนมองว่า ผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรเป็นผู้ดูแลและทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กร มีความสำคัญและเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรของที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการจัดสรรและดูแลด้านงบประมาณ ดังนั้น กลุ่มผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรจึงต้องมีจริยธรรมและสำนึกรับผิดชอบในระดับสูงกว่าบุคคลทั่วไป ผู้เขียนจึงมองว่าหากจะบูรนาการพุทธ จริยศาสตร์เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรเหล่านี้ จะต้องเป็นจริยธรรมขั้นสูง ซึ่งได้แก่ มรรคมีองค์ 8 โดยผู้เขียนมองว่าการจะสร้างจริยธรรมและจิตสำนึกรับผิดชอบให้กับผู้บริหารและสมาชิกในองค์กร เพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับมรรคมีองค์ 8 อยู่ 5 องค์เป็นสำคัญ ดังนี้

1) ความดำริชอบ ได้แก่ ดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น หมายความว่า การจะคิดอ่านหรือทำอะไรทั้งหมดที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและการดำเนินชีวิตของตน จะต้องไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ในทางการบริหารจัดการองค์กรนั้น ผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรจะต้องมีความคิดดี คิดชอบ มองประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก บริหารจัดการองค์กรอย่างมีความรับผิดชอบ และคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นสำคัญ ไม่กระทำการใดๆ อันจะนำมาซึ่งความขัดแย้งและผลกระทบเชิงลบต่อสังคมและสาธารณะชน โดยยึดหลักธรรมาภิบาล เป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์กร

2) เจรจาชอบ ได้แก่ การไม่ประพฤติชั่วทางวาจาอันได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้าวกัน ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ ในทางการการบริหารจัดการองค์กรนั้น การเจรจาปราศัยเป็นสิ่งที่สำคัญในการบริหารองค์กร การพูดจาโดยใช้คำพูดที่ส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้าวกัน หยาบคายไม่เป็นอริยะต่อกัน จะทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงและเกิดรอยร้างลึกยากเกินกว่าจะแก้ไข

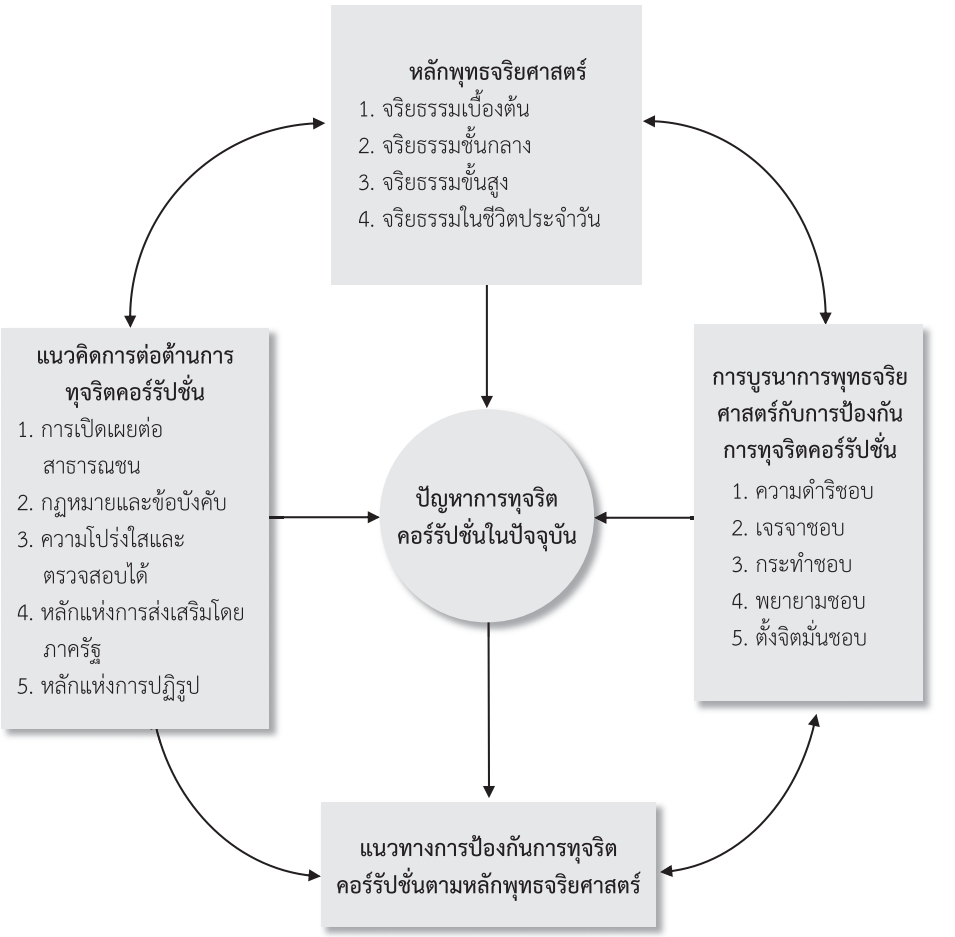
3) กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต ทำการงานชอบโดยประกอบการงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากการทุจริต 3 อย่างได้แก่ การเบียดเบียนฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การลักขโมยและฉ้อฉลคดโกง แกล้งทำลายผู้อื่น การประพฤติผิดในกาม ในทางการการบริหารจัดการองค์กรนั้น จะเกี่ยวเนื่องกับการทำงานที่ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ฉ้อฉล คดโกง ไม่แกล้งทำลายผู้อื่น ซึ่งการบริหารจัดการองค์กรนั้น จะต้องกระทำการใดๆด้วยความชอบทำ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ในทุกขั้นตอน ยึดหลักของกฎหมายและประโยชน์ที่จะเกิดกับประชาชนเป็นหลักใหญ่ มีธรรมาภิบาลเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการองค์กร

4) พยายามชอบ ได้แก่ มีความเพียรชอบ 4 ประการได้แก่ เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ ในการการบริหารจัดการองค์กรนั้น การเพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้น เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่น หมายความว่า หากป้องกันตนหรือจิตใจของตนมิให้ประพฤติปฏิบัติชั่วได้แล้วนั้น ก็จะไม่นำพาให้เกิดการกระทำผิดใดๆได้ การละเว้นไม่กระทำการใดที่เป็นบาป ก็จะช่วยส่งเสริมให้นักการเมืองและข้าราชการมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อประเทศชาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น หากนักการเมืองและข้าราชการไม่คิดที่จะกระทำการใดๆไม่ดีหรือประฤติปฏิบัติตนไปในทางชั่วตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว การทุจริตคอร์รัปชั่นก็จะไม่เกิดขึ้น

5) ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 คือตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง ให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หาอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตยึด จะได้ไม่พร่ำไปหลายทางได้แก่ การเจริญฌานทั้ง 4 ในการการบริหารจัดการองค์กรนั้น การทำจิตให้สงบ ระงับจากกิเลส ความโลภ ที่เกิดจากความอยากได้อยากมี จะเกี่ยวข้องกับการหาช่องทางในการสร้างประโยชน์กับตนและพวกพ้องจากช่องว่างในกระบวนการด้านการดำเนินนโยบายสาธารณะ ซึ่งนั่นก็หมายถึงการทุจริตคอร์รัปชั่น ทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนา การแสวงหา เกิดจากความต้องการ แต่ความต้องการที่ปนเปื้อนด้วยกิเลสนั้น เป็นความต้องการที่ไม่ดี ความไม่สงบในจิตใจจากความต้องการที่ครอบงำด้วยกิเลส จะทำให้บุคคลผู้ถูกครอบงำ กระทำการใดๆเพื่อตอบสนองความต้องการหรือกิเลสในใจ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ชั่วดี และไม่สนใจกระบวนการ ขอเพียงให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการเป็นพอ กิเลสในใจจึงเป็นต้นตอของการหาช่องทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนพอใจ และเมื่อใดที่ไม่สามารถได้สิ่งเหล่านั้นมาอย่างถูกต้องตามครรลองครองธรรม ก็จะหาทางการทุจริตคอร์รัปชั่นด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้ได้สิ่งนั้นมา

ผู้เขียนสามารถสรุปกรอบแนวคิดของการศึกษาได้ว่า ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในปัจจุบันเป็นปัญหาใหญ่ทั่วโลก และทวีความรุนแรง ซับซ้อน และยากต่อการตรวจสอบมากขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกับปัญหาคอรัปชั่นเกิดขึ้นในสังคมไทยที่มีมาอย่างช้านาน ถึงแม้รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆจะมีความพยายามป้องกันและปราบปราม อีกทั้งยังรณรงค์เรื่องการต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ แต่ปัญหาการคอรัปชั่นก็ยังคงมีอยู่และไม่มีทีท่าว่าจะหมดไป รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ เอกชนและประชาชนในประเทศ จะต้องมีส่วนร่วมในการต่อต้านและกำจัดปัญหาการคอรัปชั่นให้หมดไปจากประเทศร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (Chiengkul, 2018) จึงเป็นที่มาของการศึกษาหลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันขององค์กรทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย พบว่า หลักการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันจากทุกๆองค์กรมีความเกี่ยวเนื่องและคล้ายคลึงกันในบางหลักการ ซึ่งในแต่ละหลักการก็จะมีหัวใจหรือแก่นร่วมกัน คือ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีหรือมีธรรมาภิบาล (Good Governance) (Sirirattanajit, 2013) และการปฏิรูปองค์กรในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การขจัดการทุจริตคอร์รัปชันในทุกรูปแบบ (Pitsuwan, 2014) ซึ่งเมื่อนำหลักการการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันทั้งองค์กรในต่างประเทศและในประเทศไทยมาบูรณาการณ์เข้าด้วยกัน จะสามารถสรุปหลักแห่งการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันออกเป็น 5 หลัก ดังนี้ 1) หลักแห่งการเปิด

เผยต่อสาธารณชน 2) หลักแห่งกฎหมายและข้อบังคับ 3) หลักแห่งความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ 4) หลักแห่งการส่งเสริมโดยภาครัฐ และ 5) หลักแห่งการปฏิรูป ในขณะที่การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น เพื่อสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรมีภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมและตั้งอยู่บนความดีงามในการทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กรได้ ซึ่งจริยธรรมเป็นศีลธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ (Phraphromkhunakorn (P.A. Payutto), 2000) การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิตการใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกด้านทุกแง่ทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา ผู้เขียนสามารถสรุปกอบแนวคิดของการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชั่นตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม

สรุป

การควบคุมพฤติกรรมผู้บริหารและสมาชิกในองค์กรให้ประสบผลสำเร็จและเพื่อป้องกันการทุจริตคอร์รับชั่น จึงจำเป็นต้องสร้างสำนึกหรือมโนธรรมแห่งความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยให้เกิดความรู้สึกละอายหากจะทำในสิ่งไม่ถูกไม่ควร หรือเรียกได้ว่า “คุณธรรมและจริยธรรม” หลักจริยศาสตร์เพื่อการแก้ไขปัญหาทางการเมืองในสังคมไทย ยึดหลักการว่า การบริหารงานใดได้ดำเนินการถูกต้องตามตัวบทกฎหมาย ถือว่าการบริหารงานนั้นถูกต้องตามหลักจริยธรรม ยึดหลักการการพยายามแสวงหาความดีที่ยึดถือควรเป็นอย่างไร แล้วนำมาใช้เป็นมาตรฐานจริยธรรม เพื่อกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติ ในส่วนของหลักจริยธรรมในเชิงพุทธ หรือเรียกว่า พุทธจริยธรรม เป็นหลักการดำเนินชีวิตในพุทธจริยศาสตร์ ที่เป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อยของตนเองและสังคม และบรรลุเป้าหมายของชีวิตอันอยู่ในกรอบของความดีตามเกณฑ์ของพุทธจริยศาสตร์

References

Anti-Corruption Organizations of Thailand. (2014). *Statement on Anti-Corruption Organizations (Thailand)*. Bangkok: Anti-Corruption Organizations of Thailand

Chiengkul, W. (2018). *Corruption-correction strategies in the World Bank’s opinions and recommendations government economic policies: Conflicts of business interests.* Retrieved from: (May 5,)

Malathong, S. (1999). *A guide to ethical education*. Bangkok: The Religious Publishing House.

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *The History*. [Online]. Retrieved from: http://www.oecd.org/ (May 10, 2018)

Phamethidhammaphon (Prayoon Dhammajitto). (1990). *Buddhism and Philosophy.*Bangkok: Amarin Printing.

Phraphromkhunakorn (P.A. Payutto). (2000). *Ethics for the New Generation*. Bangkok: International Journal.

Phraphromkhunakorn (P.A. Payutto). (2005). *Dictionary of Buddhist studies code of conduct.* (14th ed.). Bangkok: Printing, Shipping and Packing Organization.

Pitsuwan, S. (2014). *Reform of Thailand*. Bangkok: Thailand Design Institute.

Poonyanuphap, S. (1997). *Comparative literature*. (4th ed.). Bangkok: Mahidol University.

Senanuch, M. (2015). *Conflicts on the state system between personal and public benefits of a local administrative*. *Journal of graduate network studies Northern Rajabhat University*, 5, (9) (Special).

Sirirattanajit, A. (2013). *Suggestion Thailand (1): Corruption case.* Faculty of Arts and Sciences, University of Hat Yai.

Somjai, W. (1989). *Ethics and life.* Buriram: United College of South East Buriram.

Transparency International. (2017). *Global Corruption Report 2012*. Berlin: Transparency International Secretariat.

World Bank. (2014). *The History*. [Online]. Retrieved from: http://www.worldbank.org/ (May 12, 2018)